Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

De Pentateuch en de vijf rollen

https://hdl.handle.net/1874/322442

KAREL SLAGER

qcc
Vch 204
263
A.P.K.

יוסף לקח

והוא

חמשה חומשי תורה וחמש מגלות

מתורגמים ומבוארים בלשון ארצנו

עם הפטרות תפלות ויוצרות.

DE PENTATEUCH

EN DE

VIJF ROLLEN,

Opnieuw in het Nederlandsch vertaald en verklaard,

EN DE

Haphtaroth en Shabbathgebeden

met Nederlandsche Vertaling

DOOR

J. VREDENBURG,

Leeraar aan het Beth-Hammidrash te Amsterdam.

BIBLIOTHEEK DER RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT COLL. THOMASSE

PRO LECTORE TU 204/263

RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT
2193 0338

AMSTERDAM,

J. L. JOACHIMSTHAL.

וַיִּקְרָא

LEVITICUS.

JOACHIMSTHAL's STOOMDRUKKERIJ,
Muiderstraat 6, Amsterdam.

LEVITICUS I.

1 1 De Eeuwige riep Mozes en sprak tot hem uit de tent der samen-
2 komst, als volgt: „Spreek tot de kinderen Israëls en zeg tot hen:
iemand van u, wanneer hij een offer ter eere des Eeuwigen bren-
gen zal van het vee, van het rund- of van het kleinvee zult gij

---

Hoofdstuk I. 1. Het is zeer twijfelachtig, *wanneer* de in hoofdstuk 1—7 medegedeelde openbaringen, regelende den offerdienst in al zijne bijzonderheden, aan Mozes werden gegeven. Reeds Ex. 29 toch is de geheele inwijdingshandeling aan Mozes bevolen, en daarbij gesproken van het brengen van *zondoffer*, *brandoffer* en *vredeoffer*, evenals van verschillende broodsoorten, waaruit een aan een offer toegevoegd meeloffer bestaan kan. Wel worden daar tal van bijzondere bepalingen aangaande den dienst bij verschillende offers gegeven, maar niet uitvoerig genoeg om als *eenige* bron van kennis op dat gebied te dienen, waarom sommigen aannemen, dat de geheele wetgeving omtrent den offerdienst noodzakelijk reeds *aan Mozes* bekend moest geweest zijn, vóórdat Ex. 29 hem kon worden geopenbaard. Zij nemen dan aan, dat bij Mozes' veertigdaagsch verblijf op den berg Sienai hem, behalve het in Ex. 20,22—31,17 medegedeelde, ook de geheele offerwetgeving is geopenbaard, terwijl Lev. 1—7 eerst de bekendmaking *aan het volk* wordt bericht. *Mozes* kende de bepalingen reeds vroeger; toen nu het heiligdom was opgericht en Mozes, doordien de wolk op het heiligdom rustte, dit niet kon betreden (Ex. 40,35), *riep God hem uit het heiligdom toe* en droeg hem op, thans de offerwetten *aan het volk mede te deelen* (vs. 2), opdat zij, nu er een heiligdom was opgericht, waarin immers *ieder* voor zich een offer zou kunnen, en soms zou moeten brengen, zouden weten, hoe bij de verschillende offersoorten te handelen. — Vooral *brand-* en *vredeoffers* worden ook vóór deze openbaring reeds vermeld (Ex. 18,12; 24,5); en in het algemeen wordt van af den oudsten tijd het brengen van offers bericht. Daarom meenen anderen, dat, ook zonder dat Mozes met de voor Israël vast te stellen offerritualia bekend was, de verschillende offersoorten van Ex. 29 konden worden genoemd, daar hij bij het vermelden dier soorten aan den tot nu toe daarbij gebruikelijken dienst zou denken. Alvorens nu tot de inwijdingsplechtigheid over te gaan, waarbij de voorschriften van Ex. 29 zouden moeten opgevolgd worden, werd dan aan Mozes *uit het* reeds opgerichte *heiligdom* het geheele ceremonieel van *alle* offers bekend gemaakt, zooals God dit voortaan voor Israël vaststelde. Deze openbaring had dan plaats òf *in den vroegen morgen van den eersten Niesan*, den dag der oprichting des heiligdoms, òf naar de rabbijnsche opvatting, dat die eerste Niesan de achtste dag der inwijding was en reeds zeven dagen te voren het heiligdom door Mozes dagelijks was opgericht en uit elkander genomen, op een dezer zeven dagen. — In beide opvattingen staat ons hoofdstuk in onmiddellijk verband met het slot van Exodus, de oprichting des heiligdoms; en beteekent מאהל מועד: *uit het heiligdom*. Volgens enkeler meening echter gaat ons hoofdstuk terug tot een tijdperk *vóór* de voleindiging van den bouw des heiligdoms en moet onder אהל מועד hier *de tent van Mozes* worden verstaan, waar immers in den tijd tusschen de vervaardiging van het gouden kalf en de oprichting van den tabernakel de Goddelijke openbaringen tot hem kwamen, en die Mozes naar Ex. 33,7 daarom אהל מועד, *tent der samenkomst*, noemde. — Hoofdstuk 1—3 vormen ééne Godsspraak, niet gescheiden door een nieuw

ויקרא א.

א ב וַיִּקְרָא* אֶל־מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר׃ דַּבֵּר
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי־יַקְרִיב מִכֶּם
קָרְבָּן לַיהוָה מִן־הַבְּהֵמָה מִן־הַבָּקָר וּמִן־הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת־

וידבר ה׳ אל משה, en bevatten de voorschriften omtrent *vrijwillige*, niet-verplichte offers (waarop alleen 2,14—16 eene uitzondering maakt, om alle meeloffers bij elkander te bespreken), en wel: brand-, meel- en vredeoffers. Zij beschrijven alleen de diensthandelingen in het heiligdom, terwijl de bestemming der niet op het altaar komende bestanddeelen, de voorschriften dus omtrent het *eten* der offerdeelen (*persoon*, door wie — *tijd en plaats*, waar het gegeten moest worden) eerst hoofdstuk 6 en 7 worden medegedeeld. — ויקרא אל משה, onderwerp is het na וידבר staande woord ה׳. Sommigen vertalen: *de Eeuwige r i e p Mozes*, om het heiligdom te betreden, *en*, toen hij er binnen gegaan was, *sprak Hij met hem van uit* een bepaald deel van *de tent der samenkomst*, nl. van uit het allerheiligste, van af het deksel boven de arke (vgl. Num. 7,89). Anderen: *God r i e p Mozes t o e en sprak tot hem van uit de tent der samenkomst;* Mozes stond dan buiten het eigenlijke heiligdom, in het voorhof, en hoorde de stem, die uit het heiligdom tot hem sprak. Dit was dan alleen bij *deze* openbaring het geval, terwijl later Mozes het heiligdom zelve wel mocht betreden en dan, staande bijv. in het heilige, de stemme Gods uit het allerheiligste hoorde (vgl. ook Ex. 24,16). Wessely meent, dat Mozes, na het wegtrekken der wolk uit het heiligdom, uit zichzelve reeds het heiligdom had betreden, en God nu, alvorens Zijne openbaring tot hem te richten, hem *met name* riep.

2. **אדם כי יקריב.** Algemeene bepaling: *wie een offer brengt*, moet dit, zoo het *uit vee* bestaat, *brengen van het klein- of rundvee.* Andere diersoorten, wild en onreine huisdieren, zijn uitgesloten. — אדם, *een mensch*, wijst er, naar de traditie, op, dat ook niet-Israëlieten tot het brengen van sommige offers worden toegelaten; terwijl מכם, dat het algemeene בני ישראל, tot wie het voorschrift zich richt, meer beperkt, naar de traditie den afvalligen Israëliet (מומר) van het brengen van offers uitsluit. Abrabanel ziet in het gebruik van אדם, tegenover איש op andere plaatsen, de aanwijzing, dat zoowel voor mannen als voor vrouwen de hier gegeven voorschriften gelden. — קרבן, algemeene benaming voor *alle* offers, die *nader gebracht* worden tot God, niet juist op het altaar, maar die ter wijding en heiliging van den persoon of zijn bezit in den tempel komen en daar naar een bepaald voorgeschreven ceremonieel worden behandeld, ja zelfs van eenvoudige, aan God en Zijn tempel gewijde gaven (Num. 7,3 en 10; 31,50). Abrabanel e. a. zien in den term קרבן de dubbele beteekenis: *wat nader komt*, op het altaar gebracht wordt en wat tevens den mensch *nader brengt* tot zijn God. — מן הבהמה behoort nog tot den voorzin; iemand, die van u een offer brengt *van het vee*, van de viervoetige huisdieren, en — moet dit offer doen bestaan uit *rundvee* of *kleinvee*. (Nachm.) Vs. 14 vv. toch wordt het geval besproken, dat iemand een *vogel* als brandoffer brengt. Wessely laat met מן הבהמה een nieuwen zin beginnen en vat het op, alsof er stond:

3 uw offer brengen. Wanneer een brandoffer zijn offer is van het rundvee, moet hij het van het mannelijk geslacht, zonder lichaamsgebrek, tot offer bestemmen; naar den ingang van de tent der samenkomst moet hij het brengen, tot welgevallen in 4 hem voor den Eeuwige. Hij zal zijne hand op den kop van het brandoffer steunen; dan zal het voor hem tot welgevallen strek- 5 ken, om verzoening voor hem te doen. Hij zal het tot het

---

אם מן הבהמה, *indien van het vee*, dan zult gij van rund- of kleinvee uw offer brengen. — בקר, *rundvee*, waaronder verstaan worden mannelijke of vrouwelijke, jongere of oudere *runderen*, dus: koe en os, jonge stier of koe, mannelijk of vrouwelijk kalf. — צאן, *kleinvee*, onderscheiden in *schapen*, כבש of כשב, en *geiten*, eveneens zoowel mannelijk als vrouwelijk, zoowel jong als ouder; nader onscheiden in: שה, een *jong dier* van een van beide soorten, גדי, een *bokje* en טלה, een *lammetje* = כבש בן שנתו of עז בן שנתו;) en איל, een *ram* of שעיר, een *bok*, de namen voor *oudere* dieren. Zooals reeds is opgemerkt, is hier sprake van *vrijwillige* offers, door één of meer personen (daarom volgens de traditie de meervoudsvorm: תקריבו את קרבנכם) ter eere des Eeuwigen gewijd. — De *offersoorten* worden niet opgesomd, maar volgen uit de verschillende, in hoofdstuk 1—3 besproken gevallen. Vrijwillige offers kunnen zijn: brand-, meel- of vredeoffers. In hoofdstuk 4 en 5 worden dan ook bij de schuld- en zondoffers uitdrukkelijk de omstandigheden genoemd, waaronder zij gebracht moeten worden. Zij zijn *verplichte* offers, doch aan bepaalde gevallen gebonden en kunnen dus niet als vrijwillig offer worden gebracht. — ABRABANEL e. a. wijzen erop, dat bij den offerdienst nooit de naam אלהים, God als strenge rechter, maar steeds ה', God in Zijne onuitputtelijke liefde, gebezigd wordt; in tegenstelling met de heidensche beschouwing, vat het Jodendom zijne offers niet op als een gave tot verzoening van Gods *toorn*, maar als de uitdrukking van steeds zich vernieuwende toewijding bij den mensch, die daarvoor bij God verzoening en liefderijke opname en steun vindt. (Vgl. ook MAIM. Moré 3,32).

3. עלה, eig. *het opstijgende*, d. i. òf wat geheel in rook moet *opgaan*, verbrand wordt, òf wat het altaar moet *bestijgen*, op het altaar moet worden gebracht. — תמים, *zonder* lichaams-*gebrek;* de gebreken, die een dier definitief als offer ongeschikt maken, worden Lev. 22,21 vv. nader ontwikkeld. — יקריבנו, *zal hij het tot offer bestemmen*, een van het zelfst. naamw. קרבן afgeleid werkwoord. — אל פתח אהל מועד, *naar den ingang van de tent der samenkomst*, d. i. naar het voorhof, waar het brandofferaltaar staat. יקריב אתו, *zal hij het doen naderen;* de persoon, die het offer brengt, moet er voor zorgen, dat het dier in het voorhof komt. — לרצנו = לרצון לו, *tot* het opwekken van *welgevallen in hem;* IBN 'EZRA: *met zijn vrijen wil*, evenzoo de traditie, die het imperatieve voorschrift יקריב אתו dan opvat in den zin van: op hem te oefenen *dwang*, totdat hij toestemt het te brengen, terwijl het brengen zelve, op het oogenblik der handeling, met 's mans geheele instemming geschiedt.

4. וסמך, *hij zal steunen*, met volle kracht, niet eenvoudig ונתן of ושם, wat eenvoudig *leggen* zou beteekenen (WESSELY). — ידו *zijne hand*, naar Lev. 16,21 en Num. 27,18 en 20, *de* beide *handen;* het enkelvoud wordt hier, evenals Num. 27,18, voor het meervoud gebruikt. De traditie ziet daarin het meer op den voorgrond plaatsen van het bezittelijk aanhangsel: יד, *zijne eigen hand* en niet die van zijnen vertegenwoordiger. Wie het offer brengt,

ג קָרְבָּנְכֶם: אִם־עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן־הַבָּקָר זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ אֶל־
ד פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לְרִצֹנוֹ לִפְנֵי יְהוָה: וְסָמַךְ יָדוֹ
ה עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו: וְשָׁחַט אֶת־בֶּן

---

moet zelve de סמיכה verrichten, met beide handen, met volle kracht steunende op den kop van het offerdier, tusschen de horens. — ונרצה לו לכפר עליו, *dan zal het voor hem* een middel *tot* het opwekken van *welgevallen geworden zijn, om* door en na de verdere offerhandelingen *verzoening voor hem te bewerken.* — כפר, eig. *bedekken*, met על van den persoon of de zaak, die bedekt wordt; vaak: *verzoenen*, de zonden, de geestelijke afdwaling of de zondige daad en hare gevolgen *bedekken*. *Offers* verzoenen echter alleen in dwaling of onwetendheid begane misstappen, terwijl voor opzettelijk en met bewustzijn verrichte misdadige handelingen *straffen* zijn bepaald, die óf door den menschelijken rechter worden opgelegd, óf aan de Goddelijke rechtvaardigheid zijn overgelaten. Wanneer nu hier het vrijwillige brandoffer gezegd wordt te dienen לכפר, *om verzoening te doen*, dan kan dat alleen zijn in zulke gevallen, waarin geen zond- of schuldoffer is voorgeschreven. Het is een offer, waartoe de mensch zich gedrongen voelt in het bewustzijn, menigmaal in woord, daad of gedachte verkeerd te hebben gehandeld, zonder dat hij er zich bepaald rekenschap van kan geven. Hij voelt, verzoening noodig te hebben, en brengt daarom een offer. De traditie vindt in het brandoffer het verzoeningsmiddel voor nagelaten plichtsvervulling (מצות עשה) en voor overtredingen, die door een met het verbod in onmiddellijk verband staande plicht kunnen worden aangevuld, (לאו הניתק לעשה) (zooals het verbod, van het Paaschoffer tot den morgen over te laten, waarop, ná de overtreding, verbranding van het overgeblevene moet volgen). Op zulke overtredingen staat nl. niet de bij gewone verboden meestal gestelde straf van geesseling. De in elk geval toch begane *overtreding* heeft dus verzoening noodig.

5. **ושחט**, *hij zal slachten*, de persoon, die het offer brengt, of een ander, niet juist een priester; daar vs. 8 de priesters uitdrukkelijk genoemd worden, blijkt, dat tot nu toe geen priester noodzakelijk vereischt werd. — Hoe dit slachten moet plaats hebben, wordt in den tekst niet nader aangeduid. De traditie geeft echter als methode om het dier te dooden: de halssnede, waarbij het bloed onbelemmerd uitstroomt; nooit wordt bij offers of bij voor menschelijke voeding bestemde dieren המית, eenvoudig *dooden* gebruikt, maar steeds שחט of זבח. — לפני ה', naar vs. 11: *aan de noordzijde van het altaar*, in het noordelijk deel van het voorhof, dat vóór de tent der samenkomst, het eigenlijke heiligdom ligt. — והקריבו, *de priesters zullen* het bloed zoo behandelen, dat zij het kunnen *naderbrengen* tot het altaar, dus *opvangen*, קבלה, in een bekken; Nachm. en anderen: *zullen het bloed als offer behandelen*, zonder nadere aanduiding, terwijl dan eerst uit het volgende וזרקו blijkt, dat daarmede de voorbereiding tot het sprengen is bedoeld. — את בן הבקר, *het dier uit het rundergeslacht;* daar hier niet uitsluitend van *een jong dier*, een kalf of jongen os, sprake is, daar immers voor het brandoffer geen bepaalde leeftijd is voorgeschreven, moet het als algemeene aanduiding van *rund* worden opgevat. De bijvoeging komt zoowel bij עגל als bij פר voor, en ziet dan op den leeftijd van het dier. (Rosh Hashana 10*a*). — וזרקו את הדם על המזבח סביב, *en zullen het bloed tegen het altaar sprengen*, zoodat het *rondom* zichtbaar is. — זרק is: *werpen*; staande op een afstand, met het bekken een zwaaiende beweging maken, waardoor

rundergeslacht behoorende dier vóór den Eeuwige slachten; en
Aharons zonen, de priesters, zullen het bloed nader brengen, en
het bloed sprengen tegen het altaar rondom, dat vóór den ingang
6 van de tent der samenkomst is. Daarna zal men het brandoffer
7 de huid aftrekken en het in zijne stukken deelen. — De zonen
van den priester Aharon zullen vuur op het altaar leggen, en
8 hout op het vuur rangschikken. — Dan zullen de zonen van
Aharon, de priesters, de stukken, den kop en het vet, in orde
schikken op het hout, dat boven het vuur is, dat op het altaar
9 ligt. En zijn ingewanden en kniestukken zal men met water
afwasschen; en de priester zal alles op het altaar in rook
doen opgaan; een brandoffer, een vuuroffer, tot lieflijken geur,
10 ter eere des Eeuwigen. — En wanneer van het kleinvee zijn
offer is, van de schapen of van de geiten, tot brandoffer, dan
moet hij het van het mannelijk geslacht, zonder lichaamsgebrek,
11 brengen. Men zal het slachten aan de achterzijde des altaars

---

een golf van het daarin aanwezige bloed wordt uitgestort en tegen het altaar wordt *geworpen*. (Zie onze aanteekening Ex. 12,7) Op die wijze werpende, kan het bloed nooit in een lijn *rondom* het altaar loopen. Vandaar dat de traditie סביב opvat in den zin van: *aan alle vier zijden zichtbaar*, en bepaalt, dat de priester eerst van het bloed tegen den *noordoostelijken*, dan tegen den *zuidwestelijken h o e k* werpt, waardoor aan alle *vier* zijden het bloed zichtbaar is (שתי מתנות שהן ארבע). על beteekent hier niet: *op*, in den zin van: op het bovenvlak, maar: *tegen*, zoodat het aan de wanden komt. Men kan niettemin vertalen: *op*, daar ook dan niet juist aan het bovenvlak gedacht behoeft te worden. — אשר פתח אהל מועד, *op het altaar... dat a a n d e n i n g a n g van de tent der samenkomst is*, en niet *daarin*; aanwijzing van het *koperen* altaar, in tegenstelling met het *gouden*, dat *in* het heiligdom staat.

6. והפשיט, *men*, niet juist de priester, *zal het brandoffer de huid aftrekken*; de huid wordt niet mede verbrand, maar wordt, naar Lev. 7,8, den priester gegeven. — ונתח, *en in stukken snijden*, לנתחיה, *in zijne* natuurlijke, door gewrichten en ledematen aangegeven, *stukken*. Uit vs. 8 blijkt, dat hier alleen aan den *romp* van het dier wordt gedacht.

7. ונתנו, *de zonen van Aharon, de priesters*, met uitsluiting van ieder ander, *zullen vuur leggen op het altaar*, niet juist voor ieder offer afzonderlijk, maar zij hebben ervoor te zorgen, dat er steeds vuur aanwezig is (Lev. 6,2—6). Ons vers vormt een tusschenzin, die slechts ter herinnering hier voorkomt; de dienst van het brandoffer wordt vs. 8 weer voortgezet. Immers ook het opleggen van hout was niet bij ieder offer opnieuw noodig. — ויערכו, *zij zullen opstapelen*, een מערכה, een houtstapel maken. — De meervoudsvorm wordt bij door een priester te verrichten handelingen zeer vaak gebruikt, daar *ieder* der priesters de offerhandelingen mag verrichten.

8. וערכו, *in orde*, in een bepaalde rangschikking, *leggen*; naar Lev. 2,13 na ze vooraf gezouten te hebben. — את הנתחים את הראש, *de deelen*, en ook *den kop*, die bij het slachten reeds gedeeltelijk afgesneden was en dus bij de verdeeling vs. 6 niet meer in aanmerking was gekomen. — ואת הפדר, v. s. *a l l e vetstukken*, die de inwendige organen bedekken; NACHM.: *het vet, dat*

הַכָּקָר לִפְנֵי יְהוָה וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־דָּמוֹ וְזָרְקוּ
ט אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד : וְהִפְשִׁיט
י אֶת־הָעֹלָה וְנִתַּח אֹתָהּ לִנְתָחֶיהָ : וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ
יא עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ עֵצִים עַל־הָאֵשׁ : וְעָרְכוּ בְּנֵי אַהֲרֹן
הַכֹּהֲנִים אֵת הַנְּתָחִים אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַפָּדֶר עַל־הָעֵצִים
יב אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ : וְקִרְבּוֹ וּכְרָעָיו יִרְחַץ
בַּמַּיִם וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל הַמִּזְבְּחָה עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחוֹחַ
יג לַיהוָה : ס וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ מִן־הַכְּשָׂבִים אוֹ מִן־הָעִזִּים
יד לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ : וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ

---

de ingewanden in engeren zin, de spijsverteringsorganen, bedekt, van elkander *scheidt* (פדר = פדר). Deze vetstukken werden op de halssnede aan den kop gelegd, om de bloedige wond te bedekken; v. a. onder de offerdeelen gelegd, om te beletten, dat het altaarvuur door het bloed der offerdeelen werd geblusscht.

9. **וקרבו** *zijne ingewanden*, hier niet, zooals vaak bij menschen, *alle* inwendige organen, ook long, lever en hart, — maar alleen *de spijsverteringsorganen*. Het woord beduidt: *den inhoud van het lichaam*. — **וכרעיו**, de onderpoot, van de knie tot den voet, wat het dier bij het liggen buigt. Hier is wederom het enkelvoud gebezigd; zooals uit het in het tweede versdeel herhaalde הכהן blijkt, behoeft die wassching wederom niet juist door een priester te geschieden. Deze wassching zou natuurlijk geschieden in den tijd, dat de priesters de overige offerstukken op het altaar regelden. — והקטיר .. את הכל, *alles*, de reeds op het altaar aanwezige stukken en de pas gewasschen ingewanden en pooten, *moet hij in rook doen opgaan*, המזבחה, eig. *naar het altaar*, dus: aan het altaar overgeven om daar in offerdamp op te gaan. — אשה, evenals אֵשׁ van אשש, met ה als letter tot naamwoordvorming, eene *vuurgave*, wat aan het vuur wordt overgegeven; uitsluitend van offers, die ter eere Gods verbrand worden, ook bij wierook; nooit van wat op het vuur ten nutte van den mensch bereid wordt. — ריח ניחוח, *geur ter rustverschaffing* (ניחוח van נוח, wat tot rust brengt). Zie onze aant. Gen. 8,21. Zoowel tot rustbrengen van toorn, als bevrediging van een wensch of verlangen kan door deze woorden worden uitgedrukt. Hier wordt het als het laatste opgevat: Gods verlangen, dat de mensch zich van zijne roeping en van zijne nalatigheid in het vervullen daarvan bewust zal zijn, wordt bevredigd, daar de mensch, een brandoffer brengende, het bewustzijn zijner tekortkomingen uitspreekt.

10 v.v. De סמיכה en het opvangen van het bloed zijn bij het brandoffer van kleinvee niet herhaald, terwijl de bepaling van de plaats voor het slachten: *aan de achterzijde van het altaar, ten noorden*, hoewel eerst bij *kleinvee* gegeven, evengoed voor *rundvee* geldt.

11. **ירך**, v. s. evenals Ex. 26,22 de *achterzijde*; de opgang naar het altaar, de schuine helling, die als trap dienst deed, om de vuurplaats van het

ten noorden, vóór den Eeuwige; en de zonen van Aharon, de
12 priesters, zullen zijn bloed sprengen op het altaar rondom. En
men zal het in zijne stukken deelen, en zijn kop en zijn vet; en
de priester zal ze op het hout schikken, dat boven het vuur is,
13 dat op het altaar ligt. En de ingewanden en de kniestukken
zal men met water afwasschen; en de priester zal alles naderbrengen en op het altaar in rook doen opgaan; een brandoffer
is het, een vuuroffer, tot lieflijken geur ter eere des Eeuwigen.
14 En wanneer van het gevogelte een brandoffer zijn offer ter
eere des Eeuwigen is, dan zal hij van de tortelduiven of van
15 de jonge duiven zijn offer brengen. De priester zal het naar
het altaar brengen, het den kop afknijpen en dien op het
altaar in rook doen opgaan, nadat zijn bloed aan den wand
16 van het altaar zal zijn uitgedrukt. Vervolgens zal hij den krop
met zijne vederen verwijderen, en dien naast het altaar werpen,
17 ten oosten, op de aschplaats. Hij zal het bij de vleugels inscheuren, doch niet in tweeën deelen; en de priester zal het

---

altaar te bereiken, bevond zich aan de zuidzijde van het voorhof, zoodat *de achterzijde* van het altaar in het noordelijk deel van het voorhof is; v. a. *aan de zijde van het altaar naar het noorden*, ten noorden van het altaar, terwijl Ex. 40,22 e. a. p. deze uitdrukking beteekent: *in het noordelijk deel* van het heiligdom. In ieder geval wordt hier bedoeld: de noordelijke helft van het voorhof, en behoorde het slachten niet *bovenop*, maar *naast* het altaar te geschieden.

12. ונתח אתו לנתחיו ואת ראשו, *men zal het in stukken snijden* en die stukken nemen *en zijn kop en zijn vet* en die allen ordenen; anderen: *hij snijde het in stukken en* snijde af *den kop en het vet.* — De mannelijke vormen hebben allen betrekking op het woord קרבן, de vrouwelijke (vs. 6) op het woord עולה.

14. ואם מן העוף עלה, indien de bewoordingen, waarin hij het offer heeft toegezegd, luiden: *van het gevogelte een brandoffer*, parallel met מן הבהמה vs. 2. — תרים, volwassen *tortelduiven;* בני יונה, *jonge*, nog niet geheel volwassen *duiven;* ouden bij dezen, jongen bij genen zijn als offer niet geschikt. Dit zijn de eenige vogelsoorten, die als offer gebruikt kunnen worden. Noch geslacht, noch volmaaktheid van lichaamsbouw staan bij vogels vermeld, zoodat, met uitzondering van het ontbreken van lichaamsdeelen, bij gevogelte geen voorschriften daaromtrent gelden.

15. והקריבו, *de priester zal het* offer *doen naderen tot het altaar*, d. w. z. den opgang des altaars ermede bestijgen, en daar ומלק את ראשו, *den kop afknijpen*; 5,8, waar de kop niet van het lichaam moet gescheiden worden, staat dit er uitdrukkelijk bij. De handeling geschiedde, doordien de priester met den nagel van achteren, van den nek af, vlak onder den nek, al heen en weer gaande, eerst het nekbeen doorsneed en vervolgens den luchtpijp en slokdarm en eindelijk ook de huid, zoodat de kop geheel van den romp werd gescheiden. — Daar een niet-priester niet tot het altaar mocht naderen, en het afknijpen *op* het altaar plaats had, moest hier het afknijpen door een priester geschieden, terwijl het *slachten* van een dieroffer ook door anderen mocht geschieden. — והקטיר, *en zal den kop* alleen reeds dadelijk *in rook doen opgaan*, ונמצה דמו, *nadat het bloed* van het

צָפְנָה לִפְנֵי יְהוָה וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת דָּמוֹ עַל־
ט הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב : וְנִתַּח אֹתוֹ לִנְתָחָיו וְאֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־פִּדְרֹו
וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אֹתָם עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־
י הַמִּזְבֵּחַ : וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמַּיִם וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן
אֶת־הַכֹּל וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ
לַיהוָה : * פ

יא וְאִם מִן־הָעוֹף עֹלָה קָרְבָּנוֹ לַיהוָה וְהִקְרִיב מִן־הַתֹּרִים אוֹ מִן־
יב בְּנֵי הַיּוֹנָה אֶת־קָרְבָּנוֹ : וְהִקְרִיבוֹ הַכֹּהֵן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וּמָלַק
אֶת־רֹאשׁוֹ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה וְנִמְצָה דָמוֹ עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ :
יג וְהֵסִיר אֶת־מְרָאתוֹ בְּנֹצָתָהּ וְהִשְׁלִיךְ אֹתָהּ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ קֵדְמָה
יד אֶל־מְקוֹם הַדֶּשֶׁן : וְשִׁסַּע אֹתוֹ בִּכְנָפָיו לֹא יַבְדִּיל וְהִקְטִיר

---

geheele offer, bij en na het afknijpen, *is uitgedrukt*; het verbranden van den kop heeft plaats ná het uitdrukken van het bloed van het *geheele* offerdier. — על קיר, zoodat het bloed afdruipt *langs den wand* van het altaar. Het bloed behoefde — en kon wegens de geringe hoeveelheid — niet in een bekken opgevangen te worden, maar kon direct worden uitgedrukt en sijpelde dan langs het altaar naar beneden.

16. והסיר את מראתו, *zijn*, des vogels, *krop*, de plaats, waar zich *mest* verzamelt (ראי Nachoem 3,6) = het rabbijnsche רעי, mest). Anderen: van מרא, waarvan מְרִיא, gemest kleinvee, en het Thalmoedische המראה, mesten, dus: *de plaats, waar* het voedsel *wordt ingestopt*; de eerste opvatting ziet in מראה *al* de spijsverteringsorganen, ook maag en darm; de laatste alleen den *krop*, met welken de ingewanden bij het uittrekken vanzelve medekomen. — בנצתה, *met de daarbij behoorende vederen*. Het vrouwelijk aanhangsel בנצתה, kan natuurlijk niet op den vogel slaan, maar ziet op het vrouwelijke מראה; weggenomen worden niet *alle* vederen, maar alleen de vederen, die den krop bedekken en dus weggenomen moeten worden bij het uitnemen van den krop. Met het uitnemen van den krop, kwamen de ingewanden vanzelve mede en werden eveneens weggeworpen. Onkelos en anderen verklaren בנצתה: *met de* daarin aanwezige *verteerde spijze*. (Zie daartegen Nachm.) — והשליך *en zal wegwerpen*, אתה, vrouw., het ziet op het vrouwelijke מראה. — אצל המזבח, naar een plaats *naast*, in de nabijheid van *het altaar* en wel *aan de oostzijde daarvan*, אל מקום הדשן, op de plaats, waar de dagelijks van het brandofferaltaar als heffing genomen asch (Lev. 6,3) en de asch, die van het reukwerkaltaar en den luchter kwam, als deze gereinigd werden, werd geworpen. De plaats is zoo nauwkeurig mogelijk aangeduid, omdat oostwaarts van het altaar nog een plaats was, waar onbruikbaar geworden offerdeelen verbrand werden.

17. ושסע, hij neemt het lichaam *bij de beide vleugels* en *scheurt ze in*; כנפים zijn *de vleugels*, niet: *de vederen*. — לא יבדיל, hij zal de vleugels *er niet*

in rook doen opgaan op het altaar, op het hout, dat boven het vuur ligt; een brandoffer is het, een vuuroffer, tot een lieflijken geur, ter eere des Eeuwigen.

2 1 En een persoon, die een meeloffer ter eere des Eeuwigen brengt, meelbloem zal zijn offer zijn; dan zal hij er olie op gieten en er 2 wierook op leggen. Hij zal het tot de zonen van Aharon, de priesters, brengen; en een van dezen zal van daar nemen zijne hand vol van het meel en de olie ervan, benevens al den erbij behoorenden wierook; de priester zal het gedenkoffer ervan in rook

---

van scheiden, niet afscheuren, en ook den vogel niet in tweeën trekken. Daarna *doe hij het* lichaam, den romp, waarvan de kop reeds op het vuur is geworpen, *in rook opgaan enz.*

HOOFDSTUK II. Voorschriften betreffende de *vrijwillige* meeloffers, waaraan — vs. 14—16 — het eenige verplichte meeloffer, waarbij de dienshandelingen in hoofdzaak met vrijwillige meeloffers overeenkomen, toegevoegd wordt. Vs. 1—3 behandelt het meeloffer, dat *als meel* gebracht wordt; vs. 4,5 en 6 beschrijven de verschillende soorten *gebakken* meeloffers en de wijze hunner *bereiding*, terwijl vs. 8—10 de *offerhandelingen* regelen. Vs. 11—14 bevatten dan *algemeene voorschriften* omtrent de meeloffers. Van de met brand- en vredeoffers verbonden meel- en plengoffers wordt hier *niet* gesproken; dit zijn met deze dieroffers *imperatief* verbonden, dus niet *vrijwillige* offers. In ons hoofdstuk is het uitsluitend om de uiteenzetting der bereiding en der offerhandelingen te doen; de bepalingen omtrent het *eten*, hoewel vs. 3 en 10 bij de beide groepen kortelijk aangestipt, worden eerst 6,7—11 nauwkeurig vastgesteld.

1. **ונפש**, eig. *ziel*, v. d. *persoonlijkheid*; WESSELY ziet in נשמה de ziel, ook als zij niet met het lichaam is verbonden, in נפש de in een lichaam gevestigde ziel, v. d. dus = een levend persoon. — מנחה, eig. een *huldigingsgeschenk*, bij den offerdienst bij uitsluiting: een *meeloffer*. V. s. van נחה, *leiden*, waardoor de leiding van hem, wien het geschenk wordt gebracht, wordt erkend; v. a., meer waarschijnlijk, van מנה, welke stam in het Arabisch: *schenken* beteekent. — סלת יהיה קרבנו, *meelbloem zal zijn offer zijn*; als zelfstandige zin opgevat, ligt in deze woorden, dat hij, die zonder nadere aanduiding verklaart een meeloffer te willen brengen, daartoe *ongebakken* meelbloem moet nemen. Men kan echter ook dezen zin opvatten als afhankelijk van כי, en dus vertalen: een persoon.... *wiens offer* ongebakken *meelbloem zal zijn*, — de nazin begint dan met ויצק. — סלת, *meelbloem*, de innerlijke, van stuifmeel, קמח, gereinigde, vaste kern, van den *tarwe*korrel; met uitzondering van het meeloffer eener van ontucht verdachte vrouw (Num. 5,15) en het op het Paaschfeest te brengen eerstelingsoffer, (2,14; vgl. 23,10 en 11) bestonden alle meeloffers uit *tarwe*, welke graansoortnaam Ex. 29,2 uitdrukkelijk aan סלת wordt toegevoegd. — ויצק עליה שמן, *hij*, de persoon, die het offer brengt, of een ander, niet juist een priester, die eerst bij de vs. 2 genoemde handeling optreedt en daarbij dan ook uitdrukkelijk genoemd wordt. — ויצק עליה, *erop gieten* van olie. De traditie leidt uit Lev. 6,7, waar *alle* meeloffers, die gegeten worden, gezamenlijk worden behandeld, af, dat deze ook in hunne algemeene behandeling volkomen gelijk staan, en neemt daarom aan, dat alle in ons hoofdstuk beschreven olietoevoegingen bij *alle*, hier behandelde meeloffers moesten geschieden (behalve bij מאפה תנור, in den oven gebakken meel-

אֹתוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ עֹלָה הוּא
ב א אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ ס וְנֶפֶשׁ כִּי־תַקְרִיב קָרְבַּן מִנְחָה
לַיהוָה סֹלֶת יִהְיֶה קָרְבָּנוֹ וְיָצַק עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְנָתַן עָלֶיהָ לְבֹנָה׃
ב וְהֵבִיאָה אֶל־בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים וְקָמַץ מִשָּׁם מְלֹא קֻמְצוֹ
מִסָּלְתָּהּ וּמִשַּׁמְנָהּ עַל כָּל־לְבֹנָתָהּ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־

---

offers, waar uitdrukkelijk eene uitzondering gemaakt is). Vs. 7 nu spreekt van *meel in olie*, zoodat het meel moet gestort worden in een gewijd voorwerp, waarin reeds olie aanwezig is (מתן שמן בכלי); vs. 5 spreekt voorts van meel, *aangemengd* met olie, בלילה, en ons vers van over meel *uitgegoten* olie, יציקה. De behandeling is nu, naar de traditie, deze: men doet olie in een voorwerp (מתן שמן בכלי), stort het meel daarin, giet een weinig olie daarover en roert alles dooreen (בלילה), om, nadat de menging behoorlijk heeft plaats gehad, over het geheel de overgebleven olie uit te storten (יציקה). — ונתן עליה לבנה, *en zal er wierook opleggen*; die *wierook* wordt op het met olie gemengde meel gelegd, niet erover heen gestrooid, noch erdoor geroerd, daar hij later moet weggenomen worden en met de vs. 2 te beschrijven *handvol* op het brandofferaltaar verbrand. De hoeveelheid der verschillende bestanddeelen wordt niet duidelijk aangegeven; de traditie bepaalt als minimum: een tiende Epha meel met een Log olie, terwijl aan het offer eene *handvol* wierook behoort te worden toegevoegd.

2. Het vs. 8 bepaalde והגישה אל המזבח, geldt, naar de traditie, voor *alle* vrijwillige meeloffers, dus ook bij מנחת סלת, een uit ongebakken meel bestaand meeloffer. Onderwerp van וקמץ is óf het na והקטיר staande הכהן, óf het uit בני אהרן הכהנים aan te vullen enkelvoud dezer uitdrukking. — משם, *vandaar*, bijwoord van plaats voor het persoonl. voornaamwoord: ממנו; de traditie, het als bijwoord van plaats opvattend, leidt hieruit af, dat de hier beschreven handeling mag geschieden *op de plaats zelve*, waar degeen, die het offer brengt, staat; m. a. w. dat zij in het geheele voorhof mag plaats hebben. — וקמץ, Lev. 9,17 omschreven als מלא כפו, *de handholte vullen*, geschiedt naar de traditie, door met de geopende hand zooveel van het mengsel van olie en meel te nemen, dat de ruimte, omsloten door de hand met de drie erover gebogen middelste vingers geheel gevuld is. קמץ is dan *de gesloten hand*, doch natuurlijk geen *vuist*, maar de hand zoodanig gesloten, als noodig is om iets in te houden, dus zonder duim en pink te gebruiken. מלא קמצו, die ruimte *geheel gevuld*; מסלתה ומשמנה, hij vult zijne *hand* alleen *met* het mengsel van *meel en olie*, terwijl hij ervoor zorgen moet, daarbij niets van den wierook erbij te krijgen. — על כל לבנתה, vervolgens neemt hij, na de handvol meel in een gewijd voorwerp te hebben gelegd, *al den wierook*, zonder iets ervan te laten liggen, *erbij* en verbrandt alles te zamen op het brandofferaltaar. — את אזכרתה, het *tot gedachtenis*, om den gever in herinnering te brengen, *bestemde deel*. Luzzatto meent, dat זכר oorspronkelijk beteekent: *ruiken*, eene lichaamsfunctie, en vandaar eerst de beteekenis: *gedenken*, eene zielsfunctie, heeft gekregen; ook geur blijft, nadat de bron ervan reeds is verwijderd; zoo is *herinnering* ook het in zich terugroepen van wat reeds verleden is. Reeds Ibn 'Ezra haalt die opvatting aan, die dus אזכרתה vertaalt: *het tot geur bestemde*, het geur verspreidende deel van het meeloffer.

doen opgaan op het altaar, een vuuroffer, tot een lieflijken
3 geur, ter eere des Eeuwigen. En wat van het spijsoffer over-
blijft is voor Aharon en zijne zonen, als allerheiligst, van de
4 vuuroffers des Eeuwigen. — En wanneer gij als meeloffer
brengt iets, dat in den oven gebakken wordt, van meelbloem,
ongezuurde koeken met olie aangemengd, of ongezuurde vladen,
5 met olie bestreken. — En indien een spijsoffer op de platte
pan uw offer is, — van met olie aangemengden meelbloem,
6 ongezuurd zal het zijn. Men breke het in stukken; daarna zult
7 gij er olie op gieten; een meeloffer is het. — En indien een
meeloffer in een diepe pan uw offer is, van meelbloem in olie
8 zal het dan bereid worden. En gij zult het meeloffer, dat op
eene dezer wijzen bereid is, tot den Eeuwige brengen; men
zal het bij den priester brengen, en deze zal het tot het altaar
9 doen naderen. En de priester zal van het meeloffer het ge-
denkoffer ervan afnemen, en op het altaar in rook doen op-
gaan; een vuuroffer tot lieflijken geur, ter eere des Eeuwigen.
10 En wat van het meeloffer overblijft, is voor Aharon en zijne
zonen als allerheiligst, van de vuuroffers des Eeuwigen.
11 Eenig meeloffer, dat gij ter eere des Eeuwigen zult brengen,
zal niet gezuurd bereid worden; want al wat zuurdeeg

---

3. קדש קדשים heet het meeloffer in zooverre, dat het slechts door priesters op een gewijde plaats mag gegeten worden (Lev. 6,9).

4. מאפה תנור, *in een oven gebakken.* De ovens, van aardewerk vervaardigd, hadden meestal den vorm van naar boven nauwer wordende pijpen; zij werden verwarmd en daarna kleefde men het brood tegen de wanden van den oven, waardoor het spoedig bakte. Die *in den oven gebakken* brooden als meeloffer bestonden uit twee soorten: 1°. חלות, van חלל, doorboren, *doorboorde broodkoeken* (evenals nog heden ten dage de ongezuurde brooden, om opblazen in den oven te verhinderen, door „stoppelen" doorboord worden); מצות, *ongezuurd,* evenals alle meeloffers, met uitzondering der twee op het Wekenfeest te brengen *eerstelingsbrooden* en van een deel van het brood bij het *dankoffer,* waarbij het gezuurd-zijn uitdrukkelijk wordt voorgeschreven (Lev. 7,13); בלולת בשמן, *met olie aangemengd,* vóór het bakken; dus: vóór het bakken met olie aangemengde, ongezuurde, dikke, doorboorde broodkoeken; óf 2°. רקיקי מצות, van רקק, *dun zijn,* dunne broodkoeken, *vladen,* eveneens ongezuurd; משחים בשמן, ná het bakken *met olie bestreken,* terwijl zij enkel met water, zonder toevoeging van olie, gemengd en gekneed waren. De bij andere meeloffers geldende bereiding met olie, — het driemaal herhaald toevoegen van olie (vs. 1) — wordt dus hier uitdrukkelijk uitgesloten, daar bij חלות uitsluitend בלילה, aanmengen en doorroeren, bij רקיקים alleen משיחה, bestrijken na het bakken, wat bij de andere meeloffers niet voorkomt, wordt verordend. Het *meeloffer van ovenbaksel* moest uit één dezer beide soorten bestaan; de tiende Epha meel werd over *tien* brooden verdeeld. — Wat met het gebakken brood gedaan moet worden, om het als offer te behandelen, wordt vs. 8 v.v. uiteengezet.

5. מחבת, *een platte pan,* van metaal, zonder rand; het beslag was dik, zoodat het, *op* de pan (על) uitgegoten, er niet afstroomde. Ibn 'Ezra: een *dichtgedekte* pan, van חבה, verbergen. — Nadat olie in een voorwerp was

ג אַזְכָּרָתָהּ הַמְּזֻבָּחָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ וְהַנּוֹתֶרֶת מִן־
ד הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי יְהוָה׃ ס וְכִי
תַקְרֵב קָרְבַּן מִנְחָה מַאֲפֵה תַנּוּר סֹלֶת חַלֹּת מַצֹּת בְּלוּלֹת
ה בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן׃ ס וְאִם־מִנְחָה עַל־
ו מַחֲבַת קָרְבָּנֶךָ סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן מַצָּה תִהְיֶה׃ פָּרֹת
ז אֹתָהּ פְּתִּים וְיָצַקְתָּ עָלֶיהָ שָׁמֶן מִנְחָה הִוא׃ * ס וְאִם־ שלישי
ח מִנְחַת מַרְחֶשֶׁת קָרְבָּנֶךָ סֹלֶת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה׃ וְהֵבֵאתָ
אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מֵאֵלֶּה לַיהוָה וְהִקְרִיבָהּ אֶל־
ט הַכֹּהֵן וְהִגִּישָׁהּ אֶל־הַמִּזְבֵּחַ׃ וְהֵרִים הַכֹּהֵן מִן־הַמִּנְחָה אֶת־
י אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ וְהַנּוֹתֶרֶת
יא מִן־הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי יְהוָה׃ כָּל־
הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָה לֹא תֵעָשֶׂה חָמֵץ כִּי כָל־שְׂאֹר

---

gedaan, werd het meel erbij gestort, nogmaals olie opgegoten en met het meel vermengd en doorgeroerd; daarna werd het, in tien koeken per tiende Epha verdeeld, gebakken. Vervolgens: vs. 6 *in stukken gebroken* en ten derden male, nu door *overgieten*, er olie bijgevoegd. Het voorschrift omtrent het stukbreken gold voor *alle* gebakken offers. Er moest immers eene handvol van afgenomen worden, wat niet anders mogelijk was, dan na de brooden in niet te groote stukken te hebben gebroken.

7. **מרחשת**, een *diepe* pan, met een opstaanden rand, zoodat ook een dun, vloeibaar beslag erin gebakken kon worden. — סלת בשמן, *van meel in olie moet het bereid worden*, in olie wordt het meel gestort; v. a. in olie gebakken, welke olie, doordien de pan diep was, niet eraf stroomde. Het baksel bleef daardoor slap, het waren niet *hard gebakken koeken*, gelijk die bij מנחה על המחבת, maar een glibberige, bewegelijke massa, רוחש, *kruipend*; Ibn 'Ezra: *opkooken*, pruttelen, wat bij het bereiden geluid maakt; = in olie gebakken.

8. **והבאת**, *gij*, die het offer gewijd hebt, *zult het meeloffer brengen tot den Eeuwige*, d. i. naar het voorhof; והקריבה, *en* iemand, zoo mogelijk de offeraar zelve, *brengt het tot den priester* en geeft het dezen over, והגישה, *en hij*, de priester, *doet het naderen tot het altaar*, d. w. z. brengt het in de nabijheid van het altaar en doet het aanraken aan den zuid-westelijken hoek van het altaar. Lev. 6,7 wordt deze הגשה beschreven in deze woorden: *de zonen van Aharon moeten vóór den Eeuwige het doen naderen aan de vóórzijde van het altaar.* Die *voorzijde* is het zuiden, waar de opgang zich bevindt; *vóór den Eeuwige*, d. i. naar het heiligdom toegekeerd, is: de *westzijde;* de combinatie der beide plaatsbepalingen geeft dus den zuidwestelijken hoek. — המנחה אשר יעשה מאלה, *het meeloffer, dat van* een van *deze* gebaksoorten *is bereid.*

11. **כל המנחה אשר תקריבו לה׳**, *een meeloffer*, waarvan iets *ter eere des*

of honig is, daarvan zult gij niets in rook doen opgaan als een
12 vuuroffer ter eere des Eeuwigen. Als eerstelingen-offer kunt gij
daarvan ter eere des Eeuwigen doen naderen; maar op het altaar
13 mogen zij niet gebracht worden tot lieflijken geur. En al wat
gebracht wordt van uw meeloffer moet gij met zout zouten;
en gij zult het zout van het verbond van uwen God bij uwe
meeloffers niet laten ontbreken; bij al uwe offers zult gij zout
14 brengen. — En wanneer gij een meeloffer van de eerstelingen
ter eere des Eeuwigen brengt, dan zult gij van rijpe aren, bij
het vuur geschroeid, gestooten versche korrels, het meeloffer
15 uwer eerstelingen brengen. Gij zult er olie op doen en gij zult
16 er wierook op leggen; een meeloffer is het. En de priester zal
het gedenkoffer ervan, van de gestooten korrels en van de olie
ervan, benevens al den erbij behoorenden wierook, in rook
doen opgaan; een vuuroffer ter eere des Eeuwigen.

3 1 Doch wanneer een vredeoffer zijn offer is, indien hij
van het rundvee brengt, zal hij het van het mannelijk

---

des Eeuwigen op het altaar *gebracht wordt*, mag niet gezuurd worden; het als *offer* laten behandelen van iets gezuurds (behalve de bovengenoemde gevallen: eerstelings- en dankoffer-brooden) is verboden, waaraan het tweede versdeel een nieuw verbod toevoegt: om van zuurdeeg of honig, beide middelen om rijzing te bevorderen, iets op het altaar als offer in rook te doen opgaan. — דבש, *honig*, meestal: *vruchtenhonig*, vooral van dadels of druiven.

12. קרבן ראשית, *eerstelingenoffer*: de twee op het Wekenfeest te brengen tarwebrooden, die naar Lev. 23,16,17: *gezuurd gebakken* moesten worden; en de *eerstelingen* der vruchten, die naar Deut. 26,1 v.v. uit *alle* vruchtsoorten bestaan, die den roem van Palaestina vormen (Deut. 8,8), dus ook: druiven, dadels en vijgen, zoete boomvruchten, die hier onder דבש begrepen zijn. Van geen van beiden kwam iets op het altaar, maar beiden werden door de priesters gegeten. — תקריבו אתם, *kunt gij ze*, nl. zuurdeeg en honig, *brengen* naar het voorhof, om de voorgeschreven handelingen te verrichten, ליהוה, *ter eere des Eeuwigen.*

13. קרבן מנחתך, *wat gebracht wordt* op het altaar *van uw meeloffer*, de handvol namelijk en den wierook; — במלח תמלח, *moet gij* van alle kanten *met zout bestrooien;* zout is het contraire tegendeel van zuurdeeg; het laatste bevordert een rottingsproces, het eerste houdt dit tegen. Daarom heet *zout:* מלח ברית אלהיך, *zout*, dat het zinnebeeld is *van het verbond van uwen God.* Ook het verbond Gods met de Levieten wordt genoemd: ברית מלח, *een verbond*, zoo eeuwigdurend en niet aan verslapping en bederf onderhevig *als zout.* — על כל קרבנך, bij *alles*, wat *als offer* op het brandofferaltaar verbrand wordt, moet zout gebracht worden; dus ook bij de ledematen en vetstukken van dier- en vogeloffers.

14. ואם תקריב. Naar de rabbijnsche opvatting is hier niet van een *vrijwillig* offer sprake, — dezen toch zijn in hunne verschillende behandeling in de verzen 1—7 besproken en vs. 8 v.v. vatten ze allen in algemeene bepalingen samen; — hier wordt gedacht aan het eerstelingsoffer, dat onder den naam *'Omer* bekend is en dat Lev. 23,10 *het eerste*

יב וְכָל־דְּבַשׁ לֹא־תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ קָרְבַּן רֵאשִׁית
יג תַּקְרִיבוּ אֹתָם לַיהוָה וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא־יַעֲלוּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ׃ וְכָל־
קָרְבַּן מִנְחָתְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלָח וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ
יד מֵעַל מִנְחָתֶךָ עַל כָּל־קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח׃ ס וְאִם־תַּקְרִיב
מִנְחַת בִּכּוּרִים לַיהוָה אָבִיב קָלוּי בָּאֵשׁ גֶּרֶשׂ כַּרְמֶל תַּקְרִיב
טו אֵת מִנְחַת בִּכּוּרֶיךָ׃ וְנָתַתָּ עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְשַׂמְתָּ עָלֶיהָ לְבֹנָה
טז מִנְחָה הִוא׃ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־אַזְכָּרָתָהּ מִגְּרְשָׂהּ וּמִשַּׁמְנָהּ
עַל כָּל־לְבֹנָתָהּ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ * פ

ג א וְאִם־זֶבַח שְׁלָמִים קָרְבָּנוֹ אִם מִן־הַבָּקָר הוּא מַקְרִיב אִם־זָכָר

---

van uwen oogst genoemd wordt. Immers, het brengen van het daar bedoelde offer maakt het gebruik van de hier genoemde *geschroeide en versche korrels* voor een ieder geoorloofd. Volgens de traditie bestond het uit *gerst* en werd op den tweeden dag van het Paaschfeest gebracht (vgl. Lev. t. a. p.) Het moest dan, naar het hier gegeven voorschrift, bestaan uit אביב, *rijpe aren*, nog in den halm; קלוי, die, om ze te droogen, *door vuur geroosterd*, geschroeid waren, wat in het voorhof geschiedde; גרש כרמל, dan *in grove stukken gestooten*; כרמל, pas rijpe, nog niet ingedroogde, den halm geheel vullende korrels. כרמל, eig. *vruchtdragend veld*, tuin, v. d. tuinvrucht, of wel: vroegrijpende, eerste korenvrucht, d. i. *jonge gerst*. Het zoo verkregen gerstemeel werd nu dertien maal gezift, totdat er slechts een tiende Epha van de gemaaide gerst overbleef.

16. מנרשה, van het, na het ziften overgebleven, tiende Epha.

Hoofdstuk III. 1. *Vredeoffers*. Ons hoofdstuk behelst de voorschriften aangaande de behandeling van het *offerdier*, onverschillig of het offer een gewoon, als gelofte of vrijwillige gave gebracht *vredeoffer*, dan wel een *dankoffer* is, bij welk laatste het brengen van brood is voorgeschreven, waarvan echter niets op het altaar komt. Eerst Lev. 7,11 vv., waar de bepalingen omtrent het *eten* der vredeoffers gegeven worden, komt de onderscheiding in *dank-* en gewone *vredeoffers* voor, die juist op den tijd, voor het eten aangewezen, invloed heeft. Het offerdier wordt overigens bij *alle* vredeoffers, al naar mate van de diersoort, waartoe het behoort, op gelijke wijze behandeld. — זבח שלמים. זֶבַח van זָבַח, slachten, *een te slachten dier*; v. a. een *maaltijd* van vleesch van geslachte dieren. Het enkele woord זֶבַח wordt vaak als naam voor *vredeoffers* gebruikt, in tegenstelling met עולה, dat geheel *verbrand* werd, terwijl de *vredeoffers*, na afzondering van de voor altaar en priester bestemde deelen, geheel door den offerende en zijne genoodigden *verteerd* werd. — שלמים, van een, behalve 'Amos 5,22 niet gebezigd enkelvoud שֶׁלֶם, v. s. *dank-* of *vreugdeoffers*, wat niet in het woord ligt; anderen: *vrede*offers, die gebracht worden, als men zich *in vrede* en welstand gevoelt, niet juist om een bepaalde feestelijke aanleiding, maar vooral als vrijwillige gave of ter eere Gods; of wel: waardoor *vrede*

of vrouwelijk geslacht, doch zonder gebrek, brengen vóór den
2 Eeuwige. Hij zal zijne hand op den kop van zijn offer steunen,
en het slachten aan den ingang van de tent der samenkomst;
en de zonen van Aharon, de priesters, zullen het bloed sprengen
3 tegen het altaar rondom. En hij zal brengen van het vredeoffer
als vuuroffer ter eere des Eeuwigen: het vet, dat de ingewanden
4 bedekt, en al het vet, dat aan de ingewanden is. En de beide
nieren, en het vet, dat er op is, dat aan de lendenen is, en
het net over den lever; met de nieren zal hij het verwijderen.
5 En de zonen van Aharon zullen het in rook doen opgaan op
het altaar, ná het brandoffer, dat op het hout is, dat op het vuur
ligt; een vuuroffer, tot lieflijken geur ter eere des Eeuwigen.
6 En wanneer van het kleinvee zijn offer tot vredeoffer ter
eere des Eeuwigen is, — van het mannelijk of vrouwelijk geslacht,
7 doch zonder gebrek, zal hij het brengen. Indien hij een schaap
als zijn offer brengt, zal hij het vóór den Eeuwige brengen.
8 Hij zal zijne hand op den kop van zijn offer steunen, en zal
het vóór de tent der samenkomst slachten; en de zonen van
Aharon zullen zijn bloed sprengen tegen het altaar rondom.
9 En hij zal brengen van het vredeoffer als vuuroffer ter eere des
Eeuwigen het beste ervan: het staartstuk namelijk in zijn geheel,

---

ontstaat tusschen alle bij een offer in aanmerking komende partijen: altaar, priester en offerende. — Zij konden uit rund- of kleinvee bestaan, niet echter uit gevogelte, wat bij brandoffers wel het geval was — v. s. omdat duiven te klein zijn om als offermaal te dienen — en van het mannelijk of vrouwelijk geslacht zijn. — לפני ה', *vóór den Eeuwige*, in het voorhof.

2. **פתח אהל מועד**, *aan den ingang van de tent der samenkomst*, d. w. z. in het voorhof, zonder nadere plaatsaanwijzing; niet dus in het noordelijk deel, zooals bij brandoffers en andere *allerheiligst*, קדשי קדשים, genoemde offers. De vredeoffers zijn קדשים קלים, *offers van minder heiligen graad*, dan brand-, schuld- en zondoffers.

3. **החלב המכסה את הקרב**, *het vet, dat* als een net zich, van den maag uitgaande, over de darmen uitspreidt en ze omhult, dat dus *de ingewanden*, d. w. z. de spijsverteringsorganen, *bedekt*; ואת כל החלב אשר על הקרב, *en al het vet, dat aan de ingewanden*, d. i. tusschen de darmen *zit*, dat gemakkelijk van de darmen kan worden afgeschild. — De naam חלב omvat, naar de traditie, niet *alle* vet in het dierlijk organisme, maar alleen datgene, wat als afzonderlijke, met een dun vlies overtrokken massa op een orgaan ligt of eraan vast zit; niet dus vet, dat met het vleesch is samengegroeid, zich in het vleesch verspreid bevindt.

4. **אשר על הכסלים**, *het vet aan de nieren, dat* zich uitspreidt tot *aan de lendenen*, de lendenpeezen, die in de nabijheid der nieren zitten. — ואת היתרת על הכבד, v. s. het *middenrif*, חצר הכבד, *het net over den lever;* de grootste leverlap kan niet bedoeld zijn, daar על הכבד dan niet te verklaren zou zijn. Op grond van Lev. 9,10 waar מן הכבד יתרת gebruikt wordt, neemt de Thalmoed aan, dat *met* het net ook een stukje van den lever werd weggenomen. — על הכליות יסירנה, *met de nieren*, tot waar het net zich uitstrekt, dus: geheel en al, *zal hij het verwijderen*, uit het lichaam van het offerdier.

ב אִם־נְקֵבָה תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ לִפְנֵי יְהוָה : וְסָמַךְ יָדוֹ עַל־רֹאשׁ
קָרְבָּנוֹ וּשְׁחָטוֹ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים
ג אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב : וְהִקְרִיב מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אִשֶּׁה
לַיהוָה אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר
ד עַל־הַקֶּרֶב : וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר
עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיוֹת יְסִירֶנָּה :
ה וְהִקְטִירוּ אֹתוֹ בְּנֵי־אַהֲרֹן הַמִּזְבְּחָה עַל־הָעֹלָה אֲשֶׁר עַל־
הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה : פ
ו וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ לְזֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה זָכָר אוֹ נְקֵבָה תָּמִים
ז יַקְרִיבֶנּוּ : אִם־כֶּשֶׂב הוּא־מַקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ וְהִקְרִיב אֹתוֹ
ח לִפְנֵי יְהוָה : וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ וְשָׁחַט אֹתוֹ
לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב :
ט וְהִקְרִיב מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אִשֶּׁה לַיהוָה חֶלְבּוֹ הָאַלְיָה תְּמִימָה

---

5. **על העלה**, *op* of *na het brandoffer*. In elk geval toch ging het dagelijksch brandoffer aan een, immers niet verplicht en dus niet steeds voorkomend, vredeoffer vooraf; bovendien ging het verbranden van de deelen van vrijwillige brandoffers vóór dat van de vetstukken der vredeoffers, reeds wegens den hoogeren wijdingsgraad der brandoffers; vgl. Lev. 6,5 en 9,14, waar עליה en על העלה op dezelfde wijze gebruikt worden. Aan het verbranden der vetstukken ging de 7,30 vv. voorgeschreven *beweging* met de vetstukken en borst- en schenkelstuk vooraf.

9. Bij *schapen* moet, behalve de bij runderen en geiten voorgeschreven vetstukken, ook het *staartstuk*, האליה, op het altaar worden verbrand. De staart van schapen wordt in oostersche landen (Noord-Africa, zuidelijk Arabië) dikwijls tot 15 Kilogr. zwaar, zoodat men kleine rolwagentjes er onder bindt, om het beest het loopen gemakkelijker te maken, (vgl. bijv. Shabbath 54*b*). Het staartstuk bestaat uit een stof, die het midden houdt tusschen vet en merg. חלבו beteekent dan ook, naar WESSELY, hier niet: *zijn vet* (daar, zooals wij gezien hebben, daartoe geenerlei *vleesch*vet behoort; het staartstuk daarentegen behoort tot het שומן, vet aan en in vleesch, dat voor het gebruik geoorloofd is), maar: *het beste ervan*, van het offerdier namelijk, dat is: *het staartstuk* (vgl. ook NACHM.) תמימה, *in zijn geheel*, nader ontwikkeld in de volgende woorden: לעמת העצה, dicht bij het uiteinde van *den ruggegraat*, waar de wervels in het staartbeen overgaan (SA'ADJA); dus: waar de staart ophoudt en in het achterdeel van den romp overgaat, *moet hij het afnemen* — עצה leiden sommigen af van עץ, boom, en vertalen dan: *ruggegraat*, die met de ribben uiterlijk eenige overeenkomst heeft met een boom en diens takken; anderen brengen het in verband met den stam יעץ, *raden*, en zien er eene aanduiding in van de *nieren*, naar

— dicht bij den ruggegraat zal hij het wegnemen, — en het vet, dat de ingewanden bedekt, en al het vet, dat aan de
10 ingewanden is. En de beide nieren en het vet, dat er op is, dat aan de lendenen is; en het net over den lever, met de
11 nieren zal hij het verwijderen. De priester zal het op het altaar in rook doen opgaan, als eene spijze, tot vuuroffer ter eere des Eeuwigen.
12 En wanneer een geit zijn offer is, dan zal hij het vóór den
13 Eeuwige brengen. En hij zal zijne hand op zijn kop steunen, en zal het slachten vóór de tent der samenkomst; en de zonen van Aharon zullen zijn bloed sprengen tegen het altaar rondom.
14 En hij zal er van brengen als zijn offer, tot vuuroffer ter eere des Eeuwigen, het vet, dat de ingewanden bedekt, en al het
15 vet, dat aan de ingewanden is. En de beide nieren en het vet, dat er op is, dat aan de lendenen is, en het net over den
16 lever; met de nieren zal hij het verwijderen. De priester zal ze op het altaar in rook doen opgaan, als eene spijze tot vuuroffer, tot lieflijken geur; al het vet behoort den Eeuwige.
17 Eene eeuwige wet voor uwe nakomelingen in al uwe woonplaatsen: eenig vet en eenig bloed zult gij niet eten."

4 2 1 De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Spreek tot de kinderen Israëls, als volgt: Wanneer een persoon in dwaling zondigen mocht met betrekking tot een van alle voorschriften des Eeuwigen, [waarvan gezegd is] dat zij niet gedaan mogen worden;

Thalmoedische beschouwing het orgaan van *beraad*. Dan vertaalt men: *tegenover de nieren*.

12. Ons vers sluit bij vs. 6 aan: *als zijn offer van het kleinvee is.... en het een geit is* enz. De in vs. 6 gegeven bepaling, dat het zoowel van het mannelijk als van het vrouwelijk geslacht mag zijn, geldt dus ook hier. *Herhaald* is de offerdienst bij geiten, omdat daarbij, in tegenstelling met schapen, het staartstuk niet op het altaar komt.

16. כָּל חֵלֶב לַה׳, al wat als חֵלֶב is genoemd en tot verbranding op het altaar is bestemd, *behoort den Eeuwige* en mag bij offerdieren door geen mensch worden gebruikt tot welk doeleinde ook. Daaraan sluit dan vs. 17 aan met zijne algemeene wet, geldende voor *alle tijden*, חֻקַּת עוֹלָם, ook als er geen offerdieren zijn en voor *alle plaatsen*, ook buiten het heiligdom: *geen vet*, van welk dier ook — חֵלֶב in de boven aangegeven beteekenis (vs. 3) genomen — *mòógt gij eten* (vgl. overigens Lev. 7,23 vv. waar het verbod van vet uitvoerig wordt behandeld en 17,10 vv. waar over het verbod van het nuttigen van bloed wordt gesproken).

HOOFDSTUK IV. Door het inleidende וידבר ה׳ אל משה wordt ons hoofdstuk van de 1—3 gegeven wettengroep gescheiden. Terwijl 1—3, zooals wij reeds zagen, uitsluitend van *vrijwillige* offers sprake is, worden in 4 en 5 *verplichte* offers, קרבנות חובה, behandeld. Het inleidend formulier (vs. 1), dat een nieuwe Godsspraak aanduidt, wordt eerst 5,14 herhaald, wat bewijst, dat eerst dáár een nieuwe groep van offers begint. De 5,1—13 behandelde offers behooren dus, evenals die van hoofdstuk 4, tot de חטאות, *zondoffers*, terwijl eerst met 5,13 de bespreking der אשמות, *schuldoffers*, begint. Vs. 2

לְעֹמַת הָעֲצָה יְסִירֶנָּה וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־
י הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃ וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר
עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת
יא יְסִירֶנָּה׃ וְהִקְטִירוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם אִשֶּׁה לַיהוָה׃ פ
יב וְאִם־עֵז קָרְבָּנוֹ וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃ וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁוֹ
וְשָׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־דָּמוֹ עַל־
יד הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ קָרְבָּנוֹ אִשֶּׁה לַיהוָה אֶת־הַחֵלֶב
טו הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃ וְאֵת
שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־
טז הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃ וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן
יז הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם אִשֶּׁה לְרֵיחַ נִיחֹחַ כָּל־חֵלֶב לַיהוָה׃ חֻקַּת
עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם כָּל־חֵלֶב וְכָל־דָּם לֹא
תֹאכֵלוּ׃ * פ

ד א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
ב נֶפֶשׁ כִּי־תֶחֱטָא בִשְׁגָגָה מִכֹּל מִצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה

---

vormt het algemeene opschrift, als inleiding tot algemeene uiteenzetting van de feiten, ten gevolge waarvan een zondoffer gebracht moet worden. Bij ieder bijzonder geval worden dan de nadere omstandigheden afzonderlijk vermeld (vs. 3,13,22,27 en 5,1—4).

2. **כי תחטא בשגגה.** Volgens WESSELY moet חטא hier in zijne oorspronkelijke beteekenis: *missen*, het beoogde doel *niet-bereiken*, worden opgevat. De מ׳ in מכל מצות ה׳ hangt dan onmiddellijk van het werkwoord af: *hij mist* en wijkt af *van* een van *al de geboden* enz. LUZZATTO neemt daarentegen חטא in zijn overdrachtelijke beteekenis: *zondigen*, en vat de מ׳, ook in het slot van het vers, op in den zin van: *tegen*; *wie zondigt tegen* een van *al de geboden en handelt tegen*, in strijd met *één van dezen*; vgl. plaatsen als וחטאה בשגגה מקדשי ה׳, *en zondigt in dwaling tegen de heiligdommen* enz. (Lev. 5,15; zie ook 5,16; II Sam. 22,22 en Ps. 18,22; zie ook Num. 32,22). Men kan evenwel ook den מ׳ in partitieven zin opvatten en vertalen: *en zondigt ten opzichte van een van al de geboden* enz. Dan moeten de woorden ועשה מאחת מהנה opgevat worden als eene nadere beperking: *hij doet namelijk een gedeelte van een van dezen;* terwijl in de beide andere opvattingen de slotwoorden van ons vers eenvoudig מכל מצות ה׳ beperken en zeggen, dat men, om tot een zondoffer verplicht te zijn, niet *alle* geboden behoeft overtreden te hebben, maar dat de verplichting ook reeds intreedt, zoo men gezondigd heeft *tegen één van dezen.* — כי תחטא בשגגה, *die in dwaling mocht zondigen*; alleen bij onopzettelijke, in

3 doch hij heeft iets van een daarvan gedaan; — Indien de
gezalfde priester zondigt, tot schuldbelading voor het volk,
dan zal hij wegens de zonde, die hij begaan heeft, brengen een
var, jong van een rund, zonder gebrek, ter eere des Eeuwigen,
4 tot zondoffer. En hij zal den var brengen naar den ingang
van de tent der samenkomst, vóór den Eeuwige; en zal zijne
hand op den kop van den var steunen en den var slachten
5 vóór den Eeuwige. De gezalfde priester zal van het bloed van
den var nemen, en het naar de tent der samenkomst brengen.

---

dwaling begane overtreding wordt een zondoffer gebracht. Daar nu zorgeloosheid en onbedachtzaamheid *zielsfunctiën* zijn, wordt bij zondoffers altijd de uitdrukking נפש gebruikt (NACHM., vgl. WESSELY). — בשגגה, *in dwaling* staat tegenover ביד רמה, *met* moedwillig *opgeheven hand* (Num, 15,30). שגג = שגה wordt gebruikt van dwaling uit *onwetendheid* (vs. 13,22 e. a. p.), *uit overijling, onbedachtzaamheid of zorgeloosheid* (vgl. 5,1,4 en 15), of bij eene *onopzettelijke*, niet voorbedachte handeling (vgl. Num. 35,11 met Ibid 22 v.v.); nooit echter van eene opzettelijke, willens en wetens begane overtreding tengevolge van overmeestering door hartstocht. — מכל מצות ה' אשר לא תעשינה, letterlijk: *van al de geboden des Eeuwigen, die niet gedaan mogen worden*, kan niets anders beteekenen dan: *voorschriften Gods, die* omtrent zekere handelingen zeggen, dat zij *niet gedaan mogen worden*. Naar analogie van het Num. 15,21 vv. behandelde geval van *afgodendienst*, stelt de traditie vast, dat de plicht, om een zondoffer te brengen, alleen intreedt bij in dwaling verrichte *verboden handelingen*, waarop bij opzettelijke overtreding de straf van uitroeiing staat. Uitgesloten zijn dus overtreding van de met uitroeiing bestrafte nalatigheid in het verrichten der *besnijdenis* en het brengen van het *Paaschoffer*, die niet *verboden*, maar positief als *plicht* voorgeschreven zijn; verder: *Godslastering*, מגרף, waarbij geen *handeling* geschiedt, maar slechts *woorden* gesproken worden. Num. 15,29 stelt namelijk tegenover elkander: *alle in dwaling handelenden*, d. w. z. doende, wat verboden is, en *de met opgeheven hand optredende, die dan met uitroeiing wordt gestraft* (zie aldaar). Consequent wordt bij *het zondoffer* de uitdrukking כל מצות ה' אשר לא תעשינה gebruikt (vs. 2,13,27; evenzoo 5,17, waar eveneens gedacht wordt aan eene handeling, waarop, bij opzettelijke overtreding, de straf van כרת staat; zie onze aant. aldaar). Bij *schuldoffers* daarentegen wordt de uitdrukking מעל מעל gebruikt (5,15; ibid 21). — ועשה מאחת מהנה, *en handelt tegen een van dezen* (LUZZATTO). De traditie en de meeste nieuweren: *en doet iets van een van dezen*, een gedeelte eener handeling, dat evenwel opzichzelve eenige beteekenis heeft (vgl. Sifra).

3. De *zondoffers* worden nu in *vier* soorten onderscheiden en wel: die van een *hoogepriester*, (vs. 3—12), die wegens de zonde *der gemeente* (13—21) van den *koning* (22—26) en van een gewoon *particulier* (27—35); deze vier zijn *constant*, soort en bereidingswijze van het offerdier zijn voor iedere groep steeds dezelfde. Hoofdstuk 5,1—13 behandelt het door een particulier wegens eenige, met name genoemde, vergrijpen te brengen *zondoffer, dat naar het vermogen* des zondaars *afwisselt*, bij meerderen rijkdom *stijgt*, bij minderen voorspoed *daalt*, קרבן עולה ויורד, terwijl de andere zondoffers *vast*, niet afwisselend zijn. חטאת קבועה. — הכהן המשיח, de *door zalving* tot zijn ambt gewijde *hoogepriester;* (Lev. 8,12). De hoogepriester, die vaak הכהן הגדול genoemd wordt, (Lev. 21,10, Num. 35,25 e. a. p.) wordt in ons hoofdstuk bij herhaling en ook 6,15 הכהן המשיח genoemd, naar de traditie: om die zalving als noodzakelijken eisch te stellen voor het hier voorgeschreven offer. De priester,

ג וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה׃ אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת
הָעָם וְהִקְרִיב עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא פַּר בֶּן־בָּקָר תָּמִים לַיהוָה
ד לְחַטָּאת׃ וְהֵבִיא אֶת־הַפָּר אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה
וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁ הַפָּר וְשָׁחַט אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה׃
ה וְלָקַח הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ מִדַּם הַפָּר וְהֵבִיא אֹתוֹ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד׃

---

die zonder vooraf gezalfd te zijn, als hoogepriester fungeert — (wat bij de hoogepriesters in den tweeden tempel steeds het geval was) — brengt het hier bedoelde offer niet (zulk een niet-gezalfde hoogepriester heet: מרובה בגדים, die *meerdere kleederen* draagt, dan een gewoon priester, — de acht hoogepriesterkleederen in plaats van de vier van den gewonen, — en zich alleen daardoor, niet ook door zalving, van den gewonen onderscheidt). — חטא, *zondigt*, in dwaling namelijk, wat uit het vorige vers moet worden aangevuld. — לאשמת העם, *tot schuld voor het volk*, zoodat schuldige handeling des volks het gevolg van des hoogepriesters zonde is; d. i. v. s. *in zijne ambtelijke positie*, zoodat zijn fout het volk tot zonde strekt; in tegenstelling met een door hem *als particulier* gepleegd vergrijp, waar het volk natuurlijk geheel buiten staat. V. a.: *zoodat het volk*, dat immers het voorbeeld van zijn geestelijk hoofd volgt, wiens taak o. m. is: *Uwe wetten te leeren aan Jakob*, zich eveneens *bezondigt*; de traditie ziet in ons vers, naar analogie van vs. 13, waar het zondoffer der gemeente is behandeld, dat geheel met het hier voorgeschrevene overeenkomt, eveneens het geval: dat de hoogepriester, hoewel competent tot het nemen eener beslissing, zich vergist heeft en door zijne beslissing zich schuldig heeft gemaakt aan overtreding van een gebod, als in het vorige vers bedoeld, waarop bij opzettelijke overtreding de straf van uitroeiing staat. — והקריב, wijden. *bestemmen tot offer*. — על חטאתו אשר חטא, *wegens zijne zonde, die hijzelf* alleen *begaan heeft*, ook al heeft het volk zijn voorbeeld niet gevolgd. — פר בן בקר, naar de traditie: een nog *jong* בן בקר, maar toch *reeds volwassen* rund, פר, d. i.: een mannelijk rund in het derde jaar. — לחטאת, *tot zondoffer*, v. s. een Pi'el-vorm, in den zin van *ontzondigen*, dus *een offer, dat de zonde* wegneemt, *verzoent* (Wessely e. a.) Volgens Luzzatto: een offer, waarvan *het bloed* op de hoeken des altaars *wordt gestreken*, zooals תחטאני באזוב, *Gij besprenkelt mij met hijzop* (Ps. 51,9) en vooral (een door Luzzatto niet geciteerde, maar zeer sprekende plaats): ויחטאו את דמם, *zij streken hun bloed op het altaar* (II Kron. 29,24); tegen deze opvatting zou alleen het gebruik van חטאת bij het *meeloffer* (5,11) spreken; daar kan echter לחטאת zeer goed vertaald worden: *in plaats van een bloedspattingsoffer*. Anderen meenen, dat evenals אשם staat voor het *wegens schuld* te brengen offer = קרבן אשם of על אשם, zoo ook חטאת beteekent: offer *wegens zonde*, קרבן חטאת of על חטאת, zoodat חטאת een, als abstract, vrouwelijk zelfst. naamw. is, gevormd als נָגְב, סֶבֶל enz.

4. Hoewel hier geene plaats voor het slachten is aangewezen, blijkt uit vs. 29, dat alle zondoffers geslacht moeten worden op dezelfde plaats, die 1,11 voor het brandoffer is aangewezen, d. i. de noordelijke helft van het voorhof.

5. Het hiergenoemde, evenals het vs. 13—21 besproken zondoffer, onderscheidt zich eerst van andere offers in de behandeling van het bloed,

6 En de priester zal zijn vinger in het bloed doopen, en van het
bloed spatten zeven maal, vóór den Eeuwige, in de richting naar
7 het heilige voorhangsel. Vervolgens zal de priester van het bloed
doen aan de horens van het altaar voor het reukwerk van specerijen, vóór den Eeuwige, dat in de tent der samenkomst is; en al
het bloed van den var zal hij uitstorten aan den voet van het
brandofferaltaar, dat aan den ingang van de tent der samen-
8 komst is. En al het vet van den var tot zondoffer zal hij
ervan afnemen; het vet, dat de ingewanden bedekt, en al het
9 vet, dat aan de ingewanden is; En de beide nieren en het vet,
dat er op is, dat aan de lendenen is; en het net over den lever,
10 met de nieren zal hij het wegnemen. Gelijk het van den os
tot vredeoffer afgenomen wordt; — dit alles zal de priester in
11 rook doen opgaan op het brandofferaltaar. — Maar de huid van
den var en al zijn vleesch, met zijn kop en met zijne knie-
12 stukken, en zijne ingewanden en zijn mest, — Den geheelen
var dus, zal hij uitvoeren naar buiten het leger, naar eene reine
plaats, naar de stortplaats van de asch, en hem op hout verbranden in vuur; op de plaats, waar de asch gestort wordt,
zal het verbrand worden.

---

waarvan in het *heilige* gebracht wordt, om daar tegen het voorhangsel, tegenover de plaats, waar de draagboomen der arke zichtbaar waren, te worden gespat en aan de horens van het gouden altaar te worden gestreken.

6. **וטבל**, volgens de traditie: vóór iedere spatting of streek, opnieuw in het bloed doopen. טבל, *indoopen*, opdat iets van de vloeistof aan dat, wat erin gedoopt wordt, blijve hangen. — אצבע, de wijsvinger *zijner rechterhand*. — זהה, *sprenkelen*, sprengen; door eene beweging met den vinger maken, dat van het bloed iets afgaat en zich aan iets anders hecht. — את פני פרכת, *in de richting naar*, niet juist *op* het voorhangsel, dat het allerheiligste van het heilige scheidt. Het bloed behoefde het voorhangsel niet te raken. את פני, *in de richting naar*; על פני, *aan de voorzijde van*; לפני *voor* (KEIL e. a.) פרכת הקדש heet het *voorhangsel*, als zich bevindende *in* het eigenlijke heiligdom; of v. a. als *voorhangsel vóór het heiligste*, de arke.

7. **ונתן**, met den vinger, na uit het bekken door indoopen een weinig bloed te hebben genomen, *strijken op*, d. i. tegen den scherpen kant van *de horens van het altaar*. Volgens de traditie stond de hoogepriester hierbij vóór het altaar, d. w. z. met het aangezicht naar het allerheiligste, zoodat hij het altaar vóór zich had, en streek het eerst aan den zuidoostelijken horen, en vervolgens, zijne rechterhand volgend, aan den noordoostelijken, den noordwestelijken en zuidwestelijken horen. — ואת כל דם הפר, *en al het* overgebleven *bloed*. — ישפך, *zal hij uitstorten aan den voet* enz. Naar de traditie: aan den westelijken voet van het altaar, dien hij, bij het verlaten des heiligdoms, het eerst treft. — Wegens deze bloedspatting *in het heiligdom* heeten het hier en vs. 13 vv. bedoelde offer, evenals de var en de bok van den Grooten Verzoendag (Lev. 16,3 en 15) en de bokken bij afgodendienst (Num. 15,24), תחאות פנימיות, *binnen*, in het heiligdom, behan-

יוְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת־אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם וְהִזָּה מִן־הַדָּם שֶׁבַע פְּעָמִים
יזלִפְנֵי יְהוָה אֶת־פְּנֵי פָּרֹכֶת הַקֹּדֶשׁ׃ וְנָתַן הַכֹּהֵן מִן־הַדָּם
עַל־קַרְנוֹת מִזְבַּח קְטֹרֶת הַסַּמִּים לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בְּאֹהֶל מוֹעֵד
וְאֵת יחכָּל־הַדָּם הַפָּר יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה אֲשֶׁר־פֶּתַח
טאֹהֶל מוֹעֵד׃ וְאֶת־כָּל־חֶלְבּוֹ פֹּר הַחַטָּאת יָרִים מִמֶּנּוּ אֶת־
הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃
טוְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים
יואֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיוֹת יְסִירֶנָּה׃ כַּאֲשֶׁר יוּרַם
יאמִשׁוֹר זֶבַח הַשְּׁלָמִים וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן עַל מִזְבַּח הָעֹלָה׃ וְאֶת־
עוֹר הַפָּר וְאֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ עַל־רֹאשׁוֹ וְעַל־כְּרָעָיו וְקִרְבּוֹ וּפִרְשׁוֹ׃
יבוְהוֹצִיא אֶת־כָּל־הַפָּר אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר
אֶל־שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן וְשָׂרַף אֹתוֹ עַל־עֵצִים בָּאֵשׁ עַל־שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן
יִשָּׂרֵף׃ פ

---

delde *zondoffers*, terwijl de andere zondoffers, wier bloed alleen aan de horens van het *in het voorhof*, dus *buiten* het eigenlijke heiligdom staande brandofferaltaar wordt gestreken, חצונית חטאות, *buiten* het heiligdom behandelde *zondoffers* genoemd worden.

8. vv. De vetstukken zijn, gelijk vs. 10 duidelijk zegt, dezelfde als die van den stier tot vredeoffer.

11. *De huid en het geheele lichaam met den kop, de ingewanden, de kniestukken en de mest*, zonder dat een van allen van het overige lichaam is gescheiden, — (er wordt dan ook niet van aftrekken der huid of wasschen der kniestukken en ingewanden gesproken) — worden gebracht *naar eene plaats buiten de legerplaats* des volks, nader aangeduid als: שפך הדשן, de plaats, *waar de* van het brandofferaltaar komende *asch*, die daarvan natuurlijk van tijd tot tijd moet worden verwijderd, *gestort wordt*. (Vgl. Lev. 6,4). Die plaats moet *rein* zijn, geene verontreinigende zaak mocht zich daar bevinden. Tijdens het bestaan des tempels bevond zich die plaats buiten de stad Jerusalem.

12. **והוציא את כל הפר**, *den geheelen var* dus, of v. a. *den var in zijn geheel*, zal men *daar in vuur verbranden*. Ditzelfde geldt ook bij het vs. 13 besproken offer, eveneens een var, — verder bij den var en den bok voor den Grooten Verzoendag (Lev. 16,3 en 15) en voor de bokken na gepleegden afgodendienst (Num. 15,24); dezen allen dragen daarom den naam: חטאות הנשרפות, *zondoffers, die verbrand moeten worden;* ook wel פרים ושעירים הנשרפים, *varren en stieren, die verbrand moeten worden*. De verontreinigingsbepalingen, Lev. 16,28, gelden bij *al* deze offers; zie aldaar.

13 En indien de geheele gemeente van Israël dwaalt, — eene
zaak was namelijk verborgen voor de oogen der vergadering,
waardoor zij eene dier zaken doen, waaromtrent de Eeuwige
geboden heeft, dat zij niet gedaan mogen worden, en zij beladen
14 zich met schuld; Als nu de zonde bekend wordt, waartegen
zij gezondigd hebben, dan zal de vergadering een var, jong
van een rund, als offer bestemmen tot zondoffer en hem vóór
15 de tent der samenkomst brengen. De oudsten der gemeente
zullen hunne handen op den kop van den var steunen, vóór
den Eeuwige, en men zal den var slachten, vóór den Eeuwige.
16 De gezalfde priester zal van het bloed van den var naar de
17 tent der samenkomst brengen. En de priester zal zijnen vinger
in het bloed doopen, en spatten zeven maal vóór den Eeuwige,
18 in de richting naar het voorhangsel. Vervolgens zal hij van
het bloed doen aan de horens van het altaar, dat vóór den
Eeuwige in de tent der samenkomst staat; en al het bloed zal
hij uitstorten aan den voet van het brandofferaltaar, dat aan
19 den ingang van de tent der samenkomst is. En al zijn vet
zal hij ervan afnemen, en het op het altaar in rook doen op-
20 gaan. Met dezen var zal hij namelijk doen, — gelijk hij met
den var tot zondoffer doet, zoo zal hij ook met dezen handelen;
en de priester zal verzoening over hen doen, en er zal hun
21 vergiffenis geschonken worden. Den var zal hij buiten het
leger uitvoeren, en hem verbranden, gelijk hij den vorigen var
verbrand heeft; een zondoffer voor de vergadering is het.
22 Indien een vorst zondigt en een der zaken, waaromtrent de
Eeuwige, zijn God, geboden heeft dat zij niet gedaan mogen

---

13. Het zondoffer, voor de gemeente te brengen, nadat zij eene overtreding hebben begaan, waarop bij opzet de straf van uitroeiing is gesteld. *Doordien zich iets aan hun oogen onttrekt*, d. i. door onwetendheid, *begaan zij zoodanige overtreding.* Dat de geheele gemeente zondigt, zal wel in den regel alleen het gevolg kunnen zijn van eene verkeerde beslissing der hoogste beslissende autoriteit. De traditie denkt dan ook aan eene foutieve beslissing van het hoogste gerechtshof, Synhedrion. WESSELY vindt dit in עדה reeds aangeduid. — ונעלם דבר, zij zijn onbekend met *den* vollen *omvang* van het verbod, of weten niet, dat *de zaak* in quaestie onder het verbod valt en beslissen dus verkeerd; ועשו, waarop de gemeente in overeenstemming met die beslissing handelt en zich zoo bezondigt. — ואשמו, *en maken zich schuldig* aan eene overtreding; WESSELY: *en voelen zich schuldig*, doordien hun namelijk hunne zonde bekend wordt (vs. 14).

14. ונודעה. Het ligt in den aard der zaak, dat ook de hoogepriester eerst een offer moet brengen, als hem de door hem onbewust begane dwaling bekend wordt. — אשר חטאו עליה, *met betrekking waartoe* zij gezondigd hebben; על חטא komt dikwijls voor; ook ב' חטא (vs. 23). — הקהל, *de vergadering*, de geheele gemeente, moet het offer wijden; d. w. z. het wordt op gezamenlijk te dragen kosten aangekocht, door de nationale vertegenwoordiging: het Synhedrion, *de oudsten*, die ook (vs. 15), als vertegenwoordigers der gemeente, de handoplegging verrichten.

יג וְאִם כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל וְעָשׂוּ
יד אַחַת מִכָּל־מִצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁמוּ : וְנוֹדְעָה
הַחַטָּאת אֲשֶׁר חָטְאוּ עָלֶיהָ וְהִקְרִיבוּ הַקָּהָל פַּר בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת
טו וְהֵבִיאוּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד : וְסָמְכוּ זִקְנֵי הָעֵדָה אֶת־
יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה וְשָׁחַט אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה :
טז וְהֵבִיא הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ מִדַּם הַפָּר אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד : וְטָבַל
הַכֹּהֵן אֶצְבָּעוֹ מִן־הַדָּם וְהִזָּה שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה אֵת פְּנֵי
יז הַפָּרֹכֶת : וּמִן־הַדָּם יִתֵּן | עַל־קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה
אֲשֶׁר בְּאֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת כָּל־הַדָּם יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה
יח אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד : וְאֵת כָּל־חֶלְבּוֹ יָרִים מִמֶּנּוּ וְהִקְטִיר
יט הַמִּזְבֵּחָה : וְעָשָׂה לַפָּר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְפַר הַחַטָּאת כֵּן יַעֲשֶׂה־
כ לוֹ וְכִפֶּר עֲלֵהֶם הַכֹּהֵן וְנִסְלַח לָהֶם : וְהוֹצִיא אֶת־הַפָּר אֶל־
מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׂרַף אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר שָׂרַף אֶת הַפָּר הָרִאשׁוֹן
חַטַּאת הַקָּהָל הוּא : פ
כב אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהָיו אֲשֶׁר

---

19. *Al zijn vet,* zooals vs. 8 en 9 in den breede vermeld; hier in vs. 20 nader omschreven.

20. כאשר עשה ... ועשה, *hij zal met dezen var doen,* gelijk hij deed לפר החטאת, *met den* vorigen *zondoffervar,* zooals het in vs. 21 duidelijk luidt; bedoeld is nl. de var van den hoogepriester; כן יעשה לו, *zoo zal hij ook dezen doen,* dezelfde vetstukken, als daar genoemd, moeten ook hier verbrand worden. De verleden tijd in כאשר עשה, evenals in vs. 21 כאשר שרף, moet óf als tegenwoordige tijd worden verklaard, óf wel de woorden doelen op het gegeven *voorschrift;* zooals voorgeschreven is te doen, te verbranden. — ונסלח, de misdaad is verzoend en de straf er voor kwijtgescholden.

21. חטאת הקהל, *een offer wegens de zonde der gemeente.*

22. אשר נשיא, volgens Ibn 'Ezra = ואם אשר, — *en indien* het geval mocht zijn, *dat* enz. Rashbam: = ונשיא אשר, *en een vorst, die zondigen mocht.* Waarschijnlijk echter beteekent אשר hier zooveel als כאשר, dus: *wanneer.* — נשיא, *een vorst,* naar de traditie hier niet: een *stamvorst,* maar: *de hoogste vorst des volks,* die slechts *zijn God* boven zich heeft (מצות ה' אלקיו). — ואשם. *En hij belaadt zich met schuld;* dan moet vs. 23 או הודע opgevat worden gelijk אם הודע, *als dan* later *zijne zonde hem bekend wordt* enz. Vat men ואשם met Wessely op in den zin van: *en hij voelt zich schuldig,* dan is de zin:

worden, in dwaling heeft gedaan, en zich met schuld beladen
23 heeft — Als dan de zonde, die hij begaan heeft, hem bekend
wordt, dan zal hij als zijn offer brengen een geitebok, van het
24 mannelijk geslacht, zonder gebrek. Hij zal zijne hand op den
kop van den bok steunen, en men zal hem slachten op de
plaats, waar men het brandoffer slacht, vóór den Eeuwige;
25 een zondoffer is het. En de priester zal van het bloed van
het zondoffer nemen met zijn vinger, en het aan de horens
van het brandofferaltaar doen; en zijn bloed zal hij aan den
26 voet van het brandofferaltaar uitstorten. En al zijn vet zal hij
op het altaar in rook doen opgaan, gelijk het vet van het
vredeoffer; en de priester zal voor hem verzoening doen voor
zijne zonde, en hem zal vergiffenis worden geschonken.
27 Indien echter één persoon door dwaling zondigt, uit het volk
des lands, doordien hij doet een dier zaken, waaromtrent de
Eeuwige geboden heeft, dat zij niet gedaan mogen worden, en
28 hij belaadt zich met schuld; Indien zijne zonde, die hij begaan
heeft, hem bekend wordt, dan zal hij als zijn offer brengen
eene geit, zonder gebrek, van het vrouwelijk geslacht, voor
29 de zonde, die hij begaan heeft. Hij zal zijne hand op den kop
van het zondoffer steunen en men zal het zondoffer slachten
30 op de plaats van het brandoffer. De priester zal met zijnen
vinger van haar bloed nemen, en het doen aan de horens van
het brandofferaltaar; — en al haar bloed zal hij uitstorten aan
31 den voet van het altaar. En al haar vet zal hij wegnemen, gelijk
het vet van het vredeoffer moet verwijderd worden; en de prie-
ster zal het op het altaar in rook doen opgaan, tot lieflijken
geur, ter eere des Eeuwigen; en de priester zal voor hem ver-
zoening doen, en er zal hem vergiffenis worden geschonken.
32 Wanneer hij echter een schaap als zijn offer tot zondoffer
brengt, dan moet hij het van het vrouwelijk geslacht, zonder
33 gebrek, brengen. Hij zal zijne hand op den kop van het zond-
offer steunen; en men zal het tot zondoffer slachten, op de plaats,

---

en hij komt uit zichzelf tot bewustzijn van zijne schuld; — vs. 23 moet dan vertaald worden: *of* wel *zijne zonde wordt hem bekend gemaakt* door anderen.

23. שעיר עזים, *een geitebok*, onder het jaar.

24. במקום אשר ישחט את העלה, in de noordelijke helft van het voorhof.

25. ולקח ... באצבעו, natuurlijk na het bloed in een bekken te hebben opgevangen, *neemt* hij met zijn vinger, dien hij in het bloed doopt, een weinig bloed en strijkt het aan de horens van het brandofferaltaar. — אל יסוד, aan den zuidelijken voet van het altaar, waar hij, zoodra hij van het altaar afkomt, staat; de opgang was immers *aan de zuidzijde*.

26. וכפר עליו, de priester zal *ten zijnen behoeve* verzoening doen *wegens* zijne zonde. Er komen ook andere constructies voor; bijv. beide keeren,

כג לֹא־תֵעָשֶׂינָה בִּשְׁגָגָה וְאָשֵׁם׃ אוֹ־הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר
כד חָטָא בָּהּ וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ שְׂעִיר עִזִּים זָכָר תָּמִים׃ וְסָמַךְ
יָדוֹ עַל־רֹאשׁ הַשָּׂעִיר וְשָׁחַט אֹתוֹ בְּמִקוֹם אֲשֶׁר־יִשְׁחַט אֶת־
כה הָעֹלָה לִפְנֵי יְהוָה חַטָּאת הוּא׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת
בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ אֶל־
כו יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה׃ וְאֶת־כָּל־חֶלְבּוֹ יַקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה כְּחֵלֶב
זֶבַח הַשְּׁלָמִים וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ וְנִסְלַח לוֹ׃ * פ
כז וְאִם־נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִּשְׁגָגָה מֵעַם הָאָרֶץ בְּעֲשֹׂתָהּ אַחַת
כח מִמִּצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁם׃ אוֹ הוֹדַע אֵלָיו
חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְהֵבִיא קָרְבָּנוֹ שְׂעִירַת עִזִּים תְּמִימָה נְקֵבָה
כט עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא׃ וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל רֹאשׁ הַחַטָּאת
ל וְשָׁחַט אֶת־הַחַטָּאת בִּמְקוֹם הָעֹלָה׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ
בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־דָּמָהּ יִשְׁפֹּךְ אֶל־
לא יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ וְאֶת־כָּל־חֶלְבָּהּ יָסִיר כַּאֲשֶׁר הוּסַר חֵלֶב
מֵעַל זֶבַח הַשְּׁלָמִים וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה
וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן וְנִסְלַח לוֹ׃ פ
לב וְאִם־כֶּבֶשׂ יָבִיא קָרְבָּנוֹ לְחַטָּאת נְקֵבָה תְּמִימָה יְבִיאֶנָּה׃
לג וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל רֹאשׁ הַחַטָּאת וְשָׁחַט אֹתָהּ לְחַטָּאת בִּמְקוֹם

---

zoowel van den persoon als van de zaak על. — Omtrent het *eten*, dat hier, evenals bij een zondoffer van een gewoon particulier, door den priester geschiedt, wordt hier niets gesproken, daar de bepalingen daaromtrent 6,17—23 voorkomen. Evenzoo bij het zondoffer van een particulier.

27. **נפש אחת**, *een* op zichzelf staand *persoon*, in tegenstelling met *de geheele gemeente*. Al zijn het honderden tegelijk, die de overtreding onafhankelijk van elkander, of althans van de gemeenschap des volks, begaan, dan moet het hier volgende offer worden gebracht. — מעם הארץ, in tegenstelling met den *hoogepriester* en *den vorst*, een gewoon man, die tot *de bevolking des lands* behoort, niet juist: de bevolking van het *platte* land, maar ook die der steden. — ואשם או החדש, zie vs. 22 en 23. — Het zondoffer van een particulier bestaat uit een vrouwelijke geit of een vrouwelijk schaap, — beiden onder het jaar.

33. **ושחט אתה לחטאת**, *en men zal het slachten* met bestemming *voor zondoffer*, met dit bepaalde doel.

34 waar men het brandoffer slacht. En de priester zal met zijn vinger van het bloed van het zondoffer nemen, en het doen aan de horens van het brandofferaltaar; en al haar bloed
35 zal hij uitstorten aan den voet van het altaar. En al haar vet zal hij wegnemen, gelijk het vet van het schaap tot vredeoffer verwijderd wordt; en de priester zal ze op het altaar in rook doen opgaan bij de vuuroffers ter eere des Eeuwigen; en de priester zal verzoening voor hem doen, voor de zonde, die hij begaan heeft; en er zal hem vergiffenis worden geschonken.

5 1 En indien een persoon zondigt: hij hoort namelijk de stem eener eedsoplegging, terwijl hij als getuige kan optreden, hetzij hij gezien heeft of te weten is gekomen; als hij, indien hij het
2 niet mededeelt, zijne misdaad draagt; — Of een persoon, die aan eenige onreine zaak zal aangeraakt hebben, hetzij aan het aas van onrein wild, hetzij aan het aas van onrein vee, hetzij

---

35. חלב הכשב, waarbij ook *het staartstuk* wordt verbrand (Lev. 3,9); dit geschiedt dus ook bij het particuliere zondoffer, zoo dit uit een schaap bestaat. — אתם, *ze*, meervoud, de verschillende vetstukken. — על אשי, *op*, bij *de* overige *vuuroffers*.

HOOFDSTUK V. 1—13. Het קרבן עולה ויורד, *offer, dat* naarmate van het vermogen van den offeraar *stijgt of daalt*. Het is, zooals reeds opgemerkt, een חטאת, een *zondoffer*, geen *schuldoffer*, אשם; dit blijkt reeds voldoende uit het feit, dat vs. 6, bij het brengen van een schaap, het *vrouwelijk* geslacht wordt vereischt, wat alleen bij *zondoffers* van een particulier noodzakelijke voorwaarde is; terwijl de *schuldoffers* nooit anders dan uit oudere of jongere schapen van het *mannelijk* geslacht (כבשים of אילים) bestaan. Ook het niet-herhalen van het inleidingsformulier וידבר ה' אל משה wijst er op, dat het hier volgende stuk nog gevallen bespreekt, die in meer nauw verband met het voorafgaande staan. — De gevallen, waarin het קרבן עולה ויורד moet gebracht worden, zijn vs. 1-4 uitdrukkelijk genoemd.

1. ושמעה קול אלה, *hij hoort de stem eener eedsoplegging*, d. w. z. hij hoort, hoe iemand *uitnoodigt te zweren* (קול אלה), — zoo hem omtrent eene aanhangige zaak iets bekend is, dit voor het gerecht mede te deelen. Zooals LUZZATTO terecht opmerkt, schijnt het gebruikelijk te zijn geweest, dat de אלה, *vloekinroeping*, (dat is: de woorden: „Vloek moge treffen, indien" — of „indien niet" enz.) *niet* door den te beëedigen persoon zelve, maar steeds door een ander werd uitgesproken en door den zwerende door: Amen! bevestigd. Dan is dus juist bij bevestigings- of ontkennings-eeden betreffende feiten steeds de zwerende niet hij, die het eedsformulier *uitspreekt*, maar die het *aanhoort* en door Amen! bekrachtigt. De *inhoud* van den hier valschelijk bekrachtigden eed blijkt uit de volgende woorden, waarin de *feitelijke* toestand wordt uiteengezet, waarmede zijne verklaring in strijd is. והוא עד או ראה או ידע, *terwijl hij getuige kan zijn, — hij heeft* namelijk de feiten, waarover de twist loopt, *gezien*, bijv. dat A. aan B. geld gaf, zonder dat hij weet onder welken titel; — *of* althans *hij kent ze*, onverschillig hoe hij ze te weten is gekomen, bijv. doordien hij, wel is waar, niet bij het aangaan eener schuld tegenwoordig was, maar later den schuldenaar heeft hooren erkennen. De *eed* hield dus in de verklaring: „Vloek moge treffen, indien gij eenige verklaring in de onderhavige zaak

לד אֲשֶׁר יִשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת בְּאֶצְבָּעוֹ
וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־דָּמָהּ יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד
לה הַמִּזְבֵּחַ׃ וְאֶת־כָּל־חֶלְבָּהּ יָסִיר כַּאֲשֶׁר יוּסַר חֵלֶב הַכֶּשֶׂב מִזֶּבַח
הַשְּׁלָמִים וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֹתָם הַמִּזְבֵּחָה עַל אִשֵּׁי יְהוָה
וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא וְנִסְלַח לוֹ׃ פ

ה א וְנֶפֶשׁ כִּי־תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע
ב אִם־לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ׃ אוֹ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל־דָּבָר
טָמֵא אוֹ בְנִבְלַת חַיָּה טְמֵאָה אוֹ בִנְבֵלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה אוֹ

---

kunt afleggen (en het niet doet)", d. w. z.: „Zweer, dat gij er niets van weet", wat hij door zijn instemmend „Amen!" dan ook doet. אם לוא יגיד, *indien hij dan*, bij het aanhooren der eedsoplegging, *niet mededeelt* wat hem van de zaak bekend is, — ונשא עונו, *en zijne zonde draagt*, d. w. z. indien zijne ontkenning iets te weten eene zondige handeling is; — hij zou namelijk een *geldig* getuigenis kunnen afleggen, hij is niet door verwantschap of om andere redenen als getuige in de zaak ongeschikt. — De nazin volgt vs. 5. Hier wordt niet bijgevoegd ונעלם ממנו, omdat, zooals de traditie leert, zoowel bij *opzettelijken*, als bij *in dwaling* beganen misstap het hier volgende offer moet worden gebracht. Alleen indien hij bij het bevestigen van den eed te goeder trouw was en inderdaad meende niets omtrent de zaak te weten, is hij van het hier voorgeschreven offer vrij (NACHM.) Ons geval heet in Mishna en Thalmoed שבועת העדות, *eed omtrent* al of niet bekendheid met een *getuigenis*. Het is niet onverschillig, of de onjuiste verklaring in straf- of in geldzaken wordt afgelegd; de hier gegeven wet geldt alleen voor *geldzaken*. Daar namelijk de woorden או ראה או ידע, zooals wij zagen, het optreden der getuigen als mogelijk en van invloed beschouwen, als zij een feit slechts *gezien* hebben, zonder de omstandigheden te kennen; of ervan hebben *gehoord*, zonder het zelve te hebben gezien, — kan van strafzaken geen sprake zijn, daar de getuigen daarbij de feiten moeten hebben *gezien* en hunne strekking *begrepen*, immers zij moeten den dader hebben gewaarschuwd tegen de strafrechterlijke gevolgen zijner daad. *Aanwijzingen* voor de schuld zijn niet voldoende ter veroordeeling van den beklaagde in strafzaken.

2. *Indien iemand heeft aangeraakt eenige onreine zaak*, — nader gepreciseerd in: *het aas van onrein wild*, enz.; — dat טמאה hier niet in den zin van: *voor het gebruik ongeoorloofd*, maar alleen in dien van: *verontreiniging brengend* moet opgevat worden, blijkt uit שרץ טמא, daar er immers geen voor het gebruik geoorloofd kruipend dier is (evenzoo 7,21). — ונעלם ממנו, *en* later *is het voor hem verborgen*, vergeet hij, dat hij onrein is, — vroeger echter was zijne onreinheid hem bekend, והוא טמא ואשם, *en hij is onrein* gebleven, heeft niet de vereischte reiniging door ritueel bad ondergaan, ואשם, *en maakt zich schuldig*, doordien hij het heiligdom betreedt of door den dienst in het heiligdom gewijde spijzen eet, terwijl hij onrein is (feiten, tegen wier *opzettelijke* overtreding Lev. 7,20 en 21 de straf van uitroeiing is bedreigd). De verontreiniging zelve is geen misdaad en

aan het aas van onrein kruipend gedierte, en het is hem vergeten;
hij is intusschen toch onrein en heeft zich met schuld beladen; —
3 Of zoo hij de onreinheid van een mensch zal aangeraakt hebben, — al diens onreinheid namelijk, waardoor hij onrein worden
kan, — en het is hem vergeten; naderhand echter komt hij te
4 weten, dat hij zich met schuld heeft beladen; — Of een persoon, die gezworen zal hebben, door over de lippen te laten gaan, zich iets slechts of iets goeds te doen, (ten opzichte van alles, wat de mensch zich onder eede ontglippen laat,) en het is hem vergeten; doch hij komt het te weten, dat hij zich in een dier
5 gevallen met schuld heeft beladen. Nu zal het zijn: als hij zich schuldig gevoelt in een dier gevallen, zal hij belijden,
6 waarin hij gezondigd heeft; Hij zal namelijk ter verzoening van zijn schuld ter eere des Eeuwigen brengen, wegens zijne zonde, die hij begaan heeft, een wijfje uit het kleinvee, een schaap of eene geit, tot zondoffer; en de priester zal verzoening
7 voor hem doen wegens zijne zonde. Indien echter zijn vermogen niet toereikend is voor een lam, dan zal hij voor zijne schuld brengen, voor hetgeen hij gezondigd heeft, twee tortelduiven of twee

---

de reiniging slechts noodzakelijk en voorgeschreven voor hem, die met het oog op tempelbezoek of gebruik van gewijde spijzen rein wil of moet zijn. Het eenvoudig nalaten der reiniging kan dus hier niet bedoeld zijn.

3. *Of als hij aanraakt de onreinheid van een mensch*, d. w. z. elke in of door den mensch ontstaande bron van verontreiniging, לכל טמאתו, *met betrekking tot elke onreinheid van dezen* namelijk, onverschillig wat de oorzaak der verontreiniging eens menschen zij, dus: een lijk, een aan vloeiïng of melaatschheid lijdende enz. — אשר יטמא בה, *waardoor hij*, een mensch, *kan onrein worden*, d. w. z. welker aanraking een mensch kan verontreinigen, die dus een zoo hoogen graad van onreinheid heeft, dat een mensch daardoor onrein wordt. — ונעלם ממנו, *en het is* later *voor hem verborgen, doch* nu *weet hij, dat hij zich met schuld heeft beladen*, door het heiligdom in zijne onreinheid te betreden of gewijde spijzen te eten. Hij wist dus, dat hij onrein was geworden, later ontging hem die omstandigheid en betrad hij onwetend het heiligdom, doch naderhand schoot hem wederom te binnen, dat hij toen onrein was. (ידיעה בתחלה וידיעה בסוף והעלם ביניהם). — Dit geldt ook voor het vs. 2 besproken geval als eisch. De hier genoemde verontreinigingen zijn voor het meerendeel ernstiger, dan de in het vorige vers besprokene. Het is trouwens begrijpelijk, dat de van een mensch uitgaande verontreiniging niet te zamen met die aan dieren wordt besproken, maar afzonderlijk wordt behandeld.

4. *Of als iemand een eed doet*, לבטא בשפתים, *door met de lippen*, onbedacht en zonder zich van de gevolgen rekenschap te geven, *zich* eene uiting, *eene belofte te laten ontvallen*, להרע או להטיב, *om* zich *iets kwaads*, eene onthouding *op te leggen*, eene belofte dus, iets *niet* te zullen doen, *of* zich iets goeds *op te leggen*, iets te zullen doen. Vgl. Ps. 15,4: נשבע להרע, waar het ook op de daad van den zwerende doelt, die hemzelve nadeel berokkent. Immers, de eed, iets van wettig standpunt *kwaads* of voor derden *nadeelig* te zullen doen, kan als eed niet rechtsgeldig zijn; het is een שבועת שוא, daar men immers niet het recht heeft de beloofde handeling te volbrengen. — לכל אשר יבטא enz. *met betrekking tot alle zaken* (onverschillig

ג בִּנְבֵלַת שֶׁרֶץ טָמֵא וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא וְאָשֵׁם : אוֹ כִי
יִגַּע בְּטֻמְאַת אָדָם לְכֹל טֻמְאָתוֹ אֲשֶׁר יִטְמָא בָּהּ וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ
ד וְהוּא יָדָע וְאָשֵׁם : אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִשְׂפָתַיִם
לְהָרַע ׀ אוֹ לְהֵיטִיב לְכֹל אֲשֶׁר יְבַטֵּא הָאָדָם בִּשְׁבֻעָה וְנֶעְלַם
ה מִמֶּנּוּ וְהוּא־יָדַע וְאָשַׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה : וְהָיָה כִּי־יֶאְשַׁם לְאַחַת
ו מֵאֵלֶּה וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ : וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה
עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא נְקֵבָה מִן־הַצֹּאן כִּשְׂבָּה אוֹ־שְׂעִירַת
ז עִזִּים לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ : וְאִם־לֹא תַגִּיעַ
יָדוֹ דֵּי שֶׂה וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ אֲשֶׁר חָטָא שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ־שְׁנֵי

---

of het onthoudingen zijn, dan wel belanglooze handelingen, bijv. een steen al of niet in het water te zullen werpen), — *waaromtrent men zich eene belofte onder eede laat ontglippen.* — ונעלם ממנו, *en het* feit, dat hij een dergelijken eed heeft gedaan, *was voor hem verborgen,* zoodat hij zijn eed heeft gebroken, *doch thans weet hij het,* dat hij eens een eed had afgelegd, dien hij heeft gebroken, *en dat hij zich* dus aan overtreding *heeft schuldig gemaakt;* — Het hier behandelde geval heet שבועת ביטוי, het is (naar LUZZATTO) een eed, dien de betrokkene *zelve uitspreekt;* die hem niet, zooals een אלה — een vloekinroeping ter bevestiging eener afgelegde verklaring — wordt *voorgezegd* en door hem met Amen! bevestigd. Anderen zien in het woord בטא reeds de aanduiding van het ongepaste zijner uiting: het onbedacht spreken, zonder te weten *wat* men zegt en welke gevolgen het gezegde zal hebben (vgl. Ps. 106,33 en Spr. 12,18).

5. **והיה כי יאשם**, al de genoemde gevallen worden in deze woorden samengevat (לאחת מאלה), om den nazin te doen aansluiten. — והתודה, terwijl hij met beide handen steunt op den kop van zijn *dieroffer,* belijdt hij zijne zonde; bij vogel- of meeloffer zonder handoplegging. Daarom staat het belijdenis-voorschrift vooraf, daar het anders bij ieder der offersoorten zou moeten herhaald zijn. *Handoplegging* is bij zondoffers van particulieren 4,29 en 33 algemeen voorgeschreven en behoeft dus hier evenmin uitdrukkelijk herhaald te worden, als de overige offerhandelingen, die natuurlijk geheel overeenkomstig de in het vorige hoofdstuk gegeven bepalingen moeten geschieden. — התודה, eig. *aan zichzelve bekennen,* belijden.

6. **את אשמו.** Daar uitdrukkelijk in ons vers gezegd wordt, dat het offerdier gebracht wordt: לחטאת, *tot zondoffer,* kan אשמו hier niet het karakter van het offer aanduiden, en dus niet beteekenen: *schuldoffer.* Beiden tegelijk kan het immers onmogelijk zijn. Reeds ONKELOS geeft de woorden hier terug door ית חובתיה, *zijne schuld,* dus: wegens, ter verzoening van *de schuld,* waarmede hij zich beladen heeft. Evenzoo vs. 7.

7. **שה**, *een jong* stuk kleinvee, onder het jaar, van een van beide soorten, schaap of geit. — ואם לא תגיע ידו די שה, letterlijk: *indien zijne hand niet bereikt wat genoeg is voor een lam,* d. w. z. indien hij het daartoe noodige bedrag niet bezit. ידו, *zijne hand* = het met de hand verworvene.

jonge duiven, ter eere des Eeuwigen, één tot zondoffer en
8 één tot brandoffer. Hij zal ze tot den priester brengen, en
deze zal de tot zondoffer bestemde het eerst ten offer bren-
gen; hij zal het namelijk, achter onder den nek, den kop
9 afknijpen, maar dien niet geheel ervan scheiden. Dan zal
hij van het bloed van het zondoffer tegen den wand van het
altaar spatten, en wat van het bloed overblijft, zal aan den
voet van het altaar uitgedrukt worden; een zondoffer is het.
10 En het tweede zal hij als brandoffer bereiden naar het gewone
voorschrift. En de priester zal verzoening voor hem doen
wegens zijne zonde, die hij begaan heeft, en er zal hem ver-
11 giffenis geschonken worden. — Doch indien zijn vermogen ook
voor twee tortelduiven of voor twee jonge duiven niet toerei-
kend is, zal hij als zijn offer, voor hetgeen hij gezondigd heeft,
brengen een tiende Epha meelbloem tot zondoffer; hij zal er
geene olie op doen, en er geen wierook op leggen, want een zond-
12 offer is het. Hij zal dat tot den priester brengen en de priester
zal er zijne hand vol van nemen, als gedenkoffer ervan, en het
op het altaar in rook doen opgaan, op de vuuroffers ter eere des
13 Eeuwigen; een zondoffer is het. En de priester zal verzoening
voor hem doen wegens de zonde, die hij in een dier gevallen be-
gaan heeft, en er zal hem vergiffenis geschonken worden. En
14 het zal den priester toebehooren gelijk het meeloffer." — En de

---

8. ממול ערפו, *tegenover den nek*, d. w. z. van achteren, vlak onder den nek; zie 1,15. — ולא יבדיל, *hij zal* den kop *niet* geheel van het lichaam *scheiden*.

9. והזה, *hij zal spatten* uit de verte, niet *strijken* aan de horens, noch *werpen* uit een bekken, waartoe niet genoeg bloed zou voorhanden zijn, — maar, den nog bloedenden vogel grijpend, eene zwaaiende beweging ermede maken, zoodat het bloed aan den zijwand van het altaar komt. — והנשאר בדם, *en wat er aan bloed overblijft, zal uitgedrukt worden*, zoodat het vloeit *op het voetstuk* van het altaar. Wat verder met den vogel geschiedt, wordt niet duidelijk aangegeven. Naar de traditie evenwel kwam niets ervan op het altaar, dan het bloed, terwijl de vogel zelve door den priester werd gegeten. Daarom, zegt Ibn 'Ezra, moest er altijd bij een vogelzond-offer een vogelbrandoffer worden gebracht, dat geheel op het altaar kwam, zoodat ook bij het vogeloffer, evenals bij het dier-schuldoffer, een gedeelte op het altaar kwam en een ander deel door den priester werd gegeten.

10. במשפט, *als het* bekende *voorschrift* van 1,14 vv., bij het vrijwillige vogelbrandoffer.

11. ואם לא תשיג ידו, *en indien zijn vermogen niet reikt tot twee tortelduiven*; ook met den 4den naamv. (14,31) of zonder voorwerp (25,26 en 47). — עשירת האפה = een 'Omer; — de *Epha* heeft *drie Seá*, deze *zes Kab*, à 4 Log à 6 middelmatige kippeneieren; de tiende van een Epha bevat dus $43^1/_6$ ei. — סלת, tarwebloem. — Als *zondoffer* moest alles, wat ter verheerlijking en betuiging van offervaardigheid dient, olie dus zoowel als wierook, ervan verwijderd blijven. Ook het dier-zondoffer mist immers meel- en plengoffer, die alleen bij brand- en vredeoffers gebracht werden (Num. 15,3).

ח בְּנֵי־יוֹנָה לַיהוָה אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה : וְהֵבִיא אֹתָם
אֶל־הַכֹּהֵן וְהִקְרִיב אֶת־אֲשֶׁר לַחַטָּאת רִאשׁוֹנָה וּמָלַק אֶת־
ט רֹאשׁוֹ מִמּוּל עָרְפּוֹ וְלֹא יַבְדִּיל : וְהִזָּה מִדַּם הַחַטָּאת עַל־קִיר
הַמִּזְבֵּחַ וְהַנִּשְׁאָר בַּדָּם יִמָּצֶה אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ חַטָּאת הִוא :
י וְאֶת־הַשֵּׁנִי יַעֲשֶׂה עֹלָה כַּמִּשְׁפָּט וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ
יא אֲשֶׁר־חָטָא וְנִסְלַח לוֹ : * ס וְאִם־לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ לִשְׁתֵּי
תֹרִים אוֹ לִשְׁנֵי בְנֵי־יוֹנָה וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ אֲשֶׁר חָטָא עֲשִׂרֶת
הָאֵפָה סֹלֶת לְחַטָּאת לֹא־יָשִׂים עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְלֹא־יִתֵּן עָלֶיהָ לְבֹנָה
יב כִּי חַטָּאת הִוא : וְהֵבִיאָהּ אֶל־הַכֹּהֵן וְקָמַץ הַכֹּהֵן מְמֶנָּה
מְלוֹא קֻמְצוֹ אֶת־אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה עַל אִשֵּׁי יְהוָה
יג חַטָּאת הִוא : וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא
יד מֵאַחַת מֵאֵלֶּה וְנִסְלַח לוֹ וְהָיְתָה לַכֹּהֵן כַּמִּנְחָה : ס וַיְדַבֵּר

---

12. Naar de traditie moet ook bij dit zondoffer uit meel (מנחת חוטא) de 2,8 en 6,7 voorgeschreven הגשה, aanraking met den hoek van het altaar, plaats hebben.

13. והיתה לכהן, *en het* van het meeloffer, na de verbranding der handvol, overblijvende, *zal den priester behooren gelijk het meeloffer*, waarvan 2,3 gezegd is, dat het *allerheiligst* is; en omtrent het eten waarvan 6,9 vv. nadere voorschriften worden gegeven.

14—26. *Schuldoffers*, אשמות, door een nieuw וידבר van de tot nu toe behandelde *zondoffers* gescheiden, komen in zooverre met dezen overeen, dat er geen meel- en plengoffer bij wordt gebracht. Terwijl echter het *zondoffer* steeds een dier van het *vrouwelijk* geslacht is, moet als *schuldoffer* steeds een *mannelijk* dier worden gebracht. Onze plaats bespreekt eenige *gevallen*, waarin een schuldoffer moet gebracht worden, en de soort en aard van het *dier*, dat ervoor is aangewezen. De *dienst* der schuldoffers, die, wat de behandeling van het bloed aangaat, sterk van dien des zondoffers afwijkt, wordt 7,1 v.v. geregeld. De hier besproken gevallen zijn: 1°. het schuldoffer wegens ongeoorloofd gebruik van gewijde zaken (אשם מעילות), vs. 14—16; 2°. dat wegens mogelijke, doch niet vaststaande overtreding van een verbod, bij welks zeker plaats gehad hebbende overtreding een zondoffer zou gebracht moeten worden (אשם תלוי, het *hangende* schuldoffer, dat wegens *twijfelachtige* overtreding gebracht wordt, 17—19). Deze beiden dienen dus ter verzoening van overtredingen *tegen God*; de derde groep: het schuldoffer wegens een valschen eed, afgelegd in zaken, die eens anders vermogen betreffen, (אשם גזילות) bespreekt vergrijpen *tegen het vermogen des naasten* en wordt daarom met een nieuw וידבר ingeleid. — De overige *schuldoffers*, die van den melaatsche en den Nazier, worden bij behandeling der desbetreffende wetten voorgeschreven en geregeld

15 Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Een persoon, die trouweloos handelt en in dwaling zondigt ten opzichte van de heiligdommen des Eeuwigen, zal voor zijne schuld, ter eere des Eeuwigen, brengen een ram zonder gebrek, van het kleinvee, naar waarde-bepaling van twee Shékel zilver, naar den Shékel
16 des heiligdoms, tot schuldoffer. En wat hij ten opzichte van het heiligdom gezondigd heeft, zal hij betalen, en het vijfde deel ervan daarbij voegen, en hij zal het den priester geven; dan zal de priester verzoening voor hem doen door den ram tot schuldoffer, en hem zal vergiffenis geschonken worden.
17 En wanneer een persoon zondigt, en doet eene der zaken, waaromtrent de Eeuwige geboden heeft, dat zij niet gedaan mogen worden, — doch niet weet, of hij met schuld is beladen,
18 en zijne misdaad te dragen heeft; Dan zal hij een ram brengen zonder gebrek, van het kleinvee, naar de waarde-bepaling, tot schuldoffer, tot den priester. En de priester zal verzoening voor hem doen wegens zijne dwaling, die hij begaan heeft, wat hij echter niet zeker weet; en hem zal vergiffenis geschonken
19 worden. Een schuldoffer is het; hij heeft eene schuld tegen den Eeuwige op zich geladen."

(Lev. 14,12 en Num. 6,12), terwijl Lev. 19,20—22 nog een schuldoffer voorkomt, dat echter, als in verband staande met de zedelijkheidswetten, daar volkomen op zijn plaats is (zie onze aant. aldaar).

15. כי תמעל מעל is, zooals wij reeds opmerkten (4,2), de constante uitdrukking bij *schuldoffers*. De stam schijnt te beteekenen: *bedekken*, waarvan מעיל, *bedekkende mantel*; vandaar: *bedekt* handelen, ontrouw plegen, speciaal tegen God, hier: tegenover het bezit des heiligdoms, waardoor men aan God iets onttrekt, wat Hem toekomt (Jos. 7,1 en 22,20 van onttrekken aan den ban); vs. 21 tegenover de God verschuldigde trouw in eeden; ook van afgodendienst, als *ontrouw* aan God (Lev. 26,40; Deut. 32,51 e. a. p.); ook echter van ontrouw der vrouw tegen haren man (Num. 5,12). מעל beteekent dan: krenking van bestaande rechtsverhoudingen. — ותמאה בשגגה מקדשי ה', *hij zondigt in dwaling ten opzichte van de heiligdommen des Eeuwigen*, d. w. z. hij onttrekt iets, dat òf voor het altaar, òf voor de tempelkas bestemd is, aan zijne bestemming, door op een of andere wijze genot of voordeel ervan te hebben. — בשגגה. Alleen indien hij *in dwaling* zondigt, is hij tot het hier voorgeschreven offer verplicht; niet bij *opzettelijke* overtreding. — את אשמו. Daar op het einde van ons vers in אשם eerst het *karakter* van 't offer wordt aangegeven, moet את אשמו hier, evenals vs. 6, vertaald worden: *voor zijne schuld*, ter verzoening zijner misdaad. — איל, een *ram*, d. i. een mannelijk schaap in het tweede jaar; naar den Thalmoed: ouder dan dertien maanden. — בערכך, v. s. *naar uwe*, Mozes' *schatting* (waarvoor later de priester als vertegenwoordiger des volks in de plaats trad), van ערך met het bezittelijk aanhangsel; v. a. is het zelfst. naamw. ערכך, en moet dus vertaald worden: *naar schatting van* כסף שקלים, *het geld van Shekaliem*, meervoud, dus ten minste *twee Shékel waard;* hij mag ook grootere waarde hebben.

16. ואת אשר חטא מן הקדש ישלם, *en hij zal betalen dat, wat hij tegen-*

טו יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ נֶפֶשׁ כִּי־תִמְעֹל מַעַל וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה
מִקָּדְשֵׁי יְהוָה וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה אַיִל תָּמִים מִן־
טז הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף־שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל־הַקֹּדֶשׁ לְאָשָׁם׃ וְאֵת אֲשֶׁר
חָטָא מִן־הַקֹּדֶשׁ יְשַׁלֵּם וְאֶת־חֲמִישִׁתוֹ יֹסֵף עָלָיו וְנָתַן אֹתוֹ לַכֹּהֵן
וְהַכֹּהֵן יְכַפֵּר עָלָיו בְּאֵיל הָאָשָׁם וְנִסְלַח לוֹ׃ * פ
יז וְאִם־נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְעָשְׂתָה אַחַת מִכָּל־מִצוֹת יְהוָה אֲשֶׁר
יח לֹא תֵעָשֶׂינָה וְלֹא־יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ׃ וְהֵבִיא אַיִל תָּמִים
מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל־הַכֹּהֵן וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל
יט שְׁגִגָתוֹ אֲשֶׁר־שָׁגַג וְהוּא לֹא־יָדַע וְנִסְלַח לוֹ׃ אָשָׁם הוּא אָשֹׁם
אָשֵׁם לַיהוָה׃ פ

---

over het heiligdom heeft misdreven, de waarde van hetgeen hij aan zijne gewijde bestemming heeft onttrokken. — חמישתו, *en zijn vijfde*, volgens den Thalmoed niet: een vijfde van het bedrag der toegebrachte schade, — maar het aan de door hem te betalen som ontbrekende vijfde; — het bedrag der schade wordt als $^4/_5$ gerekend, wat door de bij te passen som tot $^5/_5$ wordt aangevuld. Hij betaalt dus een kwart van het oorspronkelijk bedrag bij; bij eene waarde van 4 gulden betaalt hij vijf (חמש מלבר, een vijfde van de in het geheel te betalen som), niet bij eene van 5 zes (חמש מלגו, een vijfde der oorspronkelijke som). — ונתן אתו לכהן, *en zal het* te betalen bedrag *den priester* als beheerder der heiligdommen *overgeven* (Wesselÿ). Rashbam: *en hij zal het* offerdier *den priester overgeven*; de herhaling van באל האשם in het slot van ons vers spreekt echter daartegen.

17. De formule ועשתה אחת מכל מצות ה׳ אשר לא תעשינה bewijst reeds, dat hier gedacht moet worden aan overtredingen, waarvoor bij dwaling een *zondoffer* gebracht moet worden. Terwijl nu 4,28 het zondoffer wordt voorgeschreven, *als hem zijne zonde bekend is geworden*, הודע אליו חטאתו, bespreekt onze plaats wat hij te doen heeft, als hij twijfelt, *niet* met zekerheid *weet, dat* hij zich bezondigd heeft, ולא ידע ואשם. Reeds de twijfel, of hij misschien in dwaling een misdrijf heeft begaan, dat bij opzettelijke overtreding met uitroeiing zou gestraft worden, is eene ernstige overtreding (vs. 19: אשם אשם; Nachm. e. a. zien in den term אשם, een daad, die den dader eigenlijk *verwoesting* waardig maakt).

18. בערכך, *naar de* vs. 15 gegeven *waardebepaling* van twee Shékel. — על שגגתו אשר שגג והוא לא ידע, *wegens zijne in dwaling* misschien *begane misdaad*, waaromtrent hij *niet* met zekerheid *weet*, of zij al of niet is begaan. Wordt hem later met zekerheid bekend, dat de misdaad door hem in dwaling is gepleegd, dan moet hij alsnog een *zondoffer* brengen. Reeds het feit, dat hier van geene *vergoeding* gesproken wordt, wijst erop, dat aan godsdienstvergrijpen wordt gedacht.

21 20 En de Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Een persoon, die zondigt en eene trouweloosheid tegen den Eeuwige begaat; — hij verloochent namelijk tegenover zijn naaste iets, dat hem ter bewaring gegeven of onder zijne berusting gesteld is, of iets, dat hij geroofd of zijnen naaste onrechtmatig onthouden
22 heeft; Of hij heeft iets, dat verloren was, gevonden, en het geloochend, en heeft den leugen bezworen; over iets van alles wat de mensch pleegt te doen, zich daardoor bezondigend; —
23 Nu zal het zijn: als hij gezondigd heeft en zich met schuld beladen voelt, dan zal hij teruggeven den roof, waarvan hij zich heeft meester gemaakt, of hetgeen hij onrechtmatig onthouden heeft, of het goed, dat bij hem ter bewaring was
24 gegeven, of het verlorene, dat hij gevonden heeft; Of met betrekking tot wat ook, waarover hij een valschen eed gedaan zal hebben, — hij moet het betalen in hoofdsom en het vijfde deel er nog aan toevoegen; aan wien het toekomt, zal hij het
25 geven op den dag, dat hij zijne schuld erkent. En voor zijne schuld zal hij brengen, ter eere des Eeuwigen, een ram zonder gebrek, van het kleinvee, naar de waarde-bepaling tot schuld-
26 offer, tot den priester. En de priester zal verzoening voor hem doen vóór den Eeuwige, — en hem zal vergiffenis geschonken worden, — voor eene van alle zaken, die hij begaan mocht hebben, zich daardoor met schuld beladend."

6 2 1 De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Gebied Aharon en zijne zonen, als volgt: „Dit is de leer aangaande het brandoffer: — dit is het, dat opgaat op de vuurplaats op het altaar

---

21. ומעלה מעל ביהוה וכחש, de *ontrouw tegen God* bestaat in het *loochenen* onder eede. — וכחש בעמיתו met dubbelen ב': hij loochent *iets tegenover iemand.* — בפקדון, *ter bewaring gegeven* goed; בתשומת יד, *wat in zijne hand is gelegd,* hem is toevertrouwd als onderpand of ten gebruike in zaken geleend of dgl.; בגזל, *wat geroofd is,* iets dat hij van het eigendom zijns naasten met diens bewustzijn, maar tegen diens wil in zijn bezit heeft gebracht. *Diefstal* geschiedt buiten weten van den bestolene; bij *roof* weet de eigenaar wat geschiedt, maar kan zich tegen geweld en overmacht niet verzetten. — או עשק את עמיתו, *of hij heeft zijn naaste druk opgelegd,* d. w. z. hem opzettelijk onthouden, waarop hij rechtens aanspraak kon maken, bijv. loon ingehouden.

22. אבדה, *hij heeft iets gevonden,* en, op de vraag des eigenaars of hij het heeft, ontkent hij dit. — ונשבע על שקר, *en beëedigt den leugen,* slaat op al de hier genoemde gevallen. — על אחת מכל אשר יעשה האדם לחטא בהנה, zweert *omtrent een van al de handelingen, die de mensch* uit hebzucht, baatzuchtigheid of gierigheid *pleegt te doen, zich daarbij bezondigend,* daar hij zelfs niet voor een valschen eed terugschrikt. Deze eed heet: שבועת הפקדון; het hier bepaalde geldt zoowel bij opzet, als bij opzettelijke dwaling; alleen als hem bijv. de feitelijke omstandigheid zijner verklaring onbekend is of dgl., geldt deze wet niet.

כ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל
נא בַּיהוָה וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן אוֹ־בִתְשׂוּמֶת יָד אוֹ בְגָזֵל אוֹ
כב עָשַׁק אֶת־עֲמִיתוֹ׃ אוֹ־מָצָא אֲבֵדָה וְכִחֵשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל־
כג שֶׁקֶר עַל־אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה הָאָדָם לַחֲטֹא בָהֶנָּה׃ וְהָיָה׃
כִּי־יֶחֱטָא וְאָשֵׁם וְהֵשִׁיב אֶת־הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל אוֹ אֶת־הָעֹשֶׁק
אֲשֶׁר עָשָׁק אוֹ אֶת־הַפִּקָּדוֹן אֲשֶׁר הָפְקַד אִתּוֹ אוֹ אֶת־הָאֲבֵדָה
כד אֲשֶׁר מָצָא׃ * אוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר־יִשָּׁבַע עָלָיו לַשָּׁקֶר וְשִׁלַּם אֹתוֹ מפטיר
בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִשְׁתָּיו יֹסֵף עָלָיו לַאֲשֶׁר הוּא לוֹ יִתְּנֶנּוּ בְּיוֹם
כה אַשְׁמָתוֹ׃ וְאֶת־אֲשָׁמוֹ יָבִיא לַיהוָה אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן
כו בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל־הַכֹּהֵן׃ וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה
וְנִסְלַח לוֹ עַל־אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה לְאַשְׁמָה בָהּ׃ פ

ו א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ צַו אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו לֵאמֹר ב ם
זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ ג נעורא

---

23. והשיב את הגזלה. Indien nog onveranderd aanwezig, kan hij de zaken zelve aan den rechtmatigen eigenaar terugbrengen.

24. ושלם אתו בראשו, zoo niet, *dan moet hij de hoofdsom*, de volle waarde *betalen*. — וחמשתיו, eene meervoudsvorm, met den uitgang יִם— bij een vrouw. woord op יֶת—; de traditie leidt hieruit af, dat soms meerdere vijfden betaald moeten worden; indien hij bijv. de door den eersten valschen eed ontstane verhoogde vordering opnieuw afzweert. Ibn 'Ezra meent, in strijd echter met de wettelijk aangenomen halachische bepalingen, dat in ons geval, waar immers ook van opzet sprake is, *twee* vijfden bijgepast moeten worden. Num. 5,7 echter, waar een geheel met het onze overeenkomend geval wordt behandeld, wordt חמישתו, enkelvoud, gebezigd. Wessely: *en de vijfden, op ieder* der ontkende bedragen vallende. Zooals bij meerdere woorden, kan echter ook hier een meervoudsvorm in de beteekenis van het enkelvoud gebruikt zijn. — לאשר הוא לו, *aan wien het toekomt*, den benadeelde, — niet den priester, zooals in vs. 16. — ביום אשמתו, Rashbam en Ibn 'Ezra: *op den dag zijner schuld*erkenning; anderen: *op den dag, waarop hij zijn schuldoffer* wil brengen; vóórdat hij zijn offer brengt, moet de onrechtmatige daad en hare gevolgen zijn goedgemaakt.

Hoofdstuk VI. 2. Terwijl de hoofdstukken 1—5 de verschillende offergroepen vooral behandelen met het oog op de *offerhandelingen*, die als zoodanig voor den *offeraar* ter bewerking van *welbehagen*, רצון, of *verzoening*, כפרה, van beteekenis zijn, en zich dus, naar 1,2, tot *de kinderen*

den geheelen nacht door tot aan den morgen; en het vuur van
3 het altaar zal daarop brandend gehouden worden. De priester zal dan zijn linnen kleed aantrekken en een linnen broek op zijn bloot lichaam aantrekken, en de asch, waartoe het vuur het brandoffer op het altaar zal hebben verteerd, wegnemen, en die
4 naast het altaar nederleggen. En hij zal zijne kleederen uittrekken, en met andere kleederen zich bekleeden; dan zal hij de asch
5 wegbrengen naar buiten het leger, naar eene reine plaats. En het vuur op het altaar moet erop brandend gehouden worden,

---

Israëls richten, bevatten de hoofdstukken 6 en 7,1—22 aanvullende bepalingen, die voor het meerendeel vooral de door de priesters te verrichten handelingen betreffen, het verbranden, het eten der offerdeelen enz. Daarom richten zij zich tot *Aharon en zijne zonen* en is ook de volgorde en groepeering niet, als in de vorige hoofdstukken, naar de onderscheiding in *vrijwillige* en *verplichte* offers, maar naar het meer of minder *heilige karakter* geregeld; dus eerst קדשי קדשים, *allerheiligste* offers: brandoffer, meeloffer, zondoffer en schuldoffer; dan eerst de *vredeoffers*, die קדשים קלים, *minder heilige* offers zijn, daar zij niet, gelijk de andere offers, uitsluitend op *een heilige plaats* gegeten moeten worden, en ook niet door priesters alleen. Wanneer 7,11 v.v. vooral het *eten* der vredeoffers wordt besproken, dat immers door den offeraar en de zijnen geschiedt, dan verlieze men niet uit het oog, dat immers *de priesters* de taak hadden de desbetreffende voorschriften den offeraar onder het oog te brengen (Luzzatto). 7,22—27 richt zich, als een algemeen verbod omtrent het eten van vetdeelen en bloed bevattende, weer tot het *geheele volk* en 28—38 eveneens, daar deze verzen het *den offeraar* tot plicht maken, het door hem te verteren vredeoffer weer ten deele aan den priester af te staan. Nachm. meent, dat 1—5 de *wijding* bespreekt en slechts ter loops de offerhandelingen daaraan toevoegt, — terwijl in 6 en 7 deze meer speciaal zouden behandeld zijn en deze hoofdstukken zich daarom tot *de priesters* zouden richten. Alleen bij het *schuldoffer* (7,1—10) echter worden de offerhandelingen uitvoeriger behandeld, dan in hoofdstuk 5, waar inderdaad alleen de gevallen, waarin een schuldoffer moet worden gebracht, worden besproken en de eischen worden gesteld, waaraan het offerdier moet voldoen. Bij alle overige offers, in 6 en 7 behandeld, is daarentegen de *dienst* in de eerste hoofdstukken uitvoeriger besproken dan hier. — זאת תורת vormt in onze beide hoofdstukken het bij iedere offersoort terugkeerende inleidend formulier. — העלה, *het brandoffer*, הוא העלה, dit is het, *dat* in rook *opstijgt*; bij de vertaling: *dit is het brandoffer*, sluiten de volgende woorden, waarin immers geen werkwoord voorkomt, minder goed aan. — Het brandoffer is het dus, dat men in rook moet doen opgaan op de vuurplaats op het altaar, ook *gedurende den geheelen nacht*, (bijv. de offerdeelen van het dagelijksch namiddagoffer (Ex. 29,38—42), waarop onze plaats meer in het bijzonder het oog heeft, hoewel dezelfde wet ook voor *alle* te verbranden offerdeelen geldt, waarbij bloedsprenging heeft plaats gehad) — doch niet langer dan *tot den morgen*, wanneer de vs. 3 en 4 besproken handelingen moeten geschieden. — ואש המזבח תוקד בו, *doch het vuur van het altaar moet* in elk geval, ook indien er geen offerdeelen te verbranden zijn, *brandend worden gehouden* gedurende den nacht. Anderen: *en* dan, als de morgen is aangebroken, *zal het altaarvuur daarop* opnieuw *worden ontstoken*, wat echter in vs. 5 uitdrukkelijk wordt behandeld.

3. מדו, *zijn k l e e d*, niet *zijne kleed i n g*, daar anders de *broek* niet uit-

ג כָּל־הַלַּיְלָה עַד־הַבֹּקֶר וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ׃ וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן
מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר
ד תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ׃
ה וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־
ו מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר׃ וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד־בּוֹ

---

drukkelijk genoemd behoefde te zijn. NACHM. merkt op, dat bij de hier besproken handeling de priester natuurlijk in volle kleedij moest wezen, en dus ook muts en gordel moest aanhebben. Dat niettemin מדו, *zijn kleed*, d. i. het onderkleed, כתנת, en de *broek* bijzonder genoemd zijn, vindt volgens hem zijn grond in eene nieuwe bepaling, hier omtrent die beide kleedingstukken gegeven. Volgens den Thalmoed beteekent namelijk מדו, van מוד, *meten:* het nauwkeurig passende, *naar* des priesters *maat* gemaakte *onderkleed* (vgl. Ps. 133,2); de bepaling dus, dat het de juist vereischte lengte moest hebben; terwijl bij den *broek* de woorden על בשרו geven, dat deze direct *op het vleesch*, op het bloote lichaam (of naar IBN 'EZRA: over de schaamdeelen; vgl. Ex. 28,42) moest worden gedragen. — והרים את הדשן, *en zal de asch wegnemen*, dat is niet: alle asch, die hij dan tijdelijk naast het altaar zou leggen, om ze later buiten het leger te brengen, — maar met een scheppan (מחתה) een gedeelte ervan *als heffing* nemen, הרים, die naast het altaar wordt gelegd en daar blijft. — את הדשן אשר תאכל האש את העלה. אכל met dubbelen vierden naamval: *het vuur verteert het brandoffer tot asch*; den betrekkelijken bijzin dus te vertalen: *de asch, waarin het vuur het brandoffer op het altaar zal hebben doen overgaan.* — אצל המזבח, *naast het altaar*, aan de oostzijde naast den opgang naar het altaar.

4. **ופשט את בגדיו**, *hij zal zijne* in het vorige vers genoemde priesterlijke *kleederen uittrekken.* — בגדים אחרים, *andere kleederen*, naar den Thalmoed eveneens *priesterkleederen*, doch van minder fijne stof; v. a. *andere* ongewijde *kleederen aantrekken;* terwijl dan voor *het heffingnemen* van de asch priesterkleeding noodig was, zou dit voor het *naar buiten brengen* niet vereischt zijn. Dit kan echter alleen worden aangenomen, als men והרים in vs. 3 verklaart: *alle asch wegnemen*, zoodat bij de in ons vers genoemde handeling de priester niet op het altaar kwam. Deze opvatting van והרים is echter tegen de beteekenis van het woord. — Over de plaats, waarheen de asch werd uitgevoerd, zie onze aant. 4,11. — Hoewel het wegbrengen der asch gewoonlijk elken dag geschiedde, was het niet gebiedend voorgeschreven. Vooral op de hooge feesten, wanneer het volk naar het heiligdom kwam, liet men de asch op het altaar liggen, opgehoopt in het midden van het altaar. Alleen staat in ons vers imperatief bepaald, dat bij het uitbrengen door den priester andere kleederen dan de gewone priesterkleedij moeten worden aangetrokken.

5. **והאש על המזבח תוקד בו.** Vs. 2 gaf het voorschrift, het altaarvuur gedurende den nacht te onderhouden; ons vers regelt het onderhouden van het vuur in den morgen, ná het wegnemen der asch. — בו, *op het altaar*, ובער עליה, en hij zal *erop*, op het vuur, houten ontsteken, ten minste twee stukken, iederen morgen; dan zal hij עליה, *op het vuur*, het dagelijksch ochtend-*brandoffer* rangschikken, — dit is het eerste, wat ná het hout op het altaar komt, — והקטיר עליה, *en daarop*, op het altaarvuur, — v. a. *daarna*,

het mag niet uitgaan; en de priester zal er elken ochtend
hout op ontsteken, en het brandoffer erop rangschikken, en de
6 vetstukken van het vredeoffer erop in rook doen opgaan. Zoo
zal een altijddurend vuur op het altaar brandend gehouden
7 worden; het zal niet uitgaan. — En dit is de leer aangaande
het meeloffer: dat de zonen van Aharon het brengen vóór den
8 Eeuwige, naar de voorzijde van het altaar. En hij zal er van
afnemen met zijne volle hand van de bloem van het meeloffer
en van zijne olie, en al den wierook, die op het meeloffer is;
en op het altaar tot lieflijken geur in rook doen opgaan het
9 gedenkoffer ter eere des Eeuwigen. En wat er van overblijft,
zullen Aharon en zijne zonen eten; als ongezuurd zal het ge-
geten worden op eene heilige plaats; in het voorhof van de
10 tent der samenkomst zullen zij het eten. Het zal niet gezuurd
gebakken worden; hun deel is het, dat Ik hun van Mijne
vuuroffers gegeven heb; allerheiligst is het, gelijk het zond-
11 en het schuldoffer. Ieder mannelijk persoon onder Aharons
zonen mag het eten; een eeuwigdurend wettelijk deel voor uwe
nakomelingen van de vuuroffers des Eeuwigen; al wat ze aan-
raakt, zal heilig worden."

---

ná het brandoffer, — *in rook doen opgaan de vetstukken der vredeoffers*, zoo die er zijn; — doch ook als dit niet het geval is, vs. 6, אש תמיד, moet een steeds doorbrandend vuur op het altaar onderhouden worden, dat nooit mag uitgaan. — Uit het driemaal herhaalde: *vuur op het altaar moet branden* (vs. 2, 5 en 6), leidt de traditie af, dat er drie houtstapels op *het altaar* werden gereed gemaakt: een om de offerdeelen te verbranden, de groote houtstapel, — een tweede, waarvan de gloeiende kolen werden genomen om het reukwerk op het gouden altaar te ontsteken, — en een derde om als *eeuwig vuur* onderhouden te worden.

7. De hier gegeven bepalingen zijn deels *herhaling*, — waaromtrent de traditie zegt, dat alle offerhandelingen, wier voorschrift herhaald is, een noodzakelijk bestanddeel van den dienst vormen (שנה הכתוב ליצכב), — anderdeels *generaliseerend*, eene bij sommige offers reeds gegeven bepaling tot *alle* meeloffers, ook tot het zond-meeloffer, uitbreidend (vs. 9); eindelijk *aanvullend*, zooals de plaatsbepaling voor de הגשה, die in hoofdstuk 2 niet is gegeven (zie onze aant. 2,8); en van die voor het eten der overblijfselen van het meeloffer: in het voorhof des heiligdoms (vs. 9). — הקרב, dit is de handeling, die 2,8 door והגישה wordt uitgedrukt; zie onze aant. aldaar. — והקרב, een onbepaalde wijs voor den gebiedenden wijs; v. a. een gebiedende wijs, enkelvoud, hoewel בני אהרן in het meervoud volgt, daar de bedoeling is: *breng het nader*, een van *Aharon's zonen*.

8. Zie onze aant. 2,8. והרים, onderwerp is: *een der* in het vorige vers genoemde *zonen van Aharon*. Het woord beteekent ook hier: *als afgezonderd*, bijzonder onderscheiden *deel* van het offer, uit de massa *uitnemen*. — בקמצו, *met zijne volle hand*, niet bijv. met een maat van denzelfden inhoud.

9. ממנה, *van het meeloffer*, onverschillig van welken aard, *vrijwillig* (hoofdstuk 2) of *verplicht*, 5,11 vv., waarvan slechts een handvol op het altaar komt, wordt de rest door de priesters gegeten.

לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם נְתַתִּים מֵאִשַׁי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם : כָּל־זָכָר בִּבְנֵי
אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה חָק־עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאִשֵּׁי יְהוָה כָּל אֲשֶׁר־יִגַּע
בָּהֶם יִקְדָּשׁ : * פ

---

10. לא תאפה חמץ. Lev. 2,11, is omtrent het meeloffer in zijn geheel bepaald, dat het *niet gezuurd mag b e r e i d worden*; hier staat betreffende het in het vorige vers genoemde נותרת, *overblijfsel van het meeloffer*, dat de priester eten moet, dat het *niet als iets gezuurds mag worden g e b a k k e n*, de eenige handeling, die, om het eetbaar te maken, na de offerhandelingen nog noodzakelijk is. Dat hier alleen aan de *overblijfselen*, niet aan het meeloffer in zijn geheel wordt gedacht, blijkt ook uit נתתי אתה, dat immers op het onderwerp van תאפה terugziet en uitdrukkelijk alleen van de den priester toegewezen overblijfselen spreekt. Het mag niet gezuurd worden, omdat zij het als hun deel hebben verkregen מאשי, *van Gods vuuroffers*, waarvoor immers het 2,11 gegeven verbod van iets gezuurds te brengen geldt. — כחטאת וכאשם, het staat met zond- en schuldoffer op één lijn, wat betreft personen, plaats en tijd, voor het eten ervan aangewezen. Plaats en personen zijn vs. 9 en 11 genoemd; terwijl de gelijkstelling met zond- en schuldoffer ook den tijd, voor het eten van die allen aangegeven, gelijkstelt, nl. den dag, waarop het offer wordt gebracht, en den daarop volgenden nacht.

11. כל זכר, *i e d e r mannelijk persoon* onder de priesters, ook hij, die door een lichaamsgebrek voor den dienst ongeschikt is. — חק is: *een bepaald* aangewezen *deel*, vgl. Spr. 30,8 הטריפני לחם חקי. — כל אשר יגע בהם, *al wat z e*, meeloffer zoowel als zond- en schuldoffer, *aanraakt, zal heilig worden*. Het ziet niet op *personen*, die ten hoogste door hunne aanraking zouden kunnen verontreinigen, maar nooit zelve een heilig karakter kunnen krijgen, — maar op *ongewijde spijzen*, die door aanraking met deelen van *allerheiligste offers* gewijd karakter krijgen en aan dezelfde bepalingen onderworpen zijn, als die offerdeelen zelve (vgl. onze aant. Ex. 29,37). RASHBAM: *al wat ze zal aanraken, moet heilig*, rein *zijn;* niets, wat onrein is, mag ermede in aanraking komen. — חק עולם, *een eeuwige wet*, evenals תמיד, in den zin van: zoolang het mogelijk is; wanneer ooit meeloffers gebracht worden, is het overblijfsel voor den priester.

13 12 De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Dit is het offer van
Aharon en zijne zonen, dat zij op den dag, dat men een van
hen zalft, ter eere des Eeuwigen zullen brengen: een tiende
Epha meelbloem, tot meeloffer, steeds; de helft daarvan des
14 morgens, en de andere helft des avonds. Op eene platte pan
in olie zal het toebereid worden, afgekookt zult gij het bren-
gen; tweemaal gebakken, een in stukken gebroken meeloffer
zult gij het brengen, tot lieflijken geur ter eere des Eeuwigen.
15 En de gezalfde priester, die uit zijne zonen in zijne plaats
treden zal, zal het bereiden; als eene eeuwigdurende wet ter
16 eere des Eeuwigen; het moet geheel in rook opgaan. En elk
meeloffer van een priester is geheel te verbranden, mag niet
gegeten worden."
18 17 De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Spreek tot Aharon
en zijne zonen als volgt: „Dit is de leer aangaande het zond-
offer: op de plaats, waar het brandoffer geslacht wordt, zal
het zondoffer geslacht worden, vóór den Eeuwige; allerhei-
19 ligst is het. De priester, die den dienst van het zondoffer
verricht, zal het eten; op eene heilige plaats zal het gegeten
20 worden, in het voorhof van de tent der samenkomst. Al

---

12. Het bijzondere inleidend formulier וידבר, omdat een nieuw tot nog toe niet besproken offer wordt behandeld.

13. ביום המשח אתו, *op den dag, waarop men* (lijdende vorm als onbep. werkwoord) *een* van hen *zalft.* Sommigen verklaren ביום המשח, evenals 7,37: *van den dag af, dat men hem,* Aharon, *zalft;* bij de dienst-aanvaarding van een priester of hoogepriester (אהרן ובניו) moet altijd, תמיד, dit offer worden gebracht. Het is twijfelachtig, of in תמיד in ons vers gedoeld wordt op de priesterwijding in de toekomstige geslachten, — in welk geval vs. 15 zou spreken van het door de elkander opvolgende hoogepriesters (תחתיו מבניו) ten eeuwigen dage *dagelijks* (חק עולם) te brengen meeloffer (מנחת חביתין) — of wel, dat תמיד in ons vers dit laatste met een enkel woord aanduidt en ons vers dus vertaald moet worden: *dit is het meeloffer van Aharon en zijne zonen, dat zij den Eeuwige zullen brengen op den dag, waarop men hem,* Aharon en zijne zonen met hem, *zalft: een tiende Epha meelbloem,* en dan voor het vervolg *Aharon* of zijn opvolgers *steeds* elken dag weder een dergelijk offer. Dan spreekt vs. 15 van het *wijdings-offer* der elkander opvolgende hoogepriesters op den dag hunner aanvaar-ding van het hoogepriesterambt. — In ieder geval is onze plaats tot *Aharon en diens zonen* gericht en moet dus ook een gewoon priester als ambtsaanvaarding het hier voorgeschreven meeloffer brengen; terwijl de hoogepriester het als ambtsaanvaarding en in het vervolg elken dag moest brengen.

14. על מחבת בשמן תעשה, zie onze aant. 2,5. — מרבכת, naar RASHIE: in heet water *afgekookt;* RASHBAM e. a.: in olie *week gemaakt,* na het bakken; n. a. *geroosterd.* — תפיני, volgens den Thalmoed van אפה, *bakken, dubbel gebakken,* of *vaak* en op verschillende wijzen *gebakken;* anderen uit het Arabisch: *gebroken,* synoniem dus met מנחת פתים, daarom onwaarschijn-lijk. Naar den Thalmoed werd het eerst in heet water gekookt, מרבכת,

יג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו אֲשֶׁר־
יַקְרִיבוּ לַיהוָה בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת מִנְחָה
יד תָּמִיד מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב׃ עַל־מַחֲבַת בַּשֶּׁמֶן
תֵּעָשֶׂה מֻרְבֶּכֶת תָּבִיאֶנָּה תֻּפִינֵי מִנְחַת פִּתִּים תַּקְרִיב רֵיחַ־
טו נִיחֹחַ לַיהוָה׃ וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו יַעֲשֶׂה אֹתָהּ
טז חָק־עוֹלָם לַיהוָה כָּלִיל תָּקְטֵר׃ וְכָל־מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה
לֹא תֵאָכֵל׃ פ

יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר
זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת בִּמְקוֹם אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט
יט הַחַטָּאת לִפְנֵי יְהוָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא׃ הַכֹּהֵן הַמְחַטֵּא
כ אֹתָהּ יֹאכְלֶנָּה בְּמָקוֹם קָדֹשׁ תֵּאָכֵל בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד׃ כָּל

---

dan in den oven gebakken, תפיני, en eindelijk in den platten pan in olie gebakken, על מחבת. De zoo bereide broodkoeken, ten getale van twaalf, werden dan in stukken gebroken, מנחת פתים, waarvan dan des morgens de eene, en des namiddags bij het brandoffer de andere helft werd gebracht. — תקריב ... תביאנה, *zult gij het brengen*, onderwerp is *Aharon*.

15. והכהן המשיח תחתיו מבניו, iedere *hoogepriester*, die na hem als zoodanig zal optreden. *Wie van zijne*, Aharons, *zonen als hoogepriester optreedt*, ook al is hij de zoon eens gewonen priesters, moet het hier besproken offer brengen. — כליל תקטר, *als eene geheel te verbranden zaak zal het in rook opgaan*, niet, gelijk bij andere meeloffers, slechts *eene handvol* ervan.

16. וכל מנחת כהן, *en elk meeloffer van een priester*, vrijwillig of verplicht, moet geheel verbrand worden.

17. Nu men, na het bijzondere *priesteroffer*, weder tot de bespreking der algemeene offers terugkeert, wordt de behandeling met een nieuw וידבר ingeleid.

18. אל אהרן ואל בניו, *tot Aharon en zijne zonen*, zie onze aant. vs. 2. De plaatsbepaling voor het slachten is reeds 4,24 gegeven.

19. הכהן המחטא אתה, de priester, *die het* zondoffer als zoodanig *behandelt*, d. w. z. die den hoofddienst, het bloedstrijken op de horens des altaars, verricht. Luzzatto: *die het bloed* op de horens van het altaar *strijkt*, zie onze aant. 4,3. Oorspronkelijk werden de offerdeelen gegeten door den priester, die den dienst had verricht en die er als zoodanig beschikkingsrecht over had. Naar de traditie werd in het begin van den koningstijd eene regeling getroffen, waarbij de priesters in 24, beurtelings eene week dienstdoende groepen, משמרות, werden verdeeld, die wederom in dagploegen waren gesplitst; de dien dag diensthebbende priesters, hadden dan gezamenlijk recht op de offerdeelen, die hoofdelijk onder hen

wat zijn vleesch aanraakt, zal heilig worden; en als van zijn bloed op een kleed spat, — dat namelijk, waarop gespat is, — moet gij
21 op eene heilige plaats wasschen. En een aarden voorwerp, waarin het gekookt is, moet gebroken worden; doch indien het in een koperen voorwerp gekookt is, dan moet dat met water uitge-
22 kookt en omgespoeld worden. Ieder mannelijk persoon onder
23 de priesters mag het eten; allerheiligst is het. Doch elk zondoffer, van welks bloed in de tent der samenkomst gebracht wordt, om verzoening te bewerken in het heiligdom, mag niet gegeten, in vuur moet het verbrand worden.

7 1 En dit is de leer aangaande het schuldoffer: allerheiligst is
2 het. Op de plaats, waar men het brandoffer slacht, zal men het schuldoffer slachten; en zijn bloed zal men tegen het altaar
3 sprengen rondom. En al zijn vet zal men er van offeren: het
4 staartstuk en het vet, dat de ingewanden bedekt; En de beide nieren, en het vet, dat er op is, dat aan de lendenen is, en het net over de lever; met de nieren zal hij het wegnemen.
5 En de priester zal ze op het altaar in rook doen opgaan, als een vuuroffer ter eere des Eeuwigen; een schuldoffer
6 is het. Ieder mannelijk persoon onder de priesters mag het eten; het moet op eene heilige plaats gegeten worden, aller-

---

verdeeld werden (LUZZATTO). — Met het oog echter op de uitbreiding der bevoegdheid tot eten van de offerdeelen, tot *alle mannelijke personen onder de priesters* (vs. 22), dus ook wegens lichaamsgebreken voor den dienst ongeschikten, ziet de Thalmoed in ons vers reeds de aanwijzing van de, reeds onder Mozes, op het einde van diens leven bestaan hebbende, priesterafdeelingen (ten getale van acht), waarin ook gebrekkigen waren ingedeeld; en verklaart dan המחטא: *die de diensthandelingen met het bloed had kunnen verrichten*, die dus tijdens het strijken van het bloed op de altaarhorens niet *onrein* was.

20. ואשר יזה מדמה על הבגד, *wat van het bloed* van het zondoffer *spatten mocht* (onovergankelijk, het werkw. staat in קל) *op een kleed, moet gij uitwasschen*, en wel: אשר יזה עליה, de plek, *waarop het gespat is;* niet het *geheele* kleed, maar alleen de met bloed bezoedelde plek. — במקום קדש, binnen het voorhof des heiligdoms. — Deze bepaling, evenals die van het volgende vers, geldt uitsluitend bij *zondoffers*, niet bij brand-, vrede- of schuldoffers.

21. Ook het vleesch heeft bijzondere heiligheid: een aarden voorwerp, waarin door koken elementen van het zondoffer zijn ingedrongen, moet, als te poreus en voor indringen ontvankelijk, terwijl die vreemde elementen er door uitkoken niet uit verwijderd kunnen worden, worden gebroken. Is het in vaatwerk van koper of ander metaal gekookt, ומרק, *dan moet dit* voorwerp *van vreemde bestanddeelen ontdaan worden*, naar de traditie: door in heet water uit te koken. מרק, eig. *van vreemde bestanddeelen ontdoen*, vandaar: *polijsten* van metalen (II Kron. 4,16) en *verzorgen der huid* om haar glad te maken (Esther 2,12); zoo ook: מרק, *vleeschnat*, door koken uit het vleesch getrokken vocht (vgl. Jes. 65,4 en Recht. 6,19) (KIMCHIE). An-

אֲשֶׁר־יִזֶּה בִּבְשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ עַל־הַבֶּגֶד אֲשֶׁר
כא יִזֶּה עָלָיו תְּכַבֵּס בְּמָקוֹם קָדֹשׁ : וּכְלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל־בּוֹ
כב יִשָּׁבֵר וְאִם־בִּכְלִי נְחֹשֶׁת בֻּשְּׁלָה וּמֹרַק וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם : כָּל־זָכָר
כג בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא : וְכָל־חַטָּאת אֲשֶׁר
יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ
תִּשָּׂרֵף : פ

ז א וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא : בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ
ב אֶת־הָעֹלָה יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָאָשָׁם וְאֶת־דָּמוֹ יִזְרֹק עַל־הַמִּזְבֵּחַ
ג סָבִיב : וְאֵת כָּל־חֶלְבּוֹ יַקְרִיב מִמֶּנּוּ אֵת הָאַלְיָה וְאֵת־הַחֵלֶב
ד הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב : וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר
עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת
ה יְסִירֶנָּה : וְהִקְטִיר אֹתָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה אִשֶּׁה לַיהוָה אָשָׁם
ו הוּא : כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכְלֶנּוּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ יֵאָכֵל קֹדֶשׁ

---

deren vertalen ook hier: *polijsten* en schuren. — ושטף, *en omgespoeld worden*, met koud water, na het uitkoken; volgens de opvatting, die in ומרק, *schuren met koud water* ziet, wijst dit op de reiniging der binnenzijde van het voorwerp, terwijl dan ושטף eene reiniging der buitenzijde met koud water voorschrijft. Het bovendien vereischte uitkoken wordt dan hier niet behandeld, als volgend uit Num. 31,23. (Zie Wessely).

23. וכל חטאת enz. *De zondoffers*, namelijk de 4,1—21 behandelde *zondoffers* van hoogepriester en gemeente in bepaalde gevallen, evenals de Lev. 16,27 genoemde var en bok van den Verzoendag en de Num. 15,24 behandelde bok bij afgodendienst der gemeente, *wier bloed in het heilige komt, om daar* gesprengd te worden en *verzoening te bewerken*, mogen niet worden gegeten, maar moeten in vuur worden verbrand. 4,12 en 21 is de plaats en de wijze van verbranden meer uitvoerig besproken. Zie ook Lev. 16,27. — Alleen Num. 15,24 staat het niet duidelijk. — אהל מועד, hier, gelijk zoo vaak: de naam voor het heiligdomsgebouw, heilige en allerheiligste te zamen.

Hoofdstuk VII. De dienst bij schuldoffers wordt hier in zijn geheel gegeven, daar in hoofdst. 5 slechts *de gevallen*, waarin een אשם verschuldigd is, en *de aard* van het te brengen dier was besproken. De *bloedsprenging* komt met die van brand- en vredeoffer overeen. De *vetstukken*, die van het schuldoffer het eenige zijn, wat op het altaar komt, zijn dezelfden als van het zondoffer-*schaap*, daar als schuldoffers nooit anders dan oudere en jongere *schapen*, כבש of איל, mogen gebracht worden. (Zie hoofdstuk 4; en voorts Lev. 14,12; 19,21; Num. 6,12). Daarom hier: het *staartstuk* op het altaar gebracht.

7 heiligst is het. Zoowel het zondoffer, als ook het schuldoffer, één
leer hebben zij; voor den priester, die er verzoening mede doet,
8 voor hem zal het zijn. En de priester, die iemands brandoffer
brengt, — de huid van het brandoffer, dat hij ten offer gebracht
9 heeft, voor den priester, voor hem zal zij zijn. En elk meel-
offer, dat in den oven gebakken is, en al wat in een diepe of
op een platte pan bereid wordt, voor den priester, die het ten
10 offer brengt, voor hem zal het zijn. En elk meeloffer, dat met
olie aangemengd of droog is, voor alle zonen van Aharon zal
het zijn, voor den een gelijk den ander.
11 En dit is de leer aangaande het vredeoffer, dat men ter eere
12 des Eeuwigen brengen zal: Indien men het wegens dankbe-
tuiging brengt, dan moet men bij het tot dankoffer bestemde
slachtdier brengen ongezuurde koeken, met olie aangemengd,
en ongezuurde vladen, met olie bestreken, en afgekookte meel-
13 bloem in koeken, met olie aangemengd. Met gezuurde brood-
koeken zal men zijn offer brengen, bij het slachtdier van zijn
14 dank-vredeoffer. En hij zal daarvan één van iedere offersoort
als heffing ter eere des Eeuwigen brengen; voor den priester,

---

7. *Zondoffer en schuldoffer hebben* in zooverre *één leer*, dat bij beiden het altaar slechts de vetstukken krijgt, terwijl het vleesch door den priester, die de verzoenings-handelingen verricht, gegeten moet worden. בו, door het offer.

8. Hoewel bij het *brandoffer* de dienstdoende priester van het vleesch niets krijgt, is hem aanspraak op de *huid* van het offerdier gegeven, terwijl overigens de huiden der offerdieren het vleesch volgen; wordt dit, zooals bij zond- en schuldoffer, door den priester gegeten, dan behoort dezen ook de huid; bij vredeoffers, wier vleesch den offeraar is toegewezen, blijft ook de huid diens eigendom. הכהן המקריב, beteekent, evenals הכהן המחטא, 6,19: de tot den dienst geschikte (en niet door onreinheid verhinderde) en daarvoor aangewezen priester. — Daarvoor is ook vs. 9 de reeds 6,11 gegeven bepaling, dat de priesters de meeloffers eten, herhaald, om de bepaling: לכהן המקריב bij te voegen. Anderen meenen, dat hier, aan het einde der beschrijving der offers, waarvan de eigenaar *niets*, de priester het leeuwendeel krijgt, des priesters aandeel aan *alle* offers nog eens kortelijk herhaald wordt.

10. בלולה בשמן ויחרבה, *met olie aangemengd*, gelijk de hoofdstuk 1—3 genoemden, of *droog*, als het zondmeeloffer, 5,11, of dat van Num. 5,15, zal voor *alle* zonen van Aharon zijn, zonder onderscheid. Het vorige vers spreekt nl. van de *gebakken* meeloffers, 2,4—13. De Thalmoed ziet in ons vers het voorschrift, dat alle deelgerechtigden van elk offer hun aandeel moeten hebben en dit niet tegen elkander kunnen inruilen; ook waar zij, gelijk bij een droog meeloffer, slechts een weinigje meel op hun deel zouden krijgen, moeten zij dit nemen en als hun offeraandeel eten.

11. Onze plaats, die hoofdzakelijk de bij het nuttigen der offerdeelen in acht te nemen bepalingen mededeelt, onderscheidt *drie* soorten van vredeoffers, in verband met de aanleiding onderscheiden in: *dankoffer*, waarbij brood gebracht moet worden, waarvan de priester één van iedere soort krijgt, (12—15) en die als *gelofte* of als *vrijwillige gave* gebracht worden (16, zie aldaar). Daar een kenmerkend verschil tusschen die offer-

ז קָדָשִׁים הִוא׃ כַּחַטָּאת כָּאָשָׁם תּוֹרָה אַחַת לָהֶם הַכֹּהֵן אֲשֶׁר
ח יְכַפֶּר־בּוֹ לוֹ יִהְיֶה׃ וְהַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֶת־עֹלַת אִישׁ עוֹר
ט הָעֹלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃ וְכָל־מִנְחָה אֲשֶׁר תֵּאָפֶה
בַּתַּנּוּר וְכָל־נַעֲשָׂה בַּמַּרְחֶשֶׁת וְעַל־מַחֲבַת לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֹתָהּ
י לוֹ תִּהְיֶה׃ וְכָל־מִנְחָה בְלוּלָה־בַשֶּׁמֶן וְחָרֵבָה לְכָל־בְּנֵי אַהֲרֹן
תִּהְיֶה אִישׁ כְּאָחִיו׃ * פ

יא וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יַקְרִיב לַיהוָה׃ אִם עַל־
יב תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ וְהִקְרִיב ׀ עַל־זֶבַח הַתּוֹדָה חַלּוֹת מַצּוֹת בְּלוּלֹת
בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וְסֹלֶת מֻרְבֶּכֶת חַלֹּת בְּלוּלֹת
יג בַּשָּׁמֶן׃ עַל־חַלֹּת לֶחֶם חָמֵץ יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ עַל־זֶבַח תּוֹדַת
יד שְׁלָמָיו׃ וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶחָד מִכָּל־קָרְבָּן תְּרוּמָה לַיהוָה לַכֹּהֵן

---

soorten zich bij de behandeling van het *offerdier* in het geheel niet vertoont, was deze onderscheiding in hoofdst. 3 niet op hare plaats, daar de met het offerdier te brengen offerbestanddeelen daar niet worden besproken. Ook de plengoffers en meeloffers bij brand- en vredeofferdier immers zijn daar niet behandeld. Wat het dier betreft, is tusschen dank- en andere vredeoffers alleen verschil in den tijd, gedurende welken het gegeten mag worden. (Zie vs. 15 en 16).

12. **על תודה**, *wegens dankbetuiging*, omdat men zich tot dank verplicht acht wegens redding uit nood of verworven geluk. — על זבח התודה, *bij het* als *dankoffer* te brengen *slachtdier*, dat, als vredeoffer, kan bestaan uit een mannelijk of vrouwelijk stuk rund- of kleinvee, moet hij, de offeraar, dan brengen: drie soorten ongezuurd brood en wel: חלות, רקיקים en רבוכה; zie over deze broodsoorten onze aant. Ex. 29,2.

13. *Met gezuurde broodkoeken*, יקריב קרבנו, *zal men* deze ongezuurde brooden *als zijn offer brengen* bij het dier, dat tot dank-vredeoffer bestemd is. Hoofdbestanddeel van het offer blijft het *offerdier*, waaraan de vier broodsoorten worden toegevoegd. Naar den Thalmoed werden van iedere soort *tien* brooden gebracht; de bijeen-groepeering der drie ongezuurde soorten, die dan gebracht moeten worden: על חלת לחם חמץ, geeft aanleiding tot de verklaring: *met* eene gelijke quantiteit *gezuurde brooden*, zoodat de hoeveelheid meel, voor de tien gezuurde brooden gebezigd, in den regel evengroot moest zijn als die der drie Matsa-soorten te zamen. In het geheel werden 6 Seá = 2 Epha = 20 tienden van een Epha ter bereiding van het brood genomen, waarvan de helft, 10 tienden dus, voor het gezuurde brood werd gebezigd, zoodat iedere broodkoek daarvan $^1/_{10}$ Epha, d. i. een voor voedsel voor één dag toereikende hoeveelheid, hield. Ieder Matsa-brood (waarvan dertig uit tien tienden werden vervaardigd) hield dus $^1/_3$ tiende.

14. **והקריב ממנו**, van die geheele massa brooden zal hij *één van iedere offersoort als heffing* afnemen, te zamen dus vier brooden, waarvan echter niets op het altaar komt, maar die in haar geheel aan *den dienstdoenden*

die het bloed van het vredeoffer sprengt, voor dezen zal het zijn.
15 En het vleesch van zijn dank-vredeoffer, moet op den dag, dat men het offer brengt, gegeten worden; men mag er niet van
16 laten liggen tot den morgen. Indien echter eene gelofte of een vrijwillig offer is het slachtdier, dat hij ten offer brengt, dan moet het op den dag, dat hij het ten offer brengt, gegeten worden, en den volgenden dag — wat er namelijk van over-
17 blijft, mag gegeten worden. Doch wat van het vleesch van het offerdier overblijft, zal op den derden dag in vuur verbrand
18 worden. Indien echter van het vleesch van het slachtdier zijns vredeoffers op den derden dag gegeten wordt, zal het niet tot welgevallen aangenomen worden; hem, die het ten offer heeft gebracht, zal het niet worden toegerekend, maar gruwel zal het zijn; en de persoon, die er van eet, zal zijne misdaad
19 dragen. Het vleesch, dat wat onreins ook zal aangeraakt hebben, mag niet gegeten worden, in vuur moet het verbrand worden; doch het vleesch — ieder, die rein is, mag vleesch eten.

---

priester (de priesterafdeeling) werden toegewezen. Terwijl bij de wijding van Aharon en zijne zonen, alsook bij het offer van den Nazier, bij welke beide vredeoffers eveneens *brood* gebracht wordt, duidelijk uitgesproken is, dat het *heffingsbrood* ook bij borst- en schenkelstuk wordt gevoegd om de daarmede voorgeschreven bewegingen te maken, staat dit bij het dank-vredeoffer niet duidelijk, maar moest naar de traditie toch plaats hebben. Het *offerdier* wordt geheel als vredeoffer behandeld; de voorschriften van hoofdstuk 3, zoowel als die van vs. 28 vv. moeten erbij worden in acht genomen.

15. Wat hier van het *vleesch* wordt gezegd, geldt ook van het daarbij behoorende *brood*. Deze zelfde tijdsbepaling geldt evenzeer voor andere allerheiligste offers: zond-, schuld- en meeloffer, en voor den ram van den Nazier, waarbij niet uitdrukkelijk een tijd is bepaald. Dat de verder volgende bepalingen juist bij de vredeoffers worden besproken, hoewel zij bij alle offers evenzeer gelden, is te verklaren uit het eigenaardig karakter der vredeoffers, die voornamelijk als feestmaal dienen. — ביום קרבנו, *den dag, waarop het offer wordt gebracht*, en den daarop volgenden nacht, zooals uit het slot van het vers blijkt, waar verboden is *tot den morgen*, niet *tot den nacht* ervan te laten liggen.

16. נדר, *gelofte*, waarbij men toegezegd heeft in een zeker geval, bijv. bij eventueele redding uit den nood, een offer te zullen brengen, zonder dat nog een bepaald object is aangewezen, (הרי עלי, ik neem op mij een offer van zekere klasse te brengen); נדבה: *eene vrijwillige gave*, waarbij men in eene opwelling, uit drang des harten, een bepaald dier den Eeuwige tot offer van een bepaalde soort wijdt (הרי זו, *dit* dier zal tot offer bestemd zijn). Hier is natuurlijk uitsluitend van vrijwillige *vredeoffers* sprake; daarbij was dan geen brood te brengen en de tijd, waarbinnen het gegeten moest worden, was: twee dagen en de daartusschen liggende nacht. — וממחרת והנותר enz. *en* ook *den volgenden dag*, — *en het* tot dien dag *overgeblevene mag* nog steeds, en *moet* zelfs, als het kan, *worden gegeten*. Eigenlijk behoort het geheele offer op den dag, waarop het gebracht is, te worden verteerd; doch mocht er wat over zijn gebleven, dan mag en

טו הַזֹּרֵק אֶת־דַּם הַשְּׁלָמִים לוֹ יִהְיֶה׃ וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו
טז בְּיוֹם קָרְבָּנוֹ יֵאָכֵל לֹא־יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר׃ וְאִם־נֶדֶר ׀ אוֹ
נְדָבָה זֶבַח קָרְבָּנוֹ בְּיוֹם הַקְרִיבוֹ אֶת־זִבְחוֹ יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת
יז וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל׃ וְהַנּוֹתָר מִבְּשַׂר הַזֶּבַח בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
יח בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף׃ וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר־זֶבַח שְׁלָמָיו בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי לֹא יֵרָצֶה הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יֶחְשֶׁב לוֹ פִּגּוּל יִהְיֶה
יט וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא׃ וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר־יִגַּע בְּכָל־
טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהַבָּשָׂר כָּל־טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר׃

---

moet dit alsnog den volgenden dag worden opgegeten. De ו van והנותר is moeilijk bevredigend te verklaren, hoewel van zoodanig gebruik der ו meerdere voorbeelden zijn aan te wijzen. HIRSCH meent, dat men, hier reeds יאכל verklarende in den zin van: *ten eten bestemmen*, alle moeilijkheid uit den weg ruimt. Men moet dan vertalen: het vleesch van een dier, dat als gelofte enz. is gebracht, *moet worden bestemd om te worden gegeten op den dag des offers en den volgenden dag, — en wat* werkelijk op den volgenden dag *is overgebleven, mag* nog *gegeten worden.*

17. **והנותר**, *en wat* na het einde van den tweeden dag, dus bij het vallen van den avond, *overblijft* van het vleesch, *moet op den derden dag verbrand worden.* באש, *in gewoon vuur*, niet op het altaar.

18. **ואם האכל יאכל** enz. De eenvoudige zin der woorden geeft de wet: *wanneer op den derden dag* door wien ook *van het offervleesch wordt gegeten*, waarmede alle offerhandelingen overigens naar behooren zijn geschied, *zal het offer niet welgevallig* meer *zijn.* Daartegen rijst echter het bezwaar: 1°. dat een derde, door na den tijd te eten, het offer van een ander ongeldig kan maken; immers ook het overblijven van het vleesch kan buiten de schuld des offeraars zijn geschied; 2°. dat, nadat alle *offerhandelingen* zijn verricht, het ál of niet eten op zijn tijd op de geldigheid des offers geen invloed meer kan oefenen. Vandaar dat de Thalmoed, op grond der traditie, onze plaats aldus opvat: *en indien*, bij het slachten van het dier, of bij het opvangen, naar het altaar brengen of sprengen van het bloed, *men iets van het vleesch des offerdiers bestemd heeft om op den derden dag te worden gegeten*, zoodat de fout bij de eigenlijke offerhandelingen werd gemaakt, *dan is* daardoor *het* offer *niet tot welgevallen*, en *voor hem, die het* als offer *brengt, wordt het niet* als plichtsvervulling *gerekend*, het is פגול, *gruwel*, (alleen van offervleesch gebruikt, Lev. 19,7; Ez. 4,14; Jes. 65,4, beteekent waarschijnlijk oorspronkelijk: *stank*) *en wie ervan eet*, zelfs binnen den voorgeschreven tijd, *draagt zijne zonde*, d. w. z. wordt met uitroeiïng gestraft, zooals Lev. 19,8 uitdrukkelijk ná dezelfde uitdrukking wordt bijgevoegd; men moet dan vertalen: *indien* enz. *gegeten zou worden.* Grammaticaal is deze opvatting wel te verdedigen. (Vgl. o. a. LUZZATTO).

19. Ons vers spreekt van *offervleesch.* Zoodra dit aan iets, dat verontreiniging brengt, heeft aangeraakt en dus zelve onrein is geworden, mag het niet worden gegeten, maar moet worden verbrand, *doch wat* gewoon, niet verontreinigd *offervleesch aangaat, iedere reine* alleen *mag vleesch eten,*

20 Doch een persoon, die vleesch mocht eten van het slachtdier des vredeoffers, dat ter eere des Eeuwigen gebracht is, terwijl zijne onreinheid op hem is, — die persoon zal uit zijn volk
21 uitgeroeid worden. En een persoon, die wat onreins ook zal aangeraakt hebben, de onreinheid van een mensch of eenig onrein vee of eenig onrein te verafschuwen gedierte, en die dan van het vleesch van het slachtdier des vredeoffers eet, dat ter eere des Eeuwigen gebracht is, — die persoon zal uit zijn
22 volk uitgeroeid worden." — En de Eeuwige sprak tot Mozes,
23 als volgt: „Spreek tot de kinderen Israëls, aldus: hoegenaamd geen vet van een os, van een schaap, of van eene geit, zult
24 gij eten. Doch het vet van een gestorven, of het vet van een verscheurd dier, mag wel voor allerlei werk gebezigd worden,
25 maar eten zult gij het niet. Want al wie vet eet van eenig dier, waarvan men ter eere des Eeuwigen een vuuroffer mag brengen, die persoon, die het gegeten heeft, zal uit zijn volk
26 uitgeroeid worden. En geenerlei bloed zult gij eten, in al uwe
27 woonplaatsen, noch van gevogelte, noch van vee. Ieder persoon, die eenig bloed zal eten, die persoon zal uit zijn volk uitgeroeid worden." —
29 28 De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Spreek tot de kin-

---

doch dan ook *ieder*, zoo hij slechts rein is en van den offeraar iets van het offervleesch krijgt. — Het vleesch zelve moet dus rein zijn en mag slechts door reine personen worden gegeten.

20. וטמאתו עליו, *terwijl zijne onreinheid op hem is*, d. w. z. dat de persoon eens bijv. door een *lichamelijke* kwaal onrein was en nog niet tot den staat van ritueele reinheid is teruggekeerd, מומאה היוצאת עליו מגופו.

21. Hier volgen de verontreinigingen door *aanraking* en wel: בטמאת אדם, *alle van een mensch komende onreinheid*, een lijk en wat daaraan heeft geraakt, en alle door gebruik van onreine personen (מצרע en זב) onrein geworden en onreinheid overbrengende voorwerpen. — בבהמה טמאה, *onreinheid brengend* gedierte, d. w. z. een aas van een dier, onverschillig of dit voor het gebruik ál of niet geoorloofd is. — שקץ טמא, een dier, waarvan de meeste menschen *een afschuw* hebben, verzamelnaam voor onreine visschen, vogels en kruipende dieren. (Vgl. 11,10—42). Ook dezen zijn natuurlijk alleen *na hun dood* eene bron van verontreiniging. Levende wezens verontreinigen niet en kunnen niet onrein worden, met uitzondering van den mensch, die door aanraking aan een lijk of dgl. in staat van onreinheid komt, die zich verder voortplant.

23. Het verbod van *vet en bloed*, in onmiddellijk verband met het eten van offervleesch, evenals 3,16 en 17. Als algemeen en overal, ook buiten den kring des heiligdoms, geldig, richt het zich tot *de kinderen Israëls* en wordt daarom met een nieuw וידבר ingeleid. Onder חלב worden verstaan de 3,3, 4 en 9 opgenoemde vetdeelen, die bij offers op het altaar komen, niet echter het in het vleesch dringende en daarmede saamgegroeide vet. Deze deelen nu mogen niet gegeten worden van eenig dier, dat tot de ossen, schapen of geiten, dus tot de als offer te gebruiken diersoorten behoort,

כ וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תֹּאכַל בָּשָׂר מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַיהוָה וְטֻמְאָתוֹ
כא עָלָיו וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ וְנֶפֶשׁ כִּי־תִגַּע בְּכָל־
טָמֵא בְּטֻמְאַת אָדָם אוֹ ׀ בִּבְהֵמָה טְמֵאָה אוֹ בְּכָל־שֶׁקֶץ טָמֵא
וְאָכַל מִבְּשַׂר־זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַיהוָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
כב מֵעַמֶּיהָ׃ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
כג כג יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כָּל־חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא תֹאכֵלוּ׃ וְחֵלֶב
נְבֵלָה וְחֵלֶב טְרֵפָה יֵעָשֶׂה לְכָל־מְלָאכָה וְאָכֹל לֹא תֹאכְלֻהוּ׃
כה כִּי כָל־אֹכֵל חֵלֶב מִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיב מִמֶּנָּה אִשֶּׁה לַיהוָה
כו וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מֵעַמֶּיהָ׃ וְכָל־דָּם לֹא תֹאכְלוּ בְּכֹל
כז מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה׃ כָּל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר־תֹּאכַל כָּל־דָּם
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ פ
כח כט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר

---

ook al zijn ze ongewijd. Wél daarentegen bij wild en dgl. — Ons vers vormt de inleiding tot het volgende, daar het verbod eenig vet of bloed te nuttigen reeds 3,17 staat.

24. Hoewel ons vers alleen van vet van *zijn natuurlijken dood gestorven* of door een wild dier *verscheurd* vee spreekt, geldt de hier gegeven bepaling, waardoor vet, dat niet mag gegeten worden, toch voor andere doeleinden mag worden gebruikt, ook voor tot particulier gebruik bestemd *geslacht vee*. Dat daarvan hier niet uitdrukkelijk gesproken wordt, is te verklaren uit het verbod Lev. 17,3 vv. in de woestijn anders vee te slachten, dan met bestemming als *offerdier*, waarvan het vet natuurlijk op het altaar kwam. Als nu later (Deut. 12,15 vv. en 21 vv.), na de komst in Kena'an het slachten van vee tot eigen gebruik overal wordt toegestaan, geldt voor het vet van zulke ten gebruike geslachte dieren de in ons vers gegeven, en voor de Israëlieten in de woestijn alleen voor נבלה וטרפה mogelijke bepaling: het niet te eten, maar voor andere doeleinden te gebruiken.

25. מן הבהמה enz. niet alleen מזבח השלמים אשר לה׳, zooals vs. 18,20 en 21, maar *van de diersoorten*, waarvan men een offer brengen *mag*, ook al zijn de dieren zelve niet gewijd.

26. וכל דם, *en elk bloed*, van alle, ook van niet tot offer geschikte diersoorten, in tegenstelling met het *vet*-verbod. — לעוף, *met betrekking tot* gevogelte, zoowel als tot vee, — uitgesloten zijn dus van dit verbod: het bloed van visschen en dat van sprinkhanen. — Reeds 3,17 is uitgesproken, dat bloed- zoowel als vet-verbod *ten eeuwigen dage* en *op alle plaatsen* gelden.

29. Voorschrift omtrent hetgeen de offerende van zijn vredeoffer (hetzij het een dankoffer, gelofte of vrijwillige gave is) aan het altaar en den priester moet geven, — daarom zich tot al de *kinderen Israëls* richtend, —

deren Israëls, als volgt: Wie zijn slachtdier als vredeoffer ter
eere des Eeuwigen brengt, zal van zijn slachtdier als vredeoffer
30 den Eeuwige zijn offer brengen. Zijn eigen handen zullen de
vuuroffers des Eeuwigen brengen; hij zal namelijk het vet op
het borststuk brengen; en wel het borststuk, om er eene wen-
31 ding mede te maken voor den Eeuwige. Dan zal de priester
het vet op het altaar in rook doen opgaan; daarna zal het
32 borststuk voor Aharon en zijne zonen zijn. Ook den rechter
schenkel zult gij als eene heffing aan den priester geven, van
33 uwe vredeoffers. Wie van Aharons zonen het bloed des vrede-
offers en het vet ten offer brengt, voor hem zal de rechter
34 schenkel als deel zijn. Want het borststuk der wending en
den schenkel der opheffing heb Ik van de kinderen Israëls
genomen, van hunne slachtdieren tot vredeoffers; en gaf ze aan
den priester Aharon en aan zijne zonen, als een eeuwig hun
35 toekomend deel, vanwege de kinderen Israëls. Dit is het zal-
vings-recht van Aharon en het zalvings-recht zijner zonen van
de vuuroffers des Eeuwigen, van den dag af dat men hen deed
36 naderen, om den Eeuwige als priester te dienen; Wat de Eeuwige,
op den dag, dat hij hen zalfde, geboden heeft, hun vanwege de
kinderen Israëls te geven; een eeuwige wet voor hunne nako-
37 melingen." Dit is de leer aangaande het brandoffer, het meeloffer,

---

את קרבנו *als zijn*, niet door hemzelven, maar door altaar of priester te verteren *offerdeel*.

30. **את אשי ה׳**, de op het altaar *als vuuroffers* te brengen deelen, namelijk *het vet*, על החזה, *op, met het borststuk zal hij het brengen*, en wel het vet, om te verbranden, — *het borststuk* daarentegen, *om daarmede* eene תנופה, *wending te maken voor den Eeuwige*, tegelijk met de vetstukken. Daarna worden de vetstukken verbrand, het borststuk den priester toegewezen. — De *wending* zelve bestaat uit heen en weergaande *beweging*, תנופה (naar de vier windrichtingen?) en eene op- en neergaande *heffing*, תרומה. Uit 10,15 blijkt, dat ook het *schenkelstuk* bij de *wending* moest genomen worden. De wending had op de volgende wijze plaats: de vetstukken lagen op de vlakke hand van den offerende, en de schenkel en het borststuk daarboven op; de priester legde nu zijne rechterhand onder die van den offerende en maakte de beweging. — חזה, het *borststuk*, het naar den grond gekeerde gedeelte van de borst, van hals tot pens — met twee ribben aan weerszijden.

32. **שוק**, *schenkel*, het bovendeel van den rechterpoot, van het kniegewricht tot de heup; bij den voorpoot heet het overeenkomstige deel: זרוע. — תרומה. Hoewel bij de *heffing* ook het schenkelstuk genomen werd, heet toch altijd het borststuk חזה התנופה, het schenkelstuk שוק התרומה, volgens Nachm. omdat het laatste bij het inwijdingsoffer als *heffing voor het altaar* werd bestemd. Lev. 10,15 staat de *wending* bij beiden vermeld, terwijl *wending* en *opheffing* Ex. 29,27 bij beiden worden genoemd. — תרומה, *heffing;* het borststuk valt den priester toe מאשי ה׳, *van de* voor God bestemde *vuuroffers* (vs. 31), — het schenkelstuk daarentegen als *heffing*, als af te zonderen deel van het door den eigenaar te verteren vleesch.

33. **המקריב**, naar de traditie, evenals 6,19, wie *kan* brengen; wie niet

הַמַּקְרִ֔יב אֶת־זֶ֥בַח שְׁלָמָ֖יו לַיהוָ֑ה יָבִ֗יא אֶת־קָרְבָּנוֹ֙ לַיהוָ֔ה מִזֶּ֖בַח
ל שְׁלָמָֽיו׃ יָדָ֥יו תְּבִיאֶ֖נָה אֶת אִשֵּׁ֣י יְהוָ֑ה אֶת־הַחֵ֙לֶב֙ עַל־הֶֽחָזֶ֔ה
לא יְבִיאֶ֥נּוּ אֶת הֶֽחָזֶ֖ה לְהָנִ֥יף אֹת֛וֹ תְּנוּפָ֖ה לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה׃ וְהִקְטִ֤יר
לב הַכֹּהֵן֙ אֶת־הַחֵ֔לֶב הַמִּזְבֵּ֖חָה וְהָיָ֣ה הֶֽחָזֶ֔ה לְאַהֲרֹ֖ן וּלְבָנָֽיו׃ וְאֶת
לג שׁ֥וֹק הַיָּמִ֖ין תִּתְּנ֣וּ תְרוּמָ֑ה לַכֹּהֵ֥ן מִזִּבְחֵ֖י שַׁלְמֵיכֶֽם׃ הַמַּקְרִ֗יב
אֶת־דַּ֤ם הַשְּׁלָמִים֙ וְאֶת־הַחֵ֔לֶב מִבְּנֵ֥י אַהֲרֹ֖ן לּ֣וֹ תִֽהְיֶ֑ה שׁ֥וֹק הַיָּמִ֖ין
לד לְמָנָֽה׃ כִּ֣י אֶת־חֲזֵ֤ה הַתְּנוּפָה֙ וְאֶת־ שׁ֣וֹק הַתְּרוּמָ֔ה לָקַ֖חְתִּי
מֵאֵ֣ת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵ֑ל מִזִּבְחֵ֖י שַׁלְמֵיהֶ֔ם וָאֶתְּנ֥ם אֹתָ֛ם לְאַהֲרֹ֥ן הַכֹּהֵ֖ן
לה וּלְבָנָ֑יו לְחָק־עוֹלָ֕ם מֵאֵ֖ת בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ זֹ֣את מִשְׁחַ֤ת אַהֲרֹן֙
וּמִשְׁחַ֣ת בָּנָ֔יו מֵאִשֵּׁ֖י יְהוָ֑ה בְּי֗וֹם הַקְרִ֛יב אֹתָ֥ם לְכַהֵ֖ן לַיהוָֽה׃
לו אֲשֶׁ֨ר צִוָּ֤ה יְהוָה֙ לָתֵ֣ת לָהֶ֔ם בְּי֗וֹם מָשְׁחוֹ֙ אֹתָ֔ם מֵאֵ֖ת בְּנֵ֣י
לז יִשְׂרָאֵ֑ל חֻקַּ֥ת עוֹלָ֛ם לְדֹרֹתָ֖ם׃ זֹ֣את הַתּוֹרָ֗ה לָעֹלָה֙ לַמִּנְחָ֔ה

---

door onreinheid weerhouden wordt, en tot de dienstdoende afdeeling behoort. Hij moet dienst kunnen doen bij *bloed*sprenging zoowel als bij verbranding der *vetstukken*. — Van vredeoffers kwamen dus de vetstukken op het altaar, de priesters kregen borst- en schenkelstuk, terwijl de offeraar iederen reinen Israëliet, man of vrouw, als zijn gast mocht laten deelnemen aan zijn offermaal.

35. **וזאת**, *dit*, borst- en schenkelstuk der vredeofferdieren, *is* משחת אהרן, RASHBAM: *het door* de *zalving* verkregen recht; IBN 'EZRA: het *vorstenrecht*; WESSELY: *dit*, al de in de vorige hoofdstukken genoemde priesterrechten op vleesch van zond- en schuldoffer, meeloffer enz. *is* een gevolg van *het hooge ambt van Aharon* enz. MENDELSSOHN neemt uit het vorige vers חק als regeerend woord ook bij het onze en verklaart: *dit is het wegens Aharons zalving hem toekomende.* Nieuweren verklaren משחה, uit het Arabisch als: *toegemeten deel* en vertalen: *dit is het deel van* enz. (hoewel de stam in het Arabisch eigenlijk beteekent: over iets heenstrijken). — ביום הקריב אתם לכהן לה', *op den dag, waarop men hen deed naderen om priesterdienst te doen voor den Eeuwige*, d. i. volgens WESSELY: den achtsten dag der wijding; daar vóór dien dag het borststuk voor Mozes, het schenkelstuk voor het altaar aangewezen was; bovendien deden zij ook eerst sinds den achtsten wijdingsdag dienst, terwijl vooraf alles *door Mozes* was verricht. Evenzoo verklaart hij ביום משחו אתם (vs. 36) als op den *achtsten wijdingsdag* te doelen en niet op de *zalving*, maar op *de ambts-aanvaarding* betrekking te hebben. Anderen: *van af den dag, dat men hen deed naderen* enz., van toen af als blijvend voorschrift.

36. **ביום משחו אתם**, *op den dag, dat hij*, Mozes, *hen zalfde.*

37 en 38 sluiten de gehcele algemeene offer-wetgeving af; *alle* tot nu toe behandelde offers, ook het Ex. 29 besproken wijdingsoffer, worden

en aangaande het zondoffer en het schuldoffer; ook aangaande
38 het wijdingsoffer en het slachtdier tot vredeoffer, Die de
Eeuwige Mozes op den berg Sienai geboden heeft op den dag,
dat hij den kinderen Israëls gebood, om hunne offers ter eere
des Eeuwigen te brengen, in de woestijn Sienai.

8 2 1 De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Neem Aharon en
zijne zonen met hem, en de kleederen en de zalfolie, en den
var tot zondoffer, en de twee rammen en den korf met onge-
3 zuurd brood. En laat de geheele gemeente ter vergadering
bijeenkomen aan den ingang van de tent der samenkomst."
4 Mozes deed, gelijk de Eeuwige hem geboden had; en de ge-
meente kwam bijeen aan den ingang van de tent der samen-
5 komst. Nu zeide Mozes tot de gemeente: „Dit is de zaak, die
6 de Eeuwige geboden heeft te doen." Hierop deed Mozes Aharon
7 en zijne zonen naderen en hen in water baden; En deed
hem het onderkleed aan, en omgordde hem met den gordel,
bekleedde hem met den mantel, deed er den Ephod overheen,
en omgordde hem met den gordelband van den Ephod, en
8 bond hem den Ephod daarmede vast; En plaatste het borst-
schild er op, en legde in het borstschild de Oeriem en de
9 Thoemmiem; En zette hem het hoofdwindsel op het hoofd, en
bracht aan bij het hoofdwindsel, naar de zijde van zijn aan-
gezicht, de gouden voorhoofdsplaat, den heiligen diadeem, ge-
10 lijk de Eeuwige Mozes geboden had. Nu nam Mozes de zalf-
olie, zalfde den tabernakel en al wat er in was, en heiligde

---

hier genoemd, naar hoogere of mindere heiligheid gegroepeerd (eerst קדשי קדשים). — מלואים, speciaal de vredeoffer-ram, die איל מלואים genoemd wordt (Ex. 29,22).

38. **בהר סיני**, alhoewel naar 1,1 *in de tent der samenkomst* geopenbaard, waren zij reeds vroeger, tijdens Mozes' tweede verblijf *op den Sienai*, door hem medegedeeld; zij werden dan ná de oprichting van den tabernakel, óf eenvoudig herhaald, of nader toegelicht. ABRABANEL: *bij den berg Sienai.* — ביום צותו, *op den dag, waarop God Israël gebood zijne* eerste *offers te brengen in de woestijn Sienai*, nl. bij de heiligdoms-wijding; dan behoort במדבר סיני bij להקריב את קרבנותם; — anderen: *op den dag*, waarop Hij *in de woestijn Sienai*, niet eerst *in de steppen van Moab*, den kinderen Israëls geboden heeft hunne offers te brengen. Misschien slaat het aanhangsel ביום צותו in deze opvatting op *Mozes* en moet ons vers vertaald worden: *Dit is de leer... die de Eeuwige Mozes bij den berg Sienai geboden heeft op den dag, waarop d e z e den kinderen Israëls voorschreef hunne offers te brengen*, hetgeen plaats had onmiddellijk na de desbetreffende openbaring *in de woestijn Sienai.*

HOOFDSTUK VIII. De uitvoering van de Ex. 29 voorgeschreven wijding; zie onze aanteekeningen aldaar. De vraag, wanneer deze Godsspraak tot Mozes werd gericht, hangt samen met de quaestie, wanneer hoofdstuk 1—7 zijn uitgesproken. Volgens RASHIE werd onze plaats tot Mozes gezegd

לח וְלִחַטָּאת וְלָאָשָׁם וְלַמִּלּוּאִים וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים׃ אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי בְּיוֹם צַוֹּתוֹ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב
אֶת־קָרְבְּנֵיהֶם לַיהוָה בְּמִדְבַּר סִינָי׃ * פ

ח א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ קַח אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ
ב וְאֵת הַבְּגָדִים וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת ׀ פַּר הַחַטָּאת וְאֵת שְׁנֵי
ג הָאֵילִים וְאֵת סַל הַמַּצּוֹת׃ וְאֵת כָּל־הָעֵדָה הַקְהֵל אֶל־פֶּתַח
ד אֹהֶל מוֹעֵד׃ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַתִּקָּהֵל
ה הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעֵדָה זֶה
ו הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת׃ וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־
ז בָּנָיו וַיִּרְחַץ אֹתָם בַּמָּיִם׃ וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־הַכֻּתֹּנֶת וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ
בָּאַבְנֵט וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ אֶת־הַמְּעִיל וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־הָאֵפֹד וַיַּחְגֹּר
ח אֹתוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפֹד וַיֶּאְפֹּד לוֹ בּוֹ׃ וַיָּשֶׂם עָלָיו אֶת־הַחֹשֶׁן
ט וַיִּתֵּן אֶל־הַחֹשֶׁן אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־הַתֻּמִּים׃ וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּצְנֶפֶת
עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשֶׂם עַל־הַמִּצְנֶפֶת אֶל־מוּל פָּנָיו אֵת צִיץ זְהַב
י נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־
שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּמְשַׁח אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בּוֹ וַיְקַדֵּשׁ

---

vóór de oprichting van den tabernakel, volgens NACHM. op den *eersten* dag dier oprichting (vgl. onze aanteekening Lev. 1,1).

2. **הבגדים**, het bepalend lidwoord bij al de hier genoemde zaken wijst op het Ex. 28 en 29 reeds gegeven voorschrift.

3. **ואת כל העדה**, naar IBN 'EZRA: de oudsten en stamhoofden; daar echter 9,1 de *oudsten* in tegenstelling met de *geheele gemeente*, vs. 5, genoemd worden, is hier waarschijnlijk *de geheele gemeente* bedoeld, die daarom nog niet allen plaats behoeven te hebben gevonden *in het voorhof*, maar in de naaste omgeving des heiligdoms bijeen kwamen.

5. **זה**, *dit*, wat ik u zal mededeelen, nl. de inhoud van Ex. 29, *is de zaak, die de Eeuwige geboden heeft*. Wat Mozes nu tot het volk zegt, wordt, als uit Ex. 29 reeds bekend, niet herhaald, te meer daar uit de mededeeling der uitvoering voldoende blijkt, wat bedoeld is.

9. **אל מול פניו**, *naar de zijde van*, in de richting naar *zijn*, Aharon's *aangezicht*, dus bij de naar voren gekeerde zijde van het hoofdwindsel.

10—12. Naar het Ex. 30,26—30 gegeven voorschrift geschiedt de zalving eerst aan het heiligdom en zijne gereedschappen, וכל אשר בו, arke, tafel, luchter en reukwerkaltaar, en eerst daarna aan Aharon en zijne zonen.

11 dit alles. En spatte daarvan op het altaar zevenmaal, en
zalfde het altaar en al zijne gereedschappen, en het wasch-
12 vat en zijn onderstel, om ze te heiligen; Hierop goot hij
van de zalfolie op Aharons hoofd, en zalfde hem, om hem
13 te heiligen. Nu deed Mozes Aharons zonen naderen, en be-
kleedde hen met onderkleederen, omgordde hen met eenen
gordel en omwond hun het hoofd met hooge mutsen, gelijk
14 de Eeuwige Mozes geboden had. Vervolgens deed hij den
var tot zondoffer naderen, en Aharon en zijne zonen steunden
15 hunne handen op den kop van den var tot zondoffer. Nu
slachtte men hem, en nam Mozes het bloed, deed het aan de
horens van het altaar rondom met zijnen vinger, en ontzondigde
het altaar; en het [overige] bloed goot hij uit aan den voet
van het altaar en heiligde dit, om er verzoening op te doen.
16 Vervolgens nam hij al het vet, dat op de ingewanden is, en
het net over de lever, en de beide nieren en hun vet; en Mozes
17 deed het op het altaar in rook opgaan. En den var, en zijne
huid, en zijn vleesch en zijn mest, verbrandde men in vuur buiten
18 de legerplaats, gelijk de Eeuwige Mozes geboden had. Hierop
liet hij den ram tot brandoffer nader brengen, en Aharon en
zijne zonen steunden hunne handen op den kop van den ram.
19 Nu slachtte men hem, en sprengde Mozes het bloed op het
20 altaar rondom; En den ram deelde men in zijne stukken; en
Mozes deed den kop, de stukken en het vet in rook opgaan.
21 En de ingewanden en de kniestukken wiesch hij af met water;
zoo liet Mozes den geheelen ram op het altaar in rook opgaan,
een brandoffer was het, tot lieflijken geur, een vuuroffer
was het ter eere des Eeuwigen; — gelijk de Eeuwige Mozes
22 geboden had. — Nu deed hij den tweeden ram, den ram

---

11. Op *het* brandoffer*altaar* werd *zeven* maal *gespat*, הזה, dat is: Mozes doopte telkens zijn vinger in de olie en sprenkelde uit de verte zevenmaal op het altaar. *Bovendien* zalfde hij het altaar, zooals alle overige gereedschappen, waarschijnlijk door strijken met den vinger, of door met erop gegoten olie het geheele oppervlak te bevochtigen. Deze zevenvoudige bespatting, hoewel Ex. 29 niet duidelijk voorgeschreven, is, naar NACHM. Ex. 29,37 in de woorden: וקדשת אתו והיה המזבח קדש קדשים bij de zalving aangeduid, terwijl Lev. 16,18 diezelfde uitdrukking (וקדשו) bij het gouden altaar voorkomt, als resultaat eener zevenvoudige bloedsprenging (vgl. WESSELY).

12. ויצק, evenals Ex. 29,7, *op het hoofd uitgieten*, niet enkel משחה, met den vinger op het voorhoofd en tusschen de oogen strijken, — zooals dit bij Aharon's zonen geschiedde. De *zalving*, משחה, is Ex. 28,41 en 40,15 uitdrukkelijk voorgeschreven, terwijl er Lev. 7,35; 10,7 en Num. 3,3 duidelijk melding van gemaakt wordt als geschied. Het wordt hier niet afzonderlijk medegedeeld als geschied te zijn.

13. ויחבש. Naar RASHIE beteekent חבש *binden*; naar WESSELY is het de term voor direct op het lichaam *vast aanleggen*, zoo: een verband op een wond, het zadel op een ezel, enz.

יא אֹתָם׃ וַיַּז מִמֶּנּוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּמְשַׁח אֶת־
יב הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ לְקַדְּשָׁם׃ וַיִּצֹק
יג מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ אַהֲרֹן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ׃ וַיַּקְרֵב
משֶׁה אֶת־בְּנֵי אַהֲרֹן וַיַּלְבִּשֵׁם כֻּתֳּנֹת וַיַּחְגֹּר אֹתָם אַבְנֵט וַיַּחֲבֹשׁ
טו יד לָהֶם מִגְבָּעוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ * וַיַּגֵּשׁ אֶת פַּר
החטאת החַטָּאת וַיִּסְמֹךְ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ פַּר הַחַטָּאת׃
טז וַיִּשְׁחָט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּתֵּן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב
בְּאֶצְבָּעוֹ וַיְחַטֵּא אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־הַדָּם יָצַק אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ
יז וַיְקַדְּשֵׁהוּ לְכַפֵּר עָלָיו׃ וַיִּקַּח אֶת־כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב
וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֶת־שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־חֶלְבְּהֶן וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה
יח הַמִּזְבֵּחָה׃ וְאֶת־הַפָּר וְאֶת־עֹרוֹ וְאֶת־בְּשָׂרוֹ וְאֶת־פִּרְשׁוֹ שָׂרַף
יט בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ וַיַּקְרֵב אֵת
אֵיל הָעֹלָה וַיִּסְמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל׃
כ וַיִּשְׁחָט וַיִּזְרֹק מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְאֶת־הָאַיִל
נִתַּח לְנִתָחָיו וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַנְּתָחִים וְאֶת־
כא הַפָּדֶר׃ וְאֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־הַכְּרָעַיִם רָחַץ בַּמַּיִם וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה
אֶת־כָּל־הָאַיִל הַמִּזְבֵּחָה עֹלַת הִוא לְרֵיחַ־נִיחֹחַ אִשֶּׁה הִוא
עמ כב לַיהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ * וַיַּקְרֵב אֶת־הָאַיִל הַשֵּׁנִי

---

14. De *priesters* zijn hier de offeraars en verrichten de סמיכה; *Mozes* doet als priester dienst en verricht alle volgende diensthandelingen.

15. וישחט, onderwerp behoeft niet juist *Mozes* te zijn, daar immers, naar Lev. 1,5 het slachten ook bij gewone offers door niet-priesters mag geschieden. De zin is dus: *iemand slachtte*, waarna *Mozes* het bloed *opving*. MENDELSSOHN meent echter, dat Ex. 29,12 het slachten bij uitsluiting aan Mozes wordt opgedragen en dus hier משה ook als onderwerp van וישחט moet worden genomen. המזבח, *het* brandoffer-*altaar*, evenals vs. 11. — ויחטא, *en ontzondigde het altaar*, van de door des volks vergrijpen ook daarop rustende zonde. — לכפר עליו, *om* voor het vervolg *daarop verzoeningshandelingen te verrichten*; anderen: *terwijl hij* zoodoende *daarvoor*, voor het altaar, *verzoening deed*.

16. ויקח, *men*, iemand zonderde de vetdeelen af en gaf ze Mozes, die ze *zelve* op het altaar *bracht en in rook deed opgaan*.

der inwijding, nader brengen; en Aharon en zijne zonen steunden
23 hunne handen op den kop van den ram. En men slachtte hem;
en Mozes nam van zijn bloed, deed het op het kraakbeen van
Aharons rechter oor, aan den duim zijner rechter hand en aan
24 den grooten teen van zijn rechter voet. Hierop liet hij Aharons
zonen naderen en Mozes deed van het bloed op het kraakbeen
van hun rechter oor, aan den duim hunner rechter hand en
aan den grooten teen van hun rechter voet; en Mozes wierp
25 het bloed tegen het altaar rondom. Vervolgens nam hij het
vet en den staart, en al het vet, dat op de ingewanden is, en
het net over de lever, en de beide nieren en hun vet en den
26 rechter schenkel. En uit den korf met ongezuurde brooden,
die vóór den Eeuwige stond, nam hij één ongezuurden koek,
één met olie bereiden broodkoek en ééne dunne vlade, en legde
27 ze op de vetstukken en op den rechter schenkel; En legde dit
alles op de handen van Aharon en op de handen zijner zonen,
28 en maakte daarmede eene wending vóór den Eeuwige. Ver-
volgens nam Mozes ze uit hunne handen, en deed ze op het
altaar ná het brandoffer in rook opgaan; een wijdingsoffer
was het tot aangenamen geur, een vuuroffer was het ter eere
29 des Eeuwigen. Hierop nam Mozes het borststuk en maakte
daarmede eene wending vóór den Eeuwige; van den ram der
wijding viel het Mozes ten deel, gelijk de Eeuwige Mozes ge-
30 boden had. Nu nam Mozes van de zalfolie en van het bloed,
dat op het altaar was, en spatte het op Aharon, op zijne klee-
deren, en op zijne zonen en op de kleederen zijner zonen met
hem; zoo heiligde hij Aharon, zijne kleederen, en zijne zonen
31 en de kleederen zijner zonen met hem. Hierop zeide Mozes tot
Aharon en tot zijne zonen: „Kookt het vleesch aan den ingang
van de tent der samenkomst, en daar zult gij het eten, benevens

---

22. **איל המלאים.** Zie onze aant. Ex. 29,19.

24. **ויזרק**, *na* de bestrijking van ooren, duimen en teenen des priesters werd het bloed, als dat van ieder vredeoffer, *tegen het altaar rondom geworpen.*

25. **החלב**, *het vet*, dat de ingewanden bedekt (המכסה על הקרב), daar hier alle andere vetdeelen genoemd zijn. Ex. 29,22 moet onder החלב *het vet, dat op de ingewanden is*, worden verstaan, daar op die plaats החלב המכסה על הקרב *wél*, החלב אשר על הקרב *niet* genoemd is.

26. **ומסל המצות אשר לפני ה׳**, *uit den korf, die vóór den Eeuwige* reeds *stond* in het voorhof en die hij dus niet behoefde *nader te laten brengen*, gelijk de offerdieren en de priesters, die, tot zij voor den dienst noodig waren, *buiten* het voorhof konden blijven (WESSELY). — וישם על החלבים ועל שוק, *en hij legde ze op de vetstukken en op den rechter schenkel.* Hieruit blijkt, dat het *brood* bovenop lag, daaronder de *schenkel* en eindelijk de *vetstukken.*

27. **ויניף אתם**, *en wendde ze*, de vetstukken enz. Mozes legde zijne handen

אֵיל הַמִּלֻּאִים וַיִּסְמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל׃
כג וַיִּשְׁחָט ׀ וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִדָּמוֹ וַיִּתֵּן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן־אַהֲרֹן הַיְמָנִית
כד וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית׃ וַיַּקְרֵב אֶת־
בְּנֵי אַהֲרֹן וַיִּתֵּן מֹשֶׁה מִן־הַדָּם עַל־תְּנוּךְ אָזְנָם הַיְמָנִית וְעַל־
בֹּהֶן יָדָם הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלָם הַיְמָנִית וַיִּזְרֹק מֹשֶׁה אֶת־
כה הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ * וַיִּקַּח אֶת־הַחֵלֶב וְאֶת־הָאַלְיָה עבית
וְאֶת־כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֶת־שְׁתֵּי
כו הַכְלָיֹת וְאֶת־חֶלְבְּהֶן וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין׃ וּמִסַּל הַמַּצּוֹת אֲשֶׁר ׀
לִפְנֵי יְהוָה לָקַח חַלַּת מַצָּה אַחַת וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת וְרָקִיק
כז אֶחָד וַיָּשֶׂם עַל־הַחֲלָבִים וְעַל שׁוֹק הַיָּמִין׃ וַיִּתֵּן אֶת־הַכֹּל
עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן וְעַל כַּפֵּי בָנָיו וַיָּנֶף אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃
כח וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֹתָם מֵעַל כַּפֵּיהֶם וַיַּקְטֵר הַמִּזְבְּחָה עַל־הָעֹלָה
כט מִלֻּאִים הֵם לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה הִוא לַיהוָה׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־
הֶחָזֶה וַיְנִיפֵהוּ תְנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים לְמֹשֶׁה
ל הָיָה לְמָנָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ * וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִשֶּׁמֶן עבית
הַמִּשְׁחָה וּמִן־הַדָּם אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּז עַל־אַהֲרֹן עַל־בְּגָדָיו
וְעַל־בָּנָיו וְעַל־בִּגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וְאֶת־
לא בָּנָיו וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו
בַּשְּׁלוּ אֶת־הַבָּשָׂר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְשָׁם תֹּאכְלוּ אֹתוֹ וְאֶת־

---

onder die der priesters en leidde de voor- en achterwaartsche en op- en neerwaartsche bewegingen.

28. Ook het heffings-*brood* en de *schenkel*, die bij gewone dank- en vredeoffers den priester ten deel vallen, moesten *bij het wijdingsoffer* verbrand worden. Daarom hier de bijvoeging: מלאים הוא.

30. Dat hier beide keeren על בגדיו en את בגדיו zonder ן staat, welke Ex. 29,21 wél is bijgevoegd, wijst er volgens WESSELY op, dat de spatting hier vooral *op de kleederen* was gericht. — Al staat Ex. 29 deze spatting vóór de wending en het verbranden der vetstukken, geschiedde ze toch *later*, dan deze; daar ter plaatse wordt nl. eerst de *bloedbehandeling* afgehandeld, om daarna den *offerdienst* te laten volgen; hier staan de handelingen naar volgorde. De spatting met bloed en olie geschiedde waarschijnlijk in eens, dus nadat beiden vermengd waren (vgl. ook Lev. 16,18).

het brood, dat in den korf van het wijdingsoffer is; gelijk
ik geboden heb, zeggende: „„Aharon en zijne zonen zullen
32 het eten."" En wat van het vleesch en van het brood over-
33 blijft, zult gij in vuur verbranden. En van den ingang van
de tent der samenkomst zult gij niet weggaan gedurende zeven
dagen, tot den dag dat de dagen uwer wijding ten volle zullen
34 zijn verstreken; want zeven dagen zal men u wijden. Zooals
men heden gedaan heeft, heeft de Eeuwige geboden te doen, om
35 verzoening voor u te bewerken. En aan den ingang van de
tent der samenkomst zult gij blijven dag en nacht gedurende
zeven dagen; en zult in acht nemen het door den Eeuwige
aan uwe zorg toevertrouwde, opdat gij niet zult sterven; want
36 zoo is mij geboden." Aharon en zijne zonen deden al de zaken,
die de Eeuwige door Mozes geboden had.

9 1 Nu was het op den achtsten dag: toen riep Mozes Aharon
2 en zijne zonen en de oudsten van Israël tot zich; En hij zeide
tot Aharon: „Neem u een mannelijk kalf, jong van een rund,
tot zondoffer, en een ram tot brandoffer, beide zonder gebrek, en
3 breng ze vóór den Eeuwige. En tot de kinderen Israëls zult gij
spreken, als volgt: „„Neemt een geitenbok tot zondoffer, en een
mannelijk kalf en een schaap, beide onder het jaar, zonder gebrek,
4 tot brandoffer. En een os en een ram tot vrede-offers, om een
slachtmaal aan te richten vóór den Eeuwige en een meeloffer, met

---

31. *Aharon en zijne zonen* moeten, als offeraars van den wijdingsram, het vleesch en het brood eten; doch mogen niet, gelijk bij andere vrede-offers, *iederen reine* aan hun offermaal laten deelnemen (Ex. 29,33). Evenzoo moest het, gelijk de allerheiligste offers, *binnen het voorhof* blijven, פתח אהל מועד.

32. והנותר, *en wat overblijft* tot den volgenden morgen, Ex. 29,34; — בבשר ובלחם, *onder het vleesch of het brood*, = מן הבשר.

33. ומפתח אהל מועד לא תצאו, *uit het voorhof*, dat aan den ingang van het eigenlijke heiligdom is, *moogt gij gedurende zeven dagen niet weggaan*, bij dag noch bij nacht (vs. 35), *want zeven dagen lang moeten de wijdingsplechtigheden worden herhaald* (Ex. 29,35).

34. *Zooals men* namelijk *heden heeft gedaan, heeft God bevolen* gedurende die zeven dagen elken dag *te doen om voor u verzoening te erlangen.*

35. ושמרתם את משמרת ה', letterlijk: *en zult waarnemen de u door God opgedragen bewakingsplicht*; zoo kan שמר משמרת eenvoudig beteekenen: *een plicht vervullen*, een voorschrift opvolgen, of: *een wachtpost innemen*, of een ambt naar behooren waarnemen, enz. Anderen nemen het van משמרת afhankelijke woord als voorwerp: *de bewaking ten behoeve des Eeuwigen*, zoodat *iemands bewaking* beteekenen zou: wat tot bewaking van dien persoon of zaak noodig is.

HOOFDSTUK IX. 1. ביום השמיני, *op den achtsten dag* der heiligdomswijding, — welke v. s. op den eersten, volgens anderen op den achtsten

הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בְּסַל הַמַּלֻּאִים כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי לֵאמֹר אַהֲרֹן וּבָנָיו
לג יֹאכְלֻהוּ : וְהַנּוֹתָר בַּבָּשָׂר וּבַלֶּחֶם בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ : * וּמִפֶּתַח
מפטיר לד אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ שִׁבְעַת יָמִים עַד יוֹם מְלֹאת יְמֵי מִלֻּאֵיכֶם
לה כִּי שִׁבְעַת יָמִים יְמַלֵּא אֶת־יֶדְכֶם : כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַּיּוֹם הַזֶּה
לו צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם : וּפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד תֵּשְׁבוּ
יוֹמָם וָלַיְלָה שִׁבְעַת יָמִים וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה וְלֹא
לז תָמֻתוּ כִּי־כֵן צִוֵּיתִי : וַיַּעַשׂ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֵת כָּל־הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה : ס

ט א וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל :
ב וַיֹּאמֶר אֶל־אַהֲרֹן קַח־לְךָ עֵגֶל בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל
ג לְעֹלָה תְּמִימִם וְהַקְרֵב לִפְנֵי יְהוָה : וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר
לֵאמֹר קְחוּ שְׂעִיר־עִזִּים לְחַטָּאת וְעֵגֶל וָכֶבֶשׂ בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם
ד לְעֹלָה : וְשׁוֹר וָאַיִל לִשְׁלָמִים לִזְבֹּחַ לִפְנֵי יְהוָה וּמִנְחָה בְּלוּלָה

Niesan inviel (zie onze aant. Ex. 40,1), — קרא משה לאהרן enz., *riep Mozes Aharon en zijne zonen* uit het voorhof, waar zij, naar 8,33 en 35, nog steeds verblijf hielden, tot zich, en verzamelde *ook de oudsten van Israël* uit de legerplaats naar zijne tent. — Terwijl in de voorafgaande dagen *Mozes* den dienst had verricht, tot wijding der priesters, zouden nu *Aharon en zijne zonen* hun dienst aanvaarden met een offer *voor zich* (vs. 2) *en voor de gemeente* (vs. 3 en 4).

2. קח לך, *neem u*, d. w. z. koop u of schaf u op andere wijze aan עגל בן בקר, *een kalf*, doch reeds tot *rund* naderend, d. i. boven het jaar, maar onder de twee jaar; איל, eveneens *een schaap* boven de dertien maanden. — והקרב לפני ה׳, *en breng ze* naar het voorhof *vóór den Eeuwige*.

3. תדבר, *gij*, Aharon en ieder der oudsten in den hem aangewezen kring. Dat zij dit ook gedaan hebben, blijkt uit de opvolging van het bevel door het volk, vs. 5.

4. *Voor het volk* wordt, behalve zond- en brandoffer, nog een vredeoffer gebracht, bestaande uit een *os* en een *ram*. — שור, een *os*, niet aan een bepaalden leeftijd gebonden, — evenals איל, indien maar boven de dertien maanden, in elken leeftijd gebruikt mag worden. — לזבח, hier een werkwoord van het zelfstandig naamwoord זֶבַח, als term = זבח שלמים, dus: *om een offermaaltijd* ervan *te houden*. — ומנחה בלולה בשמן. Terwijl *vredeoffers*, door en namens de gemeente te brengen, alleen nog bij den bijzonderen

5 olie aangemengd; want heden verschijnt de Eeuwige u." Zij
namen wat Mozes geboden had, naar de voorzijde van de
tent der samenkomst; en de geheele gemeente naderde en
6 gingen staan vóór den Eeuwige. Nu zeide Mozes: „Deze zaak,
die de Eeuwige geboden heeft, zult gij doen, dan zal de
7 heerlijkheid des Eeuwigen zich u vertoonen." Vervolgens
zeide Mozes tot Aharon: „Nader tot het altaar, en bereid uw
zondoffer en uw brandoffer en doe verzoening voor u en voor
het volk; bereid daarna het offer des volks en doe verzoening
8 voor hen, gelijk de Eeuwige geboden heeft." Aharon naderde
tot het altaar en slachtte het kalf tot zondoffer, dat voor hem
9 bestemd was. Aharons zonen brachten het bloed naderbij tot
hem; hij doopte zijn vinger in het bloed en deed het aan de
horens van het altaar; en het overige bloed goot hij uit aan
10 den voet van het altaar. En het vet, en de nieren, en het net
van de lever van het zondoffer, deed hij op het altaar in rook
11 opgaan; gelijk de Eeuwige Mozes geboden had. Doch het
vleesch en de huid verbrandde hij in vuur buiten de legerplaats.
12 Vervolgens slachtte hij het brandoffer; en Aharons zonen reikten

---

eerstelingendienst op het Wekenfeest voorkomen, (de twee schapen, Lev. 23,19) is er van een door de gemeente te brengen gewoon *meeloffer* van tarwe geen tweede voorbeeld. (De bij de brandoffers der gemeente te brengen meeloffers, die met het plengoffer een geheel vormen, komen hier niet in aanmerking, daar zij geheel verbrand worden en met het brandoffer, waarbij zij behooren, één geheel uitmaken). Daarom moet 10,12 bij dit offer uitdrukkelijk de bepaling gegeven worden, die voor *alle* door den priester te nuttigen meeloffers geldt: *dat het ongezuurd gegeten moet worden naast het altaar,* in het voorhof. — כי היום ה' נראה אליכם, *want heden verschijnt de Eeuwige u* in een uit den hemel nederdalend vuur, dat de offers zal verteren (RASHBAM en IBN 'EZRA). LUZZATTO merkt op, dat נִרְאָה, als deelwoord opgevat, den vrouwelijken vorm heeft, waarbij dan bij ה' meer aan אֵשׁ ה', *het vuur des Eeuwigen* (אש is vrouwelijk) gedacht zou zijn. Anderen vatten het echter als verleden tijd op: het is, alsof *de Eeuwige u* reeds *is verschenen,* — of verklaren den verleden tijd als voor den tegenwoordigen gebruikt. — Het spreekt vanzelve, dat Mozes hier op uitdrukkelijk bevel Gods handelde, al staat nergens duidelijk, dat hem dit bevel werd gegeven. Zeer vaak immers staat òf alleen het bevel, òf alleen de uitvoering vermeld.

5. ויקחו, *zij namen* en brachten.

6. ויאמר משה. *Nu zeide Mozes: deze zaak,* de behandeling der offers, zooals die volgt, *zult gij doen.* IBN 'EZRA: *Mozes had* namelijk *gezegd,* vóór het vs. 2 medegedeelde. SIPORNO: de handoplegging, als bij alle zond-, brand- en vredeoffers. WESSELY meent, dat נראה אליכם ה' (vs. 4) doelt op het neerdalen van profetischen geest op de priesters, terwijl כבוד ה' in ons vers ziet op het verschijnen der Goddelijke Majesteit in de wolk. Daarom richt zich dan ons vers tot *het volk* in zijn geheel, terwijl vs. 4 uitsluitend tot *Aharon, zijne zonen en de oudsten* was gezegd.

ה בַּשָּׁמֵן כִּי הַיּוֹם יְהוָה נִרְאָה אֲלֵיכֶם׃ וַיִּקְחוּ אֵת אֲשֶׁר צִוָּה
משֶׁה אֶל־פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּקְרְבוּ כָּל־הָעֵדָה וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי
ו יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר משֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה תַּעֲשׂוּ וְיֵרָא
ז אֲלֵיכֶם כְּבוֹד יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר משֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קְרַב אֶל־
הַמִּזְבֵּחַ וַעֲשֵׂה אֶת־חַטָּאתְךָ וְאֶת־עֹלָתֶךָ וְכַפֵּר בַּעַדְךָ וּבְעַד הָעָם
ח וַעֲשֵׂה אֶת־קָרְבַּן הָעָם וְכַפֵּר בַּעֲדָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה׃ וַיִּקְרַב
ט אַהֲרֹן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁחַט אֶת־עֶגֶל הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ׃ וַיִּקְרְבוּ
בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־הַדָּם אֵלָיו וַיִּטְבֹּל אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם וַיִּתֵּן עַל־קַרְנוֹת
י הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־הַדָּם יָצַק אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ וְאֶת־הַחֵלֶב וְאֶת־
הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת מִן־הַכָּבֵד מִן־הַחַטָּאת הִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה
יא כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־משֶׁה׃ וְאֶת־הַבָּשָׂר וְאֶת־הָעוֹר שָׂרַף
יב בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ וַיִּשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה וַיִּמְצְאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן

---

7. קרב אל המזבח, *nader* nu voor het eerst *tot het altaar*, waar gij tot heden als זר, nog niet dienstdoend priester, niet komen mocht. — וכפר בעדך ובעד העם, *en doe verzoening voor u en voor het volk* voor eventueel in onwetendheid of dwaling begane misstappen tegenover het heiligdom, of v. s.: voor de gouden kalf-zonde. Die *verzoening* geschiedt door *bloedsprenging* bij *alle* offersoorten.

8. וישחט behoeft niet noodzakelijk *Aharon* tot onderwerp te hebben. Het *slachten* behoefde ook hier niet door een priester te geschieden. Eerst het opvangen en naderbrengen van het bloed geschiedt door de *zonen van Aharon*, priesters dus; de dienst zelve moest, naar het schijnt, uitsluitend door *Aharon* worden verricht.

10. ואת החלב, *al het vet*, dat, naar 4,7 v.v., van een zondoffer-var van den *hoogepriester* moest verbrand worden: het vet, dat de ingewanden bedekt; dat, wat op de ingewanden is; en het niervet. — היתרת מן הכבד. Hieruit leidt de Thalmoed af, dat ook een stuk *van den lever* werd weggenomen en verbrand.

12. Hoewel het bloed uitsluitend op het brandoffer-altaar kwam en het offer dus חטאת חיצונה was, werd toch het vleesch niet, gelijk bij andere zondoffers, *gegeten*, maar evenals bij het zondoffer bij de wijding (8,17), buiten de legerplaats *verbrand*. — וימצאו, eig. *doen vinden*, zorgen, dat het tot hem kwam; *zij reikten het hem over*, daar hij het bekken in de hand moest nemen en daarmede tegen het altaar werpen. Bij het zondoffer, waar hij slechts zijn vinger in het bloed behoeft te doopen, kan het bekken in handen van een gewoon priester blijven; het moest alleen zoover *in Aharons nabijheid gebracht* worden, dat hij zijn vinger erin kon doopen; daarom luidt het daar: ויקריבו.

hem het bloed toe, en hij wierp het tegen het altaar rondom.
13 En het brandoffer reikten zij hem toe, in zijne stukken, en
ook den kop; en hij deed het op het altaar in rook opgaan.
14 Intusschen wiesch men de ingewanden en de kniestukken, en
deed ze boven het brandoffer in rook opgaan, op het altaar.
15 Daarna liet hij het offer des volks nader brengen; hij nam
namelijk den bok tot zondoffer, die voor het volk bestemd was,
slachtte hem en behandelde hem als zondoffer gelijk den eerste.
16 Vervolgens liet hij het brandoffer nader brengen en bereidde
17 het naar het gewone voorschrift. Nu bracht hij het meeloffer
nader, vulde zijne handholte daarvan, en deed het op het altaar
18 in rook opgaan, behalve het morgen-brandoffer. Hierop slachtte
hij den os en den ram, de slachtdieren tot vredeoffers, die
voor het volk bestemd waren; en Aharons zonen reikten hem
het bloed toe, en hij wierp het tegen het altaar rondom.
19 Eveneens de vetstukken van den os; en van den ram: den
staart, het bedekkende [vet], de nieren en het net van de lever.
20 Zij legden de vetstukken op de borststukken; en hij deed de vet-
21 stukken op het altaar in rook opgaan. Doch met de borststukken
en den rechter schenkel had Aharon eene wending vóór den
22 Eeuwige gemaakt; gelijk Mozes geboden had. Nu hief Aharon
zijne handen op naar het volk en zegende hen; daarna daalde
hij af, nadat hij het zondoffer, het brandoffer en de vredeoffers
23 bereid had. Mozes en Aharon gingen hierop de tent der samen-
komst binnen; toen zij weder naar buiten kwamen, zegenden zij

---

14. **וירחץ**, *men*, niet juist een priester, *wiesch*, terwijl de priesters bezig waren met het in orde brengen der lichaamsdeelen en het vervoer naar het altaar.

15. **ויחטאהו**, *en behandelde hem als zondoffer*, door het bloed op de horens des altaars te strijken. Op de behandeling van *het vleesch* doelt het v. s. niet, daar dit bij het zondoffer van Aharon *verbrand* moest worden, terwijl het van het offer des volks had moeten worden *gegeten* (10,16 v.v.; zie echter onze aant. aldaar). — בראשן, *als den eerste*, het kalf, dat zijn eigen zondoffer vormde. עגל is mannelijk, חטאת vrouwelijk, zoodat het op *het dier*, niet op de *offersoort* ziet; dus niet: *gelijk het vroegere* zondoffer.

16. **כמשפט**, *naar het gewone*, bij *alle* brandoffers geldende voorschrift. Bij *zondoffers* bestaan verschillende soorten, ook wat bloedsprenging betreft. Daarom is daarbij כמשפט niet gebruikt, maar als duidelijker aanwijzing כראשן (WESSELY).

17. **וימלא כפו**, *en vulde zijne holle hand ermede;* כף, de geopende hand, zoo gehouden, dat men er iets in kan leggen (zie Lev. 2,2). Hij buigt de drie middelste vingers over de handholte en vult de daardoor ontstaande besloten ruimte geheel met het mengsel van meel en olie. — מלבד עלת הבקר, behalve het gewone *ochtendbrandoffer*, dat ook reeds van een meeloffer vergezeld ging, bracht hij het hier genoemde meeloffer en brandoffer.

19. **ואת החלבים**, als de gewone vetstukken en te offeren deelen, als de nieren, het net over den lever enz., niet nader gepreciseerd. — ומן האיל, *doch van*

ג אֲלָיו אֶת־הַדָּם וַיִּזְרְקֵהוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב : וְאֶת־הָעֹלָה הִמְצִיאוּ
ד אֵלָיו לִנְתָחֶיהָ וְאֶת־הָרֹאשׁ וַיְקַטֵּר עַל־הַמִּזְבֵּחַ : וַיִּרְחַץ אֶת־
ה הַקֶּרֶב וְאֶת־הַכְּרָעָיִם וַיְקַטֵּר עַל־הָעֹלָה הַמִּזְבֵּחָה : וַיַּקְרֵב
אֵת קָרְבַּן הָעָם וַיִּקַּח אֶת־שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם וַיִּשְׁחָטֵהוּ
ו וַיַּחַטְּאֵהוּ כָּרִאשֹׁון : וַיַּקְרֵב אֶת־הָעֹלָה וַיַּעֲשֶׂהָ כַּמִּשְׁפָּט : *
ז וַיַּקְרֵב אֶת־הַמִּנְחָה וַיְמַלֵּא כַפּוֹ מִמֶּנָּה וַיְקַטֵּר עַל־הַמִּזְבֵּחַ
ח מִלְבַד עֹלַת הַבֹּקֶר : וַיִּשְׁחַט אֶת־הַשּׁוֹר וְאֶת־הָאַיִל זֶבַח
הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לָעָם וַיִּמְצְאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־הַדָּם אֵלָיו וַיִּזְרְקֵהוּ
ט עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב : וְאֶת־הַחֲלָבִים מִן־הַשּׁוֹר וּמִן־הָאַיִל הָאַלְיָה
י וְהַמְכַסֶּה וְהַכְּלָיֹת וְיֹתֶרֶת הַכָּבֵד : וַיַּשִּׂימוּ אֶת־הַחֲלָבִים עַל־
יא הֶחָזוֹת וַיְקַטֵּר הַחֲלָבִים הַמִּזְבֵּחָה : וְאֶת הֶחָזוֹת וְאֶת שׁוֹק
יב הַיָּמִין הֵנִיף אַהֲרֹן תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה : וַיִּשָּׂא
יג אַהֲרֹן אֶת־יָדָו * אֶל־הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מֵעֲשֹׂת הַחַטָּאת וְהָעֹלָה
יד וְהַשְּׁלָמִים : וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ וַיְבָרְכוּ

---

den ram ook het *staartstuk* en והמכסה = המכסה על הקרב, wat dan tevens het vet *aan* de ingewanden omvat, evenals onder הכליות het *niervet* begrepen is. NACHM. ziet in המכסה een algemeenen naam voor *al het iets anders bedekkende, tegen iets aanliggende vet*, waaronder dan het vet, dat de ingewanden bedekt, het vet, dat op de ingewanden is, en het vet, dat op de nieren is, zou zijn begrepen.

20. **החזות**, *de borststukk e n*, meervoud, van os en ram.

21. De *wending* geschiedde vóór het verbranden der vetstukken met deze en de borststukken en den schenkel.

22. **וישא אהרן את ידו**, *Aharon hief zijne handen op* tot God, **אל העם**, *in de richting naar het volk;* de hand is opwaarts gekeerd, met de handholte naar het volk toe. — **ויברכם**, waarschijnlijk met den Num. 7,24—26 geformuleerden zegen, — als slot van den eigenlijken dienst van den dag. — **וירד**, *hij daalde af* van den hellenden opgang naar het altaar, waarop hij bij het op het altaar leggen der offerdeelen had gestaan.

23. **ויבא**, om te bidden, dat Gods zegen op hun werk zou rusten, en God te danken, dat Hij Zijn heiligdom, waar Hij verschijnen zou, onder Israël had gevestigd. — **ויברכו את העם**, *spraken een zegenbede over het volk uit*, evenals Salomo dat bij de inwijding des tempels deed (I Kon. 8,55 vv.) — **ויראה כבוד ה'**, *de* majestueuse *verschijning des Eeuwigen vertoonde zich* in een vurige wolkzuil met bovenaardschen lichtglans *aan het volk*. (Vgl. Num. 16,19 e. a. p.)

het volk, en de heerlijkheid des Eeuwigen vertoonde zich
24 aan geheel het volk. En een vuur ging uit van vóór den
Eeuwige en verteerde op het altaar het brandoffer en de vet-
stukken; toen het geheele volk het zag, juichten zij en vielen
zij op hun aangezicht neder.

10 1 Toen namen Aharons zonen, Nadab en Abiehoe, ieder zijn vuur-
pan, deden er vuur in en legden daar reukwerk op, en brachten

---

24. ותצא אש. V. s. is dit *het zichtbaar worden der Goddelijke heerlijkheid;* II Kron. 7,3 worden echter ook bij de tempelwijding het *vuur des Eeuwigen,* dat de offers verteert, en *Gods heerlijkheid,* die den tempel vervult, naast elkander genoemd. — Daar vs. 17 het *ochtendbrandoffer* genoemd wordt, zonder dat ergens vermeld is, dat ook dit door Aharon werd bereid, is het hoogst waarschijnlijk, dat die dienst ook op den achtsten wijdingsdag nog door Mozes geschiedde, terwijl Aharon slechts den bijzonderen dienst vervulde. Dan was er dus wél vuur op het altaar, — immers, nadat het de zeven voorafgaande dagen reeds had gebrand, liet men het niet meer uitgaan. Telkens is dan ook in ons hoofdstuk gezegd, dat Aharon offerdeelen *in rook deed opgaan,* wat, zoo er geen vuur op het altaar was, zou moeten beteekenen: *legde ze op het altaar, om ze* later *in rook te doen opgaan.* Het *vuur, dat van God,* v. s. uit de zichtbaar geworden verschijning Gods, v. a. uit het allerheiligste, of uit den hemel, *uitging,* deed dus de werking, dat de op het altaar aanwezige offerdeelen plotseling *verteerd* waren. — וירנו, *en juichten* van vreugde; רנן eig. *de stem verheffen,* in vreugde zoowel als in leed: *juichen* en *jammeren.* — ויפלו על פניהם, vol eerbied en dankbaarheid, *vallen zij op hun aangezicht,* werpen zich neder, met het gelaat den bodem rakend, en danken God voor Zijn zichtbaar welgevallen aan het door hen gebouwde heiligdom en den daarin gehouden dienst.

Hoofdstuk X. 1. Omtrent het vergrijp van Nadab en Abiehoe en den grond der zware bestraffing hunner daad loopen reeds bij de oude geleerden, in Sifra en Thalmoed, de meeningen zeer uiteen. Terwijl sommigen in de in ons vers genoemde handelingen de elementen van het misdrijf zien, meenen anderen uit de op hun dood gevolgde voorschriften aan Aharon en zijne zonen (10,8—11 en 16,2) te moeten opmaken, dat het misdrijf daarin bestond, óf dat zij in dronkenschap dienst deden, óf dat zij het waagden, het allerheiligste te betreden. Wederom anderen nemen aan, dat slechts over-ijver, om toch ook maar dienst te doen op den dag der wijding, hun verkeerde daad was. In ieder geval werd hun daad *met den dood gestraft,* omdat zij, eigenmachtig handelend in zake den offerdienst, de grenzen te buiten gingen. Wanneer toch voor elke offersoort bepaalde handelingen zijn voorgeschreven, die ter bepaalder plaatse, op nauwkeurig aangegeven wijze en tijd, door met naam genoemde personen moeten worden verricht, dan spreekt het vanzelve, dat iedere overtreding in deze een ernstig vergrijp wordt, waartegen, vooral bij het begin van het tempelleven, met klem moest worden gewaarschuwd. *Ieder,* ook de priester, is ten opzichte van diensthandelingen, waartoe het Goddelijk woord hem niet aanwijst, een זר, *een vreemde,* wiens naderen tot den dienst met den dood gestraft wordt. Iedere niet voorgeschreven handeling, ieder niet geboden offer (voor zoover de offersoort niet als vrijwillig mag gebracht worden, maar tot de klasse der offers behoort, die alleen als *verplicht* in bepaalde gevallen mogen worden gewijd) is een ondermijning van de geheele offerwetgeving en van het denkbeeld van den priesterdienst. Daarom op al deze handelingen de doodstraf gesteld. — Terwijl Rashbam

כד אֶת־הָעָם וַיֵּרָא כְּבוֹד־יְהוָה אֶל־כָּל־הָעָם׃ * וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי
יְהוָה וַתֹּאכַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַחֲלָבִים וַיַּרְא כָּל־
א הָעָם וַיָּרֹנּוּ וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם׃ וַיִּקְחוּ בְנֵי־אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא
אִישׁ מַחְתָּתוֹ וַיִּתְּנוּ בָהֵן אֵשׁ וַיָּשִׂימוּ עָלֶיהָ קְטֹרֶת וַיַּקְרִיבוּ

---

ons vers chronologisch vóór 9,24 plaatst, en meent, dat Nadab en Abiehoe, om het dagelijksch reukwerk te brengen, het heiligdom betreden hadden en vreemd vuur van het brandofferaltaar hadden genomen, terwijl Mozes wilde, dat het hemelsche vuur alles zou verteren, — houden bijna alle andere schrijvers zich aan de orde der verzen, doch verklaren de woorden verschillend; zoo ziet ABRABANEL in de woorden van ons vers een vijfvoudig vergrijp: de dienst moest dien dag uitsluitend door Aharon geschieden, doch zij als *zonen van Aharon* meenden daartoe evenzeer gerechtigd te zijn; — terwijl het gewone reukwerk slechts door *één* priester wordt gebracht, namen zij *ieder hun vuurpan;* — zij betraden *het allerheiligste,* לפני ה׳; — namen in plaats vuur van het brandofferaltaar *vreemd vuur;* — en handelden op eigen gezag, deden *wat hun niet geboden was.* Terecht merkt WESSELY op, dat לפני ה׳ niet juist doelt op het *allerheiligste,* daar immers juist van het *reukwerkaltaar* herhaaldelijk wordt gesproken, als van het altaar אשר לפני ה׳ (4,6 en 17,18 e. a. p.) Wij zagen bovendien reeds, dat de dagelijksche offerdienst ook op den achtsten wijdingsdag *door Mozes* geschiedde en Aharon alleen den bijzonderen dienst van den dag verrichtte, die in hoofdst. 9 is beschreven. Bovendien wordt én hier én Num. 3,4 uitdrukkelijk op het אש זרה als reden voor het plotseling sterven van Aharon's beide zonen gewezen. Daarin schijnt dus, naast het eigenmachtige hunner daad, (Lev. 16,1) de kern van hun vergrijp te moeten worden gezocht. Zij namen *ieder zijn vuurpan,* wat er reeds op wijst, dat aan het dagelijksch reukwerk niet gedacht wordt, en *deden daar vuur in en legden reukwerk,* עליה, *d a a r o p,* op het vuur, geheel overeenkomstig de wijze, waarop dit Lev. 16 voor den Verzoendag is voorgeschreven. Het *reukwerk* schijnt van den Ex. 30,34 vv. beschreven voorraad, voor het dagelijksch reukwerk bestemd, te zijn genomen. *En zij brachten vóór den Eeuwige,* in het heilige, אש זרה, volgens WESSELY: *eene vreemde v u u r g a v e, die Hij,* God, of Mozes, *hun niet geboden had;* anderen: *die hij hun geboden had niet* te brengen. WESSELY meent, dat zij in al te vurigen ijver tot den dienst, alleen daarin faalden, dat zij een niet-voorgeschreven offer brachten; het vuur was dan *altaarvuur;* LUZZATTO: dat *zij* ook dienst wilden doen en het niet alleen aan Aharon wenschten over te laten, zij waren immers evengoed priesters! — Anderen: *zij naderden* eigenmachtig (Lev. 16,1) *tot God,* en brachten *vreemd vuur,* niet vuur van het altaar, *in hun eigen vuurpannen,* niet in voor den dienst gewijde voorwerpen, en legden daar *reukwerk* op, wat immers nooit als vrijwillig offer kan worden gebracht; *wat* God *niet had geboden,* en wat daarom alleen reeds een misdrijf ware geweest, ook al werd overigens aan alle voorschriften voldaan. — Van verbranden van het reukwerk op het gouden altaar wordt niet gesproken; hun bedoeling schijnt alleen te zijn geweest een reukwerk te brengen, zooals dat later voor den Verzoendag werd voorgeschreven: *reukwerk,* naar de traditie in het heiligdom eerst *op het vuur gelegd,* en zoo dampend en geurwolken verspreidend. — Het feit had plaats ná de offerhandelingen, vóórdat nog het offervleesch door de priesters was gegeten (vs. 12 vv. en 16 vv.) — מחתתו, *zijn vuurpan;* eig.

vóór den Eeuwige vreemd vuur, dat Hij hun niet geboden
2 had. Toen ging een vuur uit van vóór den Eeuwige, en ver-
3 teerde hen; zoodat zij stierven vóór den Eeuwige. Mozes zeide tot
Aharon: „Dit is het, wat de Eeuwige gesproken heeft, zeggende:
in hen, die Mij nabij zijn, zal Ik Mij geheiligd zien, en voor het
aangezicht van het geheele volk zal Ik verheerlijkt worden."
4 En Aharon zweeg. — Nu riep Mozes Mieshaël en Eltsaphan, de
zonen van 'Oezziël, Aharons oom, en zeide tot hen: „Nadert!
draagt uwe broederen van vóór het heiligdom weg, tot buiten de
5 legerplaats." Zij naderden en droegen hen in hunne onderkleederen naar buiten de legerplaats, gelijk Mozes gesproken had.
6 Mozes zeide namelijk tot Aharon, en tot El'azar en Iethamar,
zijne zonen: „Uw hoofdhaar zult gij niet wild laten groeien,

---

scheppan, een bak, met langen steel en drie opstaande randen, terwijl de voorzijde open is, zonder rand; zij diende om vuur en asch van het altaar te scheppen. — לפני ה׳, zooals reeds opgemerkt, v. 8. *in het allerheiligste*, v. a. in het *heilige*, op het gouden altaar; n. a. evenals 1,5 in het *voorhof*, op het koperen altaar, wat dan door vs. 4 bevestigd zou worden, waar de lijken moeten worden weggedragen, מאת פני הקדש, *van vóór het heiligdom*, uit het voorhof (zie onze aant. aldaar).

2. **ותצא אש**, naar RASHBAM trof het hemelsche vuur, dat 9,24 neerdaalde om de offerdeelen te verbranden, Aharons zonen, die daar stonden te offeren. Volgens de overige verklaarders is hier een ander, immers later neerdalend vuur bedoeld. — ותאכל, *en verteerde hen*, d. w. z. doodde hen; daar immers noch hun lichaam, noch hun kleederen verbrandden, zooals uit vs. 4 en 5 blijkt. Waarschijnlijk moet dan ook aan bliksem gedacht worden, die hen trof en plotseling doodde. — וימתו לפני ה׳, *zij stierven vóór den Eeuwige*, op de plaats waarheen zij gegaan waren om voor Hem dienst te doen.

3. **הוא אשר דבר ה׳**, *Dit is het, wat de Eeuwige* door dezen plotselingen dood *gezegd wil hebben;* dat is de conclusie, die gij en geheel Israël uit dit feit moet trekken; evenzoo Gen. 24,51 (LUZZATTO, vgl. NACHM.) — בקרבי אקדש, *in hen, die Mij het meest nabij zijn, wil Ik* vooral *als heilig erkend worden; zij* vooral moeten toonen, dat geen offer hun te groot is, waar het het volbrengen van Mijn wil geldt; *dan* immers alleen *zal Ik ten aanzien*, in de oogen *van geheel het volk, als de* hoogst *te eerbiedigen* Macht gelden. — Anderen: „*Is dit dan*, wat uwe zonen daar hebben gedaan, *wat de Eeuwige gezegd heeft, dat Hij door de tot Hem naderende* priesters *geheiligd* wil worden, om dientengevolge ook bij het volk in aanzien te blijven?" (Ex. 29,44 en 46). — Nog anderen meenen, dat Mozes zijn broeder hier eenerzijds tot kalmte wil aansporen en morren zijnerzijds wil voorkomen, — terwijl hij hem anderdeels troosten wil in het door hem geleden verlies. Daarom stelt hij het voorgevallene Aharon voor oogen, als gevolg der door God, zoo al niet in uitdrukkelijke bewoordingen, dan toch door den geheelen inhoud der gegeven voorschriften, duidelijk genoeg gegeven bedreigingen; *morren* mag Aharon dus niet, daar zijne zonen door een rechtvaardige straf zijn getroffen. Bovendien wijst hij Aharon erop, dat juist hij en zijne zonen de aangewezen werktuigen zijn tot verheffing der heerlijkheid Gods en dat dus de dood zijner beide zonen een offer is, hem ter verheerlijking van Gods naam opgelegd. RASHBAM: *door den* hooge-

ג לִפְנֵי יְהוָה אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם׃ וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי
ד יְהוָה וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמֻתוּ לִפְנֵי יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
אֲהָרֹן הוּא אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה ׀ לֵאמֹר בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ וְעַל־פְּנֵי
ה כָל־הָעָם אֶכָּבֵד וַיִּדֹּם אַהֲרֹן׃ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־מִישָׁאֵל וְאֶל
אֶלְצָפָן בְּנֵי עֻזִּיאֵל דֹּד אַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם קִרְבוּ שְׂאוּ אֶת־
ו אֲחֵיכֶם מֵאֵת פְּנֵי־הַקֹּדֶשׁ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ וַיִּקְרְבוּ וַיִּשָּׂאֵם
ז בְּכֻתָּנְתָּם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אֶל־אַהֲרֹן וְאֶלְעָזָר וְאִיתָמָר ׀ בָּנָיו רָאשֵׁיכֶם אַל־תִּפְרָעוּ ׀

* הקורא יטעים הגרשים קדם התלישה.

---

priester, *die Mij* het meest *nabij is*, wil *Ik* steeds *geheiligd worden*, ook als rouwbedrijvende moet hij den dienst verrichten; zeer onwaarschijnlijk. — וידם, *hij zweeg*, berustend, v. s. hield op met weenen.

4. **דד**, *oom*, in den regel: broeder des vaders (Ex. 6,18, 'Oezziël is een broeder van 'Amram). — אחיכם, uwe bloedverwanten. — מאת פני הקדש, *van vóór het heiligdom*, v. s. wordt met פני הקדש het *voorhof* bedoeld, dat vóór het eigenlijke heiligdom is; daar mochten ook Eltsaphan en Mieshaël, die slechts *Levieten*, geene priesters waren, komen. Neemt men echter aan, dat Nadab en Abiehoe *op het altaar* stierven, dan mochten de Levieten daar evenmin komen als in het *heilige*. Dan moet dus toch וישאם בכתנתם verklaard worden: *zij verwijderden ze*, trokken de lijken naar zich toe *bij hunne*, der overledenen, *onderkleederen*, waaraan dan haken of iets dergelijks werden bevestigd. Anderen: het heiligdom, dat *vóór het allerheiligste is*, de lijken zouden dan in het heilige bij het gouden altaar hebben gelegen. — אל מחוץ למחנה, om ze daar te begraven.

5. **בכתנתם**, *in hunne onderkleederen*, in hunne priesterkleeding, die v. s. dan, als mede ontwijd door hunne daad, mede begraven werd; anderen: *zij droegen hen naar buiten*, hen houdend *bij hunne onderkleederen*, het eenige priesterkleedingstuk, dat het geheele lichaam bedekt; sommigen zien daarin de aanwijzing, dat zij de lijken niet bij hoofd en voeten konden opnemen, omdat zij lagen op eene plaats, waar geen Leviet mocht komen, en zij daarom haken of kettingen in de kleeding bevestigden en zoo het lijk naar buiten trokken. De twee nog overgebleven gewone *priesters*, El'azar en Iethamar, waren voor den dienst der volgende dagen nog te zeer noodig, dan dat zij zich aan de lijken hunner broeders konden verontreinigen. Voor Aharon was dit als hoogepriester in ieder geval verboden. — Evenmin als zij zich verontreinigen mochten, mochten zij door rouwbedrijf zich aan den dienst in het heiligdom onttrekken. Daarom volgt hier dadelijk het volgende voorschrift.

6. **ראשיכם**, *uw hoofden*, אל תפרעו, *zult g ij niet loslaten*, aan zichzelve overlaten; d. i. het hoofdhaar onverzorgd in het wild laten groeien; den priesters werd hier dus verboden, wat klaarblijkelijk onder gelijke omstandigheden gebruikelijk, zooal niet voorgeschreven, was te doen: *het hoofdhaar te laten groeien*. Sept., Kimchie e. a. vertalen פרע: *ontblooten*, hier dan óf van het hoofdwindsel ontdoen, óf van haren ontdoen, afscheren,

en uwe kleederen zult gij niet verscheuren, opdat gij niet sterft,
en Hij niet over de geheele gemeente toorne! maar uwe broe-
deren, het geheele huis van Israël, zij mogen den brand be-
7 weenen, dien de Eeuwige ontstoken heeft. En van den ingang
van de tent der samenkomst zult gij niet weggaan, opdat gij
niet sterft; want de olie der zalving tot den dienst des Eeuwigen
is op u." En zij deden gelijk het woord van Mozes.
9 8 De Eeuwige zeide tot Aharon, als volgt: „Wijn of dronken
makenden drank zult gij niet drinken, gij noch uwe zonen met
u, wanneer gij in de tent der samenkomst wilt binnen gaan,
opdat gij niet zult sterven; eene eeuwige wet voor uwe nako-
10 melingen. Zoowel opdat gij onderscheid moogt maken tusschen
het heilige en het onheilige, tusschen het onreine en het reine;
11 Alsook om de kinderen Israëls te onderrichten in al de wetten,
die de Eeuwige door Mozes tot hen heeft gesproken."

---

alsof dus de rouw juist bestond in *afscheren* van het haar. Wij vinden echter wel קרחה, het aanbrengen van enkele *kale plekken*, oorspronkelijk natuurlijk door het in wanhoop uitrukken der haren, en als teeken van droefenis (Jes. 15,2 e. a. p.), niet echter het geheel *afscheren*. Integendeel blijkt uit Num. 6,5 גדל פרע שער ראשו, dat onder פרע het *groeiende* haar, niet het afgeschorene te verstaan is. — ובגדיכם לא תפרמו, *en uwe kleederen zult gij niet inscheuren*, mede naar Gen. 37,34 e. a. p. een teeken van rouw; een scheur in zijn kleed te maken, van voren op de borst. RASHIE (Sota 7*a*) verklaart פרם *scheuren in verschillende stukken*, קרע de stof *inscheuren*. Het hier den *gewonen* priesters (El'azar en Iethamar) bij dit sterfgeval en rouwbedrijf verbodene wordt Lev. 21,10 den hoogepriester onder *alle* omstandigheden verboden. — ולא תמותו ועל כל העדה יקצף, *opdat gij*, die immers den dienst voor het volk moet blijven doen, *niet den dood schuldig wordt en Hij*, God, zoodoende *Zijnen toorn tegen geheel het volk zou uiten*, daar gij als vertegenwoordigers ook tevens de dragers der geheele natie zijt (vgl. Lev. 4,3). ולא moet ook vóór על כל העדה יקצף gedacht worden. — יבכו את השרפה, uwe broeders zullen toch beweend worden; hun afsterven door den *brandenden* toorn Gods zal door het geheele volk worden beweend.

7. **ומפתח אהל מועד לא תצאו**, ook gedurende den rouwtijd en om uwe broeders te begraven *moogt gij het voorhof niet verlaten*, daarom heb ik de begrafenis uwer broeders aan Mieshaël en Eltsaphan opgedragen. Gij moogt *uwen dienst* niet nalaten, daar gij eenmaal door de zalfolie der priesterwijding ter eere des Eeuwigen hebt ontvangen. Daar, naar de traditie, alleen den *hoogepriester* rouwbedrijf verboden is en hém alleen is toegestaan als אונן (rouwbedrijvende over een der naaste bloedverwanten op diens sterf- en begrafenis-dag, welke gewoonlijk samenvielen) dienst te doen (Lev. 21,12), — nemen de meeste commentatoren aan, dat El'azar en Iethamar, hoewel slechts *gewone* priesters, voor wie later deze voorschriften niet golden, toch doordien zij *gezalfd* waren, wat later alleen met den *hoogepriester* geschiedde, met dezen worden gelijkgesteld.

8. **אל אהרן**, *tot Aharon*, volgens IBN 'EZRA: door bemiddeling van Mozes, dus: met bestemming *v o o r Aharon*; v. a. *tot Aharon*, direct, evenals

וּבְנֵיכֶם לֹא־תִפְרָמוּ וְלֹא תָמֻתוּ וְעַל כָּל־הָעֵדָה יִקְצֹף וַאֲחֵיכֶם
ז כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ אֶת־הַשְּׂרֵפָה אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוָה: וּמִפֶּתַח
אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ פֶּן־תָּמֻתוּ כִּי־שֶׁמֶן מִשְׁחַת יְהוָה עֲלֵיכֶם
וַיַּעֲשׂוּ כִּדְבַר מֹשֶׁה: פ
ח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: יַיִן וְשֵׁכָר אַל־תֵּשְׁתְּ | אַתָּה |
וּבָנֶיךָ אִתָּךְ בְּבֹאֲכֶם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וְלֹא תָמֻתוּ חֻקַּת עוֹלָם
י לְדֹרֹתֵיכֶם: וּלְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֹל וּבֵין הַטָּמֵא וּבֵין
יא הַטָּהוֹר: וּלְהוֹרֹת אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַחֻקִּים אֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיהֶם בְּיַד־מֹשֶׁה: * פ

---

andere geboden tot Mozes *en* Aharon zijn gericht. (Vgl. I Kon. 8,18 met II Sam. 7,4 vv.)

9. Zooals reeds opgemerkt, willen sommigen uit de plaatsing van het verbod van drinken van bedwelmende dranken, onmiddellijk ná het verhaal van den dood van Nadab en Abiehoe, opmaken, dat hun misdrijf juist bestond in het in beschonken toestand betreden des heiligdoms. Dit is echter reeds daarom onwaarschijnlijk, omdat daarvan nergens bij het noemen van Nadab en Abiehoe en hun dood melding wordt gemaakt. Dat dan toch dit verbod *hier* zijn plaats vindt, is te verklaren als eene waarschuwing tegen overtreding der priesterwetten: door het afschrikkend lot van uwe broeders geleerd, zult gij zeker niet weer opzettelijk van de dienstvoorschriften afwijken. Zorgt evenwel, dat gij ook steeds in staat zijt uwe handelingen te beoordeelen: bedwelmt u niet met wijn of dgl. als gij het heiligdom zult moeten betreden, — opdat gij steeds den vrijen blik behoudt om te onderscheiden tusschen heilig en ongewijd enz. (LUZZATTO). — יין ושכר, *wijn* en *dronken makende drank*, v. s. met wijn vermengde dranken, zoodat de bedoeling alleen zou zijn: wijn, voor zoover die bedwelmend is, d. w. z. in een hoeveelheid die dronken makend is, dat is: $^1/_4$ Log onvermengde wijn; v. a. *wijn en* andere *bedwelmende dranken*, bijv. uit dadel-honing, gerst of dgl. bereide bieren. — בבואכם אל אהל מועד. Volgens MAIMONIDES geldt het *verbod* ook den priester, die zonder dienst te doen, eenvoudig in beschonken toestand het heiligdom *betreedt*, terwijl hij, dienstdoende, den dood, door den Hemelheer te voltrekken, schuldig is; volgens NACHM. geldt ook het verbod alleen bij het verrichten van *dienst* in beschonken toestand.

10. **ולהבדיל** en vs. 11 ולהורות, *zoowel om.... als om*; להבדיל, opdat gij u steeds het onderscheid bewust zijt tusschen *heilig* en *ongewijd*, en dus ervoor kunt zorgen, niets, dan wat gewijd is, voor den dienst des Heeren te bezigen; ובין הטמא ובין הטהור en niets, dat onrein is geworden, in het heiligdom toe te laten. De traditie ziet in ons vers voortgezette opsomming van de gevallen, waarbij men zich van bedwelmenden drank moet onthouden: *gij moogt niet drinken, als gij komen wilt enz.* (vs. 9), noch als het erom te doen is *te onderscheiden* enz. of *te leeren* (vs. 11), dat wil zeggen: om te beslissen of te onderwijzen.

12 Mozes sprak tot Aharon en tot El'azar en Iethamar, zijne overgebleven zonen: „Neemt het meeloffer, dat nog na de vuurgaven
ter eere des Eeuwigen overgebleven is, en eet het als ongezuurde
13 brooden bij het altaar; want allerheiligst is het. Gij zult het dus eten op eene heilige plaats, want uw aangewezen deel is het, en dat uwer zonen, van de vuuroffers des Eeuwigen;
14 want zoo is mij geboden. En het borststuk der wending en den schenkel der opheffing zult gij op eene reine plaats eten, gij, uwe zonen en uwe dochters met u; want als uw aangewezen deel en dat uwer zonen zijn zij gegeven van de slacht-
15 dieren der vredeoffers der kinderen Israëls. Den schenkel der opheffing en het borststuk der wending, benevens de tot vuurgaven bestemde vetstukken, moeten zij namelijk brengen, om eene wending daarmede te maken vóór den Eeuwige; dan zal het voor u en uwe zonen met u zijn tot een eeuwig deel,
16 gelijk de Eeuwige geboden heeft." Doch naar den bok tot zondoffer deed Mozes onderzoek, maar zie! men had hem verbrand; toen was hij vertoornd op El'azar en Iethamar, de
17 overgebleven zonen van Aharon, en zeide: „Waarom hebt gij het zondoffer niet op de plaats des heiligdoms gegeten, daar het toch allerheiligst is? En dit heeft Hij u gegeven, om de schuld der gemeente op u te nemen, om verzoening voor hen
18 te doen vóór den Eeuwige. Ziet! Het bloed ervan is immers niet naar binnen, in het heiligdom gebracht; daarom hadt gij het binnen het heiligdom moeten eten, gelijk ik geboden heb."

---

12. הנותרת מאשי, *wat overgebleven is,* nadat het voor de vuuroffers des Eeuwigen bestemde deel er is afgenomen (9,17). — ואכלוה, *en eet het;* hoewel rouwbedrijvenden, moet gij aan het 6,9 gegeven voorschrift voldoen. — אצל המזבח, in het voorhof, waarbuiten het niet mag gebracht worden, omdat het *allerheiligst* is.

13. במקום קדוש, *in het voorhof;* tegenover במקום טהור, waaronder *de geheele legerplaats* (tijdens den tempel: geheel Jerusalem) bedoeld is. — חק בניך וחק, uitsluitend voor *mannelijke* priesters bestemd, tegenover vs. 18: *gij en uwe zonen en uwe dochters;* de voor den priester bestemde deelen van het vredeoffer mogen ook door vrouwen gegeten worden, zij zijn קדשים קלים. — מובחי שלמי בני ישראל. Hoewel hier eigenlijk vooral met het oog op de in hoofdstuk 9 genoemde offers de voorschriften omtrent het *eten* worden herhaald, wordt hier de overgang naar algemeene bepalingen omtrent het vredeoffer gevonden. Men vergete daarbij niet, dat in ieder geval op dezen achtsten inwijdingsdag ook een der *vorsten* zijn feestoffer bracht, waartoe immers ook niet minder dan 17 stuks als vredeoffer behoorden. (Num. 7,17).

16. ואת שעיר החטאת, *en den zondofferbok,* den 9,3 voorgeschrevene. Neemt men aan, dat op den eersten Niesan de achtste wijdingsdag viel en dat ook de Num. 7 meegedeelde vorsten-offers op dien dag begonnen, dan waren er *drie* zondofferbokken: één van het Nieuwemaansoffer, één van het vorstenoffer en die van 9,3. Hoewel men dan een nadere aanwijzing zou verwachten, naar *welken* bok Mozes onderzoek deed, kan men

יב וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־אֶלְעָזָר וְאֶל־אִיתָמָר ׀ בָּנָיו הַנּוֹתָרִים
קְחוּ אֶת־הַמִּנְחָה הַנּוֹתֶרֶת מֵאִשֵּׁי יְהוָה וְאִכְלוּהָ מַצּוֹת אֵצֶל
יג הַמִּזְבֵּחַ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא : וַאֲכַלְתֶּם אֹתָהּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ
יד כִּי חָקְךָ וְחָק־בָּנֶיךָ הִוא מֵאִשֵּׁי יְהוָה כִּי־כֵן צִוֵּיתִי : וְאֵת חֲזֵה
הַתְּנוּפָה וְאֵת ׀ שׁוֹק הַתְּרוּמָה תֹּאכֵלוּ בְּמָקוֹם טָהוֹר אַתָּה
וּבָנֶיךָ וּבִנֹתֶיךָ אִתָּךְ כִּי־חָקְךָ וְחָק־בָּנֶיךָ נִתְּנוּ מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵי
טו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : שׁוֹק הַתְּרוּמָה וְחֵזֵה הַתְּנוּפָה עַל אִשֵּׁי הַחֲלָבִים
יָבִיאוּ לְהָנִיף תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה לְךָ וּלְבָנֶיךָ אִתְּךָ לְחָק־
חמישי טז עוֹלָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה : * וְאֵת ׀ שְׂעִיר הַחַטָּאת דָּרֹשׁ
דָּרֹשׁ משה והנה שרף ויקצף על־אלעזר ועל־איתמר בני
יז אַהֲרֹן הַנֹּתָרִם לֵאמֹר : מַדּוּעַ לֹא־אֲכַלְתֶּם אֶת־הַחַטָּאת בְּמָקוֹם
הַקֹּדֶשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא וְאֹתָהּ ׀ נָתַן לָכֶם לָשֵׂאת אֶת־
יח עֲוֹן הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לִפְנֵי יְהוָה : הֵן לֹא־הוּבָא אֶת־דָּמָהּ
אֶל־הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה אָכוֹל תֹּאכְלוּ אֹתָהּ בַּקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי :

---

toch met RASHIE en den Thalmoed hier zonder nadere aanwijzing aan den bok van het Nieuwemaansoffer denken, omdat deze het eenige blijvende onder de dien dag gebrachte offers was. — דרש דרש משה. Aangezien hun omtrent het eten daarvan niets was medegedeeld, daar 12—15 alleen van meel- en vredeoffer sprake is, meenden Aharon en zijne zonen, dat het zondoffer moest verbrand worden. Mozes echter wist, dat, evenals bij alle zondoffers, ook hier het eten van het offervleesch door de priesters een gewichtig deel der verzoeningshandelingen is. — והנה שרף, zie, *hij was* door iemand, natuurlijk door de priesters, opzettelijk *verbrand;* niet *vanzelve*, wat door נשרף zou moeten uitgedrukt zijn. Vanzelve kon het ook niet goed geschieden, daar het *vleesch* van het zondoffer immers in het geheel niet op het altaar kwam. Wij vertalen daarom: *men had hem verbrand.*

17. Daar hun vs. 6 en 7 reeds gezegd was, dat het sterven hunner bloedverwanten in hunne plichten in het heiligdom geene verandering bracht, hadden zij moeten weten, dat zij het zondoffervleesch mochten en dus moesten verteren. — במקום הקדש, *op een* tot het *heiligdom* behoorende *plaats*, in het voorhof; כי קדש קדשים הוא, *want allerheiligst is het* en is daarom, evenals het meeloffer, tot het heiligdom beperkt, maar mag evenals dit ook door u in uw staat van rouwbedrijvenden gegeten worden. — נתן, *heeft* God *u gegeven*, als deel, dat gij zoudt eten, ook voor het vervolg, waaruit dan zou blijken, dat de bok van het Nieuwemaansfeest bedoeld is. — לשאת את עון, *om de zonde op u te nemen* en dientengevolge door uwe handelingen *te verzoenen.*

18. Zooals Lev. 4 blijkt, zou het vleesch van zondoffers, wier bloed in het eigenlijke heiligdom kwam om in het heilige of allerheiligste gespat

19 Hierop sprak Aharon tot Mozes: „Zie! heden hebben zij hun
zondoffer en hun brandoffer vóór den Eeuwige gebracht, en
overkwam mij iets dergelijks; zoo ik nu heden van het zond-
offer gegeten had, zoude dit in de oogen des Eeuwigen goed
20 gevonden zijn?" Toen Mozes dit hoorde, was het goed in
zijne oogen.

11 1 De Eeuwige sprak tot Mozes en Aharon, zeggende tot hen:
2 „Spreekt tot de kinderen Israëls, als volgt: dit zijn de levende
wezens, die gij eten moogt, van al het viervoetig gedierte, dat

---

te worden, buiten de legerplaats moeten verbrand worden. Dit is hierbij immers niet geschied; dus hadt gij het moeten eten. Daar echter 9,11 het vleesch van het zondofferkalf van Aharon wél verbrand werd, zou het niet onmogelijk zijn geweest, dat dit ook met den bok van vs. 15 moest geschieden, wat dan ook inderdaad door sommigen wordt aangenomen, die ook daarom hier aan den nieuwemaansfeest-bok denken. Men verlieze echter aan den anderen kant niet uit het oog, dat *Aharon's* zondoffer niet door hemzelve kon gegeten worden, wat bij dat der *gemeente* wel het geval was. Zekerheid bestaat dus op dit punt niet.

19. הקריבו את חטאתם ואת עלתם, *zij*, mijne zonen, *hebben* door mijne hand *hun*, d. i. het ook voor hen geldende *brand- en zondoffer* van Aharon (9,2) *gebracht*, en toch trof mij zulk een onheil (vs. 1) (ותקראנה, קרא = קרה, *geschieden*, treffen, vgl. Gen. 42,4), waaruit dus blijkt, dat wij nog niet de mannen zijn, waardig genoeg om Israël verzoening te verschaffen. Als nu het eten van 't offervleesch, zooals gij zegt, ook dit doel heeft (vs. 17), zijn *wij* dan de daartoe waardige personen, waar eerst heden is gebleken, hoever wij nog van onze bestemming verwijderd zijn? Anderen: zie, hun *offerdienst* hebben zij volkomen verricht, — doch nu mij zulk een onheil getroffen heeft, nog *offervleesch te eten*, zou God dit goedvinden?! Zoo noodzakelijk voor de verzoening als de diensthandeling is het eten immers niet! — Hier te denken aan gestoorde *vreugde* bij den offermaaltijd gaat reeds daarom niet, omdat Deut. 12,7 en 26,14, waar het eten van offervleesch gezegd wordt *in vreugde* te moeten geschieden, — alleen van *vredeoffers* sprake is, wier vleesch door den offeraar wordt gegeten, als feest- en dankmaal; niet van door den priester te eten deelen van *zond- en schuldoffers*.

Hoofdstuk XI. Nadat Ex. 21—24 de sociale wetgeving in hoofdtrekken is medegedeeld; Ex. 25—31 de geboden omtrent de inrichting des heiligdoms aan Mozes zijn bekend gemaakt, wat tijdens zijn 40-daagsch verblijf op den Sinai onmiddellijk na de openbaring der Tien Geboden geschiedde; werd eerst de uiteenzetting der wetgeving afgebroken door de mededeeling van hetgeen tijdens Mozes' verblijf op den berg in de legerplaats van Israël was voorgevallen. Als tegenstelling wordt dan Ex. 35 de offervaardigheid des volks voor den bouw des heiligdoms verhaald en daaraan de uiteenzetting van den bouw en de inwijding vastgeknoopt, Ex. 36—40. Lev. 1—7 bevat dan als noodzakelijke voorbereiding voor de ingebruikneming des heiligdoms de uiteenzetting van den offerdienst, om in hoofdstuk 8—10 de inwijding en het daarbij voorgevallene te verhalen. Nadat dus zoo ook het tempelleven in hoofdtrekken is behandeld, volgt daarna de uitvoerige behandeling der in Israël's particulier leven op te volgen

יט וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה הֵן הַיּוֹם הִקְרִיבוּ אֶת־חַטָּאתָם וְאֶת־
עֹלָתָם לִפְנֵי יְהוָה וַתִּקְרֶאנָה אֹתִי כָּאֵלֶּה וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם
כ הֲיִיטַב בְּעֵינֵי יְהוָה: וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּיטַב בְּעֵינָיו: * פ
יא א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אֲלֵהֶם: דַּבְּרוּ אֶל־בְּנֵי
ב יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ מִכָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר

---

reinheids-wetten, die voor een groot deel in onmiddellijk verband staan met het tempelleven, voor een ander deel, ook buiten het heiligdom om, het privaat leven beheerschen. In de eerste plaats: de *spijswetten*. Zij richten zich vs. 1, אל משה ואל אהרן, *tot Mozes en Aharon*, d. i. v. s. tot Mozes, die ze Aharon zou mededeelen; לאמר אלהם, *terwijl Hij hun beiden opdroeg* te spreken tot de kinderen Israëls. Anderen meenen, dat dit stuk, evenals de voorschriften omtrent nieuwemaansbepaling en Paaschoffer (Ex. 12,1 en 43) en die aangaande melaatschheid en vloeiïng (Lev. 13,1; 14,33 en 15,1) zich tot *Mozes en Aharon* richten, om de *beide* deelen des volks, priesters en gewone Israëlieten, op het groote gewicht dier plichten te wijzen, waaronder immers beide groepen vallen. Toch zijn vooral de reinheidswetten meer speciaal voor de priesters van belang, die immers voortdurend met gewijde, voor onreinheid te bewaren zaken omgaan en bovendien als leeraren des volks dit zijne plichten hebben onder het oog te brengen. Daarom staan deze wetten, hoewel voor geheel het volk geldend, in het *priesterwethoek*.

2. **זאת החיה ... מכל הבהמה.** Hoewel Gen. 1,24 v.v. de viervoetige landdieren onderscheiden worden in חית הארץ, *wild*, op het veld levende, niet van den mensch afhankelijke dieren, en בהמה, *vee*, de tamme huisdieren, — worden de beide soortnamen toch wel eens als verzamelnamen gebruikt. Zoo beteekent hier v. s. מכל הבהמה niet: van het *vee*, maar in het algemeen: van de *viervoetige dieren*, en zou moeten worden verklaard: *dit is het gedierte, dat gij eten moogt van al het viervoetige, dat op de aarde is*. Zoo is dan חיה algemeene verzamelnaam, terwijl בהמה meer beperkt is tot *viervoetige dieren*. Moeilijk blijft dan de verklaring der woorden: זאת החיה אשר תאכלו. Sommigen verklaren: *dit zijn de levende wezens, die gij moogt eten*, als algemeen opschrift; dan volgt de eerste rubriek: *van al de viervoetige dieren, die op aarde zijn:* de in vs. 3 vv. genoemden. Parallel daarmede staat dan vs. 9 bij de tweede groep: waterdieren: מכל אשר במים; vs. 13 bij vogels: מן העוף enz., hoewel daar het negatieve genoemd wordt. Zie ook vs. 21. — Anderen: *dit zijn de groote landdieren*, חיה, *die gij moogt eten onder al de tot menschelijk voedsel aangewezen dieren*, בהמה, *die op aarde zijn*. De Thalmoed ziet in de woorden זאת החיה den eisch uitgedrukt, dat het te eten dier *levend*, d. i. nog levenskrachtig moet zijn. — Op de parallelplaats Deut. 14,4 staat overigens in het inleidende vers: זאת הבהמה, terwijl bij de specificatie ook dieren worden genoemd, die tot het *wild*, חיה, behooren. Daar is dus בהמה algemeene verzamelnaam, terwijl op onze plaats daarvoor חיה gebruikt wordt. — מכל הבהמה אשר על הארץ, *van al de viervoetige dieren, die op het land leven*, in tegenstelling met groote en viervoetige *waterdieren*, waarvoor niet de kenteekenen van vs. 3, maar die van vs. 9 beslissend zijn.

12 Mozes sprak tot Aharon en tot El'azar en Iethamar, zijne overgebleven zonen: „Neemt het meeloffer, dat nog na de vuurgaven ter eere des Eeuwigen overgebleven is, en eet het als ongezuurde
13 brooden bij het altaar; want allerheiligst is het. Gij zult het dus eten op eene heilige plaats, want uw aangewezen deel is het, en dat uwer zonen, van de vuuroffers des Eeuwigen;
14 want zoo is mij geboden. En het borststuk der wending en den schenkel der opheffing zult gij op eene reine plaats eten, gij, uwe zonen en uwe dochters met u; want als uw aangewezen deel en dat uwer zonen zijn zij gegeven van de slacht-
15 dieren der vredeoffers der kinderen Israëls. Den schenkel der opheffing en het borststuk der wending, benevens de tot vuurgaven bestemde vetstukken, moeten zij namelijk brengen, om eene wending daarmede te maken vóór den Eeuwige; dan zal het voor u en uwe zonen met u zijn tot een eeuwig deel,
16 gelijk de Eeuwige geboden heeft." Doch naar den bok tot zondoffer deed Mozes onderzoek, maar zie! men had hem verbrand; toen was hij vertoornd op El'azar en Iethamar, de
17 overgebleven zonen van Aharon, en zeide: „Waarom hebt gij het zondoffer niet op de plaats des heiligdoms gegeten, daar het toch allerheiligst is? En dit heeft Hij u gegeven, om de schuld der gemeente op u te nemen, om verzoening voor hen
18 te doen vóór den Eeuwige. Ziet! Het bloed ervan is immers niet naar binnen, in het heiligdom gebracht; daarom hadt gij het binnen het heiligdom moeten eten, gelijk ik geboden heb."

---

12. הנותרת מאשי, *wat overgebleven is*, nadat het voor de vuuroffers des Eeuwigen bestemde deel er is afgenomen (9,17). — ואכלוה, *en eet het;* hoewel rouwbedrijvenden, moet gij aan het 6,9 gegeven voorschrift voldoen. — אצל המזבח, in het voorhof, waarbuiten het niet mag gebracht worden, omdat het *allerheiligst* is.

13. במקום קדוש, *in het voorhof;* tegenover במקום טהור, waaronder *de geheele legerplaats* (tijdens den tempel: geheel Jerusalem) bedoeld is. — חקך וחק בניך, uitsluitend voor *mannelijke* priesters bestemd, tegenover vs. 18: *gij en uwe zonen en u w e d o c h t e r s;* de voor den priester bestemde deelen van het vredeoffer mogen ook door vrouwen gegeten worden, zij zijn קדשים קלים. — מזבחי שלמי בני ישראל. Hoewel hier eigenlijk vooral met het oog op de in hoofdstuk 9 genoemde offers de voorschriften omtrent het *eten* worden herhaald, wordt hier de overgang naar algemeene bepalingen omtrent het vredeoffer gevonden. Men vergete daarbij niet, dat in ieder geval op dezen achtsten inwijdingsdag ook een der *vorsten* zijn feestoffer bracht, waartoe immers ook niet minder dan 17 stuks als vredeoffer behoorden. (Num. 7,17).

16. ואת שעיר החטאת, *en d e n zondofferbok*, den 9,3 voorgeschrevene. Neemt men aan, dat op den eersten Niesan de achtste wijdingsdag viel en dat ook de Num. 7 meegedeelde vorsten-offers op dien dag begonnen, dan waren er *drie* zondofferbokken: één van het Nieuwemaansoffer, één van het vorstenoffer en die van 9,3. Hoewel men dan een nadere aanwijzing zou verwachten, naar *welken* bok Mozes onderzoek deed, kan men

יב וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל אֶלְעָזָר וְאֶל־אִיתָמָר ׀ בָּנָיו הַנּוֹתָרִים
קְחוּ אֶת־הַמִּנְחָה הַנּוֹתֶרֶת מֵאִשֵּׁי יְהוָה וְאִכְלוּהָ מַצּוֹת אֵצֶל
יג הַמִּזְבֵּחַ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא : וַאֲכַלְתֶּם אֹתָהּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ
יד כִּי חָקְךָ וְחָק־בָּנֶיךָ הִוא מֵאִשֵּׁי יְהוָה כִּי־כֵן צִוֵּיתִי : וְאֵת חֲזֵה
הַתְּנוּפָה וְאֵת ׀ שׁוֹק הַתְּרוּמָה תֹּאכְלוּ בְּמָקוֹם טָהוֹר אַתָּה
וּבָנֶיךָ וּבִנֹתֶיךָ אִתָּךְ כִּי־חָקְךָ וְחָק־בָּנֶיךָ נִתְּנוּ מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵי
טו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : שׁוֹק הַתְּרוּמָה וַחֲזֵה הַתְּנוּפָה עַל אִשֵּׁי הַחֲלָבִים
יָבִיאוּ לְהָנִיף תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה לְךָ וּלְבָנֶיךָ אִתְּךָ לְחָק־
חמישי טז עוֹלָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה : * וְאֵת ׀ שְׂעִיר הַחַטָּאת דָּרֹשׁ
נאא גבא דָּרַשׁ משֶׁה וְהִנֵּה שָׂרֹף וַיִּקְצֹף עַל־אֶלְעָזָר וְעַל־אִיתָמָר בְּנֵי
יז אַהֲרֹן הַנּוֹתָרִם לֵאמֹר : מַדּוּעַ לֹא־אֲכַלְתֶּם אֶת־הַחַטָּאת בְּמְקוֹם
הַקֹּדֶשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא וְאֹתָהּ ׀ נָתַן לָכֶם לָשֵׂאת אֶת־
יח עֲוֹן הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לִפְנֵי יְהוָה : הֵן לֹא־הוּבָא אֶת־דָּמָהּ
אֶל־הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה אָכוֹל תֹּאכְלוּ אֹתָהּ בַּקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי :

---

toch met RASHIE en den Thalmoed hier zonder nadere aanwijzing aan den bok van het Nieuwemaansoffer denken, omdat deze het eenige blijvende onder de dien dag gebrachte offers was. — דרש דרש משה. Aangezien hun omtrent het eten daarvan niets was medegedeeld, daar 12—15 alleen van meelen vredeoffer sprake is, meenden Aharon en zijne zonen, dat het zondoffer moest verbrand worden. Mozes echter wist, dat, evenals bij alle zondoffers, ook hier het eten van het offervleesch door de priesters een gewichtig deel der verzoeningshandelingen is. — שרף והנה, zie, *hij was* door iemand, natuurlijk door de priesters, opzettelijk *verbrand;* niet *vanzelve*, wat door נשרף zou moeten uitgedrukt zijn. Vanzelve kon het ook niet goed geschieden, daar het *vleesch* van het zondoffer immers in het geheel niet op het altaar kwam. Wij vertalen daarom: *men had hem verbrand.*

17. Daar hun vs. 6 en 7 reeds gezegd was, dat het sterven hunner bloedverwanten in hunne plichten in het heiligdom geene verandering bracht, hadden zij moeten weten, dat zij het zondoffervleesch mochten en dus moesten verteren. — במקום הקדש, *op een* tot het *heiligdom* behoorende *plaats*, in het voorhof; כי קדש קדשים הוא, *want allerheiligst is het* en is daarom, evenals het meeloffer, tot het heiligdom beperkt, maar mag evenals dit ook door u in uw staat van rouwbedrijvenden gegeten worden. — נתן, *heeft* God *u gegeven*, als deel, dat gij zoudt eten, ook voor het vervolg, waaruit dan zou blijken, dat de bok van het Nieuwemaansfeest bedoeld is. — לשאת את עון, *om de zonde op u te nemen* en dientengevolge door uwe handelingen *te verzoenen.*

18. Zooals Lev. 4 blijkt, zou het vleesch van zondoffers, wier bloed in het eigenlijke heiligdom kwam om in het heilige of allerheiligste gespat

19 Hierop sprak Aharon tot Mozes: „Zie! heden hebben zij hun
zondoffer en hun brandoffer vóór den Eeuwige gebracht, en
overkwam mij iets dergelijks; zoo ik nu heden van het zond-
offer gegeten had, zoude dit in de oogen des Eeuwigen goed
20 gevonden zijn?" Toen Mozes dit hoorde, was het goed in
zijne oogen.

11 1 De Eeuwige sprak tot Mozes en Aharon, zeggende tot hen:
2 „Spreekt tot de kinderen Israëls, als volgt: dit zijn de levende
wezens, die gij eten moogt, van al het viervoetig gedierte, dat

---

te worden, buiten de legerplaats moeten verbrand worden. Dit is hierbij immers niet geschied; dus hadt gij het moeten eten. Daar echter 9,11 het vleesch van het zondofferkalf van Aharon wél verbrand werd, zou het niet onmogelijk zijn geweest, dat dit ook met den bok van vs. 15 moest geschieden, wat dan ook inderdaad door sommigen wordt aangenomen, die ook daarom hier aan den nieuwemaansfeest-bok denken. Men verlieze echter aan den anderen kant niet uit het oog, dat *Aharon's* zondoffer niet door hemzelve kon gegeten worden, wat bij dat der *gemeente* wel het geval was. Zekerheid bestaat dus op dit punt niet.

19. הקריבו את חטאתם ואת עלתם, *zij*, mijne zonen, *hebben* door mijne hand *hun*, d. i. het ook voor hen geldende *brand- en zondoffer* van Aharon (9,2) *gebracht*, en toch trof mij zulk een onheil (vs. 1) (ותקראנה, קרא = קרה, *geschieden*, treffen, vgl. Gen. 42,4), waaruit dus blijkt, dat wij nog niet de mannen zijn, waardig genoeg om Israël verzoening te verschaffen. Als nu het eten van 't offervleesch, zooals gij zegt, ook dit doel heeft (vs. 17), zijn *wij* dan de daartoe waardige personen, waar eerst heden is gebleken, hoever wij nog van onze bestemming verwijderd zijn? Anderen: zie, hun *offerdienst* hebben zij volkomen verricht, — doch nu mij zulk een onheil getroffen heeft, nog *offervleesch te eten*, zou God dit goedvinden?! Zoo noodzakelijk voor de verzoening als de diensthandeling is het eten immers niet! — Hier te denken aan gestoorde *vreugde* bij den offermaaltijd gaat reeds daarom niet, omdat Deut. 12,7 en 26,14, waar het eten van offervleesch gezegd wordt *in vreugde* te moeten geschieden, — alleen van *vredeoffers* sprake is, wier vleesch door den offeraar wordt gegeten, als feest- en dankmaal; niet van door den priester te eten deelen van *zond- en schuldoffers*.

Hoofdstuk XI. Nadat Ex. 21—24 de sociale wetgeving in hoofdtrekken is medegedeeld; Ex. 25—31 de geboden omtrent de inrichting des heiligdoms aan Mozes zijn bekend gemaakt, wat tijdens zijn 40-daagsch verblijf op den Sinai onmiddellijk ná de openbaring der Tien Geboden geschiedde; werd eerst de uiteenzetting der wetgeving afgebroken door de mededeeling van hetgeen tijdens Mozes' verblijf op den berg in de legerplaats van Israël was voorgevallen. Als tegenstelling wordt dan Ex. 35 de offervaardigheid des volks voor den bouw des heiligdoms verhaald en daaraan de uiteenzetting van den bouw en de inwijding vastgeknoopt, Ex. 36—40. Lev. 1—7 bevat dan als noodzakelijke voorbereiding voor de ingebruikneming des heiligdoms de uiteenzetting van den offerdienst, om in hoofdstuk 8—10 de inwijding en het daarbij voorgevallene te verhalen. Nadat dus zoo ook het tempelleven in hoofdtrekken is behandeld, volgt daarna de uitvoerige behandeling der in Israël's particulier leven op te volgen

יט וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה הֵן הַיּוֹם הִקְרִיבוּ אֶת־חַטָּאתָם וְאֶת־
עֹלָתָם לִפְנֵי יְהוָה וַתִּקְרֶאנָה אֹתִי כָּאֵלֶּה וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם
כ הֲהֵיטִב בְּעֵינֵי יְהוָה : וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּיטַב בְּעֵינָיו : * פ

יא א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אֲלֵהֶם : דַּבְּרוּ אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ מִכָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר

---

reinheids-wetten, die voor een groot deel in onmiddellijk verband staan met het tempelleven, voor een ander deel, ook buiten het heiligdom om, het privaat leven beheerschen. In de eerste plaats: de *spijswetten*. Zij richten zich vs. 1, אל משה ואל אהרן, *tot Mozes en Aharon*, d. i. v. s. tot Mozes, die ze Aharon zou mededeelen; לאמר אלהם, *terwijl Hij hun beiden opdroeg* te spreken tot de kinderen Israëls. Anderen meenen, dat dit stuk, evenals de voorschriften omtrent nieuwemaansbepaling en Paaschoffer (Ex. 12,1 en 43) en die aangaande melaatschheid en vloeiïng (Lev. 13,1; 14,33 en 15,1) zich tot *Mozes en Aharon* richten, om de *beide* deelen des volks, priesters en gewone Israëlieten, op het groote gewicht dier plichten te wijzen, waaronder immers beide groepen vallen. Toch zijn vooral de reinheidswetten meer speciaal voor de priesters van belang, die immers voortdurend met gewijde, voor onreinheid te bewaren zaken omgaan en bovendien als leeraren des volks dit zijne plichten hebben onder het oog te brengen. Daarom staan deze wetten, hoewel voor geheel het volk geldend, in het *priesterwetboek*.

2. זאת החיה ... מכל הבהמה. Hoewel Gen. 1,24 v.v. de viervoetige landdieren onderscheiden worden in חית הארץ, *wild*, op het veld levende, niet van den mensch afhankelijke dieren, en בהמה, *vee*, de tamme huisdieren, — worden de beide soortnamen toch wel eens als verzamelnamen gebruikt. Zoo beteekent hier v. s. מכל הבהמה niet: van het *vee*, maar in het algemeen: van de *viervoetige dieren*, en zou moeten worden verklaard: *dit is het gedierte, dat gij eten moogt van al het viervoetige, dat op de aarde is*. Zoo is dan חיה algemeene verzamelnaam, terwijl בהמה meer beperkt is tot *viervoetige dieren*. Moeilijk blijft dan de verklaring der woorden: זאת החיה אשר תאכלו. Sommigen verklaren: *dit zijn de levende wezens, die gij moogt eten*, als algemeen opschrift; dan volgt de eerste rubriek: *van al de viervoetige dieren, die op aarde zijn:* de in vs. 3 vv. genoemden. Parallel daarmede staat dan vs. 9 bij de tweede groep: waterdieren: מכל אשר במים; vs. 13 bij vogels: מן העוף enz., hoewel daar het negatieve genoemd wordt. Zie ook vs. 21. — Anderen: *dit zijn de groote landdieren*, חיה, *die gij moogt eten onder al de tot menschelijk voedsel aangewezen dieren*, בהמה, *die op aarde zijn*. De Thalmoed ziet in de woorden זאת החיה den eisch uitgedrukt, dat het te eten dier *levend*, d. i. nog levenskrachtig moet zijn. — Op de parallelplaats Deut. 14,4 staat overigens in het inleidende vers: זאת הבהמה, terwijl bij de specificatie ook dieren worden genoemd, die tot het *wild*, חיה, behooren. Daar is dus בהמה algemeene verzamelnaam, terwijl op onze plaats daarvoor חיה gebruikt wordt. — מכל הבהמה אשר על הארץ, *van al de viervoetige dieren, die op het land leven*, in tegenstelling met groote en viervoetige *waterdieren*, waarvoor niet de kenteekenen van vs. 3, maar die van vs. 9 beslissend zijn.

3 op de aarde is: Al wat een hoef heeft, en dien splijt tot twee
hoeven, en herkauwend is onder het viervoetig gedierte, dat
4 moogt gij eten. Doch dit moogt gij niet eten van die her-
kauwend zijn en van die hoeven hebben: den kameel, want
herkauwend is hij wel, doch gespleten hoeven heeft hij niet;
5 onrein is hij u. En den klipdas, want herkauwend is hij wel,
6 doch hij heeft geene verdeelde hoeven; onrein is hij u. En
den haas, want herkauwend is hij wel, doch verdeelde hoeven
7 heeft hij niet; onrein is hij u. En het varken, want hoeven
heeft het, en splijt ook den hoef, doch het zaagt zijn voedsel niet;
8 onrein is het u. Van hun vleesch zult gij niet eten en hun aas

---

3. **מפרסת פרסה**, *wat een hoef heeft*, en niet nagels aan iederen teen, maar één schoentje (RASHBAM). פרסה immers wordt ook van den *paarden-hoef* gebruikt (Jes. 5,28), die immers niet gespleten is; dit woord alleen wijst dus nog niet op den *gespleten* hoef. Wanneer niettemin vs. 4, bij den kameel, wiens hoef wél ten deele gespleten is, het niet geheel *doorloopen* der splijting alleen door ופרסה איננו מפריס wordt uitgedrukt, dan wordt daar slechts een deel van den in ons vers compleet gebruikten term מפרסת פרסה ושסעת שסע gebruikt, omdat de bedoeling uit den samenhang duidelijk genoeg blijkt. De vs. 5 en 6 genoemde שפן en ארנבת zijn diersoorten, die inderdaad geen schoenvormigen hoef, maar teenen met gewone nagels hebben. — ושסעת שסע פרסת, *en* dien *inscheurt tot* twee *gespleten hoeven*, d. w. z. en die hoef is geheel in tweeën verdeeld, zoowel in de hoogte als wat het ondervlak betreft, van boven naar onderen en van voor naar achteren verdeeld; (anderen: *en splijting van beide hoeven hebbend*, in denzelfden zin), niet *één* hoef, als bij paard en ezel, maar *twee* geheel doorgespleten hoeven, פרסת, twee *hoeven*; Deut. 14,6 staat inderdaad ושסעת שסע פרסת שתי. — מעלת גרה, hoewel er geen ו staat, toch op te vatten: *en* dat daarbij tevens *herkauwend* is; nl. weder uit den maag naar den bek *opvoert* het *grof gekauwde*, (גרה, door de tanden *gezaagd*); anderen: dat weder het eten *opvoert* naar de *slok*plaats; nog anderen: dat weder *opvoert het* naar boven *getrokkene*, van גרר, *sleepen*. HIRSCH verklaart גרה: *het gezaagde*, en wijst erop, dat de werkelijk herkauwende en tegelijk volkomen twee-hoevige dieren, dus de geoorloofde soorten, de vóór-snijtanden in den bovenkaak missen, waarvoor een harde ruwe plaat in den kaak zit, waartegen zij, door heen en weer bewegen der snijtanden van den onder-kaak, het voedsel feitelijk niet *kauwen*, maar klein *zagen*. — Herkauwende dieren hebben *vier* magen: in de *pens*, כרס, komt het, zooals zooeven beschreven gezaagde, eten; gaat van daar, eenigszins weeker geworden, in de *muts*, בית הכוסות, waaruit het, in klompen saamgepakt, weer in de mondholte terugkeert; daar fijngemalen en goed gekauwd, komt het in den *boekmaag*, המסס, en eindelijk in den *lebmaag*, קיבה, waar het door het maagsap verder verteerd wordt. Het terugvoeren van het voedsel uit de muts naar de mondholte heet nu העלה גרה. — — De kameel mist wel de middelste boven-snijtanden, maar heeft de boven-hoek-tanden, die alleen bij het jonge dier nog niet ontwikkeld zijn. De vs. 5 en 6 genoemde שפן en ארנבת hebben wél snijtanden in den bovenkaak. Van het *varken* wordt vs. 7 gezegd: והוא גרה לא יגר, wat naar de gegeven verklaring zou beteekenen: niet alleen is het niet herkauwend, maar *het zaagt niet fijn*, maar daar het alle snijtanden in den bovenkaak heeft, kauwt het de spijze direct. Evenzoo Deut. 14,8 ולא גרה. — Deut. 14,3 en 4 worden behalve *runderen*,

ג עַל־הָאָרֶץ׃ כֹּל ׀ מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע פְּרָסֹת מַעֲלַת
ד גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ׃ אַךְ אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי
הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִסֵי הַפַּרְסָה אֶת־הַגָּמָל כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הוּא
ה וּפַרְסָה אֵינֶנּוּ מַפְרִיס טָמֵא הוּא לָכֶם׃ וְאֶת־הַשָּׁפָן כִּי־מַעֲלֵה
ו גֵרָה הוּא וּפַרְסָה לֹא יַפְרִיס טָמֵא הוּא לָכֶם׃ וְאֶת־הָאַרְנֶבֶת
כִּי־מַעֲלַת גֵּרָה הִוא וּפַרְסָה לֹא הִפְרִיסָה טְמֵאָה הִוא לָכֶם׃
ז וְאֶת־הַחֲזִיר כִּי־מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא וְשֹׁסַע שֶׁסַע פַּרְסָה וְהוּא
ח גֵּרָה לֹא־יִגַּר טָמֵא הוּא לָכֶם׃ מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וּבְנִבְלָתָם

---

schapen en *geiten* nog zeven soorten wild genoemd, die beide kenteekenen in zich vereenigen.

4. **וממפרסי הפרסה** en ופרסה איננו מפריס, zie onze aant. vs. 3. De woorden *beteekenen* slechts: *hoeven hebben*, doch *doelen* op beide eischen omtrent de hoeven, in het voorafgaande vers gesteld, dus: *hoeven hebben, die geheel gespleten zijn.* — De hoeven van den kameel omgeven de teenen niet als een schoen; bovendien zijn de van boven gespleten hoeven van onderen weder samengegroeid. — טמא הוא לכם, *onrein is hij u*, gij moogt er niet van eten, en het nuttigen ervan zou u zielsverontreiniging brengen. Aanraking aan het aas van verboden diersoorten als bron van onreinheid wordt vs. 8 behandeld.

5. **שפן**, v. s. *konijn*, waarvan echter niet vast staat, dat het herkauwend is, en dat bovendien niet bij de rotsen leeft, zooals Ps. 104,18 van den שפן gezegd wordt. Anderen meenen daarom te moeten vertalen: *springhaas*; Sa'adja: de *klipdas*, een dier, dat bij troepen in holen leeft, ongeveer zoo groot als een konijn, grijsbruin of bruingeel van kleur, met schitterende oogen, ronde ooren, doch zonder staart.

6. **ארנבת**, gewoonlijk vertaald: *haas*, die dan herkauwend is, hoewel niet de vier magen hebbend, die de echte herkauwers vertoonen. De vrouwelijke vorm is hier soortnaam. — Of de verschillende *tijden* bij de beschrijving der hoeven van kameel, klipdas en haas gebruikt, ופרסה איננו מפריס bij den kameel, die wel hoeven heeft, maar niet gespleten; לא יפריס bij den klipdas; הפריסה bij den haas, die geen van beiden hoefdieren zijn, eenvoudig rethorische versiering zijn, of op eigenaardigheden der teenvorming wijzen, staat niet vast.

8. **ובנבלתם לא תגעו**, *hun aas*, eig. alleen als zij hun natuurlijken dood of door verscheuring gestorven zijn, tegenover בשרם, *hun vleesch*, door ritueel slachten verkregen. Hier echter algemeen: *hun aas*, het lichaam, op welke wijze ook gestorven. *Hun aas moogt gij niet aanraken.* Daar zelfs de aanraking aan een *menschen-lijk* alleen den *priester*, niet den gewonen Israëliet verboden is, moet hier dit algemeene, voor geheel Israël geldende verbod van aanraking aan aas van onreine dieren beperkt worden tot diegenen, die zich rein willen houden om het heiligdom te betreden of gewijde spijzen te eten. Zoolang de ongeoorloofde dieren leven, verontreinigt de aanraking niet. De gevolgen van aanraken aan het aas van onreine dieren

9 niet aanraken; onrein zijn zij u. — Het volgende moogt gij
eten van al wat in het water is: al wat vinnen en schub-
ben heeft in het water, in zeeën of in rivieren, die moogt
10 gij eten. Doch al wat geen vinnen en schubben heeft, in
zeeën of rivieren, van al wat in het water wemelt, en van
alle levende wezens, die in het water zijn, — een voorwerp van
11 afschuw zijn zij u. En een voorwerp van afschuw zullen zij
u zijn; van hun vleesch zult gij niet eten, en hun aas zult gij
12 als een voorwerp van afschuw beschouwen. Al wat geene
vinnen en schubben heeft in het water, zal u een afschuw
13 zijn. — En de volgenden zult gij als een voorwerp van
afschuw beschouwen van het gevogelte; zij zullen niet ge-
geten worden, zij zijn een voorwerp van afschuw: Den arend,
14 den beenbreker, en den zwarten arend. Den witten havik

---

worden vs. 24 vv. besproken; aan dat van reine dieren vs. 39 vv. — טמאים הם לכם, *zij zijn voor u* een bron van *verontreiniging*, door aanraking aan hun aas wordt gij onrein. Bij visschen, waterdieren en vogels, wier aas niet door aanraking verontreinigt, staat daarom de uitdrukking טמאים הם niet. (WESSELY; Deut. 14,10 en 19 wordt het echter bij waterdieren en vogels wél gebezigd, doch waarschijnlijk alleen in den zin van: ongeoorloofd om te eten).

9. **את זה**, wat aan de volgende eischen beantwoordt; de *soorten* worden niet gespecificeerd. — אשר במים, van al wat *in het water* den bodem van zijn bestaan vindt, zoo algemeen mogelijk: in welk water ook, zeeën, rivieren, vijvers, bronnen, watervaten enz. — סנפיר, de *zwemvinnen*; קשקשת, de *schubbenhuid*, die uit aaneengesloten plaatjes bestaat, het geheele lichaam bedekt en met de hand of met een mes van de huid afgenomen kan worden. — במים בימים ובנחלים, *in welk water ook* en waar zich ook bevindend, *in zeeën*, groote bekkens, waarin watermassa's bijeen zijn, (Gen. 1,6) of בנחלים, ontsprongen en steeds uit de bron nieuwgevoede *stroomen*; v. s. voorbeelden om aan te duiden: hetzij *zout-* of *zoetwater*.

10. **מכל שרץ המים**, *van alle kleine*, in groote menigte *zich in het water bewegende* en daar uitsluitend levende *wezens* (zie Gen. 1,20). — ומכל נפש החיה אשר במים, *en van alle*, ook viervoetige, *levende wezens, die in het water zijn*, ook amphibiën. Verboden zijn dus *visschen*, die de kenmerken van reinheid missen, *waterinsecten* en *amphibiën*, die zoowel in het water, als op het land kunnen leven. — שקץ הם לכם, *een* voorwerp van *afschuw zijn zij u*, niet in hun wezen afschuwelijk, maar *voor u*. voor uw persoonlijk gebruik; gij zult ze als iets, waarvan gij een afkeer hebt, niet nuttigen; dit is dan uitgedrukt in ושקץ יהיו לכם (vs. 11). IBN 'EZRA vat die laatste woorden op als inleiding tot het volgende: *afschuw zullen zij* namelijk *zijn* in dat opzicht, *dat gij van hun vleesch niet eten zult* enz. De traditie verklaart vs. 11: *en afschuw zullen zij u blijven*, ook al zijn zij vermengd, zoolang hun aanwezigheid door den smaak merkbaar is. — ואת נבלתם תשקצו, *en hun aas*, dat zijn alle aan hun element onttrokken en daardoor ten doode gedoemde schubbenlooze waterdieren, *zult gij als iets afschuwelijks beschouwen* en niet eten. Door aanraking *verontreinigen* doen zij niet.

12. Naar de traditie wordt hier het verbod om de, vinnen en schubben missende, waterdieren te eten, herhaald om den nadruk te leggen op במים,

י לֹא תִגְּעוּ טְמֵאִים הֵם לָכֶם : אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר
בַּמָּיִם כֹּל אֲשֶׁר־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמַּיִם בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים
יא אֹתָם תֹּאכֵלוּ : וְכֹל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּיַּמִּים
וּבַנְּחָלִים מִכֹּל שֶׁרֶץ הַמַּיִם וּמִכֹּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר בַּמָּיִם
יב שֶׁקֶץ הֵם לָכֶם : וְשֶׁקֶץ יִהְיוּ לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וְאֶת־
יג נִבְלָתָם תְּשַׁקֵּצוּ : כֹּל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמָּיִם
יג שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם : וְאֶת־אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן־הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ
יד שֶׁקֶץ הֵם אֶת־הַנָּשֶׁר וְאֶת־הַפֶּרֶס וְאֶת הָעזְנִיָה : וְאֶת־הַדָּאָה

---

wat geene schubben en vinnen heeft in het water, d. i. alles wat in zijn natuurlijken staat vinnen en schubben mist, moogt gij niet eten; wél echter visschen, die, hoewel in het water schubben hebbende, die bij het verlaten van hun element afwerpen.

13—19. Verboden vogels; vgl. Deut. 14,11—18. De vertaling der hier gebezigde vogelnamen staat voor de meesten volstrekt niet vast. Daar nu de *onreine* vogelsoorten worden opgenoemd en geene algemeene kenmerken worden gegeven, gelijk bij viervoeters en visschen, zouden de hier niet vermelden allen gegeten mogen worden. Met het oog evenwel op de heerschende onzekerheid aangaande de hier genoemde soorten, is reeds in den tijd der Amoräiem de regel aangenomen: dat vogels uitsluitend op grond van vertrouwbare overlevering als voor het gebruik geoorloofd mogen beschouwd worden. Toch worden, door vergelijking van de geoorloofde *duif* met den ongeoorloofden *arend*, eenige kenteekenen voor reine vogels opgegeven, en wel: 1°. het aanwezig zijn van een *krop* (זפק); 2°. dat het inwendige *maagvlies* (de maagzak) gemakkelijk *uitgeschild* kan worden; de vogelmaag bevat namelijk de opgenomen spijzen als in een zakje, dat, na insnijding van den maag, er gemakkelijk kan worden uitgetrokken; 3°. een extra teen en 4°. dat de vogel zijn spijs niet opvangt, zooals de roofvogels doen. De zin der laatstgenoemde beide kenteekenen staat echter wederom niet geheel vast. — ואת אלה. Waar algemeene kenmerken worden aangegeven (vs. 2, 3, 9 en 21), wordt het *enkelvoud* gebruikt, זאת החיה, את זה, — *al* wat deze kenmerken *vertoont*; waar met name de *soorten* genoemd worden, vs. 13 en 22, wordt het *meervoud* אלה gebezigd (Wessely). — הנשר. Wij volgen de gewone vertaling, doch wijzen er nogmaals op, dat bijna *alle* hier gebruikte vogelnamen door anderen op andere wijze worden vertaald. פרס, (van פרס, *breken*) *beenbreker*, d. i. eene soort zeearend. עזניה, v. s. van עז, macht: de *sterke vogel*; v. a. uit het Arabisch: de *baardrus*.

14. ואת הדאה ואת האיה. Deut. 14,13 worden איה ודיה, דאה genoemd. Volgens den Thalmoed is דאה dezelfde als de hiergenoemde דאה, de met breeden slag *vliegende* en scherp*ziende*; — ook איה en דיה zouden twee nuancen van ééne soort zijn, — die nog veel meer nuancen telt, waarom de bijvoeging: למינה, *in alle nuanceeringen der soort*, terwijl dan in Deut. eene *nuance* meer genoemd is dan hier, die door למינה toch ook hier reeds voor ongeoorloofd was verklaard, — niet een nieuwe verboden *vogelsoort*.

15 en den zwarten havik, in zijne verschillende soorten. Alle raven
16 in hunne soorten. Den struisvogel, de zwaluw en de meeuw; en
17 den sperwer naar zijne verschillende soorten. Den steenuil, den
18 vischreiger en den nachtuil. De kauw, den pelikaan, en den
19 groenspecht. Den ooievaar, den bergvalk naar zijne verschillende
20 soorten; de bergfazant en den vledermuis. Alle wemelend
gevleugeld gedierte, dat op vier pooten gaat, zal u een voor-
21 werp van afschuw zijn. Slechts het volgende moogt gij eten
van al het wemelend gevleugeld gedierte, dat op vier pooten
gaat: wat twee springpooten boven zijne eigenlijke pooten
22 heeft, om er mede te springen op de aarde. De volgenden
moogt gij dus er van eten: den Arbé naar zijne verschil-
lende soorten, en den Sol'om naar zijne verschillende soor-
ten, en den Chargol naar zijne soorten, en den Chagab naar
23 zijne soorten. Doch al het wemelend gevleugeld gedierte, dat

---

15. **את כל ערב**, *al wat tot de* familie der *raven behoort* in zijne verschillende soorten, als: raven, kraaien, eksters enz.

16. **בת היענה**, de *struisvogel*, niet alleen voor het wijfje, maar als algemeene soortnaam. IBN 'EZRA meent, dat met בת היענה uitsluitend het *wijfje* bedoeld wordt, dat kleiner is en meer eetbaar zou zijn, dan het mannetje. Sommigen verklaren: de *dochter van het geschreeuw* (van ענה, *schreeuwen*, evenals יעל, steenbok, eig. *klimmer*, van עלה, *opstijgen;* KIMCHIE); anderen: *dochter der vraatzucht* (GESENIUS); nog anderen verklaren בת היענה: *het product van den struisvogel*, d. i. haar ei, wat bij sommige stammen het eenige is, dat van den struisvogel gegeten wordt. — תחמס, *zwaluw*, naar SA'ADJA; anderen: koekoek, de *geweldenaar*, van חמס, die eieren en jongen van andere vogels uit hun nesten werpt, om die zelve te betrekken — שחף, — samenhangend met שחפת, *uitterende koorts*, — een *magere* vogel, waarschijnlijk: *meeuw*. — ינץ, van נצץ, *vliegen*, of naar IBN 'EZRA van נוצה, die veel *veeren* heeft; naar Job 39,26 vliegt hij zeer hoog en breidt zijn vleugels uit naar het Zuiden; het is de *sperwer*, die *in al de nuancen der soort* verboden wordt.

17. **שלך**, waarschijnlijk een zeevogel, *die zich* van de rotsen op de visschen *werpt* en ze zoo buit maakt. Deut. 14,17 en 18 is de groepeering eenigszins anders; שלך staat daar ná רחם (waarvoor daar רחמה, de vrouw. vorm, gebruikt wordt). — ינשוף, v. s. van נשף, *avondschemering*, nachtuil; v. a. van נשף: *brieschen*, een schreeuwende uil.

18. **תנשמת**, van נשם, ademen, snuiven, blazen, waarschijnlijk de *kauw*, een kleine uilensoort, kerkuil; RASHIE: *vledermuis*, v. a. de *sisuil*, die naar verhaald wordt, in ruïnen huist en des avonds door open vensters de woningen binnenvliegt en wel eens kinderen doodt. — קאת, *pelikaan*, v. s. van קוא, *spuwen*, omdat hij den inhoud van zijn zeer rekbaren krop en de ingeslokte schaaldieren (als ze zijn weekgeworden en dus gemakkelijker te openen zijn) *uitspuwt* (vgl. Choellien 63*a*). — הרחם, v. s. de *teer beminnende*, de *aasgier*; anderen: (ONKELOS en andere vertalingen) *bont*, de groenspecht, een klimvogel.

19. **החסידה**, evenals הרחם, de *medelijdende*, zorgzame vogel, de *ooievaar*. — האנפה, v. s. van אנף, *toornig worden*, — bergvalk; anderen: papegaai of reiger. — דוכיפת, v. s. de *bergfazant*, de edelste onder de hoendersoorten

טו וְאֶת־הָאַיָּה לְמִינָהּ׃ אֵת כָּל־עֹרֵב לְמִינוֹ׃ וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה׃
טז וְאֶת־הַתַּחְמָס וְאֶת־הַשָּׁחַף וְאֶת־הַנֵּץ לְמִינֵהוּ׃ וְאֶת־הַכּוֹס
יז וְאֶת־הַשָּׁלָךְ וְאֶת־הַיַּנְשׁוּף׃ וְאֶת־הַתִּנְשֶׁמֶת וְאֶת־הַקָּאָת וְאֶת־
יח הָרָחָם׃ וְאֶת־הַחֲסִידָה הָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְאֶת־הַדּוּכִיפַת וְאֶת־
יט הָעֲטַלֵּף׃ כָּל שֶׁרֶץ הָעוֹף הַהֹלֵךְ עַל־אַרְבַּע שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם׃
כ אַךְ אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל שֶׁרֶץ הָעוֹף הַהֹלֵךְ עַל־אַרְבַּע אֲשֶׁר־
כא לוֹ כְרָעַיִם מִמַּעַל לְרַגְלָיו לְנַתֵּר בָּהֶן עַל־הָאָרֶץ׃ אֶת־אֵלֶּה
מֵהֶם תֹּאכֵלוּ אֶת־הָאַרְבֶּה לְמִינוֹ וְאֶת־הַסְּלְעָם לְמִינֵהוּ וְאֶת־
כב הַחַרְגֹּל לְמִינֵהוּ וְאֶת־הֶחָגָב לְמִינֵהוּ׃ וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף אֲשֶׁר־

(*Auerhahn* in het Duitsch); v. a. de *hop*, een dier, dat een akelige lucht verspreidt en een grooten *kuif* heeft (vgl. Choellien 63*b*). — והעטלף, v. s. van עטף, *omhullen*, de *vledermuis*; (anderen: de hop). De lijst begint dan met den koning der vogels, den *arend*, en eindigt met een dier, dat wel door velen tot de vogels wordt gerekend, maar reeds meer den overgangsvorm tot de kleinere landdieren (שרץ) vormt.

20. **כל שרץ העוף**, *alle wemelend gevleugeld gedierte*, gevleugelde insecten, die *in groote menigte* voorhanden zijn. RASHIE verklaart שרץ door: kleine dieren, wier lichaamshoogte zich niet veel boven den grond verheft, *klein gedierte*. — ההלך על ארבע, *dat op vier pooten g a a t*, al heeft het insect zes pooten, doch *loopt* of kruipt slechts op *vier* daarvan; anderen: dat *op vier* of meer *pooten gaat*, d. w. z. dat meer dan *twee pooten* heeft; *vogels* hebben slechts *twee*, שרץ העוף meerdere pooten, minstens *zes*. — שקץ הוא לכם, Deut. 14,19 nader verklaard: *zij zullen niet g e g e t e n worden*, wat uit de tegenstelling in vs. 21 ook hier bedoeld blijkt te zijn.

21. **אשר לא כרעים** (לא = לו, vgl. Ex. 21,8), *dat springpooten heeft*, eig. *kniestukken*. korte voorpootjes, die bij het opvladderen op den grond gezet worden en waarmede het diertje kan springen. — ממעל לרגליו, *boven de* eigenlijke *vier pooten*. Op grond van de genoemde soorten, die blijkens het telkens bijgevoegde למינהו slechts voorbeelden zijn, en behalve welke er nog meer geoorloofde soorten bestaan, worden Choellien 65 en 66 vier *kenmerken* opgegeven voor geoorloofde *sprinkhanen*, waarop men hier alleen doelt; tevens moeten zij ook tot de klasse der חגבים behooren. Deze kenmerken zijn voor ons evenmin met eenige zekerheid vast te stellen als de hier genoemde sprinkhaansoorten.

22. **ארבה**, van רבה, *veel zijn*, de *in scharen* over het land *trekkende* sprinkhaan; סלעם van סלע, wat in het Arameesch = het Hebr. בלע is, *verslinder*; de afleiding van חרגל is onzeker, evenals die van חגב, wat zooals uit Num. 13,33 blijkt, een kleine sprinkhaansoort is. V. s. is חרגל van חרג, *hinken*, een ongevleugelde sprinkhaan, die enkel *springt* en niet vliegt.

23. **אשר לו ארבע רגלים**, *wat* enkel *vier pooten heeft* en geene springpooten; IBN 'EZRA: *wat* wel *vier pooten h e e f t*, maar enkel *vliegt* en die pooten niet gebruikt om op te *loopen* (vs. 21).

24 vier pooten heeft, zal u een voorwerp van afschuw zijn. Doch
aan de volgenden zult gij u verontreinigen, zoodat ieder, die hun
25 aas aanraakt, onrein zal zijn tot den avond; En wie van hun
aas draagt, zijne kleederen zal wasschen, en onrein zal zijn tot
26 den avond: Aan al het viervoetig gedierte, dat wel een hoef
heeft, doch dien niet geheel splijt, of dat niet herkauwend is, —
onrein zullen zij u zijn; al wie hen aanraakt, zal onrein zijn.
27 Ook al, wat op zijne pooten gaat, onder al het gedierte, dat op
vier pooten loopt, zal u onrein zijn; al wie hun aas aanraakt, zal
28 onrein zijn tot den avond. En wie hun aas draagt, zal zijne kle-
deren wasschen en onrein zijn tot den avond; onrein zullen zij
29 u zijn. — De volgenden zullen u onrein zijn onder het wemelend

---

24. ולאלה תטמאו, *aan dezen*, de hier volgenden alleen *echter kunt gij u verontreinigen;* hoewel de vs. 9—23 genoemde diersoorten u tot voedsel verboden zijn, brengt de aanraking aan hun aas geene onreinheid; de hier volgenden echter zijn, behalve dat zij u als voedsel zijn verboden, ook de oorzaak van *verontreiniging* ten opzichte van het heiligdom en gewijde spijzen, zoo iemand hun aas aanraakt. In vs. 8 werd dit alleen van de in de daaraan voorafgaande verzen genoemde diersoorten gezegd; hier wordt het herhaald om aan te geven, dat bij de vs. 9—23 genoemden die wet niet geldt, en tevens om vs. 27 de *zoolgangers* uitdrukkelijk als verontreinigend te noemen. — תטמאו, een Hithpa'el, *zult gij u kunnen verontreinigen;* anderen: *zult gij u als onrein beschouwen.* Sommigen willen aan —ל טמא den zin hechten van: *onreinheid ten opzichte van het heiligdom,* geene *feitelijke,* maar slechts een *symbolische* verontreiniging door nabijheid van een lijk, aanraking van aas en dgl. (vgl. bijv. Lev. 21,3 en 11; Num. 5,2), — terwijl —ב טמא meer de *lichaamsbezoedeling* door het genot van verboden spijzen of overtreding der kuischheidswetten aanduidt (vgl. vs. 43 en 44; en Lev. 18,20 en 24). Dit laatste beteekent dan: *onrein worden door* of *or* iets, dat dan de concrete oorzaak der verontreiniging is; —ל טמא geeft meer aan, dat de *verhouding* tot de betrokken zaak onreinheid brengt. — כל הנגע בנבלתם, *al wie namelijk hun aas aanraakt,* onverschillig waardoor het gestorven is, יטמא, *wordt onrein,* zoodat hij het heiligdom niet mag betreden en geene gewijde spijzen mag nuttigen. (Zie Lev. 22). — עד הערב, *tot den avond;* als de dag der verontreiniging is geëindigd, is hij weder rein, als hij tenminste nog bij dag vóór zonsondergang de reiniging door ritueel bad heeft verricht. — *Straf* is op de *verontreiniging* niet bepaald, waaruit wederom volgt, dat het vs. 8 gegeven *verbod* van verontreiniging slechts voor bepaalde omstandigheden geldt (zie onze aant. aldaar).

25. הנשא, *wie draagt,* ook op een wijze, dat er geene directe *aanraking* plaats heeft, bijv. in een emmer, die aan een juk hangt, dat op zijn schouders ligt; en in het algemeen: wie het *verplaatst* of beweegt. — יכבס בגדיו, *hij zal,* behalve zijne eigen reiniging door ritueel bad, *zijne kleederen wasschen* en baden, die hij tijdens het dragen aanhad, ook al hebben zij in hoegenaamd geene gemeenschap gestaan met het aas. In het algemeen wordt *alles,* waarmede hij, tijdens het dragen van het aas, in aanraking was, *onrein.* De *kleederen* zijn hier slechts *als voorbeeld* gekozen, omdat men die immers wel altijd zal aan hebben, terwijl men aas draagt. Deze verontreiniging van alle levenlooze zaken, waarmede hij gedurende het dragen van het aas in aanraking kwam, geldt alleen voor hem, die door *dragen* van aas onrein wordt, niet voor iemand, die aas *aanraakt.* Daar brengt alleen *onmiddellijke* aanraking onreinheid.

כו לוֹ אַרְבַּע רַגְלַיִם שֶׁרֶץ הוּא לָכֶם : וְלָאֵלֶּה תִּטַּמְּאוּ כָּל־הַנֹּגֵעַ
כז בְּנִבְלָתָם יִטְמָא עַד־הָעָרֶב : וְכָל־הַנֹּשֵׂא מִנִּבְלָתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו
כח וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב : לְכָל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר הוּא מַפְרֶסֶת
פַּרְסָה וְשֶׁסַע ׀ אֵינֶנָּה שֹׁסַעַת וְגֵרָה אֵינֶנָּה מַעֲלָה טְמֵאִים
כט הֵם לָכֶם כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהֶם יִטְמָא : וְכֹל ׀ הוֹלֵךְ עַל־כַּפָּיו בְּכָל־
הַחַיָּה הַהֹלֶכֶת עַל־אַרְבַּע טְמֵאִים הֵם לָכֶם כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָם
ל יִטְמָא עַד־הָעָרֶב : וְהַנֹּשֵׂא אֶת־נִבְלָתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא
לא עַד־הָעָרֶב טְמֵאִים הֵמָּה לָכֶם : ס וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא בַּשֶּׁרֶץ

---

26. **לכל הבהמה**, hangt af van תטמאו in vs. 24: gij kunt u verontreinigen *aan alle* viervoetige dieren, die óf wel hoeven hebben, maar niet van boven tot onder gespleten, zooals ezel en paard; óf wel gespleten hoeven hebben, maar niet herkauwend zijn; — ons vers bespreekt dus de dieren, die in eenig opzicht aan de vereischten voor reine dieren voldoen; het volgende vers behandelt de niet met hoeven voorziene dieren, die beide kenteekenen van reinheid missen; anderen zien in ons vers slechts eene klasse: de niet-herkauwende *éénschoeners* behandeld, om in vs. 27 de *ongehoefden*, zuivere pootgangers te behandelen. — MENDELSSOHN meent לכל te moeten opvatten: *In het algemeen*: *alle viervoetige dieren*, ... enz. *onrein zijn zij u*; omdat hij in deze laatste woorden het gezegde van den zin ziet. — Vergelijkt men evenwel de verschillende verzen van ons hoofdstuk, dan ziet men telkens dergelijke uitdrukkingen terugkeeren. Zoo ook hier: gij kunt u verontreinigen *aan* alle viervoetige dieren enz. *onrein zijn zij u, zoodat ieder, die hen aanraakt, onrein wordt.*

27. **וכל הולך על כפיו**, *en al wat* geene hoeven heeft, maar direct op de *pooten loopt*, zonder hoornig schoentje, — בכל החיה ההלכת על ארבע, *onder al het levend gedierte, dat op vier pooten loopt*, — dus niet onder vogels, waarvan vele reine soorten een *voetzool*, כף, eig. *gekromde* hand of voet, hebben, die zij hol kunnen zetten en waarop zij loopen. — Alle dieren verontreinigen alleen na hun dood; bij hun leven kunnen zij nooit onrein worden, noch onrein maken. Dit is alleen bij den *mensch* mogelijk.

29. Derde groep van onreinheid brengende gestorven dieren: וזה לכם הטמא. Daar geen *klein gedierte, dat op aarde wemelt*, geoorloofd is als spijze (vs. 41), kan hier וזה לכם הטמא niet anders beteekenen, dan dat de hier volgenden, als de eenige soorten onder de kruipende dieren, door aanraking *onrein maken*. — בכל השרץ השרץ, *onder al het wemelende*, dat in grooten getale *op de aarde wemelt*, kleine in menigte voorkomende dieren, die óf geene óf bij hun voortbeweging bijna niet zichtbare pooten hebben; de kleinere, lagere kruipende dieren. — השרץ על הארץ, *water*dieren *verontreinigen* niet. — החלד, naar RASHIE en Septuaginta: *wezel*; anderen uit het Arabisch: *mol*. In den Thalmoed wordt חולדה echter steeds voor *wezel* gebruikt, die vogeltjes vangt, water uit vaatwerk slurpt enz. wat alles bij een mol niet voorkomt. — עכבר, muis. — צב, eene soort *hagedis*, v. s. samenhangend met צבה, *zwellen*, wegens zijn langzaam meer gezwollen wordend lichaam; v. a. *boomkikker*.

gedierte, dat zich op de aarde beweegt: de wezel, de muis
30 en de hagedis naar zijne verschillende soorten. De egel, de
31 Koach en de salamander, de blindslang en de mol. Deze zijn
het, die u onrein zijn onder al het kruipend gedierte; al wie
ze namelijk aanraakt, als zij dood zijn, zal onrein zijn tot
32 den avond. En alles, waarop iets van hen valt, als zij dood
zijn, zal onrein zijn: van eenig voorwerp van hout, of van
kleedingsstof of van leer of van zakkenstof elk voorwerp,
waarmede men eenig werk verrichten kan; in water moet het
gebracht worden en blijft tot den avond onrein; en daarna zal
33 het rein zijn. En ieder voorwerp van aardewerk, waar binnenin
ervan vallen mocht, — dan zal alles, wat er binnenin is, onrein
34 zijn, en het zelf moet gij breken. Voor zoover het namelijk

---

30. והאנקה, RASHIE en Septuaginta: *egel*; anderen: een schreeuwende (van אנק, *steunen*) *hagedis*. — כח, onbekend, waarschijnlijk eene soort hagedis of krab; Septuaginta: *kameleon*. — הלטאה, RASHIE: *hagedis*, anderen: een soort kleine *salamander*. — חמט, RASHIE: *slak*; daar echter de hier genoemde soorten, volgens Choellien 128*b*, allen tot de gewervelde dieren behooren, daar zij *vleesch, beenderen en pezen* moeten hebben, meenen anderen onder חמט ook een soort hagedis, òf den *mol*, òf den *blindslang* te moeten verstaan; de blindslang vormt, naar de dierkundigen meenen, den overgang tusschen slang en hagedis. — תנשמת, van נשם, blazen, v. s. *het zich opblazende* dier, *kameleon*, RASHIE: de *mol*. Onder de vogels komt dezelfde naam voor en beteekent daar volgens RASHIE: vleermuis; mol en vleermuis behooren volgens vele dierkundigen inderdaad tot dezelfde dierenfamilie.

31. De genoemde *acht* soorten *kruipende dieren* verontreinigen alleen door *aanraking*, niet door *dragen*; en alleen במותם, *als zij*, hoe dan ook, *dood zijn*; volgens de traditie is ook een deel van het nog levende dier, dat ervan afgerukt en dus gestorven is, onrein; evenzoo het *bloed*, dat, evenals het vleesch, onrein maakt, terwijl bij andere dieren het bloed geen bron van onreinheid is. — De traditie maakt verder uit de afwisselende uitdrukkingen van vs. 31 en 32 nog op, dat, — als vs. 31 aanraking eerst voor verontreinigend verklaart בהם, *aan hun geheel*, terwijl vs. 32 de onreinheid reeds overgaat, als op iets valt מהם, *een deel van hen*, — hier gedacht wordt aan een levensvatbaar minimum, dat is een stukje ter grootte van een *lins*, — מקצתו שהוא ככולו, een gedeelte, dat in zekeren zin een geheel vertegenwoordigt, — daar bij חמט dit de minimumgrootte in het begin van zijn bestaan is.

32. De hier gegeven wetten gelden voor *alle* gestorven dieren, al staat hier מהם, wat schijnbaar de wet tot שרץ beperkt. Sommigen vatten die woorden aldus op: *en al wat van hen*, van de vs. 24 af genoemden, *valt* enz.; dan zou echter *aas van reine dieren* buiten de wet vallen. Waarschijnlijker is het dus, dat hier alleen van שרץ gesproken wordt, doch dat de wet zelve, met de uit den aard der zaak volgende quantiteitswijziging, ook bij *alle aas* geldt, waarbij de hoeveelheid om onreinheid te brengen is bepaald op eene *olijfgrootte*. — כלי עץ, *houten voorwerpen*, בגד, voorwerpen uit *kleedingsstof* vervaardigd; wat *gesponnen* of *geweven* is, uit plantaardige of van dieren afkomstige stof (linnen, katoen, wol of zijde en dgl.), doch dat *kleed* is, of althans als zoodanig, wat de grootte betreft, kan gebruikt worden; — כלי עור, *uit* gelooide of ongelooide *huid*; שק, een uit *geitenhaar* vervaardigd kleed of voorwerp. De traditie ziet in שק tevens uitgedrukt

ל הַשֶּׂרֶץ עַל־הָאָרֶץ הַחֹלֶד וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב לְמִינֵהוּ׃ וְהָאַנָקָה
לא וְהַכֹּחַ וְהַלְטָאָה וְהַחֹמֶט וְהַתִּנְשָׁמֶת׃ אֵלֶּה הַטְּמֵאִים לָכֶם
לב בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהֶם בְּמֹתָם יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל
אֲשֶׁר־יִפֹּל עָלָיו מֵהֶם ׀ בְּמֹתָם יִטְמָא מִכָּל־כְּלִי־עֵץ אוֹ בֶגֶד
אוֹ־עוֹר אוֹ שָׂק כָּל־כְּלִי אֲשֶׁר־יֵעָשֶׂה מְלָאכָה בָּהֶם בַּמַּיִם
לג יוּבָא וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְטָהֵר׃ * וְכָל־כְּלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר־יִפֹּל
לד מֵהֶם אֶל־תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֹתוֹ תִשְׁבֹּרוּ׃ מִכָּל־

---

den eisch, dat het een zoodanigen vorm moet hebben, dat er iets in kan worden gedaan en dat het ledig zoowel als gevuld te verplaatsen moet zijn; — dus eenerzijds een holle ruimte, een inhoud moet hebben, — anderzijds niet te groot mag zijn, zoodat het te zwaar zou zijn om gevuld te verplaatsen. Uitgesloten zijn voorwerpen van steen en ongebakken aarde. — כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם, *iets, waarin men eenig werk verricht,* d. w. z. waar men iets in legt; — uitgesloten zijn: overtrekken van voorwerpen, die slechts dienen om ze te sparen; deksels, die niet gebruikt worden om iets in te leggen, enz. *Metalen* voorwerpen worden Num. 31,22 besproken (vgl. vs. 35). — במים יובא, naar de traditie: een tegelijkertijd geheel onderdompelen van alle deelen van het voorwerp, en wel in de waterquantiteit, die een mensch noodig heeft om geheel zijn lichaam onder water te brengen, — d. i. een minimum van 3 kubieke el à ± 57 cM., = 40 Sea water (± 556 liter). Ná het baden is de zaak dan nog tot den avond daaraanvolgende onrein, om met zonsondergang *geheel* rein te worden, ook ten opzichte van offervleesch.

33. כלי חרש, *voorwerpen uit* gebakken *aarde.* — אשר יפל מהם אל תוכו. Onder תוך הכלי is de door de wanden van een voorwerp omsloten *holle ruimte* te verstaan. Terwijl dus in het vorige vers gezegd wordt, dat bij andere voorwerpen elke *aanraking* aan binnen- of buitenzijde onreinheid brengt, zegt ons vers, dat bij *aardewerk* onreinheid ontstaat, doordien een שרץ of andere bron van verontreiniging valt in de *binnenruimte,* ook al raakt het de wanden niet aan; aanraking aan de buitenzijde daarentegen verontreinigt niet. — כל אשר בתוכו יטמא, *al wat zich erbinnen in bevindt, is onrein,* ook al raakt het noch de wanden van het voorwerp, noch de bron van verontreiniging zelve aan. — Het voorwerp zelve is echter onrein, zoodat spijzen en dranken, die er, zij het ook aan de buitenzijde, mede in aanraking komen, onrein worden. — Daar nu het voorwerp zelve slechts verontreinigd is door een שרץ, heeft het een slechts geringen graad van onreinheid. Wij kennen namelijk bij onreinheid de volgende graden: 1e *hoofdbron van verontreiniging,* אבי אבות הטומאה, een *lijk* of wat daarmede gelijk wordt gesteld; — 2e *eerste bron van verontreiniging,* אב הטומאה, *dierlijk aas,* שרץ, of wie of wat ook door aanraking enz. aan een lijk of aan een persoon in een der bij den levenden mensch voorkomende onreinheidstoestanden (זב וזבה מצורע נדה ויולדת) onrein is geworden. Wat dezen weder aanraakt, krijgt de mindere *onreinheid van den eersten graad,* ראשון לטומאה; in dien toestand bevindt zich het in ons vers besproken aarden voorwerp. Wanneer hier nu staat, dat *al wat zich er binnen in bevindt,* onrein wordt, dan preciseert het volgende

betreft eenige spijs, die gegeten wordt, waaraan water gekomen
is, zal onrein zijn; ook elke drank, die gedronken wordt, zal
35 in eenig vaatwerk onrein worden. En alles, waarop iets van
hun aas valt, zal onrein zijn; bakoven of haard moet omver
gehaald worden, onrein zijn zij; en onrein mogen zij u blijven.
36 Slechts eene wel of een waterput, verzamelplaats van water,
zal rein blijven; maar wie [daarin] hun aas aanraakt, zal on-
37 rein zijn. En wanneer van hun aas valt op eenig zaadproduct,
38 dat tot uitzaaien bestemd is, is dit rein. Doch wanneer water
op het zaad gedaan is, en dan valt er van hun aas op, dan

---

vers dit nader en beperkt het tot *eetwaren en dranken*, daar op menschen en voorwerpen de verontreiniging slechts van een אב הטומאה kan overgaan. Deze spijzen en dranken krijgen dan de mindere onreinheid van den *tweeden graad*, שני לטומאה, en verder gaat de verontreiniging volgens den Pentateuch niet. Rabbijnsche voorschriften breiden de verontreiniging voor dranken en gewijde spijzen nog eenigszins verder uit. — ואתו תשברו, *het* voorwerp *zelf* echter kan niet door baden weder tot den staat van reinheid worden teruggebracht, maar moet *gebroken worden*, d. w. z. onbruikbaar worden gemaakt voor zijne vroegere bestemming, om ten opzichte van gewijde zaken als rein te gelden.

34. מכל האכל hangt af van כל אשר בתוכו in het vorige vers: *al wat erin is van eenige spijs, die* enz. — האכל אשר יאכל, *die* in eenmaal *gegeten wordt*, d. i. de quantiteit, die men in eens kan doorslikken, de hoeveelheid van een ei; tevens: *spijze* voor menschen, *die* nog *gegeten kan worden*, eetbaar is. — אשר יבוא עליו מים, *waarop* vroeger *water* opzettelijk, of althans niet tegen den zin van den eigenaar, *gekomen is*; spijzen worden alleen onrein, als zij eens met water of andere vloeistoffen in aanraking zijn geweest, ook al is die thans geheel opgedroogd (vgl. vs. 38). — וכל משקה אשר ישתה, v. s. kunnen dranken, ook volgens den Pentateuch, onrein worden door aanraking met een verontreinigde zaak; dit staat dan in de aangehaalde woorden: *elke drank, die* nog *drinkbaar is, kan, zoo het in eenig voorwerp is*, dus niet bijv. water in de bron (vs. 36), *onrein worden*, als een שרץ in de holle ruimte van het voorwerp komt. Anderen daarentegen meenen, dat dranken naar den Pentateuch niet ontvankelijk zijn voor verontreiniging; dan beteekent ons vers: *elke spijze* enz., *waarop water is gekomen, of eenige drank, die gedronken kan worden en in eenig voorwerp zich bevindt, wordt onrein*; onderwerp van het laatste יטמא is dan niet משקה, maar כל האכל uit het begin van ons vers. Er staat dus in het tweede gedeelte van ons vers, dat niet alleen bevochtiging met *water*, maar ook met elken anderen *drank* spijzen ontvankelijk maakt voor onreinheid (מכשיר לקבל טומאה). — Sommige nieuwere verklaarders zien in אשר יבוא עליו מים de wet: dat spijzen, waarop water uit het verontreinigde voorwerp valt, onrein zijn. Reeds uit grammaticaal oogpunt is deze opvatting niet te verdedigen, daar er dan niet eenvoudig מים kan staan. De wetten omtrent verontreiniging van voorwerpen, spijzen en dranken gelden bij *alle* andere verontreinigende zaken (lijk, aas enz.) evengoed als bij שרץ.

35. וכל אשר יפל מנבלתם עליו יטמא. Volgens WESSELY spreekt men hier van alle nog niet genoemde zaken, dus: *metalen* voorwerpen worden onrein, doordien van *hun aas* erop valt. — תנור en כירים, een aarden *oven*, een soort aarden pot zonder bodem, die men tijdelijk met leem of kalk aan den grond bevestigde. Hoewel overigens aan den grond vastgemaakte

הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא וְכָל־מַשְׁקֶה
לה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל־כְּלִי יִטְמָא : וְכֹל אֲשֶׁר־יִפֹּל מִנִּבְלָתָם ׀
עָלָיו יִטְמָא תַּנּוּר וְכִירַיִם יִתָּץ טְמֵאִים הֵם וּטְמֵאִים יִהְיוּ
לו לָכֶם : אַךְ מַעְיָן וּבּוֹר מִקְוֵה־מָיִם יִהְיֶה טָהוֹר וְנֹגֵעַ בְּנִבְלָתָם
לז יִטְמָא : וְכִי יִפֹּל מִנִּבְלָתָם עַל־כָּל־זֶרַע זָרוּעַ אֲשֶׁר יִזָּרֵעַ
לח טָהוֹר הוּא : וְכִי יֻתַּן־מַיִם עַל־זֶרַע וְנָפַל מִנִּבְלָתָם עָלָיו טָמֵא

---

voorwerpen niet meer onrein worden, wordt voor deze voorwerpen, die, hoewel vast, toch nu en dan verplaatst worden en dan opnieuw bevestigd, eene uitzondering gemaakt. תנור, een *bakoven* voor brood; כירים van כיר, *braden* of *koken* (I Sam. 2,14), een oven, waarop potten gezet worden, *om spijzen te koken*. — יתץ, *moet losgerukt*, omvergehaald, *worden*. — De uitdrukking komt alleen bij aan den grond verbonden zaken voor en niet bij metaal, maar bij voorkeur bij aarde en steen (vgl. bijv. Lev. 14.45). Het losrukken behoeft alleen te geschieden, als men ze voor gewijde zaken gebruiken wil; want טמאים הם, zoolang zij niet losgerukt zijn, *blijven zij onrein*; doch וטמאים יהיו לכם, *doch onrein mogen zij voor u blijven*, voor ongewijde zaken moogt gij ze in hun staat van onreinheid gebruiken. Anderen: *onrein zijn zij en onrein zullen zij u blijven*, zoolang gij ze niet hebt losgerukt; eene andere wijze van reinworden is er niet.

36. **מעין ובור מקוה מים**, *een wel*, waarin het water uit den grond opborrelt; *of een* gegraven *put* tot *verzamelplaats van water*, waarin water in de vereischte hoeveelheid is samengevloeid. — יהיה טהור, *blijft rein*, ook al valt er een bron van verontreiniging, een aas of שרץ, in. — ונגע בנבלתם יטמא, *doch wie* of wat *aan het* daarin gevallen *aas raakt*, *wordt* niettemin *onrein*. Tegenover vs. 34, waar het overbrengen van onreinheid op of door dranken beperkt wordt door בכל כלי, den eisch, dat het water zich *in een voorwerp* moet bevinden, תלושין, staat dan hier, dat *in verbinding met den bodem* water niet onrein wordt; maar de bron van verontreiniging niettemin zijn karakter behoudt.

37. **על כל זרע זרוע**, *op eenig voortbrengsel van iets gezaaids*; זֵרוּעַ is een zelfst. nw.: *het gezaaide*, en wel bij voorkeur voor menschen eetbare zaadsoorten, vgl. Daniël 1,12: מִן הַזֵּרֹעִים. — אשר יורע, *dat gezaaid is*, d. w. z. wat aan den grond vast zit, — of *dat tot zaaien*, zonder eenige verdere behandeling, *geschikt is*, dan is de vrucht los van den grond. In de eerstgenoemde opvatting spreekt ons vers, parallel met het vorige, van nog aan den grond verbonden zaadplanten; het volgende vers van reeds afgesneden of geplukte planten. In de tweede opvatting wordt van aan den bodem nog verbonden vruchten niet gesproken, — daar wat aan den grond verbonden is, niet ontvankelijk is voor verontreiniging. Ons vers spreekt dan van na het plukken nooit vochtig geworden vruchten, zooals uit het volgende vers blijkt. — Nog anderen: *dat* feitelijk *uitgezaaid is* en wortel heeft geschoten.

38. **וכי יתן**. Daar נתן steeds eene *opzettelijke* handeling veronderstelt, en de Hoph'al-vorm anderzijds alleen het *geschieden* der handeling con-

39 zal het u onrein zijn. — En wanneer van het vee, hetwelk u
[geoorloofd] is te eten, iets van zelf sterft, — wie dan het aas
40 ervan aanraakt, zal onrein zijn tot den avond. En wie van
het aas ervan eet, zal zijne kleederen wasschen en onrein zijn
tot den avond; en wie het aas ervan draagt, zal zijne klee-
41 deren wasschen en onrein zijn tot den avond. En al het
wemelend gedierte, dat op de aarde zich beweegt, is een voor-
42 werp van afschuw; het zal niet gegeten worden. Zoowel al
wat op den buik gaat, als al hetgeen op vier pooten zich voort-
beweegt, evenals al wat veelpootig is; in het algemeen al het
wemelend gedierte, dat op de aarde zich beweegt, gij zult ze
43 niet eten; want een voorwerp van afschuw zijn zij. Maakt
uwe zielen niet tot een voorwerp van afschuw door eenig
wemelend gedierte, en verontreinigt u niet door hen, want gij
44 zoudt er onrein door worden. Want Ik ben de Eeuwige, uw
God; gij moet u dus heilig houden, dan zult gij heilig worden,
want heilig ben Ik; en gij zult uwe zielen niet verontreinigen
45 met eenig wemelend gedierte, dat op de aarde wriemelt. Want Ik

---

stateert, is hier de zin: een niet door den betrokkene veroorzaakt *bevochtigd worden*, dat hem niettemin niet onaangenaam is. Voor spijs geschikte planten, die van den grond zijn losgemaakt, zijn dus eerst voor verontreiniging ontvankelijk, als er eens, nadat zij geplukt zijn, vocht op gekomen is, ook al is dat opgedroogd. In den grond staande planten kunnen hier niet bedoeld zijn, daar deze wel steeds door den regen zullen bevochtigd geweest zijn. — מים beteekent hier niet juist water, maar naar de traditie een der zeven volgende dranken: wijn, honig, olie, melk, dauw, bloed of water.

39. De vierde groep: aas van reine, *voor het gebruik geoorloofde dieren*. Zij mogen, na geslacht te zijn, worden gegeten en zijn in geenen deele onrein, — *zijn zij* echter op andere wijze *gestorven*, dan zijn zij onrein; en wel zoo, dat hunne *aanraking*, *het eten* en *het dragen* verontreinigt. Het eerste maakt alleen den *persoon* onrein, de beide andere handelingen ook zijne *kleederen* (zie vs. 29).

40. Daar אוכל, *eten*, óf aanraken óf verplaatsen van het gegetene onderstelt, ware hier deze bepaling overbodig. Zonder aanraking of verplaatsing (bijv. door het vleesch op een vork naar den mond te brengen) brengt aas van reine dieren geen verontreiniging. De traditie knoopt aan de plaatsing van dit geval tusschen *aanraking* en *dragen* de bepaling, dat deze beide handelingen alleen onreinheid ten gevolge hebben bij eene als *eten* te beschouwen hoeveelheid, d. i. bij eene olijfgrootte van een aas.

41. שקץ הוא, nader verklaard door לא יאכל, het algemeene verbod om kruipende dieren te *eten*, terwijl vroeger alleen de *verontreiniging* eraan is behandeld.

42. Nadere verklaring van wat onder שרץ השרץ על הארץ is begrepen: alle wemelende landdieren, zoowel הולך על גחון, *wat op den buik gaat*, zonder pooten, als slangen en wormen; als הולך על ארבע, *wat op vier* pootjes *loopt*, als muizen, ratten enz., עד כל מרבה רגלים, *tot alle veelvoeters*, insecten

לט הוּא לָכֶם׃ ס וְכִי יָמוּת מִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־הִיא לָכֶם
מ לְאָכְלָה הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָהּ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְהָאֹכֵל מִנִּבְלָתָהּ
יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהַנֹּשֵׂא אֶת־נִבְלָתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו
מא וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא
אחרון מב לֹא יֵאָכֵל׃ * כֹּל הוֹלֵךְ עַל־גָּחוֹן וְכֹל ׀ הוֹלֵךְ עַל־אַרְבַּע עַד
רביע כָּל־מַרְבֵּה רַגְלַיִם לְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלוּם
מג כִּי־שֶׁקֶץ הֵם׃ אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ
מד וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם׃ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אָנִי וְלֹא תְטַמְּאוּ
מפסיק מה אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ׃ * כִּי ׀ אֲנִי

---

met meer dan vier pootjes; anderen zien in מרבה רגלים den naam van den *duizendpoot*, zoodat er dan staat: van de kruipenden en viervoeters af *tot* den duizendpoot *toe*, en al wat daartusschen ligt. — לכל השרץ על הארץ, de ל geeft ook hier v. s. weer de algemeenheid van het begrip aan; v. a. *alles*, wat enz., *behoorende t o t* al het wemelende; השרץ על הארץ, *wat op de a a r d e wemelt*, tegenover de water-insecten; of v. a. uitbreidend: *al* wat, op welke wijze ook, zich beweegt *op den bodem* of wat daarmede gelijk staat, bijv. wormen, in aan den grond zittende planten ontstaan. — De groot geschreven ן' in נחון, wijst dien letter als den middelsten letter van den Pentateuch aan.

43. **אל תשקצו**, *maakt uwe zielen*, uw persoon, *niet tot een voorwerp van afschuw*; dezelfde woorden worden Lev. 20,25 met betrekking tot verboden *zoogdieren en vogels* gebezigd; hier wordt als gevolg van het nuttigen van kruipend gedierte aangegeven, dat de ziel daardoor שקץ, een voorwerp van afschuw wordt en de persoon טמא = met zonde beladen; niet: *onrein*, daar hier van *alle* kruipende dieren sprake is: בכל השרץ השרץ, ook van water-insecten, die, zooals wij zagen, niet verontreinigen. — ולא תטמאו בהם ונטמתם בם, *en bezoedelt u zelve er niet mede*, want *gij zoudt onrein blijven*, van kwaad tot erger vervallen; anderen meenen ונטמתם van טמה te moeten afleiden, evenals Job 18,3, ונטמינו, in den zin van: *dom worden*; de woorden zeggen dan: verontreinigt u niet eraan, want *gij zoudt* uwe geestvermogens en zielekracht *erdoor verzwakken*. (Siporno, vgl. Ibn 'Ezra).

44. De grond voor al deze wetten: *Ik ben de Eeuwige, uw God*; daarom *moet gij heilig worden*, en daartoe beginnen u zelve, door onthouding van alle die heiligheid tegenwerkende spijzen, heilig te houden en tot zelfwijding op te wekken. Evenzoo 2,26, op het einde der sociale en zedelijkheidswetten. — בכל השרץ הרמש, van al het *wemelend gedierte, dat wemelt op de aarde*. V. s. ligt in שרץ, zooals bijv. Gen. 8,17 blijkt, de aanwijzing van dieren, die *geslachtelijk* voortplanten, terwijl רמש, als enkel het *bewegen* aanduidend, *ook* de door *spontane generatie ontstaanden* omvat. Zoo zouden dus hier de laagst georganiseerde dieren zijn verboden.

ben de Eeuwige, die u uit het land Egypte opgevoerd heb, om u tot God te zijn; gij moet dus heilig zijn, want heilig
46 ben Ik. — Dit is de leer aangaande het viervoetig gedierte, en het vliegende, en al het bezield gedierte, dat in het water wriemelt, en van al het bezielde, dat zich op de aarde beweegt.
47 Om onderscheid te maken tusschen het onreine en het reine, en tusschen het gedierte, dat gegeten, en het gedierte, dat niet gegeten mag worden." —

12 2 1 De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Spreek tot de kinderen Israëls, als volgt: wanneer eene vrouw zaad tot ontwikkeling brengt en een mannelijke vrucht baart, dan zal zij zeven dagen onrein zijn; evenveel dagen, als de afzondering bij
3 hare [maandelijksche] ongesteldheid, zal zij onrein blijven. En op den achtsten dag zal men het vleesch zijner voorhuid besnijden.

---

46. הבהמה, de viervoetige land-*dieren*; העוף, *al wat vliegt*, ook gevleugelde insecten; וכל נפש החיה en *alle levende wezens*, visschen, zoogdieren en insecten, הרמשת במים, *die* in verschillende soorten *zich in het water bewegen*; ולכל נפש השרצת על הארץ, en alle bezielde, *levende wezens*, die op de aarde *wemelen*, de insecten, kruipende dieren enz. Terwijl bij de opsomming der *bepalingen* de volgorde is: zoogdieren, waterdieren, vogels en kruipende dieren, — worden hier de vogels vóór de waterdieren genoemd. Dáár geeft men de *kenteekenen* van onreinheid op, die bij visschen wél, bij vogels niet aan te geven zijn; hier staan zij in volgorde, naar de hoogere of lagere graden van ontwikkeling: de hoogere dieren het eerst, en in afdalende reeks, om met kruipende dieren te eindigen.

47. בין הטמא ובין הטהר, *tusschen wat* wél of niet door aanraking *onreinheid teweegbrengt*; wat, zooals wij zagen bij vogels, visschen en de in vs. 29 en 30 niet genoemde diersoorten van de klasse der שרצים niet het geval is. ובין החיה הנאכלת doelt dan op het *verbod* sommige dieren te nuttigen. De beide zijden der in ons hoofdstuk behandelde טומאה: *verontreiniging en verbod* worden dus aan het slot gereleveerd (NACHM.) WESSELY: בין הטמא: wat bepaalde kenteekenen vertoont, die het tot gebruik al of niet *geoorloofd* maken; en tusschen *diersoorten*, waarvan sommigen mogen *gegeten worden* en anderen, die *in hun geheel verboden* zijn.

HOOFDSTUK XII. In het bij de tempelwijding met Nadab en Abiehoe gebeurde, vond men 10,8 vv. aanleiding een voor de priesters belangrijke tempelwet mede te deelen; hoofdstuk 11 volgt daarop, uitgaande van de opsomming der als spijs geoorloofde dieren, eene uiteenzetting der door aanraking aan een aas bewerkte onreinheid ten opzichte van den tempel. Hoofdstuk 12—15 behandelen nu de uit *physieke toestanden* ontstaande onreinheid bij menschen, kleederen en huizen, en wel: 1°. *de onreinheid der vrouw ten gevolge van het kraambed*, met de daarvoor noodige reinigingsoffers; (hoofdst. 12); 2°. die ten gevolge van *melaatschheid* bij menschen en kleederen (hoofdst. 13), in één Godsspraak onafgebroken de verschillende daarbij voorkomende gevallen behandelend, — en de daarvoor noodige reiniginsoffers (hoofdst. 14,1—32). Daarop volgt als nieuwe groep: de *melaatschheid aan huizen*, die evenals die aan kleederen, ook op menschen onreinheid ten opzichte van het heiligdom kan overbrengen (14,33 - 57), waarmede de behandeling van melaatschheid is afgesloten. — Dan volgt 3°.

יְהוָה הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיֹת לָכֶם לֵאלֹהִים
מו וְהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אָנִי : זֹאת תּוֹרַת הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף
וְכֹל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת בַּמָּיִם וּלְכָל־נֶפֶשׁ הַשֹּׁרֶצֶת עַל־
מז הָאָרֶץ : לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהֹר וּבֵין הַחַיָּה הַנֵּאֲכֶלֶת
וּבֵין הַחַיָּה אֲשֶׁר לֹא תֵאָכֵל : פ

יב א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר : דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים כִּימֵי
ג נִדַּת דְּוֹתָהּ תִּטְמָא : וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ :

---

de verontreiniging door *vloeiïng* bij mannen en de daarbij vereischte reinigingsoffers (15,1—15), waarbij de verontreiniging door teelvocht bij man en vrouw aansluit (vs. 16—18), om met de onreinheidstoestanden der *vrouw* door menstruatie of aanhoudende vloeiïng en de in dit laatste geval noodige reinigingsoffers te eindigen (vs. 19—33). Het zijn alle verontreinigingen tengevolge van *physieke* toestanden, טומאות היוצאות מגופו.

1. De wetten, die meer in het bijzonder de verwijdering uit het heiligdom, *de onreinheid zelve* bespreken, richten zich *tot Mozes en Aharon*, zoo hoofdstuk 13, de melaatschheid, waarbij bovendien de priester bij de beoordeeling van den toestand actief optreedt; verder 14,33 melaatschheid aan huizen, en hoofdst. 15 de verontreiniging in het geslachtsleven. Waar het vooral of uitsluitend om de te brengen *offers* te doen is, wordt het gebod alleen tot *Mozes* gericht, om het *geheel Israël* mede te deelen. Ons hoofdstuk nu behandelt de *onreinheid* slechts kort en verwijst aanstonds in vs. 2 naar de eerst later besproken bepalingen omtrent de menstrueerende; hoofdzaak is hier het *offer*, dat der barende opnieuw den toegang tot het heiligdom opent. Daarom is het gebod alleen tot *Mozes* gericht. (Vgl. onze aant. 11,1).

2. **תזריע**, eig. *zaad tot ontwikkeling brengen*, vooral van planten gebruikt. — ויולדה זכר, *en* iets *mannelijks*, als zoodanig herkenbaar, ter wereld brengt. — כימי נדת דותה, *gelijk* het aantal *dagen van de afzondering harer ongesteldheid*, die 15,19 bepaald zijn. (נדה, van נדד, vluchten, eig. *wat ontvlucht wordt* of *moet worden*, en wel in den regel: ontvluchten van een plaats of persoon, waarmede men eigenlijk vereenigd moest blijven, v. d. term voor den toestand der vrouw bij de menstruatie, die *verwijdering* der echtelingen ten gevolge heeft. V. a. נדה, eene vrouw, wier bloed haar lichaam *ontwijkt*). — דוה, *zich ziek gevoelen*, terwijl חלה meer den *feitelijk* abnormalen toestand: het *ziek zijn* aanduidt. Dat hier verwezen wordt naar de wet omtrent נדה, die eerst later wordt vermeld, bewijst wederom, dat de Pentateuch eerst werd opgeschreven, nadat hij het volk in zijn geheel bekend was.

3. **וביום השמיני**, *en op den achtsten dag*, nadat dus de moeder gedeeltelijk tot den staat van reinheid is teruggekeerd, moet de besnijdenis plaats hebben; naar de traditie: in ieder geval *op den achtsten dag*, ook al valt die op Shabbath in.

4 Doch drie en dertig dagen zal zij blijven in reine bloed-
vloeiïng; niets heiligs zal zij aanraken en in het heiligdom
5 niet komen, tot hare reinigingsdagen vol geworden zijn. Wan-
neer zij echter een vrouwelijke vrucht baart, dan zal zij twee
weken onrein zijn, gelijk bij hare [maandelijksche] afzondering;
en daarna zal zij zes en zestig dagen blijven in reine bloed-
6 vloeiïng. En als hare reinigingsdagen vol geworden zijn bij
een zoon of bij eene dochter, zal zij een schaap onder het jaar
brengen tot brandoffer, en eene jonge duif of tortelduif tot
zondoffer, naar den ingang van de tent der samenkomst, tot
7 den priester. Deze zal het vóór den Eeuwige ten offer bren-
gen en verzoening voor haar doen; dan zal zij rein zijn van
haar bloedopwellen; — dit is de leer voor eene barende, zoo-
wel met betrekking tot een mannelijke, als tot eene vrouwelijke
8 vrucht. Vindt echter haar hand niet genoeg voor een lam,
dan zal zij twee tortelduiven of twee jonge duiven nemen, één
tot brandoffer en één tot zondoffer; en de priester zal verzoe-
ning voor haar doen, en zij zal rein zijn."

13 2 1 De Eeuwige sprak tot Mozes en Aharon, als volgt: „Een
mensch, op de huid van wiens vleesch eene hoogwitte of
daaraan zich voegende of eene stralend witte vlek zijn zal,
die op de huid van zijn vleesch tot eene plaag van melaatsch-

---

4. תשב בדמי טהרה, *zal zij blijven in bloed van reiniging*, d. w. z. zal zij doorbrengen in een toestand, waarin zelfs bloedvloeiïng haar geen bijzondere verontreiniging brengt ten opzichte van haar huwelijksleven; doch niettemin gedurende al dien tijd: בכל קדש לא תגע, *mag zij*, ook als zij volkomen vrij is van bloeduitstorting, *niets, wat heilig is, aanraken*. Uit de vergelijking met vs. 2, waar zij gedurende de eerste zevendaagsche periode met de *menstrueerende* wordt gelijkgesteld, volgt, dat de eenige, in ons vers, gedurende de op die zeven volgende 33 dagen, haar opgelegde beperking bestaat in het verbod: in aanraking te komen met het heiligdom of met gewijde zaken. — תשב wordt door sommigen verklaard: *zal zij* te huis blijven *zitten*, en niet het heiligdom bezoeken. Anderen verklaren: *zal zij* met haren man echtelijk *mogen samenleven* (vgl. Hoshéa' 3,3); nog anderen: *zal zij* in afwachting *zijn* en zich in acht nemen, nl. בכל קדש enz. — עד מלאת ימי טהרה, *tot ten volle verloopen zijn de dagen harer reiniging*; ook al heeft geen bloeduitstorting plaats, toch is zij ten opzichte van het heiligdom *onrein*, tot de voorgeschreven *dagen* om zijn. Ook dan moet zij echter, om het heiligdom te mogen betreden en offervleesch te mogen eten, eerst de vs. 6 voorgeschreven offers hebben gebracht. — De traditie neemt aan, dat de vrouw in haren reinigingstoestand nóch heffingsspijzen (תרומה), nóch offerdeelen mag aanraken. Vruchten echter, die tot het *tweede tiende* (מעשר שני) behooren, mag zij wél aanraken. Men stelt haar nl. gelijk met iemand, die, na zijn ritueel bad genomen te hebben, nog tot den avond onrein blijft, om bij het intreden van den nacht rein te worden (טבול יום).

5. שבעים, tweemaal zeven dagen. — כנדתה, *in denzelfden toestand*, in dezelfde verhouding tot haren echtgenoot, *als tijdens hare* menstruatie-*afzondering*. — Of de verdubbelde termijnen bij eene vrouwelijke vrucht, evenals de zeven- en 33-daagsche bij de mannelijke, hun grond hebben in physiolo-

ד וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב בִּדְמֵי טָהֳרָהּ בְּכָל־קֹדֶשׁ לֹא־
ה תִגָּע וְאֶל־הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד־מְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ : וְאִם־
נְקֵבָה תֵּלֵד וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם כְּנִדָּתָהּ וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשֵׁשֶׁת יָמִים
ו תֵּשֵׁב עַל־דְּמֵי טָהֳרָהּ : וּבִמְלֹאת ׀ יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת
תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן־יוֹנָה אוֹ־תֹר לְחַטָּאת אֶל־
ז פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד אֶל־הַכֹּהֵן : וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְהוָה וְכִפֶּר
עָלֶיהָ וְטָהֲרָה מִמְּקֹר דָּמֶיהָ זֹאת תּוֹרַת הַיֹּלֶדֶת לַזָּכָר אוֹ
ח לַנְּקֵבָה : וְאִם־לֹא תִמְצָא יָדָהּ דֵּי שֶׂה וְלָקְחָה שְׁתֵּי תֹרִים
אוֹ שְׁנֵי בְנֵי יוֹנָה אֶחָד לְעֹלָה וְאֶחָד לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלֶיהָ
הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה : פ

ג א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר : אָדָם כִּי־יִהְיֶה בְעוֹר־
ב בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ־סַפַּחַת אוֹ בַהֶרֶת וְהָיָה בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ לְנֶגַע

---

gische verschijnselen, die dan bij vrouwelijke geboorten langer zouden aanhouden dan bij mannelijke, staat niet vast. Volgens den Thalmoed (Nidda 30*a*) hangen de termijnen samen met de perioden der eerste vruchtontwikkeling. (Vgl. NACHM.)

6. **לבן או לבת**, *met betrekking tot een zoon of een dochter*; de reinigingsdagen dienen niet *ten behoeve van* het kind. — בן שנתו, *onder het jaar*; uit het aanhangsel: *uit zijn jaar* leidt de traditie af, dat het jaar gerekend wordt naar de geboorte van het dier, niet naar wereldjaren, die een vast uitgangspunt hebben. Men rekent het jaar tot den terugkeer van den datum van geboorte, evenals wij dat nog bij levensjaren van menschen doen.

7. **והקריבו**, *hij zal het als offer bereiden*, ieder der beide genoemde dieren. Anderen: *als hij het dan als offer zal hebben bereid en verzoening voor haar heeft gedaan*, waaruit dus blijkt, dat vooral van het *zondoffer* sprake is, dan *zal zij* geheel *rein zijn*, en weer het heiligdom mogen betreden. — Zij bracht haar offer slechts tot den *ingang* van het voorhof, waar het door den priester werd overgenomen en ten offer gebracht. — ממקר דמיה, *van het opwellen van haar bloed*. Dat reiniging *door ritueel bad* moet plaats hebben, spreekt vanzelve, daar die 15,19 vv. zelfs voor alle direct of indirect door haar verontreinigden is voorgeschreven.

8. **ואם לא תמצא ידה**, *als haar hand niet genoeg* vermogen *vindt voor een* שה, een jong dier, enz. Vgl. Lev. 5,7. Anderen: *haar vermogen is niet toereikend*, (מצא, onovergankelijk), nog anderen: *als zij haar vermogen niet vindt* als *toereikend* enz. Meestal is echter in dergelijke uitdrukkingen יד het onderwerp van den zin.

HOOFDSTUK XIII. 1. **אל משה ואל אהרן**, zie onze aant. 12,1.
2. **אדם**, *een mensch*, zelfs een kind, of een niet als Israëliet geborene,

heid zal zijn; dan zal hij gebracht worden tot Aharon, den
3 priester, of tot een zijner zonen, de priesters. Als dan de priester de plaag op de huid van het vleesch zal schouwen, en het haar in de aangetaste plek is in wit veranderd en de kleur der getroffen plek is dieper, dan de huid van zijn vleesch, — dan is het eene plaag van melaatschheid; als de priester dit ziet, zal
4 hij hem onrein verklaren. Is het echter wél een witte vlek op de huid van zijn vleesch, doch dieper dan de huid is de kleur ervan niet, en het haar is niet wit geworden, — dan zal
5 de priester de plaag zeven dagen opsluiten. De priester zal hem op den zevenden dag schouwen; en zie, de plaag is

---

die tot het Jodendom is overgegaan. — בעור בשרו, *op de huid van zijn vleesch*, op een onbedekte, niet door haren of nagels of door een andere huid bedekte plaats aan het lichaam, dus niet: op het hoofd of onder den baard en dgl. — שאת או ספחת או בהרת. Naar de traditie is hier uitsluitend sprake van *witte vlekken*, die zich aan het lichaam vertoonen en die onder zekere omstandigheden het kenteeken van *melaatschheid* zijn. Deze ziekte uit zich, soms jaren lang vóórdat zij werkelijk uitbreekt, in witte, in de diepte der huid liggende vlekken; — deze vlekken dringen later door tot het cellenweefsel en de beenderen; de haren worden wit, wollig en vallen uit; de huid wordt ruw en krijgt spleten, waaruit etter vloeit; er ontstaan builen en zweren. Later zwellen de nagels op en vallen eindelijk af. Zeer vaak eindigt de ziekte met den dood. — שאת, eig. *verhevenheid*, niet: een *buil*, maar een *hoog liggende witte vlek*; het donkere wordt namelijk in vergelijking tot het lichtere als *dit dekkend*, erop liggend beschouwd; de door de zon sterk beschenen plek schijnt dieper te liggen dan de schaduw. *Hoogliggend*, שאת, beteekent dus: *minder wit*, niet dan de huid, maar: donkerder dan het ernaast genoemde בהרת, dat een *stralend* witte vlek aanduidt, *sneeuwwit*; שאת daarentegen is het wit van *wol*, dus meer *grauwwit*. IBN 'EZRA: *brand*, naar Recht. 20,38 en 40, waar המשאת door sommigen wordt opgevat als: *vlam*, door anderen in den zin van: *de zich verheffende* rookwolk. — ספחת, naar de traditie: van ספח, dat 1 Sam. 2,36 voorkomt in den zin van: *toevoegen*, — *iets bijvoegends*, een witte vlek, die niet geheel op שאת gelijkt, maar ermede overeenkomt. De traditie onderscheidt nu *vier* kleur-nuancen: *sneeuwwit*, בהרת, met zijn bijbehoorende kleur, ספחת, *kalkwit*; — en *wolwit*, שאת, met zijn ספחת: *wit als het vliesje binnen in een ei*, dat onder den eierschaal zit. IBN 'EZRA: *eene op één plaats zich hechtende ziekte*; anderen: eene *opgeloopen* plaats, *waar zich vocht bijeenvoegt*; nog anderen: eene *ontsteking*, een soort uitslag, waar de huid haar vocht *uitgiet*. — בהרת, WESSELY: *vlek*, zonder nadere aanduiding. — והיה ... לנגע צרעת, *en deze wordt* (volgens WESSELY: kan worden, volgens anderen: lijkt te zijn), — *tot een plaag van melaatschheid*, die den patiënt pijn veroorzaakt en anderen lastig en onaangenaam is. — נגע, eig. *aanraking*, meestal: een door directe Goddelijke inwerking veroorzaakt onheil of ziektegeval. Het wordt voor de getroffen *plaats* (vs. 3), voor den getroffen *persoon* (vs. 4) en voor de *ziekte zelve* gebruikt. — והובא, *dan zal hij gebracht worden*, ook tegen zijn wil. De *priester* moet de rein- of onrein-verklaring *uitspreken*; het onderzoek zelve mag ook door andere deskundigen geschieden, — doch de beslissing, die de uitsluiting uit heiligdom en samenleving ten gevolge kan hebben, moet door den priester worden gegeven.

3. וראה, *hij zal zien*, d. i. scherp en nauwkeurig bekijken, om de kleur vast te stellen *in verhouding tot die der huid*, בעור הבשר. — ושער *en het haar*,

צָרַעַת וְהוּבָא אֶל־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל־אַחַד מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים׃
ג וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע בְּעוֹר־הַבָּשָׂר וְשֵׂעָר בַּנֶּגַע הָפַךְ לָבָן
וּמַרְאֵה הַנֶּגַע עָמֹק מֵעוֹר בְּשָׂרוֹ נֶגַע צָרַעַת הוּא וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן
ד וְטִמֵּא אֹתוֹ׃ וְאִם־בַּהֶרֶת לְבָנָה הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְעָמֹק אֵין־
מַרְאֶהָ מִן־הָעוֹר וּשְׂעָרָהּ לֹא־הָפַךְ לָבָן וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־
ה הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים׃ וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה הַנֶּגַע

---

verzamelwoord; ten minste *twee haartjes*; — een enkel haar heet niet שער, maar שערה. — הפך, *heeft* zijn natuurlijke kleur *veranderd t o t wit*; dit is een symptoom, dat direct onreinverklaring ten gevolge heeft, als het is ontstaan, nádat de witte vlek aanwezig was en ten gevolge daarvan, en als het zich bevindt, בנגע, *i n de aangetaste plek*. — ומראה הנגע עמק, *en het* uiterlijk *aanzien*, de kleur, *is dieper dan de huid*, in werkelijkheid is het geen dieper liggende vlek. Zooals boven gezegd. is hier uitsluitend te denken aan witte vlekken, die lichter zijn dan de huid en dus voor het oog den indruk maken van een sterk verlichte plek te midden der schaduw, die dan *dieper* schijnt te liggen. — Hoewel *witte haren* bij alle vier kleurnuancen direct onreinverklaring ten gevolge hebben, wordt het hier bij de behandeling van בהרת besproken. Volgens WESSELY, omdat het daarbij in den regel voorkomt.

4. **בהרת לבנה.** In de bijvoeging לבנה, ziet WESSELY een bewijs voor zijne opvatting, dat בהרת eenvoudig: *vlek* beteekent. Anderen meenen echter, dat בהרת beteekent: *schitterende vlek*, en de bijvoeging לבנה dient om andere kleuren uit te sluiten. Ons vers biedt groote moeilijkheden, daar immers, naar het bovengezegde, *elke* witte vlek *dieper* schijnt dan de huid, en hier van een witte vlek gezegd wordt: ועמק אין מראה מן העור. RASHIE zegt dan ook die woorden niet te kunnen verklaren. RASHBAM meent ze aldus te moeten opvatten: wel is de vlek *wit*, maar zoo zwak wit, dat de kleur niet lichter is dan de huid. Bij zulke lichte kleurverandering is echter geen spoor van twijfel, zij is zeker *geen* symptoom van melaatschheid en er behoeft niet eens voorloopige afzondering plaats te vinden. WESSELY meent, dat men hier moet denken aan *kalkwit*, de bijnuance van בהרת, en dat deze dan *niet dieper dan de huid* genoemd wordt in den zin van: *niet z o o v e e l dieper, dan de huid*, als een *sneeuwwitte* בהרת-vlek. Deze beide kleuren zijn eigenlijk *wit*, terwijl het *wolwit* en *eiervlieswit* een eenigszins blauwen of gelen bijtint hebben. — Waar het in ons vers op aankomt om *afzondering* van den lijder noodzakelijk te maken en hem nog niet aanstonds onrein te doen verklaren, is: dat zich een witte vlek heeft vertoond, en wel zoo, dat zij tot de vier genoemde kleur-nuancen behoort, — maar zich nog geen witte haren vertoonen. Dan והסגיר, *moet* de priester *den patiënt*, הנגע, den door de plaag getroffene, tot nader onderzoek *opsluiten gedurende zeven dagen*. Deze *afzondering* geschiedt *buiten* de legerplaats en de opgesloten patiënt verontreinigt, evenzeer als de definitief onrein verklaarde (zie vs. 46). Alleen de wetten van vs. 45 gelden uitsluitend den definitief onrein verklaarde, niet den ter observatie afgezonderde.

5. **ביום השביעי**, *Op den zevenden dag*; deze beslist; wat in den tusschentijd ook mocht zijn voorgekomen, over den toestand op den zevenden dag

onveranderd gebleven in hare kleur, de plaag heeft zich niet op de huid uitgebreid, — dan zal de priester hem ten tweeden male
6 zeven dagen opsluiten. De priester zal hem nu op den zevenden dag ten tweeden male schouwen; en zie: de plaag is dof geworden en heeft zich niet uitgebreid op de huid, dan zal de priester hem rein verklaren; het is slechts iets, wat op melaatschheid
7 gelijkt; hij zal zijn kleederen wasschen en rein zijn. Maar indien het op melaatschheid gelijkende ziekteverschijnsel zich op de huid uitbreidt, nadat hij zich bij den priester heeft laten zien, om zich rein te doen verklaren, — dan zal het nogmaals
8 aan den priester getoond worden. Dan zal de priester schouwen, — en zie: de op melaatschheid gelijkende vlek heeft zich op de huid uitgebreid, — dan zal de priester hem onrein verklaren; melaatschheid is het.
9 Eene plaag van melaatschheid, die zich aan een mensch
10 mocht bevinden, zal tot den priester gebracht worden. En de priester zal schouwen, en zie: eene hoog-witte plaats is op de huid en zij heeft het haar in wit veranderd; en gezond,

---

alleen wordt door den priester geoordeeld. — והנה הנגע עמד בעיניו, *de plaag is blijven staan in zijne kleur*, of v. a. *in zijne kleur en*, binnen de grenzen der vier kleurschakeeringen, ook al heeft overgang tot een andere dezer vier graden van witheid plaats gehad. Anderen: *in zijne*, des priesters *oogen*, naar zijn oordeel en naar wat hij ziet, *is de plaag blijven staan*, wat dan hetzelfde zou beteekenen als לא פשה, waarbij dan echter wordt aangeduid, dat uitbreiding alleen naar den *blik* des priesters wordt beoordeeld; hij behoeft niet na te *meten*. Is dus het ziekteverschijnsel nog aanwezig en de witte vlek niet te zwak geworden om als melaatschheidsteeken beschouwd te worden, doch anderzijds heeft de vlek zich ook niet uitgebreid, — wat directe onreinverklaring ten gevolge zou hebben, — dan heeft een tweede opsluiting van *zeven* dagen plaats, waarbij de dag van het tweede onderzoek als eerste der nieuwe zevendaagsche periode geldt, te zamen dus *dertien* dagen.

6. Na afloop van dien termijn heeft opnieuw onderzoek plaats; als daarbij dan blijkt, dat er geen uitbreiding heeft plaats gehad, dan is de aangetaste rein. — והנה כהה, *de plaag is dof geworden*, ónder de zwakste der vier nuancen gezonken, dan is hij aanstonds rein; al is de vlek uitgebreider dan vroeger; — doch ook al heeft de vlek haar kleur behouden, maar er is geene uitbreiding te constateeren, — ook dan is de getroffene rein. — WESSELY: *de plaag blijkt nu zoo zwak*, dat zij zich niet heeft uitgebreid. — מספחת, *iets toegevoegds*, wat op melaatschheid gelijkt; het is niet hetzelfde als ספחת in vs. 2, wat een der kleuren aanduidt, die kenteeken van *werkelijke* melaatschheid zijn kan. Het gebruik van dit woord op onze plaats wijst er volgens WESSELY op, dat de hier geschilderde verschijnselen vooral bij ספחת voorkomen. — Toch וכבס בגדיו, *moet hij zijne kleederen wasschen en wordt rein;* tot dusver was hij dus als מוסגר, tot nadere observatie opgesloten, *onrein*.

7. אחרי הראתו ... לטהרתו, *nadat hij zich door den priester heeft laten onderzoeken, om zich rein te doen verklaren;* dat kan eerst ná de tweede opsluiting geschieden. De zin is dus: als op het oogenblik van het onder-

עָמַד בְּעֵינָיו לְאַ־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעֹור וְהִסְגִּירֹו הַכֹּהֵן שִׁבְעַת
ה יָמִים שֵׁנִית : * וְרָאָה הַכֹּהֵן אֹתֹו בַּיֹּום הַשְּׁבִיעִי שֵׁנִית וְהִנֵּה
כֵהָה הַנֶּגַע וְלֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעֹור וְטִהֲרֹו הַכֹּהֵן מִסְפַּחַת הִוא
ו וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְטָהֵר : וְאִם־פָּשֹׂה תִּפְשֶׂה הַמִּסְפַּחַת בָּעֹור
אַחֲרֵי הֵרָאֹתֹו אֶל־הַכֹּהֵן לְטָהֳרָתֹו וְנִרְאָה שֵׁנִית אֶל־הַכֹּהֵן :
ז וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה פָּשְׂתָה הַמִּסְפַּחַת בָּעֹור וְטִמְּאֹו הַכֹּהֵן
צָרַעַת הִוא : פ
ח נֶגַע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאָדָם וְהוּבָא אֶל־הַכֹּהֵן : וְרָאָה הַכֹּהֵן
וְהִנֵּה שְׂאֵת־לְבָנָה בָּעֹור וְהִיא הָפְכָה שֵׂעָר לָבָן וּמִחְיַת בָּשָׂר

---

zoek ná de 13 dagen van opsluiting geen uitbreiding te constateeren viel en de patiënt dus rein is verklaard, doch later heeft uitbreiding plaats, — dan moet hij zich wederom *tot den* zelfden *priester* wenden; *uitbreiding* kan immers alleen geconstateerd worden door iemand, die de vlek in hare oorspronkelijke grootte heeft gezien. Uit het vorige vers blijkt reeds, dat de lijder onrein moet verklaard worden, indien er uitbreiding geconstateerd wordt, hetzij ná de eerste of ná de tweede afzonderingsweek. Ons vers bespreekt nu het geval van uitbreiding, na algeheele reinverklaring. — Anderen zien in לטהרתו: *ten behoeve van de beslissing over zijn reinheid.* Dan kan het ook op de beide eerste weken van afzondering slaan en staat er dus, dat, zoodra zich uitbreiding vertoont, onreinverklaring moet volgen. Of לטהרתו dit kan beteekenen, is echter twijfelachtig. — Wij hebben dus als teekenen van absolute onreinheid: 1°. *witte haren*, in de vlek ontstaan; 2°. *uitbreiding* der vlek; vs. 9 vv. behandelen het derde onreinheidssymptoon: מחיה, dat bij שאת besproken wordt, omdat het daar waarschijnlijk het meest voorkomt. Alle drie verschijnselen brengen bij alle vier kleurnuancen onmiddellijke onreinverklaring mede.

9. **נגע צרעת כי תהיה**, de vrouwel. vorm van het werkwoord heeft tot onderwerp: צרעת; והובא, *dan zal hij*, de נגע, dat dan óf *de plaag*, óf *de getroffene* beteekent, *gebracht worden.*

10. Evenals vs. 4 bij בהרת, wordt hier bij שאת bijgevoegd: לבנה, eene *witte hooggiggende*, d. i. minder lichte *vlek*, dan בהרת, om vlekken in andere kleur uit te sluiten. — והיא הפכה שער לבן, zie vs. 3; de vlek zelve moet het haar van kleur hebben doen veranderen, de vlek moet aan de kleur-verandering zijn voorafgegaan. *Wit geworden haar* is ook bij שאת een direct symptoom van onreinheid, evenals vs. 3 bij בהרת gezegd is. Uit vs. 15 en 16 blijkt verder, dat ook מחיה alleen reeds onmiddellijke onreinverklaring ten gevolge heeft. De ן van ומחית kan dus niet beteekenen: *en*, als zou in ons vers het optreden van *beide* verschijnselen, wit haar en rauw vleesch, geëischt worden voor de directe onreinverklaring; — maar is een *tweede* geval, waarin zekerheid bestaat, dat men met werkelijke melaatschheid te doen heeft. — ומחית בשר חי. מחיה beteekent: *levensonderhoud* (Gen. 45,5), *levensmiddelen* (Recht. 6,4), hier: *levend, wat* kenteekenen van *leven vertoont*, versterking van חי, het is dus: *gezond, levend vleesch;*

11 levend vleesch is in de hoog-witte vlek; — Eene verouderde
melaatschheid is het op de huid van zijn vleesch en de priester
zal hem onrein verklaren; hij zal hem niet opsluiten, want
12 onrein is hij. Doch wanneer de melaatschheid als in bloei
uitbreekt over de huid, en de melaatschheid bedekt de geheele
huid van den door de plaag getroffene, van af zijn hoofd tot
aan zijne voeten, zoover des priesters oogen zien kunnen; —
13 En de priester schouwt, en zie: de melaatschheid bedekt
zijn geheele vleesch, dan zal hij den door de plaag aangetaste
rein verklaren; geheel is hij in wit veranderd, rein is hij.
14 Maar op den dag, dat zich aan hem levend vleesch vertoont,
15 zal hij onrein zijn. Zoodra de priester het levende vleesch
ziet, zal hij hem onrein verklaren; het levende vleesch is
16 onrein, — melaatschheid is het. Doch als het levende vleesch

---

anderen leiden het woord af van חוה, *toonen*, en verklaren: *litteeken*, nog anderen van מחה, dat dan *stooten*, slaan beteekenen zou; in het Hebreeuwsch komt die stam echter alleen in geographische beschrijvingen voor in den zin van: *reiken tot* (Num. 34,11). — בשאת, *in de hoogwitte vlek*, d. w. z. *van alle zijden* is het levende vleesch, dat in de vlek is ontstaan, door de witte vlek *omgeven*, terwijl *wit haar* ook symptoom van melaatscheid is, al bevindt het zich *op den uitersten rand* der aangetaste vlek. De מחיה behoeft niet eerst in de vlek *ontstaan* te zijn; maar ook al vormt zich een witte vlek rondom een *reeds aanwezig* stuk rauw vleesch, ook dan is onmiddellijke onreinverklaring daarvan het gevolg. — De traditie leidt uit de naast elkander plaatsing van מחיה en שער לבן in ons vers af, dat zij gelijk gesteld worden in zooverre, dat, evenals bij *wit haar* ten minste twee haartjes hunne kleur moeten hebben veranderd, ook מחיה alleen dán onreinheidssymptoom is, als het in lengte en breedte de grootte heeft van de ruimte, door twee haren op het lichaam ingenomen. Verder blijkt uit ons vers, dat het mogelijk is, dat in één vlek zich *gezond vleesch* in den bepaalden omvang bevindt, geheel omgeven door *wit haar*, d. i. door een krans ter breedte van twee haren, — waaruit wordt afgeleid, dat de vlek, om iemand onrein te verklaren, minstens de ruimte moet beslaan van zes haartjes in het vierkant = de ruimte, door 36 haren op het lichaam ingenomen.

11. צרעת נושנת, *een verouderde melaatschheid.* Het gezonde vleesch, midden in de aangetaste plek, wijst erop, dat óf het vleesch zich tegen de ziekte heeft kunnen verzetten en na langen strijd gezond *gebleven* is midden in de vlek, óf dat in het midden de ziekte reeds overwonnen is en het vleesch *weder* gezond is geworden (Wessely). — וטמאו *en de priester zal hem*, zonder meer, aanstonds *onrein verklaren.* — לא יסגרנו. Daar de priester door aanraking van den lijder onrein zou worden, meent Ibn 'Ezra dat hier vertaald moet worden: *hij zal hem niet z e l v e opsluiten*, maar wél door een ander *doen opsluiten.* — De witte vlekken vormen op zichzelven geene melaatschheid, tenzij zich een der drie verschijnselen vertoont: *wit worden van het haar op de aangetaste plek*, wat vooral bij בהרת schijnt voor te komen, — *optreden van gezond vleesch midden in de vlek*, wat voornamelijk bij שאת gewoon schijnt te wezen, — óf *uitbreiding der vlek*, wat dan meer bij ספחת optreedt. Zoodra eene dezer verschijnselen zich vertoont, is de aangetaste *definitief onrein*, טמא מוחלט, en aan de bepalingen van vs. 45 en 46 en aan de reinigingshandelingen van hoofdst. 14 onderworpen.

יא חַי בַּשְּׂאֵת : צָרַעַת נוֹשֶׁנֶת הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן
יב לֹא יַסְגְּרֶנּוּ כִּי טָמֵא הוּא : וְאִם־פָּרוֹחַ תִּפְרַח הַצָּרַעַת בָּעוֹר
וְכִסְּתָה הַצָּרַעַת אֵת כָּל־עוֹר הַנֶּגַע מֵרֹאשׁוֹ וְעַד־רַגְלָיו לְכָל־
יג מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן : וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה כִסְּתָה הַצָּרַעַת אֶת־
יד כָּל־בְּשָׂרוֹ וְטִהַר אֶת־הַנֶּגַע כֻּלּוֹ הָפַךְ לָבֶן טָהוֹר הוּא : וּבְיוֹם
טו הֵרָאוֹת בּוֹ בָּשָׂר חַי יִטְמָא : וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַבָּשָׂר הַחַי וְטִמְּאוֹ
טז הַבָּשָׂר הַחַי טָמֵא הוּא צָרַעַת הִוא : אוֹ כִי יָשׁוּב הַבָּשָׂר הַחַי

---

12. **ואם פרח**, *als in bloei uitbreekt*, d. w. z. eene uitbreiding, die, hetzij plotseling of geleidelijk, ten slotte het geheele lichaam wit doet worden en wel: את כל עור הנגע, *de geheele* voor de melaatschheid ontvankelijke *huid*, — dus niet die deelen, waarbij melaatschheidsvlekken niet in aanmerking komen (zie vs. 1). — לכל מראה עיני הכהן, *voor zoover de blik des priesters* bij normalen stand van den te onderzoeken, natuurlijk ontkleeden persoon, *reikt*, ook al zijn de plekken, die zich dan aan den blik onttrekken, niet *wit*, maar gezond, vleeschkleurig. NACHM. verklaart את כל עור הנגע, *de geheele reeds aangetaste plek* en verder *van het hoofd tot de voeten*; waarin dan zou staan, dat de oorspronkelijk aangetaste plek *wit* moet zijn gebleven; heeft deze echter eene nuance gekregen, die buiten de vier melaatschheidskleuren valt, of heeft zij haar normale kleur teruggekregen, dan maakt uitbreiding over het geheele lichaam den patiënt niet rein. — De traditie brengt onze verzen in onmiddellijk verband met vs. 11 en leidt daaruit de bepaling af, dat uitbreiding over het gansche lichaam alleen dán den patiënt rein doet verklaren, als zij optreedt in een staat van onreinheid of afzondering tot nadere observatie. Verkeert de patient echter tot nu toe geregeld onder het volk, is dus nóch afgezonderd, nóch definitief onrein verklaard, maar hij komt bijv. voor het eerst tot den priester om zich te laten onderzoeken, — of de verbreiding over het geheele lichaam doet zich voor, nadat hij ná 13 dagen opsluiting, als vermoedelijk rein weder in het leger is toegelaten, — dan moet de lijder *onrein* verklaard worden.

14. **בו**, *aan* het geheel wit geworden lichaam van *den* door de plaag *getroffene*. — *Wit haar* is hier geen symptoom van onreinheid, maar uitsluitend: *gezond vleesch*.

16. **או כי ישוב**, *het zij dan, dat het levende vleesch weer in wit verandert*, al is het een zoo dof wit, dat het minder dan de vier kleurschakeeringen van melaatschheid is. — ובא אל הכהן, *dan moet* de zaak *voor den priester worden gebracht*. Daar hier sprake is van een lijder, bij wien zich na verbreiding der witte kleur over het geheele lichaam, levend vleesch heeft vertoond, en dus bij iemand, die definitief onrein is verklaard, — moet men hier óf met WESSELY: *de zaak*, de quaestie als onderwerp van ובא nemen, óf opvatten: *de patiënt zal* met den priester *in aanraking gebracht worden*; de priester begeeft zich in ieder geval tot onderzoek naar de plaats *buiten het leger*, waar de patiënt geïsoleerd is; de lijder mag zich niet *binnen de legerplaats* bij den priester vervoegen (vgl. 14,2).

wederom verandert in wit, dan zal het voor den priester komen.
17 De priester zal het schouwen, en zie: de aangetaste plek is in
wit veranderd, — dan zal de priester den door de plaag getroffene
rein verklaren; rein is hij.
18 En vleesch, waaraan, — aan de huid waarvan namelijk eene
19 ontsteking is en deze is genezen; Maar op de plaats der ont-
steking ontstaat eene hoog-witte vlek of eene stralende, rood-
achtig-witte vlek, dan zal het den priester getoond worden.
20 En de priester zal het schouwen, en zie: haar kleur is lager
dan de huid, en het haar ervan is in wit veranderd, — dan
zal de priester hem onrein verklaren; eene plaag van melaatsch-
heid is het, die op de ontstoken plaats tot bloei is gekomen.
21 Maar schouwt de priester haar, en zie: er is geen wit haar
in en lager dan de huid is zij niet, of zij is dof; dan zal de
22 priester hem zeven dagen opsluiten. Heeft zij zich intusschen op
de huid uitgebreid, dan zal de priester hem onrein verklaren;
23 eene plaag is het. Maar is de stralend-witte vlek op hare
plaats blijven staan en heeft zij zich niet uitgebreid, dan is het
slechts een litteeken der ontsteking en de priester zal hem rein
24 verklaren. — Of vleesch, op de huid waarvan eene brandwond
zal zijn, en de genezende brandwond wordt tot eene stralend-

---

18. *Melaatschheid op eene genezende ontsteking.* — ובשר, met nadruk voor aan den zin geplaatst, en waarop בו weder betrekking heeft, wordt door בעורו nader gepreciseerd. — שחין, van het Chaldeeuwsche שחן, *heet zijn*, — beteekent: *ontsteking* ten gevolge van ziekelijke verhitting, en wel zoowel de uit het gestel voortkomende ontsteking, als de door een slag of dgl. ontstaande, niet echter de ontsteking ten gevolge eener brandwond, die vs. 24 vv. afzonderlijk wordt behandeld. — וגרפא, naar de traditie: *en deze* ontsteking *is begonnen te genezen;* uit vs. 20, בשחין פרחה blijkt immers, dat zij nog niet *geheel* genezen is; de bedoeling is: dat zich over de ontstoken plaats reeds weder een dun huidvliesje heeft gevormd, doch nog geene vaste huid erover is ontstaan; in dit laatste geval toch wordt ook die plek als עור בשר behandeld en is aan de bepalingen van vs. 1—17 gebonden. *Tijdens* de ontsteking zelve kan de plek niet door een onreinheid veroorzakende melaatschheid worden aangetast. — שאת לבנה או בהרת לבנה, de beide hoofdkleuren; natuurlijk gelden dezelfde bepalingen voor de beide nevenschakeeringen. — אדמדמת, *met rood vermengd*, alsof men in melk eene grootere of kleinere hoeveelheid bloed heeft gemengd. De Mishna noemt deze gemengde, roodachtig witte kleur פתוך. De met rood gemengde witte kleur kan bij alle vier schakeeringen voorkomen en wordt als de onvermengd witte behandeld. Het woord אדמדמת slaat namelijk zoowel op שאת לבנה, als op בהרת לבנה. Daar de gemengde kleur bij melaatschheid na eene ontsteking het meest voorkomt, wordt bij dit geval daarvan melding gemaakt (WESSELY). Sommigen verklaren אדמדם ook hier, evenals op andere plaatsen: *hoogrood;* en meenen dan, dat hier niet aan kleur*vermenging* te denken is, maar aan een witte vlek, waardoor roode plekken heenloopen.

20. שפל = עמוק, schijnbaar *diepliggend*, dus: licht van kleur, schelwit. WESSELY meent, dat עמוק krachtiger is dan שפל, vandaar dat bij de *lichtste*

י וְנִרְאָה לְלֶבֶן וּבָא אֶל־הַכֹּהֵן : וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נֶהְפַּךְ הַנֶּגַע
לְלֶבֶן וְטִהַר הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע טָהוֹר הוּא : * פ
יא וּבָשָׂר כִּי־יִהְיֶה בּוֹ־בְעֹרוֹ שְׁחִין וְנִרְפָּא : וְהָיָה בִּמְקוֹם הַשְּׁחִין
שְׂאֵת לְבָנָה אוֹ בַהֶרֶת לְבָנָה אַדַּמְדֶּמֶת וְנִרְאָה אֶל־הַכֹּהֵן :
וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה מַרְאֵה שָׁפֵל מִן־הָעוֹר וּשְׂעָרָה הָפַךְ לָבָן
כא וְטִמֵּאוֹ הַכֹּהֵן נֶגַע־צָרַעַת הוּא בַּשְּׁחִין פָּרָחָה : וְאִם יִרְאֶנָּה
הַכֹּהֵן וְהִנֵּה אֵין־בָּהּ שֵׂעָר לָבָן וּשְׁפָלָה אֵינֶנָּה מִן־הָעוֹר וְהִיא
כב כֵּהָה וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים : וְאִם־פָּשֹׂה תִּפְשֶׂה בָּעוֹר
כג וְטִמֵּא הַכֹּהֵן אֹתוֹ נֶגַע הוּא : וְאִם־תַּחְתֶּיהָ תַּעֲמֹד הַבַּהֶרֶת
כד לֹא פָשְׂתָה צָרֶבֶת הַשְּׁחִין הוּא וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן : * ס
כה אוֹ בָשָׂר כִּי־יִהְיֶה בְעֹרוֹ מִכְוַת־אֵשׁ וְהָיְתָה מִחְיַת הַמִּכְוָה בַּהֶרֶת

(ס"ת ב, ב)

---

kleur, בהרת, de term עמוק, bij de minder schelle שאת, en bij de gemengde בהרת-nuance de term שפל gebruikt wordt. (Vgl. IBN 'EZRA vs. 4).

21. Is er geen wit haar in de aangetaste plek, dan moet de patiënt tot nader onderzoek zeven dagen worden geïsoleerd. — ושפלה איננה מן העור, vgl. vs. 4; de kleur is, in vergelijking met בהרת, *niet zoo diep liggend*, d. w. z. niet zoo schelwit, — niet *sneeuwwit*, maar *kalkwit*. — והיא כהה, ja zelfs al is zij zwakker dan שאת, niet eens *wolwit*, maar slechts van de kleur van het *ei*ervliesje. Dan zijn hier de beide neven-schakeeringen van שאת en בהרת aangeduid, waarbij ook het optreden van *witte haren* onmiddellijke onreinverklaring tengevolge heeft, terwijl bij het enkele zich voordoen van de vlek, zevendaagsche afzondering plaats heeft.

22. *Twee symptomen* van onreinheid dus: witte haren of grooter worden der vlek; het optreden van *gezond vleesch*, מחיה, heeft bij ontsteking geen verontreinigenden invloed.

23. Heeft echter na verloop der eene afzonderingsweek geene uitbreiding der vlek plaats gehad, dan is dé lijder aanstonds rein te verklaren, en behoeft niet, zooals bij gewone melaatschheidvlekken op de *gezonde huid*, een tweede week geïsoleerd te worden. — Het zich voordoen van een der beide onreinheidssymptomen, nadat de lijder rein is verklaard, heeft natuurlijk onmiddellijke onreinverklaring ten gevolge. — צרבת. Ez. 21,3, komt ונצרבו בהבל פנים voor in den zin van: door hitte *verschrompelen*; dus: *het is het inschrompelen* der huid geweest bij het genezingsproces *der ontsteking*, dat de kleurverandering veroorzaakte, en deze is niet aan melaatschheid toe te schrijven. Het staat waarschijnlijk in stamverwantschap met שרף, *verbranden*, en het Thalmoedische: צרף, *verbinden*; צרבת dus: het begin der verharding der wond, het litteeken.

24. **מכות אש**, een direct of indirect *door vuur* veroorzaakte *brandwond*; bijv. door een gloeiende steen of stuk ijzer, of wel door vuur veroorzaakt. — מכוה, eene *verbrande plaats*. — מחית המכוה, de *genezende*, tot gezondheid

25 witte en roodachtige, of enkel witte vlek; Als dan de priester
haar schouwt, en zie: het haar is in wit veranderd in de
vlek, en haar kleur is dieper, dan de huid; — melaatschheid
is het, die op de gebrande plaats tot bloei is gekomen, —
en de priester zal hem onrein verklaren; eene plaag van
26 melaatschheid is het. Doch schouwt hij haar, en zie: er is
geen wit haar in de vlek, en lager dan de huid is zij niet of
zij is dof; — dan zal de priester hem zeven dagen opsluiten.
27 De priester zal hem wederom op den zevenden dag schouwen;
indien zij zich dan op de huid uitgebreid heeft, dan zal de
priester hem onrein verklaren; eene plaag van melaatschheid
28 is het. Doch indien de stralend-witte vlek op hare plaats is
blijven staan, zij heeft zich niet op de huid uitgebreid, — en
evenzoo als zij dof is geworden; — dan is het eene hoog-witte
vlek op de brandwond; de priester zal hem rein verklaren,
want het is een litteeken van een brandwond.
29 En een man of eene vrouw, op wien eene plaag zal
30 ontstaan aan het hoofd of aan den baard; Als dan de
priester de plaag schouwen zal, en zie: haar kleur is die-
per dan de huid en er is kort goudgeel haar in, — dan zal

---

terugkeerende *brandwond;* eig. het *herlevende der brandwond,* de daarop zich opnieuw vormende huid (zie vs. 18). De onreinheidssymptomen zijn, evenals bij ontsteking, *wit haar* of *uitbreiding der vlek.* De opsluiting ter afzondering geschiedt slechts *één* keer. — De afzonderlijke behandeling van ontsteking en brandwond, wier wetten geheel gelijk zijn, dient, naar de traditie, ter aanduiding, dat zij elk afzonderlijk moeten worden beoordeeld en zij niet gecombineerd kunnen worden, om samen één ziektegeval te vormen. Vertoont zich dus bij denzelfden persoon op een ontstoken en op een daarnaast liggende gebrande plaats een witte vlek, die op beide wonde plekken samen de vereischte grootte bezit, niet echter indien men ieder afzonderlijk beoordeelt, — dan is zelfs bij het optreden van bijv. witte haren, de patiënt *niet* onrein.

28. **והוא כהה.** WESSELY hier, evenals vs. 21: *en zij is* zoo *zwak,* dat er ook geene witte haren in zijn; — anderen: *en* evenzoo *als de kleur* niet stralendwit, בהרת is, maar *zwakker,* niet sneeuwwit, maar *kalkwit,* שאת, — dan is het niet eene שאת, die het teeken van melaatschheid is, maar שאת המכוה, een *hoogwitte vlek op een brandwond,* die צרבת המכוה is, *het litteeken van een genezende brandwond.* — Kleurverandering, zoolang zij zich beperkt tot overgang van de eene nuance in de andere, binnen den kring der vier bovengenoemde kleurschakeeringen blijvend, heeft geenerlei invloed op reinheid of onreinheid van den patiënt.

29. Vs. 29—37 en 40—43 behandelen de verschijnselen van melaatschheid op gewoonlijk *behaarde* plaatsen aan het lichaam: hoofdhaar en baard; 29—37 bespreken נתק, 40—43 קרחת en גבחת. Het verschil tusschen beide groepen staat niet geheel vast. Terwijl NACHM. aanneemt, dat נתק de naam is van *een enkele,* door haaruitval kaal geworden *plek,* קרחת en גבחת daarentegen de van den nek opwaarts of van het voorhoofd opwaarts zich door haaruitval vormende kaalheid van het *geheele* voor- of achterhoofd; — meent R. SHIMSHON uit Sens, dat het verschil daarin ligt,

כה לְבָנָה אַדַּמְדֶּמֶת אוֹ לְבָנָה׃ וְרָאָה אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נֶהְפַּךְ
שְׂעַר לָבָן בַּבַּהֶרֶת וּמַרְאֶהָ עָמֹק מִן־הָעוֹר צָרַעַת הִוא בַּמַּכְוֶה
כו פָּרָחָה וְטִמֵּא אֹתוֹ הַכֹּהֵן נֶגַע צָרַעַת הִוא׃ וְאִם ׀ יִרְאֶנָּה
הַכֹּהֵן וְהִנֵּה אֵין־בַּבַּהֶרֶת שֵׂעָר לָבָן וּשְׁפָלָה אֵינֶנָּה מִן־הָעוֹר
כז וְהוּא כֵּהֶה וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים׃ וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אִם־פָּשֹׂה תִּפְשֶׂה בָּעוֹר וְטִמֵּא הַכֹּהֵן אֹתוֹ נֶגַע
כח צָרַעַת הִוא׃ וְאִם־תַּחְתֶּיהָ תַּעֲמֹד הַבַּהֶרֶת לֹא־פָשְׂתָה בָעוֹר
וְהוּא כֵּהָה שְׂאֵת הַמִּכְוָה הִוא וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן כִּי־צָרֶבֶת הַמִּכְוָה
הִוא׃ * פ

כט וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בּוֹ נֶגַע בְּרֹאשׁ אוֹ בְזָקָן׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן
אֶת־הַנָּגַע וְהִנֵּה מַרְאֵהוּ עָמֹק מִן־הָעוֹר וּבוֹ שֵׂעָר צָהֹב דַּק

---

dat נתק een tijdelijke, *voorbijgaande* kaalheid, קרחת en גבחת een *ongeneeslijke* kaalhoofdigheid aanduidt. — In ieder geval is het kenmerkend verschil tusschen beiden, wat de behandeling ten opzichte van rein en onrein betreft, dat bij קרחת en גבחת in hoofdzaak de wetten van *onbehaarde* „huid over het vleesch" gelden, terwijl נתק, als op een overigens behaarde plek, zijne bijzondere bepalingen heeft. — ואיש או אשה. Hier worden beide groepen afzonderlijk genoemd en niet in אדם samengevat, met het oog op het geval van ziekte aan den *baard*, wat normaal alleen bij mannen kan voorkomen, terwijl de ziekten aan het *hoofd* ook bij vrouwen mogelijk zijn.

30. **והנה מראהו** enz. Daar, naar de traditie, *kleurverandering* der huid hoegenaamd niet in aanmerking komt, maar alleen gelet moet worden op aanwezigheid van *goudgeel haar*, moeten hier onze tekstwoorden zoo worden opgevat, dat: *zelfs als de kleur dieper is dan de huid*, m. a. w. helwit is, toch geen onreinheid intreedt, dan bij *goudgeel haar*, en niet bij het optreden van *witte haren*, zooals bij gewone melaatschheid. Dit *goudgeel haar* bewerkt echter ook onreinheid, al is de kleur der *huid* hoegenaamd niet veranderd. Uit vs. 31 en 32, evenals uit vs. 35 en 36 in verband met vs. 34 blijkt immers, dat nóch voor de afzondering tot nadere observatie (הסגר), nóch voor de onreinverklaring bij uitbreiding, de huidkleur iets ter zake doet, maar ook al is de kleur niet „dieper", d. w. z. witter, dan de normale huid, niettemin afzondering of onreinverklaring plaats heeft. Inderdaad leert dan ook de traditie, dat bij melaatschheid op behaarde plekken, hoofd en baard, de huidkleur niets terzake doet en onreinverklaring kan volgen, zoo zich de verschijnselen (goudgeel haar of uitbreiding) voordoen, ook al is de kleur der huid minder wit dan de vier melaatschheidsnuancen of welke andere kleur ook. Bij „vleeschhuid" daarentegen kan, zooals reeds herhaaldelijk opgemerkt, van geen melaatschheid meer sprake zijn, zoodra de kleur der vlekken minder wit is, dan de witheid van een *eiervlies*, de laagste der vier nuancen. Dit geval is

de priester hem onrein verklaren; haaruitval is het, eene
31 melaatschheid aan het hoofd of aan den baard is het. Maar
wanneer de priester de plaag van haaruitval schouwen zal,
en zie: zijn kleur is niet dieper dan de huid, en zwart haar
is er niet in, — dan zal de priester den door haaruitval ge-
32 troffene zeven dagen opsluiten. Als nu de priester de plaag
op den zevenden dag schouwen zal, en zie: de haaruitval
heeft zich niet uitgebreid en er is geen goudgeel haar in,
en de kleur van de onthaarde plek is niet dieper dan de
33 huid; — Dan zal hij zich laten scheren, maar de plaats van
den baarduitval zal hij niet scheren; en de priester zal den
door haaruitval aangetaste ten tweeden male zeven dagen op-
34 sluiten. Als nu de priester den haaruitval zal schouwen op den
zevenden dag, en zie: de haaruitval heeft zich op de huid niet uit-
gebreid, en zijne kleur is niet dieper dan de huid, — dan zal de
priester hem rein verklaren; hij zal zijne kleederen wasschen en
35 rein zijn. Breidt zich echter de haaruitval uit op de huid, nadat
36 hij rein verklaard is; En de priester schouwt hem, en zie: de
haaruitval heeft zich op de huid uitgebreid, — dan zal de priester
niet eerst naar goudgeel haar onderzoek doen, — onrein is hij.

---

juist daarom vs. 38 en 39 behandeld, om de tegenstelling tusschen „vleeschhuid" en „behaarde huid" helder te doen uitkomen. — ובו, *en daarin*, in de aangetaste plek, *bevindt zich* thans, onverschillig of het vóór of ná den haaruitval is ontstaan, שער צהב דק, *twee haartjes, goudgeel* van kleur, *kort;* daar ook aan het minimum van een tweetal haartjes gedacht wordt, kan דק hier moeilijk beteekenen: *dun.* — WESSELY meent, dat op een door נתק aangetaste plek de haargroei van nature zwak is en daarom דק hier niet een *eisch*, maar slechts een normale *eigenschap* aanduidt; het komt enkel op de *kleur* aan; terwijl de traditie toch hier, evenals bij het *witte haar* bij gewone melaatschheid, eene minimum-lengte vaststelt. — In tegenstelling met melaatschheid op de „vleeschhuid", waar de kleurverandering aan het ontstaan van het witte haar moet zijn voorafgegaan, om dit laatste tot symptoom van onreinheid te maken, is het bij נתק onverschillig, wat eerst is ontstaan; zoodra goudgeel haar op een onthaarde plek door den priester wordt gezien, heeft deze de onmiddellijke onreinverklaring uit te spreken. — נתק, eig. *losrukking*, een van nature, niet door menschenhand ontstaande *haaruitval*, van נתק, *afrukken*; WESSELY: een ziekte in het haar, die het zoo dun en zwak doet worden, dat het bij de minste aanraking doormidden *breekt* en ook uitvalt. In המרט van vs. 40 daarentegen ziet hij: *uitvallen van* overigens geheel *gezond haar.*

31. Ziet de priester daarentegen van den beginne afaan geen goudgeel haar, dan moet, *z e l f s indien de kleur der huid* absoluut *niet is veranderd, zevendaagsche afzondering* plaats hebben; indien althans zich op de onthaarde plek geen twee *zwarte* haren vertoonen. Het optreden van *zwart haar* immers bewijst, zooals vs. 37 duidelijk staat, dat de ziekte genezen is, en heeft aanstonds *reinverklaring* ten gevolge, zonder dat opsluiting noodzakelijk is. Het niet-aanwezig zijn van *goudgeel haar* blijkt reeds uit de tegenstelling met het vorige vers en behoeft niet uitdrukkelijk te worden vermeld. Wél noodig is echter de bepaling, dat ook het optreden van *zwart haar* bij het *eerste* priesteronderzoek, zonder meer reinverklaring

וְטִמֵּא אֹתוֹ הַכֹּהֵן נֶתֶק הוּא צָרַעַת הָרֹאשׁ אוֹ הַזָּקָן הִוא׃
לא וְכִי־יִרְאֶה הַכֹּהֵן אֶת־נֶגַע הַנֶּתֶק וְהִנֵּה אֵין־מַרְאֵהוּ עָמֹק מִן־
הָעוֹר וְשֵׂעָר שָׁחֹר אֵין בּוֹ וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־נֶגַע הַנֶּתֶק שִׁבְעַת
לב יָמִים׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה
הַנֶּתֶק וְלֹא־הָיָה בּוֹ שֵׂעָר צָהֹב וּמַרְאֵה הַנֶּתֶק אֵין עָמֹק מִן־
ד לג הָעוֹר׃ וְהִתְגַּלָּח* וְאֶת־הַנֶּתֶק לֹא יְגַלֵּחַ וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־
לד הַנֶּתֶק שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּתֶק בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּתֶק בָּעוֹר וּמַרְאֵהוּ אֵינֶנּוּ עָמֹק
לה מִן־הָעוֹר וְטִהַר אֹתוֹ הַכֹּהֵן וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְטָהֵר׃ וְאִם־פָּשֹׂה
לו יִפְשֶׂה הַנֶּתֶק בָּעוֹר אַחֲרֵי טָהֳרָתוֹ׃ וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה פָּשָׂה
הַנֶּתֶק בָּעוֹר לֹא־יְבַקֵּר הַכֹּהֵן לַשֵּׂעָר הַצָּהֹב טָמֵא הוּא׃

---

tengevolge heeft. — נגע הנתק, wederom: *den door haaruitval aangetaste* (zie vs. 4). De traditie ziet overigens in שחר enkel tegenstelling tot צהב, en neemt aan, dat haar van *elke* andere kleur dan goudgeel, den patiënt rein doet verklaren.

32. Indien na de zevendaagsche afzondering *geen* uitbreiding, nóch het optreden van goudgeel haar valt te constateeren, dan moet, *ook als de huidkleur normaal is*, ten tweeden male eene zevendaagsche afzondering plaats hebben. — WESSELY meent, dat gewoonlijk kleurverandering der *huid* gepaard zal gaan met optreden van goudgeel haar en daarom hier het normale geval wordt beschreven: geen uitbreiding, geen goudgeel haar, geene kleurverandering der huid.

33. Vóór die afzondering echter *moet hij* geheel zijn hoofd *zich afscheren*, והתגלח; dit behoeft *niet* door een priester en niet met een scheermes te geschieden, in tegenstelling met het in hoofdst. 14 voorgeschreven scheren. — את הנתק לא יגלח. Daar de *onthaarde* plek in ons geval absoluut geen haren vertoont, daar er immers nóch goudgeel haar, nóch haar van eenige andere kleur in mag zijn, verklaart de traditie, dat hier bepaald wordt, dat ook de naaste omgeving der onthaarde plek niet wordt weggeschoren, maar een krans van twee haarbreedten om de plek heen moet blijven staan, om uitbreiding van den haaruitval te kunnen beoordeelen. Ook hieruit blijkt, dat bij נתק kleurverandering der *huid* niet gevorderd wordt.

34. Vertoont zich ná de tweede afzonderingsweek geene uitbreiding, en is de kleur ook niet dieper, (wat naar WESSELY, steeds met het optreden van goudgeel haar zou gepaard gaan, waardoor hij dus onrein zou worden) dan is hij na *kleederwassching* geheel rein.

35—36. Uitbreiding van den haaruitval tijdens de afzondering heeft, zooals uit vs. 32 en 34 blijkt, dadelijke onreinverklaring ten gevolge. Doch ook indien, nadat de patiënt na twee weken afzondering rein verklaard is wegens het ontbreken van eenig onreinheidssymptoom, alsnog

37 Wanneer echter de haaruitval onveranderd gebleven is in zijne verschijnselen, maar er is zwart haar op gegroeid, dan is de haaruitval genezen; rein is hij, en de priester zal hem
38 rein verklaren. — En een man of eene vrouw, op de huid van wier vleesch stralende vlekken zullen zijn, — witte stra-
39 lende vlekken, — En de priester schouwt, en zie: op de huid van hun vleesch zijn stralende vlekken, maar dofwit, — dan is het een vurige uitslag, die op de huid uitgebroken is;
40 rein is hij. — En iemand, wiens hoofdhaar uitvalt, die is een
41 kaalhoofd; rein is hij. Valt hem aan den kant van zijn aangezicht het hoofdhaar uit, dan is hij een vóór-kaalhoofd; rein
42 is hij. Maar vertoont zich op het kaalgeworden achterhoofd of op het kaalgeworden vóórhoofd een plaag, wit en roodachtig, — dan is het eene uitbrekende melaatschheid aan zijn kaalgewor-
43 den achterhoofd of aan zijn kaalgeworden vóórhoofd. Als de priester hem nu schouwen zal, en zie: de hoogwitte aangetaste plek

---

uitbreiding zich voordoet, dan wordt dit niet als een nieuw optreden eener plaag beschouwd en dus afzondering voorgeschreven, maar het wordt als vervolg der vorige melaatschheid behandeld en aanstonds onrein verklaard. — Goudgeel haar, dat zich bij het eerste priesteronderzoek vertoont, heeft dadelijke onreinheid ten gevolge; *uitbreiding* kan natuurlijk eerst bij het tweede onderzoek worden beoordeeld. Dat dus goudgeel haar den patiënt ook dan onrein maakt, als het ná zijne vrijlating uit de afzondering optreedt, spreekt vanzelve. Alleen omtrent de gevolgen van *uitbreiding* van den ouden haaruitval kan twijfel ontstaan, die door onze verzen wordt opgelost. — Bovendien blijkt hier, dat „goudgeel haar" en „uitbreiding" onafhankelijk van elkander, zoo gezamenlijk, als afzonderlijk, onreinheid ten gevolge hebben.

37. ואם בעיניו עמד הנתק, *indien de haaruitval in zijne verschijnselen* onveranderd *gebleven is*, d. w. z. ook al blijven de uitbreiding of goudgeel haar zich voordoen, zijn dus de onreinheidssymptomen nog aanwezig, *maar er groeit zwart haar*, of algemeen niet-goudgeel haar, *dan is de haaruitval genezen.* Anderen: *indien in zijne*, des priesters, *oogen de haaruitval is blijven staan*, na absolute onreinverklaring, en er groeit zwart haar in. Zoowel de absoluut onreine, bij wien zich dus uitbreiding of goudgeel haar heeft voorgedaan, als de tot nadere observatie afgezonderde, wordt door het optreden van *zwart*, d. w. z. gezond, normaarkleurig *haar* dadelijk *rein.* — טהור הוא וטהרו הכהן. De traditie leidt uit deze woorden af, dat aan twee voorwaarden moet worden voldaan: de patiënt moet feitelijk *rein*, van melaatschheid vrij *zijn*, en de priester moet hem *rein verklaren.* Ontbreekt een van beiden, dan is de reinheid nog niet ingetreden (vgl. vs. 44 bij de onreinverklaring). — Anderen: וטהרו הכהן, *nadat de priester de reinigingshandelingen* van hoofdst. 14 *voor hem zal hebben volbracht*, daar hier immers van een absoluut onrein verklaarde sprake is.

38. Boven zagen wij reeds dat v. s. onze plaats, als behandelende witte vlekken *op de vleeschhuid*, die niet door melaatschheid ontstaan zijn en doffer zijn dan de laagste der vier kleurnuancen van melaatschheid, hier is ingelascht als tegenstelling tegen het voorafgaande, waar ook dofwitte vlekken als melaatsch kunnen behandeld worden, en zoo tusschen de beide

לו וְאִם־בְּעֵינָיו עָמַד הַנֶּתֶק וְשֵׂעָר שָׁחֹר צָמַח־בּוֹ נִרְפָּא הַנֶּתֶק
לז טָהֵר הוּא וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן׃ ס וְאִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה
לח בְעוֹר־בְּשָׂרָם בֶּהָרֹת בֶּהָרֹת לְבָנוֹת׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה בְעוֹר־
בְּשָׂרָם בֶּהָרֹת כֵּהוֹת לְבָנֹת בֹּהַק הוּא פָּרַח בָּעוֹר טָהוֹר
מ הוּא׃ * ס וְאִישׁ כִּי יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ קֵרֵחַ הוּא טָהוֹר הוּא׃
מא וְאִם מִפְּאַת פָּנָיו יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ גִּבֵּחַ הוּא טָהוֹר הוּא׃ וְכִי־
מב יִהְיֶה בַקָּרַחַת אוֹ בַגַּבַּחַת נֶגַע לָבָן אַדְמְדֶּם צָרַעַת פֹּרַחַת הוּא
מג בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ׃ וְרָאָה אֹתוֹ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה שְׂאֵת־הַנֶּגַע

(מלפנ׳ ב׳ מפ׳)

---

groepen van ziekte op behaarde plekken is geschoven. Anderen meenen, dat vs. 38—41 de reinheidsgevallen van beide groepen behandelen, nl. 38 en 39 dof-witte vlekken op de *vleeschhuid*, 40 en 41 kaalhoofdigheid. reinheidsgeval bij *behaarde* plekken. Vs. 42—44 bespreken dan de bijzondere bepaling, dat een oorspronkelijk behaarde plek, eens geheel onthaard, in zeker opzicht als *vleeschhuid* behandeld wordt. Vs. 45 en 46 behandelen in elke opvatting aan het einde der bespreking van melaatschheid aan menschen, de wijze, waarop de door melaatschheid getroffene moet leven en zich gedragen. — בהרת לבנת, ook al zijn het *verscheidene, witte* vlekken, maar zij zijn 39, כהות לבנת, *dof-wit*, doffer namelijk dan de kleur van een eiervlies. — בהק הוא, eig. *iets glanzends*, schitterend; v. s. een huiduitslag, die op de donkere huid van den Oosterling *donkerwit* schijnt; in ieder geval: witte vlekken, maar niet zoo wit als de bekende kleurschakeeringen.

40. ימרט, WESSELY: hoewel het haar overigens gezond is, *valt het uit*; NACHM.: *het* gehecle *hoofdhaar valt uit;* MAIMONIDES: *de kaalheid*, oorspronkelijk tot een kleine plek beperkt, breidt zich *over geheel zijn hoofd* uit. (Vgl. vs. 29 en 30). — טהור הוא, *hij is rein*, tenzij zich de verschijnselen van vs. 42 en 43 voordoen. „Goudgeel haar" heeft hier geen invloed.

41. מפאת פניו, van de voorzijde, *van den kant van zijn aangezicht* wordt het gedeelte van den schedel tot de kruin kaal. Vóórhoofdkaalheid en achterhoofdkaalheid zijn twee verschillende ziekten, die ieder op zichzelve moeten behandeld worden, zoo zich onreinheidsverschijnselen voordoen.

42. לבן אדמדם, zie vs. 19. Waarschijnlijk zal ook hier weer het meest gewone geval zijn besproken, dat bij kaalhoofdigheid de uitbrekende melaatschheid zich in een met rood doormengde witte vlek vertoont. Natuurlijk gelden dezelfde bepalingen bij alle vs. 2 genoemde kleurnuancen, zooals uit vs. 43 blijkt: כמראה צרעת עור בשר, zoodra zich *een der kleuren* vertoont *van melaatschheid op de vleeschhuid.* — צרעת, dan is het geen נתק, geen *haarziekte*, maar werkelijke *melaatschheid*, die door de gewone verschijnselen: uitbreiding of gezond vleesch, (מחיה en פסיון) onrein wordt; *wit haar* maakt hier, op de onthaarde plaats, niet onrein.

43. שאת הנגע = נגע השאת, *de ziekte, die in een hoogwitte vlek bestaat*, is wit met rood gemengd; zie het vorige vers; — of כמראה צרעת enz. — *als een der kleuren*, die het criterium *van melaatschheid* vormen *bij de huid van het vleesch.*

is wit en roodachtig aan zijn kaalgeworden achterhoofd of
aan zijn kaalgeworden vóórhoofd, als de kleur van melaatsch-
44 heid in de huid van het vleesch, — Een melaatsch man is
hij, onrein is hij; onrein moet hem de priester verklaren;
45 op zijn hoofd is zijne plaag. De melaatsche nu, op wien
de plaag is, diens kleederen zullen gescheurd zijn, zijn hoofd-
haar zal in het wild groeien en tot over den knevel zal hij
46 zich omhullen; en: „onrein! onrein!" zal hij roepen. Al
de dagen, zoolang de plaag aan hem is, zal hij onrein blij-
ven, onrein is hij immers; eenzaam zal hij wonen, buiten de
47 legerplaats zal zijn verblijfplaats wezen. — En een kleed,
waaraan eene plaag van melaatschheid zijn zal, hetzij aan
48 een wollen kleed of aan een linnen kleed; — Of aan den
scheringdraad of aan den inslagdraad voor linnen of wollen
49 stof, of aan leder of aan alle lederwerk; Als de plaag sterk
groen of hoogrood is aan het kleed of aan het leder of
aan de schering of aan den inslag of aan eenig lederwerk,

---

44. **איש צרוע הוא**, *een melaatsche man*, = persoon, *is hij*, de geheele persoon, niet alleen de aangetaste plek. — טמא הוא, feitelijk *is hij onrein*, doch de vs. 45 en 46 omschreven gevolgen daarvan treden eerst in werking: טמא יטמאנו. als de priester hem, bij zijne feitelijke onreinheid, *uitdrukkelijk onrein verklaard heeft*. De onrein-verklaring van den priester werkt echter alleen, indien zich werkelijke onreinheidsverschijnselen voordoen. Deze wet geldt alleen voor melaatschheid. Alle andere toestanden van onreinheid hangen uitsluitend af van de *feiten*, niet van een verklaring van een priester of wien ook.

45. Als een rouwbedrijvende, verscheurt de melaatsche zijne kleeding, laat zijn hoofdhaar wild groeien en *omhult* zijn hoofd *tot over den knevel*, d. w. z. tot over de lippen. Ibn 'Ezra: *tot iets boven den knevel*. Anderen zien in וראשו יהיה פרוע, de bepaling: dat hij de *gewone hoofdbedekking moet afzetten* en zich een hoofddoek over het hoofd slaan, dien hij dan tot over de lippen naar beneden trekt. (Vgl. 10,6). Om anderen te vrijwaren voor zijne aanraking, roept hij: „ik ben onrein!" — men kan immers aan zijn uiterlijk niet zien, of hij rouwbedrijvend of melaatsch is. Ook de rouwbedrijvende toch omhult zijn voorhoofd. (Ez. 24,17 en 22).

46. Zijne onreinheid houdt niet na een zeker aantal dagen op, zooals bij verontreiniging door een lijk bijv., — maar duurt voort, zoolang de ziekte niet is geweken. Al dien tijd *blijft hij onrein*, יטמא, daar hij immers physiek טמא, onrein, door melaatschheid aangetast is. — De vs. 46 gegeven bepalingen gelden *al den tijd, dat de plaag aan hem is*, ook gedurende den afzonderingstijd, tot nadere observatie en beslissing. De wetten van vs. 45 daarentegen, gelden alleen voor den *absoluut onreine*, מוחלט, niet voor den voorloopig geïsoleerde (מוסגר). — בדד ישב, *alleen moet hij verblijf houden*, geen andere onreinen bij hem zijn; en wel: niet *alleen blijven* in zijn eigen woning, maar: מחוץ למחנה מושבו, *de hem aangewezen verblijfplaats bevindt zich buiten elke legerplaats*. Terwijl de door een lijk verontreinigde slechts het heiligdom moest mijden, de door vloeiïng onrein gewordene, ook het Levieten-kamp, dat zich rondom het heiligdom bevond, niet mocht betreden, was den melaatsche ook de toegang tot Israël's legerplaats ontzegd. — De traditie leert, dat, doordien een melaatsche een huis betreedt, alles wat zich daarin bevindt, onrein wordt.

לְבָנָה אַדַמְדֶּמֶת בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בִגַבַּחְתּוֹ כְּמַרְאֵה צָרַעַת עוֹר
מד בָּשָׂר : אִישׁ־צָרוּעַ הוּא טָמֵא הוּא טַמֵּא יְטַמְּאֶנּוּ הַכֹּהֵן
מה בְּרֹאשׁוֹ נִגְעוֹ : וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר־בּוֹ הַנֶּגַע בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים
וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ וְעַל־שָׂפָם יַעְטֶה וְטָמֵא ׀ טָמֵא יִקְרָא :
מו כָּל־יְמֵי אֲשֶׁר הַנֶּגַע בּוֹ יִטְמָא טָמֵא הוּא בָּדָד יֵשֵׁב מִחוּץ
מז לַמַּחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ : ס וְהַבֶּגֶד כִּי־יִהְיֶה בּוֹ נֶגַע צָרַעַת בְּבֶגֶד
מח צֶמֶר אוֹ בְּבֶגֶד פִּשְׁתִּים : אוֹ בִשְׁתִי אוֹ בְעֵרֶב לַפִּשְׁתִּים וְלַצָּמֶר
מט אוֹ בְעוֹר אוֹ בְכָל־מְלֶאכֶת עוֹר : וְהָיְתָה הַנֶּגַע יְרַקְרַק ׀ אוֹ
אַדַמְדָּם בַּבֶּגֶד אוֹ בָעוֹר אוֹ־בַשְׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב אוֹ בְכָל־כְּלִי־עוֹר

47—59. Melaatschheid aan wollen, linnen of lederen stoffen, waarvan het wezen nog niet is verklaard. MAIM. en NACHM. denken aan eene wonderbare gramschapsuiting Gods, die zich uitsluitend onder Israël zou vertoonen, aan kleeren en huizen, om hun als waarschuwend teeken te dienen en tot boete en berouw aan te sporen. Anderen denken aan een reinheidsmaatregel en meenen, dat de naam *melaatschheid* slechts overdrachtelijk is; daartegen spreken echter de bepalingen omtrent het *opnieuw uitbreken* der verschijnselen. Nog anderen meenen, dat hier gedacht moet worden aan stoffen, vervaardigd uit wol of huiden van door melaatschheid aangetaste dieren, waarbij dan de verschijnselen zich zelfs na het looien der huiden zouden herhalen; bij linnen stoffen moet dan de ziekte reeds in het vlas zich hebben vertoond. — והבגד, niet alleen: *kleederen*, maar ook *kleeden*, gordijnen, zeilen, dekkleeden enz. Als stoffen, waaruit kleederen worden vervaardigd, noemt ons vers uitsluitend *wol* en *linnen*, die de gewone kleedingsstoffen zijn. Naar de traditie zijn andere stoffen, als zijde, katoen enz., niet aan de hier gegeven bepalingen onderworpen. IBN 'EZRA meent, dat de melaatschheid bij andere stoffen inderdaad niet voorkomt; of dat hier slechts het meest voorkomende geval behandeld is. — Ons vers bespreekt *geweven stof*, terwijl de woorden או בשתי או בערב spreken over de *draden*, het garen, dat als schering of inslag zal worden gebruikt; evenzoo moet men onderscheiden tusschen עור, *leder*, de grondstof, en מלאכת עור, kleeden, die *uit leder zijn vervaardigd*.

48. שתי, v. s. samenhangend met השתות, de *stutten*, steunpilaren, grondzuilen (Ps. 11,3): de *schering-* of ketting-draden, die den grondslag van het weefsel vormen, en waarmede de inslagdraad *zich vermengt*, ערב. — לפשתים ולצמר, v. s. *bestemd voor* stof uit *wol of linnen*; v. a. *van wol of linnen*; n. a. *hetzij wol of linnen*. — עור, gelooid *leder*; de ongelooide of nog niet voldoende bewerkte huid, is niet aan de hier gegeven wetten onderworpen; de huid moet, zooals zij daar is, voor menschelijk gebruik geschikt zijn gemaakt.

49. ירקרק, *het sterkste groen*; אדמדם, *het sterkste rood*. — De herhaling der getroffen objecten in ons vers dient, naar WESSELY, om de beide kleuren als melaatschheidskenteeken aan te geven bij *alle* vs. 47 en 48 genoemden. — נגע צרעת הוא. De *vlekken* op zichzelve vormen, indien zij niet na

dan is het eene plaag van melaatschheid en moet den priester
50 getoond worden. De priester zal de plaag schouwen, en het door
51 de plaag aangetaste zeven dagen opsluiten. Als hij nu de plaag op den zevenden dag schouwt, — dat de plaag zich uitgebreid heeft aan het kleed of aan de schering of aan den inslag of aan het leder, aan alles, waartoe leder verwerkt wordt tot gebruiksvoorwerp; — dan is de plaag eene verterende melaatschheid,
52 onrein is zij. En men zal verbranden het kleed of den scheringdraad of den inslagdraad van wol of van linnen, of elk lederen voorwerp, waaraan de plaag zijn mocht; want eene verterende
53 melaatschheid is het, in vuur moet het verbrand worden. Indien echter de priester schouwen zal, en zie: de plaag heeft zich niet uitgebreid aan het kleed of aan de schering of aan den inslag
54 of aan welk lederwerk ook, — Dan zal de priester gebieden en zal men de plaats, waaraan de plaag is, wasschen; en zal hij het
55 ten tweeden male zeven dagen opsluiten. Als nu de priester schouwen zal, nadat men de plaag gewasschen heeft, en zie: de plaag heeft hare kleur niet veranderd, ofschoon de plaag zich niet uitgebreid heeft, — dan is zij onrein, in vuur moet gij het verbranden; eene invreting is het aan den verkeerden of aan
56 den rechten kant. Wanneer echter de priester schouwt, en zie:

---

afzondering en uitwassching zijn verdwenen, een kenmerk van melaatschheid, terwijl bij menschen er steeds een verschijnsel moet bijkomen, bijv. wit haar, rauw vleesch of dgl. (WESSELY). Anderen: *het kan melaatschheid zijn*, evenals vs. 2, het gelijkt op melaatschheid.

51. De herhaling der objecten dient, naar de traditie, hier om er op te wijzen, dat *elke* uitbreiding, ook al is de nieuwe vlek verwijderd van de oorspronkelijke, onmiddellijke onreinverklaring ten gevolge heeft. Bij *menschen* daarentegen moet de *oorspronkelijke* vlek zich naar buiten toe hebben uitgebreid, terwijl het optreden van een *nieuwe* vlek alleen veroorzaakt, dat de patiënt als aan *twee* afzonderlijke plagen lijdende wordt behandeld. — לכל אשר יעשה העור למלאכה, *alles, waarvoor leder gebruikt wordt om er een gebruiksvoorwerp* van te maken. — צרעת ממארת, naar RASHIE, IBN 'EZRA e. a. van מאר, in מלון ממאיר, een *stekende*, verterende *doorn*, (Ez. 28,24), *verterend*, invretend; de ziekte zal steeds verder om zich grijpen en het geheele kleed ten slotte aantasten. Anderen, uit het Arabisch: *kaalmakend*, minder waarschijnlijk. WESSELY: *verterend*, omdat, als eenmaal de plaag zich uitbreidt, niet, als bij menschen, genezing mogelijk is, maar *het kleed in zijn geheel verbrand moet worden*. KEIL: צרעת ממארת הנגע, *eene melaatschheid, die de plaag tot een verderfelijke maakt*, הנגע, als voorwerp; vgl. echter vers 52.

52. De herhaling der stoffen dient hier, naar WESSELY en traditie, om het voorschrift van verbranding te beperken tot de voor onreinverklaring vatbare stoffen; zoodat versieringen uit andere stoffen, op het kleed aangebracht, er eerst mogen worden afgenomen en niet mede behoeven verbrand te worden. *Verbrand* moet het worden, *omdat het een verterende*, ook andere kleederen aantastende *melaatschheid* is; wegwerpen zou dus gevaar voor anderen opleveren (WESSELY).

53. Is er na de eerste zeven dagen van afzondering geene uitbreiding

נ נֶגַע צָרַעַת הִוא וְהָרְאָה אֹתוֹ־הַכֹּהֵן׃ * וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע (נגע ב׳ ב׳)
נא וְהִסְגִּיר אֶת־הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים׃ וְרָאָה אֶת־הַנֶּגַע בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי כִּי־פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבֶּגֶד אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב אוֹ בָעוֹר
לְכָל אֲשֶׁר־יֵעָשֶׂה הָעוֹר לִמְלָאכָה צָרַעַת מַמְאֶרֶת הַנֶּגַע טְמֵא
נב הוּא׃ וְשָׂרַף אֶת־הַבֶּגֶד אוֹ אֶת־הַשְּׁתִי ׀ אוֹ אֶת־הָעֵרֶב בַּצֶּמֶר
אוֹ בַפִּשְׁתִּים אוֹ אֶת־כָּל־כְּלִי הָעוֹר אֲשֶׁר־יִהְיֶה בּוֹ הַנֶּגַע כִּי־
נג צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִוא בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף׃ וְאִם־יִרְאֶה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה
לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבֶּגֶד אוֹ בַשְּׁתִי אוֹ בָעֵרֶב אוֹ בְּכָל־כְּלִי־עוֹר׃
נד וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְכִבְּסוּ אֵת אֲשֶׁר־בּוֹ הַנָּגַע וְהִסְגִּירוּ שִׁבְעַת־יָמִים
נה שֵׁנִית׃ * וְרָאָה הַכֹּהֵן אַחֲרֵי ׀ הֻכַּבֵּס אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה לֹא־ (אחרי הכבס)
הָפַךְ הַנֶּגַע אֶת־עֵינוֹ וְהַנֶּגַע לֹא־פָשָׂה טָמֵא הוּא בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפֶנּוּ
נו פְּחֶתֶת הִוא בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ׃ וְאִם־רָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה

---

te constateeren, noch ook een nieuwe vlek ontstaan (daarvoor de herhaling der objecten; zie vs. 51), dan moet de aangetaste plek worden gewasschen en ten tweeden male worden geïsoleerd. Hier wordt aan gewoon *wasschen* met zeep gedacht, niet aan *ritueel baden*. Het *geheele* kleed behoeft niet te worden gewasschen, alleen de aangetaste plek met hare naaste omgeving.

55. Blijkt na de tweede afzondering, die op het wasschen is gevolgd, de kleur der vlek *onveranderd*, d. w. z. nog steeds hoogrood of groen, maar niet tot een andere nuance of kleur overgegaan, dan is, ook zonder uitbreiding, het geheele kleed onrein en moet verbrand worden. — אחרי הכבס, *nadat*, vóór de tweede afzondering, *het kleed gewasschen was;* הכבס, een samengestelde vorm uit Hoph'al en Hithpa'el. Een lijdende vorm 3de pers. met den 4den naamval, in den zin van een onbepaald voornaamwoord: *m e n heeft het gewasschen.* — פחתת, van פחת, *kuil*, diep *ingevreten*, of invretende melaatschheid. — בקרחתו או בגבחתו, *op de achter- of op de voorzijde* van het kleed; aan den verkeerden- of aan den rechterkant; v. s. קרחת, kale achterzijde; גבחת, de wollige voorzijde der stof, vandaar algemeen: קרחת, wat kaal, afgesleten is; גבחת, wat wollig, nieuw is.

56. כהה, *dof*, zwak *geworden;* d. i. v. s., niet meer *h o o grood* of *groen*, maar nog altijd rood of groen van kleur; MAIM.: het is van hoogrood tot hooggroen overgegaan of omgekeerd. — Heeft de vlek een geheel andere kleur aangenomen, dan is dit geen melaatschheid meer, en valt het onder de bepaling van vs. 50. — וקרע אתו, men scheurt *het*, den נגע, de aangetaste plek, van het kleed af, en zet er een lap in; vervolgens baadt men het kleed en is het rein, wat vs. 58 wordt voorgeschreven. Breekt echter opnieuw de ziekte uit, (vs. 57) dan is de melaatschheid een telkens opnieuw *uitbrekende, en moet men het* geheele *kleed verbranden.* — היא, vrouwel. slaat op נגע צרעת; het mannel. aanhangsel van תשרפנו op בגד. — את אשר בו הנגע, *dat, waaraan de plaag* zich toont te bevinden; vertoont zij zich nl. opnieuw

de door de plaag aangetaste plek is dof geworden, nadat men haar gewasschen heeft, — dan zal hij haar van het kleed of van het leder of van de schering of van het inslaggaren afscheuren.
57 En wanneer zij zich wederom vertoont aan het kleed of aan de schering of aan den inslag of aan eenig lederwerk, dan is het eene weder uitbrekende melaatschheid; in vuur moet gij
58 verbranden dat, waaraan de plaag is. En het kleed of de schering of de inslag of eenig lederwerk, dat men gewasschen zal hebben en waarvan de plaag geweken zal zijn, zal ten
59 tweeden male gewasschen worden en dan rein zijn. Dit is de leer voor de plaag der melaatschheid aan een wollen of linnen kleed, of aan schering- of inslaggaren, of eenig lederwerk, om het rein of onrein te verklaren."

14 2 1 De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Dit zal de leer voor den melaatsche zijn, op den dag zijner reinwording: hij zal
3 voor den priester gebracht worden. De priester zal namelijk naar buiten de legerplaats gaan; en de priester zal schouwen, en zie: de plaag der melaatschheid is van den melaatsche ge-
4 nezen; Dan zal de priester gebieden, dat men voor hem, die zich reinigen wil, neme twee levende reine vogels, en een stuk

---

op het *kleed*, dan is de ingezette *lap* nog onaangetast en behoeft niet mede verbrand te worden. Breekt de ziekte echter op de ingezette *lap* uit, dan wordt het, immers reeds vroeger aangetaste, kleed daardoor mede getroffen en moet verbrand worden. — תשרפנו, niet alleen את אשר בו הנגע תשרף, de plaats, waaraan de ziekte is, maar het *geheele* kleed.

58. Gaat bij het wasschen na de eerste week van afzondering echter de vlek geheel weg, — dan is het kleed physiek rein, *doch moet ten tweeden male gewasschen worden*, ritueel gebaden, *om* alsdan *ook ritueel rein te zijn*.

59. De *melaatschheid aan kleederen* is hiermede geheel afgehandeld en wordt daarom met een samenvattend זאת תורת afgesloten. Voor den *mensch* daarentegen volgen nog in hoofdstuk 14 de reinigingshandelingen, waarmede dit onderwerp eerst sluit, daarom staat in ons hoofdstuk bij melaatschheid aan *menschen* geen slotvers. — תורת נגע צרעת בגד הצמר, de leer *aangaande* de plaag *van* melaatschheid *van* een kleed *uit* wol enz., vier woorden na elkander, die in den סמיכות-vorm staan.

HOOFDSTUK XIV. De reinigingshandelingen, waaraan de melaatsche zich, nadat de ziekte is geweken, moet onderwerpen, alvorens hem weder is toegestaan, het heiligdom te betreden, zijn in twee geheel gescheiden handelingen verdeeld: de eigenlijke *reiniging*, die natuurlijk *buiten den tempel* geschiedt (vs. 2—8), en waardoor den melaatsche de toegang tot de legerplaats van Israël weder wordt veroorloofd; en de verzoenende *offerhandeling*, die hem den toegang tot den tempel opent en het nuttigen van gewijde spijzen veroorlooft (9—32). Daar hier de *offer*handeling het meest uitvoerig besproken wordt, richt zich het voorschrift tot *Mozes* alleen, die het aan gansch Israël zal moeten bekend maken (vgl. onze aanteekening 11,1 en 12,1).

2. זאת תהיה תורת המצרע, *dit zal de leer voor den melaatsche zijn op*

בַּהֶה הַנֶּגַע אַחֲרֵי הַכִּבֵּס אֹתוֹ וְקָרַע אֹתוֹ מִן־הַבֶּגֶד אוֹ מִן־
נה הָעוֹר אוֹ מִן־הַשְׁתִי אוֹ מִן־הָעֵרֵב׃ * וְאִם־תֵּרָאֶה עוֹד בַּבֶּגֶד מפטיר
אוֹ־בַשְׁתִי אוֹ־בָעֵרֵב אוֹ בְכָל־כְּלִי־עוֹר פֹּרַחַת הִוא בָּאֵשׁ
נו תִּשְׂרְפֶנּוּ אֵת אֲשֶׁר־בּוֹ הַנָּגַע׃ וְהַבֶּגֶד אוֹ־הַשְׁתִי אוֹ־הָעֵרֵב
אוֹ־כָל־כְּלִי הָעוֹר אֲשֶׁר תִּכַּבֵּס וְסָר מֵהֶם הַנָּגַע וְכֻבַּס שֵׁנִית
נז וְטָהֵר׃ זֹאת תּוֹרַת נֶגַע־צָרַעַת בֶּגֶד הַצֶּמֶר ׀ אוֹ הַפִּשְׁתִּים אוֹ
הַשְׁתִי אוֹ הָעֵרֵב אוֹ כָּל־כְּלִי־עוֹר לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ׃ פ

יד א ב ג ד וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע
בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ וְהוּבָא אֶל־הַכֹּהֵן׃ וְיָצָא הַכֹּהֵן אֶל־מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נִרְפָּא נֶגַע־הַצָּרַעַת מִן־הַצָּרוּעַ׃
ד וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְלָקַח לַמִּטַהֵר שְׁתֵּי־צִפֳּרִים חַיּוֹת טְהֹרוֹת וְעֵץ

---

den dag zijner reinwording, terwijl hoofdst. 13 de behandeling van melaatschen tijdens hun onreinheid bespreekt. Anderen: *dit is de leer*, waarvan vroeger (13,17; 23,28 en 37) gezegd is: *de priester zal de reinigingshandelingen verrichten.* — ביום טהרתו, aanstonds *op den dag*, waarop zich verandering vertoont, die reinheid ten gevolge kan hebben, moet hij zonder verwijl *voor den priester worden gebracht*; wie ziet, dat de plaag genezen is, moet, ook tegen den wil van den patiënt, den priester halen. — Daar de melaatsche nog niet in het leger van Israël mag komen, kan והובא אל הכהן niet beteekenen, dat hij *naar de woning des priesters* wordt gebracht, maar alleen dat er gezorgd wordt, dat hij in contact komt met een priester; deze *komt*, zooals het volgende vers zegt, *tot den melaatsche naar buiten de legerplaats.* — WESSELY verklaart: *hij worde nader gebracht tot den priester*, tot de uiterste grens der legerplaats, ook al bevond zich de plaats zijner afzondering nog zoo veraf; de priester behoeft zich niet naar de plaats te begeven, waar de patiënt tijdens zijne ziekte verblijf hield, maar deze gaat tot zoo dicht mogelijk bij de legerplaats en *de priester*, die zich in de legerplaats bevindt, *gaat tot hem naar buiten.*

3. וראה הכהן, *de priester zal* den patiënt *nauwkeurig onderzoeken.* — נרפא נגע הצרעת, *de plaag der melaatschheid is genezen*, de onreinheidsverschijnselen zijn verdwenen, of er hebben zich symptomen van reinheid voorgedaan, ook al zijn bijv. de witte vlekken op de vleeschhuid nog aanwezig. — נרפא ... מן הצרוע, de ziekte *is genezen* en geweken *van den melaatsche.* De meer gewone constructie is: de zieke, נרפא מחלו, is van zijne ziekte genezen.

4. ולקח, *en men*, een der aanwezigen, *neemt*, למטהר, *ten dienste van den te reinigen persoon;* in IBN 'EZRA'S verklaring: „*en hij*, de priester, *neemt* van zijn eigendom", komt וצוה niet tot zijn recht. — צפרים, algemeene

5 cederhout, karmozijnroode wol en hijzop. Dan zal de priester
gebieden, dat men den eenen vogel slachte in een voorwerp
6 van aardewerk, over levend water. Den levenden vogel zal
hij vervolgens nemen, en het stuk cederhout, en de karmozijn-
roode wol en den hijzop; en dezen benevens den levenden
vogel doopen in het bloed van den geslachten vogel met het
7 levende water. En hij zal op hem, die zich van de melaatsch-
heid reinigen wil, zeven maal spatten, en hem daardoor rei-
nigen; en den levenden vogel laten wegvliegen over het vrije
8 veld. Hierop zal hij, die zich reinigen wil, zijne kleederen
wasschen, en al zijn haar afscheren en zich in water baden,
en rein zijn, zoodat hij daarna in het leger zal mogen komen;
doch hij zal zich nog zeven dagen buiten zijne tent moeten
9 ophouden. En het zal zijn op den zevenden dag: zal hij wederom
al zijn haar afscheren; zijn hoofd, zijn baard en zijne wenk-
brauwen, al zijn haar dus zal hij afscheren, en vervolgens zijne
kleederen wasschen en zijn lichaam in water baden, dan zal
10 hij rein zijn. En op den achtsten dag zal hij nemen twee
schapen, zonder gebrek, en één schaap van het vrouwelijk
geslacht, onder het jaar, zonder gebrek; en drie tienden [van
een Epha] meelbloem, met olie aangemengd, tot meeloffer,

---

naam voor *vogels;* hier in engeren zin, met het oog op vs. 33, vrije, moeilijk tembare *vogels*, v. s. zwaluwen. — חיות, *levend*, v. s. gezond, ongedeerd. — טהרות, *rein*, voor gebruik geoorloofd. — ועץ ארז, *en* een stuk *cederhout*. — ושני תולעת, *en karmozijnroode wol*, naar de traditie: *een vlok* ongesponnen wol.

5. ושחט ... אל כלי חרש, *dat men den eenen vogel zóó slachte*, dat het bloed vloeit *in een aarden voorwerp boven levend water*; *in een*, naar de traditie *nieuw*, ongebruikt, *aarden voorwerp* wordt drinkbaar *water*, naar de traditie $^1/_4$ Log, uit een levende bron, geschept en daaroverheen de vogel geslacht, zoodat zijn bloed zich met het water vermengt. Het slachten behoeft niet door den priester te geschieden. De vogel wordt direct begraven en alle genot ervan is verboden.

6. Nu neemt hij *den nog levenden vogel alleen, en het cederhout, de wol en den hijzop*, samen tot één bundel vereenigd, doordien hij een deel der wol om het cederhout en den hijzop wikkelt en de rest laat afhangen, *en doopt dien* bundel, benevens de punten van vleugels en staart van *den levenden vogel*, in het bloed van den geslachten vogel, dat *op*, of *bij*, vermengd onder *het levende water* is. Het is zichtbaar *een mengsel van bloed en levend water*, men kan beide elementen erin onderscheiden; vandaar de bepaling der waterhoeveelheid op $^1/_4$ Log, dat, zelfs met het bloed van een grooten vogel vermengd, kenbaar blijft en waarin ook het bloed van den kleinsten vogel reeds zichtbaar is.

7. וטהרו, *en* daarmede *eene reinigingshandeling verrichten;* de patiënt is immers nog niet rein. Zelfs in de legerplaats mag hij niet komen. — על פני השדה, *over de oppervlakte van het veld*, het vrije veld.

8. Hij wascht zijne kleederen, scheert op zijn geheele lichaam het zichtbare haar met een scheermes af (naar de traditie moet dit laatste door een priester geschieden), baadt zijn lichaam in een ritueel bad, en

ה אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזֹב: וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְשָׁחַט אֶת־הַצִּפּוֹר הָאֶחַת
ו אֶל־כְּלִי־חֶרֶשׂ עַל־מַיִם חַיִּים: אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה יִקַּח אֹתָהּ
וְאֶת־עֵץ הָאֶרֶז וְאֶת־שְׁנִי הַתּוֹלַעַת וְאֶת־הָאֵזֹב וְטָבַל אוֹתָם
ז וְאֶת ׀ הַצִּפֹּר הַחַיָּה בְּדַם הַצִּפֹּר הַשְּׁחֻטָה עַל הַמַּיִם הַחַיִּים:
וְהִזָּה עַל הַמִּטַהֵר מִן־הַצָּרַעַת שֶׁבַע פְּעָמִים וְטִהֲרוֹ וְשִׁלַּח
ח אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה: וְכִבֶּס הַמִּטַהֵר אֶת־בְּגָדָיו
וְגִלַּח אֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר וְאַחַר יָבוֹא אֶל־
ט הַמַּחֲנֶה וְיָשַׁב מִחוּץ לְאָהֳלוֹ שִׁבְעַת יָמִים: וְהָיָה בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי יְגַלַּח אֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ אֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־זְקָנוֹ וְאֵת גַּבֹּת
עֵינָיו וְאֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ יְגַלֵּחַ וְכִבֶּס אֶת־בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ
י בַּמַּיִם וְטָהֵר: וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח שְׁנֵי־כְבָשִׂים תְּמִימִם וְכִבְשָׂה
אַחַת בַּת־שְׁנָתָהּ תְּמִימָה וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה

---

wordt dan in zooverre rein, dat hij in de legerplaats mag komen; hij verontreinigt echter nog door zijne aanraking zoowel menschen als voorwerpen. — וישב מחוץ לאהלו, *buiten zijne tent wonen* beteekent naar de traditie: echtelijke omgang is hem verboden.

9. Op den zevenden dag, van af zijn terugkeer in het leger, laat hij zich opnieuw het geheele lichaam met een scheermes afscheren. Uit de *als voorbeelden* genoemde behaarde plekken, die immers hier tusschen twee algemeene aanduidingen voor *haar* staan, blijkt, dat alle haar moet worden afgeschoren, dat bij normale houding op het bloote lichaam zichtbaar is. — Alvorens tot het heiligdom te worden toegelaten, moet hij nogmaals dezelfde lichamelijke reiniging ondergaan, die voor zijn terugkeer in de legerplaats werd vereischt; en dan, na zijn bad te hebben genomen, וטהר, *is hij* in zeker opzicht weder meer *rein* geworden; hij is dan nl. טבול יום. iemand, die dien dag zijn reinigingsbad heeft genomen, die wel reeds van het *tiende* zou mogen eten, maar tot zonsondergang, als hij priester is, niet van de voor dezen bestemde *eerste heffing* (תרומה) eten mag. Gewijde offerspijzen eten mag hij echter eerst, nadat hij den volgenden dag zijne offers zal hebben gebracht.

10. Van de twee mannelijke schapen dient een als schuldoffer (vs. 12) en een als brandoffer (vs. 20), welke beide soorten steeds van het mannelijk geslacht moeten zijn; het vrouwelijke schaap dient als zondoffer. De *drie tienden meelbloem*, ieder met $^1/_4$ Hien = 3 Log olie aangemengd, dienen ieder als meeloffer bij een der schapen, waarbij dan nog voor ieder een plengoffer van 3 Log wijn komt. Vs. 20 blijkt immers, dat het meeloffer geheel verbrand werd, terwijl het als *afzonderlijk* meeloffer, nadat de „handvol" verbrand was, door den priester zou moeten gegeten worden. Wij hebben hier het eenige geval, dat schuld- en zondoffer met een meel- en plengoffer gepaard gaan. Dit is anders uitsluitend bij brand- en vrede-

11 en één Log olie. De priester, die de reiniging verricht, zal hem,
die zich reinigen wil, benevens de genoemden plaatsen vóór
den Eeuwige, aan den ingang van de tent der samenkomst.
12 De priester zal het eene schaap nemen en tot schuldoffer bren-
gen, benevens den Log olie; hij zal namelijk eene wending
13 daarmede maken vóór den Eeuwige. Vervolgens zal men het
schaap slachten, op de plaats, waar men het zondoffer en het
brandoffer slacht, [namelijk] op de heilige plaats; want als het
zondoffer is het schuldoffer voor den priester; allerheiligst is
14 het. De priester zal van het bloed van het schuldoffer nemen,
en de priester zal het doen op het kraakbeen van het rechter
oor van hem, die zich reinigen wil, en aan den duim zijner
rechter hand en aan den grooten teen van zijn rechter voet.
15 Hierop zal de priester van den Log olie nemen en het in de
16 linker hand des priesters gieten. De priester zal zijn rechter
wijsvinger doopen in de olie, die in zijne linker hand is, en
van de olie met zijnen vinger zeven maal spatten vóór den
17 Eeuwige. En van de overige olie, die in zijne hand is, zal de
priester doen op het kraakbeen van het rechter oor van hem,
die zich reinigen wil, en aan den duim zijner rechter hand en
aan den grooten teen van zijn rechter voet, op het bloed des
18 schuldoffers. En wat nog over is van de olie, die in des
priesters hand is, zal hij doen op het hoofd van hem, die zich
reinigen wil; zoo zal de priester verzoening voor hem doen vóór
19 den Eeuwige. Hierop zal de priester het zondoffer bereiden,

---

offers het geval (vgl. Num. 15,3). Bovendien moet hier nog een Log, d. i. een twaalfde Hien = 6 eierschalen vol, olie gebracht worden voor de spattingen van vs. 15 v.v.

11. **ואתם**, *en hen*, de in het vorige vers genoemde schapen. — **לפני ה' פתח אהל מועד**, *aan den ingang van het voorhof*; staande buiten het gebied des heiligdoms, steekt hij nu een hand, dan een voet naar binnen, om de spattingen te doen verrichten *in* het gewijde voorhof.

12. **והקריב**, *doen naderen* van den ingang van het voorhof tot de plaats ten noorden van het altaar, waar het geslacht moest worden (RASHIE); anderen: *hij zal het tot schuldoffer wijden en den Log olie*, en wel door *er een wending mede te maken*. — De Log wordt met het levende schaap in de vier windrichtingen en op en neder bewogen en daardoor voor zijne bijzondere bestemming gewijd.

13. Daar dit schuldoffer door zijne „wending bij het leven" een uitzondering maakt op andere schuldoffers, waarbij dit niet voorkomt, wordt het in ons vers voor het overige weer tot de klasse der schuldoffers terug gebracht. — De plaats voor het slachten was ten noorden van het altaar. — **כי כחטאת האשם הוא**, *want evenals het zondoffer, is ook dit schuldoffer voor den priester*, d. i. het moet, wat het slachten aangaat, op dezelfde wijze behandeld worden, omdat ook dit *allerheiligst* is en den priester als deel is toegekend, die het op geheiligden bodem zal moeten eten.

14. **ולקח הכהן**, naar de traditie: *de priester zal* in zijne hand een deel

יא בַּשֶּׁמֶן וְלֹג אֶחָד שָׁמֶן׃ וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן הַמְטַהֵר אֶת הָאִישׁ
יב הַמִּטַּהֵר וְאֹתָם לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן
אֶת־הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד וְהִקְרִיב אֹתוֹ לְאָשָׁם וְאֶת־לֹג הַשָּׁמֶן וְהֵנִיף
יג אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃ * וְשָׁחַט אֶת־הַכֶּבֶשׂ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר
יִשְׁחַט אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־הָעֹלָה בִּמְקוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי כַחַטָּאת
יד הָאָשָׁם הוּא לַכֹּהֵן קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם
הָאָשָׁם וְנָתַן הַכֹּהֵן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן
טו יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן מִלֹּג הַשָּׁמֶן
טז וְיָצַק עַל־כַּף הַכֹּהֵן הַשְּׂמָאלִית׃ וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת־אֶצְבָּעוֹ
הַיְמָנִית מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ הַשְּׂמָאלִית וְהִזָּה מִן־הַשֶּׁמֶן
יז בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה׃ וּמִיֶּתֶר הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר
עַל־כַּפּוֹ יִתֵּן הַכֹּהֵן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן
יח יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית עַל דַּם הָאָשָׁם׃ וְהַנּוֹתָר
בַּשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּף הַכֹּהֵן יִתֵּן עַל־רֹאשׁ הַמִּטַּהֵר וְכִפֶּר
יט עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה׃ וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־הַחַטָּאת וְכִפֶּר

---

van het bloed opvangen, waarvan hij de bestrijkingen van oor en duimen verricht. Een tweede priester heeft intusschen het overige bloed in een bekken opgevangen en de voorgeschreven twee spattingen tegen den altaarwand verricht.

15. מלג, een gedeelte *van den Log olie* werd op eens priesters linkerhand gegoten; van die olie werd dan met de rechterhand door een priester (bij voorkeur een ander dan die de olie in zijne hand hield) op de genoemde plaatsen gespat en gestreken.

16. וטבל... והזה... שבע פעמים, *zevenmaal indoopen en spatten*; vóór iedere spatting moest de vinger opnieuw in bloed worden gedoopt. — לפני ה', *in de richting naar het allerheiligste*, niet: naar het altaar.

17. על דם האשם, op de plekken, waar het bloed van het schuldoffer was gestreken, ook al is dat er niet meer aanwezig, zooals uit de vergelijking met vs. 28 blijkt.

18. De olie, die de priester nog in zijne hand heeft, stort hij den te reinigen persoon over het hoofd. — De olie, die ná deze handelingen van den Log nog over was, werd naar de traditie den priesters gegeven en door hen genuttigd.

19. ועשה, *bereiden* = slachten en bloedsprengen, waardoor de *verzoening* bewerkstelligd wordt.

en voor hem, die zich van zijne onreinheid reinigen wil, verzoening doen; en daarna zal hij het brandoffer slachten.
20 Vervolgens zal de priester het brandoffer en het meeloffer op het altaar brengen; en de priester zal verzoening voor hem
21 doen, dan zal hij rein zijn. — Wanneer hij echter arm is, en zijn vermogen niet toereikend is, zal hij één schaap nemen tot schuldoffer, om eene wending te maken, om verzoening voor hem te doen; en één tiende meelbloem, met olie aangemengd,
22 tot meeloffer, en een Log olie. En twee tortelduiven, of twee jonge duiven, waartoe zijn vermogen toereikend is; en de eene
23 zal zondoffer en de andere brandoffer zijn. En hij zal ze op den achtsten dag na zijne reiniging tot den priester brengen, naar den ingang van de tent der samenkomst, vóór den Eeuwige.
24 De priester zal het schaap tot schuldoffer nemen, en den Log olie, en de priester zal er eene wending mede maken vóór den
25 Eeuwige. Men zal het schaap tot schuldoffer slachten; en de priester zal van het bloed des schuldoffers nemen en het doen op het kraakbeen van het rechter oor van hem, die zich reinigen wil, en op den duim zijner rechter hand en op den
26 grooten teen van zijn rechter voet. En van de olie zal de
27 priester gieten in des priesters linkerhand. De priester zal met zijn rechter wijsvinger van de olie, die in zijne linkerhand
28 is, zeven maal spatten vóór den Eeuwige. Daarna zal de priester van de olie, die in zijne hand is, doen op het kraakbeen van het rechter oor van hem, die zich reinigen wil, en aan den duim zijner rechter hand en aan den grooten teen van zijn rechter voet, op de plaats waar het bloed
29 van het schuldoffer is. Wat dan nog over is van de olie, die in de hand des priesters is, zal hij doen op het hoofd van hem, die zich reinigen wil, om verzoening voor hem te
30 doen vóór den Eeuwige. Vervolgens zal hij bereiden de ééne

---

20. וְטָהֵר, *dan zal hij*, de vroeger melaatsche, *rein zijn*, ook ten opzichte van het heiligdom, dat hij dan weer mag betreden, en ten opzichte van gewijde offerspijzen, die hij nu weer mag eten. — Uit het voorgeschreven zond- en schuldoffer blijkt, dat de melaatschheid als *straf* voor begaan misdrijf wordt beschouwd, dat door offers moet verzoend worden.

21. Is de patiënt niet in staat, om als *reinigingsoffer* twee mannelijke en één vrouwelijk schaap en de daarbij behoorende drie meeloffers, ieder van één tiende Epha, te brengen, — dan kan hij volstaan met *één schaap tot schuldoffer;* dit offer blijft geheel gelijk, daar hiermede de wijdingshandeling der *wending* moet geschieden. Hierbij wordt dan ook slechts één meeloffer gebracht, van *één tiende meelbloem, met olie aangemengd.* Daar dit offer nu geheel overeenkomt met het schuldoffer van vs. 12, blijkt dus uit ons vers, dat de in vs. 10 genoemde *drie tienden* over de *drie* daar genoemde offers worden verdeeld en dus bij ieder één tiende als meeloffer gebracht wordt, de hoeveelheid, die ook Num. 15,4 voor *schapen* wordt voorgeschreven. De hoeveelheid olie, waarmede het meeloffer aangemengd

י עַל־הַמִּטַּהֵר מִטְמְאָתוֹ וְאַחַר יִשְׁחַט אֶת־הָעֵלָה : וְהֶעֱלָה
הַכֹּהֵן אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה הַמִּזְבֵּחָה וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן
יא וְטָהֵר : * ס וְאִם־דַּל הוּא וְאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת וְלָקַח כֶּבֶשׂ (מגילה כ"ט)
אֶחָד אָשָׁם לִתְנוּפָה לְכַפֵּר עָלָיו וְעִשָּׂרוֹן סֹלֶת אֶחָד בָּלוּל
יב בַּשֶּׁמֶן לְמִנְחָה וְלֹג שָׁמֶן : וּשְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְנֵי יוֹנָה אֲשֶׁר
יג תַּשִּׂיג יָדוֹ וְהָיָה אֶחָד חַטָּאת וְהָאֶחָד עֹלָה : וְהִבְיא אֹתָם בַּיּוֹם
הַשְּׁמִינִי לְטָהֳרָתוֹ אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה :
יד וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת־כֶּבֶשׂ הָאָשָׁם וְאֶת־לֹג הַשָּׁמֶן וְהֵנִיף אֹתָם
טו הַכֹּהֵן תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה : וְשָׁחַט אֶת־כֶּבֶשׂ הָאָשָׁם וְלָקַח
הַכֹּהֵן מִדַּם הָאָשָׁם וְנָתַן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן־הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־
טז בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית : וּמִן־הַשֶּׁמֶן יִצֹּק
יז הַכֹּהֵן עַל־כַּף הַכֹּהֵן הַשְּׂמָאלִית : וְהִזָּה הַכֹּהֵן בְּאֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית
מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ הַשְּׂמָאלִית שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה :
יח וְנָתַן הַכֹּהֵן מִן־הַשֶּׁמֶן ׀ אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר
הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית עַל־מְקוֹם
יט דַּם הָאָשָׁם : וְהַנּוֹתָר מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּף הַכֹּהֵן יִתֵּן עַל־
כ רֹאשׁ הַמִּטַּהֵר לְכַפֵּר עָלָיו לִפְנֵי יְהוָה : וְעָשָׂה אֶת־הָאֶחָד

---

wordt, is hier zoomin als vs. 10 vermeld, maar bedraagt naar Num. t. a. p. *drie Log;* evengroot was de hoeveelheid wijn tot plengoffer. — לג שמן, *en een Log olie,* behalve de voor het meeloffer te gebruiken olie; evenals in vs. 10, zie vs. 24.

22. Evenals 5,7 wordt hier bij onvermogen het *schaap tot zondoffer* door twee vogels vervangen, waarvan één tot zond- en één tot brandoffer dient. Het *brandoffer,* dat bovendien door een vermogende werd gebracht, behoeft dus hier niet vervangen te worden.

23. לטהרתו, *na zijne reinigingshandeling, op den achtsten dag,* nadat de vs. 4—8 beschreven handelingen zijn verricht. Dezen moeten in ieder geval geschieden.

30 en 31 behooren bij elkander: *de priester zal bereiden de ééne* — van de tortelduiven of van de jonge duiven, tot het brengen waarvan de patiënt voldoende vermogen bezit, — dat dus, waartoe hij, de patiënt, in staat is, — *de ééne tot* enz. Het schijnt, dat tortelduiven hooger in prijs zijn, dan jonge duiven. Zoo mogelijk brenge hij dus tortelduiven.

van de tortelduiven of van de jonge duiven, waartoe zijn vermogen
31 toereikend is, Van hetgeen namelijk, waarvoor zijn vermogen toereikend is, de eene tot zondoffer en de andere tot brandoffer, benevens het meeloffer; zoo zal de priester verzoening doen
32 voor hem, die zich reinigen wil, vóór den Eeuwige. Dit is de leer betreffende hem, op wien eene plaag van melaatschheid was, wiens vermogen niet toereikend is, bij zijne reiniging."
34 33 De Eeuwige sprak tot Mozes en tot Aharon, als volgt: „Als gij in het land Kena'an gekomen zult zijn, dat Ik u tot erfelijk bezit geef, en Ik eene plaag van melaatschheid zal doen ontstaan in een huis van door u in vast bezit genomen land;
35 Dan zal hij, wien het huis toebehoort, komen, en den priester mededeelen, zeggende: „Als een plaag is door mij gezien in
36 het huis." Nu zal de priester gebieden, dat men het huis uitruime, vóórdat de priester komt, om de plaag te schouwen, opdat niet alles onrein worde, wat in het huis is; en daarna zal
37 de priester komen om het huis te schouwen. Als hij nu de plaag schouwt en zie, de plaag is in de muren van het huis als donkergroene of hoogroode diepten, wier kleur namelijk

---

32. **בטהרתו** behoort waarsch. bij זאת תורת, *dit is de leer voor iemand, die door melaatschheid was getroffen, doch wiens vermogen niet toereikend is,* — hoe hij te handelen heeft *bij zijne reiniging.* „Wiens vermogen niet toereikend is *voor* zijne reiniging" zou moeten worden uitgedrukt: אשר לא תשיג ידו לטהרתו.

33. Wederom eene reinheidswet, waarbij de priester een overwegende rol speelt, en daarom tot *Mozes en Aharon* gericht.

34. **כי תבאו אל ארץ כנען**, *als gij in het land Kena'an zult gekomen zijn.* De in hoofdstuk 13 besproken melaatschheid aan menschen en kleederen had ook reeds de daar aangegeven afzondering ten gevolge, als zij zich *in de woestijn* voordeed, vóórdat Israël nog het beloofde land had betreden. De melaatschheid aan *huizen* echter zal eerst wettelijke gevolgen hebben, nadat Israël Palaestina zal zijn binnengetrokken. Daarom zijn ook vermoedelijk de plagen aan huizen in eene afzonderlijke afdeeling behandeld, terwijl melaatschheid aan menschen en kleederen in één Godsspraak besproken zijn. — **ונתתי**, *en Ik zal doen ontstaan eene melaatschheidsplaag.* De melaatschheid aan huizen is eene direct van God uitgaande bezoeking, die niet aan physieke oorzaken kan worden toegeschreven (WESSELY). De hier geschilderde verschijnselen toch komen volstrekt niet overeen met den zoogen. *salpeteruitslag*, een gevolg van vocht. — **בבית ארץ אחזתכם**, *in een huis in het door u in blijvend bezit genomen land.* Alleen bij huizen in Palaestina heeft het optreden der hier geschilderde verschijnselen de genoemde gevolgen, en wel alleen in het reeds door u veroverde gebied. Naar de traditie gelden de hier gegeven bepalingen niet in Jerusalem, dat onverdeeld nationaal bezit is; ook niet voor huizen van niet-Israëlieten.

35. **אשר לו הבית**, *wie over het huis te beschikken heeft,* moet *zelve* tot den priester gaan, niet een ander zenden om de mededeeling te doen. WESSELY meent in אשר לו den *eigenaar* te moeten zien; zoodat de *huurder* van een huis niet tot de mededeeling verplicht zoude zijn. Uit de bepalingen omtrent dit punt laat zich dit echter niet opmaken. — **כנגע נראה לי**, *wat*

לא מִן־הַתֹּרִים אוֹ מִן־בְּנֵי הַיּוֹנָה מֵאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ : אֵת אֲשֶׁר־
תַּשִּׂיג יָדוֹ אֶת־הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה עַל־הַמִּנְחָה
לב וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל הַמִּטַּהֵר לִפְנֵי יְהוָה : זֹאת תּוֹרַת אֲשֶׁר־בּוֹ
נֶגַע צָרָעַת אֲשֶׁר לֹא־תַשִּׂיג יָדוֹ בְּטָהֳרָתוֹ : * פ
לג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר : כִּי תָבֹאוּ אֶל־אֶרֶץ
כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם לַאֲחֻזָּה וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית
לה אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם : וּבָא אֲשֶׁר־לוֹ הַבַּיִת וְהִגִּיד לַכֹּהֵן לֵאמֹר
לו כְּנֶגַע נִרְאָה לִי בַּבָּיִת : וְצִוָּה הַכֹּהֵן וּפִנּוּ אֶת־הַבַּיִת בְּטֶרֶם
יָבֹא הַכֹּהֵן לִרְאוֹת אֶת־הַנָּגַע וְלֹא יִטְמָא כָּל־אֲשֶׁר בַּבָּיִת וְאַחַר
לז כֵּן יָבֹא הַכֹּהֵן לִרְאוֹת אֶת־הַבָּיִת : וְרָאָה אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה
הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבַּיִת שְׂקַעֲרוּרֹת יְרַקְרַקֹּת אוֹ אֲדַמְדַּמֹּת וּמַרְאֵיהֶן

(aan. 5,3)
טמא

---

door mij is gezien, ziet eruit *als een* melaatschheids-*infectie*; de *beslissing* moet eerst door den priester worden gegeven. — נראה לי, *is door mij* zelve *gezien*, zonder kunstlicht of dgl. — בבית, *in het huis*, van binnen.

36. Wat dus in het reeds aangetaste huis was, vóórdat de afzondering of onreinverklaring plaats had, is zelve *niet* onrein. Aan vrees voor besmetting wordt dus klaarblijkelijk niet gedacht. Integendeel, de priester laat het huis eerst ontruimen en alles, wat onrein kan worden, eruit verwijderen, *opdat niet* door de aanwezigheid in het melaatsch verklaarde huis de zaken *onrein worden*. Ware aan voorkoming van verspreiding der ziekte gedacht, dan zou het bevel juist moeten luiden, niets uit het verdachte huis te verwijderen, opdat alles, wat zich erin bevond, eerst worde onderzocht en ontsmet. — Wat zich echter tijdens het onderzoek door den priester in het huis bevindt, wordt, zoo isolement van het huis noodig wordt geoordeeld, aanstonds onrein. — לראות את הבית, *om het huis te bezichtigen*, niet alleen de aangetaste plek. Het huis zelve moet ook aan bepaalde voorwaarden voldoen om voor melaatschheidsverontreiniging vatbaar te zijn: het moet vierhoekig zijn, vast op den grond staan, uit steenen (niet uit tichels of marmer) zijn gebouwd, met gebruik van hout en aarde.

37. שקערורת. Volgens WESSELY eene samenstelling uit שקע, verzinken, en ערה, uitnemen, — steenen, die in den muur zijn ingelascht, en eruit kunnen worden verwijderd, — d. w. z. in de muren van het huis, *die uit ingemetselde steenen bestaan*, zijn eenigen dier steenen, ten minste twee, geheel of gedeeltelijk bedekt met donkergroene of hoogroode vlekken; onderwerp is dan אבנים, *steenen*, waarbij שקערורת als bijv. naamw. staat. V. a. van שקע, inzinken, en קער, diep zijn, of van קער met voorgevoegden ש (evenals שלהבת, van להב met voorgevoegden ש). Dan beteekenen de woorden: *en de plaag is in de muren van het huis*, zich uitend in *dieptèn, donkergroen of hoogrood*, niet echter werkelijke *kuiltjes* in de steenen, maar: *hun kleur* alleen *is dieper dan de muur*. RASHBAM en KIMCHIE verklaren het als den naam eener *kleur*, waarvan echter in geen der bronnen melding

38 dieper is dan de muur; Dan zal de priester uit het huis uitgaan, naar den ingang van het huis, en het huis zeven dagen doen
39 afsluiten. De priester zal op den zevenden dag terugkeeren; als hij nu schouwt, en zie, de plaag heeft zich op de muren
40 van het huis uitgebreid; Dan zal de priester gebieden, dat men de steenen, waarin de plaag is, uitneme, en ze buiten de
41 stad op eene onreine plaats werpe. En het huis zal hij van binnen rondom doen afbikken; en de aarde, die men afgebikt heeft, zal men buiten de stad, op eene onreine plaats, uit-
42 storten. Vervolgens zal men andere steenen nemen en ze in de plaats der steenen brengen; ook andere aarde zal men
43 nemen, en het huis ermede bestrijken. Indien nu de plaag wederom in het huis uitbreekt, nadat men de steenen heeft uitgenomen, en nadat men het huis heeft afgebikt en nadat
44 het bestreken is, — Als nu de priester komt en schouwt, en zie, de plaag heeft zich in het huis uitgebreid, — dan is het eene verterende melaatschheid aan het huis; onrein is het.
45 Dan zal men het huis omverhalen, zijne steenen, het hout, dat eraan is, en al de aarde aan het huis; en uitvoeren naar buiten
46 de stad, naar eene onreine plaats. En wie in het huis komt, gedurende al de dagen, dat men het heeft doen sluiten,
47 zal onrein zijn tot den avond. En wie in het huis zich

---

wordt gemaakt. Men kent als teeken van melaatschheid slechts de twee hier genoemde kleuren: hoogrood en donkergroen. — שפל, vgl. onze aant. 13,3 עמק.

38. De priester verlate dan het huis, en plaatse zich buiten het huis aan den ingang en geve de beslissing, dat men het huis gedurende zeven dagen afsluite en isoleere.

39. Heeft zich de melaatschheid gedurende de week van afzondering uitgebreid, dan worden de aangetaste steenen verwijderd en buiten de stad op een onreine plaats geworpen. — Wat geschieden moet, als ná de eerste week de plaag onveranderd is gebleven of verzwakt is van kleur, staat niet aangegeven, daar vs. 48 alleen spreekt van niet-terugkeerende melaatschheid ná het uitbreken der steenen enz. De traditie leert echter, dat, zoo de vlekken niet van kleur zijn veranderd en zich niet hebben uitgebreid, ten tweeden male afzondering van een week plaats heeft. Is dan nog de kleur onveranderd gebleven, dan moeten, ook zonder dat de vlekken zich hebben uitgebreid, de aangetaste steenen worden verwijderd en door anderen vervangen.

41. יקצע, eig. *afsnijden*, afschillen; hier: een laagje afnemen, afbikken; וקצו, van קצה, gelijk קצע. — מבית סביב, *van binnen*, aan de binnenzijde van den muur, *rondom* de uitgenomen steenen; niet den geheelen muur. — עפר, *stof*, aarde, leem, die tot bepleistering der muren gebruikt wordt; naar de traditie: geen kalk. — שפכו. De steenen worden, als zijnde groote stukken, *geworpen*, והשליכו; hier spreekt men van fijn stof, en gebruikt daarom שפך, *uitstorten*.

42. יקח ... ולקחו. Uit dit afwisselend gebruik van meervoud en enkelvoud wordt de bepaling afgeleid, dat bij een gemeenschappelijken

לח שֶׁפַל מִן־הַקִּיר : וְיָצָא הַכֹּהֵן מִן־הַבַּיִת אֶל־פֶּתַח הַבַּיִת וְהִסְגִּיר
לט אֶת־הַבַּיִת שִׁבְעַת יָמִים : וְשָׁב הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְרָאָה
מ וְהִנֵּה פָּשָׂה הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבָּיִת : וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְחִלְּצוּ אֶת־
הָאֲבָנִים אֲשֶׁר בָּהֶן הַנֶּגַע וְהִשְׁלִיכוּ אֹתָהֶן אֶל־מִחוּץ לָעִיר
מא אֶל־מָקוֹם טָמֵא : וְאֶת־הַבַּיִת יַקְצַע מִבַּיִת סָבִיב וְשָׁפְכוּ אֶת־
מב הֶעָפָר אֲשֶׁר הִקְצוּ אֶל־מִחוּץ לָעִיר אֶל־מָקוֹם טָמֵא : וְלָקְחוּ
אֲבָנִים אֲחֵרוֹת וְהֵבִיאוּ אֶל־תַּחַת הָאֲבָנִים וְעָפָר אַחֵר יִקַּח
מג וְטָח אֶת־הַבָּיִת : וְאִם־יָשׁוּב הַנֶּגַע וּפָרַח בַּבַּיִת אַחַר חִלַּץ אֶת־
מד הָאֲבָנִים וְאַחֲרֵי הִקְצוֹת אֶת־הַבַּיִת וְאַחֲרֵי הִטּוֹחַ : וּבָא הַכֹּהֵן
וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׂה הַנֶּגַע בַּבַּיִת צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִוא בַּבַּיִת
מה טָמֵא הוּא : וְנָתַץ אֶת־הַבַּיִת אֶת־אֲבָנָיו וְאֶת־עֵצָיו וְאֵת כָּל־
מו עֲפַר הַבָּיִת וְהוֹצִיא אֶל־מִחוּץ לָעִיר אֶל־מָקוֹם טָמֵא : וְהַבָּא
מז אֶל־הַבַּיִת כָּל־יְמֵי הִסְגִּיר אֹתוֹ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב : וְהַשֹּׁכֵב

---

muur de eigenaar van het huis, waarin de plaag zich vertoond heeft, geheel alleen voor de nieuwe bepleistering moet zorgen, terwijl uitnemen en vervangen der steenen, alsook het afbikken, voor gezamenlijke rekening geschiedt.

43. **ואם ישוב**, *als dan*, na wederom zevendaagsche afzondering, *de plaag opnieuw blijkt opgetreden te zijn;* חלץ en הקצות zijn beiden onbepaalde-wijsvormen; de laatste, onder den invloed van het volgende הטוח geassimileerd, daar de נפעל regelmatig הִקָּצוֹת zou doen verwachten. Sommigen houden חלץ voor een verleden tijd; doch ná אחר is dit minder waarschijnlijk.

44. **והנה פשה**, *zij heeft zich uitgebreid*, d. w. z. zij is in de nieuw ingezette steenen opnieuw uitgebroken. Onze beide verzen geven dus de bepaling: dat ná het inzetten der nieuwe steenen opnieuw gedurende zeven dagen afsluiting plaats heeft. Zoodra dan ná die zeven dagen, bij het dan in te stellen onderzoek, zich sporen der ziekte op de nieuwe steenen vertoonen, dan blijkt de ziekte *invretend* te zijn en moet het geheele huis worden afgebroken (vgl. Wessely). Elk *nieuw* optreden der ziekte kan in zekeren zin פשיון, *uitbreiding*, genoemd worden, daar het zich voordoet op steenen, die tot nu toe niet met het huis in verband hebben gestaan.

46. **והבא אל הבית**, *wie*, met het hoofd en het grootste gedeelte van zijn lichaam, *zich binnen de ruimte van het huis begeeft*, al is het nog zoo kort, *is tot den avond onrein;* evenzoo kleederen of voorwerpen, die in het huis gedurende nog zoo korten tijd geweest zijn. — כל ימי הסגיר אתו, *gedurende den afzonderingstijd* zelfs; natuurlijk ook ná absolute onreinverklaring. — כל ימי הסגיר, een verl. tijd als betr. bijzin afhankelijk van ימי, of een onbep. wijs. הַסְגִּיר = הַסְגִּיר, evenals vs. 43.

nederlegt, zal zijne kleederen wasschen; en wie in het huis
48 eet, zal zijne kleederen wasschen. — Doch wanneer de priester
komt, en schouwt, en zie, de plaag heeft zich niet uitgebreid
in het huis, nadat het huis bestreken is, — dan zal de
49 priester het huis reinigen, want de plaag is genezen. Men zal
namelijk nemen om het huis te ontzondigen twee vogels en
50 een stuk cederhout, en karmozijnroode wol en hijzop. En
men zal den eenen vogel slachten in een voorwerp van aarde-
51 werk over levend water. Hierop zal hij het cederhout nemen,
en den hijzop en de karmozijnroode wol, en den levenden
vogel, en ze indoopen in het bloed van den geslachten vogel
en in het levende water; en spatten naar het huis zeven maal.
52 Zoo zal hij het huis ontzondigen met het bloed van den vogel
en met het levende water, en met den levenden vogel, en met
het cederhout, en met den hijzop en met de karmozijnroode
53 wol. Daarna zal hij den levenden vogel naar buiten de stad
laten wegvliegen naar het vrije veld; zoo zal hij verzoening
54 doen voor het huis, en het zal rein zijn. Dit is de leer voor
55 elke plaag van melaatschheid en voor den haaruitval. En voor
de melaatschheid aan een kleed en voor [die aan] een huis.
56 En voor eene hoogwitte, daaraan zich voegende of stralend-
57 witte vlek. Om te beslissen, op den dag, dat onrein, en den
dag, dat rein verklaard moet worden; dit is de leer voor de
melaatschheid."

---

47. ושכב ··· ואכל, *liggen en eten* vormen samen de uitdrukking voor het begrip: *verwijlen*, zich geruimen tijd ophouden. De minimum-tijd voor *oponthoud* wordt hier in ואכל gegeven; de tijd dus, dien men noodig heeft om een gewoon dagelijksch maal te gebruiken. Ook *liggen*, d. w. z. zich huiselijk ophouden, wordt door de nevenstelling ואכל op dienzelfden minimum-tijdduur bepaald. Wie dus enkel gedurende een oogenblik het huis *betreedt*, is voor zijn persoon onrein tot den avond en moet natuurlijk een ritueel bad gebruiken. Wie zich gedurende ten minste den aangegeven tijd in het huis *heeft opgehouden*, is niet alleen zelve onrein, maar moet ook *zijne kleederen*, d. w. z. al wat hij aan heeft en alle zaken, waarmede hij tijdens zijn verblijf in aanraking was, ritueele reiniging doen ondergaan.

48. Ons vers vormt de tegenstelling tot vs. 43 en 44. Daar was besproken het geval, dat na het inzetten der nieuwe steenen de plaag opnieuw uitbreekt; — ons vers behandelt het geval, dat de priester zeven dagen na het inzetten der nieuwe steenen terug komt en blijkt, dat de plaag zich niet weer heeft vertoond. Ten hoogste duurt dus de zaak *drie weken*. Blijkt na de eerste week de plaag uitgebreid, dan heeft aanstonds uitbreken der aangetaste en inzetten van nieuwe steenen plaats; is na de eerste week de toestand onveranderd, dan heeft ten tweede male afzondering van zeven dagen (samen slechts *dertien* dagen) plaats. Is dan de plaag nog

מח בַּבַּיִת יְכַבֵּס אֶת־בְּגָדָיו וְהָאֹכֵל בַּבַּיִת יְכַבֵּס אֶת־בְּגָדָיו׃ וְאִם־
בֹּא יָבֹא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבַּיִת אַחֲרֵי הִטַּח
מט אֶת־הַבַּיִת וְטִהַר הַכֹּהֵן אֶת־הַבַּיִת כִּי נִרְפָּא הַנָּגַע׃ וְלָקַח
לְחַטֵּא אֶת־הַבַּיִת שְׁתֵּי צִפֳּרִים וְעֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזֹב׃
נ וְשָׁחַט אֶת־הַצִּפֹּר הָאֶחָת אֶל־כְּלִי־חֶרֶשׂ עַל־מַיִם חַיִּים׃ וְלָקַח
נא אֶת־עֵץ־הָאֶרֶז וְאֶת־הָאֵזֹב וְאֶת־שְׁנִי הַתּוֹלַעַת וְאֶת־הַצִּפֹּר
הַחַיָּה וְטָבַל אֹתָם בְּדַם הַצִּפֹּר הַשְּׁחוּטָה וּבַמַּיִם הַחַיִּם וְהִזָּה
נב אֶל־הַבַּיִת שֶׁבַע פְּעָמִים׃ וְחִטֵּא אֶת־הַבַּיִת בְּדַם הַצִּפּוֹר וּבַמַּיִם
הַחַיִּים וּבַצִּפֹּר הַחַיָּה וּבְעֵץ הָאֶרֶז וּבָאֵזֹב וּבִשְׁנִי הַתּוֹלָעַת׃
נג וְשִׁלַּח אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה אֶל־מִחוּץ לָעִיר אֶל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְכִפֶּר
נד עַל־הַבַּיִת וְטָהֵר׃ * זֹאת הַתּוֹרָה לְכָל־נֶגַע הַצָּרַעַת וְלַנָּתֶק׃ ספרא
נה וּלְצָרַעַת הַבֶּגֶד וְלַבָּיִת׃ וְלִשְׂאֵת וְלַסַּפַּחַת וְלַבֶּהָרֶת׃ לְהוֹרֹת נגע ע
בְּיוֹם הַטָּמֵא וּבְיוֹם הַטָּהֹר זֹאת תּוֹרַת הַצָּרָעַת׃ פ

---

aanwezig, uitgebreider of in gelijke grootte als vroeger, dan heeft uitbreken en inzetten van nieuwe steenen en afzondering gedurende wederom *zeven* dagen (samen dus 19 dagen) plaats. Na verloop van zeven dagen ná het inzetten der nieuwe steenen valt dan de beslissing: bij opnieuw optreden der plaag wordt het huis afgebroken; bij verdwenen blijven rein verklaard en door de volgende reinigingshandeling weer aan het gebruik teruggegeven. — וטהר, v. s. *reinverklaren*; v. a. *eene reinigingshandeling verrichten*, die in de volgende verzen nader wordt uiteengezet.

54—56. De groepeering der soorten is naar Wessely aldus: *melaatschheid* bij ontsteking en brandwonden, en *haaruitval* (vs. 54), melaatschheid aan kleederen en huizen (vs. 55), en zich uitende in vlekken op de vleeschhuid (vs. 56). Anderen zien in vs. 54 de beide algemeene groepen: נגע צרעת, melaatschheid, die zich in *kleurverandering* positief uit, en נתק, *haaruitval*, waarvan de verschijnselen negatief zijn. Dan wordt de eerste groep in hare onderdeelen ontwikkeld: bij *kleederen*, waar de reiniging het eenvoudigst is, — bij *huizen*, waar zij uit ééne, en bij *menschen* (vs. 56), waar zij uit twee handelingen bestaat, vogels en offer.

57. להורת, *om de beslissing te geven op den dag, dat* de betrokken persoon, het kleed of het huis *onrein of rein is*, d. w. z. op den dag, waarop de priester beslist moet kunnen verklaren, of de betrokkene rein of onrein is.

15 2 1 De Eeuwige sprak tot Mozes en Aharon, als volgt: „Spreekt
tot de kinderen Israëls en zegt tot hen: iedere man, die aan
3 vloeiïng lijdt uit zijn vleesch, diens vloeiïng is onrein. Dit nu
zal zijne onreinheid zijn ten gevolge zijner vloeiïng: — indien
namelijk zijn vleesch de vloeiïng druipen laat, of zijn vleesch door
4 de vloeiïng verstopt is, dan is dit zijne onreinheid; — Elke
legerstede, waarop de aan vloeiïng lijdende ligt, zal onrein zijn;
5 ook elk voorwerp, waarop hij zit, zal onrein zijn. En een
persoon, die zijne legerstede aanraakt, zal zijne kleederen
wasschen, zich in water baden, en tot den avond onrein zijn.
6 En wie zit op het voorwerp, waarop de aan vloeiïng lijdende
zit, zal zijne kleederen wasschen, zich in water baden, en tot
7 den avond onrein zijn. Ook wie het bloote lichaam van den
aan vloeiïng lijdende aanraakt, zal zijne kleederen wasschen,
8 zich in water baden en tot den avond onrein zijn. En wanneer
de aan vloeiïng lijdende op een reine spuwt, dan zal deze
zijne kleederen wasschen, zich in water baden en tot den
9 avond onrein zijn. En elk zadeltuig, waarop de aan vloeiïng

---

HOOFDSTUK XV. De laatste groep van uit het lichaam voortkomende verontreiniging: die van het geslachtsleven; 1°. bij den man: *a*) vloeiïng, vs. 2—15; *b*) pollutie, ook de onwillekeurige (vs. 16 en 17); — 2°. bij man en vrouw: echtelijke samenleving (vs. 18); — 3°. bij vrouwen alleen: *a*) menstruatie (vs. 19–24); *b*) aanhoudende vloeiïng (vs. 25–30). — De geheele wettengroep richt zich tot *Mozes en Aharon*, omdat hier vooral de onreinheidstoestand en de overbrenging der verontreiniging wordt behandeld, die in *alle* hier genoemde gevallen intreedt; het *offer* bij de eerste en laatste groep is hier slechts ter loops besproken en ondergeschikt aan het hoofddoel van ons hoofdstuk (vgl. hoofdstuk 12).

2. **מִבְּשָׂרוֹ**, *uit zijn vleesch*, euphemistische aanduiding van het *geslachtsdeel* (IBN 'EZRA). Anderen vatten, met het oog op vs. 13, waar בשר het *lichaam* beteekent, ook hier מבשרו algemeen op: *uit zijn lichaam*, waarbij dan uit de analogie bij de aan vloeiïng lijdende *vrouw* (vs. 19) zou blijken, dat alleen vloeiïng uit het geslachtsdeel verontreinigt. — Naar MAIM. הל' זבים 2,2 is hier aan een ziekte of verzwakking der geslachtsorganen te denken, waardoor vloeiïng ontstaat. — זובו, *zijne vloeiïng*, d. w. z. wat hem ontvloeit, טמא הוא, *is onrein*, d. w. z. de aanraking daaraan verontreinigt. Anderen: *wat zijne vloeiïng betreft, is hij*, de patiënt, *onrein*. — In כי יהיה זב, is het *aanhouden* der verschijnselen reeds aangeduid. De traditie leidt uit het in vs. 3 driemaal gebruikte זובו af, dat de hier gegeven wet, voor zoover het brengen van het offer aangaat, eerst geldt na *driemaal* herhaalde vloeiïngsverschijnselen. De onreinheid en verontreiniging echter treden reeds na *tweemaal* in. Eenmalige vloeiïng heeft slechts de vs. 16 genoemde gevolgen.

3. **וזאת תהיה טמאתו בזובו**, *dit zal zijne onreinheid zijn, t e n g e v o l g e v a n zijne vloeiïng*, de werking zijner lichamelijke onreinheid naar buiten zal in het volgende bestaan, wat dan eerst in vs. 4 vv. wordt behandeld. Anderen: *dit zullen* de verschijnselen van *zijne onreinheid zijn b ij zijne vloeiïng*, wat dan in ons vers wordt uiteengezet. De slotwoorden טמאתו הוא zijn dan echter overtollig. Wij volgen daarom de eerste opvatting en beschouwen het tweede deel van ons vers als tusschenzin. — רר, *laten*

טז א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ דַּבֵּרוּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ זוֹבוֹ טָמֵא
ג הוּא׃ וְזֹאת תִּהְיֶה טֻמְאָתוֹ בְּזוֹבוֹ רָר בְּשָׂרוֹ אֶת־זוֹבוֹ אוֹ־
ד חָתַם בְּשָׂרוֹ מִזּוֹבוֹ טֻמְאָתוֹ הִוא׃ כָּל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב
ה עָלָיו הַזָּב יִטְמָא וְכָל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו יִטְמָא׃ וְאִישׁ
אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכָּבוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃
ו וְהַיֹּשֵׁב עַל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם
ז וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְהַנֹּגֵעַ בִּבְשַׂר הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ
ח בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְכִי־יָרֹק הַזָּב בַּטָּהוֹר וְכִבֶּס בְּגָדָיו
ט וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְכָל־הַמֶּרְכָּב אֲשֶׁר יִרְכַּב

---

uitvloeien, het vocht is vloeibaar; או החתים, *of zijn lichaamsdeel houdt de vloeiïng afgesloten*, laat haar niet door, doordien het vocht slijmachtig, dik is. טמאתו הוא, in beide gevallen *is dit* zijn toestand van *onreinheid* en de gevolgen daarvan worden in de volgende verzen besproken. Anderen verklaren או החתים בשרו: *of* zijn lichaamsdeel *sluit zijn lichaamsdeel ten gevolge van zijne vloeiïng*; onderwerp is dan בשרו uit het begin van het vers, terwijl het hier gebruikte בשרו voorwerp is; de zin is: zijn lichaamsdeel wordt door de vloeiïng, die aan de uitmonding blijft en verdroogt, afgesloten.

4. Niet alleen zijne *aanraking* verontreinigt, maar alles wat tot legerstede of zitplaats geschikt is en daarvoor gewoonlijk gebruikt wordt (אשר ישכב, אשר ישב, waarop men *gewoon* is te liggen, te zitten) wordt onrein, zoodat hij, die ze aanraakt, zelve onrein wordt en ook zijne kleederen met hem door verontreiniging worden getroffen (vs. 5 vv.). — Alles, wat bestemd is het lichaam op welke wijze en in welke houding ook als basis te dienen, wordt door deze onreinheid getroffen, מרכס הזב. De patiënt behoeft niet met de zaak in aanraking te komen; zelfs verschillende op elkander liggende zaken, waarop de patiënt zit of ligt, worden allen door denzelfden graad van onreinheid getroffen. Evenzoo wordt hij, die zich op een zetel of ligplaats van den זב zet of legt of steunt, onrein, ook al raakt hij de zaak zelve niet aan en al ligt er nog zooveel tusschen zijn lichaam en den zetel van den זב.

7. בבשר הזב, *aan het bloote lichaam;* zijne kleederen en sieraden, voor zoover zij niet onder de wetten van vs. 5 en 6 vallen, kunnen mensch noch voorwerp verontreinigen.

8. וכי ירק, *als hij spuwt*, d. w. z. als eene zich in het lichaam verzamelende vloeistof, die naar willekeur kan worden teruggehouden, door den patiënt wordt uitgeworpen en in aanraking komt met een rein persoon, dan is ook deze onrein, en wel in den hoogeren graad, die niet alleen het lichaam, maar ook de kleederen verontreinigt.

9. וכל המרכב, *elk zadeltuig*. De wagen of het zadel kan niet bedoeld zijn, daar die reeds onder het begrip *zitplaats* van vs. 4 vallen. Hier

10 lijdende rijdt, zal onrein zijn. En ieder, die aanraakt aan iets van al wat onder hem is, zal tot den avond onrein zijn; en wie iets daarvan draagt, zal zijne kleederen wasschen, zich in water
11 baden en tot den avond onrein zijn. En ieder, dien de aan vloeiïng lijdende aanraakt, alvorens hij zijne handen in water afgespoeld heeft, zal zijne kleederen wasschen, zich in water
12 baden en tot den avond onrein zijn. En een aarden voorwerp, dat de aan vloeiïng lijdende aangeraakt zal hebben, zal gebroken en elk houten voorwerp in water afgespoeld worden.
13 Wanneer de aan vloeiïng lijdende van zijne vloeiïng rein wordt, zal hij zeven dagen tellen voor zijne reiniging; dan zal hij zijne kleederen wasschen en zijn lichaam in levend water ba-
14 den, dan zal hij rein zijn. Doch op den achtsten dag zal hij zich nemen twee tortelduiven of twee jonge duiven, en komen vóór den Eeuwige naar den ingang van de tent der
15 samenkomst, en ze den priester geven. En de priester zal ze bereiden, de eene als schuldoffer en de andere als brandoffer; en voor hem verzoening doen vóór den Eeuwige, wegens
16 zijne vloeiïng. — En een man, wien teelvocht ontvloeit, zal zijn geheel lichaam in water baden en tot den avond

---

denkt men aan die voorwerpen, die het lichaam in een bepaalde houding doen blijven bij het rijden; bijv.: de zadelknop, waaraan men zich vasthoudt, een rugleuning of dgl. Anderen zien in מרכב iets, dat niet uitsluitend voor vervoer van *personen* bestemd is, maar ook om andere lasten te dragen, zoodat het daarom niet onder de wet van vs. 4 zou vallen en afzonderlijk vermeld moest worden (vgl. Inleiding van Sifra, en Kéliem 23,2).

10. **ובכל אשר יהיה תחתיו**, *aan al wat onder hem*, den aan vloeiïng lijdende, *is;* bedoeld wordt מרכב uit het vorige vers. *Zetel en ligplaats* van vs. 4 brengen de zware verontreiniging, waardoor ook de kleederen van den aanrakende worden getroffen; *rij-tuig* verontreinigt bij *aanraking* alleen den persoon, niet ook zijne kleederen. *Draagt* men hen, dan worden ook de kleederen onrein. Anderen: *en wie aanraakt aan al wat er onder is*, onder het rij-tuig namelijk. — והנושא אותם, *en wie ze*, alle hier genoemden: den patiënt, zijn speeksel, zijn zetel, ligplaats of zadeltuig *draagt*, ook al raakt hij ze niet aan, doordien er bijv. een doos, een doek of iets dgl. tusschen de onreinheid en het lichaam van den drager is, wordt door de zware verontreiniging getroffen, die ook de kleederen onrein doet worden.

11. **וכל אשר יגע בו הזב.** In vs. 7 zou בבשר הזב verklaard kunnen worden: *het lid*, zoodat omtrent aanraking aan het overige lichaam nog niets is vermeld. Dit staat dan hier. Anderen zien in vs. 7 actieve aanraking van een persoon *aan* den patiënt, in ons vers passieve aanraking *door* den patiënt. — וידיו לא שטף במים, *terwijl hij*, de patiënt, *zijne handen nog niet in water heeft laten bespoelen*, naar de traditie, een deel voor het geheel genomen: alvorens hij het vs. 13 voorgeschreven ritueel bad genomen heeft; dan kan hier staan, dat, zelfs na het ophouden der vloeiïng, gedurende de vs. 13 voorgeschreven tellingsdagen, aanraking verontreinigt. Anderen: *terwijl hij*, die aanraakt, *zijne handen niet* van te voren *heeft afgespoeld*. Wij vinden echter nergens, dat handenwassching vóór verontreinigende aanraking eenigen invloed op de onreinheid oefent. — Aan enkele

עָלָיו הַזָּב יִטְמָא׃ וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַּחְתָּיו יִטְמָא
עַד־הָעָרֶב וְהַנּוֹשֵׂא אוֹתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־
יא הָעָרֶב׃ וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע־בּוֹ הַזָּב וְיָדָיו לֹא־שָׁטַף בַּמַּיִם וְכִבֶּס
יב בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וּכְלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר־יִגַּע־
יג בּוֹ הַזָּב יִשָּׁבֵר וְכָל־כְּלִי־עֵץ יִשְׁטֵף בַּמָּיִם׃ * וְכִי־יִטְהַר הַזָּב (גמ׳)
מִזּוֹבוֹ וְסָפַר לוֹ שִׁבְעַת יָמִים לְטָהֳרָתוֹ וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ
יד בְּשָׂרוֹ בְּמַיִם חַיִּים וְטָהֵר׃ וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח־לוֹ שְׁתֵּי תֹרִים
אוֹ שְׁנֵי בְנֵי יוֹנָה וּבָא | לִפְנֵי יְהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְנָתַן
טו אֹתָם אֶל־הַכֹּהֵן׃ וְעָשָׂה אֹתָם הַכֹּהֵן אֶחָד חַטָּאת וְהָאֶחָד עֹלָה
טז וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה מִזּוֹבוֹ׃ * ס וְאִישׁ כִּי־ (גמ׳ ב׳,ב)
תֵצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זָרַע וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא

---

handenwassching van den patiënt kan daarom reeds niet gedacht worden, omdat bij *elke*, ook de minste verontreiniging, *baden* van geheel het lichaam is voorgeschreven; handenwassching tot *reiniging van* werkelijke *onreinheid* komt in den Pentateuch nergens voor.

12. Voor *aarden vaatwerk* is reiniging door baden niet mogelijk (vgl. Lev. 11,33); het kan dus nooit weer rein worden; *houten voorwerpen* daarentegen ישטף במים, *moeten in water worden afgespoeld*, een ritueel bad ondergaan.

13. **יטהר**, als de patiënt physiek *rein* wordt, d. w. z. als de lichamelijke verschijnselen, die hem in den toestand van onreinheid brachten, ophouden, — zal hij zeven dagen tellen, לטהרתו, *voor zijne reiniging*, d. w. z. alvorens tot zijne *ritueele* reiniging over te gaan; anderen: *zeven dagen na zijn* physiek *reinworden*; weer anderen: *met betrekking tot*, met het oog op *zijne* ritueele *reinheid*; nog anderen: *zeven dagen van zijn* physieke *reinheid*, d. w. z. er moet eene onafgebroken zevendaagsche reinheidsperiode verloopen, en daarna וכבס enz, moet hij de reinigingshandelingen verrichten *en is* ritueel *rein*, doch moet nog een offer brengen, alvorens het recht te hebben den tempel te betreden en offervleesch te eten. — במים חיים, *in levend water*, bronwater; terwijl bij alle andere reinigingsbaden zoowel *welwater*, als in voorgeschreven hoeveelheid bijeenverzameld *regenwater* mag worden gebruikt, is voor de reiniging van den זב *uitsluitend* het baden in levend *welwater* toegestaan.

14. **אל פתח אהל מועד**, zie 14,11.

15. **וכפר**, ook de vloeiïng als gevolg of als straf voor gepleegde overtreding beschouwd; vgl. echter 12,6, waar aan *zonde* niet gedacht wordt en toch een *zondoffer* is voorgeschreven.

16. **שכבת זרע.** Naar LUZZATTO beteekent שכבה óf eene laag *neerslag*, שכבת זרע dus: *een neerslag of laagje van teelvocht* (vgl. Ex. 16,13), óf: *het liggen*, שכבת זרע dus: de *bijwoning tot voortbrenging*. Hier en vs. 17 heeft het dan de eerste beteekenis, in vs. 18 de tweede. Anderen vatten het in de gewone betee-

17 onrein zijn. En elk kleed en elk leder, waarop teelvocht
gekomen is, zal in water worden gewasschen, en tot den
18 avond onrein zijn. Ook eene vrouw, wanneer haar een man
geslachtelijk bijwoont, — dan zullen zij zich in water baden
en tot den avond onrein zijn.
19 En eene vrouw, die vloeiïng heeft, — bloed is namelijk wat
haar ontvloeit, aan haar lichaam, — zal zeven dagen in hare
afzondering blijven; en al wie haar aanraakt, zal tot den avond
20 onrein zijn. En alles, waarop zij gedurende hare afzondering
ligt, zal onrein zijn; en alles, waarop zij zit, zal onrein zijn.
21 En al wie hare legerstede aanraakt, zal zijne kleederen was-
schen, zich in water baden en tot den avond onrein zijn.
22 En al wie eenig voorwerp aanraakt, waarop zij zit, zal zijne
kleederen wasschen, zich in water baden en tot den avond
23 onrein zijn. En indien het is op de legerstede of op het
voorwerp, waarop zij zit, terwijl hij het aanraakt, zal hij tot
24 den avond onrein zijn. Maar wanneer een man haar bijwoont,
zal de onreinheid van hare afzondering ook aan hem komen
en hij zal zeven dagen onrein zijn; ook elke legerstede, waarop
25 hij ligt, zal onrein zijn. — En eene vrouw, wier bloed-
vloeiïng gedurende vele dagen blijft vloeien, buiten den tijd harer
afzondering, of die aan vloeiïng lijdt na den afzonderingstijd;

---

kenis: *liggen* op en wel hier en vs. 17: product van *echtelijke samenleving*, vs. 18: de echtelijke samenleving zelve. — כי תצא wijst op *onwillekeurige* ontvloeiïng van teelvocht, pollutie; dezelfde verontreiniging geldt natuurlijk ook bij *gewilde* autopollutie. — את כל בשרו, *zijn geheele lichaam* moet hij baden in eens; hieruit wordt de quantiteit van het water voor een ritueel bad afgeleid. De bak moet namelijk, om het geheele lichaam te bergen, ten minste een el lang en breed en drie el diep zijn, dat is 40 Seá inhouden.

18. שכב את beteekent v. s.: *geslachtelijk bijwonen*; שכב עם, *liggen bij* iemand. — ורחצו, *zij moeten* beiden *zich baden* enz.

19—24. Menstruatie; zij is zeven dagen onrein, heeft zich dan te baden en is rein zonder offer. Onverschillig of de vloeiïng ophoudt, of de geheele zeven dagen voortduurt, blijft zij gedurende zeven dagen, niet langer en niet korter, als נדה onrein. — נדה, zie 12,2. Met betrekking tot aanraking, leger, zitplaats enz., is נדה geheel gelijk aan זב.

23. ואם על המשכב הוא, v. s. *en wanneer het* bloed *zich bevindt op de legerstede, — als men dan daaraan*, aan dat bloed, *aanraakt, zal men onrein zijn tot den avond.* Wij weten echter uit vs. 8 reeds, dat dergelijk vocht ook *de kleederen* verontreinigt, niet enkel den persoon zelf. Evenmin kan het beteekenen: Wanneer *iets* ligt op de legerstede, waarop zij zich bevindt, terwijl hij het aanraakt, — is hij onrein. Immers voorwerpen, die den zetel of de ligplaats *aanraken*, maken den mensch niet meer onrein, ook niet al bevindt zich de נדה op hetzelfde leger. — De traditie vat op: en *indien hij*, met volle lichaamszwaarte, *rust op de legerstede* enz., waarop zij gezeten heeft, — is hij geheel onrein met zijne kleederen; de eerste woorden van ons vers zijn dan voortzetting van het vorige, terwijl met

עַד־הָעָרֶב׃ וְכָל־בֶּגֶד וְכָל־עוֹר אֲשֶׁר־יִהְיֶה עָלָיו שִׁכְבַת־זָרַע
וְכֻבַּס בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ
שִׁכְבַת־זָרַע וְרָחֲצוּ בַמַּיִם וְטָמְאוּ עַד־הָעָרֶב׃ פ
וְאִשָּׁה כִּי־תִהְיֶה זָבָה דָּם יִהְיֶה זֹבָהּ בִּבְשָׂרָהּ שִׁבְעַת יָמִים תִּהְיֶה
בְנִדָּתָהּ וְכָל־הַנֹּגֵעַ בָּהּ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב
עָלָיו בְּנִדָּתָהּ יִטְמָא וְכֹל אֲשֶׁר־תֵּשֵׁב עָלָיו יִטְמָא׃ וְכָל־הַנֹּגֵעַ
בְּמִשְׁכָּבָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְכָל־
הַנֹּגֵעַ בְּכָל־כְּלִי אֲשֶׁר־תֵּשֵׁב עָלָיו יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם
וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְאִם עַל־הַמִּשְׁכָּב הוּא אוֹ עַל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־
הוּא יֹשֶׁבֶת־עָלָיו בְּנָגְעוֹ־בוֹ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְאִם שָׁכֹב
יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים וְכָל־
הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר־יִשְׁכַּב עָלָיו יִטְמָא׃ ס וְאִשָּׁה כִּי־יָזוּב
זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים בְּלֹא עֶת־נִדָּתָהּ אוֹ כִי־תָזוּב עַל־נִדָּתָהּ

או een nieuw geval wordt ingeleid; maar *indien hij er slechts aanraakt, is hij* alleen persoonlijk *onrein*, niet ook zijne kleederen (vgl. vs. 6). Zij laat het laatste slaan op מרכב, dat hier niet besproken, maar in על הכלי enz. aangeduid wordt. WESSELY: *en* ook *al bevindt iemand zich op hare legerstede, of op hare zitplaats*, zelfs *ten tijde dat* ook *zij daarop zit*, en zelfs al raakt hij ook de legerstede aan, zonder dat iets tusschen zijn lichaam en de legerstede is, — niettemin *is hij* slechts *onrein tot den avond* en niet gedurende zeven dagen. Over het al of niet verplichte van kleederenwassching wordt dan niet gesproken. Het vers biedt groote moeilijkheden voor de verklaring.

24. De bijwoning eener vrouw, waarvan het hem bekend is, dat zij in de menstruatie-periode verkeert, is op straffe van uitroeiïng verboden (Lev. 20,18). Hier denkt men ook en in het bijzonder aan het geval, dat de menstruatie tijdens de bijwoning onverwacht intreedt. Dan ותהי נדתה עליו, *zal* de onreinheid van *haar afzonderingsstaat op hem rusten*, d. w. z. *hij zal*, evenals zij was, *zeven dagen onrein zijn* met al de daaraan verbonden gevolgen, zooals die vs. 19—23 zijn uiteengezet, en waarvan als voorbeeld משכב op het einde van ons vers wordt genoemd. Anderen: *en* de oorzaak van *hare afzondering*, d. i. het bloed, dat haar ontvloeit, *op hem komen zal*; dan behooren deze woorden nog tot den voorzin en de nazin begint eerst met וכמא בע . ימים.

25. ימים רבים, *vele dagen*, naar de traditie: ten minste drie opeenvolgende dagen. — בא עת נד ה, *buiten den tijd harer afzondering*, of על נד ה, *in aansluiting met hare afzondering*, dus: onmiddellijk ná de zevendaagsche menstruatieafzondering, of eenigen tijd later, maar zoo, dat het nog niet de tijd voor nieuwe menstruatie is; — dan is zij, zoolang de vloeiïng

zoolang haar de onreinheid ontvloeit, zal zij gelijk in hare
26 afzonderings-dagen zijn: onrein is zij. Elke legerstede, waarop zij ligt, gedurende al de dagen harer vloeiïng, zal haar gelijk de legerstede harer afzondering zijn; en elk voorwerp, waarop zij zit, zal onrein zijn, gelijk de onreinheid harer afzondering.
27 En al wie er aanraakt, zal onrein zijn; hij zal zijne kleederen wasschen, zich in water baden, en tot den avond onrein zijn
28 Doch wanneer zij van hare vloeiïng rein zal zijn, zal zij zich
29 zeven dagen tellen, en daarna zal zij rein zijn. Doch op den achtsten dag zal zij zich nemen twee tortelduiven of twee jonge duiven, en ze tot den priester brengen, naar den ingang
30 van de tent der samenkomst. En de priester zal de eene tot zondoffer en de andere tot brandoffer bereiden; en de priester zal verzoening voor haar doen vóór den Eeuwige, wegens de
31 vloeiïng harer onreinheid. Zoo zult gij de kinderen Israëls afhouden van hunne onreinheid, opdat zij niet sterven door hunne onreinheid, doordien zij namelijk Mijn Verblijf, dat te
32 midden van hen is, zouden verontreinigen. Dit is de leer voor de aan vloeiïng lijdende, en voor hem, wien teelvocht ontvloeit,
33 zoodat hij daardoor onrein wordt. Ook voor de onwel zijnde vrouw gedurende hare afzondering; en voor hem, wien vloeiïng ontgaat, hetzij man of vrouw; en voor den man, die bij eene onreine ligt."

---

duurt, onrein, evenals de menstrueerende, wat dan in de volgende verzen nader wordt gepreciseerd. — זוב טמאתה, *de vloeiïng harer onreinheid*, d. w. z. van verontreiniging brengend bloed. Anderen: *hare onreinheid-brengende vloeiïng*. — Bij זבה wordt uitdrukkelijk זב דמה, *b l o e dvloeiïng* genoemd; bij זב, waar dit niet het geval is, is dus niet aan *b l o e dvloeiïng* te denken.

27. בם, *hen*, de onreine vrouw of een der genoemde zaken.

28. Doch ook al houdt de vloeiïng op, dan wordt zij nog niet rein, gelijk de נדה na afloop harer zevendaagsche periode, — maar moeten eerst zeven achtereenvolgende dagen verloopen zonder eenig vloeiïngsverschijnsel, — evenals bij den זב (vs. 13). Over טהרה en תטהר zie vs. 13. Hier wordt geen baden *in levend water* vereischt. Natuurlijk moet zij zich na den zevenden dag baden, maar dit mag ook in een מקוה, verzameld regenwater in voorgeschreven hoeveelheid, geschieden.

31. והזרתם van נזר, afzonderen: gij zult zoo, door de inachtneming al dezer voorschriften van hoofdstuk 11—15, de kinderen Israëls afhouden van hunne onreinheid; zorgt ervoor, dat zij zich ervan afzonderen. Want zij zouden anders sterven, door כרת, uitroeiïng, als zij in onreinen toestand het heiligdom zouden betreden (Lev. 17,16).

כו כָּל־יְמֵי זוֹב טֻמְאָתָהּ כִּימֵי נִדָּתָהּ תִּהְיֶה טְמֵאָה הִוא : כָּל־
הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר־תִּשְׁכַּב עָלָיו כָּל־יְמֵי זוֹבָהּ כְּמִשְׁכַּב נִדָּתָהּ־
יִהְיֶה־לָּהּ וְכָל־הַכְּלִי אֲשֶׁר תֵּשֵׁב עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה כְּטֻמְאַת
כז נִדָּתָהּ : וְכָל־הַנּוֹגֵעַ בָּם יִטְמָא וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא
כח עַד־הָעָרֶב : וְאִם־טָהֲרָה מִזּוֹבָהּ וְסָפְרָה לָהּ שִׁבְעַת יָמִים
כט וְאַחַר תִּטְהָר : * וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּקַּח־לָהּ שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי
בְּנֵי יוֹנָה וְהֵבִיאָה אוֹתָם אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד :
ל וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ
לא הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה מִזּוֹב טֻמְאָתָהּ : * וְהֹזַרְתֶּם אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מִטֻּמְאָתָם וְלֹא יָמֻתוּ בְּטֻמְאָתָם בְּטַמְּאָם אֶת־מִשְׁכָּנִי אֲשֶׁר
לב בְּתוֹכָם : זֹאת תּוֹרַת הַזָּב וַאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זָרַע
לג לְטָמְאָה־בָהּ : וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ וְהַזָּב אֶת־זוֹבוֹ לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה
וּלְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם־טְמֵאָה : פ

(ג"כ מצוה) (מצוה ג"כ)

---

32. הזב, die éénmaal vloeiïng heeft; — dit heeft dezelfde gevolgen als ontvloeiïng van teelvocht (vs. 16 en 17). Daar ook vs. 33 de זב, de aan *herhaalde* vloeiïng lijdende, genoemd wordt, kan daarvan hier geen sprake zijn. De nevenstelling van זב en בעל קרי in ons vers spreekt ook voor de rabbijnsche opvatting.

33. והזב את זובו, *die zijne vloeiïng vloeien laat*, לזכר ולנקבה, *voor man zoowel als voor vrouw*, wier wetten verschillen; bij een man treden nl. na *twee* vloeiïngen reeds de onreinheidswetten en het voorschrift der zevendaagsche reinheidsperiode in, behalve de offerplicht, die aan driemaal voorkomende vloeiïng is gebonden; bij eene vrouw daarentegen geeft vloeiïng op een of twee achtereenvolgende dagen wél volle verontreiniging (משכב ומושב), maar wordt nog geene zevendaagsche reinheidsperiode gevorderd, wat eerst na vloeiïng gedurende drie achtereenvolgende dagen het geval is. — אשר ישכב עם טמאה, bij eene נדה of זבה, vs. 24. שכב עם is eenvoudig: *liggen bij*; dit geval wordt niet uitdrukkelijk behandeld, hoewel het onder *aanraking* valt. *Echtelijke bijslaap* eener נדה of זבה heeft zevendaagsche onreinheid van den man ten gevolge.

16 1 De Eeuwige sprak tot Mozes, na den dood der twee zonen
van Aharon, — toen zij namelijk vóór den Eeuwige genaderd
2 en gestorven waren, — En de Eeuwige zeide tot Mozes:
„Spreek tot uwen broeder Aharon, dat hij niet ten allen tijde
in het heilige kome, binnen het voorhangsel, tot de voorzijde
van het deksel, dat op de arke ligt, opdat hij niet sterve; want
3 in de wolk zal Ik boven het deksel verschijnen. Met het
volgende zal Aharon in het heilige komen: met eenen jongen
4 var tot zondoffer en eenen ram tot brandoffer. Een linnen
onderkleed des heiligdoms zal hij aantrekken, en een linnen broek

---

HOOFDSTUK XVI. Nadat de verontreinigingen, die vooral op het tempelleven invloed hebben, in hoofdstuk 11—15 in den breede zijn behandeld, wordt in ons hoofdstuk de dienst op den algemeenen ontzondigingsdag des heiligdoms voorgeschreven, waarop reeds Ex. 30,10 met een enkel woord is gezinspeeld. Ons vers knoopt die bepalingen vast aan den dood der beide zonen van Aharon, vooral omdat, als inleiding tot den dienst op den Verzoendag, het algemeene verbod zelfs voor Aharon gegeven wordt, het allerheiligste te betreden. De dood der beide priesterzonen nu had juist bewezen, hoe een niet-bevolen dienstverrichting den dood van den dienstdoende ten gevolge kon hebben. — NACHM. meent, dat op den dag na den dood van Nadab en Abiehoe het Godswoord zich tot Aharon richtte met het verbod van Lev. 10,8—11, om dienst te doen na het drinken van wijn, terwijl *tot Mozes* de hier behandelde wet werd gesproken. — *Tot Mozes* richt zich ons hoofdstuk, als een offerwet behandelend.

1. **וידבר**. Zooals SIPORNO opmerkt, komt vaak ná דבר nog eens אמר voor; דבר beteekent dan in het algemeen *spreken*, אמר bepaalde onderwerpen *bespreken*; men zou dan moeten verklaren: de Godsspraak *richtte zich* tot Mozes en *besprak* met hem het volgende. Hier zoude dan, wegens den langen tusschenzin, in vs 2 zoowel het onderwerp als de aanwijzing van den persoon, tot wien gesproken wordt, zijn herhaald. WESSELY meent, dat vs. 1 zegt: *God sprak* na den dood van Nadab en Abiehoe *in den breede* tot Mozes over de oorzaak en de beteekenis van hun dood, over het heilighouden van den tempel en de daarvoor noodige reinheid, over den zin van den Verzoendag, — en *zeide* in beknopten vorm tot Mozes, wat hij daaromtrent aan Aharon had mede te deelen (vs. 2). — בקרבתם לפני ה׳. Hier wordt als hoofdelement van het vergrijp van Nadab en Abiehoe het *naderen vóór den Eeuwige* op den voorgrond gesteld (Vgl. onze aant. 10,1).

2. **אחיך**, hoewel hij *uw broeder* is, en *gij* telkenmale tot het aanhooren der Godsspraak het heiligdom moogt binnengaan, is dit *hem*, den *hoogepriester*, niet geoorloofd, veel minder den *gewonen* priester. — בכל עת, *ten allen tijde*, op elken tijd, die hem goeddunkt; NACHM.: *te eeniger tijd*, d. w. z. *nooit zal Aharon komen* enz., dan בזאת, *ten tijde dat* hij het volgende brengt. — אל הקדש מבית לפרכת אל פני הכפרת אשר על הארן, eene zeer nauwkeurige aanwijzing der plaats, die men op het oog heeft: קדש is het *geheele* heiligdom, heilige en allerheiligste te zamen, מבית לפרכת is het *allerheiligste* in zijn geheel; פני הכפרת is de *vóórzijde der arke*, tusschen de beide draagboomen, waar de hoogepriester tijdens de diensthandelingen moest staan. Eerst dán treedt *de straf*, in ולא ימות aangegeven, in, als hij *tusschen de draagboomen* staat, hoewel *het verbod* voor *het allerheiligste in zijn geheel* geldt. LUZZATTO wijst op de vreemde plaatsing der toonteekens, die de plaatsaanwijzing in tweeën splitsen, en meent, dat men bij

טז א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן בְּקָרְבָתָם
ב לִפְנֵי־יְהוָה וַיָּמֻתוּ: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל־
אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאַל־יָבֹא בְכָל־עֵת אֶל־הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לַפָּרֹכֶת
אֶל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָאָרֹן וְלֹא יָמוּת כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה
ג עַל־הַכַּפֹּרֶת: בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל־הַקֹּדֶשׁ בְּפַר בֶּן־בָּקָר
ד לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה: כְּתֹנֶת־בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ וּמִכְנְסֵי־בַד

---

het *vaststellen* dier toonteekens het oog had op de genoemde bepaling; of dat men de meening wilde bestrijden, als zou het verbod van betreden van het allerheiligste alleen gegolden hebben, zoolang er eene arke was, en dus niet tijdens den tweeden tempel; dan zou ons vers de bepaling geven: *komen* mag hij niet „in het heilige binnen het voorhangsel" ook al is er geen arke; hij kome echter niet „vóór het deksel, dat op de arke ligt", *opdat hij niet sterve;* hij zonde dán ook *met den dood* worden gestraft. — כי בענן אראה, *want in de wolk* Mijner heerlijkheid *verschijn Ik boven het deksel* en daarom mag niemand, ook niet de hoogepriester, daar ongeroepen verschijnen; traditie en IBN 'EZRA: *maar* alleen *in de wolk* van den rook van het reukwerk (vs. 13) *wil Ik gezien worden boven het deksel*; Aharon mag daar Mijne heerlijkheid slechts aanschouwen door de rookwolk heen, die van het daar te ontsteken reukwerk opgaat. — De Tsadduceërs meenden hieruit te kunnen afleiden, dat Aharon het reukwerk reeds ontstak, *vóórdat* hij het allerheiligste binnentrad, hoewel vs. 13 uitdrukkelijk het leggen van het reukwerk op de kolen eerst *vóór den Eeuwige*, d. i. *in* het allerheiligste, laat geschieden.

3. בזאת, *met dit*, onder inachtneming der hier volgende bepalingen aangaande de te brengen offers, de aan te trekken kleeding en de te verrichten reinigingshandelingen; de zin is niet, dat hij *met* het offer het allerheiligste binnengaat, maar dat het offer in het voorhof des heiligdoms aanwezig moet zijn. Uit vs. 12 blijkt immers, dat, nadat de var geslacht was, de priester met het reukwerk het allerheiligste binnenging. Het slachten van den brandoffer-ram geschiedde eerst later (vs. 24). Behalve voor het reukwerk, kwam de priester alleen in het allerheiligste om de bloedspattingen van den var en den in vs. 15 bedoelden bok te verrichten. — אל הקדש, in het *allerheiligste*, zooals vs. 2 blijkt. WESSELY: *het heiligdom*, in zijn geheel, waaronder dan ook het voorhof zou zijn begrepen. De dienst had nl. gedeeltelijk in het voorhof, anderdeels in het heilige en het allerheiligste plaats.

4. Om het allerheiligste binnen te gaan, moest hij zijn gewone hoogepriesterkleeding afleggen en de hier genoemde *vier* kleedingstukken van zuiver *wit* linnen aantrekken (zie Ex. 28,42). — קדש, eigendom *van het heiligdom*, uit de tempelkas aangeschaft; WESSELY: *voor* den dienst in *het allerheiligste bestemd;* בגדי קדש הם, bijzonder gewijde, uitsluitend voor den dienst op dien dag bestemde kleederen zijn het, — ורחץ, hij moet zich dus eerst het geheele lichaam hebben gebaden, alvorens ze aan te trekken. Telkens bij elke verwisseling van kleederen moest zoodanig bad genomen worden en tevens bij het uittrekken der gewone hoogepriesterkleeding en na het aantrekken der witte kleederen een wassching van handen en voeten. Naar de traditie nam de hoogepriester op den Verzoendag *vijf*

zal op zijn bloot lichaam zijn, en met een linnen gordel zal hij zich omgorden, en met een linnen hoofdwindsel zijn hoofd omwinden; heilige kleederen zijn het; en hij zal zijn
5 lichaam in water baden en ze daarna aantrekken. En vanwege de gemeente der kinderen Israëls zal hij nemen twee geiten-
6 bokken tot zondoffer, en éénen ram tot brandoffer. Aharon zal den var tot zondoffer, die van hem is, doen naderen, en
7 voor zich en zijn huis verzoening afsmeeken. Daarna zal hij de twee bokken nemen, en die plaatsen vóór den Eeuwige aan
8 den ingang van de tent der samenkomst. En Aharon zal op de twee bokken loten leggen, één lot: VOOR DEN EEUWIGE,
9 en één lot: VOOR DEN 'AZAZEL. Aharon zal den bok, waarop het lot: VOOR DEN EEUWIGE gevallen is, doen naderen, en
10 hem tot zondoffer verklaren. Maar de bok, waarop het lot: VOOR DEN 'AZAZEL gevallen is, zal levend vóór den Eeuwige blijven staan, om op hem verzoening af te smeeken,

---

maal een bad en verrichtte *tien* wasschingen van handen en voeten. — De broek werd natuurlijk het eerst aangetrokken, zoodat יהיו על בשרו vertaald moet worden: *zal zich* dan reeds *op zijn lichaam bevinden.* — Over מצנפת zie Ex. 28,37. — יצנף. Het is twijfelachtig, of het hoofdwindsel in gewonden vorm klaar stond en eenvoudig op het hoofd gezet kon worden, of wel, evenals de gordel, eerst bij het aanleggen om het hoofd moest worden gewonden. ONKELOS neemt waarschijnlijk het eerste aan.

5. De vs. 3 genoemde offerdieren, var en ram, werden op kosten van den hoogepriester aangeschaft; de hier genoemde twee bokken waren מאת עדת בני ישראל, voor *door de geheele gemeente* bijeengebrachte gelden aangekocht; zij werden nl. uit de halve-Shékel-heffing bekostigd. — Zoowel hier als in vs. 7 en 8 wordt er met nadruk op gewezen, dat het zijn: שני שעירים, waaruit de traditie afleidt, dat zij een paar vormen en geheel bij elkaar behooren.

6. והקריב, *doen naderen,* in het voorhof op de daarvoor aangewezen plaats doen brengen; וכפר, *en verzoening afsmeeken,* door zondenbelijdenis. Het slachten en de verzoeningshandelingen met het bloed worden eerst vs. 11 besproken. Anderen meenen, dat in ons vers en in de volgende kort de gang van den dienst wordt aangegeven: *hij brengt ten offer,* d. w. z. hij slacht, *den zondoffervar en doet* door de later te beschrijven bloedspattingen *verzoening voor zich en zijn huis*; evenzoo met de beide bokken. Vs. 11 vv. worden dan eerst de diensthandelingen in den breede beschreven. — בעדו ובעד ביתו, naar de traditie: *voor zich en zijn huis,* in engeren zin, den familiekring; vs. 11, bij de tweede zondenbelijdenis bij den stier, worden die woorden dan in meer algemeenen zin genomen: *voor zich en zijn medepriesters.*

7. לפני ה' פתח אהל מעד, *aan den ingang des heiligdoms,* aan de oostzijde dus, en wel לפני ה' — *vóór den Eeuwige,* d. i. de noordelijke helft, ten noorden van het altaar. (Zie Lev. 1,3 en 11).

8. ונתן, *hij zal leggen,* d. i. bepalen; — hij legde nl. twee loten in een bus en greep met iedere hand een. De beide dieren stonden ter rechter

יִהְיוּ עַל־בְּשָׂרוֹ וּבְאַבְנֵט בַּד יַחְגֹּר וּבְמִצְנֶפֶת בַּד יִצְנָף בִּגְדֵי־
ה קֹדֶשׁ הֵם וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת־בְּשָׂרוֹ וּלְבֵשָׁם : וּמֵאֵת עֲדַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל יִקַּח שְׁנֵי־שְׂעִירֵי עִזִּים לְחַטָּאת וְאַיִל אֶחָד לְעֹלָה :
ו וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד
ז בֵּיתוֹ : וְלָקַח אֶת־שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם וְהֶעֱמִיד אֹתָם לִפְנֵי יְהוָה
ח פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד : וְנָתַן אַהֲרֹן עַל־שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם גֹּרָלוֹת גּוֹרָל
ט אֶחָד לַיהוָה וְגוֹרָל אֶחָד לַעֲזָאזֵל : וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־הַשָּׂעִיר
י אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַיהוָה וְעָשָׂהוּ חַטָּאת : וְהַשָּׂעִיר אֲשֶׁר
עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַעֲזָאזֵל יָעֳמַד־חַי לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו

---

en ter linker zijde van den hoogepriester en het lot in zijne rechter hand gold voor het dier ter rechter zijde enz. Op *beide* bokken kon dus ieder der beide loten vallen. Dit is de zin van het meervoud: גרלות. — לעזאזל, volgens den Talmoed = עז אל, *een zeer steile rots*, en wel naar IBN 'EZRA de naam van een rotspunt niet ver van Sienai; v. a. = עז אזל, *de harde*, hardnekkige, *gaat heen*, wat dan óf op עז, *geiten*bok zou zien, óf op de symbolieke beteekenis van de zaak zou wijzen; dan is echter de ל' van לעזאזל in vs. 10 moeilijk te verklaren. Weer anderen denken hier aan een daemon, een soort duivel, zonder dat natuurlijk gedacht moet worden aan een offer, voor dezen gebracht. Alleen zou de *naam* gebleven zijn voor het begrip: onheil, slechtheid; de zin is dus: *voor den ondergang bestemd* (LUZZATTO). Nieuweren meenen, dat עזאזל van een stam עזל gevormd is, evenals כָּכֶל van כלל = כַּלְכֵּל en dus עזאזל = עֲזַלְזֵל, in de beteekenis van: *verwijderen*, die de stam in het Arabisch heeft. De zin is dan: *voor de verwijdering*, der zonde nl. Anderen: naar eene *verwijderde plaats*.

9. **והקריב.** Hier heerscht over de beteekenis van dit woord hetzelfde verschil van opvatting als in vs. 7. De traditie: *doen naderen*, nog niet: *brengen*. — ועשהו חטאת, *en hem maken*, bestemmen, *tot zondoffer* door de woorden: לה' חטאת, „den Eeuwige tot zondoffer gewijd" uit te spreken. Anderen: *en zal hem*, doch eerst later, vs. 15, *tot zondoffer bereiden*, slachten. — אשר עלה, *waarover het lot is* uit de bus *opgekomen*, waarop het woord לה' stond. Num. 35,54 e. a. p. staat daarvoor: יצא הגורל, *het lot is uitgekomen*.

10. **יעמד חי.** Terwijl de voor den Eeuwige bestemde bok reeds nader bij het altaar is gebracht om den dood als offerdier tegemoet te gaan, *blijft* deze, voor den 'Azazel bestemde, *levend staan vóór den Eeuwige*, לכפר עליו, *om*, onder handoplegging *op* zijn kop, *verzoening af te smeeken* en hem dan weg te zenden. Eerst vs. 20, na afloop van de verzoeningshandelingen met var en bok, wordt de behandeling van den tweeden bok beschreven. Tot zoolang blijft hij op zijn oude plaats staan. — Wanneer ook deze bok vs. 5 חטאת wordt genoemd, dan geschiedt dit met het oog op de belijdenis van zonden, die *vóór* zijne wegzending geschiedt.

en hem naderhand weg te zenden naar den 'Azazel, naar de
11 woestijn. Hierop zal Aharon den var tot zondoffer, die van hem is, doen naderen, en voor zich en zijn huis verzoening afsmeeken. Vervolgens zal hij den var tot zondoffer, die van hem is, slachten.
12 Nu zal hij de vuurpan vol vuurkolen nemen van het altaar, dat vóór den Eeuwige staat, en zijne beide vuisten vol fijn gestooten reukwerk van specerijen; en zal het binnen het voorhang-
13 sel brengen. Nu zal hij het reukwerk op het vuur leggen vóór den Eeuwige, opdat de wolk van het reukwerk het deksel, dat
14 op het getuigenis ligt, bedekke, en hij niet sterve. Hierop zal hij van het bloed van den var nemen en met zijnen vinger sprenkelen tegen de oostwaarts gekeerde voorzijde van het deksel; en vóór het deksel zal hij zeven maal van het bloed
15 sprenkelen met zijnen vinger. Daarna zal hij den bok tot zondoffer, die van het volk is, slachten, en zijn bloed naar „binnen het voorhangsel" brengen, en met zijn bloed doen, gelijk hij met het bloed van den var gedaan heeft, en het sprenkelen
16 tegen het deksel en vóór het deksel. Hierdoor zal hij verzoening doen voor het heiligdom, wegens de verontreinigingen der kinderen Israëls en wegens hunne misdaden, met betrekking tot al

---

11. Ten tweeden male legt hij zondenbelijdenis af bij zijn zondoffervar, en wel, zooals uit vers 21 blijkt, onder steunen met beide handen op den kop van het offerdier, en wel dezen keer naar de traditie: voor den geheelen priesterstam. Daarna eerst slacht hij den var en vangt natuurlijk het bloed in een bekken op. Alvorens echter tot de bloedspatting over te gaan, die in het allerheiligste zal geschieden, brengt hij daar eerst reukwerk binnen, naar RASHBAM: om alvorens daar een dienst te verrichten, eerst de ruimte met den damp van zijn reukwerk te vullen. Zoo geschiedde ook bij den dagelijkschen dienst in het heilige, het ontsteken en reinigen van den luchter, eerst het in rook doen opgaan van het reukwerk op het gouden altaar.

12. Hij neme namelijk מלא המחתה, *een scheppan vol* (zie Ex. 2,3), eig. de volheid van een scheppan; — גחלי אש, tot *vuur* verteerde *kolen;* מעל המזבח מלפני ה', *van het* koperen brandoffer*altaar;* v. s. is dit in מלפני ה' uitgedrukt, dus: *van het altaar, dat vóór den Eeuwige is,* in het voorhof; daar echter dit meestal wordt uitgedrukt met de woorden אשר פתח אהל מועד, is het waarschijnlijker, dat hier de *plaats,* vanwaar de kolen van het altaar moeten genomen worden, nader wordt aangeduid; dus: *van* die zijde, die *vóór den Eeuwige* is, d. i. de westzijde. — ומלא חפניו, *en zijne* beide *vuisten vol;* uit een volle pan met reukwerk, van hetzelfde mengsel als voor het dagelijksche reukwerk, maar den vorigen dag *nog eens fijn gestooten,* קטרת סמים דקה, nam hij zijn beide vuisten vol en legde dit op een lepelvormig bakje; hij nam nu den vuurpan in de rechter, den lepel reukwerk in de linkerhand en bracht het in het allerheiligste. *Daar* (vs. 13 לפני ה') legde hij het reukwerk op de kolen en verwijderde zich onder התשתחואה, languit zich nederwerpen met uitgestrekte handen en voeten. — Naar de traditie liet hij vuurpan en bakje daar achter en moest ze eerst tegen het einde van den dienst terughalen.

13. ענן הקטרת, *de wolk,* damp *van het* ontstoken *reukwerk.* — ולא ימות,

יא לְשַׁלַּח אֹתוֹ לַעֲזָאזֵל הַמִּדְבָּרָה : וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־פַּר הַחַטָּאת
אֲשֶׁר־לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וְשָׁחַט אֶת־פַּר הַחַטָּאת
יב אֲשֶׁר־לוֹ : וְלָקַח מְלֹא־הַמַּחְתָּה גַּחֲלֵי־אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלִּפְנֵי
יְהוָה וּמְלֹא חָפְנָיו קְטֹרֶת סַמִּים דַּקָּה וְהֵבִיא מִבֵּית לַפָּרֹכֶת :
יג וְנָתַן אֶת־הַקְּטֹרֶת עַל־הָאֵשׁ לִפְנֵי יְהוָה וְכִסָּה ׀ עֲנַן הַקְּטֹרֶת
יד אֶת־הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדוּת וְלֹא יָמוּת : וְלָקַח מִדַּם הַפָּר
וְהִזָּה בְאֶצְבָּעוֹ עַל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת מֶזְרָחָה וְלִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת יַזֶּה
טו שֶׁבַע־פְּעָמִים מִן־הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ : וְשָׁחַט אֶת־שְׂעִיר הַחַטָּאת
אֲשֶׁר לָעָם וְהֵבִיא אֶת־דָּמוֹ אֶל־מִבֵּית לַפָּרֹכֶת וְעָשָׂה אֶת־דָּמוֹ
כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְדַם הַפָּר וְהִזָּה אֹתוֹ עַל־הַכַּפֹּרֶת וְלִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת :
טז וְכִפֶּר עַל־הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפִּשְׁעֵיהֶם לְכָל־

---

opdat hij niet sterve, wat wél zou geschieden, indien de diensthandelingen niet naar behooren worden verricht, zooals bij Aharons zonen is gebleken.

14. De hoogepriester keert nu naar het voorhof terug, waar intusschen het opgevangen bloed van den var in voortdurende beweging is gehouden, om stollen te voorkomen, — hij neemt het bloedbekken en begeeft zich weer naar het allerheiligste tusschen de draagboomen, doopt den vinger in het bloed en *sprenkelt*, הזה, *met den vinger*, op eenigen afstand staande en het bloed in de gewenschte richting werpend, niet *strijken*, נתן, noch uit het bekken *werpen*, זרק. — על פני הכפרת קדמה, *tegen de oostwaarts gekeerde vóórzijde van het deksel*, in de richting van het bovenste deel der arke dus, waar ter hoogte van een palm, טפח, het deksel in den krans op den buitensten goudwand der arke is besloten (zie Ex. 25,11 en 17). Hij spatte niet *op* het deksel, maar על פני, in de richting *naar de voorzijde* ervan, die naar het oosten is gekeerd; die voorzijde nu was zelve niet zichtbaar, het was immers de *dikte* van het deksel. Het is ééne spatting in meer opwaartsche richting, die gevolgd wordt door zeven spattingen, לפני הכפרת, op den bodem *vóór het deksel*, in neerwaartsche richting (אחת למעלה ושבע למטה).

15. Nu begeeft hij zich wederom naar het voorhof, slacht den bok die vs. 9 als zondoffer is aangewezen en tot ontzondiging des volks dient, en door en voor rekening van de gemeente is aangekocht, begeeft zich, met het bloed weder naar het allerheiligste en verricht gelijke spattingen, als met het bloed van den var des hoogepriesters.

16. וכפר על הקדש מטמאת בני ישראל, *hij zal* door deze bloedspattingen *verzoening doen voor het heiligdom*, het allerheiligste, dat misschien door Israël verontreinigd is, מטמאת בני ישראל; de zondige handeling van *den persoon*, die in onreinheid het heiligdom heeft betreden, is daardoor niet verzoend; deze moet, als de omstandigheden het ten minste medebrengen, een קרבן עולה ויורד brengen, een zondoffer, dat, naarmate van zijn vermogen, grooter of kleiner in waarde is (Lev. 5,2 vv.) LUZZATTO. —

hunne zonden; en evenzoo zal hij doen voor de tent der samenkomst, die bij hen zich bevindt te midden van hunne
17 onreinheden. En geen mensch zal in de tent der samenkomst zijn, als hij binnenkomt, om in het heiligdom de verzoeningshandelingen te verrichten, totdat hij er weder uitgaat; zoo zal hij verzoening doen voor zich en voor zijn huis en voor de
18 geheele vergadering van Israël. Dan zal hij in buitenwaartsche richting gaan naar het altaar, dat vóór den Eeuwige is, en er verzoening voor doen; hij zal namelijk van het bloed van den var en van het bloed van den bok nemen en op de horens van
19 het altaar doen, rondom. Vervolgens zal hij van het bloed er bovenop sprenkelen met zijnen vinger zeven maal; zoo zal hij het reinigen van en het heiligen na de verontreinigingen der kinderen

---

ומכל פשעיהם לכל חטאתם, *en wegens al hunne* opzettelijke *overtredingen met betrekking tot hunne* in dwaling begane *zonden*, d. i. v. s. wegens betreding van het heiligdom of gebruik van gewijde spijzen in staat van onreinheid, onverschillig of die handelingen *met bewustzijn*, פשע, of *onbewust*, חטאת, hebben plaats gehad. Anderen: *en voor hun opzet bij hun dwaling*; er wordt dan nl. gedacht aan het geval, dat de verontreiniging, die hem bekend was, hem is ontgaan en hij zoo in den tempel is gegaan. Wordt hem nu later die misstap bekend, dan moet hij een קרבן עולה ויורד brengen; blijft hij hem onbekend, dan verzoent deze offerhandeling (יש בו ידיעה בתחלה ואין בו ידיעה בסוף); — in het vergeten van het zich in staat van onreinheid bevinden ligt echter eene afkeurenswaardige *nalatigheid*, פשע, — hoewel de overtreding zelve: het komen in het heiligdom of eten van gewijde spijzen, *in dwaling*, חטאת, is geschied. — WESSELY meent, dat onder טמאת hier in het algemeen *alle* ernstige overtredingen zijn begrepen, zooals Lev. 20,3 bij afgoendienst ook wordt gezegd dat zij strekt: *om te verontreinigen Mijn heiligdom*; evenzoo Lev. 18,30 bij overtreding der kuischheidswetten, en Num. 35,34 bij moord; hij verklaart dan verder: *en voor hun* boos *opzet in* het volgen van *hun zondigen levensweg*. De samenhang spreekt, evenals de letterlijke zin der woorden, meer voor de traditioneele opvatting. — וכן יעשה לאהל מועד, *en evenzoo*, nl. gelijke spattingen, eerst met het bloed van den var, dan met het bloed van den bok, *zal hij*, telkens ná de bloedspatting in het allerheiligste, *doen ten dienste van*, ter verzoening voor den אהל מועד, d. i. het heilige — die spattingen geschiedden, terwijl de hoogepriester in het heilige, met het gelaat naar het voorhangsel gewend, op eenigen afstand stond, tegen of althans in de richting naar het voorhangsel, eveneens telkenmale ééne spatting in opwaartsche, en zeven in neerwaartsche richting, op den bodem vóór het voorhangsel. Eene analogie voor die spattingen op het voorhangsel vinden wij Lev. 4,6 en 17 bij den zondofferstier. — השכן אתם בתוך טמאתם, *dat bij hen zich bevindt*, d. i. v. s. waar Gods majesteit troont, v. a. toch zijne plaats blijft behouden, zelve niet wordt aangetast of in waarde verminderd, *te midden van*, niettegenstaande *hun staat van onreinheid*, of *hun* handelingen, waardoor zij *het verontreinigen*. — Daardoor wordt, naar NACHM., verzoening verworven voor in onreinheid gepleegde vergrijpen met betrekking tot het heilige, het voorhangsel, tafel en luchter; terwijl voor de vergrijpen ten opzichte van het *gouden altaar* vs. 18 eene afzonderlijke verzoeningshandeling wordt voorgeschreven (zie onze aanteekening aldaar).

חַטֹּאתָם וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאֹהֶל מוֹעֵד הַשֹּׁכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טֻמְאֹתָם׃
יז וְכָל־אָדָם לֹא־יִהְיֶה | בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּבֹאוֹ לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ עַד־
צֵאתוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וּבְעַד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל׃ * פ
יח וְיָצָא אֶל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי־יְהוָה וְכִפֶּר עָלָיו וְלָקַח מִדַּם הַפָּר
יט וּמִדַּם הַשָּׂעִיר וְנָתַן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְהִזָּה עָלָיו
מִן־הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים וְטִהֲרוֹ וְקִדְּשׁוֹ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי

---

17. **באהל מועד**, *in het heilige* mocht zich niemand bevinden, terwijl de hoogepriester het קדש, *het allerheiligste* had betreden, om daar de verzoeningshandelingen te volbrengen. Natuurlijk evenmin tijdens de handelingen in het *heilige*. — וכפר בעדו ובעד ביתו, *voor zich en zijn stam*, door het bloed van den var; ובעד כל קהל ישראל, door dat van den bok; en allen samengevat in den reukwerkdienst.

18. **ויצא אל המזבח**, *hij bewege zich in de richting naar buiten toe;* van de plaats, waar hij bij de spattingen naar het voorhangsel stond, loopt hij in de richting naar den uitgang van het heilige en gaat אל המזבח אשר לפני ה׳, *naar het altaar, dat vóór den Eeuwige is*, d. i. het gouden reukwerkaltaar, dat in het heilige staat. IBN 'EZRA meent, dat vs. 16 de ontzondigingshandeling zich ook over het gouden altaar uitstrekt, en dat in ons vers sprake is van het *brandofferaltaar*; ויצא beteekent dan: *naar buiten gaan,* naar het voorhof. Ex. 30,10 wordt echter bij het gouden altaar slechts één bloedspatting vermeld, terwijl in IBN 'EZRA's opvatting *twee* maal spatting zouden moeten plaats hebben, met het bloed van den var en met dat van den bok ieder afzonderlijk. Ook de uitdrukking המזבח אשר לפני ה׳ spreekt meer voor de traditioneele opvatting, daar het gouden altaar in het heilige, vlak tegenover de arke staat, daarvan alleen gescheiden door het voorhangsel. — De handeling is hier: ולקח מדם הפר ומדם השעיר, *hij neemt van het* eerst met elkander vermengde *bloed van var en bok en strijkt* met zijn vinger (נתן), na dien in het bloed te hebben gedoopt, *op de* vier *horens van het altaar rondom*, tegen den scherpen hoekkant der, immers kubusvormige, horens. Of de priester oostelijk of westelijk van het altaar stond, — daarover heerscht onder de oude autoriteiten verschil van meening. Aangenomen wordt, dat hij ten oosten van het altaar, met het gelaat westwaarts, naar het voorhangsel gekeerd, stond en dus bij het begin der handeling het altaar vóór zich had. Hij begon dan met den Noord-Oostelijken hoek en ging dan, zijne rechterhand volgend, naar den Noord-Westelijken, Zuid-Westelijken en Zuid-Oostelijken hoek.

19. **והזה עליו.** Daarna spat hij op de bovenplaat van het altaar, op het goud zelve, zeven malen met den vinger, telkens indoopend en uit de verte *sprenkelend.* — וטהרו ... מטמאת, *hij reinige het van de onreinheid*, die er door toedoen *der kinderen Israëls* aan mocht zijn ontstaan; וקדשו מטמאת בני ישראל, *en heilige het*, nadat het door *de verontreiniging door de kinderen Israëls* misschien ontwijd was. — Evenals bij de andere zondoffers, wier bloed in het heiligdom gespat wordt, moet ook hier het na de spattingen overgebleven bloed aan den Westelijken voet van het brandofferaltaar worden uitgestort (zie Lev. 4,7).

20 Israëls. Als hij nu geëindigd zal hebben, verzoening te doen
voor het heiligdom en voor de tent der samenkomst en
voor het altaar, dan zal men den levenden bok doen na-
21 deren. En Aharon zal zijne beide handen op den kop van
den levenden bok steunen, en op hem belijden al de zon-
den der kinderen Israëls en al hunne misdaden met betrek-
king tot al hunne dwalingen; hij zal ze op den kop van den
bok leggen en dien door een daartoe aangewezen man in de
22 woestijn wegzenden. De bok zal op zich al hunne misdaden
naar een woest land dragen; en hij zal den bok loslaten de
23 woestijn in. Nu zal Aharon in de tent der samenkomst gaan;
dan zal hij de linnen kleederen uittrekken, die hij aangetrok-
ken had, toen hij het heiligdom binnenging, en ze daar neer-
24 leggen. Hij zal zijn lichaam in water baden op eene heilige
plaats, en zijne kleederen aantrekken; dan zal hij naar buiten
gaan en zijn brandoffer en het brandoffer des volks bereiden;

---

20. הקדש, het allerheiligste; אהל מועד, het heilige; המזבח, het gouden reukwerkaltaar. — והקריב, *dan zal hij doen naderen;* de plaats wordt niet aangeduid. Naar sommigen meenen, stond de bok, van af de aanwijzing door loting, bij de plaats, vanwaar hij zou worden weggezonden, en is de zin van ons vers: *dan zal hij zorgen bij den levenden bok te komen;* anderen meenen, dat eerst thans de bok van de plek ten noorden van het altaar, waar de loting plaats had gehad, naar de plaats gebracht werd, vanwaar hij zou worden weggezonden. — השעיר החי, *den* nog *levenden bok,* die volgens vs. 10 nog leven moest.

21. והתודה, *zich bekennen,* belijden. — עונת, bewuste overtreding, door hartstocht overmeesterd; van עוה, *krom zijn,* van den rechten weg afgaan; — פשע, overtreding uit minachting van het Goddelijk voorschrift; חטאת, overtreding door dwaling, doordien men de wettelijke voorschriften heeft vergeten. Het zijn dus opzettelijke overtredingen, זדונות, weerspannigheidsdaden, מרדים, en in dwaling verrichte handelingen, שגגות, waarvan hier belijdenis wordt gedaan. — לכל חטאתם, v. s. *met betrekking tot al hunne dwalingen,* voor zoover dwaling zelve reeds onvergeeflijke nalatigheid insluit, veroorzaakt òf door minachting der wet òf door hartstochtelijk verlangen naar het verbodene; anderen: voor zoover dwaling langzamerhand tot opzet en minachting leidt. — ונתן, *leggen,* natuurlijk niet werkelijk; vgl. Deut. 11,29 ונתת את הברכה על הר גרזים, waar ook de zegen niet op den berg *rust,* maar in de richting *naar den berg* wordt *uitgesproken.* Zoo ook hier. — איש עתי, *een daartoe* reeds den vorigen dag *aangewezen man,* van עת, tijd, dat van יעד, *bestemmen* is afgeleid; vgl. מועד; anderen: *ter rechter tijd voorhanden,* waarvan de zin echter niet recht duidelijk is.

22. ארץ גזרה, van גזר, *afsnijden, een afgesneden land,* d. i. v. s. voor menschenverkeer afgesneden, woest, ontoegankelijk; v. a. een als het ware afgebroken *rotspunt,* èen steilte. — שלח, *en hij laat los,* aan zijn lot over, laat hem ongebonden, vrij heengaan *de woestijn in*; LUZZATTO meent, dat, zoolang de tempel in Jerusalem niet stond, men den bok eenvoudig de woestijn in liet loopen, evenals men den levenden vogel bij den melaatsche het veld in liet vliegen (Lev. 14,7). Eerst toen de tempel stond, werd de bok naar een rotspunt in de nabijheid gebracht en vandaar naar beneden

ט יִשְׂרָאֵל׃ וְכִלָּה מִכַּפֵּר אֶת־הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־
יא הַמִּזְבֵּחַ וְהִקְרִיב אֶת־הַשָּׂעִיר הֶחָי׃ וְסָמַךְ אַהֲרֹן אֶת־שְׁתֵּי יָדָו*
עַל רֹאשׁ הַשָּׂעִיר הַחַי וְהִתְוַדָּה עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֹנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאֶת־כָּל־פִּשְׁעֵיהֶם לְכָל־חַטֹּאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל־רֹאשׁ הַשָּׂעִיר
יב וְשִׁלַּח בְּיַד־אִישׁ עִתִּי הַמִּדְבָּרָה׃ וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר עָלָיו אֶת־
יג כָּל־עֲוֹנֹתָם אֶל־אֶרֶץ גְּזֵרָה וְשִׁלַּח אֶת־הַשָּׂעִיר בַּמִּדְבָּר׃ וּבָא
אַהֲרֹן אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וּפָשַׁט אֶת־בִּגְדֵי הַבָּד אֲשֶׁר לָבַשׁ בְּבֹאוֹ
יד אֶל־הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחָם שָׁם׃ וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם בְּמָקוֹם
קָדוֹשׁ וְלָבַשׁ אֶת־בְּגָדָיו וְיָצָא וְעָשָׂה אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־עֹלַת

---

geworpen; anderen: daar aangekomen, *in de woestijn*, וישלח את השעיר, *werpt hij den bok naar beneden;* שלח, *zenden*, heeft nl. ook den zin van: den dood inzenden, waarom שֶׁלַח (Job 36,12) in den zin van: het *doodende* zwaard voorkomt. — Onderwerp van שלח is de איש עתי, niet *de hoogepriester*, van wien dan ten tweeden male zou worden gezegd, dat hij den bok naar de woestijn zond.

23. **ובא אהרן אל אהל מועד.** Neemt men de woorden van ons vers en het volgende in hun eenvoudigen zin, dan zou hier staan, dat Aharon zich in het heilige begeeft om zijne witte kleederen uit te trekken, zich te baden en de hoogepriesterkleeding aan te trekken, om vervolgens weer in het voorhof den verderen dienst te verrichten. Het is nu eenvoudig onmogelijk aan te nemen, dat de kleederenverwisseling *in* het eigenlijke heiligdom zou plaats hebben. Nog minder kan men zich voorstellen, dat hij daar zou moeten baden, of — indien men במקום קדוש (vs. 24) verklaart met: voorhof, waarbij ויצא van vs. 24 moeilijk is — dat hij geheel naakt uit het heilige naar het voorhof zou gaan om te baden. De traditie neemt daarom aan, dat hier het laatste moment wordt behandeld, waarbij hij de witte kleederen aanheeft. Zooals wij nl. reeds zagen, bleven de lepel en vuurpan van het reukwerk in het allerheiligste staan. Op het einde van den dagdienst nu moest de hoogepriester het allerheiligste nog eens binnengaan (ובא אהרן אל אהל מועד) — natuurlijk in witte kleederen, — dit geschiedde echter eerst ná het vs. 24 besproken offeren der brandoffers, doch staat reeds hier om den dienst in de witte kleederen bij elkaar te behandelen. Nu trekt hij, na den lepel en vuurpan weer in het voorhof te hebben gebracht, zijne witte kleederen uit en *laat ze daar liggen*, d. w. z. deponeert ze daar in het voorhof om ze niet weer te gebruiken, v. s. moesten zij begraven worden. Men vertaalt dan aldus: *Aharon gaat dan* nog eens *het allerheiligste binnen;* vervolgens *trekt hij de linnen kleederen uit, die hij* opzettelijk daarvoor *had aangetrokken, toen hij het allerheiligste w i l d e binnengaan.*

24. De hier genoemde handelingen geschieden onmiddellijk ná het wegzenden van den bok; hij trekt dan zijne witte kleederen uit, baadt zich, trekt בגדיו, *de* gewone *hoogepriesterkleeding* aan en verricht de handelingen van het brandoffer, de in vs. 3 en 5 genoemde rammen. — ויצא,

25 en hij zal voor zich en het volk verzoening doen. En het vet
van het zondoffer zal hij op het altaar in rook doen opgaan.
26 En wie den bok naar 'Azazel weggebracht zal hebben, zal
zijne kleederen wasschen en zijn lichaam in water baden; en
27 daarna mag hij in het leger komen. En den var tot zondoffer
en den bok tot zondoffer, wier bloed in het heiligdom gebracht
is om verzoening te doen, zal men naar buiten het leger uitvoeren,
en in vuur verbranden hunne huid, hun vleesch en hun mest.
28 En wie ze verbrandt, zal zijne kleederen wasschen en zijn
lichaam in water baden; en daarna mag hij in het leger komen.
29 En dit zal u zijn tot eene eeuwige wet: in de zevende maand,
op den tiende der maand, zult gij uw personen onthouding
opleggen en geenerlei werk zult gij verrichten, zoowel de
inboorling als de vreemdeling, die zich in uw midden ophoudt.
30 Want op dezen dag zal men verzoening voor u doen, om u
te reinigen; van al uwe zonden zult gij voor den Eeuwige
31 rein worden. Hoogste rustdag is het voor u en gij moet u
32 onthouding opleggen; een eeuwige wet. En de priester
zal verzoening doen, dien men zal gezalfd of dien men zal

---

hij komt te voorschijn uit de natuurlijk afgeschutte plaats, waar hij zijn bad heeft genomen. Hij bevindt zich reeds in het voorhof, en ויצא kan dus niet beteekenen: hij zal uit het heilige in het voorhof komen. — במקום קדוש, *op een gewijde plaats*, niet buiten het heiligdom, maar *in het voorhof*. — Al wat nu nog volgen moet, de verbranding der vetstukken, het brengen der bijgevoegde offers van Num. , de Thoralezing, het middagbrandoffer, reukwerk en ontsteken van den luchter geschiedt in hoogepriesterkleeding. Daarom wordt vs. 23, hoewel later geschiedende, vroeger vermeld, om de dienstverrichtingen in de linnen kleeding na elkander mede te deelen; al de in ons hoofdstuk tot hiertoe behandelde dienstverrichtingen immers geschieden in de linnen kleeding.

25. חלב החטאת, de vetstukken van den var en den bok tot zondoffer, zooals die Lev. 4,8 en 9 zijn omschreven. (Vgl. ook 4,26). — המזבחה, *op het* koperen brandoffer*altaar*.

26. Hij, die den bok heeft weggebracht, is tot den avond onrein; hij baadt zich en zijne kleederen, evenals wie aas heeft gedragen. Wie overigens den bok *aanraakt*, wordt niet onrein.

27 en 28, zie Lev. 4,11 en 12.

29. Ons vers is Lev. 23,27—32 nader ontwikkeld. — והיתה זאת, *dit*, het hier volgende, *zij* u *tot een eeuwige wet*, nl. dat de 10de der zevende maand een dag is, waarop gij uwe personen onthouding moet opleggen en u van werk onthouden; dit zijn de wezenlijke eischen van den dag, ook al worden de offers gebracht. — ענה נפש, *de ziel* arm laten zijn, *verootmoedigen*, beteekent: *vasten*, onthouding van spijs, drank enz. (Vgl. 'Ezra 9,5). De onthoudingen, op den Verzoendag voorgeschreven, zijn: die van eten, drinken, wasschen, zalven, het gebruik van lederen schoeisel en echtelijke samenleving. (Vgl. Jes. 58,3 en 5; Ps. 35,13 e. a. p., waar ענוי נפש tegenover שבע, verzadigd zijn, gebruikt wordt). Het is niet *lichaamskastijding* in het algemeen, die in deze woorden is voorgeschreven, niet: *zich pijn aandoen*,

כה הָעָם וְכִפֶּר בְּעַד וּבְעַד הָעָם : * וְאֶת חֵלֶב הַחַטָּאת יַקְטִיר
כו הַמִּזְבֵּחָה : וְהַמְשַׁלֵּחַ אֶת־הַשָּׂעִיר לַעֲזָאזֵל יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ
כז אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחֲרֵי־כֵן יָבוֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה : וְאֵת פַּר
הַחַטָּאת וְאֵת ׀ שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר הוּבָא אֶת־דָּמָם לְכַפֵּר
בַּקֹּדֶשׁ יוֹצִיא אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׂרְפוּ בָאֵשׁ אֶת־עֹרֹתָם וְאֶת־
כח בְּשָׂרָם וְאֶת־פִּרְשָׁם : וְהַשֹּׂרֵף אֹתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־
כט בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחֲרֵי־כֵן יָבוֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה : וְהָיְתָה לָכֶם
לְחֻקַּת עוֹלָם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת־
נַפְשֹׁתֵיכֶם וְכָל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם :
ל כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם
לא לִפְנֵי יְהוָה תִּטְהָרוּ : שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־
לב נַפְשֹׁתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם : וְכִפֶּר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר־יִמְשַׁח אֹתוֹ וַאֲשֶׁר

(פ"ג: ח"ב) יקטיר

---

maar: *zich van genot onthouden*. — וכל מלאכה, *elk werk* is verboden, gelijk op den Shabbath; niet alleen מלאכת עבודה, gelijk op feestdagen. — Naar de rabbijnsche overlevering was op den 10den Thishrie in het jaar ná den uittocht uit Egypte aan Israël verzoening verleend voor de gouden-kalf-zonde. De instelling van *dien* dag heeft als verzoendag dan ook een historische oorzaak. Daarom staat volgens sommigen hier uitdrukkelijk bij, dat de wet geldt zoowel voor den אזרח, den als Jood geborene, als voor den גר, den גר צדק nl., die uit eigen beweging zich bij de Joodsche volksgemeenschap heeft aangesloten.

30. Omdat men, v. s. *de hoogepriester* door de offerhandelingen, volgens anderen: *God* over u op dien dag verzoening brengt, moet gij u de genoemde onthoudingen opleggen. *Van al uwe zonden*, wát het verleden ook moge geweest zijn, *voor God* kunt en moet gij rein worden en een nieuw leven beginnen. De Thalmoed maakt uit deze woorden op, dat de Verzoendag vergrijpen *tegenover den medemensch* niet verzoent; alleen *van al uwe misdaden voor den Eeuwige* zult gij rein worden.

31. **שבת שבתון**, *hoogste rustdag*, zie Ex. 31,15. — לכם. De rustdag heet steeds שבת לה' of קדש לה'; hier luidt het: שבת שבתון היא לכם, v. s. drukt het eerste uit: werkonthouding ter eere van, als hulde aan God; het tweede: werkonthouding voor ons, om ons onze onwaardigheid voor oogen te brengen; het is een dag, waarop gij u door werkonthouding van uwe onvolmaaktheid moet doordringen, daarom ועניתם את נפשתיכם — het werkverbod ligt dan reeds in שבת שבתון. — חקת עולם, *eeuwige* wet, ook al doet de priester geene verzoeningshandelingen.

32. **אשר ימשח אתו**, *dien men zalven zal, en dien men wijden zal;* over מלא יד zie Ex. 28,41. Ons vers bepaalt, dat op den Verzoendag de verzoeningshandelingen moeten worden verricht door den telkens fungeerenden

gewijd hebben, om in de plaats zijns vaders als priester te dienen;
hij zal namelijk de linnen kleederen, de kleederen des heilig-
33 doms, aantrekken, — Dan zal hij verzoenen het meest heilige
heiligdom, en de tent der samenkomst en het altaar zal hij
verzoenen; en voor de priesters en voor het geheele volk der
34 vergadering zal hij verzoening doen. Dit zal u zijn tot eene
eeuwige wet, om voor de kinderen Israëls wegens al hunne
zonden verzoening te doen, éénmaal des jaars." — Hij deed,
gelijk de Eeuwige Mozes geboden had.

17 2 1 De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Spreek tot Aharon,
en tot zijne zonen en tot al de kinderen Israëls, en zeg tot
hen: Dit is de zaak, die de Eeuwige geboden heeft, als volgt:
3 Ieder uit het huis Israëls, die een os, of een schaap, of eene
geit in de legerplaats zal slachten, of die ze slachten zal
4 buiten de legerplaats; En het niet naar den ingang van de

---

hoogepriester. De Thalmoed vindt in de tweevoudige uitdrukking אשר ימשח אתו en אשר ימלא את ידו aangeduid, dat zoowel de hoogepriester, die *gezalfd* is, als hij, die bij ontstentenis van de zalfolie slechts zijn ambt heeft aanvaard door de gewone priesterkleeding met de hoogepriesterlijke te verwisselen (מרובה בגדים), den dienst op den Verzoendag mag doen. — ולבש, *als hij dan aantrekt de linnen kleederen,* kan hij verzoeningshandelingen verrichten; IBN 'EZRA: als hij gewijd is om dienst te doen in plaats van zijn vader, *dan mag hij* de linnen, immers *heilige kleederen aantrekken;* een ander mag ze niet dragen.

33. וכפר, *hij zal verzoening doen,* door reukwerk en bloedspattingen, את מקדש הקדש, het allerheiligste; ואת אהל מועד, het heilige, door de bloedspattingen op het voorhangsel, die met die voor de arke overeenkomen; ואת המזבח יכפר, *en het gouden altaar* zal hij ontzondigen door de spattingen met het mengsel van het bloed van var en bok; ועל הכהנים enz., door den weggezonden bok en de brandoffers.

34. זאת, *dit alles,* zoowel onthoudingen als offerdienst, *zal u zijn tot eeuwige wet, opdat eens per jaar* verzoening kome voor u; volgens IBN 'EZRA is het juist herhaald om dit: *één's per jaar* bij te voegen. — ויעש, *en hij,* Aharon, *deed, gelijk de Eeuwige had bevolen,* volgens NACHM. met het oog op het verbod van vs. 2, dat hij nooit meer het allerheiligste binnenkwam dan op den Verzoendag. Anderen: *hij,* Aharon, *verrichtte,* toen de tijd daartoe gekomen was, in de 7de maand, den verzoeningsdienst. — De hier meegedeelde wetten zijn gegeven waarschijnlijk kort *na den dood der zonen van Aharon,* d. i. dus ongeveer half Niesan; ons versdeel is dan een afsluiting, waarin bij anticipatie een feit vermeld wordt, dat eerst geruimen tijd later geschiedde. Daarom komt mij NACHMANIDES' verklaring waarschijnlijker voor.

HOOFDSTUK XVII. 1. Aan het slot van offer- en heiligdoms-wetgeving komt hier het verbod, buiten het heiligdom offers te brengen. Als *offerwet* richt de openbaring zich tot *Mozes,* die haar in de eerste plaats aan *de priesters* moet bekend maken (vs. 2—7) en vervolgens ook *geheel het volk* in deze op zijn plicht moet wijzen.

2. זה הדבר, eene formule, die als *inleiding tot eene mededeeling*

יְמַלֵּא אֶת־יָדוֹ לְכַהֵן תַּחַת אָבִיו וְלִבֵּשׁ אֶת־בִּגְדֵי הַבָּד בִּגְדֵי
לג הַקֹּדֶשׁ׃ וְכִפֶּר אֶת־מִקְדַּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־
לד הַמִּזְבֵּחַ יְכַפֵּר וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל־כָּל־עַם הַקָּהָל יְכַפֵּר׃ וְהָיְתָה־
זֹּאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל־חַטֹּאתָם
אַחַת בַּשָּׁנָה וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ * פ

ין א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל
ב כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
ג לֵאמֹר׃ אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׁוֹר אוֹ־כֶשֶׂב
ד אוֹ־עֵז בַּמַּחֲנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחָט מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ וְאֶל־פֶּתַח

---

slechts hier en Ex. 16,16 bij het Manna voorkomt, en ook overigens slechts zelden, bij zeer gewichtige wetten wordt gebruikt. Zoo Ex. 35,4 bij de heffing voor den bouw des heiligdoms; Lev. 8,5 en 9,6 bij de priesterwijding; Num. 30,2 bij de wet omtrent geloften; en Num. 36,6 bij de erfwetten.

3. In den Thalmoed (Choellien 16*b* en 17*a*) heerscht een verschil van meening tusschen R. Jishma'el en R. 'Akieba over de beteekenis van onze plaats. Eerstgenoemde meent, dat ons vers algemeen spreekt van *slachten* (ישחט) ook van ongewijde dieren, — zoodat in de woestijn geene dieren uitsluitend voor het gebruik van vleesch mochten worden geslacht, maar elk daartoe geschikt dier, van welks vleesch men eten wilde, als vredeoffer *in het voorhof* des heiligdoms moest worden geslacht. Eerst met het betreden van het heilige land werd het slachten voor uitsluitend profaan gebruik toegestaan, waarop Deut. 12,20 en 21 doelt; daar wordt toegestaan: *naar het verlangen der ziel te slachten en vleesch te eten*, בשר תאוה. Het verbod daarvan in de woestijn staat dan vs. 3—7 uitgedrukt. — R. 'Akieba daarentegen neemt aan, dat ook in de woestijn slachten voor ongewijd gebruik buiten het heiligdom wél geoorloofd was. Onze plaats vs. 3—7 spreekt dan evenzeer uitsluitend van *gewijde* dieren, als vs. 8 vv.; terwijl Deut. 12,20 en 21 alleen dient om te zeggen, dat na het betreden van het heilige land men eerst vleesch *eten mocht, na geslacht te hebben*, תזבח ואכלת בשר, terwijl in de woestijn ook op andere wijze door menschenhand gestorven dieren mochten worden gegeten. Reeds NACHM. wijst er op, dat R. Jishma'el's opvatting in de de tekstwoorden meer steun vindt. Immers terwijl vs. 3 spreekt van *os, schaap en geit*, worden vs. 8 *brand- en dieroffer* uitdrukkelijk genoemd, zoodat vs. 3—7 klaarblijkelijk van *ongewijde* dieren sprake is. — Het verbod gold dan alleen de voor offers geschikte soorten, os, schaap en geit, terwijl andere diersoorten, wild en gevogelte, wél mochten worden gegeten zonder als offer te zijn gebracht. Wel kan ook een vogel als offer gebracht worden, maar dan is het òf *brandoffer*, waarvan dus niets gegeten wordt, òf *schuldoffer*, dat slechts als *verplicht*, niet als *vrijwillig* offer kan worden gebracht. — במחנה, *in de legerplaats*, buiten het gebied des heiligdoms; מחוץ למחנה, ook op verren afstand van het heiligdom mag geen dier geslacht worden, dan als offer.

tent der samenkomst zal gebracht hebben, om ter eere des Eeuwigen een offer te brengen vóór het Verblijf des Eeuwigen; als bloed zal het dien man gerekend worden, bloed heeft hij vergoten, en die man zal uit het midden van zijn volk worden uitgeroeid.
5 Opdat de kinderen Israëls brengen hun slachtdieren, die zij op het veld gewoon waren te slachten, en ze brengen ter eere des Eeuwigen naar den ingang van de tent der samenkomst, tot den priester, en ze als vredeoffers ter eere des Eeuwigen
6 slachten; En de priester het bloed werpe op het altaar des Eeuwigen, aan den ingang van de tent der samenkomst, en het vet tot lieflijken geur, ter eere des Eeuwigen, in rook doe
7 opgaan; En zij hun slachtdieren niet meer den woudgoden offeren, die zij, afvallig wordende, volgen; eene eeuwige wet
8 zij hun dit voor hunne nakomelingen. En tot hen zult gij zeggen: Ieder uit het huis Israëls, of van de vreemdelingen, die zich in hun midden zullen ophouden, die een brand- of
9 dieroffer zal brengen; En het niet naar den ingang van de tent der samenkomst zal brengen, om het ter eere des Eeuwigen te laten bereiden, die man zal uit zijn volk uitgeroeid wor-
10 den. En ieder uit het huis Israëls of van de vreemdelingen,

---

4. **לא הביאו**, *het niet zal gebracht hebben;* de verleden tijd, daar men zich het feit, hoewel nog toekomend, als reeds geschied denkt. Het pers. aanhangsel ziet op שור או כשב או עז. — **לפני משכן ה'**, *vóór het verblijf des Eeuwigen* in het voorhof, waar het bloed gesprengd en het vet verbrand wordt op het koperen altaar. — **דם יחשב**, *als bloed*schuld *wordt het aangerekend*, **דם שפך**, het is, als had *hij bloed vergoten*; en daarom **ונכרת** enz. — De traditie vindt in de herhaling van **דם שפך** de aanduiding, dat niet alleen het slachten, maar ook het *storten*, sprengen van het bloed op het altaar, met uitroeiïng wordt gestraft.

5. **אשר יביאו**, *opdat* zij voortaan *brengen*, en niet meer op het veld laten *hun slachtdieren*, die zij tot nu toe op het vrije veld offerden, *en ze* voortaan *brengen* ter eere des Eeuwigen enz. Wegens den langen tusschenzin is in **והביאם** het werkw. uit het eerste zindeel in anderen vorm nog eens herhaald, om de nadere plaatsaanduiding te geven. Anderen zien in **יביאו** de tegenstelling van **על פני השדה**: in eene afgesloten ruimte *binnenbrengen*, en dit dan nader bepaald in **והביאם** enz., niet in elke ruimte, die zij willen, maar naar het heiligdom. — Daar moeten zij dan hun dieren slachten en als offers doen behandelen.

7. **לשעירם**, v. s. van **שָׂעִיר**, *bok*, wezens, die de phantasie zich voorstelde op het eenzame veld te huizen en waaraan men daemonische kracht toeschreef. Het gebruik, voor zulke wezens te offeren, schijnt onder Israël ná den uittocht uit Egypte nog inheemsch geweest te zijn en van de Egyptenaren te zijn overgenomen. Die woud- en veldgeesten dacht men zich in de gedaante van bokken, althans met het onderlichaam van een bok (vgl. Deut. 32,17 **שדים**); anderen van **שער**, vreezen (Ez. 27,35; e. a. p.), *vreeswekkende wezens.* — **אשר הם זנים אחריהם**, *achter welke aan, zij ontucht plegen.* Israël wordt vaak voorgesteld onder het beeld van eene jonge vrouw, die de Godheid Zich tot vrouw heeft genomen. Andere goden volgend, wordt

אֹהֶל מוֹעֵד לַא הֱבִיאוֹ לְהַקְרִיב קָרְבָּן לַיהוָה לִפְנֵי מִשְׁכַּן
יְהוָה דָּם יֵחָשֵׁב לָאִישׁ הַהוּא דָּם שָׁפָךְ וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא
ה מִקֶּרֶב עַמּוֹ : לְמַעַן אֲשֶׁר יָבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־זִבְחֵיהֶם
אֲשֶׁר הֵם זֹבְחִים עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְהֵבִיאָם לַיהוָה אֶל־פֶּתַח
אֹהֶל מוֹעֵד אֶל־הַכֹּהֵן וְזָבְחוּ זִבְחֵי שְׁלָמִים לַיהוָה אוֹתָם :
ו וְזָרַק הַכֹּהֵן אֶת־הַדָּם עַל־מִזְבַּח יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְטִיר
ז הַחֵלֶב לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה : וְלֹא־יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת־זִבְחֵיהֶם
לַשְּׂעִירִם אֲשֶׁר הֵם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם חֻקַּת עוֹלָם תִּהְיֶה־זֹּאת
ח לָהֶם לְדֹרֹתָם : * וַאֲלֵהֶם תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל
ט וּמִן־הַגֵּר אֲשֶׁר־יָגוּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר־יַעֲלֶה עֹלָה אוֹ־זָבַח : וְאֶל־
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא יְבִיאֶנּוּ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ לַיהוָה וְנִכְרַת
י הָאִישׁ הַהוּא מֵעַמָּיו : וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר

(מלוגא ב,ט) Lévit.

---

het dus zijn echtgenoot ontrouw; זנה, het drijft overspel, אחרי, verlatend den wettigen echtgenoot en *na*loopend andere mannen. — חקת עולם תהיה זאת, *zij d i t*; het verbod van slachten voor de afgoden, zij *een eeuwige wet*. Het verbod van slachten van ongewijde dieren buiten het heiligdom gold uitsluitend in de woestijn.

8. ואלהם תאמר, *tot hen echter zult gij zeggen;* de vorige verzen schijnen meer in het bijzonder tot de priesters gericht te zijn, die het natuurlijk aan het volk moesten bekend maken; de hier volgende tot de geheele gemeente. Anderen: *verder zult gij tot hen zeggen;* dan blijft echter de woordstelling onverklaard. — Deze wet: geen *offer te brengen* buiten het heiligdom, geldt niet alleen voor Israëlieten, maar ook voor הגר אשר יגור בתוכם, een term, die steeds wijst op den גר צדק, den tot het Jodendom overgeganen vreemdeling. — יגור, dat men gewoonlijk vertaalt: *die zich ophoudt*, waaraan vanzelve de nevengedachte van *t ij d e l ij k* verblijf is verbonden, is waarschijnlijk een denominativum van גֵּר, een werkw. van het zelfst.

naamw. גר afgeleid, en moet dan vertaald worden: *die* גר *is geworden*, d. w. z. die zich van elders bij u heeft *gevestigd*. — Het verbod geldt: *het op een altaar brengen*, buiten het heiligdom, יעלה, van voor het altaar geschikte, tot offer gewijde dieren; de traditie brengt ook het slachten en sprengen van het bloed van gewijde dieren buiten het heiligdom onder dit verbod.

10. Ook van die dieren echter, die gij slachten moogt, in of buiten het heiligdom, moogt gij geen bloed eten; כל דם, welk bloed ook, hetzij van gewijde of ongewijde dieren. — ונתתי פני בנפש, *Ik zal Mijn aangezicht wenden tegen*, — פנים, gelijk meermalen in den zin van: *toorn;* — נתן ב', stellen, richten *tegen*.

die zich in hun midden ophouden, die eenig bloed zal eten, —
tegen dien bloed-etenden persoon zal Ik Mijn toorn wenden, en
11 hem uit het midden zijns volks uitroeien. Want de ziel van het
vleesch is in het bloed; en Ik, Ik heb het voor u op het altaar
bestemd, om voor uwe zielen verzoening te bewerken; want
12 het bloed is het, door de ziel doet het verzoening. Daarom heb
Ik tot de kinderen Israëls gezegd: geen persoon van u zal
bloed eten; en de vreemdeling, die zich in uw midden ophoudt,
13 zal geen bloed eten. En ieder van de kinderen Israëls, of van
de vreemdelingen, die zich in hun midden ophouden, die een
vangst maakt van eenig wild of gevogelte, dat gegeten kan
worden, moet zijn bloed laten uitloopen en het in aardstof
14 bedekken. Want wat de ziel van alle vleesch betreft, zijn
bloed maakt zijne ziel uit; daarom heb Ik tot de kinderen
Israëls gezegd: het bloed van eenig vleesch zult gij niet eten;
want de ziel van alle vleesch is zijn bloed, — al wie het eet
15 zal uitgeroeid worden. En ieder persoon, die eenig gestorven
of verscheurd vee zal eten, onder inboorling zoowel als onder
vreemdeling, zal zijne kleederen wasschen, zich in water baden,
16 en tot den avond onrein zijn; daarna is hij rein. Indien hij
echter zijne kleederen niet wascht, en hij zijn lichaam niet
baadt, zal hij zijne misdaad dragen."

---

11. Het bloed is verboden niet als iets op zichzelve afschuwwekkends, maar: omdat de ziel, de levenskracht van het lichaam, met het stoffelijk lichaam, het vleesch, in en door het bloed is verbonden, נפש הבשר בדם הוא — en daarom heeft God het als middel aangewezen om, op het altaar gesprengd, verzoening te bewerken; — ware het bloed iets afschuwelijks, dan ware het zeker niet voor het altaar bestemd. — Het bloed vertegenwoordigt op het altaar het leven, daar het iets is, waarvan het leven afhangt. De grond voor het verbod is niet, zooals bij vet, dat het bloed op het altaar komt, — daar in dit geval bloed van niet voor offer geschikte dieren voortaan van het verbod zou zijn uitgesloten, — maar omdat het de zetel van de ziel is. — הדם הוא בנפש יכפר, *het bloed is het*, d. i.: het bloed heeft die beteekenis, dat בנפש יכפר, niet: *het verzoent, bewerkt verzoening v o o r de ziel*, daar er dan על הנפש moest staan. — כפר ב' kan alleen beteekenen: *door middel van*, instrumentaal, of *op* iets, locaal, verzoening doen. Hier is alleen het eerste mogelijk; dus: *d o o r de ziel*, doordien het bloed de levenskracht is, *verzoent het*.

13. Bij niet als vredeoffers geschikte dieren, wild en gevogelte, is bovendien, behalve dat het eten van bloed verboden is, ook nóg eene plicht te vervullen, die maakt, dat het slachten niet als *bloedvergieten* geldt (vs. 4), en wel: bedekken van het bloed, בעפר, *in aardstof*, d. w. z. in losse, mulle aarde; waarbij de traditie uit בעפר opmaakt, dat het bloed *in aarde* moet liggen en met aarde moet bedekt zijn; dus losse aarde of dgl. (zand, zaagsel enz.) onder en boven het bloed moet worden gestrooid. — Hoewel חיה op sommige plaatsen verzamelnaam is en ook בהמה, vee, (rund- en kleinvee) omvat, wordt door de combinatie חיה ועוף steeds בהמה uitgesloten (Wesselt). V. s. moest juist bij de in het wild levende dieren, wild en gevogelte, het bloed worden bedekt, omdat daarbij in de eerste plaats

הַגֵּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יֹאכַל כָּל־דָּם וְנָתַתִּי פָנַי בַּנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת
יא אֶת־הַדָּם וְהִכְרַתִּי אֹתָהּ מִקֶּרֶב עַמָּהּ: כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הִוא
וַאֲנִי נְתַתִּיו לָכֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי־הַדָּם
יב הוּא בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר: עַל־כֵּן אָמַרְתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל־נֶפֶשׁ
יג מִכֶּם לֹא־תֹאכַל דָּם וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם לֹא־יֹאכַל דָּם: וְאִישׁ
אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יָצוּד צַיִד חַיָּה
יד אוֹ־עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְשָׁפַךְ אֶת־דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר: כִּי־נֶפֶשׁ
כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ בְנַפְשׁוֹ הוּא וָאֹמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּם כָּל־בָּשָׂר
לֹא תֹאכֵלוּ כִּי נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ הוּא כָּל־אֹכְלָיו יִכָּרֵת:
טו וְכָל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וּטְרֵפָה בָּאֶזְרָח וּבַגֵּר וְכִבֶּס
טז בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב וְטָהֵר: וְאִם לֹא יְכַבֵּס
וּבְשָׂרוֹ לֹא יִרְחָץ וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ: פ

---

wijding aan veld- en boschgeesten te vreezen was. — אשר יצוד, *die een vangst maakt*, onverschillig of hij jacht erop maakt, of het toevallig hem in handen komt, ook dus bij tamme dieren. — אשר יאכל, *die gegeten mogen worden*; zoowel de soort, als het individu moet geoorloofd zijn; onrein wild of gevogelte valt evenmin onder de wet, als een rein stuk, dat echter óf door een organisch gebrek óf doordien het niet behoorlijk ritueel geslacht is, ongeoorloofd is geworden. — ושפך את דמו, hij moet het zoodanig dooden, dat zijn bloed uitloopt; d. w. z. *slachten* (Wesselʏ). De uitdrukking komt Deut. 12,16 en 29 ook bij het slachten van *vee* voor en is dus niet speciaal bij wild en gevogelte, waarbij bedekken van het bloed is voorgeschreven, van toepassing.

14. **כי נפש כל בשר**, *want — wat de ziel van alle vleesch betreft — zijn bloed is wezenlijk zijne ziel;* de ב van בנפשו drukt het essentieele uit; — anderen: *want de ziel van alle vleesch is het bloed in het levende dier*, vgl. Gen. 9,3. — Omdat het bloed de eigenschap heeft, de ziel, de levenskracht van het in de stof levende wezen te zijn, mag het bij geen dier worden gegeten en moet ook bij dieren, die niet als offer geschikt zijn, als het ware begraven worden.

15. In het niet door slachten *gestorven* of *verscheurde* dier is het bloed nog aanwezig. In zooverre vindt deze aanvulling der reinheidswet van 11,24—40 hier hare plaats. Naar de traditie wordt hier gedacht aan aas van een reinen vogel, dat hem, die het *eet*, bij het doorslikken, ook al heeft hij het niet aangeraakt, onrein doet worden, zoowel zijn persoon als de kleederen en andere zaken, waarmede hij op het oogenblik der verontreiniging in aanraking was. — Onder גר is ook hier weder de גר צדק te verstaan.

16. **ונשא עונו**, als hij, onrein zijnde, het heiligdom betreedt of gewijde spijzen eet, wordt hij met uitroeiïng gestraft.

18 2 1 De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Spreek tot de
kinderen Israëls en zeg tot hen: Ik, de Eeuwige, ben uw God!
3 Gelijk de handelwijze in het land Egypte, waar gij gewoond
hebt, zult gij niet doen, en gelijk de handelwijze in het land
Kena'an, waarheen Ik u breng, zult gij niet doen, en in hunne
4 wetten zult gij uwen levenswandel niet leiden. Mijne rechts-
instellingen zult gij volbrengen en Mijne wetten zult gij in
acht nemen, om daarnaar uwen levenswandel te richten;
5 Ik, de Eeuwige, ben uw God. Neemt dus Mijne wetten
en Mijne rechtsinstellingen in acht, waardoor de mensch,
wanneer hij ze uitoefent, het leven verwerft; Ik ben de
6 Eeuwige. — Ieder — tot zijne verwantschap in den vleesche

Hoofdstuk XVIII. Nadat de reinheidswetten, zoo voor het tempel- als voor het privaatleven zijn behandeld en in hoofdstuk 17 tegen de goddelijke vereering van natuurkrachten is gewaarschuwd, volgen in ons hoofdstuk de wetten, die het geslachtsleven beheerschen, dat, hoewel een eisch van de menschennatuur, toch door beperkende bepalingen wordt begrensd, om ook daarbij den mensch voor oogen te houden, hoe hij, ook in de meest dierlijke zijde van zijn leven, door zijn hoogere menschennatuur aan andere wetten is onderworpen en andere plichten heeft te vervullen dan het dier. Die beperkingen gelden in de eerste plaats: *bloed-en aanverwanten* (vs. 6—18). Daarbij wordt als ongeoorloofd verklaard de geslachtelijke samenleving tusschen een man en zijne vrouwelijke bloedverwanten *a*) in de opgaande linie: zijne *moeder* (vs. 7) — (waarbij rabbijnsche instelling de verdere opgaande lijn geheel verboden heeft, zoodat moeders moeder enz. ook is verboden); — *b*) in de neergaande linie: de *kleindochter* (vs. 10), waaruit natuurlijk het verbod van omgang met zijn dochter vanzelve volgt; (door rabbijnsch voorschrift tot de *achterkleindochter* uitgebreid); *c*) in de zijlinie: de *zuster* (vs. 9 en 11), de *zuster van vader of moeder*; *d*) in de aanverwantschap: *stiefmoeder* (vs. 8), *schoonmoeder* (vs. 17, vgl. 20,14), *halfzuster*, hetzij uit denzelfden vader of uit dezelfde moeder geboren, in of buiten echt (vs. 9 en 11), *stiefdochter* en *stiefkleindochter* (vs. 17), *schoondochter* (vs. 15), *vrouw zijns broeders* (met uitzondering van het geval, waarin leviraatshuwelijk is voorgeschreven, Deut. 25,5—10), en eindelijk *de zuster zijner vrouw*, zoolang deze laatste in leven is (vs. 18) en de *vrouw van zijns vaders broeder* (vs. 14). —

Rabbijnsche bepalingen hebben deze wetten eenigszins nader uitgebreid door zoowel in de op- en neergaande als in de zijlinie enkele graden bij te voegen. — Verder verbiedt ons hoofdstuk geslachtelijken omgang met eene vrouw in hare afzonderingsperiode (vs. 19), met eene met een ander gehuwde vrouw (vs. 20) en in vs. 22 en 23 elken anderen geslachtsomgang, dan met een *menschelijk* wezen van het *vrouwelijk* geslacht. — Vs. 2—5 vormen de inleiding tot dit gewichtige hoofdstuk, waarin de Joodsche zedeleer in scherpe tegenstelling tegenover die van Egypte en Kena'an wordt geplaatst.

2. ואמרתם אלהם אני ה׳ אלהיכם, *en zeg tot hen* in naam Gods: *Ik, de Eeuwige, ben uw God;* die u wetten geeft, waarnaar gij u leven hebt in te richten, en u rein van zeden wil houden.

3. במעשה, *naar de handelwijze*, de zeden; zoowel Egypte als Kena'an worden vaak als voorbeelden van verdorvenheid op het gebied van het

יח א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
ג אֲלֵהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־מִצְרַיִם אֲשֶׁר
יְשַׁבְתֶּם־בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא
ד אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ׃ אֶת־מִשְׁפָּטַי
תַּעֲשׂוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לָלֶכֶת בָּהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
ה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם
פפ ו וָחַי בָּהֶם אֲנִי יְהוָה׃ * ס אִישׁ אִישׁ אֶל־כָּל־שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ

---

geslachtsleven aangehaald. — ובחקתיהם, *en naar hunne wetten zult gij uw leven niet inrichten*; de *wetten* kunnen goed, *en de zeden* van een land toch slecht zijn, doordien de wetten het volksleven niet beheerschen. Omgekeerd kunnen, niettegenstaande de *wetten* van onzedelijke beginselen uitgaan, de *zeden*, aan de wetten ontgroeid, goed zijn en het volk zelve naar moraliteitsprincipes zijn leven leiden. Israël wordt hier tegen beiden gewaarschuwd: tegen de slechte *zeden* zoowel als tegen de *wetten*, die op geheel andere beginselen berusten als die der Thora.

5. אשר יעשה אתם האדם וחי בהם, *die de mensch doet, waardoor hij leeft*, d. w. z. waardoor de mensch, als hij ze volbrengt, het *leven* in den waren zin, d. i. het eeuwige zieleleven, deelachtig wordt; terwijl, wanneer hij ze niet in acht neemt, ונכרת מעמיו, *hij uitgeroeid wordt* (RASHBAM, ALBO). האדם, naar Thorath Kohaniem niet juist de Israëliet, maar de *mensch* in het algemeen. — De traditie leidt uit de woorden: *die de mensch te volbrengen heeft, zoodat hij daardoor leeft*, de bepaling af, dat bij levensgevaar, als de mensch met inachtneming der wet niet zou blijven leven, de wet wijkt, אין דבר עומד בפני פיקוח נפש. Van dezen regel zijn alleen uitgezonderd de drie cardinale vergrijpen: afgoderij, moord en onzedelijkheid, waarbij men liever zijn leven moet opofferen, dan zich tot overtreding te laten dwingen.

6. Algemeene bepaling voor den wegens verwantschap verboden geslachtsomgang. — איש איש, hoewel ons hoofdstuk de verboden graden bespreekt, uitgaande van het standpunt van den *man*, van wien wel in den regel de drang zal uitgaan, gelden dezelfde wetten en bepalingen evenzeer voor de vrouwen en zijn ook zij bij overtreding evenzeer strafbaar. De straffen voor de hier genoemde vergrijpen worden hoofdstuk 20 behandeld. — אל כל שאר בשרו, v. s. *tot het vleesch van zijn vleesch*; daar ook שאר in den zin van *eetbaar vleesch* voorkomt, is dan het verschil tusschen שאר en בשר niet opgehelderd; anderen: *tot de aanvulling van zijn vleesch*, waarbij dan de geheele familie als deelen van hetzelfde lichaam worden beschouwd, en dus alle bloed- en aanverwanten onder het verbod vallen. De volgende verzen geven dan nader aan, welke graden bedoeld zijn. — לגלות ערוה, letterlijk: *om de schaamdeelen te ontblooten*, de bedoeling is: geslachtelijke omgang, ook in echtverbintenis, die trouwens bij de hier verboden verwanten rechtens onmogelijk en nietig is. — לא תקרבו לגלות ערוה, elke toenadering, die tot onzedelijkheid kan leiden, moet vermeden worden.

die zich in hun midden ophouden, die eenig bloed zal eten, —
tegen dien bloed-etenden persoon zal Ik Mijn toorn wenden, en
11 hem uit het midden zijns volks uitroeien. Want de ziel van het
vleesch is in het bloed; en Ik, Ik heb het voor u op het altaar
bestemd, om voor uwe zielen verzoening te bewerken; want
12 het bloed is het, door de ziel doet het verzoening. Daarom heb
Ik tot de kinderen Israëls gezegd: geen persoon van u zal
bloed eten; en de vreemdeling, die zich in uw midden ophoudt,
13 zal geen bloed eten. En ieder van de kinderen Israëls, of van
de vreemdelingen, die zich in hun midden ophouden, die een
vangst maakt van eenig wild of gevogelte, dat gegeten kan
worden, moet zijn bloed laten uitloopen en het in aardstof
14 bedekken. Want wat de ziel van alle vleesch betreft, zijn
bloed maakt zijne ziel uit; daarom heb Ik tot de kinderen
Israëls gezegd: het bloed van eenig vleesch zult gij niet eten;
want de ziel van alle vleesch is zijn bloed, — al wie het eet
15 zal uitgeroeid worden. En ieder persoon, die eenig gestorven
of verscheurd vee zal eten, onder inboorling zoowel als onder
vreemdeling, zal zijne kleederen wasschen, zich in water baden,
16 en tot den avond onrein zijn; daarna is hij rein. Indien hij
echter zijne kleederen niet wascht, en hij zijn lichaam niet
baadt, zal hij zijne misdaad dragen."

---

11. Het bloed is verboden niet als iets op zichzelve afschuwwekkends, maar: omdat de ziel, de levenskracht van het lichaam, met het stoffelijk lichaam, het vleesch, in en door het bloed is verbonden, נפש הבשר בדם הוא — en daarom heeft God het als middel aangewezen om, op het altaar gesprengd, verzoening te bewerken; — ware het bloed iets afschuwelijks, dan ware het zeker niet voor het altaar bestemd. — Het bloed vertegenwoordigt op het altaar het leven, daar het iets is, waarvan het leven afhangt. De grond voor het verbod is niet, zooals bij vet, dat het bloed op het altaar komt, — daar in dit geval bloed van niet voor offer geschikte dieren voortaan van het verbod zou zijn uitgesloten, — maar omdat het de zetel van de ziel is. — הדם הוא בנפש יכפר, *het bloed is het*, d. i.: het bloed heeft die beteekenis, dat בנפש יכפר, niet: *het verzoent, bewerkt verzoening v o o r de ziel*, daar er dan על הנפש moest staan. — כפר ב' kan alleen beteekenen: *door middel van*, instrumentaal, of *op* iets, locaal, verzoening doen. Hier is alleen het eerste mogelijk; dus: *d o o r de ziel*, doordien het bloed de levenskracht is, *verzoent het*.

13. Bij niet als vredeoffers geschikte dieren, wild en gevogelte, is bovendien, behalve dat het eten van bloed verboden is, ook nóg eene plicht te vervullen, die maakt, dat het slachten niet als *bloedvergieten* geldt (vs. 4), en wel: bedekken van het bloed, בעפר, *in aardstof*, d. w. z. in losse, mulle aarde; waarbij de traditie uit בעפר opmaakt, dat het bloed *in aarde* moet liggen en met aarde moet bedekt zijn; dus losse aarde of dgl. (zand, zaagsel enz.) onder en boven het bloed moet worden gestrooid. — Hoewel חיה op sommige plaatsen verzamelnaam is en ook בהמה, vee, (rund- en kleinvee) omvat, wordt door de combinatie חיה ועוף steeds בהמה uitgesloten (WESSELY). V. s. moest juist bij de in het wild levende dieren, wild en gevogelte, het bloed worden bedekt, omdat daarbij in de eerste plaats

הַגֵּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יֹאכַל כָּל־דָּם וְנָתַתִּי פָנַי בַּנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת
יא אֶת־הַדָּם וְהִכְרַתִּי אֹתָהּ מִקֶּרֶב עַמָּהּ: כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הִוא
וַאֲנִי נְתַתִּיו לָכֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי־הַדָּם
יב הוּא בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר: עַל־כֵּן אָמַרְתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל־נֶפֶשׁ
יג מִכֶּם לֹא־תֹאכַל דָּם וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם לֹא־יֹאכַל דָּם: וְאִישׁ
אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יָצוּד צֵיד חַיָּה
יד אוֹ־עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְשָׁפַךְ אֶת־דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר: כִּי־נֶפֶשׁ
כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ בְנַפְשׁוֹ הוּא וָאֹמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּם כָּל־בָּשָׂר
לֹא תֹאכֵלוּ כִּי נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ הוּא כָּל־אֹכְלָיו יִכָּרֵת:
טו וְכָל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וּטְרֵפָה בָּאֶזְרָח וּבַגֵּר וְכִבֶּס
טז בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב וְטָהֵר: וְאִם לֹא יְכַבֵּס
וּבְשָׂרוֹ לֹא יִרְחָץ וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ: פ

---

wijding aan veld- en boschgeesten te vreezen was. — אשר יצוד, *die een vangst maakt*, onverschillig of hij jacht erop maakt, of het toevallig hem in handen komt, ook dus bij tamme dieren. — אשר יאכל, *die gegeten mogen worden*; zoowel de soort, als het individu moet geoorloofd zijn; onrein wild of gevogelte valt evenmin onder de wet, als een rein stuk, dat echter óf door een organisch gebrek óf doordien het niet behoorlijk ritueel geslacht is, ongeoorloofd is geworden. — ושפך את דמו, hij moet het zoodanig dooden, dat zijn bloed uitloopt; d. w. z. *slachten* (Wesselv). De uitdrukking komt Deut. 12,16 en 29 ook bij het slachten van *vee* voor en is dus niet speciaal bij wild en gevogelte, waarbij bedekken van het bloed is voorgeschreven, van toepassing.

14. **כי נפש כל בשר**, *want — wat de ziel van alle vleesch betreft — zijn bloed is wezenlijk zijne ziel;* de ב van בנפשו drukt het essentieele uit; — anderen: *want de ziel van alle vleesch is het bloed in het levende dier*, vgl. Gen. 9,3. — Omdat het bloed de eigenschap heeft, de ziel, de levenskracht van het in de stof levende wezen te zijn, mag het bij geen dier worden gegeten en moet ook bij dieren, die niet als offer geschikt zijn, als het ware begraven worden.

15. In het niet door slachten *gestorven* of *verscheurde* dier is het bloed nog aanwezig. In zooverre vindt deze aanvulling der reinheidswet van 11,24—40 hier hare plaats. Naar de traditie wordt hier gedacht aan aas van een reinen vogel, dat hem, die het *eet*, bij het doorslikken, ook al heeft hij het niet aangeraakt, onrein doet worden, zoowel zijn persoon als de kleederen en andere zaken, waarmede hij op het oogenblik der verontreiniging in aanraking was. — Onder גר is ook hier weder de גר צדק te verstaan.

16. **ונשא עונו**, als hij, onrein zijnde, het heiligdom betreedt of gewijde spijzen eet, wordt hij met uitroeiïng gestraft.

die zich in hun midden ophouden, die eenig bloed zal eten, —
tegen dien bloed-etenden persoon zal Ik Mijn toorn wenden, en
11 hem uit het midden zijns volks uitroeien. Want de ziel van het
vleesch is in het bloed; en Ik, Ik heb het voor u op het altaar
bestemd, om voor uwe zielen verzoening te bewerken; want
12 het bloed is het, door de ziel doet het verzoening. Daarom heb
Ik tot de kinderen Israëls gezegd: geen persoon van u zal
bloed eten; en de vreemdeling, die zich in uw midden ophoudt,
13 zal geen bloed eten. En ieder van de kinderen Israëls, of van
de vreemdelingen, die zich in hun midden ophouden, die een
vangst maakt van eenig wild of gevogelte, dat gegeten kan
worden, moet zijn bloed laten uitloopen en het in aardstof
14 bedekken. Want wat de ziel van alle vleesch betreft, zijn
bloed maakt zijne ziel uit; daarom heb Ik tot de kinderen
Israëls gezegd: het bloed van eenig vleesch zult gij niet eten;
want de ziel van alle vleesch is zijn bloed, — al wie het eet
15 zal uitgeroeid worden. En ieder persoon, die eenig gestorven
of verscheurd vee zal eten, onder inboorling zoowel als onder
vreemdeling, zal zijne kleederen wasschen, zich in water baden,
16 en tot den avond onrein zijn; daarna is hij rein. Indien hij
echter zijne kleederen niet wascht, en hij zijn lichaam niet
baadt, zal hij zijne misdaad dragen."

---

11. Het bloed is verboden niet als iets op zichzelve afschuwwekkends, maar: omdat de ziel, de levenskracht van het lichaam, met het stoffelijk lichaam, het vleesch, in en door het bloed is verbonden, נפש הבשר בדם הוא — en daarom heeft God het als middel aangewezen om, op het altaar gesprengd, verzoening te bewerken; — ware het bloed iets afschuwelijks, dan ware het zeker niet voor het altaar bestemd. — Het bloed vertegenwoordigt op het altaar het leven, daar het iets is, waarvan het leven afhangt. De grond voor het verbod is niet, zooals bij vet, dat het bloed op het altaar komt, — daar in dit geval bloed van niet voor offer geschikte dieren voortaan van het verbod zou zijn uitgesloten, — maar omdat het de zetel van de ziel is. — הדם הוא בנפש יכפר, *het bloed is het*, d. i.: het bloed heeft die beteekenis, dat בנפש יכפר, niet: *het verzoent, bewerkt verzoening v o o r de ziel*, daar er dan על הנפש moest staan. — כפר ב kan alleen beteekenen: *door middel van*, instrumentaal, of *op* iets, locaal, verzoening doen. Hier is alleen het eerste mogelijk; dus: *d o o r de ziel*, doordien het bloed de levenskracht is, *verzoent het*.

13. Bij niet als vredeoffers geschikte dieren, wild en gevogelte, is bovendien, behalve dat het eten van bloed verboden is, ook nóg eene plicht te vervullen, die maakt, dat het slachten niet als *bloedvergieten* geldt (vs. 4), en wel: bedekken van het bloed, בעפר, *in aardstof*, d. w. z. in losse, mulle aarde; waarbij de traditie uit בעפר opmaakt, dat het bloed *in aarde* moet liggen en met aarde moet bedekt zijn; dus losse aarde of dgl. (zand, zaagsel enz.) onder en boven het bloed moet worden gestrooid. — Hoewel חיה op sommige plaatsen verzamelnaam is en ook בהמה, vee, (rund- en kleinvee) omvat, wordt door de combinatie חיה ועוף steeds בהמה uitgesloten (Wessely). V. s. moest juist bij de in het wild levende dieren, wild en gevogelte, het bloed worden bedekt, omdat daarbij in de eerste plaats

הַגֵּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יֹאכַל כָּל־דָּם וְנָתַתִּי פָנַי בַּנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת
יא אֶת־הַדָּם וְהִכְרַתִּי אֹתָהּ מִקֶּרֶב עַמָּהּ: כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הִוא
וַאֲנִי נְתַתִּיו לָכֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי־הַדָּם
יב הוּא בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר: עַל־כֵּן אָמַרְתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל־נֶפֶשׁ
יג מִכֶּם לֹא־תֹאכַל דָּם וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם לֹא־יֹאכַל דָּם: וְאִישׁ
אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יָצוּד צֵיד חַיָּה
יד אוֹ־עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְשָׁפַךְ אֶת־דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר: כִּי־נֶפֶשׁ
כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ בְנַפְשׁוֹ הוּא וָאֹמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּם כָּל־בָּשָׂר
לֹא תֹאכֵלוּ כִּי נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ הִוא כָּל־אֹכְלָיו יִכָּרֵת:
טו וְכָל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וּטְרֵפָה בָּאֶזְרָח וּבַגֵּר וְכִבֶּס
טז בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב וְטָהֵר: וְאִם לֹא יְכַבֵּס
וּבְשָׂרוֹ לֹא יִרְחָץ וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ: פ

---

wijding aan veld- en boschgeesten te vreezen was. — אשר יצוד, *die een vangst maakt*, onverschillig of hij jacht erop maakt, of het toevallig hem in handen komt, ook dus bij tamme dieren. — אשר יאכל, *die gegeten mogen worden*; zoowel de soort, als het individu moet geoorloofd zijn; onrein wild of gevogelte valt evenmin onder de wet, als een rein stuk, dat echter óf door een organisch gebrek óf doordien het niet behoorlijk ritueel geslacht is, ongeoorloofd is geworden. — ושפך את דמו, hij moet het zoodanig dooden, dat zijn bloed uitloopt; d. w. z. *slachten* (Wesselv). De uitdrukking komt Deut. 12,16 en 29 ook bij het slachten van *vee* voor en is dus niet speciaal bij wild en gevogelte, waarbij bedekken van het bloed is voorgeschreven, van toepassing.

14. **כי נפש כל בשר**, *want — wat de ziel van alle vleesch betreft — zijn bloed is wezenlijk zijne ziel;* de ב van בנפשו drukt het essentieele uit; — anderen: *want de ziel van alle vleesch is het bloed in het levende dier*, vgl. Gen. 9,3. — Omdat het bloed de eigenschap heeft, de ziel, de levenskracht van het in de stof levende wezen te zijn, mag het bij geen dier worden gegeten en moet ook bij dieren, die niet als offer geschikt zijn, als het ware begraven worden.

15. In het niet door slachten *gestorven* of *verscheurde* dier is het bloed nog aanwezig. In zooverre vindt deze aanvulling der reinheidswet van 11,24—40 hier hare plaats. Naar de traditie wordt hier gedacht aan aas van een reinen vogel, dat hem, die het *eet*, bij het doorslikken, ook al heeft hij het niet aangeraakt, onrein doet worden, zoowel zijn persoon als de kleederen en andere zaken, waarmede hij op het oogenblik der verontreiniging in aanraking was. — Onder גר is ook hier weder de גר צדק te verstaan.

16. **ונשא עונו**, als hij, onrein zijnde, het heiligdom betreedt of gewijde spijzen eet, wordt hij met uitroeiïng gestraft.

18 2 1 De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Spreek tot de
kinderen Israëls en zeg tot hen: Ik, de Eeuwige, ben uw God!
3 Gelijk de handelwijze in het land Egypte, waar gij gewoond
hebt, zult gij niet doen, en gelijk de handelwijze in het land
Kena'an, waarheen Ik u breng, zult gij niet doen, en in hunne
4 wetten zult gij uwen levenswandel niet leiden. Mijne rechts-
instellingen zult gij volbrengen en Mijne wetten zult gij in
acht nemen, om daarnaar uwen levenswandel te richten;
5 Ik, de Eeuwige, ben uw God. Neemt dus Mijne wetten
en Mijne rechtsinstellingen in acht, waardoor de mensch,
wanneer hij ze uitoefent, het leven verwerft; Ik ben de
6 Eeuwige. — Ieder — tot zijne verwantschap in den vleesche

Hoofdstuk XVIII. Nadat de reinheidswetten, zoo voor het tempel- als voor het privaatleven zijn behandeld en in hoofdstuk 17 tegen de goddelijke vereering van natuurkrachten is gewaarschuwd, volgen in ons hoofdstuk de wetten, die het geslachtsleven beheerschen, dat, hoewel een eisch van de menschennatuur, toch door beperkende bepalingen wordt begrensd, om ook daarbij den mensch voor oogen te houden, hoe hij, ook in de meest dierlijke zijde van zijn leven, door zijn hoogere menschennatuur aan andere wetten is onderworpen en andere plichten heeft te vervullen dan het dier. Die beperkingen gelden in de eerste plaats: *bloed- en aanverwanten* (vs. 6—18). Daarbij wordt als ongeoorloofd verklaard de geslachtelijke samenleving tusschen een man en zijne vrouwelijke bloedverwanten *a*) in de opgaande linie: zijne *moeder* (vs. 7) — (waarbij rabbijnsche instelling de verdere opgaande lijn geheel verboden heeft, zoodat moeders moeder enz. ook is verboden); — *b*) in de neergaande linie: de *kleindochter* (vs. 10), waaruit natuurlijk het verbod van omgang met zijn dochter vanzelve volgt; (door rabbijnsch voorschrift tot de *achterkleindochter* uitgebreid); *c*) in de zijlinie: de *zuster* (vs. 9 en 11), de *zuster van vader of moeder*; *d*) in de aanverwantschap: *stiefmoeder* (vs. 8), *schoonmoeder* (vs. 17, vgl. 20,14), *halfzuster*, hetzij uit denzelfden vader of uit dezelfde moeder geboren, in of buiten echt (vs. 9 en 11), *stiefdochter* en *stiefkleindochter* (vs. 17), *schoondochter* (vs. 15), *vrouw zijns broeders* (met uitzondering van het geval, waarin leviraatshuwelijk is voorgeschreven, Deut. 25,5—10), en eindelijk *de zuster zijner vrouw*, zoolang deze laatste in leven is (vs. 18) en de *vrouw van zijns vaders broeder* (vs. 14). —

Rabbijnsche bepalingen hebben deze wetten eenigszins nader uitgebreid door zoowel in de op- en neergaande als in de zijlinie enkele graden bij te voegen. — Verder verbiedt ons hoofdstuk geslachtelijken omgang met eene vrouw in hare afzonderingsperiode (vs. 19), met eene met een ander gehuwde vrouw (vs. 20) en in vs. 22 en 23 elken anderen geslachtsomgang, dan met een *menschelijk* wezen van het *vrouwelijk* geslacht. — Vs. 2—5 vormen de inleiding tot dit gewichtige hoofdstuk, waarin de Joodsche zedeleer in scherpe tegenstelling tegenover die van Egypte en Kena'an wordt geplaatst.

2. ואמרתם אלהם אני ה׳ אלהיכם, *en zeg tot hen* in naam Gods: *Ik, de Eeuwige, ben uw God;* die u wetten geeft, waarnaar gij u leven hebt in te richten, en u rein van zeden wil houden.

3. כמעשה, *naar de handelwijze*, de zeden; zoowel Egypte als Kena'an worden vaak als voorbeelden van verdorvenheid op het gebied van het

יח א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ג כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־מִצְרַיִם אֲשֶׁר
יְשַׁבְתֶּם־בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא
אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ׃ ד אֶת־מִשְׁפָּטַי
תַּעֲשׂוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לָלֶכֶת בָּהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
ה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם
וָחַי בָּהֶם אֲנִי יְהוָה׃ * ס ו אִישׁ אִישׁ אֶל־כָּל־שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ

---

geslachtsleven aangehaald. — ובחקתיהם, *en naar hunne wetten zult gij uw leven niet inrichten*; de *wetten* kunnen goed, *en de zeden* van een land toch slecht zijn, doordien de wetten het volksleven niet beheerschen. Omgekeerd kunnen, niettegenstaande de *wetten* van onzedelijke beginselen uitgaan, de *zeden*, aan de wetten ontgroeid, goed zijn en het volk zelve naar moraliteitsprincipes zijn leven leiden. Israël wordt hier tegen beiden gewaarschuwd: tegen de slechte *zeden* zoowel als tegen de *wetten*, die op geheel andere beginselen berusten als die der Thora.

5. אשר יעשה אתם האדם וחי בהם, *die de mensch doet, waardoor hij leeft*, d. w. z. waardoor de mensch, als hij ze volbrengt, het *leven* in den waren zin, d. i. het eeuwige zieleleven, deelachtig wordt; terwijl, wanneer hij ze niet in acht neemt, ונכרת מעמיו, *hij uitgeroeid wordt* (Rashbam, Albo). האדם, naar Thorath Kohaniem niet juist de Israëliet, maar de *mensch* in het algemeen. — De traditie leidt uit de woorden: *die de mensch te volbrengen heeft, zoodat hij daardoor leeft*, de bepaling af, dat bij levensgevaar, als de mensch met inachtneming der wet niet zou blijven leven, de wet wijkt, אין דבר עומד בפני פיקוח נפש. Van dezen regel zijn alleen uitgezonderd de drie cardinale vergrijpen: afgoderij, moord en onzedelijkheid, waarbij men liever zijn leven moet opofferen, dan zich tot overtreding te laten dwingen.

6. Algemeene bepaling voor den wegens verwantschap verboden geslachtsomgang. — איש איש, hoewel ons hoofdstuk de verboden graden bespreekt, uitgaande van het standpunt van den *man*, van wien wel in den regel de drang zal uitgaan, gelden dezelfde wetten en bepalingen evenzeer voor de vrouwen en zijn ook zij bij overtreding evenzeer strafbaar. De straffen voor de hier genoemde vergrijpen worden hoofdstuk 20 behandeld. — אל כל שאר בשרו, v. s. *tot het vleesch van zijn vleesch*; daar ook שאר in den zin van *eetbaar vleesch* voorkomt, is dan het verschil tusschen שאר en בשר niet opgehelderd; anderen: *tot de aanvulling van zijn vleesch*, waarbij dan de geheele familie als deelen van hetzelfde lichaam worden beschouwd, en dus alle bloed- en aanverwanten onder het verbod vallen. De volgende verzen geven dan nader aan, welke graden bedoeld zijn. — לגלות ערוה, letterlijk: *om de schaamdeelen te ontblooten*, de bedoeling is: geslachtelijke omgang, ook in echtverbintenis, die trouwens bij de hier verboden verwanten rechtens onmogelijk en nietig is. — לא תקרבו לגלות ערוה, elke toenadering, die tot onzedelijkheid kan leiden, moet vermeden worden.

zult gij niet naderen om hare schaamte te ontblooten; Ik ben de
7 Eeuwige. — De schaamte uws vaders en de schaamte uwer moeder
zult gij niet ontblooten; uwe moeder is zij, gij zult dus hare
8 schaamte niet ontblooten. De schaamte van uws vaders vrouw
9 zult gij niet ontblooten; het is de schaamte uws vaders. De
schaamte uwer zuster, hetzij de dochter uws vaders of de dochter
uwer moeder, hetzij in huis of daar buiten geboren, — hare
10 schaamte zult gij niet ontblooten. — De schaamte van de dochter
van uwen zoon of de dochter uwer dochter — hare schaamte zult
11 gij niet ontblooten, want uwe schaamte zijn zij. — De schaamte
der dochter van uws vaders vrouw, die door uwen vader voort-
gebracht is, uwe zuster is zij; gij zult hare schaamte niet ont-
12 blooten. — De schaamte van uws vaders zuster zult gij niet
13 ontblooten; zij is eene bloedverwante van uwen vader. — De
schaamte van de zuster uwer moeder zult gij niet ontblooten;
14 want zij is eene bloedverwante uwer moeder. — De schaamte
van den broeder uws vaders zult gij niet ontblooten, gij zult
15 namelijk niet tot zijne vrouw naderen; uwe tante is zij. — De
schaamte uwer schoondochter zult gij niet ontblooten; de vrouw
van uw zoon is zij, — gij zult hare schaamte niet ontblooten. —
16 De schaamte van uws broeders vrouw zult gij niet ontblooten; het
17 is de schaamte uws broeders. — De schaamte van eene vrouw

---

7. ערות אביך וערות אמך, *de schaamte van uwen vader,* dat wil zeggen: *de schaamdeelen uwer moeder;* man en vrouw zijn een; wie dus de schaamte der vrouw ontbloot, doet dit eigenlijk den man. Anderen meenen, dat hier de twee gevallen besproken zijn: *de gehuwde* of gehuwd geweest zijnde *moeder,* waarbij *de schaamte des vaders* mede wordt ontbloot, en *de ongehuwde moeder,* zoodat de zoon zijn vader niet kent. en dus alleen de schaamte zijner *moeder* ontbloot, want in ieder geval: אמך הוא, *uwe moeder is zij,* en moet zij blijven.

8. אשת אביך, *uws vaders vrouw,* die niet uwe moeder is; ערות אביך הוא; v. s. zij is door uw vader tot u in bloedschande-verhouding; v. a *het is de schaamte uws vaders,* die gij zoudt ontblooten (zie onze aant. vs. 7).

9. Verbod van omgang met zijn *halfzuster,* de dochter van vader of moeder en een andere vrouw of man. — מולדת בית או מולדת חוץ, *geboorte van het huis of van buiten,* hetzij een in echt of buiten echt geboren kind. Hier is dus algemeen de *zuster* verboden, daar uit het verbod der halfzuster dat der dochter van denzelfden vader *en* moeder vanzelve volgt. Vs. 11 zou dan nog eens herhalen, dat de dochter van de vrouw des vaders alleen verboden is, als zij *uit uwen vader is geboren,* zoodat huwelijk tusschen een man met een dochter van zijns vaders tweede vrouw uit het eerste huwelijk van deze geoorloofd is. — Anderen meenen, dat ons vers spreekt van een zoon uit tweede huwelijk, en verklaren: dochter van uw vader of uwe moeder, hetzij *in huis geboren,* als dochter uit het eerste huwelijk uws vaders, *of buitenshuis geboren* als dochter uwer moeder uit haar vroegere echtverbintenis; vs. 11 spreekt dan uit, dat een zoon uit eerste huwelijk de dochter zijns vaders uit tweede huwelijk niet mag nemen.

10. Dochters- of zoons-dochter, waaruit vanzelve het verbod van omgang met de eigen dochter volgt. — ערותך הנה, *uwe schaamte zijn zij,* d. w. z.

ז לֹא תְקָרֵב לְגַלּוֹת עֶרְוָה אֲנִי יְהוָה : ס עֶרְוַת אָבִיךָ וְעֶרְוַת
ח אִמְּךָ לֹא תְגַלֶּה אִמְּךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ : ס עֶרְוַת
ט אֵשֶׁת־אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוַת אָבִיךָ הִוא : ס עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ
בַּת־אָבִיךָ אוֹ בַת־אִמֶּךָ מוֹלֶדֶת בַּיִת אוֹ מוֹלֶדֶת חוּץ לֹא תְגַלֶּה
י עֶרְוָתָן : ס עֶרְוַת בַּת־בִּנְךָ אוֹ בַת־בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן
יא כִּי עֶרְוָתְךָ הֵנָּה : ס עֶרְוַת בַּת־אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ
יב אֲחוֹתְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ : ס עֶרְוַת אֲחוֹת־אָבִיךָ
יג לֹא תְגַלֶּה שְׁאֵר אָבִיךָ הִוא : ס עֶרְוַת אֲחוֹת־אִמְּךָ לֹא
יד תְגַלֶּה כִּי־שְׁאֵר אִמְּךָ הִוא : ס עֶרְוַת אֲחִי־אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה
טו אֶל־אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרָב דֹּדָתֵךְ הִוא : ס עֶרְוַת כַּלָּתְךָ לֹא
טז תְגַלֶּה אֵשֶׁת בִּנְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ : ס עֶרְוַת
יז אֵשֶׁת־אָחִיךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוַת אָחִיךָ הִוא : ס עֶרְוַת אִשָּׁה

---

zij staan tot u in bloedschande-verhouding, — óf zij zijn, als uw directe nakomelingen in de neergaande lijn, een deel van uzelve; hunne schaamte is dus de uwe.

11. Zie vs. 9. Volgens een door IBN 'EZRA geciteerde opvatting, die ook nieuweren volgen, zou in ons vers *de volle zuster* zijn verboden. De uitdrukking בת אשת אביך spreekt daar echter tegen. Ook uit ons vers volgt echter logisch, dat de volle zuster zeker verboden is. Anderen vatten zoowel in vs. 9 als in ons vers מולדת op in den zin van: *opgevoed door*, zoodat vs. 9 zou zeggen: de dochter van uw vader of moeder, hetzij al of niet in huis met u opgevoed, is verboden, de half-zuster dus; vs. 11 geeft dan: de in het huis uws vaders grootgebrachte voordochter der vrouw uws vaders, die niet uw moeder is, is u verboden. De traditie, zoowel als het woord is hier tegen; en bovendien past zoodanig verbod niet in de rij der door bloed- of aanverwantschap verbodenen.

12. **שאר אביך**, als het ware een deel van zijn lichaam, geheel of gedeeltelijk, daar zij uit dezelfde ouders zijn gesproten. Zoowel volle- als halfzuster (van denzelfden vader of moeder alleen) is verboden, evenzoo vs. 13—14. Vrouw van den broeder des vaders, die met dezen van denzelfden vader is; rabbijnsch voorschrift verbiedt ook: vrouw van vaders-broeder, die alleen van dezelfde moeder is als deze, en vrouw van den broeder der moeder, hetzij van één vader of van één moeder. — Gij zult de schaamte van den man niet ontblooten, doordien gij tot zijne vrouw zoudt naderen; zie onze aant. vs. 7.

16. **אחיך**, *van uwen broeder*, zoowel van vaders- als van moederszijde. — Alle in ons hoofdstuk genoemde verwanten, of door hun huwelijk met een verwant verbodenen, blijven ook na ontbinding van het huwelijk, dat den band deed ontstaan, verboden.

en hare dochter zult gij niet ontblooten; de dochter van haren zoon of de dochter van hare dochter zult gij niet nemen, door hare schaamte te ontblooten; bloedverwantschap zijn zij,
18 opzet tot ontucht is het. En eene vrouw bij hare zuster zult gij niet nemen; haar met de andere vereenigend, hare schaamte
19 ontblootend bij de andere, terwijl deze in leven is. En tot eene vrouw, in den afzonderingstijd wegens hare onreinheid,
20 zult gij niet naderen, om hare schaamte te ontblooten. En bij de vrouw van uw naaste zult gij niet uw liggen doen plaats hebben tot zaadvoortbrenging, zoodat gij door haar onrein
21 zoudt worden. En van uw kroost zult gij niet overgeven, om ter eere van den Molech door te voeren, en gij zult den naam
22 van uwen God niet ontheiligen; Ik ben de Eeuwige. En een man

---

17. אשה ובתה, *van eene vrouw en hare dochter*, in de eerste plaats dus: zijne stiefdochter, de dochter zijner vrouw uit eene vroegere verbinding; hierin ligt echter tevens het verbod voor de moeder zijner vrouw; — *eene vrouw en hare dochter*, onverschillig welke van beiden zijne eigenlijke vrouw is. Ook ná den dood der vrouw blijft hare moeder, evenals hare vrouwelijke nakomelingen, voor den man verboden. In de neergaande linie gaat het verbod eeuwig door, את בת בנה enz. — לא תקח לגלות, *zult gij niet nemen, om hare schaamte te ontblooten;* de woorden vormen dan één begrip. De traditie leidt uit het gebruik van den term לקח, die gewoonlijk voor het sluiten van een *wettig* huwelijk wordt gebezigd, af, dat alleen *echtverbintenis* met eene vrouw hare vrouwelijke verwanten in op- en neergaande lijn voor den man ongeoorloofd maakt, terwijl dit bij buitenechtelijke samenleving niet het geval is. — שארה הנה, *zij zijn bloedverwantschap* van zijne vrouw. Wat den vorm betreft, is het woord een vrouwel. vorm van שאר. Zoodanige verbintenis ware een vergrijp tegen de bloedverwantschap. — זמה הוא. Het zelfst. nw. זמה, van זמם, overdenken, komt bijna steeds in ongunstigen zin voor, en beteekent: *boos overleg*, meer speciaal: plan tot ontucht, zinnelijkheid.

18. ואשה אל אחתה, *eene vrouw, bij hare zuster*, die reeds uwe vrouw is, *zult gij niet nemen.* — לצרר, eig. *samenbinden*, bijeenpakken, — twee dochters uit één gezin te nemen; anderen, in verband met צָרָה, de naam van de ééne vrouw van een man tegenover diens andere echtgenooten: zoodat gij ze voor elkander tot vrouwen van denzelfden man maakt, die in een echtverbond *samenzijn*, of als elkander *benauwende*, in de huwelijksrechten benadeelend, gedacht worden, v. d. MENDELSSOHN's verklaring: om *ijverzucht* te verwekken. WESSELY ziet in לצרר לגלות ערותה twee gevallen aangeduid: hetzij in echt, לצרר, zoodat zij elkanders צָרוֹת worden, of buiten echt, in overspelige samenleving, לגלות ערותה. — עליה, *bij haar*, na haar, uwe vrouw, genomen te hebben. — בחייה, *zoolang zij*, uwe vrouw, *leeft*. Na den dood der vrouw zijn de verwanten in de zijlinie voor den weduwnaar geoorloofd. De traditie ziet in לא תקח de aanwijzing, dat ook bij de zuster der nog levende vrouw, hoewel daarbij geen straf wordt bepaald, geen *huwelijk* mogelijk is en zelfs een eens gesloten huwelijk rechtens nietig is. — In de algemeene wending, waarin ons vers is vervat, ligt de aanwijzing, dat op de hier gegeven wet *geene* uitzondering bestaat,

וּבְתָהּ לֹא תְגַלֶּה אֶת־בַּת־בְּנָהּ וְאֶת־בִּתָּהּ לֹא תִקַּח לְגַלּוֹת
יז עֶרְוָתָהּ שַׁאֲרָה הֵנָּה זִמָּה הִוא : וְאִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ לֹא תִקָּח
יח לִצְרֹר לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ עָלֶיהָ בְּחַיֶּיהָ : וְאֶל־אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ
יט לֹא תִקְרַב לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ : וְאֶל־אֵשֶׁת עֲמִיתְךָ לֹא־תִתֵּן
כ שְׁכָבְתְּךָ לְזֶרַע לְטָמְאָה־בָהּ : וּמִזַּרְעֲךָ לֹא־תִתֵּן לְהַעֲבִיר
כא לַמֹּלֶךְ וְלֹא תְחַלֵּל אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה : * וְאֶת־זָכָר

(כ"ג, ל"ב)

zoodat, wanneer een van twee broeders, die twee zusters tot vrouwen hebben, kinderloos sterft, waardoor de weduwe een leviraatshuwelijk zou moeten sluiten, of dit door חליצה doen ontbinden, met den echtgenoot harer zuster, — zulk een echtverbintenis rechtens onmogelijk is en dus van nature de band tusschen den man en zijne schoonzuster, die anders door den dood zijns broeders wordt gelegd, niet onstaat.

19. Beperkingen in de *echtelijke* samenleving: gedurende *den afzonderingstijd wegens hare onreinheid,* ten opzichte van het tempelleven (zie 12,2; 13,19 vv.) van welken aard ook, hetzij menstrueerende, of aan vloeiïng lijdende of na het kraambed. — לא תקרב, geene *toenadering* mag plaats hebben, die tot samenleving kan leiden.

20. Samenleving met eene gehuwde vrouw, zoolang zij *de vrouw van uwen naaste* is. — לא תתן שכבתך, van een in anderen vorm niet gebruikt zelfstandig naamw. שְׁכֹבֶת, gevormd als קְטֹרֶת, beteekent v. s. *het liggen,* v. a. evenals שכבה in שכבת זרע, (zie 15,16) *neerslag,* uitstorting nl. van teelvocht, wat hier in לזרע dan is uitgedrukt; anderen verklaren: zelfs met het doel *om kroost te verwekken,* dus zeker niet tot bevrediging van hartstocht. — למאה בה, *u aan haar verontreinigend,* een ergerlijk misdrijf tegen de zedewet begaande door u met haar te vereenigen; anderen laten בה op שכבתך slaan, *daardoor.*

21. En als gij nu, al deze huwelijkswetten in acht nemende, kinderen hebt gekregen, lever die dan niet aan heidensche misbruiken over. — לא תתן, *gij zult het niet* aan de Molechpriesters *overgeven,* להעביר, *opdat zij,* of waarschijnlijk de vader zelf, *het laten doorloopen* door vuur. (Deut. 18,10). Oorspronkelijk schijnt de Molechdienst niet in kinder*offers* te hebben bestaan, maar in het laten doorgaan der kinderen tusschen twee gloeiende vuurstapels, een soort reinigingsbad in vuur. Later komt wel voor, dat de kinderen *geslacht* en *verbrand* worden ter eere van den Molech (Ez. 16,21; Jeremia 7,31); toen bestond de dienst nl. hierin, dat men in de gloeiende armen van het van binnen verhitte holle koperen Molechbeeld de geslachte kinderen legde en zoo liet verbranden. — למלך, steeds met de bepalende ה, eig.: *de heerscher,* evenals de naam van den afgod בעל, die *heer* beteekent, is een afgod der Ammonieten; להעביר, namelijk בָּאֵשׁ, door het vuur. — וחללת, óf afhankelijk van het ontkennende לא in het eerste versdeel, evenals in לא תראה ··· והתעלמת (Deut. 22,1), óf een gevolg aanduidende zin: *gij zoudt immers* daardoor *ontwijden.*

zult gij niet bijwonen, gelijk men eene vrouw bijwoont; een
23 gruwel is het. En bij eenig beest zult gij uw liggen niet
doen plaats hebben, zoodat gij u erdoor zoudt verontreinigen;
en eene vrouw zal zich niet voor eenig beest plaatsen, op-
dat het zich dierlijk met haar pare; het is eene afschuwelijke
24 vermenging. Verontreinigt u door geen dezer dingen; want
door dit alles hebben de volkeren zich verontreinigd, die Ik
25 voor uw aangezicht verdrijf. En het land is onrein geworden
en Ik bestraf het dus voor de daarin gepleegde misdaad, zoodat
26 het land zijne inwoners uitspuwt. Neemt dus in acht — gij
van uwen kant — Mijne wetten en Mijne rechtsvoorschrif-
ten en doet niets van deze gruwelen; zoowel de inboorling
27 als de vreemdeling, die zich in uw midden ophoudt; — Want
al deze gruwelen hebben de inwoners des lands gepleegd, die
er vóór u waren; en het land is daardoor onrein geworden; —
28 Opdat het land u niet uitspuwe, doordien gij het verontreinigt,
gelijk het uitgespogen heeft het volk, dat er vóór u was.
29 Want ieder, die eene van al deze gruweldaden bedrijft, —
die personen, die het doen, zullen uit het midden huns volks
30 uitgeroeid worden. Neemt dus in acht, wat Ik u ter inacht-
neming heb toevertrouwd, om geene van de gruwelinstellingen
te volbrengen, die vóór u gedaan zijn, opdat gij u niet erdoor
verontreinigt; Ik, de Eeuwige, ben uw God."

---

22 en 23 tegennatuurlijke ontucht, waardoor geslachtsamenleving verboden wordt anders dan met een *menschelijk* wezen van het *vrouwelijk* geslacht. — שכב את, *geslachtelijk bijwonen* (15,18).

23. לרבעה, רבע, speciaal van het geslachtsleven van *dieren*. — תבל, v. s. van בלל, mengen, zondige verwarring en *vermenging* van de door God bij de Schepping gescheiden soorten. Ook 20,12 van de samenleving van een man met zijne schoondochter: vermenging van de opvolging der geslachten, van de door God gestelde orde. — Anderen van בלה, verslijten, langzaam te gronde gaan; תבל dus: *ondermijning* der zedelijkheid, ontaarding.

24—30. Eene vermaning om zich van *alle*, בכל, hier genoemde zedelijke misdrijven te onthouden, die טמאה brengen, waarbij gewezen wordt op de gevolgen, die deze misdrijven gehad hebben voor de volkeren van het land, dat Israël zal in bezit nemen, maar dat het door zulke zonden evenzeer zou verliezen. — משלח, *Ik ben* als het ware *reeds* nu bezig ze *te verdrijven*.

25. ואפקד, *het is, als hadde Ik thans reeds gestraft*, zoo zeker zal het gebeuren. — פקד על, straffen, waarbij de persoon met על en de daad in den vierden naamval wordt uitgedrukt. — עונה, de misdaad der bewoners oefent invloed op het land, dat erdoor verontreinigd wordt; die daad is dus in zekeren zin *de daad des lands*. — ותקא, *uitspuwen* als een onreine, walgelijke spijze, die men nooit weer tot zich neemt, — drukt de blijvende

כג לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הִוא : וּבְכָל־בְּהֵמָה לֹא־
תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְטָמְאָה־בָהּ וְאִשָּׁה לֹא־תַעֲמֹד לִפְנֵי בְהֵמָה
כד לְרִבְעָהּ תֶּבֶל הִוא : אַל־תִּטַמְּאוּ בְּכָל־אֵלֶּה כִּי בְכָל־אֵלֶּה
כה נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם : וַתִּטְמָא הָאָרֶץ
כו וָאֶפְקֹד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ וַתָּקִא הָאָרֶץ אֶת־יֹשְׁבֶיהָ : * וּשְׁמַרְתֶּם (מפטיר)
אַתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת
כז הָאֵלֶּה הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם : כִּי אֶת־כָּל־הַתּוֹעֵבֹת
כח הָאֵל עָשׂוּ אַנְשֵׁי־הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמָא הָאָרֶץ : וְלֹא־
תָקִיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמַּאֲכֶם אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה אֶת־הַגּוֹי
כט אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם : כִּי כָל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה
ל וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקֶּרֶב עַמָּם : וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־
מִשְׁמַרְתִּי לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מֵחֻקּוֹת הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ לִפְנֵיכֶם
וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם : פ

---

verwijdering der Kena'anietische stammen uit, die het heilige land niet op zijn bodem duldt.

29. Algemeene straf bepaling: *uitroeiïng* voor de hier genoemde misdaden, nader gepreciseerd in hoofdstuk 20. *Individueel* verdienen de misdadigers uitroeiïng; vs. 26 heeft nu aan de gemeenschap opgedragen voor de handhaving dier wetten zorg te dragen; doet ze dat niet, en worden overtredingen der zedelijkheidswetten niet meer op zichzelf staande gevallen, maar gewoon verschijnsel, een *onder het volk* verspreide kwaal, — dan spuwt het land zijne bewoners uit (vs. 27). In den meervoudsvorm הנפשות ziet de traditie de straf bedreiging voor *beide* geslachten. Ook bij die gevallen, waar hoofdstuk 20 doodstraf door den menschelijken rechter bepaalt, treedt de straf van כרת in, als de daad om welke reden ook zich aan de bestraffing door den menschelijken rechter onttrekt.

30. ושמרתם את משמרתי לבלתי, naar eene Thalmoedische verklaring: neemt inacht wat Ik u ter bewaking heb toevertrouwd, zoodat gij niet doet enz., d. w. z. neemt alle mogelijke voorzorgen en legt u zelf beperking op, om zoover mogelijk van deze gruwelen verwijderd te blijven. — מחקות התועבת, *van* de *door de wet* bij de Kena'anieten *voorgeschreven handelingen, die eigenlijk gruwelen zijn*. Zij hadden in hun oogen geheel het karakter van wandaden verloren en waren door wet en gewoonte gesanctionneerd.

19 2 1 De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Spreek tot de
geheele gemeente der kinderen Israëls en zeg tot hen: Heilig
3 zult gij zijn, want heilig ben Ik, de Eeuwige, uw God. Ieder —
zijne moeder en zijnen vader zult gij eerbiedigen, en Mijne
4 Shabbathen in acht nemen; Ik ben de Eeuwige uw God! Wendt
u niet tot de afgoden, en maakt u geene goden van gietwerk;
5 Ik ben de Eeuwige uw God. En wanneer gij een vredeoffer
ter eere des Eeuwigen slacht, zult gij het tot welgevallen voor
6 u slachten. Op den dag, dat gij het slacht, zal het gegeten
worden, en den volgenden dag; doch wat tot den derden dag

HOOFDSTUK XIX. Hoofdstuk 11—18 omvatten de wetten van *reinheid* en *reiniging*, (hoofdstuk 11 spijs- en onreinheidswetten, 12—15 reiniging na verontreiniging door melaatschheid en geslachtsleven; 16 algemeene reiniging door den Verzoendag; 18 huwelijks- en zedelijkheidswetten). Hoofdstuk 19 bevat nu de grondlijnen der wetgeving, een overzicht der voornaamste momenten van Israëls levensheiliging, die door de geheele openbaring van af Ex. 21 moet worden bereikt. *Mozes* moet het daarom aan *de geheele gemeente* der kinderen Israëls mededeelen. Als beginsel stelt vs. 2 voorop: *heilig moet gij* door deze wetten *worden, want heilig ben Ik, de Eeuwige uw God.* Dit denkbeeld geeft, dat de bestemming *heilig te worden* niet alleen bereikt moet worden in geslachts- en stoffelijk, zinnelijk leven (spijs- en reinheidswetten), maar niet minder in het sociale leven; alle toestanden en verhoudingen van het menschenbestaan beheerscht door de ééne gedachte: het wezen der Godheid is *heilig zijn*, de mensch heeft dus te streven naar dergelijke *heiligheid.* Vandaar dat in ons hoofdstuk zeer ongelijksoortige dingen zijn samengevoegd, voor het meerendeel groepsgewijze ingeleid of afgesloten met אני ה׳ מקדשכם of אני ה׳.

2. קדשים, *heilig*, d. i. naar WESSELY en Thorath Kohaniem: *onthoudend*, hetzij van verkeerdheid, of ook, tot zelfheiliging, van wat eigenlijk geoorloofd is; anderen: *gewijd*, bereid voor wat van u wordt geëischt, zoodat gij bij uitsluiting daarvoor leeft en in uw gemoed geen plaats is voor de neiging tot het kwade.

3. אמו ואביו תיראו. — מ־ יראא, vreezen, יראא את, eerbied hebben voor. (WESSELY). Terwijl Ex. 20,12 in het vijfde gebod de vader vóór de moeder wordt genoemd, is de volgorde hier omgekeerd, om in beide opzichten, zoowel wat aangaat positieve *eerbewijzing*, כבד, als wat *eerbiediging*, — d. i.: onthouding van handelingen, die aan den verschuldigden eerbied zouden te kort doen, — vader en moeder op één lijn te stellen. Anderen zien hierin het zielkundig moment, dat men voor den *vader* meer *eerbied* voelt, de *moeder* meer *eer bewijst.* Daarom wordt op de beide plaatsen juist die van beiden het eerst genoemd, waarvoor de waarschuwing het meest noodig is. De traditie omschrijft כבוד en יראה nader, als omvattende מורא al de bewijzen van eerbied, die men ook tegenover God betoont: ze als zijne ouders erkennen, hun naam niet noemen, zich niet op hun plaats zetten enz.; כבוד, alles wat voor hunne lichamelijke verzorging en veraangenaming van hun leven geschiedt. — ואת שבתתי, *en Mijne* geregeld terugkeerende *Shabbathdagen* zult gij in acht nemen, wat juist door den periodieken terugkeer zoo licht nagelaten dreigt te worden, evenals de eerbied voor ouders door den vertrouwelijken omgang gemakkelijk schade leidt. De traditie verklaart de beide zindeelen als tegenstelling: hebt eerbied

יט א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
ג אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ אֲנִי יְהוָה
ד אֱלֹהֵיכֶם׃ אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֱלִילִם וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ
ה לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה
ו לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחֻהוּ׃ בְּיוֹם זִבְחֲכֶם יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר עַד־

---

voor vader en moeder, doch neemt allereerst Mijne Shabbathwetten in acht; komt eerbied voor ouders met inachtneming van Gods wetten in conflict, dan moet de eerste wijken. — Evenals in de tien geboden, volgen ook hier de plichten tegenover ouders en de Shabbathwetten onmiddellijk op elkander; zij beiden toch vormen de in wetten omgezette gronddenkbeelden des Jodendoms: de mensch door God geschapen uit die bepaalde ouders — de wereld door God in het leven geroepen en dus Hem weder gewijd.

4. Aanstonds volgt de tegenstelling: dient geene afgoden. — אלילים: van אַל, niet — *niets*, onbeduidende, krachtelooze *nietigheden*, natuurlijk een woordspeling met het oog op אֵל, macht, v. d. de *Almacht*. Wessely vindt in ons vers ook het algemeene verbod van *bijgeloof*. — ואלהי מסכה, *goden van gietwerk*, een gegoten beeld van een Godheid, ook niet een stoffelijke voorstelling van den eenigen God. Het spreekt vanzelf, dat ook het maken van gehouwen beelden of op andere wijze vervaardigde voorstellingen der Godheid verboden is. Hier wordt de meest gewone wijze van vervaardiging als voorbeeld genomen. — Het eerste versdeel verbiedt het in denken en beschouwing waarde hechten aan afgoden, het tweede het maken van eene plastische voorstelling van de Godheid.

5—8. In tegenstelling met afgodendienst, moeten wij onze offers ter eere des Eeuwigen zoo brengen, dat zij tot welgevallen voor ons zijn, — naar Gods voorschrift, of: *uit vrijen wil*, niet tot afwending van u vanwege de Godheid bedreigend onheil, maar als uitdrukking van uw bereidvaardigheid, om u in Gods dienst te stellen. (Vgl. Lev. 1,3). — זבח שלמים. De hier gegeven bepalingen omtrent פיגול en נותר gelden *alle* offers. Evenals Lev. 7,16—18 worden de problemen ook hier bij *vredeoffers* gegeven, die קדשים קלים, van *minderen* graad van heiligheid zijn (door den offeraar en de zijnen te eten, in geheel de legerplaats); vanzelve volgt dan daaruit dezelfde bepaling voor קדשי קדשים, *allerheiligste* offers, die door de priesters, in het voorhof gegeten moesten worden. Anderen meenen, dat deze wetten juist bij *vredeoffers* worden behandeld, omdat van dezen alleen sommige deelen door den *offerende*, een man uit het volk dus, worden gegeten, terwijl andere offers aan den *priester* worden gegeven, die er zeker niet van zal overlaten.

6. De tijd voor het eten van het vredeoffer is Lev. 7,16 reeds aangegeven, evenzoo dat het ná dien tijd overgeblevene moet verbrand worden. De traditie verklaart daarom ons vers in verband met het vorige: *gij zult het slachten*, met de bedoeling, dat het *op den dag, waarop gij het slacht, en den volgenden dag, zal worden gegeten* en dat *wat ná dien tijd zal over zijn*,

7 nog overgebleven is, zal in vuur verbrand worden. Indien er
echter op den derden dag van zou gegeten worden, dan is
het verworpen, en wordt niet tot welgevallen aangenomen.
8 En wie er van eten — zijne misdaad zal hij dragen; want hij
heeft het heilige des Eeuwigen ontwijd; die persoon zal uit
9 zijn volk uitgeroeid worden. En als gij den oogst van uw
land afmaait, zult gij niet geheel wegnemen den hoek van uw
veld door hem af te maaien, en de oplezing van uwen oogst
10 zult gij niet oplezen. En in uwen wijngaard zult gij de onrijpe
druiven niet wegnemen en de enkele druiven van uw wijngaard
niet oplezen; voor den arme en den vreemdeling zult gij ze
11 achterlaten; Ik ben de Eeuwige uw God. Gij zult niet stelen,
en zult niet afloochenen noch liegen de een tegen zijn naaste.
12 En gij zult bij Mijn naam niet voor eene valschheid zweren; gij

---

niet *zal worden* gegeten, maar *verbrand*. Is dit niet het geval geweest, maar is het geslacht met de gedachte, dat er *van het vleesch zou worden gegeten op den derden dag*, dan is het offer פיגול, en wie er, zelfs binnen den voorgeschreven tijd, van eet, wordt met uitroeiïng gestraft. (Vgl. onze aanteekeningen 7,16—18). — De traditie verklaart ook de gedachte, om buiten de voorgeschreven *plaats* van een offer te eten, als van storenden invloed; het offer zelf wordt פסול, ongeschikt, ongeldig; het mag niet worden gegeten, zonder dat nochthans wie er van eet, met uitroeiïng gestraft wordt.

8. ואכליו ··· ישא. — een enkelv. werkwoord van een onderwerp in het meervoud, — *ieder van hen, die het eten*, evenals Gen. 27,29 e. a. p. — את קדש ה' חלל, *hij heeft het den Eeuwige gewijde als iets ongewijds behandeld*, door te denken, dat men ook het heilige naar willekeur kan nuttigen.

9. Die heiliging betoone zich ook bij het genieten van het bezitrecht van het land, door den arme daarvan deel te geven; v. s. ook om daardoor te betuigen, dat het land, hoewel voor privaat bezit aangewezen (שדך), toch eigenlijk slechts als bezit der gemeenschap (ארצכם) uw land is en dus de Godsregeering, ook over bezit, door de daad te erkennen. Daarom: geen uitsluitend vruchtgenot voor den eigenaar, maar een deel ervan aan de minder gelukkige leden der gemeenschap; de eigenaar heeft niet het recht bepaalde behoeftigen te bevoordeelen. — ובקצרכם = וּבְקֻצְרְכֶם. — קציר, *oogst*, eig.: het afgesnedene; daaronder valt dan alles, wat tot de *voedingsplanten* behoort, voor zoover zij niet in het *wild groeien*, maar bewaakt worden, den bodem voor hun wasdom behoeven en tegelijkertijd rijpen en ingeoogst worden en men ze eindelijk ter bewaring inzamelt. Niet dus: verfstoffen, niet: in het wild, zonder bepaalden eigenaar groeiende planten, die ieder zich kan toeëigenen; niet: zwammen en dgl. die op elke vochtige zelfstandigheid zich ontwikkelen (op hout, steen enz.); niet bijv. vijgen, die bij kleine hoeveelheden nu en dan worden geplukt, en groenten, die slechts voor oogenblikkelijk gebruik worden ingezameld, daar zij tegen bewaren niet bestand zijn. — V. a. verplicht de wet der Thora alleen *koren, most en olie* tot Péa, terwijl bij andere plantsoorten eerst Rabbijnsch voorschrift die plicht oplegt. — לא תכלה פאת שדך לקצר, *gij zult niet* uw werk

ז יוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף : וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
ח פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה : וְאֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי־אֶת־קֹדֶשׁ יְהוָה
ט חִלֵּל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ : וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר
אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ לִקְצֹר וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט :
י וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב
יא אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם : לֹא תִגְנֹבוּ וְלֹא־תְכַחֲשׁוּ וְלֹא־
יב תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ : וְלֹא־תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ

---

aan den hoek van *uw veld* ten einde toe *afmaken door het af te maaien*, d. w. z. niet het oogsten geheel ten einde brengen, door ook het op den hoek staande af te maaien; het voorwerp van תכלה is פאת שדך, niet: לקצר. Dit toch zou beteekenen: gij zult het *voorgenomen* werk: oogsten, niet geheel ten einde brengen; zoo Jos. 19,19: *Jehoshoea' eindigde het land in erfdeel te geven*, d. i. *hij* hield op, ook al was het voorgenomen werk niet af; hier is de zin: gij zult het *te verrichten* werk van het maaien met betrekking tot den hoek van uw veld *niet afmaken*. — De bedoeling is: gij moet, als gij uw veld afmaait, aan één hoek een gedeelte laten staan; de Thora geeft geene hoeveelheid aan. Als minimum stelt echter Rabbijnsch voorschrift: een zestigste van de opbrengst. — ולקט, wat niet bij het snijden aanstonds wordt gebundeld en in schoven verzameld, maar een (of hoogstens twee bijeenstaande) halmen, die bij het snijden vallen en niet in den bundel worden gebonden en dus later afzonderlijk moeten worden *opgezameld*, — moogt gij niet opzamelen.

10. **כרמך**, eig. *edele planting*, speciaal: *wijngaard*, maar ook *olijvenplanting*, vgl. Recht. 15,5; de hier gegeven wet geldt ook voor olijven, zooals Deut. 24,20 duidelijk wordt uitgesproken. — לא תעולל, v. s. van עול, *jong zijn*, jonge, nog *onrijpe druiven*, die bij den druivenoogst nog niet worden afgesneden, maar eerst later afzonderlijk worden geoogst. De Pi'el heeft dan hier de beteekenis: *onrijpe druiven wegnemen;* het zijn die druiven, die direct aan den hoofdstang van de tros groeien, zonder dat nochthans de groei der druiven zoo dicht is, als aan het ondereinde der trossen het geval pleegt te zijn. — Anderen meenen, dat ook hier verboden wordt *nalezing te houden* van aan den stam hangen gebleven druiven. — ופרט, *en den afval*, wat afgevallen is vanzelve of bij het snijden, evenals לקט in het vorige vers. — פרט, het afzonderlijke.

11. **לא תגנבו**, *gij zult niet* geld *stelen*, door sluwheid onrechtmatig voordeel trachten te behalen. — תכחשו, zie 5,21, *en niet loochenen*, ontstrijden, toevertrouwd of geleend goed te hebben ontvangen. — ולא תשקרו, *niet liegen*, zoo algemeen mogelijk: geene onwaarheid zeggen.

12. **לשקר**, tot beëediging *eener leugen;* indien een leugen, diefstal of bedrog door u is gepleegd, zult gij die niet onder aanroeping van Gods naam ontkennen.

zoudt immers den naam van uwen God ontwijden; Ik ben de
13 Eeuwige. Gij zult uwen naaste niets wederrechtelijk ont-
houden, en niet rooven; gij zult het werkloon des daglooners
14 niet bij u laten overnachten tot den morgen. Gij zult eenen
doove niet vloeken, noch eenen blinde een struikelblok
voorleggen; maar gij zult voor uwen God vreezen; Ik
15 ben de Eeuwige. Gij zult geen onrecht plegen in de recht-
spraak; gij zult niet het aangezicht van den arme willen
opheffen, noch het aangezicht van den voorname eeren;
16 naar recht zult gij uwen naaste berechten. Gij zult niet als
aanbrenger onder uw volk rondgaan; gij zult niet staan blij-
ven bij het levensgevaar van uw naaste; Ik ben de Eeuwige.
17 Gij zult uwen broeder niet haten in uw hart; gij zult

---

13. תעשק, *wederrechtelijk onthouden*, zie 5,21; bijv. het inhouden of te kort doen van arbeidsloon; eig. waarschijnlijk: *drukken*, daarom steeds met den 4den naamval van den persoon. — גזל, *roof*, met geweld wegnemen van anders eigendom, speciaal hier: misbruik van macht van den werkgever tegenover zijn huurling (Baba Metsi'a 61*a*) — daar immers *roof* op andere plaatsen verboden is. — לא תלין, *gij zult niet den nacht laten doorbrengen*, פעלת, *het werkloon* (soms: het *werken*, of het product van het werk, het *afgewerkte*) *van den huurling* (שכיר, een bijv. naamwoord-vorm met den zin van een lijdend deelwoord) *bij u tot den morgen*. De huurling is gewoonlijk aangenomen om bij dag te werken; dan moogt gij zijn loon niet tot het aanbreken van den nieuwen dag, den nieuwen werktijd, behouden, maar moet hem bij het eindigen zijner dagtaak, of uiterlijk in het daarop volgende halve etmaal, uitbetalen. — Deut. 24,15 is sprake van een arbeider, die gedurende den *nacht* zijn werk verricht, hier van een *dag*looner. Bij andere verklaring zijn de beide plaatsen tegenstrijdig, daar hier alleen het behouden *tot den morgen* wordt verboden, en daar gezegd wordt, dat zelfs *zonsondergang* niet zou mogen worden afgewacht.

14. *Doove* en *blinde* zijn als voorbeelden genoemd voor alle gevallen, waarin de betrokkene zich tegen hem van uwe zijde dreigend nadeel niet in acht kan nemen of verdedigen. — לא תקלל, ook door uw woord, hoe onmachtig ook, moogt gij iemand niet *onheil toewenschen*, — ook al hoort hij het niet en heeft dus uw woord niet eens zooveel invloed, dat het den ander ergert of grieft. — ולפני עור enz. en doe niets, waardoor gij iemand, buiten zijn weten, doet struikelen, in stoffelijken of zedelijken zin. De traditie leidt hieruit de wet af, dat men niet een verkeerden raad mag geven, of de middelen tot overtreding iemand aan de hand doen, of op welke wijze ook aanleiding geven, dat iemand onbewust eene verboden handeling doet. Bij dergelijke zaken, waar de menschelijke rechter niet kan ingrijpen wegens de geheimhouding, waaronder ze geschieden, of omdat nooit te controleeren is, of de dader met kwade of goede bedoeling heeft gehandeld — handelingen dus, die ieder voor zijn eigen geweten heeft te verantwoorden, wordt vaak de uitdrukking gebezigd: ויראת מאלהיך, *vrees voor God*, Wiens straffende hand uw verkeerde daad, die Zijn alziend oog immers aanschouwt, zeker niet ongewroken zal laten — אני ה' — maar ook afgezien van die straf — uw levenstaak is het, de deugd der eerlijkheid en oprechtheid te beoefenen — want: אני ה' — zie vs. 2.

15. Eerlijkheid in de rechtspraak. Ook uit edele drijfveeren moogt gij

יג אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃ לֹא־תַעֲשֹׁק אֶת־רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל
יד לֹא־תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד־בֹּקֶר׃ לֹא־תְקַלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי
טו עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃ * לֹא־ (ויק׳ רבה ב,ב)
תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט לֹא־תִשָּׂא פְנֵי־דָל וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל
טז בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ׃ לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד

---

geen onrecht plegen: לֹא תִשָּׂא פְנֵי דָל, gij moogt niet, uit medelijden met den דל, den *verminderde* (zie Ex. 23,3), den armgewordene, voor wien immers toch gezorgd moet worden, dezen wederrechtelijk tegenover den rijke in het gelijk stellen. — נשא פנים, v. s. naar de letterlijke beteekenis der woorden: iemands terneer gebogen *aangezicht opheffen*, door hem gunstig gezind te zijn (vgl. Gen. 32,21); v. a. beteekent de uitdrukking: op iemands belang acht slaan, *hem ontzien*, wat dan aldus in het woord ligt: het aangezicht, *de persoon* in den kring zijner overwegingen *opnemen*, hetzij in gunstigen zin (zooals Gen. 32,21 e. a. p.) of in ongunstigen zin, *partijdig zijn*, zooals hier. — Evenmin moogt gij *eeren* (zie Ex. 23,3) *den persoon van een voorname*, d. w. z. den in welk opzicht ook eerwaardige voor het gerecht de hem toekomende eer bewijzen, nog veel minder hem ten onrechte in het gelijk stellen.

16. לֹא תֵלֵךְ רָכִיל. *Gij zult niet als* nieuwtjes-*rondbrenger rondgaan*; — van רָכַל, oorspronkelijk: de specerijen-*kramer, die van huis tot huis* gaat om zijne waren te verkoopen (רכל, verwant met רגל, voet, waarvan רָגַל te voet loopen, om te verspieden, RASHIE); v. d. ook: de tusschenpersoon in den groothandel (Ez. 27 en 28); הלך רכיל beteekent dus: *rondgaan als nieuwtjes-aanbrenger*, niet juist om te lasteren, — waarbij nooit הלך wordt gebruikt — maar ook om op de eene plaats geheimen, der wereld onbekende dingen uit te vorschen en die elders mede te deelen. (Vgl. plaatsen als Spr. 11,13 en 20,19, waar den הולך רכיל alleen verweten wordt, dat hij *geheimen openbaart*). — בעמיך, *onder de leden van uwe volksgemeenschap*; of volgens anderen: *onder de verschillende*, van elkander door familie- en andere belangen gescheiden *kringen van uw volk*. — לא תעמד על דם רעך, *blijf niet* werkeloos *staan bij het bloed*, levensgevaar, waar bloed dreigt te worden vergoten, *van uwen naaste*; de samenhang dezer beide voorschriften ligt dan hierin, dat het eerste verbiedt opzettelijke of door onbedachtzaamheid veroorzaakte benadeeling van den naaste, door bekend te maken, wat hij geheim wil houden, of door laster; het tweede voorschrift stelt bovendien den eisch, hem dreigend gevaar te keeren. — IBN 'EZRA: *treed niet op tegen het bloed*, het leven *van uwen naaste* door eene valsche beschuldiging; nog anderen: *vind niet uw bestaan in het bloed van uwen naaste* (vgl. voor die beteekenis van עמד Ez. 3,26).

17. Doch niet alleen moogt gij geene handelingen verrichten, die gebrek aan liefde toonen; gij moogt ook *in uw hart* uwen naaste niet haten om het verkeerde, dat gij in zijne daden opmerkt, maar moet hem dat *onder het oog brengen*, opdat *gij niet de verantwoordelijkheid draagt* voor verdere vergrijpen van denzelfden aard, door uwen naaste bedreven, dien gij

uwen naaste berispen, zoodat gij niet wegens hem eene zonde
18 draagt. Gij zult u niet wreken, noch wrok koesteren tegen de
kinderen van uw volk, maar zult uwen naaste beminnen als u
19 zelven; Ik ben de Eeuwige. Mijne wetten zult gij in acht nemen;
uw vee zult gij namelijk niet in twee verschillende soorten doen
paren; uw veld niet met tweëerlei zaadsoort bezaaien, en een kleed
20 van tweëerlei soort, Sha'atnez, zal niet op u komen. En iemand, die

---

immers door uwe vermaning daarvan hadt kunnen terughouden, ולא תשא עליו חטא. Anderen: *doch laad hem geene zonde op,* doe hem niet voortgaan op zijn zondigen weg. J. Ts. MECKLENBURG: vermaan uwen naaste, doch slechts als gij kunt onderstellen, dat hij naar u zal luisteren; tegenover den onwillige doet gij beter te zwijgen, daar hij toch zijne verkeerdheden niet nalaat; *gij zoudt* door uwe vermaning slechts zwaardere *zonde op hem laden.* RASHBAM: *doch reken het hem niet meer als zonde aan;* RASHIE: *spreek niet over hem van zijn zonde,* beschaam hem niet wegens zijne zonde.

18. **לא תקם**, *wreek u niet* over u aangedaan onrecht; ולא תטר, van נטר, bewaren, *koester geen wrok,* verban zelfs de herinnering aan het geleden onrecht uit uw gemoed; ook al wilt gij u niet genoegdoening daarover verschaffen. Anderen: *wreek u niet aanstonds* en *stel ook niet* de wraakneming *uit,* telkens zinnend op de middelen, om dat doel te bereiken. — את בני עמך, *uwe volksgenooten*; ons geheele stuk bespreekt de verhouding der Israëlieten onderling, zonder dat daarmede gezegd is, dat het tegenover Israëlieten verbodene tegenover den niet-Israëliet geoorloofd zoude zijn. Integendeel, *alle* voorschriften van recht en moraal gelden tegenover het *geheele* menschdom. — ואהבת לרעך כמוך, *en bemin hetgeen uwen naaste betreft, als het uwe,* zorg voor zijn welzijn gelijk voor het uwe. — „Den persoon van den naaste te beminnen als zichzelf" in de volle beteekenis der woorden, is een bovenmenschelijke eisch. Bovendien wordt het lijdend voorwerp bij אהב steeds in den 4den naamval, met of zonder את, gebruikt. IBN 'EZRA verklaart daarom: *streef naar het welzijn v o o r uwen naaste,* gelijk voor u zelf. — Vs. 34 herhaalt hetzelfde voorschrift ten opzichte van den *vreemdeling.* — Niet alleen moogt gij geen haat en wrok tegen hem koesteren, maar wat ook geschied zij — hij is en blijft *uw naaste,* naar bevordering van zijn welzijn moet gij streven; dit is de beteekenis van אהב. — Anderen: *bemin uwen naaste, die* immers *is evenals gij,* schepsel Gods. — Vs. 11—18 bevatten de hoofdwetten aangaande onze gedragingen in het dagelijksch leven in de maatschappij, tegenover den evenmensch. Het zijn vier groepen van telkens twee verzen, iedere groep afgesloten door אני ה'. Vs. 19—25 bevatten nu eenige hoofdwetten aangaande de instandhouding der physieke en zedelijke wereldorde, ingeleid door de woorden את חקתי תשמרו, — waarmede ook vs. 37 het geheele hoofdstuk wordt afgesloten, — en sluitende אני ה' אלהיכם, vs. 25.

19. **חקתי**, v. s. eig. aangewezen, *begrensd deel,* in maat, tijd of getal beperkt. Speciaal gebruikt van die wetten, die instandhouding der goddelijke wereldorde ten doel hebben; v. a. voor wetten, die als machtbesluiten Gods ons ter behartiging zijn gegeven, terwijl hunne bedoeling ons verborgen is. — De handhaving dezer wetten is aan het staatsgezag opgedragen, d. i. aan de vertegenwoordigers des volks, de hoogste staatsmacht, — daarom het meervoud, תשמרו. — רבעין. רבע is de Chaldeeuwsche vorm van het Hebreeuwsche רבץ, neerliggen; de Hiph'iel dus: *doen liggen;* speciaal: *dierlijke paring.* — כלאים, van כלא, *afzonderen,* opsluiten, waarvan כֶּלֶא,

יז תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא׃ לֹא־תִקֹּם וְלֹא־
יח תִטֹּר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי יְהוָה׃ * אֶת־ פתוחה
חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ בְּהֶמְתְּךָ לֹא־תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם שָׂדְךָ לֹא־תִזְרַע
יט כִּלְאָיִם וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ׃ וְאִישׁ כִּי־יִשְׁכַּב

---

kerker. Het is een zelfstandig naamwoord in den tweevoudsvorm en beteekent: *twee* door de goddelijke Scheppermacht van elkander *gescheiden*, maar nu bijeengevoegde *soorten*; het scheppingswoord, dat iedere soort zou vruchtbaar zijn למינהו, *naar hare soort*, moest ze gescheiden houden. De constructie van den zin is dus, dat bij het werkwoord twee woorden in den 4den naamval staan: בהמתך, lijdend voorwerp, כלאים, nadere bepaling. — Hoewel hier בהמה, *vee*, uitsluitend genoemd is, heeft deze wet betrekking op de geheele levende schepping, op *alle* diersoorten dus; בהמה is alleen genoemd als de diersoort, wier teelt vooral een onderwerp van menschelijke werkzaamheid vormt. — De producten van ongelijksoortige paring, bijv. muildieren, zijn niet ten gebruike verboden; men mag ze zelfs in zijn huis verder voeden. — In den Hiph'iel-vorm vindt de rabbijnsche verklaring nog aanleiding tot de opmerking, dat het direct of indirect veroorzaken van paring verboden is; men mag dus zijn dier niet aan niet-Israëlieten ter paring met eene andere soort overgeven. — שדך לא תזרע כלאים, *uw veld moogt gij niet bezaaien met twee soorten*, d. w. z. uw veld, in Palaestina gelegen, (als den bodem geldende wet, heeft zij alleen op Palaestina betrekking), moogt gij niet met twee zaadsoorten bezaaien, terwijl deze ongescheiden zijn. Het is naar de traditie voldoende, óf den voor de voeding en ontwikkeling van iedere zaadsoort noodigen afstand vrij te laten, óf eene zichtbare scheiding te maken, die iedere soort voor den beschouwer als op zichzelve staande doet schijnen. — Rabbijnsche traditie breidt deze wet tot alle plantsoorten uit; ook het enten van boomen is dus verboden; en wel ook buiten Palaestina. *Entingsproducten* zijn echter voor het gebruik geoorloofd. — In Palaestina was het verboden כלאים op velden en boomen te laten voortbestaan en moesten de daartoe jaarlijks uitgezonden beambten de velden van כלאים zuiveren door het uit te rukken. — ובגד כלאים שעטנז. Deut. 22,10 wordt uitdrukkelijk uitgesproken, dat slechts menging van *wol en linnen* in de kleedingsstof verboden is, wat volgens sommigen reeds in de uitdrukking בגד ligt, daar onder dien term naar Lev. 13,41 uitsluitend *kleederen uit wol of linnen* zijn begrepen. Het woord שעטנז komt volgens sommigen in het Koptisch voor in den zin van: een uit wol en linnen vervaardigde, gekleurde stof. Naar den Thalmoed is het samengevloeid uit drie termen: שוע, *gehekeld*, טווי, *gesponnen*, en נוז, *getweernd*, of v. a. *geweven*, althans samenvoeging van draden. — Verboden is alleen een mengsel van *schapenwol* en *linnen*, niet bijv. kameelhaar en linnen, of wol en katoen enz. — לא יעלה, *zal niet op u komen*. Deut. t. a. p. staat לא תלבש, *gij zult u niet kleeden*. De traditie vindt in de combinatie dezer twee uitdrukkingen, die elkander aanvullen, de bepaling: dat niet alleen *als kleed aantrekken* verboden is, maar ook *bedekken van het lichaam* met Sha'atnez, doch alleen voor zoover het met kleeding overeenkomt, nl. tot bedekking en verwarming dient; — niet bijv. op of om de schouders leggen om het te vervoeren of dgl. — Het *vervaardigen* van Sha'atnez is niet verboden, evenmin als het verkoopen, mits daaruit geen onbewuste overtreding voor een Israëliet kan voortvloeien.

eene vrouw bijwoont, en deze is eene slavin, aan een man afgestaan, doch geheel vrijgekocht is zij niet, of vrijheid is haar niet gegeven, dan zal zij het voorwerp van onderzoek en bestraffing zijn; maar sterven zullen zij niet, omdat zij niet
21 vrijgelaten was. Hij echter zal als zijn schuldoffer ter eere des Eeuwigen brengen naar den ingang van de tent der samen-
22 komst, een ram tot schuldoffer. En de priester zal verzoening voor hem doen met den ram tot schuldoffer, vóór den Eeuwige, wegens zijne zonde, die hij begaan heeft; dan zal hem vergiffenis worden geschonken wegens zijne zonde, die hij begaan heeft.
23 En als gij in het land zult komen, en eenigerlei boom tot spijze planten zult, dan zult gij zijne vrucht als een voorhuid beschouwen; drie jaren zal zij u als eene voorhuid zijn, zij zal
24 niet gegeten worden. En in het vierde jaar zal al zijne vrucht
25 zijn iets heiligs tot dankbetuiging aan den Eeuwige. Doch in

---

20. Eene heidensche *slavin*, שִׁפְחָה, die een Joodschen *man*, naar de traditie een Joodschen slaaf, *was overgelaten*, נֶחֱרֶפֶת (vgl. Recht. 5,18, waar חרף beteekent: prijsgeven; anderen: verwant met חֹרֶף, herfst, de *pluktijd*, *plukken*, dus: *bestemd*) en wel door קִדּוּשִׁין, wettige huwelijksbelofte. Men denkt hier aan het geval van Ex. 21,4; doch zoo, dat van *huwelijk* reeds sprake kan wezen, terwijl zij toch anderzijds nog *slavin* is. Dus: bijv. eene vrouw, als slavin verkocht en wier losgeld nog slechts ten deele is betaald, וְהַפְדָּה לֹא נִפְדְּתָה, *zij is nog niet geheel vrijgekocht*; אוֹ חֻפְשָׁה, *of de vrijheid*, eene acte van vrijlating, *is haar* nog *niet gegeven*, hoewel de zakelijke onderhoorigheid reeds heeft opgehouden, — of, naar eene andere opvatting, hoewel het losgeld is betaald, moet de vrijlatingsacte nog worden overgegeven; er ontbreekt dus nog iets aan hare vrijlating; zij is nu door קִדּוּשִׁין, een voorloopigen huwelijksband, aan een man gebonden en nu woont een ander haar bij. (Daar het een vrijen Israëliet verboden is eene heidensche slavin te huwen, en zij, als ten deele vrije, ook een heidenschen slaaf niet huwen mag, moet de echtgenoot dezer vrouw, waarvan hier sprake is, een Joodsche slaaf zijn, die haar ook in staat van volle slavernij zou mogen huwen, Ex. 21,11). — De wet is dan: בִּקֹּרֶת, v. s. eig. *onderzoek*, v. d. *bestraffing*, naar de traditie: *geesseling* der vrouw alleen; v. a. ligt in het woord: *straf tot verbetering* der individueele persoonlijkheid. (Vgl. Ez. 34,11, waar בקר van de persoonlijke zorg gebruikt wordt, die de herder aan ieder stuk zijner kudde wijdt). Anderen verklaren: *voorwerp van onderzoek zal zij zijn*, of zij moedwillig, of wel in dwaling of onder dwang heeft gehandeld. In het eerste geval wordt zij gestraft. — לֹא יוּמָתוּ, geen van beiden zal gedood worden, hij noch zij. — Op echtbreuk door vrije personen staat de doodstraf (Lev. 20,10). — Over geesseling en de daarbij geldende hoofdbepalingen zie Deut. 25,1—4. — Hoofddoel van de plaatsing dezer wet in ons hoofdstuk is: instandhouding der zedelijkheidswetten in te prenten, zelfs tegenover niet geheel vrijen.

21. Naar de traditie brengt hij zijn schuldoffer alleen, wanneer zij, als opzettelijke echtbreekster, gestraft wordt; het is echter onverschillig, of zijnerzijds de daad met bewustzijn van het ongeoorloofde ervan geschied is, of niet. Zoowel שׁוֹגֵג als מֵזִיד brengt het schuldoffer. Over den *dienst* bij dit offer zie Lev. 7,1 vv.

אֶת־אִשָּׁה שִׁכְבַת־זֶרַע וְהִוא שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ וְהָפְדֵּה לֹא
נִפְדְּתָה אוֹ חֻפְשָׁה לֹא נִתַּן־לָהּ בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה לֹא יוּמְתוּ כִּי־
כא לֹא חֻפְשָׁה : וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד
כב אֵיל אָשָׁם : וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן בְּאֵיל הָאָשָׁם לִפְנֵי יְהוָה עַל־
חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְנִסְלַח לוֹ מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא : * פ (בבא)
כג וְכִי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל־עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ
כד אֶת־פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל : וּבַשָּׁנָה
כה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל־פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַיהוָה : וּבַשָּׁנָה

---

23. De hier volgende wet, — onthouding van de vruchten van een vruchtboom gedurende de eerste drie jaren en wijding in het vierde jaar der planting — geldt zoowel in, als buiten Palaestina, onmiddellijk nadat Israël den bodem van Kena'an had betreden. — כי תבאו bepaalt alleen den tijd, waarop de wet in werking treedt, terwijl het hier niet als beperking wat de plaats aangaat, moet opgevat worden. — עץ מאכל, *boom tot spijze*, d. w. z. welks vruchten eetbaar zijn, voor zoover de planting voor dat doel, het eten der vruchten, is geschied; niet dus bij vruchtboomen zelfs, die gekweekt worden om het hout of dgl. — וערלתם ערלתו, gij zult zijn vrucht *als voorhuid behandelen;* ערל is dan v. s. van bijna gelijke beteekenis als: טמא, onrein, buiten gebruik gesteld, gelijk de voorhuid van een kind, naar de wet der besnijdenis, moet worden weggenomen. Anderen meenen, dat de stam ערל beteekent: verhinderd zijn in het gebruik van iets, dat ons eigenlijk ten dienste staat. (PARCHON) עָרֵל is nu óf de *persoon*, die iets niet kan gebruiken, — óf de *zaak*, wier gebruik belemmerd is. Men vertaalt dan: *gij zult in het gebruik belemmerd zijn, gedurende* de periode van *zijn onttrokken zijn*, doch slechts voor zoover *zijne vrucht* aangaat, de vrucht of de boom *zal voor u zijn*, doch *als in het gebruik ervan belemmerden;* zij mag nl. niet gegeten worden. De vreemde constructie יהיה לכם ערלים wordt dan zoo verklaard, dat de meervoudsvorm ערלים bijstelling is van לכם, niet van het onderwerp van יהיה, dat enkelvoud is. WESSELY verklaart: de vrucht *zal u zijn, als* die van een slechts *verachtelijke vruchten* dragenden boom. Alleen de *vrucht*, (en wat daarbij behoort, schil en pit) met den stam en de bladeren vallen onder het verbod. — Niet alleen *eten* maar elk *genot* van de vrucht is verboden, ja, uit de telkens herhaalde uitdrukking ערל wordt afgeleid, dat zelfs het gebruik als brand- of verfstof verboden is.

24. קדש הלולים, naar de traditie: den Eeuwige gewijd, in zooverre als de vruchten zelve, of de losprijs daarvoor, in Jerusalem, d. w. z. in de omgeving des heiligdoms, moeten worden verteerd; (vgl. Lev. 27,31 en Deut. 14,22—26). Daarmede erkent men in God den Gever der vrucht; het is dus *iets heiligs*, waardoor Gods groote daden erkend worden, הללים. — Zij worden niet aan de priesters overgegeven, maar door den eigenaar zelve gegeten (vgl. Recht. 9,27; zie ook Jos. Oudheden 4,8—16).

het vijfde jaar kunt gij zijn vrucht eten, zoodat hij zijn opbrengst voortaan voor u veel doet zijn; Ik ben de Eeuwige uw God.
26 Gij zult bij het bloed geen maaltijd houden; gij zult aan geene
27 voorteekens, noch aan gunstige of ongunstige dagen hechten. Gij zult de hoeken van uw hoofd niet rond wegnemen, noch de
28 hoeken van uw baard met den wortel afnemen. En eene insnijding wegens een afgestorvene zult gij in uw vleesch niet maken, en indringend schrift zult gij niet aan u aanbrengen; Ik ben de
29 Eeuwige. Gij zult uwe dochter niet ontwijden, door haar ontucht te doen plegen; opdat het land niet ontuchtig worde, en het land
30 niet met opzet tot ontucht vervuld worde. Gij zult Mijne Shabbathen in acht nemen, en eerbied voor Mijn heiligdom hebben;

---

25. להוסיף לכם תבואתו, *om zijne opbrengst voor u te vermeerderen*, d. w. z. zoodat gij al wat de boom oplevert, als vermeerdering van uw vermogen kunt beschouwen en gebruiken naar uw welgevallen; — anderen: *opdat hij*, door Gods zegen, *zijne opbrengst voor u vermeerdere*, ook al laat gij de vruchten der eerste jaren ongebruikt.

26. Thans volgt een nieuwe groep van wetten, ingeleid en gesloten door een verbod van verschillende vormen van heidensch wangeloof. Algemeen onderwerp dezer groep schijnt te zijn: het heilighouden uit te strekken ook tot het huiselijk en persoonlijk leven, de heiliging Israëls in zijne gewone particuliere handelingen, in zijn uiterlijk (vs. 27 en 28) en in het algemeen wering van alles, wat naar afgoderij en daarmede samenhangend bijgeloof zweemt (28 en 29). — לא תאכלו על הדם, *gij zult niet eten op het bloed*, d. w. z. geen vleesch genieten, waaraan nog iets in verband met bloed te doen is. De traditie ziet in onze plaats verschillende verboden: 1°. geen vleesch te eten van een wel reeds geslacht, maar nog niet geheel gestorven dier; 2°. geen offervleesch te eten, zoolang het bloed nog niet is gesprengd; 3°. over gerechtelijk ter dood gebrachten geen lijkenmaal, d. w. z. openbare spijziging der naaste, rouwbedrijvende bloedverwanten, te doen houden; 4°. de rechters op den dag der voltrekking van een doodvonnis niets te doen nuttigen; (vgl. I Sam. 14,32, waar de uitdrukking voorkomt in den zin van: vleesch eten van nauwelijks geslacht vee). — Velen nemen echter aan, dat hier vooral gedacht wordt aan een heidensche gewoonte, om *bij* het bloed van het geslachte offerdier een offermaal te houden; of zij daartoe het bloed in een kuil stortten en daaromheen zich ter maaltijd zetten, of op welke andere wijze dit te verklaren is, staat echter in geenen deele vast. — לא תנחשו, aan voorgevoelens en voorteekens hechten; v. s. verwant met נָחָשׁ, slang, *waarzeggen uit* de waarneming van *slangen*; in welke opvatting לא תעוננו, verwant met עָנָן, wolk, zou beteekenen: *waarzeggen uit de wolken*; — anderen: נחש, aan onbeteekenende dingen waarde hechten en daardoor zich bij zijn handelen laten leiden; ענן van עוֹנָה, tijd, *aan bepaalde dagen of uren* gunstigen of nadeeligen *invloed toeschrijven*. Nog anderen verklaren ענן van עין, oog, *een kwaad oog op iemand werpen*, zoogenaamd betooveren.

27. לא תקפו, *rond maken*, d. w. z. gij zult niet *de hoeken van uw hoofd*, d. i. het haar aan de slapen van het hoofd, zoo *wegnemen*, dat *rondom*

הַחֻמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת־פִּרְיוֹ לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ אֲנִי יְהוָה
כה אֱלֹהֵיכֶם׃ לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא תְעוֹנֵנוּ׃
כו כז לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם וְלֹא תַשְׁחִית אֶת פְּאַת זְקָנֶךָ׃ וְשֶׂרֶט
כח לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם
כט אֲנִי יְהוָה׃ אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ וְלֹא־תִזְנֶה הָאָרֶץ
ל וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה׃ אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ

---

het haar van het voorgedeelte van den schedel geheel weggenomen wordt en een ronde kaalte op het geheele hoofd ontstaat, waarop alleen het haar van het achterhoofd overblijft. — Omtrent de *wijze* dier verwijdering bepaalt ons vers niets. MAIM. beperkt ook dit verbod tot afscheren met een scheermes; ASHÉRIE en anderen achten *elke* wijze van wegnemen, ook knippen of wegbranden, van al het haar op den vóórschedel verboden. — ולא תשחית את פאת זקנך. Naar den Thalmoed is onder *hoek van den baard*, niet alleen de baard aan de kin, maar ook die op twee plaatsen aan iederen wang, vermoedelijk waar de gewrichten der kaken zitten, te verstaan. (Daar die plaatsen niet met zekerheid aan te wijzen zijn, is voor de praktijk natuurlijk het scheren van den geheelen baard verboden). De traditie leert, dat de 21,5 bij hetzelfde verbod voor de priesters gebruikte woorden לא יגלחו ook het לא תשחית op onze plaats nader verklaren, en stelt dus twee eischen: met een gewoon scheerinstrument wegnemen van den baard (גילוח) en wel zoo, dat het haar glad, aan den wortel wordt afgenomen (השחתה). Deze beide eischen zijn alleen gecombineerd bij *scheren met een scheermes*. — In verband met het volgende vers meenen sommigen, dat ook hier uitsluitend van *rouw*bedrijf sprake is. Wij vinden echter als teeken van rouw in het algemeen in de Bijbelsche geschriften veeleer *laten groeien*, dan *wegnemen* van het haar.

28. Heidensche gebruiken moogt gij niet in uw uiterlijk navolgen: om een doode geen insnijding maken in het lichaam; — een verwonding van welken aard ook, een schram of dgl., onverschillig of zij met de nagels, of met een snij-instrument wordt toegebracht, is verboden. — לנפש, *om een afgestorvene*, vgl. 21,1. — וכתבת קעקע, *indringend schrift*, geëtst of ingeprikt met bijtende stoffen, tatoeëeren. — Beide verboden leeren, het menschenlichaam als schepping Gods te achten en niet te misvormen.

29. Geef uwe dochter niet, afgoden ter eere, aan ontucht prijs, zooals bij den Pe'or- en 'Ashtharoth-dienst gewoonte was. — אל תחלל, *ontwijd niet*, ontneem haar niet het heilig karakter, dat zij als dochter Israëls bezit, — doe haar niet in plaats van קדוש, heilig, חול, ongewijd, ja ontwijd worden. — Het verbod is natuurlijk algemeen; ook al is het niet ter eere der afgoden, is ontucht verboden, in den meest uitgebreiden zin des woords opgevat, — dus ook met ongehuwden. Evenals bloedschande, wordt hier buitenechtelijke geslachtsomgang met den naam זמה bestempeld. (Zie Lev. 18,17).

30. De tegenstelling tot het vorige: inachtneming van den Shabbath, die de geheele schepping uit God leert begrijpen; ontzag voor het heiligdom, dat alle wangeloof ver verwijderd wil houden.

31 Ik ben de Eeuwige. Gij zult u niet tot de doodenbezweer-
ders of de waarzeggers wenden; zoekt niet u door hen te
32 verontreinigen; Ik ben de Eeuwige, uw God. Voor eenen
grijsaard zult gij opstaan, het aangezicht eens ouden eeren,
en gij zult voor uwen God vreezen; Ik ben de Eeuwige.
33 Wanneer een vreemdeling zich bij u in uw land ophoudt, zult
34 gij hem niet beleedigen. Gelijk de inboorling onder u zal de
vreemdeling u zijn, die bij u zich ophoudt; en gij zult hem
beminnen als u zelven, want vreemdelingen zijt gij geweest in
35 het land Egypte; Ik ben de Eeuwige, uw God. Gij zult geen
onrecht doen in het gerecht, met de vlaktemaat, het gewicht
36 of de inhoudsmaat. Rechtvaardige weegschalen, rechtvaardige
weegsteenen, rechtvaardige Epha en rechtvaardige Hien moet
gij hebben; Ik ben de Eeuwige, uw God, die u uit het land
37 Egypte uitgevoerd heb. Gij zult al Mijne wetten en al Mijne
rechtsvoorschriften in acht nemen en ze volbrengen; Ik ben
de Eeuwige."

20 2 1 De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „En tot de kinderen

---

31. Wederom tot afsluiting dezer groep een nader verbod op bijzondere soorten van waarzeggen (vgl. ook 20,27). — אבת, eig. opgeroepen *geesten van afgestorvenen*, vgl. Jes. 29,4; v. d. man of vrouw, in wien zulk een geest gezegd wordt te zijn (vgl. I Sam. 28,7); verder de doodenbezweerder zelf; 20,27 staat כי יהיה בהם אוב, *onder wie zal aanwezig zijn een Ob*, wat v. s. doelt op het *geven* van met doodenbezwering verbonden orakels, wat met steeniging wordt gestraft; terwijl het *vragen* van zoodanig orakel Deut. 18,11 verboden is. Onze plaats behelst het algemeene verbod *zich er mede op te houden*, פנה, hetzij als orakelgever of vrager of belangstellend toeschouwer. — ידעני, eveneens iemand, die voorspellingen geeft met doodenbezwering verbonden; v. s. van ידע, weten, — de „wijze man" die geheime dingen weet. — אל תבקשו לטמאה בהם, *zoekt* hen *niet* op, *om u door hen te verontreinigen*, d. i. van uw heiligheid, waartoe gij verplicht zijt, neer te dalen tot onreinheid door afgoderij en bijgeloof. — De woorden אני ה' אלהיכם toonen aan, dat hier wederom eene groep eindigt. — Nu volgen voorschriften en wetten tegenover personen, die, daar zij zich niet licht kunnen verdedigen, meer aan onzen willekeur zijn prijsgegeven: ouden en vreemden; dan een algemeene wet betreffende eerlijkheid en rechtvaardigheid in het handelsverkeer, om met een algemeene vermaning tot inachtneming der beide wettengroepen, rechtsplichten en חקים, te sluiten.

32. In tegenstelling met de valsche wijsheid der wichelaars en bezweerders, hebt gij eerbied te hebben voor ouderdom en ervaring: מפני שיבה, voor een grijshoofd, een hoogbejaarde moet gij eerbiedig opstaan en het aangezicht, de persoon van den זקן, *den oude* eeren; naar den Thalmoed niet: den oude in jaren, maar in kennis en levenservaring. Ook de *oudsten des volks* waren niet allen hoogbejaard.

34 en 35. Den vreemde moogt gij niet alleen niet *verdrukken*, hier: krenken door woorden (vgl. Ex. 22,20), maar moet hem geheel als Israëliet, אזרח, (vgl. Ex. 12,19) behandelen en hem beminnen als uzelven.

35. Het gerecht, de overheid, mag bij de bepaling van maat en gewicht

לא אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֹבֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים אַל־תְּבַקְשׁוּ
לב לְטָמְאָה בָהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ
לג פְּנֵי זָקֵן וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה: * ס וְכִי־יָגוּר
לד אִתְּךָ גֵּר בְּאַרְצְכֶם לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ: כְּאֶזְרָח מִכֶּם יִהְיֶה לָכֶם
הַגֵּר ׀ הַגָּר אִתְּכֶם וְאָהַבְתָּ לוֹ כָּמוֹךָ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ
לה מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה
לו בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה: מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי־צֶדֶק אֵיפַת צֶדֶק וְהִין
צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
לז מִצְרָיִם: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־חֻקֹּתַי וְאֶת־כָּל־מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם
אֹתָם אֲנִי יְהוָה: * פ

(מפטיר) כ א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֹּאמַר אִישׁ

---

geen onrecht plegen (Wessely). — במשפט beteekent dan: bij rechtsbeslissing, die ieder kan hebben: wegen en meten. Rashie: ieder particulier moet bij meten en wegen rechtvaardig zijn; misschien staat dit in vs. 36, waar, na de vaststelling der maten door den Staat, iederen particulier op het hart wordt gedrukt er voor te zorgen, dat *zijne* maten en gewichten aan de voorschriften voldoen. — מדה, vlakte- en lengte-maat; משקל, gewicht; משורה, inhoudsmaat, algemeen, zoowel voor drooge als natte waren.

36. איפה, inhoudsmaat voor drooge, הין voor natte waren. De *Epha* heeft drie *Seá*, à 6 *Kab* à 4 *Log* à 6 middelmatige *kippeneieren*; de *Hien* heeft twaalf *Log* à 4 *kwarten* à $1^1/_2$ *ei*; de Hien heeft dus een inhoud van een zesde van den Epha. — Ons vers noemt voor lengte- en vlaktematen geen voorbeeld; vlaktemaat is het vierkant der lengtemaat en daarvoor werd oorspronkelijk de mansarmslengte, dus natuurlijke maat, genomen, waarbij onrecht *aan het meet-instrument zelf* uitgesloten was.

Hoofdstuk XX. De straffen op de hoofdstuk 18 en ten deele 19 omschreven misdaden. Hoofdstuk 18 bevatte de kuischheidswetten, waarop het geheiligde leven, dat hoofdstuk 19 regelt, moet gebaseerd zijn; ons hoofdstuk behelst nu de straffen voor de overtreding der kuischheidswetten, daarbij voorop stellende de afgoderij in haren meest afzichtelijken en in haren schijnbaar meest onschuldigen vorm: Molech-dienst en waarzeggerij (vs. 1—6). Dit gedeelte sluit dan af met de algemeene vermaning tot levensheiliging (vs. 7) en vormt in zekeren zin de inleiding tot het geheele stuk. Vs. 8 is dan inleidende formule en overgang tot de zedelijkheidswetten, evenals 18,5. Deze wetten en strafbepalingen worden ingeleid door de wet omtrent ouderen-vervloeking. De eerbied voor ouders, als bron van ons leven, — ook 19,3 aan de spits der wetten van levensheiliging gesteld, — vormt, als het ware, het uitgangspunt van de zedelijkheidswet, wier voorschriften immers berusten op de bloedbanden, die verbroken en geschonden zouden worden door ontucht en overspel (vs. 9). Dan volgt de wet, die de heiligheid van het huwelijk, het gezin

2 Israëls zult gij zeggen: „Elk een van de kinderen Israëls of
van de vreemdelingen, die zich onder Israël ophouden, die van
zijn kroost den Molech zal geven, zal gedood worden; het volk
3 des lands zal hem met steenen dood werpen. Doch ook Ik zelf
zal Mijnen toorn op zulk een man doen rusten en hem uit het
midden zijns volks uitroeien; want van zijn kroost heeft hij
den Molech gegeven, om Mijn heiligdom te verontreinigen, en
4 Mijnen heiligen naam te ontwijden. Doch wanneer het volk
des lands hunne oogen van dien man zouden aftrekken, als hij
van zijn kroost aan den Molech gegeven heeft, zoodat zij hem
5 niet doen sterven; Dan zal Ik Mijnen toorn tegen dien man
en zijn verwantschap richten, en hem en allen, die hem in
afval navolgen, door in afval van Mij den Molech te volgen,
6 uit het midden huns volks uitroeien. En de persoon, die zich
tot de doodenbezweerders of de waarzeggers wenden zal, om
hen in afval van Mij te volgen, tegen dien persoon zal Ik
Mijnen toorn wenden, en hem uit het midden zijns volks uit-
7 roeien. Houdt u dus heilig, dan zult gij heilig zijn; want Ik ben
8 de Eeuwige, uw God. Gij zult Mijne wetten in acht nemen

---

dus, gehandhaafd wil zien (10). Daarop volgen de door huwelijksband met verwanten verboden vrouwen — vrouw van iemands vader of zoon (vs. 11 en 12), tegennatuurlijke ontucht, waarmede huwelijk van moeder en dochter op eene lijn wordt gesteld (vs. 13—16), om daarna de verwantschapsgraden te laten volgen — waarbij de samenleving in de menstruatieperiode aan het verbod der halfzuster aansluit, v. s. omdat dan man en vrouw als broeder en zuster *naast* elkander leven. — Vs. 22 neemt dan met bijna dezelfde woorden de vermaning van 18,5 en 20,8 weer op, om met het voorschrift van levensheiliging te sluiten; — vs. 27 stelt dan nogmaals de beteekenis van waarzeggerij en doodenbezwering in het licht, om daarop vooral de aandacht te vestigen. — Sommigen zien in de *straf* het uitgangspunt der groepeering van de kuischheidswetten: vs. 10—15 bevatten de gevallen, waarin *doodstraf* door den aardschen rechter kan worden toegepast; 16—21, de gevallen, waarop *uitroeïing* als straf staat. In ieder geval leert vergelijking van ons hoofdstuk met hoofdstuk 18, dat daar *bloedverwantschap*, hier *huwelijk* het eerst in aanmerking komend criterium is.

2. ואל בני ישראל תאמר. Deze en dergelijke formules worden gewoonlijk gebezigd in tegenstelling met het voorafgaande stuk. Was dát tot een beperkteren kring gericht, dan beteekent deze formule, dat het volgende tot het *geheele* volk moet worden gesproken. Hier, waar hoofdstuk 19 zich tot de *geheele vergadering der kinderen Israëls* wendde, schijnt de term beperkende beteekenis te hebben en het stuk alleen tot de *vertegenwoordigers* des volks, de oudsten, gezegd te zijn. — עם הארץ, *het volk des lands*, zie 4.27. Vgl. Deut. 16,7, waar bij terechtstelling ook gezegd wordt, dat *de hand van geheel het volk* den schuldige treft. — ירגמהו באבן, *zullen hem doodwerpen met een steen*, natuurlijk slechts nadat hij door het gerecht ter dood is veroordeeld. De straf van *steeniging*, die slechts bij de hoofdmisdaden (afgoderij en hoogste onzedelijkheid en enkele anderen) voorkomt, is de zwaarste doodstraf. Zij bestaat in het neerstorten van den veroordeelde van eene hoogte, om dan, indien hij nog niet gestorven

אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר ׀ הַגָּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתֵּן מִזַּרְעוֹ
ג לַמֹּלֶךְ מוֹת יוּמָת עַם הָאָרֶץ יִרְגְּמֻהוּ בָאָבֶן : וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת־
פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ כִּי מִזַּרְעוֹ נָתַן
ד לַמֹּלֶךְ לְמַעַן טַמֵּא אֶת־מִקְדָּשִׁי וּלְחַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי : וְאִם
הַעְלֵם יַעְלִימוּ עַם הָאָרֶץ אֶת־עֵינֵיהֶם מִן־הָאִישׁ הַהוּא בְּתִתּוֹ
ה מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ לְבִלְתִּי הָמִית אֹתוֹ : וְשַׂמְתִּי אֲנִי אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ
הַהוּא וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ וְאֵת ׀ כָּל־הַזֹּנִים אַחֲרָיו
ו לִזְנוֹת אַחֲרֵי הַמֹּלֶךְ מִקֶּרֶב עַמָּם : וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תִּפְנֶה אֶל־
הָאֹבֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים לִזְנוֹת אַחֲרֵיהֶם וְנָתַתִּי אֶת־פָּנַי בַּנֶּפֶשׁ
ז הַהִוא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ : וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם
ח קְדֹשִׁים כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם : * וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי (אבגש ב,ע) aaa (אבגש)

---

is, een zwaren steen op hem te werpen, of zoo noodig meerderen, die dan door het geheele volk worden geworpen. Naar aanleiding van de slotwoorden van vs. 27 leert de traditie, dat alle doodstraffen, waarbij דמיו בו of דמיהם בם gebezigd wordt, in *steeniging* bestaan.

3. **ואני אתן.** Mocht de zaak niet bekend worden en dus de rechtbank geen doodstraf *kunnen* voltrekken, dan zal God den dader met uitroeiïng straffen (zie Gen. 17,14) (IBN 'EZRA). WESSELY: behalve de doodstraf door den aardschen rechter, wordt de misdadiger in het eeuwige leven met uitroeiïng gestraft. — למען טמא את מקדשי, *om Mijn heiligdom als* ongewijd, *onrein te behandelen*, als ware het niet heilig genoeg om dáár zijne offers te brengen, maar moest men zich daartoe tot den Molech wenden. LUZZATTO: *zoodat hij door anderen als onrein deed beschouwen Mijn heiligdom.*

4. Indien de zaak bij het gerecht bekend is, maar zij den schuldige, om welke reden dan ook, niet *willen* straffen, dan zal God hem uitroeien en met hem zijne familie, die hem in zijn afval heeft gesteund, en geholpen heeft het onrecht ongewroken te laten (SIPORNO). *Uitgeroeid* worden slechts diegenen, die met hem den afgod hebben gediend; de *verwanten*, die hunnen invloed ten zijnen gunste hebben aangewend, worden door Gods toorn getroffen. — זנה, *ontucht plegen*, vooral van eene gehuwde vrouw met een vreemden man; het is dus eenerzijds *ontrouw* tegenover den wettigen echtgenoot en het *volgen* van een ander; vandaar de gewone verbinding זנה אחרי, *ontrouw plegen*, hier tegenover God, *en volgen* van een vreemden God. (Vgl. Ex. 34,16). — WESSELY meent, dat ושמתי sterker uitdrukking is dan ונתתי, en zou beteekenen: Ik zal Mijn toorn op hem doen rusten, zoodat hij lichamelijk door ziekte of dgl. getroffen wordt; terwijl ונתתי meer op het zieleleven betrekking zou hebben. Hij verklaart ook ובמשפחתו als: *allen, die met hem één van zin zijn*, zeer onwaarschijnlijk.

7. **והתקדשתם**, *houdt u heilig* door u van afgoderij en bijgeloof te onthouden, *dan zult gij heilig knnnen worden* door inachtneming der wetten van hoofdstuk 18 en 19.

en ze volbrengen; Ik ben de Eeuwige, die u heiligen wil.
9 Maar ieder persoon, die zijn vader of zijne moeder zal
vloeken, zal gedood worden; zijn vader of zijne moeder heeft
10 hij gevloekt, — zijne bloedschuld komt op hem. En iemand,
die met eene gehuwde vrouw overspel drijft, — die met de
vrouw zijns naasten overspel zal drijven, — dan zal zoowel
de overspelige man, als de overspelige vrouw gedood worden.
11 En iemand, die bij zijns vaders vrouw zal gelegen hebben, — de
schaamte van zijnen vader heeft hij ontbloot, — zij zullen beiden
12 gedood worden; hunne bloedschuld komt op hen neer. En iemand,
die bij zijne schoondochter zal liggen, beiden zullen gedood
worden; zij hebben eene afschuwelijke vermenging gepleegd,
13 hunne bloedschuld komt op hen neer. En iemand, die een
man bijwoont, gelijk men eene vrouw bijwoont, een gruwel
hebben zij beiden gepleegd; gedood zullen zij worden, hunne
14 bloedschuld komt op hen neer. En iemand, die eene vrouw
en hare moeder zal nemen, opzet tot ontucht is het; door vuur
zal men hem en haar beiden verbranden, opdat geen opzet tot
15 ontucht onder u plaats hebbe. En een man, die zijne bijwoning
zal doen plaats hebben met een dier, zal gedood worden; en
16 het dier zult gij ook ombrengen. En eene vrouw, die tot eenig
dier zal naderen, dat het zich met haar dierlijk pare, dan
zult gij de vrouw en het beest ombrengen; zij zullen ge-
17 dood worden, hunne bloedschuld komt op hen neer. En
iemand, die zijne zuster neemt, de dochter zijns vaders of de
dochter zijner moeder, hij ziet hare schaamte en zij ziet zijne

---

8. מקדשכם. *Die wil, dat gij heilig zijt*, en u daartoe in Mijne wetten den weg heeft aangewezen.

9. כי. V. s. neemt Mijne wetten in acht, *want* op overtreding staat de doodstraf. Anderen: *Maar* wie enz. Ik wil u heiligen, *maar* zoo gij Mijn wetten verkracht, dan volgt straf. — יקלל, naar de traditie: onder het uitspreken van den naam Gods verwenschen. — את אביו ואת אמו, *zijn vader of zijn moeder*, zelfs na hun dood. — אביו ואמו קלל, denkt eens, hoe afschuwelijk zijn daad is: *zijn vader en zijne moeder heeft hij verwenscht!* daarom: דמיו בו, *de bloedschuld* voor het hem ontijdig ontnomen leven *komt op hem*, niet op de rechtbank, die hem veroordeelt! דמו בראשו = דמיו בו (Jos. 2,19).

10. אשר ינאף את אשת רעהו, de herhaling, evenals in het vorige vers, om den ernst van het vergrijp in sterk licht te plaatsen. Wessely: *zelfs al drijft hij overspel met de vrouw van* iemand, die *zijn vriend* is en blijft; die in het overspel heeft toegestemd. De doodstraf is hier, gelijk overal waar zonder nadere bepaling doodstraf is bedreigd: *worging*.

11. שניהם, *beiden*, zoowel de zoon, als de vrouw des vaders, natuurlijk alleen indien zij ook vrijwillig ontucht heeft gepleegd.

12. Over תבל zie 18,23. De uitdrukking is daar voor tegennatuurlijke ontucht, hier voor ontucht met door aanhuwelijking verboden vrouwen gebezigd. Deze misdaden worden dus op ééne lijn gesteld.

ט וַעֲשִׂיתֶם אַתֶּם אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם : כִּי־אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר
יְקַלֵּל אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ מוֹת יוּמָת אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל דָּמָיו
י בּוֹ : וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אֵשֶׁת אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אֵשֶׁת
יא רֵעֵהוּ מוֹת־יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאָפֶת : וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־
אֵשֶׁת אָבִיו עֶרְוַת אָבִיו גִּלָּה מוֹת־יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם דְּמֵיהֶם בָּם :
יב וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־כַּלָּתוֹ מוֹת יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם תֵּבֶל עָשׂוּ
יג דְּמֵיהֶם בָּם : וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־זָכָר מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה
יד תּוֹעֵבָה עָשׂוּ שְׁנֵיהֶם מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם : וְאִישׁ אֲשֶׁר
יִקַּח אֶת־אִשָּׁה וְאֶת־אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֹתָהֶן
טו וְלֹא־תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם : וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ בִּבְהֵמָה
טז מוֹת יוּמָת וְאֶת־הַבְּהֵמָה תַּהַרְגוּ : וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל־
כָּל־בְּהֵמָה לִרְבָעָה אֹתָהּ וְהָרַגְתָּ אֶת־הָאִשָּׁה וְאֶת־הַבְּהֵמָה
יז מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם : וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אֲחֹתוֹ בַּת־
אָבִיו אוֹ־בַת־אִמּוֹ וְרָאָה אֶת־עֶרְוָתָהּ וְהִיא־תִרְאֶה אֶת־

---

14. אתו ואתהן, *hem en haar*, meervoud, v. s. omdat in ons vers tal van gevallen zijn begrepen, dus: *alle bedoelden*, voor zoover zij in elk bijzonder geval schuldig zijn; — in ons vers is nl. inbegrepen: samenleving met de moeder zijner vrouw, en met de dochter zijner vrouw, in op- en neergaande linie. — Anderen: ingeval hij met beider voorkennis beiden tot vrouw neemt, en met beiden echtelijken omgang heeft, zijn *beiden* den dood schuldig. — באש ישרפו, niet op een brandstapel; de straf van *verbranding* geschiedde namelijk aldus: men goot heet gesmolten metaal in den mond, die, nadat de veroordeelde door ingraving in mest verhinderd was zich te bewegen, door een aan weerszijden stevig aangetrokken doek met geweld was geopend; er had dus inwendige verschroeiïng der ingewanden plaats. — De straf komt alleen bij onzedelijkheid voor; Lev. 21,9 en in de in ons vers bedoelde *negen* gevallen (nl. zijn dochter of kleindochter uit zijn zoon of dochter; de dochter zijner vrouw of haar kleindochter uit zoon of dochter; de moeder zijner vrouw of haar vaders- of moeders-moeder.)

15. Over שכבתך zie 18,20. Het *dier* wordt gedood, omdat het een mensch zedelijk heeft doen vallen en zijn voortbestaan een blijvende herinnering aan zoo groote zedelijke ontaarding zoude zijn.

17. וראה את ערותה, *hij ziet hare schaamte*, volgens de meeste commentatoren: hij kent de ערוה-verhouding, die tusschen hen beiden bestaat; en evenzoo zij; beiden zijn zich dus ten volle bewust, een bloedschendige verbinding aan te gaan. Het in de letterlijke beteekenis des woords op te vatten, gaat niet aan, daar van *samenleving* sprake is en daarzonder de

schaamte, — eene bloedschandige daad is het; zij zullen voor de oogen der kinderen huns volks uitgeroeid worden; de schaamte zijner zuster heeft hij ontbloot, — zijne misdaad zal hij dragen.
18 En iemand, die eene vrouw bijwoont in hare ongesteldheid, — hij ontbloot namelijk hare schaamte, raakt ook maar aan haar bloedwel, en zij ontbloot de wel van haar bloed, — dan zullen
19 zij beiden uit het midden huns volks uitgeroeid worden. En de schaamte van de zuster uwer moeder of van de zuster uws vaders zult gij niet ontblooten, want zijn eigen vleesch raakt
20 hij aan; hunne misdaad zullen zij dragen. En iemand, die de vrouw van zijns vaders broeder bijwoont, die heeft de schaamte van zijn oom ontbloot; hunne zonde zullen zij dragen; kinder-
21 loos zullen zij sterven. En iemand, die zijns broeders vrouw neemt, — geslachtelijke verontreiniging is het — die heeft de schaamte van zijn broeder ontbloot; kinderloos zullen zij zijn.
22 Gij zult al Mijne wetten en al Mijne rechtsvoorschriften in acht nemen en ze uitoefenen; opdat het land u niet uitspuwe,
23 waarheen Ik u breng, om er in te wonen. En gij zult uwen levenswandel niet leiden in de wetten des volks, dat Ik vóór u wegdrijf; want omdat zij deze allen gedaan hebben, heb
24 Ik eene walging van hen gekregen. Daarom heb Ik tot u gezegd: „Gij zult hun bodem in bezit nemen en Ik — Ik wil het u geven om het in bezit te nemen, een land, vloeiende

---

straf niet is bedreigd. — חסד הוא. V. s. naar het Arabisch en Spr. 14,34: *schande;* v. a. in den gewonen zin van חסד, liefde, *toewijding*, — *zondige toewijding*; zoo de Pi'el in Spr. 25,10: *prijsgeven*, hoogst verwerpelijk vinden; WESSELY acht het geheele feit voorgesteld naar de redeneering des overtreders: *en iemand, die meent* ten huwelijk *te nemen zijne dochter, hij vindt goed* en verkieslijk *hare schaamte*, d. w. z. acht het natuurlijker zich met haar te vereenigen, dan met eene andere vrouw, hoewel in waarheid door de wet zij tot hem in ערוה-verhouding staat, — zij meenen dus, dat *dit* hoogste *liefde* en toewijding is. — לעיני בני עמם, *ten aanzien der zonen huns volks;* in het oog vallend zal hier de uitroeiïngsstraf voor aller oogen worden toegepast, wat misschien in andere gevallen niet of althans in mindere mate voorkomt. — עונו ישא, *hij draagt zijne schuld*, tot hij ten gevolge daarvan hier of hier namaals te gronde gaat.

18. דוה, menstrueerend. — את מקורה הערה, *al raakt hij* slechts met het membrum מקורה = מקור דמה, *de plaats, vanwaar haar bloedvloeiïng welt* (vgl. Jebamoth 54*a*). הערה schijnt speciaal van geslachtelijke aanraking gebruikt te worden. — והוא גלתה, *en ook zij ontbloot* met opzet, evenals in vs. 17. Beiden moeten bekend zijn met het misdrijf, waaraan zij zich schuldig maken.

19. כי את שארו הערה, *zijn bloedverwante*, die een deel van zijn lichaam is (zie 18,6), *raakt hij* in geslachtelijke samenleving *aan*. — עונם ישאו, een vaak gebruikte term bij misdaden, die met *uitroeiïng* worden gestraft.

20. דדתו, *de vrouw van den broeder zijns vaders*, en wel van vaderszijde. Het verbod der zuster van een van beide ouders strekt zich namelijk ook uit tot de halfzusters van moederszijde (d. w. z. zusters van vader of

עֶרְוָתוֹ חֵסֶד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינֵי בְנֵי עַמָּם עֶרְוַת אֲחֹתוֹ גִּלָּה עֲוֹנוֹ
יז יִשָּׂא׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִשְׁכַּב אֶת־אִשָּׁה דָּוָה וְגִלָּה אֶת־עֶרְוָתָהּ
אֶת־מְקֹרָהּ הֶעֱרָה וְהִוא גִּלְּתָה אֶת־מְקוֹר דָּמֶיהָ וְנִכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם
יח מִקֶּרֶב עַמָּם׃ וְעֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ וַאֲחוֹת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה
יט כִּי אֶת־שְׁאֵרוֹ הֶעֱרָה עֲוֹנָם יִשָּׂאוּ׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־
כא דֹּדַתּוֹ עֶרְוַת דֹּדוֹ גִּלָּה חֶטְאָם יִשָּׂאוּ עֲרִירִים יָמֻתוּ׃ וְאִישׁ
אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אֵשֶׁת אָחִיו נִדָּה הִוא עֶרְוַת אָחִיו גִּלָּה עֲרִירִים
כב יִהְיוּ׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־חֻקֹּתַי וְאֶת־כָּל־מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם
אֹתָם וְלֹא־תָקִיא אֶתְכֶם הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה
כג לָשֶׁבֶת בָּהּ׃ * וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקַּת הַגּוֹי אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ
כד מִפְּנֵיכֶם כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה עָשׂוּ וָאָקֻץ בָּם׃ וָאֹמַר לָכֶם אַתֶּם
תִּירְשׁוּ אֶת־אַדְמָתָם וַאֲנִי אֶתְּנֶנָּה לָכֶם לָרֶשֶׁת אֹתָהּ אֶרֶץ זָבַת

(הפטרה נח תשרי)

---

moeder, die met dezen wel dezelfde moeder, maar niet denzelfden vader hebben gehad); terwijl de vrouw van den broeder des vaders door den Pentateuch alleen verboden is, zoo het broeders uit één vader zijn; de vrouw van den halfbroeder des vaders, die slechts met dezen van dezelfde moeder is, is door rabbijnsche bepaling verboden. — ערירים ימתו, *kinderloos zullen zij sterven*; ook al hebben zij reeds kinderen, zullen zij ze verliezen. Het is v. s. een andere term voor de straf van uitroeiing; anderen, naar het Arabisch: *tot schande* en afschrikkend voorbeeld voor hun volk, v. d. soms *kinderloos*, daar kinderloosheid als eene groote schande werd beschouwd. Hier dan in de oorspronkelijke beteekenis, daar immers de kinderen, die de schuldigen uit wettig huwelijk hebben, niet getroffen worden door de straf voor de latere overtreding van een hunner ouders.

21. **את אשת אחיו.** Naar Deut. 25,5 moest, bij kinderloos overlijden van den broeder, zwagerhuwelijk plaats vinden. Hier wordt dan ook gedacht aan het geval, dat de broeder wél kinderen heeft. Sommigen zien dit in de uitdrukking נדה היא aangeduid, die zij verklaren: *wanneer zij als eene in* menstruatie-*afzondering verkeerende* te beschouwen is, nl. in het geval, waarin zoodanig huwelijk verboden is; anderen: *wanneer zij* eigenlijk *gemeden moest worden*, naar de oorspronkelijke beteekenis van het woord (zie 12,2). — ערירים יהיו, v. s. zij zullen geen kinderen krijgen, *kinderloos blijven;* zie vs. 20.

22—24. Aan het slot van het hoofdstuk, dat de straffen op kuischheidsovertredingen bevat, eene vermaning, overeenkomende met die 18,3—5 en 26—28 aan begin en slot der verbodsbepalingen.

24. **אשר הבדלתי**, *Ik* geef u het land, *Ik*, de Eeuwige uw God, *die u van de volkeren heb onderscheiden* door Mijne wetten en die u, zoo gij deze niet handhaaft, van dien bodem verdrijven zal evenals uwe voorgangers. Tevens de overgang tot het volgende: maakt dus een onderscheid enz.

van melk en honig; Ik, de Eeuwige, uw God, die u van de
25 volken afgescheiden heb. Gij moet dus ook onderscheid maken
tusschen het reine vee en het onreine, en tusschen het onreine
gevogelte en het reine, en uwe personen niet tot een afschuw
maken door vee en door gevogelte of door al hetgeen, waarvan
de aarde wemelt, dat Ik voor u afgescheiden heb, het onrein
26 verklarend. — Gij moet Mij heilig zijn; want heilig ben Ik,
de Eeuwige, en Ik heb u van de volkeren afgescheiden, opdat
27 gij Mij zult behooren. En een man of eene vrouw, onder wie
een doodenbezweerder of waarzegger zal zijn, zullen gedood
worden; met steenen zal men hen dood werpen, hunne bloed-
schuld komt op hen neer."

21 1 De Eeuwige zeide tot Mozes: „Zeg tot de priesters, de zonen
van Aharon, en zeg tot hen: dat hij zich niet verontreinige aan
2 een lijk onder zijn volk. Alleen aan zijn nabestaande, die met

---

25. Niet alleen de kuischheidswetten, ook de reinheids- en spijswetten van hoofdstuk 11 moet gij stipt in acht nemen; ook zij dragen in hooge mate tot uwe levensheiliging bij. — Bij de vogels staan de onreinen, bij vee de reinen het eerst genoemd, omdat bij de vogels de 24 onreine, bij de zoogdieren de tien reine soorten met name genoemd worden (WESSELY). — אשר תרמש האדמה, *waarvan de aarde wemelt*; האדמה is dan onderwerp en רמש in den zin van: *als zich bewegend schijnen* gebruikt; anderen nemen כל als onderwerp, dat dan als verzamelwoord vrouwelijk is gebruikt, daarom תרמש, 3de pers. vrouw.; het woord beteekent dan: *zich kruipend voortbewegen* en האדמה staat voor על האדמה. Meestal wordt bij רמש niet אדמה maar ארץ gebruikt, daar אדמה meer de *voortbrengende bodem* beteekent, wat dus ook meer voor de eerste opvatting spreekt. — לטמא, *het onrein verklarend*; anderen: *zoodat het u onrein maakt.*

27. Over de herhaling zie onze aant. vs. 1. — כי יהיה בהם אוב, v. s. *in wie zich een geest van een afgestorvene* of dgl. *bevindt*, althans naar zij voorgeven; zie 19,31.

HOOFDSTUK XXI. Van hoofdst. 11 af was de levensheiliging voor geheel het volk in al haar zijden besproken; thans volgt de bijzondere levensheiliging der priesters. Deze bestaat in de onthouding van verontreiniging aan lijken, het sluiten van huwelijken naar bijzonder voor hen geldende wetten, en het niet tot het priesterambt naderen van met lichaamsgebreken behepte priesters. Vs. 1—9 handelt van den *gewonen priester*, en wel 1—5 over hun handelwijze ten opzichte van lijken, 6—8 over hun huwelijk, afgesloten met אני ה' מקדשכם, en vs. 9 bespreekt de bijzondere heiligingswet voor dochters van priesters. Vs. 10—16 behandelen dan de wetten voor den *hoogepriester* in dezelfde orde: 10—12 ten opzichte van gestorvenen — afgesloten met אני ה' — vs. 13—15 huwelijkswijding, waarbij vs. 15 eenigszins parallel loopt met vs. 9, — afgesloten door אני ה' מקדשו. Met vs. 16 begint eigenlijk een nieuw onderwerp: de lichamelijke staat van den dienstdoenden priester; dat wordt dan ook met een nieuw וידבר ingeleid. (Als speciaal voor mededeeling aan de *priesters*, niet voor het volk bestemd, zijn de beide stukken gericht: *tot Mozes*, om ze Aharon mede te deelen.)

חָלֵב וְדָבֵשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן־
כה הָעַמִּים׃ * וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין־הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין־
הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר וְלֹא־תְשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה
וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטַמֵּא׃
כו וִהְיִיתֶם לִי קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה וָאַבְדִּל אֶתְכֶם מִן־
כז הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי׃ וְאִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ
יִדְּעֹנִי מוֹת יוּמָתוּ בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם׃ פ

כא א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ
ב אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא־יִטַּמָּא בְּעַמָּיו׃ כִּי אִם־לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב

Vs. 23 sluit ook deze wettengroep weer met אני ה' מקדשם, waarop vs. 24 de mededeeling volgt, dat aan het voorschrift van vs. 17 is voldaan.

1. **ויאמר.** Tusschen אמר en דבר maken sommigen hetzelfde verschil, als tusschen *zeggen* en *spreken*. Het laatste is: woordklanken uiten, het eerste: woorden, die zin hebben, tot een ander richten. Gewoonlijk luidt het inleidend formulier: וידבר ה' אל משה, God *sprak* tot Mozes en deze *zeide* het gehoorde tot hen, wien het aanging. Hier daarentegen: ויאמר, dus: God *zeide*, wat dan bij de wetgeving verklaard wordt: uitvoerig behandelen en toelichten, — terwijl דבר dan is: in korte zinsneden uitspreken. — אמר אל הכהנים, volgens IBN 'EZRA, SIPORNO en anderen: *zeg* de voorafgaande wetten — offerwetgeving, reinheids- en levenswijdings-wetten — nu *tot de priesters*. ואמרת אלהם beteekent dan: *en zeg hun* bovendien de volgende, speciaal hen betreffende wetten. Daar echter de formule: דבר אל ... ואמרת אליהם meermalen voorkomt, neemt NACHM. ook hier eene dergelijke herhaling aan, maar niet van synoniemen, maar van hetzelfde stamwoord. — הכהנים בני אהרן. Gewoonlijk luidt deze formule: בני אהרן הכהן; de formule, zooals zij hier staat, beteekent naar de traditie: *zeg tot alle priesters*, oud en jong, met of zonder lichaamsgebrek, *voor zoover zij Aharons zonen zijn*, en niet door hun geboorte uit een, den priester verboden, verbintenis hunne priesterwijding hebben verloren. — לנפש. Het is waarschijnlijk, dat נפש, oorspronkelijk *ziel*, soms gebruikt wordt als euphemistische uitdrukking voor: *ontzield lichaam*. Zoo Lev. 19,28, Num 5,2 e. a. p. — לנפש לא יטמא טמא ל— wordt gebruikt van verontreiniging, die iemand voor het heiligdom tijdelijk ongeschikt maakt; —טמא ב voor de lichamelijke en tegelijk moreele verontreiniging door verboden spijzen, verboden geslachtsomgang enz. — לא יטמא, *zal hij*, ieder der genoemde priesters, *zich niet verontreinigen*. בעמיו, *onder zijn volk;* het meervoud in den zin van: de stammen van Israël. De zin is: *aan een lijk, dat zich onder zijn volk bevindt*, waarvoor dus gezorgd wordt door de familiebetrekkingen des overledenen, mag de priester zich niet verontreinigen. Vandaar de bepaling, dat aan een onverzorgd lijk verontreiniging, om voor het begraven te zorgen, ook voor den priester plicht is. Anderen: de priester mag zich *onder zijn volk*, zijne landgenooten,

hem nauw verbonden is; aan zijne moeder en aan zijnen vader en aan zijn zoon en aan zijne dochter en aan zijn
3 broeder; En aan zijne zuster, als zij nog eene maagd is en bij hem inwoont, die nog aan geenen man heeft toebehoord;
4 aan haar zal hij zich verontreinigen. Hij mag zich niet verontreinigen als gezins-hoofd onder zijn volk, zoodat hij zich
5 zou ontwijden. Zij zullen zich geene kale plek maken op hun hoofd, en de hoeken van hun baard niet afscheren, en
6 in hun vleesch zullen zij geene insnijding maken. Heilig zullen zij zijn voor hunnen God, en den naam van hun God niet ontwijden; want de vuurgaven des Eeuwigen, de offerspijs van hun God — zij brengen ze nader, daarom moeten
7 zij heilig zijn. Eene ontuchtige of ontwijde vrouw zullen

---

die zich met het lijk bezighouden, niet aan eenig lijk verontreinigen. SIPORNO: *aan een lijk onder zijn*, des priesters, *volk*, dat niet het lijk van een bloedverwant is. Nog anderen: *van een persoon, die reeds onder zijne volkeren is* = een lijk; als in de uitdrukking ויאסף אל עמיו, tot zijne volkeren verzameld worden = overlijden.

2. **לשארו הקרב אליו.** Daar שאר eigenlijk *vleesch* beteekent, wordt door sommigen, onder verwijzing naar Gen. 2,24, hier onder שארו de *echtgenoote* verstaan. Anderen zien dit in הקרב אליו, welke bijvoeging bij bloedverwanten niet noodig zou zijn. Lev. 18,6 waar onder שאר *bloedverwant* verstaan wordt, is dit door de uitdrukking שאר בשרו nader gepreciseerd; hier beteekenen dan de woorden: *aan vleesch* van zijn vleesch, *dat hem* eerst *nabij*, verwant *is geworden*, door zijn huwelijk. Wanneer vs. 3 bij de *zuster* הקרובה אליו wordt bijgevoegd, dan beteekent dat: *die hem nabij is gebleven*, waar de bloedverwantschap niet voor den inniger band des huwelijks heeft moeten wijken. Num. 27,11 staat eveneens שארו הקרוב אליו ממשפחתו in den zin van: *bloedverwant, die* inderdaad *zoo nauw verwant is*, dat hij *tot zijne familie* behoort, d. w. z. in de vaderlijke linie verwant is, daar tot משפחה, familie, geslacht, alleen de uit één vader, of althans van vaderszijde uit denzelfden stam gesprotenen worden gerekend. Zoo wordt naar de traditie ook hier onder *broeder* en *zuster* alleen de *uit denzelfden vader* geborene verstaan. Nog anderen verklaren הקרוב אליו in den zin van: *die tot zijn gezin behoort*, van zijne spijzen eet; bij priesters dus: allen, die van de, den *priester* toegewezen, gewijde spijzen mogen eten. שארו הקרב אליו zijn dan algemeen: verwanten, die van zijne spijzen eten mogen, ook de vrouw dus; אחתו הקרובה אליו, *de zuster, die* nog in zijn gezin leeft, van zijne gewijde spijze eten mag; terwijl de plaats Num. 27,11 eveneens beteekenen zou: *die tot zijn gezin behoort*. IBN 'EZRA ziet in שארו algemeene begripsaanwijzing van de volgende verwantschapsgraden. Dan zou van de *vrouw*, die toch zeker den priester zeer na staat, gezwegen worden, wat zeer onwaarschijnlijk is (vgl. vs. 4).

3. **הבתולה**, die nog niet hare maagdelijkheid verloren heeft; הקרובה אליו, *die hem nabij is*, niet door huwelijk in eene andere familie is overgegaan; IBN 'EZRA: *die nauw verwant is* als afstammelinge van denzelfden vader. — אשר לא היתה לאיש, *die*, bij haar dood, *niet aan een man behoorde*, ook niet als door קידושין met een man verbonden vrouw, bij wie de eigenlijke echtverbintenis nog niet heeft plaats gevonden. — לה יטמא, naar de traditie: *moet hij zich verontreinigen*, het is plicht zich met de verzorging der lijken van verwanten bezig te houden.

ג אֲלֵיו לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וְלִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו : וְלַאֲחֹתוֹ הַבְּתוּלָה
ד הַקְּרוֹבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ לָהּ יִטַּמָּא : לֹא יִטַּמָּא
ה בַּעַל בְּעַמָּיו לְהֵחָלּוֹ : לֹא־יִקְרְחָה קָרְחָה בְּרֹאשָׁם וּפְאַת
ו זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ וּבִבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת : קְדֹשִׁים יִהְיוּ
לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת־אִשֵּׁי יְהוָה לֶחֶם
ז אֱלֹהֵיהֶם הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ : אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה לֹא

---

4. **בעל בעמיו.** NACHM.: *hij*, de priester, *mag zich als heer*. voorname, *onder zijn volk, niet verontreinigen, daar hij zich* daardoor *zou ontwijden.* IBN 'EZRA: in het algemeen *mag* ook *geen voorname onder zijn volk zich verontreinigen;* WESSELY: *de allervoornaamste* onder zijn volk, de hoogepriester, *echter mag zich* in het geheel *niet verontreinigen;* de dezen betreffende voorschriften volgen echter uitvoerig vs. 10 vgg. Naar NACHM. verklaring bevat ons vers een onnoodige herhaling van het slot van vs. 1. Tegen IBN 'EZRA's opvatting spreekt, dat van een verontreinigingsverbod voor de aanzienlijken in Israël nergens melding wordt gemaakt. Het woord בעל moet dan ook, met de traditie, worden opgevat in den zin van: *huisheer*, hoofd van een gezin; het vers beteekent dan: *hij*, de priester, *zal zich als gezinshoofd onder zijn volk niet verontreinigen.* Daarin ligt dan v. s. het algemeene verbod van verontreiniging aan het lijk *zijner echtgenoote*; v. a. aan de verwanten zijner echtgenoote, die vaak bij haar inwonen, hare moeder of dochter. KEIL ziet hier in יטמא meer een algemeen begrip: hij verontreinige zich als gezinshoofd niet door huwelijk met eene hem verboden vrouw of verkeerde, tuchtlooze opvoeding zijner kinderen, — waar echter vs. 5 zeker nog van handelingen spreekt, die in verband met dooden den priester in het bijzonder verboden zijn, zeer onwaarschijnlijk. De traditie neemt להחלו als appositie bij בעל, en verklaart: *als hoofd eener verbintenis, waardoor hij zich zou ontwijden,* d. w. z. gehuwd met eene vrouw, die hem ongeoorloofd is, *mag hij zich* aan haar lijk *niet verontreinigen onder zijn volk.*

5. Hoewel de hier gegeven verbodsbepalingen ook voor den gewonen Israëliet gelden (vgl. 19,27 en 28 en Deut. 14,1), worden zij den priester bijzonder voorgehouden, daar zij, als dienaren des heiligdoms, nog meer dan het overige volk de voorschriften der levensheiliging moeten in acht nemen en heidensche dwaalbegrippen, doodenvereering enz. hun zeer zeker vreemd moet blijven. Evenzoo wordt 22,8 speciaal voor den priester het verbod van נבלה וטרפה, aas van een dier, dat zijn natuurlijken dood gestorven of verscheurd is, herhaald, hoewel dit ook herhaaldelijk reeds voor geheel Israël is uitgesproken. (Zoo is ook de veel besproken plaats Ez. 44,31 te verklaren). — קרחה, *een kale plek*, gelijk uit Deut. 14,1 blijkt, alleen verboden *wegens een doode*, evenals 19,28 bij insnijding blijkt. Zie overigens t. a. p.

6. Tegelijk slot van de eerste en inleiding tot de tweede wettengroep. — Meer dan geheel Israël, wien heiliging als levensroeping is gegeven (19,1), zijn de priesters tot heiliging verplicht als de mannen, die op het altaar brengen de vuurgaven van de offers.

7. **זנה**, eene zich prijsgevende vrouw; naar de traditie speciaal: eene vrouw, die echtelijken omgang had met een man, met wien een huwelijk

zij niet huwen; ook zullen zij geene vrouw huwen, die door haren man verstooten is; want heilig is hij voor zijn God.
8 Gij zult hem heilig houden, want hij is het, die de spijze van uwen God nader brengt; heilig zal hij u zijn, want heilig ben
9 Ik, de Eeuwige, die u heilig wil doen zijn. En de dochter eens priesters, die zich door ontucht te plegen ontwijdt, haren vader
10 ontwijdt zij — door vuur zal zij verbrand worden. — De priester echter, die de voornaamste is van zijne broeders, op wiens hoofd de zalfolie uitgegoten is, en dien men gewijd heeft om de kleederen te dragen, zal zijn hoofdhaar niet wild laten
11 groeien, en zijne kleederen niet scheuren. En tot eenig lijk van een gestorven persoon zal hij niet komen; zelfs aan zijnen vader en aan zijne moeder zal hij zich niet verontreinigen.
12 En uit het heiligdom zal hij niet gaan, opdat hij het heiligdom van zijn God niet ontwijde; want de kroon der zalfolie

---

haar verboden is. — חללה, eene uit een voor priesters verboden echtelijken omgang geboren vrouw, en ook de vrouw zelve, met wie hij voor hem als priester verboden omgang had; kinderen van חללים hebben wederom hetzelfde karakter; v. a. eene gevallen vrouw; het woord beteekent in ieder geval: *ontwijd*. — גרושה מאישה, *door haren man verdreven*, van hem echtelijk gescheiden.

8. וקדשתו, *gij zult hem heilig doen zijn*, onderwerp is de Israëlietische volksgemeenschap; gij moet er voor zorgen en waken, dat hij zijn heilig karakter door verboden huwelijk of verontreiniging enz. niet schendt. IBN 'EZRA: *behandel hem*, in uw denken en spreken, *als een heilig persoon*, eer hem en houd hem hoog. Anderen zien dit voorgeschreven in קדש יהיה לך, *heilig zal hij voor u zijn*, door u gehouden worden, als de persoon, die de offers brengt voor God, die u allen heilig wil zien.

9. ובת איש כהן, *de dochter van een man, die priester is;* vgl. Ex. 2,14: איש שר ושופט; Recht. 6,8: איש נביא. — Lev. 22,12 wordt een priestersdochter op het oogenblik van haar huwelijk: בת כהן genoemd; hier is, naar de traditie, sprake van een gehuwde vrouw, die dus in eene andere familie is overgegaan en haar priesterlijk karakter alleen nog maar aan haren vader ontleent. Sommigen zien dit in de woorden בת איש כהן aangeduid: zij is de dochter van iemand, die priester is; zelve heeft zij die eigenschap reeds verloren, is gehuwd. — חלל, een Niph'al van חלל, ontwijden: *die zich ontwijdt*, תֵּחַל = תַּחֵל; als Hiph'iel in den zin van: *beginnen*, moest het תָּחֵל luiden. — Terwijl een Israëlietische gehuwde vrouw, die ontucht pleegt, met den dood door *worging* gestraft wordt, wordt bij een priestersdochter de zwaardere doodstraf door *verbranding* toegepast (vgl. 20,14).

10. הגדול מאחיו, *die de voornaamste is onder zijne broeders*, de andere priesters; v. s. *die* in werkelijkheid, door persoonlijke eigenschappen *het hoogste staat* onder allen, zoodat hier indirect zou zijn voorgeschreven, steeds den waardigste tot hoogepriester te kiezen; v. a. *die* door keuze *tot voornaamste*, tot hoofd der priesterschap is *aangewezen*. — אשר יוצק ... ומלא את ידו, *op wiens hoofd de zalfolie is gegoten;* slechts bij de eerste priesterwijding door Mozes werden ook de *gewone* priesters gezalfd; overigens

יִקָּחוּ וְאִשָּׁה גְרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ כִּי־קָדֹשׁ הוּא לֵאלֹהָיו׃
וְקִדַּשְׁתּוֹ כִּי־אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מַקְרִיב קָדֹשׁ יִהְיֶה־לָּךְ
כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃ וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תָחֵל לִזְנוֹת
אֶת־אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף׃ ס וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
מֵאֶחָיו אֲשֶׁר־יוּצַק עַל־רֹאשׁוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִלֵּא אֶת־יָדוֹ
לִלְבֹּשׁ אֶת־הַבְּגָדִים אֶת־רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם׃
וְעַל כָּל־נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא׃ וּמִן־
הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל אֶת מִקְדַּשׁ אֱלֹהָיו כִּי נֵזֶר שֶׁמֶן

---

was alleen voorgeschreven den *hoogepriester* te zalven, die dan ook daarom dikwijls הכהן המשיח heet. — ומלא את ידו, *en dien men*, de vertegenwoordigers des volks, het hoogste gerechtshof, *met het ambt heeft bekleed, d e* hoogepriesterlijke *kleederen*, die Ex. 28 beschreven zijn, *te dragen;* v. s. geven de beide uitdrukkingen één begrip: dien men door zalving tot het dragen der kleederen heeft gerechtigd; v. a. worden twee gevallen behandeld, wat reeds in de verschillende vormen der werkwoorden (יצק Hoph'al, מלא Pi'el) zou zijn aangeduid; de zin is dan: *dien men gezalfd heeft, o f*, bij ontstentenis van zalfolie of om welke reden dan ook, tot zijn ambt *heeft gewijd, d o o r d i e n hij*, zonder voorafgaande zalving, *de* hoogepriester*kleeding aantrok.* — את ראשו לא יפרע enz. Zie onze aant. 10,6. Den *gewonen* priester is het niet verboden, bij overlijden van verwanten, het haar te laten groeien en zijne kleederen in te scheuren. Slechts in het Lev. 10 vermelde geval, waar de beide zonen van Aharon voor den dienst niet konden gemist worden, werd het hun uitdrukkelijk verboden.

11. **ועל כל נפשת מת.** Het meervoud נפשת met het enkelv. מת verbonden, naar IBN 'EZRA te verklaren: *aan eenige lijken v a n een dood* lichaam. — לא יבא, *hij zal er niet bij komen*; ook zonder dat hij het lijk aanraakt, is het hem verboden onder een dak (bedekking) te komen, waaronder zich een lijk bevindt. De traditie breidt op grond van de uitdrukking כל נפשת, deze bepaling uit tot deelen van een lijk, die als kern van een levend wezen kunnen beschouwd worden: een olijfgrootte vleesch, een kwart Log bloed, een geheele schedel enz. De traditie leert verder, dat ná deze algemeene wet niettemin speciaal vader en moeder nog eens genoemd worden, ter aanduiding, dat ook de hoogepriester zich niet mag onttrekken aan de zorg voor een onbekend lijk.

12. **ומן המקדש לא יצא**, *en*, wegens het sterven van een bloedverwant, *zal hij het heiligdom niet verlaten*, d. w. z. ook terwijl zoo even een bloedverwant is gestorven en hij dus אונן is, mag hij den dienst blijven doen, *mag* den dienst, waarmede hij bezig is, niet onderbreken. Een *gewoon* priester mag in zoodanige omstandigheden den dienst niet voortzetten. — ולא יחלל, zijn dienst verlatende, *zou hij den heiligen dienst ontwijden;* niets, ook niet de smart over het verlies zijner verwanten, mag door hem hooger gesteld worden, dan zijn ambtsplicht in het heiligdom. — De bedoeling is niet, dat de hoogepriester *steeds* in het heiligdom moet zijn en dit nooit mag verlaten. De samenhang geeft reeds, dat hier uitsluitend gedacht

13 van zijn God is op hem; Ik ben de Eeuwige. En hij — eene
14 vrouw in haren maagdelijken staat zal hij huwen. Eene weduwe,
eene verstootene, eene ontwijde of eene ontuchtige, dezen zal hij
niet huwen; maar eene maagd uit zijn volk zal hij tot vrouw
15 nemen. En hij zal zijn zaad niet ontheiligen onder zijn volk;
16 want Ik ben de Eeuwige, die hem heilig." — De Eeuwige
17 sprak tot Mozes, als volgt: „Spreek tot Aharon, als volgt:
iemand van uw kroost, in hunne toekomstige geslachten, die
een lichaamsgebrek zal hebben, zal niet naderen om de spijze
18 van zijn God te offeren. Want ieder man, die een lichaams-
gebrek heeft, mag niet naderen; iemand, die blind of lam is,
19 die een ingedrukt neusbeen of een lid te lang heeft; Of iemand,
20 die een beenbreuk heeft of eene gebroken hand; Of een bulte-
naar, of dwerg, of die een ineengeloopen oog heeft; die drooge of
21 vochtige schurft heeft, of wiens teelballen platgedrukt zijn. Ieder,

---

wordt aan een sterfgeval; bovendien vinden wij van onafgebroken verblijf in het heiligdom nergens een spoor, dan alleen gedurende de zeven dagen der wijding. — נזר, *de onderscheiding*, wijding, vgl. 10,7.

13. *Hij* mag niet, wegens de heiligheid van zijn ambt, ongehuwd blijven, maar *zal*, is verplicht *eene vrouw te nemen*. — בבתוליה, eig.: *in het bezit harer maagdelijkheid;* naar den Thalmoed: eene נערה, een lichamelijk nog niet geheel ontwikkeld meisje, — (gedurende het eerste halfjaar ná het optreden der teekenen van huwbaarheid). Het slot van vs. 14 geeft dit voorschrift nog eens iets nader gepreciseerd.

14. אלמנה, *eene weduwe*, die met een ander door een huwelijksband was vereenigd, ook al had de eigenlijke huwelijksgemeenschap nog niet plaats gehad. — מעמיו, *van zijne stammen*, niet juist uit den priesterstam, maar in ieder geval uit Israël, maar geene proselietin dus. — וחללה זנה = וחללה חנה, zonder verbindings-waw, zooals vaak voorkomt.

15. ולא יחלל זרעו. *Hij zal zijn zaad niet ontwijden*, door buitenechtelijken omgang met een der hem verboden vrouwen; anderen: *o p d a t hij*, door zoodanig huwelijk, *zijn kroost niet ontwijde;* de kinderen, uit zulk een huwelijk voortgekomen, zouden חָלָל, voor het priesterschap *ontwijd*, zijn; evenals de kinderen uit een huwelijk van een gewonen priester met een hem als zoodanig verboden vrouw. De חלל staat geheel en al op één lijn met ieder ander Israëliet. — מקדשו, *die h e m*, den priester, of *h e t* kroost of zaad, *geheiligd wil weten*.

17. דבר אל אהרן, *tot Aharon*, als hoogepriester, wien is opgedragen ervoor te waken, dat niemand tot priesterdienst nadert, die om welke reden dan ook ongeschikt er voor is. — מום, *een gebrek*, zooals uit de hier bij de priesters, 22,22 v.v. bij offerdieren en Deut. 15,21 bij eerstgeborenen opgesomde gebreken blijkt, alle uiterlijk merkbare gebreken. De plaatsen vullen elkander, naar de traditie, aan en de genoemde gebreken moeten slechts als voorbeelden, niet als de eenige als gebreken aangemerkte lichaamsfouten gelden. — אשר יהיה, *aan wien* op het oogenblik *een gebrek*

יג מְשִׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו אֲנִי יְהוָה : וְהוּא אִשָּׁה בִּבְתוּלֶיהָ יִקָּח :
יד אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה אֶת־אֵלֶּה לֹא יִקָּח כִּי אִם־בְּתוּלָה
טו מֵעַמָּיו יִקַּח אִשָּׁה : וְלֹא־יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו כִּי אֲנִי יְהוָה
טז מְקַדְּשׁוֹ : * ס וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר : דַּבֵּר
אֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אִישׁ מִזַּרְעֲךָ לְדֹרֹתָם אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם
יז לֹא יִקְרַב לְהַקְרִיב לֶחֶם אֱלֹהָיו : כִּי כָל־אִישׁ אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם
יח לֹא יִקְרָב אִישׁ עִוֵּר אוֹ פִסֵּחַ אוֹ חָרֵם אוֹ שָׂרוּעַ : אוֹ אִישׁ
יט אֲשֶׁר־יִהְיֶה בּוֹ שֶׁבֶר רָגֶל אוֹ שֶׁבֶר יָד : אוֹ־גִבֵּן אוֹ־דַק אוֹ
כ תְּבַלֻּל בְּעֵינוֹ אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת אוֹ מְרוֹחַ אָשָׁךְ : כָּל־אִישׁ

---

zijn zal, onverschillig of het aangeboren is, of eerst later ontstaan. — לא יקרב להקריב, *hij mag niet* eens *naderen om te brengen* (WESSELY).

18. **כי כל איש**, al is hij een, wat den leeftijd en overige ontwikkeling aangaat, volwassen *man*. Vóór het bereiken der manbaarheid mag geen priesterzoon dienst doen. — אשר בו מום, *aan wien een gebrek is;* al is het van voorbijgaanden aard, mag hij toch, zoolang het gebrek zich vertoont, geen dienst doen. — חרם, eig.: *verscheurd*, doorgebroken, naar de traditie speciaal: iemand, wiens neusbeen zoodanig misvormd is, dat het niet tusschen de oogen naar voren steekt, maar men een rechte lijn kan trekken van het eene oog naar het andere. — שרוע, eig. *gestrekt*, iemand, die een lichaamsdeel heeft, dat te lang gerekt is; speciaal: wiens eene heup langer gestrekt is dan de andere; ook in het algemeen: wie bij paarsgewijze optredende ledematen het eene grooter heeft dan het andere; bijv. de oogen.

20. **או גבן או דק או תבלל בעינו.** IBN 'EZRA: een *bultenaar* (גבן, heuvel), of een *dwerg* (דק, iemand, die verpletterd, die klein van gestalte is). Één opvatting in den Thalmoed laat בעינו op alle drie uitdrukkingen slaan en verklaart גבן: *iemand met een gebrek aan de wenkbrauwen*, wiens wenkbrauwen samengegroeid zijn of over de oogen afhangen (van גבות עינים, Lev. 14,9) en het Chaldeeuwsche גבינים, wenkbrauwen); דק, van דיק, vlies, iemand, *die een vlies op het oog heeft;* תבלל בעינו, iemand, die een *vermenging* heeft, dooreenloopen van het wit in den pupil, den iris doorsnijdend. — NACHM. merkt op, dat eerst besproken wordt *het ontbreken van een orgaan*, blind of lam, — dan *misvorming* van een *lichaamsdeel*, חרם או שרוע, — vervolgens: *verwonding* van een lid, breuk van hand of voet, — en eindelijk een slechts misstaande *misvorming*; het slot van ons vers geeft dan huidziekten en een gebrek aan de schaamdeelen. — גרב או ילפת, beide ongeneeslijke melaatschheidachtige ziekten. גרב schijnt algemeene naam te zijn; hier, waar het tegenover ילפת, Egyptische, *natte schurft*, staat, beteekent het: *drooge* schurft; Deut. 28,27 wordt het voor *natte schurft* gebezigd. — מרוח אשך, IBN 'EZRA en NACHM.: *wiens teelballen opgeblazen*, met *wind* gevuld zijn, van רוח. Het is volgens NACHM. geen eigenlijk gebrek, maar iets, wat vooral bij bejaarde mannen voorkomt; anderen: *platgedrukt*, of verweekt, van מרח, dat alleen Jes. 38,21 voorkomt in den zin van: *tot een pap fijnmaken*.

die een gebrek heeft, onder het kroost van den priester Aharon, zal niet naderen om de vuurgaven des Eeuwigen te offeren; een gebrek is aan hem, hij mag dus niet naderen om
22 de spijze van zijn God te offeren. Van de spijze van zijn God, zoowel van de allerheiligste als van de heiligste, mag hij eten;
23 Slechts tot het voorhangsel zal hij niet komen, en tot het altaar niet naderen, want een lichaamsgebrek is aan hem; en hij zal Mijne heiligdommen niet ontwijden, want Ik, de Eeuwige, heilig
24 ze." Mozes sprak tot Aharon en tot zijne zonen, en tot al de kinderen Israëls.

22 2 1 De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Spreek tot Aharon en tot zijne zonen, dat zij zich van de heiligdommen der kinderen Israëls onthouden, (opdat zij Mijnen heiligen naam niet ontwijden,) welke dezen Mij heiligen; Ik ben de Eeuwige!
3 Zeg tot hen: voor uwe toekomstige geslachten, ieder, die naderen zal van al uw kroost tot de heiligdommen, welke de kinderen Israëls den Eeuwige wijden zullen, terwijl zijne onreinheid op hem is, die persoon zal van vóór Mijn aangezicht uitge-
4 roeid worden; Ik ben de Eeuwige! Ieder van Aharons kroost, terwijl hij melaatsch of aan vloeïing lijdende is, van de heilig-

---

21. Algemeene herhaling van het verbod om *dienst te doen*, tevens als tegenstelling voor het volgende vers, dat het *eten* van offerspijze ook voor den met een lichaamsgebrek behepten priester toestaat.

22. לחם אלהיו, *de* hun door God toegekende *spijze*. — מקדשי הקדשים, toonbrood, zond- en schuldoffer, en meeloffer, — ומן הקדשים, en van *de minder heilige*, heffingsdeelen van dank- en vredeoffer, heffingen enz.

23. Hij mag niet alleen geene diensthandelingen verrichten, maar zelfs niet *komen bij het altaar*, het brandofferaltaar en al wat daarbinnen ligt. Naar Maim. mag hij zelfs niet die ruimte *betreden*. Nachm. meent, dat slechts het *dienstdoen* hem is verboden. — מקדשי, v. s.: *de Mij gewijde plaatsen*, v. a. *de Mij gewijde offers*. — מקדשם, *die ze*, de offers of de tempelruimten, מקדשי, meervoud, *heiligt*. Van den priester was slechts in het enkelvoud sprake.

24. *Mozes sprak tot Aharon en zijne zonen en tot al de kinderen Israëls*, al wat voor ieder van deze groepen gezegd was; hoofdstuk 20 tot Israël, 21,1—5 tot Aharons zonen en 16—23 tot Aharon alleen.

Hoofdstuk XXII. 1—16. Bijzondere wetten voor de priesters, betreffende het eten der gewijde spijzen en wel 1—6 het verbod om in staat van onreinheid te eten, 7 en 8 *wanneer dan en wat* al, dan niet gegeten mag worden; 9—16 *wie* ze eten mag.

2. וינזרו מן, *zich afgezonderd houden*, v. s. meestal in den zin van: als onbevoegde, ongerechtigde *zich* van iets *onthouden;* de zin is dan: laat hen niet meenen, dat zij gerechtigd zijn ten allen tijde en onder alle omstandigheden de gewijde spijzen te genieten, maar laat zij in bepaalde gevallen *zich ervan onthouden*. Die gevallen worden dan nader gepreciseerd, zoowel wat den lichaamstoestand van den persoon, als wat zijne verhouding tot het gezin van den priester aangaat. — מקדשי בני ישראל, *van de door*

אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם מִזֶּרַע אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב אֶת־אִשֵּׁי
כב יְהוָה מוּם בּוֹ אֶת לֶחֶם אֱלֹהָיו לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב : לֶחֶם
כג אֱלֹהָיו מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וּמִן־הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל : אַךְ אֶל־
הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ כִּי־מוּם בּוֹ וְלֹא יְחַלֵּל
כד אֶת־מִקְדָּשַׁי כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם : וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן
וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : פ

כב א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר : דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו
ב וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר הֵם
ג מַקְדִּישִׁם לִי אֲנִי יְהוָה : אֱמֹר אֲלֵהֶם לְדֹרֹתֵיכֶם כָּל־אִישׁ
אֲשֶׁר־יִקְרַב מִכָּל־זַרְעֲכֶם אֶל־הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יַקְדִּישׁוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל לַיהוָה וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִלְּפָנָי
ד אֲנִי יְהוָה : אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב בַּקֳּדָשִׁים

---

de kinderen Israëls gewijde zaken. RASHIE vat ולא יחללו את שם קדשי als tusschenzin op, zooals wij het ook hebben vertaald, en brengt den volgenden betrekkelijken zin אשר הם מקדישים לי in verband met קדשי בני ישראל, — *de heiligdommen, die zij*, Israël, *zullen wijden*, of: *van de heiligdommen der kinderen Israëls* en van *wat zij*, de priesters, *Mij zullen wijden.* IBN 'EZRA verklaart: *opdat zij Mijn heiligen naam niet ontwijden, n o c h wat zij*, de kinderen Israëls, *Mij ter eere heiligen.* EHRLICH: *opdat zij niet ontwijden het karakter M ij n e r h e i l i g d o m m e n* (קָדְשַׁי = קָדְשַׁי), *die zij Mij wijden.*

3. לדרתיכם, zelfs *voor uwe* komende *geslachten;* natuurlijk gold de wet evenzeer Aharon en zijne zonen zelve. — אשר יקרב. Daar het verbod om in staat van onreinheid te *eten* uitdrukkelijk volgt, kan hier יקרב niet eenvoudig beteekenen: *naderen tot aanraking*, daar dan het verbod van eten daaruit vanzelve zou volgen. — וטמאתו עליו, *terwijl zijne onreinheid op hem is;* hier wordt alleen gedacht aan de gevallen, waarin de *persoon*, die eet, onrein is, zooals uit de volgende specificatie blijkt.

4. איש איש מזרע אהרן, *van het k r o o s t van Aharon*, mannen zoowel als vrouwen; de Thalmoed neemt aan, dat hier aan תרומה, de voor den priester bestemde heffing van het graan enz. gedacht wordt, wat de eenige gave is, die uitsluitend door alle leden der priesterfamilie mag gegeten worden. — עד אשר יטהר, *totdat hij*, door baden, *rein zal zijn geworden* en naar vs. 7 de zon zal zijn ondergegaan. Is in het algemeen van offergaven sprake, dan moet עד אשר יטהר worden opgevat in den zin van: *totdat hij zijn reinigings*offer *zal hebben gebracht* (zie vs. 6). — והנגע בכל טמא נפש, *en wie aanraakt ieder of welke zaak ook, die onrein geworden is door een lijk.* Wie zelve een lijk heeft aangeraakt of er mede onder één dak is geweest, is zeven dagen onrein en op hem past dus de bepaling van vs. 7 niet; zie overigens vs. 6.

dommen zal hij niet eten, totdat hij rein geworden zal zijn;
evenzoo wie wat ook aanraakt, dat door een lijk is ver-
5 ontreinigd, of iemand, wien teelvocht ontvloeid is; Of iemand,
die eenig kruipend gedierte aanraakt, dat voor hem onrein is,
of een mensch, die voor hem onrein is, door welke zijner ver-
6 ontreinigingen ook; — De persoon, die zoo iets aanraakt, zal
tot den avond onrein zijn, en niet van de heiligdommen eten,
7 tenzij hij zijn lichaam in water gebaden heeft. Als dan de
zon zal zijn ondergegaan, zal hij rein zijn; en daarna mag hij
8 van de heiligdommen eten; want zijne spijze is het. Wat
gestorven is of verscheurd zal hij niet eten, waardoor hij on-
9 rein zou worden; Ik ben de Eeuwige. Zij zullen het door
Mij hun ter inachtneming toevertrouwde in acht nemen, op-
dat zij daardoor geene zonde op zich laden en daardoor
sterven, als zij het ontheiligen; Ik, de Eeuwige, ben het,
10 die hen heilig. En geen vreemde zal iets heiligs eten; geen
huisgenoot eens priesters of huurling zal iets heiligs eten.
11 Een priester echter, die een persoon voor zijn geld zal

---

5. שרץ אשר יטמא לו, *een kruipend dier*, in voldoende hoeveelheid, dat het *ten zijnen opzichte onrein is*, d. w. z. dat het hem onrein kan maken; naar de traditie: eene lins-grootte. — באדם אשר יטמא לו, *een mensch, die* zoodanigen graad van onreinheid heeft, dat hij *voor hem onrein is*, d. w. z. hem door aanraking verontreinigen kan, dat is: אב הטומאה, *hoofdbron van verontreiniging* (zie Lev. 11,33). — לכל טמאתו, *die voor hem onrein is, met betrekking tot*, vanwege elke voor den mensch geldende *verontreiniging*, zooals de nog niet genoemde gevallen: eene menstrueerende of aan vloeiïng lijdende of door het kraambed onreine vrouw.

6. בו, aan een der genoemde personen of zaken. Laat men dit en het volgende vers slaan op *al* de genoemde gevallen, zoodat voor allen bepaald zou zijn: dat de onreinheid slechts tot den avond duurt en hij onmiddellijk *na zonsondergang*, zoo het ritueel bad is voorafgegaan, wederom van de gewijde spijzen mag eten, dan moet hier uitsluitend van תרומה sprake zijn, daar voor het eten van *offerdeelen* eerst het reinigingsoffer, waar dat noodig is, (bij aan vloeiïng lijdenden, melaatschen en kraamvrouwen) moet zijn gebracht. Dan staat hier dus, dat een melaatsche of aan vloeiïng lijdende, ook ná het reinigingsbad, onrein blijft tot den avond, — terwijl in al de andere genoemde gevallen, de verontreiniging in het algemeen geen andere werking heeft, dan gedurende den dag zelf onrein te doen worden. — Anderen zien echter in vs. 6 en 7 slechts een voortzetting van het laatst besproken geval: iemand, die een kruipend dier of een onrein persoon heeft aangeraakt, *is slechts tot den avond onrein*, hij moet een ritueel bad nemen en is geschikt om gewijde spijzen te eten. Van het brengen van een offer is immers in zoodanig geval geen sprake. In deze opvatting spreekt onze plaats niet alleen van תרומה, maar van *alle* den priester toegewezen heilige spijzen. — De traditie verklaart ons vers aldus: *tot den avond* is hij onrein ten opzichte van gewijde spijzen; *hij mag absoluut geen heilige spijzen eten, tenzij hij* eerst *zich gebaden heeft;* is dat geschied, dan mag hij tenminste *tienden genieten; is* daarna, na het bad, *de zon ondergegaan, dan is hij rein*, en kan ook Theroema eten.

לֹא יֹאכַל עַד אֲשֶׁר יִטְהָר וְהַנֹּגֵעַ בְּכָל־טְמֵא־נֶפֶשׁ אוֹ אִישׁ
ה אֲשֶׁר־תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זָרַע: אוֹ־אִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל־שֶׁרֶץ
אֲשֶׁר יִטְמָא־לוֹ אוֹ בְאָדָם אֲשֶׁר יִטְמָא־לוֹ לְכֹל טֻמְאָתוֹ:
ו נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע־בּוֹ וְטָמְאָה עַד־הָעֶרֶב וְלֹא יֹאכַל מִן־הַקָּדָשִׁים
ז כִּי אִם־רָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם: וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר וְאַחַר יֹאכַל
ח מִן־הַקָּדָשִׁים כִּי לַחְמוֹ הוּא: נְבֵלָה וּטְרֵפָה לֹא יֹאכַל לְטָמְאָה־
ט בָהּ אֲנִי יְהוָה: וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא־יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא
י וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֵהוּ אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם: וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל
יא קֹדֶשׁ תּוֹשָׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ: וְכֹהֵן כִּי־יִקְנֶה נֶפֶשׁ

---

7. כי לחמו הוא, *want het is de hem toegewezen spijze,* waarop hij als priester vooral is aangewezen: Theroema.

8. *Wat gestorven of verscheurd is,* al was het Gode gewijd, mag door de priesters evenmin gegeten worden als door den gewonen Israëliet. (Vgl. onze aant. 21,5). Eene Thalmoedische verklaring ziet in ons vers: *een gestorven reinen vogel* behandeld, die *bij het eten,* bij het doorslikken, *onrein* maakt, ook zonder aanraking. Daar namelijk vogeloffers niet door slachten, maar door *afknijpen van den kop* gedood worden, wat anders steeds tot de rubriek נבלה, *aas,* behoort, en niettemin het vogelzondoffer door den priester wordt gegeten, was een afzonderlijk verbod voor de priesters, om buiten de verplichte gevallen een niet door slachten gestorven vogel te eten, noodzakelijk.

9. משמרתי. Het aanhangsel is hier subjectief: *wat Ik hun ter bewaring heb gegeven;* dit is tegelijk משמרתם, *het hun toevertrouwde,* het doelt op het in het vorige vers genoemde לחמו, de Theroema, of de offerspijze. Zoo is ook het mannelijke aanhangsel in עליו en בו verklaard. Als zij *het niet in acht nemen,* maar in staat van onreinheid ervan eten, *zouden zij er zonde door op zich laden en* door Gods hand *sterven, als zij het* door eten in onreinen staat *ontwijden.*

10. זר, *niet-priester,* waaronder dus niet alleen niet-Israëlieten, maar ook gewone Israëlieten en Levieten begrepen zijn. — קדש, wederom Theroema, daar het vleesch van vredeoffers en dergelijke (קדשים קלים) door alle reine Israëlieten mocht gegeten worden. — תושב כהן, een blijvend in het huis van den priester opgenomen niet-priester; daar naar vs. 11 slechts *lijfeigenen* van des priesters spijze mogen eten, kan hier niet aan een גר תושב, aan een niet-Israëliet, die bij den priester inwoont, gedacht worden, daar deze volkomen vrij is en dus door vs. 11 reeds is uitgesloten. Naar de traditie wordt hier een niet-Israëlietisch, levenslang verbonden arbeider of een Israëlietische slaaf bedoeld, die, na het einde van de zes jaren, bij zijn heer blijft en door de ceremonie van Ex. 21,6, tot het Jobeljaar aan het huis van zijn heer, den priester, is verbonden. — שכיר, een voor bepaalden tijd door den priester als arbeider gehuurd Israëliet. — Van niet-Israëlieten is dan hier geen sprake, maar door logische consequentie volgt uit de hier gegeven wetten vanzelve, dat hij geene Theroema eten mag, tenzij in het geval van vers 11.

gekocht hebben, — dan mag deze ervan eten; ook de in zijn
12 huis geborenen, zij mogen van zijne spijze eten. En de dochter
eens priesters, die eenen vreemden man zal gaan behooren, die
13 zal van de heffing des heiligdoms niet meer eten. De dochter
eens priesters echter, die weduwe of verstooten is, terwijl zij
geen kroost heeft, en welke weder tot haars vaders huis terug-
keert als in hare jeugd, die mag van de spijze haars vaders
14 eten; doch geen vreemde mag ervan eten. Doch iemand, die in
dwaling iets heiligs eten zal, dan zal hij er het vijfde deel aan
15 toevoegen, en den priester het heilige geven. En men zal de
heiligdommen der kinderen Israëls, die zij ter eere des Eeuwi-
16 gen als heffing geven, niet ontwijden; Zoodat zij eene schuld
van misdaad op hen laden, terwijl zij hunne heiligdommen
eten; want Ik, de Eeuwige, ben het, die hen heilig."
18 17 De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Spreek tot Aharon,

---

11. Daar een Israëliet, naar Ex. 21,2, nooit *blijvend* eigendom kan worden, maar slechts tijdelijk in den dienst van zijn heer treedt, neemt de traditie aan, dat hier van een *heidenschen slaaf* sprake is, daar deze alleen קנין כספו, *voor zijn geld verworven eigendom* genoemd kan worden. De *Joodsche slaaf* van een priester mag geene Theroema eten. — וילד ביתו, *de in zijn huis geboren* kinderen, hetzij van niet-Israëlietische slaven en slavinnen, of uit een niet-Israëlietische slavin, die hij naar Ex. 21,4 zijn Israëlietischen slaaf tot vrouw heeft gegeven.

12. כי תהיה לאיש זר, *die* de vrouw *wordt van een niet-priester.* — בתרומת הקדשים, *van de heffing der heilige offers*, d. i. naar de traditie: van den schenkel en het borststuk der vredeoffers, die door *alle huisgenooten* des priesters gegeten mogen worden, mag zij, eens met een niet-priester gehuwd, nooit meer eten, ook niet na ontbinding van haar huwelijk. De Theroema immers wordt ook in onze afdeeling steeds קדש of קדשים genoemd; de hier gebezigde uitdrukking doelt dus klaarblijkelijk op iets anders.

13. Wordt haar huwelijk echter ontbonden, door den dood van haren echtgenoot of echtscheiding, dan mag zij, *zoo zij geene nakomelingschap heeft, en in het huis haars vaders terugkeert*, niet tot een leviraatshuwelijk verplicht is, en *in den staat als in hare meisjesjaren*, niet zwanger is, (WESSELY) — dan is dit alles nog vóórzin en de nazin luidt: *van de spijze haars vaders mag zij eten.* Anderen laten met ושבה den nazin beginnen: *als zij*, bij ontbinding des huwelijks, *geen kinderen heeft, dan keert zij terug tot het huis haars vaders als in hare meisjesjaren* en *mag* dus weer *van het brood haars vaders eten.* Dit doelt uitsluitend op Theroema; schenkel en borststuk worden haar, nadat zij eenmaal door haar huwelijk het vaderlijk huis had verlaten, nooit weer toegestaan. — יכל זר לא יאכל בו, *geen vreemde echter*, ook niet de met een niet-priester gehuwde priestersdochter, *mag ervan*, van de Theroema, *eten.* WESSELY: *elke niet-priester*, ook de priesterszoon, geboren uit een verbintenis met eene den priester als zoodanig verboden vrouw. — Uit ons vers blijkt tegelijk, dat de weduwe, die kinderen heeft, deel blijft uitmaken van het huisgezin van haren echtgenoot. De priestersdochter, die met een priester gehuwd was, blijft het dus verboden Theroema te eten, zoo zij kinderen heeft; de niet-priestersdochter daarentegen, die met een priester gehuwd was en kinderen heeft, mag, ook als weduwe of gescheiden vrouw, de priestergaven mede genieten.

14. קדש, Theroema. Het eten van gewijde zaken, hetzij offerdeelen of

יג קְנִין כַּסְפּוֹ הוּא יֹאכַל בּוֹ וִילִיד בֵּיתוֹ הֵם יֹאכְלוּ בְלַחְמוֹ : וּבַת־
כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הִוא בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל :
יג וּבַת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וְזֶרַע אֵין לָהּ וְשָׁבָה אֶל־
בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל
יד בּוֹ : וְאִישׁ כִּי־יֹאכַל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה וְיָסַף חֲמִשִׁיתוֹ עָלָיו וְנָתַן
טו לַכֹּהֵן אֶת־הַקֹּדֶשׁ : וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת
טז אֲשֶׁר־יָרִימוּ לַיהוָה : וְהִשִּׁיאוּ אוֹתָם עֲוֹן אַשְׁמָה בְּאָכְלָם אֶת־
קָדְשֵׁיהֶם כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם : * פ
יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר : דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל

---

aan de tempelkas gewijde dingen, is 5,14 vv. bij מעלה, gebruik van gewijde zaken, behandeld. — ויסף חמשיתו עליו, zie 5,16. — ונתן לכהן את הקדש, *hij zal den priester geven het heilige*, dat hij hem in dwaling heeft ontnomen; IBN 'EZRA: *hij zal het* vijfde *den priester geven m e t het heilige*, dat hij heeft verteerd. NACHM.: *hij zal den priester dit* alles, wat immers nu *heilig* is, = hoofdsom en vijfde, *geven;* daaruit volgt dan, wat de traditie leert: dat hij den priester zoowel de hoofdsom, als het vijfde van den bijslag in ongewijde *veldvruchten* moet betalen, die zelve het *heilige* Theroema-*karakter* krijgen.

15. **ולא יחללו.** *Men*, priester zoowel als niet-priester, *ontwijde niet*, door onbevoegd of in onreinheid eten, *de heiligdommen der kinderen Israëls*, Theroema, *die zij* immers wel den priester geven, maar toch *ter eere des Eeuwigen als heffing geven;* anderen: *wat zij nog als heffing m o e t e n geven*, veldvruchten, waarvan nog geene Theroema gegeven is, mogen ook niet door een niet-priester gegeten worden. — Anderen: *zij*, de priesters, *zullen niet ontwijden*, door niet-priesters ervan te doen eten. Het volgende vers beteekent dan: *en zij*, de priesters *zullen n i e t*, (לא uit het vorige vers voor השיאו aan te vullen) door in onreinheid te eten, *een misdaad op zich laden, als zij hun gewijde spijzen eten.* Naar onze opvatting echter, als vs. 15 algemeen, zoowel tot priester als niet-priester gericht is, beteekent vs. 16: *en men zal hen*, priester of niet-priester, die onrein of onbevoegd geheiligde spijzen eten, *schuld doen dragen bij hun eten*, als zij eten zouden *hunne*, Israëls *heiligdommen*, als onrein priester of als onbevoegd niet-priester. — השיא עון אשמה zou dus beteekenen: *de straf voor een schuld doen dragen*, d. w. z. een אשם מעילות, een *schuldoffer wegens ongeoorloofd gebruik van gewijde zaken* laten brengen. Daar echter bij Theroema geen schuldoffer voorkomt, verklaren anderen: *zij zouden zich met misdadige schuld beladen, als zij*, niet-priesters, *hunne*, der priesters *heiligdommen zouden eten.* LUZZATTO: *zij*, de priesters, *zouden*, door hun gewijde spijzen onachtzaam te behandelen, *hen*, de niet-priesters, *schuld doen dragen, daar zij*, niet-priesters, dan allicht *hunne*, der priesters, *heiligdommen zouden eten.*

17—33. Staat der offerdieren; 17—25 behandelen algemeene uiterlijke vereischten en gebreken, die het dier als offer onbruikbaar maken; 26—31 eenige uiterlijke omstandigheden, die het dier ongeschikt doen worden, terwijl de laatste verzen dit gedeelte der wetgeving afsluiten met een plechtige herinnering aan den uittocht uit Egypte.

en tot zijne zonen en tot al de kinderen Israëls, en zeg tot hen: ieder uit het huis Israëls of van de vreemden onder Israël, die zijn offer brengen wil, voor eenige gelofte of voor eenig vrijwillig geschenk, dat men ter eere des Eeuwigen brengen
19 wil tot brandoffer; Tot welgevallen voor u, zonder gebrek, een mannetje, van het rundvee, van de schapen of van de geiten.
20 Alles, waaraan een gebrek is, moogt gij niet als offer bren-
21 gen; want niet tot welgevallen zou het voor u zijn. En iemand, die een vredeoffer ter eere des Eeuwigen brengt, wegens eene bijzondere gelofte of als een vrijwillig geschenk, van het rund- of van het kleinvee, zonder gebrek zal het zijn, tot wel-
22 gevallen; eenigerlei gebrek mag er niet aan zijn. Met blindheid behept, of gebroken, of opengereten, of met puisten, of met drooge of vochtige schurft, dezen moogt gij ter eere des Eeuwigen niet brengen; en een vuurgave zult gij er niet van op het
23 altaar leggen, ter eere des Eeuwigen. En een os of een lam, dat een lid te lang of te kort heeft, daarvan kunt gij wel tot vrijwillige gave bestemmen; maar als gelofte zal het niet tot
24 welgevallen aangenomen worden. Wat door platdrukken, verbrijzelen, afscheuren of uitsnijden ontmand is, zult gij ter eere

---

18. **איש איש··· ומן הגר.** Ook niet-Israëlieten kunnen brandoffers brengen, mits aan dezen eisch voldoende; over נדר ונדבה, zie 7,16.

19. **לרצנכם,** zoodat het in staat is, *om welgevallen voor u op te wekken*, d. w. z. naar de voorschriften, waartoe in de eerste plaats de volgende behooren.

20. **לא תקריבו.** Wanneer deze uitdrukking hier bij herhaling gebruikt wordt (vs. 20,22 en 24), dan ziet de traditie daarin de verschillende stadiën der offering aangeduid: *wijding, slachten, bloedsprenging* van een met een gebrek behept dier, worden afzonderlijk verboden, terwijl vs. 23 uitdrukkelijk het *op het altaar verbranden* van een gedeelte zelfs verbiedt.

21. **לפלא נדר,** eig. *onderscheiden;* het zich onderscheiden, iets vrijwilligs doen; naar uit Num. 6,2 blijkt: *eene gelofte op zich nemen;* dan beteekent נדר לפלא: *wegens eene gelofte, die hij op zich heeft genomen.* Anderen zien in de uitdrukking den zin van: *iets bijzonders doen*, hetzij door de gelofte of door de daad, dus ook: vervullen eener gelofte; dan wordt vertaald: *ter vervulling eener gelofte.* RASHIE, IBN 'EZRA en ONKELOS verklaren פלא met: *uitspreken*; dan beteekent de ל ook: *wegens*, ten gevolge van. — De eisch: זכר, dat het *mannelijk* moet zijn, wordt bij vredeoffers niet gesteld. Daarom wordt deze groep afzonderlijk genoemd. Schuld- en zondoffer blijven, als niet-vrijwillige offers, buiten bespreking. — תמים יהיה לרצון כל מום לא יהיה בו, *zonder gebrek zal het tot welgevallen kunnen zijn, geenerlei gebrek mag er aan ontstaan.* Dan staat in ons vers, dat het verboden is een gebrek aan een als offer bestemd dier te *doen* ontstaan.

22. **עורת.** Naar RASHIE zelfst. naamw., = בעל עורת, *met blindheid behept*, evenals יבלת; naar IBN 'EZRA bijv. naamw. bij een verzwegen עין; bij de overige gebreken wordt echter geen bepaald lichaamsdeel genoemd. — IBN 'EZRA citeert eene verklaring, die שבור voor een breuk aan den voor-

כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־
הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל־נִדְרֵיהֶם וּלְכָל־נִדְבוֹתָם
יח אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה לְעֹלָה : לִרְצֹנְכֶם תְּמִים זָכָר בַּבָּקָר
יט בַּכְּשָׂבִים וּבָעִזִּים : כֹּל אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ כִּי־לֹא
כ לְרָצוֹן יִהְיֶה לָכֶם : וְאִישׁ כִּי־יַקְרִיב זֶבַח־שְׁלָמִים לַיהוָה לְפַלֵּא־
נֶדֶר אוֹ לִנְדָבָה בַּבָּקָר אוֹ בַצֹּאן תָּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן כָּל־מוּם
כא לֹא יִהְיֶה־בּוֹ : עִוֵּר אוֹ שָׁבוּר אוֹ־חָרוּץ אוֹ־יַבֶּלֶת אוֹ גָרָב
אוֹ יַלֶּפֶת לֹא־תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַיהוָה וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם עַל־
כב הַמִּזְבֵּחַ לַיהוָה : וְשׁוֹר וָשֶׂה שָׂרוּעַ וְקָלוּט נְדָבָה תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ
כג וְלֶנֶדֶר לֹא יֵרָצֶה : וּמָעוּךְ וְכָתוּת וְנָתוּק וְכָרוּת לֹא תַקְרִיבוּ

---

poot, חרוץ aan den achterpoot verklaart. Het is echter zeer onwaarschijnlijk. *Breuk* geldt bij alle lichaamsdeelen als gebrek; חרוץ is eig. *ingesneden*, bijv. een gespleten lip. — יבלת, een *puist*, v. s. wrat, v. a. een etterende zweer, van יבל, *vloeien*.

23. **שרוע וקלוט**, te groot, *gestrekt*; of *te klein*, naar den Thalmoed: welks hoeven niet gespleten zijn, hoewel het een os of lam is, eene abnormaliteit dus; het woord beteekent: *samengetrokken*. — נדבה תעשה אתו, *op het altaar* mag niets komen, wat een gebrek heeft; *tot vrijwillige gave* echter kunt gij het gebruiken; vs. 18 toch is voor offer van welken aard ook, נדבה of נדר, elk gebrekkig dier afgekeurd. De zin is dus: *gij kunt het vrijden*, תעשה, *tot geschenk*, voor de tempelkas, לברק הבית. Beteekent עשה *offerhandelingen verrichten*, dan staat als voorwerp het dier zelve genoemd; het zou dan hier moeten luiden לנדבה תעשה אתו, indien de zin was, dat zulk een dier als vrijwillige gave op het altaar mocht komen (wat door vs. 18 trouwens reeds uitgesloten is). Vgl. 16,8 ועשהו חטאת, *bestemmen*, niet: *bereiden*. MENDELSSOHN verklaart, dat het geheele vers van *gaven voor de tempelkas* spreekt en ook daarbij een onderscheid maakt tusschen נדבה en נדר; heeft men namelijk een *bepaald* object voor de tempelkas gewijd, dan mag dit, al heeft het een gebrek, als heilig beschouwd worden; de waarde komt der tempelkas ten goede en men heeft een goed werk gedaan. Heeft men echter, zonder aanwijzing van een bepaald object, bijv. beloofd een os aan de tempelkas te geven, dan mag daarvoor geen dier worden aangewezen, dat een gebrek heeft, (נדר, wanneer hij zegt: הרי עלי, ik neem op mij; נדבה, als hij gezegd heeft: הרי זו, dit bepaalde object wijd ik).

24. **מעוך**, een dier met *platgedrukte* teelballen; כתות, met *stukgeslagen* teelballen; נתוק, *afgetrokken* teelballen, met de hand losgerukt, al bevinden zij zich nog in den balzak; כרות, *afgesneden*, met een instrument, al zijn zij nog in den balzak aanwezig. Ook gecastreerden door verminking van de *penis* worden als gebrekkig beschouwd. — ובארצכם לא תעשו, *en in uw land zult gij ze niet maken*, een verbod van het castreeren van dieren, ook onreine. בארצכם is hier niet op te vatten in den zin van: *in uw land*,

des Eeuwigen niet ten offer brengen; en in uw land zult gij
25 het niet maken. En uit de hand van een vreemde zult gij
niet brengen de spijze van uwen God van al dezen, — want
zij hebben hunne bedorvenheid aan zich, een lichaamsgebrek
26 is eraan; zij zullen voor u niet tot welgevallen zijn." — En
27 de Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Een os, een schaap
of een geit, die geboren wordt, zal zeven dagen bij zijne
moeder blijven; en van den achtsten dag af en verder zal
het tot welgevallen kunnen strekken, als vuuroffer ter eere
28 des Eeuwigen. En een os of een lam, hetzelf en zijn jong
29 zult gij niet op éénen dag slachten. Als gij ter eere des
Eeuwigen een dieroffer tot dankbetuiging slacht, zult gij het
30 als offerdier slachten tot welgevallen voor u. Op denzelfden
dag zal het gegeten worden, gij zult er niets van overlaten

Palaestina, als zou het buiten Palaestina geoorloofd zijn; maar als tegenstelling van *het heiligdom*; *daar* moogt gij het niet als offer brengen, en *in geheel uw land*, waar gij ook woont, *moogt gij ze niet maken.*

25. Van *niet-Israëlieten*, die offers kunnen laten brengen op het altaar Gods, moogt gij *daar*, waar het *als spijze voor uwen God* dient, niets aannemen en brengen, wat *een dezer* gebreken heeft. Buiten het heiligdom zijn naar de traditie voor niet-Israëlieten alleen zoodanige dieren als offer ongeschikt, waaraan een lid ontbreekt. — כי משחתם בהם, *verdorven is het lichaam*, door castreering of eenig ander gebrek. — Naar de traditie wordt een dier, dat door een lichaamsgebrek als offer ongeschikt zou worden, evenzeer ongeschikt, doordien het gebruikt is voor ontucht of afgodendienst of voor die laatste bestemd.

26 v.v. Uiterlijke omstandigheden, die het dier tijdelijk ongeschikt doen worden, tevens aanduidende eenige positieve eischen, waaraan het offerdier voldoen moet, — om met de herhaaldelijk voorkomende waarschuwing tegen het te lang laten liggen van offervleesch te sluiten.

27. שור או כשב או עז. Ibn 'Ezra: *een jong, dat eens een os, een schaap of een geit zal worden.* Waarschijnlijk echter als soortnaam te beschouwen: *een dier, dat tot de ossen of schapen of geiten behoort.* Dan staat in deze woorden niet onduidelijk, dat de afstamming zuiver moet zijn, de teekenen en kenmerkende eigenschappen der soort zich duidelijk moeten vertoonen, zal een dier als offer bruikbaar zijn. כלאים, een uit kruising van schaap en geit geboren jong, en תרמה, wat op eene andere soort gelijkt, bijv. een jong van een schaap, dat kenteekenen der geiten vertoont, is onbruikbaar. — אשר ילד, *dat geboren wordt* door natuurlijke geboorte. Ook hierin ziet de traditie een *eisch* voor het offerdier aangeduid, dat de geboorte normaal moet zijn geweest, niet door operatie, zooals bijv. keizersnede, bewerkt. — De wet bij elk jong geboren offerdier luidt nu: והיה שבעת ימים תחת אמו, *zeven dagen*, eene afgesloten scheppings-, dus levensperiode, *moet het blijven bij zijne moeder*; die moeder moet dus, naar de traditie, bij de geboorte van het jong nog hebben geleefd. Vóór den afloop van eene week na de geboorte is het dier מחוסר זמן, *ontbreekt er nog tijd aan*, moet er tijd verloopen, alvorens het bruikbaar zij; het verstrijken van dien termijn maakt het dan vanzelve geschikt. Zoo sluit dan het volgende voorschrift, wat de offerwetgeving aangaat, bij ons vers aan, daar ook door het verstrijken van den dag, waarop het eene,

כה לַיהוָה וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ׃ וּמִיַּד בֶּן־נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ
אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־אֵלֶּה כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם מוּם בָּם לֹא
כו יִרְצוּ לָכֶם׃ ס וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ שׁוֹר
כז כוי אוֹ־כֶשֶׂב אוֹ־עֵז כִּי יִוָּלֵד וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם
כח הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה לְקָרְבַּן אִשֶּׁה לַיהוָה׃ וְשׁוֹר אוֹ־שֶׂה
כט אֹתוֹ וְאֶת־בְּנוֹ לֹא תִשְׁחֲטוּ בְּיוֹם אֶחָד׃ וְכִי־תִזְבְּחוּ זֶבַח־תּוֹדָה
ל לַיהוָה לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחוּ׃ בַּיּוֹם הַהוּא יֵאָכֵל לֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ

---

het jong bijv., geslacht is, het andere vanzelve bruikbaar wordt. — Naar MAIMONIDES zou de grond van dit verbod liggen in de mindere bruikbaarheid van het dier binnen acht dagen na de geboorte; volgens anderen hebben wij in de directe en indirecte voorschriften van ons vers de bepaling: dat de soorten streng gescheiden moeten blijven ook bij den offerdienst, en verder dat de verhouding van het moeder geworden dier tot haar jong moet worden geëerbiedigd, daar in deze verhouding juist het egoïstisch dierkarakter in zekere mate plaats maakt voor zelfopofferende, voor anderen zorgende, menschelijke liefdeplichtsvervulling.

28. **ושור או שה**. De herhaling dezer objecten, die in het vorige vers ook reeds genoemd waren, wijst erop, dat, terwijl het vorige vers uitsluitend van *offerdieren* sprak, in ons vers *ook* van gewoon *ongewijd vee* sprake is. Ook de uitdrukking: לא תשחטו, *gij zult niet slachten*, wijst daarop; bij *offers* zou het לא תקריבו of לא תזבחו moeten luiden. שה is algemeene naam voor: *jong van kleinvee*, zoowel schapen als geiten. In tegenstelling met het vorige vers zijn hier beide kleinveesoorten in den naam שה samengevat, daar hier uit kruising ontstane jongen wél onder de wet vallen, zoodra het moederdier slechts tot het *reine vee*, בהמה טהורה, behoort. De beide woorden zijn ook hier als soortnamen op te vatten, daar שור een *volwassen*, שה een *jong* dier aanduidt. De traditie neemt aan, dat vooral gedacht wordt aan op één dag slachten van *moeder* en *jong;* het moederdier kent men uit den aard der zaak beter dan den vader. Is echter de vader bekend, dan geldt ook daarbij het hier gegeven verbod van slachten. — אתו ואת בנו. De mannelijke vormen zijn gebruikt, — hoewel men ook en in hoofdzaak het moederdier op het oog heeft en dus verwacht zou worden אתה ואת בנה, — omdat men de *soort* bedoelt en zoo algemeen mogelijk spreekt; — zoo beteekent ook בנו algemeen: *jong*, niet juist: een *mannelijk* jong. — לא תשחטו. Alleen *slachten* is verboden; is het eene op andere wijze gedood, dan mag het andere wél denzelfden dag worden geslacht. — *Op één dag* mogen zij niet geslacht worden en het is dus onverschillig, welk van beiden het eerst geslacht is; de moeder te slachten na het jong is evenzeer verboden, als het jong te slachten ná de moeder. — ביום אחד, tot zonsondergang. Het vleesch van een dier, dat met overtreding van dit verbod is geslacht, mag niettemin gegeten worden.

29. Vgl. 19,5. לרצנכם תזבחו, zonder verkeerde gedachte, om buiten aangewezen tijd of plaats te eten.

30. Evenals 7,15 staat ook hier het verbod, tot den volgenden morgen over te laten, speciaal bij de *dankoffers*, die slechts één dag mogen worden

31 tot den morgen; Ik ben de Eeuwige. Gij zult Mijne geboden
32 in acht nemen en ze volbrengen; Ik ben de Eeuwige. En gij zult Mijnen heiligen naam niet ontheiligen, zoodat Ik te midden van de kinderen Israëls geheiligd word; Ik ben de Eeuwige,
33 die u heilig; Die u uit het land Egypte gevoerd heb, om u tot God te zijn; Ik, de Eeuwige!"

23 2 1 De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Spreek tot de kinderen Israëls en zeg tot hen: de bijeenkomsttijden des Eeuwigen, welke gij als oproepingen tot heiliging zult uitroepen, dezen zijn

---

gegeten, terwijl andere vredeoffers, tot welke klasse immers ook de dankoffers behooren, gedurende twee dagen mogen worden gebruikt. Misschien is juist daarom bij deze klasse het verbod bijzonder nadrukkelijk uitgesproken, evenals bij het Paaschoffer. — ביום הזה, *gedurende dien dag*, waarop het als offer gebracht is, — zooals uit het onmiddellijk volgende blijkt: *dag en daarop volgenden nacht*; terwijl gewoonlijk de dag gerekend wordt met den voorafgaanden avond te beginnen, wordt, waar het offerdienst geldt, in den regel met zonsopgang de nieuwe dag geacht te zijn ingetreden.

31. Algemeene slotvermaning, evenals 18,29 en 19,37.

32. Door overtreding der in dit stuk gegeven wetten, *zoudt gij Mijn wetten ontwijden*; door handhaving ervan wordt niet alleen bereikt, dat die naam niet wordt ontwijd, maar tevens dat Ik als heilig en heiligend erkend word te midden der kinderen Israëls.

33. *Om u tot God te zijn*, om maatstaf en richtsnoer van uw leven te worden, dat gij heilig tracht te worden, gelijk Ik heilig ben, — daarvoor heb Ik u uit Egypte gevoerd.

HOOFDSTUK XXIII. Het kapittel over de feesten. — Nadat heiligdom, offerdienst, priesterschap zijn behandeld en de voorschriften van levensheiliging voor volk en priester zijn gegeven — wordt nu ook de *tijd* in verband gebracht met de onderlinge verhouding van God en Israël. — En wel naar perioden voortgaande: met *Shabbath* de week, in de *feesten* het jaar, in het *vrijlatingsjaar* de jaarweek, in het *Jobeljaar* den zeven-jaarweken-cyclus afsluitend. Hoofdstuk 24 is dan om bijzondere redenen tusschen de jaarverdeeling en de verdere tijdwijding ingeschoven. Wat de feestenlijst zelve aangaat, worden hier Shabbath, Pésach en Wekenfeest, Herinnerings-, Verzoendag, Loofhutten- en Slotfeest genoemd. Pésachfeest en Verzoendag worden, als reeds vroeger, evenals de Shabbath, uitvoerig besproken, hier slechts kort behandeld; daarentegen worden Weken- en Loofhuttenfeest in den breede besproken. Waar Ex. 23 en 34 slechts over den *bodem* wordt gehandeld, wordt bij opsomming der feesten uitsluitend van de *landbouw-feesten* melding gemaakt. Deut. 16, waar het vooral te doen is om de verplichte samenkomst in den tempel op den voorgrond te stellen, worden evenzeer alleen die feesten genoemd, waarop zoodanig naar den tempel opgaan verplicht was. Hier en Num. 28 en 29 worden daarentegen *alle* feesten genoemd, zoowel die het karakter dragen van wijding, Shabbath, — als die meer de verzoening op den voorgrond brengen, Herinnerings- en Verzoendag, — als eindelijk de historische en landbouwfeesten. Terwijl hier echter het hoofddoel is om de orde der feesten in den loop des jaars aan te geven, wordt in Numeri uitsluitend het buitengewone nationale feest-offer besproken. De hier behandelde

לא עַד־בֹּקֶר אֲנִי יְהוָה׃ וּשְׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי
לב יְהוָה׃ וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי
לג יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃ הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
רביעי לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה׃ * פ
כג א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם מֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם

---

bijzondere offers zijn niet de speciale *feestoffers*, maar zijn offergaven in verband met de landbouwkundige beteekenis van het feest. Toch wordt bij *alle* feesten in een algemeenen term het feestoffer vermeld: והקרבתם אשה לה׳. — Door velen wordt erop gewezen, dat het getal *zeven* in den feestcyclus een zoo groote rol speelt: den *zevenden* dag is Shabbath, na tweemaal *zeven* dagen in de eerste maand is het eerste feest van *zeven* dagen; na *zeven* weken is wederom een feest; voornaamste feestmaand is de *zevende* maand, die met den herinneringsdag begint, om na tweemaal *zeven* dagen een *zeven*daagsch Loofhuttenfeest te doen vieren, waaraan tot afsluiting van den jaar-feest-cyclus een dag als Slotfeest wordt toegevoegd. Te zamen vormen de feesten *zeven* werkonthoudingsdagen (eerste en zevende dag van het Paaschfeest, een dag Wekenfeest, een Herinnerings-, een Verzoendag en eerste en achtste dag Loofhuttenfeest).

2. Met het oog op de breede uiteenzetting in ons vers, zien sommigen daarin niet een opschrift, maar een zelfstandige bepaling, en vertalen: *de bijeenkomsttijden Gods, die gij zult uitroepen* (= bestemmen, bepalen) *tot heilige bijeenroepingen — dat zijn ook Mijne* voor Uw samenkomst met Mij *bepaalde tijden*. Dan zou in ons vers liggen, dat niet *astronomisch bepaalde* dagen, maar naar de aangegeven tijden *door Israël*, in zijne vertegenwoordigers, *vast te stellen* dagen moeten worden gevierd. Het recht dus tot in verband met kalendervaststelling noodige verlegging der feesten op een dag, die soms enkele dagen van den astronomisch juisten kan gescheiden zijn. — מועדי ה׳, *God gewijde* tijden. מועד, van יעד, *bestemmen*, en wel speciaal: *plaats of tijd bestemmen* tot samenzijn; dus: *plaats* of *tijd van bijeenkomst;* hier het laatste: tijden, waarop Israël met God samenkomt, waarop het zich onttrekt aan het gewone leven, om zich Gode te wijden. Over מקרא קדש vgl. Ex. 12,16, waar NACHM. verklaart: *bijeenroeping naar het heiligdom*; voor den Shabbath is echter zoodanige bijeenroeping niet voorgeschreven; — anderen: *bijeenroeping tot heiliging*, of *uitroeping tot heiliging;* de Shabbath is echter juist de eenige in den rij der bijzondere dagen, die niet van datum, dus van bepaling door menschen, afhankelijk is; hij keert geregeld na verloop van zes dagen terug. Vs. 3 bij Shabbath moet dus מקרא קדש waarschijnlijk verklaard worden: *oproeping tot heiliging*, de dag zelf noodigt tot heiliging uit. מקרא dan als zelfstandig gebruikte onbepaalde wijs, evenals in למקרא הצדה, Num. 10,2; קדש, *heiliging*, eig. iets heilig, heiligheid, — terwijl מקדש vooral het *heiligdom*, de gewijde plaats beteekent. Die *oproeping tot heiliging* ligt naar RASHIE en MENDELSSOHN in de verplichting den dag te wijden door kleeding, voeding enz. De dag roept ons dan op om hem te wijden, het is *eene oproeping tot heiliging van den dag*; anderen verklaren: de dag roept ons op tot heiliging van onszelf, eene *oproeping tot zelfheiliging*.

3 Mijne feestdagen. Zes dagen mag werk verricht worden, maar op den zevenden dag is hoogste rustdag, eene oproeping tot heiliging, geenerlei werk zult gij verrichten; rustdag is het ter eere des Eeuwigen, in al uwe woonplaatsen.
4 Deze zijn de bijeenkomsttijden des Eeuwigen, oproepingen
5 tot heiliging, die gij op hun bepaalden tijd zult uitroepen: In de eerste maand, op den veertienden dag der maand, tusschen
6 de beide avonden, het Pésachoffer ter eere des Eeuwigen. En op den vijftienden dag dier maand is het feest der ongezuurde brooden, ter eere des Eeuwigen; zeven dagen zult gij onge-
7 zuurde brooden eten. Op den eersten dag zal voor u eene oproeping tot heiliging zijn; geenerlei dienstwerk zult gij ver-
8 richten. En gij zult een vuurgave brengen ter eere des Eeuwigen, gedurende zeven dagen; op den zevenden dag zal oproeping tot heiliging zijn; geenerlei dienstwerk zult gij verrichten."
10 9 De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Spreek tot de kinderen Israëls en zeg tot hen: als gij in het land zult gekomen zijn, dat Ik u geef, en gij den oogst ervan

---

3. ששת ימים, telkens zes dagen in iedere week. De *Shabbath* behoort wel niet eigenlijk tot de מועדים en staat hier alleen *als grondlegger* voor het leven van geheel het jaar aan het hoofd der feestenopsomming. Van het bijzonder offer wordt dan ook zelfs niet met den algemeenen term melding gemaakt, terwijl vs. 4 een algemeen opschrift voor de feestenrij bevat. — Over שבת שבתון vgl. Lev. 16,23. Andere feesten, behalve Shabbath en Verzoendag, heeten slechts שבתון (niet שבת). Over מלאכה en מלאכת עבודה zie onze aant. Ex. 20,10. — שבת הוא לה', *rustdag ter eere des Eeuwigen*, niet uitsluitend om tegemoet te komen aan de noodzakelijkheid voor den mensch, om te rusten van zijn lichamelijk werk, maar God huldigend niet-werken. — בכל מושבתיכם. Naar NACHM. *in al uwe woningen*, niet echter in *Mijne* woning, den tempel, waar alle voor den offerdienst dien dag onafwijsbaar noodzakelijke verrichtingen mogen geschieden. WESSELY: *de dag, die* naar de ligging en den zonnestand *in ieder uwer woonplaatsen de zevende is, zij rustdag*, hoewel, volgens het tijdverschil, in Palaestina de Shabbath misschien reeds lang voorbij is of nog moet aanbreken. — Het Nieuwemaansfeest, dat Num. 28,11 op den Shabbath volgt, omdat het een bijzonder offer heeft, wordt hier niet genoemd, omdat het geen eigenlijk *feest* is; werkverbod geeft de Thora daaromtrent niet; bovendien is het een dag, die met Israëls geschiedenis of volksleven geen bijzonder verband houdt, maar zijn viering alleen ontleent aan zijne astronomische beteekenis. In de rij der *feesten* behoort hij dus niet thuis.

4. Shabbath keert periodiek terug, vast elken zevenden dag. Feesten hangen niet van den dag der week, maar van de bepaling van den datum, dus van den mensch af; daarom hier de vermaning: ze zooveel mogelijk op hun bepaalden tijd vast te stellen. Die tijd wordt namelijk bepaald door het zichtbaar worden der nieuwe maan. Op getuigenverklaring daaromtrent bepaalde dan het Synhedrion, in den persoon van zijnen voorzitter, den dag van intrede der nieuwe maand, waarmede die van het feest van zelve was gegeven. Naar de bij vs. 2 gegeven opvatting van dit vers, is ons vers eerst het opschrift van de feestenopsomming.

ג מוֹעֲדָי׃ שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת
שַׁבָּתוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ שַׁבָּת הִוא לַיהוָה
בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם׃ פ

ד אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם׃
ה בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבַּיִם פֶּסַח
ו לַיהוָה׃ וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג הַמַּצּוֹת לַיהוָה
ז שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ׃ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ
ח יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה
לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת
עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ פ

ט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וּקְצַרְתֶּם

---

5. **פסח**, *Pésach-offer* (vgl. Ex. 12,2 vv.) = de tijd van het Paaschoffer, מועד הפסח.

6. **חג**, *feest*. De drie namen voor *feest* onderscheiden zich v. s. aldus: מועד, dag, waarop wij met God *samenkomen*; רגל, waarop wij naar den tempel *opgaan*; חג, waarop wij als nationaliteit ons *in één kring voelen*. — מצות תאכלו, *zult gij*, zoo gij brood eten wilt, niet anders dan *ongezuurde brooden eten*.

7. **מלאכת עבדה**, zie Ex. 12.16. V. s. een werkelijk in dienst der *aarde* volbracht werk; מלאכה daarentegen elk werk, ook dat, wat men ter verkrijging van *persoonlijke* genieting verricht.

8. **והקרבתם אשה**, de in Num. 28 en 29 nauwkeurig opgenoemde bijzondere feestoffers.

9. Na de bespreking van het Paaschfeest, in verband met het Paaschoffer en den uittocht uit Egypte, wordt met een nieuw inleidingsformulier וידבר de ceremonie behandeld, die de verbinding vormt tusschen Paasch- en Wekenfeest als landbouwfeesten. Deze handeling moet op den tweeden dag van het Paaschfeest geschieden en daarmede begint dan de 'Omer-telling die tot het Wekenfeest leidt. De daarover handelende passage wordt dan ook direct aan onze plaats aangesloten (zonder וידבר) vs. 15—22; terwijl vs. 23, 26 en 33 ieder nieuw feest opnieuw met וידבר wordt ingeleid. Vs. 9—22 vormen dus eigenlijk één geheel.

10. **כי תבאו**. Eerst ná de komst in het land zou dit voorschrift gelden. — עמר, *een 'Omer*, de dagprovisie voor een persoon (Ex. 16,36). — ראשית קצירכם, *het eerst gemaaide*. Naar de traditie bestond dit offer uit gerst. Deze toch is in Palaestina eerder rijp dan de tarwe en het spreekt dus van zelve, dat daarvan het eerst een offer gebracht wordt. Daar vs. 17 bij het

maaien zult, dan zult gij den 'Omer der eerstelingen van uwen
11 oogst tot den priester brengen. Deze zal met den 'Omer eene
wending maken vóór den Eeuwige, tot welgevallen voor u; daags
12 na het feest zal de priester de wending ermede maken. En gij
zult bereiden op den dag, dat gij met den 'Omer eene wending
maakt, een schaap, zonder gebrek, onder het jaar, tot brandoffer
13 ter eere des Eeuwigen. En het daarbij behoorende meeloffer:
twee tienden [van een Epha] meelbloem, met olie aangemengd,
tot vuurgave ter eere des Eeuwigen, tot lieflijken geur, en het
daarbij behoorende plengoffer: wijn, een vierde van een Hien.
14 En brood, en geschroeide en versche korrels moogt gij niet
eten tot op dien dag zelf, totdat gij het offer van uwen God
zult gebracht hebben; eene eeuwige wet voor uwe geslachten
15 in al uwe woonplaatsen. — Gij zult u nu tellen van den dag
na den feestdag, vanaf den dag, dat gij den 'Omer der wending
16 gebracht hebt, zeven weken; volle weken zullen het zijn. Tot
op den dag na de zevende week zult gij vijftig dagen tellen, en

---

Wekenfeest van een eerstelingsoffer van מנחה, d. w. z. *tarwemeel* sprake is, kan hier bij het Paaschfeest niet aan tarwe gedacht zijn. — De 'Omer om in den tempel te brengen moest het eerst gesneden akker-koren zijn. — Over de behandeling van dit meeloffer vgl. Lev. 2,14.

11. ממחרת השבת, *daags ná den* eersten *feestdag* van het Paaschfeest, evenals Jos. 5,11 ממחרת הפסח, *den dag ná dien, aan welks vooravond het Pésach-offer is gegeten.* Met de Tsadduceërs aan den *Shabbath* te denken, gaat hier niet aan, daar dan óf geen bepaalde Shabbath was aangewezen, óf hoogstens de Shabbath, die in de zeven Paaschdagen inviel. Evenmin kan men met HITZIG verklaren: *den dag ná den* laatsten Paasch-*feestdag*; שבת beteekent niet juist: *de zevende dag der week*, maar *rustdag*, hoewel behalve de Verzoendag geen der feestdagen שבת genoemd wordt. Hier beteekent שבת niets anders dan: *werkonthoudingsdag* en wel die, waarover zooeven is gesproken, de eerste dag van het Paaschfeest. Ware de dag na het einde van het geheele Paaschfeest bedoeld dan moest, zooals WESSELY opmerkt, het hier luiden: ממחרת החג, *den dag ná het feest.* HIRSCH meent, dat שבת hier evenals 25,2 beteekent: *rust van den akker*; dan zouden de woorden verklaard moeten worden: *op den morgen ná den dag, tot welken de akker moest rusten*, niet afgemaaid mocht worden; zonder dat dus echter in die woorden eene duidelijke dagaanwijzing ligt, die dan alleen traditioneel vaststaat. — Over תנופה zie Ex. 29,24, Lev. 7,30.

12. Het hier genoemde brandoffer behoort bij den 'Omer en wordt gebracht behalve het Num 28,19 en 20 besproken feestoffer. — ביום הניפכם. Aangesproken is: het volk in zijn geheel; *gij zult bereiden*, d. w. z. op gemeenschappelijke kosten door de priesters doen brengen, *op den dag, waarop gij de wending maakt met den 'Omer*, natuurlijk gij, vertegenwoordigd door den dienstdoenden priester. Wat de priester namens het volk verricht, wordt het volk zelve geacht te doen.

13. Terwijl naar Num. 15,4 bij een *schaap* in den regel slechts *één* tiende Epha meel, is hier een meeloffer van *twee* tienden voorgeschreven. De *wijn* blijft volgens onzen tekst als altijd: ¼ Hien = drie Log. Naar de traditie de olie eveneens.

אֶת־קְצִירָהּ וְהֲבֵאתֶם אֶת־עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל־הַכֹּהֵן׃
יא וְהֵנִיף אֶת־הָעֹמֶר לִפְנֵי יְהוָה לִרְצֹנְכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת יְנִיפֶנּוּ
יב הַכֹּהֵן׃ וַעֲשִׂיתֶם בְּיוֹם הֲנִיפְכֶם אֶת־הָעֹמֶר כֶּבֶשׂ תָּמִים בֶּן־
יג שְׁנָתוֹ לְעֹלָה לַיהוָה׃ וּמִנְחָתוֹ שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת בְּלוּלָה
בַּשָּׁמֶן אִשֶּׁה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ וְנִסְכֹּה יַיִן רְבִיעִת הַהִין׃
יד וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד
הֲבִיאֲכֶם אֶת־קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל
טו מוֹשְׁבֹתֵיכֶם׃ ס וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם
הֲבִיאֲכֶם אֶת־עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה׃
טז עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם

---

14. Brood en קלי (= קלוי Lev. 2,14) *geschroeide* aren of korrels en het daaruit gewonnen meel, en כרמל, *versche*, den halm vullende *korrels*, mochten tot *dien dag zelf*, totdat die dag geheel was aangebroken, niet gegeten worden; nader gepreciseerd: en ook na het aanbreken van den dag, niet vóórdat *het offer der eerstelingen is gebracht en de wending ermede gemaakt* enz. Verboden is dus, in welken vorm ook van nieuw koren van een der vijf graansoorten te eten, voordat de 'Omer is gebracht. — בכל מושבותיכם. Volgens sommigen in de gewone beteekenis: *in al uwe woonplaatsen*, ook buiten het heilige land, geldt het verbod van nieuw koren te eten vóór den 'Omer; v. a. echter geldt het verbod, als in verband staande met den bodem des heiligen lands, alleen Palaestina, en beteekent בכל מושבותיכם: *eerst als gij allen er in zult wonen*, d. w. z. dat het verbod, nieuw koren te eten vóór den 'Omer, eerst zou gelden ná de verovering des lands, als Israël zich er metterwoon gevestigd zou hebben.

15. **ספר**, *tellen* van onstoffelijke, niet tastbare dingen, ook wel van groote hoeveelheden; zoo Gen. 15,5 van de sterren. Oorspronkelijk schijnt het gebruikt te worden van schriftelijke telling, terwijl מנה meer voor *mondeling tellen* wordt gebezigd, en dus voor kleine hoeveelheden en zuiver concrete zaken. — ממחרת היו״ט, *van af den dag na den* vs. 11 genoemden *rustdag;* dus van af den tweeden dag van het Paaschfeest; dat niet de dag na den *laatsten* Paaschfeestdag bedoeld is, blijkt uit het bijgevoegde מיום הביאכם. — שבע שבתות, *zeven weken;* שבת is hier gebruikt in den zin van: *week*, periode van den eenen Shabbath tot den anderen. Deut. 16,9 wordt daarvoor שבועות, eig. *zevental*, speciaal: zevendaagsche periode, *week*, gebruikt. Deze tellingsplicht rust op ieder individu; de Thalmoed vindt daarvoor eene aanwijzing in de hier gebruikte meervoudsvormen: וספרתם לכם, terwijl bij de telling der jaren eener Jobelperiode (Lev. 25,8), waar alleen het staatsgezag, het Synhedrion, de telling verricht, de enkelvoudvormen וספרת לך gebruikt worden. — תמימת תהיינה, *zeven volle weken*, afgerond, waaraan niets ontbreekt, maar ook geen dag meer (Nachm.).

16. **עד ממחרת השבת השביעת**, *tot den dag na* het einde van *de zevende week* zult gij tellen *vijftig dagen*; die dag zelf echter wordt niet geteld,

dan een nieuw meeloffer ter eere des Eeuwigen brengen.
17 Uit uwe woonplaatsen zult gij brengen brood tot wending;
twee, — twee tienden — meelbloem zullen zij zijn, gezuurd
zullen zij gebakken worden; als eerstelingen ter eere des
18 Eeuwigen. En gij zult brengen bij het brood zeven schapen
zonder gebrek, onder het jaar, en één var, jong van een rund,
en twee rammen; — zij zullen een brandoffer zijn ter eere
des Eeuwigen — benevens hun meel- en plengoffers, eene vuur-
19 gave, tot lieflijken geur ter eere des Eeuwigen. Gij zult verder
bereiden één geitenbok tot zondoffer en twee schapen onder
20 het jaar tot vredeoffer. De priester zal met hen bij het brood
der eerstelingen eene wending maken vóór den Eeuwige met de
twee schapen; gewijd zullen zij zijn voor den Eeuwige, voor den
21 priester. En gij zult op dien dag zelf uitroepen, eene oproeping

---

zoodat de telling slechts 49 dagen omvat. Terwijl het vorige vers *telling van weken* voorschrijft, voegt ons vers daar *telling van dagen* aan toe, zoodat men zoowel de dagen, als de daardoor gevormde weken tellen moet. — והקרבתם, *en* dan, op den vijftigsten dag, *zult gij brengen* מנחה חדשה, *een nieuw meeloffer*, d. i. v. s. een meeloffer van den nieuwen oogst; dan zou men מנחת חדש of iets dgl. verwachten; de traditie: *een nieuw meeloffer*, het eerste meeloffer, dat van nieuwe tarwe, van den oogst van dit jaar, in het heiligdom mag worden gebracht. De 'Omer bestond uit gerst, en na het brengen daarvan was het koren van den nieuwen oogst, ook de tarwe, slechts voor *profaan* gebruik geoorloofd; eerst ná het hier bedoelde meeloffer, dat in het volgende vers beschreven wordt, is ook het *brengen van offers* van den nieuwen oogst geoorloofd. (Vgl. Ex. 34,22, waar de dag genoemd wordt: de dag van *de eerstelingen van den tarweoogst*). Anderen verklaren מנחה חדשה: *een meeloffer met* geheel bijzondere, *nieuwe voorschriften*, nl. dat geheel uit *gezuurd* brood bestaat, wat bij geen ander meeloffer het geval is; zelfs het brood bij het dankoffer is slechts ten deele gezuurd; van de eene helft werden ongezuurde brooden gemaakt. (Lev. 7,12 en 13).

17. ממושבתיכם. *uit de u aangewezen woonplaatsen*, van in het heilige land gegroeid koren. — לחם תנופה, *brood, waarmede eene wending gemaakt moet worden*, eerst in de volgende woorden nader omschreven: שתים, *twee* brooden; שני עשרנים, samen *van twee tienden*, ieder brood uit $^1/_{10}$ Epha, — zoowel qualitatief als quantitatief gelijk. — סלת תהיינה, *van meelbloem*, d. i. tarwebloem (vgl. Ex. 29,2). — חמץ תאפינה, *na gezuurd te zijn, moeten zij gebakken worden*, het moeten brooden zijn, zooals zij in het gewone dagelijksche leven gebruikt worden, ieder in de hoeveelheid, die als voedsel voor één dag voor één persoon voldoende is.

18. Ook het hier genoemde dieren-offer heeft met het Num. 28,27 besproken feestoffer niets te maken. — ומנחתם ונסכיהם, de naar de voorschriften van Num. 15 bij iedere diersoort behoorende meel- en plengoffers, die eveneens geheel op het altaar komen. — Het dieroffer wordt gebracht על הלחם, *bij het brood*. Het brood is hoofdzaak.

19. Alle elementen der feestoffers zijn hier vertegenwoordigd: een brandoffer, bestaande uit: var, rammen en schapen, (hier *twee* rammen en *één* var, terwijl bij het feestoffer van dien dag *één ram en twee varren* worden gebracht) en ook een *zondoffer*. Bovendien echter nog twee schapen

א הגדה

יז מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה : מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם תָּבִיאוּ לֶחֶם תְּנוּפָה
שְׁתַּיִם שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת תִּהְיֶינָה חָמֵץ תֵּאָפֶינָה בִּכּוּרִים
יח לַיהוָה : וְהִקְרַבְתֶּם עַל־הַלֶּחֶם שִׁבְעַת כְּבָשִׂים תְּמִימִם בְּנֵי
שָׁנָה וּפַר בֶּן־בָּקָר אֶחָד וְאֵילִם שְׁנָיִם יִהְיוּ עֹלָה לַיהוָה וּמִנְחָתָם
יט וְנִסְכֵּיהֶם אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה : וַעֲשִׂיתֶם שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד
כ לְחַטָּאת וּשְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה לְזֶבַח שְׁלָמִים : וְהֵנִיף הַכֹּהֵן
אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכֻּרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה עַל־שְׁנֵי כְבָשִׂים
כא קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַיהוָה לַכֹּהֵן : וּקְרָאתֶם בְּעֶצֶם ׀ הַיּוֹם הַזֶּה מִקְרָא־

---

tot vredeoffer, het eenige voorbeeld, dat in naam des volks een vredeoffer wordt gebracht, וזבחי שלמי צבור.

20. De traditie verklaart dit vers aldus: *de priester zal met hen,* de schapen, *eene wending maken bij het brood der eerstelingen,* het brood is hoofdzaak. Bij wendingen van offerdeelen met brood ligt anders het brood, als iets bijkomstigs, *op* de offerdeelen; hier is het brood hoofdzaak en bij de wending komen de schapen, als het ware, *op het brood* te liggen; — doch anderzijds: het levende dier staat boven het voedingsmiddel, en dus על גני כבשים, *het brood als bijkomstig bij de schapen* te beschouwen; — vandaar de bepaling, dat zij naast elkander moeten liggen bij de wending. — WESSELY: *hij zal met hen,* de schapen, *eene wending maken,* terwijl zij liggen *bij de brooden,* — en ook met hen, de brooden, eene wending maken, terwijl zij liggen *bij de schapen;* de zin is dan: hij zal ze bij elkander nemen en zoo met hen samen eene wending maken; והניף אתם moet dan ook voor על שני כבשים herhaald gedacht worden. Nieuweren: *en de priester zal met de schapen eene wending maken tegelijk met de eerstelingsbrooden;* — *met de beide schapen zullen zij,* de eerstelingsbrooden, *den Eeuwige gewijd, voor den priester zijn.* — קדש יהיו לה׳ לכהן, de brooden *zullen den Eeuwige gewijd voor den priester zijn;* niets komt ervan op het altaar, maar eens, door het offeren der offerdeelen van de schapen op het altaar, den Eeuwige gewijd, gaan zij geheel aan den priester over. Ook het vleesch der vredeoffer-schapen wordt natuurlijk door den priester gegeten.

21. וקראתם בעצם היום הזה. Het voorwerp van וקראתם is volgens sommigen de volgende zinsnede: מקרא קדש יהיה לכם, *gij zult uitroepen, dat het een oproeping tot heiliging is.* Deze formule komt echter afzonderlijk bij de feesten zoo dikwijls voor, dat het bezwaarlijk aangaat hier aan te nemen, dat het uitroepen van dit voorschrift bijzonder bij dit feest tot plicht zou zijn gesteld. Anderen meenen daarom, dat het voorwerp van וקראתם is verzwegen en de zin is: *op dezen* vijftigsten *dag zelf zult gij* het feest *vaststellen.* Verzwegen voorwerp is dan מקרא קדש, evenals vs. 2. De bedoeling zou dan de volgende zijn: uit Ex. 19 blijkt, dat de wetgeving omstreeks den hier behandelden tijd des jaars moet hebben plaats gehad. Omtrent den juisten datum loopen de meeningen uiteen. Zij had plaats op Shabbath; daar echter over den dag van den uittocht uit Egypte verschil van meening bestaat, daar die v. s. op Donderdag, v. a. op Vrijdag had plaats gehad, valt naar de eerste meening de Wetgeving op den 51sten,

tot heiliging zal het voor u zijn; geenerlei dienstwerk zult gij verrichten; eene eeuwige wet in al uwe woonplaatsen, voor
22 uwe nakomelingen. En als gij den oogst van uw land maait, zult gij den hoek van uw veld bij uw maaien niet geheel wegnemen en de oplezing van uwen oogst zult gij niet oplezen; voor den arme en den vreemde zult gij ze achterlaten; Ik ben de Eeuwige, uw God."
24 23 De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Spreek tot de kinderen Israëls, als volgt: in de zevende maand; op den eerste der maand, zult gij eenen rustdag hebben, een herinnering met
25 bazuingeschal, eene oproeping tot heiliging. Geenerlei dienstwerk zult gij verrichten en een vuuroffer brengen ter eere des
27 26 Eeuwigen." — De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Maar op den tiende dier zevende maand, — de dag der verzoening is het — eene oproeping tot heiliging zal voor u zijn en gij zult uw personen onthouding opleggen; en gij zult een vuuroffer
28 brengen ter eere des Eeuwigen. En geenerlei werk zult gij verrichten op dien dag zelf; want een dag van verzoening is het, om
29 verzoening voor u te doen vóór den Eeuwige, uwen God. Want ieder persoon, die zich geene onthouding zal opleggen op dien

---

volgens de tweede op den 50sten dag ná 15 Niesan. Nu vermeldt de Thora van deze historische zijde van het feest niets, maar zegt integendeel hier: *op dezen* vijftigsten *dag zelf* moet gij uw feest bepalen, onafhankelijk van datum en dag der wetgeving; ook al zou door de bepaling van den nieuwemaansdag, — die bij vaststelling op grond van getuigenverklaring niet, als bij ons, aan zoo vaste regelen is gebonden, — het feest niet op den *zesden*, maar op den *vijfden* of *zevenden* Siewan invallen, — gij moogt u daaraan niet storen, maar hebt den 50sten dag na het Paaschfeest als feestdag te bepalen.

22. Niet alleen God den dank brengen als Bron en Gever van den oogst, maar dien dank en die erkenning ook in daden omzetten; — daarom worden hier met een enkelen trek de voorschriften van 19,9 en 10 in herinnering gebracht. Het *eerste* van den oogst voor God, — het *laatste* voor de armen.

24. בחדש השביעי. Naar WESSELY, evenals בחדש הראשון vs. 5 algemeen opschrift: *in de zevende maand* zijn de volgende feesten te vieren: *op den eerste* enz. Vs. 27 en 34 wordt dan ook gesproken van: *de genoemde zevende maand*, החדש השביעי הזה. — זכרון תרועה, waarschijnlijk: *een herinnering*, een dag, waarop de mensch zich zijn verleden behoort voor den geest terug te roepen, *met bazuingeschal*. *Herinneringsbazuingeschal* zou moeten uitgedrukt zijn door תרועת זכרון, evenals Ex. 28,12 אבני זכרון. Anderen: *herinnering aan bazuingeschal*, waarop wij eraan moeten denken dien plicht te vervullen. Het is dan echter niet duidelijk, waarom juist deze dag en deze plicht bijzonder zoo wordt aangeduid. Num. 10,10, waar bij elken Nieuwemaansdag van תרועה wordt gesproken, wordt alleen aan het blazen op *trompetten* bij het offer gedacht, terwijl hier op dit feest, dat Num. 29,1 יום תרועה genoemd wordt, sprake is van תרועה op een שופר, een van nature hollen dierhoren. — תרועה is de naam van een bepaald geluid, zooals Num. 10,7 blijkt, waar als signalen תרועה en תקיעה worden onder-

קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם
כח בְּכָל־מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם : וּבְקַצְרְכֶם אֶת־קְצִיר אַרְצְכֶם
לֹא־תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי
וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם : *
כט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר : דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
כד בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה
כה מִקְרָא־קֹדֶשׁ : כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה
כו לַיהוָה : ס וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר : אַךְ בֶּעָשׂוֹר
כז לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפֻּרִים הוּא מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם
כח וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה : וְכָל־מְלָאכָה
לֹא תַעֲשׂוּ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כִּפֻּרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם
כט לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם : כִּי כָל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא־תְעֻנֶּה בְּעֶצֶם

---

scheiden. Het eerste is een *gebroken*, het laatste een *gerekt* geluid. De naam יום התרועה duidt reeds aan, dat de Theroe'a, het gebroken geluid, hoofdzaak is. Naar de traditie moet elke Theroe'a voorafgegaan en gevolgd worden door een Theki'a, een gerekten toon; terwijl op den herinneringsdag drie zulke Theroe'as moeten worden geblazen, dus negen tonen. Twijfel omtrent het juiste Theroe'a-geluid: of het zuchtend, dus gerekte gebroken tonen, — of snikkend, kort afgebroken, snel opeenvolgende geluiden, — of de combinatie van die beiden, zuchten gevolgd door snikken — moet zijn, gaf aanleiding tot de bij ons gevolgde orde van dertig geluiden: driemaal de gecombineerde Theroe'a, telkens voorafgegaan en gevolgd door Theki'a, — dan driemaal de zuchtende Theroe'a, eveneens telkens met twee Theki'as, en eindelijk driemaal de snikkende Theroe'a, wederom voorafgegaan en gevolgd door Theki'a.

27. **אך**, *maar*. Ook de tot nu toe genoemden zijn feestdagen, waarop echter slechts מלאכת עבודה, *dienstarbeid* verboden is; *doch op den tiende dezer maand* is een feestdag, waarop *alle arbeid* verboden is, als op den Shabbath (RASHBAM). WESSELY laat de tegenstelling tevens slaan op het voorgeschreven *vasten*, tegenover de *vreugde*, ook in genieten van spijs en drank zich uitend, die voor de andere feesten geldt Bij de voorafgaande feesten is echter van die viering met geen enkel woord melding gemaakt. — יום הכפרים הוא, als tusschenzin op te vatten, terwijl de hoofdzin met de woorden מקרא קדש wordt voortgezet. Over ועניתם את נפשתיכם zie Lev. 16,29. — והקרבתם, de Lev. 16 en Num. 29 voorgeschreven bijzondere offers.

28. **בעצם היום הזה**, *dien dag zelf*, onafhankelijk van den offerdienst en den tijd van den dag, waarop die plaats heeft, — dien *geheelen* dag mag geen werk worden verricht, — *want een dag van verzoening is het* (zie ook vs. 32).

30 dag zelf, zal uit zijn volk uitgeroeid worden. En ieder per-
soon, die eenig werk zal verrichten op dien dag zelf, dien
31 persoon zal Ik uit het midden van zijn volk verdelgen. Geenerlei
werk zult gij verrichten; een eeuwige wet voor uwe nakome-
32 lingen in al uwe woonplaatsen. Hoogste rustdag zij hij voor
u, en gij zult uw personen onthouding opleggen; op den negende
der maand tegen den avond, van avond tot avond zult gij
uwen rustdag houden."
34 33 De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Spreek tot de
kinderen Israëls, als volgt: op den vijftienden dag dezer zevende
maand is het Loofhuttenfeest, zeven dagen, ter eere der Eeuwi-
35 gen. Op den eersten dag is oproeping tot heiliging; geenerlei
36 dienstwerk zult gij verrichten. Zeven dagen zult gij een vuur-
offer brengen ter eere des Eeuwigen; op den achtsten dag is
u dan oproeping tot heiliging, en zult gij een vuuroffer brengen
ter eere des Eeuwigen; — Slotfeest is het; — geenerlei dienstwerk
37 zult gij verrichten. Deze zijn de bepaalde tijden des Eeuwigen, —
die gij als oproepingen tot heiliging zult uitroepen, — om een
vuuroffer te brengen ter eere des Eeuwigen, brand- en meeloffer,

---

30. **והאבדתי**, de straf van uitroeiïng. Naar WESSELY's opmerking ligt in deze gewijzigde uitdrukking voor כרת, dat deze straf niet eeuwigdurend is, maar een *tijdelijk verloren gaan;* אבד, iets gaat verloren, wat later kan worden teruggevonden. SIPORNO ziet in כרת een *lichamelijke* uitroeiïng, in אבדן *het verloren gaan der ziel.*

31. Het werkverbod nog eens herhaald, om eeuwige en plaatselijk onbeperkte geldigheid der wet te vermelden.

32. **שבת**, eig. *ophouden met bezigzijn*, kan zoowel beteekenen: ophouden *met werken*, als: *met genieten.* De Shabbath eischt alleen het eerste, de Verzoendag ook het laatste; dus: שבת שבתון ··· ועניתם. — בתשעה לחדש בערב, *op den negende der maand tegen den avond;* d. w. z. met den avond van den negende; daar nu naar Gen. 1 de etmalen gerekend worden van avond tot morgen, ziet de Thalmoed hier het voorschrift aangeduid, niet dan *kort vóór het invallen van den avond* met vasten te beginnen. Den 9de zelf mag niet gevast worden, doch een kleine tijdruimte vóór den nieuwen dag behoort reeds in de onthouding van den Verzoendag te worden opgenomen. — תשבתו שבתכם, *zult gij uwen onthoudingsdag vieren*, zoowel wat werken, als wat genieten aangaat.

36. **אשה**, de Num. 29,13—34 voorgeschreven feestoffers. — ביום השמיני. Daar vs. 34 gezegd is, dat het Loofhuttenfeest *zeven dagen* duurt, met één dag מקרא קדש, — behoort de *achtste dag* niet meer daarbij, maar is een zelfstandig feest, zooals uit het offer, Num. 29,36, reeds voldoende blijkt. — עצרת, RASHIE: *terughouding*, dag, waarop gij nog door God in het heiligdom wordt teruggehouden; IBN 'EZRA, WESSELY e. a.: *onthouding* van werk; — tegen de eerste opvatting spreekt, dat ook de zevende dag van het Paaschfeest Deut. 16,8 eveneens עצרת genoemd wordt, hoewel dan oponthoud in het heiligdom niet noodzakelijk is. Tegen de tweede is aan te voeren, dat dan *alle* feesten עצרת konden heeten. Wél wordt aangevoerd, dat op den achtsten dag van het Loofhuttenfeest en den zevenden dag van het Paaschfeest geen *andere* plichten bestaan dan *werkonthouding*, dus bijv. geen wonen in hutten, geen eten van ongezuurd brood is voorgeschreven, maar men verliest dan uit het oog, dat den zevenden dag van

ל הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה מֵעַמֶּיהָ׃ וְכָל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כָּל־
מְלָאכָה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְהַאֲבַדְתִּי אֶת־הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב
לא עַמָּהּ׃ כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם
לב בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם׃ שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִוא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־
נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב מֵעֶרֶב עַד־עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ
שַׁבַּתְּכֶם׃ * פ

לג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
לד בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת
לה יָמִים לַיהוָה׃ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה
לו לֹא תַעֲשׂוּ׃ שִׁבְעַת יָמִים תַּקְרִיבוּ אִשֶּׁה לַיהוָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי
מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה עֲצֶרֶת הִוא
לו כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר־
תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אִשֶּׁה לַיהוָה עֹלָה וּמִנְחָה

---

het Paaschfeest het *verbod* om iets gezuurds te eten nog steeds geldt. — De stam עצר beteekent: *in-* of *afsluiten*, en de meest waarschijnlijke verklaring is dan ook: *slotfeest*, dat eene reeks van feestdagen afsluit. Zoo de laatste dag van Paasch- en Loofhuttenfeest.

37. להקריב hangt niet van מקראי קדש af, daar het brengen van feestoffers ook op de middendagen geschiedde, die geen מקראי קדש waren. Men verklare dus: *dat zijn de bepaalde tijden ... om te brengen.* Men behoeft dan niet met Wessely te verklaren: *dat zijn de bepaalde tijden, die gij* ten deele *als oproepingen naar het heiligdom zult uitroepen* en allen zult bestemmen *om te brengen.* Onder זבח wordt hier v. s. als gewoonlijk *vredeoffers* verstaan. Met de woorden עלה ומנחה זבח ונסכים wordt nl. gedoeld op de, althans op de drie opgangsfeesten verplichte „brandoffers bij het verschijnen in den tempel" en de „feestvierings-vredeoffers". — Bij עולות ראייה en שלמי חגיגה, brand- en vredeoffers, behooren naar Num. 15,3 meel- en plengoffers. Daar dan echter de volgorde עלה ומנחה זבח ונסכים vreemd is, daar men: *brand- en vredeoffers met de* daarbij behoorende *meel- en plengoffers* zou verwachten, verklaart Wessely, dat in deze woorden ook al de in ons hoofdstuk genoemde en aangeduide offers begrepen zijn, dus onder זבח ook de *zondoffers* bij de feestoffers zijn te verstaan, waarbij geen meeloffer gebracht wordt. Dan worden dus genoemd: *brandoffers met* de daarmede steeds gepaard gaande *meeloffers*, — *dieroffers*, waaronder ook die niet door een meeloffer worden begeleid, — en eindelijk *plengoffers*, ten deele verbonden met sommige offersoorten, maar ook doelende op de traditioneel vaststaande *water-plengoffers* van het Loofhuttenfeest, en daarom niet bij עולה genoemd. — רבר יום ביומו, zie Ex. 6,13. — Natuurlijk kan ieder ook buiten die dagen offers brengen (vs. 38), — maar deze tijden zijn door God bepaald en bestemd, om Hem met bepaalde offers te naderen.

dier- en plengoffers, het voor iederen dag bepaalde op zijnen
38 dag. Behalve de Shabbath-offers des Eeuwigen; en behalve
uwe gaven, en behalve al uwe geloften, en behalve al uwe
39 vrijwillige offers, die gij den Eeuwige wijden zult. Doch vanaf
den vijftienden dag der zevende maand, wanneer gij de opbrengst
des lands inzamelt, zult gij het feest des Eeuwigen vieren zeven
dagen; op den eersten dag is een rustdag, en op den achtsten
40 dag is een rustdag. En gij zult u nemen op den eersten dag
eene vrucht van den boom Hadar, palmtwijgen, eenen tak van
den boom 'Aboth, en beekwilgen, en gij zult u verheugen vóór
41 den Eeuwige, uwen God, zeven dagen. Gij zult het vieren
als een feest ter eere des Eeuwigen, zeven dagen in het jaar;
eene eeuwige wet voor uwe nakomelingen; in de zevende
42 maand zult gij het vieren. In hutten zult gij wonen zeven
43 dagen; elk inboorling in Israël zal in hutten wonen. Opdat
uwe nakomelingen weten, dat Ik in hutten de kinderen
Israëls heb doen wonen, toen Ik hen uit het land Egypte

---

38. מלבד שבתת ה', *behalve de* gewone *Shabbathoffers*, die toch gebracht moeten worden, ook al valt een der feestdagen met den Sabbath samen. — מתנותיכם, v. s. *gaven*, die aan de tempelkas werden gewijd, of voorwerpen voor den dienst in het heiligdom en dgl. die niet op het altaar kwamen; v. a. verplichte *gaven*, offerdieren, als eerstgeborenen en tienden van het vee, die wel in den regel bij den tocht naar het heiligdom bij gelegenheid van een feest zullen gebracht zijn. Over נדר en נדבה zie Lev. 7,16.

39. אך, *doch*, volgens IBN 'EZRA en RASHBAM: in tegenstelling met den Verzoendag met zijne onthouding, *zult gij op den 15de dier zelfde maand een vreugdefeest vieren.* Vs. 34 had het feest reeds met den naam חג הסכות aangeduid, zonder nadere verklaring, daar vs. 34—38 den feestenrij als dagen met bijzondere offers en oproeping tot heiliging afsluit, — wat uit vs. 37 en 38 blijkt, die als slot met vs. 4 correspondeeren. Vs. 39 vv. geven nu de bijzondere voorschriften voor de *viering* van het Loofhuttenfeest. Doch hoofdzaak van het feest is de vreugde. *In deze zevende maand, als gij de opbrengst van het land inzamelt,* — waaruit de traditie afleidt, dat door invoeging van een schrikkelmaand vóór Niesan gezorgd moest worden, dat die zevende maand in den tijd der inzameling viel; — תחגו את חג ה', *zult gij het feest des Eeuwigen vieren*, d. w. z. feestoffers brengen, שלמי חגיגה. De uitdrukking חגג, van חוג, kring, v. s. van de draaiende beweging bij het dansen, — (I. Sam. 30,16), eig. dus: *vreugde uiten*; v. a. *een kring vormen*, zich om het heiligdom vereenigen. *Op den vijftiende... zult gij vieren zeven dagen*, natuurlijk = *van af*, evenals vs. 39 בחמשה.

40. ולקחתם לכם. *Gij zult u nemen*, niet, gelijk sommigen meenen, om daarvan de hutten te bouwen, — maar eenvoudig *ter hand nemen* en wel meervoud: ieder uwer, ביום הראשון, enkel *op den eersten*, niet ook op den achtsten dag. — פרי, *de vrucht* in den eigenlijken zin; niet als algemeen begrip op te vatten, wat dan in כפת תמרים enz. nader zou worden gepreciseerd, — maar een der te nemen soorten: פרי עץ הדר, *de vrucht van den sierlijken*, schoonen, *boom*, naar de traditie: de *Ethrog*, eig. de aanlokkelijke cederappel, die vooral als sierboom dient. — כפת תמרים, *twijgen van dadelpalmen*, d. w. z. een jongen palmtak, waarvan de bladeren als de vingers

לח זֶבַח וְנִסָּכִים דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ : מִלְּבַד שַׁבְּתֹת יְהוָה וּמִלְּבַד
מַתְּנוֹתֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל־נִדְרֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל־נִדְבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר
לט תִּתְּנוּ לַיהוָה : אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאָסְפְּכֶם
אֶת־תְּבוּאַת הָאָרֶץ תָּחֹגּוּ אֶת־חַג־יְהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם
מ הָרִאשׁוֹן שַׁבָּתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבָּתוֹן : וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם
הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ־עָבֹת וְעַרְבֵי־
מא נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים : וְחַגֹּתֶם
אֹתוֹ חַג לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּשָּׁנָה חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם
מב בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תָּחֹגּוּ אֹתוֹ : בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים כָּל־
מג הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכֹּת : לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי
בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ

---

der hand tegen elkander liggen, of eigenlijk, daar de palmboom geen eigenlijke takken heeft, waaraan bladeren groeien, maar de bladeren onmiddellijk uit den boom voortkomen, *palmbladen*, en wel een samengesteld, *gevederd* blad; een uit verschillende deelen bestaand blad, welks deelen tegen elkander liggen, als de haartjes van een veêr. כפת beteekent dan: *een saamgebogen blad.* — ועגף עץ עבת, naar de traditie: *myrthen*, en wel עבת, waarvan de bladeren den stam als met een gevlochten ketting omgeven, *drie bladeren*, telkens op gelijke hoogte rondom den stam staande. — Wanneer Nech. 8,15 עץ עבת naast הדס genoemd wordt, dan is dit laatste algemeene naam voor *myrthen*, terwijl het eerste, evenals hier, de *bijzondere soort* aanduidt. — De plaatsing der woorden geeft het onderscheid in den aard der soorten aan: פרי עץ הדר, de vrucht, op zichzelve, — de drie soorten, waarvan takken genomen moeten worden, door den verbindenden ו verbonden, te samen te nemen. Over het aantal staat hier niets, daar de bij sommige soorten gebruikte meervoudsvormen verklaard kunnen worden door het meervoud ולקחתם לכם. — Gebruik is echter te nemen: 1 Ethrog, 1 palmtak, 3 myrthen- en 2 wilgetakken. — ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים, *gij zult u* ermede *verheugen*, uwe vreugde toonen, *vóór den Eeuwige* in den tempel, *gedurende zeven dagen*. ביום הראשון beteekent dan: *van af den eersten dag.* — Buiten den tempel gold de plicht van het nemen der vier plantsoorten alleen den *eersten dag*. Na de verwoesting des tempels echter werd, ter herinnering aan den tempel, het nemen der plantsoorten gedurende zeven dagen overal verplichtend gesteld.

42. בַּסֻּכֹּת, *in de hutten*, die u bekend zijn; v. s. waaromtrent u de bijzondere bepalingen reeds zijn medegedeeld. Men houde hierbij in het oog, dat de Thora, toen zij werd opgeschreven, het volk in haar geheel bekend was. De hutten moeten, vooral wat de bedekking, maar ook wat de wanden betreft, aan bepaalde, nauwkeurig omschreven eischen voldoen. — כל האזרח, *ieder ingeborene*, ook al heeft hij een huis (RASHBAM).

43. בסכות, *in hutten*, die Israël zich in de woestijn bouwde; — al

44 gevoerd heb; Ik ben de Eeuwige, uw God." Mozes sprak de
feesten des Eeuwigen tot de kinderen Israëls.

24 2 1 De Eeuwige zeide tot Mozes, als volgt: „Gebied den kinderen
Israëls, dat zij nemen en u brengen zuivere gestooten olijfolie
3 ter verlichting, om altijddurend licht te ontsteken. Buiten het
voorhangsel voor het „getuigenis," in de tent der samenkomst,
zal Aharon het in orde doen zijn van den avond tot den mor-
gen, vóór den Eeuwige, voortdurend; eene eeuwige wet voor
4 uwe nakomelingen. Op den reinen luchter zal hij de lampen
in orde houden, vóór den Eeuwige, altijddurend.
5 En gij zult meelbloem nemen, en daarvan twaalf brood-
6 koeken bakken; twee tienden zal iedere broodkoek zijn. Gij
zult ze leggen in twee stapels, zes iedere stapel, op den
7 reinen tafel vóór den Eeuwige. En gij zult bij elken stapel

---

worden die overigens niet vermeld, is het toch waarschijnlijk, dat zij, vooral bij langer verblijf op één plaats, gelegenheid vonden zich met planten gedekte hutten te bouwen. — Een *tent* is een uit linnen of andere stof gevormde bedekking; een *hut*, een woninkje met wanden, waarop eene dakbedekking van takken en dgl. Wanneer in Israël's kamp herhaaldelijk van אהלים, *tenten*, melding gemaakt wordt, bewijst dat nog niet, dat er *nooit* tijden waren, waarin zij in hutten woonden. Kort ná de aankomst aan den Sienai (Deut. 5,27) óf op hun tochten (Num. 16,27 bij Korach's oproer) zullen ze in ieder geval wel geen woningen van eenigszins blijvenden aard hebben gehad. (Bij Korach zelf wordt trouwens niet van אהל, maar van משכן gesproken; misschien om zijne Levieten-waardigheid; misschien echter ook, omdat het een duurzamer gebouwtje was, dan dat van de, misschien tot den geringsten stand behoorende Dathan en Abieram).

44. אל בני ישראל, *tot de kinderen Israëls*, zoowel priesters als niet-priesters (NACHM.). IBN 'EZRA: *tot de* vertegenwoordigers der *kinderen Israëls*, de oudsten; daarom niet: אל כל בני ישראל.

HOOFDSTUK XXIV. 1—9. Het voorschrift omtrent den luchter, bijna letterlijk overeenkomende met Ex. 27,20 en 21, en dat omtrent de toonbrooden, staan hier, volgens ABRABANEL, omdat beiden, olie ter verlichting en toonbrooden, evenals de zooeven vermelde feestoffers, door de gemeente Israëls werden bekostigd; anderen: omdat in *licht* en *brood* Israël zijn geestelijk en stoffelijk leven den Eeuwige wijdt, en als van Hem alleen uitgaande, beschouwd wil zien, — een denkbeeld, dat in bouw, inrichting en offerdienst in het heiligdom en evenzeer in de feesten duidelijk op den voorgrond treedt. Dan vormt dit stuk het slot van de bespreking van het heiligdom, die Ex. 25 begonnen is en tot hier doorloopt. Evenals in Exodus aan de heiligdomswetgeving een deel der rechtsvoorschriften *vooraf gaat*, zoo *volgen* ook ná afsluiting der offerwetgeving een aantal sociale en rechtsvoorschriften, waartoe het geval van vs. 10 den gereeden overgang vormt. — Nog anderen meenen, dat licht en brood, evenals de feesten en de volgende Shemitta- en Jobelwetgeving, den dank des volks voor het land en zijne producten periodiek tot uitdrukking brengen en daarom hier zijn behandeld. Over vs. 1—3 zie Ex. 27,20 en 21.

3. אהרן. *Aharon* beteekent hier niet juist: de *hoogepriester*, maar algemeen: *de priester*. Ex. 27,21 staat אהרן ובניו, zoodat ook een *gewone*

מד מִצְרַיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־מֹעֲדֵי יְהוָה
שביעי אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ * פ

כד א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ
ב אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד׃ מִחוּץ
לְפָרֹכֶת הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן מֵעֶרֶב עַד־
ד בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם׃ עַל הַמְנֹרָה
שבת הַטְּהֹרָה יַעֲרֹךְ אֶת־הַנֵּרוֹת לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד׃ * פ
ה וְלָקַחְתָּ סֹלֶת וְאָפִיתָ אֹתָהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים
ו יִהְיֶה הַחַלָּה הָאֶחָת׃ וְשַׂמְתָּ אוֹתָם שְׁתַּיִם מַעֲרָכוֹת שֵׁשׁ
ז הַמַּעֲרֶכֶת עַל הַשֻּׁלְחָן הַטָּהֹר לִפְנֵי יְהוָה׃ וְנָתַתָּ עַל־הַמַּעֲרֶכֶת

---

priester den luchter in orde mag brengen en ontsteken. Waar de *hoogepriester* bedoeld wordt, is meestal הכהן המשיח of iets dgl. gebezigd.

4. **המנרה הטהרה**, *op den reinen luchter*, den luchter van zuiver goud (Zie Ex. 25,39). De herhaling dient v. s. ter aanduiding, dat de lampen *op den luchter* moeten in orde gebracht worden, en niet bijv. de lampen schoongemaakt en gevuld of de pitten ontstoken mogen worden in het voorhof en dan in het heilige worden binnengebracht (vgl. Ex. 25,37); de traditie leert bovendien, dat de olie en pitten direct *op het zuivere goud van den luchter* moesten gelegd worden, niets er tusschen gelegd mocht zijn, om het goud voor bederf te sparen. De uitvoering van dit gebod staat, wat Aharon betreft, Num. 8,1—4, terwijl bij de oprichting van het „Verblijf", Mozes den luchter in orde bracht (zie Ex. 40,25).

5. **ולקחת סלת**, *gij zult meelbloem*, van tarwe, *nemen* in de vereischte hoeveelheid, zooals later blijkt: 24 tienden van den Epha. — Over den *vorm* dezer brooden staat hier niets aangegeven. Zij waren v. s. van onderen vlak en hadden twee opstaande kanten, als een kist, waarvan de deksel en twee zijwanden zijn weggenomen. V. a. waren zij van onderen eenigszins bolvormig, zoodat zij, om stil te liggen, door *stutten* ondersteund moesten worden. (Zie Ex. 25,29). Het waren *ongezuurde* broodkoeken, wat steeds door חלות zonder nadere aanduiding wordt uitgedrukt.

6. *In twee stapels*, — ieder uit zes brooden bestaande, die op elkander liggen — worden zij *op de reine tafel*, d. w. z. direct op het bovenvlak van de tafel, dat uit een gouden dekplaat bestond, *neergelegd*, niet op schotels.

7. **ונתת על המערכת**. Al naar men zich de afmetingen der brooden voorstelt, vertaalt men על hier: *op*, of: *bij*. De tafel was, naar hetgeen Ex. 25,23 gezegd is, volgens R. JEHUDA: *twee el* à vijf palm = 10 palm lang, en 1 el = 5 palm breed; het ondervlak van het brood was vijf palm lang en vijf palm breed, — terwijl de opstaande kanten 2½ palm hoog waren. De twee stapels, naast elkander gelegd, vulden dus het geheele oppervlak der tafel, zoodat geen plaats voor den in lepels (כפות, Ex. 25,24)

zuiveren wierook leggen; en deze zal bij het brood tot gedenk-
8 offer zijn, tot vuuroffer ter eere des Eeuwigen. Telkens op elken Shabbath zal hij het in orde schikken, vóór den Eeuwige, voortdurend; vanwege de kinderen Israëls, als een eeuwig ver-
9 bond. Het zal voor Aharon en zijne zonen zijn en zij zullen het eten op eene heilige plaats; want allerheiligst is het voor hem, van de vuuroffers des Eeuwigen als eeuwig deel."
10 Er ging een zoon van eene Israëlietische vrouw, die echter de zoon was van een Egyptischen man, te midden van de kinderen Israëls uit; en nu geraakten in twist in de legerplaats de zoon der Israëlietische vrouw met een Israëlietischen man.
11 De zoon der Israëlietische vrouw sprak den Naam uit, dien vervloekende; nu bracht men hem tot Mozes; — en de naam zijner moeder was Shelomieth, dochter van Dibrie, uit den
12 stam Dan. — Men stelde hem in verzekerde bewaring, om voor hem bepalingen te geven op bevel des Eeuwigen.

---

liggenden wierook bleef, dan *op* iederen stapel. R. Méier meent daarentegen, dat de tafel 12 palm lang en 6 palm breed was, terwijl het grondvlak van het brood 5 bij 6 palm mat en de opstaande zijde slechts twee palm hoog was; dan lag de wierook niet *op*, maar *naast* het brood in de vrije ruimte tusschen de stapels. — De wierook, een handvol voor iederen stapel, werd als אזכרה (zie Lev. 2,2) op het altaar verbrand, nadat het brood van de tafel was weggenomen.

8. Iederen Shabbath werd het sinds de vorige week op de tafel liggende brood weggenomen en nieuwe, op den werkdag te voren gebakken, brooden op de tafel gelegd. — מאת בני ישראל, *vanwege de kinderen Israëls;* het meel moet op kosten der gemeenschap worden aangeschaft. — ברית עולם, *tot eeuwig verbond,* teeken van het eeuwig verbond tusschen Israël en God, dat Israël toont gestand te willen doen.

9. Het *brood* zal voor Aharon en zijne zonen zijn. De vrouwel. vorm והיתה moet verklaard worden door סלת, van vs. 5, als onderwerp erbij te denken; Wessely neemt מנחה als verzwegen onderwerp, welk woord echter in het geheele stuk niet voorkomt. Anderen als onbepaald: *het zal zijn,* ואכלהו, *zij zullen het* (mannelijk nl. לחם, *brood*) *eten.* — Het brood heeft geheel het karakter van een *meeloffer;* het mag alleen door *mannelijke* priesters, op een *heilige* plaats, d. w. z. in het voorhof, gegeten worden. Vgl. Lev. 6,9. — מאשי ה', *van* een offer, *waarvan iets op het altaarvuur is gebracht,* hier: de wierook. — חק עולם, *een voor eeuwig hem toegewezen deel;* eeuwige *wet* zou door חקת עולם zijn uitgedrukt.

10. Het hier volgende feit wordt v. s. hier medegedeeld, omdat het plaats vond in den tijd, dat de wetten omtrent heiligdom en levensheiliging aan het volk bekend gemaakt werden; v. a. om de wetten omtrent levensheiliging, waarin met geen woord van Godslastering, als de afschuwelijkste misdaad, die in Israël ondenkbaar was, (Ex. 22,27 spreekt waarschijnlijk niet van Godslastering) wordt melding gemaakt, aan te vullen met de desbetreffende wet. Nog anderen meenen, dat door een concreet

לִבְנָה זַכָּה וְהִיתָה לַלֶּחֶם לְאַזְכָּרָה אִשֶּׁה לַיהוָה׃ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת
בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּרִית
עוֹלָם׃ וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וַאֲכָלֻהוּ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ כִּי
קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לוֹ מֵאִשֵּׁי יְהוָה חָק־עוֹלָם׃ ס וַיֵּצֵא בֶּן־
אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית וְהוּא בֶּן־אִישׁ מִצְרִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנָּצוּ
בַּמַּחֲנֶה בֶּן הַיִּשְׂרְאֵלִית וְאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי׃ וַיִּקֹּב בֶּן־הָאִשָּׁה
הַיִּשְׂרְאֵלִית אֶת־הַשֵּׁם וַיְקַלֵּל וַיָּבִיאוּ אֹתוֹ אֶל־מֹשֶׁה וְשֵׁם אִמּוֹ
שְׁלֹמִית בַּת־דִּבְרִי לְמַטֵּה־דָן׃ וַיַּנִּיחֻהוּ בַּמִּשְׁמָר לְפָרֵשׁ לָהֶם
עַל־פִּי יְהוָה׃ פ

---

voorbeeld aangetoond wordt, hoe krachtig de wet onder Israël werd gehandhaafd en overtreding werd gestraft. Vgl. het bij vs. 1 opgemerkte. — Het is twijfelachtig, of ook reeds bij vóór de wetgeving geborenen de bepaling gold, dat het kind van eene Israëlietische vrouw en een niet-Israëlietischen vader de moeder volgt en dus als Israëliet is te beschouwen. In ieder geval is het telkens met nadruk herhaalde בן הישראלית een aanwijzing, dat men van een Israëliet, uit zuiver Israëlietische afstamming, dergelijke euveldaad ondenkbaar acht. — ויצא, *hij trad* uit zijne woning *naar buiten* in de legerplaats en kreeg daar twist met een Israëliet. — בתוך בני ישראל, v. s. *de zoon van een Egyptischen man*, die leefde *te midden der kinderen Israëls*, en dus de geheele openbaring had medegeleefd en die niettemin tot zijn misdaad kwam. — Sommigen meenen, dat de Ex. 12,38 genoemde vreemde, niet-Israëlietische volksmenigte hare tenten had op eenigen afstand van het naar vadershuizen geordende leger Israëls en verklaren dan: *hij verliet* zijne tent in die afzonderlijke groep en *ging uit naar het midden der legerplaats* der kinderen Israëls, waar hem *een Israëlietisch man* zijn vreemde afstamming verweet en hem voorhield, dat hij in Israëls legerplaats niet thuis behoorde.

11. ויקב. נקב, eig. boren, v. d. steken, overdrachtelijk: scheiden, bestemmen, v. d. ten kwade = קבב, *verwenschen*. Zoo de traditie; ויקב ויקלל vormen dan één begrip: *hij noemde vervloekende den naam Gods*. Het enkele uitspreken van *den naam* Gods, den vierletterigen (vs. 16), is naar den Thalmoed wel verboden, maar wordt niet met den dood gestraft, wat, bij de verklaring van נקב als *noemen*, uit vs. 16 wél zou voortvloeien.

12. לפרש להם. פרש ook eig. *scheiden*, v. d. *bepalen; om voor hen te bepalen*, v. s. voor Godslasteraars bepalingen vast te stellen *op bevel des Eeuwigen;* het meervoud is dan wel moeilijk te verklaren, daar zulk een geval toch als bijna ondenkbaar werd gedacht. Anderen daarom: *om voor hen* beiden, den lasteraar en den Israëliet, die er aanleiding toe had gegeven, *bepalingen vast te stellen*; nog anderen: *om voor zich*, Israëlieten, *bepalingen te vragen*.

14 13 Toen sprak de Eeuwige tot Mozes, als volgt: „Laat den
Godslasteraar uitvoeren naar buiten de legerplaats; en allen,
die het gehoord hebben, zullen hunne handen op zijn hoofd
15 steunen en de geheele gemeente zal hem steenigen. En tot de
kinderen Israëls zult gij spreken, als volgt: iedereen, die zijnen
16 God vervloekt, zal zijne zonde dragen. En wie den naam des
Eeuwigen verwenschend uitspreekt, zal gedood worden; steeni-
gen zal hem de geheele gemeente; zoowel de vreemdeling als
de inboorling, als hij den Naam verwenschend uitspreekt, zal
17 hij gedood worden. En iemand, die eenig menschenpersoon
18 doodslaat, zal gedood worden. En wie eenig stuk vee dood-
19 slaat, zal het betalen; lichaam voor lichaam. En iemand, die
zijnen naaste een lichaamsgebrek toebrengt, — gelijk hij gedaan
20 heeft, zoo zal hem gedaan worden: Breuk voor breuk, oog
voor oog, tand voor tand; zooals hij een mensch een lichaams-
gebrek toegebracht heeft, zoo zal ook hem toegebracht worden.
21 Wie een beest doodslaat, zal het betalen; maar wie een
22 mensch doodslaat, zal gedood worden. Één recht zal er voor
u zijn, de vreemdeling zal zijn als de inboorling; want Ik de
23 Eeuwige, ben uw God." Mozes sprak [dit] tot de kinderen
Israëls; nu voerden zij den Godslasteraar uit, naar buiten de
legerplaats, en wierpen hem met steenen dood; en de kin-
deren Israëls deden, gelijk de Eeuwige Mozes geboden had.

---

14. אל מחוץ למחנה, *naar buiten de legerplaats* van Israël; later, na de vestiging in het land, moest de plaats der gerechtelijke tenuitvoerlegging van strafvonnissen *buiten de stad* zijn. — כל השמעים, *allen, die* de lastering *hebben gehoord*, de getuigen der feiten en de rechters, die uit het verhaal der getuigen de Godslastering hebben gehoord. — כל העדה, in bijzijn der geheele gemeente, in het openbaar heeft de terechtstelling plaats.

15. כי יקלל אלהיו, *die zijn God*, onder welken naam ook, *vervloekt*, ונשא חטאו, *draagt zijne zonde*, d. i. wordt met uitroeiïng gestraft. *Verwenscht hij echter den Naam* ה', den vierletterigen naam, dan is zijne straf *steeniging*. — V. s. is את רגם, *naar beneden storten* van de rotshoogte, wat de eerste handeling bij de steeniging was, — רגם ב', *het werpen van den steen op hem*. — Aan deze wet zijn nu eenige bepalingen vastgeknoopt, voor het meerendeel herhaling of uitbreiding van de Ex. 21 en 22 behandelde wetten. V. a. worden hier de wetten omtrent moord en verwonding nog eens herhaald, om ook deze uitdrukkelijk op den *vreemdeling* toepasselijk te verklaren. De bepalingen omtrent verminking van vee worden dan daarbij gevoegd en eveneens ook voor en tegenover den vreemde geldig verklaard.

17. Zie Ex. 21,12. איש, een meerderjarig, toerekenbaar persoon; כל נפש אדם, *elke menschenpersoonlijkheid*, ook een vrouw of kind. — מות יומת, *door het zwaard*, הרג.

19. Door den mensch direct veroorzaakte schade aan het bezit van een ander, een geval, dat Ex. 21,33 v.v. en 22,4 v.v. niet is besproken. — נפש

ד וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ הוֹצֵא אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל־הַשֹּׁמְעִים אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ
טו כָּל־הָעֵדָה׃ וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי־
טז יְקַלֵּל אֱלֹהָיו וְנָשָׂא חֶטְאוֹ׃ וְנֹקֵב שֵׁם־יְהוָה מוֹת יוּמָת רָגוֹם
יִרְגְּמוּ־בוֹ כָּל־הָעֵדָה כַּגֵּר כָּאֶזְרָח בְּנָקְבוֹ שֵׁם יוּמָת׃ וְאִישׁ
יז כִּי יַכֶּה כָל־נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת׃ וּמַכֵּה נֶפֶשׁ־בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה
יח נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ׃ וְאִישׁ כִּי־יִתֵּן מוּם בַּעֲמִיתוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
יט כֵּן יֵעָשֶׂה לּוֹ׃ שֶׁבֶר תַּחַת שֶׁבֶר עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן
כ כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ׃ * וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה
כא וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת׃ מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה
כב כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיּוֹצִיאוּ אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אָבֶן וּבְנֵי־
כג יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ

תחת נפש, zie Ex. 21,23; hier kan de uitdrukking, nadat als straf *betalen* uitdrukkelijk is genoemd, natuurlijk niet beteekenen: leven voor leven. De zin is, dat de waarde van het aas en de te vergoeden som te zamen de oorspronkelijke waarde van het gedoode dier vertegenwoordigen.

19 en 20. Aanvulling van Ex. 21,16—25. Vgl. onze aanteekeningen aldaar. De zin is ook hier natuurlijk: vergoeding der toegebrachte schade aan lichaamswaarde.

21. Niet eenvoudig herhaling van vs. 17 en 18, maar v. s. om in het licht te stellen, dat bij dooden van dieren geen andere straf dan betalen, bij dooden van menschen nooit anders dan doodstraf intreedt. Kan die bijv. bij gebreke van opzet of getuigen niet worden toegepast, dan treedt daar niet betaling voor in de plaats. RASHIE en RASHBAM zien in מכה בהמה tegenover מכה נפש בהמה van vs. 18 slechts *verwonding*, en in ומכה אדם even-zeer, denkende aan het bijzondere geval van verwonding van een der beide ouders. IBN 'EZRA meent, dat, terwijl bij *verwonding* van een mensch de straf beperkt is tot wie een gebrek toebrengt בעמיתו, *aan zijn mede-Israëliet*, hier de wet aangaande *dooden* van dier of mensch herhaald is, omdat daarbij voor inboorling en vreemdeling dezelfde wet geldt (vs. 22).

22. משפט אחד, v. s. rechtseenheid: *dezelfde wijze van rechtspleging*, in methode van onderzoek en bewijs, *zal voor u* bij alle zaken *gelden;* en dan een tweede beginsel: rechtsgelijkheid, *vreemdeling en inboorling staan u gelijk.* Anderen zien in het geheele vers slechts die laatste wet.

23. ובני ישראל עשו, *en de kinderen Israëls deden*, ook in al de overige hier besproken aangelegenheden, *naar al wat de Eeuwige Mozes geboden had.*

25 1 De Eeuwige sprak tot Mozes op den berg Sienai, als volgt:
2 „Spreek tot de kinderen Israëls en zeg tot hen: wanneer gij
in het land gekomen zult zijn, dat Ik u geef, dan zal het land
3 ter eere des Eeuwigen een Shabbath houden. Zes jaren kunt
gij uw veld bezaaien, en zes jaren uwen wijngaard snoeien,
4 en de voortbrengselen ervan inzamelen. Maar in het zevende

HOOFDSTUK XXV. In de inleiding tot hoofdstuk 23 is reeds opgemerkt, dat v. s. de in ons hoofdstuk behandelde Shemitta- en Jobel-wetgeving onmiddellijk bij de feestwetten aansluiten. Evenals elke zevende dag heilig is en zeven feestdagen in het jaar Gode gewijd moeten worden, waarbij dan vooral de zevende maand op den voorgrond treedt, — zoo is op het einde van iedere jaarweek het zevende jaar heilig; terwijl zeven jaarweken worden afgesloten door een heilig Jobeljaar, evenals de zeven 'Omertellingsweken door het Wekenfeest. In één algemeenen trek was de Shemitta-wet Ex. 23,10 en 34,21 reeds gegeven, evenals daar de drie landbouwfeesten waren vermeld. Hier wordt de wet dan meer in bijzonderheden behandeld, evenals in hoofdstuk 23 de feesten. Moeilijk verklaarbaar blijft dan de plaatsing van 24,10—23. Anderen meenen daarom, dat onze plaats slechts ééne zijde, de voornaamste, van Shemitta- en Jobelwetten in het oog vat: de wetten betreffende *land-* en *persoon-bezit*, die beiden leerende opvatten van uit het standpunt: God eenig eigenlijk Bezitter, en menschenbezit daarom alleen uit God. Terwijl dan het slot van 24 datzelfde beginsel verkondigt betreffende de persoonlijkheid van het levende wezen, — God grondslag van het recht ten opzichte van den persoon en de dóór hem tot eigendom verworven wezens — sluit ons hoofdstuk daarbij direct aan. (Vgl. LUZZATTO, HIRSCH e. a.). Dezelfde Godsspraak loopt door tot het einde van hoofdstuk 26. De samenhang is aldus te verklaren: Shemitta-wetgeving 25,2—7; Jobeljaar vs. 8 en 9, *a*) invloed op persoonlijke vrijheid en terugkeer der landgoederen in het algemeen (vs. 10); *b*) onthouding van landbouw, 11—13; *c*) daaraan sluit de nadere uitwerking van den terugkeer van landbezit tot den oorspronkelijken bezitter, waarbij eenige algemeene rechtsbepalingen aangestipt worden, die bij elken verkoop moeten gelden, vs. 11—18; 19—24 geven dan de verzekering van Gods zegen, zoodat de onthouding van landbouw niet schaden zal. De bijzondere gevallen waarin, en de wijze, waarop daarbij de Jobelwet hare toepassing vindt, worden vervolgens besproken: 1°. verkoop van erfgoed (25—28); 2°. huizen in ommuurde of open steden, 29—34; 3°. zelfverkoop als slaaf wegens armoede, 39—43 — waaraan voorafgaat de plicht den verarmende bij te staan en te steunen, met de daarbij geldende wetten (35—38) — en waarbij de algemeene bepalingen betreffende niet-Israëlietische slaven zich aansluiten, 44—46; — 4°. verkoop als slaaf aan een niet-Israëliet, 47—55. Hoofdstuk 26,1 en 2 bevatten dan, als slot dezer wettengroep en overgang tot het volgende, de voorschriften, die 19,3 en 4 aan het begin der wetten van levensheiliging reeds met bijna dezelfde woorden waren gegeven. 25,19 vv. was reeds Gods bijzondere zegen bij inachtneming der Shemitta-wet toegezegd; dit vindt nu zijne nadere uitwerking in 26,3 vv., waar in het algemeen de zegen Gods bij vervulling, en van vs. 14 af de straf bij niet-opvolging der wetten wordt aangekondigd, waarbij tegen het slot (vs. 43 vv.) uitdrukkelijk op het Shabbath-jaar wordt teruggekomen. De beide hoofdstukken vormen dus één geheel.

1. **בְּהַר סִינָי.** V. s. in tegenstelling met de offerwetgeving, Lev. 1—6, die *van uit den tabernakel* Mozes was bekend gemaakt. Dan zou deze

כה א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
ב יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן
ג לָכֶם וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה׃ שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ
ד וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃ וּבַשָּׁנָה

---

bijvoeging echter reeds vroeger, bij spijs- en reinheidswetten, hebben moeten staan. Anderen zien hier in deze woorden eene verwijzing naar Ex. 34,32, waar gezegd wordt, dat Mozes, na zijn tweede verblijf op den berg, den kinderen Israëls mededeelde *al wat God hem op den berg Sienai had gezegd.* Onze wettengroep vormt dan het slot der door God aan Mozes op den Sienai geopenbaarde en hier medegedeelde wetten, die, zooals wij zagen, de levensheiliging in verschillende vormen en omstandigheden behandelen. Daarom bij deze laatste groep van zoodanige wetten de woorden herhaald, dat die openbaring *op den berg Sienai* hem gegeven was. De woorden komen 7,38 aan het slot der offerwetgeving, 26,46 aan het slot der beloften en strafbedreigingen, die de Shemitta- en Jobelwetgeving afsluiten, en 27,34 aan het einde der verordening over de geloften, tot slot van het priesterwetboek, nog eens voor. — Nog anderen meenen in de woorden בהר סיני eene tegenstelling te vinden tegen het onmiddellijk voorafgaande; daar was een vraag gerezen, waaromtrent Mozes niet wist, hoe te handelen. Zoo al, (vgl. onze aant. Ex. 22,27) dan is het verbod van Godslastering toch slechts indirect gegeven, inbegrepen in de algemeene wet: geen met hooger gezag door God bekleed persoon te verwenschen. Daar was dus een wet, die niet aanstonds Mozes op den Sienai bekend gemaakt was, althans niet zoo nauwkeurig, dat hij haar in de praktijk had kunnen toepassen. De hier volgende, in bijzonderheden afdalende wet was echter, als alle overige wetten, met uitzondering van de bij bijzondere gelegenheden geopenbaarde, reeds op Sienai in vollen omvang aan Mozes bekend gemaakt. — (*Godslastering* was als bijna ondenkbaar evenmin uitdrukkelijk behandeld als bijv. oudermoord). — Een ander quaestieus punt is de vraag: wanneer deze wetten gegeven zijn? Het is onmogelijk, dat zij tegelijk met de bovenstaande bij Mozes' laatste verblijf op den berg hem werden medegedeeld; — dan zou men moeten vertalen: *De Eeuwige had gesproken op den berg Sienai,* — daar wij in hoofdstuk 9 en 10 reeds den 1sten Niesan van het tweede jaar behandeld hebben, terwijl deze openbaring dan vroeger viel. Anderen meenen, dat eerst ná den bouw des heiligdoms deze wetten hem bekend gemaakt werden; daarna is echter van een verblijf van Mozes op den berg niets bekend; zij vertalen daarom: *de Eeuwige sprak* nu *tot Mozes bij den berg Sienai.*

2. שבת לה׳, *een Shabbath ter eere des Eeuwigen,* die dus gevierd *moet* worden; gij kunt niet, als zoude deze wet uitsluitend het oog hebben op rust voor mensch en dier en op den blijvenden goeden staat van den bodem, die rust niet willen houden. — Naar de traditie gold de wet eerst ná verovering en verdeeling des lands, niet onmiddellijk nadat Israël het had betreden. Telkens wordt gesproken van: *uw* veld, *uw* wijngaard, — dus duidelijk: aan een bepaalden eigenaar als bezit toegewezen land, — na de verdeeling dus. — Vs. 4 verklaart de wijze van Shabbathviering.

3. תבואתה, *de opbrengst van* het land, het vrouwelijk woord ארץ in het vorige vers.

jaar zal een hoogste Shabbathrust voor het land zijn, een Shabbath ter eere des Eeuwigen; uw veld zult gij niet bezaaien, 5 en uwen wijngaard niet snoeien. Het nagewas van uwen oogst zult gij niet oogsten, en de druiven van uwen ongesnoeiden wijnstok zult gij niet snijden; een Shabbathjaar zal het voor 6 het land zijn. En de Shabbath-opbrengst des lands zal tot spijze zijn, voor u, uwen slaaf en uwe slavin; ook voor uwen huurling en uwen bijwoner, die zich bij u ophouden. 7 En voor uw vee en voor het wild, dat in uw land is, zullen 8 al zijne voortbrengselen zijn om te eten. — Gij zult u zeven jaren-Shabbathen tellen, zeven maal zeven jaren; zoodat het aantal der zeven jaren-Shabbathen u zal zijn negen en veertig 9 jaren. Daarna zult gij den dreunenden bazuin doen hooren, in de zevende maand, op den tiende der maand; op den dag der verzoening zult gij den bazuin door geheel uw land doen 10 hooren. Gij zult het vijftigste jaar heilig houden, en vrijlating

---

4. *Zaaien* en *snoeien*, om den groei te bevorderen, zijn voor een ieder verboden.

5. לא תקצור en תבצר לא, *gij moogt niet oogsten* of *druiven snijden*, om ze voor u te behouden; de vruchten van dit jaar zijn, naar vs. 6 en 7, publiek domein, waarop de bezitter van den bodem niet meer recht mag doen gelden, dan een ander. — ספיחיך, van ספח, v. s. *uitschudden*, *het door uwen* vorigen *oogst uitgeschudde*, wat door gevallen graankorrels of dgl., die ontkiemd zijn, vanzelve is gegroeid. V. a. samenhangend met ספחני (I Sam. 2,36), *aan iets toevoegen*, ספיח dus: *het zich* vanzelve *bijvoegende* bij den vorigen oogst. — נזיריך, van נָזִיר, den Nazier, die zijn haar liet groeien *zonder* het *te snijden*, dus: *uwen ongesnoeiden*, nl. wijngaard; קצר van koren, בצר van druiven: *snijden*.

6. שבת הארץ, *het product van den Shabbath des lands*. Voor allen, voor den grondeigenaar en zijn gezin, maar ook voor zijn gekochten slaaf, en niet-Joodschen, huurling of vasten, bij hem wonenden arbeider (zie Lev. 22,10) zal de opbrengst gelijkelijk beschikbaar zijn;

7. En evenzeer voor vee en wild des velds. ולבהמתך, niet juist: *vee*, dat *uw eigendom* is, maar algemeen: *vee*, dat als tam gedierte, bij de menschen levend, op onderhoud door menschen is aangewezen, — tegenover החיה אשר בארצך, *wild, dat in uw land* leeft, en daar zelve zijn voedsel vinden kan. — Hier is alleen de invloed van Shemitta op *het land* behandeld; niet de vrijlating van schulden, die Deut. 15 wordt besproken. Ook bij de feesten, hoofdstuk 23, is slechts de landbouwkundige beteekenis hoofdzaak, terwijl de andere punten slechts ter loops worden behandeld. — Slechts *eten* mocht men de vruchten van het zevende jaar, waaruit Mishna en Thalmoed tal van bepalingen ontwikkelen betreffende de wijze van gebruik dier vruchten. *Handeldrijven* in producten van het zevende jaar wordt als een der meest verachtelijke daden van hebzucht gebrandmerkt. Dit toch zou hongersnood of althans schromelijke opdrijving der prijzen van landbouwproducten na zich sleepen. — Tevens wordt uit ons vers afgeleid, dat de in huis opgenomen vruchten slechts zoolang als privaat-eigendom mogen worden behandeld, als van dezelfde soort nog vruchten

הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה שָׂדְךָ לֹא
ה תְזָרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר׃ אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר
ו וְאֶת־עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ׃ וְהָיְתָה
שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ וְלִשְׂכִּירְךָ
ז וּלְתוֹשָׁבְךָ הַגָּרִים עִמָּךְ׃ וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ
ח תִּהְיֶה כָל־תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל׃ ס וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת
שָׁנִים שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שֶׁבַע שַׁבְּתֹת
ט הַשָּׁנִים תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה׃ וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה
בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר
י בְּכָל־אַרְצְכֶם׃ וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרָאתֶם

---

te veld staan, die het wild en vee kan eten. Is dit niet meer het geval, dan moeten *zij verwijderd worden*, volgens MAIM. door vernietiging, naar NACHM. door ze als publiek domein naar buiten te brengen en door wie ze hebben wil te laten wegnemen.

8. **וספרת**, naar de traditie: het hoogste gerechtshof, de nationale vertegenwoordiging, daarom enkelvoud. — שבע שבתת שנים, waarschijnlijk: *zeven jaarweken*, v. a. *Shabbathjaren*, dan zou men echter שני שבתות verwachten. — והיו לך ימי שבע enz. SIPORNO: *de dagen van de zeven jaarweken zullen u 49 jaar zijn*, d. w. z. niet naar maanjaren zult gij berekenen, maar zorgt ervoor, door ook het zonnejaar in aanmerking te nemen en dus schrikkelmaanden in te voegen, dat de *dagen* dezer Shemitta-jaarweken werkelijk 49 *jaren* worden, ook naar de zon berekend.

9. **והעברת**, eig. *doen doorgaan*, v. d. bij geluiden: *doen hooren*. Over תרועה vgl. 23,24. Ook hier is het een drievoudige Theroe'a, telkens voorafgegaan en gevolgd door een Thekie'a. — שופר תרועה, *den* vooral *voor het blazen der Theroe'a*, die immers de hoofdzaak is, *dienenden bazuin*. — Naar de traditie werden op den 10 Thishrie onder bazuingeschal de slaven *vrijgelaten*, hoewel de heilige wijding van het jaar met betrekking tot den bodem reeds den eersten Thishrie, met de intrede des jaars, begon.

10. Niet het 49ste, zooals sommigen willen, maar het *vijftigste* jaar is Jobeljaar, zoodat twee jaren van stilstand in den landbouw onmiddellijk op elkander volgen. — וקראתם דרור komt Jes. 61,1 van terugkeer van krijsgevangenen en Ez. 46,17 van terugkeer van vaste goederen tot den oorspronkelijken bezitter voor; de beide zijden, die, naar het slot van ons vers, ook hier het קרא דרור ten gevolge heeft. Het woord beteekent dus: *vrijheid, vrijlating*. — שנת יובל הוא = יובל שופר (Ex. 19,13 en 16 e. a. p.), misschien gelijk קרן היובל, wat dan beteekent: *ramshoorn*. שנת היובל beteekent niets anders dan: *een* door *bazuingalm* ingeleid *jaar*; van jubelen en blijdschap ligt in het woord als zoodanig niets. — איש אל אחזתו, *landbezit*; de zin is dus: ieder keert terug naar zijn erfland; ואיש אל משפחתו en zelfs zij, die tot slaven verkocht zijn, *keeren tot hunne familie terug*; ook al hebben zij door vrijwillige verbintenis zich verbonden, ná de zes dienst-

uitroepen in het land voor al zijne inwoners; Jobeljaar is het,
zal het voor u zijn, en ieder zult gij tot zijn grondbezit, en
11 ieder tot zijn familie terugkeeren. Een Jobeljaar is het, het
vijftigste jaar zal dit voor u zijn; gij zult niet zaaien, en niet
oogsten het nagewas ervan en niet plukken de ongesnoeide
12 wijnstokken. Want een Jobeljaar is het, heilig moet het u
13 zijn; van het veld af moogt gij zijne opbrengst eten. Met dit
14 Jobeljaar zult gij ieder tot zijn grondbezit terugkeeren. Wanneer gij dus aan uwen naaste iets verkoopt, — of gij koopt
iets uit de hand van uwen naaste, — zult gij de een den ander
15 niet benadeelen. Naar het aantal der jaren na het Jobeljaar,
zult gij van uwen naaste koopen; en ook deze zal naar het
16 aantal der opbrengstjaren u verkoopen. Naarmate van de
veelheid der jaren zult gij zijn koopprijs vermeerderen, en
naarmate van het minder aantal jaren zult gij zijn koopprijs
17 verminderen; want een getal opbrengsten verkoopt hij u. En
gij zult de een zijnen naaste niet benadeelen, maar gij zult
voor uwen God vreezen; want Ik, de Eeuwige, ben uw God.

---

jaren te blijven, eindigt hun dienst met het Jobeljaar. — יובל הוא תהיה לכם, *Jobeljaar is het en zal* ook *door u* als zoodanig *doorgebracht worden*, en wel doordien gij gevolg geeft aan deze voorschriften. De uitdrukking wordt vs. 11 en 12 nog eens herhaald.

11. De schuldenkwijtschelding van Deut. 15 geldt alleen voor het Shemitta-, niet voor het Jobeljaar. — מן השדה, *van het veld weg*, zonder dat gij het als uw eigendom in uwe schuren opslaat, *moogt gij* allen, ook de eigenaar, *de opbrengst ervan eten*, vgl. vs. 6.

13. בשנת, Ibn 'Ezra: *Met* het begin van *dit Jobeljaar*, niet eerst op den tiende; dan zou alleen vrijlating van slaven den 10de intreden. Siporno: *keert ieder terug* en mag, hoewel landbouw verboden is, zijn terrein afbakenen, voor draineering en gebouwen zorgen.

14. Als gevolg van de Jobeljaar-instelling wordt elke verkoop van vast goed feitelijk pacht voor een beperkt aantal jaren, tot het naaste Jobeljaar, waarbij het dus niet op *innerlijke* waarde van het verkochte goed, maar op een feit, het invallen van het Jobeljaar, aankomt, van onbekendheid waarmede bij een der partijen misbruik kan worden gemaakt. Vooral zal de *verkooper* van de onkunde des koopers misbruik kunnen maken. Daarom hier de algemeene waarschuwing: *als gij uwen naaste iets verkoopt*, speciaal land, *zult gij hem niet benadeelen*. Aanstonds echter wordt die bepaling tot het geheele handelsverkeer uitgebreid in de woorden: או קנה מיד עמיתך, *of* als gij iets *koopt uit de hand van uwen naaste*, dat is dan: roerend goed. (קנה, onbepaalde wijs voor het werkwoord in den tweeden persoon van den toekomenden tijd). Vs. 17 spreekt dan van *krenken* en om den toon leiden *met woorden*. Anderen meenen, dat in ons vers uitsluitend aan *vaste goederen* gedacht wordt, en vertaald moet worden: *als gij iets*, vast goed, *verkoopt aan uwen naaste of koopt uit het bezit van uwen naaste*, terwijl vs. 17 dit verbod dan in algemeene bewoordingen, ook tot het handelsverkeer in het algemeen, bij roerend goed uitbreidt. — אל תונו איש את אחיו, eig. *smart veroorzaken*, krenken, speciaal in vermogensrechten: *benadeelen*. — De Thalmoed geeft op dit stuk verschillende bepalingen aan, waarbij onderscheiden wordt tusschen *benadeeling* in het verkoops*object*, door onjuiste opgave aangaande qualiteit of quantiteit, en benadeeling *in de waarde*,

דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל־יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הִוא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ
יא אֶל־אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ : יוֹבֵל הִוא שְׁנַת
הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא תִזְרָעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־
יב סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נְזִרֶיהָ : כִּי יוֹבֵל הִוא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה
יג לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ : בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת
פ יד תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ : * וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ
טו קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו : בְּמִסְפַּר שָׁנִים
אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ בְּמִסְפַּר שְׁנֵי־תְבוּאֹת יִמְכָּר־
טז לָךְ : לְפִי ׀ רֹב הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה מִקְנָתוֹ וּלְפִי מְעֹט הַשָּׁנִים
תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ כִּי מִסְפַּר תְּבוּאֹת הוּא מֹכֵר לָךְ : וְלֹא תוֹנוּ
יז אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם :

---

door te hoogen prijs te nemen of te lagen te geven. *Verboden* zijn beide groepen. Wat de gevolgen aangaat, is bij misleiding betreffende het object de koop steeds *nietig*, of althans heeft de benadeelde recht op vergoeding; bij misleiding in den *prijs* echter geldt uitsluitend voor den handel in roerend goed, dat benadeeling door misbruik van de onwetendheid der tegenpartij, al naar de omstandigheden, óf nietigverklaring van den koop, — bij overvraging van meer dan een zesde (d. i. een vijfde) boven den vastgestelden marktprijs, — óf restitutie van het te veel betaalde ten gevolge kan hebben, óf beschouwd wordt als te zijn kwijtgescholden. — *Verboden* blijft in het handelsverkeer elk misbruik van des anderen onkunde of onbeholpenheid, ook al kan geene actie van welken aard ook worden ingesteld. — Op onze plaats nu, waar het om bedriegelijke voorspiegeling van een niet meer voorhanden aantal oogstjaren gaat, is dus van *bedrog in het object* (aantal oogstjaren) sprake, waarbij dus de אונאה-wet ook voor vaste goederen geldt. — לעמיתך ... תמכר, bij het werkw. het meerv., bij de bepaling het enkelv. aanhangsel, *als iemand van u verkoopt aan uwen naaste.*

15. Gij, kooper, zult uwen koopprijs vaststellen in overeenstemming met het aantal jaren, dat ná het laatste Jobeljaar reeds verloopen is, en de verkooper zal den kooper den prijs vaststellen in verband met het aantal opbrengstjaren; de kooper zoowel als de verkooper moeten weten, dat zij slechts de opbrengst van een bepaald aantal jaren aan elkander overdragen. — Uit de woorden שני תבואות, *jaren van opbrengst*, maakt de Thalmoed op, dat verkoop van land minstens twee oogstjaren moet van kracht geweest zijn, alvorens volgens vs. 27 de lossing kan plaats hebben; terwijl anderzijds ook minstens twee jaren vóór het Jobeljaar de verkoop moet plaats hebben. Bij die twee jaren rekenen dan alleen *opbrengstjaren*, dus niet jaren van algemeen misgewas in het land, of Shemitta-jaren. — מִקְנָה, *koop*, ook: *koopprijs;* evenals פְּעֻלָּה, *werk* en *werkloon.*

17. **ויראת מאלהיך.** Is hier aan krenking en om den tuin leiden *met woorden* gedacht, dan wordt ויראת enz. bijgevoegd, om erop te wijzen, dat,

18 Als gij Mijne wetten zult volbrengen en Mijne rechtsvoorschriften in acht nemen en ze ten uitvoer brengen zult, dan
19 zult gij in het land wonen in veiligheid. En het land zal zijne vruchten opleveren, en gij zult tot verzadiging eten; en in
20 veiligheid daarin wonen. En als gij zeggen zult: „Wat zullen wij dan in het zevende jaar eten? Zie, wij mogen immers niet
21 zaaien, noch onze voortbrengselen inzamelen?" Maar Ik zal Mijnen zegen voor u gebieden in het zesde jaar, dat het de op-
22 brengst levere voor de drie jaren. Als gij in het achtste jaar weder uitzaait, zult gij nog van de opbrengst eten oud [koren]; tot in het negende jaar, totdat zijne opbrengst binnenkomt,
23 zult gij van het oude eten. Doch het land zal niet blijvend verkocht worden, want Mij behoort het land; want slechts

---

zoo al geen mensch ooit onze bedoeling kan peilen en dus niet te controleeren is, of wij al of niet met kwade bedoeling hebben gehandeld, — God dat toch weet en wij Hem dus voor oogen moeten houden. Is het *algemeen* verbod van benadeeling, dan is de zin der woorden ויראת מאלהיך: ook al kan geen rechter nietigverklaring van den koop of verplichting tot schadevergoeding uitspreken, *verboden* is de bedriegelijke handeling en vindt bij God hare straf.

18. חקתי, volgens WESSELY: de *vastgestelde* tijds*bepalingen*, zeven jaar voor Shemitta en vijftig voor Jobeljaar; משפטי, de daaruit voortvloeiende *rechtsbepalingen*, waarvan zooeven eenigen genoemd zijn. — לבטח, *in veiligheid*, zonder zorg, niet juist: buiten gevaar. Anderen maken verschil tusschen וישבתם על הארץ לבטח, dat *politieke veiligheid* naar buiten, en וישבתם בטח, dat *den physieken toestand des lands*, inwendigen bloei en onbezorgdheid zou aanduiden.

19. ואכלתם לשבע, v. s. eenvoudig: *gij zult u zat kunnen eten*, er zal ruime overvloed zijn, v. a. *gij zult eten* en dit zal strekken *tot verzadiging*, gij zult er genoeg aan hebben en niet meer verlangen; n. a.: uw eten zal gezegend zijn, *zoodat het u verzadigt;* zonder dien zegen kan bij overvloed nog honger worden geleden.

20. Die angst, om wat in het zevende jaar gegeten zal moeten worden, wordt v. s. eerst hier uitgesproken, daar hier aan het 49ste jaar wordt gedacht, wanneer het Jobeljaar onmiddellijk op het vrijlatingsjaar volgt en dus twee jaren na elkander het land niet bewerkt mag worden. Anderen denken hier aan het gewone *zevende jaar*, wat o. i. het meest waarschijnlijke is. De voorraden van den oogst duren immers gewoonlijk slechts tot den volgenden; komt dan niets binnen, dan wordt honger geleden; dit staat nu ieder zevende jaar reeds te vreezen van het Paaschfeest af, den gewonen tijd, waarop van het nieuwe koren wordt gegeten, al wordt ook het meeste als winterprovisie eerst in het najaar binnen gehaald. — בשנה השביעית beteekent dus: *in de tweede helft van het zevende jaar.* Als nu vs. 20 gesproken wordt van: *zaaien in het achtste jaar*, dan komt dit goed uit bij een gewone Shemitta, niet echter bij het Jobeljaar, daar dan het jaar, waarin gezaaid mag worden, het *negende* sinds de vorige Shemitta is (tenzij men het 49ste jaar als Jobeljaar, dus tevens Shemitta, neemt, wat, zooals wij zagen, minder waarschijnlijk is en tevens den hoofdgrondslag der

יח וַעֲשִׂיתֶם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם
יט וִישַׁבְתֶּם עַל־הָאָרֶץ לָבֶטַח : * וְנָתְנָה הָאָרֶץ פִּרְיָהּ וַאֲכַלְתֶּם
כ לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח עָלֶיהָ : וְכִי תֹאמְרוּ מַה־נֹּאכַל בַּשָּׁנָה
כא הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא נִזְרַע וְלֹא נֶאֱסֹף אֶת־תְּבוּאָתֵנוּ : וְצִוִּיתִי
אֶת־בִּרְכָתִי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְעָשְׂתָה אֶת־הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ
כב הַשָּׁנִים : וּזְרַעְתֶּם אֶת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִת וַאֲכַלְתֶּם מִן־
הַתְּבוּאָה יָשָׁן עַד ׀ הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִת עַד־בּוֹא תְּבוּאָתָהּ
כג תֹּאכְלוּ יָשָׁן : וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת כִּי־לִי הָאָרֶץ כִּי־

(ג' ב' ב')
שבועי

---

eerste opvatting doet vervallen). Men eet dus van de opbrengst van het *zesde* jaar: *a*) in het zevende, *b*) in de eerste helft van het achtste uitsluitend, en *c*) in de tweede helft van het achtste tot in het begin van het negende, als de oogst van het achtste jaar van het veld wordt binnengehaald, in Thishrie, nog gedeeltelijk, hoewel in die laatste periode ook reeds van het nieuwe koren kan gegeten worden. Zoo zijn de woorden עד השנה התשיעת eenvoudig te verklaren en עד בוא תבואתה beteekent: *totdat zij n e opbrengst*, die van het achtste jaar nl., *binnenkomt* van het veld in de schuren. — Deze toezegging staat dan bij het slot der algemeene bepalingen omtrent Shemitta en Jobel. — ויצשת, *en zij zal opleveren*; onderwerp is: שנה, *het zesde jaar*; WESSELY: *de zegen*, ברכתי, *zal het koren maken*. — לשלש השנים, *voor d e drie jaren*, waarvoor het noodig is: het zesde gedeeltelijk, het zevende geheel en het achtste ten deele. WESSELY: des noodig, als nl. het Jobel- op het Shemittajaar volgt, *voor de drie jaren*, Shemitta, Jobel en eerste deel van het daarop volgende jaar. *Wanneer gij dan in het achtste jaar zaaien moogt*, en er dus geen Jobeljaar volgt, *zult gij* dat geheele jaar nog *van het oude koren eten*; volgt wél een Jobel, zoodat gij in het negende jaar eerst kunt zaaien, dan: *tot het negende jaar*, ja, *totdat de opbrengst daarvan inkomt*, dus tot tegen het einde van dat jaar, *zult gij oud koren*, van het zesde jaar, *eten*. NACHMANIDES verklaart vs. 20 aldus: *En indien gij zeggen mocht: „wat zullen wij eten" in het zevende jaar*, indien gij u in het zevende jaar bezorgd maakt, wat gij in het achtste zult eten; de *drie jaren* van vs. 21 zijn dan het zevende, het achtste en de eerste dagen van het negende. Anderen meenen, dat het *geheele* negende jaar feitelijk nog geprofiteerd wordt van den oogst van het zesde jaar, daar immers het zaaikoren, dat in het *achtste* jaar wordt uitgezaaid en waarvan de oogst dient tot voeding in het *negende*, afkomstig is van den oogst van het *zesde* jaar.

23. Hier wordt het voorschrift van vs. 13—16 met een enkel woord herhaald, als inleiding van de behandeling der bijzondere gevallen, die zich daarbij voordoen. — והארץ, *het land*, d. w. z. zoowel landerijen als huizen, mag niet *voor eeuwig* verkocht worden, maar *in het geheele* door Israël *in bezit te nemen land* moet *gelegenheid gegeven worden* het verkochte vaste goed *te lossen*. — לצמתת, van צמת, dat Job 6,17 voorkomt in den zin van: *verstijven*, beteekent: *tot verstijving*, tot een blijvenden onveranderlijken toestand.

24 vreemdelingen en bijwoners zijt gij bij Mij. In het geheele
land van uw grondbezit zult gij een lossingsrecht geven voor
25 het land. — Wanneer uw broeder verarmt, en van zijn grond-
bezit verkoopt, dan zal als zijn losser komen, wie zijn naaste
bloedverwant is, en lossen het door zijn bloedverwant ver-
26 kochte. En iemand, die geen losser heeft, — doch zijn eigen
vermogen wordt toereikend, zoodat hij vindt voldoende voor
27 zijne lossing; Dan zal hij de jaren sedert den verkoop rekenen,
en het overblijvende teruggeven aan den persoon, wien hij het
28 verkocht heeft, en weder tot zijn eigendom terugkeeren. Wanneer
echter zijne hand niet vindt genoeg, om het hem terug te geven,
dan blijft het door hem verkochte in handen des koopers tot
het Jobeljaar; in het Jobeljaar echter wordt het weder vrij,
29 en hij keert weder tot zijn grondbezit terug. — En iemand, die
een woonhuis in eene ommuurde stad verkoopt, diens lossings-
recht zal zijn tot het eindigen van het jaar sinds den verkoop;
30 een vol jaar zal zijn lossingsrecht zijn. Is het echter niet gelost,
totdat hem een geheel jaar ten volle is verloopen, dan blijft het
huis, dat in de stad is, die een muur heeft, blijvend aan hem,

---

24. גאלה, *lossing*. Sommigen zien tusschen dezen stam en פדה dit verschil, dat, hoewel beiden beteekenen: een tegen betaling terugbrengen eener zaak in de macht van den vroegeren bezitter, bij גאלה de *volle waarde* van het terugkeerende wordt betaald, bij פדיון daarentegen slechts een meer *willekeurig bedrag*. Vandaar dat גאל ook in den zin van: *koopen* of *verkoopen* kan gebruikt worden. (Vgl. vs. 32).

25—34. Uitwerking van de algemeene bepaling van vs. 18: *gij zult ieder tot zijn grondbezit terugkeeren*. *a*) erfland, אחזה. Niet, dan door *armoede* gedwongen, zal men tot verkoop van zijn erfgoed overgaan (כי ימוך). Is het land verkocht, dan heeft de naaste bloedverwant de plicht, zoo spoedig mogelijk het land te lossen; hij betaalt dan den vollen koopprijs aan den eigenaar terug en zoo is het land weer in het bezit der oorspronkelijke familie. *Heeft iemand geen losser*, d. w. z. is er in de familie niemand, die bij machte of geneigd is het land te lossen, dan behoudt de oorspronkelijke eigenaar ten allen tijde het recht, het land terug te nemen, tegen teruggave der voor de nog tot het Jobeljaar resteerende jaren ontvangen som. Was bijv. het land verkocht, terwijl tot het Jobeljaar nog tien jaar moesten verloopen, en het wordt bijv. na drie jaar teruggekocht, dan moet $^7/_{10}$ van den koopprijs terug betaald worden (27). Wordt hij echter niet vermogend genoeg om het benoodigde geld aan den kooper uit te keeren, dan blijft deze bezitter tot het Jobeljaar; dan echter יצא, *gaat het* uit zijn bezit *over* in dat van den oorspronkelijken eigenaar, die dan tot zijn grondbezit terugkeert. (vs. 28).

25. ימוך, eig. *wegteren* (מוך = מכך = מקק; vgl. Ps. 106,43); v. d. in zake vermogen: *verarmen*. — גאלו הקרב אליו, *de naaste bloedverwant, die* uit medegevoel met zijn broeder zich geroepen acht, als *zijn redder uit den nood* op te treden; naar de traditie: de naaste erfgerechtigde verwant. Naar de door den Thalmoed aangenomen zienswijze heeft hij het *recht*, niet de *plicht* tot terugkoop.

26. ומצא, *hij vindt* nu; op het oogenblik van den verkoop geld of goed

כג גֵּרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי׃ וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה
כד תִּתְּנוּ לָאָרֶץ׃ * ס כִּי־יִמּוֹךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ וּבָא
כה גֹּאֲלוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו וְגָאַל אֵת מִמְכַּר אָחִיו׃ וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה־
כו לוֹ גֹּאֵל וְהִשִּׂיגָה יָדוֹ וּמָצָא כְּדֵי גְאֻלָּתוֹ׃ וְחִשַּׁב אֶת־שְׁנֵי
מִמְכָּרוֹ וְהֵשִׁיב אֶת־הָעֹדֵף לָאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר־לוֹ וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ׃
כח וְאִם לֹא־מָצְאָה יָדוֹ דֵּי הָשִׁיב לוֹ וְהָיָה מִמְכָּרוֹ בְּיַד הַקֹּנֶה אֹתוֹ
כט עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְיָצָא בַּיֹּבֵל וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ׃ * ס וְאִישׁ
כִּי־יִמְכֹּר בֵּית־מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה גְאֻלָּתוֹ עַד־תֹּם שְׁנַת
ל מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְאֻלָּתוֹ׃ וְאִם לֹא־יִגָּאֵל עַד־מְלֹאת לוֹ
לא שָׁנָה תְּמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּעִיר אֲשֶׁר־לֹא חֹמָה לַצְּמִיתֻת

(מלעיל ס"ו)

---

bezittende, mag hij niet voor de opbrengst daarvan het verkochte inlossen. Verder moet hij naar de traditie het geheele land in eens kunnen terugkoopen en mag het niet bij gedeelten lossen; כדי גאלתו, *voldoende voor de lossing van zijn* geheel bezit.

29. Bij *huizen, als woning in eene ommuurde stad gebouwd,* geldt eene andere wet; daar is het lossingsrecht beperkt tot *een jaar sinds den verkoop,* uitsluitend binnen een jaar ná den verkoop kan het, door den verkooper alleen, worden ingelost; bloedverwanten hebben hier niet het recht van terugkoop. Is het binnen een jaar niet gelost, dan gaat het huis in het blijvend bezit van den kooper over en wordt met het Jobeljaar niet vrij. De lossing geschiedt ook niet, zooals bij velden, onder aftrek van de waarde van het genoten gebruiksrecht, maar tegen de volle betaalde koopsom. — בית מושב עיר חומה. Naar de traditie: *een huis, ter bewoning* gebouwd *in eene* reeds *ommuurde stad;* in de ommuurde ruimte, tot stedebouw bestemd, moeten de huizen eerst dán gebouwd zijn, zal de hier gegeven bepaling toepassing vinden. Wordt eene reeds bestaande open stad later ommuurd, dan blijft zij in deze als *open stad* gelden. — תם שנת ממכרו, *totdat het jaar, van den verkoop af* gerekend, *geheel verstreken is;* het recht blijft een vol jaar gelden, en vervalt niet met de wisseling van het burgerlijk jaar op 1 Thishrie. Dat wordt nader gepreciseerd in de woorden: ימים תהיה גאלתו, van dag tot dag, *naar aantal dagen* berekend, *zal het lossingsrecht zijn.* Dan blijft dus het lossingsrecht bestaan, totdat de datum van verkoop terugkeert, en komt dus de schrikkelmaand in een schrikkeljaar den verkooper ten goede, wat sommigen in de woorden שנה תמימה (vs. 30) aangeduid zien. — (Naar PARCHON opmerkt, beteekent שָׁלֵם oorspronkelijk: *quantitatief volmaakt,* תמים daarentegen *qualitatief volmaakt;* zij worden echter lang niet altijd uit elkander gehouden.)

30. לא = לו, vgl. 11,21; Ex. 21,8. De Thalmoed leidt uit deze, naar de Massora slechts op 15 plaatsen voorkomende, afwijkende schrijfwijze af, dat ook in eens, bij de verovering des lands, ommuurde steden, wier muren later geslecht zijn, de hier gegeven wet blijft gelden: *die* thans *geen muur heeft,* לא, — maar eens *een muur had,* — לו.

die het gekocht heeft, voor zijne nakomelingen; het zal in
31 het Jobeljaar niet vrij worden. Huizen in open plaatsen echter,
die geen muur rondom hebben, zullen bij de velden des lands
gerekend worden; lossingsrecht zal er voor zijn, en in het
32 Jobeljaar zal het vrij worden. Wat de steden der Levieten
betreft, de huizen in de steden van hun bezit, een eeuwig
33 lossingsrecht zullen de Levieten hebben. En wat hij uit
handen der Levieten lost, zal het verkochte huis en de stad
van zijn bezit met het Jobeljaar vrij worden; want de huizen
in de steden der Levieten, — dat is hun bezit onder de kinderen
34 Israëls. Een veld, dat tot de weideplaats hunner steden be-
hoort, zal niet verkocht worden; want een eeuwig bezit is het
35 voor hen. — En wanneer uw broeder verarmt en zijne hand
bij u aan het wankelen raakt, zult gij hem ondersteunen; —

---

31. Huizen in open steden, dorpen en gehuchten, of vrij in het open veld staande, בתי חצרים, (zie Gen. 25,16) worden gerekend bij de velden des lands te behooren; *lossingsrecht blijft daar* ook na het eerste jaar *gelden*, als bij erfland; onder aftrek van de genoten waarde kunnen zij ten allen tijde worden ingelost; — niet ingelost, *gaan zij met het Jobeljaar* aan den oorspronkelijken bezitter *terug;* — anderzijds gelden zij als *huizen*, in zooverre de oorspronkelijke eigenaar ook reeds in het eerste jaar het recht van lossing heeft, גאלה תהיה לו, zonder eenige beperking; terwijl landerijen niet dan na twee jaren gelost kunnen worden. — יושב, לו, יצא, enkelvoud, *ieder der huizen.*

32. *Wat echter de Levietensteden aangaat*, de 48 naar Num. 35 hun toe te wijzen steden, — *de huizen in de hun als bezit toegekende steden namelijk*, onverschillig of die al dan niet ommuurd zijn, — *een eeuwig*, noch door de wet van vs. 30, noch door die van 31 beperkt *lossingsrecht zal voor de Levieten zijn*. Verkoopt een Leviet een huis in een zijner steden, dan behoudt hij steeds het recht dat in te lossen. Koopt echter een Leviet een huis buiten zijne steden, dan geldt daarbij de gewone, voor Israëlieten vastgestelde wet van vs. 29—31.

33. ואשר יגאל מן הלוים, v. s. *en wat hij*, de Leviet, *uit handen van Levieten heeft te lossen*, d. w. z. ook al is het huis in de Levietenstad niet aan een gewonen Israëliet, maar aan een Leviet verkocht, uit wiens hand dus de vroegere eigenaar het moet lossen, — dan geldt dezelfde bepaling: onbeperkt lossingsrecht; — is het niet gelost, dan *gaat het met het Jobeljaar terug*. Anderen: *en wie onder de Levieten koopt*, in dezelfde beteekenis. Nog anderen: *wie uit handen van de Levieten* namelijk *koopt*, als nadere toelichting van de voorafgaande bepaling. Het gebruik van גאל voor *koopen*, verklaren sommigen uit de omstandigheid, dat de volle prijs voor de nog te genieten waarde bij גאלה gerestitueerd wordt (zie vs. 24); anderen speciaal bij de Levieten, omdat de hun toegewezen steden toch bij het gebied van den stam, waarin zij lagen, werden gerekend en dus eigenlijk uit het bezit van den stam in dat der Levieten waren overgegaan. *Koop* uit handen der Levieten is dus eigenlijk *wederbezitneming* van oorspronkelijk eigendom, גאלה. Nachm. vindt in den term גאל uitgedrukt: het recht van voorkeur voor den naast-erfgerechtigden bloedverwant, om bij verkoop van erfgoed als kooper op te treden. Dan is de zin: en wie van de Levieten op het goed van zijn bloedverwant zijn recht van voorkeur uitoefent

לא לַקְּנָה אֹתוֹ לְדִרְתָּיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל : וּבָתֵּי הַחַצֵרִים אֲשֶׁר
אֵין־לָהֶם חֹמָה סָבִיב עַל־שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ
לב וּבַיֹּבֵל יֵצֵא : וְעָרֵי הַלְוִיִּם בָּתֵּי עָרֵי אֲחֻזָּתָם גְּאֻלַּת עוֹלָם
לג תִּהְיֶה לַלְוִיִּם : וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן־הַלְוִיִּם וְיֵצֵא מִמְכַּר־בַּיִת וְעִיר
אֲחֻזָּתוֹ בַּיֹּבֵל כִּי בָתֵּי עָרֵי הַלְוִיִּם הוּא אֲחֻזָּתָם בְּתוֹךְ בְּנֵי
לד יִשְׂרָאֵל : וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר כִּי־אֲחֻזַּת עוֹלָם הוּא
לה לָהֶם : ס וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ

---

en het dus koopt, — de zin is dan dezelfde, als in de eerst gegeven verklaring. Hijzelve echter verklaart ons vers: *Wie ook van de Levieten zal lossen.* hetzij de verkooper zelve of zijn verwant, — hij rekene erop, dat ten slotte *het huis aan den oorspronkelijken bezitter ware teruggegaan met het Jobeljaar,* zoodat hij de waarde der sinds den verkoop verloopen jaren aftrekt van de voor het gebruiksrecht tot het Jobeljaar betaalde koopsom en het resteerende terugbetaalt. — ממכר בית, *de verkoop van een huis* = verkochte huizen, ועיר אחזתו, *en* de verkoop in het algemeen van *wat tot de stad van hun bezit behoort;* d. i. v. s. andere gebouwen of vrije terreinen in de stad; v. a. de geheele stad, met velden en weiden. Anderen verklaren het als één begrip: *De verkoop van een huis in de stad van zijn bezit.*

34. מגרש, van גרש, *uitdrijven*, beteekent de plaats, waarheen men het vee drijft, de *weideplaats;* naar Num. 35,5 moest den Levieten om de steden een stadsgebied van tweeduizend ellen in alle richtingen gegeven worden, waarvan de binnenste strook van 1000 el naar alle zijden מגרש heet. Deze strook dient als weideplaats en voor alle noodige verrichtingen; de rest dient tot velden en wijngaarden. — לא ימכר beteekent nu v. s. werkelijk: *het mag* zelfs *niet* tijdelijk *verkocht worden;* dan moet men ועיר אחזתם verklaren: vrij terrein binnen de eigenlijke stad. Anderen meenen, dat alle terreinen, tot de Levietensteden behoorende, verkocht mochten worden, en verklaren לא ימכר: *mag niet* blijvend *worden verkocht;* ook niet na wijding aan de tempelkas; Gersonides, en ook de Thalmoed, — daar verkoop van grond door Levieten stilzwijgend ondersteld wordt: *het mag niet aan eene andere bestemming worden overgegeven,* niet tot bouwterrein of tot bouwland worden gemaakt.

35—55. Nadere uiteenzetting van de tweede zijde van het Jobeljaar: *het terugkeeren tot de familie* (vs. 10). Hier zullen de gevallen behandeld moeten worden van iemand, die uit armoede of om andere redenen zich als slaaf verkoopt en zich dus uit den kring zijner familie verwijderd heeft. Daaraan gaat echter het algemeene voorschrift vooraf: *den arme te steunen,* 35—38, met bijzondere vermaning geene rente te nemen. — Dan volgen, bij de bespreking van het verkocht worden als slaaf, algemeene gedragsregels tegenover den als slaaf onder onze macht gekomen Israëliet.

35. ומטה ידו, *zijne hand raakt aan het wankelen;* in den regel komt מוט bij רגל, *voet* voor, en beteekent dan: de voet wankelt, zoodat de persoon geheel valt; sommigen verklaren daarom hier ומטה ידו: *zijn hand,* zijn vermogen, *wankelt,* — de middelen, om zijne bezigheid voort te zetten, ontbreken, al heeft hij nog genoeg om in zijn eersten nooddruft te voorzien.

hetzij vreemdeling of bijwoner, zoodat hij onder u kunne
36 leven. Gij zult noch rente noch vermeerdering van hem
nemen, maar voor uwen God vreezen; opdat uw broeder onder
37 u kunne leven. Uw geld zult gij hem niet op rente geven,
en op vermeerdering zult gij hem uwe spijzen niet geven.
38 Ik ben de Eeuwige, uw God, die u uit het land Egypte ge-
voerd heb, om u het land Kena'an te geven, om u tot God te
39 zijn. — En wanneer uw broeder bij u verarmt en zich aan u
40 verkoopt, zult gij hem geene slavendienst doen verrichten. Als
een huurling, als een bijwoner zal hij bij u zijn; tot aan het
41 Jobeljaar zal hij bij u dienen. Dan echter zal hij, en zijne
kinderen met hem, van u weggaan, en weder tot zijn familie

Het is dan de plicht, om met geld zijnen broeder te hulp te komen, om hem een blijvend bestaan te verzekeren, die hier is voorgeschreven, — niet die om hem voor oogenblikkelijken nood wat geld te leenen. — עמך, *ten opzichte van u*, d. w. z. hij schiet in zijne verplichtingen tegenover u te kort; anderen: *bij u*, in het handelsverkeer met u. — גר ותושב, *vreemdeling*, de תושב גר, die geene afgoden dient; de beide woorden vormen één begrip: *bijwonend vreemdeling*; of תושב duidt iemand aan, wiens verblijf in Israëls midden meer van *tijdelijken* aard is, doch die ook de zeven Noachiedische plichten in acht neemt. De tot het Jodendom overgegane niet-Israëliet is natuurlijk onder אחיך begrepen. Anderen: *als vreemdeling of bijwoner leve hij bij u*, den verarmden broeder hebt gij evenzeer te steunen als den vreemde — een denkbeeld, dat waarlijk niet eerst uitgesproken behoeft te worden. Dan moet ook de nazin in deze opvatting met den ן van וחי beginnen, zoodat de woorden omgezet zijn, wat in onze verklaring niet noodig is.

36. **נשך**, eig. *het bijtende*, rente uit het oogpunt van het geldelijk nadeel van den rentebetalende; מרבית, *vermeerdering*, rente uit het oogpunt van de vermogensvermeerdering van den geldgever. De Thalmoed maakt tusschen die beiden geen onderscheid als naam van rente. נשך bij geld en מרבית bij eetwaren en goederen te verklaren, gaat niet met het oog op Deut. 23,20, waar נשך ook bij *eetwaren* gebruikt wordt. Niet onmogelijk is het, dat bij נשך gedacht wordt aan het geval, dat de rente den schuldenaar drukt, daar hij met het geleende geld niet of niet genoeg verdiend heeft; bij מרבית aan het geval, dat de schuldenaar zooveel heeft verdiend, dat hij de renteb etaling in het geheel niet als een last voelt en deze dus enkel eene vermogensver meerdering van den schuldeischer vormt. Anderen verklaren het gebruik van נשך meer in het bijzonder bij *geld* en van מרבית bij *eetwaren* aldus: Rente is onder alle omstandigheden נשך, eene vermogensvermindering voor den schuldenaar, niet altijd echter מרבית. *Geld* zou ook in handen des schuldeischers winstgevend gemaakt kunnen worden; *eetwaren* echter zouden in zijn bezit niet meer geworden zijn, — wat hij dus voor het leenen meer ontvangt, dan hij gegeven heeft, is *vermogensvermeerdering*. — אל תקח, *gij moogt*, ook al is bij het aangaan der leening niets bedongen, bij de afdoening *geene rente nemen;* לא תתן, *gij moogt* ook bij het aangaan der leening *uw geld hem niet onder* voorwaarde van *rentebetaling geven*.

38 staat naar Ibn 'Ezra in direct verband met het slot van vs. 35: de vreemdeling leve bij u, *want Ik ben uw God, die u uit Egypte gevoerd heb*,

לו גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ׃ אַל־תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְיָרֵאתָ
לו מֵאֱלֹהֶיךָ וְחַי אָחִיךָ עִמָּךְ׃ אֶת־כַּסְפְּךָ לֹא־תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ
לח וּבְמַרְבִּית לֹא־תִתֵּן אָכְלֶךָ׃ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי
אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לָתֵת לָכֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן לִהְיוֹת לָכֶם
לט לֵאלֹהִים׃ * ס וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר־לָךְ לֹא־תַעֲבֹד (רביעי ב"מ)
מ בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד׃ כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל
מא יַעֲבֹד עִמָּךְ׃ וְיָצָא מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ

---

waar gijzelve vreemdelingen waart. Waarschijnlijker: Ik heb u gemaakt tot wat gij zijt; slaven waart gij allen en, als gij tot vermogen zijt geraakt, dan hebt gij dit Mij alleen te danken. Daarom, wat gij uwen broeder leent, leent niet *gij*, maar *Ik*. — להיות enz. *Ik wil u tot God zijn*, u de levensrichting voorschrijven; daarvoor geef Ik u het land en slechts zoolang gij Mijne wegen volgt, blijft gij in het bezit ervan.

39. Verdere verarming: het land is verkocht, maar nog kan de man niet in zijn onderhoud voorzien: hij verkoopt zich tot slaaf. Algemeene wet: *tot het Jobeljaar slechts dient hij*, ook al valt dit in, vóór de zes jaren, waarvoor naar Ex. 21,2 de verkoop geldt, zijn geëindigd. Daarbij wordt dan tevens het voorschrift gegeven: *hem niet den dienst van een slaaf te doen verrichten*, geen onteerend en geen te hard werk. — ונמכר, wederkeerend: *hij verkoopt zich;* aan verkoop wegens diefstal wordt hier niet gedacht. Wel geldt hierbij dezelfde wet, maar deze gevallen komen hier minder in aanmerking, daar de invoed van het Jobeljaar op de sociale verhoudingen hier wordt uiteengezet.

40. **בשכיר כתושב**, *als een huurling*, die zich slechts voor een bepaald werk verhuurt, dat hij verstaat, en wien men, als vrij man, geen te zwaren arbeid oplegt; *en als een bijwoner*, als een vreemdeling, die elk oogenblik, als het hem bij u niet meer bevalt, kan heengaan en dien gij, naar Deut. 23,17, niet moogt krenken, *zoo zal hij bij u zijn*. SIPORNO: *als een voor korten tijd*, ten hoogste zes jaren, *gehuurde* werkkracht, *of*, als hij vrijwillig, naar Ex. 21,6, tot het Jobeljaar zijn verblijf bij u heeft verlengd, *als een* blijvend, althans voor langen tijd bij u gevestigd *bijwoner*. De traditie maakt uit de woorden יהיה עמך de verplichting op, den hebreeuwschen slaaf in onze voeding en kleeding geheel te laten deelen. — Ex. 21,2 v.v. sprak van het normale geval, dat de slaaf zijn tijd uitdient; aan het invallen van het Jobeljaar binnen zijn diensttijd werd daar niet gedacht. Onze plaats geeft nu de vaste wet, dat elke hebreeuwsche slaaf, hetzij zijne jaren nog niet om zijn, of wel hij ná de zes jaar bij zijn heer heeft willen blijven, *met het Jobeljaar vrij wordt*. Bij zelfverkoop kan v. s. van den aanvang af de slaaf zich per contract voor langer dan zes jaar verbinden, maar in geen geval langer dan tot het Jobeljaar. — יעבד עמך, *hij zal als slaaf zijn bij u*, de heer heeft niet het recht zijn werkkracht aan een derde te verhuren.

41. **הוא ובניו עמו**, *hij en zijne kinderen met hem;* de kinderen zijn natuurlijk niet met hem in dienst gekomen; — maar had de slaaf bij zijn verkoop kinderen, dan is de heer verplicht, die, evenals zijne vrouw,

42 en tot het bezit zijner ouders terugkeeren. Want Mijne dienaren
zijn zij, die Ik uit het land Egypte gevoerd heb; zij moeten
43 niet als slaven verkocht worden. Gij zult niet met strengheid
44 over hem heerschen, maar uwen God vreezen. Uw slaaf en
uwe slavin, die u zullen toebehooren, uit de volkeren, die
rondom u zijn; uit hen kunt gij slaven en slavinnen koopen.
45 Ook van de kinderen der bijwoners, die zich bij u ophouden,
van hen kunt gij koopen, en uit hun geslacht, dat bij u is,
dat zij in uw land voortgebracht hebben; deze kunnen u tot
46 bezit worden. Gij zult ze als erfgoed behouden voor uwe kin-
deren na u als erfelijk bezit, voor eeuwig zult gij hen als slaven
doen dienen; doch over uwe broeders, de kinderen Israëls, de
een over den ander, zult gij niet met strengheid heerschen. —
47 En wanneer het vermogen van een vreemdeling en bijwoner
onder u toereikend wordt, en uw broeder verarmt bij hem, en
verkoopt zich aan den bijwonenden vreemdeling onder u, of aan
48 eenen afstammeling van de familie van een vreemde; Nadat
hij zich verkocht heeft, zal er lossing voor hem zijn; één zijner
49 bloedverwanten zal hem lossen. Of zijns vaders broeder, of
de zoon van zijns vaders broeder zal hem lossen; of een van de

---

te onderhouden (vgl. Ex. 21,3). Sommigen maken een verschil tusschen den wegens diefstal gerechtelijk verkochte en den zich zelf wegens armoede verkoopende. Ex. 21,4 zou dan van het eerste geval spreken en bepalen, dat de kinderen, uit zijn verbintenis met een slavin geboren, het eigendom van zijn heer blijven, — terwijl in het laatste geval die kinderen hun vader in vrijheid zouden volgen. Dit gaat echter moeilijk, 1°. daar dan toch Ex. 21,3 van de *vrouw* dezelfde uitdrukking gebruikt wordt als hier van de *kinderen*, en de vrouw toch zeker niet eerst in zijn slaventoestand zijne vrouw is geworden; 2°. daar de kinderen eener niet-Israëlietische slavin wel in alle gevallen òf de moeder òf den vader, wat hun burgerlijken staat betreft, zullen volgen. — ואל אחזת אבתיו, *tot het grondbezit zijner vaderen*, dat hij immers reeds vroeger had verkocht, vóór hij zelve in slavernij ging, *zal hij terugkeeren*, daar ook dit met het Jobeljaar vrij komt en aan hem teruggaat.

42. ממכרת עבד, *verkoop tot* blijvende *slavernij;* naar den Thalmoed ook niet op de wijze, waarop gewoonlijk slaven verkocht worden: op de slavenmarkt, na op den pronksteen vertoond en bekeken te zijn.

43. בפרך, naar de traditie: laat hem niet onnoodig werk doen, alleen om zijn werkkracht in beslag te nemen. Over פרך Ex. 1,14.

44. ועבדך ואמתך אשר יהיו לך, *en* vraagt gij naar *den slaaf en de slavin, die u* in werkelijkheid *geheel toebehooren* — dan luidt het antwoord: מאת הגוים enz. (RASHIE) *van de volkeren, die rondom uw gebied wonen*, 'Ammon, Moab, enz., niet echter van de 7 Kena'anietische stammen, *kunt gij slaaf en slavin koopen.*

45. *En ook van de* van elders naar uw land gekomen *bijwonenden*, גר תושב, — d. w. z. henzelve, of *hunne kinderen, die in uw land geboren zijn*, zelfs uit eene Kena'anietische moeder, daar bij niet-Israëlieten het kind den vader volgt. — מהם תקנו beteekent niet: uit hun hand, *van hen* als

מג וְאֶל־אֲחִזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב׃ כִּי־עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֹתָם
מד מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד׃ לֹא־תִרְדֶּה בּוֹ
מה בְּפָרֶךְ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ׃ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ־לָךְ מֵאֵת
מו הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמָה׃ וְגַם מִבְּנֵי
הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר עִמָּכֶם
מז אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם וְהָיוּ לָכֶם לַאֲחֻזָּה׃ וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם
לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לָרֶשֶׁת אֲחֻזָּה לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֵיכֶם
מח בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא־תִרְדֶּה בּוֹ בְּפָרֶךְ׃ * ס וְכִי פתוחה
תַשִּׂיג יַד גֵּר וְתוֹשָׁב עִמָּךְ וּמָךְ אָחִיךָ עִמּוֹ וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב
מט עִמָּךְ אוֹ לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר׃ אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ
נ אֶחָד מֵאֶחָיו יִגְאָלֶנּוּ׃ אוֹ־דֹדוֹ אוֹ בֶן־דֹּדוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ־מִשְׁאָר

---

verkoopers *kunt gij koopen*, maar: sommigen *van hen kunt gij*, als koopobject, *koopen*. — לאחזה, *tot blijvend bezit*, evenals grondbezit; Jobel maakt hen niet vrij.

46. והתנחלתם, *gij zult ze u tot erfdeel houden*; anderen: *gij zult ze vererven*, de Hithpa'el = den Hiph'al.

47. Nog een geval: Door den nood gedwongen verkoopt zich een Israëliet aan een vreemde, een niet-afgoden-dienenden גר תושב, of zelfs aan een afgoden-dienenden heiden. Daar moet lossing door den naasten erfgerechtigden bloedverwant plaats hebben, die ertoe in staat is, en wel treedt ook hierbij het Jobeljaar op den voorgrond. De niet-Israëliet, niet gebonden aan den termijn van zes jaren, voor den Israëliet bij het koopen van zijnen broeder als slaaf bepaald, wordt toch gebonden door de Jobelwet. De koopsom wordt dus gerekend betaald te zijn voor het aantal jaren, dat van den verkoop tot het Jobeljaar nog moest verloopen; en de te restitueeren som wordt nu vastgesteld in verband met de nog restende dienstjaren, waarvan de slaaf wordt vrijgekocht.

47. In den regel zullen de vreemdelingen hun eigen land wel uit armoede hebben verlaten; komt nu een vreemdeling bij u tot vermogen, dan *wordt zijne hand toereikend* om een slaaf te koopen, wat vroeger niet kon; *en uw broeder verarmt*, עמו, *bij hem*, d. i. volgens sommigen: in het handelsverkeer met hem, zoodat de vreemde de schuldeischer van uw broeder is; v. a. *bij hem*, hij, de niet-Israëliet, raakt met de ongelukkige positie van uwen broeder bekend. — לעקר משפחת גר, v. s. de *afstammeling van de familie van een vreemdeling*, iemand wiens vader of grootvader zich in uw land heeft gevestigd, maar die ook zelve nog slechts de 7 Noachiedische plichten vervult; v. a. *de stam van een familie eens vreemdelings*, de stamfamilie in het buitenland, die niet עמך, *bij u*, in uw land, is. De traditie ziet in deze woorden den afgodendienenden heiden en den afgodendienst zelve aangeduid. RASHBAM verklaart: *hij, die zich heeft losgerukt van de familie van een vreemdeling*, hij is geen vreemdeling, geen bijwoner, geen inboorling en behoort in zijn eigen land ook niet meer thuis.

bloedverwanten uit zijne familie zal hem lossen; of als zijn
50 eigen hand toereikend wordt, zal hij zich lossen. Men zal dan
met wie hem gekocht heeft rekenen, van het jaar, dat hij zich
aan hem verkocht heeft, tot aan het Jobeljaar; dan zal het
geld, waarvoor hij zich verkocht heeft, beschouwd worden te
zijn naar het aantal jaren; als de dagen van een huurling zal
51 hij bij hem geweest zijn. Indien er nog een groot getal aan
jaren is, moet hij, naar verhouding daarvan, van zijn koopgeld
52 als zijn prijs teruggeven. Zijn er echter nog weinige van die
jaren tot aan het Jobeljaar over, dan rekent hij het hem aan;
naar verhouding zijner jaren zal hij hem zijn losprijs terug-
53 geven. Als een huurling, van jaar tot jaar, zal hij bij hem
beschouwd worden; hij zal niet met strengheid over hem
54 heerschen voor uwe oogen. Wordt hij op geene dezer wijzen
gelost, dan zal hij in het Jobeljaar vrij uitgaan, hij en zijne
55 kinderen met hem. Want Mij zijn de kinderen Israëls slaven;
Mijne slaven zijn zij, daar Ik hen uit het land Egypte gevoerd
heb; Ik ben de Eeuwige, uw God!

26 1 Gij zult u geene afgoden maken, geen gehouwen beeld noch
gedenksteen zult gij u oprichten, en geen gebeeldhouwden steen
in uw land leggen om u daarop neder te werpen; want Ik, de
2 Eeuwige, ben uw God. Mijne Shabbathdagen zult gij in acht
nemen en Mijn heiligdom eerbiedigen; Ik ben de Eeuwige!

3 Als gij naar Mijne wetten uwen levenswandel richten, Mijne
4 geboden in acht nemen en ze uitoefenen zult, — Dan zal Ik
uwe regens op hunnen tijd geven; en zal het land zijn gewas
opleveren, en het geboomte des velds zal zijne vrucht geven.
5 De dorschtijd zal bij u tot den wijnoogst reiken, en de wijn-
oogst zal reiken tot den zaaitijd; en gij zult uwe spijze

---

50. Ook hier strenge eerlijkheid: men rekent met den kooper het aantal jaren — zoodat hij als de dagen van een huurling bij hem geweest blijkt te zijn, die per jaar een bepaald bedrag heeft verdiend. — משב. Onderwerp is: degeen, die de lossing verricht, de verwant of de man zelve.

52. כפי שניו, *naar mate van zijne dienstjaren* en niet naar de waarde van den verrichten of nog te verrichten dienst, die bij toenemende routine soms meer, bij stijgenden leeftijd vaak minder waard zou worden.

HOOFDSTUK 26,1 en 2. In omgekeerde volgorde komen hier aan het einde der wetten tot heiliging van het practische leven bijna in gelijke bewoordingen de verzen voor, die 19,3 en 4 aan het begin dezer wettengroep stonden. Daarmede wordt dan tegelijk de overgang gevonden tot de zegen- en vloekverkondiging, die wel meer in het bijzonder op inachtneming of verwaarloozing van de Shemitta- en Jobelwetten doelt, maar blijkens de inleidende verzen toch ook in het algemeen van de gevolgen van wel of niet opvolging der verschillende wetten spreekt.

1. Over אלילם zie 19,4. — פסל, een *gehouwen* beeld; מצבה, een uit één steen bestaand gedenkteeken. — ואבן משכית, naar ONKELOS: *een steen om*

ט בְּשָׁרוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלֶנּוּ וּמָכַר אָחִיו : וְחִשַּׁב עִם־
קֹנֵהוּ מִשְּׁנַת הִמָּכְרוֹ לוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְהָיָה כֶּסֶף מִמְכָּרוֹ
יא בְּמִסְפַּר שָׁנִים כִּימֵי שָׂכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ : אִם־עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים
יב לְפִיהֶן יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ : וְאִם־מְעַט נִשְׁאַר בַּשָּׁנִים
יג עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל וְחִשַּׁב־לוֹ כְּפִי שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת־גְּאֻלָּתוֹ : * כִּשְׂכִיר אחרון
יד שָׁנָה בְשָׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ לֹא־יִרְדֶּנּוּ בְּפָרֶךְ לְעֵינֶיךָ : וְאִם־לֹא מפטיר
טו יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה וְיָצָא בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ : * כִּי־לִי
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ
כו א מִצְרַיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם : לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם וּפֶסֶל
וּמַצֵּבָה לֹא־תָקִימוּ לָכֶם וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם
ב לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם : אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ
וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה : פ

ג אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם : וְנָתַתִּי
גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן
ה פִּרְיוֹ : וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת־בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת־זָרַע וַאֲכַלְתֶּם

---

zich op neer te werpen; anderen van שכה, *kijken, een steen om de aandacht te trekken,* een gedenksteen *in den grond,* terwijl מצבה een *staande* gedenksteen is. Nog anderen: een *gebeeldhouwde* steen, of een *steenen beeld,* waarbij dan פסל een *houten* beeld is. — להשתחות עליה, *daarop,* of volgens de laatst gegeven opvatting van משכית: *daarbij.*

Zegen en vloek, als gevolg van de al of niet opvolging der openbaringswetten, in het bijzonder met het oog op Shemitta en Jobel. Reeds 25,18 en 19 is in één trek de zegen als gevolg van de inachtneming der Shemitta- en Jobelwetten uitgesproken. Dit wordt 3—13 nader uitgewerkt, en wel wordt toegezegd: vruchtbaarheid van het land (vs. 4 en 5); vrede en veiligheid voor wild en vijanden (6—8); vruchtbaarheid van het volk en zegen op hun vermogen (9 en 10) en eindelijk: verwezenlijking van het doel der wetgeving: God troonend onder Israël, hen heiligend en hun leven door Hem geleid (11—13).

5. דיש, de gewone *dorschtijd,* direct ná het maaien, in April en Mei, Niesan en Ijar beginnende, zal duren, *reiken* tot den *wijnoogst,* den tijd van het snijden der druiven, in het begin van September, einde Elloel en Thishrie, — en de druivensnit zal duren tot den *zaaitijd,* einde October en begin November, Cheshwan en Kislew. — לבטח, hier: *zonder zorg* voor uw onderhoud (25,19).

6 eten tot verzadiging, en gerust in uw land wonen. En zal Ik
vrede in het land geven; gij zult nederliggen zonder dat er iemand
is, die u opschrikt; en zal Ik het verscheurend gedierte uit het
land verdrijven, en een zwaard zal uw land niet doortrekken.
7 En gij zult uwe vijanden vervolgen, en zij zullen vóór u ver-
8 vallen aan het zwaard. En vijf uwer zullen honderd vervolgen,
en honderd van u zullen tien duizend vervolgen; zoo zullen
9 uwe vijanden vóór u vervallen aan het zwaard. En Ik zal Mij
tot u wenden, u vruchtbaar maken, en u doen vermeerderen,
10 en Mijn verbond met u doen stand houden. Gij zult van het
oude overjarige eten, en het oude voor het nieuwe moeten
11 wegruimen. Ik zal Mijn verblijf in uw midden plaatsen, en
12 Mijn wezen zal geen afkeer van u hebben. Ik zal in uw
midden gaan, en u tot God zijn, en gij zult Mij tot volk zijn.
13 Ik ben de Eeuwige, uw God, die u uit het land Egypte ge-
voerd heb, zoodat gij hun niet meer tot slaven zoudt zijn;
Ik heb de boomen van uw juk verbroken, en deed u rechtop
gaan.

---

6. **שלום**, hier: *vrede*, ongestoorde kalmte, geen wild gedierte, geen vijand, die u het rustig genot van uw producten bedreigen. — **ושכבתם ואין מחריד**, *gij ligt* rustig, *zonder dat* iemand, mensch of dier, *u verschrikt;* anderen: *Ik zal* onderling tusschen u *vrede doen heerschen*, zoodat niemand van uw medeburgers u in het rustig bezit uwer goederen stoort; het tweede versdeel bevat dan eene nieuwe gedachte: ook van buiten zal u geen gevaar dreigen. Het beeld is ontleend aan eene kudde vee, die, na gegraasd te hebben, zich rustig neerleggen om te herkauwen; — niet aangevallen noch opgeschrikt door menschen noch dieren. — **חיה רעה**, eig. *boos gedierte*, roofdieren, evenzoo Gen. 37,20. — **וחרב לא תעבר בארצכם**, *en een zwaard* = een oorlog of oorlogsmacht *zal uw land niet doortrekken*, d. i. v. s. zelfs uw land door te trekken om elders oorlog te voeren, zal geen oorlogsmacht wagen; v. a. *oorlog zal in uw land niet komen;* de oorlogen, die gij tegen omliggende volkeren mocht hebben te voeren, zullen op hun gebied, niet op het uwe gevoerd worden. Den geessel van den oorlog, die uw land zou verwoesten, zult gij niet gevoelen.

7. **ורדפתם**, *uwe* buitenlandsche *vijanden* onder de u omringende volkeren, die het wagen mochten u aan te vallen, *zult gij vervolgen*, na ze verslagen te hebben, zoodat zij *vóór u* op de vlucht slaande, **לפניכם**, *a a n h e t zwaard vervallen; vallen d o o r het zwaard* moest door **בחרב** zijn uitgedrukt.

8. Spreekwoordelijke uitdrukking voor buitengewoon krijgsgeluk. (Vgl. Deut. 32,20 en Jes. 30,17).

9. **ופניתי אליכם**, *Ik wend Mij* in genadige zorgzaamheid en voorzienigheid *tot u*, u kinderzegen schenkend en dien in het leven houdend, — en zal Mijn verbond met u stand doen houden. En niettegenstaande uwe vermeerdering in aantal, hebt gij voor overbevolking en gebrek aan voedsel niet te vreezen, maar (vs. 10) oud, overjarig koren en veldgewas zult gij eten en er zal zooveel zijn, dat gij, om voor den nieuwen oogst ruimte te maken, den nog aanwezigen voorraad van het oude uit uwe voorraadschuren zult moeten uitvoeren.

יג לַחְמְכֶם לָשׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם : * וְנָתַתִּי שָׁלוֹם
בָּאָרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן־הָאָרֶץ
יד וְחֶרֶב לֹא־תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם : וּרְדַפְתֶּם אֶת־אֹיְבֵיכֶם וְנָפְלוּ
טו לִפְנֵיכֶם לָחָרֶב : וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם יִרְדְּפוּ רְבָבָה
טז יִרְדְּפוּ וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לָחָרֶב : וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי
יז אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם : * וַאֲכַלְתֶּם
יח יְשָׁן נוֹשָׁן וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ : וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם
יט וְלֹא־תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם : וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם
כ לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם : אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר
הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִהְיֹת לָהֶם עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר
כא מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת : פ

(מפטיר ג"ש) מפטיר

---

11. *Mijn Verblijf*, het heiligdom, *zal Ik onder u gevestigd laten en Mijn wezen zal in u niets terugstootends*, weerzinwekkends, *vinden*, Ik zal u nooit verwerpen.

12. והתהלכתי, *Ik ga onder u*, Ik leid en regel geheel uw leven en toon Mij u steeds nabij.

13. מטת, *de stangen van het juk*, die het dier, dat vóór den ploeg of den lastwagen wordt gespannen om den nek worden gelegd en waaronder het dier gebukt gaat. Worden die houten stangen gebroken, dan kan het dier den hals weer oprichten en *rechtop gaan*.

14—45. De strafbedreiging: eerst in verschillende graden den afval van God en Zijne Leer schilderend, vs. 14 en 15, beschrijft ons stuk de bestraffing, niet als plotseling met volle kracht komend over het volk, maar in verschillende phasen, telkens met een bijzondere uitdrukking ingeleid: 1°. ziekte en nederlaag tegenover den vijand (16—17); 2°. onvruchtbaarheid van het land (18—20); 3°. roofgedierte (21 en 22); 4°. oorlog met pest en hongersnood (23—26) en eindelijk 5°. verwoesting des lands, verstrooiïng der bewoners (27—33). Anderen zien in deze verzen den climax aldus: vs. 16 en 17 geven algemeene straffen: ziekte en onvruchtbaarheid des lands; — dan volgen *vier* maal telkens vermeerderde straffen voor toenemende ongehoorzaamheid aan God: 1°. algeheele onvruchtbaarheid des lands (vs. 18—20), dus *één* straf; 2°. uitroeiïng van het vee door roofdieren en kinderloosheid, dus *twee* straffen (21 en 22); 3°. oorlog, pest en hongersnood (23—26), drie straffen, en eindelijk: uitroeiïng van alle afgodengruwelen, vernieling van steden en heiligdommen, verwoesting des lands en verstrooiïng des volks onder de volkeren (27—33), dus *vier* straffen. — Vs. 34—39 bespreken dan den toestand des lands tijdens de verstrooiïng en den druk in het land der vijanden, om 40 en 41 den terugkeer Israëls tot God en 42—45 de hernieuwing van Zijn verbond met Israël, het doel der straf, te beschrijven.

14 Doch wanneer gij niet naar Mij luisteren, en al deze geboden
15 niet volbrengen zult; Wanneer gij Mijne wetten zult versmaden,
en uw wezen van Mijne rechten een afkeer zal hebben, zoodat
gij al Mijne geboden niet volbrengen en Mijn verbond verbreken
16 zult; Dan zal ook Ik hetzelfde u aandoen; Ik zal over u als
straf brengen ontzetting: de tering en de heete koorts, welke
de oogen verteren en het gemoed bedroeven; en gij zult uw
zaad te vergeefs zaaien, want uwe vijanden zullen het opeten.
17 Ik zal namelijk Mijnen toorn tegen u wenden, zoodat gij vóór
uwe vijanden verslagen zult worden; en uwe haters zullen over
u heerschen, en gij zult vluchten, zonder dat er iemand is, die
18 u vervolgt. Indien gij tot deze nog niet naar Mij luistert, zal
Ik voortgaan u zevenvoudig te tuchtigen wegens uwe zonden.
19 Ik zal den hoogmoed op uwe macht breken; en zal uwen
20 hemel doen worden als ijzer, en uwe aarde als koper. Uwe
kracht zal te vergeefs verspild worden; want uw land zal zijn
gewas niet opleveren, en het geboomte des lands zal zijne vrucht
21 niet geven. Indien gij als in toevallige ontmoeting met Mij uwen
levenswandel blijft leiden, en niet naar Mij wilt luisteren,

---

14. Niet tegen overtreding van een *enkel* voorschrift worden de hier volgende straffen bedreigd, maar voor *ongehoorzaamheid* tegen Gods *wetten*, *niet-inachtneming* van *alle* geboden, die zoover gaat, dat men innerlijk die wetten *versmaadt* en het *verbond* in den geest *verbreekt;* God niet meer erkent als het Wezen, aan Wien men door het verbond der openbaring onderworpen is; het is dus aanmatigende en voortgezette opstand tegen God en Zijne Leer.

16. זאת, *hetzelfde,* iets dergelijks: gij vergeet Mij, — Ik zal ook voor u niet zorgen. — והפקדתי, *Ik zal als straf doen komen;* anderen: *Ik zal gebieden.* — בהלה, *verschrikking,* in den zin van: *teleurstelling* (Jes. 65,23), — vooral bij moeitevol werk, dat vergeefs blijkt te zijn; de zin is dan: *Ik zal over u als straf brengen teleurstelling,* en wel: את השחפת enz. (LUZZATTO). Anderen: *Ik zal over u brengen t o t verschrikking* = לבהלה; WESSELY: *iets verschrikkelijks;* MENDELSSOHN: *op schrikbarende wijze.* — שחפת, *tering,* van שחף, wegsleuren; — קדחת, van קדח, branden, *heete koorts;* — מכלות עינים, *die het* geestelijk *oog doen s m a c h t e n,* of v. a. het levenslicht doen ophouden. — ומדיבות = מדאיבות, *en smart bezorgen aan de ziel.* De zin is v. s.: De patiënt ziet met smachtend verlangen naar genezing uit en is vol droefenis in zijn gemoed over zijn lijden. — Het slot van ons vers vormt den overgang tot de tweede straffengroep: vijandelijke aanvallen. Gij zult de kracht niet hebben uwe producten te verdedigen, maar de vijanden zullen het te veld staande gewas opeten.

17. ונתתי פני, in tegenstelling met ופניתי אליכם (vs. 9).

18. עד אלה, indien *tot deze* strafgerichten over u gekomen zijn, gij nog steeds niet luistert. — שבע, *zevenvoudig,* d. w. z. ten volle, geheel naar gij het verdient, of v. a. *veelvoudig,* zeer zwaar.

19. גאון עזכם, *den hoogmoed uwer kracht,* de weerstandskracht, waarop

יד וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה׃
טו וְאִם־בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת־מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי
טז עֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי לְהַפְרְכֶם אֶת־בְּרִיתִי׃ אַף־אֲנִי אֶֽעֱשֶׂה־
זֹּאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה אֶת־הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת־הַקַּדַּחַת
מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבַת נָפֶשׁ וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם וַאֲכָלֻהוּ
יז אֹיְבֵיכֶם׃ וְנָתַתִּי פָנַי בָּכֶם וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם וְרָדוּ בָכֶם
יח שֹׂנְאֵיכֶם וְנַסְתֶּם וְאֵין־רֹדֵף אֶתְכֶם׃ וְאִם־עַד־אֵלֶּה לֹא תִשְׁמְעוּ
יט לִי וְיִסַּפְתִּי לְיַסְּרָה אֶתְכֶם שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם׃ וְשָׁבַרְתִּי אֶת־
גְּאוֹן עֻזְּכֶם וְנָתַתִּי אֶת־שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת־אַרְצְכֶם כַּנְּחֹשֶׁת׃
כ וְתָם לָרִיק כֹּחֲכֶם וְלֹא־תִתֵּן אַרְצְכֶם אֶת־יְבוּלָהּ וְעֵץ הָאָרֶץ
כא לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ׃ וְאִם־תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי וְלֹא תֹאבוּ לִשְׁמֹעַ לִי

---

uw hoogmoed berust, — alles, waarop een volk zijne macht vestigt, — v. d. ook de op aardsche macht vertrouwende hoogmoed en trotschheid. Die aardsche hulpmiddelen worden hun ontnomen, hun rijkdom vergaat, want *de hemel wordt als ijzer en de aarde als koper*, zoo hard en droog als metaal. — כַּבַּרְזֶל, soortnaam, daarom met het bepalend lidwoord.

20. Vs. 16 was gezegd, dat het product des lands niet *hun*, maar den vijand ten goede zou komen; hun zaaien was dus voor hen vergeefsch. Hier is *al* de gedane moeite vergeefsch, men put zich uit en besteedt al zijne krachten om den bodem geschikt te maken iets voort te brengen, maar *die krachten zijn vergeefs verspild*, want er groeit in het geheel niets.

21. **ואם תלכו עמי קרי**, letterlijk: *indien gij met Mij gaat als in ontmoeting*, van קרה, d. i. v. s. indien gij uwen levenswandel met Mij inricht als *eene toevallige ontmoeting*, er ligt u niets aan de uitkomst, gij zijt wanhopig en handelt dus in vertwijfeling; van God gezegd beteekent de uitdrukking dan: *Ik handel met u* en breng over u rampen, *zonder Mij om de gevolgen te bekreunen*; — v. a. *gij richt uwen levenswandel met Mij*, maar doet dat *als iets toevalligs*, gij volgt Mijn wil op, maar omdat het toevallig met uwe wenschen overeen komt; van God (vs. 24): *Ik zal met u gaan*, uw levensloop en lot besturen *als iets toevalligs*, waarin men Mijne bescherming niet bemerkt. — WESSELY: *indien Gij, t r o t s d i e* rampspoedige *g e b e u r t e n i s s e n* (קרי = מקרה, gebeurtenis), *met Mij* op dezelfde wijze *blijft handelen, door niet te willen luisteren.* MENDELSSOHN: *indien gij a l s t e g e n s t a n d e r s met Mij handelt*, tegen Mij in vijandige ontmoeting treedt; (קרי stamverwant met לקראת, dat echter niet in den zin van: *tegenover*, vijandig, voorkomt). LUZZATTO naar ONKELOS: *met hardheid.* JOHLSON van קרר, waarvan קר, koude, — *hard*, stijf *zijn.* — מכה, verzamelwoord; *p l a g e n.*

zal Ik plagen bijvoegen bij u, zevenvoudig, wegens uwe
22 zonden. Ik zal het wild gedierte des velds op u loslaten, en
het zal u kinderloos maken, en uw vee uitroeien en u ver-
23 minderen; zoodat uwe wegen verlaten zullen zijn. Indien gij
door deze allen u nog niet door Mij tot tucht laat brengen,
en uwen levenswandel met Mij leidt als in toevallige ontmoe-
24 ting, — Dan zal ook Ik met u als in toevallige ontmoeting
handelen, en zal ook Ik u zevenvoudig slaan wegens uwe
25 zonden. Ik zal over u brengen een zwaard, wrekende de
wraak des verbonds en gij zult u in uwe steden verbergen; daar
zal Ik de pest in uw midden zenden, en gij zult in de hand des
26 vijands gegeven worden. Doordien Ik u breek den broodstaf,
zoodat tien vrouwen uw brood in éénen oven bakken, en uw
brood naar gewicht brengen; en gij zult het eten, doch u niet
27 verzadigen. — Indien gij met dit al niet naar Mij luistert, en
uwen levenswandel met Mij leidt, als in toevallige ontmoeting;
28 Dan zal Ik met u met de woede als van toeval handelen; en
29 zal ook Ik u zevenvoudig tuchtigen wegens uwe zonden. Gij
zult eten het vleesch uwer zonen, en het vleesch uwer dochters
30 zult gij eten. Ik zal uwe offerhoogten verdelgen, uwe zonne-
beelden uitroeien en uwe azen bij de azen uwer afgoden wer-
31 pen; en Mijn Wezen zal een afkeer van u hebben. Ik zal

---

22. והשלחתי, zie Ex. 8,17; *loslaten*, zoodat zij de schuwheid voor den mensch verliezen en ook hem aanvallen. — ונשמו דרכיכם, *uwe wegen zullen verlaten zijn*, daar niemand het waagt zich erop te vertoonen.

23. לא תוסרו, *gij u niet laat tuchtigen* en op den goeden weg terugbrengen; waarschijnlijk heeft dat woord hier den zin van: de werking van hetgeen de stam uitdrukt; dus: *tot tucht gebracht worden*, לי, *in de richting naar Mij*, — of v. a. als ethische datief op te vatten; n. a. *door Mij* = בי.

25. נקמת נקם ברית, *wrekende de wraak over het* door u verbroken *verbond* met God; vijanden, niet uit de u omringende landen, maar van verre, eene wereldmacht, die klaarblijkelijk optreedt om werktuig in Gods hand te zijn tot bevestiging van Zijn verbond en tot wegruiming van volkeren, die de verbreiding van dat verbond door hunne ontaarding in den weg staan. Dit *brengt God over* het land van *Israël*, dan *verzamelen zij zich in hunne steden*, trekken zich uit de bezittingen in het open veld terug om zich in de vestingen *te bergen*, tot lijfsbehoud. Daar echter *breekt pest uit*, zoodat geen langdurig beleg noodig is, maar zij door innerlijke uitputting *den vijand in handen vallen*. Sommigen verklaren ונתתם reflexief: *gij zult u overgeven*.

26. Bovendien, behalve pest, breekt namelijk ook nog *hongersnood* uit, בשברי לכם מטה לכם, doordien Ik u ook den meest noodigen steun, *den staf*, waarop gij nog kracht kunt vinden: het voedsel, *breek*, — zoodat, terwijl anders iedere vrouw voor haar gezin een oven heeft, dan *tien vrouwen hun brood in één oven zullen bakken*, — in een gevulden oven bakt het brood beter en daarom zullen zij liever hun kleinen voorraad gezamenlijk bakken, dan in haar eigen oven; anderen: bij gebrek aan brandstof. —

כג וְנִסַּפְתִּי עֲלֵיכֶם מַכָּה שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם : וְהִשְׁלַחְתִּי בָכֶם
אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְשִׁכְּלָה אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה אֶת־בְּהֶמְתְּכֶם
כד וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם וְנָשְׁמוּ דַּרְכֵיכֶם : וְאִם־בְּאֵלֶּה לֹא תִוָּסְרוּ
כה לִי וְהַלַכְתֶּם עִמִּי קֶרִי : וְהָלַכְתִּי אַף־אֲנִי עִמָּכֶם בְּקֶרִי וְהִכֵּיתִי
כה אֶתְכֶם גַּם־אֲנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם : וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב
נֹקֶמֶת נְקַם־בְּרִית וְנֶאֱסַפְתֶּם אֶל־עָרֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דֶּבֶר בְּתוֹכְכֶם
כו וְנִתַּתֶּם בְּיַד־אוֹיֵב : בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לֶחֶם וְאָפוּ עֶשֶׂר
נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל וַאֲכַלְתֶּם
כז וְלֹא תִשְׂבָּעוּ : ס וְאִם־בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי
כח בְּקֶרִי : וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת־קֶרִי וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם אַף־אֲנִי
כט שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם : וַאֲכַלְתֶּם בְּשַׂר בְּנֵיכֶם וּבְשַׂר בְּנֹתֵיכֶם
ל תֹּאכֵלוּ : וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת־בָּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת־חַמָּנֵיכֶם וְנָתַתִּי
לא אֶת־פִּגְרֵיכֶם עַל־פִּגְרֵי גִלּוּלֵיכֶם וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם : וְנָתַתִּי

והשיבו לחמכם במשקל, *en bij het gewicht*, afgepast, zoodat ieder niet meer dan eene bepaalde portie krijgt, *zullen zij het u voorzetten*; anderen: zij zullen het, uit gebrek, niet gaar laten worden, *daar zij hetzelfde gewicht willen terugbrengen*, dat zij als deeg naar den oven hebben gebracht, en het bij volledig bakken te veel zou verliezen. Nog anderen: *zij zullen het* uit den oven *terugbrengen bij het gewicht*, angstvallig wakende, dat zij geen lood te weinig medenemen. En *als gij dan eet*, zult gij den honger te meer voelen, daar gij slechts zoo weinig krijgt (of door de geringe voedingswaarde van het niet gaar gebakken brood), dat *gij niet verzadigd wordt*.

28. חמת קרי, naar de vs. 21 gegeven opvattingen wordt ook deze uitdrukking afwisselend verklaard: *in woede der vertwijfeling*, die zich om de gevolgen niet bekreunt; of: *met de volle woedende kracht van* een levens- en lotsbeschikking, waarin slechts *toeval* schijnt te heerschen, zonder dat van bescherming iets blijkt. Luzzatto: *harde*, grimmige *woede*; Mendelssohn: *vijandig* tegen u optredende *woede*. De hier geschilderde hongersnood en vijandelijke aanval verwoest ten slotte geheel het land en voert de bewoners in ballingschap, is dus in ieder geval veel erger, dan de in de vorige verzen bedreigde; חמת קרי duidt dus in ieder geval een hoogeren graad van bestraffing aan, dan קרי.

30. Uitroeiïng der afgodsaltaren en beelden. — במות, *offerhoogten*, hier: aan afgodendienst gewijd; ook gebruikt voor altaren, buiten het heiligdom, ter eere Gods opgericht, particuliere offerplaatsen. — חמניכם; חַמָּן, van חמם, *zonnebeelden*, beelden van Ba'al Chammon. — פגר, verachtelijk woord: *kreng*, vandaar ook voor de neergestorte afgodsbeelden gebruikt; anderen: *traag zijn*, (I Sam. 30,21) het lijk, uit het oogpunt van zijne onbewege-

uwe steden tot eene puinhoop maken, uwe heilige plaatsen
eenzaam doen worden, en niet meer ruiken uw tot lieflijken geur
32 bestemde offers. Ik, Ik zelve zal het land eenzaam doen worden,
zoodat uwe vijanden, die er in zullen wonen, er over ontzet
33 zullen zijn. En u zal Ik onder de volkeren verstrooien en het
zwaard achter u uittrekken; en uw land zal eene verlaten
34 wildernis en uwe steden zullen eene puinhoop blijven. Dan
zal het land zijne Shabbathjaren genieten, gedurende al den
tijd, dat het eenzaam is, en gij in het land uwer vijanden zijt;
dan zal het land rusten en aan zijne Shabbathjaren welgeval-
35 len toonen. Gedurende al den tijd, dat het eenzaam is, zal
het rusten, wat het niet in uwe Shabbathjaren gerust heeft,
36 toen gij er in woondet. En wat betreft die onder u over
zullen blijven, Ik zal weeke moedeloosheid in hun hart geven
in de landen hunner vijanden, zoodat het geluid van een weg-
waaiend blad hen zal opjagen; en zij zullen vluchten, gelijk men
voor het zwaard vlucht, en vallen, terwijl er niemand is, die hen
37 vervolgt. En zij zullen struikelen de een over den ander als voor
het zwaard, terwijl er niemand is, die vervolgt; en er zal voor u
38 geen standhouden zijn voor uwe vijanden. Zoo zult gij onder de
volken verloren gaan, en het land uwer vijanden zal u verteren.
39 En die nog over zijn onder u, zullen, door hunne misdaad, in
het land uwer vijanden wegkwijnen, en ook door de misdaad

---

lijkheid en onmacht,: *uw ziellooze lichamen bij die uwer afgoden;* zoolang zij gedient werden, deden zij in zekeren zin iets, vervulden eene taak, — neergeworpen zijn zij *godenlijken.* — גלוליכם, *afschuwelijkheden,* van den stam גלל, waarvan גֶּלֶל, mest, (I Kon. 14,10). Anderen van גלל, *rollen,* — een *blok.*

31. מקדשיכם, *uwe heilige plaatsen,* de verschillende deelen van het heiligdom, — of de heilige plaatsen, waar gij altaren zult hebben gebouwd, wat immers, vóór den tempelbouw in Jerusalem, in verschillende perioden der geschiedenis geoorloofd was. — ולא אריח, *Ik neem den geur,* als het ware, *niet in Mij op,* sla er geen acht op.

32. והשמתי אני. Behalve de door den vijand aangerichte verwoestingen, treedt *God zelve* op en teistert het land, zoodat het zóó door allen wordt verlaten, dat zelfs de vijanden, die er zich gevestigd hebben, ervan ontstellen en hoogere Macht zien in de aangerichte verwoestingen.

33. Israël wordt verstrooid, doch ook dan heeft het land nog geen rust, want ook *achter hen,* nadat zij het land hebben verlaten, *doet God* de schede *ledig blijven van het zwaard,* (zie Ex. 15,9) dat daar woesting blijft aanrichten. Anderen: Ik zal u door het zwaard nog steeds blijven *vervolgen.* — אָזרה = אֲזרה, van זרה, het door den wind laten wegwaaien van het kaf uit het koren, dat naar alle richtingen wordt verspreid. — Het volk verstrooid — het land ook voor vreemden een blijvende puinhoop!

34. תרצה. De stam רצה met ב' of את beteekent: *in iets bevrediging vinden,* dus: *genieten de Shabbathjaren,* of: opnieuw schenken van welwil-

אֶת־עָרֵיכֶם חָרְבָּה וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ
לב נִיחֹחֲכֶם : וְהֵשַׁמְתִּי אֲנִי אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם
לג הַיֹּשְׁבִים בָּהּ : וְאֶתְכֶם אָזָרֶה בַגּוֹיִם וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב
לד וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה : אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ
אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ כָּל יְמֵי הַשְּׁמָמָה וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם אָז תִּשְׁבַּת
לה הָאָרֶץ וְהִרְצָת אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ : כָּל־יְמֵי הַשְּׁמָמָה תִּשְׁבֹּת אֵת
לו אֲשֶׁר לֹא־שָׁבְתָה בְּשַׁבְּתֹתֵיכֶם בְּשִׁבְתְּכֶם עָלֶיהָ : וְהַנִּשְׁאָרִים
בָּכֶם וְהֵבֵאתִי מָרָךְ בִּלְבָבָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיהֶם וְרַדַף אֹתָם
לז קוֹל עָלֶה נִדָּף וְנָסוּ מְנֻסַּת־חָרֶב וְנָפְלוּ וְאֵין רֹדֵף : וְכָשְׁלוּ
אִישׁ־בְּאָחִיו כְּמִפְנֵי־חָרֶב וְרֹדֵף אֵין וְלֹא־תִהְיֶה לָכֶם תְּקוּמָה
לח לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם : וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם וְאָכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם :
לט וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם יִמַּקּוּ בַּעֲוֹנָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיכֶם וְאַף בַּעֲוֹנֹת

---

lendheid. V. s. רצה עון: de zonde bevredigen, *goedmaken*; RASHIE: *het land zal* Gods toorn *bevredigen wegens de Shabbathjaren*, die verzuimd zijn; IBN 'EZRA: *het land zal betalen.* — השמה = הָשַׁמָּה, een onbepaalde wijs van den Hoph'al met aanhangsel, *haar eenzaam zijn.* — והרצת, *en welgevallen toonen*, = והרצתה, zie 25,21. Door sommigen wordt dit letterlijk toegepast; II Kron. 36,21 wordt gezegd, dat de Babylonische ballingschap 70 jaar duurde ter vergoeding van de 70 verzuimde Shemitta- en Jobeljaren. Gedurende ongeveer 500 jaar zou dus die wet in Israël niet zijn gehandhaafd, d. i. ongeveer sinds den tijd van Shaoel (vgl. RASHIE). Er staat echter alleen, dat al de dagen, dat het land woest is, het rusten zal, *omdat* het niet gerust heeft, toen Israël er woonde, — niet, dat dit *even lang* zal duren en juist in jarental aan de verzuimde rustjaren beantwoorden.

36. **והנשארים**, die niettegenstaande de vele rampen, die hen èn op eigen bodem èn in de verstrooiïng getroffen hebben, *onder u zullen overgebleven zijn*, — wat die aangaat, — Ik zal brengen in hun hart מרך, volgens RASHIE, GESENIUS e. a. van רכך, week zijn, *verweeking*, waartegen wordt opgemerkt, dat er voor zulk een woordvorming geene analogie bestaat en de מ, blijkens den klemtoon, tot den stam behoort. Anderen daarom van מרך, verwant met מרה en מרק, wrijven, fijn wrijven, ook vloeibaar maken, dus: de den moed verlammende angst, die het hart doet *smelten.* — עלה נדף, het geluid van *een* door den wind *voortgestooten blad*, het ruischen van een wegwaaiend blad; RASHIE: het geluid van een tegen een ander blad waaiend blad.

37. **כמפני חרב**, *gelijk* men struikelt, als men in doodsangst vlucht *voor het zwaard.* — תקומה, standhouden en weder opstaan; herstel en bestaan blijven; gij zult onmogelijk, waar dan ook, stand kunnen houden tegen uwe vijanden.

40 hunner ouders met de hunne zullen zij wegkwijnen. Als zij
dan hunne misdaad en de misdaad hunner ouders belijden,
in hunne trouweloosheid, die zij tegen Mij gepleegd hebben,
en ook dat zij hunnen levenswandel met Mij geleid hebben
41 als eene toevallige ontmoeting, — Zal ook Ik hun leven leiden
als in toeval, en hen brengen in het land hunner vijanden;
of als dan hun onbesneden hart verootmoedigd wordt, en zij
42 hunne misdaad zullen willen goedmaken; — Dan zal Ik den-
ken aan Mijn verbond met Jakob, en ook Mijn verbond met
Izak, en ook Mijn verbond met Abraham zal Ik gedenken;
43 en het land zal Ik gedenken. — Want wél zal het land door
hen verlaten zijn, en zijne Shabbathjaren genoten hebben,
zoolang het van hen vereenzaamd is, en zij zelve hunne mis-
daad willen goedmaken; — en wel daarom en daarom alleen,
omdat zij Mijne rechtsvoorschriften versmaad hebben en hun
44 ziel een afkeer had van Mijne wetten; — Doch met dit al, wan-
neer zij in het land hunner vijanden zijn, zal Ik hen niet zóó-
zeer versmaden, noch zulk een afkeer van hen hebben, om
hen geheel te doen ophouden, om Mijn verbond met hen te ver-
45 breken; want Ik, de Eeuwige, ben hun God. Ik zal hun het
verbond met de vorige geslachten gedenken, die Ik uit het land
Egypte gevoerd heb vóór de oogen der volkeren, om hun tot God
46 te zijn; Ik, de Eeuwige." — Dit zijn de wetten, de rechtsvoor-
schriften en leeringen, die de Eeuwige tusschen Zich en de
kinderen Israëls gegeven heeft, op den berg Sienai, door de
hand van Mozes.

---

39. יִמַּקּוּ, eig. *wegrotten.* — בעונת אבתם אתם, *door de misdaad hunner* voor-
vaderen, *bij de hunne* gevoegd, eig. *daarbij,* bij hun misdaad; עון, hoewel
wat den vorm aangaat enkelvoud, is als verzamelwoord een meervoudig
begrip. Anderen: *door de zonde der vaderen, die* nog steeds *bij hen is,*
waaraan ook zij zich schuldig maken; of: die nog ongeboet is.

40—42. Twee dingen zijn nu mogelijk: *zij erkennen hunne zonde* en zien
in, dat zij tot nu toe *hun leven met God hebben geleid zonder om de gevolgen*
te denken, — zij handelen dus verder slechts naar Gods wil, uit vrees voor
de gevolgen, — dan *handelt ook God met hen,* ook nu het hun weer beter
zal gaan, niet als beschermend God, die steeds hen tot de hoogste hoogte
wil opvoeren, — maar ook slechts *voor het oogenblik* hun gunst verleenend,
en *brengt hen* in betere conditie, hoewel zij blijven *in het land hunner vij-*
anden; — of wel *hun* tot nu toe gevoelloos *hart onderwerpt zich geheel,* en
zij willen hun zonde ten volle herstellen, door geheele bekeering, *dan*
gedenkt God Zijn verbond en het land, en voert hen daarheen terug. —
Anderen: *Als zij dan erkennen hunne zonde.... en dat zij Mij wederstrevend*
hebben gehandeld, en dat ook Ik vijandig tegen hen ben opgetreden en hen
daarom gebracht heb in het land hunner vijanden, — voorwaar dan zal
enz; — nog anderen verklaren אז, *ja, zelfs, als dan zich vernedert,* ver-
volg van vs. 40, terwijl de nazin eerst vs. 42 begint. — במעלם, *hunne mis-*
daad, bestaande *in hunne trouweloosheid.*

מ אֲבֹתָם אֹתָם יִמָּקוּ׃ וְהִתְוַדּוּ אֶת־עֲוֹנָם וְאֶת־עֲוֹן אֲבֹתָם בְּמַעָלָם
מא אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי וְאַף אֲשֶׁר־הָלְכוּ עִמִּי בְּקֶרִי׃ אַף־אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם
בְּקֶרִי וְהֵבֵאתִי אֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אוֹ־אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל
מב וְאָז יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם׃ וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת־ ל אלם
בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר׃
מג וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתֵרֶץ אֶת־שַׁבְּרֹתֶיהָ בְּהִשָּׁמְהּ מֵהֶם וְהֵם
יִרְצוּ אֶת־עֲוֹנָם יַעַן וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי גָּעֲלָה
מד נַפְשָׁם׃ וְאַף־גַּם־זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא־מְאַסְתִּים
וְלֹא־גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃
מה וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
מו לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה׃ אֵלֶּה הַחֻקִּים
וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (גאג ב,ג) ג,יב
בְּהַר סִינַי בְּיַד־מֹשֶׁה׃ *

---

41. והבאתי אתם, *Ik breng hen*, waar zij behooren; vgl. voor dergelijk gebruik van הביא, zonder aanduiding van richting Jes. 43,5 en 6, Tsefanja 3,20 e. a. p. — בארץ איביהם duidt geene richting aan; dit zou door לארץ moeten zijn uitgedrukt; de zin is: terwijl zij zijn *in het land der vijanden*; de plaats, waar, — niet de plaats, waarheen. — Anderen: *en dat Ik ze gebracht heb in het land hunner vijanden*. — הערל, *onbesneden*, waaraan tot nu toe zich steeds een element bevond, dat de wijding en heiliging des levens a. h. w. tegenhield. Al wat als niet goed wordt beschouwd, ontoegankelijk voor verbetering, heet: ערל, *met een voorhuid voorzien*. — ירצו את עונם, v. s. *welgevallen vinden aan* de straf voor *hun misdaad*; v. a. *bevredigen hun schuld*, bereid zijn de straf te dragen.

43. En het land zal Ik gedenken, — *dat land, dat* immers dan *door hen verlaten zal zijn* enz. — מהם, *van hen verlaten*, d. w. z. door hen verlaten, zoodat zij er niet zijn; evenzoo בהשמה מהם; anderen: wegens hunne zonden eenzaam geworden. Anderen: wel zal het land woest en eenzaam zijn — maar toch vernietig Ik hen niet geheel en al. WESSELY: het land zal dan immers door hen verlaten zijn geweest en zijne Shabbathjaren hebben goedgemaakt en ook zij zullen immers hun zonde geboet hebben! תחן וביען, WESSELY: *omdat en in overeenstemming ermede*; anderen: *daarom en alleen daarom*.

46. Slot van de met hoofdst. 25 ingeleide Godsspraak. Daar op het einde van hoofdstuk 27 een algemeen slotvers volgt, gaat het moeilijk ons vers als afsluiting der geheele openbaring op Sienai op te vatten. — אשר נתן ה' ביניו, *die God gegeven heeft* als verbond *tusschen Zich en Israël*.

27 2 1 De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: „Spreek tot de
kinderen Israëls en zeg tot hen: Iemand, die als bijzondere
daad eene gelofte doet, bestaande in de vastgestelde waarde
3 van personen ter eere des Eeuwigen. Wanneer dan het voorwerp
der waardegelofte omtrent een manspersoon iemand is van
twintig jaren tot iemand van zestig jaren, dan zal de vastge-
stelde waarde zijn vijftig Shékel zilver, naar den Shékel des
4 heiligdoms. Indien het een vrouwelijk persoon is, dan zal de
5 vastgestelde waarde dertig Shékel zijn. Is het iemand, van vijf
jaren tot twintig jaren oud, dan zal de vastgestelde waarde
zijn voor een manspersoon twintig Shékel, en voor een vrouwe-
6 lijk persoon tien Shékel. Is het iemand van af ééne maand
tot vijf jaren oud, dan zal de vastgestelde waarde voor een
manspersoon zijn vijf Shékel zilver, en voor een vrouwelijk
persoon zal de vastgestelde waarde zijn drie Shékel zilver.
7 En indien het iemand is van zestig jaren en daarboven,
wanneer het een manspersoon is, dan zal de vastgestelde
waarde vijftien Shékel zijn, en voor een vrouwelijk persoon
8 tien Shékel. Doch als hij te onvermogend is voor de vast-
gestelde waarde, dan zal hij hem voor den priester doen
staan, — en zal de priester hem schatten; naarmate het ver-
mogen toereikend is van hem, die de gelofte deed, zal de
9 priester hem schatten. — Indien het een stuk vee is, waarvan
men ter eere des Eeuwigen als offer mag brengen, dan zal al
hetgeen hij daarvan ter eere des Eeuwigen gewijd heeft, zelf

Hoofdstuk XXVII. Als slot der heiligdomswetgeving volgen in ons hoofdstuk de bepalingen betreffende vrijwillige wijding aan de kas des heiligdoms van menschen, vee, vast goed enz., waartoe geene verplichting bestaat, maar waartoe men uit drang des harten kan komen. — Sommige daarbij besproken onderwerpen hebben aanrakingspunten met de Jobelwetgeving.

2. **כי יפלא נדר**, zie Lev. 22,21. — בערכך, vgl. Lev. 5,15. Nieuweren meenen in den ך van ערכך den aanwijzenden כ te moeten zien, die èn in het Chaldeeuwsch èn in het Arabisch als aanwijzend voornaamw. voor meer verwijderde zaken voorkomt: *gene*; ערך beteekent dan: *schatting* naar waarde; ערכך, vastgestelde *waardebepaling*, de hier volgende schaal voor verschillende leeftijden en geslachten. Het hier bedoelde geval is, dat iemand zegt: ערכי עלי of ערך פלוני עלי, *ik neem op mij* aan de tempelkas *te betalen de voor mij* of *voor N. N. bepaalde som*. Wil iemand zijne effectieve marktwaarde geven, dan heet dat נדר, *gelofte*, in engeren zin, niet ערך, en luidt het gelofte-formulier: דָּמַי עלי of דמי פלוני עלי, ik neem op mij, mijne waarde (of die van N. N.) te betalen; de waarde van den persoon wordt dan geschat, naar wat voor een slaaf van dien leeftijd en gezondheidstoestand wordt betaald; het is dan de effectieve waarde van den persoon.

3. **והיה ערכך הזכר**, *als dan het voorwerp der een manspersoon betreffende waardegelofte is iemand van twintig tot zestig jaar*, — dit is alles vóórzin, de nazin begint bij והיה ערכך. — ערכך הזכר, *de gelofte betreffende een manspersoon*, de woorden staan in סמיכות-verhouding. — Evenals נגע (hoofdstuk 13) kan

כז א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
ב אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַיהוָה׃ וְהָיָה
ג עֶרְכְּךָ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה
ד עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ וְאִם־נְקֵבָה הִוא
ה וְהָיָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל׃ וְאִם מִבֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן־
עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה
ו עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים׃ וְאִם מִבֶּן־חֹדֶשׁ וְעַד בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְהָיָה
עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים כָּסֶף וְלַנְּקֵבָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת
ז שְׁקָלִים כָּסֶף׃ וְאִם מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה אִם־זָכָר וְהָיָה
ח עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שָׁקֶל וְלַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה שְׁקָלִים׃ וְאִם־מָךְ
הוּא מֵעֶרְכֶּךָ וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל־פִּי
ט אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן׃ ס וְאִם־בְּהֵמָה אֲשֶׁר
יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַיהוָה יִהְיֶה־

ערך en ערכך beteekenen: *vastgestelde waarde, gelofte om die waarde te betalen,* en *het voorwerp dier gelofte.* — De hier gegeven grenzen loopen: van ná het twintigste, dat is het ingetreden eenentwintigste, *tot en met* het zestigste levensjaar; vs. 7 wordt immers uitdrukkelijk de aanvangsgrens voor oude menschen aangegeven: *van af boven de zestig jaren.* Evenzoo vs. 5 *van vijf jaren oud,* d. w. z. nadat het zesde jaar is ingetreden, *tot en met twintig jaar*; vs. 6, *van af een maand tot en met vijf jaar*; onder de maand is het twijfelachtig, of de jonggeborene werkelijk levensvatbaar is, en heeft hij dus geen *bepaalde waarde,* ערך. De leeftijd van hem, die de gelofte doet, komt natuurlijk niet in aanmerking; de waardebepaling geldt alleen den persoon, *omtrent wien* hij verklaard heeft, zijne waarde te willen geven.

8. ואם מך הוא. *Is hij,* die de gelofte deed, *te arm* om de genoemde bedragen te betalen, והעמידו, *dan zal hij,* die de gelofte deed, *hem,* wiens vastgestelde waarde hij beloofd had te zullen geven, *plaatsen voor den priester*; de traditie vat dit letterlijk op: *doen staan,* zoodat deze bepaling niet geldt voor wie niet meer staan kan, een reeds overledene of stervende. — De priester heeft dan de te betalen som vast te stellen naar den vermogenstoestand van hem, die de gelofte gedaan heeft. De traditie neemt aan, dat de uit de gelofte voortvloeiende verplichting als schuld geldt, waarvoor beslag gelegd mag worden op de bezittingen en goederen van wie de gelofte deed, echter met dien verstande, dat hem aan voedingsmiddelen, kleeding, meubilair en handwerksgereedschap het allernoodzakelijkste moet worden gelaten, in natura of in geld. (Zie Baba Metsi'a 114*a*, 'Arachien 24*a*.)

9. Vee אשר יקריבו ממנה, van de soort, *waarvan men een offer mag brengen,* dus: een rund, schaap of geit, of in een lichaamsstaat, dat men daarvan

10 heilig zijn. Hij mag het niet inwisselen noch verruilen,
een goed voor een slecht, noch een slecht voor een goed;
wanneer hij echter een stuk vee voor een ander verruild
heeft, dan zal dat, zoowel als het daarvoor in ruil gegevene,
11 heilig zijn. Indien het echter eenig stuk onrein geworden
vee is, waarvan men ter eere des Eeuwigen niet ten offer
brengen mag, zal hij het stuk vee vóór den priester plaat-
12 sen. En de priester zal het schatten, of het goed of slecht
is; gelijk de door den priester vast te stellen som, zoo zal het
13 zijn. Indien hij het echter zelf lossen wil, dan moet hij het
14 vijfde deel ervan toevoegen. En iemand, die zijn huis als iets
heiligs ter eere des Eeuwigen wijdt, — dan zal de priester de
waarde ervan vaststellen, of het goed óf slecht is; zooals de

---

mag brengen enz., d. i. zonder gebrek. — כל אשר יתן ממנו, *al wat men daarvan geven zal*, d. i. van de soort; RASHIE e. a.: *al wat men van* zoodanig *stuk* vee geeft, zelfs al heeft men slechts een gedeelte ervan heilig verklaard; — יהיה קדש, *zal dit zelve heilig zijn en blijven* en niet voor geld gelost kunnen worden. Het moet als offer worden gebracht, en wel een mannelijk dier als brand-, een vrouwelijk als vredeoffer. Heeft men slechts een gedeelte van het dier gewijd, dan wordt het geheele dier aan den tempel tot brandoffer verkocht en voor de waarde van het gewijde lichaamsdeel een brandoffer aangeschaft.

10. **לא יחליפנו.** Naar LUZZATTO en anderen beteekent החליף: iets beters in ruil geven voor iets minder goeds; המיר iets minder goeds in plaats van iets beters stellen. Gen. 31,7 waar Jakob zegt, dat Laban את החליף משכרתי, *zijn loon tegen iets beters heeft verwisseld*, is dit niet van Jakobs, maar van Labans standpunt gezien: hij heeft mijn loonsbepaling, die voor hem nadeelig bleek, *in een voor hem voordeeliger veranderd* (vgl. voor החליף Gen. 41,14; Jes. 9,10; Job 14,7; voor המיר Jer. 2,11; Hoshéa' 4,7; Miecha 2,4; Ps. 106,20 e. a. p.). Daar echter *elke* verwisseling eigenlijk onwettig is, wordt de algemeene term המיר. Anderen zien in den term החליף *verwisselen* tegen *geld* of geldswaarde; in המיר *dier* in plaats van dier *stellen*, dus inruiling tegen eene gelijksoortige zaak. — טוב ברע, *goed* en *slecht*, hier op te vatten niet juist in verband met de qualiteit in het algemeen, maar met de geschiktheid als offer; *slecht* is dan een met een lichaamsgebrek behept dier; *goed* een als offerdier geschikt beest. — בהמה בבהמה, *dier tegen dier*, alleen bij rund- en kleinvee, niet echter bij als offer geschikte vogels (jonge of tortelduiven) noch bij meeloffers geldt deze wet. — Heeft men, niettegenstaande het verbod, toch dier voor dier in de plaats gegeven, dan blijven beiden heilig en moeten, indien daarvoor geschikt, op het altaar komen met hetzelfde karakter als het oorspronkelijk offerdier. Bij zond- en schuldoffers, die nooit als vrijwillige offers kunnen gebracht worden, komt het in ruil gegeven dier niet op het altaar, maar wordt bij zondoffers geïsoleerd, tot het sterft; bij schuldoffers blijft het vrij rondloopen, tot het een gebrek krijgt, om dan voor de waarde ervan gemeente-brandoffers te koopen. Bij eerstgeborenen en tienden van dieren wordt het in ruil gegevene, als het een gebrek mocht krijgen, door den priester, respectievelijk door den eigenaar gegeten.

11. **כל בהמה טמאה.** Daar wijding van *onrein vee*, als ezels, paarden enz. vs. 27 afzonderlijk behandeld wordt, en bovendien ook de *reine* dier-

קֹ֖דֶשׁ׃ לֹ֣א יַחֲלִיפֶ֗נּוּ וְלֹא־יָמִ֤יר אֹתוֹ֙ טֹ֣וב בְּרָ֔ע אוֹ־רַ֥ע בְּטֹ֖וב
וְאִם־הָמֵ֣ר יָמִ֗יר בְּהֵמָה֙ בִּבְהֵמָ֔ה וְהָיָ֥ה־הוּא֙ וּתְמוּרָתֹ֔ו יִהְיֶ֖ה
קֹֽדֶשׁ׃ וְאִם֩ כָּל־בְּהֵמָ֨ה טְמֵאָ֜ה אֲשֶׁ֣ר לֹא־יַקְרִ֣יבוּ מִמֶּ֗נָּה קָרְבָּ֤ן
לַיהוָה֙ וְהֶעֱמִ֣יד אֶת־הַבְּהֵמָ֔ה לִפְנֵ֖י הַכֹּהֵֽן׃ וְהֶעֱרִ֥יךְ הַכֹּהֵ֖ן
אֹתָ֑הּ בֵּ֥ין טֹ֖וב וּבֵ֣ין רָ֑ע כְּעֶרְכְּךָ֙ הַכֹּהֵ֔ן כֵּ֖ן יִהְיֶ֥ה׃ וְאִם־גָּאֹ֥ל
יִגְאָלֶ֖נָּה וְיֹסֵ֥ף חֲמִשְׁתֹּ֛ו עַל־עֶרְכֶּ֖ךָ׃ וְאִ֣ישׁ כִּֽי־יַקְדִּ֣ישׁ אֶת־בֵּיתֹ֗ו
קֹ֚דֶשׁ לַיהוָ֔ה וְהֶעֱרִיכֹ֥ו הַכֹּהֵ֖ן בֵּ֣ין טֹ֑וב וּבֵ֣ין רָ֔ע כַּאֲשֶׁ֥ר יַעֲרִ֖יךְ

---

soorten, met uitzondering van runderen, schapen en geiten, tot offer ongeschikt zijn, kan hier niet aan *onrein* vee worden gedacht. Naar de traditie is hier dan ook sprake van een dier, behoorende tot een der als offer geschikte soorten, dat echter ná de wijding door een blijvend gebrek als offer ongeschikt is geworden. Dit wordt dan juist door טמאה, *onrein geworden* uitgedrukt, v. s. om het *blijvende* karakter van het gebrek aan te duiden. Men vertale dus: *indien het een stuk onrein* = ongeschikt *geworden vee is, waarvan men* daarom *geen offer mag brengen.* Ons vers vormt dan eene directe tegenstelling met het vorige, waar *twee* eischen worden gesteld: *rein vee,* en in een lichamelijken staat, dat *men daarvan een offer mag brengen,* d. w. z. zonder gebrek, — terwijl ons vers spreekt van het geval, dat aan dien laatsten eisch niet is voldaan. — Bij een dier dus, dat na de wijding een lichaamsgebrek krijgt, luidt de wet: *hij doe het staan vóór den priester* — het beest moet nog kunnen staan (zie vs. 8), en wordt vóór een priestercollegie van drie leden gebracht.

12. בין טוב ובין רע, *of het goed is of slecht* van qualiteit; — anderen: *tusschen goed en slecht,* d. w. z. niet te hoog schatten, als ware het goed, — ook niet te laag als te slecht, — maar op een midden-prijs. — כערכך הכהן, *naar vast te stellen waarde,* ook hier niet: de werkelijke waarde, zich regelend naar den marktprijs, maar een door den priester eigenmachtig vast te stellen bedrag, in verband met den vermogenstoestand van hem, die het heeft gewijd (vgl. vs. 2). — Ons vers spreekt van *verkoop* van het dier, ten bate van de tempelkas, aan een derde; het volgende, waar de term גאל gebezigd wordt, van *lossing,* d. w. z. terugkoop door den eigenaar. Het gewijde goed werd den schatmeester van de tempelkas ter hand gesteld, die het dan te gelde moest maken; in ons geval tegen den door het priester-collegie vast te stellen prijs. Wilde echter de eigenaar het zelve terugkoopen, dan moest hij חמישתו, *het vijfde,* van de ten slotte door hem te betalen som, dat is *een vierde* van de door het collegie vastgestelde waarde, er aan toevoegen (vgl. Lev. 5,16).

14. Wanneer iemand een huis, d. i. zijn bezit *wijdt* aan de tempelkas, — dan wordt de waarde eveneens naar schatting bepaald en wie het koopen wil, moet die som betalen. Dit is dan gewone koop van een huis; is het gelegen in een *ommuurde stad,* dan blijft het, indien niet binnen het jaar ná den koop door den oorspronkelijken eigenaar gelost, eigendom des koopers; is het een huis in een open plaats, dan gaat het met het Jobeljaar aan den oorspronkelijken eigenaar terug. Zoolang het huis niet ten bate van de tempelkas is verkocht, heeft degeen, die het gewijd heeft, ten

15 priester het schat, zoo zal het in eigendom overgaan. Indien
hij, die het gewijd heeft, zelve zijn huis lossen wil, dan moet
hij het vijfde deel der vastgestelde waarde daaraan toevoegen,
16 dan zal het hem behooren. En wanneer van het veld van zijn
erfgoed iemand wijden zal ter eere des Eeuwigen, dan zal de
vastgestelde som zijn in verhouding tot zijne uitzaaiïng; een
plaats, waarop een Chomer gerst uitgezaaid wordt, voor vijftig
17 Shékel zilver. Indien hij namelijk zijn veld wijdt onmiddel-
lijk na het Jobeljaar, dan gaat het naar vastgestelde waarde
18 in eigendom over. Indien hij echter na het Jobel zijn veld
wijdt, dan zal de priester hem het geld berekenen naar ver-
houding der jaren, die nog resten tot aan het Jobeljaar, en dit
19 zal van de vastgestelde som afgetrokken worden. Wanneer
hij, die het veld gewijd heeft, het zelve lossen wil, dan moet
hij het vijfde deel van het geld der bepaalde som eraan toe-
20 voegen, dan gaat het in eigendom aan hem over. Indien hij
het veld echter niet gelost heeft of indien men het veld aan
een ander verkocht heeft, dan kan het niet meer gelost wor-
21 den. Dan zal het veld, als het in het Jobeljaar weder vrij

---

allen tijde het recht van lossing. — כן יקום, *zoo zal het eigendom worden*, (vgl. vs. 19; Gen. 23,17).

16—24. *Wijding van velden*, en wel: *a*) van tot het *erfgoed* der familie behoorend land, (16—21), waarvan hij, die het wijdde, volkomen eigendomsrecht had en waarbij dus de wijding van blijvenden aard kan zijn, — en *b*) van aangekocht landbezit, waarvan de kooper slechts een aantal opbrengstjaren gekocht heeft, terwijl het goed zelf met het Jobeljaar aan den verkooper teruggaat; de kooper, het wijdende, kan natuurlijk niet meer afstaan, dan waarover hij te beschikken heeft; het veld keert dus in ieder geval met het Jobeljaar tot den oorspronkelijken eigenaar, den verkooper, terug.

16. Een *erfveld*, hetzij als vaderlijk of moederlijk erfgoed hem toegevallen, wordt niet naar de effectieve waarde verkocht, maar tegen een vast bedrag gelost, onafhankelijk van de meer of minder goede qualiteit van den grond, en wel: לפי זרעו, *naarmate er op uitgezaaid wordt*, d. w. z. naar de oppervlakte. De plaats, waarop een *Chomer* gerst *gezaaid kan worden*, d. i. eene hoeveelheid van *tien Epha = dertig Seá*, in den Thalmoed *Kor* genoemd, — wordt berekend tegen vijftig Shékel, evenwel met dien verstande, dat deze als waardebepaling gelden voor de 49 jaren eener Jobelperiode. (Het Jobeljaar zelf rekent natuurlijk niet mede, daar in dat jaar alle goederen tot hun eigenaars terugkeeren en verkoop niet is toegestaan). De volgende verzen spreken dit duidelijk uit.

17. משנת היבל, *van het Jobeljaar af*, d. i. onmiddellijk bij den afloop van het Jobeljaar. — כערכך יקום, *dan wordt het eigendom van een ander*, die het van de tempelkas koopt, *tegen de* volle, zooeven *vastgestelde som*; daar immers de tempelkas voor de geheele Jobelperiode vruchtgebruiksrecht heeft verworven.

18. Is het veld eerst een zeker aantal jaren ná het Jobeljaar gewijd,

(מבנה ב, ג/ד) מפטיר

טו אֹתוֹ הַכֹּהֵן בֶּן יָקוּם : וְאִם־הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל אֶת־בֵּיתוֹ וְיָסַף
טז חֲמִשִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְהָיָה לוֹ : * וְאִם ו מִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ
יַקְדִּישׁ אִישׁ לַיהוָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים
יז בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף : אִם־מִשְּׁנַת הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ כְּעֶרְכְּךָ
יח יָקוּם : וְאִם־אַחַר הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת־
הַכֶּסֶף עַל־פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ :
יט וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה הַמַּקְדִּישׁ אֹתוֹ וְיָסַף חֲמִשִׁית כֶּסֶף־
כ עֶרְכְּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ : וְאִם־לֹא יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה וְאִם־מָכַר
כא אֶת־הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא־יִגָּאֵל עוֹד : וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ

---

of ook reeds een zeker aantal jaren door de tempelkas het vruchtgebruik genoten, dan moet het aantal tot het Jobeljaar nog te verloopen jaren worden berekend en dienovereenkomstig per verloopen jaar $^1/_{49}$ van de vijftig Shékel worden afgetrokken ; het restant wordt dan aan de tempelkas als lossing afgedragen.

19. Als hij, die het gewijd heeft, zelf inlost, dan moet hij bij *erfgoed* een vijfde, d. i. een kwart bijvoegen ; in het ongunstigste geval dus $62^1/_2$ Shékel betalen. Bij *koopvelden* geldt deze bepaling niet.

20. ואם לא יגאל, *als hij*, de eigenaar, *het niet zal hebben gelost* bij de intrede van het Jobeljaar, zoodat het Jobeljaar het veld nog in handen der beheerders van de tempelkas vindt, — dan gaat het niet van zelve aan den eigenaar terug, — maar wordt het eigendom van de priesters. — Evenzoo אם מכר את השדה לאיש אחר, *indien m e n*, de beheerder der tempelkas, *het veld verkocht heeft aan een ander*. De eigenaar, die een vijfde moet bijvoegen, heeft preferentie en doet door lossing het veld definitief in zijn bezit terugkeeren. *Verkoop aan een derde* geldt, als elke verkoop, slechts tot het Jobeljaar ; dan gaat het aan den verkooper, dat is in ons geval : aan de tempelkas terug en van dezen niet aan den oorspronkelijken eigenaar, maar aan de priesterschap. — Het gaat hier moeilijk aan verkoop van het gewijde goed *door den eigenaar zelve* te denken, daar deze in dat geval eenvoudig een onrechtmatige daad zou doen ; hij zou beschikken over iets, dat de tempelkas behoort. Wij zagen reeds, dat de geheele wijding van niet als offer geschikte zaken slechts ten doel heeft, der tempelkas eene zekere geldswaarde te doen toekomen. Het laat zich dus denken, dat, nádat de mededeeling der wijding bij den beheerder is ontvangen, deze tot publieken verkoop van het gewijde zal overgaan, wat in ons geval beteekent : dat hij den eigenaar zal vragen, of deze geneigd is het land tegen de vastgestelde som van $^{50}/_{49}$ Shékel per jaar met bijvoeging van het vijfde in te lossen. Wil deze dat niet, dan loopt hij de kans, dat een ander het tegen $^{50}/_{49}$ Shékel zonder het vijfde neemt en hij dus zijne aanspraken verliest. In de traditioneele verklaring, die het *tempelbeheer* als verzwegen onderwerp van מכר aanneemt, ligt dus niets onwaarschijnlijks of eigenmachtigs. — לאיש אחר, naar de traditie : *aan een hem vreemden man*, die hem niet in den bloede bestaat.

komt, den Eeuwige gewijd zijn als een tot ban verklaard veld;
22 den priester zal het als zijn eigendom behooren. Maar wanneer hij zijn koopveld, dat niet veld van zijn erfgoed is,
23 wijdt ter eere des Eeuwigen; Dan zal de priester hem het bedrag der vast te stellen som tot aan het Jobeljaar berekenen; en hij zal de vast te stellen som op den bepaalden dag
24 geven als heilig ter eere des Eeuwigen. In het Jobeljaar zal het veld terugkeeren aan hem, van wien hij het gekocht had;
25 namelijk aan hem, wien het land als erfgoed behoort. Alle waarde-vaststelling zal naar den Shékel des heiligdoms ge-
26 schieden; twintig Géra zal de Shékel zijn. Doch een eerstgeborene, dat als eersteling den Eeuwige gewijd is, onder het vee, kan niemand wijden; hetzij os of lam, den Eeuwige
27 behoort het. Indien het van onrein vee is, dan zal men het voor de vast te stellen som vrijkoopen, en het vijfde gedeelte er aan toevoegen; indien het echter niet gelost wordt, dan
28 kan het voor de vast te stellen som verkocht worden. Doch

---

21. בשדה החרם, waarvan vs. 28 uitdrukkelijk melding wordt gemaakt, als *blijvend* aan den Eeuwige gewijd, zonder dat lossing kan plaats hebben. — לכהן, *den priester*, d. w. z. de priesterschap, en wel voor de priesterafdeeling, die op den Verzoendag van het Jobeljaar den weekdienst heeft. (Vgl. Num. 18,14).

22. *Koopveld.* שדה מקנתו. מקנה *koop*, v. d. *het voorwerp eener koophandeling.* שדה מקנה dus: *veld, dat koopobject is geweest*; dit is nu één begrip geworden en het aanhangsel wordt achter het tweede woord gezet: *zijn koopveld*, een door hem gekocht veld. — Hier moet de *volle waarde* van het gewijde worden gegeven; dat is echter niet de *effectieve* waarde van den grond, ערך, — daar deze hem immers niet behoort, maar hij slechts vruchtgebruik heeft tot het Jobeljaar, — maar de *betrekkelijke* waarde van de tot het Jobeljaar nog te verwachten oogsten, ערכך (vs. 23). De berekening wordt hier niet gemaakt op den grondslag van 50 Shékel per 49 jaar, die bij erfgoed is aangegeven, maar naar de werkelijke vermoedelijke waarde van het vruchtgenot.

23. ונתן את הערכך ביום ההוא, hij zal geven de vast te stellen som *der waarde op dien dag*, de stand van zaken wordt slechts naar het oogenblik der lossing beoordeeld. Sommigen verklaren ביום ההוא *op denzelfden dag*, dat wil zeggen: het geheele bedrag moet *in eens* betaald worden, lossing in termijnen is niet toegestaan.

24. In het Jobeljaar keert in ieder geval, ook al had wie het wijdde het niet gelost en was het dus in vruchtgebruik der tempelkas gebleven, het veld terug, — לאשר קנהו מאתו, *tot hem, van wien hij*, die het wijdde, *het gekocht had*, dat is *aan hem, wien het als erfgoed toekomt.* Wie het wijdde, kan het immers ook weer gekocht hebben van iemand, die het in koop had. De laatste verkooper is dus nog niet altijd de eigenaar. Door al die verkoopers heen keert echter het land aan hem terug, die het krachtens erfrecht kan opeischen.

25. Algemeene bepaling: alle waardevaststelling met het doel om gewijde zaken te lossen moet geschieden *in geld* of geldswaarde; — bij *de*

פפ כא בִּיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַיהוָה כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ : *
כב וְאִם אֶת־שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ לַיהוָה :
כג וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת מְכֻסַּת הָעֲרִכְךָ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנָתַן אֶת־
כד הָעֲרִכְךָ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה : בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל יָשׁוּב הַשָּׂדֶה
כה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ לַאֲשֶׁר־לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ : * וְכָל־עֶרְכְּךָ (תבא)
כו יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה יִהְיֶה הַשָּׁקֶל : אַךְ־בְּכוֹר
אֲשֶׁר יִבָּכֵר לַיהוָה בִּבְהֵמָה לֹא־יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ אִם־שׁוֹר
כז אִם־שֶׂה לַיהוָה הוּא : וְאִם בַּבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה וּפָדָה בְּעֶרְכֶּךָ
כח וְיָסַף חֲמִשְׁתּוֹ עָלָיו וְאִם־לֹא יִגָּאֵל וְנִמְכַּר בְּעֶרְכֶּךָ : אַךְ

---

waardebepaling nu, waarbij van vaste sommen wordt gesproken, denkt men niet aan den gewonen, maar aan den heiligdoms-Shékel van twintig Géra, die de dubbele waarde van den gewonen heeft.

26. אַךְ, tegenstelling tegen het tot nu toe besprokene. *Wijding* kan niet overal plaats hebben, — *een eerstgeborene*, die als eerstgeborene den Eeuwige heilig is geworden, d. w. z. dat eerstgeboren is en dus feitelijke wijding heeft, kan men niet voor eene andere offerbestemming wijden, — althans indien het os of lam is, die als offerdieren geschikt zijn. Bij andere diersoorten, behalve bij *rein vee* en *ezels*, geldt de eerstgeboortewet niet. Eerstgeborenen zijn door hunne geboorte heilig en voor het altaar, eventueel voor den priester bestemd, waaraan zij niet onttrokken kunnen worden.

27. Wijdt echter iemand iets onder het *onreine vee*, dat niet herkauwend is en geene gespleten hoeven heeft, — en dat natuurlijk niet op het altaar kan komen, — dan wordt dit getaxeerd, in verband alweder met den vermogenstoestand van wie het wijdt, daarom ערכך en niet ערך, — en die som door den eigenaar onder bijvoeging van het vijfde, — of door een derde zonder het vijfde — in de tempelkas gestort. Het is immers slechts te doen om de tempelkas een zekere som te doen toevlocien. Vgl. vs. 11. IBN 'EZRA en WESSELY denken ook hier nog aan *eerstgeborenen*, en dus aan een eerstgeboren *ezel*, de eenige onreine diersoort, waarbij eerstgeboorte eenige wijding geeft. Hier is nu sprake van lossing door *geld*, terwijl de lossing van een eerstgeboren ezelsveulen door *een lam* geschiedt. Zij meenen dan ook, dat hier sprake is van een na de lossing door een lam opnieuw aan de tempelkas gewijd eerstgeboren ezelsveulen. Na de lossing wordt echter de פטר חמור volkomen eigendom des bezitters, en verliest elk gewijd karakter. Dan komt dus toch practisch de wet voor zoodanig ezelsveulen volkomen met die van elk ander onrein dier overeen en is dus hier misschien direct van een eerstgeboren ezel sprake, dan wordt toch indirect de bepaling bij *alle* onreine diersoorten gegeven. — ואם לא יגאל, *wordt het* door den eigenaar *niet gelost*, — ונמכר, *dan wordt het verkocht* aan een derde, niet tegen de volle waarde juist, — maar בערכך, desnoods *tegen den* voor den eigenaar *vastgestelden prijs* zonder bijvoeging van het vijfde.

al wat tot ban verklaard is, — wat iemand ter eere des Eeuwigen
als ban wijdt, van al wat hij heeft, hetzij van menschen of van
vee of van het land van zijn erfgoed, zal noch verkocht noch
gelost kunnen worden; al wat tot ban verklaard is, allerheiligst
29 is het ter eere des Eeuwigen. Al wat ban is, wat namelijk tot
ban verklaard zal worden onder menschen, mag niet worden
30 vrijgekocht; gedood zal hij worden. Alle tienden van het land,
van het zaaiproduct des lands of van de vrucht van het ge-
boomte, behoort den Eeuwige; heilig ter eere des Eeuwigen.
31 En indien iemand van zijn tiende lossen wil, moet hij er het
32 vijfde deel ervan aan toevoegen. Ook alle tienden van rund-
of kleinvee, al wat onder den staf doorgaat, het tiende zal den
33 Eeuwige gewijd zijn. Men zal niet uitzoeken tusschen goed

---

28. אך, eene nieuwe categorie: gewijd goed, dat niet losbaar is; חרם, eig. *net* (Chabakkoek 1,15; Ez. 26,5): *iets afgeslotens*, v. d. òf iets wat voor eeuwig uit profaan bezit is uitgesloten, — zooals hier, — òf waarvan verder bestaan is uitgesloten, dat den dood of der vernietiging moet worden prijsgegeven, zooals Deut. 7,2 e. a. p. Die *uitsluiting van profaan bezit* kan nu het goed *den Eeuwige wijden*, חרמי גבוה, d. w. z. voor de tempelkas bestemmen, — òf *voor de priesters*, חרמי כהנים. Zonder bepaalde bestemming tot חרם verklaarde goederen zijn naar Num. 18,14 den priesters toegewezen. Deze goederen, zoowel *menschen*, slaven namelijk, als *vee of landbezit*, mogen niet verkocht worden aan derden, noch gelost door den eigenaar, maar *zijn den Eeuwige gewijd*, en vallen den priester toe. Eens den priester toegewezen, zijn zij diens eigendom geworden en kan hij er vrij over beschikken. — משדה אחזתו. Over een *koopveld* kan de kooper natuurlijk zoodanige beschikking niet maken.

29. כל חרם אשר יחרם. Ook Ex. 22,19 komt יחרם voor in den zin van: door den aardschen rechter *ter dood veroordeeld worden*. Zoo ook hier; de lijdende vorm van het werkwoord heeft hier de beteekenis van den onbepaalden persoonsvorm: *dien men tot ban zal verklaren*, wat dan gebruikt wordt voor: de daartoe bevoegde autoriteit. — Hier staat dus het voorschrift, dat een rechtmatig door de rechtbank ter dood veroordeelde niet mag worden vrijgekocht. Voor den moordenaar is die bepaling in het bijzonder herhaald (Num. 35,31 en 32). Het vorige vers behandelt חרם-wijding *„van al wat hem toebehoort"* door een individueel persoon; ons vers die van *een persoon* door de bevoegde macht, de vertegenwoordiging der gemeenschap. — Dat hier niet sprake is van eene gewone *ban-gelofte*, waaruit zou volgen, dat men, een mensch als ban wijdende, dezen onherroepelijk den dood zou prijsgeven, blijkt reeds voldoende uit het feit, dat ook in het vorige vers een *mensch* als ban-object genoemd is onder de zaken, die den priester toevallen; bovendien worden menschenoffers zoo herhaaldelijk verboden, dat daaraan al vanzelve niet gedacht kan worden. Alleen bij de Kena'anietische volkeren onder bepaalde omstandigheden (vgl. Deut. 20,10 vv.), bij eene afgoderij plegende stad en in enkele bijzondere gevallen, waar de gemeenschap verklaard heeft, het te veroveren goed als חרם te beschouwen, moeten ook de menschen worden gedood.

30. Naar de traditie is hier sprake van het *tweede tiende*, dat, naar Deut. 14,22 vv. den Eeuwige gewijd, maar door Dezen den eigenaar is toe-

כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יַחֲרִם אִישׁ לַיהוָה מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ מֵאָדָם וּבְהֵמָה
וּמִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל כָּל־חֵרֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים
כח הוּא לַיהוָה׃ * כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יֵחָרֵם מִן־הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה
ל מוֹת יוּמָת׃ וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ
לא לַיהוָה הוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה׃ וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעְשְׂרֹתָ
לב חֲמִשִׁיתוֹ יֹסֵף עָלָיו׃ * וְכָל־מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן כֹּל אֲשֶׁר־יַעֲבֹר
לג תַּחַת הַשָּׁבֶט הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה־קֹדֶשׁ לַיהוָה׃ לֹא יְבַקֵּר בֵּין־טוֹב

(ב"ה בשלח ב"ה בהעלותך) הפטרת (שבת)

---

gewezen, om het in Jerusalem te verteren, — evenals Chérem den priester is toebedeeld. — De *eerste tiende* is naar Num. 18,25 vv. eigendom van den Leviet, zoodra deze er de den priester toekomende heffing van heeft gegeven. — מזרע הארץ, *van het product van het zaaien;* het tiende moet natuurlijk gegeven worden van de opbrengst, niet van het zaaikoren. — מפרי העץ, *most en olie*, Deut. 14,23. — קדש לה', *is den Eeuwige heilig*, behoudt gewijd karakter en mag slechts onder inachtneming der Deut. t. a. p. gegeven voorschriften worden gegeten.

31. Naar Deut. t. a. p. mag, indien de vruchten niet goed zouden blijven, totdat de eigenaar naar Jerusalem komt, deze zijn tweede tiende lossen en moet het geld dan in Jerusalem verteren en voor bepaalde doeleinden besteden. Hier staat nu, dat hij in dat geval, evenals bij lossing van alle andere gewijde zaken, een vijfde van het bedrag er moet bijleggen. (Dat *vijfde* is ook hier weer een vierde der waarde, makende het vijfde der in het geheel te betalen som).

32. *Tienden van vee.* Van tien in hetzelfde jaar geboren jonge dieren van rein vee van denzelfden eigenaar, moet één als *tiende* gewijd worden. Dit wordt, als het geen lichaamsgebrek heeft, als offer gebracht, waarvan alleen de bloedsprenging en het verbranden der vetstukken op het altaar plaats heeft, terwijl het geheel door den eigenaar wordt gegeten. Heeft het een lichaamsgebrek, dan wordt het zonder meer door den eigenaar gegeten en heeft overigens geheel het karakter van „ongeschikt geworden offerdier" — het is verboden het te scheren of er werk mede te doen. — כל אשר יעבר תחת השבט, *wat* om ze te tellen *onder den staf* van den herder *voorbijgaat.* Men liet namelijk de dieren zoodanig aan den tellende voorbijgaan, dat zij één voor één hem moesten passeeren; de opening der schaapskooi was zoo smal, dat er geen twee tegelijk doorheen konden gaan. (Vgl. Jer. 33,13; Ez. 20,37).

33. **לא יבקר.** Men behoeft daarbij niet te letten op den toestand van ieder dier, — het tiende wordt gewijd, ook al heeft het een gebrek (zie vs. 10). — יהיה קדש, blijft heilig, kan niet gelost worden. Het voor een tiende in ruil gegeven dier, wordt echter niet geofferd, maar blijft in het land loopen, tot het een gebrek krijgt, en mag dan, als ieder tiende met een lichaamsgebrek, door den eigenaar gegeten worden. — לא יגאל. Zoowel het tiende, als het daarvoor in ruil gegevene *kan niet worden gelost* en naar de traditie ook niet verkocht aan derden. — Het *tiende* van veldvruchten en vee wordt hier als bekend verondersteld, hoewel er tot nog

סדר

ההפטרות

לספר ויקרא.

HAPHTAROTH

VOOR HET

BOEK LEVITICUS.

לָרַע וְלֹא יְמִירֶנּוּ וְאִם־הָמֵר יָמִיר֙ בְּהֵמָה וְהָיְתָה־הִוא וּתְמוּרָתָ֖הּ יִהְיֶ֥ה
לד קֹ֑דֶשׁ לֹ֥א יִגָּאֵ֖ל׃ אֵ֚לֶּה הַמִּצְוֹ֔ת אֲשֶׁ֥ר צִוָּ֛ה יְהוָ֖ה אֶת־מֹשֶׁ֑ה
אֶל־בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל בְּהַ֥ר סִינָֽי׃

---

en slecht, noch het verruilen; indien men het evenwel verruilt, dan zal dat en het daarvoor in ruil gegevene heilig blijven en
34 niet gelost kunnen worden." Dit zijn de geboden, die de Eeuwige Mozes geboden heeft voor de kinderen Israëls, op den berg Sienai.

חזק.

סכום פסוקי ספר ויקרא שמנה מאות וחמשים ותשעה · **נטף** סימן : וחציו והגגע בבשר הזב
ופרשיותיו **עשרה** · **כא גד** סימן : וכדריו **כ"ג** · ובתורתו **יהגה** יומם ולילה סימן :
ופסקתותיו **ה'** : ופרקיו **כ"ז** · **ואהיה** עמך ואברכך סימן : מנין הפתוחות **שתים**
וחמשים · והסתומות **שש וארבעים** · הכל **שמונה ותשעים פרשיות** · דודי
צח ואדום סימן :

---

toe in den Pentateuch nog niet over gesproken is. Wederom een bewijs, dat de wetten van den Pentateuch in hun geheel bekend waren aan het volk, voordat zij op het einde van Mozes' leven werden opgeschreven.

Vs. 34 sluit de voorschriften van ons hoofdstuk en tevens die van het geheele boek af (zie 26,46).

LOFZEGGINGEN vóór en na de HAPHTARA.

Nadat de Wetsrol is opgerold en gesloten, zegt hij, die de Haphtara zal voordragen, de volgende lofzegging:

Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, die goede profeten hebt uitverkoren en behagen hebt geschept in hunne woorden, die met waarheid werden uitgesproken; geloofd zijt Gij, Eeuwige, die hebt uitverkoren de Leer en Uwen dienaar Mozes en Uw volk Israël en de profeten van waarheid en recht!

(*Bij de Portugeesche Israëlieten wordt na de voordracht der Haphtara, vóór de slotlofzeggingen, het volgende gezegd:*

Onze Verlosser, de Eeuwige Tsebaoth is Zijn naam, de Heilige van Israël!)

En na de lezing der Haphtara zegt men:

Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, Rots van alle eeuwigheid, rechtvaardig door alle geslachten, vertrouwbaar God, die zegt en ook doet, die spreekt en vervult, al Wiens woorden waarheid en rechtvaardigheid zijn. Vertrouwbaar zijt Gij, Eeuwige, onze God, en vertrouwbaar zijn Uwe woorden; en niet één van Uwe uitspraken keert ledig (onvervuld) terug, want een vertrouwbaar God en Koning zijt Gij; geloofd zijt Gij, Eeuwige, God, die vertrouwbaar zijt in al Uwe woorden!

Ontferm U over Tsion, want het is het huis, waar wij (in waarheid) leven, en help spoedig in onze dagen [de stad], die bedroefd is van ziel; geloofd zijt Gij, Eeuwige, die Tsion zich doet verblijden in zijne kinderen.

Verblijd ons, Eeuwige, onze God! door den profeet Elia, Uwen dienaar, en door het koningschap van het huis van David, Uwen gezalfde, moge hij spoedig komen en ons hart doen juichen! Op zijnen troon zal dan geen vreemde meer zitten en andersdenkenden zullen niet weder zijne heerlijkheid deelachtig worden, want bij Uwen heiligen naam hebt Gij hem gezworen, dat zijn licht immer en eeuwig niet meer zal worden uitgebluscht; geloofd zijt Gij, Eeuwige, Schild van David!

Voor de Leer en voor den dienst en voor de profeten en voor dezen Shabbathdag, dien Gij, Eeuwige, onze God, ons gegeven hebt tot heiliging en tot rust, tot eer en tot roem, — voor dat alles danken wij U, Eeuwige, onze God, en zegenen U; Uw naam worde geloofd door den mond van al, wat leeft, gedurig immer en eeuwig; geloofd zijt Gij, Eeuwige, die den Shabbath heiligt!

ברכות ההפטרה

קודם קריאת ההפטרה, ואחר שגמר הגולל, יברך המפטיר

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים
טוֹבִים וְרָצָה בִדְבָרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה
יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי
הָאֱמֶת וָצֶדֶק (נ״א וְהַצֶּדֶק) :

(מנהג הספרדים לומר אחר קריאת ההפטרה קודם הברכות האחרונות)

גָּאַלָּנוּ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל :)

ואחר קריאת ההפטרה יברך המפטיר

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים, צַדִּיק
בְּכָל־הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן, הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר
וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק . נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ,
וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ, אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי
אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן אָתָּה . בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו :

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ
בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ :

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד
מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ . עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב
זָר, וְלֹא יִנָּחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת־כְּבוֹדוֹ, כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ
לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד . בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד :

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה,
שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת .
עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ
בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד . בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת :

HAPHTARA VAN WAJJIKRA.

Jesaja 43,21—28; 44,1—23.

43 21 Dit volk, dat Ik Mij heb gevormd, — Mijnen lof zullen zij
22 verhalen! Doch niet Mij riept gij, o Jakob, zoodat gij u om
23 Mij moeite zoudt geven, o Israël! Gij hebt Mij niet gebracht
het lam uwer brandoffers, en met uwe vredeoffers hebt gij Mij
niet geëerd; Ik heb u geen dienst opgelegd met meeloffers en
24 u niet lastig gevallen met wierook. Gij hebt Mij niet voor
geld specerijriet gekocht en Mij niet gelaafd met het vet uwer
vredeoffers; maar daarentegen hebt gij Mij moeite opgelegd
door uwe zonden en het Mij lastig gemaakt door uwe misdaden.
25 Ik, Ik ben het, die uwe misdrijven uitwischt om Mijnentwille,
26 en uwe zonden zal Ik niet gedenken. Wek gij Mijne herinnering op, laat ons te zamen in het gericht treden; verhaal gij,
27 opdat gij u kunt rechtvaardigen! Uw eerste stamvader reeds
zondigde; en die uw voorspraak moesten zijn, zij waren Mij
28 ontrouw. Toen gaf Ik der ontwijding prijs de heilige vorsten,
en gaf Jakob den ban ten prooi en Israël aan lasteringen.

44 1 En nu, hoor, Mijn dienaar Jakob, — en gij, Israël, dien Ik
2 heb uitverkoren. Zoo zegt de Eeuwige, die u maakt en die
uw Vormer is van den moederschoot af, die u ook verder zal
helpen: „Vrees niet, Mijn dienaar Jakob, en Jeshoeroen, dien
3 Ik heb uitverkoren! Want — giet Ik water uit over het dorstige en neerstroomende vloeden over het drooge, — Ik giet
Mijn geest over uw kroost en Mijn zegen over uw nakome-
4 lingschap. En zij spruiten omhoog op de tusschenruimten
5 tusschen het gras, als wilgen aan kalm loopende wateren. De
eene zal zeggen: „den Eeuwige behoor ik!" en de ander noemt
plechtig den naam Jakob; en een derde weer schrijft zijne
handteekening, zich wijdend den Eeuwige, en met den naam
6 Israël duidt men als eerenaam hem aan!" Zoo zegt de Eeuwige,
de koning van Israël en zijn Verlosser, de Eeuwige Tsebaoth:
„Ik ben de eerste en Ik ben de laatste, en buiten Mij is er geen
7 God! En wie is als Ik, die roept tot profetie — hij deele het
mede en legge Mij het in orde voor — sinds Ik het eeuwige
volk in het aanzijn plaatste? En komende dingen en feiten,
8 die gebeuren zullen, mogen zij hun mededeelen! Weest niet
beangst en siddert niet, voorwaar van oudsher heb Ik het u
verkondigd en medegedeeld — en gij zijt Mijne getuigen! Is
er een god buiten Mij? Er is immers geen rots, dien Ik niet
9 ken! De godenbeeldenvormers — zij allen zijn onbeteekenend,
en de door hen als kostbaarst bezit beschouwde [godenbeelden] —
zij zijn tot niets nut; en wat voor hen als getuigen moest
dienen — die — zij zien niets hoegenaamd en zij weten vol-
10 strekt niets — en daarom moesten zij zich schamen. Wie heeft

מג כא עַם־זוּ יָצַרְתִּי לִי תְּהִלָּתִי יְסַפֵּרוּ׃ וְלֹא־אֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב כִּי־
כב יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל׃ לֹא־הֵבֵיאתָ לִי שֵׂה עֹלֹתֶיךָ וּזְבָחֶיךָ
לֹא כִבַּדְתָּנִי לֹא הֶעֱבַדְתִּיךָ בִּמִנְחָה וְלֹא הוֹגַעְתִּיךָ בִּלְבוֹנָה׃
כג לֹא קָנִיתָ לִי בַכֶּסֶף קָנֶה וְחֵלֶב זְבָחֶיךָ לֹא הִרְוִיתָנִי אַךְ הֶעֱבַדְתַּנִי
כה בְּחַטֹּאוֹתֶיךָ הוֹגַעְתַּנִי בַּעֲוֹנֹתֶיךָ׃ אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה
כו פְּשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר׃ הַזְכִּירֵנִי נִשָּׁפְטָה יָחַד
כז סַפֵּר אַתָּה לְמַעַן תִּצְדָּק׃ אָבִיךָ הָרִאשׁוֹן חָטָא וּמְלִיצֶיךָ פָּשְׁעוּ
כח בִי׃ וַאֲחַלֵּל שָׂרֵי קֹדֶשׁ וְאֶתֵּנָה לַחֵרֶם יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לִגְדוּפִים׃

מד א וְעַתָּה שְׁמַע יַעֲקֹב עַבְדִּי וְיִשְׂרָאֵל בְּחַרְתִּי בּוֹ׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה
ג עֹשְׂךָ וְיֹצֶרְךָ מִבֶּטֶן יַעְזְרֶךָּ אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וְיְשֻׁרוּן בָּחַרְתִּי
ד בּוֹ׃ כִּי אֶצֹק־מַיִם עַל־צָמֵא וְנוֹזְלִים עַל־יַבָּשָׁה אָצֹק רוּחִי
ה עַל־זַרְעֶךָ וּבִרְכָתִי עַל־צֶאֱצָאֶיךָ׃ וְצָמְחוּ בְּבֵין חָצִיר כַּעֲרָבִים
ו עַל־יִבְלֵי־מָיִם׃ זֶה יֹאמַר לַיהוָה אָנִי וְזֶה יִקְרָא בְשֵׁם־יַעֲקֹב
ז וְזֶה יִכְתֹּב יָדוֹ לַיהוָה וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכַנֶּה׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן
ח וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים׃ וּמִי־כָמוֹנִי יִקְרָא וְיַגִּידָהּ וְיַעַרְכָהּ
לִי מְשׂוּמִי עַם־עוֹלָם וְאוֹתִיּוֹת וַאֲשֶׁר תָּבֹאנָה יַגִּידוּ לָמוֹ׃
ט אַל־תִּפְחֲדוּ וְאַל־תִּרְהוּ הֲלֹא מֵאָז הִשְׁמַעְתִּיךָ וְהִגַּדְתִּי וְאַתֶּם
עֵדָי הֲיֵשׁ אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדָי וְאֵין צוּר בַּל־יָדָעְתִּי׃ יֹצְרֵי־פֶסֶל
יא כֻּלָּם תֹּהוּ וַחֲמוּדֵיהֶם בַּל־יוֹעִילוּ וְעֵדֵיהֶם הֵמָּה בַּל־יִרְאוּ
יב וּבַל־יֵדָעוּ לְמַעַן יֵבֹשׁוּ׃ מִי־יָצַר אֵל וּפֶסֶל נָסָךְ לְבִלְתִּי הוֹעִיל׃
יג הֵן כָּל־חֲבֵרָיו יֵבֹשׁוּ וְחָרָשִׁים הֵמָּה מֵאָדָם יִתְקַבְּצוּ כֻלָּם

---

den god gevormd en het beeld gegoten — om toch niet tot
11 nut te zijn? Zie, al zijne aanhangers zullen beschaamd worden; de bearbeiders ervan immers zijn zij! Van menschen is het! Verzamelen mogen zij zich allen en een standplaats

innemen, — dan zullen zij beangst worden en zich schamen,
12 allen met elkander. Hij heeft ijzer bewerkt tot een bijl — heeft het bearbeid in den kolengloed en met voorhamers vormt hij het; hij bewerkte het met zijn krachtigen arm, — en wordt daarbij ook hongerig en heeft dan geene kracht, en als hij geen water
13 dronk, dan werd hij door vermoeienis overmand! Daarna bewerkte hij hout, spande het meetsnoer, teekent zijne omtrekken met den teekenstift, maakt hem met schaven en met den passer meet hij de figuur na; zoo maakt hij ervan iets als de gestalte van een man, als een heerlijke schoonheid eens menschen, om
14 rustig in het huis te blijven wonen. [Toen het gold] cederen ervoor te vellen, nam hij steeneik en eikenboom en zocht er de hardsten voor uit onder de boomen van het woud; hij had zelf een eschdoorn geplant en de regen moest hem doen groeien!
15 Die moest nu den mensch dienen tot brandhout, waarvan hij dan neemt en zich verwarmt, ook stookt hij ervan en bakt er zijn brood op; — maar ook maakt hij een God ervan en werpt zich neder; maakt een beeld ervan en buigt zich daarvoor!
16 De eene helft ervan heeft hij in vuur verbrand, door de eene helft ervan eet hij vleesch, hij bereidt namelijk gebraad, waarmede hij zich zat eet; hij warmt zich ook erbij en zegt: hé —
17 nu word ik goed warm, nu merk ik den vuurgloed! En wat er dan van overblijft, maakt hij tot een god, tot zijn evenbeeld; hij buigt zich ervoor en werpt zich neder en richt zich in het gebed tot dezen en zegt: Red gij mij, want mijn god zijt gij!
18 Zij erkennen niets en begrijpen niets; want dichtgestreken, zoodat zij niet zien kunnen, zijn hun oogen; zoodat zij niet
19 begrijpen kunnen, zijn hun harten. En men neemt zich niets ter harte, geen verstand, geen inzicht is er, dat iemand zou zeggen: „de eene helft ervan heb ik immers in vuur verbrand, heb ook op de kolen daarvan brood gebakken, zal mij ook nog vleesch braden en het opeten, — en zou het overschot ervan tot een gruwelijk afgodsbeeld maken? zou mij buigen voor een
20 blok hout?" Hij weidt af — asch! Het verleide hart heeft hem op den verkeerden weg gebracht! Zoodat hij zijne ziel niet redt en niet zegt: „Voorwaar, leugen is in mijn rechter-
21 hand!" Gedenk dit alles, Jakob en Israël, want Mijn dienaar zijt gij! Ik heb u gevormd, een dienaar voor Mij zijt gij dus;
22 Israël — gij wordt door Mij niet vergeten! Dan heb Ik uitgewischt als een wolk uwe misdrijven en als een nevel uwe
23 zonden; keer toch terug tot Mij, want Ik heb u verlost! Juicht dan, gij hemelen! want volbracht heeft het de Eeuwige; jubelt, gij onderste diepten der aarde! barst los, gij bergen, in gejuich, gij woud en al het geboomte daarin! Want de Eeuwige heeft Jakob verlost en zal in Israël Zich verheerlijken!" —

יב יַעֲמֹדוּ יִפָּחֲדוּ יֶבְשׁוּ יָחַד : חָרַשׁ בַּרְזֶל מַעֲצָד וּפָעַל בַּפֶּחָם
וּבַמַּקָּבוֹת יִצְּרֵהוּ וַיִּפָּעֲלֵהוּ בִּזְרוֹעַ כֹּחוֹ גַּם־רָעֵב וְאֵין כֹּחַ לֹא־
יג שָׁתָה מַיִם וַיָּעַף : חָרַשׁ עֵצִים נָטָה קָו יְתָאֲרֵהוּ בַשֶּׁרֶד יַעֲשֵׂהוּ
בַּמַּקְצֻעוֹת וּבַמְּחוּגָר יְתָאֲרֵהוּ וַיַּעֲשֵׂהוּ כְּתַבְנִית אִישׁ כְּתִפְאֶרֶת
יד אָדָם לָשֶׁבֶת בָּיִת : לִכְרֹת־לוֹ אֲרָזִים וַיִּקַּח תִּרְזָה וְאַלּוֹן וַיְאַמֵּץ־
טו לוֹ בְּעֲצֵי־יָעַר נָטַע אֶרֶן וְגֶשֶׁם יְגַדֵּל : וְהָיָה לְאָדָם לְבָעֵר וַיִּקַּח
מֵהֶם וַיָּח�om אַף־יַשִּׁיק וְאָפָה לֶחֶם אַף־יִפְעַל־אֵל וַיִּשְׁתָּחוּ עָשָׂהוּ
טז פֶּסֶל וַיִּסְגָּד־לָמוֹ : חֶצְיוֹ שָׂרַף בְּמוֹ־אֵשׁ עַל־חֶצְיוֹ בָּשָׂר יֹאכֵל
יָצְלָה צָלִי וְיִשְׂבָּע אַף־יָחom וַיֹּאמַר הֶאָח חַמּוֹתִי רָאִיתִי אוּר :
יז וּשְׁאֵרִיתוֹ לְאֵל עָשָׂה לְפִסְלוֹ יִסְגֹּד־לוֹ וְיִשְׁתַּחוּ וְיִתְפַּלֶּל אֵלָיו
יח וְיֹאמַר הַצִּילֵנִי כִּי אֵלִי אָתָּה : לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ כִּי טָח
יט מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם מֵהַשְׂכִּיל לִבֹּתָם : וְלֹא־יָשִׁיב אֶל־לִבּוֹ וְלֹא
דַעַת וְלֹא־תְבוּנָה לֵאמֹר חֶצְיוֹ שָׂרַפְתִּי בְמוֹ־אֵשׁ וְאַף אָפִיתִי
עַל־גֶּחָלָיו לֶחֶם אָצְלָה בָשָׂר וְאֹכֵל וְיִתְרוֹ לְתוֹעֵבָה אֶעֱשֶׂה
כ לִבּוּל עֵץ אֶסְגּוֹד : רֹעֶה אֵפֶר לֵב הוּתַל הִטָּהוּ וְלֹא־יַצִּיל
כא אֶת־נַפְשׁוֹ וְלֹא יֹאמַר הֲלוֹא־שֶׁקֶר בִּימִינִי : זְכָר־אֵלֶּה יַעֲקֹב
וְיִשְׂרָאֵל כִּי עַבְדִּי־אָתָּה יְצַרְתִּיךָ עֶבֶד־לִי אַתָּה יִשְׂרָאֵל לֹא
כב תִנָּשֵׁנִי : מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאתֶיךָ שׁוּבָה אֵלָי
כג כִּי גְאַלְתִּיךָ : רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי־עָשָׂה יְהוָה הָרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת
אָרֶץ פִּצְחוּ הָרִים רִנָּה יַעַר וְכָל־עֵץ בּוֹ כִּי־גָאַל יְהוָה יַעֲקֹב
וּבְיִשְׂרָאֵל יִתְפָּאָר :

Jeremia 7,21—34; 8,1—3; 9,22 en 23.

7 21 Zoo zegt de Eeuwige Tsebaoth, de God van Israël: „Uwe
brandoffers voegt maar bij uwe vredeoffers en eet ze als
22 vleesch! Want Ik heb niet gesproken met uwe voorouders
en heb hun geene geboden gegeven, op den dag, waarop Ik
hen uit het land Egypte voerde, ter wille van brand- en vrede-
23 offer! Maar veeleer heb Ik hun deze zaak geboden, zeggende:
„Luistert naar Mijne stem, dan zal Ik u tot God zijn en gij
zult Mij tot volk wezen, en gij zult als uw levenspad inslaan
den geheelen weg, dien Ik u zal gebieden, opdat het u welga!"
24 Doch zij luisterden niet en neigden niet hun oor, maar gingen
en richtten hun leven naar zelf gemaakte plannen, naar den
eigendunkelijken waan van hun slecht hart; zoo werden zij
25 tot laatste en niet tot vooraanschrijdenden eerste! Van af den
dag, dat uwe voorouders uit het land Egypte trokken, tot op
dezen dag; — en wél zond Ik tot u al Mijne dienaren, de
profeten, dag aan dag, elken vroegen morgen ze zendend, —
26 Doch zij luisterden niet naar Mij en neigden niet hun oor;
maar verhardden hun nek, handelden nog slechter, dan hunne
27 vaderen! Nu zult ook gij tot hen spreken al deze woorden,
doch zij zullen niet naar u luisteren; en gij zult hun toeroepen,
28 doch zij zullen u niet antwoorden. Dan zult gij tot hen zeggen:
„Dit is het volk, die niet luisterden naar de stem van den
Eeuwige, zijn God, en geen bestraffend woord wilden aanne-
men, — waarbij de trouw is verdwenen en uitgeroeid uit hun
29 mond! Scheer daarom weg uwe kroon en werp haar af, en
hef voor de eenzame hoogten een klaaglied aan; want ver-
worpen heeft de Eeuwige en in den steek gelaten het geslacht,
30 waarop Hij in woede is ontvlamd! „Want de zonen van
Juda hebben gedaan, wat slecht is in Mijne oogen," is de uit-
spraak des Eeuwigen; „zij hebben hun gruwelijke afgoden
geplaatst in het huis, waarover Mijn naam is genoemd, om
31 Dien te verontreinigen. En hebben de offerhoogten van Thofeth,
die in het dal Ben-Hinnom zijn, gebouwd, om hunne zonen en
hunne dochteren in het vuur te verbranden; wat Ik waarlijk
niet geboden heb — ja, wat nimmer in Mijn hart was opge-
32 komen! Daarom zie, dagen komen, — is de uitspraak des
Eeuwigen — dat niet meer gesproken zal worden van Thofeth
en dal Ben-Hinnom, maar alleen van: „het dal van het moorden,"
en waarop men in Thofeth zal begraven, omdat er elders geen
33 plaats meer is! Dan zal het aas van dit volk zijn tot spijze
voor het gevogelte des hemels en het vee der aarde, terwijl
34 niemand het verschrikt opjaagt! Zoo doe Ik ophouden uit de
steden van Juda en uit de straten van Jerusalem de stemme
van blijdschap en de stemme van vreugde, de stem van een
bruidegom en de stem eener bruid, — want tot een woeste
puinhoop zal het land worden!" —

בירמיה סימן ז׳ כ״א—ל״ה, ח׳ א׳—ג׳, ט׳ כ״ב—כ״ג.

ז כא כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ עַל־
כב זִבְחֵיכֶם וְאִכְלוּ בָשָׂר: כִּי לֹא־דִבַּרְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא
צִוִּיתִים בְּיוֹם הוֹצִיאִי* אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־דִּבְרֵי עוֹלָה
כג וָזָבַח: כִּי אִם־אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה צִוִּיתִי אוֹתָם לֵאמֹר שִׁמְעוּ
בְקוֹלִי וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם וְהָלַכְתֶּם
כד בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־אֲצַוֶּה אֶתְכֶם לְמַעַן יִיטַב לָכֶם: וְלֹא שָׁמְעוּ
וְלֹא־הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיֵּלְכוּ בְּמֹעֲצוֹת בִּשְׁרִרוּת לִבָּם הָרָע וַיִּהְיוּ
כה לָאָחוֹר וְלֹא לְפָנִים: לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר יָצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה וָאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עַבְדַי הַנְּבִיאִים
כו יוֹם הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ: וְלוֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם
כז וַיַּקְשׁוּ אֶת־עָרְפָּם הֵרֵעוּ מֵאֲבוֹתָם: וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֵלֶיךָ וְקָרָאתָ אֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲנוּכָה:
כח וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַגּוֹי אֲשֶׁר לוֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָיו
כט וְלֹא לָקְחוּ מוּסָר אָבְדָה הָאֱמוּנָה וְנִכְרְתָה מִפִּיהֶם: גֹּזִּי נִזְרֵךְ
וְהַשְׁלִיכִי וּשְׂאִי עַל־שְׁפָיִם קִינָה כִּי מָאַס יְהוָה וַיִּטֹּשׁ אֶת־דּוֹר
ל עֶבְרָתוֹ: כִּי־עָשׂוּ בְנֵי־יְהוּדָה הָרַע בְּעֵינַי נְאֻם־יְהוָה שָׂמוּ
לא שִׁקּוּצֵיהֶם בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא־שְׁמִי עָלָיו לְטַמְּאוֹ: וּבָנוּ בָּמוֹת
הַתֹּפֶת אֲשֶׁר בְּגֵיא בֶן־הִנֹּם לִשְׂרֹף אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם
לב בָּאֵשׁ אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וְלֹא עָלְתָה עַל־לִבִּי: לָכֵן הִנֵּה יָמִים
בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְלֹא־יֵאָמֵר עוֹד הַתֹּפֶת וְגֵיא בֶן־הִנֹּם כִּי אִם־
לג גֵּיא הַהֲרֵגָה וְקָבְרוּ בְתֹפֶת מֵאֵין מָקוֹם: וְהָיְתָה נִבְלַת הָעָם
הַזֶּה לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאֵין מַחֲרִיד:
לד וְהִשְׁבַּתִּי ׀ מֵעָרֵי יְהוּדָה וּמֵחוּצוֹת יְרוּשָׁלַם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל
ח א שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה כִּי לְחָרְבָּה תִּהְיֶה הָאָרֶץ: בָּעֵת

8 1 In dien tijd — is de uitspraak van den Eeuwige — zal
men te voorschijn halen de gebeenten der koningen van Juda
en de gebeenten zijner vorsten en de gebeenten der priesters
en de gebeenten der profeten en de gebeenten der bewoners
2 van Jerusalem — uit hunne graven. En men zal ze uitspreiden
voor de zon en voor de maan en voor geheel het heir des
hemels, die zij bemind hebben en die zij gediend hebben en
die zij steeds volgden en die zij raadpleegden en waarvoor zij
zich nederwierpen; — zij zullen niet weer opgezameld en niet
begraven worden, tot mest op de oppervlakte van den aard-
3 bodem zullen zij zijn. En toch zal men den dood verkiezen
boven het leven, bij het geheele overschot, die zullen zijn over-
gebleven van deze slechte familie; op al de plaatsen, waar zij
overgebleven zijn, waarheen Ik ze heb verstooten, — is de
uitspraak van den Eeuwige Tsebaoth.

9 22 Zoo zegt de Eeuwige: „Niet beroeme zich de wijze op zijne
wijsheid en niet beroeme zich de krachtige held op zijne held-
23 haftigheid en niet beroeme zich de rijke op zijn rijkdom! Maar
alleen daarop drage roem, wie zich beroemen wil: Op wijs
handelen en Mij erkennen, dat Ik, de Eeuwige, het ben, die
liefde en recht en genade oefent op aarde — want in deze
schep Ik behagen —" is de uitspraak des Eeuwigen.

HAPHTARA van SHEMIENIE.

II Sam. 6,1—23; 7,1—17.

6 1 David verzamelde nogmaals al de uitgelezensten onder Israël,
2 dertig duizend. Toen stond David en het geheele volk, dat
bij hem was, op en ging uit Ba'alé Jehoeda, om van daar de
arke Gods op te voeren, waarover de Naam, de naam van
den Eeuwige Tsebaoth, die op de Keroebiem zetelt, genoemd
3 is. Zij lieten nu de arke Gods rijden op een nieuwen wagen
en droegen hem uit het huis van Abienadab, dat op den heuvel
was; en 'Oezza en Achja, de zonen van Abienadab, bestuurden
4 den nieuwen wagen, — Zij droegen haar namelijk uit het huis
van Abienadab, dat op den heuvel was — met de arke Gods;
5 en Achja ging vóór de arke. En David en het geheele huis
Israëls gaven uiting aan hunne vreugde voor den Eeuwige, op
allerlei instrumenten van cypressenhout, op harpen en luiten
6 en op tamboerijnen en op rinkelschellen en bekkens. Zoo
kwamen zij tot Goren Nachon, — toen strekte 'Oezza zijne
hand uit naar de arke Gods en greep haar aan, want de run-
7 deren waren schuw geworden. Toen ontbrandde de toorn des
Eeuwigen tegen 'Oezza en God sloeg hem daar wegens het vergrijp;

ויצא ל׳

הֲהֵיא נְאֻם־יְהוָה וַיּוֹצִיאוּ אֶת־עַצְמוֹת מַלְכֵי־יְהוּדָה וְאֶת־
עַצְמוֹת־שָׂרָיו וְאֶת־עַצְמוֹת הַכֹּהֲנִים וְאֶת ׀ עַצְמוֹת הַנְּבִיאִים
ב וְאֶת עַצְמוֹת יוֹשְׁבֵי־יְרוּשָׁלִַם מִקִּבְרֵיהֶם׃ וְשִׁטָּחוּם לַשֶּׁמֶשׁ
וְלַיָּרֵחַ וּלְכֹל ׀ צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר אֲהֵבוּם וַאֲשֶׁר עֲבָרוּם וַאֲשֶׁר
הָלְכוּ אַחֲרֵיהֶם וַאֲשֶׁר דָּרְשׁוּם וַאֲשֶׁר הִשְׁתַּחֲוּ לָהֶם לֹא יֵאָסְפוּ
ג וְלֹא יִקָּבֵרוּ לְדֹמֶן עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ׃ וְנִבְחַר מָוֶת מֵחַיִּים
לְכֹל הַשְּׁאֵרִית הַנִּשְׁאָרִים מִן־הַמִּשְׁפָּחָה הָרָעָה הַזֹּאת בְּכָל־
הַמְּקֹמוֹת הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר־הִדַּחְתִּים שָׁם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃

ט כב כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אַל־יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאַל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר
כג בִּגְבוּרָתוֹ אַל־יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ׃ כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל
הַמִּתְהַלֵּל הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט
וּצְדָקָה בָּאָרֶץ כִּי־בְאֵלֶּה חָפַצְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃

הפטרת שמיני

בשמואל ב׳ סימן ו׳ א׳—כ״ג, ז׳ א׳—י״ז.

ו א וַיֹּסֶף עוֹד דָּוִד אֶת־כָּל־בָּחוּר בְּיִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ ב וַיָּקָם ׀
וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִבַּעֲלֵי יְהוּדָה לְהַעֲלוֹת
מִשָּׁם אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־נִקְרָא שֵׁם שֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת
ג יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים עָלָיו׃ וַיַּרְכִּבוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֶל־עֲגָלָה
חֲדָשָׁה וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה וְעֻזָּא וְאַחְיוֹ בְּנֵי
ד אֲבִינָדָב נֹהֲגִים אֶת־הָעֲגָלָה חֲדָשָׁה׃ וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב
אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְאַחְיוֹ הֹלֵךְ לִפְנֵי הָאָרוֹן׃
ה וְדָוִד ׀ וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מְשַׂחֲקִים לִפְנֵי יְהוָה בְּכָל עֲצֵי בְרוֹשִׁים
וּבְכִנֹּרוֹת וּבִנְבָלִים וּבְתֻפִּים וּבִמְנַעֲנָעִים וּבְצֶלְצֵלִים׃ ו וַיָּבֹאוּ
עַד־גֹּרֶן נָכוֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּה אֶל־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֹּאחֶז בּוֹ כִּי שָׁמְטוּ
ז הַבָּקָר׃ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּעֻזָּה וַיַּכֵּהוּ שָׁם הָאֱלֹהִים עַל־הַשַּׁל

8 zoo stierf hij daar naast de arke Gods. En David had
verdriet ervan, dat de Eeuwige door een plotselingen slag
'Oezza had getroffen; en hij noemde die plaats Pérets-'Oezza,
9 tot op dezen dag. En David vreesde den Eeuwige op dien
dag en zeide: „Hoe zou de arke des Eeuwigen tot Mij komen?"
10 En David wilde dus de arke des Eeuwigen niet haren intrek
doen nemen bij zich, naar 'Ier David; maar David liet haar
van haar weg afwijken en plaatsen in het huis van 'Obed
11 Edom uit Gath. Zoo bleef de arke des Eeuwigen drie maanden
in het huis van 'Obed Edom uit Gath; en de Eeuwige zegende
12 'Obed Edom en geheel zijn huis. Nu werd den koning David
bericht gebracht, als volgt: „De Eeuwige heeft gezegend het
huis van 'Obed Edom en al wat hem toebehoort, wegens de
arke Gods," nu ging David en voerde de arke Gods uit het
13 huis van 'Obed Edom op naar 'Ier David in vreugde. En het
was: zoodra de dragers van de arke des Eeuwigen zes schreden
waren voortgegaan, slachtte hij ossen en vetgemeste schapen.
14 En David danste en zong met alle kracht voor den Eeuwige;
15 en David was omgord met een linnen Ephod. Zoo voerden
David en geheel het huis Israëls de arke des Eeuwigen op
16 onder jubelgalmen en bazuingeluid. Nu was het: toen de
arke des Eeuwigen te 'Ier David aankwam, keek Miechal, de
dochter van Shaoel, naar buiten door het venster en zag den
koning David springend en dansend voor den Eeuwige; — toen
17 vond zij het smadelijk voor hem in haar hart. Nu bracht
men de arke des Eeuwigen naar binnen en zette haar op haar
plaats in de tent, die David ervoor had opgeslagen; en David
18 bracht brandoffers voor den Eeuwige en vredeoffers. Toen
David nu geëindigd had de brandoffers en vredeoffers te bren-
gen, zegende hij het volk met den naam van den Eeuwige
19 Tsebaoth. En hield hij eene uitdeeling voor het geheele volk,
voor de geheele menigte van Israël, zoowel voor mannen als
voor vrouwen; voor ieder persoon een broodkoek en een mooi
stuk vleesch en een kruik wijn; hierop ging het geheele volk
naar zijn huis.

De Portugeesche Israëlieten eindigen hier.

20 Toen David nu terugkeerde om zijn familie te begroeten,
ging Miechal, de dochter van Shaoel, naar buiten, David tege-
moet en zeide: „Hoe heeft heden de koning van Israël zich
doen vereeren, toen hij zich vertoonde ten aanzien der sla-
vinnen zijner dienaren, zooals zich slechts een van de meest
21 lichtvaardigen openlijk blootgeeft!" Hierop zeide David tot
Miechal: „Voor den Eeuwige, die mij heeft uitverkoren boven
uw vader en boven geheel zijn huis, door mij te bevelen als
vorst op te treden over het volk des Eeuwigen, over Israël; —
ik heb aan mijne vreugde uiting gegeven voor den Eeuwige!

ח וַיָּמָת שָׁם עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים : וַיִּחַר לְדָוִד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ
יְהוָה פֶּרֶץ בְּעֻזָּה וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא פֶּרֶץ עֻזָּה עַד הַיּוֹם
ט הַזֶּה : וַיִּרָא דָּוִד אֶת־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר אֵיךְ יָבוֹא אֵלַי
י אֲרוֹן יְהוָה : וְלֹא־אָבָה דָוִד לְהָסִיר אֵלָיו אֶת־אֲרוֹן יְהוָה עַל־
יא עִיר דָּוִד וַיַּטֵּהוּ דָוִד בֵּית עֹבֵד־אֱדֹם הַגִּתִּי : וַיֵּשֶׁב אֲרוֹן יְהוָה
בֵּית עֹבֵד אֱדֹם הַגִּתִּי שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־עֹבֵד
יב אֱדֹם וְאֶת־כָּל־בֵּיתוֹ : וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר בֵּרַךְ יְהוָה
אֶת־בֵּית עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ בַּעֲבוּר אֲרוֹן הָאֱלֹהִים
וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיַּעַל אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים מִבֵּית עֹבֵד אֱדֹם עִיר דָּוִד
יג בְּשִׂמְחָה : וַיְהִי כִּי צָעֲדוּ נֹשְׂאֵי אֲרוֹן־יְהוָה שִׁשָּׁה צְעָדִים
יד וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא : וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל־עֹז לִפְנֵי יְהוָה וְדָוִד
טו חָגוּר אֵפוֹד בָּד : וְדָוִד וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מַעֲלִים אֶת־אֲרוֹן
טז יְהוָה בִּתְרוּעָה וּבְקוֹל שׁוֹפָר : וְהָיָה אֲרוֹן יְהוָה בָּא עִיר דָּוִד
וּמִיכַל בַּת־שָׁאוּל נִשְׁקְפָה ׀ בְּעַד הַחַלּוֹן וַתֵּרֶא אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּוִד
יז מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר לִפְנֵי יְהוָה וַתִּבֶז לוֹ בְּלִבָּהּ : וַיָּבִאוּ אֶת־אֲרוֹן
יְהוָה וַיַּצִּגוּ אֹתוֹ בִּמְקוֹמוֹ בְּתוֹךְ הָאֹהֶל אֲשֶׁר נָטָה־לוֹ דָּוִד
יח וַיַּעַל דָּוִד עֹלוֹת לִפְנֵי יְהוָה וּשְׁלָמִים : וַיְכַל דָּוִד מֵהַעֲלוֹת
יט הָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים וַיְבָרֶךְ אֶת־הָעָם בְּשֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת : וַיְחַלֵּק
לְכָל־הָעָם לְכָל־הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל מֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה לְאִישׁ חַלַּת
לֶחֶם אַחַת וְאֶשְׁפָּר אֶחָד וַאֲשִׁישָׁה אֶחָת וַיֵּלֶךְ כָּל־הָעָם אִישׁ
לְבֵיתוֹ : כאן מסיימים הספרדים.

כ וַיָּשָׁב דָּוִד לְבָרֵךְ אֶת־בֵּיתוֹ וַתֵּצֵא מִיכַל בַּת־שָׁאוּל לִקְרַאת
דָּוִד וַתֹּאמֶר מַה־נִּכְבַּד הַיּוֹם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם
כא לְעֵינֵי אַמְהוֹת עֲבָדָיו כְּהִגָּלוֹת נִגְלוֹת אַחַד הָרֵקִים : וַיֹּאמֶר
דָּוִד אֶל־מִיכַל לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בָּחַר־בִּי מֵאָבִיךְ וּמִכָּל־בֵּיתוֹ
לְצַוֹּת אֹתִי נָגִיד עַל־עַם יְהוָה עַל־יִשְׂרָאֵל וְשִׂחַקְתִּי לִפְנֵי יְהוָה :

22 En al zoude ik mij nog lichtvaardiger hebben gedragen, dan het
geval was, en al zoude ik in mijne eigen oogen nog veel onbeduidender zijn geworden, — bij de slavinnen, waarvan gij hebt ge-
23 sproken, bij haar zou ik des te meer geëerd worden!" En Miechal, de dochter van Shaoel, had geen kind tot den dag van haar dood.

7 1 En het was: toen de koning woonde in zijn huis en de
Eeuwige hem van rondom rust verschaft had van al zijne
2 vijanden, — Zeide de koning tot den profeet Nathan: „Zie
toch, ik woon in een huis van cederen, terwijl de arke Gods
3 nog steeds verblijft te midden van de tapijten-tent." Hierop
zeide Nathan tot den koning: „Al wat in uw voornemen ligt,
4 ga heen en doe het, want de Eeuwige is met u!" Nu was
het in dien nacht: toen was het woord des Eeuwigen tot Nathan,
5 als volgt: „Ga en zeg tot Mijn dienaar David: zoo zegt de
Eeuwige: zoudt gij Mij een huis bouwen, waar Ik zal wonen?
6 Immers, Ik heb niet in een huis gewoond sinds den dag, waarop
Ik de kinderen Israëls uit Egypte deed optrekken, tot op dezen
dag; maar Ik was, steeds Mijn verblijf verplaatsende, in tent
7 en in verblijf. Op alle plaatsen, waarheen Ik, telkens Mijn
zetel verplaatsend, kwam onder al de kinderen Israëls — heb
Ik ooit een woord gesproken tot den leider onder de stammen
van Israël, dien Ik bevel had gegeven, Mijn volk Israël als
herder te leiden, zeggende: „Waarom hebt gij Mij geen huis
8 van cederen gebouwd?" Welnu, zoo zult gij zeggen tot Mijn
dienaar David: zoo zegt de Eeuwige Tsebaoth: Ik heb u ge-
nomen uit de weide, van achter het kleinvee, om vorst te zijn
9 over Mijn volk, over Israël. En Ik was met u in alle tochten,
die gij gingt ondernemen; en Ik roeide al uwe vijanden uit
van voor uw aangezicht; en Ik maakte u een grooten naam,
10 gelijk den naam der grootsten, die op aarde waren. En Ik heb
een plaats bereid voor Mijn volk, voor Israël, en Ik plantte het,
zoodat het op zijn plaats kan blijven wonen en niet meer op-
geschrikt zal worden; zoodat niet meer de mannen van ge-
welddadig onrecht het zullen verdrukken, zooals in den beginne.
11 En sinds den dag, waarop Ik rechters op Mijn bevel deed op-
treden over Mijn volk Israël, heb Ik u eerst werkelijk rust
verschaft van al uwe vijanden; — nu deelt de Eeuwige u
12 mede, dat Hij, de Eeuwige, u een huis zal verschaffen. Wan-
neer namelijk uwe dagen vol zullen zijn en gij zult gelegd zijn
bij uwe vaderen, dan zal Ik uw kroost na u doen opstaan, die
uit uwe ingewanden zal zijn voortgekomen, en zal Ik zijn ko-
13 ningschap gevestigd doen zijn; Hij zal dan een huis bouwen
ter eere van Mijn naam en Ik zal den troon van zijn koning-
14 schap bevestigen tot in eeuwigheid. Ik zal hem tot vader en
hij zal Mij tot zoon wezen; dien Ik, als hij eene zonde be-
gaat, tuchtig met de roede, gelijk mannen doen, of met plagen,

כב וְנִקְלֵתִי עוֹד מִזֹּאת וְהָיִיתִי שָׁפֵל בְּעֵינָי וְעִם־הָאֲמָהוֹת אֲשֶׁר
כג אָמַרְתְּ עִמָּם אִכָּבֵדָה׃ וּלְמִיכַל בַּת־שָׁאוּל לֹא־הָיָה לָהּ יֶלֶד

ז א עַד יוֹם מוֹתָהּ׃ וַיְהִי כִּי־יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַיהוָה הֵנִיחַ־לוֹ
ב מִסָּבִיב מִכָּל־אֹיְבָיו׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־נָתָן הַנָּבִיא רְאֵה נָא
אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וַאֲרוֹן הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה׃
ג וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־הַמֶּלֶךְ כֹּל אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ לֵךְ עֲשֵׂה כִּי יְהוָה
ד עִמָּךְ׃ וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־נָתָן לֵאמֹר׃
ה לֵךְ וְאָמַרְתָּ אֶל־עַבְדִּי אֶל־דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה הַאַתָּה תִּבְנֶה־
ו לִּי בַיִת לְשִׁבְתִּי׃ כִּי לֹא יָשַׁבְתִּי בְּבַיִת לְמִיּוֹם הַעֲלֹתִי אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה וָאֶהְיֶה מִתְהַלֵּךְ בְּאֹהֶל
ז וּבְמִשְׁכָּן׃ בְּכֹל אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲדָבָר
דִּבַּרְתִּי אֶת־אַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי לִרְעוֹת אֶת־עַמִּי
ח אֶת־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לָמָּה לֹא־בְנִיתֶם לִי בֵּית אֲרָזִים׃ וְעַתָּה
כֹּה־תֹאמַר לְעַבְדִּי דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי לְקַחְתִּיךָ
מִן־הַנָּוֶה מֵאַחַר הַצֹּאן לִהְיוֹת נָגִיד עַל־עַמִּי עַל־יִשְׂרָאֵל׃
ט וָאֶהְיֶה עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר הָלַכְתָּ וָאַכְרֶתָה אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ
י וְעָשִׂתִי לְךָ שֵׁם גָּדוֹל כְּשֵׁם הַגְּדֹלִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ׃ וְשַׂמְתִּי
מָקוֹם לְעַמִּי לְיִשְׂרָאֵל וּנְטַעְתִּיו וְשָׁכַן תַּחְתָּיו וְלֹא יִרְגַּז עוֹד
יא וְלֹא־יֹסִיפוּ בְנֵי־עַוְלָה לְעַנּוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר בָּרִאשׁוֹנָה׃ וּלְמִן־הַיּוֹם
אֲשֶׁר צִוִּיתִי שֹׁפְטִים עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל וַהֲנִיחֹתִי לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ
יב וְהִגִּיד לְךָ יְהוָה כִּי־בַיִת יַעֲשֶׂה־לְּךָ יְהוָה׃ כִּי ו יִמְלְאוּ יָמֶיךָ
וְשָׁכַבְתָּ אֶת־אֲבֹתֶיךָ וַהֲקִימֹתִי אֶת־זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יֵצֵא
יג מִמֵּעֶיךָ וַהֲכִינֹתִי אֶת־מַמְלַכְתּוֹ׃ הוּא יִבְנֶה־בַּיִת לִשְׁמִי וְכֹנַנְתִּי
יד אֶת־כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ עַד־עוֹלָם׃ אֲנִי אֶהְיֶה־לּוֹ לְאָב וְהוּא
יִהְיֶה־לִּי לְבֵן אֲשֶׁר בְּהַעֲוֹתוֹ וְהֹכַחְתִּיו בְּשֵׁבֶט אֲנָשִׁים וּבְנִגְעֵי

15 zooals die menschenkinderen treffen. En Mijn liefde zal van
hem niet wijken, gelijk Ik die heb onttrokken aan Shaoel,
16 dien Ik voor u heb verwijderd. Maar zeker is uw huis en
uw koningschap voor eeuwig voor u; uw troon zal gevestigd
17 blijven tot in eeuwigheid!" Gelijk al deze woorden en over-
eenkomstig dit geheele visioen, zoo sprak Nathan tot David.

HAPHTARA VAN THAZRIEA'.

II Kon. 4,42—44; 5,1—19.

4 42 En een man kwam uit Ba'al Shaliesha en bracht den man
Gods brood van eerstelingen: twintig gerstebrooden en versche
graankorrels in zijn zak; doch hij zeide: „Geef het aan het
43 volk, opdat zij eten!" Hierop zeide zijn dienaar: „Wat zou ik
dit honderd man vóórzetten?" Toen zeide hij: „Geef het
het volk, opdat zij het eten; want zoo zegt de Eeuwige:
44 Men zal eten en overlaten!" Nu zette hij het hun voor, en
zij aten en lieten nog over gelijk het woord des Eeuwigen.

5 1 En Na'aman, de legeroverste van den koning van Aram, was
een voor zijn heer zeer voornaam man en dien men zeer ont-
zag, want door hem had God hulp verleend aan Aram; de
man was echter een krijgsheld, die door melaatschheid was
2 getroffen. Toen eens de Arameërs in kleine benden waren
uitgetrokken, voerden zij als krijgsgevangene mede uit het
land Israëls een klein meisje en deze deed dienst bij de vrouw
3 van Na'aman. Nu zeide zij tot hare gebiedster: „Mochten de
beden van mijn heer toch eens gericht worden tot den profeet,
die in Samaria is, dan zou deze hem wel weer in den mensche-
4 lijken kring doen opnemen van zijne melaatschheid." Toen
ging hij binnen en deelde zijnen heer mede, zeggende: „Zoo
en zoo heeft het meisje, dat uit het land Israëls is, gesproken."
5 Nu zeide de koning van Aram: „Ga er heen, — en ik zal een
brief zenden aan den koning van Israël." Toen ging hij en
nam met zich tien Kikkar zilver en zesduizend goudstukken en
6 tien stellen kleederen. En hij bracht den brief tot den koning
van Israël, waarin het luidde: „. . . en nu, als deze brief tot
u komt — zie, ik heb mijn dienaar Na'aman tot u gezonden,
7 opdat gij hem van zijne melaatschheid doet genezen." En het
was: toen de koning van Israël den brief had gelezen, scheurde
hij zijne kleederen en zeide: „Ben ik dan een god, die kan
dooden en in het leven terugroepen, dat deze tot mij zendt om
iemand van zijne melaatschheid te genezen! Maar erkent toch
8 slechts en ziet in, dat hij twist met mij zoekt!" Nu was het:
toen Eliesha', de man Gods, hoorde, dat de koning van Israël

טו בְּנֵי אָדָם : וְחַסְרִי לְאֵ־יָסוּר מִמֶּנּוּ כַּאֲשֶׁר הַסַרְתִּי מֵעִם שָׁאוּל
טז אֲשֶׁר הַסִרֹתִי מִלְּפָנֶיךָ : וְנֶאֱמַן בֵּיתְךָ וּמַמְלַכְתְּךָ עַד־עוֹלָם
יז לְפָנֶיךָ כִּסְאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן עַד־עוֹלָם : כְּכֹל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
וּכְכֹל הַחִזָּיוֹן הַזֶּה כֵּן דִּבֶּר נָתָן אֶל־דָּוִד :

הפטרת תזריע

במלכים ב׳ סימן ד׳ מ״ב—מ״ה, ה׳ א׳—י״ט (אם הפרשיות נפרדות)

ד מב וְאִישׁ בָּא מִבַּעַל שָׁלִשָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים לֶחֶם בִּכּוּרִים
עֶשְׂרִים־לֶחֶם שְׂעֹרִים וְכַרְמֶל בְּצִקְלֹנוֹ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם
מג וְיֹאכֵלוּ : וַיֹּאמֶר מְשָׁרְתוֹ מָה אֶתֵּן זֶה לִפְנֵי מֵאָה אִישׁ וַיֹּאמֶר
מד תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אָכוֹל וְהוֹתֵר : וַיִּתֵּן
ה א לִפְנֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיּוֹתִירוּ כִּדְבַר יְהוָה : וְנַעֲמָן שַׂר־צְבָא מֶלֶךְ־
אֲרָם הָיָה אִישׁ גָּדוֹל לִפְנֵי אֲדֹנָיו וְנִשֵּׂא פָנִים כִּי־בוֹ נָתַן־יְהוָה
ב תְּשׁוּעָה לַאֲרָם וְהָאִישׁ הָיָה גִּבּוֹר חַיִל מְצֹרָע : וַאֲרָם יָצְאוּ
גְדוּדִים וַיִּשְׁבּוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה וַתְּהִי לִפְנֵי אֵשֶׁת
ג נַעֲמָן : וַתֹּאמֶר אֶל־גְּבִרְתָּהּ אַחֲלֵי אֲדֹנִי לִפְנֵי הַנָּבִיא אֲשֶׁר
ד בְּשֹׁמְרוֹן אָז יֶאֱסֹף אֹתוֹ מִצָּרַעְתּוֹ : וַיָּבֹא וַיַּגֶּד לַאדֹנָיו לֵאמֹר
ה כָּזֹאת וְכָזֹאת דִּבְּרָה הַנַּעֲרָה אֲשֶׁר מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל : וַיֹּאמֶר
מֶלֶךְ־אֲרָם לֵךְ בֹּא וְאֶשְׁלְחָה סֵפֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח
בְּיָדוֹ עֶשֶׂר כִּכְּרֵי־כֶסֶף וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים זָהָב וְעֶשֶׂר חֲלִיפוֹת
ו בְּגָדִים : וַיָּבֵא הַסֵּפֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר וְעַתָּה כְּבוֹא
הַסֵּפֶר הַזֶּה אֵלֶיךָ הִנֵּה שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ אֶת־נַעֲמָן עַבְדִּי וַאֲסַפְתּוֹ
ז מִצָּרַעְתּוֹ : וַיְהִי כִּקְרֹא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַסֵּפֶר וַיִּקְרַע בְּגָדָיו
וַיֹּאמֶר הֲאֱלֹהִים אָנִי לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת כִּי־זֶה שֹׁלֵחַ אֵלַי לֶאֱסֹף
ח אִישׁ מִצָּרַעְתּוֹ כִּי אַךְ־דְּעוּ־נָא וּרְאוּ כִּי־מִתְאַנֶּה הוּא לִי : וַיְהִי
כִּשְׁמֹעַ ׀ אֱלִישָׁע אִישׁ־הָאֱלֹהִים כִּי קָרַע מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־

zijne kleederen had gescheurd, zond hij tot den koning, zeggende: „Waarom hebt gij uwe kleederen gescheurd? Laat hem toch tot mij komen, dan zal hij erkennen, dat er een profeet
9 onder Israël is!" Toen kwam Na'aman met zijne paarden en met zijn wagens en bleef aan den ingang van het huis op
10 Eliesha' staan wachten. Nu zond Eliesha' een bode tot hem, zeggende: „Ga heen, en baad u zeven malen in den Jordaan, dan zal uw gezond vleesch u terugkomen en zult gij rein wor-
11 den." Toen werd Na'aman vertoornd en ging hij heen, en zeide hij: „Zie, ik had gedacht, dat hij naar buiten, bij mij zou komen en zich zou plaatsen en aanroepen den naam van den Eeuwige, zijn God, en zijne hand bewegen over de
12 [getroffen] plaats en zoo den melaatsche genezen! Zijn dan niet Amana en Parpar, de stroomen van Damascus, beter dan alle wateren van Israël? Kan ik mij dan niet daarin baden en evenzeer rein worden?" Hij wendde zich om en ging in
13 brandende woede heen. Nu naderden zijne dienaren en spraken tot hem en zeiden: „Vadertje! Indien de profeet u eene gewichtige zaak zou hebben opgedragen, zoudt gij het dan niet hebben gedaan? En zeker dan nu hij tot u gezegd heeft:
14 baad u en word rein!" Hierop ging hij en dompelde zich in den Jordaan zeven malen, gelijk het woord van den man Gods; toen keerde zijn gezond vleesch terug, gelijk het vleesch
15 van een jongen knaap, en werd hij rein. Nu keerde hij tot den man Gods terug, hij en geheel zijn leger; en hij kwam en plaatste zich voor hem en zeide: „Zie, ik heb nu toch erkend, dat er geen God op geheel de aarde is, dan in Israël, en nu, neem toch een geschenk aan van uwen dienaar!"
16 Hierop zeide hij: „Zoowaar de Eeuwige leeft, voor Wiens aangezicht ik gestaan heb, — dat ik het niet aanneem." Nu drong hij bij hem aan om het te nemen, maar hij bleef weige-
17 ren. Nu zeide Na'aman: „Dus niet! Laat dan mij, uwen dienaar, gegeven mogen worden wat een span muildieren dragen kan aan aarde; want uw dienaar zal nooit meer een brand-of vredeoffer brengen voor andere goden, maar alleen voor den
18 Eeuwige! Met betrekking tot de volgende zaak echter moge de Eeuwige uwen dienaar vergeven: als mijn heer naar den tempel van Rimmon komt om zich daar neder te werpen, terwijl hij op mijne hand steunt, — dan werp ook ik mij neder in den tempel van Rimmon. Als ik mij nu nederwerp in den tempel van Rimmon, moge de Eeuwige uwen dienaar vergeven
19 in deze zaak!" Hij zeide hem: „Ga in vrede!" Toen ging hij van hem weg eene streek lands.

בְּנָדָיו וַיִּשְׁלַח אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר לָמָּה קָרַעְתָּ בְגָדֶיךָ יָבֹא־נָא
ה אֵלַי וְיֵדַע כִּי יֵשׁ נָבִיא בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַיָּבֹא נַעֲמָן בְּסוּסָו וּבְרִכְבּוֹ
י וַיַּעֲמֹד פֶּתַח־הַבַּיִת לֶאֱלִישָׁע׃ וַיִּשְׁלַח אֵלָיו אֱלִישָׁע מַלְאָךְ
לֵאמֹר הָלוֹךְ וְרָחַצְתָּ שֶׁבַע־פְּעָמִים בַּיַּרְדֵּן וְיָשֹׁב בְּשָׂרְךָ לָךְ
יא וּטְהָר׃ וַיִּקְצֹף נַעֲמָן וַיֵּלֶךְ וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָמַרְתִּי אֵלַי יֵצֵא
יָצוֹא וְעָמַד וְקָרָא בְּשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהָיו וְהֵנִיף יָדוֹ אֶל־הַמָּקוֹם
יב וְאָסַף הַמְצֹרָע׃ הֲלֹא טוֹב אֲבָנָה וּפַרְפַּר נַהֲרוֹת דַּמֶּשֶׂק מִכֹּל
מֵימֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא אֶרְחַץ בָּהֶם וְטָהָרְתִּי וַיִּפֶן וַיֵּלֶךְ בְּחֵמָה׃
יג וַיִּגְּשׁוּ עֲבָדָיו וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ אָבִי דָּבָר גָּדוֹל הַנָּבִיא דִּבֶּר
יד אֵלֶיךָ הֲלוֹא תַעֲשֶׂה וְאַף כִּי־אָמַר אֵלֶיךָ רְחַץ וּטְהָר׃ וַיֵּרֶד
וַיִּטְבֹּל בַּיַּרְדֵּן שֶׁבַע פְּעָמִים כִּדְבַר אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיָּשָׁב בְּשָׂרוֹ
טו כִּבְשַׂר נַעַר קָטֹן וַיִּטְהָר׃ וַיָּשָׁב אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים הוּא וְכָל־
מַחֲנֵהוּ וַיָּבֹא וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אֵין אֱלֹהִים
בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי אִם־בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה קַח־נָא בְרָכָה מֵאֵת עַבְדֶּךָ׃
טז וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־עָמַדְתִּי לְפָנָיו אִם־אֶקָּח וַיִּפְצַר־בּוֹ לָקַחַת
יז וַיְמָאֵן׃ וַיֹּאמֶר נַעֲמָן וְלֹא יִתַּן־נָא לְעַבְדְּךָ מַשָּׂא צֶמֶד־פְּרָדִים
אַדְמָה כִּי לוֹא־יַעֲשֶׂה עוֹד עַבְדְּךָ עֹלָה וָזֶבַח לֵאלֹהִים אֲחֵרִים
יח כִּי אִם־לַיהוָה׃ לַדָּבָר הַזֶּה יִסְלַח יְהוָה לְעַבְדֶּךָ בְּבוֹא אֲדֹנִי
בֵּית־רִמּוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֹת שָׁמָּה וְהוּא נִשָּׁעַן עַל־יָדִי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי
בֵּית רִמֹּן בְּהִשְׁתַּחֲוָתִי בֵּית רִמֹּן יִסְלַח נָא יְהוָה לְעַבְדְּךָ בַּדָּבָר
יט הַזֶּה׃ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ לְשָׁלוֹם וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ כִּבְרַת־אָרֶץ׃

II Kon. 7,3—20.

7 3 En vier mannen waren als melaatschen aan den ingang der
poort; nu zeiden zij de een tot den ander: „Waartoe zouden
4 wij hier blijven zitten, totdat wij sterven? Indien wij zeggen
zouden: laat ons de stad binnengaan, — de hongersnood is
immers in de stad en wij zouden dus daar sterven; en indien
wij hier blijven zitten, dan sterven wij ook. Welnu, komt,
laten wij overloopen naar het leger van Aram! Indien zij ons
in het leven laten, dan zullen wij leven; en indien zij ons
5 dooden, nu dan zullen wij sterven!" Zij stonden nu in de
schemering op om naar het leger van Aram te komen; doch
toen zij gekomen waren tot de grens van de legerplaats van
6 Aram, zie, toen was daar niemand! De Heer had namelijk
het leger van Aram doen vernemen een geluid van wagens,
een geluid van paarden, een geluid van een groote legermacht;
toen zeiden zij de een tot den ander: „Zie, de koning van
Israël heeft tegen ons als huurtroepen genomen de koningen
der Chittieten en de koningen van Egypte om ons te overval-
7 len!" Zoo stonden zij op en vluchtten in de schemering en
lieten hunne tenten achter en hunne paarden en hunne ezels,
de legerplaats, zooals zij daar was; en vluchtten om hun leven
8 te redden. Nu kwamen deze melaatschen tot de grens van de
legerplaats en gingen één tent binnen en aten en dronken en
droegen vandaar weg zilver en goud en kleederen en gingen
heen en verborgen het; toen keerden zij terug en gingen een
andere tent binnen en droegen van daar weg en gingen heen
9 en verborgen het. Toen zeiden zij echter de een tot den ander:
„Niet juist handelen wij! deze dag is een dag van vreugdetijding —
en wij zouden zwijgen? Als wij zouden wachten tot het
lichtworden van den morgen, dan zou de straf voor een mis-
daad ons treffen! Welnu, komt, laat ons binnengaan en het
10 mededeelen in het huis des konings!" Zij gingen [de stad]
binnen en riepen den poortwachter der stad toe en deelden hun
mede, zeggende: „Wij zijn gekomen in de legerplaats van Aram
en zie, daar is niemand, noch het geluid van een mensch! maar
alleen de paarden vastgebonden en de ezels vastgebonden en
11 tenten, zooals zij waren." Toen riep hij de poortwachters en
12 deelden dezen het mede binnen in het huis des konings. En
de koning stond op in den nacht en zeide tot zijne dienaren:
„Laat mij u toch mededeelen, wat Aram ons daar gedaan
heeft: Zij weten, dat wij hongerig zijn; nu gingen zij de leger-
plaats uit om zich te verbergen op het veld, terwijl zij [bij
zichzelve] zeiden: als zij nu de stad uitgaan, dan zullen wij
13 ze levend grijpen en de stad zullen wij binnendringen." Hierop
antwoordde een van zijn dienaren en zeide: „Laat men dan toch
vijf van de overgebleven paarden nemen, die er in [de stad] zijn

במלכים ב׳ סימן ז׳ ג׳—כ׳ (בין בנפרד בין במחובר)

ג וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֹרָעִים פֶּתַח הַשָּׁעַר וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־
ד רֵעֵהוּ מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים פֹּה עַד־מָתְנוּ: אִם־אָמַרְנוּ
נָבוֹא הָעִיר וְהָרָעָב בָּעִיר וָמַתְנוּ שָׁם וְאִם־יָשַׁבְנוּ פֹּה וָמָתְנוּ
וְעַתָּה לְכוּ וְנִפְּלָה אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם אִם־יְחַיֵּנוּ נִחְיֶה וְאִם־יְמִיתֻנוּ
ה וָמָתְנוּ: וַיָּקֻמוּ בַנֶּשֶׁף לָבוֹא אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם וַיָּבֹאוּ עַד־קְצֵה
ו מַחֲנֵה אֲרָם וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ: וַאדֹנָי הִשְׁמִיעַ ׀ אֶת־מַחֲנֵה
אֲרָם קוֹל רֶכֶב קוֹל סוּס קוֹל חַיִל גָּדוֹל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־
אָחִיו הִנֵּה שָׂכַר־עָלֵינוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת־מַלְכֵי הַחִתִּים וְאֶת־
ז מַלְכֵי מִצְרַיִם לָבוֹא עָלֵינוּ: וַיָּקוּמוּ וַיָּנוּסוּ בַנֶּשֶׁף וַיַּעַזְבוּ אֶת־
אָהֳלֵיהֶם וְאֶת־סוּסֵיהֶם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם הַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר הִיא וַיָּנֻסוּ
ח אֶל־נַפְשָׁם: וַיָּבֹאוּ הַמְצֹרָעִים הָאֵלֶּה עַד־קְצֵה הַמַּחֲנֶה וַיָּבֹאוּ
אֶל־אֹהֶל אֶחָד וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם כֶּסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים
וַיֵּלְכוּ וַיִּטְמֹנוּ וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אַחֵר וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם וַיֵּלְכוּ
ט וַיִּטְמֹנוּ: וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לֹא־כֵן ׀ אֲנַחְנוּ עֹשִׂים הַיּוֹם
הַזֶּה יוֹם־בְּשֹׂרָה הוּא וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים וְחִכִּינוּ עַד־אוֹר הַבֹּקֶר
י וּמְצָאָנוּ עָוֹן וְעַתָּה לְכוּ וְנָבֹאָה וְנַגִּידָה בֵּית הַמֶּלֶךְ: וַיָּבֹאוּ
וַיִּקְרְאוּ אֶל־שֹׁעֵר הָעִיר וַיַּגִּידוּ לָהֶם לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־מַחֲנֵה
אֲרָם וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ וְקוֹל אָדָם כִּי אִם־הַסּוּס אָסוּר
יא וְהַחֲמוֹר אָסוּר וְאָהֳלִים כַּאֲשֶׁר הֵמָּה: וַיִּקְרָא הַשֹּׁעֲרִים וַיַּגִּידוּ
יב בֵּית הַמֶּלֶךְ פְּנִימָה: וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ לַיְלָה וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו
אַגִּידָה־נָּא לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־עָשׂוּ לָנוּ אֲרָם יָדְעוּ כִּי־רְעֵבִים
אֲנַחְנוּ וַיֵּצְאוּ מִן־הַמַּחֲנֶה לְהֵחָבֵה בַּהַשָּׂדֶה לֵאמֹר כִּי־יֵצְאוּ
יג מִן־הָעִיר וְנִתְפְּשֵׂם חַיִּים וְאֶל־הָעִיר נָבֹא: וַיַּעַן אֶחָד מֵעֲבָדָיו
וַיֹּאמֶר וְיִקְחוּ־נָא חֲמִשָּׁה מִן־הַסּוּסִים הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ־

overgebleven, — zie, geheel gelijk de geheele menigte van Israël, die er in is overgebleven, is immers de geheele menigte van Israël, die reeds zijn omgekomen, — laten wij dus er heen
14 zenden en laat ons zien!" Nu namen zij twee met paarden bespannen wagens; en de koning zond heen om de legerplaats
15 van Aram op te zoeken, zeggende: „Gaat heen en ziet!" Zij trokken nu hen achterna tot den Jordaan, en zie, de geheele weg was vol kleederen en voorwerpen, die Aram in hun haast hadden weggeworpen; toen keerden de boden terug en bericht-
16 ten het den koning. Nu trok het volk naar buiten en plunderden de legerplaats van Aram; en kwam een Seá tarwemeelbloem op een Shékel en twee Seá gerst op een Shékel,
17 gelijk het woord des Eeuwigen. En de koning had den overste, op wiens hand hij gewoonlijk steunde, aangesteld over de poort; en het volk vertrapte hem in de poort, zoodat hij stierf; gelijk de man Gods gesproken had, wat hij namelijk had ge-
18 sproken, toen de koning tot hem was afgedaald. Het was namelijk: toen de man Gods tot den koning sprak, zeggende: „Twee Seá gerst voor een Shékel en een Seá tarwemeelbloem voor een Shékel zal om dezen tijd morgen in de poort van
19 Samaria te krijgen zijn;" — Toen had de overste den man Gods geantwoord en gezegd: „Zie, als God zelfs luiken in den hemel zou maken [waardoor koren ter aarde geworpen zou worden], zou dan nog kunnen geschieden gelijk dit woord?" Hierop had hij gezegd: „Zie, gij zult het zien met uw eigen
20 oogen, maar gij zult daarvan niet eten!" En zoo geschiedde hem; het volk vertrapte hem in de poort, zoodat hij stierf.

HAPHTARA van ACHARÉ MOTH.

(Naar den Hoogduitschen ritus, zooals die te Amsterdam wordt gevolgd.)
Is op Zonday Nieuwemaansfeest, dan wordt deze Haphtara bij Kedoshiem *gelezen.*

'Amos 9,7—15.

9 7 Zijt gij niet gelijk der Koeshieten zonen voor Mij, gij kinderen Israëls! — is de uitspraak des Eeuwigen, — heb Ik niet Israël opgevoerd uit het land Egypte en de Phi-
8 listijnen uit Kaphtor en Aram uit Kier? Zie, de oogen van den Heer, den Eeuwige God, zijn gericht tegen het zondige koninkrijk en: „Ik zal het vernietigen van de oppervlakte van den aardbodem; echter geheel verdelgen zal Ik het huis
9 van Jakob niet," — is de uitspraak des Eeuwigen. Want zie, Ik heb slechts te gebieden, dan schud Ik onder alle volkeren rond het huis Israëls, gelijk iets in een zeef geschud
10 wordt, zoodat niets korreligs ter aarde valt. Door het zwaard zullen zij sterven, alle zondaren Mijns volks, die zeggen:

בָּהּ הַנֶּגַע בְּכָל־הַהָמוֹן יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ־בָהּ הַנֶּגַע בְּכָל־
ד הַהָמוֹן יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־תָּמּוּ וְנִשְׁלְחָה וְנִרְאָה: וַיִּקְחוּ שְׁנֵי רֶכֶב
סוּסִים וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אַחֲרֵי מַחֲנֵה־אֲרָם לֵאמֹר לְכוּ וּרְאוּ:
ה וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵיהֶם עַד־הַיַּרְדֵּן וְהִנֵּה כָל־הַדֶּרֶךְ מְלֵאָה בְגָדִים וְכֵלִים
אֲשֶׁר־הִשְׁלִיכוּ אֲרָם בְּחָפְזָם וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים וַיַּגִּדוּ לַמֶּלֶךְ:
ו וַיֵּצֵא הָעָם וַיָּבְזוּ אֶת מַחֲנֵה אֲרָם וַיְהִי סְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל
ז וְסָאתַיִם שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל כִּדְבַר יְהוָה: וְהַמֶּלֶךְ הִפְקִיד אֶת
הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר נִשָּׁעַן עַל־יָדוֹ עַל־הַשַּׁעַר וַיִּרְמְסֵהוּ הָעָם בַּשַּׁעַר
וַיָּמֹת כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּרֶדֶת הַמֶּלֶךְ
ח אֵלָיו: וַיְהִי כְּדַבֶּר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר סָאתַיִם
שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל וְסָאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל יִהְיֶה כָּעֵת מָחָר בְּשַׁעַר
ט שֹׁמְרוֹן: וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֶת־אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמַר וְהִנֵּה יְהוָה
עֹשֶׂה אֲרֻבוֹת בַּשָּׁמַיִם הֲיִהְיֶה כַּדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר הִנְּךָ רֹאֶה
י בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא תֹאכֵל: וַיְהִי־לוֹ כֵּן וַיִּרְמְסוֹ אֹתוֹ הָעָם
בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת:

הפטרת אחרי מות

כמנהג **האשכנזים** כת"ע בעמוס סימן ט' ז'—ט"ו (בין בנפרד בין במחובר, רק אם היא נדחת מן פרשת **אחרי** בשבת **מחר חדש** אז מפטירין אותה לפ' **קדשים** ונדחת הפטרת **אתה בן אדם** לגמרי)

והספרדים מפטירין בפ' **אחרי התשפט**, דף קמ"א.

ט יג הֲלוֹא כִבְנֵי כֻשִׁיִּים אַתֶּם לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה הֲלוֹא אֶת־
יִשְׂרָאֵל הֶעֱלִיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְלִשְׁתִּיִּים מִכַּפְתּוֹר
ח וַאֲרָם מִקִּיר: הִנֵּה עֵינֵי ׀ אֲדֹנָי יְהוִה בַּמַּמְלָכָה הַחַטָּאָה
וְהִשְׁמַדְתִּי אֹתָהּ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֶפֶס כִּי לֹא הַשְׁמֵיד אַשְׁמִיד
ט אֶת־בֵּית יַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה: כִּי־הִנֵּה אָנֹכִי מְצַוֶּה וְהֵנַעְתִּי
בְכָל־הַגּוֹיִם אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יִנּוֹעַ בַּכְּבָרָה וְלֹא־יִפּוֹל
י צְרוֹר אָרֶץ: בַּחֶרֶב יָמוּתוּ כָּל חַטָּאֵי עַמִּי הָאֹמְרִים לֹא־תַגִּישׁ

„Gij zult toch niet jegens ons het onheil doen naderen en
11 vroeger laten komen!" Op dien dag zal Ik oprichten de
thans invallende hut van David, en zal Ik hunne bressen
met heggen aanvullen en, wat omvergehaald is ervan, zal
Ik oprichten en zal haar weer opbouwen gelijk in de dagen
12 van het grijs verleden. Opdat zij in bezit nemen het over-
blijfsel van Edom en alle volkeren, waarover dan Mijn naam
genoemd zal worden, is de uitspraak des Eeuwigen, die dit
13 zeker doet. Zie, dagen komen, — is de uitspraak des Eeuwigen —
dat reikt de ploeger tot aan den maaier, en de treder van
druiven tot hem, die het zaaikoren strooit; dan zullen de ber-
gen overstroomen van most en al de heuvelen zullen als vloei-
14 baar worden. Dan keer Ik terug met de gevangenen van Mijn
volk Israël, en zullen zij de zoo lang verwoeste steden her-
bouwen en ze bewonen, en zullen zij wijngaarden planten en
den wijn ervan drinken, en tuinen aanleggen en de vrucht
15 ervan eten. En zal Ik hen planten op hun bodem en zullen
zij niet meer uitgerukt worden van uit hun bodem, dien Ik
hun gegeven heb, — zegt de Eeuwige, uw God.

HAPHTARA VAN KEDOSHIEM.

(Naar den te Amsterdam gevolgden Hoogduitschen ritus; naar Portug. ritus en ook in sommige Hoogd. gemeenten wordt deze Haphtara bij Acharé Moth gelezen.)

Ezechiël 22,1—19.

22 2 1 Nu was het woord des Eeuwigen tot mij, als volgt: „En gij,
menschenzoon, wilt gij, wilt gij werkelijk recht oefenen tegen
3 de bloedstad? Maak haar dan bekend al hare gruwelen! En
gij zult zeggen: Zoo zegt de Heer, de Eeuwige God: O stad,
die in uw midden steeds bloed blijft vergieten, zoodat uw tijd
reeds bijna is gekomen, en die verachtelijke afgoden tot heeren
4 over u maakt, waardoor gij u verontreinigt. — Door uw
bloed, dat gij hebt vergoten, hebt gij u met schuld beladen,
en door uw gruwelijken afgodendienst, dien gij hebt bedreven,
zijt gij onrein geworden en hebt gij uwe bestraffingsdagen
naderbij gebracht en kwaamt gij tot den eindpaal uwer jaren;
daarom deed Ik u worden tot schande voor de volkeren en
5 tot spot voor alle landen. De nabijzijnden en de van u ver-
wijderden zullen u tot voorwerp van hun spot maken, gij,
wier naam onrein is, — bij wie zoo groote verwarring heerscht.
6 Zie, de vorsten Israëls, ieder tot arm voor zichzelve werden zij
7 onder u, om bloed te vergieten! Vader en moeder minachtte
men onder u; tegenover den vreemdeling handelde men met
rechtsonthouding in uw midden; wees en weduwe bedroog
8 men onder u. Mijne heiligdommen verachttet gij en Mijne
9 Shabbathdagen ontwijddet gij. Mannen, die slechts laster-
praat ronddragen, waren onder u, om bloed te vergieten;

יא וְתַקְּדִים בַּעֲרֵינוּ הָרָעָה : בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת־סֻכַּת דָּוִיד
הַנֹּפֶלֶת וְגָדַרְתִּי אֶת־פִּרְצֵיהֶן וַהֲרִסֹתָיו אָקִים וּבְנִיתִיהָ כִּימֵי
יב עוֹלָם : לְמַעַן יִירְשׁוּ אֶת־שְׁאֵרִית אֱדוֹם וְכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־
יג נִקְרָא שְׁמִי עֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה עֹשֶׂה זֹאת : הִנֵּה יָמִים בָּאִים
נְאֻם־יְהוָה וְנִגַּשׁ חוֹרֵשׁ בַּקּוֹצֵר וְדֹרֵךְ עֹנָבִים בְּמֹשֵׁךְ הַזָּרַע
יד וְהִטִּיפוּ הֶהָרִים עָסִיס וְכָל־הַגְּבָעוֹת תִּתְמוֹגַגְנָה : וְשַׁבְתִּי אֶת־
שְׁבוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּבָנוּ עָרִים נְשַׁמּוֹת וְיָשָׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים
טו וְשָׁתוּ אֶת־יֵינָם וְעָשׂוּ גַּנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת־פִּרְיהֶם : וּנְטַעְתִּים
עַל־אַדְמָתָם וְלֹא יִנָּתְשׁוּ עוֹד מֵעַל אַדְמָתָם אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ :

הפטרת קדשים

כמנהג האשכנזים פה ק"ק אמשטרדם, **ביחזקאל סימן כ"ב** א'—י"ט.

(והוא הפטרת **אחרי מות** כמנהג הספרדים) רק אם היה **מחר חדש** בש' **אחרי** או
משטרין **הלא ככני כשיים** בש' **קדשים**.

כב

א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר : וְאַתָּה בֶן־אָדָם הֲתִשְׁפֹּט הֲתִשְׁפֹּט
ג אֶת־עִיר הַדָּמִים וְהוֹדַעְתָּהּ אֵת כָּל־תּוֹעֲבוֹתֶיהָ : וְאָמַרְתָּ
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה עִיר שֹׁפֶכֶת דָּם בְּתוֹכָהּ לָבוֹא עִתָּהּ וְעָשְׂתָה
ד גִלּוּלִים עָלֶיהָ לְטָמְאָהּ : בְּדָמֵךְ אֲשֶׁר־שָׁפַכְתְּ אָשַׁמְתְּ וּבְגִלּוּלַיִךְ
אֲשֶׁר־עָשִׂית טָמֵאת וַתַּקְרִיבִי יָמַיִךְ וַתָּבוֹא עַד־שְׁנוֹתָיִךְ עַל־כֵּן
ה נְתַתִּיךְ חֶרְפָּה לַגּוֹיִם וְקַלָּסָה לְכָל־הָאֲרָצוֹת : הַקְּרֹבוֹת וְהָרְחֹקוֹת
ו מִמֵּךְ יִתְקַלְּסוּ־בָךְ טְמֵאַת הַשֵּׁם רַבַּת הַמְּהוּמָה : הִנֵּה נְשִׂיאֵי
ז יִשְׂרָאֵל אִישׁ לִזְרֹעוֹ הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם : אָב וָאֵם הֵקַלּוּ
ח בָךְ לַגֵּר עָשׂוּ בַעֹשֶׁק בְּתוֹכֵךְ יָתוֹם וְאַלְמָנָה הוֹנוּ בָךְ : קָדָשַׁי
ט בָּזִית וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלַּלְתְּ : אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־

en op de bergen at men [offermaaltijden] onder u; ontucht be-
10 dreef men in uw midden. De schaamte zijns vaders ontblootte men
onder u; de in haren afzonderingstijd onreine verkrachtte men
11 onder u. En de een met zijns naasten vrouw bedreef gruwelijke
ontucht; en een man verontreinigde in onzedelijkheid zijne
schoondochter; en een man verkrachtte met geweld zijne zus-
12 ter, zijns vaders dochter. Omkooping nam men onder u, om
bloed te vergieten; rente en meerbetaling naamt gij en ver-
wierft onrechtmatig voordeel van uwe naasten door rechts-
onthouding; en Mij hebt gij vergeten, is de uitspraak van den
13 Heer, den Eeuwige God. En zie, Ik sla Mijne handen ineen
wegens het onrechtmatig geldelijk voordeel, dat gij u verwierft,
14 en wegens uw bloedschuld, die in uw midden heerschte. Zal
uw hart in zijn moed standvastig zijn, zullen uw handen
krachtig blijven tegen de dagen, waarop Ik tegen u straffend
handel? Ik, de Eeuwige, heb het uitgesproken en zal het ook
15 volbrengen! Ik zal u verspreiden onder de volkeren en zal
u rondstrooien in de landen; en zal zoo uwe onreinheid van
16 u doen ophouden. Dan zult gij in u zelve uwe ontwijding
gevoelen voor de oogen der volkeren, en zult tot de erkenning
komen, dat Ik de Eeuwige ben."

Sommigen lezen nog de volgende verzen:

18 17 En het woord des Eeuwigen was tot mij, als volgt: „Men-
schenzoon, het huis Israëls is Mij tot slakken geworden, zij
allen zijn als koper en tin en ijzer en lood in een smeltkroes;
19 als slakken van zilver zijn zij. — Daarom, zoo zegt de Heer,
de Eeuwige God: omdat gij allen tot slakken zijt geworden,
daarom, zie, Ik verzamel u naar het midden van Jerusalem!" —

HAPHTARA VAN KEDOSHIEM.

(Naar den Portugeeschen ritus.)

Ezechiël 20,2–20.

20 3 2 En het woord des Eeuwigen was tot mij, als volgt: „Men-
schenzoon! Spreek met de oudsten van Israël en zeg tot hen:
zóó zegt de Heer, de Eeuwige God: „Komt gij, om Mij te
raadplegen? Zoo waar Ik leef, dat Ik Mij door u niet wil laten
raadplegen," — is de uitspraak van den Heer, den Eeuwige
4 God. Wilt gij werkelijk recht oefenen tegen hen, wilt gij
rechtspraak houden, menschenzoon? Deel hun dan mede de
5 gruwelen hunner vaderen. Gij zult tot hen zeggen: zóó zegt
de Heer, de Eeuwige God: op den dag, waarop Ik Israël heb
uitverkoren en Mijne hand heb opgeheven ten behoeve van
het kroost van het huis Jakobs en Ik Mij hun bekend maakte
in het land Egypte, — en Ik Mijne hand ten hunnen behoeve

יז דָּם וְאֶל־הֶחָרִים אֲכָלוּהָ בָּךְ זִמָּה עָשׂוּ בְּתוֹכֵךְ : עֶרְוָת־אָב
יח גִּלָּה־בָךְ טָמְאַת הַנִּדָּה עָנוּ־בָךְ : וְאַיִשׁ | אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ
עָשָׂה תּוֹעֵבָה וְאִישׁ אֶת־כַּלָּתוֹ טִמֵּא בְּזִמָּה וְאִישׁ אֶת־אֲחֹתוֹ
יט בַּת־אָבִיו עִנָּה־בָךְ : שֹׁחַד לָקְחוּ־בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם נֶשֶׁךְ
וְתַרְבִּית לָקַחְתְּ וַתְּבַצְּעִי רֵעַיִךְ בַּעֹשֶׁק וַאֹתִי שָׁכַחַתְּ נְאֻם אֲדֹנָי
כא יְהוִה : וְהִנֵּה הִכֵּיתִי כַפִּי אֶל־בִּצְעֵךְ אֲשֶׁר עָשִׂית וְעַל־דָּמֵךְ
כב אֲשֶׁר הָיוּ בְּתוֹכֵךְ : הֲיַעֲמֹד לִבֵּךְ אִם־תֶּחֱזַקְנָה יָדַיִךְ לַיָּמִים
כג אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אוֹתָךְ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי : וַהֲפִיצוֹתִי
כד אוֹתָךְ בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִיךְ בָּאֲרָצוֹת וְהִתְמֹתִי טֻמְאָתֵךְ מִמֵּךְ : וְנִחַלְתְּ
בָּךְ לְעֵינֵי גּוֹיִם וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה :

כאן מסיימים הספרדים.

כה ס וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר : בֶּן־אָדָם הִיוּ־לִי בֵּית־יִשְׂרָאֵל לְסֹג*
כו בְּלָם נְחֹשֶׁת וּבְדִיל וּבַרְזֶל וְעוֹפֶרֶת בְּתוֹךְ כּוּר סִיגִים כֶּסֶף
כז הָיוּ : לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן הֱיוֹת כֻּלְּכֶם לְסִגִּים לָכֵן
הִנְנִי קֹבֵץ אֶתְכֶם אֶל־תּוֹךְ יְרוּשָׁלִָם :

הפטרת קדשים

כמנהג הספרדים, ביחזקאל סימן כ' ב'—כ'.

ב ג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר : בֶּן־אָדָם דַּבֵּר אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הֲלִדְרֹשׁ אֹתִי אַתֶּם
ד בָּאִים חַי־אָנִי אִם־אִדָּרֵשׁ לָכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה : הֲתִשְׁפֹּט
ה אֹתָם הֲתִשְׁפֹּט בֶּן־אָדָם אֶת־תּוֹעֲבֹת אֲבוֹתָם הוֹדִיעֵם : וְאָמַרְתָּ
אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה בְּיוֹם בָּחֳרִי בְיִשְׂרָאֵל וָאֶשָּׂא יָדִי
לְזֶרַע בֵּית יַעֲקֹב וָאִוָּדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וָאֶשָּׂא יָדִי לָהֶם

zwerend ophief, zeggende: „Ik, de Eeuwige, ben uw God," —
6 Op dien dag hief Ik Mijne hand ten hunnen behoeve op, om
hen uit het land Egypte te voeren, naar een land, dat Ik voor
hen had opgezocht, vloeiende van melk en honig, een sieraad
7 is het voor alle landen. — Toen zeide Ik tot hen: „Werpt weg
ieder, wat in uwe oogen tot gruwel moet zijn, en verontreinigt
u niet aan de afschuwelijkheden van Egypte, — Ik, de Eeuwige,
8 ben voortaan uw God!" — Doch zij waren weerspannig tegen
Mij — en wilden niet naar Mij luisteren; wat in ieders oogen
een gruwel moest zijn, wierpen zij niet weg, en de afschuwe-
lijkheden van Egypte verlieten zij niet; toen zeide Ik, Mijn
woede over hen te zullen uitstorten, Mijn toorn ten volle aan
9 hen te uiten te midden van het land Egypte. Doch Ik han-
delde ter wille van Mijn naam, om dien niet te ontwijden voor
de oogen der volkeren, in wier midden zij waren; ten wier
aanzien Ik Mij aan hen had bekend gemaakt, om hen uit het
10 land Egypte te voeren. — En Ik voerde hen uit het land
11 Egypte en bracht hen naar de woestijn. En gaf hun Mijne
wetten, en Mijne rechtsvoorschriften maakte Ik hun bekend,
die de mensch slechts heeft te oefenen, om daardoor te leven!
12 En ook Mijne Shabbathdagen gaf Ik hun, om tot teeken te
zijn tusschen Mij en hen, opdat zij zouden weten, dat Ik, de
13 Eeuwige, het ben, die hen heilig. Doch het huis Israëls was
weerspannig tegen Mij in de woestijn, naar Mijne wetten richt-
ten zij hun levenswandel niet, en Mijne rechtsvoorschriften
versmaadden zij, — die de mensch slechts behoeft te oefenen,
om daardoor te leven, — en Mijne Shabbathdagen ontwijdden
zij in de hoogste mate; toen zeide Ik, Mijne woede over hen
uit te storten in de woestijn om hen te gronde te richten.
14 Doch Ik handelde ter wille van Mijn naam, om dien niet te
ontwijden voor de oogen der volkeren, ten wier aanzien Ik
15 hen had uitgevoerd; — Maar wél hief Ik Mijne hand met be-
trekking tot hen op in de woestijn [en zwoer], hen niet te
zullen brengen naar het land, dat Ik had doen worden vloeiend
van melk en honig — een sieraad is het voor alle landen; —
16 Omdat zij Mijne rechtsvoorschriften versmaad hadden en naar
Mijne wetten hun leven niet hadden gericht en Mijn Shabbath-
dagen ontwijd, — want hunne gruwelen volgde steeds hun
17 hart. — Doch Mijn oog zag medelijdend op hen neer, om ze
niet te verdelgen; Ik gaf hun dus niet den algeheelen onder-
18 gang prijs in de woestijn. Nu zeide Ik tot hunne zonen in de
woestijn: „Naar de wetten uwer vaderen zult gij uw levens-
wandel niet richten en hun rechtshandelingen zult gij niet in-
19 achtnemen en aan hunne gruwelen u niet verontreinigen! Ik,
de Eeuwige, zij uw God; richt naar Mijne wetten uw leven
en neemt Mijne rechtsvoorschriften in acht en volbrengt

י לֵאמֹר אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם : בַּיּוֹם הַהוּא נָשָׂאתִי יָדִי לָהֶם
לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל־אֶרֶץ אֲשֶׁר־תַּרְתִּי לָהֶם זָבַת חָלָב
יא וּדְבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת : וָאֹמַר אֲלֵהֶם אִישׁ שִׁקּוּצֵי
עֵינָיו הַשְׁלִיכוּ וּבְגִלּוּלֵי מִצְרַיִם אַל־תִּטַּמָּאוּ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם :
יג וַיַּמְרוּ־בִי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי אִישׁ אֶת־שִׁקּוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא
הִשְׁלִיכוּ וְאֶת־גִּלּוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזָבוּ וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי
טו עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹת אַפִּי בָּהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרָיִם : וָאַעַשׂ לְמַעַן
שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הֵמָּה בְתוֹכָם אֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי
טז אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם : וָאוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ
יז מִצְרַיִם וָאָבִאֵם אֶל־הַמִּדְבָּר : וָאֶתֵּן לָהֶם אֶת־חֻקּוֹתַי וְאֶת־
יח מִשְׁפָּטַי הוֹדַעְתִּי אוֹתָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם :
יט וְגַם אֶת־שַׁבְּתוֹתַי נָתַתִּי לָהֶם לִהְיוֹת לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם לָדַעַת
כ כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם : וַיַּמְרוּ־בִי בֵּית־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר בְּחֻקּוֹתַי
לֹא־הָלָכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטַי מָאָסוּ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וָחַי
בָּהֶם וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי חִלְּלוּ מְאֹד וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם
כא בַּמִּדְבָּר לְכַלּוֹתָם : וָאֶעֱשֶׂה לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי
כב הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִים לְעֵינֵיהֶם : וְגַם־אֲנִי נָשָׂאתִי יָדִי לָהֶם
בַּמִּדְבָּר לְבִלְתִּי הָבִיא אוֹתָם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי זָבַת חָלָב
כג וּדְבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת : יַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְאֶת־
חֻקּוֹתַי לֹא־הָלָכוּ בָהֶם וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי חִלֵּלוּ כִּי אַחֲרֵי גִלּוּלֵיהֶם
כד לִבָּם הָלָךְ : וַתִּחְסָם עֵינִי עֲלֵיהֶם מִשַּׁחֲתָם וְלֹא־עָשִׂיתִי אוֹתָם
כה כָּלָה בַּמִּדְבָּר : וָאֹמַר אֶל־בְּנֵיהֶם בַּמִּדְבָּר בְּחֻקֵּי אֲבוֹתֵיכֶם
אַל־תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִשְׁפְּטֵיהֶם אַל־תִּשְׁמֹרוּ וּבְגִלּוּלֵיהֶם אַל־תִּטַּמָּאוּ :
כו אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּחֻקֹּתַי לֵכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטַי שִׁמְרוּ וַעֲשׂוּ

20 ze. En heiligt Mijne Shabbathdagen, opdat zij tot teeken zijn tusschen Mij en u, zoodat gij erkent, dat Ik, de Eeuwige, uw God ben!"

HAPHTARA VAN EMOR.

Ez. 44,15—31.

44 15 En de priesters, de Levieten, de zonen van Tsadok, die steeds in acht hebben genomen de bewaking van Mijn heiligdom, toen de kinderen Israëls in dwaling van Mij afvielen, — zij zullen tot Mij naderen om Mijn dienst te verrichten; en zullen voor Mijn aangezicht staan, om voor Mij te brengen vetstukken en bloed, is de uitspraak van den Heer, den Eeuwige
16 God. Zij zullen in Mijn heiligdom komen en zij zullen naderen tot Mijn tafel om den dienst voor Mij te verrichten, en zullen,
17 wat Ik hun ter bewaking heb opgedragen, in acht nemen. En het zal zijn: als zij komen tot de poorten van het binnenste voorhof, zullen zij linnen kleederen aantrekken en er zal op hen geen wol komen, als zij dienst doen in de poorten van
18 het binnenste voorhof en meer naar binnen toe. Hoofdwindsels van linnen zullen op hun hoofd zijn en linnen broeken zullen om hun lendenen wezen; zij zullen zich niet met den gordel
19 omgorden, waar men gewoonlijk zweet. En als zij naar buiten gaan naar het buitenste voorhof, naar het buitenste voorhof namelijk naar het volk, zullen zij hunne kleederen uittrekken, waarin zij dienst doen, en ze neerleggen in de nevenzalen des heiligdoms; en andere kleederen aantrekken, en zullen niet
20 door hunne kleederen het volk heiligen. En hun hoofdhaar zullen zij niet scheren, doch het ook niet in het wild laten groeien; maar telkens kort afsnijden zullen zij hun hoofdhaar.
21 En wijn zullen zij niet drinken, geen priester, als zij komen
22 willen in het binnenste voorhof. En eene weduwe of eene gescheiden vrouw zullen zij zich niet tot vrouw nemen; maar slechts maagdelijke jonkvrouwen uit het kroost van het huis Israëls en eene weduwe, die weduwe van een priester is,
23 mogen zij nemen. En Mijn volk zullen zij onderwijzen, [te onderscheiden] tusschen heilig en ongewijd, en [het verschil] tusschen onrein en rein zullen zij hun bekend maken.
24 En bij een twistgeding zullen zij voor de rechtsbeslissing optreden, naar Mijne rechtsvoorschriften zullen zij het berechten; en Mijne leeringen en Mijne wetten op al Mijne feesttijden zullen zij inachtnemen en Mijne Shabbathdagen zullen zij
25 heiligen. En bij het lijk van eenig mensch zal hij niet komen om zich te verontreinigen; dan alleen aan vader en moeder en aan zoon en dochter en aan een broeder en aan eene zuster, die nog niet aan een man heeft behoord, moeten
26 zij zich verontreinigen. En nadat hij rein is geworden,

כ אוֹתָם׃ וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי קַדֵּשׁוּ וְהָיוּ לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם
לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

הפטרת אמר

ביחזקאל סימן מ״ד ט״ו—ל״א.

מד טו וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם בְּנֵי צָדוֹק אֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִקְדָּשִׁי
בְּתָעוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵעָלַי הֵמָּה יִקְרְבוּ אֵלַי לְשָׁרְתֵנִי
טז וְעָמְדוּ לְפָנַי לְהַקְרִיב לִי חֵלֶב וָדָם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ הֵמָּה
יָבֹאוּ אֶל־מִקְדָּשִׁי וְהֵמָּה יִקְרְבוּ אֶל־שֻׁלְחָנִי לְשָׁרְתֵנִי וְשָׁמְרוּ
יז אֶת־מִשְׁמַרְתִּי׃ וְהָיָה בְּבוֹאָם אֶל־שַׁעֲרֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִית בִּגְדֵי
פִשְׁתִּים יִלְבָּשׁוּ וְלֹא־יַעֲלֶה עֲלֵיהֶם צֶמֶר בְּשָׁרְתָם בְּשַׁעֲרֵי הֶחָצֵר
יח הַפְּנִימִית וָבָיְתָה׃ פַּאֲרֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־רֹאשָׁם וּמִכְנְסֵי
יט פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־מָתְנֵיהֶם לֹא יַחְגְּרוּ בְיָזַע׃ וּבְצֵאתָם אֶל־
הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה אֶל־הָעָם יִפְשְׁטוּ אֶת־
בִּגְדֵיהֶם אֲשֶׁר־הֵמָּה מְשָׁרְתִם בָּם וְהִנִּיחוּ אוֹתָם בְּלִשְׁכֹת הַקֹּדֶשׁ
כ וְלָבְשׁוּ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְלֹא־יְקַדְּשׁוּ אֶת־הָעָם בְּבִגְדֵיהֶם׃ וְרֹאשָׁם
לֹא יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ כָּסוֹם יְכַסְּמוּ אֶת־רָאשֵׁיהֶם׃
כא וְיַיִן לֹא־יִשְׁתּוּ כָּל־כֹּהֵן בְּבֹאָם אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית׃ וְאַלְמָנָה
כב וּגְרוּשָׁה לֹא־יִקְחוּ לָהֶם לְנָשִׁים כִּי אִם־בְּתוּלֹת מִזֶּרַע בֵּית
כג יִשְׂרָאֵל וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר־תִּהְיֶה אַלְמָנָה מִכֹּהֵן יִקָּחוּ׃ וְאֶת־
כד עַמִּי יוֹרוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל וּבֵין־טָמֵא לְטָהוֹר יוֹדִיעֻם׃ וְעַל־רִיב
הֵמָּה יַעַמְדוּ לְ*מִשְׁפָּט בְּמִשְׁפָּטַי יִשְׁפְּטֻהוּ וְאֶת־תּוֹרֹתַי וְאֶת־ ק
כה חֻקֹּתַי בְּכָל־מוֹעֲדַי יִשְׁמֹרוּ וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי יְקַדֵּשׁוּ׃ וְאֶל־מֵת
אָדָם לֹא יָבוֹא לְטַמְּאָה כִּי אִם־לְאָב וּלְאֵם וְלִבֵּן וְלִבַּת לְאָח
כו וְלַאֲחוֹת אֲשֶׁר־לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ יִטַּמָּאוּ׃ וְאַחֲרֵי טָהֳרָתוֹ

27 zal men hem zeven dagen tellen. En op den dag, waarop
hij in het heiligdom wil komen, in het binnenste voorhof, om
in het heiligdom dienst te doen, zal hij zijn zondoffer brengen,
28 is de uitspraak van den Heer, den Eeuwige God. En het
zal hun tot erfdeel zijn — Ik ben hun erfdeel; en bezit zult
29 gij hun niet geven onder Israël — Ik ben hun bezit. Het
meeloffer en het zondoffer en het schuldoffer — zij zullen ze
eten; en al het tot ban verklaarde onder Israël zal voor hen
30 zijn. En het eerste, alle eerstelingen van alles, en elke heffing
van alles, van al uwe heffingen, — voor de priesters zal het
zijn; en het eerste van uwe baktroggen zult gij den priester
31 geven om zegen te doen rusten op uw huis. Eenig aas of
iets verscheurds van gevogelte of vee zullen de priesters
niet eten.

HAPHTARA VAN BEHAR.

Jeremia 32,6—27.

32 6 Hierop zeide Jirmejahoe: „Het woord des Eeuwigen was tot
7 mij, als volgt: Zie, Chanam-el, de zoon van uwen oom Shalloem,
komt tot u, zeggende: koop u mijn veld, dat te 'Anathoth is,
want aan u staat het recht der inlossing om het te koopen."
8 Nu kwam tot mij Chanam-el, de zoon van mijn oom, gelijk
het woord des Eeuwigen, naar het voorhof der gevangenis, en
zeide tot mij: „Koop toch mijn veld, dat te 'Anathoth is, dat
in het land Benjamin ligt, want aan u staat het recht van
erfenis en aan u staat de inlossing, koop het u dus." Ik wist
9 echter, dat het een woord Gods was. Nu kocht ik van Cha-
nam-el, den zoon van mijn oom, het veld, dat te 'Anathoth
is; en ik woog hem het geld toe, zeven Shekaliem en tien
10 zilverstukken. Toen schreef ik het in een koopacte en ver-
zegelde die en liet getuigen als zoodanig optreden en woog het
11 geld in een weegschaal. Toen nam ik de koopacte, de ver-
zegelde, naar het voorschrift en de gebruiken, — en de opene;
12 En gaf de koopacte aan Baroech, den zoon van Nérija, den
zoon van Machséja, vóór de oogen van mijn bloedverwant
Chanam-el en voor de oogen der getuigen, die de koopacte
hadden geteekend; voor de oogen van alle Joden, die zich
13 ophielden in het voorhof der gevangenis. En ik gebood Ba-
14 roech voor hunne oogen, als volgt: Zóó zegt de Eeuwige
Tsebaoth, de God van Israël: „Neem deze acten, deze koop-
acte, de verzegelde namelijk, en deze open acte en leg ze
in een aarden voorwerp, opdat zij vele jaren bestaan blijven.

כו שִׁבְעַת יָמִים יִסְפְּרוּ־לוֹ : וּבְיוֹם בֹּאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ אֶל־הֶחָצֵר
הַפְּנִימִית לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ יַקְרִיב חַטָּאתוֹ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה :
כח וְהָיְתָה לָהֶם לְנַחֲלָה אֲנִי נַחֲלָתָם וַאֲחֻזָּה לֹא־תִתְּנוּ לָהֶם
כט בְּיִשְׂרָאֵל אֲנִי אֲחֻזָּתָם : הַמִּנְחָה וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם הֵמָּה
ל יֹאכֵלוּם וְכָל־חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לָהֶם יִהְיֶה : וְרֵאשִׁית כָּל־בִּכּוּרֵי
כֹל וְכָל־תְּרוּמַת כֹּל מִכֹּל תְּרוּמוֹתֵיכֶם לַכֹּהֲנִים יִהְיֶה וְרֵאשִׁית
לא עֲרִיסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַכֹּהֵן לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל־בֵּיתֶךָ : כָּל־נְבֵלָה
וּטְרֵפָה מִן־הָעוֹף וּמִן־הַבְּהֵמָה לֹא יֹאכְלוּ הַכֹּהֲנִים :

הפטרת בהר

בירמיה סימן ל"ב ו'—כ"ו (כשהפרשיות נפרדות).

לב ו וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר : הִנֵּה חֲנַמְאֵל
בֶּן־שַׁלֻּם דֹּדְךָ בָּא אֵלֶיךָ לֵאמֹר קְנֵה לְךָ אֶת־שָׂדִי אֲשֶׁר
ח בַּעֲנָתוֹת כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה לִקְנוֹת : וַיָּבֹא אֵלַי חֲנַמְאֵל
בֶּן־דֹּדִי כִּדְבַר יְהוָה אֶל־חֲצַר הַמַּטָּרָה וַיֹּאמֶר אֵלַי קְנֵה נָּא
אֶת־שָׂדִי אֲשֶׁר־בַּעֲנָתוֹת אֲשֶׁר ׀ בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִין כִּי־לְךָ מִשְׁפַּט
הִירֻשָּׁה וּלְךָ הַגְּאֻלָּה קְנֵה־לָךְ וָאֵדַע כִּי דְבַר־יְהוָה הוּא :
ט וָאֶקְנֶה אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת חֲנַמְאֵל בֶּן־דֹּדִי אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת
י וָאֶשְׁקְלָה־לוֹ אֶת־הַכֶּסֶף שִׁבְעָה שְׁקָלִים וַעֲשָׂרָה הַכָּסֶף : וָאֶכְתֹּב
יא בַּסֵּפֶר וָאֲחַתֹּם וָאָעֵד עֵדִים וָאֶשְׁקֹל הַכֶּסֶף בְּמֹאזְנָיִם : וָאֶקַּח
אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶת־הֶחָתוּם הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְאֶת־הַגָּלוּי :
יב וָאֶתֵּן אֶת־הַסֵּפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה בֶּן־מַחְסֵיָה לְעֵינֵי
חֲנַמְאֵל דֹּדִי וּלְעֵינֵי הָעֵדִים הַכֹּתְבִים בְּסֵפֶר הַמִּקְנָה לְעֵינֵי
יג כָּל־הַיְהוּדִים הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה : וָאֲצַוֶּה אֶת־בָּרוּךְ
יד לְעֵינֵיהֶם לֵאמֹר : כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לָקוֹחַ
אֶת־הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה וְאֵת הֶחָתוּם וְאֵת
סֵפֶר הַגָּלוּי הַזֶּה וּנְתַתָּם בִּכְלִי־חֶרֶשׂ לְמַעַן יַעַמְדוּ יָמִים רַבִּים :

15 Want zóó zegt de Eeuwige Tsebaoth, Israëls God: „Weder zullen
eens huizen en velden en wijngaarden gekocht worden in dit
16 land!" En ik bad tot den Eeuwige, nadat ik de koopacte had
17 overgegeven aan Baroech, den zoon van Nérija, als volgt: „Ach,
Heer, Eeuwige God! Zie, Gij hebt gemaakt den hemel en de aarde
door Uwe groote macht en met Uwen uitgestrekten arm; —
18 geenerlei zaak zal voor U dus te wonderbaarlijk zijn. Gij, die
genade bewijst aan duizenden, en de zonde der vaderen ver-
geldt in den schoot hunner kinderen na hen; Gij, Almachtige,
groote en geweldige God, Wiens naam is Eeuwige Tsebaoth, —
19 Gij, die groot zijt in raadsbesluit en machtig in het volvoeren,
Wiens oogen geopend zijn op alle wegen der menschenkin-
deren, om ieder te geven naar zijne wegen en naar de vrucht
20 zijner daden, — Gij, die teekenen en wonderen hebt doen
komen in het land Egypte tot op dezen dag, en in Israël en
onder de menschheid; en U een naam hebt gemaakt gelijk op
21 dezen dag, — En die Uw volk Israël uit het land Egypte hebt
gevoerd onder teekenen en wonderen en met sterke hand en
met uitgestrekten arm en onder groote schrikverwekking, —
22 En hun gaaft dit land, dat Gij hun voorouders toegezworen
hadt, het hun te geven, — een land, vloeiende van melk en
23 honig, — En zij kwamen en namen het in bezit; doch zij
luisterden niet naar Uwe stem en in Uwe leer voerden zij hun
levenswandel niet; al wat Gij hun geboden hadt te doen, deden
24 zij niet; toen deedt Gij hen al dit onheil treffen. Zie, de be-
legeringswerken komen reeds bij de stad om haar te veroveren,
ja de stad is bijna reeds overgegeven in de macht der Chal-
deërs, die tegen haar strijden, wegens het zwaard, den hon-
gersnood en de pest; en wat Gij gesproken hebt, is geschied,
25 en Gij, zie, Gij ziet het zoo toe! En nu hebt Gij tot mij
gezegd, Heer, Eeuwige God: „Koop u het veld voor geld en
neem u getuigen erbij," — terwijl de stad zoo goed als over-
26 gegeven is in de macht der Chaldeërs!" — Nu was het
27 woord des Eeuwigen tot Jirmejahoe, als volgt: „Zie, Ik ben
de Eeuwige, de God van alle vleesch, — zou Mij iets te wonder-
baar zijn?"

HAPHTARA VAN BECHOEKKOTHAI.

Jer. 16,19—21; 17,1—14.

16 19 Eeuwige, mijne Macht, mijne Vesting en mijn Toevlucht
op den dag van nood! Tot U zullen volkeren komen van de
einden der aarde en zullen zeggen: „Slechts leugen hebben
onze vaderen ten erfdeel gekregen, ijdelheid, waarbij niets

סו כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יִקְנוּ בָתִּים
סז וְשָׂדוֹת וּכְרָמִים בָּאָרֶץ הַזֹּאת : וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה אַחֲרֵי תִתִּי
סח אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה לֵאמֹר : אָהָהּ אֲדֹנָי יֱהוִה
הֵנֵּה ו אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ בְּכֹחֲךָ הַגָּדוֹל
סט וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה לֹא־יִפָּלֵא מִמְּךָ כָּל־דָּבָר : עֹשֶׂה חֶסֶד לָאֲלָפִים
וּמְשַׁלֵּם עֲוֹן אָבוֹת אֶל־חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם הָאֵל הַגָּדוֹל
ע הַגִּבּוֹר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ : גְּדֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה אֲשֶׁר־
עֵינֶיךָ פְקֻחוֹת עַל־כָּל־דַּרְכֵי בְנֵי אָדָם לָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו
עא וְכִפְרִי מַעֲלָלָיו : אֲשֶׁר שַׂמְתָּ אֹתוֹת וּמֹפְתִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וּבְיִשְׂרָאֵל וּבָאָדָם וַתַּעֲשֶׂה־לְּךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה :
עב וַתּוֹצֵא אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים
עג וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא גָּדוֹל : וַתִּתֶּן לָהֶם אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם אֶרֶץ זָבַת
עד חָלָב וּדְבָשׁ : וַיָּבֹאוּ וַיִּרְשׁוּ אֹתָהּ וְלֹא־שָׁמְעוּ בְקוֹלֶךָ וּבְתוֹרָתְךָ
לֹא־הָלְכוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתָה לָהֶם לַעֲשׂוֹת לֹא עָשׂוּ וַתַּקְרֵא
עה אֹתָם אֶת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת : הִנֵּה הַמְּלֵלוֹת בָּאוּ הָעִיר
לְלָכְדָהּ וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים הַנִּלְחָמִים עָלֶיהָ מִפְּנֵי
עו הַחֶרֶב וְהָרָעָב וְהַדֶּבֶר וַאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ הָיָה וְהִנְּךָ רֹאֶה : וְאַתָּה
אָמַרְתָּ אֵלַי אֲדֹנָי יֱהוִה קְנֵה־לְךָ הַשָּׂדֶה בַּכֶּסֶף וְהָעֵד עֵדִים
עז וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים : וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר :
עח הִנֵּה אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי כָּל־בָּשָׂר הֲמִמֶּנִּי יִפָּלֵא כָּל־דָּבָר :

הפטרת בחקתי

בירמיה סימן ט"ז י"ט—כ"א, י"ז א'—י"ד (כין בנפרד בין במחובר)

טז יט יְהוָה עֻזִּי וּמָעוּזִּי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ מֵאַפְסֵי־
אָרֶץ וְיֹאמְרוּ אַךְ־שֶׁקֶר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ הֶבֶל וְאֵין־בָּם

20 nuttigs is! Want kan zich de mensch een god maken? Dezen
21 zijn dus voorwaar niet-goden!" Daarom, zie, Ik maak hun bekend, dezen keer doe Ik hen kennen Mijne hand en Mijne sterkte, opdat zij tot de erkenning komen, dat Mijn naam is de Eeuwige!

17 1 De zonde van Juda is opgeschreven met een ijzeren griffel, met een nagelscherpen Shamier, is ingegrift op de tafel huns
2 harten en aan de hoeken uwer altaren. Gelijk zij hunne zonen gedenken, zoo zijn hun hunne altaren onvergetelijk en hunne gewijde plantingen bij bloeiend geboomte, op de hooge heuvelen.
3 o Bergstad te midden van het veld! Uw vermogen, al uwe schatkameren zal Ik der plundering prijs geven wegens uwe
4 offerhoogten — wegens de zonde binnen al uwe grenzen! Zoo zult gij uw land verlaten, — maar in u is iets van uw erfdeel, dat Ik u gegeven heb; en Ik zal u doen dienen uwe vijanden in het land, dat gij nooit gekend hebt; want het vuur, dat Gij in Mijn toorn hebt doen ontvlammen, het zal tot in
5 eeuwigheid blijven branden! Zoo zegt de Eeuwige: „Vervloekt is de man, die op den mensch vertrouwt en vleesch maakt tot zijn arm, doch van den Eeuwige verwijdert zich zijn hart!
6 Hij zal zijn als een eenzame boom in de dorre steppe en zal 't niet aanschouwen, dat het goede komt; hij zal wonen als op verkoolden bodem in de woestijn, in een zoutbodem, die
7 niet bewoonbaar is. Gezegend daarentegen de man, die op den Eeuwige vertrouwt, dan zal de Eeuwige zijn te vertrouwen
8 toevlucht zijn. Hij zal zijn gelijk een boom, aan water geplant, en die over waterbronnen zijne wortelen uitslaat; die niet bemerkt, dat verschroeiende hitte komt, maar zijn blad blijft groenend; ook in een jaar van hongersnood kent hij geen zor-
9 gen en houdt nimmer op vruchten te dragen. „Doch bedriegelijk is het hart, meer dan iemand anders, en ziekelijk is
10 het, — wie ziet dit in?" Ik, de Eeuwige, ben het, die harten doorgrondt, nieren onderzoekt, om ieder te geven naar zijne
11 wegen, naar de vruchten zijner daden. De koekoek kakelt, doch heeft niet gelegd, — zoo is hij, die rijkdom verwerft, maar niet met recht; in de helft zijner dagen verlaat hij hem en op het einde zijns levens zal hij als een nietswaardige zijn!
12 Troon der heerlijkheid, hooger verheven dan de vroegere, is
13 nog de plaats van ons heiligdom! Hope Israëls, o Eeuwige! Allen, die U verlaten, zullen tot schande worden en die van mij afwijken, in de aarde [tot algeheelen ondergang] zullen zij worden opgeschreven, want zij hebben verlaten de bron van
14 levend water, — den Eeuwige. Genees mij, o Eeuwige! dan ben ik genezen; help Gij mij, dan ben ik geholpen; want mijn roem zijt Gij!

כ מוֹעִיל׃ הֲיֵעָשֶׂה־לּוֹ אָדָם אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים׃ לָכֵן
כא הִנְנִי מוֹדִיעָם בַּפַּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת־יָדִי וְאֶת־גְּבוּרָתִי
יז א וְיָדְעוּ כִּי־שְׁמִי יְהוָה׃ חַטַּאת יְהוּדָה כְּתוּבָה בְּעֵט בַּרְזֶל
בְּצִפֹּרֶן שָׁמִיר חֲרוּשָׁה עַל־לוּחַ לִבָּם וּלְקַרְנוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם׃
ב כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל־עֵץ רַעֲנָן עַל־גִּבָעוֹת
ג הַגְּבֹהוֹת׃ הָרִי בַּשָּׂדֶה חֵילֵךְ כָּל־אֹצְרוֹתַיִךְ לָבַז אֶתֵּן בָּמָתַיִךְ
ד בְּחַטָּאת בְּכָל־גְּבוּלַיִךְ׃ וְשָׁמַטְתְּ וּבָךְ מִנַּחֲלָתֵךְ אֲשֶׁר נָתַתִּי
לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךְ אֶת־אֹיְבַיִךְ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתְּ כִּי־אֵשׁ
ה קְדַחְתֶּם בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם תּוּקָד׃ כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אָרוּר הַגֶּבֶר
אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר זְרֹעוֹ וּמִן־יְהוָה יָסוּר לִבּוֹ׃
ו וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים
ז בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב׃ בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח
ח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ׃ וְהָיָה כְּעֵץ ׀ שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־
יובל ישלח שרשיו ולא ירא* כי־יבא חם והיה עלהו רענן
ט וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִרְאָג וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי׃ עָקֹב הַלֵּב
י מִכֹּל וְאָנֻשׁ הוּא מִי יְדָעֶנּוּ׃ אֲנִי יְהוָה חֹקֵר לֵב בֹּחֵן כְּלָיוֹת
יא וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָו* כִּפְרִי מַעֲלָלָיו׃ קֹרֵא דָגָר וְלֹא יָלָד
עֹשֶׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט בַּחֲצִי יָמָו* יַעַזְבֶנּוּ וּבְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה
יב נָבָל׃ כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ׃ מִקְוֵה
יג יִשְׂרָאֵל יְהוָה כָּל־עֹזְבֶיךָ יֵבֹשׁוּ סוֹרֵי* בָאָרֶץ יִכָּתֵבוּ כִּי עָזְבוּ
יד מְקוֹר מַיִם־חַיִּים אֶת־יְהוָה׃ רְפָאֵנִי יְהוָה וְאֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנִי
וְאִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתִי אָתָּה׃

עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים : וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ ׀ לְךָ
מִכָּל־אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה
לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא תִּשְׁכָּח :

Haphtara van Parashath Zachor.

I Sam. 15,1—34.

(*Volgens den Portugeeschen ritus begint men hier:*)

15 1 En Samuel zeide tot Shaoel: „Mij heeft de Eeuwige gezonden
om u te zalven tot koning over Zijn volk, over Israël; en nu,
luister naar de stemme der woorden des Eeuwigen!

(*Naar den Hoogduitschen ritus begint men hier:*)

2 Zoo zegt de Eeuwige Tsebaoth: „Ik heb bedacht, wat 'Amalek
Israël gedaan heeft, hoe hij het [hinderlagen] gelegd heeft op
3 den weg, toen het opgetrokken was uit Egypte. Welnu, ga en
gij zult 'Amalek verslaan; en gij zult tot ban maken al wat
hem toebehoort en u niet over hem ontfermen; en gij zult
dooden zoowel mannen als vrouwen, zoowel pasgespeenden als
zuigelingen, zoowel ossen als lammeren, zoowel kameelen als
4 ezels!" Nu liet Shaoel het geheele volk oproepen en monsterde
hen te Telaiem twee maal honderdduizend voetknechten; en
5 tienduizend de mannen uit Juda. Nu kwam Shaoel tot de stad
6 van 'Amalek en streed in het dal. En Shaoel zeide tot den
Kéniet: „Gaat heen, verwijdert u, daalt af uit het midden van
den 'Amalekiet, opdat ik u niet met hem te gronde richte, —
terwijl gij immers gunst hebt bewezen aan al de kinderen
Israëls, toen zij uit Egypte waren opgetrokken." Toen verwij-
7 derde de Kéniet zich uit het midden van 'Amalek. En Shaoel
versloeg 'Amalek van Chawiela tot in de richting naar Shoer,
8 dat ten Oosten van Egypte ligt. En hij greep Agag, den koning
van 'Amalek, levend; doch het geheele volk maakte hij tot ban
9 met de scherpte van het zwaard. Doch Shaoel en het volk
ontfermde zich over Agag en over het beste van het klein- en
rundvee en de tweejarigen en over de gemeste rammen en
over al het beste, en wilden niet ze tot ban maken; doch al
het geringgeschatte en vergankelijke goed — dat maakten ze
10 tot ban. Nu was het woord des Eeuwigen tot Samuel, als
11 volgt: „Ik heb berouw, dat Ik Shaoel tot koning heb gemaakt,
want hij is afgeweken van Mij te volgen en heeft Mijne woorden
niet ten uitvoer gebracht." En Samuel had er verdriet van
12 en hij schreide tot den Eeuwige den geheelen nacht. En Samuel

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם :
אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה

הפטרת פרשת זכור

בשמואל א׳ סימן ט״ו א׳–ל״ד.

כאן מתחילים הספרדים.

טו א וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל אֹתִי שָׁלַח יְהוָה לִמְשָׁחֲךָ לְמֶלֶךְ
עַל־עַמּוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה שְׁמַע לְקוֹל דִּבְרֵי יְהוָה :

כאן מתחילים האשכנזים.

ב כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת פָּקַדְתִּי אֶת אֲשֶׁר־עָשָׂה עֲמָלֵק
ג לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂם לוֹ בַּדֶּרֶךְ בַּעֲלֹתוֹ מִמִּצְרָיִם : עַתָּה לֵךְ
וְהִכִּיתָה אֶת־עֲמָלֵק וְהַחֲרַמְתֶּם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלֹא תַחְמֹל
עָלָיו וְהֵמַתָּה מֵאִישׁ עַד־אִשָּׁה מֵעוֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד־
ד שֶׂה מִגָּמָל וְעַד־חֲמוֹר : וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל אֶת־הָעָם וַיִּפְקְדֵם
בַּטְּלָאִים מָאתַיִם אֶלֶף רַגְלִי וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אֶת־אִישׁ יְהוּדָה :
ה וַיָּבֹא שָׁאוּל עַד־עִיר עֲמָלֵק וַיָּרֶב בַּנָּחַל : וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־
הַקֵּינִי לְכוּ סְרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ עֲמָלֵקִי פֶּן־אַסִּפְךָ עִמּוֹ וְאַתָּה
עָשִׂיתָה חֶסֶד עִם־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיָּסַר
ו קֵינִי מִתּוֹךְ עֲמָלֵק : וַיַּךְ שָׁאוּל אֶת־עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה בּוֹאֲךָ
ח שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרָיִם : וַיִּתְפֹּשׂ אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ־עֲמָלֵק
ט חַי וְאֶת־כָּל־הָעָם הֶחֱרִים לְפִי־חָרֶב : וַיְחְמֹל שָׁאוּל וְהָעָם
עַל־אֲגַג וְעַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים וְעַל־הַכָּרִים וְעַל־
כָּל־הַטּוֹב וְלֹא אָבוּ הַהֲרִימָם וְכָל־הַמְּלָאכָה נְמִבְזֶה וְנָמֵס
י אֹתָהּ הֶחֱרִימוּ : וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל לֵאמֹר : נִחַמְתִּי
יא כִּי־הִמְלַכְתִּי אֶת־שָׁאוּל לְמֶלֶךְ כִּי־שָׁב מֵאַחֲרַי וְאֶת־דְּבָרַי לֹא
הֵקִים וַיִּחַר לִשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק אֶל־יְהוָה כָּל־הַלָּיְלָה : וַיַּשְׁכֵּם

stond op, Shaoel tegemoet, in den morgen; en er werd Samuel bericht, als volgt: „Shaoel is naar den Karmel gekomen en zie, hij richt zich daar een gedenkteeken op; vervolgens wendde
13 hij zich om, trok verder en daalde af naar Gilgal." Nu kwam Samuel tot Shaoel; en Shaoel zeide tot hem: „Gezegend moogt gij worden door den Eeuwige; ik heb tot stand gebracht het
14 woord des Eeuwigen!" En Samuel zeide: „En wat is dan het geluid van dat kleinvee in mijne ooren, en het geluid van het
15 rundvee, dat ik hoor?" Hierop zeide Shaoel: „Van den 'Amalekiet hebben zij ze gebracht, daar het volk zich ontfermde over het beste van het klein- en rundvee om te offeren voor den Eeuwige, uwen God; doch het overige hebben wij tot ban
16 gemaakt!" Hierop zeide Samuel tot Shaoel: „Laat af, dat ik u mededeele wat de Eeuwige tot mij gesproken heeft dezen
17 nacht"; toen zeide hij tot hem: „Spreek." Nu zeide Samuel: „Voorwaar, indien gij ook klein zijt in uwe eigen oogen, toch zijt gij het hoofd der stammen Israëls; en de Eeuwige heeft
18 u gezalfd tot koning over Israël. Nu zond u de Eeuwige op een weg en zeide: „Ga en gij zult tot ban maken de zondaren, 'Amalek, en gij zult hem bestrijden, tot men hen geheel ten
19 onder heeft gebracht!" Waarom hebt gij nu niet geluisterd naar de stem des Eeuwigen en vielt gij aan op den buit en deedt zoo hetgeen kwaad was in de oogen des Eeuwigen?"
20 Hierop zeide Shaoel tot Samuel: „... dat ik geluisterd heb naar de stem des Eeuwigen en gegaan ben op den weg, dien de Eeuwige mij had gezonden; en ik bracht Agag, den koning van
21 'Amalek, doch 'Amalek heb ik tot ban gemaakt. Doch het volk nam van den buit klein- en rundvee, het uitgelezenste van den ban, om te offeren voor den Eeuwige, uwen God, te Gilgal."
22 Toen zeide Samuel: „Heeft dan de Eeuwige welbehagen in brandoffers en dieroffers, gelijk in het luisteren naar de stem des Eeuwigen? Zie, luisteren is beter, dan dieroffers; het oor
23 te neigen beter, dan het vet der rammen! Want tooverij-zonde is weerspannigheid, en misdaad van afgodsbeelden is halsstarrigheid! — Omdat gij veracht hebt het woord des Eeuwigen, heeft
24 Hij u veracht, om langer koning te zijn!" Nu zeide Shaoel tot Samuel: „Ik heb gezondigd, dat ik overtreden heb het bevel des Eeuwigen en uwe woorden; maar omdat ik het volk
25 vreesde, luisterde ik naar hunne stem. Welnu, vergeef toch mijne zonde, en keer met mij terug, opdat ik mij nederwerpe
26 voor den Eeuwige!" Toen zeide Samuel tot Shaoel: „Ik zal niet met u terugkeeren; want daar gij veracht hebt het woord des Eeuwigen, heeft Hij u veracht om langer koning te zijn over
27 Israël." Samuel wendde zich om om heen te gaan; toen greep hij hem vast bij den hoek van zijn mantel en deze scheurde.

שְׁמוּאֵל לִקְרַאת שָׁאוּל בַּבֹּקֶר וַיֻּגַּד לִשְׁמוּאֵל לֵאמֹר בָּא־
שָׁאוּל הַכַּרְמֶלָה וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ יָד וַיִּסֹּב וַיַּעֲבֹר וַיֵּרֶד הַגִּלְגָּל׃
יג וַיָּבֹא שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁאוּל בָּרוּךְ אַתָּה לַיהוָה
יד הֲקִימֹתִי אֶת־דְּבַר יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל וּמֶה קוֹל־הַצֹּאן
טו הַזֶּה בְּאָזְנָי וְקוֹל הַבָּקָר אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל
מֵעֲמָלֵקִי הֱבִיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם עַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר
טז לְמַעַן זְבֹחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאֶת־הַיֶּתֶר הֶחֱרַמְנוּ׃ וַיֹּאמֶר
שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל הֶרֶף וְאַגִּידָה לְךָ אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
יז אֵלַי הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶרוּ* לוֹ דַּבֵּר׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הֲלוֹא אִם־ ל״ת
קָטֹן אַתָּה בְּעֵינֶיךָ רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָתָּה וַיִּמְשָׁחֲךָ יְהוָה
יח לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּשְׁלָחֲךָ יְהוָה בְּדֶרֶךְ וַיֹּאמֶר לֵךְ
וְהַחֲרַמְתָּה אֶת־הַחַטָּאִים אֶת־עֲמָלֵק וְנִלְחַמְתָּ בּוֹ עַד־כַּלּוֹתָם
יט אֹתָם׃ וְלָמָּה לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וַתַּעַט אֶל־הַשָּׁלָל
כ וַתַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר
שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה וָאֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי יְהוָה וָאָבִיא
כא אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וְאֶת־עֲמָלֵק הֶחֱרַמְתִּי׃ וַיִּקַּח הָעָם
מֵהַשָּׁלָל צֹאן וּבָקָר רֵאשִׁית הַחֵרֶם לִזְבֹּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
כב בַּגִּלְגָּל׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הֲחֵפֶץ לַיהוָה בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים כִּשְׁמֹעַ
בְּקוֹל יְהוָה הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב לְהַקְשִׁיב מֵחֶלֶב אֵילִים׃
כג כִּי חַטַּאת־קֶסֶם מֶרִי וְאָוֶן וּתְרָפִים הַפְצֵר יַעַן מָאַסְתָּ אֶת־דְּבַר
כד יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ מִמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל חָטָאתִי
כִּי־עָבַרְתִּי אֶת־פִּי־יְהוָה וְאֶת־דְּבָרֶיךָ כִּי יָרֵאתִי אֶת־הָעָם וָאֶשְׁמַע
כה בְּקוֹלָם׃ וְעַתָּה שָׂא נָא אֶת־חַטָּאתִי וְשׁוּב עִמִּי וְאֶשְׁתַּחֲוֶה
כו לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל לֹא אָשׁוּב עִמָּךְ כִּי
מָאַסְתָּה אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ יְהוָה מִהְיוֹת מֶלֶךְ עַל־
כז יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל לָלֶכֶת וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף־מְעִילוֹ וַיִּקָּרַע׃

28 Nu zeide Samuel tot hem: „De Eeuwige heeft het koningschap
over Israël heden van u afgescheurd en het gegeven aan uwen
29 naaste, die beter is dan gij! En Hij, de Overwinnende kracht
van Israël, Hij spreekt ook geen onwaarheid en verandert
niet van besluit; want geen mensch is Hij, om van besluit
30 te veranderen!" Hierop zeide hij: „Ik heb gezondigd; welnu,
eer mij toch ten minste tegenover de oudsten van mijn volk
en tegenover Israël; en keer met mij terug, opdat ik mij
31 nederwerpe voor den Eeuwige, uwen God!" Nu keerde Samuel
terug, Shaoel volgend; en Shaoel wierp zich neder voor den
32 Eeuwige. Toen zeide Samuel: „Doet tot mij naderen Agag,
den koning van 'Amalek!" En Agag ging tot hem in pronk-
gewaad; Agag zeide namelijk: „Voorwaar! thans is de bitter-
33 heid des doods geweken!" Doch Samuel zeide: „Gelijk uw
zwaard eens vrouwen kinderloos maakte, zoo zal kinderloozer,
dan eenige vrouw, uwe moeder zijn!" En Samuel doorboorde
34 Agag vóór den Eeuwige te Gilgal. Samuel ging nu naar Rama;
en Shaoel trok op naar zijn paleis te Gib'ath Shaoel.

לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הִוא׃ וְכִבַּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר
הַפָּרָה אֶת־בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר
הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם׃ הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא
שִׁבְעַת יָמִים׃ הוּא יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
יִטְהָר וְאִם־לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא
יִטְהָר׃ כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא
אֶת־מִשְׁכַּן יְהוָה טִמֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי
נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ׃ זֹאת הַתּוֹרָה
אָדָם כִּי־יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל
יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׃ וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פָּתִיל
עָלָיו טָמֵא הוּא׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־חֶרֶב
אוֹ בְמֵת אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקֶבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׃ וְלָקְחוּ
לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל־כֶּלִי׃
וְלָקַח אֵזוֹב וְטָבַל בַּמַּיִם אִישׁ טָהוֹר וְהִזֶּה עַל־הָאֹהֶל וְעַל־
כָּל־הַכֵּלִים וְעַל־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ־שָׁם וְעַל־הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם אוֹ

כח וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל קָרַע יְהוָה אֶת־מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל מֵעָלֶיךָ
כט הַיּוֹם וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ : וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא יְשַׁקֵּר
ל וְלֹא יִנָּחֵם כִּי לֹא אָדָם הוּא לְהִנָּחֵם : וַיֹּאמֶר חָטָאתִי עַתָּה
כַּבְּדֵנִי נָא נֶגֶד־זִקְנֵי עַמִּי וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל וְשׁוּב עִמִּי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי
לא לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ : וַיָּשָׁב שְׁמוּאֵל אַחֲרֵי שָׁאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁאוּל
לב לַיהוָה : וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַגִּישׁוּ אֵלַי אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק
וַיֵּלֶךְ אֵלָיו אֲגַג מַעֲדַנֹּת וַיֹּאמֶר אֲגַג אָכֵן סָר מַר־הַמָּוֶת :
לג וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ כֵּן־תִּשְׁכַּל מִנָּשִׁים
לד אִמֶּךָ וַיְשַׁסַּף שְׁמוּאֵל אֶת־אֲגַג לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל : וַיֵּלֶךְ
שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וְשָׁאוּל עָלָה אֶל־בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל :

קריאה למפטיר בפרשת פרה

בתחלת פ׳ **זאת חקת התורה** עד סוף הפסקא.

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר : זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר דַּבֵּר ׀ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ
אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה
עָלֶיהָ עֹל : וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ
אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו : וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע
פְּעָמִים : וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ
וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ יִשְׂרֹף : וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי
תוֹלַעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה : וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן
וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־
הָעָרֶב : וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם
וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב : וְאָסַף ׀ אִישׁ טָהוֹר אֶת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ
מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל

מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא הוּא : וְהִיתָה לָהֶם לְחֻקַּת עוֹלָם
וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־
הָעָרֶב : וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת
תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב :

Haphtara van Parashath Para.

Ez. 36,16—38.

36 16 Nu was het woord des Eeuwigen tot mij, als volgt:
17 „Menschenzoon! Het huis Israëls, zoolang zij woonden op hun bodem, verontreinigden zij dien door hun levensweg en door hunne
daden; gelijk de onreinheid eener in menstruatie afgezonderde
18 vrouw was hun levenswandel vóór Mijn aangezicht. Toen stortte Ik Mijn gramschap over hen uit wegens het bloed, dat zij vergoten hadden over het land, en omdat zij dit door hunne
19 afschuwelijke handelingen hadden verontreinigd; En verstrooide Ik hen onder de volkeren, zoodat zij rondgeslingerd werden door de landen; naar hun levenswandel en naar hunne daden
20 oefende Ik strafgericht tegen hen. Zoo kwam het tot de volkeren, waarheen zij kwamen, doch zij ontwijdden wederom Mijn heiligen naam; terwijl men van hen zeide: „Het volk des Eeuwigen zijn dezen, doch zij zijn uit Zijn land heengegaan!"
21 Toen ontfermde Ik Mij over Mijn heiligen naam, dien het huis Israëls hadden ontwijd onder de volkeren, waarheen zij gekomen
22 waren. Daarom, zeg tot het huis Israëls: zoo zegt de Heer, de Eeuwige God: Niet om uwentwille doe Ik het, huis Israëls! maar alleen ter eere van Mijn heiligen naam, dien gij ontwijd
23 hebt onder de volkeren, waarheen gij gekomen zijt! Ik zal dan Mijn grooten naam heiligen, die thans ontwijd is onder de volkeren, dien gij in hun midden ontwijd hebt; dan zullen de volkeren erkennen, dat Ik de Eeuwige ben, — is de uitspraak van den Heer, den Eeuwige God, — als Ik Mij doe heiligen aan
24 u vóór hunne oogen. Dan zal Ik u nemen uit de volkeren en zal u verzamelen uit alle landen en u brengen naar uwen
25 bodem. En Ik zal op u sprengen reinigingswater en gij zult rein worden; van al uwe onreinheden en van al uwe afschu-
26 welijke handelingen zal Ik u reinigen. En Ik zal u een nieuw hart geven en een nieuwen geest zal Ik in uw binnenste leggen; en Ik zal het steenen hart uit uw lichaam verwijderen en zal
27 u geven een hart van vleesch! En Mijn geest zal Ik in uw binnenste leggen; en Ik zal maken, dat gij in Mijne wetten uw levenswandel voert en Mijne rechtsinstellingen in acht neemt
28 en ten uitvoer brengt. Dan zult gij wonen in het land, dat Ik

בֶּחָלָל אוֹ בְמֵת אוֹ בַקֶּבֶר : וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחִטָּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס בְּגָדָיו
וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעָרֶב : וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ הַקָּהָל כִּי אֶת־מִקְדַּשׁ יְהוָה טִמֵּא

הפטרת פרשת פרה

ביחזקאל סימן ל״ו מ״ו—ל״ח.

לו מו וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר : בֶּן־אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים עַל־
אַדְמָתָם וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם כְּטֻמְאַת
מז הַנִּדָּה הָיְתָה דַרְכָּם לְפָנָי : וָאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם עַל־הַדָּם
מח אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ עַל־הָאָרֶץ וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְּאוּהָ : וָאָפִיץ אֹתָם
ט בַּגּוֹיִם וַיִּזָּרוּ בָּאֲרָצוֹת כְּדַרְכָּם וְכַעֲלִילוֹתָם שְׁפַטְתִּים : וַיָּבוֹא
אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי בֱּאֶמֹר לָהֶם
כא עַם־יְהוָה אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ : וָאֶחְמֹל עַל־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר
כב חִלְּלוּהוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁמָּה : לָכֵן אֱמֹר
לְבֵית־יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה
בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־לְשֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־
כג בָּאתֶם שָׁם : וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר
חִלַּלְתֶּם בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה
כד בְּהִקָּדְשִׁי בָכֶם לְעֵינֵיהֶם : וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם מִן־הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי
כה אֶתְכֶם מִכָּל־הָאֲרָצוֹת וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַתְכֶם : וְזָרַקְתִּי
עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם
כו אֲטַהֵר אֶתְכֶם : וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן
בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב
כז בָּשָׂר : וְאֶת־רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר־בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ
כח וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם : וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי

uwen voorouders heb gegeven, en gij zult Mij tot volk zijn
29 en Ik zal u tot God zijn. En Ik zal u helpen en redden
van al uwe onreinheden; en Ik zal het koren toeroepen en
zal het vermeerderen en Ik zal geen hongersnood over u doen
30 komen. En Ik zal vermeerderen de vrucht der boomen en de
voortbrengselen van het veld; opdat gij niet meer ondervinden
31 zult de schande van den hongersnood onder de volkeren. Als
gij dan u herinnert uwen slechten levenswandel en uwe hande-
lingen, die niet-goed waren, — dan zult gij in uwe eigen oogen
u tot afschuw zijn wegens uwe zonden en wegens uwe gruwelen!
32 Niet om uwentwille doe Ik het, — is de uitspraak van den
Heer, den Eeuwige God, — moge het door u erkend worden!
Schaamt u en wordt schaamrood wegens uwen levenswandel,
33 huis Israëls!" Zoo zegt de Heer, de Eeuwige God: „Op den dag,
waarop Ik u reinig van al uwe misdaden, zal Ik de steden
weder bewoond doen worden en worden de puinhoopen weer
34 opgebouwd. En het tot eenzame woestenij geworden land zal
weder bewerkt worden, in plaats dat het eene woestenij was,
35 voor de oogen van iederen voorbijtrekkende. Dan zal men
zeggen: „Dit land, dat eens eene eenzame woestenij was, is
nu geworden als de tuin van 'Eden; en de eens verwoeste en
eenzame en omvergehaalde steden worden nu als ommuurde
36 vestingen bewoond!" Dan zullen de volkeren erkennen, die
rondom u zullen overblijven, dat Ik, de Eeuwige, heb herbouwd
de omvergehaalde steden, heb geplant de eens zoo eenzame
woestenij; Ik, de Eeuwige, Ik heb het uitgesproken en doe het!"

(De Portugeesche Israëlieten eindigen hier).

37 Zoo zegt de Heer, de Eeuwige God: „Ook in dit opzicht zal
Ik Mij voor het huis Israëls, als zij Mij zoeken, welwillend
toonen, om het voor hen te doen: Ik zal hen vermeerderen in
38 menschen, gelijk het kleinvee! Gelijk het kleinvee der gewijde
offers, gelijk het kleinvee in Jerusalem op zijne feesttijden, zoo
zullen de eens verwoeste steden vervuld zijn van menschen-
kleinvee; dan zullen zij erkennen, dat Ik de Eeuwige ben!"

יִמְעַט הַבַּיִת מֵהִיוֹת מִשָּׁה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֵב אֶל־בֵּיתוֹ
בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכְסוּ עַל־הַשֶּׂה : שֶׂה
תְּמִימִם זָכָר בְּנֵי־שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן־הַכְּבָשִׂים וּמִן־הָעִזִּים תִּקָּחוּ :
וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ
אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת־יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם : וְלָקְחוּ מִן־הַדָּם

לַאֲבֹתֵיכֶם וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים :
כה וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי
ל אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן עֲלֵיכֶם רָעָב : וְהִרְבֵּיתִי אֶת־פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת
הַשָּׂדֶה לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־תְקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב בַּגּוֹיִם :
לא וּזְכַרְתֶּם אֶת־דַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־טוֹבִים
לב וְנִקְטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם עַל עֲוֹנֹתֵיכֶם וְעַל תּוֹעֲבֹתֵיכֶם : לֹא
לְמַעַנְכֶם אֲנִי־עֹשֶׂה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה יִוָּדַע לָכֶם בּוֹשׁוּ וְהִכָּלְמוּ
לג מִדַּרְכֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל : כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּיוֹם טַהֲרִי
אֶתְכֶם מִכֹּל עֲוֹנוֹתֵיכֶם וְהוֹשַׁבְתִּי אֶת־הֶעָרִים וְנִבְנוּ הֶחָרְבוֹת :
לד וְהָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד תַּחַת אֲשֶׁר הָיְתָה שְׁמָמָה לְעֵינֵי כָּל־
לה עוֹבֵר : וְאָמְרוּ הָאָרֶץ הַלָּזוּ הַנְּשַׁמָּה הָיְתָה כְּגַן־עֵדֶן וְהֶעָרִים
לו הֶחֳרָבוֹת וְהַנְּשַׁמּוֹת וְהַהֲרֻסוֹת בְּצוּרוֹת יָשָׁבוּ : וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר יִשָּׁאֲרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּי ׀ אֲנִי יְהוָה בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת
נָטַעְתִּי הַנְּשַׁמָּה אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי :

כאן מסיימים הספרדים.

לז כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה עוֹד זֹאת אִדָּרֵשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת
לח לָהֶם אַרְבֶּה אֹתָם כַּצֹּאן אָדָם : כְּצֹאן קָדָשִׁים כְּצֹאן יְרוּשָׁלַ͏ִם
בְּמוֹעֲדֶיהָ כֵּן תִּהְיֶינָה הֶעָרִים הֶחֳרָבוֹת מְלֵאוֹת צֹאן אָדָם וְיָדְעוּ
כִּי־אֲנִי יְהוָה :

קריאה למפטיר בפרשת החדש

כפרשת **בא** מתחלת פ׳ החדש הזה לכם עד תאכלו מצות סוף הפסקא.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר :
הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם
לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה : דַּבְּרוּ אֶל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּעָשֹׂר
לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית־אָבֹת שֶׂה לַבָּיִת : וְאִם־

אֹתוֹ חַג לַיהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תְּחָגֵהוּ : שִׁבְעַת יָמִים
מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי ו
כָּל־אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן
עַד־יוֹם הַשְּׁבִעִי : וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא־יֵעָשֶׂה בָהֶם אַךְ אֲשֶׁר
יֵאָכֵל לְכָל־נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם : וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־
הַמַּצּוֹת כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם :
בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצֹּת עַד
יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעָרֶב : שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא
יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם כִּי ו כָּל־אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ : כָּל־מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ
בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מַצּוֹת :

Haphtara van Parashath Hachodesh,

(*ook indien op dien Shabbath of den daarop volgenden dag Nieuwemaansfeest is*).

Ez. 45,16—25 ; 46,1—18.

45 16 Het geheele volk des lands, — zij zullen met betrekking tot
17 deze heffing den vorst onder Israël onderworpen zijn. En op den vorst zal de zorg rusten voor de brandoffers en het meeloffer en het plengoffer op de feesten en de nieuwemaansdagen en de Shabbath-dagen, op alle feesttijden van het huis Israëls; hij zal bereiden het zondoffer en het meeloffer en het brandoffer en het vredeoffer om verzoening te doen over het huis Israëls.

(*Naar den Portugeeschen ritus begint men hier:*)

18 Zoo zegt de Heer, de Eeuwige God: „In de eerste maand, op den eerste der maand zult gij nemen een var, jong van een
19 rund, zonder gebrek; en zult gij het heiligdom ontzondigen. De priester zal namelijk nemen van het bloed van het zondoffer en het strijken op den post van het huis en aan de vier hoeken van het voorhof des altaars; en aan den post van de poort van het bin-
20 nenste voorhof. Evenzoo zult gij doen op den zevende der maand,

וְנָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וְעַל־הַמַּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ
אֹתוֹ בָּהֶם : וְאָכְלוּ אֶת־הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי־אֵשׁ וּמַצּוֹת
עַל־מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ : אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל
בַּמָּיִם כִּי אִם־צְלִי־אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל־כְּרָעָיו וְעַל־קִרְבּוֹ : וְלֹא־
תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ :
וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֵּלְכֶם
בְּיֶדְכֶם וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחִפָּזוֹן פֶּסַח הוּא לַיהוָה : וְעָבַרְתִּי
בְאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי
יְהוָה : וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֹת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם שָׁם
וְרָאִיתִי אֶת־הַדָּם וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא־יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית
בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם : וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכָּרוֹן וְחַגֹּתֶם

הפטרת פרשת החדש

אף אם הוא ראש חדש או מחר חדש.

כיחזקאל סימן מ"ה ט"ז—כ"ה, מ"ו א'—י"ח.

מה ט כֹּל הָעָם הָאָרֶץ יִהְיוּ אֶל־הַתְּרוּמָה הַזֹּאת לַנָּשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל :
יז וְעַל־הַנָּשִׂיא יִהְיֶה הָעוֹלוֹת וְהַמִּנְחָה וְהַנֶּסֶךְ בְּחַגִּים וּבְחָדָשִׁים
וּבַשַּׁבָּתוֹת בְּכָל־מוֹעֲדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הוּא יַעֲשֶׂה אֶת־הַחַטָּאת
וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הָעוֹלָה וְאֶת־הַשְּׁלָמִים לְכַפֵּר בְּעַד בֵּית־
יִשְׂרָאֵל :

כאן מתחילים הספרדים.

יח כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקַּח פַּר־בֶּן־
יט בָּקָר תָּמִים וְחִטֵּאתָ אֶת־הַמִּקְדָּשׁ : וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת
וְנָתַן אֶל־מְזוּזַת הַבַּיִת וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה לַמִּזְבֵּחַ וְעַל־
כ מְזוּזַת שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית : וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּשִׁבְעָה בַּחֹדֶשׁ

wegens een persoon, die in dwaling mocht hebben gehandeld of in onnoozelheid; en gij zult verzoening doen voor
21 het huis. In de eerste maand, op den veertienden dag der maand, zal voor u het Paaschfeest zijn; een feest van een volle week in dagen, waarop men ongezuurde brooden zal
22 eten. Dan zal de vorst op dien dag voor zich en ten behoeve van het geheele volk des lands bereiden een var tot zondoffer.
23 En gedurende de zeven dagen van het feest zal hij als brandoffer ter eere des Eeuwigen bereiden: zeven varren en zeven rammen, zonder gebrek, elken dag gedurende de zeven dagen;
24 en als zondoffer een geitenbok per dag. En als meeloffer zal hij een Epha voor elken var en een Epha voor elken ram
25 bereiden; en olie een Hien op elken Epha. In de zevende maand, op den vijftienden dag der maand, op het feest, zal hij gelijk dezen bereiden gedurende de zeven dagen, zoowel het zondoffer als het brandoffer, zoowel het meeloffer als de olie."

46 1 Zoo zegt de Heer, de Eeuwige God: „De poort van het binnenste voorhof, die naar het Oosten gekeerd is, zal gesloten zijn op de zes werkdagen; doch op den Shabbathdag zal zij geopend worden en op den nieuwemaansdag zal zij geopend
2 worden. Dan zal de vorst komen door het voorportaal der poort van buiten en staan blijven aan den post der poort; dan zullen de priesters bereiden zijn brandoffer en zijn vredeoffer, en zal hij zich nederwerpen op den drempel der poort en naar buiten gaan; en de poort zal niet gesloten worden tot den
3 avond. En het volk des lands zal zich nederwerpen aan den ingang dezer poort op Shabbath- en nieuwemaansdagen vóór
4 het aangezicht des Eeuwigen. En het brandoffer, dat de vorst zal doen brengen ter eere des Eeuwigen: op den Shabbathdag zes jonge schapen, zonder gebrek, en één ram zonder gebrek.
5 En als meeloffer een Epha voor den ram, en voor de jonge schapen een meeloffer naar de gave zijner hand; en olie een
6 Hien voor elken Epha. En op den nieuwemaansdag een var, jong van een rund, allen zonder gebrek; en zes jonge schapen
7 en één ram, zonder gebrek zullen zij zijn. En een Epha voor den var en een Epha voor den ram zal hij als meeloffer bereiden; en voor de jonge schapen, zooveel als waartoe zijne hand toe-
8 reikend is; en olie een Hien voor iederen Epha. En als de vorst binnenkomt — door het voorportaal der poort zal hij binnenko-
9 men en langs denzelfden weg zal hij er uit gaan. Doch wanneer het volk des lands komt vóór den Eeuwige op de feesttijden, — wie dan binnenkomt door de noorder poort om zich neder te werpen, zal uitgaan door de zuider poort, en wie binnenkomt door de zuider poort, zal uitgaan door de poort ten noorden; men zal niet terugkeeren door de poort, waardoor men is binnen ge-
10 komen, maar er tegenover zal men uitgaan. En ook de vorst —

כא מֵאִישׁ שִׁגֶּה וּמִפְּתִי וְכִפַּרְתֶּם אֶת־הַבָּיִת : בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה
עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם הַפֶּסַח חַג שִׁבְעוֹת יָמִים מַצּוֹת
כב יֵאָכֵל : וְעָשָׂה הַנָּשִׂיא בַּיּוֹם הַהוּא בַּעֲדוֹ וּבְעַד כָּל־עַם הָאָרֶץ
כג פַּר חַטָּאת : וְשִׁבְעַת יְמֵי־הֶחָג יַעֲשֶׂה עוֹלָה לַיהוָה שִׁבְעַת
פָּרִים וְשִׁבְעַת אֵילִים תְּמִימִם לַיּוֹם שִׁבְעַת הַיָּמִים וְחַטָּאת
כד שְׂעִיר עִזִּים לַיּוֹם : וּמִנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה
כה וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה : בַּשְּׁבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֶּחָג
יַעֲשֶׂה כָאֵלֶּה שִׁבְעַת הַיָּמִים כְּחַטָּאת כָּעֹלָה וְכַמִּנְחָה וְכַשָּׁמֶן :

מו א כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית הַפֹּנֶה קָדִים
יִהְיֶה סָגוּר שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת יִפָּתֵחַ וּבְיוֹם
ב הַחֹדֶשׁ יִפָּתֵחַ : וּבָא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר מִחוּץ וְעָמַד
עַל־מְזוּזַת הַשַּׁעַר וְעָשׂוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־שַׁלְמָיו
וְהִשְׁתַּחֲוָה עַל־מִפְתַּן הַשַּׁעַר וְיָצָא וְהַשַּׁעַר לֹא־יִפָּגֵר עַד־
ג הָעָרֶב : וְהִשְׁתַּחֲווּ עַם־הָאָרֶץ פֶּתַח הַשַּׁעַר הַהוּא בַּשַּׁבָּתוֹת
ד וּבֶחֳדָשִׁים לִפְנֵי יְהוָה : וְהָעֹלָה אֲשֶׁר־יַקְרֵב הַנָּשִׂיא לַיהוָה
ה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שִׁשָּׁה כְבָשִׂים תְּמִימִם וְאַיִל תָּמִים : וּמִנְחָה
אֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מִנְחָה מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה :
ו וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ פַּר בֶּן־בָּקָר תְּמִימִם וְשֵׁשֶׁת כְּבָשִׂים וְאַיִל תְּמִימִם
ז יִהְיוּ : וְאֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה מִנְחָה וְלַכְּבָשִׂים
ח כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה : וּבְבוֹא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ
ט אוּלָם הַשַּׁעַר יָבוֹא וּבְדַרְכּוֹ יֵצֵא : וּבְבוֹא עַם־הָאָרֶץ לִפְנֵי
יְהוָה בַּמּוֹעֲדִים הַבָּא דֶּרֶךְ שַׁעַר צָפוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֹת יֵצֵא דֶּרֶךְ־
שַׁעַר נֶגֶב וְהַבָּא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה לֹא
י יָשׁוּב דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר־בָּא בּוֹ כִּי נֹכְחוֹ יֵצֵאוּ : וְהַנָּשִׂיא

in hun midden, waar zij binnenkomen, zal hij binnengaan; en
11 waar zij uitgaan, zullen zij [vorst en volk] uitgaan. En op de feesten en tijden van samenkomst zal het meeloffer zijn een Epha voor iederen var en een Epha voor iederen ram, en voor de jonge schapen, wat zijne hand zal geven; en olie: een Hien voor
12 iederen Epha. En indien de vorst een vrijwillige gave wil bereiden, een brandoffer of een vredeoffer als vrijwillige gave voor den Eeuwige, dan zal men voor hem openen de poort, die naar het oosten gekeerd is, en zal men bereiden zijn brandoffer en zijn vredeoffer, gelijk men het bereidt op den Shabbathdag; dan zal hij naar buiten gaan en zal men de poort sluiten, nadat
13 hij er is uitgegaan. En een schaap onder het jaar, zonder gebrek, zult gij als brandoffer bereiden elken dag voor den Eeuwige;
14 elken ochtend zult gij het bereiden. En een meeloffer zult gij erbij bereiden elken morgen: een zesde van een Epha, en olie: een derde van een Hien, om door de meelbloem te roeren; een meeloffer ter eere des Eeuwigen, bepalingen voor eeuwig,
15 voortdurend. En bereidt het jonge schaap en het meeloffer en de olie elken ochtend, als voortdurend brandoffer."

(*De Portugeesche Israëlieten eindigen hier*).

16 Zoo zegt de Heer, de Eeuwige God: „Wanneer de vorst een geschenk geeft aan iemand zijner zonen, dan is het diens erfdeel, voor zijne zonen zal het zijn; hun bezit is het als erfdeel.
17 En indien hij een geschenk geeft van zijn erfdeel aan een zijner dienaren, dan zal het dezen behooren tot het jaar der vrijlating en dan terugkeeren tot den vorst; slechts wat zijn erfdeel
18 aangaat, — zijne zonen, voor hen zal het zijn. En de vorst zal niets nemen van het erfdeel des volks, om hen aan hun erfdeel wederrechtelijk te kort te doen; van zijn erfdeel zal hij zijne zonen doen erven; opdat Mijn volk niet worde verstooten ieder uit zijn bezit."

(*Naar den Portugeeschen ritus wordt, indien op dezen Shabbath of den daaropvolgenden dag het Nieuwemaansfeest invalt, het eerste en laatste vers der voor die gevallen bestemde Haphtara bijgevoegd. Zie pag.* 157 *en* 159.)

Haphtara voor Shabbath Haggadol,

(*naar Amsterdamsch gebruik alleen, indien het de dag vóór het Paaschfeest is*).

Malachie 3,4—24.

3 4 Dan zal den Eeuwige aangenaam zijn de offergave van Juda en Jerusalem, gelijk in de dagen van het grijs verleden en als in lang
5 vervlogen jaren! En Ik zal tot u naderen ter rechts-oefening en zal een haastend getuige zijn tegen de toovenaars en de echtbrekers en tegen hen, die valsch zweren, en die inhouden het loon

יא בְּתוֹכָם בְּבוֹאָם יָבוֹא וּבְצֵאתָם יֵצֵאוּ׃ וּבַחַגִּים וּבְמוֹעֲדִים
תִּהְיֶה הַמִּנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מַתַּת יָדוֹ
יב וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ וְכִי־יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה עוֹלָה אוֹ־שְׁלָמִים
נְדָבָה לַיהוָה וּפָתַח לוֹ אֶת־הַשַּׁעַר הַפּוֹנֶה קָדִים וְעָשָׂה אֶת־
עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְיָצָא וְסָגַר
יג אֶת־הַשַּׁעַר אַחֲרֵי צֵאתוֹ׃ וְכֶבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ תָּמִים תַּעֲשֶׂה עוֹלָה
יד לַיהוָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ׃ וּמִנְחָה תַּעֲשֶׂה
עָלָיו בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר שִׁשִּׁית הָאֵיפָה וְשֶׁמֶן שְׁלִישִׁית הַהִין לָרַס
טו אֶת־הַסֹּלֶת מִנְחָה לַיהוָה חֻקּוֹת עוֹלָם תָּמִיד׃ וְעָשׂוּ* אֶת־ ד׳ שבת
הַכֶּבֶשׂ וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הַשֶּׁמֶן בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר עוֹלַת תָּמִיד׃

כאן מסיימים הספרדים.

טז כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה כִּי־יִתֵּן הַנָּשִׂיא מַתָּנָה לְאִישׁ מִבָּנָיו
יז נַחֲלָתוֹ הִיא לִבָנָיו תִּהְיֶה אֲחֻזָּתָם הִיא בְּנַחֲלָה׃ וְכִי־יִתֵּן
מַתָּנָה מִנַּחֲלָתוֹ לְאַחַד מֵעֲבָדָיו וְהָיְתָה לוֹ עַד־שְׁנַת הַדְּרוֹר
יח וְשָׁבַת לַנָּשִׂיא אַךְ נַחֲלָתוֹ בָּנָיו לָהֶם תִּהְיֶה׃ וְלֹא־יִקַּח הַנָּשִׂיא
מִנַּחֲלַת הָעָם לְהוֹנֹתָם מֵאֲחֻזָּתָם מֵאֲחֻזָּתוֹ יַנְחִל אֶת־בָּנָיו
לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יָפֻצוּ עַמִּי אִישׁ מֵאֲחֻזָּתוֹ׃

(מנהג הספרדים, אם הוא שבת ור״ח אומרים אחריה פסוק ראשון ואחרון של הפטרת שבת ור״ח, ואם למחרתו ר״ח אומרים פסוק ראשון ואחרון של מחר חדש)

הפטרת שבת הגדול

בתרי עשר במלאכי סימן ג׳ ד׳—כ״ד.

(למנהג ק״ק אמשטרדם אין מפטירין וערבה רק אם חל בערב פסח, ובזולתו מפטירין בשל פרשה.)

ג ד וְעָרְבָה לַיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים
ה קַדְמֹנִיּוֹת׃ וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי עֵד
מְמַהֵר בַּמְכַשְּׁפִים וּבַמְנָאֲפִים וּבַנִּשְׁבָּעִים לַשָּׁקֶר וּבְעֹשְׁקֵי שְׂכַר־

van den huurknecht, weduwe en wees, en die het recht van
den vreemde buigen, en Mij niet vreezen, zegt de Eeuwige
6 Tsebaoth. Want Ik, de Eeuwige, ben niet veranderd, en gij,
7 zonen van Jakob, zijt niet ondergegaan! Sinds de dagen
uwer vaderen zijt gij afgeweken van Mijne wetten en hebt
gij ze niet in acht genomen; „Keert terug tot Mij, dan keer
Ik gaarne tot u terug!" zegt de Eeuwige Tsebaoth; doch
gij zegt: „In welk opzicht zouden wij moeten terugkeeren?"
8 „Mag de mensch dan God Zijn recht onthouden, dat gij Mij
te kort doet?" Doch gij zegt: „Waarin hebben wij u te
9 kort gedaan?" In de tiende en de heffing! Met de ver-
vloeking zijt gij vervloekt, en toch — Mij blijft gij te kort
10 doen, — het volk in zijn geheel! Brengt eens den geheelen
tiende in de schatkamer, opdat er iets te verteren zij in Mijn
huis, en stelt Mij toch hiermede op de proef, — zegt de Eeuwige
Tsebaoth — of Ik u niet open de zolderluiken des hemels en
u naar beneden stort den zegen tot in den rijksten overdaad!
11 En Ik zal voor u met een scheldwoord wegjagen het weg-
vretend gedierte, opdat het u niet bederve de vrucht van den
bodem; en de wijnstok zal u geen misgewas opleveren op het
12 veld, zegt de Eeuwige Tsebaoth. Dan zullen alle volkeren u
gelukkig prijzen; want gij zult zijn een land van ieders wel-
13 gevallen," zegt de Eeuwige Tsebaoth. „Zeer hard treffen Mij
uwe woorden," zegt de Eeuwige. Doch gij zegt: „Waarin heb-
14 ben wij ons tegen U uitgesproken?" Gij hebt gezegd: „IJdel
is het, God te dienen; en welk voordeel is erbij, dat wij wat
Hij ons ter inachtneming gaf, ook in acht nemen, en dat wij
als in zwart rouwgewaad gehuld gingen wegens den Eeuwige
15 Tsebaoth. Welnu, wij prijzen ze gelukkig, die moedwilligen!
Niet alleen zijn die boosheid-plegers opgebouwd, maar zij heb-
ben ook God op de proef gesteld en werden nochthans gered!"
16 Toen spraken onderling zij, die den Eeuwige vreezen, de een
tot den ander; en de Eeuwige luisterde ernaar en hoorde het
en het werd opgeschreven tot een herinneringsboek vóór Hem,
eene herinnering aan hen, die den Eeuwige vreezen en Zijn
17 naam hoog vereeren. En zij zullen Mij behooren, zegt de
Eeuwige — op den dag, waarop Ik opnieuw een Mij uitsluitend
behoorend eigendom maak; dan zal Ik Mij over hen ontfer-
men, gelijk een man zich ontfermt over zijn zoon, die hem dient.
18 Dan zult gij wederom zien het verschil tusschen den brave en
den booswicht; tusschen hem, die God dient, en hem, die Hem
19 niet gediend heeft. Want zie, de dag komt, brandend gelijk een
oven, dan zullen alle moedwilligen en allen, die boosheid plegen,
als stoppelen zijn en de komende dag zal ze verbranden, zegt
de Eeuwige Tsebaoth — zoodat hij hun niet overlaat wortel noch
20 tak. Maar schijnen zal dan voor u, die Mijn naam vreest, de
zon der genade, en genezing brengt zij op hare vleugelen;

שְׁכִיר אַלְמָנָה וְיָתוֹם וּמַטֵּי־גֵר וְלֹא יְרֵאוּנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃
ו כִּי אֲנִי יְהוָה לֹא שָׁנֵיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי־יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם׃ לְמִימֵי
אֲבֹתֵיכֶם סַרְתֶּם מֵחֻקַּי וְלֹא שְׁמַרְתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם
ח אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה נָשׁוּב׃ הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים
כִּי אַתֶּם קְבָעִים אֹתִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה קְבַעֲנוּךָ הַמַּעֲשֵׂר
ט וְהַתְּרוּמָה׃ בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֶאָרִים וְאֹתִי אַתֶּם קְבָעִים הַגּוֹי
י כֻּלּוֹ׃ הָבִיאוּ אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֵׂר אֶל־בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי
וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־לֹא אֶפְתַּח לָכֶם
יא אֶת אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד־בְּלִי־דָי׃ וְגָעַרְתִּי
לָכֶם בָּאֹכֵל וְלֹא־יַשְׁחִית לָכֶם אֶת־פְּרִי הָאֲדָמָה וְלֹא־תְשַׁכֵּל
יב לָכֶם הַגֶּפֶן בַּשָּׂדֶה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ וְאִשְּׁרוּ אֶתְכֶם כָּל־
יג הַגּוֹיִם כִּי־תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ חָזְקוּ
יד עָלַי דִּבְרֵיכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם מַה־נִּדְבַּרְנוּ עָלֶיךָ׃ אֲמַרְתֶּם
שָׁוְא עֲבֹד אֱלֹהִים וּמַה־בֶּצַע כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְכִי הָלַכְנוּ
טו קְדֹרָנִית מִפְּנֵי יְהוָה צְבָאוֹת׃ וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאַשְּׁרִים זֵדִים
טז גַּם־נִבְנוּ עֹשֵׂי רִשְׁעָה גַּם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמָּלֵטוּ׃ אָז נִדְבְּרוּ
יְרֵאֵי יְהוָה אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב יְהוָה וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר
יז זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי יְהוָה וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ׃ וְהָיוּ לִי אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סְגֻלָּה וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר
יח יַחְמֹל אִישׁ עַל־בְּנוֹ הָעֹבֵד אֹתוֹ׃ וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק
יט לְרָשָׁע בֵּין עֹבֵד אֱלֹהִים לַאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ׃ כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא
בֹּעֵר כַּתַּנּוּר וְהָיוּ כָל־זֵדִים וְכָל־עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ וְלִהַט אֹתָם
הַיּוֹם הַבָּא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא־יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ
כ וְעָנָף׃ וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ

dan zult gij te voorschijn treden en huppelen als mestkalveren.
21 En gij zult de booswichten vertreden, want zij zullen tot asch
geworden zijn onder de zolen uwer voeten; op den dag, die
22 Ik doe ontstaan, zegt de Eeuwige Tsebaoth. Gedenkt de leer
van Mijn dienaar Mozes, die Ik hem op den Choreb geboden
23 heb voor geheel Israël, wetten en rechtsvoorschriften! Zie,
Ik zend u den profeet Elija, voordat de dag des Eeuwigen
24 intreedt, de groote en de eerbiedwekkende. Hij zal het hart
der ouders terugvoeren tot de kinderen en het hart der kin-
deren tot hunne ouders, opdat Ik niet kome en het land sla
met den ban!

23 Zie, Ik zend u den profeet Elija, voordat de dag des Eeuwigen komt, de groote en de eerbiedwekkende!

קריאה למפטיר בשבת וראש חדש

סֶלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֶלֶת
מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד: וְעִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן סֶלֶת מִנְחָה
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה:
וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת
הַהִין לַכֶּבֶשׂ יַיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: וּשְׂעִיר
עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ:

Haphtara van Shabbath-Rosh Chodesh.

Jesaja 66,1—24.

66 1 Zoo zegt de Eeuwige: de hemel is Mijn troon en de aarde
de bank Mijner voeten! wat is 't dus voor een huis, dat gij
voor Mijn Naam zoudt bouwen, en welke is de plaats, waar
2 Ik zou rusten? Terwijl deze allen Mijne hand heeft gemaakt,
waardoor deze allen ontstonden, — is het gezegde des Eeuwigen.
Doch op dezen richt Ik Mijn blik: op den arme en den geslagene
3 van geest en die siddert op Mijn woord. Doch — die den stier
[Mij ter eere] slacht, is [tegelijk] een mannenmoorder; die [Mij]
het lam offert, een hondenwurger; wie [Mij] een meeloffer
brengt, zwijnenbloed [plengt hij voor de afgoden]; wie als
herinnering wierook brandt, hij zegent tegelijk onrechtmatig-
heid [afgoden]; evenals zij verkoren hebben hunne wegen en
4 in hunne gruwelen hun ziel behagen had, — Zoo zal ook Ik

כא וְיָצָאתֶם וּפִשְׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק : וְעַסּוֹתֶם רְשָׁעִים כִּי־יִהְיוּ
אֵפֶר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם בַּיּוֹם אֲשֶׁר־אֲנִי עֹשֶׂה אָמַר יְהוָה
כב צְבָאוֹת : זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֹתוֹ בְחֹרֵב
כג עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים : הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת
כד אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא : וְהֵשִׁיב
לֵב־אָבוֹת עַל־בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם פֶּן־אָבוֹא וְהִכֵּיתִי
כג אֶת־הָאָרֶץ חֵרֶם : הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא
יום יהוה הגדול והנורא :

קריאה למפטיר בשבת וראש חדש

במדבר כ"ח ט'—ט"ו

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת
מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ : עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ
עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ : פ
וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם
וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְמִימִם : וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים

הפטרת שבת וראש חדש

בישעיה סימן ס"ו א'—כ"ד

(בשבת וראש חדש מפטירים **השמים כסאי** ; אבן נדחית מפני הפטרת פ' **החדש**.)

סו א כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַּיִת
ב אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי : וְאֵת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי
עָשְׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־
ג רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי : שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה
עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן
ד גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בִדְרָכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה : גַּם־אֲנִי

ר"ח

verkiezen hen smadelijk te behandelen en hunne verschrikkingen zal Ik hun brengen; omdat Ik geroepen heb en niemand antwoordde, Ik gesproken heb en zij niet luisterden, maar zij bleven doen wat kwaad was in Mijne oogen, en waarin Ik
5 geen behagen schepte, kozen zij. Hoort het woord des Eeuwigen, gij, die siddert op Zijn woord! Uwe broeders, die u haten, die u verstooten, zeggen: „Ter wille van Mijn naam moge de Eeuwige Zijne heerlijkheid toonen, dat wij aanschouwen uwe
6 vreugde en dezen [wij] beschaamd worden!" Stem van gedreun uit de stad! Stem uit den tempel! Stem des Eeuwigen, die ver-
7 gelding betaalt Zijnen vijanden! Vóór zij weeën voelt, heeft zij gebaard; vóórdat smart over haar komt, heeft zij een knaapje
8 doen uittreden. Wie heeft dergelijks gehoord, wie zoodanigs gezien? Ontstaat onder weeën een land in één dag? Wordt een volk in één maal geboren? Want bij de weeën heeft Tsion ook
9 reeds gebaard hare kinderen! Zou Ik tot den barensstoel brengen en niet doen geboren worden, zegt de Eeuwige; zoude Ik,
10 die doe baren, den schoot sluiten? zegt uw God. Verheugt u met Jerusalem en jubelt over haar, allen die haar bemint! Verblijdt u met haar in volle blijdschap, gij allen, die thans
11 over haar rouw bedrijft! Opdat gij kunt zuigen en u verzadigen aan de borst harer vertroostingen; opdat gij kunt slurpen en u te goed doen aan den prangenden overvloed harer
12 heerlijkheid. Want zoo zegt de Eeuwige: Zie, Ik leid tot haar als een stroom den vrede en als een overvloeiende beek de heerlijkheid der volkeren, en die zult gij zuigen; op de
13 zijde zult gij gedragen worden en op knieën geliefkoosd. Als een man, dien zijne moeder troost, zoo troost Ik u en met
14 Jerusalem zult gij vertroost worden. Dan zult gij zien en zal uw hart zich verblijden en uwe beenderen zullen als het gewas bloeien; dan wordt de hand Gods bekend aan Zijne dienaren,
15 terwijl Hij toornt met Zijne vijanden. Want zie, de Eeuwige — in vuur komt Hij, en als een dwarrelwind zijn Zijne wagens, om Zijn toorn te doen overgaan in ziedende gramschap en
16 Zijne bedreiging in vuurvlammen. Want met vuur houdt de Eeuwige gericht en met Zijn zwaard met alle vleesch; zoodat talrijk zijn de door het zwaard des Eeuwigen doorboorden.
17 Die zich zeggen te heiligen en te reinigen met het oog op de [heilige, den afgoden gewijde] tuinen, achter één in het midden; maar die eten het vleesch van zwijnen, onrein gewriemel en muizen; te zamen gaan zij te gronde, is het gezegde des
18 Eeuwigen. Ik! — hunne handelingen en hunne gedachten zal Ik..! Zij komt, [de ure], om te verzamelen de volkeren en de
19 talen; dan zullen zij komen en zien Mijne heerlijkheid! Ik zal in hen een teeken geven en Ik zal van hen vluchtelingen uitzenden naar de volkeren, naar Tharshiesh, Poel en Loed,

אַבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה
דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי
ה בָּחָרוּ׃ שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם
שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם
ו וְהֵם יֵבֹשׁוּ׃ קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם
ז גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃ בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלְדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֶבֶל לָהּ
ח וְהִמְלִיטָה זָכָר׃ מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל אֶרֶץ
בְּיוֹם אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן
ט אֶת־בָּנֶיהָ׃ הֲאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה אִם־אֲנִי
י הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃ שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ
בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃
יא לְמַעַן תֵּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשַּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֻצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם
יב מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם
וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם
יג תְּשָׁעֲשָׁעוּ׃ כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם
יד וּבִירוּשָׁלַם תְּנֻחָמוּ׃ וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וַעֲצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא
טו תִּפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו׃ כִּי־
הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ
טז וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־
יז בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה׃ הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמְטַהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת
אַחַר אַחַד* בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו
יח יָסָפוּ נְאֻם־יְהוָה׃ וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ
יט אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃ וְשַׂמְתִּי בָהֶם
אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם | פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד

אחת ק׳

die den boog hanteeren, naar Thoebal en Jawan; de verre eilanden, die de mare van Mij niet hebben gehoord en niet hebben gezien Mijne heerlijkheid, — en zij zullen Mijne heer-
20 lijkheid verkondigen onder de volkeren. Dan zal men al uwe broeders uit alle volkeren als geschenk brengen ter eere des Eeuwigen, met paarden en wagens, in draagstoelen en met muilezels en met dromedarissen op Mijnen heiligen berg, Jerusalem, zegt de Eeuwige; gelijk de zonen Israëls het meeloffer
21 brengen in rein vaatwerk naar het huis des Eeuwigen! En ook van hen zal Ik nemen tot priesters, tot Levieten, zegt de
22 Eeuwige. Want — evenals de nieuwe hemel en de nieuwe aarde, die Ik bezig ben te maken, vóór Mij bestaan, is het gezegde des Eeuwigen, zoo zal uw kroost bestaan blijven en
23 uw naam. Dan zal het zijn: na verloop van een maand op zijn nieuwemaansdag en na verloop van een week op zijn rustdag, zal alle vleesch komen om zich vóór Mijn aangezicht neder te werpen,
24 zegt de Eeuwige. Zoo zij dan uitgaan, zullen zij zien de ontzielde lichamen der mannen, die tegen Mij gezondigd hebben; want de hen verterende worm zal niet sterven, het aan hen brandende vuur niet gebluscht worden en zij zullen tot afschuw worden voor alle vleesch!

Doch het zal zijn: telkens na een maand op zijn nieuwemaansdag en na eene week op zijn rustdag zal komen alle vleesch om zich neder te werpen vóór Mijn aangezicht; — zegt de Eeuwige.

(De Portugeesche Israëlieten voegen, indien ook den volgenden dag Rosh Chodesh is, aan deze Haphtara nog het eerste en laatste vers van de hier volgende Haphtara toe.)

Haphtara voor den Shabbath op den dag vóór het Nieuwemaansfeest.

I Sam. 20,18—42.

20 18 En Jonathan zeide tot hem: „Morgen is nieuwemaansdag; dan zult gij gemist worden, wanneer uw zitplaats zal worden opge-
19 nomen. Welnu, drie dagreizen zult gij verre afdalen en komen tot de plaats, waar gij u op den dag der [bekende] gebeurtenis [1]) hebt verborgen; en gij zult u nederzetten bij den wegwijzer-
20 steen. En ik, ik zal drie pijlen naar den kant afschieten, als
21 om voor mij op een doel te schieten. En zie, dan zal ik mijn jongen bediende de opdracht geven: „Ga heen, zoek de pijlen!" Indien ik dan tot den jongen zeggen zal: „Zie de pijlen zijn van u af hierheen", neem hem [een er van] dan en kom, want
22 vrede is u en niets nadeeligs, zoo waar de Eeuwige leeft! Doch

[1]) Bij Shaoel's aanslag op David; vgl. I Sam. 19,10.

מִשְׁכֵּי קֶשֶׁת תּוּבַל וָיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־
ג שָׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם: וְהֵבִיאוּ
אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם ׀ מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀ מִנְחָה לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב
וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבִכְרָכֹרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַם אָמַר
יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית
ג יְהוָה: וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה: כִּי כַּאֲשֶׁר
ב הַשָּׁמַיִם הֶחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים
ג לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם: וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ
בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי
ד אָמַר יְהוָה: וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי
תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר:

והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר יהוה:

(מנהג ספרדים, אם חל ר"ח ביום ש"ק ולמחרתו ביום א', להוסיף פסוק ראשון ואחרון של הפטרת **מחר חדש** הבאה).

הפטרה לערב ראש חדש שחל בשבת

בשמואל א' סימן כ' י"ח—מ"ב.

(**בשבת** וערב ר"ח מפטירים של **מחר חדש**, אכן נדחית מפני הפטרת פרשת **החדש**.)

ב יח וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפָּקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ:
יט וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָׁם
כ בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאֵזֶל: וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים
כא צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה: וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ
מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים ׀ מִמְּךָ
כב וָהֵנָּה קָחֵנּוּ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה: וְאִם־כֹּה

indien ik aldus zal zeggen: „Zie de pijlen liggen van u
23 af verderop", ga dan, want de Eeuwige zendt u weg! En
de zaak, die ik en gij hebben afgesproken, — zie, daarvoor
is de Eeuwige getuige tusschen mij en u tot in eeuwigheid!"
24 Nu verborg zich David op het veld; en het was nieuwemaans-
dag, toen zette zich de koning aan den maaltijd om te eten.
25 En de koning zat op zijn zetel, gelijk telken male, op de zit-
plaats aan den muur, toen stond Jonathan op en Abner zette
26 zich aan Shaoel's zijde; en David's plaats bleef onbezet. En
Shaoel sprak niets op dien dag; want hij zeide: „Het is zeker
27 een toeval, hij is misschien niet rein, zeker niet rein!" Nu
was het den dag na den nieuwemaansdag, den tweede [der
maand], toen weder de plaats van David onbezet werd gevonden,
zeide Shaoel tot zijn zoon Jonathan: „Waarom is Jishai's zoon
28 noch gisteren noch heden ter maaltijd gekomen?" En Jonathan
antwoordde Shaoel: „David heeft van mij verlof gevraagd om
29 naar Beth-Léchem te gaan. Hij zeide namelijk: „Laat mij
heengaan, want een familie-offerfeest hebben wij in de stad, —
en hij, mijn broeder, heeft het mij bevolen; en nu, indien ik gunst
in uwe oogen gevonden heb, laat ik mij dan mogen terug-
trekken en mijne broeders gaan zien"; — daarom is hij
30 niet aan de tafel des konings gekomen." Nu ontbrandde de
toorn van Shaoel tegen Jonathan en hij zeide tot hem: „Gij
zoon van meest verdwaasde weerspannigheid! Ik weet immers
lang, dat gij dien zoon van Jishai de voorkeur geeft, tot uwe
eigen schande en tot schande voor de schaamte uwer moeder!
31 Want alle dagen, zoolang die zoon van Jishai leeft op den
aardbodem, zult gij en uw koningschap niet op hechten grond-
slag gevestigd zijn; welnu, zend heen en laat hem tot mij
32 halen, want een kind des doods is hij!" En Jonathan antwoordde
zijn vader Shaoel en zeide tot hem: „Waarom zal hij gedood
33 worden? Wat heeft hij gedaan?" Toen wierp Shaoel den
spies tegen hem om hem te treffen; en nu wist Jonathan,
dat het vanwege zijn vader vast besloten was, David te dooden.
34 En Jonathan stond op van de tafel in brandenden toorn; en
hij at niet op den tweeden dag der maand eenige spijs, want hij
was verdrietig om David [en] daar zijn vader hem smadelijk
35 had behandeld. Nu was het in den morgen: toen ging Jonathan
uit naar het veld, naar de met David bepaalde plaats, en een
36 kleine jongen was bij hem. Nu zeide hij tot zijn jongen: „Loop,
zoek toch de pijlen, die ik schiet." De knaap liep heen en hij
37 schoot den pijl, zoodat hij hem [den knaap] voorbij vloog. Toen
nu de jongen kwam tot de plaats van den pijl, dien Jonathan
had geschoten, riep Jonathan den knaap achterna en zeide:
38 „De pijl is immers van u af verderop." En Jonathan riep
den jongen achterna: „Spoedig, haast u, blijf niet staan";

אֹמַר לָעֲלֵם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וְהָלְאָה לָּךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה׃
כג וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאַתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־
כד עוֹלָם׃ וַיִּסְתֹּר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־הַלֶּחֶם
כה לֶאֱכֹול׃ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם | בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב
הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֶד מְקוֹם דָּוִד׃
כו וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי
כז טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר׃ וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֶד
מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי
כח גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל
כט נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃ וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח
מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן
בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אַחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן
ל הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת
הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת
לא אִמֶּךָ׃ כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן
אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא׃
לב וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה
לג עָשָׂה׃ וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן
לד כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד׃ וַיָּקָם יְהוֹנָתָן
מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בְּחָרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם
לה כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִימוֹ אָבִיו׃ וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא
לו יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ
רֻץ מְצָא־נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אֲנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־
לז יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ׃ וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה
יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ
לח וְהָלְאָה׃ וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד

שיר השירים.

HET HOOGLIED.

לט וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּי וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו: וְהַנַּעַר לֹא־
מ יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר: וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן
אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר:
מא הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ
שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְׁקוּ ו אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ
מב עַד־דָּוִד הִגְדִּיל: וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר
נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ו בֵּינִי
וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֶךָ עַד־עוֹלָם:

---

en de jongen van Jonathan zamelde de pijlen op en kwam toen
39 tot zijn heer. En de knaap had niets gemerkt; slechts Jonathan
40 en David wisten de zaak. En Jonathan gaf zijn gereedschap
aan den jongen, dien hij had, en zeide tot hem: „Ga heen,
41 breng het naar de stad." De knaap was juist heengegaan, —
en David stond op van bij de Zuidzijde [van den wegwijzers-
steen] en viel op zijn aangezicht ter aarde en wierp zich drie-
maal neder; en zij kusten de een den ander en weenden de
42 een met den ander, totdat David het sterkst weende [1]). Toen
zeide Jonathan tot David: „Ga tot vrede! Daar wij immers
beiden hebben gezworen bij den naam des Eeuwigen, zeggende:
De Eeuwige zal zijn tusschen mij en u en tusschen mijn kroost
en uw kroost, tot in eeuwigheid!"

---

[1]) V. a. zich vermande.

VOORBERICHT.

Tot goed begrip van het doel der bij de vertaling van dit Bijbelboek gevoegde aanteekeningen, acht ik het noodig, in enkele woorden mijne opvatting van het boek in zijn geheel en van zijne strekking uiteen te zetten. Wat den uiterlijken vorm betreft, bevat het boek de beschrijving van de liefde, door Salomo opgevat voor Shoelammieth, een eenvoudig landmeisje, het inbegrip van lichamelijke schoonheid, maar tevens van reine kuischheid en echt vrouwelijke zieledeugd. Het beschrijft, hoe de liefde ontstaat, hoe de minnenden elkander zoeken en vinden, de viering van het huwelijk, de dan volgende verkoeling en verzoening, dan wordt de bruid als heerlijk schoone, maar steeds ootmoedige vorstin beschreven, om met de bevestiging van het liefdeverbond in de geboorteplaats van Shoelammieth te eindigen. Zonder drama te zijn, heeft het boek in zooverre dramatischen vorm, dat zonder verdere aanduiding, dan uit den inhoud der woorden blijkt, verschillende personen sprekend worden ingevoerd. Ook de plaats en de tijd der handeling verandert herhaaldelijk. Hoewel nu in ons boek menschelijke liefde behandeld wordt, is toch toon en geest van het stuk zoo rein mogelijk. Niettemin ontstond ook in de Rabbijnsche scholen in de laatste eeuw vóór en de beide eerste eeuwen ná de gewone jaartelling herhaaldelijk discussie, of ons boek te recht of ten onrechte in den kanon der gewijde geschriften was opgenomen. Bij de opname, evenals later bij de handhaving, in den kanon schijnt men het boek zooal niet zuiver allegorisch, dan toch als typisch beeld te hebben opgevat voor de verhouding van Israël = Shoelammieth tot Zijn Schepper = Salomo. Als zuivere allegorie opgevat, zouden alle, ook de kleinste, trekjes in de beschrijvingen van personen en toestanden hun tegenbeeld moeten vinden in het geallegoriseerde, wat tot de meest gewrongen opvattingen aanleiding moet geven. Als globaal beeld verklaard, behoeven slechts de hoofdtrekken in verband te worden gebracht met de in de personen der handeling gesymboliseerden. Ik geloof daarom, dat deze laatste opvatting verre de voorkeur verdient. Zeker is, dat wij niet te doen hebben met een שיר עגבים (Ez. 33,32), een op zinnelijkheid berekenden liefdezang; wát in het boek getypeerd wordt, daarover loopen de meeningen uiteen, hoewel de meeste verklaarders op het voetspoor van Midrash aan de liefde tusschen God en Israël denken.

Bij onze verklaring echter hebben wij ons streng bij den tekst gehouden en eenvoudig samenhang, gedachtengang en moeilijke uitdrukkingen enz. trachten op te helderen, terwijl wij ons van uiteenzetting van de toepassing der gebruikte beelden geheel hebben onthouden. Voor de daaromtrent bij oudere en nieuwere Joodsche schrijvers gangbare opvattingen verwijzen wij den deskundige naar de Commentatoren zelve.

HET HOOGLIED.

I.

2 1 Lied der liederen, dat van Salomo is. „Hij kusse mij van
de kussen zijns monds, — want heerlijk is uw kozen meer,
3 dan wijn! Voor den reuk zoo genotrijk uw oliën! als uitge-
goten olie geurt uw naam! daarom voelen liefde voor u jonge-
4 dochters!" „Trek mij — wij loopen hard u achterna" —, zoo
bracht mij de koning in zijn binnenvertrekken — „„wij willen
juub'len en in 't hart ons verblijden met u"" — „laat ons
roemend herdenken uw kozen, hooger dan den besten wijn —

HOOFDSTUK I. 1. שיר השירים, *lied der liederen*, d. w. z. het voortreffelijkste onder de liederen, niet: *lied van liederen*, uit verschillende zangen bestaande (MALBIEM); evenmin: *lied uit de* talrijke *liederen*, wat door שיר משירי zou moeten zijn uitgedrukt. De uitdrukking is als in עבד עבדים, Gen. 9,25, *slaaf in den hoogsten graad*, eene omschrijving van den overtreffenden trap. De bepalende ה' was hier bij het tweede woord noodig, omdat men een bepaald lied op het oog heeft, dat als het voortreffelijkste geroemd wordt. — אשר לשלמה, *dat van Salomo is*, d. w. z. v. s. door hem vervaardigd; volgens anderen: hem betreffende, dat over Salomo handelt. Het betr. voornw. אשר slaat op שיר, niet op השירים; men vatte dus niet op: *voortreffelijkste van Salomo's liederen*, maar: *voortreffelijkste van alle liederen, dat door Salomo* vervaardigd is. — De vraag, of ons boek al of niet door koning Salomo is geschreven, hangt voor een groot deel van subjectieve indrukken af. De Joodsche overlevering neemt het zeker aan. De ontwikkeling der oud-Hebreeuwsche taal is ons te weinig bekend, om uit het gebruik van bepaalde wendingen en uitdrukkingen iets met zekerheid te kunnen afleiden. Terwijl bijv. velen uit het bezigen van —ש voor אשר als betrekkelijk voornw. concludeeren tot den lateren tijd van vervaardiging, meent o. a. DELITSZCH dat de oudste oorspronkelijkste vorm van het woord juist ש was; dit komt dan ook in Rechteren als noord-Palaestinensisch provincialisme voor. De oude zangen en klaagliederen gebruiken het als stijlversiering, terwijl het in het oude proza ongebruikelijk is. Ons boek gebruikt nu 'ש overal, behalve in het zuiver prozaische opschrift. Evenzoo bezigt Jeremia in zijn profetisch boek steeds אשר, in zijne Klaagliederen daarentegen 'ש.

Eerste deel: 1,2—2,7. Het ontstaan der liefde in de harten der minnenden.

2. Naar RASHIE en IBN 'EZRA spreekt hier Shoelammieth; volgens anderen: de aan het maal in het vorstelijk paleis gezeten dochteren Jerusalems (vs. 5); voor die laatste opvatting wordt aangevoerd, dat Shoelammieth toch niet zelve zal melding maken van liefdeblijken van andere vrouwen! Naar mijne meening echter zegt het slot van vs. 3 niets anders dan: „Zooals ik, zoo zullen wel alle vrouwen voor u in liefde moeten ontvlammen!" Het is niet ijverzuchtige, maar in onbegrensde bewondering verzonken liefde, die meent, dat aller oogen moeten zien als de hare! — Shoelammieth is verzonken in de herinnering aan hare liefde, haar beminde is niet bij haar, — maar aan hem denkend, (ישקני in den

שיר השירים.

א

א שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה׃ יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי־
ב טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן׃ לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים שֶׁמֶן תּוּרַק
ג שִׁמְךָ עַל־כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ׃ מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָּרוּצָה הֱבִיאַנִי
ד הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בָּךְ נַזְכִּירָה דֹדֶיךָ מִיַּיִן מֵישָׁרִים

---

derden persoon) ziet ze hem als het ware tegenover zich en gaat aanstonds in den tweeden persoon voort. — דודיך, *uwe liefdebetuigingen*, liefkozingen. — טוב, hier in zinnelijke beteekenis: *goed*, genotbiedend.

3. **לריח שמניך טובים**, RASHIE: *voor den reuk zijn uwe oliën heerlijk*; anderen, daar ריח meestal *geur* en het werkw. *geur verspreiden*, niet: *reuk* en *geur in zich opnemen* beteekent: *wat den geur betreft, zijn uwe oliën goed.* — שמן תורק. Het overigens altijd mannelijke שמן is hier vrouwelijk gebruikt, misschien om den woordklank, om niet twee zachte letters נ en מ op elkander te doen volgen: *als olie, die gewoonlijk wordt uitgegoten*, niet zalfolie, maar parfum-olie, die in de zaal wordt gesprenkeld, om aangenamen geur te verspreiden, als bijv. rozenolie. FÜRST vat תורק als eigennaam op: *Toerak-olie*, een naam, die nooit meer voorkomt. — עלמות, *huwbare meisjes*, in den ontwikkelingsleeftijd. — **אהבוך**, de Pa'él-vorm, die gewoonlijk onovergankelijk is, hier zooals meermalen transitief, met pathos: *hebben u innig lief.* Vs. 2 en 3 vormen één strophe van vijf regels, waaraan vs. 4 eveneens met vijf regels geheel beantwoordt.

4. **משכני**, *trek mij* met touwen van liefde, (vgl. Hosheá 11,4) d. w. z. gaarne wil ik mij door u laten leiden; אחריך נרוצה, *wij*, d. i. ik *wil gaarne u volgen*; anderen, tegen de toonteekens: משכני אחריך, *trek mij u achterna, laat ons samen* hard *wegloopen!* — Zij herinnert zich een feit, een oogenblik van hoogst geluk, toen zij hare liefde bekende. Na die bekentenis *bracht mij de koning* חדריו, *in zijne binnenste vertrekken*, — de huiselijke vertrekken liggen achter in het huis — en sprak tot mij: „*Wij willen ons jubelend verheugen met u*". — בך is, naar ik meen, hier als vrouwelijke vorm op te vatten. — נזכירה, *wij*, d. w. z. ik *wil* met roem en genoegen *herdenken uw liefkozingen*, eig. in herinnering brengen, maar zeer dikwijls: huldigen, roemen (vgl. Ps. 45,18 אזכיר שמך). — מישרים אהבוך, bij de herinnering aan zijne liefde, komt zij terug op de slotwoorden der vorige strophe, waar zij gezegd heeft, dat alle meisjes haren geliefde beminnen, en zegt hier: zoo zij hooren van uw kozen, *zullen zij u* zeker allen *oprecht liefhebben!* Anderen: *terecht beminnen zij u*; dit kan echter moeilijk door מישרים zijn uitgedrukt; nog anderen: *oprechten beminnen u*, מישרים = אנשי מישרים; in den samenhang geheel onpassend. — Is hier niet Shoelammieth, maar de „dochteren van Jerusalem" aan het woord, dan vatte men het vers aldus op: zoo gij mij trekt, zouden wij, ieder onzer, gaarne u volgen; *als de koning mij*, zegt de spreekster, *gevoerd heeft in zijne vertrekken*, — „dan

5 oprecht beminnen z'u!" Wel ben ik zwart, maar sierlijk toch,
gij docht'ren van Jerusalem! als Kedars tenten zwart, als Sa-
6 lomo's tapijten. Ziet mij er niet op aan, dat 'k donker ben
van kleur, dat mij door warmtegloed de zon zoo heeft ver-
brand; — mijner moeder zonen werden vergramd op mij; zij
stelden m' aan tot wijngaard-wachteresse — mijn eigen wijn-
7 gaard kon ik niet bewaken! — O, deel mij mede toch, gij,
dien mijn ziel bemint, — waar weidt gij toch? waar doet g'uw
kudde liggen, als straks het middag wordt? Waarom toch zou ik
zijn als een, die zich omhult, en rondgaan langs de kudden van
8 uw metgezellen?" — „Als gij het nog niet weet, gij schoonste
van de vrouwen, ga heen dan toch, de kleinvee-sporen volgend,

---

zullen wij allen *jubelen en ons verheugen over u*, geliefde!" — zeggen de aanwezige vrouwen, — *wij zullen prijzen uw kozen meer dan wijn* enz. — — גיל is verwant met חיל, zich draaien, krimpen van pijn, vandaar speciaal bij een barende; — het beteekent: eene in beweging zich uitende vreugde: van vreugde springen en juichen; שמח duidt meer de *vrolijke stemming* aan, en beteekent v. s. letterlijk, naar uit het Arabisch blijkt: *glad gemaakt zijn*, zoodat de rimpels zijn weggestreken. — מיין, *meer dan* den door u geboden *wijn*, het beeld van 's konings gaven, in tegenstelling met zijn persoon; of als in vs. 2, meer dan de geur en het genot, ons door den fijnsten wijn verschaft; v. a. bedwelmender dan wijn; sommigen vatten de woorden דודיך מיין als één begrip op: *wij willen ons* eeuwig *herinneren uwe liefkozingen*, die zooveel beter zijn *dan wijn*.

5. Nu wendt zich Shoelammieth tot de haar met verbazing aanhoorende „dochteren Jerusalems", die niet kunnen begrijpen, dat zij door den koning zou zijn uitverkoren. — שחורה, niet juist *roetzwart* als een Ethiopiër, maar donkerkleurig. — ונאוה, volgens IBN 'EZRA, van אוה, begeeren, — *begeerlijk*; v. a. van נאו = נאה, waarvan dan een bijv. naamw. mannel. נָאוֶה, vrouwel. נָאוָה, dat dan beteekent: doelmatig, passend, aardig, mooi. — אהל, eig. de *woonplaats*; hoewel oorspronkelijk *tent*, dus de tijdelijke woning van een herder of dgl. die geen vaste verblijfplaats heeft, — terwijl בית de vaste woning, het nachtverblijf aanduidt, — worden zij voor elkander gebruikt is אהל dikwijls het *huis* van den trekkenden herder, en בית de *tent* van den gevestigden boer. — כאהלי קדר, *als de tenten der Kedar-zonen*, een Arabische volksstam, die in tenten met geitenharen dekkleeden wonen, die donkerkleurig zijn; (קק, een geitenharen kleed, is het gewone rouwgewaad). — כיריעות, al ben ik zwart als Kedars tenten, toch durf ik mij vergelijken met de kostbare prachttapijten van Salomo's zomertent!

6. אל תראני, *ziet mij er niet op aan; kijkt mij niet zoo aan*, zou אל תראו בי moeten luiden. — שחרחרת, *zwartachtig*, donker van huidskleur. — ששזפתני, óf: *dat*, parallel met שאני, óf: *daar*, afhankelijk: omdat de zon mij door haren gloed heeft verbrand. Dan zou zij de oorzaak van haar zwartzijn opgeven en zou השמש, als oorzaak, vóór het werkwoord genoemd moeten zijn. — שזפתני. שזף, ook Job 3,9 en 41,10 voorkomend, beteekent v. s. eig. *door zijn blik in gloed brengen*, in brand zetten; de stralen van het oog verzamelen zich, als het ware, op de zaak, die zij scherp bekijken, als in een brandpunt; v. a. eenvoudig: *kijken*; שמש, hoewel gewoonlijk mannel., wordt hier vrouwel. gebruikt, misschien om de fijnvoelende liefde niet te kwetsen; niet de mannelijke, maar de vrouwenblik der zon heeft haar

ה אֲהֻבָךְ׃ שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה בְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם כְּאָהֳלֵי קֵדָר
ו כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה׃ אַל־תִּרְאוּנִי שֶׁאֲנִי שְׁחַרְחֹרֶת שֶׁשְּׁזָפַתְנִי
הַשָּׁמֶשׁ בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ־בִי שָׂמֻנִי נֹטֵרָה אֶת־הַכְּרָמִים כַּרְמִי
ז שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי׃ הַגִּידָה לִּי שֶׁאֲהֵבָה נַפְשִׁי אֵיכָה תִרְעֶה
אֵיכָה תַּרְבִּיץ בַּצָּהֳרָיִם שֶׁלָּמָּה אֶהְיֶה כְּעֹטִיָּה עַל עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ׃
ח אִם־לֹא תֵדְעִי לָךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים צְאִי־לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן

---

zoo scherp getroffen! — בני אמי, mijne stiefbroeders, *de zonen mijner moeder*, van een man, die niet *mijn* vader is. Shoelammieth's vader wordt niet genoemd, wél hare moeder. Zij schijnt dus als halve weeze voorgesteld te worden, wier moeder ten tweeden male gehuwd is, — of reeds vroeger gehuwd was en kinderen heeft. Die stiefbroeders voeren het hoogste woord in huis. — נִחֲרוּ = נֶחֱרוּ, van חרה, *vertoornd worden*; v. a. van חרר = נֶחֱרוּ, welke stam echter wel vuurgloed of koortsgloed, echter niet gloed van toorn beteekent. — כרמי שלי, *mijn eigen wijngaard*, mijn persoon, d. i. v. s. mijne schoonheid, mijn teint enz.; v. a. mijn persoon, die zich door liefde heeft laten omstrikken, — min waarschijnlijk; daar zij immers hare zwarte kleur verklaren wil, en bovendien hier voor eene weemoedige herinnering in den zin van: ach, hadde ik mij zelve maar beter bewaakt! geen plaats is.

7. Of Salomo zich haar als herder heeft voorgedaan, of dat zij, als eenvoudig landmeisje, zich den koning liefst als herder denkt, is niet zeker. De opvatting, die in den herder Shoelammieth's eigenlijken geliefde ziet, naar wien zij verlangt, terwijl zij door Salomo in zijn paleis wordt gevangen gehouden, komt mij min waarschijnlijk voor. De herder en Salomo zijn waarschijnlijk één persoon. — Shoelammieth wil gaarne hareu beminde weer zien; en roept nu uit: laat mij toch weten, gij mijn niet aanwezige geliefde, waar gij thans weidt, waar gij uw kudde, als het middag is geworden, doet neerliggen, rustig herkauwende; dan heeft hij tijd en rust, dan kunnen zij samen zijn. — צהרים, van צהר, *glans*; het tweevoud: dubbel, zeer sterk, intensief licht; de middag. — איכה = איפה, *waar*; de gewone beteekenis van het woord is wel: *hoe*, maar dat berust alleen op conventionneel spraakgebruik; de vormen כֹּה, כָּה met de vraagvorm אֵי verbonden, kunnen beteekenen: waar, wanneer en hoe. — אשר למה, = שלמה, *want waarom*; — waarom zou ik nu zoekend moeten rondgaan bij de kudden uwer vakgenooten? — כעטיה, van עטה = עָטָה (evenals כִּבְיָה, הִמְיָה, פִּרְיָה), *omhullen*, als iemand die het hoofd zich omhult òf uit verdriet, als teeken van rouw, — òf om door schijnbare ingetogenheid zich als ontuchtig te doen kennen. (Vgl. Gen. 38,14). Waarom, vraagt zij, zou ik moeten rondgaan bij de herders, vragend naar mijn beminde, als ware ik een zich in sluier hullende ontuchtige, die een boeleerder zoekt? — Anderen, naar Jer. 43,12: *omhuld* ter beschutting tegen ongunstig weder.

8. Spottend roepen de dochteren Jerusalems haar toe: als gij dan niet weet, waar uw geliefde weidt, dan behoeft gij nog niet de herders te

9 en weid uw lammetjes nabij de herderstenten!" — „Met merrie
10 van Egyptisch span stel, mijn geliefde! ik u gelijk. Lief zijn
uw wangen in bellenversiering, uw hals in tooi van aanrijg-
11 snoeren! Bellen van goud zullen wij voor u maken, met
12 zilverstippen rijkgesierd." — „Wijl nog de koning wijlt in den
kring van zijn tafel, — heeft mijn nardus zijn geuren gespreid
13 en gegeven! Een myrrhetuil is mijn geliefde mij, die rust in
14 den nacht aan mijn boezem. Een cyprus-tros is mijn ge-
15 liefde mij, uit 'En-Gedie's rijke hoven!" — „Zie, gij zijt schoon,

---

vragen; wij, meer ervaren, weten raad om zonder vragen het spoor te vinden: volg het spoor van het kleinvee, ga zelve als herderin uw lammetjes weiden dicht bij de verblijfplaats der herders, — dan zult ge hem wel vinden. — היפה בנשים kan ironisch worden opgevat, of ernstig, doordien de geestdrift, waarmee Shoelammieth heeft gesproken, ook voor de dochteren van Jerusalem haar schoonheid doet erkennen. — Zij weten wel, dat Salomo nabij is, maar willen op Shoelammieth's naïviteit ingaan. Terwijl Shoelammieth vs. 7 wel spreekt van: *weiden*, en *doen neerliggen*, maar de *kudden* niet noemt, stellen de dochteren Jerusalems spottend juist dit op den voorgrond; zij geven haar echter niet *bokken*, het beeld der zinnelijkheid, maar *lammetjes*, teedere, jonge diertjes, waaraan de herderin hare toewijdende liefde moet geven, als kudde.

9—11. Salomo komt thans te voorschijn en spreekt Shoelammieth toe, die 12—14 hem beantwoordt. — לסוסתי = לסוסה, *een vrouwelijk paard*, de י is bijgevoegd, een overblijfsel van een ouden tweeden naamval; ook Gen. 49,11 komt die vorm voor, gevolgd door een voorzetsel, zonder dus in סמיכות te staan. — ברכבי פרעה, letterl. *de wagens van Phar'o*, hier voor de *bespanning* der wagens, de paarden. *Egyptische paarden* waren door Salomo in groot aantal ingevoerd; zij waren oudtijds even beroemd als later Arabische. *Paarden van Phar'o* = uit Egypte, daar vermoedelijk slechts door en met toestemming van den koning paarden mochten uitgevoerd worden. (Vgl. Gen. 45,19). Naar II Kron. 9,28 zorgde Salomo op uitgebreide schaal voor invoer van paarden. Hij was dus kenner van het edele dier, — en het eerste beeld, dat hem voor den geest komt, als hij zijne slanke, edel gebouwde geliefde ziet, is dat van een prachtros uit het schoonste Egyptisch span van zijn stal! — רעיתי, vrouw. van רֵעַ, *vriend;* van רעה, hoeden, overdrachtelijk: zich te goed doen, in verkeer met een ander zich aangenaam gestreeld vinden; het beteekent hier: vriendin, *geliefde;* zijne *bruid* is zij nog niet.

10. De overgang van het vorige tot ons vers ligt hierin, dat bij het beeld van een paard dadelijk aan de versiering van het hoofdstel wordt gedacht. Zoo let hij dus allereerst op de sieraden, die de schoonheid van het gelaat te meer doen uitkomen: תורים, ronde tooisels, die van voren aan beide zijden van het hoofdwindsel afhangen, of door de aan weerszijden van het gelaat neerhangende vlechten zijn gewonden. — תרוזים, van תרז, rijgen, eig. doorboren en daarmede aaneenrijgen; zoo Thalmoedisch: van visschen, aan een snoer geregen; hier dus waarschijnlijk: *snoeren* glaskoralen, die om haar hals zijn gewonden.

11. Reeds nu zijt gij schoon in uw eenvoudigen tooi — maar wij zullen u kostbare sieraden maken — en nog heerlijker zal uw schoonheid stralen. —

ח וְרָעִי אֶת־גְּדִיֹתַיִךְ עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרֹעִים׃ לְסֻסָתִי בְּרִכְבֵי
י פַּרְעֹה דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי׃ נָאוָוּ לְחָיַיִךְ בַּתֹּרִים צַוָּארֵךְ
יא בַּחֲרוּזִים׃ תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה־לָּךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף׃ עַד־
יב שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ׃ צְרוֹר הַמָּר ׀ דּוֹדִי לִי בֵּין
יד שָׁדַי יָלִין׃ אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר דּוֹדִי לִי בְּכַרְמֵי עֵין גֶּדִי׃ הִנָּךְ יָפָה

נקדות הכסף, gouden bellen met *zilveren stippen*, die als sterren aan den hemel schitteren.

12. מסבו, lett. *zijn omringen*, zijn tafelkring, het maal van den koning met zijn hovelingen en vrienden; oudtijds *zat* men aan tafel (I Kon. 13,20; vgl. Ps. 128,3 en 'Amos 6,4); het woord beteekent dan ook: *rondom iets zijn*, en kan zoowel *zitten* als *liggen* om een tafel aanduiden. — נרד, *nardus*, een zeer kostbare zalfolie, hier als beeld der ontluikende liefde, of het sterker wordend liefdeverlangen; terwijl de koning afwezig was, heeft mijne liefde zich in sterke, verlangende woorden geuit; de liefdebalsem, in het kruikje mijns harten besloten, heeft zijn geur naar buiten verspreid.

13. צרור המר, *een bundeltje*, ruikertje *myrrhe*bloesems; 5,1 wordt ook gesproken van: *plukken van myrrhe*. Hoewel deze plant in Palaestina niet oorspronkelijk inheemsch was, maar in Arabië thuis behoort, schijnt zij toch ook in Palaestina gekweekt te zijn. Het eigenlijk geurende aan de myrrheplant is niet de bloem, maar de uit de schors vloeiende hars; hier echter is het beeld niet ontleend aan den *geur*, maar aan het *op het hart dragen* van een bloemtuiltje. Men behoeft dus hier צרור niet te verklaren met: *reukfleschje of zakje*, maar kan met de oude commentatoren vertalen: een *myrrhetuiltje*. Zij draagt haar beminde voortdurend in het hart, gelijk een ruikertje myrrhebloemen nooit van haar boezem wijkt. — ילין, *ook: den nacht doorbrengen*, — niet: *alleen* den nacht doorbrengen, — is de uitdrukking voor: *voortdurend aanwezig zijn*.

14. אשכל הכפר. כפר is de *Cyprus*-plant, met geelachtige bloemen en altijd groene bladeren (v. s. uit het Arabisch, van een stam, die *witachtig zijn*, beteekent); de bloesems hangen in trossen af, daarom: אשכל, een *vlechtwerk*, van שכל, vlechten, — een *tros*, speciaal van druiven. — בכרמי כרם, eig. *wijngaard*, wordt ook van andere plantages gebruikt; zoo כרם זית (Recht. 15,5). — עין גדי, het oude: *Chatsatson Thamar* (Gen. 14,7; vgl. II Kron. 20,2), bij den westelijken oever der Doode Zee, waar naar Pred. 2,4 Salomo groote plantages had aangelegd. — De verklaarders, die Salomo en den herder voor verschillende personen houden, meenen, dat in het noemen van dezen plaatsnaam Shoelammieth een aanwijzing geeft van de plaats, waar haar geliefde herder woont. — Anderen verklaren hier כרם als *wijngaard*, en meenen, dat de Cyprus-plant tusschen de ranken der wijnstokken groeit. — Het beeld beteekent in ieder geval: zoo heerlijk als de geur van den Cyprus-bloemenstengel, is mij de gedachte aan den beminde; óf: gelijk ik mij zou tooien met een bloemstengel van den Cyprus, — die de vrouwen vaak als sieraad in de hand hielden, — zoo sier ik mij met het bewustzijn der liefde van mijn beminde.

15. Bij deze toewijdende liefdeuiting kan Salomo zijne bewondering niet langer bedwingen. — עיניך יונים, *uwe oogen zijn duivenoogen*; zoo Cha-

mijn geliefde vriendin, — zie, gij zijt schoon, — uwe oogen
16 zijn duiven!" — „Zie, gij zijt schoon, mijn vriend! ja, lieflijk
17 zelfs, — ons bed is ook het weligst groen! De balken onzer huizing cederen, — onze latten cypressen! —

II.

1 Ik ben een veldbloem van Sharón, een lelie der dalen."
2 „Gelijk eene lelie te midden van doornen, zoo is mijn vriendinne
3 te midden der dochters." „Als 'n appelboom onder de boomen des wouds, zoo is mijn geliefde te midden der zonen; — in zijn schaduw had ik wellust mij te zetten ter ruste, en zijn
4 vrucht is zoet voor mijn verhemelte! Hij heeft mij gebracht in het huis van den wijn en zijn banier, mij beschermend, is
5 liefde. Schenkt steun mij met rozijnen-koeken, richt mij op
6 door appelen, — want ziek van liefde ben ik! Zijn linkerhand
7 onder mijn hoofd — en zijn rechter omhelst mij! Ik leg een eed u op, gij dochteren van Jerusalem, bij de hinden of bij de reeën

---

bakkoek 3,19: *en Hij maakte mijne voeten als hinden*-voeten; anderen: uwe oogen zijn zoo levendig en bewegelijk als duiven; nog anderen: zoo kleurig als duivenvederen. De *duif* is een gewoon liefdesymbool, het beeld van vrouwelijke zachtheid.

16. Shoelammieth beantwoordt de liefdeuiting van Salomo en gaat dan, in toekomstdroom verzonken, over tot beschrijving van haar huwelijkswoning, zooals zij zich die denkt, — niet in de pracht van 's konings paleis, maar in den landelijken eenvoud der natuur: de legerstede frisch, welig groen, de balken van het huis zijn de kronen der cederen, — de zoldering de cypressen met hun eeuwig groen! — ערש, niet juist: *bed, waarin men slaapt*, maar ook: *rustbed*, sopha of divan. — רעננה, niet van *kleur*, groen zijn; maar eig. *rekbaar zijn* en zich wijd uitstrekken; de zin is dus: in weligen bladertooi een wijd dak vormen.

17. קרות, *balken*, van קרה, ontmoeten, — in elkander loopen. — רהיטנו, soms: *gooten*, van een stam, die *loopen* beteekent; v. d. *latten* of *paneelen* eener zoldering.

Hoofdstuk II. 1. Mijn paleis is de natuur, want ik ben een natuurkind, geene hofdame. — חבצלת, v. s. van חבצל, afgeleid van בָּצַל, *ui, knollen vormend;* waarschijnlijk de gewone vleeschkleurige veldbloem, die na het afmaaien van het gras in warme streken bij duizenden voorkomt. שרון. De vlakte van Jaffa tot Caesarea. — שושנת, volgens Ibn 'Ezra van שֵׁשׁ, *zes*, is eene *lelie*, die in al hare soorten *zes*-bladerig is, terwijl de rosaceën alle vijfbladerig zijn. Anderen van een stam: *wit zijn*, waarvan שֵׁשׁ, *byssus* en שַׁיִשׁ, *marmer*. — העמקים, bloeiend in de diepte der dalen, tusschen hooge bergen gelegen. Zij is nederig en bescheiden en verlangt niet naar grootsche pracht; een eenvoudige veldbloem, een lelie slechts in de diepe dalen. Maar Salomo denkt hooger van haar, vs. 2. — בין החוחים, *tusschen de doornstruiken;* de doorns der plant zelve, gelijk die der roos, heeten קוצים;

טז רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים: הִנְּךָ יָפֶה דּוֹדִי אַף נָעִים אַף־
יז עַרְשֵׂנוּ רַעֲנָנָה: קֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים רַהִיטֵנוּ בְּרוֹתִים:

ב

א אֲנִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים: כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים
ב כֵּן רַעְיָתִי בֵּין הַבָּנוֹת: כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן דּוֹדִי בֵּין
ג הַבָּנִים בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי: הֱבִיאַנִי
ד אֶל־בֵּית הַיָּיִן וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה: סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת רַפְּדוּנִי
ה בַּתַּפּוּחִים כִּי־חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי: שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי וִימִינוֹ
ו תְּחַבְּקֵנִי: הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַ͏ִם בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת

---

bovendien zit ook de bloem niet בין, *tusschen* de doornen, maar er boven. Vgl. II Kon. 14,9.

3. Zij beantwoordt het beeld direct: als een appelboom, v. a. een citroenboom, onder de boomen van het woeste woud, — als een enkele vruchtboom onder een massa in 't wild groeiende, niet-vruchtdragende boomen, — zoo is mijn beminde onder de jongelingen. — חמדתי וישבתי, *verlangde ik te zitten*, eig. is hier חמדתי als hulpwerkwoord te beschouwen: *hevig verlangen*, de kracht van het verlangen door den Pi'el uitgedrukt; tegelijk echter beteekenen de woorden: *zat ik met behagen*. — *Schaduw en vrucht* levert de appelboom, beiden even verkwikkend; zoo ook haar beminde in vergelijking met anderen: bescherming en liefde schenkt hij haar.

4. בית היין, *het huis van den wijn*, waar wijn in stroomen vloeit, — m. a. w. naar het verblijf, waar vreugde en genoegen en weelde heerscht, — en daar *beschermt mij zijne liefde als een banier*, tegen de plagerijen der hofjuffers, die de eenvoudige herderin bespotten. — דגל is het aan den vaandelstok bevestigde doek.

5. סמכוני — רפדוני, de Pi'elvormen, in intensieve beteekenis, duiden aan, dat zij zeer groote behoefte heeft aan steun en oprichting. — אשישות, Ibn 'Ezra: *flesschen*, vgl. het latere עשׁישׁית, glazen lantaarn; Rashie waarsch. evenals nieuweren: *druivenkoeken*, klompen saamgeperste rozijnen, evenals דְּבֵלָה een klomp gedroogde vijgen beteekent. De zin is: in herinnering aan mijne liefde heb ik behoefte aan eene verfrissching en versterking, geeft mij mijn eenvoudige landelijke versnaperingen: een klomp rozijnen, een frisschen appel.

6. Nu stelt zij zich zoo levendig mogelijk het beeld harer liefde voor oogen.

7. Een bezweringsformulier, dat 3,5 en 8,4 weder voorkomt. V. s. spreekt hier nog Shoelammieth en zegt: nu ik met den geliefde vereenigd ben, bezweer ik u ons niet te storen, ons het geluk te laten genieten: of zij waarschuwt half schertsend tegen het wekken van liefde. V. a. is

van het veld, dat gij niet opwekt, dat gij niet wakker
8 stoort de liefde, tot zij zelve 't verlangt!" „Stem des bemin-
den! zie daar komt hij aan, springend over de bergen heen,
9 huppelend over de heuvelen! Lijken doet mijn beminde op
een hert, of het jong van reeën; zie, daar staat hij achter onzen
muur, kijkend door de vensters heen, spieblikken werpend
10 door 't traliewerk! Nu begon mijn beminde en zeide tot mij:
11 „Maak u op, mijn geliefde, mijn schoone, ga mede! Want zie,
de winter is voorbij, de regen verloopen, is heen nu gegaan!
12 Bloesempjes zichtbaar in 't land, de tijd van gezang is gena-
13 derd, de stem van de tortel wordt hoorbaar in ons land. De
vijgenboom kleurt zijn vruchtjes reeds, en de wijnstokken,
bloeiend, spreiden er geuren; — op dan, beminde, mijn schoone,
14 en mee thans gegaan! Mijn duive in de spleten der rots, in
verborgensten kloutertop, laat mij zien uw gelaat, laat me hooren
uw stem, want uw stem is zoo zoet en uw uitzicht zoo lief!"
15 „Grijpt ons de vossen, de vosjes, de kleinen, bedervend de
16 gaarden, — want onze wijngaard staat in bloei!" Mijn be-
minde is mij, en ik behoor hem, die weidt tusschen de leliën!
17 Totdat koel wordt de dag en de schaduwen gaan vluchten,

---

de dichter aan het woord en zegt, nu hij de verlangende liefde heeft beschreven, tot zijne hoorderessen: „past op, wekt niet de liefde in uw gemoed, totdat zij vanzelve er ontstaat." Nog anderen meenen, dat hier Salomo spreekt; Shoelammieth is onder het uitspreken der woorden van vs. 6 ingeslapen en Salomo zegt nu tot de vrouwen: wekt de geliefde, (אהבה, *liefde*, = *voorwerp van liefde*) niet uit haar rust, voordat zij vanzelve ontwaakt en wakker wil blijven. — צבאות, vrouwel. meerv. van צבי, *hinde*, hert en ree zijn lieflijke tamme velddieren, maar tegelijk het meest onderhevig aan geslachtsdrift. — תעירו, iemand doen ontwaken, in den slaap storen; תעוררו, *wakker maken*, wakker schudden, zoodat hij niet weer inslaapt.

Tweede deel: 2,8—3,5. Het wederzijds zoeken en vinden der geliefden; 2,8—17 zoekt hij haar; 3,1—5 zij hem. Shoelammieth is, v. s. weer te huis en verlangt naar den beminde. Sommigen meenen, dat in dit gedeelte door Shoelammieth twee vroegere gebeurtenissen uit haar liefdeleven worden verhaald, die zij dan weer met de schertsende waarschuwing tegen liefde eindigt.

8. קול דודי, daar hoor ik *het geluid van* de komst van *mijn beminde;* niet juist: zijn stem. — הנה זה בא, *zie, daar komt hij aan;* door het deelwoord en de opeenvolging van korte woordjes is de voorstelling zoo levendig mogelijk; zoo haastig komt hij aan in zijn liefdesverlangen, dat hij over bergen en heuvelen schijnt heen te springen. Deze snelvoetige haast ligt ook in de vergelijking van den beminde met een hert of een jongen ree (9*a*).

9. *Hij staat reeds achter onzen muur*, den wand van ons huis, waar binnen ik mij bevind; משגיח, *scherp turend door* al *de* verschillende *vensters*, of hij mij soms te zien kan krijgen. — מציץ, gewoonlijk *bloeien;* hier in den zin van: *een plotselingen blik op iets werpen*, — als hij haar achter het

הַשָּׂדֶה אִם־תָּעִירוּ ׀ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃
ח קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה־זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל־הַגְּבָעוֹת׃
ט דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים הִנֵּה־זֶה עוֹמֵד אַחַר
י כָּתְלֵנוּ מַשְׁגִּיחַ מִן־הַחַלֹּנוֹת מֵצִיץ מִן־הַחֲרַכִּים׃ עָנָה דוֹדִי
יא וְאָמַר לִי קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־לָךְ׃ כִּי־הִנֵּה הַסְּתָו*
יב עָבָר הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ׃ הַנְּצָנִים נִרְאוּ בָאָרֶץ עֵת הַזְּמִיר
יג הִגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאַרְצֵנוּ׃ הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַגֶּיהָ
וְהַגְּפָנִים סְמָדַר נָתְנוּ רֵיחַ קוּמִי לְכִי* רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־לָךְ׃
יד יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה הַרְאִינִי אֶת־מַרְאַיִךְ
טו הַשְׁמִיעִנִי אֶת־קוֹלֵךְ כִּי־קוֹלֵךְ עָרֵב וּמַרְאַיִךְ* נָאוֶה׃ אֶחֱזוּ־לָנוּ
שְׁעָלִים שְׁעָלִים קְטַנִּים מְחַבְּלִים כְּרָמִים וּכְרָמֵינוּ סְמָדַר׃
טז דּוֹדִי לִי וַאֲנִי לוֹ הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ

---

verbergende netwerk in 't oog meent te krijgen, richt hij plotseling zijn oog daarheen.

12. נצן, waarschijnlijk verkleinwoord van נץ, bloesem. — בארץ, *het land. De bodem* wordt gewoonlijk אדמה genoemd. — הזמיר, RASHIE en KIMCHIE: *gezang;* de oude vertalingen (Thargoem, Septuaginta enz.): *het snijden der wijnranken,* dit is echter niet een feit, dat tot naar buitengaan lokt, en bovendien wordt van den wijnstok eerst later gesproken. — De zin is dan v. s. de tijd, dat in de vrijheid der natuur alom weer het menschenlied wordt vernomen; v. a. de tijd, dat de vogels weer zingen.

13. Vijgenboom en wijnstok zijn de twee plantingen, wier aanwezigheid en gedijen de rustige kalmte des vredes aanduidt (I Kon. 5,5; II Kon. 18,31) — חנטה פגיה. חנט, in den Thalmoed: vruchtknop *doen zwellen;* IBN 'EZRA: *geur geven,* of fijn stof verspreiden; anderen: *rijpen* of *rood doen worden.* Het geur spreiden van den vijgenboom geschiedt niet in het *begin,* maar eerst tegen het einde van de lente. — פגים. פגיה, (v. s. van פגג = פנק, heerlijk zijn, v. a. van פגג, naar het Arabisch: hard zijn) zijn de kleine vruchtjes van den vijgenboom, die in Niesan zich rood beginnen te kleuren. — סמדר, eig. *bloesem,* v. d. in bloesem staande; evenals Ex. 9,31, גבעול, *in den stengel.*

14. Zoo schuw is Shoelammieth, als een wilde duif, die in ontoegankelijke rotsspleten nestelt en er niet uit te voorschijn is te lokken.

15. Waarschijnlijk woorden van den jongeling, die al wandelend, met de geliefde aan den arm, zijne bevelen geeft aan de ondergeschikten; vs. 16 geeft dan eene korte ontboezeming van Shoelammieth. Anderen zien in vs. 15 een liedje, waarmede Shoelammieth haren beminde tegemoet komt, om dan in 16 even over hun hereeniging te jubelen.

keer om en doe, mijn vriend! gelijk een hert of jong van reeën op ingesneden bergen!" —

III.

1 „Op mijn legerstede in de nachten zocht ik dien mijne ziel
2 bemint; ik zocht hem, maar ik vond hem niet! Laat m' opstaan toch (dacht ik) en rondgaan in de stad, in de straten, op de pleinen, — 'k wil zoeken dien mijne ziel bemint; — ik
3 zocht hem, maar ik vond hem niet! Nu troffen mij de wachters, die rondte doen door de stad, — en: „hebt gij dien mijne
4 ziel bemint, soms gezien?" En nauwelijks was ik verder gegaan, van hen weg, — of ik vond dien mijne ziel bemint! Ik hield hem vast, en liet hem niet meer los, tot ik hem had gebracht in het huis mijner moeder, en in de binnenkamer van
5 die mij heeft gebaard! Ik leg een eed u op, gij dochteren van Jerusalem, bij de hinden of bij de reeën van het veld, dat gij niet opwekt, dat gij niet wakker stoort de liefde, tot zij
6 zelve het verlangt!" — „Wie is toch deze daar, opstijgend uit de woestijn, als zuilen van rook, doorgeurd van myrrhe en
7 wierook, met reuk van al des kramers poeder?" „Zie, het is Salomo's draagstoel, — zestigtal helden rond erom heen, van
8 de helden van Israël; Allen met zwaarden omvangen, geoefend ten strijde, — ieder het zwaard aan zijn heup tegen
9 nachtlijken schrik! Een hemelbed heeft koning Salomo doen

---

17. ונסו הצללים, *de schaduwen schijnen te vluchten*, langer en langer wordend; = in den namiddag, voordat de nacht invalt. — סב, waarvoor 8,14 ברח, *vlucht*, staat, beteekent: *wend u om*, om weg te gaan; tot zoolang kunnen wij samen zijn, maar dan moet gij heen gaan den weg, dien gij gekomen zijt, en over de bergen heen naar uw huis terugkeeren. Anderen verklaren: ga thans heen, *totdat* de avond gevallen is, en kom dan terug, huppelend weer over de bergen. — הרי בתר, *de bergen in stukken*, met steile rotspunten; v. s. een aanduiding voor: bergen, die ons, die eigenlijk één zijn, uit elkander houden, vaneenscheuren.

Hoofdstuk III. 1—5. Naar de meeste opvattingen een droom, dien Shoelammieth hier vertelt. Het *zoeken* van vs. 1 beteekent: *verlangen naar den beminde*, niet in zinnelijke beteekenis, daar de uitdrukking dan in den mond der zedige Shoelammieth niet past. — Anderen denken hier aan een werkelijk gebeurd feit, — het tegenbeeld van het voorafgaande, waar zij lang zich laat bidden, alvorens tot den geliefde naar buiten te gaan, — zij krijgt zoo hevig verlangen naar hem, dat zij hem gaat zoeken en niet rust, voordat zij hem *bij haar moeder* heeft gebracht; waardoor al dadelijk blijkt, dat aan *wellustig* verlangen niet te denken is, maar alleen aan het zielsverlangen der liefde.

Derde deel: het inhalen der bruid (3,6—11) en het gesprek van het bruidspaar bij het huwelijksmaal (4,1—5,1). Het eerste stuk is een bruiloftszang.

6. In de verte zien de wachtenden den bruidsstoet aankomen, die de beminde tot haren bruidegom zal geleiden. — עלה מן המדבר, *uit de dorre vlakte opstijgend* naar de bergen rondom Jerusalem; כתימרות עשן, *als* omgeven

הַצְּלָלִים סֹב דְּמֵה־לְךָ דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל־
הָרֵי בָתֶר׃

ג

א עַל־מִשְׁכָּבִי בַּלֵּילוֹת בִּקַּשְׁתִּי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא
ב מְצָאתִיו׃ אָקוּמָה נָּא וַאֲסוֹבְבָה בָעִיר בַּשְׁוָקִים וּבָרְחֹבוֹת
ג אֲבַקְשָׁה אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו׃ מְצָאוּנִי
ד הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי רְאִיתֶם׃ כִּמְעַט
שֶׁעָבַרְתִּי מֵהֶם עַד שֶׁמָּצָאתִי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֲחַזְתִּיו
וְלֹא אַרְפֶּנּוּ עַד־שֶׁהֲבֵיאתִיו אֶל־בֵּית אִמִּי וְאֶל־חֶדֶר הוֹרָתִי׃
ה הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִַם בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאֵילוֹת הַשָּׂדֶה
ו אִם־תָּעִירוּ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃ מִי זֹאת
עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר כְּתִימָרוֹת עָשָׁן מְקֻטֶּרֶת מֹר וּלְבוֹנָה מִכֹּל
ז אַבְקַת רוֹכֵל׃ הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב
ח לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל׃ כֻּלָּם אֲחֻזֵי חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה אִישׁ
ט חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת׃ אַפִּרְיוֹן עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ

---

door *rookzuilen* van verbrandende specerijen; waarschijnlijk van denzelfden stam als תָּמָר, dadelpalm, en dus: de recht opwaarts stijgende rookkolom; zoo ook het werkwoord מתמר in den Thalmoed. Hier is de vorm gerekt (תימרות = תמרות), misschien om in den klank van het woord het statig stijgen van den rook aan te duiden. — מקטרת מר, *berookt met myrrhe;* de מ van מכל dient dan ook als tweede naamval (vgl. Gen. 6,20 en 9,2). — אבקת, van אָבָק, fijn specerij-poeder. — רוכל, de rondreizende specerijenkramer.

7. Het antwoord op de vraag van vs. 6: *'t is de door Salomo gezonden draagstoel*, niet: de draagstoel, die Salomo *gebruikt;* dat zou uitgedrukt worden door: מטת שלמה; מטתו שלשלמה beteekent: de draagstoel, die hem *toebehoort*, en die hij gezonden heeft om de bruid te halen. Die draagstoel is, daar de bruid immers door de woestijn reist, omgeven door een daartoe aangewezen lijfwacht van zestig helden, *van de* uitstekendste *helden Israëls.* Het getal *zestig*, vermoedelijk gekozen als *tiende*, uitgelezenste deel van de uit zeshonderd man bestaande koninklijke lijfwacht (I Sam. 27,2; 30,9 e. a. p.).

8. אחזי חרב, eig. *vastgehouden door het zwaard*, dat ze niet loslaat = vasthoudend.

9. אפריון, v. s. *draagstoel*, waarvan echter in de vorige verzen reeds

10 maken van boomen van den Libanon. Zijn zuilen maakte hij
van zilver, den ruggesteun van goud, het kussen van purper;
van binnen een bodem gelegd uit liefde vanwege de docht'ren
11 van Jerusalem! Komt naar buiten en ziet aan, gij docht'ren
van Tsijon! den koning Salomo in den krans, dien zijn moeder
hem wond om 't hoofd op den dag van zijn bruidsstaat, en den
dag van de vreugde zijns harten!" —

IV.

1 Zie, gij zijt schoon, mijn beminde! zie, gij zijt schoon, uwe
oogen zijn duiven van achter uw sluier! Uw haar als een
kudde van geiten, als hangende liggend op helling van Gil'ads
2 gebergte. Uw tanden een in rijen geschaarde kudde, zoo
juist uit het wed gestegen; want allen zijn ze gepaard en
3 geen van zijn weerga beroofd onder hen. Als een draad kar-
mozijn uwe lippen en lieflijk schoon uw spraakorgaan; als
een granaatappel-snede uw slapen van achter uwen sluier.
4 Als de Davids-toren is uw hals, in terrassenvorm gebouwd;

---

sprake was; het zou dan hetzelfde zijn als מטה; daarom anderen: een *hemelbed*, hier: het bruidsbed, dat de wachtenden hier dan beschrijven als van nog grooter pracht, die de bruid wachtende is, dan de draagstoel, die haar tot den bruidegom voert.

10. **רפידתו**, v. s. de *hemel*, waarschijnlijk het hoofdeinde, waarop men zich achterwaarts uitstrekt; vandaar dan: de leuningen aan hoofdeinde en zijden. — מרכבו, als in Lev. 15,9: het zadelkussen, waarop men bij het rijden zit; hier: de kussens, die de zitplaatsen bedekken. — רצוף אהבה, *met een vloer bedekt*, waarschijnlijk een tapijt van kostbaar weefsel en met kunstig borduurwerk. *uit liefde*, אהבה, als bijwoord, (*bekleed met liefde*, zou luiden: **רצוף אהבה**); anderen: *liefelijk belegd*.

11. Zij, die in afwachting van den bruidsstoet de stad reeds hadden verlaten, noodigen nu de achtergeblevenen allen uit, toch ook te komen kijken, want ook Salomo zal zoo straks zijn bruid tegemoet komen, gesierd met den krans, dien zijne moeder ter eere van zijn bruidsstaat hem vlocht!

Hoofdstuk IV. 1—5. Lied van den bruidegom, waarin hij de schoonheid der bruid bezingt; vs. 6 bevat dan haar kalmeerend antwoord, dat tegelijk voor het oogenblik eene afwijzing bevat.

1. **עיניך יונים**, zie 1,15. — מבעד לצמתך, *van door* = schitterend door צמתך, v. s. *uw haar*, dus: de oogen schitterend *door de* over het gelaat hangende *haarlokken heen;* dezen hangen echter niet *over* de oogen, zoodat מבעד daarbij zou passen; dit woord onderstelt, dat de צמה *over* de oogen heen hangt; daarom waarschijnlijker: *sluier*, zooals Symmachus hier en de Syrische vertaling Jes. 47,2 ons woord teruggeven. — שערך כעדר העזים, *uw haar* donkerkleurig *als een kudde geiten;* de schapen waren gewoonlijk *wit*, geiten daarentegen, zooal niet *zwart*, dan toch *donker* van kleur (vgl. Gen. 30,32). — שגלשו מהר גלעד, v. s. uit het Arabisch: *zich neerleggen*. Zij liggen tegen de steilte der bergen op, met eenigszins opgeheven bovenlijf en

י שְׁלֹמֹה מֵעָצֵי הַלְּבָנוֹן׃ עַמּוּדָיו עָשָׂה כֶסֶף רְפִידָתוֹ זָהָב
יא מֶרְכָּבוֹ אַרְגָּמָן תּוֹכוֹ רָצוּף אַהֲבָה מִבְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם׃ צְאֶינָה
וְרְאֶינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה־לּוֹ אִמּוֹ
בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ׃

ד

א הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ שַׂעְרֵךְ
ב כְּעֵדֶר הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ מֵהַר גִּלְעָד׃ שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר
הַקְּצוּבוֹת שֶׁעָלוּ מִן־הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת וְשַׁכְּלָה אֵין
ג בָּהֶם׃ כְּחוּט הַשָּׁנִי שִׂפְתוֹתַיִךְ וּמִדְבָּרֵךְ נָאוֶה כְּפֶלַח הָרִמּוֹן
ד רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ׃ כְּמִגְדַּל דָּוִיד צַוָּארֵךְ בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת

---

schijnen, uit de verte gezien, van de rotspunten *af te hangen*, daarom מֵהַר; — zoo vloeit het haar van het hoofd langs de schouders, of pakken zich de krullen op elkander, als een kudde geiten, uit de verte gezien. — Zoo Ganach; Rashie: die als *geschoren zijn van den berg af*, d. i. dan: die zoo juist van den berg afdalen; Ibn 'Ezra: *die gezien worden* of: *wegspringen*. Gil'ad is een streek in het transjordaansche, waar vooral de veeteelt wordt beoefend.

2. הקצובות, v. s. *geschoren;* daar dit echter ná het wasschen plaats heeft, en het wasschen hier eerst volgt, is dit minder waarschijnlijk. De oudere commentatoren: *bepaald;* v. d. óf naar Rashie: *welgesteld*, óf naar Kimchie en Ibn 'Ezra: *gelijk* in aantal, in rijen opgesteld, die elkander volkomen gelijken. Het beeld ziet dus op den gelijken stand der beide rijen tanden óf op de gelijke grootte van allen. — שעלו מן הרחצה, zoo *blank, als pas uit het wed stijgende* witte *schapen*. — שכלם מתאימות, *zij zijn allen in den toestand van tweelingen*; — ושכלה, *en eene beroofde*, van zijn wedergade gescheidene, *is er niet bij;* deze woorden zien dan niet op de *schapen*, maar direct op de *tanden*. Anderen: *die* (de schapen) *allen tweelingen werpen en waaronder geene* van een zijner jongen *is beroofd*. In ieder geval doelt het op het recht tegenover elkander staan der enkele tanden in ieder der beide rijen.

3. מדברך, *uw spraakorgaan*, uw mond; anderen: *uw spraak*, minder waarschijnlijk, daar *lichaamsdeelen* beschreven worden. — רקתך, van רק, *dun*, het dunne deel van den schedel aan weerszijden van de oogen. — כפלח הרמון, *als een opengesneden granaatappel* op het snit-vlak, waar hij een fijnen zachtrooden tint heeft; het beeld duidt dus de fijne kleur aan. Anderen: als een halve bol, *gelijk een halve granaatappel is uw wang;* Recht. 4,21; 5,26 beteekent het woord echter zonder twijfel: *slaap*.

4. לתלפיות. Oude commentatoren naar Midrash: uit תל, van תלה, *hangen*, en פיות, *scherpten*, = zwaarden: *waar men zwaarden ophangt;* Kimchie: van תל = תֵּל, *hoogte uit scherpe* steenen. Delitzsch: van een stam לפה,

duizenden schilden hangen er aan, alle dekkingen der helden.
5 Uw beide borsten als twee jonge reeën, tweelingsjongen eener
6 hinde, — die weiden onder de leliën!" — „Vóórdat afkoelt
de dag en de schaduwen vluchten, wil ik heengaan naar den
7 myrrheberg en naar den heuvel met den wierook!" — „Geheel
zijt gij schoon, mijn beminde! en geen enkele fout is aan u!
8 Met mij van den Libanon, bruid! met mij zult van den Libanon
gij komen; zult neerzien van Amana's top, van top van Senier
en Chermon, van verblijven van leeuwen, van bergen voor
9 panthers! Gij hebt in het hart mij getroffen, mijn zustertje
bruid! gij hebt in het hart mij getroffen met één van uw
10 oogen, met één enkel schakeltje van uw halssnoer! Hoe heer-
lijk uw kozen, mijn zustertje bruid! hoeveel beter uw kozen
dan wijn — en de geur uwer olie dan reukstoffen al!
11 Van maagdehoning vloeien uw lippen, o bruid! honing en
melk is onder uw tong, en de geur uwer kleêren als Libanon's
12 geur! Gesloten hof is mijn zustertje bruid! gesloten bron,

---

die in den Thalmoed voorkomt in den zin van: *ineensluiten*: *gebouwd als aaneensluitend*, in terrassen, die geleidelijk glooiend in elkander overgaan. Het beeld is dan óf aan de glooiïng van den hals, van den romp naar het hoofd toe langzaam smaller wordend, ontleend, óf aan den met sieraden omwonden hals, waardoor hij niet rechtdoor loopt, maar telkens plotselinge verhoogingen vertoont. In die laatste opvatting is ook de volgende vergelijking duidelijk. — De Davidsburg wordt voorgesteld als behangen met de gouden en zilveren schilden der lijfwacht, en dus van buiten af reeds een prachtigen aanblik biedend. (Vgl. 1 Kon. 10,16).

5. De borsten worden, wat onderlinge gelijkheid en jeugdige frischheid aangaat, vergeleken met twee jonge tweelingshertjes; de boezem, waarop zich de borsten verheffen, met een bloemige weide waar twee hertjes weiden.

6. Reeds IZAK 'ARAMA neemt aan, dat hier Shoelammieth het woord neemt, om den gloeienden lofzang Salomo's af te breken, die immers in zijne persoonsbeschrijving niet meer bleef bij algemeen zichtbare lichaamsdeelen, maar, hare borsten beschrijvend, dreigt indecent te worden. Het wordt haar in Salomo's nabijheid te gevaarlijk en half schertsend zegt zij: als gij zoo voortgaat, ga ik heen, voordat het nog donker wordt (het is dus reeds namiddag) en zoek de eenzaamheid der tuinen, om uwe ongepaste vleierij te ontkomen. Onder den *myrrheberg* en den *wierookheuvel* is dan de lusttuin bij Salomo's paleis te verstaan. — אלך לי beteekent: *heengaan*, niet: *gaan wandelen*. — Legt men deze woorden Salomo in den mond, dan komt deze uitdrukking niet tot haar recht en zijn de beelden veel zwakker, dan de voorafgaanden en volgenden. Vgl. ook 5,13, waar Shoelammieth den beminde beschrijft.

7. Die zedigheid trekt Salomo te meer aan en *„geen gebrek*, noch lichamelijk, noch zedelijk, *is aan u*" roept hij uit.

8. Samen zullen wij den Libanon bestijgen en afdalend het heerlijk panorama genieten. Hier voor het eerst noemt hij haar כלה, *bruid*, de door het huis van haren echtgenoot *opgenomene* = כלולה, van כלל, omvatten, inhouden, (evenals חלה = חלולה, het doorstokene, *broodkoek*). Het woord

ה אֵלֶּף הַמָּגֵן תָּלוּי עָלָיו כֹּל שִׁלְטֵי הַגִּבּוֹרִים : שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי
ו עֳפָרִים תְּאוֹמֵי צְבִיָּה הָרֹעִים בַּשּׁוֹשַׁנִּים : עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם
וְנָסוּ הַצְּלָלִים אֵלֵךְ לִי אֶל־הַר הַמּוֹר וְאֶל־גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה :
ז כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ : אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה אִתִּי
מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי תָּשׁוּרִי ׀ מֵרֹאשׁ אֲמָנָה מֵרֹאשׁ שְׂנִיר וְחֶרְמוֹן
ט מִמְּעֹנוֹת אֲרָיוֹת מֵהָרְרֵי נְמֵרִים : לִבַּבְתִּנִי אֲחֹתִי כַּלָּה
לִבַּבְתִּנִי בְאַחַד* מֵעֵינַיִךְ בְּאַחַד עֲנָק מִצַּוְּרֹנָיִךְ : מַה־יָּפוּ דֹדַיִךְ אחתי ב׳
אֲחֹתִי כַּלָּה מַה־טֹּבוּ דֹדַיִךְ מִיַּיִן וְרֵיחַ שְׁמָנַיִךְ מִכָּל־בְּשָׂמִים :
יא נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתַיִךְ כַּלָּה דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ וְרֵיחַ
יב שַׂלְמֹתַיִךְ כְּרֵיחַ לְבָנוֹן : גַּן ׀ נָעוּל אֲחֹתִי כַּלָּה גַּל ׀ נָעוּל

---

beteekent eigenlijk: *schoondochter*, de verhouding aangevend tusschen de jonge vrouw en de familie van haren echtgenoot; vandaar: *bruid* en *jonggehuwde vrouw*; de zin is dus: ik heb u iets beters te bieden, dan de eenzaamheid van den myrrheberg; zijn wij eenmaal getrouwd, dan trekken wij ons terug in de eenzaamheid van den Libanon en genieten daar van de heerlijke trotsche vérgezichten, waarin gij dan geheel mijn land aan uwe voeten zult zien. De namen אמנה, שניר en חרמון duiden deelen van Libanon en Antilibanon aan. (Vgl. SCHWARZ, Palaestina). — נמר, *Panther*, eig. de *gevlekte*. — תשורי, *zult gij uitzien*, als Num. 23,9.

9. **לבבתני**. De Pi'el van werkw. die van namen van lichaamsdeelen gemaakt zijn, beteekent niet alleen: *wegnemen*, maar ook: *wonden*. *Het hart wegnemen* is in het Hebr. = van verstand berooven (vgl. Hos. 4,11). Hier is de zin: *gij hebt mijn hart gewond* = gij hebt mij geheel gevangen genomen, באחת מעניך, *door één van uw oogen* reeds = door een enkelen blik; באחד ענק, door de sierlijkheid en den goeden smaak, waarmede gij uwe sieraden draagt; ענק, eig. *kettinkje*. — אחותי כלה. Hij kan haar niet כלתי, noemen, wat: *mijne schoondochter* zou beteekenen; hij noemt haar *zijne zuster*, daar zij, als כלה, *dochter zijner moeder* is geworden. Anderen zien in de uitdrukking een aanduiding van de reinheid der bruid: *mijn zusterlijke bruid*.

10. **יפו**, uiterlijk: *schoon*; טבו, innerlijk: *goed*.

11. **נפת**, van zelf uit den honingraat druipende honing, *maagdehoning* druppelt van uw lippen, als ik ze kus; en *onder uw tong*, die liefdewoordjes fluistert, schijnt slechts *melk en honing* te zijn; alles is even zacht en zoet, wat uwe tong uitspreekt. De geur der kleederen is als de heerlijke verkwikkende zoete kruidengeur van den Libanon; vgl. Gen. 27,27.

12. Rein, ongerept is mijn bruid; als een gesloten hof waarin niemand, buiten den eigenaar, toegang heeft. — גל, een omheinde ruimte, גל, verwant met גלה, (Recht. 1,15) *bron*, van zich naar de oppervlakte *wentelend* water; מעין, een *waterwel*, die als een *oog* straalt in de vlakte.

13 een verzegelde wel! Wat gij doet spruiten... granatenpark
met kost'lijke vruchten, — slechts Cyprus- en nardus-bloemen.
14 Nardus en crocus, calmus, kaneel, met allerlei wierookge-
boomte; myrrhe en aloë-soorten, met alle meest eed'le spece-
15 rijen! Een wel voor tuinen, een bron van levend water,
16 neerstortend van den Libanon." „Waak op dan, Noorder wind,
kom toch, gij wind van 't Zuiden! waai koelte door mijn
tuin, dat stroomen zijne geuren; moog' komen mijn vriend in
zijn hof, en eten zijn kost'lijke vruchten!" —

V.

1 „Ben gekomen in mijn gaarde, mijn zustertje bruid! heb
geplukt er mijn myrrhe en mijn balsembloesem, heb gegeten
mijn honigraat met mijn honing, heb gedronken mijn wijn met
mijn melk! Eet dus, vrienden! drinkt en bedrinkt u, gezellen!"
2 „Ik ben in slaap, maar mijn harte — het waakt; de stem mijns
beminden, hij klopt! „„Maak mij open, mijn zusje, mijn liefste,
mijn duifje, mijn brave! want mijn hoofd is vol dauw, mijne
3 lokken van vallende nacht'lijke droppels!" " „„Heb mijn lijf-
kleed uitgetrokken, hoe zou ik het dan aandoen weer? ik heb

---

13. שלחיך, eig. *wat gij uitzendt* uit den bodem, — wat in uwen hof groeit is — al wat tot het einde van vs. 14 volgt. — פרדס, *een* omheind *park*, vooral van exotische sier- en geurplanten.

14. כרכם, crocus, Indische *saffraan* (wat eig. in het Arabisch *gele* geurbloem of verfstof beteekent). — קנה, specerijriet, calmus, zie Ex. 30,23.

15. Een *wel*, die tuinen drenkt en dus haar plaats vervult; een *bron van levend water*, die nimmer opdroogt, en wel van water, dat in wilde vaart van den Libanon zich neerstort, altijd frisch en kristalhelder.

16. Shoelammieth duidt aan, dat zij bereid is den geliefde te volgen, maar eerst moet zij zich voorbereiden hem waardig te ontvangen. Zij werkt de vergelijking met een tuin nader uit. Komt, winden uit Noord en Zuid, koude en warmte brengend, waait beurtelings zacht door den tuin en brengt daar koelte, en door het zacht heen en weer wiegelen der boomen spreiden zij al hun geuren door den hof; dan eerst kan mijn beminde in den hof komen en genieten wat daar groeit! — Beeld voor de voorbereiding der bruid tot den huwelijksdag, vgl. Esther 2,12.

Hoofdstuk 5,1. Het huwelijk is gesloten, — de vereeniging der geliefden heeft plaats gehad, — stelt Salomo zich voor. Hij neemt de laatste woorden van Shoelammieth als uitgangspunt en zegt: thans is het doel bereikt — ik ben als het ware reeds met mijne bruid vereenigd — daarom, vrienden! die in de bruiloftszaal aan den bruidsdisch zijn gezeten, eet, drinkt en viert feest! — ארית, in de Mishna een gewoon woord voor: *plukken*. בְּשָׂמִי van בֹּשֶׂם; van בֹּשֶׂם zou het בְּשָׂמִי luiden. בֹּשֶׂם, algemeen: *het welriekende*, בָּשֶׂם, speciaal: de *balsemstruik*. Plukken, eten, drinken, =

יג מַעְיָן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם חַיִּים וְנֹזְלִים מִן־לְבָנוֹן׃ עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַּנִּי
יִזְלוּ בְשָׂמָיו יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מִגְדָּיו׃

ה

א בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה אָרִיתִי מוֹרִי עִם־בְּשָׂמִי אָכַלְתִּי יַעְרִי
עִם־דִּבְשִׁי שָׁתִיתִי יֵינִי עִם־חֲלָבִי אִכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ
ב וְשִׁכְרוּ דוֹדִים׃ אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר קוֹל ׀ דוֹדִי דוֹפֵק פִּתְחִי־
לִי אֲחֹתִי רַעְיָתִי יוֹנָתִי תַמָּתִי שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא־טָל קְוֻצּוֹתַי
ג רְסִיסֵי לָיְלָה׃ פָּשַׁטְתִּי אֶת־כֻּתָּנְתִּי אֵיכָכָה אֶלְבָּשֶׁנָּה רָחַצְתִּי

---

genieten van wat de hof = Shoelammieth's schoonheid, te genieten geeft. — יערי van יער = יערה, I Sam. 14,27, is de *honingraat*, hier: de versche, nog in den honingraat zich bevindende honing. — Anderen meenen, dat tusschen 4,16 en 5,1 de bruidsnacht is verloopen en ons vers den morgen ná het huwelijk is gezegd. — דודים, vrienden, *beminden*, anderen: *bedrinkt u aan liefde*, דודים, als afgetrokken zelfst. naamw.: liefdeblijken, niet waarschijnlijk, daar immers wel Salomo, niet echter zijne vrienden liefdeblijken ontvangen.

Vierde deel: het huwelijksleven, eene storing der liefdevolle wederzijdsche toewijding, en het hervinden der liefde, 5,2—6,9.

2. „Ik slaap, maar mijn hart waakt," verleden tijd, in levendigen stijl door een tegenwoordig deelwoord uitgedrukt; v. s. = ik droomde; — zij droomt, dat haar beminde 's nachts van een verren weg terugkeert en vraagt binnen gelaten te worden. — אחותי, *mijn zuster* = mijn vrouwtje; vgl. het apocriefe gedeelte der vertaling der Septuaginta Esther 5,1: *wat is het, Esther? Ik ben uw broeder!* — תמתי, *die geheel* en uitsluitend *mij toebehoort.*

3. Toen antwoordde ik, — vertelt zij — „ik kan u niet de deur openen, ontkleed lig ik reeds te bed"; כתנתי, het kleed, dat men op het bloote lichaam draagt, onderkleed, van כתן, *vlas*. Het pas afgelegde en gladgestreken kleed wil zij niet meer kreukelen, de nauw gewasschen voeten niet bevuilen. Als landmeisje voelt zij zich weer, die bij dag barrevoets loopt en dus 's avonds de voeten wascht. Zoo ziet zij in den droom, hoe zij de liefde van haren bruidegom op minder hoogen prijs stelt — zij ontziet een kleine opoffering — maar nauwelijks uitgesproken, heeft zij al berouw over hare woorden.

mijn voeten reeds gewasschen, hoe zou ik ze weer gaan be-
4 morsen?"" Mijn beminde steekt zijn hand door het luikje, —
5 en mijn binnenst' kwam in oproer wegens hem! Stond van zelve nu op, om mijn vriend de deur te oop'nen; en mijn handen, zij dropen van myrrhe, — en mijn vingers van myrrhe,
6 die vloeide over de grepen van 't slot! Nu opende ik mijn geliefde de deur — maar mijn lief was zich omwendend henen gegaan! — mijn ziel was ontvloden bij zijn spreken! — nu zocht ik hem, maar vond hem niet; nu riep ik hem, en hij
7 antwoordde niet! Mij vonden de wachters, die rondgaan de stad; zij sloegen mij, wondden mij; namen mijn bovenkleed
8 weg van mij, de wachters van de muren! — Ik leg een eed u op, gij dochters van Jerusalem! als gij vinden mocht mijn lief, wat zult gij mededeelen hem? „Dat ziek van
9 liefde ik ben!" — „Wat is uw liefste meer dan and'rer lief, gij schoonste van de vrouwen? Wat is uw liefste boven and'rer
10 lief, dat zoo gij ons bezweert?" „Mijn liefste schitterend wit
11 en rood, boven myriaden verheven! Zijn hoofd is het kostbaarste zuiverste goud, zijn lokken als heuvel aan heuvel,
12 zoo zwart als de veeren van raven! Zijn oogen als duiven bij waterbeeken, zich badend in melk, rechtzittend in hun kas.

---

4. De bruidegom wil zelf eene poging doen om de deur te openen, hij steekt zijn hand door het gat; חור, een luikje in de deur, om te zien, wie er buiten staat, boven den grendel. — מן החור, *van de opening uit* naar binnen toe; wij: *door* de opening. — ומעי המו, *mijn ingewanden dreunen*, zijn in opgewonden beweging; עליו, *wegens hem*, door de dringende liefde, die hij toont.

5. *Myrrhe* was waarschijnlijk de zalfolie, waarmede Salomo, toen hij aan de deur stond, gezalfd was. Bij zijne poging om te openen, was zooveel myrrhe afgevloeid op het slot, dat Shoelammieth, nu zij openen gaat, haar handen en vingers als druipend ziet van de myrrhe, die nog kleeft aan de כפות, *grepen*, handvatsels van den מנעול, sluiting, *slot*. Anderen verklaren מור עבר als: *vanzelve uitvloeiende myrrhe* = מר דרור Ex. 30,23; — nog anderen: *vloeiende myrrhe*, in tegenstelling met drooge stukjes myrrhe; dit staat echter in נטפי genoegzaam aangegeven. Het waarschijnlijkste komt mij voor, dat עבר in verband met de volgende woorden gelezen moet worden: *myrrhe, die* van het luikje af naar beneden *was gevloeid over de greep van het slot.*

6. Als zij nu opent, is de beminde er niet meer; חמק, *hij heeft zich omgewend* en is heengegaan. *En toch*, zegt zij, *toen hij sprak* en toegang vroeg, *bestierf ik het bijna van verlangen* — het is een tusschenzin waarin zij haren zielstoestand beschrijft en reden geeft van haar verder gedrag; daarom gaat zij hem zoeken, zonder hem nochthans te vinden.

7. Zij zoekt den beminde *in de stad*, het is dus niet een herder, maar Salomo zelve. — רדיד, v. s. *sluier*, v. a. een omhullende *bovenmantel*. Zij houden haar voor eene ontuchtige en grijpen haar aan; om te ontkomen laat zij haar bovenkleed in hunne handen, evenals Josef Gen. 39,12.

8. Den geliefde niet vindend, bezweert zij de dochteren der stad hem,

ד אֶת־דַּגְלִי אֵיכָכָה אֲטַנֵּפֵם : דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ מִן־הַחֹר וּמֵעַי
ה הָמוּ עָלָיו : קַמְתִּי אֲנִי לְפַתֵּחַ לְדוֹדִי וְיָדַי נָטְפוּ־מוֹר וְאֶצְבְּעֹתַי
ו מֹר עֹבֵר עַל כַּפּוֹת הַמַּנְעוּל : פָּתַחְתִּי אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי
חָמַק עָבָר נַפְשִׁי יָצְאָה בְדַבְּרוֹ בִּקַּשְׁתִּיהוּ וְלֹא מְצָאתִיהוּ
ז קְרָאתִיו וְלֹא עָנָנִי : מְצָאֻנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר הִכּוּנִי
ח פְצָעוּנִי נָשְׂאוּ אֶת־רְדִידִי מֵעָלַי שֹׁמְרֵי הַחֹמוֹת : הִשְׁבַּעְתִּי
אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִַם אִם־תִּמְצְאוּ אֶת־דּוֹדִי מַה־תַּגִּידוּ לוֹ
ט שְׁחוֹלַת אַהֲבָה אָנִי : מַה־דּוֹדֵךְ מִדּוֹד הַיָּפָה בַּנָּשִׁים מַה־דּוֹדֵךְ
י מִדּוֹד שֶׁכָּכָה הִשְׁבַּעְתָּנוּ : דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם דָּגוּל מֵרְבָבָה :
יא ראשׁוֹ כֶּתֶם פָּז קְוֻצֹּתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב : עֵינָיו
יב כְּיוֹנִים עַל־אֲפִיקֵי מָיִם רְחֻצוֹת בֶּחָלָב יֹשְׁבוֹת עַל־מִלֵּאת :

---

als zij hem mochten ontmoeten, haar toestand bekend te maken. Vraag en antwoord in directen vorm gegeven, zooals men een kind een boodschap opdraagt. — אם, hier niet inleiding van een negatieve eed na השבעתי, maar in den gewonen zin van: *wanneer*.

9. Wij willen hem gaarne zoeken, maar willen weten, waarin hij zich boven anderen onderscheidt, dat gij zoo verlangend naar hem zijt! מדוד = מדודים, *meer dan andere beminden;* het meervoud zou echter in den zin van *liefdeblijken* kunnen worden opgevat, — wat heeft uw beminde voor minnekozen? — wat te zinnelijk zou zijn; daarom hier het enkelvoud als collectief. — השבעתנו, 2de pers. mann. voor vrouwelijk: השבעתינו.

10. צח, *blinkend wit*, een eigenschap van schoonheid; de witte tint van de huid; ואדום *en donker rood* is zijn bloed, dat ook zijn huid een tint meedeelt; een teeken van gezondheid. — דגול, letterl. *met een vaandel voorzien;* de vaandelstok wordt hoog opgeheven; vandaar: *verheven*, hooguitstekend; anderen: uit een troep soldaten *uitgekozen*; רבבה, eene zeer groote menschenmassa.

11. כתם פז, twee woorden, die beiden *fijn goud* beteekenen; v. s. is het beeld ontleend aan den edelen bouw en de fiere houding van het hoofd; volgens Rashie aan den schitterglans van het hoofdhaar, volgens anderen van het hoofdwindsel, met kostbare steenen versierd. — תלתלים. Kimchie: verdubbeling van תל, *hoop*, — hoopje aan hoopje = in krulletjes op het hoofd; Rashie: van תלה, *hangend*, als neerhangend loof; Ewald = ולולים, Jes. 18,5, en dus: wijnranken. — Het haar is in lokjes gekruld en van den nek naar den schedel gezien, staat lokje naast lokje; een tweede beeld beschrijft eerst de kleur van het haar.

12. De oogen lijken in zachten glans en schittering en bewegelijkheid op de duiven, die aan de waterbeek water likken, voortdurend zich verplaatsend en heen en weer huppelend. De pupillen zwemmen in het oog-

13 Zijn wangen als een bed van geur'ge planten, als hoogten vol
van balsemstruiken; zijn lippen zijn leliën, druipend van myrrhe,
14 erover gevloeid! Zijn handen gouden spangen, met Thar-
15 shiesh-steen bezet; zijn lijf een stuk ivoor, bedekt gansch met
saffieren. Zijn schenkels marm'ren zuilen, vaststaand op gouden
voeten; zijn uitzicht als de Libanon, — als ceed'ren uitverkoren.
16 Zijn verhemelte slechts lekkernijen, en hij — geheel bekoor-
lijkheid! — Dit is mijn liefste, en dit is mijn vriend, gij
Jerusalems dochters!"

VI.

1 „Waarheen is uw liefste gegaan, gij schoonste van de vrou-
wen? Waarheen heeft gewend zich uw liefste, — opdat wij
2 hem zoeken met u?" „Mijn liefste daald' af naar zijn gaarde,
naar de bedden van geurende planten; om te weiden in de
3 tuinen en om leliën te plukken. Ik behoor slechts mijn liefste en
mijn liefste slechts mij, — hij weidt er te midden der lelies!" —
4 „Schoon zijt gij, mijn liefste, als Thirtsa, lief zijt gij als Jeru-
salem; vreeswekkend als troepen, geschaard om de vaandels!

---

wit, dat schitterend wit is als melk; dit is het tweede beeld: רוחצות, onderwerp is: de *oogen*, niet: de *duiven;* en die oogen in hun geheel staan in de kassen recht en symmetrisch, gelijk steenen *zitten in de kassen*, waarin zij gevat zijn. De oogen zijn niet ingevallen en puilen niet uit, maar vullen de geheele oogkas. De steen zit *op* het goud van de binnenzijde der kas, daarom על. — מלאת, van מלא, in dezelfde beteekenis als Exodus 28,17 e. a. p.

13. **בערוגת הבשם**, als een zacht glooiend bloembed, waarop geurende planten staan, zoo bollend zijn zijn wangen en zoo geurend. — מגדלות, met geurige bloemen beplante *hoogten*, misschien kunstmatige aanleg van torenvormige aardhoogten, van onder tot boven met bloemen beplant. — מרקחים, specerijplanten; het beeld slaat waarschijnlijk op den lieflijken indruk, dien de aanblik zijner wangen maakt. De opvatting: *specerijenkastjes*, komt mij minder waarschijnlijk voor. — שושנים, zoo lieflijk als leliën; anderen: zoo rood als leliën; de Palaestinensische lelie is niet wit, maar rood. Over מר עבר zie vs. 5. Wat de lippen spreken, is als myrrhe zoo geurend; wat over de lippen komt, is, als vloeide myrrhe er over.

14. **גלילי**, eig. *rollen*. De *geopende* hand met hare gestrekte vingers, deze laatsten vooral, lijken op gouden staven, waarop de nagels, op het vleesch roze-kleurig schitterend, als Tharshieshsteenen blinken, waarsch.: *Topaas*. — מעיו, de plaats van het lichaam, waarbinnen de ingewanden zitten = de romp. — עשת שן, *een klomp*, stuk ivoor, wat kracht betreft en glanzende gladheid. Doch als ivoor, dat geheel bedekt wordt door schittering van saffier. — מעלפת, eig. *omhuld*. V. s. doelt het beeld op de blauwe adertjes, die op het lichaam onder de huid zichtbaar zijn, het wit van ivoor met blauwen saffierglans overgoten.

15. **שוקיו**. שוק is het been, van de heup tot den voet. Het beeld is dus duidelijk: zuilen, die het lichaam dragen, — schitterend wit als marmer, en gedragen door krachtige voeten, gelijk een marmeren zuil door

טו לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים
יד נֹטְפוֹת מֹר עֹבֵר: יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב מְמֻלָּאִים בַּתַּרְשִׁישׁ מֵעָיו
טו עֶשֶׁת שֵׁן מְעֻלֶּפֶת סַפִּירִים: שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ מְיֻסָּדִים עַל־
טז אַדְנֵי־פָז מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן בָּחוּר כָּאֲרָזִים: חִכּוֹ מַמְתַקִּים וְכֻלּוֹ
מַחֲמַדִּים זֶה דוֹדִי וְזֶה רֵעִי בְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם:

ו

א אָנָה הָלַךְ דוֹדֵךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים אָנָה פָּנָה דוֹדֵךְ וּנְבַקְשֶׁנּוּ
ב עִמָּךְ: דוֹדִי יָרַד לְגַנּוֹ לַעֲרוּגוֹת הַבֹּשֶׂם לִרְעוֹת בַּגַּנִּים
ג וְלִלְקֹט שׁוֹשַׁנִּים: אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי הָרוֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים:
ד יָפָה אַתְּ רַעְיָתִי כְּתִרְצָה נָאוָה כִּירוּשָׁלִָם אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת:

---

een gouden voetstuk. שׁשׁ, *wit marmer*. — מראהו, *zijn* geheel *uiterlijk*: is zoo grootsch en heerlijk als de Libanon zelve. — בחור, *uitverkoren* = zich onderscheidend door slankheid en schoonheid onder zijn vrienden, als cederen onder de boomen; anderen met de Chaldeeuwsche vertaling: *een jongeling*, hoog *als cederen*; men zou dan echter het enkelvoud כארז verwachten: *gelijk é é n ceder*.

16. חכו, wat hij spreekt, zijn mond, als spraakorgaan; evenzoo wordt חך ook Job 6,30; Spr. 5,3 e. a. p. gebruikt. Het woord beteekent: de mondholte, het verhemelte, de binnenzijde van den hals.

Hoofdstuk VI. 1—3. Voortzetting van het gesprek tusschen Shoelammieth en de dochteren Jerusalems.

1. Nu bieden zich de dochteren Jerusalems aan, haar beminde met haar te zoeken, als zij maar weten, waar hij is; waarheen hij zich, Shoelammieth verlatende, gewend heeft. Hier behoeft dit aanbod niet ironisch bedoeld te zijn; de toewijdende liefde, waarvan zooeven is gebleken, heeft indruk gemaakt.

2. Zij antwoordt, dat hij ook nu wel daar zal zijn te vinden, waar hij zich het liefst ophoudt, in de tuinen om zijn paleis. Zij spreekt dit uit in aan haar herdersleven ontleende uitdrukkingen. — Misschien ook drukt zij in de woorden: *om leliën te plukken*, uit, dat hij niet in onkuische liefde haar heeft vergeten; leliën zijn het beeld van hooge kuischheid en reinheid. De zin is dan: hij denkt zeker voortdurend aan zijne geliefde bruid.

3. Slot-vers, evenals 2,16.

4—9. De tocht om den beminde te zoeken is niet vruchteloos geweest, en eens wedergevonden, is Shoelammieth in Salomo's oogen nog schooner geworden; hij prijst dus weer hare schoonheid.

4. תרצה, *gelijk Thirtsa*, een der voornaamste en schoonst gelegen steden van den stam Ephrajim, de eerste hoofdstad van het tien-stammen-

5 Wend af toch uw oogen van mij, want zij wekken een
storm in mij op; — uw haar is als een kudde geiten, als
6 hangende op den Gil'ad liggend! Uw tanden als een kudde
schapen, zoo juist uit het wed gestegen; want allen zijn ze
7 gepaard en geen van zijn weerga beroofd onder hen. Gelijk
een granaatappelsnede is uw slaap van achter uwen sluier.
8 Zestig zijn er koninginnen en tachtig nevenvrouwen en meisjes
9 zonder tal; — Maar ééne slechts is mijn duive, mijn brave, —
eenig is zij van haar moeder, de uitverkorene van die haar
bracht ter wereld! Als meisjes haar zien, zij haar prijzen, —
vorstinnen, nevenvrouwen — zij roemen haar schoon!" — —
10 „Wie is toch deze ginds, zich plots in glans vertoonend gelijk
het morgenrood? Gelijk de maan zoo schoon, zoo rein gelijk de
11 zon, vreeswekkend als rond vaandels opgestelden?" „In den
nooten-bongerd was ik afgedaald, om te kijken naar de groene
spruiten van de diepe dalen; om eens om te kijken, of reeds
bloesem draagt de [ranke] wijnstok, of in knop geschoten zijn
12 granatenboomen? Ik wist het niet, doch mijne ziel had mij
reeds plaats doen nemen op staatsiekoetsen van mijn volk, een
edel vorst!" —

---

rijk; deze is יפה, Jerusalem נאוה, *lieflijk*, bekoorlijk. Beide woorden schijnen hier van gelijke kracht te zijn. Eene stad uit het *Noorden* wordt eerst als vergelijking gekozen, met het oog op de herkomst van Shoelammieth, — eene plaats, die zij kent. — אימה, *vreeswekkend*, uwe persoonlijkheid boezemt ontzag in en houdt alle aanranders uwer kuischheid verre verwijderd. — כנרגלות, *als om vaandels geschaarden*, met ontplooide vaandels als oprukkende troepen.

5. הרהיבני, van רהב, *onstuimig zijn*; de Hiph'iel dus: *onstuimig maken*, den hartstocht der liefde opwekken; IBN 'EZRA: van רַהַב, trotschheid,: *zij zijn mij te grootsch*, te prachtig, — de Hiph'iel in intentieven zin = הרהיבו ממנו; anderen: *zij maken mij trotsch*, wat echter geen reden zou zijn om haar hare oogen te doen afwenden. 5*b*—7 is eene herhaling van 4,1—3 met kleine variatiën. Ook nu, na het huwelijk, komt Shoelammieth hem nog even schoon voor, als te voren; dat drukt de bijna letterlijke herhaling dezer verzen hier uit.

8 en 9. Wél heeft Salomo tal van vrouwen van vorstelijken bloede als wettige gemalinnen, — nog meerderen als nevenvrouwen, — dienende meisjes, die 's konings wenschen niet zullen weerstaan, zonder tal, — maar onder die allen is Shoelammieth de ééne en eenige, die zijn liefde bezit. אחת היא לאמה, *eenig is zij* onder hare zusteren, geene van dezen evenaart haar. — ברה, *uitgelezen*, de beste onder allen; anderen: *rein*, kuisch.

Vijfde deel: 6,10—8,4, Shoelammieth, als vorstin even ootmoedig, als schoon.

10. De hier gestelde vraag wordt door de dochteren Jerusalem's gedaan, niet door *Salomo;* — het geheele stuk 6,10—7,6 vormt een geheel; en uit

ה הָסֵבִּי עֵינַיִךְ מִנֶּגְדִּי שֶׁהֵם הִרְהִיבֻנִי שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים
ו שֶׁגָּלְשׁוּ מִן־הַגִּלְעָד׃ שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הָרְחֵלִים שֶׁעָלוּ מִן־הָרַחְצָה
ז שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת וְשַׁכְלָה אֵין בָּהֶם׃ כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ
ח מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ׃ שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים
ט וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר׃ אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַמָּתִי אַחַת הִיא
לְאִמָּהּ בָּרָה הִיא לְיוֹלַדְתָּהּ רָאוּהָ בָנוֹת וַיְאַשְּׁרוּהָ מְלָכוֹת
י וּפִילַגְשִׁים וַיְהַלְלוּהָ׃ מִי־זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ־שָׁחַר יָפָה כַלְּבָנָה
יא בָּרָה כַּחַמָּה אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת׃ אֶל־גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי לִרְאוֹת
יב בְּאִבֵּי הַנַּחַל לִרְאוֹת הֲפָרְחָה הַגֶּפֶן הֵנֵצוּ הָרִמֹּנִים׃ לֹא יָדַעְתִּי
נַפְשִׁי שָׂמַתְנִי מַרְכְּבוֹת עַמִּי נָדִיב׃

7,1 מה תחזו, meervoud, blijkt overtuigend, dat daar Shoelammieth niet tot één, maar tot meerdere personen spreekt. Wij hebben ons Shoelammieth voor te stellen, op den achtergrond te voorschijn komende uit het geboomte van den koninklijke tuinen. De dochteren Jerusalems zien haar en worden door hare schoonheid getroffen. — הנשקפה, eig. uit een schuilhoek *uitkijken*, van een stam, die in het Arabisch: *zich vooroverbuigen* beteekent. Zij duikt, gelijk het morgenrood uit ochtendnevel, plotseling op den achtergrond op; dan werkt de dichter dat beeld nader uit: *schoon als de witte* ochtend-*maan*, *rein* van kleur *als de heete zon*, op het midden van den dag, daarom לבנה en חמה, en niet ירח en שמש gebruikt, 11 en 12. Het antwoord van Shoelammieth: ik had mij in de eenzaamheid der natuur bij mijne lievelingsplanten uit mijn vadershuis: wijnstok en granaat en weideplanten, teruggetrokken. En zonder dat ik het wist, zonder dat ik mij er rekenschap van gaf, had toch *mijn ziel*, mijn liefdesverlangen naar Salomo, *mij geplaatst op den prachtwagen* van den beheerscher *mijns volks*, op den staatsiekoets van Salomo; — d. w. z. ik word door liefde toch teruggevoerd uit de stille natuur naar Salomo; v. a.: ik wist niet meer, dat mijne liefde mij tot heerscheresse op den wagen naast Salomo had geplaatst; d. w. z.: ik vergat bijna den hoogen stand, waartoe ik verheven ben. Of men עמי hier moet verklaren = עם, dus: *de wagens van een edel volk*, of: de prachtwagens van *mijn* volk, = de wagen van den heerscher over een volk, dat zelf zoo edel is en wiens vorst dus den hoogsten adel in zich draagt, staat niet vast. Sommigen verklaren: *de wagens van mijn volk*, de wagens van *een edel vorst*, wat zeer veel waarschijnlijkheid heeft. Anderen: *mijne ziel* = die mijne ziel vervult, mijn beminde, *plaatste mij* enz. Nog anderen: *mijne liefde deed mij worden als strijdwagens van mijn edel volk*, d. w. z.: wekten een storm in mijn binnenste, gelijk dreunen van rollende strijdwagens.

VII.

1 „Keer terug, keer terug, Shoelammieth! keer terug, keer terug,
dat wij goed u bekijken!" — „Wat vindt gij aan Shoelam-
mieth toch te zien?" „Gelijk rijendans van dubb'le eng'len-
2 scharen!" „Hoe schoon zijn uw schreden in schoenen, gij dochter
eens vorsten! uwe lendenen-wieging als halssnoerschakels, het
3 werk van kunst'naarshanden! Uw navel een maanvormig bek-
ken, waarin niet misse wélgemengde wijn! Uw lijf als gesta-
4 pelde tarwe, met leliën omkranst. — Uwe beide borsten als
5 twee jonge reeën, tweelingsjongen eener hinde! Uw hals als
toren van ivoor, uw oogen vijvers te Cheshbon aan de poorte
der volkrijke stad; uw neus als de Libanonstoren, gericht naar
6 Damascus henen! Uw hoofd op uw romp als de Karmel, —

Hoofdstuk VII. 1. Nu roepen haar de dochteren Jerusalems toe: keer hierheen terug, wij willen uwe schoonheid bewonderen! Naief vraagt Shoelammieth: wat zoudt gij bijzonders aan mij zien? En zij antwoorden: als rijendans van מחנים, eig. *twee legers*, met herinnering aan Gen. 32,8, de twee engelenlegers, die Jakob bij zijn terugreis naar Kena'an zag. Het als plaatsnaam op te vatten, belet de bepalende ה'. De zin is naar onze opvatting: wij willen u zien dansen, wat ons een even heerlijk schouwspel van schoonheid zal opleveren als de verschijning van engelenscharen, in rijen geschaard vóór den Schepper en om Zijn troon, die als het ware een rijendans uitvoeren. De beschrijving in de volgende verzen geeft het beeld eener dansende vrouw, wier schoonheid van lichaamsbouw geheel op het voordeeligst uitkomt. In dansen eener vrouw ten aanzien harer gezellinnen ligt niets stuitends of zedekwetsends.

2. **פעמיך**, eig. *uw schreden*, ook: *uwe schrijdende voeten*; de zin is: *hoe schoon zijn uwe voeten*, die gij steeds onbedekt hadt, daar gij als landmeisje barrevoets gingt, ook nu zij *met laarzen* zijn gesierd! Gij zet uw voeten in de vreemd drukkende laarzen neer, als hadt gij ze steeds gedragen, als een geboren *vorstenkind*. — חמוקי ירכיך van den stam חמק, 5,6, zich afwenden, — de bewegingen en draaiingen uwer heupen bij den dans zijn als חלאים, meervoud van **חֲלִי** = **חֲלִיָה**, halssieraad, hier: uit schakels bestaande, daar het als beeld voor: *in beweging zijn* wordt gekozen. Men denkt aan een borstsieraad, uit kleine plaatjes en ringetjes bestaande, die bij iedere beweging zich verplaatsen, bij iedere ademhaling zich bewegen. Zoo zijn de wendingen harer ירכים, de heupen, van de zijde gezien, van de borst afwaarts en van den bovenschenkel opwaarts; eigenlijk: *het bovenbeen* (vgl. Ex. 28,42).

3. **שרך**, eig. *de navelstreng*, v. d. de navel zelve; bij een dun gekleede vrouw zal zich bij het dansen het ronde trechtervormige navelkuiltje eenigszins door haar overkleed heen afteekenen. Vandaar het beeld: אגן, een bekken, הסהר, van ronden, naar Kimchie: *maan*-vorm. — אל יחסר המזג, *waarin nooit aangelengde wijn ontbreken moge*. מזג, een zwakkere vorm van מסך, *gieten*, speciaal van samengieten van water en wijn. De goed gemengde wijn is beeld voor gezondheid en frischheid der jeugd. Anderen: *als een schaal vol goedgemengden wijn*, d. w. z. met alle schoonheden voorzien. Een *hoop opgestapelde tarwe* is beeld voor de regelmatige ronding van den

ז

א שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה־בָּךְ מַה־תֶּחֱזוּ
ב כְּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם: מַה־יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים
ג בַּת־נָדִיב חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ כְּמוֹ חֲלָאִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן: שָׁרְרֵךְ
אַגַּן הַסַּהַר אַל־יֶחְסַר הַמָּזֶג בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים סוּגָה
ד בַּשּׁוֹשַׁנִּים: שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תְּאֹמֵי צְבִיָּה: צַוָּארֵךְ
כְּמִגְדַּל הַשֵּׁן עֵינַיִךְ בְּרֵכוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן עַל־שַׁעַר בַּת־רַבִּים אַפֵּךְ
ה כְּמִגְדַּל הַלְּבָנוֹן צוֹפֶה פְּנֵי דַמָּשֶׂק: רֹאשֵׁךְ עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל

---

buik; סוגה, van een stam, die *omheinen*, omgeven, beteekent, waarvan het later Hebr. סַיָג, omheining; of men de gewoonte had bij het vieren van den oogst de hoopen gedorscht en gewand koren met bloemen te sieren, is niet zeker, maar wel waarschijnlijk. Het beeld is dan eenvoudig voor de regelmatigheid van lichaamsbouw, die gelijkt op de pas saamgepakte en dus regelmatig liggende korenhoopen.

5. מגדל השן, parallel met de volgende beelden, schijnt hier een *bepaalde* toren bedoeld te zijn in of bij Jerusalem. De zin is: een toren, van buiten met ivoor bekleed, dat in den zonneglans schittert en dadelijk in het oog valt. — ברכות בחשבון. De vroeger Emorietische stad Cheshbon is waterrijk en schijnt twee groote waterbekkens, ברכות, in hare onmiddellijke nabijheid te hebben gehad. Hun water, als uit een bergstroom erheen geleid, was kristalhelder. — על שער בת רבים, *aan de volkrijke poort*, of: *aan de poort van de volkrijke stad*, het laatste waarschijnlijker, daar de eerste opvatting de plaats der bekkens te veel zou détailleeren. — ברכה, van ברך, oorspronkelijk: *zich uitbreiden*, is een kunstmatig gemetseld rond of vierkant waterbekken. — De neus lijkt op den slanken uitzichttoren op den top van den Libanon, die vrij uitzicht geeft tot Damascus — de neus is even rechtlijnig en schoon van vorm als zulk een toren! Waarschijnlijk heeft de dichter ook hier een bepaalden toren op het oog.

6. ככרמל, *als de* trotsche *Karmelberg* boven zijne omgeving, verheft zich uw hoofd op uw romp. — ודלת, *en het afhangende* haar *van uw hoofd* is rijk als purper, v. s. ook wat kleur aangaat, daar het in Palaestina aan de kust bij den Karmel voorkomende purper donkerrood bij zwart af is. Het is niet een schel rood, maar zeer donker. Anderen meenen, dat de *glans*, niet de kleur van het haar met purper wordt vergeleken. — מלך אסור בהרהטים, slot van den lofzang: zoo schoon is het haar, dat een koning geboeid is door de רהטים — van רהט, loopen, vloeien, — *door den vloed der loshangende haren*. Anderen: *en de lokken van uw haar als purper eens konings, in zijn hoofdwindsel gewonden*, mijns inziens zeer onwaarschijnlijk en door RASHIE althans niet bedoeld, zooals de schrijvers van den Bioer meenen. Met vs. 7 wordt weer Salomo sprekend ingevoerd; — of hij intusschen getuige is geweest van den dans en zijn te voorschijn treden en verrukking over het schouwspel aanleiding gaf tot de slotwoorden van vs. 6, — dan wel of het stuk 7,7—8,4 in het paleis speelt, — daarover

en het afhangend haar van uw hoofd gelijk purper, — een
7 koning geboeid door den vloeienden haarstroom! „Wat zijt
gij schoon, wat zijt gij heerlijk, liefde! onder alle geneugten
8 des levens! Uw slanke lichaamshoogte daar gelijkt een dadel-
9 palm, — en uwe borsten vruchtentrossen! Ik dacht: beklim-
men zal 'k den palm, wil grijpen zijne twijgen; o, mochten
toch uw borsten zijn als trossen van den wijnstok en geuren
10 d'adem van uw neus als appelen! En uw verhemelte als
beste wijn" — „Die mijn beminde zacht naar binnen vloeit,
11 beweeg'lijk maakt de lippen van die slapen! Ik behoor slechts
12 mijn liefste en op mij richt zich gansch zijn verlangen! Kom
mede, mijn liefste, laat ons gaan naar het veld, laat in de
13 dorpen ons vernachten! Laat vroeg ons opstaan naar de wijn-
gaardrijen, laat nazien ons, of reeds de wijnstok bloeit, zijn
bloesem zich al opent, of knoppen reeds granaten! daar wil 'k
14 u mijne liefdeblijken geven! Reeds spreiden de alruinen geuren
en bóven onze deuren eed'le vruchten velerlei, van nieuwen oogst
en overjarig, die ik voor u, mijn liefste, heim'lijk heb bewaard!

---

zijn de commentatoren het niet eens. Mij komt het eerste waarschijnlijker voor. Vs. 7—10 spreekt Salomo, 7,11—8,4 Shoelammieth. Ons vers bevat nu de grondgedachte van het geheele Hooglied. Reeds IBN 'EZRA verklaart hier אהבה als *liefde*, niet als een zelfstandig naamwoord, voor 't bijvoegelijk naamwoord gebruikt = *geliefde*. Het is dan de lof der liefde, der *zich gevende* en wijdende liefde van twee wezens, die als de schoonste en gelukzaligste onder alle genietingen des levens wordt geprezen.

8. קומתך, *uw lichaamsbouw;* לתמר op den *slanken* dadelpalm; לאשכלות op de druiventrosvormige vruchttrossen van den dadelboom.

9. אמרתי, *Nu dacht ik*, in den tijd van ons huwelijk; niet: *ik denk* nu, daar de beelden te zinnelijk zijn, om aan een op handen zijnde vereeniging der geliefden te denken. Toen ik uw schoonen lichaamsbouw zag, werd ik vervuld door de gedachte: hoe, zoo ik deze de mijne mocht noemen. — סנסניו, v. s. *gevederde bladen*, spitse puntige bladen van den middennerf naar beide zijden uitgaande; v. a. verwant met סלסל en זלזל, *de heen en weer bewogen* bladeren = jonge twijgen. De vergelijking der borsten met *wijndruiven*, die, hoe meer zij zwellen, des te ronder en elastischer worden, past beter dan die met *dadelen*, die ovaal zijn en een steen-harden pit hebben. — וריח אפך, *de reuk van uw neus* = het ruiken van uw neus, tot opsnuiven van geur, en tegelijk het uitademen. Bij gesloten mond ademt men in en uit door den neus. De adem, die uit haar neus komt, wordt nu gedacht geur te verspreiden; hoewel de lucht, die zij inademt, dien niet heeft, is de uitgeademde lucht door haar lichaam welriekend geworden. — כתפוחים, *appelen*, van פוח, een naam, ontleend aan den geur, dien hij *uitademt*. De vorm evenals הַנְּגוֹהַּ, van נור, vuur.

10. ביין הטוב, in verbindingsvorm vóór het bijv. naamw., evenals אשת רע Spr. 6,24, eig.: *een vrouw van slechtheid*, de incarnatie van het booze, zoo hier: wijn, die alle goede eigenschappen in zich vereenigt. Het beeld evenals 4,11; en 5,6 voor de fluisterende liefdewoordjes. — Shoelammieth valt hem hier in de rede — הולך לדודי, *die gaat* door de keel *b ij m ij n v r i e n d*, eene uitdrukking, die alleen in Shoelammieth's mond voorkomt

ז וְדַלָּתֵךְ רֹאשֵׁךְ כָּאַרְגָּמָן מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים׃ מַה־יָּפִית
ח וּמַה־נָּעַמְתְּ אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים׃ זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר
ט וְשָׁדַיִךְ לְאַשְׁכֹּלוֹת׃ אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְתָמָר אֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו
וְיִהְיוּ־נָא שָׁדַיִךְ כְּאֶשְׁכְּלוֹת הַגֶּפֶן וְרֵיחַ אַפֵּךְ כַּתַּפּוּחִים׃
י וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים׃
יא אֲנִי לְדוֹדִי וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ׃ לְכָה דוֹדִי נֵצֵא הַשָּׂדֶה נָלִינָה
יב בַּכְּפָרִים׃ נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים נִרְאֶה אִם־פָּרְחָה הַגֶּפֶן פִּתַּח
הַסְּמָדַר הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים שָׁם אֶתֵּן אֶת־דֹּדַי לָךְ׃ הַדּוּדָאִים
יג נָתְנוּ־רֵיחַ וְעַל־פְּתָחֵינוּ כָּל־מְגָדִים חֲדָשִׁים גַּם־יְשָׁנִים דּוֹדִי
צָפַנְתִּי לָךְ׃

---

en dus duidelijk genoeg aantoont, dat zij, en niet Salomo, hier spreekt. — למישרים = במישרים, *langs den rechten*, directen *weg*; wat goed smaakt, wordt geacht direct in den maag af te vloeien; wat slecht smaakt blijft in de keel steken. — דובב שפתי ישנים, *die klanken doet uiten de lippen van hen, die in slaap zijn gevallen;* nog in den slaap uiten de wijndrinkers klanken, als nagalm van het gesmaakte wijngenot; smakkende met tong en lippen. KIMCHIE en PARCHON: *Welsprekend maken.* Ook de Thalmoed echter schijnt bij de behandeling onzer plaats meer aan eenvoudig *bewegen* der lippen te denken, dan aan werkelijk *spreken.*

11. Het tweede deel van ons vers is klaarblijkelijk eene herinnering aan Gen. 3,16. Doch die wederzijdsche liefde wil niet ten aanzien van allen zich uiten, maar trekt zich liever in de eenzaamheid terug; daarom vs. 12. Laat ons samen uit de prachtomgeving van het paleis gaan naar de rust van het land. — בכפרים, *in de dorpen*, niet: *onder cyprusbloemen*, wat תחת הכפרים zou moeten luiden en in 't algemeen wat te Zigeunerachtig zou zijn. Nadat wij den nacht hebben doorgebracht, zullen wij vroeg in den morgen in Gods vrije natuur gaan. — נשכימה = נשכים ונלך, laat ons vroeg opstaan en gaan.

14. דודאים. Zie Gen. 30,14; daar worden zij gevonden in den tijd van den *tarweoogst*, dat is dus in Ijar. Op dezen tijd des jaars wijst de geheele beschrijving vs. 13 en 14. — De alruinen (waarsch. samenhangend met דדים, liefdebewijzen) worden vooral in Noord-Palaestina aangetroffen, minder in de onmiddellijke omgeving van Jerusalem. — יעל פתחינו, v. s. *vlak bij onze deuren*, doelende op de voor het huis staande vruchtboomen. — חדשים גם ישנים, *nieuwe*, pas dit jaar gegroeide, en *overjarige*, die aan den boom overwinteren. Dan komt echter צפנתי niet tot zijn recht, wat een verbergen van *geplukte* vruchten onderstelt. Anderen daarom: *boven onze deuren*, op planken of op den bovenrand van het deurkozijn, liggen כל מגדים, *velerlei heerlijke vruchten, nieuwe*, van den oogst van dit jaar, — maar ook *oude*, van het vorige jaar, *die ik voor u heb verborgen*, om ze u te geven en met u te genieten. — Dan zullen zij komen in haar ouderlijk huis en daar zal zij hem, als in de dagen hunner jonge liefde, weer de geurigste vruchten en lekkernijen bewaren.

VIII.

1 Wie u kon maken als een broeder mij, die aan mijn moeders borsten heeft gezogen! Zou dan ik vinden u en treffen buiten aan, ik zou u kussen, — zij zouden mij niet smalen!
2 Ik zou u leiden, zou u brengen in het huisje van mijn moeder, gij zoudt mijn leeraar moeten zijn; zou u te drinken geven
3 wijn, gekruid met geuren, most van mijn granaten! Zijn lin-
4 kerhand onder mijn hoofd en zijn rechter omhelst mij! Ik leg een eed u op, gij dochteren van Jerusalem: wat wekt gij op, wat wilt gij liefde wakker storen, totdat zij zelve 't zal
5 verlangen!? — — „Wie is het die daar stijgt uit de woestijn, zich leunend op den arm van haar geliefde?" — „Onder den appelboom wekt' ik uw liefde op," — „daar heeft uw moeder in smart u gebaard, daar leed haar pijnen, die u heeft het
6 leven geschonken!" „o Leg mij als zegelring steeds aan uw hart, als een zegelring aan uwen arm! Want geweldig als de dood is de liefde, hard als het graf is d' ijverzucht, — haar
7 gloeiende flitsen, vurige flitsen, — vlamme Gods! Machtige wateren kunnen niet blusschen de liefde en geen rivieren haar ooit overstroomen; — als iemand geven zou al rijkdom van

---

Hoofdstuk VIII. 1. Waart gij toch maar als een broeder mij! Trof ik u dan buiten ons huis, waar ook, aan — ik zou u kussen, zonder terughouding, maar ook zonder vrees door toeschouwers gehoond te worden. — כאה, zoudt gij toch voor mij zijn, wat een broeder voor zijn zuster is! Eene verhouding, waarbij de sexueele zijde ten eenenmale verdwijnt en slechts plaats is voor een zuiver ideale toewijdende vriendschap, gegrond op de bloedverwantschap.

2. Ik zou u bij de hand nemen en u brengen bij mijn moeder in het vrouwenvertrek. — תלמדני, *en gij zoudt*, ten haren aanzien, *mij moeten onderrichten* in al wat mij ontbreekt, om waarlijk uwe vrouw te zijn; anderen: gij zoudt mijn leeraar zijn, d. w. z. ik zou uwe gewoonten leeren kennen en ze overnemen. Sommigen verklaren תלמדני, als derde pers. vr. enkelv. en laten het op de *moeder* slaan: *tot mijn moeder, die mij geleerd heeft*, wat ik weet, — of: *die mij leeren zal*, wat ik weten moet. — יין = יין הרקח, הרקח, evenals: יין תרעלה, Ps. 60,5; מים לחץ, I. Kon. 22,27. — עסס van עסס, treden, het uit de vrucht door *trappen* verkregen vocht; רמוני, *mijn granaatappelboom*; v. s. = רמנים, *granaatappelboom en*.

3. Nu voelt zij zich door Salomo omhelsd en roept nog uit de verte, heengaande met Salomo, den vrouwen van Jerusalem toe, haar in haar liefdesgeluk niet te storen. (Vgl. 2,6 en 7).

Slot: 8,5—14. Vs. 5—7 beschrijft de dichter ons het gearmd wandelende paar in de tuinen om Shoelammieth's ouderlijk huis.

De eerste woorden van vs. 5 worden door den dichter gesproken of, als men wil, den in de vlakte van Shoenem = Shoelem, Shoelammieth's geboorteplaats, arbeidenden landslieden in den mond gelegd. — מתרפקת, *steunende op*, niet juist wegens vermoeidheid, maar in liefdevolle houding met haar arm op den zijne leunend. — עוררתיך, niet: *heb ik u*, toen gij

ח

א מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי יוֹנֵק שְׁדֵי אִמִּי אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ אֶשָּׁקְךָ גַּם
ב לֹא־יָבוּזוּ לִי : אֶנְהָגְךָ אָבִיאֲךָ אֶל־בֵּית אִמִּי תְּלַמְּדֵנִי
ג אַשְׁקְךָ מִיַּיִן הָרֶקַח מֵעֲסִיס רִמֹּנִי : שְׂמֹאלוֹ תַּחַת רֹאשִׁי וִימִינוֹ
ד תְּחַבְּקֵנִי : הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִַם מַה־תָּעִירוּ
ה וּמַה־תְּעֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד־שֶׁתֶּחְפָּץ : מִי זֹאת עֹלָה מִן־
הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל־דּוֹדָהּ תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ שָׁמָּה
ו חֲבָלַתְךָ אִמֶּךָ שָׁמָּה חָבְלָה יְלָדַתְךָ : שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל־לִבֶּךָ
כַּחוֹתָם עַל־זְרוֹעֶךָ כִּי־עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה
ז רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָהּ : מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת
אֶת־הָאַהֲבָה וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ אִם־יִתֵּן אִישׁ אֶת־כָּל־הוֹן

---

sliept, *gewekt*, maar: *heb ik u* tot liefde *opgewekt*, deed ik de liefde in uw hart ontvlammen. Shoelammieth spreekt hier. De volgende woorden zijn waarschijnlijk op te vatten als door Salomo gesproken, waarbij dan de mannelijke vormen der aanhangsels in plaats van de vrouwelijke zijn gebruikt, wat in het Hooglied tamelijk dikwijls voorkomt. Salomo wijst dan uit de verte het geboortehuis van Shoelammieth aan. שמה, *daar ginds!*

6. כחותם על לבך, *als een zegelring*, die aan een koord op de borst wordt gedragen; het beeld beteekent: laat ik van u even onafscheidelijk zijn als een zegelring, dien gij steeds op 't hart draagt. — כחותם על זרועך, v. s. = יד על, evenals Ex. e a. p. bij Thefillien, יד, *hand*, voor *arm* gebruikt wordt. De zegelring werd ook יד על, *op de hand*, = aan den vinger gedragen (Jer. 22,24; vgl. Gen. 41,42; Ex. 3,12); dus: gelijk men den zegelring voortdurend op de borst of aan den vinger draagt, zoo onafscheidelijk moge ik van u zijn. Beide beelden zeggen dan hetzelfde; anderen: *leg mij aan uw hart, als een zegelring*, zoo dicht bij uw hart, — *neem* zoo trouw *als* men *een zegelring* draagt, zoo voortdurend *mij op uwen arm*, of: *aan uwen arm*. — Dit is mijn hoogste wensch, want liefde gevoel ik en die is *onweerstaanbaar*, עז, als aangevallene niet te overweldigen (Num. 13,28) en als aanvaller niet te weerstaan (Recht. 14,18); daar den dood natuurlijk als aanvaller te denken, evenzoo dus ook hier de liefde. — קשה, *hard*, niet te vermurwen, op wien door niets indruk te maken is. — שאל, het *graf*, dat zijn prooi onverbiddelijk *opeischt*, v. s. verwant met שאל, *vragen*. — קנאה, *ijver*, die eischt wat hem toekomt; bij liefde: *ijverzucht*, die de geheele persoonlijkheid van de of den beminde voor zich opeischt. — רשפיה, hare vliegende vonken, gloed. — שלהבתיה, = יָהּ שלהבת, *vlam Gods* = machtige vlam, of: door God ontstoken vlam; of שלהבת eig. *vlam*, of: *ontvlamming* beteekent, is niet zeker.

7. לא ישטפוה, *zullen haar niet overstroomen* en, omdat zij *vuur* is, doen blusschen; anderen: *wegspoelen* bij overstrooming; dan is het beeld: de liefde ontwortelen als een boom en meesleuren.

zijn huis om liefde te erlangen — men zou hem spottend
8 hoonen! „Een zustertje hebben wij, klein en heeft nog geene
borsten! Wat doen voor ons zustertje dan, op den dag dat
9 om haar wordt gesproken?" „Wanneer een muur zij is, dan
willen wij daarop een burcht van zilver bouwen; maar als
een deur zij is, dan sluiten w' eng haar af met cederhout-
10 paneel!" „Ik was een muur en mijn borsten als torens, —
toen werd ik in zijn oogen als een, die vrede vindt!" —
11 „Een wijnberg was in Salomo's bezit in Ba'al Hamón; hij gaf
den wijnberg over aan de wachters, dat ieder brengen zoude
12 voor zijn vrucht een duizend zilverlingen. Mijn eigen wijnberg
staat in mijne macht; — de duizend zijn, o Salomo, voor u,

Vs. 8—14, de jonge echtgenooten in Shoelammieth's huis. De plaats die ons stuk inneemt, verbiedt reeds hier aan het begin van de liefdesgeschiedenis te denken, waarbij Shoelammieth's broeders haar aan den koning zouden hebben willen afstaan, maar zij uit liefde tot haren herder zou geweigerd hebben. Wij hebben, naar wij meenen, ook zonder aan een zich kruisende liefde van *twee* mannen, Salomo en een herder, te denken, het geheele stuk als één geheel verklaard.

8. De broeders van Shoelammieth overleggen met haar, wat er voor de familie te doen is. „Wij hebben een zusje, nu nog klein en niet volwassen; maar die eens, als zij wat ouder zal zijn, tegen gevaar moet worden behoed. Wat doen wij *in haar belang*, לאחותנו, op den dag, שידבר בה, *dat over haar gesproken wordt* met hare familie, d. w. z. op den dag, dat zij huwbaar is geworden en te wachten is, dat deze en gene om haar hand zal vragen (vgl. I Sam. 25,26). V. s. richt Shoelammieth deze vraag tot hare broeders; v. a. is het eene vraag van den eenen broeder, die de andere vs. 9 beantwoordt. Vs. 10 spreekt in ieder geval Shoelammieth.

9. Van Shoelammieth's *vader* wordt nergens melding gemaakt; deze schijnt dus reeds gestorven te zijn, waarom de *broeders* als natuurlijke beschermers hunner zuster optreden, vooral in huwelijksaangelegenheden. Zij onderstellen twee tegenovergestelde gevallen, — ואם ... אם als tegenstelling, evenals Num. 16,29 en 30 e. a. p. Is zij eene חומה, *muur* ter bescherming, die iederen aanval weerstaan kan = voor verleiding ontoegankelijk, — dan bouwen wij op die muur טירת, een *ronde* burcht, — of v. s. een krans van *tinnen*, — van zilver, d. w. z. leiden haar met eere ten huwelijk, zooals haar maagdelijke reinheid verdient. — ואם דלת היא, is zij daarentegen eene *deur*, — דלת van דלל, loshangen (Spr. 26,14), — die bewegelijk is en ook al is zij op 't oogenblik gesloten, toch ieder oogenblik kan worden geopend = voor verleiding licht vatbaar, dan: נצור עליה, dan belegeren wij haar, *sluiten nauw haar in door middel van een cederplank*, die bijzonder hard en duurzaam is, — zoodat zij niet te genaken is voor een verleider. — Dit herinnert Shoelammieth aan de strengheid, waarmede haar broeders haar zelve hebben behandeld en zij zegt nu vs. 10: Ik was,

ח בֵּיתוֹ בְּאַהֲבָה בְּוֹז יְבֻוּז לוֹ : אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין
ט לָהּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַאֲחוֹתֵנוּ בַּיּוֹם שֶׁיְּדֻבַּר־בָּהּ : אִם־חוֹמָה הִיא
נִבְנֶה עָלֶיהָ טִירַת כָּסֶף וְאִם־דֶּלֶת הִיא נָצוּר עָלֶיהָ לוּחַ אָרֶז :
י אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת אָז הָיִיתִי בְעֵינָיו כְּמוֹצֵאת שָׁלוֹם :
יא כֶּרֶם הָיָה לִשְׁלֹמֹה בְּבַעַל הָמוֹן נָתַן אֶת־הַכֶּרֶם לַנֹּטְרִים אִישׁ
יב יָבִא בִּפְרִיוֹ אֶלֶף כָּסֶף : כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנָי הָאֶלֶף לְךָ

---

door uw trouwe voorzorg gesteund, ontoegankelijk, als een muur; *en mijne borsten als torens*, die, hoewel de aandacht des vijands trekkend, de vesting des te meer onneembaar maken. *Toen*, in mijne jeugd, was ik en ben nu nog, — of v. a. *dientengevolge was ik — gunst vindend in zijne*, Salomo's *oogen*, mijn naieve onschuld was het juist, die Salomo aantrok. — מצא שלום, ongeveer hetzelfde als מצא חן, vooral van vrouwen gebruikt: *gunst vinden*, liefde wekken. Sommigen zien in het gebruik van שלום voor חן hier een zinspeling op den naam van Salomo.

11 en 12. Shoelammieth's bede voor haar broeders, die haar onschuld trouw bewaakt hebben: Salomo had eens een wijnberg in Ba'al Hamon, waarschijnlijk dicht bij Dothan, ten Zuidoosten van het dal Jisre'el, dus niet ver van Shoeném. Dien wijnberg had hij overgegeven aan de wachters, zoodat zij de opbrengst mochten genieten, en wel bij gedeelten, waarvoor ieder als pachtsom 1000 zilverstukken jaarlijks moest opbrengen. Dit blijkt uit vs. 12 de zin te zijn: Salomo ontving als vaste som van ieder 1000 zilverlingen; wat de opbrengst meer bedroeg, kwam den wachter ten goede. — איש יביא, *ieder zou brengen*, opbrengen. De verklaring: *ieder bracht naar huis als opbrengst zijner vruchten 1000 zilverlingen*, stuit op vs. 12 af, daar dan de 200 voor de wachters niet te verklaren zijn.

12. *Mijn* eigen *wijngaard staat* uitsluitend *tot mijn* eigen *beschikking*, is in mijn macht. Met dien *wijngaard* heeft zij haar schoonheid en deugd op het oog; welnu, zegt zij, ook van dien wijngaard zijn de volle 1000 zilverstukken voor u, — *maar* dan ook *200 voor wie zijn vrucht bewaken*, d. w. z. laat ook mijn broeders, die mij trouw hebben bewaakt, het loon van hun arbeid niet onthouden worden. De zin is dan: ik behoor thans geheel aan u, o Salomo; maar gelijk de wachters van den wijnberg mede van de opbrengst voordeel hebben, zoo behooren ook mijne broeders te genieten voor de moeite en zorgen, die zij zich om mij hebben getroost. De bedoeling is natuurlijk niet, dat zij eene toelage van 200 zilverstukken voor hare broeders vraagt. Dit cijfer is genoemd als gemiddelde winst der wijngaardpachters. Denkt men zich den wijngaard in twee perceelen verdeeld, dan zijn die 200 juist het tiende van de opbrengst voor Salomo, die dan als loon voor het goede eerlijke afdragen der pacht den wachter worden gegeven.

יג שְׁלֹמֹה וּמָאתַיִם לְנֹטְרִים אֶת־פִּרְיוֹ׃ הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים חֲבֵרִים
יד מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ הַשְׁמִיעֵנִי׃ בְּרַח ׀ דּוֹדִי וּדְמֵה־לְךָ לִצְבִי
אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל הָרֵי בְשָׂמִים׃

maar dan tweehonderd ook voor wie zijn vrucht bewaakten." —
13 „Gij die uw woonplaats hebt in deze tuinen! speelnooten
wachten luist'rend op uw stem — o laat mij die dan hooren!"
14 „Vlucht heen, mijn liefste! en word gelijk een hert of als een
jong van reeën op balsemgeuren-bergen!"

13. Nu neemt Salomo het woord. Hij geeft geen direct antwoord op Shoelammieth's vraag, maar men hoort, dat hij haar gunstig opneemt. Hij vraagt haar een lied te zingen, waarop de speelgenooten harer jeugd, die om hen henen staan, reeds lang schijnen te wachten; dat is in het deelwoord מקשיבים uitgedrukt. — היושבת בגנים, *die in de tuinen thuis zijt*, die u hier aangenamer voelt dan in het koninklijk paleis.

14. Zij voldoet aan het verzoek en begint een lied, dat aan de woorden van 2,17 herinnert; hier echter eene uitnoodiging bevattend om met haar te samen een tochtje door de bergen te maken. — ברח, *vluchten* uit de omgeving der hen aanstarende speelgenooten der jeugd, — הרי בשמים, voor het 2,17 gebruikte הרי בתרים, *waar* voor de vereenigde geliefden *alles geuren spreidt*. — Zij gaan dan samen de bergen in — en de dichter eindigt.

סדר

תפלות השחר

לכל שבתות השנה.

ORDE

DER

OCHTENDGEBEDEN

VOOR DEN

SHABBATH.

Opnieuw in het Nederlandsch vertaald en van verklarende aanteekeningen voorzien

DOOR

J. VREDENBURG,

Leeraar aan het Beth Hamidrash te Amsterdam.

AMSTERDAM,
J. L. JOACHIMSTHAL.

OCHTEND-GEBED.

Aan den ingang der Synagoge zegt men:

Ik, — door Uwe overgrocte genade kom ik in Uw huis, ik werp mij neder voor Uwen heiligen tempel in vreeze voor U.

Bij het binnenkomen zegt men:

Het huis Gods betreden wij met eerbiedigen schroom.

Nadat men de Synagoge is binnengegaan, zegt men:

Hoe schoon zijn uwe tenten, Jakob! uwe woningen, Israël! Ik, — door Uwe overgroote genade kom ik in Uw huis, ik werp mij neder voor Uwen heiligen tempel in vreeze voor U. O Eeuwige! ik bemin den zetel van Uw huis en de plaats van het verblijf Uwer heerlijkheid! Ik, — ik wil mij nederwerpen en knielen, ik wil de knie buigen voor den Eeuwige, mijnen Maker! Ik, — moge mijn gebed tot U, o Eeuwige, komen in een tijd van welgevallen; o God, in Uwe overgroote genade, verhoor mij met Uw waarachtig heil!

Vóór het ochtendgebed wordt nog het volgende gezegd:

Ik roep U aan, want Gij verhoort mij, o God! neig Uw oor tot mij, hoor mijn spreken. Ik — in gerechtigheid aanschouw ik Uw aangezicht; ik wil mij bij het ontwaken verzadigen aan Uwe verschijning! Ik — op U vertrouw ik, o Eeuwige; ik zeg: mijn God zijt Gij! Hoor het geluid mijner smeeking, wanneer ik tot U schrei, wanneer ik mijne handen ophef naar het binnenste van Uw heiligdom! Eeuwige, mijn God, ik schrei tot U en Gij geneest mij. Tot U, o Eeuwige, roep ik, en den Heere smeek ik. Doe Uw aangezicht lichten over Uwen dienaar, help mij door Uwe genade! Want op U, o Eeuwige, hoop ik; Gij, Gij zult verhooren, Heere, mijn God! Hoor toch mijn gebed, o Eeuwige, luister naar mijn schreien, zwijg toch niet bij mijne tranen. Hoor, o Eeuwige, en wees mij genadig, Eeuwige! wees Gij mij tot helper.

Lied Hamma'aloth van David. Ik verheug mij, wanneer men mij zegt: laat ons gaan naar het huis des Eeuwigen! Ik verblijd mij met Uw gezegde, gelijk iemand, die grooten buit vindt. Luister naar het geluid mijner smeeking, mijn Koning en mijn God, want tot U bid ik. Eeuwige! des morgens moogt Gij mijn stemme hooren; des morgens, als ik voor U offers orden, — en naar U uitzie. Ik roep U aan, want Gij verhoort mij, o God! neig Uw oor tot mij, hoor mijn spreken! Mijn voet staat op vlakken bodem, in volksverzamelingen loof ik den Eeuwige.

Verheerlijkt worde God, d'Allevende, hoog worde Hij geprezen,
Die absoluut bestaat, en Wiens bestaan geen tijd tot maatstaf heeft;
Die eenig is, geen eenheid is gelijk de Zijne;
Voor menschengeest verborgen, is Zijn grenslooz' eenigheid.
Hij heeft geen lichaamsvorm, is onlichaamlijk Wezen,
Geen nog zoo krachtig woord beschrijft Zijn heiligheid!
Voorafgaand aan 't Heelal, uit niets door Hem geschapen,
Was Hij de eerste, aan Zijn bestaan ging niets vooraf.

סדר תפלת שחרית

קודם שיכנס לבית הכנסת ישהה מעט בעזרת בהכ"נ ויאמר

וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ׃

ואז ילך בנחת ויאמר

בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ בְּרָגֶשׁ׃

כשיכנס לבית הכנסת יאמר

מַה־טֹּבוּ אׇהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל׃ וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ׃ יְיָ אָהַבְתִּי מְעוֹן בֵּיתֶךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ׃ וַאֲנִי אֶשְׁתַּחֲוֶה וְאֶכְרָעָה אֶבְרְכָה לִפְנֵי יְיָ עֹשִׂי׃ וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ׃

אֲנִי קְרָאתִיךָ כִּי תַעֲנֵנִי אֵל הַט אָזְנְךָ לִי שְׁמַע אִמְרָתִי׃ אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָּנֶיךָ אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָתֶךָ׃ וַאֲנִי עָלֶיךָ בָּטַחְתִּי יְיָ אָמַרְתִּי אֱלֹהַי אָתָּה׃ שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנַי בְּשַׁוְּעִי אֵלֶיךָ בְּנָשְׂאִי יָדַי אֶל דְּבִיר קָדְשֶׁךָ׃ יְיָ אֱלֹהַי שִׁוַּעְתִּי אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי׃ אֲלֶיךָ יְיָ אֶקְרָא וְאֵל אֲדֹנָי אֶתְחַנָּן׃ הָאִירָה פָנֶיךָ עַל עַבְדְּךָ הוֹשִׁיעֵנִי בְחַסְדֶּךָ׃ כִּי לְךָ יְיָ הוֹחָלְתִּי אַתָּה תַּעֲנֶה אֲדֹנָי אֱלֹהָי׃ שִׁמְעָה תְפִלָּתִי יְיָ וְשַׂוְּעָתִי הַאֲזִינָה אֶל דִּמְעָתִי אַל תֶּחֱרַשׁ׃ שְׁמַע יְיָ וְחָנֵּנִי יְיָ הֱיֵה עוֹזֵר לִי׃

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאׇמְרִים לִי בֵּית יְיָ נֵלֵךְ׃ שָׂשׂ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב׃ הַקְשִׁיבָה לְקוֹל שַׁוְעִי מַלְכִּי וֵאלֹהָי כִּי אֵלֶיךָ אֶתְפַּלָּל׃ יְיָ בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי בֹּקֶר אֶעֱרָךְ לְךָ וַאֲצַפֶּה׃ אֲנִי קְרָאתִיךָ כִּי תַעֲנֵנִי אֵל הַט אָזְנְךָ לִי שְׁמַע אִמְרָתִי׃ רַגְלִי עָמְדָה בְּמִישׁוֹר בְּמַקְהֲלִים אֲבָרֵךְ יְיָ׃

יְגַדַּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח · נִמְצָא וְאֵין עֵת אֶל מְצִיאוּתוֹ׃
אֶחָד וְאֵין יָחִיד כְּיִחוּדוֹ · נֶעְלָם וְגַם אֵין סוֹף לְאַחְדּוּתוֹ׃
אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוּף וְאֵינוֹ גוּף · לֹא נַעֲרֹךְ אֵלָיו קְדֻשָּׁתוֹ׃
קַדְמוֹן לְכָל־דָּבָר אֲשֶׁר נִבְרָא · רִאשׁוֹן וְאֵין רֵאשִׁית לְרֵאשִׁיתוֹ׃

„Ziedaar den Heer van 't Al"; met luider stem verkondigt
Al, wat geschapen werd, Zijn groote koningsmacht.
Hij gaf profetengeest, den straal van Zijn genade,
Den mannen, die Hij Zich tot roem en eer verkoor.
Doch onder Israël's stam wordt geen profeet gevonden,
Die Mozes evenaart, aanschouwend Zijnen troon!
De leer der waarheid heeft Hij ons, Zijn volk, geschonken,
Door Mozes, Zijn profeet, vertrouwd in gansch Zijn huis!
God ruilt Zijn wet niet in, verandert geen bepaling,
In verste toekomst blijft onwrikbaar nog Zijn woord!
Alziende, kent Hij ook ons diep verborgen denken,
Ziet van den eersten kiem het eind van elke zaak!
Naar ieders werken schenkt Hij 't loon van Zijn genade,
Bestraft den booswicht ook voor 'tgeen hij heeft misdaan.
Hij zal op zijnen tijd ons den gezalfde zenden,
Die elk bevrijden zal, die Zijne hulp verbeidt!
De dooden doet God eens door Zijne gunst herleven!
Zijn naam, zoo roemrijk, zij in eeuwigheid geloofd!

O Wereldbestuurder, die koningsmacht kendet,
Voordat een gewrocht uit het niets was ontstaan, —
Toen plots door Uw willen het al was geschapen,
Werdt Gij als Almachtig Beheerscher erkend!
En mocht eens de Schepping geheel weer verdwijnen,
Ook dan zal gevreesd nog Uw koningswoord zijn!
Toen niets was, bestond Hij, Hij is in het heden,
Zal eeuwig bestaan in Zijn stralenden glans.
Zijn wezen is eenig, geen tweed' is te vinden,
Met Hem te vergelijken of naast Hem geplaatst!
In tijd niet begonnen, geen einde bestaanbaar,
Bij Hem slechts is macht en berust heerschappij!
Slechts Hij is mijn God, mijn Verlosser, Allevend!
Is Rots in mijn lijden, in tijden van nood!
Banier is mij God, is mij veilige toevlucht,
Mijn deel aan den kelk [1]), op den dag, dat ik roep.
Ik leg in Zijn handen mijn geest met vertrouwen,
Wanneer ik te slapen mij leg en ontwaak;
Doch niet slechts mijn geest, ook mijn stoflijk omhulsel!
Is God slechts mijn steun, zie, dan vrees ik niet meer!

Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, die ons door Uwe geboden geheiligd en ons bevolen hebt, de handen te wasschen.

Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, die den mensch met wijsheid hebt gevormd en aan hem verscheidene openingen en holle organen geschapen hebt. Het is openbaar

הִנּוֹ אֲדוֹן עוֹלָם · וְכָל־נוֹצָר יוֹרֶה גְּדֻלָּתוֹ וּמַלְכוּתוֹ :
שֻׁפַּע נְבוּאָתוֹ נָתַנּוּ אֶל־ אַנְשֵׁי סְגֻלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ :
לֹא קָם בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה עוֹד נָבִיא וּמַבִּיט אֶת־תְּמוּנָתוֹ :
תּוֹרַת אֱמֶת נָתַן לְעַמּוֹ אֵל · עַל־יַד נְבִיאוֹ נֶאֱמַן בֵּיתוֹ :
לֹא־יַחֲלִיף הָאֵל וְלֹא־יָמִיר דָּתוֹ לְעוֹלָמִים לְזוּלָתוֹ :
צוֹפֶה וְיוֹדֵעַ סְתָרֵינוּ · מַבִּיט לְסוֹף דָּבָר בְּקַדְמָתוֹ :
גּוֹמֵל לְאִישׁ חֶסֶד כְּמִפְעָלוֹ · נוֹתֵן לְרָשָׁע רָע כְּרִשְׁעָתוֹ :
יִשְׁלַח לְקֵץ יָמִין מְשִׁיחֵנוּ · לִפְדּוֹת מְחַכֵּי קֵץ יְשׁוּעָתוֹ :
מֵתִים יְחַיֶּה אֵל בְּרֹב חַסְדּוֹ · בָּרוּךְ עֲדֵי־עַד שֵׁם תְּהִלָּתוֹ :

אֲדוֹן עוֹלָם · אֲשֶׁר מָלַךְ בְּטֶרֶם כָּל יְצִיר נִבְרָא :
לְעֵת נַעֲשָׂה בְחֶפְצוֹ כֹּל · אֲזַי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא :
וְאַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל · לְבַדּוֹ יִמְלוֹךְ נוֹרָא :
וְהוּא הָיָה וְהוּא הֹוֶה · וְהוּא יִהְיֶה בְּתִפְאָרָה :
וְהוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי · לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה :
בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית · וְלוֹ הָעֹז וְהַמִּשְׂרָה :
וְהוּא אֵלִי וְחַי גּוֹאֲלִי · וְצוּר חֶבְלִי בְּעֵת צָרָה :
וְהוּא נִסִּי וּמָנוֹס לִי · מְנָת כּוֹסִי בְּיוֹם אֶקְרָא :
בְּיָדוֹ אַפְקִיד רוּחִי · בְּעֵת אִישַׁן וְאָעִירָה :
וְעִם רוּחִי גְּוִיָּתִי · יְיָ לִי וְלֹא אִירָא :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדַיִם :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּחָכְמָה וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים חֲלוּלִים חֲלוּלִים גָּלוּי

---

[1]) Vgl. Ps. 16,5, waar de dichter God noemt: zijn aandeel in grondbezit en levensvreugde; vgl. daarmede Num. 18,20 en Deut. 18,2.

en bekend voor den troon Uwer heerlijkheid, dat indien een van hen geopend of verstopt zou worden, het niet mogelijk zou zijn te bestaan of in het leven te blijven vóór Uw aangezicht. Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die alle vleesch geneest en wonderbaarlijk handelt.

(In vele gemeenten, o. a. te Amsterdam, leest men hier: Mijn God! enz. (zie hieronder) *terwijl de lofzeggingen over de heilige Leer gezegd worden vóór de afdeelingen betreffende het dagelijksch offer, blz. 6).*

Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, die ons door Uwe geboden geheiligd en ons bevolen hebt, ons met de woorden der heilige Leer bezig te houden; doe toch, Eeuwige, onze God, de woorden Uwer Leer aangenaam zijn in onzen mond en in den mond van Uw volk, het huis Israël's, zoodat wij en onze afstammelingen en de afstammelingen van Uw volk, het huis Israël's, wij allen worden kenners van Uwen naam en beoefenaars van Uwe Leer (ter wille van haarzelve); geloofd zijt Gij, Eeuwige, die de heilige Leer aan Uw volk Israël hebt onderwezen. G. z. G., E. o. G. K. d. w. die ons uitverkoren hebt boven alle volkeren en ons Uwe Leer hebt gegeven; g. z. G. E. die de heilige Leer gegeven hebt.

(Zij, die de lofzeggingen over de Leer hier uitspreken, laten daarop nog dit volgen:)

De Eeuwige zegene u en behoede u. De Eeuwige doe Zijn aangezicht voor u lichten en zij u genadig. De Eeuwige wende Zijn aangezicht tot u en verleene u vrede. Dit zijn verplichtingen, waarvoor geene bepaalde maat is voorgeschreven: de hoek (van het veld, waarvan een niet vast bepaald gedeelte bij het maaien voor de armen moest staanblijven [1]), en de eerstelingen der boomvruchten [2]), (die naar Jerusalem werden gebracht) en het brandoffer bij het verschijnen in den tempel bij gelegenheid der drie feesten [3]) en de verrichting van liefdewerken door persoonlijke daden en de beoefening der heilige Leer [4]). Dit zijn zaken, waarvan de mensch de vruchten geniet in deze wereld, terwijl de hoofdsom hem blijft voor de toekomstige wereld [5]). De volgenden zijn het: eerbied voor vader en moeder, en verrichten van liefdewerken en tijdig bezoek van het leerhuis des morgens en des avonds, en gastvrijheid tegenover vreemdelingen, en bezoeken van zieken, en het verschaffen van uitrusting aan bruiden, en het begeleiden van lijken, en diepe aandacht bij het gebed, en het stichten van vrede tusschen den mensch en zijn naaste, doch beoefening der Leer weegt tegen hen allen op.

Mijn God! de ziel, die Gij in mij geplaatst hebt, is rein; Gij hebt haar geschapen, Gij hebt haar gevormd, Gij hebt haar mij ingeblazen, en Gij bewaart haar in mijn binnenste; en Gij zult haar mij eenmaal ontnemen, doch haar ook weêr in de verre toekomst in mij doen terugkeeren. Zoolang dus de ziel in mijn binnenste is, dank ik U, Eeuwige, mijn God en God mijner Voorouders, Meester over alle werken, Heer van alle zielen! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die zielen doet terugkeeren in gestorven lichamen!

[1]) Vgl. Lev. 22,22 e.a.p. [2]) Vgl. Deut. 26,2. [3]) Vgl. Deut. 16,16 e.a.p. [4]) Vgl. Josua 1,8.

וְיָדוּעַ לִפְנֵי כִסְאֲךָ שֶׁאִם יִפָּתֵחַ אֶחָד מֵהֶם אוֹ יִפָּתֵם אֶחָד מֵהֶם אִי אֶפְשָׁר לְהִתְקַיֵּם וְלַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא כָל־בָּשָׂר וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת :

בהרבה קהלות וגם באמשטרדם מתחילין כאן אלהי נשמה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲסוֹק בְּדִבְרֵי תוֹרָה · וְהַעֲרֶב־נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ (וְצֶאֱצָאֵי צֶאֱצָאֵינוּ) וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ (לִשְׁמָהּ) · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר־בָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת־תּוֹרָתוֹ · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה :

במדבר ו׳

יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ : יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ : יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם : אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר · הַפֵּאָה וְהַבִּכּוּרִים וְהָרָאָיוֹן וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְתַלְמוּד תּוֹרָה : אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לָעוֹלָם הַבָּא · וְאֵלּוּ הֵן כִּבּוּד אָב וָאֵם וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְהַשְׁכָּמַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ שַׁחֲרִית וְעַרְבִית וְהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּבִקּוּר חוֹלִים וְהַכְנָסַת כַּלָּה וּלְוָיַת הַמֵּת וְעִיּוּן תְּפִלָּה וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם :

אֱלֹהַי נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא אַתָּה בְרָאתָהּ אַתָּה יְצַרְתָּהּ אַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי וְאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי וְאַתָּה עָתִיד לִטְלָהּ מִמֶּנִּי וּלְהַחֲזִירָהּ בִּי לֶעָתִיד לָבֹא : כָּל־זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה בְּקִרְבִּי מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי רִבּוֹן כָּל־הַמַּעֲשִׂים אֲדוֹן כָּל־הַנְּשָׁמוֹת · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לִפְגָרִים מֵתִים :

---

5) Men beschouwt 's menschen deugden als een Gode geleend kapitaal, waarvan de mensch op aarde de renten geniet, terwijl in het leven hiernamaals de hoofdsom als het ware wordt teruggegeven.

G. z. G. E. o. G. K. d. w. die den haan inzicht hebt gegeven, om te onderscheiden tusschen dag en nacht.

G. z. G. E. o. G. K. d. w. die mij niet tot niet-Israëliet hebt doen worden.

G. z. G. E. o. G. K. d. w. die mij niet tot slaaf hebt gemaakt.

G. z. G. E. o. G. K. d. w. die mij niet tot vrouw hebt gemaakt.

(*De vrouwen zeggen*: G. z. G. E. o. G. K. d. w. die mij naar Uwen wil gemaakt hebt).

G. z. G. E. o. G. K. d. w. die blinden de oogen opent.

G. z. G. E. o. G. K. d. w. die naakten kleedt.

G. z. G. E. o. G. K. d. w. die geboeiden losmaakt.

G. z. G. E. o. G. K. d. w. die gebukten opricht.

G. z. G. E. o. G. K. d. w. die de aarde hebt uitgespannen over de wateren.

G. z. G. E. o. G. K. d. w. die voor mij al mijne benoodigdheden gemaakt hebt.

G. z. G. E. o. G. K. d. w. die de schreden van den man vast doet zijn.

G. z. G. E. o. G. K. d. w. die Israël met mannenkracht omgordt.

G. z. G. E. o. G. K. d. w. die Israël kroont met luister.

G. z. G. E. o. G. K. d. w. die den vermoeide kracht geeft.

G. z. G. E. o. G. K. d. w. die verwijdert den slaap van mijne oogen en de sluimering van mijne oogleden; en het zij U welgevallig, Eeuwige, onze God en God onzer voorouders, ons geoefend te doen zijn in Uwe leer; en doe ons gehecht zijn aan Uwe geboden en doe ons niet komen tot zonde, noch tot overtreding en misdaad, noch in verzoeking, noch tot verachting; doe de kwade neiging niet heerschen over ons en verwijder ons van slechte menschen en slechte metgezellen, doch doe ons gehecht zijn aan de goede neiging en goede handelingen, en buig onzen hartstocht, zoodat hij zich aan U onderwerpt; en laat ons heden en elken dag geraken tot gunst en genade en barmhartigheid in Uwe oogen en in de oogen van al, die ons zien, en bewijs ons goede weldaden. G. z. G. E. die goede weldaden bewijst aan Uw volk Israël.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן לַשֶּׂכְוִי בִינָה
לְהַבְחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי נָכְרִי :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עָבֶד :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה :

(הנשים אומרות בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשַׂנִי כִּרְצוֹנוֹ :)

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם פּוֹקֵחַ עִוְרִים :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַתִּיר אֲסוּרִים :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם זוֹקֵף כְּפוּפִים :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם רוֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה לִי כָּל־צָרְכִּי :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר הֵכִין מִצְעֲדֵי־גָבֶר :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה מֵעֵינָי
וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי · וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּרְגִּילֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבְּקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְאַל תְּבִיאֵנוּ לֹא
לִידֵי חֵטְא וְלֹא לִידֵי עֲבֵרָה וְעָוֹן וְלֹא לִידֵי נִסָּיוֹן וְלֹא לִידֵי בִזָּיוֹן
וְאַל תַּשְׁלֵט־בָּנוּ יֵצֶר הָרַע וְהַרְחִיקֵנוּ מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע
וְדַבְּקֵנוּ בְּיֵצֶר הַטּוֹב וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְכוֹף אֶת־יִצְרֵנוּ
לְהִשְׁתַּעְבֵּד־לָךְ וּתְנֵנוּ הַיּוֹם וּבְכָל־יוֹם לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים
בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים · בָּרוּךְ אַתָּה
יְיָ גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל :

Het zij welgevallig voor U, Eeuwige, mijn God en God mijner voorouders, mij heden en elken dag te behoeden voor onbeschaamden en onbeschaamdheid, voor slechte menschen, en slecht gezelschap, en voor een slechten buur en voor noodlottig toeval en verderfelijk hindernis, voor een strenge rechtspraak en eene harde tegenpartij, hetzij hij tot het verbond [1]) behoore of niet.

Steeds zij de mensch godvreezend in het geheim [2]) en bekenne de waarheid en spreke de waarheid in zijn hart (binnenste); hij sta vroeg op en zegge:

Meester over alle werelden! [3]) Niet [in vertrouwen] op onze verdiensten storten wij onze smeekingen voor U uit, maar [steunende] op Uwe groote barmhartigheid! Wat toch zijn wij, wat is ons leven, wat onze gunst, wat onze rechtvaardigheid, wat onze hulp, wat onze kracht, wat onze sterkte? Wat zullen wij voor U zeggen, Eeuwige, onze God en God onzer voorouders? Zijn voor U niet alle helden als niets, en de mannen van naam, als hadden zij nooit bestaan, en wijzen als zonder kennis, en verstandigen als zonder oordeel? Want hunne nog zoo talrijke handelingen — niets zijn zij; de dagen huns levens, ijdel zijn zij voor U; ook dat, waardoor de mensch boven het vee verheven is, is niets — want alles is ijdelheid.

Voorwaar, wij zijn Uw volk, de zonen van Uw verbond, de kinderen van Abraham, die U lief had, dien Gij op den berg Moria hebt toegezworen; het kroost van Izak, zijn éénigen zoon, die gebonden werd op het altaar; de gemeente van Jakob, uwen eerstgeboren zoon, wiens naam Gij wegens uwe liefde, die gij hem toedroegt, en wegens de vreugde, waarmede Gij U over hem verblijddet, Israël en Jeshoeroen genoemd hebt.

Daarom zijn wij verplicht U te danken en U te loven en U te roemen, en Uwen naam te zegenen en te heiligen en lof en dank te brengen aan Uwen naam. Heil ons! hoe voortreffelijk is ons deel, en hoe liefelijk ons lot en hoe schoon is onze erfenis! Heil ons! dat wij des morgens vroeg en des avonds laat ons opmaken en tweemalen elken dag zeggen:

Hoor, Israël! de Eeuwige, onze God, de Eeuwige is éénig!

Geloofd zij de naam Zijner koninklijke heerlijkheid
immer en eeuwig!

---

[1]) Door God met Israël gesloten. [2]) Ook al kan hij in het openbaar wegens vervolging niet al zijne plichten vervullen. [3]) De uitdrukking עולם, in het meervoud gebezigd, doelt meestal op de beide werelden, deze en de toekomstige.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּצִּילֵנִי הַיּוֹם וּבְכָל־
יוֹם מֵעַזֵּי פָנִים וּמֵעַזּוּת פָּנִים מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע
וּמִשָּׁכֵן רָע וּמִפֶּגַע רָע וּמִשָּׂטָן הַמַּשְׁחִית מִדִּין קָשֶׁה וּמִבַּעַל
דִּין קָשֶׁה בֵּין שֶׁהוּא בֶּן־בְּרִית וּבֵין שֶׁאֵינוֹ בֶּן־בְּרִית :

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם יָרֵא שָׁמַיִם בְּסֵתֶר וּמוֹדֶה
עַל־הָאֱמֶת וְדוֹבֵר אֱמֶת בְּלִבּוֹ וְיַשְׁכֵּם וְיֹאמַר :

רִבּוֹן כָּל־הָעוֹלָמִים לֹא עַל־צִדְקֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ
לְפָנֶיךָ כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים ׃ מָה אֲנַחְנוּ מָה חַיֵּינוּ
מָה חַסְדֵּנוּ מַה־צִּדְקֵנוּ מַה־יְּשׁוּעָתֵנוּ מַה־כֹּחֵנוּ מַה־גְּבוּרָתֵנוּ
מַה־נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ הֲלֹא כָּל־הַגִּבּוֹרִים
כְּאַיִן לְפָנֶיךָ וְאַנְשֵׁי הַשֵּׁם כְּלֹא הָיוּ וַחֲכָמִים כִּבְלִי מַדָּע וּנְבוֹנִים
כִּבְלִי הַשְׂכֵּל כִּי רֹב מַעֲשֵׂיהֶם תֹּהוּ וִימֵי חַיֵּיהֶם הֶבֶל לְפָנֶיךָ ׃
וּמוֹתַר הָאָדָם מִן־הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל :

אֲבָל אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ ׃ בְּנֵי אַבְרָהָם אֹהַבְךָ שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ
לוֹ בְּהַר הַמֹּרִיָּה ׃ זֶרַע יִצְחָק יְחִידוֹ שֶׁנֶּעֱקַד עַל־גַּב הַמִּזְבֵּחַ
עֲדַת יַעֲקֹב בִּנְךָ בְּכוֹרֶךָ שֶׁמְּאַהַבְתָּךְ שֶׁאֲהַבְתָּ אוֹתוֹ וּמִשִּׂמְחָתְךָ
שֶׁשָּׂמַחְתָּ בּוֹ קָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל וִישֻׁרוּן :

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְשַׁבֵּחֲךָ וּלְפָאֶרְךָ וּלְבָרֵךְ
וּלְקַדֵּשׁ וְלָתֵת־שֶׁבַח וְהוֹדָיָה לִשְׁמֶךָ : אַשְׁרֵינוּ מַה־טּוֹב
חֶלְקֵנוּ וּמַה־נָּעִים גּוֹרָלֵנוּ וּמַה־יָּפָה יְרֻשָּׁתֵנוּ אַשְׁרֵינוּ שֶׁאֲנַחְנוּ
מַשְׁכִּימִים וּמַעֲרִיבִים עֶרֶב וָבֹקֶר וְאוֹמְרִים פַּעֲמַיִם בְּכָל־יוֹם

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ ׀ אֶחָד :

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד : המדקדקים נוטרין הפרשה.

Gij waart dezelfde, toen de wereld nog niet was geschapen; Gij zijt dezelfde, nadat de wereld geschapen is; Gij zijt dezelfde in deze wereld, en Gij zijt dezelfde in de toekomstige wereld! Heilig Uwen naam over hen, die Uwen naam als heilig erkennen, en heilig Uwen naam in Uwe wereld en door Uwe hulp worde onze horen [1]) hoog en verheven. Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die Uwen naam heiligt in het openbaar.

Gij zijt de Eeuwige, onze God, in den hemel en op aarde en in de hoogste hoogten der hemelen! Het is waar! Gij zijt de eerste en Gij zijt de laatste [2]) en buiten U is geen God. Verzamel hen, die op U hopen, van de vier hoeken der aarde, opdat erkennen en weten alle wereldbewoners, dat Gij alleen God zijt over alle koninkrijken der aarde! Gij hebt gemaakt hemel en aarde, de zee en al wat in die allen is; en wie is er onder het gansche werk Uwer handen, onder de hoogere en onder de lagere wezens, die tot U zou zeggen: „Wat doet Gij?" Onze Vader, die in den hemel zijt! bewijs ons genade terwille van Uwen grooten naam, die over ons genoemd is; en bevestig voor ons, Eeuwige, onze God, hetgeen geschreven is: In dien tijd zal Ik u brengen, en in dien tijd verzamel Ik u; want Ik maak u tot roem en lof bij alle volkeren der aarde, wanneer Ik uwe ballingen terugvoer voor uwe oogen, zegt de Eeuwige.

(In vele gemeenten worden hier de lofzeggingen over de heilige Leer uitgesproken, zie blz. 3).

Ex. 30,17—21. De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: Gij zult maken een waschbekken van koper en zijn onderstel van koper, om zich te wasschen; en gij zult het plaatsen tusschen de tent der samenkomst en het [koperen] altaar, en er water in doen. En Aharon en zijne zonen zullen zich daaruit hunne handen en voeten wasschen. Wanneer zij namelijk in de tent der samenkomst gaan willen, zullen zij ze met water wasschen, opdat zij niet sterven; of wanneer zij naderen willen tot het altaar om dienst te doen, om een vuuroffer in rook te doen opgaan voor den Eeuwige. Dan zullen zij hunne handen en hunne voeten wasschen, opdat zij niet sterven; dit zal hun zijn tot eene eeuwige wet, voor hem en voor zijn kroost, voor hunne geslachten.

Lev. 6,3—5. De priester zal [des morgens] zijne linnen kleeding aantrekken en een linnen broek aantrekken op zijn bloot lichaam en eene heffing nemen van de asch, tot welke het vuur het brandoffer op het altaar zal hebben verteerd, en die leggen naast het altaar. Hij zal zijne kleederen uittrekken en zich met andere kleederen kleeden, wanneer hij de asch wegbrengt buiten het leger naar eene reine plaats.

---

[1]) Als zinnebeeld van macht. [2]) Vóór al het bestaande, waart Gij, en als eens niets van het geschapene meer zal zijn, zult Gij nog bestaan.

אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא מִשֶּׁנִּבְרָא הָעוֹלָם
אַתָּה הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאַתָּה הוּא לָעוֹלָם הַבָּא קַדֵּשׁ
אֶת־שִׁמְךָ עַל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ וְקַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ בְּעוֹלָמְךָ וּבִישׁוּעָתְךָ
תָּרוּם וְתַגְבִּיהַּ קַרְנֵנוּ · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ בָּרַבִּים :
אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבִשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם
הָעֶלְיוֹנִים · אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן
וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין אֱלֹהִים · קַבֵּץ קְוֵיךָ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ
יֵכִירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־בָּאֵי עוֹלָם כִּי אַתָּה־הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ
לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ · אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ
אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּם · וּמִי בְכָל־מַעֲשֶׂה יָדֶיךָ בָּעֶלְיוֹנִים
אוֹ בַתַּחְתוֹנִים שֶׁיֹּאמַר לְךָ מַה־תַּעֲשֶׂה · אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם
עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד בַּעֲבוּר שִׁמְךָ הַגָּדוֹל שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ וְקַיֵּם־לָנוּ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ מַה־שֶּׁכָּתוּב בָּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם וּבָעֵת קַבְּצִי
אֶתְכֶם כִּי־אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכֹל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי
אֶת־שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְיָ :

בהרבה קהלות אומרים כאן **ברכת התורה.**

שמות ל׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר : וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ
נְחֹשֶׁת לִרְחָצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ
וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם : וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־
רַגְלֵיהֶם : בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ
בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיהוָה : וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם
וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק־עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם :
ויקרא ו׳ וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים
אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל
הַמִּזְבֵּחַ : וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־
הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר :

Num. 28,1—8. De Eeuwige sprak tot Mozes, als volgt: Gebied den kinderen Israëls en zeg tot hen: het offer voor Mij, Mijne spijze, voor Mijn vuur, tot een liefelijken geur voor Mij, zult gij in acht nemen voor Mij te brengen op zijnen bepaalden tijd. En gij zult tot hen zeggen: dit is het vuuroffer, dat gij den Eeuwige zult brengen: schapen, in dit jaar geboren, zonder gebrek, elken dag twee tot gedurig brandoffer. Het eene schaap zult gij bereiden des ochtends, en het tweede schaap zult gij bereiden tusschen de beide avonden. En een tiende van een Epha [1]) meelbloem tot meeloffer, aangemengd met een vierde Hin [2]) gestooten [olijf-]olie. Een gedurig brandoffer, gelijk het bereid werd bij den berg Sinai, tot een liefelijken geur, als vuuroffer voor den Eeuwige. En zijn plengoffer: een vierde van een Hin [wijn] voor elk schaap, in het heiligdom uit te gieten tot wijnplengoffer voor den Eeuwige. En het tweede schaap zult gij bereiden tusschen de beide avonden, gelijk het meeloffer des morgens en zijn plengoffer zult gij bereiden, een vuuroffer, tot liefelijken geur voor den Eeuwige.

Lev. 1,11. En hij zal het slachten ter zijde van het altaar, ten noorden, vóór den Eeuwige; en de zonen van Aharon, de priesters, zullen zijn bloed sprengen op het aldaar rondom.

Gij zijt de Eeuwige, onze God, voor Wien onze voorouders het reukwerk van specerijen in rook deden opgaan in het heiligdom, zooals Gij hun geboden hebt door Uwen profeet Mozes; zoo toch staat geschreven in Uwe Leer:

Ex. 30,34. De Eeuwige zeide tot Mozes: neem u specerijen, als: welriekende hars, en zeenagel en galbanum; dergelijke specerijen en zuiveren wierook; in geheel gelijke deelen zal het zijn. Gij zult het maken tot reukwerk, een mengsel, naar de wijze des specerijmengers, goed dooreengemengd, zuiver, tot een heiligdom. Gij zult daarvan tot fijn poeder stooten en daarvan leggen vóór het getuigenis in de tent der samenkomst, waar Ik u op bepaalden tijd verschijnen zal; heiligdom der heiligdommen zal het u zijn. — (Ex. 30,7 en 8). En er is gezegd: Aharon zal daarop reukwerk van specerijen in rook doen opgaan; elken morgen, wanneer hij de lampen reinigt, zal hij het ontsteken. En wanneer Aharon de lampen aansteekt, tusschen de beide avonden, zal hij het ontsteken; een gedurig reukwerk vóór den Eeuwige, bij uwe nageslachten.

Onze leeraren hebben geleerd: [3]) De samenstelling van het reukwerk: balsem, zeenagel, galbanum en wierook ieder tot een gewicht van 70 Mané [4]). Mirre en kassia, halm-dunne nardus en saffraan, ieder tot een gewicht

[1]) Eene Epha is drie Sea, deze heeft 6 Kab, 1 Kab 4 Log, een Log is gelijk de hoeveelheid van 6 middelmatige eieren; de Epha is dus gelijk aan 432 eieren; het tiende daarvan, de hoeveelheid, waarvan men verplicht is Challa te nemen, is dus $43^1/_5$ ei.

[2]) Een Hin bevat 12 Log, zie noot [1]).

[3]) Gewone inleidingsformule voor eene bepaling uit oude Boraitha's.

במדבר כ"ח
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם אֶת־קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ
לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ
לַיהוָה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָּמִיד: אֶת־
הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין
הָעַרְבָּיִם: וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כָּתִית
רְבִיעִת הַהִין: עֹלַת תָּמִיד הָעֲשָׂיָה בְּהַר סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה
לַיהוָה: וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ
שֵׁכָר לַיהוָה: וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת
הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה:

ויקרא א' י"א
וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְהוָה וְזָרְקוּ
בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים כְּזְמַן שֶׁבֵּית
הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם · כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָ אוֹתָם עַל־יְדֵי מֹשֶׁה נְבִיאֶךָ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ:

שמות ל' ל"ד
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ סַמִּים נָטָף וּ שְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה
סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה: וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת
רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ: וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק
וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה
קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם: וְנֶאֱמַר וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת
סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ אֶת־הַנֵּרֹת יַקְטִירֶנָּה: וּבְהַעֲלֹת
אַהֲרֹן אֶת־הַנֵּרֹת בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה קְטֹרֶת תָּמִיד לִפְנֵי
יְהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם:

תָּנוּ רַבָּנָן · פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת, הַצָּרִי וְהַצִּפֹּרֶן וְהַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה מִשְׁקַל שִׁבְעִים
שִׁבְעִים מָנֶה · מוֹר וּקְצִיעָה שִׁבּוֹלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם · מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר

[4]) Een Mané, eigenlijk een munt, heeft 100 denaren; de zilveren denar heeft een gewicht van 96 gerstekorrels.

van 16 mané. Costus 12 mané, specerijbast drie en kaneel 9 mané. Loog van Carshiena [1]) 9 kab, wijn van Cyprus drie sea en drie kab, en indien men geen wijn van Cyprus heeft, neemt men ouden zeer witten wijn. Zout van Sedom een vierde van een kab, een weinig van het kruid Ma'alé 'Ashan (dat den rook doet opstijgen). Rabbi Nathan zegt: ook een weinig hars van den Jordaan. — Indien men er honig heeft ingedaan, heeft men het ongeschikt gemaakt voor offergebruik; en indien men een van al zijne specerijsoorten er aan laat ontbreken, is men den dood schuldig [2]). Rabban Shim'on, de zoon van Gamliël, zegt: de balsem is niet anders, dan de hars, die van den balsemstruik afdruipt. — De loog van Carshiena dient om daarmede den zeenagel af te spoelen, opdat deze schoon zij. De wijn van Cyprus dient om daarin den zeenagel te weeken, opdat hij sterk van geur zal zijn. Hiervoor zoude immers ook urine geschikt zijn? doch men brengt uit eerbied geen urine in het voorhof.

Er is geleerd: Rabbi Nathan zegt: terwijl men [de specerijen] stoot, zegt men: stoot fijn! stoot fijn! omdat het geluid goed is voor de specerijen. Heeft men het op de helft samengesteld, zoo is het geschikt voor het gebruik; op een derde of op een kwart, daaromtrent hebben wij geene overlevering gehoord. In verband hiermede zeide Rabbi Jehuda: dit is de regel: is het in de vereischte verhouding bereid, dan is het ook op de helft voor het gebruik geschikt; heeft men er echter een van de specerijsoorten aan laten ontbreken, dan is men den dood schuldig.

Bar Kappara deelde de volgende bepaling mede: Eenmaal na zestig of zeventig jaren werd van het overgeblevene gebracht eene hoeveelheid, gelijk aan de helft van het reukwerk [3]). Nog deelde Bar Kappara mede: zoude men er een kortob [4]) honig bij doen, zoo zoude niemand den reuk er van kunnen verdragen; en waarom mengde men er geen honig onder? omdat de heilige Leer zegt: want alle zuurdeeg en alle honig, daarvan zult gij geen vuuroffer voor den Eeuwige in rook doen opgaan.

De Eeuwige Tsebaoth is met ons, de God Jakob's is ons tot toevlucht, Séla! Eeuwige, Tsebaoth, heil den man, die op U vertrouwt. Eeuwige, help toch! Moge de Koning ons verhooren op den dag, dat wij Hem aanroepen. Gij zijt mij een schuilplaats, voor nood beschermt Gij mij, Gij omringt mij met reddingsjuichen, Séla! Dan zal den Eeuwige aangenaam zijn het offer van Juda en Jerusalem, als in de dagen van het vroege verleden, als in de jaren der oudheid!

Ach, Heer! verlos 't gebonden Israël door de krachtige grootheid van Uw rechterhand!

Verhoor het schreien van Uw volk, bescherm ons, doe ons rein zijn, Eerbiedwekkende!

Behoed als Uwen oogappel, Almachtige! hen, die Uw éénheid zoeken te verbreiden;

Zegen hen, doe rein hen blijven, ontferm U over hen; bewijs hun bij voortduring Uw welwillende liefde!

Albedwingende, Heilige, leid Uwe gemeente met de volle grootheid Uwer goedertierenheid!

Eenige, Hoogverhevene! Wend U tot Uw volk, die Uwe heiligheid steeds gedenken.

Verhoor ons smeeken, luister naar ons geschrei, Gij, die het verborgene kent!

Geloofd zij de naam Zijner koninklijke heerlijkheid immer en eeuwig!

---

[1]) V. a. van wikken. [2]) מיתה בידי שמים, niet door den aardschen rechter.
[3]) Keriethoth 6*a* en *b*, vgl. Thalm. Jerus. Joma 4,5.
[4]) = $^1/_{64}$ Log, eene zeer kleine hoeveelheid dus, vgl. noot 1 op blz. 7.

שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה · הַקִּשְׁטָ שְׁנַיִם עָשָׂר, וְקִלּוּפָה שְׁלֹשָׁה, וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה, כַּרִּית בַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין · יֵין קַפְרִיסִין, סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא · וְאִם אֵין לוֹ יֵין קַפְרִיסִין, מֵבִיא חֲמַר חִוָּרָן עַתִּיק · מֶלַח סְרוֹמִית רוֹבַע הַקָּב, מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל־שֶׁהוּא · רַבִּי נָתָן אוֹמֵר אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל־שֶׁהוּא, וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ · וְאִם חִסַּר אַחַת מִכָּל־סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה : רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַצָּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף · כַּרִּית בַּרְשִׁינָה שֶׁשָּׁפִין בָּהּ אֶת־הַצִּפֹּרֶן, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה · יֵין קַפְרִיסִין שֶׁשּׁוֹרִין בּוֹ אֶת־הַצִּפֹּרֶן, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה · וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ, אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בָּעֲזָרָה, מִפְּנֵי הַכָּבוֹד :

תַּנְיָא רַבִּי נָתָן אוֹמֵר כְּשֶׁהוּא שׁוֹחֵק אוֹמֵר הָרֵק הֵיטֵב הֵיטֵב הָרֵק, מִפְּנֵי שֶׁהַקּוֹל יָפֶה לַבְּשָׂמִים · פִּטְמָהּ לַחֲצָאִין כְּשָׂרָה · לִשְׁלִישׁ וְלִרְבִיעַ לֹא שָׁמַעְנוּ · אָמַר רַבִּי יְהוּדָה זֶה הַכְּלָל, אִם כְּמִדָּתָהּ, כְּשֵׁרָה לַחֲצָאִין · וְאִם חִסַּר אַחַת מִכָּל־סַמָּנֶיהָ, חַיָּב מִיתָה :

תָּנֵי בַּר קַפָּרָא אוֹמֵר, אַחַת לְשִׁשִּׁים אוֹ לְשִׁבְעִים שָׁנָה הָיְתָה בָּאָה שֶׁל שְׁלָרִים לַחֲצָאִין · עוֹד תָּנֵי בַּר קַפָּרָא, אִלּוּ הָיָה נוֹתֵן בָּהּ קוֹרְטוֹב שֶׁל דְּבַשׁ אֵין אָדָם יָכוֹל לַעֲמוֹד מִפְּנֵי רֵיחָהּ, וְלָמָּה אֵין מְעָרְבִין בָּהּ דְּבַשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה כִּי כָל־שְׂאֹר וְכָל־דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַיָי :

יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה : יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ : יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ : אַתָּה חָתַר לִי מִצַּר תַּצְּרֵנִי רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה : וְעָרְבָה לַיָי מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת :

תפלת רבי נחוניא בן הקנה.

אָנָּא, בְּכֹחַ גְּדֻלַּת יְמִינְךָ הַתִּיר צְרוּרָה · אבג"ית

קַבֵּל רִנַּת עַמְּךָ שַׂגְּבֵנוּ טַהֲרֵנוּ נוֹרָא · קרע"שטן

נָא גִבּוֹר דּוֹרְשֵׁי יִחוּדְךָ כְּבָבַת שָׁמְרֵם · נגר"יכש

בָּרְכֵם טַהֲרֵם רַחֲמֵם צִדְקָתְךָ תָּמִיד גָּמְלֵם · בסר"צתג

חָסִין קָדוֹשׁ בְּרוֹב טוּבְךָ נַהֵל עֲדָתֶךָ · תקב"סנע

יָחִיד גֵּאֶה לְעַמְּךָ פְּנֵה זוֹכְרֵי קְדֻשָּׁתֶךָ · יגל"פוק

שַׁוְּעָתֵנוּ קַבֵּל וּשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ יוֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת · שקו"צית

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד :

Num. 28,9 en 10. En op den Shabbathdag: twee schapen, onder het jaar, zonder gebrek; en twee tienden meelbloem tot meeloffer, aangemengd met olie, en zijn plengoffer. Dit is het Shabbath-brandoffer op elken Shabbath, behalve het gedurige brandoffer en zijn plengoffer.

Op het Nieuwemaansfeest zegt men:

Num. 28,11—15. En op de eerste dagen uwer maanden zult gij een brandoffer brengen voor den Eeuwige: twee jonge stieren, jonge runderen, en één ram, zeven schapen onder het jaar, zonder gebrek. En drie tienden meelbloem tot meeloffer, aangemengd met olie, bij iederen stier; en twee tienden meelbloem tot meeloffer, aangemengd met olie, bij den éénen ram. En telkens een tiende meelbloem tot meeloffer, aangemengd met olie, bij elk schaap; een brandoffer tot liefelijken geur, een vuuroffer voor den Eeuwige. En hunne plengoffers: een halve Hien zal zijn bij elken stier, en een derde van een Hien bij den ram en een vierde van een Hien bij elk schaap, wijn; dit is het Nieuwemaans-brandoffer voor elken eersten dag der maand voor de maanden van het jaar. En één geitenbok tot zondoffer; behalve het gedurige brandoffer zal het bereid worden en zijn plengoffer.

[1]) 1. Welke is de plaats [voor de verschillende dienstverrichtingen] der dieroffers? De allerheiligsten [2]) worden aan de noordzijde [van het voorhof] geslacht; de stier en de bok van den verzoendag worden geslacht aan de noordzijde, en het opvangen van hun bloed in een voor den tempeldienst gewijd voorwerp geschiedt aan de noordzijde; en hun bloed moet met den vinger gesprengd worden op de plaats tusschen de draagboomen [der verbondsarke] en op het voorhangsel [dat tusschen het heilige en het allerheiligste hing] en op het gouden [reukwerk-] altaar. [Het nalaten van] ééne dezer spattingen houdt de verzoening tegen. Het overblijvende bloed goot men uit aan de westzijde van het voetstuk [3]) van het altaar, dat buiten [in het voorhof] stond; indien hij het evenwel niet uitgestort heeft, belet dit de verzoening niet. — 2. De [andere] stieren en bokken, die verbrand moeten worden, [4]) moeten aan de noordzijde worden geslacht en hun bloed in een voor den dienst gewijd voorwerp aan de noordzijde opgevangen worden; hun bloed moet met den vinger gesprengd worden op het voor-

[1]) Tractaat Zebachiem, Hoofdst. V. [2]) Brand-, schuld- en zondoffers.

[3]) Het altaar in den tempel bestond namelijk uit een voetstuk ter hoogte van één el (יסוד) en 32 el lang en breed; daarop stond een tweede prismavormig stuk, ter hoogte van 5 el en 30 el lang en breed, en daarop het eigenlijke altaar, drie el hoog en 28 el lang en breed; aan de vier hoeken van dit bovenste stuk stonden kubussen ter lengte, breedte en hoogte van één el (קרנות, horens). Het bovenvlak van het tweede stuk heet סובב, omgang, gaanderij.

במדבר כ"ח ט'

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת
מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן וְנִסְכּוֹ : עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ
עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ :

לראש חודש

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם
וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם : וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים
סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת
מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד : וְעִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה
בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה :
וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת
הַהִין לַכֶּבֶשׂ יַיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה : וּשְׂעִיר
עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ :

זבחים פרק ה'

א אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן שֶׁל־זְבָחִים קָדָשֵׁי קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן פָּר
וְשָׂעִיר שֶׁל־יוֹם הַכִּפּוּרִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן
בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל־בֵּין הַבַּדִּים וְעַל־הַפָּרֹכֶת
וְעַל־מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכֶּבֶת · שִׁירֵי הַדָּם הָיָה
שׁוֹפֵךְ עַל־יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל־מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם־לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב :
ב פָּרִים הַנִּשְׂרָפִים וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן
בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל־הַפָּרֹכֶת וְעַל־מִזְבַּח הַזָּהָב

---

4) 1°. De stier, door iederen stam te brengen, indien door eene verkeerde beslissing van het hoogste gerechtshof eene overtreding door het volk heeft plaats gehad, die, indien opzettelijk geschied, met uitroeiing (כרת) gestraft wordt (פר העלם דבר של צבור); 2°. de door den hoogepriester te brengen stier, indien hij op grond eener verkeerde wetsbeslissing eene dergelijke zonde heeft begaan (פר כהן משיח); 3°. de bokken, door iederen stam te brengen, indien op grond van eene verkeerde beslissing van het hoogste gerechtshof eene overtreding op het gebied van afgodendienst heeft plaats gehad (שעירי ע"ז).

hangsel en het gouden altaar; [het nalaten van] één dezer spattingen houdt de verzoening tegen; het overblijvende bloed goot men uit aan de westzijde van het voetstuk van het altaar, dat buiten [in het voorhof] stond; heeft hij het niet uitgestort, dan belet dit de verzoening niet. — Zoowel dezen als genen (de stier en bok van den verzoendag) worden op de aschplaats [1]) verbrand. — 3. De zondoffers der gemeente, zoowel als die van enkele personen, — de zondoffers der gemeente zijn namelijk de bokken, op de nieuwemaansdagen en de feestdagen gebracht, — moesten aan de noordzijde geslacht en hun bloed in een voor den dienst gewijd voorwerp aan de noordzijde worden opgevangen; hun bloed moest vier maal met den vinger gestreken worden, aan de vier horens van het altaar namelijk (zie noot 3 op blz. 9). Hoe handelde men daarbij? De priester beklom den trap [2]) en wendde zich naar den omgang (zie noot 3 op blz. 9) en kwam het eerst aan den zuidoostelijken horen, [ging van daar rechtsom en kwam achtereenvolgens] aan den noordoostelijken, noordwestelijken en zuidwestelijken horen [terwijl hij telkens met zijn vinger een weinig van het bloed aan den horen streek.] Het overblijvende bloed goot hij uit aan de zuidzijde van het voetstuk. — Deze offers werden gegeten binnen de gordijnen [die het voorhof begrenzen] door alle mannen van den priesterstam; op welke wijze ook toebereid, gedurende éénen dag en den volgenden nacht, tot middernacht. — 4. Het brandoffer behoort tot de allerheiligste offers; het moet dus geslacht worden aan de noordzijde en zijn bloed in een gewijd voorwerp aan de noordzijde opgevangen worden en zijn bloed moet in twee spattingen aan de vier zijden van het altaar komen [3]) en de huid moet worden afgestroopt, het offer naar zijne deelen ontleed en geheel op het altaarvuur verbrand worden. — 5. De vredeoffers der gemeente [4]) en de schuldoffers, — de schuldoffers zijn namelijk de volgenden: het schuldoffer wegens roof [5]), het schuldoffer wegens gebruik van gewijde zaken [6]), het schuldoffer wegens onteering eener verloofde slavin [7]), het schuldoffer van den Nazier [8]), het schuldoffer van den melaatsche [9]) en het schuldoffer wegens eene twijfelachtige overtreding [10]), — moeten geslacht worden aan de noordzijde, en hun bloed moet in een gewijd voorwerp aan de noordzijde worden opgevangen en hun bloed moet in twee spattingen aan de vier zijden van het altaar komen (zie noot 3). Zij worden gegeten binnen de gor-

---

[1]) Eene plaats buiten Jerusalem, waarheen men ook de asch bracht, die dagelijks vóór het begin van den dienst van het altaar werd genomen.

[2]) Aan de zuidzijde van het altaar bevond zich eene helling, כבש genaamd, waar langs men tot boven op het altaar kon komen; daar naast was een kleinere opgang naar den סובב.

[3]) De priester wierp namelijk uit het bekken een weinig bloed aan den

מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכֶּבֶת שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל־יְסוֹד מַעֲרָבִי
שֶׁל־מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם־לֹא נָתַן לֹא־עִכֵּב אֵלּוּ וָאֵלּוּ נִשְׂרָפִין
בְּבֵית הַדֶּשֶׁן: ג חַטֹּאת הַצִּבּוּר וְהַיָּחִיד אֵלּוּ הֵן חַטֹּאת הַצִּבּוּר
שְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְשֶׁל־מוֹעֲדוֹת שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן
בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן אַרְבַּע מַתָּנוֹת עַל־אַרְבַּע
קְרָנוֹת · כִּיצַד עָלָה בַכֶּבֶשׁ וּפָנָה לַסּוֹבֵב וּבָא־לוֹ לְקֶרֶן
דְּרוֹמִית מִזְרָחִית · מִזְרָחִית צְפוֹנִית · צְפוֹנִית מַעֲרָבִית ·
מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית · שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל־יְסוֹד דְּרוֹמִי ·
וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן־הַקְּלָעִים לִזְכָרִי כְהֻנָּה בְּכָל־מַאֲכָל
לְיוֹם וָלַיְלָה עַד־חֲצוֹת: ד הָעוֹלָה קָדְשׁ קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָהּ
בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָהּ בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָהּ טָעוּן שְׁתֵּי
מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וּטְעוּנָה הַפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וְכָלִיל לָאִשִּׁים:
ה זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר וַאֲשָׁמוֹת · אֵלּוּ הֵן אֲשָׁמוֹת · אָשָׁם
גְּזֵלוֹת אָשָׁם מְעִילוֹת אָשָׁם שִׁפְחָה חֲרוּפָה אָשָׁם נָזִיר אָשָׁם
מְצוֹרָע אָשָׁם תָּלוּי · שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת
בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע · וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים

---

noordoostelijken en zuidwestelijken hoek van het altaar tegen de ribben, zoodat aan de vier zijden bloed zichtbaar was.

4) De 2 schapen, die op het Wekenfeest met de brooden der eerstelingen (לחם הביכורים) gebracht werden.

5) Vgl. Lev. 5,25. 6) Vgl. Lev. 5,15.

7) Lev. 19,21. *Verloofd* beteekent in rabbijnsche taal iets anders dan bij ons. Het wil nl. zeggen, dat een bindend huwelijk is gesloten, doch de bruid vooralsnog in het huis haars vaders blijft; de קדושין hebben plaats gehad, de חופה, de eigenlijke echtverbintenis nog niet.

8) Vgl. Num. 6,12. 9) Vgl. Lev. 14,12.

10) Vgl. Lev. 5,18. Voor het geval namelijk, dat er twijfel bestaat, of iemand eene overtreding heeft begaan, die, opzettelijk geschied, met כרת gestraft wordt.

dijnen van het voorhof, door de mannen van den priesterstam, op welke wijze ook toebereid, gedurende één dag en den daaropvolgenden nacht tot middernacht. — 6. Het dankoffer en de ram van den Nazier [1]) zijn offers van minder heiligen aard; zij mogen geslacht worden overal in het voorhof en hun bloed moet tweemalen gesprengd worden, zoodat het aan de vier zijden van het altaar komt; zij mogen gegeten worden in de geheele stad Jerusalem, door een ieder, op welke wijze ook toebereid, gedurende een dag en den volgenden nacht tot middernacht. Hetgeen als heffing daarvan [voor den priester] wordt afgezonderd, staat er geheel gelijk mede; met dien verstande evenwel, dat dit afgezonderde slechts mag gegeten worden door de priesters, hunne vrouwen, kinderen en slaven. — 7. Vredeoffers zijn van minder heiligen aard [dan de in Mishna 1—5 genoemden]; zij mogen overal in het voorhof worden geslacht en hun bloed moet tweemalen gesprengd worden, zoodat het aan de vier zijden van het altaar komt. Zij mogen gegeten worden in de geheele stad, door een ieder, op elke wijze toebereid, gedurende twee dagen en den daar tusschen liggenden nacht. Hetgeen als heffing ervan wordt afgezonderd, staat er geheel gelijk mede, met dien verstande, dat het afgezonderde slechts mag gegeten worden door de priesters, hunne vrouwen, kinderen en slaven. — 8. Het eerstgeborene en het tiende van het vee en het Paaschoffer zijn van minder heiligen aard. Zij mogen overal in het voorhof geslacht worden en hun bloed behoeft slechts éénmaal gespat te worden, mits men dit doet op eene plaats, waaronder het voetstuk zich bevindt [2]). Wat het eten betreft, bestaat er tusschen deze offers verschil: het eerstgeworpene nl. wordt door de priesters gegeten, het tiende daarentegen door een ieder, doch beiden in de geheele stad, op elke wijze toebereid, gedurende twee dagen en den daartusschen liggenden nacht; het Paaschoffer daarentegen mag niet anders gegeten worden, dan bij nacht, slechts tot middernacht, slechts door hen, die er bij gerekend zijn, [3]) en niet anders dan [aan het vuur] gebraden.

Rabbie Jishma'el zegt: Door middel van dertien afleidingsregelen kan de Heilige Leer verklaard worden: Door gevolgtrekking van het minder tot het meer gewichtige; door toepassing van dezelfde wetten bij verschillende zaken op grond van traditie betreffende gelijkheid van uitdrukking; door eene bepaling bij eene zaak als stelregel te gebruiken, hetzij die bepaling op een of twee verzen berust; door een algemeen begrip, gevolgd door bijzonderheden (waar onder het algemeen begrip niets gebracht mag worden, dan wat uitdrukkelijk genoemd is) en door bijzonderheden gevolgd door een algemeen begrip (waardoor alles wordt inbegrepen).

Wanneer een aantal bijzonderheden worden voorafgegaan en gevolgd door een algemeen begrip, moogt gij de wet op niets

מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל־מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת :
ו הַתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל־מָקוֹם בָּעֲזָרָה
וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע · וְנֶאֱכָלִין בְּכָל־הָעִיר
לְכָל־אָדָם בְּכָל־מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת · הַמּוּרָם מֵהֶם
כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לְנָשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם
וּלְעַבְדֵיהֶם : ז שְׁלָמִים קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל־מָקוֹם בָּעֲזָרָה
וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וְנֶאֱכָלִין בְּכָל־הָעִיר לְכָל־
אָדָם בְּכָל־מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד · הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא
בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לְנָשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם :
ח הַבִּכּוּר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל־מָקוֹם
בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן מַתָּנָה אַחַת · וּבִלְבָד שֶׁיִּתֵּן בְּנֶגֶד הַיְסוֹד :
שְׁנָרֵ בַּאֲכִילָתָן הַבִּכּוּר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים וְהַמַּעֲשֵׂר לְכָל־אָדָם
וְנֶאֱכָלִין בְּכָל־הָעִיר בְּכָל־מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד ·
הַפֶּסַח אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בַלַּיְלָה וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא עַד־חֲצוֹת
וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִמְנוּיָו וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא צָלִי :

ברייתא דר' ישמעאל בריש תורת כהנים.

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת :
מִקַּל וָחוֹמֶר · וּמִגְּזֵרָה שָׁוָה · מִבִּנְיַן אָב מִכָּתוּב אֶחָד
וּמִבִּנְיַן אָב מִשְּׁנֵי כְתוּבִים · מִכְּלָל וּפְרָט · וּמִפְּרָט וּכְלָל ·
כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִי אַתָּה דָן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט · מִכְּלָל

---

[1]) Vgl. Num. 6,17.

[2]) Aan een deel van de oostzijde en een deel van de zuidzijde liep nl. het voetstuk niet door.

[3]) Vgl. Exod. 12,4.

מֵעָנְיָנוֹ וְדָבָר הַלָּמֵד מִסּוֹפוֹ · וְכֵן שְׁנֵי כְתוּבִים הַמַּכְחִישִׁים
זֶה אֶת־זֶה עַד שֶׁיָּבוֹא הַכָּתוּב הַשְּׁלִישִׁי וְיַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם :

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה
בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ : וְשָׁם נַעַבְדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים
קַדְמוֹנִיּוֹת :

בהתעטף סליח גדול ימשמש בציצת לבדקן קודם הברכה ואח"כ יברך מעומד

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ
לְהִתְעַטֵּף בַּצִּיצִת :

ואחר עטיפתו יאמר

מַה יָּקָר חַסְדְּךָ אֱלֹהִים וּבְנֵי אָדָם בְּצֵל כְּנָפֶיךָ יֶחֱסָיוּן : יִרְוְיֻן
מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם : כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים
בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה־אוֹר : מְשֹׁךְ חַסְדְּךָ לְיֹדְעֶיךָ וְצִדְקָתְךָ לְיִשְׁרֵי־לֵב :

---

tenzij de heilige Schrift haar uitdrukkelijk wederom onder den regel begrijpt. — Iets, dat uit den samenhang [met andere wetten] wordt afgeleid of iets dat uit het vervolg [der bepalingen betreffende de zaak zelve] wordt afgeleid. — En evenzoo: twee bijbelplaatsen, die elkander tegenspreken, [kunnen niet worden opgehelderd,] tenzij een derde bijbelplaats de tegenstrijdigheid oplost.

Het zij U welgevallig, Eeuwige onze God en God onzer voorouders, dat het heiligdom spoedig, in onze dagen herbouwd worde, en maak Uwe leer tot ons deel. En daar zullen wij U in eerbied dienen als in de dagen van het vroege verleden en als in de jaren der oudheid.

Bij het aantrekken van het groote Tallieth zegt men staande:

Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, die ons door Uwe geboden geheiligd en ons bevolen hebt ons met de schouwdraden te omhullen.

Vervolgens doet men het Tallieth om en zegt, terwijl men erin gehuld is:

Hoe kostbaar is Uwe genade, o God! ook menschenkinderen vinden bescherming onder de schaduw Uwer vleugelen! Zij drinken tot verzadiging uit den overvloed van Uw huis, en Gij drenkt hen uit den beek Uwer heerlijke genietingen. Want bij U is de bron des levens, in Uw licht zien wij licht! Verleng Uwe genade voor hen, die U kennen, en Uwe gerechtigheid voor hen, die oprecht zijn van hart!

שֶׁהוּא צָרִיךְ לִפְרָט · וּמִפְרָט שֶׁהוּא צָרִיךְ לִכְלָל · כָּל־
דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא מִן־הַכְּלָל לְלַמֵּד לֹא לְלַמֵּד עַל־
עַצְמוֹ יָצָא אֶלָּא לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל כֻּלּוֹ יָצָא · כָּל־דָּבָר
שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִטְעוֹן טַעַן אֶחָד שֶׁהוּא כְּעִנְיָנוֹ יָצָא
לְהָקֵל וְלֹא לְהַחֲמִיר · כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִטְעוֹן
טַעַן אַחֵר שֶׁלֹּא כְּעִנְיָנוֹ יָצָא לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר · כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה
בִּכְלָל וְיָצָא לִדּוֹן בְּדָבָר הֶחָדָשׁ אִי אַתָּה יָכוֹל לְהַחֲזִירוֹ
לִכְלָלוֹ עַד שֶׁיַּחֲזִירֶנּוּ הַכָּתוּב לִכְלָלוֹ בְּפֵרוּשׁ · דָּבָר הַלָּמֵד

---

anders toepassen, dan op hetgeen met die bijzonderheden overeenkomt. Door een algemeen begrip, dat nog nadere toelichting in bijzonderheden noodig heeft, [1]) en door bijzonderheden, die door het algemeene begrip opgehelderd worden. [2]) Elke zaak, die in het algemeene begrepen was en uit dit algemeene is uitgetreden [afzonderlijk behandeld is] om ons iets nieuws te leeren, is niet alleen afzonderlijk behandeld, om ons [de nieuwe bepaling] voor die ééne zaak zelf te leeren, maar is afzonderlijk behandeld, om [ons die nieuwe bepaling] te leeren met betrekking tot het geheele algemeene begrip. Elke zaak, die in het algemeene begrepen was, en afzonderlijk behandeld is, om eene nieuwe, verlichtende bepaling vast te stellen, in een geval, waarin volgens de bepalingen bij het algemeene begrip eene zwaardere wet wordt toegepast, — is afzonderlijk behandeld, uitsluitend om die lichtere bepaling te geven, doch niet om de verzwaringen, die bij het algemeene begrip gelden, toe te passen. Elke zaak daarentegen, die in het algemeene begrepen was en afzonderlijk behandeld is, om nieuwe bepalingen te geven, voor gevallen, die bij het algemeene juist tegenovergestelden invloed hebben, is afzonderlijk behandeld, om de daarbij uitgesproken verlichtingen en verzwaringen aan te geven [zonder dat uit het algemeene iets op die afzonderlijk behandelde zaak mag worden overgebracht]. Eene zaak, die in het algemeene begrepen was en afzonderlijk behandeld is om volgens eene geheel nieuwe bepaling behandeld te worden [die bij het algemeene in het geheel niet voorkomt], heeft men niet het recht weder onder den algemeenen regel te brengen,

[1]) In welk geval niet de regel כלל ופרט geldt.
[2]) In welk geval het niet wordt beschouwd als פרט וכלל.

(Het zij U welgevallig, Eeuwige, onze God, en God onzer voorouders, dat de vervulling van dit gebod der schouwdraden beschouwd worde, alsof ik het vervuld had in al zijne bijzonderheden en nevenbepalingen en met de daaraan ten grondslag liggende gedachten, met de 613 geboden, die ermede in verband staan; amen!)

Van שאמר ברוך *tot* מהלל בתשבחות *wordt staande gezegd, terwijl men de beide voorste* ציצית *in de rechterhand houdt. Zoodra men* ב"ש *begonnen is, mag het gebed tot ná* ש"ע *niet onderbroken worden; echter met deze uitzonderingen: op* קדיש *te antwoorden met* אמן יהי שמה רבה; *op* ברכו *met* ברוך ה' המבורך לעלם ועד, *bij* קדושה *de verzen* קדוש *en* ברוך כבוד *mede te zeggen, zoolang men niet zelve bezig is* ש"ע *te lezen; is dit het geval, dan zwijge men, zoolang een dier formulieren wordt uitgesproken, en luistere.*

Bij het verrichten van het gebed met de gemeente, komt het in hoofdzaak er op aan, ש"ע *tegelijk met de gemeente te lezen, zoo mogelijk ook* ק"ש *met zijne lofzeggingen. Wie dus te laat ter Synagoge komt, om alle Psalmen en bijbelplaatsen, die hier volgen, aan zijn gebed te doen voorafgaan, kan, indien er geheel geen tijd meer is, onmiddellijk* יוצר אור *met de gemeente beginnen; heeft hij eenigszins tijd, zoo begint hij* ב"ש, *en zegt vervolgens* אשרי *tot* הללויה, *vervolgens* נשמת *en* ישתבח. *Heeft hij nog meer tijd, dan worden nog andere stukken bijgevoegd, zóó echter, dat hij* יוצר אור *met de gemeente kunne zeggen. Hetgeen bij het gebed niet gelezen is, behoort later bijgevoegd te worden, evenwel zonder* ב"ש *en* ישתבח.

Geloofd zij Hij, die zeide — en de wereld ontstond, geloofd zij Hij; geloofd zij de Maker van het begin der wereld; geloofd zij, die zegt en ook doet; geloofd zij, die besluit en volbrengt; geloofd zij Hij, die zich ontfermt over de aarde; geloofd zij Hij, die zich ontfermt over de schepselen; geloofd zij Hij, die degenen die Hem vreezen, met goeds beloont; geloofd zij Hij, die eeuwig leeft en door alle tijden bestaan blijft; geloofd zij Hij, die bevrijdt en redt; geloofd zij Zijn naam! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der Wereld, Almachtige, Albarmhartig Vader! Wiens daden geprezen worden door den mond van Uw volk, die geloofd en geroemd wordt door de tong Uwer vromen en Uwer dienaren. — Met de liederen van Uwen dienaar David willen ook wij Uwe daden prijzen, Eeuwige, onze God, met lofprijzingen en gezangen Uw grootheid verkondigen, U loven en roemen, Uwen naam in herinnering brengen en U als Koning doen erkennen, onze Koning, onze God, Eenige, Eeuwiglevende, Koning, Wiens groote naam geloofd en geroemd worde tot in eeuwigheid. Geloofd zijt Gij, Eeuwige, Koning, Wiens daden in lofprijzingen worden geprezen!

Na de schouwdraden gekust te hebben, laat men ze los.

[1]) Dankt den Eeuwige, roept Zijnen naam aan, maakt Zijne daden bekend onder de volkeren! Zingt te zijner eere, verheft uwen zang tot Zijnen lof, bespreekt al Zijne wonderdaden! Zoekt uwen roem in Zijnen heiligen naam; dat zich verheuge het hart van hen, die den Eeuwige zoeken. Verlangt naar den Eeuwige en Zijne macht, zoekt steeds Zijn aangezicht! Gedenkt Zijne wonderdaden, die Hij gedaan heeft, Zijne teekenen en de rechtsuitspraken van Zijnen mond! Gij kroost van Israël,

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא חֲשׁוּבָה מִצְוַת צִיצִת זוֹ כְּאִלּוּ
קִיַּמְתִּיהָ כְּכָל־פְּרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ וְכַנָּוֹתֶיהָ וְתַרי״ג מִצְוֹת הַתְּלוּיִם בָּהּ׃ אָמֵן׃

מי שבא לבית הכנסת ומצא הצבור בסוף פסוקי דזמרה אומר **ברוך שאמר** עד **בת שבחות**
ואחר כך **תהלה לדוד** עד **ועד עולם הללויה** ואח״כ **הללו את ה׳ מן השמים**
עד **עם קרובו הללויה** ואח״כ **הללו אל בקדשו** עד **הללויה** ואח״כ **נשמת**
עד **ישתבח**: ואם יש לו שהות יותר יאמר **הודו לה׳** עד **והוא רחום** ויחלג עד **והוא רחום**
שקודם **אשרי** כדי להתפלל עם הצבור; ואם אין לו שהות כלל לא יאמר רק **ברוך שאמר**,
תהלה לדוד, **נשמת וישתבח** ואם כבר התחילו יוצר אור יתחיל ברכת **יוצר אור** ויקרא
קריאת שמע עם ברכותיה ויתפלל **שמונה עשרה** עם הצבור, ואחר שמונה עשרה יאמר
הודו לה׳ וכו׳ עד **ישתבח**, ולא יאמר ברוך שאמר ולא ישתבח.

יאחז שתי הציצית שלפניו בידו הימנית בשעת אמירת **ברוך שאמר** ויאמרנו בעמידה.

בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם · בָּרוּךְ הוּא · בָּרוּךְ עוֹשֵׂה
בְרֵאשִׁית · בָּרוּךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה · בָּרוּךְ גּוֹזֵר וּמְקַיֵּם ·
בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל־הָאָרֶץ · בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל־הַבְּרִיּוֹת · בָּרוּךְ
מְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לִירֵאָיו · בָּרוּךְ חַי לָעַד וְקַיָּם לָנֶצַח ·
בָּרוּךְ פּוֹדֶה וּמַצִּיל · בָּרוּךְ שְׁמוֹ · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם · הָאֵל הָאָב הָרַחֲמָן הַמְהֻלָּל בְּפִי עַמּוֹ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר
בִּלְשׁוֹן חֲסִידָיו וַעֲבָדָיו · וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדֶּךָ נְהַלֶּלְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
בִּשְׁבָחוֹת וּבְזִמִּירוֹת נְגַדֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וְנַזְכִּיר שִׁמְךָ
וְנַמְלִיכְךָ מַלְכֵּנוּ אֱלֹהֵינוּ יָחִיד חֵי הָעוֹלָמִים · מֶלֶךְ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר
עֲדֵי־עַד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת׃

ינשק הציצית ויניחם מידו.

ד״ה א׳ י״ו

הוֹדוּ לַיְיָ קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו׃ שִׁירוּ לוֹ
זַמְּרוּ־לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל־נִפְלְאֹתָיו׃ הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ
יִשְׂמַח לֵב מְבַקְשֵׁי יְיָ׃ דִּרְשׁוּ יְיָ וְעֻזּוֹ בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד׃ זִכְרוּ
נִפְלְאֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה מֹפְתָיו וּמִשְׁפְּטֵי־פִיהוּ׃ זֶרַע יִשְׂרָאֵל

---

[1]) I Kron. 16,8—37. Deze verzen werden gedeeltelijk 's morgens, anderdeels des middags bij het brengen van het dagelijksche offer uitgesproken.

Zijnen dienaar, zonen van Jakob, die Zijne uitverkorenen zijt, — Hij is de Eeuwige, onze God, over de gansche aarde reiken Zijne rechtsuitspraken! Gedenkt dus tot in eeuwigheid Zijn verbond, het woord, dat Hij geboden heeft, tot in duizenden geslachten; [het verbond] dat Hij gesloten heeft met Abraham, en [gedenkt] Zijnen eed aan Izak; Hij stelde het voor Jakob tot een vaste bepaling, voor Israël tot een eeuwig verbond, zeggende: u zal Ik geven het land Kena'an, het u toegewezen erfdeel. — Toen gij nog weinig in getal waart, gering — en er als vreemdelingen u ophieldt, en zij zwierven van volk tot volk, van het eene koninkrijk naar eene andere natie, liet Hij niemand toe hen te verdrukken, en bestrafte om hunnentwille koningen: „Raakt niet aan Mijne gezalfden en Mijnen profeten doet niets kwaads!" — Zingt ter eere des Eeuwigen, aardbewoners allen! verkondigt van dag tot dag Zijne hulp! Verhaalt onder de volkeren Zijne heerlijkheid, onder alle natiën Zijne wonderdaden. Want groot is de Eeuwige en Zijne daden hoog geprezen, Hij is eerbiedwekkend meer dan alle goden! Want alle goden der natiën zijn afgoden, de Eeuwige echter — Hij heeft den hemel gemaakt; majesteit en glans is vóór Hem, macht en blijdschap op Zijne plaats! Geeft den Eeuwige, gij geslachten der natiën, geeft den Eeuwige heerlijkheid en macht! Geeft den Eeuwige de heerlijkheid van Zijnen naam, draagt geschenken en komt vóór Zijn aangezicht, werpt u neder voor den Eeuwige in heilig pronkgewaad! Beeft voor Hem, gij aardbewoners allen! dan staat vast de wereld, zij wankelt niet! De hemel verheugt zich en de aarde jubelt, als men zeggen zal onder de volkeren: „de Eeuwige regeert". Dan bruischt de zee en wat haar vult, luide jubelt het veld en al wat erop is. Dan juichen al de boomen des wouds voor den Eeuwige, — want Hij komt om over de aarde recht te spreken! Dankt den Eeuwige, want Hij is goed; want tot in eeuwigheid duurt Zijne genade! En zegt: help ons, God van ons heil, en verzamel ons en red ons van de volkeren, opdat wij danken Uwen heiligen naam, opdat wij ons roemen in het prijzen van Uwe daden. Geloofd zij de Eeuwige, de God van Israël, van eeuwigheid tot eeuwigheid![1]) — en het gansche volk zeide: „amen" en prees des Eeuwigen daden.

Verheft den Eeuwige, onzen God, en werpt u neder voor Zijn voetbank, heilig is Hij! Verheft den Eeuwige, onzen God, en werpt u neder voor Zijnen heiligen berg, want heilig is de Eeuwige, onze God. Doch Hij, Albarmhartig, vergeeft misdaad en vernietigt niet; reeds veelmalen wendde Hij Zijnen toorn af, en wekt nimmer Zijne geheele gramschap. Gij, o Eeuwige! onthoud

---

[1]) In deze woorden vinden de geleerden eene toespeling op de toekom-

עַבְדּוֹ בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו: הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו:
זִכְרוּ לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר: אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־
אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִצְחָק: וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל
בְּרִית עוֹלָם: לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן אֶרֶץ־כְּנָעַן חֶבֶל נַחֲלַתְכֶם:
בִּהְיוֹתְכֶם מְתֵי מִסְפָּר כִּמְעַט וְגָרִים בָּהּ: וַיִּתְהַלְּכוּ מִגּוֹי אֶל־
גּוֹי וּמִמַּמְלָכָה אֶל־עַם אַחֵר: לֹא־הִנִּיחַ לְאִישׁ לְעָשְׁקָם
וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים: אַל־תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי וּבִנְבִיאַי אַל
תָּרֵעוּ: שִׁירוּ לַיְיָ כָּל־הָאָרֶץ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם־אֶל־יוֹם יְשׁוּעָתוֹ:
סַפְּרוּ בַגּוֹיִם אֶת־כְּבוֹדוֹ בְּכָל־הָעַמִּים נִפְלְאֹתָיו: כִּי גָדוֹל יְיָ
וּמְהֻלָּל מְאֹד וְנוֹרָא הוּא עַל־כָּל־אֱלֹהִים: כִּי כָל־אֱלֹהֵי
הָעַמִּים אֱלִילִים וַיְיָ שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְחֶדְוָה
בִּמְקֹמוֹ: הָבוּ לַיְיָ מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַיְיָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ
לַיְיָ כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְפָנָיו הִשְׁתַּחֲווּ לַיְיָ
בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ: חִילוּ מִלְּפָנָיו כָּל־הָאָרֶץ אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט:
יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ: יִרְעַם
הַיָּם וּמְלֹאוֹ יַעֲלֹץ הַשָּׂדֶה וְכָל־אֲשֶׁר בּוֹ: אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי
הַיָּעַר מִלִּפְנֵי יְיָ כִּי־בָא לִשְׁפּוֹט אֶת־הָאָרֶץ: הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ
וְהַצִּילֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ:
בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם וַיֹּאמְרוּ כָּל־
הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַיְיָ: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם
רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ
כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית
וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ: אַתָּה יְיָ לֹא־

---

stige wereld; dit formulier zou nl. juist zijn ingesteld met het oog op hen, die het leven hiernamaals ontkenden.

mij Uwe barmhartigheid niet; Uwe genade en Uwe trouw mogen mij steeds beschermen! Gedenk Uwe barmhartigheid, o Eeuwige! en Uwe genadebewijzen; want sinds alle eeuwigheid zijn zij! Kent God macht toe, Wiens hoogheid over Israël is, gelijk Zijne macht in de wolken. Eerbiedwekkend is God, meer dan uwe heiligdommen! de God van Israël, Hij is het, die macht en sterkte geeft aan het volk; geloofd zij God! God der vergelding, Eeuwige, God der vergelding! treed stralend te voorschijn! Verhef U, Gij Rechter der aarde, geef vergelding hunner daden den hoogmoedigen! Doch bij den Eeuwige is de hulp, over Uw volk is Uw zegen, Séla! De Eeuwige Tsebaoth is met ons, de God van Jakob is ons tot vesting, Séla. Eeuwige Tsebaoth, heil den mensch, die op U vertrouwt! Eeuwige! help toch, moge de Koning ons verhooren op den dag, dat wij Hem aanroepen! Help toch Uw volk en zegen Uw erfdeel, weid hen en verhef hen tot in eeuwigheid. Onze ziel verbeidt den Eeuwige, Hij is onze steun, ons schild; want in Hem verblijdt zich ons hart, want op Zijnen heiligen naam vertrouwen wij. Zoo moge dan Uwe genade over ons zijn, o Eeuwige! gelijk wij op U hopen! Toon ons, o Eeuwige, Uwe genade, en verleen ons Uw heil! Sta op tot onzen bijstand en bevrijd ons ter wille van Uwe genade! Ik ben de Eeuwige, uw God, die U heb opgevoerd uit het land Egypte; open wijd uwen mond, en Ik zal hem vullen! Heil het volk, dat iets zoodanigs bezit! Heil het volk, wiens God de Eeuwige is! En ik, ik vertrouw op Uwe genade, mijn hart juicht in Uwe hulpe; ik wil zingen den Eeuwige, want Hij heeft mij welgedaan!

Psalm 19. Voor den zangmeester: een psalm van David. De hemelen verhalen de heerlijkheid Gods, en: „Werk Zijner handen" deelt het uitspansel mede. De eene dag doet den andere toevloeien het woord, en de eene nacht verkondigt den andere kennis. Niet uitspraak is het, niet woorden, wier stemme niet wordt gehoord, — maar over gansch de aarde strekt zich hun meetsnoer, en tot het einde der wereld hunne uitspraken; voor de zon plaatste Hij een tent in hen. En deze, gelijk een bruidegom uit zijn bruidsvertrek te voorschijn treedt, verheugt zich als een held om de baan te doorloopen. Van het einde der hemelen is zijn uitgangspunt en zijn omloop over hunne grenzen, en niets kan zich verbergen voor zijnen gloed! — De leer des Eeuwigen is volmaakt, zij verkwikt de ziel; het getuigenis des Eeuwigen betrouwbaar, het maakt den onnoozele verstandig; de bevelen des Eeuwigen zijn rechtvaardig, zij verheugen het hart; het gebod des Eeuwigen is zuiver, het verlicht de oogen. De vreeze des Eeuwigen is rein, zij bestaat eeuwig; de rechtsuitspraken des Eeuwigen zijn waar, rechtvaardig allen te samen. Zij zijn meer begeerenswaardig, dan goud en fijn goud in menigte; en zoeter dan honig en uitvloeiend zeem. Ook Uw dienaar wordt door hen gewaarschuwd; bij hunne inachtneming [vindt men] groote belooning.

תִּכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד יִצְּרוּנִי : זְכֹר רַחֲמֶיךָ
יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה : תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים עַל־יִשְׂרָאֵל
גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים : נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל הוּא
נֹתֵן עֹז וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ אֱלֹהִים : אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל
נְקָמוֹת הוֹפִיעַ : הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל עַל־גֵּאִים :
לַיְיָ הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶלָה : יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־
לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה : יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ : יְיָ
הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ : הוֹשִׁיעָה אֶת־עַמֶּךָ וּבָרֵךְ
אֶת־נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד־הָעוֹלָם : נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַיְיָ עֶזְרֵנוּ
וּמָגִנֵּנוּ הוּא : כִּי־בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ : יְהִי־
חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ : הַרְאֵנוּ יְיָ חַסְדֶּךָ וְיֶשְׁעֲךָ
תִּתֶּן־לָנוּ : קוּמָה עֶזְרָתָה לָנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ : אָנֹכִי יְיָ
אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הַרְחֶב־פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ : אַשְׁרֵי
הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֵׁיְיָ אֱלֹהָיו : וַאֲנִי בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי
יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ אָשִׁירָה לַיְיָ כִּי גָמַל עָלָי :

יט לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד : הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־אֵל וּמַעֲשֵׂה
יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ : יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר וְלַיְלָה
לְלַיְלָה יְחַוֶּה־דָּעַת : אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע
קוֹלָם : בְּכָל־הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה תֵּבֵל מִלֵּיהֶם לַשֶּׁמֶשׁ
שָׂם אֹהֶל בָּהֶם : וְהוּא כְּחָתָן יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר
לָרוּץ אֹרַח : מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ וּתְקוּפָתוֹ עַל־קְצוֹתָם
וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ : תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת
יְיָ נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי : פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב מִצְוַת
יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם : יִרְאַת יְיָ טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד מִשְׁפְּטֵי־יְיָ
אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו : הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ
וְנֹפֶת צוּפִים : גַּם עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב :

Dwalingen — wie bemerkt ze?! houd Gij mij rein van verborgen zonden! Ook van moedwilligen houd Uwen dienaar terug, dat zij mij niet beheerschen; dan zal ik schuldeloos zijn en rein van zwaar vergrijp. Mogen tot welgevallen zijn de uitspraken van mijn mond en de overdenkingen mijns harten voor U, o Eeuwige, mijn Rots en mijn Verlosser!

Psalm 34. Van David, toen hij zijn verstand verloochende vóór Abimélech, waarop deze hem verdreef en hij wegging [1]: Ik wil den Eeuwige loven ten allen tijde; steeds zij Zijn lof in mijnen mond. Mijne ziel beroeme zich op den Eeuwige; dat bedrukten het hooren en zich verheugen. Verkondigt des Eeuwigen grootheid met mij; laat ons te samen verheffen Zijn naam! Den Eeuwige zocht ik en Hij antwoordde mij, en uit al wat mij verschrikte, redde Hij mij! Die tot hem opzien, ontvangen licht en hun aangezicht wordt niet donker van schaamte. Deze ongelukkige riep, en de Eeuwige verhoorde, en hielp hem uit al zijnen nood. De engel des Eeuwigen legert zich rondom hen, die Hem vreezen, — en maakt hen vrij! Ondervindt en ziet, dat de Eeuwige goed is; heil den man, die bij Hem bescherming zoekt! Vreest dus den Eeuwige, gij Zijne heiligen; want geen gebrek lijden zij, die Hem vreezen! Jonge leeuwen lijden gebrek en honger, maar zij, die den Eeuwige zoeken, ontberen niets goeds! Komt, kinderen, luistert naar mij, de vreeze des Eeuwigen wil ik u leeren: Wie is de man, die leven wenscht, die vele dagen begeert om goeds te zien? Bewaar uwe tong voor kwaad en uwe lippen voor het spreken van bedrog; houd u verwijderd van het kwade, en doe het goede; zoek vrede en jaag hem na! Des Eeuwigen oogen zijn gericht op rechtvaardigen, Zijne ooren wenden zich tot hun schreien; het aangezicht [2] des Eeuwigen richt zich tegen de boosdoeners, om hun aandenken van de aarde uit te roeien. Doch als zij schreiden, dan hoorde de Eeuwige, en redde hen uit al hunnen nood. Want de Eeuwige is nabij de gebrokenen van hart, en helpt de terneergeslagenen van geest. Wel zijn veel de rampen des rechtvaardigen, maar uit allen redt hem de Eeuwige; beschermend al zijne beenderen, zoodat niet één van hen gebroken wordt. Den boswicht daarentegen doodt het ongeluk, en die den rechtvaardige haten, boeten hun schuld. Doch de Eeuwige bevrijdt de ziel Zijner dienaren, en die bij Hem bescherming zoeken, boeten hun schuld niet!

Psalm 90. Gebed van Mozes, den man Gods: o Heer, een toevlucht waart Gij voor ons in alle vroegere geslachten. Voordat bergen voortgebracht waren en Gij aarde en wereld deedt baren, en van eeuwigheid tot eeuwigheid zijt Gij God! Gij voert den sterveling tot verbrijzeling, maar spreekt: Keert terug, gij menschenkinderen! Want duizend jaren zijn in Uwe oogen als de dag van gisteren, als

[1]) Vgl. I Sam. 21,14. [2]) De toorn.

שְׁגִיאוֹת מִי־יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי : גַּם מִזֵּדִים חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ
אַל־יִמְשְׁלוּ־בִי אָז אֵיתָם וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב : יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־
פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי :

לד לְדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת־טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלֶךְ :
אֲבָרְכָה אֶת־יְיָ בְּכָל־עֵת תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי : בַּיָי
תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וְיִשְׂמָחוּ : גַּדְּלוּ לַיָי אִתִּי וּנְרוֹמְמָה
שְׁמוֹ יַחְדָּו : דָּרַשְׁתִּי אֶת־יְיָ וְעָנָנִי וּמִכָּל־מְגוּרוֹתַי הִצִּילָנִי : הִבִּיטוּ
אֵלָיו וְנָהָרוּ וּפְנֵיהֶם אַל־יֶחְפָּרוּ : זֶה עָנִי קָרָא וַיְיָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל־
צָרוֹתָיו הוֹשִׁיעוֹ : חֹנֶה מַלְאַךְ יְיָ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם : טַעֲמוּ
וּרְאוּ כִּי־טוֹב יְיָ אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה־בּוֹ : יְרָאוּ אֶת־יְיָ קְדֹשָׁיו
כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו : כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי יְיָ לֹא־
יַחְסְרוּ כָל־טוֹב : לְכוּ־בָנִים שִׁמְעוּ־לִי יִרְאַת יְיָ אֲלַמֶּדְכֶם : מִי־
הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב : נְצֹר לְשׁוֹנְךָ
מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה : סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה־טוֹב בַּקֵּשׁ
שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ : עֵינֵי יְיָ אֶל־צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל־שַׁוְעָתָם :
פְּנֵי יְיָ בְּעֹשֵׂי רָע לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ זִכְרָם : צָעֲקוּ וַיְיָ שָׁמֵעַ
וּמִכָּל־צָרוֹתָם הִצִּילָם : קָרוֹב יְיָ לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב וְאֶת־דַּכְּאֵי־
רוּחַ יוֹשִׁיעַ : רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ יְיָ : שֹׁמֵר
כָּל־עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה : תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה
וְשׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ : פֹּדֶה יְיָ נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל־
הַחֹסִים בּוֹ :

צ תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָנוּ
בְּדֹר וָדֹר : בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל
וּמֵעוֹלָם עַד־עוֹלָם אַתָּה־אֵל : תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד־דַּכָּא וַתֹּאמֶר
שׁוּבוּ בְנֵי־אָדָם : כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי

hij voorbij is; als ééne wake in den nacht! [1]) Gij doet hen wegstroomen, als een slaap zijn zij; doch des morgens vernieuwt het als gras zijn levenskracht; des morgens bloeiend en vernieuwd van kracht, snijdt men het tegen den avond af, zoodat het verdroogt. Want wij gingen te gronde door Uwen toorn, en door Uwe gramschap zijn wij verschrikt. Gij steldet onze misdaden tegenover U, ons geheimste denken in het licht van Uw aanschijn. Want al onze dagen zijn heengegaan in Uw toornig woeden; wij eindigden onze jaren als een enkelen galm! De dagen onzer jaren — hun aantal is zeventig jaren en, als zij machtig veel zijn, dan tachtig jaren; — en hun trots is zorg en nietigheid; want spoedig is het afgesneden, en wij vliegen henen! Wie kent de macht van Uwen toorn! Ja, gelijk de vreeze voor U is Uw toornig woeden! Leer ons dan zóó onze dagen tellen, dat wij een hart vol wijsheid verwerven. Keer terug, o Eeuwige, — tot hoelang nog! — en verander van besluit over Uwe dienaren! Verzadig ons in den morgen met Uwe genade, opdat wij jubelen en ons verheugen gedurende al onze dagen! Verblijd ons gelijk de dagen, toen Gij ons vernederd hebt; de jaren, dat wij onheil zagen. Moge Uw werk zichtbaar worden voor Uwe dienaren, en Uwe heerlijkheid voor hunne kinderen. Moge de liefelijkheid van den Heer, onzen God, rusten op ons; en het werk onzer handen bevorder voor ons, ja, bevorder het werk onzer handen!

Psalm 91. Wie zit onder de bescherming des Allerhoogsten, verblijft in de schaduw des Almachtigen. — Ik zeg met betrekking tot den Eeuwige: mijn toevlucht en burcht, mijn God, op Wien ik vertrouw, — Dat Hij U zal redden van des vogelaars strik, van vernietigings-pest. Met Zijn vlerken bedekt Hij u en onder Zijne vleugelen vindt gij bescherming; schild en pantser is Zijne waarheid. Gij hebt niet te vreezen den schrik van den nacht, den pijl, die bij dag vliegt; de pest, die rondwaart in het duister; de besmetting, die des middags woedt. Al vallen duizend aan Uwe linkerzijde en tienduizend aan Uwe rechterhand, U zal het niet naderen. Slechts met uwe oogen zult gij aanschouwen, zult zien de vergelding der booswichten. — Want gij hebt den Eeuwige, mijnen Beschermer, den Allerhoogste, tot uw toevlucht gemaakt! Daarom zal geen onheil u beschoren zijn, geene plaag naderen tot uw tent. Want Zijne engelen zal Hij omtrent u gebieden, u te behoeden op al uwe wegen. Zij zullen u dragen op de handen, opdat gij uw voet niet stoot aan een steen. Op luipaard en adder zult gij dan treden, zult vertrappen jonge leeuw en slang. „Want in Mij schept hij behagen, daarom red Ik hem; Ik verhef hem hoog, want hij kent Mijnen naam. Als hij Mij aanroept, dan antwoord Ik hem; met hem ben Ik in nood; Ik bevrijd hem en maak hem geëerd; Ik verzadig hem met lengte van dagen, en doe hem Mijne hulp aanschouwen."

יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה בַּלָּיְלָה : זְרִמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר
יַחֲלֹף : בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ : כִּי־כָלִינוּ בְאַפֶּךָ
וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ : שַׁתָּ עֲוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ לְמְאוֹר פָּנֶיךָ :
כִּי כָל־יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ־הֶגֶה : יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ
בָּהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם
עָמָל וָאָוֶן כִּי גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה : מִי־יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ
עֶבְרָתֶךָ : לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבֵא לְבַב חָכְמָה : שׁוּבָה
יְיָ עַד־מָתָי וְהִנָּחֵם עַל־עֲבָדֶיךָ : שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה
וְנִשְׂמְחָה בְּכָל־יָמֵינוּ : שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ
רָעָה : יֵרָאֶה אֶל־עֲבָדֶיךָ פָּעֳלֶךָ וַהֲדָרְךָ עַל־בְּנֵיהֶם : וִיהִי
נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה
יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ :

צא יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן : אֹמַר לַיְיָ מַחְסִי וּמְצוּדָתִי
אֱלֹהַי אֶבְטַח־בּוֹ : כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוּוֹת :
בְּאֶבְרָתוֹ יָסֵךְ לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ :
לֹא־תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם : מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ
מֶקֶטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם : יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא
יִגָּשׁ : רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלְמַת רְשָׁעִים תִּרְאֶה : כִּי־אַתָּה יְיָ
מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ מְעוֹנֶךָ : לֹא־תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא־
יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ : כִּי־מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־דְּרָכֶיךָ :
עַל־כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן־תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ : עַל־שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ
תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין : כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי־יָדַע
שְׁמִי : יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ :
אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי : אין ימים וכו׳

---

1) De nacht wordt, èn met het oog op den zang der engelen èn met betrekking tot den tempeldienst, gewoonlijk in drie nachtwaken, ieder van 4 uur, verdeeld (vgl. Berachoth 3*a*).

Psalm 135. Halleloe-Jah! Looft den naam des Eeuwigen, looft, gij dienaren des Eeuwigen, die staat in het huis des Eeuwigen, in de voorhoven van het huis van onzen God! Looft God, want goed is de Eeuwige, bezingt Zijnen naam, want dit is liefelijk! Want Jakob heeft God zich uitverkoren, Israël tot Zijn eigendom! Want ik weet nu, dat groot is de Eeuwige, onze Heer, meer dan andere goden! Al wat de Eeuwige begeert, doet Hij in den hemel en op aarde, in de zeeën en alle diepe wateren. Hij doet wolken opstijgen van het einde der aarde, Hij vormt bliksemflitsen bij den regen, laat de wind los uit Zijne schatkamers. — Hij, die sloeg de eerstgeborenen van Egypte, van mensch tot vee; Hij zond teekenen en wonderen in uw midden, o Egypte, op Phar'o en al zijne dienaren; — Hij, die vele volkeren sloeg, en machtige koningen ombracht, Siechon namelijk, den koning van den Emoriet, en 'Og, den koning van Bashan, en alle koninkrijken van Kena'an. En hun land gaf Hij tot erfdeel, tot erfdeel aan Zijn volk Israël! Eeuwige, Uw naam duurt immer, Eeuwige, Uw aandenken door alle geslachten! Want de Eeuwige zal eens Zijn volk recht verschaffen en van besluit veranderen over Zijne dienaren! De afgoden der natiën zijn zilver en goud, werk van menschenhanden. Een mond hebben zij, — doch spreken niet; oogen hebben zij, — doch zien niet; ooren hebben zij, — maar zij hooren niet; ook adem is niet in hun mond. Mogen hun gelijk worden zij, die hen maken, allen, die op hen vertrouwen! Gij echter, huis Israëls, looft den Eeuwige; gij, huis Aharons, looft den Eeuwige! Huis van Levie, looft den Eeuwige; gij, die den Eeuwige vreest, looft den Eeuwige: „Geloofd zij de Eeuwige van uit Tsion, Hij, die woont in Jerusalem!" Halleloe-Jah!

Psalm 136. Dankt den Eeuwige, want Hij is goed,
want eeuwig duurt Zijne genade.

Dankt den God der goden, w. e. d. Z. g.
Dankt den Heer der heeren, w. e. d. Z. g.
[Dankt] Hem, die alleen groote wonderdaden verricht, w. e. d. Z. g.
Hem, die met doorzicht den hemel gemaakt heeft, w. e. d. Z. g.
Hem, die de aarde heeft uitgespannen over het water; w. e. d. Z. g.
Hem, die groote lichten heeft gemaakt, w. e. d. Z. g.
De zon tot beheersching van den dag, w. e. d. Z. g.
De maan en de sterren om te zamen te heerschen des nachts; w. e. d. Z. g.
Hem, die Egypte sloeg in hunne eerstgeborenen, w. e. d Z. g.

קלה הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ׃ שֶׁעֹמְדִים בְּבֵית
יְיָ בְּחַצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ׃ הַלְלוּיָהּ כִּי־טוֹב יְיָ
זַמְּרוּ לְשִׁמוֹ כִּי נָעִים׃ כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ׃
כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְיָ וַאֲדֹנֵינוּ מִכָּל־אֱלֹהִים׃ כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ
יְיָ עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ בַּיַּמִּים וְכָל־תְּהֹמוֹת׃ מַעֲלֶה נְשִׂאִים
מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה מוֹצֵא רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו׃
שֶׁהִכָּה בְכוֹרֵי מִצְרַיִם מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה׃ שָׁלַח אוֹתֹת וּמוֹפְתִים
בְּתוֹכֵכִי מִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־עֲבָדָיו׃ שֶׁהִכָּה גּוֹיִם רַבִּים
וְהָרַג מְלָכִים עֲצוּמִים׃ לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן
וּלְכֹל מַמְלְכוֹת כְּנָעַן׃ וְנָתַן אַרְצָם נַחֲלָה נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ׃
יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר־וָדֹר׃ כִּי־יָדִין יְיָ עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו
יִתְנֶחָם׃ עֲצַבֵּי הַגּוֹיִם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם׃ פֶּה־לָהֶם וְלֹא
יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ׃ אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יַאֲזִינוּ אַף אֵין־
יֶשׁ־רוּחַ בְּפִיהֶם׃ כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם׃ בֵּית
יִשְׂרָאֵל בָּרְכוּ אֶת־יְיָ בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת־יְיָ׃ בֵּית הַלֵּוִי בָּרְכוּ אֶת־
יְיָ יִרְאֵי יְיָ בָּרְכוּ אֶת־יְיָ׃ בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ׃

קלו הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
אֶת־הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

En Israël uitvoerde uit hun midden, w. e. d. Z. g.
Met sterke hand en uitgestrekten arm; w. e. d. Z. g.
Hem, die de Schelfzee in stukken deelde, w. e. d. Z. g.
En Israël er midden doorvoerde, w. e. d. Z. g.
Doch Phar'o en zijn leger uitschudde in de Schelfzee; w. e. d. Z. g.
Hem, die Zijn volk door de woestijn voerde, w. e. d. Z. g.
Hem, die groote koningen sloeg, w. e. d. Z. g.
En machtige koningen ombracht, w. e. d. Z. g.
Siechon namelijk, den koning der Emorieten, w. e. d. Z. g.
En 'Og, den koning van Bashan, w. e. d. Z. g.
En hun land tot erfdeel gaf, w. e. d. Z. g.
Tot erfdeel aan Zijn dienaar Israël; w. e. d. Z. g.
Die in onze vernedering aan ons dacht, w. e. d. Z. g.
En ons verloste uit de macht onzer verdrukkers; w. e. d. Z. g.
Die spijze geeft aan alle vleesch, w. e. d. Z. g.
Dankt den God des hemels! w. e. d. Z. g.

Psalm 33. Jubelt, rechtvaardigen, in den Eeuwige; den oprechten betaamt lofzang! Dankt den Eeuwige met de harp, bespeelt den tiensnarigen luit Hem ter eere! Zingt voor Hem een nieuw lied, — speelt goed met jubelschallen. Want oprecht is des Eeuwigen woord, en al Zijn handelen met trouw! Hij bemint rechtvaardigheid en recht, — doch de aarde is vol van de genade des Eeuwigen. Door het woord des Eeuwigen werden de hemelen geschapen, en door den adem van Zijnen mond al hun scharen. Hij verzamelt als tot een stapel de wateren der zee, legt woelende wateren als in voorraadkamers. Daarom vreeze den Eeuwige de geheele aarde, voor Hem verschrikken alle bewoners der wereld; want Hij sprak, — en het was; Hij gebood, — en het bestond! De Eeuwige vernietigt den raadslag van natiën, verijdelt de plannen van volkeren, doch het raadsbesluit des Eeuwigen bestaat voor eeuwig, de plannen Zijns harten voor alle geslachten. Heil de natie, wier God de Eeuwige is; het volk, dat Hij zich tot erfdeel heeft uitverkoren! Uit den hemel ziet de Eeuwige neder, aanschouwt alle kinderen des menschen. Van de plaats van Zijn wonen

וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
לְגֹזֵר יַם־סוּף לִגְזָרִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְּיַם־סוּף כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר־לָנוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
נֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :

לג רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה : הוֹדוּ לַיְיָ בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ־לוֹ : שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חָדָשׁ הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה : כִּי־יָשָׁר דְּבַר־יְיָ וְכָל־מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה : אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד יְיָ מָלְאָה הָאָרֶץ : בִּדְבַר יְיָ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל־צְבָאָם : כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאוֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת : יִירְאוּ מֵיְיָ כָּל־הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל־יֹשְׁבֵי תֵבֵל : כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד : יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים : עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר : אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר־יְיָ אֱלֹהָיו הָעָם בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ : מִשָּׁמַיִם הִבִּיט יְיָ רָאָה אֶת־כָּל־בְּנֵי הָאָדָם : מִמְּכוֹן־שִׁבְתּוֹ

richt Hij Zijnen blik op alle bewoners der aarde. Hij, die aller harten vormt, Hij let op al hunne handelingen. De koning wordt niet geholpen door groote legermacht, de held niet gered door groote kracht; bedriegelijk is het paard als hulpmiddel, en met al zijn sterkte doet het niet ontkomen! Zie, het oog des Eeuwigen is gericht op hen, die Hem vreezen; op hen, die Zijne genade verbeiden; — om hun ziel te redden van den dood, en hen in het leven te behouden bij den hongersnood. Onze ziel wacht op den Eeuwige; Hij is onze hulp en ons schild. Want in Hem verheugt zich ons hart, want op Zijn heiligen naam vertrouwen wij. Zoo zij dan Uwe genade, o Eeuwige, over ons, — gelijk wij U verbeiden!

Psalm 92. Zang-psalm voor den Shabbathdag: Het is goed den Eeuwige te danken en ter eere van Uwen naam, o Allerhoogste, de snaren te doen klinken, — te verkondigen des morgens Uwe genade en Uwe trouw in de nachten — op tiensnaar en op luit, met zinrijke woorden, begeleid door de harp. Want Gij hebt mij verblijd, o Eeuwige, door Uw wrochten, wegens de werken Uwer handen jubel ik! Hoe groot zijn Uw werken, o Eeuwige! oneindig diep zijn Uwe gedachten. De verstandelooze beseft het niet en de dwaas ziet dit niet in: wanneer goddeloozen als kruid opbloeien, en onrecht-volvoerders bloesemen, — [dan geschiedt dit] opdat zij vernietigd worden voor eeuwig! Doch Gij blijft eeuwig verheven, o Eeuwige! Want zie, Uwe vijanden, o Eeuwige! — want zie, Uwe vijanden zij gaan te gronde, zij lossen zich op, alle onrecht-volbrengers! En Gij verheft mijnen hoorn als eenen Reëm, ik word met verfrisschende olie overgoten! Zoo ziet mijn oog neder op hen, die mij beloeren; van hen, die als kwaadwilligen tegen mij opstaan, hooren mijne ooren! De rechtvaardige zal bloeien gelijk de dadelpalm, als de ceder op den Libanon hoog opschieten. Geplant in het huis des Eeuwigen, zullen zij bloeien in de voorhoven van onzen God. Nog in grijsheid zullen zij vrucht dragen, sappig en frisch blijven zij; om te verkondigen dat rechtvaardig is de Eeuwige, mijn Rots, en geen onrecht is bij Hem!

Psalm 93. De Eeuwige is nu Koning, heeft zich met hoogheid bekleed, bekleed heeft zich de Eeuwige, met macht zich omgord; nu staat ook vast de wereld, wankelt niet meer! Gevestigd was Uw troon van oudsher, sinds alle eeuwigheid zijt Gij! Wel verhieven stroomen, o Eeuwige! wel verhieven stroomen hunne stem; stroomen verheffen hun dreunend geloei. Doch meer dan de geluiden van groote wateren, de machtigen, de brekende golven der zee, is geweldig de Eeuwige in de hoogte. Uwe getuigenissen zijn vast vertrouwbaar, aan Uw huis past heiligheid, o Eeuwige, tot in lengte van dagen!

Moge de erkenning der heerlijkheid des Eeuwigen eeuwig duren, zoodat de Eeuwige zich verblijde in Zijne werken. De naam des Eeuwigen worde geloofd van nu tot in eeuwigheid. Van de opkomst der zon tot haren ondergang wordt de naam des Eeuwigen geprezen.

הַשְׁגִּיחַ אֶל־כָּל־יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: הַיּוֹצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין
אֶל־כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם: אֵין הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרָב־חָיִל גִּבּוֹר לֹא־
יְנָצֵל בְּרָב־כֹּחַ: שֶׁקֶר הַסּוּס לִתְשׁוּעָה וּבְרֹב חֵילוֹ לֹא
יְמַלֵּט: הִנֵּה עֵין יְיָ אֶל־יְרֵאָיו לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: לְהַצִּיל
מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַיְיָ עֶזְרֵנוּ
וּמָגִנֵּנוּ הוּא: כִּי־בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָּטָחְנוּ:
יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ:

צב מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: טוֹב לְהֹדוֹת לַיְיָ וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ
עֶלְיוֹן: לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת:
עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי־נֵבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר: כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְיָ בְּפָעֳלֶךָ
בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן: מַה־גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ:
אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע וּכְסִיל לֹא־יָבִין אֶת־זֹאת: בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים
כְּמוֹ־עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי־עַד: וְאַתָּה
מָרוֹם לְעֹלָם יְיָ: כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יְיָ כִּי־הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ
יִתְפָּרְדוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן: וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי בַּלֹתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן:
וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי בַּקָּמִים עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי: צַדִּיק
כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה: שְׁתוּלִים בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת
אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ: עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ:
לְהַגִּיד כִּי־יָשָׁר יְיָ צוּרִי וְלֹא עַוְלָתָה בּוֹ:

צג יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־
תִּמּוֹט: נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה: נָשְׂאוּ נְהָרוֹת
יְיָ נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם: מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים
אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי־יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְיָ: עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ
נַאֲוָה־קֹדֶשׁ יְיָ לְאֹרֶךְ יָמִים:
יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ:

Verheven toch boven alle volkeren is de Eeuwige, boven den hemel Zijne heerlijkheid. Eeuwige, Uw naam is voor eeuwig, Eeuwige, Uw aandenken van geslacht tot geslacht. De Eeuwige heeft in den hemel Zijnen troon gevestigd en Zijn koningschap heerscht over alles. De hemel verheugt zich en de aarde jubelt, wanneer men zeggen zal onder de volkeren: „de Eeuwige is Koning". De Eeuwige is Koning, de Eeuwige was Koning, de Eeuwige zal Koning zijn immer en eeuwig. De Eeuwige is Koning immer en eeuwig, de volkeren gaan verloren uit Zijn land. De Eeuwige vernietigt den raadslag van natiën, verijdelt de plannen der volkeren. Veel zijn de plannen in het hart eens menschen, doch des Eeuwigen raadsbesluit, dit krijgt bestand. De raadslag des Eeuwigen bestaat voor eeuwig, de plannen Zijns harten door alle geslachten. Want Hij sprak — en het was, Hij gebood — en het bestond. Want de Eeuwige heeft Tsion uitverkoren, heeft het begeerd tot verblijfplaats voor zich. Want Jakob heeft God zich uitverkoren, Israël tot Zijn eigendom. Want de Eeuwige zal Zijn volk niet prijs geven, en Zijn erfdeel niet in den steek laten! Doch Hij, albarmhartig, vergeeft misdaad en vernietigt niet; reeds veelmalen wendde Hij Zijnen toorn af, en wekt nimmer Zijne geheele gramschap. Eeuwige, help toch! de Koning verhoore ons op den dag, dat wij Hem aanroepen.

Heil hen, die wonen in Uw huis, voortdurend prijzen zij U, Séla. Heil het volk, dat iets zoodanigs bezit; heil het volk, wiens God de Eeuwige is.

Psalm 145. Loflied van David. Ik wil U verheffen, mijn God, o Koning! en Uwen naam zegenen immer en eeuwig. Elken dag wil ik U zegenen en loven Uwen naam immer en eeuwig! Groot is de Eeuwige, en zeer geprezen, en Zijne grootheid is ondoorgrondelijk! Geslacht na geslacht roemt Uwe werken en Uwe machtige daden verkondigen zij. De schoonheid van de heerlijkheid Uwer majesteit, en de verhalen Uwer wonderdaden wil ik bespreken. Over de macht Uwer eerbiedwekkende daden spreekt men, en Uwe grootheid — ik wil haar verhalen. De herinnering aan Uwe groote goedheid doen zij als een bron opwellen en wegens Uwe gerechtigheid jubelen zij. Genadig en barmhartig is de Eeuwige, langmoedig en groot in genade! Goed is de Eeuwige voor allen, en Zijne barmhartigheid strekt zich uit over al Zijne werken. Al Uwe werken, o Eeuwige, danken U en Uwe vromen zegenen U. De heerlijkheid van Uw koningschap vermelden zij, en Uwe almacht spreken zij uit; ten einde den menschenkinderen Zijne machtige daden bekend te maken en de heerlijkheid van de schoonheid van Zijn koningschap. Uw koningschap is een koningschap van alle eeuwigheid, en Uwe heerschappij over alle

רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם יְיָ עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ : יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם
יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר : יְיָ בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל
מָשָׁלָה : יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ :
יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד : יְיָ מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד
אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ : יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת
עַמִּים : רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב־אִישׁ וַעֲצַת יְיָ הִיא תָקוּם :
עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר : כִּי הוּא
אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד : כִּי־בָחַר יְיָ בְּצִיּוֹן אִוָּה לְמוֹשָׁב
לוֹ : כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ : כִּי לֹא־יִטֹּשׁ
יְיָ עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב : וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית
וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ : יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ
יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ :

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה :
אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו :

קמה תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם
וָעֶד : בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד :
גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר : דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח
מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ : הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאֹתֶיךָ
אָשִׂיחָה : וֶעֱזוּז נוֹרְאֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדֻלָּתְךָ* אֲסַפְּרֶנָּה : זֵכֶר
רַב טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ : חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֶרֶךְ אַפַּיִם
וּגְדָל* חָסֶד : טוֹב־יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו : יוֹדוּךָ
יְיָ כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה : כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ
וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ : לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר
מַלְכוּתוֹ : מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל־עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר

* וגדלותך כתיב, וקרי וגדולתך.
* וגדול כתיב.

geslachten. De Eeuwige steunt alle vallenden, en richt op alle gekromden. Aller oogen richten zich vol hoop op U, en Gij geeft hun hunne spijze te zijner tijd! Gij opent Uwe hand en verzadigt al wat leeft tot welgevallen. Rechtvaardig is de Eeuwige in al Zijne wegen en liefderijk in al Zijne werken. De Eeuwige is nabij voor allen, die Hem aanroepen, voor allen, die Hem in waarheid aanroepen. Hij volbrengt den wil van hen, die Hem vreezen; Hij hoort hun smeeken en helpt hen. De Eeuwige behoedt allen, die Hem beminnen; doch alle goddeloozen verdelgt Hij. Den lof des Eeuwigen moge daarom mijn mond uitspreken; en alle vleesch zegene Zijn heiligen naam immer en eeuwig! — Ook wij willen God loven van nu tot in eeuwigheid, — Halleloe-jah!

Psalm 146. Halleloe-jah! Prijs, mijne ziel! de daden des Eeuwigen. Ik wil des Eeuwigen daden prijzen, zoolang ik leef; wil mijnen God bezingen met snarenspel, zoolang ik besta. Vertrouwt niet op vorsten, op een menschenkind, bij wien geen hulp is. Zoodra zijn adem hem verlaat, keert hij terug tot zijne aarde; op dienzelfden dag zijn zijne plannen verloren. Heil daarentegen hem, wiens bijstand de God van Jakob is, wiens vertrouwen zich richt tot den Eeuwige, zijn God, — die maakt hemel en aarde, de zee en al wat in hen is; die eeuwig trouw bewaart [Zijne beloften vervult]; die recht verschaft aan bedrukten, die den hongerigen spijze geeft, — de Eeuwige maakt geboeiden los; de Eeuwige opent blinden de oogen, de Eeuwige richt gekromden op, de Eeuwige bemint rechtvaardigen; de Eeuwige behoedt de vreemdelingen, heft op wees en weduwe, doch kromt den weg der booswichten. De Eeuwige regeert in eeuwigheid, uw God, o Tsion, alle geslachten door! Halleloe-jah!

Psalm 147. Halleloe-jah! Want het is goed onzen God met snarenspel te bezingen; want het is lieflijk, passend is lofgezang. De opbouwer van Jerusalem is de Eeuwige, Hij brengt de verstootenen Israëls te zamen; Hij, die de gebrokenen van hart geneest en verband legt op hunne pijnlijke wonden. Die voor de sterren getal vaststelt, hun allen namen geeft. Ja, groot is onze Heer en rijk aan kracht, voor Zijn inzicht is geen getal [tot maat]. De Eeuwige heft op de bescheidenen, vernedert de booswichten ter aarde. Heft ter eere des Eeuwigen een danklied aan, bezingt onzen God met de harp. Die den hemel met wolken bedekt, die regen bereidt voor de aarde, die op de bergen gras doet spruiten. Hij geeft het vee zijn spijs, den jongen raven, die [er om] roepen. Niet in de sterkte van het paard vindt Hij behagen, niet in de schenkels van den man zoekt Hij welgevallen. — De Eeuwige vindt welgevallen in hen, die Hem vreezen, die verbeiden Zijne genade. — Roem,

וָדָר׃ סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים׃ עֵינֵי
כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן־לָהֶם אֶת־אָכְלָם בְּעִתּוֹ׃ פּוֹתֵחַ
אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן׃ צַדִּיק יְיָ בְּכָל־דְּרָכָיו וְחָסִיד
בְּכָל־מַעֲשָׂיו׃ קָרוֹב יְיָ לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶּאֱמֶת׃
רְצוֹן־יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם׃ שׁוֹמֵר יְיָ
אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד׃ תְּהִלַּת יְיָ יְדַבֶּר פִּי
וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃ וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ׃

קְמוּ הַלְלוּיָהּ הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ׃ אֲהַלְלָה יְיָ בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה
לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי׃ אַל־תִּבְטְחוּ בִנְדִיבִים בְּבֶן־אָדָם
שֶׁאֵין לוֹ תְּשׁוּעָה׃ תֵּצֵא רוּחוֹ יָשָׁב לְאַדְמָתוֹ בַּיּוֹם הַהוּא
אָבְדוּ עֶשְׁתֹּנֹתָיו׃ אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ שִׂבְרוֹ עַל־יְיָ
אֱלֹהָיו׃ עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם
הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם׃ עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לָעֲשׁוּקִים נֹתֵן לֶחֶם
לָרְעֵבִים יְיָ מַתִּיר אֲסוּרִים׃ יְיָ פֹּקֵחַ עִוְרִים יְיָ זֹקֵף כְּפוּפִים יְיָ
אֹהֵב צַדִּיקִים׃ יְיָ שֹׁמֵר אֶת־גֵּרִים יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד וְדֶרֶךְ
רְשָׁעִים יְעַוֵּת׃ יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ׃

קְמוּ הַלְלוּיָהּ כִּי־טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי־נָעִים נָאוָה תְהִלָּה׃
בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַם יְיָ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס׃ הָרוֹפֵא
לִשְׁבוּרֵי לֵב וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְּבוֹתָם׃ מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם
שֵׁמוֹת יִקְרָא׃ גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב־כֹּחַ לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר׃
מְעוֹדֵד עֲנָוִים יְיָ מַשְׁפִּיל רְשָׁעִים עָדֵי־אָרֶץ׃ עֱנוּ לַיְיָ בְּתוֹדָה
זַמְּרוּ לֵאלֹהֵינוּ בְּכִנּוֹר׃ הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בָּעָבִים הַמֵּכִין לָאָרֶץ
מָטָר הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר׃ נוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ לִבְנֵי עֹרֵב
אֲשֶׁר יִקְרָאוּ׃ לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּס יֶחְפָּץ לֹא־בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ
יִרְצֶה׃ רוֹצֶה יְיָ אֶת־יְרֵאָיו אֶת־הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ׃ שַׁבְּחִי

Jerusalem, den Eeuwige! Prijs de daden van uwen God, gij Tsion. Want heeft Hij sterk gemaakt de grendels uwer poorten, heeft uwe zonen in uw midden gezegend, zoo maakt Hij uw grens tot gebied van den vrede, zal U met tarwemerg [1]) verzadigen. Hij toch, die zendt Zijn bevel ter aarde, zeer snel loopt Zijn woord; die sneeuw geeft als wolvlokken, die rijp strooit als asch, die Zijn ijs neêrwerpt als brokken, tegen Zijne koude, — wie is er tegen bestand?! Dan weder zendt Hij Zijn woord en doet ze smelten, Hij doet Zijn wind waaien — en zij vloeien weg tot water. Hij deelt ook Zijne woorden mede aan Jakob, Zijne wetten en Zijne rechten aan Israël. Zoo heeft Hij niet gedaan aan eenig volk, en rechten — zij kennen ze niet! Halleloe-jah!

Psalm 148. Halleloe-jah! Prijst des Eeuwigen daden van uit den hemel, prijst Hem in de hoogten! Prijst Hem, gij, Zijne engelen, allen; prijst Hem gij, al Zijne heirscharen! Prijst Hem, zon en maan; prijst Hem gij allen, lichtende sterren! Prijst Hem gij hemelen der hemelen, en gij, wateren die boven den hemel zijt! Dat zij prijzen den naam des Eeuwigen, want Hij gebood, — en zij werden geschapen. Hij deed hen bestaan voor immer, voor eeuwig; Hij gaf eene wet, die nimmer wijkt! — Prijst ook des Eeuwigen daden van de aarde, gij zeegedrochten en alle woelende wateren, vuur en hagel, sneeuw en damp, stormwind, die Zijn woord volvoert! — Bergen en hemelen allen, vruchtboomen en alle cederen; veldgedierte en al het tamme vee, kruipend gedierte en gevleugelde vogel; koningen der aarde en alle volkeren, vorsten en alle rechters der aarde; jonge mannen en ook jonge maagden, ouden met jongelingen, — dat zij prijzen den naam des Eeuwigen, want hoog verheven is Zijn naam alleen, Zijne glorie is over aarde en hemel. Hij verheft den horen voor Zijn volk, tot lof voor al Zijne vromen, voor de kinderen Israëls, het volk, dat Hem nabij is; Halleloe-jah!

Psalm 149. Halleloe-jah! Zingt ter eere des Eeuwigen een nieuw lied, tot lof Zijner daden in de samenkomst der vromen! Israël verheugt zich in zijnen Schepper, de kinderen Tsions mogen jubelen over hunnen Koning! Mogen zij Zijnen naam prijzen met rijendans, met tamboerijn en harp te Zijner eere zingen. Want de Eeuwige heeft welgevallen aan Zijn volk, siert bescheidenen met hulp. Vromen juichen in heerlijkheid, jubelen op hunne legersteden. Verheffing Gods [uiten zij] met hun keel, en een tweesnijdend zwaard voeren zij in hun hand. Om wraak te oefenen op de volkeren, strafgericht onder de natiën, om hunne koningen in ketenen te binden, hunne meest geëerden

[1]) De beste bestanddeelen der tarwe.

יְרוּשָׁלַ֫͏ִם אֶת־יְיָ הַלְלִי אֱלֹהַ֫יִךְ צִיּוֹן׃ כִּי־חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרָ֫יִךְ
בֵּרַךְ בָּנַ֫יִךְ בְּקִרְבֵּךְ׃ הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ׃
הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָ֫רֶץ עַד־מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ׃ הַנֹּתֵן שֶׁלֶג
כַּצָּמֶר כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר׃ מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ כְפִתִּים לִפְנֵי קָרָתוֹ
מִי יַעֲמֹד׃ יִשְׁלַח־דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְלוּ־מָ֫יִם׃ מַגִּיד
דְּבָרָיו* לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל׃ לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל־
גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל־יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ׃

קמח הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת־יְיָ מִן־הַשָּׁמַ֫יִם הַלְלוּהוּ בַּמְּרוֹמִים׃ הַלְלוּהוּ
כָּל־מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל־צְבָאָ֫ו*׃ הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ
וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל־כּוֹכְבֵי אוֹר׃ הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמַ֫יִם וְהַמַּ֫יִם
אֲשֶׁר מֵעַל הַשָּׁמָ֫יִם׃ יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ׃
וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם חָק־נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר׃ הַלְלוּ אֶת־יְיָ
מִן־הָאָ֫רֶץ תַּנִּינִים וְכָל־תְּהוֹמוֹת׃ אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר רוּחַ
סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ׃ הֶהָרִים וְכָל־גְּבָעוֹת עֵץ פְּרִי וְכָל־אֲרָזִים׃
הַחַיָּה וְכָל־בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף׃ מַלְכֵי־אֶ֫רֶץ וְכָל־לְאֻמִּים
שָׂרִים וְכָל־שֹׁפְטֵי אָ֫רֶץ׃ בַּחוּרִים וְגַם־בְּתוּלוֹת זְקֵנִים עִם־נְעָרִים׃
יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ עַל־אֶ֫רֶץ וְשָׁמָ֫יִם׃
וַיָּרֶם קֶ֫רֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ
הַלְלוּיָהּ׃

קמט הַלְלוּיָהּ שִׁירוּ לַיְיָ שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל חֲסִידִים׃ יִשְׂמַח־
יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי־צִיּוֹן יָגִילוּ בְּמַלְכָּם׃ יְהַלְלוּ שְׁמוֹ
בְּמָחוֹל בְּתֹף וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ־לוֹ׃ כִּי־רוֹצֶה יְיָ בְּעַמּוֹ יְפָאֵר עֲנָוִים
בִּישׁוּעָה׃ יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם׃
רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּפְיוֹת בְּיָדָם׃ לַעֲשׂוֹת נְקָמָה
בַּגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים׃ לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִים וְנִכְבְּדֵיהֶם

* דברו כתיב. * צבאו כתיב.

in ijzeren boeien; om aan hen te voltrekken het voorgeschreven gerecht! — het is glorie voor al Zijne vromen! Halleloe-jah!

Psalm 150. Halleloe-jah! Prijst God in Zijn heiligdom, prijst Hem in het uitspansel Zijner almacht! Prijst Hem in Zijne machtige daden, prijst Hem naar Zijne grenzelooze grootheid! Prijst Hem met bazuinenschallen, prijst Hem met luit en harp! Prijst Hem met tamboerijn en rijendans, prijst Hem met snaren en fluit! Prijst Hem met helder klinkende bekkens, prijst Hem met dreunende bekkens! Al wat adem heeft prijze God, — Halleloe-jah!

Geloofd zij de Eeuwige immer, amen en nogmaals amen! Geloofd zij de Eeuwige van Tsion uit, Hij die troont in Jerusalem, Halleloe-jah! Geloofd zij de Eeuwige, God, God van Israël, die alléén wonderen doet; en geloofd zij eeuwig de naam Zijner heerlijkheid; en de geheele aarde worde vervuld van Zijne heerlijkheid, amen en nogmaals amen!

(*Het volgende tot na* ברכו *wordt staande gezegd:*)

I Kron. 29,10—13. En David loofde den Eeuwige ten aanzien der gansche vergadering, en David zeide: Geloofd zijt Gij, Eeuwige, God van onzen vader Israël, van eeuwigheid tot eeuwigheid! Aan U, o Eeuwige, is de grootheid en de macht en de heerlijkheid en de overwinning en de majesteit, want [u behoort] alles in den hemel en op aarde; aan U, o Eeuwige! is de heerschappij, en Gij zijt het, die boven alles als opperhoofd verheven zijt! Zoowel rijkdom als eer gaan van U uit en Gij heerscht over alles; en in Uwe hand is kracht en macht, en in Uwe hand ligt het alles groot en sterk te maken. En daarom, onze God, danken wij U en prijzen Uwen roemrijken naam.

Nechemja 9,6—11. Gij, Eeuwige, zijt het alleen, Gij hebt gemaakt den hemel, de hemelen der hemelen en hun gansche schare, de aarde en al, wat erop is, de zee en al, wat erin is; en Gij houdt hen allen in het leven en de schare des hemels werpt zich voor U neder! Gij zijt het, Eeuwige God, die Abram hebt uitverkoren en hem hebt uitgevoerd uit Oer-Kasdiem en zijnen naam Abraham genoemd hebt; Gij vondt zijn hart getrouw voor U en sloot met hem het verbond, te geven het land van den Kena'aniet, den Chittiet, den Emoriet en den Perizziet en den Jeboesiet en den Girgashiet, —

בְּכִנּוֹרִי בְּרִזּוֹל : לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כָּתוּב הָדָר הוּא לְכָל־
חֲסִידָיו הַלְלוּיָהּ :

קנ הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ־אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ : הַלְלוּהוּ
בִּגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ : הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע
שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר : הַלְלוּהוּ בְּתֹף וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ
בְּמִנִּים וְעֻגָב : הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי־שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה :
כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ : כ׳ הַ׳ תְּ׳ יָ׳ הַ׳ :

בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן : בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָם
הַלְלוּיָהּ : בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת
לְבַדּוֹ : וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת־כָּל־
הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן :

ד״ה א׳ כ״ט צריך לעמוד עד אחר **ברכו**.

וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת־יְיָ לְעֵינֵי כָל־הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם : לְךָ יְיָ
הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי־כֹל בַּשָּׁמַיִם
וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ : וְהָעֹשֶׁר
וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ וְאַתָּה מוֹשֵׁל בַּכֹּל וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וּבְיָדְךָ
לְגַדֵּל וּלְחַזֵּק לַכֹּל : וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ
וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ : נחמיה ט׳ אַתָּה הוּא יְיָ לְבַדֶּךָ
אַתָּה* עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל־צְבָאָם הָאָרֶץ
וְכָל־אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיַּמִּים וְכָל־אֲשֶׁר בָּהֶם וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת־
כֻּלָּם וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים : אַתָּה הוּא יְיָ הָאֱלֹהִים
אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְשַׂמְתָּ שְׁמוֹ
אַבְרָהָם : וּמָצָאתָ אֶת־לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ וְכָרוֹת עִמּוֹ הַבְּרִית
לָתֵת אֶת־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי הָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַיְבוּסִי וְהַגִּרְגָּשִׁי

* **את** כתיב.

het te geven aan zijn kroost; en Gij bevestigdet Uwe woorden, want Gij zijt rechtvaardig. Toen Gij zaagt de ellende onzer voorouders in Egypte, en hoordet hun geschrei bij de Schelfzee, — toen gaaft Gij teekenen en wonderdaden tegen Phar'o en tegen al zijne dienaren en tegen gansch het volk van zijn land; want Gij wist, dat zij moedwillig tegen hen gehandeld hadden; en Gij verwierft U een naam gelijk op den dag van heden. En de zee kliefdet Gij vóór hen, zoodat zij door het midden der zee doortrokken op het droge, hunne vervolgers echter wierpt Gij in diepten als een steen, in machtige wateren.

Exodus 14,30 en 31. De Eeuwige redde op dien dag Israël uit de macht van Egypte en Israël zag Egypte dood aan den oever der zee. Toen Israël zag de groote macht, die de Eeuwige tegen Egypte had geoefend, vreesde het volk den Eeuwige; en zij stelden vertrouwen in den Eeuwige en in Zijnen dienaar Mozes.

Exodus 15,1—19. Toen zong Mozes en de kinderen Israëls dit lied ter eere des Eeuwigen; zij zeiden namelijk, als volgt: Zingen wil ik ter eere des Eeuwigen, want hoog is Hij verheven; paard en zijnen berijder stortte Hij in de zee. Mijn zege en mijn zang is God, Hij was mij ter hulpe; deze is mijn God, Hem wil ik verheerlijken, — de God mijns vaders, Hem wil ik verheffen. De Eeuwige, Heer van den oorlog, Eeuwige is Zijn naam! — De wagens van Phar'o en zijn leger slingerde Hij in de zee, en zijne uitgelezen legeroversten werden in de Schelfzee bedolven. Woelende wateren bedekken hen; zij daalden af in diepten gelijk een steen! Uwe rechterhand, o Eeuwige, prijkend in kracht, Uwe rechterhand, Eeuwige! verplettert den vijand! — En in Uwe overweldigende hoogheid rukt Gij Uwe tegenstanders omver; zoudt Gij Uwen brandenden toorn vrijlaten, hij zou hen verteren als stoppelen. En door den adem van Uw neus hoopten wateren zich op, bleven vloeistoffen overeind staan als een muur; stolden woelende wateren in het midden der zee. Reeds zeide de vijand: „Ik wil vervolgen, ik zal inhalen, ik zal buit verdeelen; mijn verlangen zal aan hen bevredigd worden; ik zal trekken mijn zwaard, mijn hand zal hen terugveroveren." Doch Gij bliest met Uwen adem, — de zee bedekte hen; zij zonken in de diepte als lood in geweldige wateren! Wie is U gelijk onder de machten, Eeuwige! wie is U gelijk, prijkend in heiligheid, eerbiedwekkend in lof, wonderen verrichtend! — Evenals Gij uitstrektet Uwe rechterhand, — de aarde verslond hen; Zoo leidt Gij door Uwe genade dit volk, dat Gij verlost hebt; zoo voert Gij het door Uwe macht naar Uw heilig verblijf. Volkeren hooren het, — zij beven; siddering grijpt aan

לָתֵת לְזַרְעוֹ וַתָּקֶם אֶת־דְּבָרֶיךָ כִּי צַדִּיק אָתָּה : וַתֵּרֶא אֶת־
עֳנִי אֲבֹתֵינוּ בְּמִצְרָיִם וְאֶת־זַעֲקָתָם שָׁמַעְתָּ עַל־יַם־סוּף : וַתִּתֵּן
אֹתֹת וּמֹפְתִים בְּפַרְעֹה וּבְכָל־עֲבָדָיו וּבְכָל־עַם אַרְצוֹ כִּי יָדַעְתָּ
כִּי הֵזִידוּ עֲלֵיהֶם וַתַּעַשׂ־לְךָ שֵׁם כְּהַיּוֹם הַזֶּה : וְהַיָּם בָּקַעְתָּ
לִפְנֵיהֶם וַיַּעַבְרוּ בְּרֹתוֹךְ־הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה וְאֶת־רדְפֵיהֶם הִשְׁלַכְתָּ
בִּמְצוֹלֹת כְּמוֹ־אֶבֶן בְּמַיִם עַזִּים :

שמות י"ד

וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל
אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שְׂפַת הַיָּם : וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־
הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת־
יְהוָה וַיַּאֲמִינוּ בַּיהוָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ :

שירת הים צריך לאמרה בכוונה ובנגון המעמים.

אָז יָשִׁיר־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ
לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה
בַיָּם : עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי
אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ : יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה שְׁמוֹ : מַרְכְּבֹת
פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם־סוּף : תְּהֹמֹת
יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ־אָבֶן : יְמִינְךָ יְהוָה נֶאְדָּרִי בַכֹּחַ
יְמִינְךָ יְהוָה תִּרְעַץ אוֹיֵב : וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח
חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ : וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ־נֵד
נֹזְלִים קָפְאוּ תְהֹמֹת בְּלֶב־יָם : אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק
שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי : נָשַׁפְתָּ
בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים : מִי־כָמֹכָה
בָּאֵלִם יְהוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה־פֶלֶא :
נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ : נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם־זוּ גָּאָלְתָּ
נֵהַלְתָּ בְעָזְּךָ אֶל־נְוֵה קָדְשֶׁךָ : שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז

Philistaea's bewoners! Dan verschrikken de vorsten van Edom; de machtigen van Moab — beving grijpt hen aan; weg smelten zij, allen bewoners van Kena'an. Verschrikking en angst overvalt hen; wanneer Uw arm zich groot toont, verstommen zij als steen; — tot voorbij is getrokken Uw volk, o Eeuwige! tot voorbij is getrokken dit volk, dat Gij U hebt verworven! Totdat Gij hen hebt gebracht en geplant op den berg van Uw erfdeel, den zetel voor Uw verblijf, dien Gij U bereidt, o Eeuwige; het heiligdom, o Heer, dat Uwe handen vestigen! De Eeuwige zal regeeren immer en eeuwig!

(Want Phar'o's paarden waren gekomen met zijne wagens en met zijne ruiters in de zee; toen had de Eeuwige over hen de wateren der zee teruggevoerd, terwijl de kinderen Israëls gegaan waren op het droge in het midden der zee.)

Want aan den Eeuwige is het koningschap en Hij heerscht over de volkeren! En redders zullen bestijgen den berg Tsion, om te richten den berg 'Esau, dan zal den Eeuwige het koningschap zijn. Dan zal de Eeuwige tot Koning zijn over de geheele aarde; op dien dag zal de Eeuwige eenig zijn en Zijn naam eenig! En in Uwe leer staat als volgt geschreven: „Hoor, Israël! de Eeuwige, onze God, de Eeuwige is eenig!"

De ziel van al, wat leeft, zegene Uwen naam, Eeuwige, onze God! en de adem van alle vleesch roeme en verheffe steeds Uw aandenken, onze Koning! Van eeuwigheid tot eeuwigheid zijt Gij God, en buiten U hebben wij geen Koning, die verlost en helpt, bevrijdt en redt en onderhoudt en zich ontfermt in elken tijd van nood en druk; wij hebben geenen Koning, dan U! God van de vroegere en na ons komende geslachten, God van alle schepselen, Heer van alle geboorten, die in tal van lofzangen geprezen wordt, die Uwe wereld leidt met genade en Uwe schepselen met barmhartigheid! En de Eeuwige sluimert niet en slaapt niet; Gij, die de slapenden opwekt en door diepen slaap bevangenen doet ontwaken, en die stommen tot spreken brengt en geboeiden losmaakt en vallenden steunt en gebukten opricht, — U alleen danken wij! Indien onze mond ook vervuld ware van liederen, gelijk de zee [vol water is], en onze tong vol jubelklanken als het ruischen harer golven, en onze lippen vol lof als de uitgestrektheid van het uitspansel, en al waren onze oogen lichtgevend als zon en maan, en onze handen uitgespreid als [de vleugelen van] de arenden aan den hemel, en onze voeten zoo snel als [die van] de reeën, — zouden wij U, Eeuwige, onze God en God onzer voorouders, niet genoeg kunnen danken en Uwen naam kunnen

יִשְׁבֵי פְלֶשֶׁת : אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ
רָעַד נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן : תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל
זְרוֹעֲךָ יִדְמוּ כָּאָבֶן עַד־יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהוָה עַד־יַעֲבֹר עַם־זוּ
קָנִיתָ : תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ
יְהוָה מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ : יְהוָה ׀ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד : יְיָ
יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד :

(כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְהוָה עֲלֵהֶם
אֶת מֵי הַיָּם ׀ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם :)

כִּי לַיְיָ הַמְּלוּכָה וּמוֹשֵׁל בַּגּוֹיִם : וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט
אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיְיָ הַמְּלוּכָה : וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־
הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד : וּבְתוֹרָתְךָ כָּתוּב
לֵאמֹר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד :

נִשְׁמַת כָּל־חַי תְּבָרֵךְ אֶת־שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ ׀ וְרוּחַ כָּל־
בָּשָׂר תְּפָאֵר וְתָרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד ׀ מִן־
הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם אַתָּה אֵל ׀ וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל
וּמוֹשִׁיעַ פּוֹדֶה וּמַצִּיל וּמְפַרְנֵס וּמְרַחֵם בְּכָל־עֵת צָרָה וְצוּקָה
אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה : אֱלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים ׀ אֱלוֹהַּ
כָּל־בְּרִיוֹת אֲדוֹן כָּל־תּוֹלָדוֹת הַמְהֻלָּל בְּרֹב הַתִּשְׁבָּחוֹת הַמְנַהֵג
עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים ׀ וַיְיָ לֹא־יָנוּם וְלֹא־יִישָׁן ׀
הַמְּעוֹרֵר יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים וְהַמֵּשִׂיחַ אִלְּמִים וְהַמַּתִּיר
אֲסוּרִים וְהַסּוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים ׀ לְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ
מוֹדִים ׀ אִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו
וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ ׀ וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ ׀
וְיָדֵינוּ פְרוּשׂוֹת כְּנִשְׁרֵי שָׁמָיִם ׀ וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת כָּאַיָּלוֹת : אֵין
אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִים לְהוֹדוֹת לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ ׀ וּלְבָרֵךְ

zegenen ook maar voor een duizendste van de duizenden millioenen en milliarden malen aan onze voorouders en ons door U bewezen weldaden! Uit Egypte hebt Gij ons verlost, Eeuwige, onze God! en uit het slavenhuis hebt Gij ons bevrijd, bij hongersnood hebt Gij ons gevoed en in [tijden van] overvloed ons verzorgd, van het zwaard hebt Gij ons gered en voor pest ons beveiligd en ons aan boosaardige en wissen dood brengende ziekten onttrokken. Tot dusverre heeft Uwe barmhartigheid ons bijgestaan en hebben Uwe liefdebewijzen ons niet verlaten; o geef ons, Eeuwige, onze God, dan ook niet prijs tot in eeuwigheid! Daarom zullen de ledematen, die Gij gescheiden hebt aan ons, en de adem en de ziel, die Gij in onzen neus hebt ingeblazen, en de tong, die Gij in onzen mond hebt geplaatst, — zie! zij zullen danken en zegenen en loven en roemen en verheffen en de macht, de heiligheid en het koningschap toekennen aan Uwen naam! Want elke mond moet U danken en elke tong U toezweren en elke knie voor U zich buigen en elke hoog opgerichte gestalte voor U zich nederwerpen en alle harten moeten U vreezen en alle ingewanden en nieren Uwen naam bezingen, naar het woord, dat geschreven is: „Gansch mijn gebeente zegge: Eeuwige, wie is U gelijk, die den arme redt uit de macht van hem, die sterker is dan hij; en den arme en behoeftige uit de hand van wie hem berooft!" Wie is U gelijk? Wie kan bij U worden vergeleken? Wie kan bij U als verhouding worden aangegeven? Gij groote, machtige en eerbiedwekkende God, Allerhoogste God, Eigenaar van hemel en aarde! Wij willen U loven en U prijzen en U roemen en zegenen Uwen heiligen naam, gelijk er gezegd is: „Loof, mijne ziel! den Eeuwige; gij, mijne ingewanden allen, Zijn heiligen naam!" Gij God, door de krachtige uitingen Uwer macht, groot door de heerlijkheid van Uwen naam, machtig tot in eeuwigheid en eerbiedwekkend door Uwe eerbied afdwingende daden, Koning, die zetelt op den troon hoog en verheven, — eeuwig troont Hij; Verhevene en Heilige is Zijn naam; en er is geschreven: „Jubelt, rechtvaardigen! in den Eeuwige, den oprechten betaamt lofzang!" Door den mond der oprechten wordt Gij geprezen en door de woorden der rechtvaardigen gezegend, en door de tong der braven verheven en door de ingewanden der heiligen [1]) geheiligd!

En in de verzamelingen der tienduizenden van Uw volk, het huis Israëls, worde Uw naam, onze Koning, met gejuich geroemd door alle geslachten; want dit is de plicht van alle schepselen vóór Uw aangezicht, Eeuwige, onze God en God onzer voorouders, om U te danken, te prijzen, te loven, te roemen,

[1]) Vgl. iets vroeger: וכל קרב וכליות יזמרו, waar een loflied als het ware opstijgt uit 's menschen ingewanden. — Anderen vertalen: *te midden der heiligen*, in den samenhang minder juist.

אֶת־שִׁמְךָ · עַל אַחַת מֵאֶלֶף אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבֵּי רְבָבוֹת
פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ: מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ · בְּרָעָב זַנְתָּנוּ · וּבְשָׂבָע
כִּלְכַּלְתָּנוּ · מֵחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ · וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ · וּמֵחֳלָיִם רָעִים
וְנֶאֱמָנִים דִּלִּיתָנוּ: עַד־הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ · וְלֹא־עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ ·
וְאַל־תִּטְּשֵׁנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לָנֶצַח: עַל־כֵּן אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ ·
וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר־שַׂמְתָּ בְּפִינוּ · הֵן
הֵם יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ
וְיַמְלִיכוּ אֶת־שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ: כִּי כָל־פֶּה לְךָ יוֹדֶה · וְכָל־לָשׁוֹן
לְךָ תִשָּׁבַע · וְכָל־בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע · וְכָל־קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִשְׁתַּחֲוֶה ·
וְכָל־לְבָבוֹת יִירָאוּךָ · וְכָל־קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ · כַּדָּבָר
שֶׁכָּתוּב כָּל עַצְמֹתַי תֹּאמַרְנָה יְיָ מִי כָמוֹךָ · מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק
מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגּוֹזְלוֹ: מִי יִדְמֶה־לָּךְ וּמִי יִשְׁוֶה־לָּךְ וּמִי יַעֲרָךְ־
לָךְ · הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
נְהַלֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וּנְבָרֵךְ אֶת־שֵׁם קָדְשֶׁךָ · כָּאָמוּר
לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ וְכָל־קְרָבַי אֶת־שֵׁם קָדְשׁוֹ:

הָאֵל בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ · הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ · הַגִּבּוֹר לָנֶצַח
וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ · הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא ·

הש״ץ מנגן שוכן עד ער תתקדש והקהל עונה ובמקהלות.

שׁוֹכֵן עַד, מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ · וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים
נָאוָה תְהִלָּה: בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְהַלָּל · וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ ·
וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמָם · וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ:

וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאַר שִׁמְךָ
מַלְכֵּנוּ בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל־הַיְצוּרִים
לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר

te verheffen, te verheerlijken, te zegenen, Uwe hoogheid te erkennen en U te bezingen nog boven alle woorden van zangen en lofliederen van David, den zoon van Jishai, Uwen dienaar, Uwen gezalfde!

Geloofd worde Uw naam tot in eeuwigheid, Gij, onze Koning, God, groot en heilig Koning in den hemel en op aarde! Want U, Eeuwige, onze God en God onzer voorouders, komt toe lied en lofprijzing, danklied en gezang, almacht en heerschappij, zege, grootheid en kracht, verheerlijking en roem, heiligheid en koningschap, zegeningen en dankzeggingen, van nu tot in eeuwigheid; geloofd zijt Gij, Eeuwige, God, Koning, groot in lofzangen, God, wien dankzeggingen toekomen, Heer der wonderdaden, die behagen schept in lofgezangen, Koning, God, Eeuwiglevende!

Voorlezer: En nu, moge de kracht van mijn Heer zich groot toonen, gelijk Gij gesproken hebt, zeggende:
Gedenk Uwe barmhartigheid, o Eeuwige, en Uwe genadebewijzen, want sinds alle eeuwigheid zijn zij.

Moge Zijn groote naam in zijne grootheid en heiligheid erkend worden in de wereld, die Hij naar Zijnen wil geschapen heeft; moge Hij Zijn koninkrijk weder vestigen tijdens uw leven en in uwe dagen en tijdens het leven van gansch het huis Israël's, spoedig, in nabijzijnden tijd; zegt: Amen!

Gemeente: Amen! Zijn groote naam worde gezegend immer en in alle eeuwigheid!

Voorlezer: Gezegend en geprezen en geroemd en verhoogd en verheven en verheerlijkt en vereerd en geloofd zij de naam van den Heilige, geloofd zij Hij, — verre boven alle zegeningen en liederen, lofzangen en vertroostingen, die in de wereld worden uitgesproken; zegt Amen!

De voorlezer:

Looft den Eeuwige, den lofwaardige!

De gemeente:

Geloofd zij de Eeuwige, de lofwaardige, immer en eeuwig.

Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, die het licht hebt gevormd en de duisternis geschapen, die vrede sticht en de Schepper zijt van alles!

Wanneer men Jotser *bijvoegt, zegt men:*

Het eeuwige licht bevond zich in de schatkamer des levens; „lichten [zullen ontstaan] uit de duisternis," zeide Hij, — en het was!

(Terwijl de voorlezer ברכו *voordraagt, zegt de gemeente zacht:)*

Geprezen en geloofd en geroemd en verheven en verhoogd worde de naam van den Koning aller koningen, den Heilige, geloofd zij Hij; want Hij is de eerste en Hij is de laatste en buiten Hem is geen god! Baant den weg voor Hem, die door de hemelvlakten snelt, יה is Zijn naam, en jubelt voor Zijn aangezicht! Zijn naam is verheven boven elke zegening en lofzang! (*Terwijl de voorlezer* ה' *zegt*:) Geloofd zij de naam Zijner koninklijke heerlijkheid immer en eeuwig! De naam des Eeuwigen worde geloofd van nu tot in eeuwigheid!

לְרוֹמֵם לְהַדֵּר לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס עַל כָּל־דִּבְרֵי שִׁירוֹת
וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן־יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ :
יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם
וּבָאָרֶץ כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר
וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה
תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד
עוֹלָם · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת
אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה מֶלֶךְ אֵל חֵי הָעוֹלָמִים :

חזן וַעֲתָה יִגְדַּל נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר :
זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה :
חזן יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא בְּעָלְמָא דִּי־בְרָא כִרְעוּתֵהּ
וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית
יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ
חזן וקהל אָמֵן · יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא
חזן יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדַּר וְיִתְעַלֶּה
וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא (בעשי"ת וּלְעֵלָּא) מִן כָּל
בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא
וְאִמְרוּ אָמֵן :

בשעה שהש"ץ מגיע ברכו אומר הקהל יתברך.

חזן בָּרְכוּ אֶת־יְיָ הַמְבֹרָךְ :
קה"ת בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר
וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם
וּבוֹרֵא אֶת־הַכֹּל :
כשאומרים יוצר אוֹר עוֹלָם בְּאוֹצַר חַיִּים מוסיפים זה
אוֹרוֹת מַאוֹפֶל אָמַר · וַיְהִי :

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם
וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי
הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא
רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדָיו אֵין
אֱלֹהִים · סִלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ
וְעִלְזוּ לְפָנָיו · וְשְׁמוֹ מְרוֹמֵם עַל כָּל
בְּרָכָה וּתְהִלָּה : בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד
מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד : יְהִי שֵׁם יְיָ
מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם :

Gedurende den zomer, van den Shabbath vóór het Paaschfeest tot de Selichoth-dagen, wordt het volgende tot וחיות הקדש *in beurtzang door Voorlezer en Gemeente voorgedragen.*

Allen danken U en allen prijzen U en allen zeggen: niemand zoo heilig, als de Eeuwige! Allen verheffen U, Séla! Gij, die het heelal hebt gevormd; God, die elken dag de deuren van de poorten van het oosten opent! [1]) En die vensters in het uitspansel uithouwt [2]), die de zon laat te voorschijn komen uit hare plaats en de maan uit het verblijf, waar zij gevestigd is. En die der geheele wereld en haren bewoners licht verschaft, die Gij geschapen hebt, [geleid] door de eigenschap van barmhartigheid! Gij zijt het, die de aarde en hun, die haar bewonen, licht geeft met barmhartigheid, en door Uwe goedheid elken dag gedurig het scheppingswerk vernieuwt! Gij Koning, die alleen verheven zijt van oudsher, die geloofd, geroemd en hooggeprezen zijt van af de dagen der oudheid! Gij, God der eeuwigheid! ontferm U over ons in Uwe groote barmhartigheid, Gij Heer onzer macht, Rots van onze toevlucht, Schild van ons heil, Toevlucht voor ons! Niets is met U te vergelijken, niets is buiten U, niets is zonder U, en wie gelijkt U? Niets is met U, Eeuwige, onze God, te vergelijken in deze wereld; en niets is buiten U, onze Koning, in het leven der toekomstige wereld! Niets is zonder U, onze Verlosser, in de dagen van den Messias; en niets gelijkt U, onze Helper, bij de herleving der dooden!

God, Heer over alle schepselen, geloofd en gezegend door den mond van alle zielen! Van Zijne grootheid en Zijne goedheid is de wereld vervuld; kennis en inzicht omgeven Hem! Hij is hoog verheven boven de heilige Chajjoth, en prijkt glansrijk in heerlijkheid op de Merkaba. [3]) Erkenning van verdiensten en rechtvaardigheid staan voor Zijnen troon, genade en barmhartigheid vóór Zijne heerlijke verschijning! Goed zijn de hemellichten, die onze God geschapen heeft; Hij vormde ze met kennis, met inzicht en oordeel; kracht en macht schonk Hij hun, om te kunnen heerschen te midden der wereld! [4]) Vervuld van schittering, en glans uitstralend; heerlijk is hun schittering door de geheele wereld! Zich verheugend bij hun te voorschijn treden en verblijd bij hun huiswaarts keeren, vervullen zij in vreeze den wil van hunnen Eigenaar! Roem en eer kennen zij Zijnen naam toe; gejuich en gejubel bij de herinnering aan Zijn koningschap. Hij riep de zon — en er straalde licht, Hij zag — en ordende de gestalte der maan! Lof kennen Hem toe alle scharen in de hoogte, roem en grootheid de Serafiem, de Ofanniem en de heilige Chajjoth.

---

[1]) Waardoor als het ware de zon naar buiten treedt (צא), om haren weg aan het uitspansel af te leggen.

[2]) Waardoor de stralen der zon, wier plaats boven het uitspansel wordt gedacht, tot de aarde kunnen doordringen.

משבת הגדול עד ימי הסליחות מנגנין הכל יודוך.

הַכֹּל יוֹדוּךָ וְהַכֹּל יְשַׁבְּחוּךָ · וְהַכֹּל יֹאמְרוּ אֵין קָדוֹשׁ כַּיָּ׳ :
הַכֹּל יְרוֹמְמוּךָ סֶּלָה יוֹצֵר הַכֹּל · הָאֵל הַפּוֹתֵחַ בְּכָל־יוֹם
דַּלְתוֹת שַׁעֲרֵי מִזְרָח : וּבוֹקֵעַ חַלּוֹנֵי רָקִיעַ · מוֹצִיא חַמָּה
מִמְּקוֹמָהּ וּלְבָנָה מִמְּכוֹן שִׁבְתָּהּ : וּמֵאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ וּלְיוֹשְׁבָיו ·
שֶׁבָּרָא בְּמִדַּת רַחֲמִים : הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ
בְּרַחֲמִים · וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל־יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית :
הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז · הַמְשֻׁבָּח וְהַמְפוֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא
מִימוֹת עוֹלָם : אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ ·
אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מְשֻׂגָּב בַּעֲדֵנוּ : אֵין כְּעֶרְכֶּךָ
וְאֵין זוּלָתֶךָ · אֶפֶס בִּלְתֶּךָ וּמִי דּוֹמֶה־לָּךְ : אֵין כְּעֶרְכְּךָ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה · וְאֵין זוּלָתְךָ מַלְכֵּנוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא :
אֶפֶס בִּלְתְּךָ גּוֹאֲלֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ · וְאֵין דּוֹמֶה־לְּךָ מוֹשִׁיעֵנוּ
לִתְחִיַּת הַמֵּתִים :

אַל אָדוֹן עַל כָּל־הַמַּעֲשִׂים · בָּרוּךְ וּמְבֹרָךְ בְּפִי כָּל־נְשָׁמָה :
גָּדְלוֹ וְטוּבוֹ מָלֵא עוֹלָם · דַּעַת וּתְבוּנָה סְבָבִים אוֹתוֹ :
הַמִּתְנָאֶה עַל־חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ · וְנֶהְדָּר בְּכָבוֹד עַל־הַמֶּרְכָּבָה :
זְכוּת וּמִישׁוֹר לְפָנָיו כִּסְאוֹ · חֶסֶד וְרַחֲמִים לִפְנֵי כְבוֹדוֹ : טוֹבִים
מְאוֹרוֹת שֶׁבָּרָא אֱלֹהֵינוּ · יְצָרָם בְּרַעַת בְּבִינָה וּבְהַשְׂכֵּל :
כְּחַ וּגְבוּרָה נָתַן בָּהֶם · לִהְיוֹת מוֹשְׁלִים בְּקֶרֶב תֵּבֵל : מְלֵאִים
זִיו וּמְפִיקִים נְוֹגַהּ · נָאֶה זִיוָם בְּכָל־הָעוֹלָם : שְׂמֵחִים בְּצֵאתָם
וְשָׂשִׂים בְּבוֹאָם · עוֹשִׂים בְּאֵימָה רְצוֹן קוֹנָם : פְּאֵר וְכָבוֹד נוֹתְנִים
לְשִׁמּוֹ · צָהֳלָה וְרִנָּה לְזִכֶּר מַלְכוּתוֹ : קָרָא לַשֶּׁמֶשׁ וַיִּזְרַח־אוֹר ·
רָאָה וְהִתְקִין צוּרַת הַלְּבָנָה : שֶׁבַח נוֹתְנִים לוֹ כָּל־צְבָא מָרוֹם ·
תִּפְאֶרֶת וּגְדֻלָּה שְׂרָפִים וְאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ :

---

3) De troonwagen der goddelijke Majesteit. 4) Vgl. Gen. 1,18.

Den Almachtige namelijk, die met alle werken ophield op den zevenden dag, zich verhief en zette op den troon Zijner heerlijkheid. Met roemrijkheid omhulde Hij den rustdag, tot genot bestemde Hij den Shabbathdag; dit juist is de roem van den zevenden dag, dat daarop God ophield met al Zijn werk. De Shabbathdag zelve prijst dan ook en zegt: „een zang-psalm voor den Shabbath: [1]) het is goed den Eeuwige te danken!" Daarom roemen en zegenen God al Zijne schepselen; lof, eer en grootheid kennen zij toe aan God, den Koning, den Vormer van het heelal, die in Zijne heiligheid aan Zijn volk Israël rust tot erfdeel heeft gegeven op den heiligen Shabbathdag. Uw naam, Eeuwige, onze God, worde geheiligd en Uw aandenken, onze Koning, geroemd in den hemel boven en op aarde beneden. Wees geloofd, onze Helper! wegens het prijzenswaardige werk Uwer handen en wegens de stralende lichtverspreiders, die Gij geschapen hebt, mogen zij U eeuwig roemen, Séla!

Wees geloofd, Gij onze Rots, onze Koning en onze Verlosser, Schepper van heilige wezens! Uw naam worde eeuwig geprezen, onze Koning, die dienaren hebt gevormd, en Wiens dienaren allen staan in de hoogte der wereld en vol eerbied te zamen met luider stemme doen hooren de woorden van den levenden God en eeuwigen Koning! Allen zijn bemind, allen uitverkoren, allen machtig; en allen volbrengen zij met vreeze en eerbied den wil van hunnen Meester! En allen openen hunnen mond in heiligheid en in reinheid, met lied en gezang; en zegenen en loven en roemen en kennen kracht, heiligheid en koningsmacht toe aan den naam van God, den grooten, machtigen en eerbiedwekkenden Koning, heilig is Hij! En zij allen nemen in beurtzang op zich het juk van het koningschap des hemels [2]) en geven elkander verlof hunnen Schepper te heiligen met opgewekten geest, in zuivere taal en met lieflijk geluid; heiliging heffen zij allen te zamen aan en zeggen met eerbied:

Heilig, heilig, heilig is de Eeuwige, Tsebaoth, Zijne heerlijkheid vervult de geheele aarde!

En de Ofanniem en de heilige Chajjoth verheffen zich met groot gedruisch

Wanneer men Ofan *bijvoegt, zegt men:*

En de Chajjoth zingen en de Cheroebiem roemen en de Serafiem juichen en de Er-elliem zegenen ten aanzien van elke Chajja en elken Ofan en Cheroeb tegenover de Serafiem; tegenover hen staande prijzen zij en zeggen:

---

[1]) Ps. 92,1; d. w. z. volgens de opvatting van Midrash: ook door den Shabbath zelve aan te heffen.

[2]) מקבלים is hier in twee beteekenissen gebruikt: מקבל עליו, op zich nemen, erkennen; en מקבל זה מזה, van elkander overnemen. Vgl. de Chaldeeuwsche vertaling van ויקרא זה אל זה; die beide beteekenissen doet de vertaling uitkomen.

לָאֵל אֲשֶׁר שָׁבַת מִכָּל־הַמַּעֲשִׂים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי הִתְעַלָּה
וְיָשַׁב עַל־כִּסֵּא כְבוֹדוֹ : תִּפְאֶרֶת עָטָה לְיוֹם הַמְּנוּחָה
עָנֹג קָרָא לְיוֹם הַשַּׁבָּת : זֵה שֶׁבַח שֶׁלַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁבּוֹ שָׁבַת
אֵל מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ : וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי מְשַׁבֵּחַ וְאוֹמֵר מִזְמוֹר שִׁיר
לְיוֹם הַשַּׁבָּת טוֹב לְהֹדוֹת לָיְיָ : לְפִיכָךְ יְפָאֲרוּ וִיבָרְכוּ לָאֵל
כָּל־יְצוּרָיו · שֶׁבַח יָקָר וּגְדֻלָּה יִתְּנוּ לָאֵל מֶלֶךְ יוֹצֵר כֹּל הַמַּנְחִיל
מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ בְּיוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ : שִׁמְךָ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ יִתְקַדַּשׁ · וְזִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ יִתְפָּאַר · בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־
הָאָרֶץ מִתָּחַת : תִּתְבָּרַךְ מוֹשִׁיעֵנוּ עַל־שֵׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְעַל־
מְאוֹרֵי אוֹר שֶׁעָשִׂיתָ יְפָאֲרוּךְ פֶּלָה :

תִּתְבָּרַךְ צוּרֵנוּ מַלְכֵּנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ בּוֹרֵא קְדוֹשִׁים יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ
לָעַד מַלְכֵּנוּ יוֹצֵר מְשָׁרְתִים וַאֲשֶׁר מְשָׁרְתָיו כֻּלָּם
עוֹמְדִים בְּרוֹם עוֹלָם וּמַשְׁמִיעִים בְּיִרְאָה יַחַד בְּקוֹל דִּבְרֵי
אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם : כֻּלָּם אֲהוּבִים כֻּלָּם בְּרוּרִים כֻּלָּם
גִּבּוֹרִים וְכֻלָּם עֹשִׂים בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה רְצוֹן קוֹנָם וְכֻלָּם פּוֹתְחִים
אֶת־פִּיהֶם בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה בְּשִׁירָה וּבְזִמְרָה וּמְבָרְכִים וּמְשַׁבְּחִים
וּמְפָאֲרִים וּמַעֲרִיצִים וּמַקְדִּישִׁים וּמַמְלִיכִים
אֶת־שֵׁם הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא : וְכֻלָּם
מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם זֶה מִזֶּה · וְנוֹתְנִים
רְשׁוּת זֶה לָזֶה · לְהַקְדִּישׁ לְיוֹצְרָם בְּנַחַת־רוּחַ בְּשָׂפָה בְּרוּרָה
וּבִנְעִימָה קְדֻשָּׁה כֻּלָּם כְּאֶחָד עוֹנִים וְאוֹמְרִים בְּיִרְאָה
קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ :

וְהָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ בְּרַעַשׁ גָּדוֹל מִתְנַשְּׂאִים

כשאומרים אופן יאמר זה.

וְהַחַיּוֹת יִשְׂרֹרוּ וּכְרֹבִים יְפָאֲרוּ וּשְׂרָפִים יְרַנְּנוּ
וְאֶרְאֶלִים יְבָרְכוּ פְּנֵי כָל־חַיָּה וְאוֹפַן וּכְרוּב

לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים

Geloofd zij de heerlijkheid des Eeuwigen op hare plaats.

God, den geloofde, wijden zij lieflijke klanken; ter eere van den eeuwig levenden en bestendigen God spreken zij gezangen uit en doen zij lofliederen hooren, dat Hij alleen het is, die machtige daden verricht, nieuws wrocht, Hij de Heer is der oorlogen, die weldaden zaait, en hulp doet ontspruiten; die genezingen schept, eerbiedwekkend in lof, Heer der wonderdaden, die door Zijne goedheid elken dag gedurig het scheppingswerk vernieuwt! Gelijk er gezegd is: [Dankt] Hem, die groote lichten gemaakt heeft, want eeuwig duurt Zijne genade! Een nieuw licht moogt Gij over Tsion doen schijnen, zoodat wij allen spoedig den glans ervan mogen deelachtig worden; geloofd zijt Gij, Eeuwige, Schepper der hemellichten!

Met groote liefde hebt Gij ons bemind, Eeuwige, onze God; Gij hebt U in groote, in overgroote ontferming over ons erbarmd; onze Vader, onze Koning! ter wille van onze voorouders, die op U vertrouwden en wien Gij levenswetten leerdet, — o, wil ons evenzoo genadig zijn en ons onderwijzen! Onze Vader, barmhartig Vader, Albarmhartige, ontferm U over ons en schenk ons hart de ingeving, te willen begrijpen en verstaan, te willen aanhooren, leeren en onderwijzen, te willen in acht nemen, doen en vervullen met liefde al de woorden, die wij in Uwe heilige Leer vernemen. — En verlicht onze oogen in Uwe Leer en doe ons hart gehecht zijn aan Uwe geboden, en maak tot eenig streven onzes harten Uwen naam te beminnen en te vreezen, opdat wij niet beschaamd worden tot in eeuwigheid! Want op Uw grooten en eerbiedwekkenden heiligen naam vertrouwen wij, dat wij eens zullen jubelen en ons verblijden in Uwe hulp. (*Men neemt de vier schouwdraden bijeen en houdt ze gedurende het lezen van Shema' in de linkerhand, ter hoogte van het hart.*) En breng ons in vrede te zamen van de vier hoeken der aarde en voer ons met opgerichte gestalte [1]) naar ons land. Want Gij zijt God, die reddende daden verricht, en ons hebt Gij uitverkoren boven alle volkeren en talen, en hebt ons doen naderen tot Uwen grooten naam, Séla, in waarheid, opdat wij U danken en met liefde Uwe eenheid erkennen; geloofd zijt Gij, Eeuwige! die Uw volk Israël met liefde hebt uitverkoren!

(*Wie alleen bidt, zegt:* God, getrouwe Koning!)

Deut. 6,4—10.

Hoor, Israël! de Eeuwige, onze God, de Eeuwige is éénig!

Geloofd zij de naam Zijner koninklijke heerlijkheid immer en eeuwig!

Gij zult den Eeuwige, uwen God, beminnen met geheel uw hart, met geheel uw ziel en met geheel uw vermogen. En deze woorden, die Ik u heden gebied, zullen [steeds] in

[1]) Niet meer gebogen onder het juk der ballingschap.

בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ :

לְאֵל בָּרוּךְ נְעִימוֹת יִתֵּנוּ · לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם זְמִירוֹת יֹאמֵרוּ
וְתִשְׁבָּחוֹת יַשְׁמִיעוּ · כִּי הוּא לְבַדּוֹ פּוֹעֵל גְּבוּרוֹת עֹשֶׂה
חֲדָשׁוֹת בַּעַל מִלְחָמוֹת זוֹרֵעַ צְדָקוֹת מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת בּוֹרֵא
רְפוּאוֹת נוֹרָא תְהִלּוֹת אָדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַמְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל־
יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית : כָּאָמוּר לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ : אוֹר חָדָשׁ עַל צִיּוֹן תָּאִיר וְנִזְכֶּה כֻלָּנוּ
מְהֵרָה לְאוֹרוֹ · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת :

אַהֲבָה רַבָּה אֲהַבְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ חֶמְלָה גְדוֹלָה וִיתֵרָה חָמַלְתָּ
עָלֵינוּ : אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּעֲבוּר אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבָּטְחוּ בְךָ
וַתְּלַמְּדֵם חָקֵי חַיִּים כֵּן תְּחָנֵּנוּ וּתְלַמְּדֵנוּ : אָבִינוּ הָאָב הָרַחֲמָן
הַמְרַחֵם רַחֵם עָלֵינוּ וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל לִשְׁמֹעַ לִלְמֹד
וּלְלַמֵּד לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ
בְּאַהֲבָה : וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְיַחֵד
לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה שְׁמֶךָ וְלֹא־נֵבוֹשׁ לְעוֹלָם וָעֶד : כִּי בְשֵׁם
קָדְשְׁךָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא בָּטָחְנוּ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתֶךָ :
יקבץ ארבע הציצת בידו השמאלית וישימם נגד הלב בשעת ק"ש עד ולעולמי עולמים. וַהֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת
הָאָרֶץ וְתוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיוּת לְאַרְצֵנוּ : כִּי אֵל פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת
אָתָּה וּבָנוּ בָחַרְתָּ מִכָּל־עַם וְלָשׁוֹן וְקֵרַבְתָּנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה
בֶּאֱמֶת · לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְיַחֶדְךָ בְּאַהֲבָה · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר
בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה : יחיד אומר אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן :

דברים ו' ד'

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ | אֶחָד :

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד :

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־
מְאֹדֶךָ : וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־

uw hart zijn! Gij zult ze uwen zonen inprenten en er over spreken, als gij zit in uw huis en als gij gaat op den weg en als gij u nederlegt en als gij opstaat. Gij zult ze binden tot teeken op uwe hand en zij zullen zijn tot voorhoofdsband tusschen uwe oogen. En gij zult ze schrijven aan de deurposten van uw huis en aan uwe poorten.

Deut. 11,13—22. En het zal zijn, wanneer gij zult luisteren naar Mijne geboden, die Ik u heden gebied, — om te beminnen den Eeuwige, uwen God, en Hem te dienen met gansch uw hart en gansch uw ziel; dan zal Ik den regen in uw land geven op zijnen tijd, vroegen regen zoowel als laten regen; en zult gij inzamelen uw koren en uw most en uw olie. En Ik zal gewas geven op uw veld voor uw vee; en gij zult eten en u verzadigen! Neemt u in acht, dat uw hart niet verleid worde, en gij zoudt afwijken en andere goden zoudt dienen en u voor hen nederwerpen. Want dan zou de toorn des Eeuwigen tegen u ontbranden en Hij zou den hemel sluiten, zoodat er geen regen zoude zijn en de aardbodem zijn opbrengst niet zoude geven; en gij zoudt spoedig verdwijnen van het goede land, dat de Eeuwige u geeft. En gij zult deze Mijne woorden in uw hart en in uw ziel opnemen; en gij zult ze binden tot teeken op uwe hand en zij zullen zijn tot voorhoofdsband tusschen uwe oogen. En gij zult ze uwe zonen leeren, om er over te spreken, als gij zit in uw huis en als gij gaat op den weg en als gij u nederlegt en als gij opstaat. En gij zult ze schrijven aan de deurposten van uw huis en aan uwe poorten. Opdat uwe dagen en de dagen uwer kinderen zich vermeerderen op den bodem, dien de Eeuwige uwen voorouders toegezworen heeft, hem hun te geven, zoolang als de hemel boven de aarde blijft.

(*Men neemt de schouwdraden in de rechterhand en kust ze telkens bij het uitspreken van het woord:* Tsietsith.)

Num. 15,37—41. De Eeuwige zeide tot Mozes, als volgt: Spreek tot de kinderen Israëls en zeg tot hen, dat zij zich schouwdraden zullen maken aan de hoeken hunner kleederen, gedurende al hunne geslachten; en dat zij bij de schouwdraden van den hoek een hemelsblauw snoer voegen. En dit zal u tot schouwdraden zijn; en wanneer gij ze zien zult, zult gij u herinneren alle geboden des Eeuwigen en ze vervullen; opdat gij niet [de wereld] beschouwt [1]), volgend uw hart en uwe oogen, die gij slechts in afval van Mij zoudt aanhangen. — Opdat gij u herinnert en uitoefent al Mijne geboden, en

[1]) Eigenlijk: verspiedt, onderzoekt.

לְבָבְךָ : וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ : וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ : וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ :

דברים י"א י"ג.

וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם : וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ : וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ : הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם : וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נֹתֵן לָכֶם : וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם : וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ : וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ : לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ :

במדבר ט"ו ל"ז יטול הציצית בימינו, ובכל פעם שאומר מלת ציצת מנשקן

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר : דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת : וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם : לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם

heilig zijt voor uwen God! Ik ben de Eeuwige, uw God, die u heb uitgevoerd uit het land Egypte om u tot God te zijn; Ik, de Eeuwige, uw God!

Waar en juist, gegrond en bestendig, rechtvaardig en vertrouwbaar, bemind en geliefd, begeerenswaard en lieflijk, eerbiedwekkend en machtig, welgeordend [1]) en door overlevering aangenomen, goed en schoon is dit woord voor ons immer en eeuwig. Het is waar, de God der eeuwigheid is onze Koning; de Rots van Jakob is het schild onzer hulpe; voor alle geslachten is Hij bestendig en Zijn naam bestendig en Zijn troon vast gegrondvest en Zijn koningschap en Zijne trouw bestendig tot in eeuwigheid! En Zijne woorden zijn eeuwig levend en bestendig, vertrouwbaar en begeerenswaardig voor immer en voor alle eeuwigheid, (*Hier kust men de Tsietsith en legt ze uit de hand*) voor onze voorouders, zoowel als voor ons, voor onze kinderen en onze nageslachten en voor alle geslachten van het kroost van Israël, uwe dienaren, voor de vroegeren zoowel als voor de lateren is het woord goed en bestendig immer en eeuwig, waar en vertrouwbaar, een wet, die nimmer wijkt! Het is waar, dat Gij, Eeuwige! onze God zijt en de God onzer voorouders, onze Koning en de Koning onzer voorouders, onze Verlosser en de Verlosser onzer vaderen, onze Schepper, de Rots onzer hulpe; onze Bevrijder en onze Redder is van oudsher Uw naam; geen God is er buiten U!

Wanneer men Zoelath *bijvoegt, zegt men:*

Waar en juist, gegrond en bestendig, rechtvaardig en vertrouwbaar, goed en schoon is dit woord voor onze voorouders zoowel als voor ons, voor onze kinderen en onze nageslachten en voor alle geslachten van het kroost van Israël, Uwe dienaren, voor de vroegeren zoowel als voor de lateren, immer en eeuwig, een wet, die nimmer wijkt! Het is waar, dat Gij, Eeuwige! onze God zijt en de God onzer voorouders immer en eeuwig. Gij zijt onze Koning, Gij waart ook de Koning onzer voorouders; wil spoedig ter wille van Uwen naam ons verlossen, gelijk Gij onze voorouders verlost hebt! Het is waar, dat van oudsher Uw groote naam met liefde over ons genoemd is; geen God is er buiten U!

Bijstand voor onze voorouders waart Gij van oudsher, Schild en Helper voor hunne zonen na hen in elk geslacht. In de hoogte der wereld is Uw zetel en Uwe rechtsoefeningen en Uwe liefderijke mildheid reiken tot de einden der aarde. Heil den man, die luistert naar Uwe geboden en Uwe leer en Uw woord zich ter harte neemt! Het is waar, Gij zijt een Heer voor Uw volk

[1]) Door bepalingen (תקנה) verzekerd.

קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם : אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם : יש לגרוף אלהיכם לאמת.

הש"ץ חזר ה' אלהיכם אמת.

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן
וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד וְנָעִים
וְנוֹרָא וְאַדִּיר : וּמְתֻקָּן וּמְקֻבָּל וְטוֹב
וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד :
אֱמֶת אֱלֹהֵי עוֹלָם מַלְכֵּנוּ צוּר יַעֲקֹב
מָגֵן יִשְׁעֵנוּ לְדוֹר וָדוֹר הוּא קַיָּם
וּשְׁמוֹ קַיָּם וְכִסְאוֹ נָכוֹן וּמַלְכוּתוֹ
וֶאֱמוּנָתוֹ לָעַד קַיֶּמֶת : וּדְבָרָיו חַיִּים
וְקַיָּמִים נֶאֱמָנִים וְנֶחֱמָדִים לָעַד
וּלְעוֹלְמֵי עֹלָמִים (ינשק הציצת על־אבותינו וניחם מידו)
וְעָלֵינוּ עַל־בָּנֵינוּ וְעַל־דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל
כָּל־דּוֹרוֹת זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ : עַל
הָרִאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים דָּבָר טוֹב
וְקַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד : אֱמֶת וֶאֱמוּנָה חֹק
וְלֹא יַעֲבוֹר : אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יְיָ
אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ · מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ
אֲבוֹתֵינוּ גּוֹאֲלֵנוּ גּוֹאֵל אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ
צוּר יְשׁוּעָתֵנוּ פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם
(הוא) שְׁמֶךָ · אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ :

כשאומרים זולת אומרים זה.

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם
וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן וְטוֹב וְיָפֶה
הַדָּבָר הַזֶּה עַל אֲבוֹתֵינוּ
וְעָלֵינוּ עַל בָּנֵינוּ וְעַל
דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל כָּל־דּוֹרוֹת
זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ :
עַל הָרִאשׁוֹנִים וְעַל
הָאַחֲרוֹנִים לְעוֹלָם וָעֶד
חֹק וְלֹא יַעֲבוֹר · אֱמֶת
שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם
וָעֶד : אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ
מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ אָתָּה ·
לְמַעַן שִׁמְךָ מַהֵר לְגָאֳלֵנוּ
כַּאֲשֶׁר גָּאַלְתָּ אֶת
אֲבוֹתֵינוּ : אֱמֶת מֵעוֹלָם
שִׁמְךָ הַגָּדוֹל עָלֵינוּ נִקְרָא
בְּאַהֲבָה אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ :

עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם מָגֵן וּמוֹשִׁיעַ לִבְנֵיהֶם
אַחֲרֵיהֶם בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר : בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ וּמִשְׁפָּטֶיךָ
וְצִדְקָתְךָ עַד אַפְסֵי אָרֶץ : אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁיִּשְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ
וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׂים עַל לִבּוֹ : אֱמֶת אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמֶּךָ

en een machtig Koning om hunnen strijd te voeren! Het is waar, Gij zijt de Eerste en Gij zijt de Laatste en buiten U hebben wij geen Koning, die verlost en helpt! Uit Egypte hebt Gij ons verlost, Eeuwige, onze God! en uit het slavenhuis hebt Gij ons bevrijd; al hunne eerstgeborenen hebt Gij omgebracht, doch Uwen eerstgeborene hebt Gij verlost, en de Schelfzee hebt Gij gekliefd en overmoedigen daarin gedompeld en de U dierbaren er door gevoerd, doch de wateren bedekten hunne verdrukkers, zoodat niet één van dezen overbleef. Daarvoor loofden de beminden en verhieven zij God, en wijdden de dierbaren zangen, liederen en lofprijzingen den Koning, den eeuwiglevenden en bestendigen God; die hoog is en verheven, groot en eerbiedwekkend, die trotschen vernedert en vernederden verheft, die gevangenen uitvoert en verdrukten bevrijdt en behoeftigen bijstaat, en die Zijn volk antwoordt in den tijd, dat zij tot Hem schreien; lofzangen [wijdden zij] God, den Allerhoogste, geloofd zij Hij en alom gezegend; Mozes en de kinderen Israëls hieven voor U een lied aan met groote vreugde en zeiden allen:

„Wie is U gelijk onder de machten, Eeuwige! wie is U gelijk, prijkend in heiligheid, eerbiedwekkend in lof, wonderen verrichtend!

In een nieuw lied prezen de verlosten Uwen naam aan den oever der zee, allen te zamen dankten zij en huldigden en zeiden: „De Eeuwige zal regeeren immer en eeuwig!"

Rots van Israël, sta toch op om Israël bij te staan en bevrijd, gelijk Gij hebt toegezegd, Juda en Israël; (onze Verlosser, Eeuwige, Tsebaoth, Heilige van Israël is Zijn naam); geloofd zijt Gij, Eeuwige! die Israël verlost hebt!

o Heer! open mijne lippen, opdat mijn mond Uwen lof verkondige.

Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God en God onzer voorouders, God van Abraham, God van Izak en God van Jakob, groote, machtige en eerbiedwekkende God, Allerhoogste God! die weldoende gunsten bewijst en Eigenaar zijt van alles, en de goede daden der voorouders gedenkt en in liefde voor hunne kindskinderen den verlosser doet komen ter wille van Uwen naam; [1])

(In de tien bekeeringsdagen zegt men:

Gedenk ons ten leven, Gij Koning, die leven wenscht, en schrijf ons in het boek des levens om Uwentwille, levende God!)

Gij Koning, die Helper en Redder en Schild zijt; geloofd zijt Gij, Eeuwige, Schild van Abraham!

Gij, o Heer, zijt machtig in eeuwigheid, Gij zijt het, die de dooden doet herleven, krachtig om steeds te helpen;

---

[1]) Niet ten gevolge hunner verdiensten.

וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם : אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה
הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ : מִמִּצְרַיִם
גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ · כָּל־בְּכוֹרֵיהֶם
הָרָגְתָּ וּבְכוֹרְךָ גָּאָלְתָּ וְיַם־סוּף בָּקַעְתָּ וְזֵדִים טִבַּעְתָּ וִידִידִים
הֶעֱבַרְתָּ וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר : עַל־זֹאת
שִׁבְּחוּ אֲהוּבִים וְרוֹמְמוּ אֵל וְנָתְנוּ יְדִידִים זְמִירוֹת שִׁירוֹת
וְתִשְׁבָּחוֹת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לַמֶּלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם : רָם וְנִשָּׂא
גָּדוֹל וְנוֹרָא מַשְׁפִּיל גֵּאִים וּמַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים מוֹצִיא אֲסִירִים וּפוֹדֶה
עֲנָוִים וְעוֹזֵר דַּלִּים וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו : תְּהִלּוֹת
לְאֵל עֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ · מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ
שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם · מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְיָ מִי כָּמֹכָה
נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה־פֶלֶא :
שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים לְשִׁמְךָ עַל שְׂפַת הַיָּם יַחַד כֻּלָּם
הודוּ וְהִמְלִיכוּ וְאָמְרוּ · יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד :
צוּר יִשְׂרָאֵל קוּמָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וּפְדֵה כִנְאֻמֶךָ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל ·
(גֹּאֲלֵנוּ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל) · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל :

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי
יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן
גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גּוֹאֵל
לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה ·

(בעי״ת מוסיפים זכרנו מי כמוך וכתוב בספר חיים ואם שכח ולתם הברכה אינו חוזר.
זָכְרֵנוּ לְחַיִּים · מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים · וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים · לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים ·)

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם :
אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם יְיָ מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ ·

(*Van het Slotfeest tot het Paaschfeest:*
Die den wind doet waaien en den regen doet nederdalen;)

Die de levenden verzorgt met genade, de dooden doet herleven met groote barmhartigheid, die vallenden steunt en zieken geneest en geboeiden losmaakt en Uwe belofte vervult aan hen, die in het stof slapen. Wie is als Gij, Heer der machtige daden, en wie gelijkt U, Koning, die doodt, doch weer doet herleven en hulp doet ontspruiten;

(*In de tien bekeeringsdagen:* Wie is als Gij, Vader der barmhartigheid! die Uwe schepselen ten leven gedenkt met barmhartigheid!)

Gij zijt vertrouwbaar, dat Gij de dooden zult doen herleven; geloofd zijt Gij, Eeuwige, die de dooden doet herleven!

Gij zijt heilig en Uw naam is heilig en heiligen prijzen U dagelijks, Séla; geloofd zijt Gij, Eeuwige, heilige God! (*in de tien bekeeringsdagen*: heilige Koning.)

Mozes verheuge zich met het hem toebedeelde geschenk [1]); want een trouwen dienaar hebt Gij hem genoemd; een krans van heerlijkheid [2]) hebt Gij op zijn hoofd geplaatst, toen hij vóór Uw aangezicht stond op den berg Sienai en twee steenen tafelen in zijne hand naar beneden bracht, waarop de inachtneming van den Shabbath geschreven was; en aldus is nog geschreven in Uwe Leer:

Ex. 31,16 en 17. De kinderen Israëls zullen den Shabbath in acht nemen, den Shabbath te maken voor hunne geslachten tot een eeuwig verbond. — Tusschen Mij en de kinderen Israëls zij hij voor eeuwig een teeken, dat in zes dagen de Eeuwige gemaakt heeft den hemel en de aarde en met den zevenden dag ophield te werken en Zijn doel had bereikt.

En Gij gaaft hem niet, Eeuwige, onze God, aan de volkeren der landen, en schonkt hem niet als erfdeel, Gij onze Koning, aan hen, die afgodsbeelden dienen; ook zullen in zijne rust onbesnedenen niet zetelen; maar alleen aan Uw volk Israël hebt Gij hem met liefde gegeven, aan het kroost van Jakob, dat Gij hebt uitverkoren, het volk, dat den zevenden dag heiligt, die allen zich verzadigen en verlustigen in Uwe goedheid; en den zevenden dag, in hem vondt Gij welgevallen en hebt hem geheiligd, Gij bestemdet hem tot den bekoorlijkste der dagen, tot herinnering aan het scheppingswerk.

Onze God en God onzer voorouders! schep behagen in onze rust; heilig ons door Uwe geboden en laat Uwe leer ons deel zijn; verzadig ons met Uwe goedheid en verblijd ons met Uwe hulp, en reinig ons hart om U in waarheid te dienen; en doe ons, Eeuwige, onze God! in liefde en welgevallen Uwen heiligen Shabbath deelachtig worden, opdat daarop mogen rusten Israël, die Uwen naam heiligen; geloofd zijt gij, Eeuwige, die den Shabbath heiligt!

---

[1]) Den Shabbath, welks wetten Mozes aan Israël had mede te deelen, vgl. Ex. 16,29; Talm. Shabbath 10*b*. [2]) Een stralenkrans, Ex. 34,29.

(מן מוסף שמיני עצרת עד מוסף יום א׳ דפסח אומרים מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם ׳)

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים
וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר ·
מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה
וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה ·

(בעי״ת מוסיפים מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים · זוֹכֵר יְצוּרָיו לַחַיִּים בְּרַחֲמִים ׳)

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה ·
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ : (בעשרת ימי תשובה הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ :)

יִשְׂמַח מֹשֶׁה בְּמַתְּנַת חֶלְקוֹ כִּי עֶבֶד נֶאֱמָן קָרָאתָ לוֹ · כְּלִיל
תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשׁוֹ נָתַתָּ · בְּעָמְדוֹ לְפָנֶיךָ עַל הַר־סִינַי ·
וּשְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים הוֹרִיד בְּיָדוֹ · וְכָתוּב בָּהֶם שְׁמִירַת שַׁבָּת ·
וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ : וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת
אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם : בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת
הִוא לְעֹלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ : וְלֹא נְתָתוֹ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת
וְלֹא הִנְחַלְתּוֹ מַלְכֵּנוּ לְעוֹבְדֵי פְסִילִים · וְגַם בִּמְנוּחָתוֹ לֹא
יִשְׁכְּנוּ עֲרֵלִים · כִּי לְיִשְׂרָאֵל עַמְּךָ נְתַתּוֹ בְּאַהֲבָה · לְזֶרַע יַעֲקֹב
אֲשֶׁר בָּם בָּחָרְתָּ · עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ
מִטּוּבֶךָ · וְהַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ
זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית :

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ
וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ
וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה
וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ · בָּרוּךְ
אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת :

Schep behagen, Eeuwige, onze God, in Uw volk Israël en in hun gebed; en breng den tempeldienst terug in het binnenste van Uw huis, opdat Gij Israëls vuuroffers en hun gebed in liefde welgevallig zult aannemen, en steeds zij welgevallig de eeredienst van Uw volk Israël!

Op het Nieuwemaansfeest zegt men:

Onze God en God onzer voorouders! Moge voor Uw aangezicht opstijgen en komen en naderen en gezien en welgevallig aangenomen en gehoord en bedacht en herinnerd worden de herinnering aan ons en onze bedenking en de herinnering aan onze voorouders, en de herinnering aan den Messias, den zoon van Uwen dienaar David, en de herinnering aan Jerusalem, Uwe heilige stad, en de herinnering aan geheel Uw volk, het huis Israëls, — tot redding, ten goede, tot gunst en tot genade en tot barmhartigheid, tot leven en tot welstand op dezen dag van HET BEGIN DER MAAND. Gedenk ons, Eeuwige, onze God, daarop ten goede, en bedenk ons daarop tot zegen, en help ons daarop tot leven! En ter wille van de toezegging van hulp en barmhartigheid, spaar ons en wees ons genadig en erbarm U over ons en help ons, want tot U zijn onze oogen gericht, want een genadig en barmhartig God en Koning zijt Gij!

En onze oogen mogen het aanschouwen, wanneer Gij met barmhartigheid naar Tsion terugkeert; geloofd zijt Gij, Eeuwige, die Uwe heerlijke verschijning naar Tsion terugvoert!

Wij danken U, dat Gij zijt de Eeuwige, onze God en de God onzer voorouders, immer en eeuwig. De Rots van ons leven, het Schild onzer hulp zijt Gij voor alle geslachten! Wij danken U en verhalen Uwen lof voor ons leven, dat in Uwe hand is overgegeven, en voor onze zielen, die aan U zijn toevertrouwd, en voor Uwe wonderen, die elken dag met ons geschieden, en voor Uwe wonderbaarlijke weldaden, die ten allen tijde, des avonds, des morgens en des middags [op te merken] zijn; Gij, Algoede, Wiens barmhartigheid niet eindigt; Gij, Albarmhartige, Wiens genadebewijzen niet ophouden, — van oudsher hopen wij op U!

Bij de herhaling van het gebed, zegt de Gemeente, terwijl de Voorlezer מודים *zegt, het volgende:*

Wij danken U, dat Gij zijt de Eeuwige, onze God en de God onzer voorouders, de God van alle vleesch, onze Vormer, de Vormer van het Scheppingswerk; lof en dankzegging [brengen wij] Uwen grooten en heiligen naam, dat Gij ons hebt doen leven en doen voortbestaan! Zoo moogt Gij ons laten leven en ons laten voortbestaan en onze ballingen verzamelen naar de voorhoven van Uw heiligdom, om Uwe geboden in acht te nemen en Uwen wil te volbrengen en U van ganscher harte te dienen; [wij danken U ervoor] dat wij U kunnen danken; geloofd zij de God der dankzeggingen!

Op Chanoekka zegt men:

[Wij danken U] voor de wonderen en de verlossing en de machtige daden en de reddingen en de krijgsverrichtingen, die Gij voor onze voorouders verricht hebt in vroegere dagen op dit tijdstip.

In de dagen namelijk van Matthithjahoe, den zoon van den hoogepriester Jochanan, den Chashmoneër, en zijne zonen; toen de boosaardige

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם · וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ ·

בראש חודש אומרים יעלה ויבא.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ וְזִכְרוֹן כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ לִפְלֵיטָה וּלְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה · זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים · וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים · חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה ·

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן :

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד · צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר · נוֹדֶה לְךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ · עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ ·

מודים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ כָּל בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ · בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת :

בחנוכה אומרים

עַל הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה ·

בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן־יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן

Grieksche regeering opstond tegen Uw volk Israël om hen Uwe leer te doen vergeten en hen af te brengen van de wetten van Uwen wil; doch Gij in Uwe groote barmhartigheid, stondt hen bij in den tijd van hunnen nood; Gij voerdet hunnen strijd, Gij kwaamt op voor hun rechtzaak, Gij naamt voor hen wraak; Gij leverdet helden over in de macht van zwakken, en velen in de macht van weinigen, en onreinen in de macht van reinen, en booswichten in de macht van braven, en moedwilligen in de macht van hen, die zich bezighielden met Uwe leer! U zelve maaktet Gij een grooten en heiligen naam in Uwe wereld, en voor Uw volk Israël bereiddet Gij groote hulp en verlossing tot op den dag van heden! En daarna kwamen Uwe zonen in het binnenste van Uw huis, en ruimden [het verontreinigde] weg uit Uw paleis en reinigden Uwen tempel en ontstaken lichten in de voorhoven van Uw heiligdom, en stelden deze acht dagen van het inwijdingsfeest vast om Uwen grooten naam te danken en te prijzen!

En voor dit alles worde Uw naam, onze Koning! steeds geloofd en verheven immer en eeuwig;

(*In de tien bekeeringsdagen*:

En schrijf in voor een goed leven al de leden van Uw verbond!)

En alle levende wezens zullen U danken, Séla! en Uwen naam in waarheid loven, o God, onze hulp en onze bijstand, Séla! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, Wiens naam „de Algoede" is en Wien het past te danken!

Bij het herhalen van het gebed zegt de Voorlezer:

Onze God en God onzer voorouders! Zegen ons met den in Uwe leer uitgesproken drievoudigen zegen, die voorgeschreven is door de hand van Uwen dienaar Mozes en uitgesproken door den mond van de priesters Aharon en zijne zonen, gelijk er gezegd is: De Eeuwige zegene u en behoede u. De Eeuwige doe Zijn aangezicht voor u lichten en zij u genadig. De Eeuwige wende Zijn aangezicht tot u en verleene u vrede.

Geef vrede, heil en zegen, gunst en genade en barmhartigheid ons en gansch Uw volk Israël; zegen, onze Vader! ons allen te samen met het licht van Uw aangezicht! Want met het licht van Uw aangezicht hebt Gij ons gegeven, Eeuwige, onze God, de leer des levens en de liefde tot genade en welwillendheid, en zegen en barmhartigheid, en leven en vrede; o, moge het goed zijn in Uwe oogen, om Uw volk Israël in elken tijd en elk uur te zegenen met Uwen vrede!

(*In de tien bekeeringsdagen*:

In het boek van leven, zegen en vrede en ruim levensonderhoud mogen wij herdacht en opgeschreven worden voor Uw aangezicht, wij zoowel als geheel Uw volk, het huis Israëls, tot een goed leven en tot vrede; geloofd zijt Gij, Eeuwige, Schepper van den vrede!)

Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die Uw volk Israël zegent met vrede.

הָרִשָׁעָה עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁפִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ וְאַתָּה
פְּרַחְמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם רַבְתָּ אֶת־רִיבָם דַּנְתָּ אֶת־דִּינָם
נָקַמְתָּ אֶת־נִקְמָתָם מָסַרְתָּ גִּבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים וּטְמֵאִים
בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם
גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפָרְקָן כְּהַיּוֹם
הַזֶּה וְאַחַר־כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וּפִנּוּ אֶת־הֵיכָלֶךָ וְטִהֲרוּ אֶת־מְקֻדָּשֶׁךָ
וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת
וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל׃

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד ׃

(בעשרת ימי תשובה וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים (כָּל) בְּנֵי בְרִיתֶךָ ׃)

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֵת שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ
וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ
נָאֶה לְהוֹדוֹת׃

בחזרת התפלה אומר הש״ץ

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל יְדֵי
מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאֲמוּר׃
יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ ׃ יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ ׃ יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם
לְךָ שָׁלוֹם ׃ (עונים כֵּן יְהִי רָצוֹן)

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל
כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר
פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת
חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ
אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ ׃

(בעשרת ימי תשובה

בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ
בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם ׃)

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם׃

Mijn God! bewaar mijn tong voor kwaad en mijne lippen voor het spreken van bedrog; moge mijne ziel zwijgen tegenover hen, die mij vloeken, en moge mijne ziel tegenover ieder zoo nederig zijn als het stof! Open mijn hart in Uwe leer en moge mijne ziel Uwe geboden najagen! En allen, die kwaad tegen mij beramen, o, verijdel spoedig hun plan en vernietig hunne gedachten! Doe het ter wille van Uwen naam, doe het ter wille van Uwe rechterhand, doe het ter wille van Uwe heiligheid, doe het ter wille van Uwe leer! Opdat de door U beminden gered worden, help met Uwe rechterhand en verhoor mij! Mogen tot welgevallen zijn de uitspraken van mijn mond en de overdenkingen mijns harten voor U, o Eeuwige, mijn Rots en mijn Verlosser. Hij, die vrede sticht in Zijne hoogten, Hij behoude den vrede voor ons en geheel Israël; zegt hierop: Amen!

Het zij U welgevallig, Eeuwige, onze God en God onzer voorouders, dat het heiligdom spoedig, in onze dagen herbouwd worde, en maak Uwe leer tot ons deel. En daar zullen wij U in eerbied dienen, als in de dagen van het vroege verleden en als in de jaren der oudheid. Dan zal den Eeuwige aangenaam zijn het offergeschenk van Juda en Jerusalem, als in de dagen van het vroege verleden en als in de jaren der oudheid.

De Voorlezer herhaalt het gebed, waarbij na מחיה המתים *de volgende* Kedoesha *wordt ingevoegd*:

Voorlezer: Laat ons Uwen naam heiligen in deze wereld, gelijk men hem heiligt in de hooge hemelen; zooals door Uwen profeet geschreven is: En de een riep den ander toe en zeide: (*De Gemeente*:) Heilig, heilig, heilig is de Eeuwige, Tsebaoth, Zijne heerlijkheid vervult de gansche aarde! (*Het volgende wordt door den Voorlezer herhaald*:) Vervolgens doen zij met een groot, machtig en sterk stormgeluid een geluid hooren; terwijl zij zich verheffen tegenover de Serafiem, zeggen zij, tegenover hen staande: „Geloofd". (*Gemeente*:) Geloofd zij de heerlijkheid des Eeuwigen op hare plaats! (*Gem. en daarna de Voorlezer*:) Moogt Gij van Uwe plaats stralen, onze Koning! en over ons regeeren, want wij verbeiden U, wanneer Gij als Koning weder te Tsion zult regeeren; o moogt Gij spoedig in onze dagen, en dan voor immer en eeuwig, daar zetelen! Dan zult Gij in Uwe grootheid en heiligheid erkend worden in Uwe stad Jerusalem voor alle geslachten en in alle eeuwigheid! Mogen dan onze oogen Uw koningschap aanschouwen, naar het woord, in de liederen, die Uw macht bezingen, uitgesproken door David, Uwen rechtvaardigen gezalfde. — (*Gem. en daarna de Voorlezer*:) De Eeuwige zal dan in eeuwigheid regeeren, uw God, o Tsion, door alle geslachten; Halleloe-jah!

(*De Voorlezer*:) Alle geslachten door willen wij Uwe grootheid verkondigen en in alle eeuwigheid Uwe heiligheid uitspreken, en Uw lof, o onze God, zal nimmer uit onzen mond wijken tot in eeuwigheid, want een groote en heilige God en Koning zijt Gij; geloofd zijt Gij, Eeuwige, heilige God! (*in de tien bekeeringsdagen:* heilige Koning).

אֱלֹהַי נְצֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי
תִדֹּם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה : פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ
וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר
עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם · עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ · עֲשֵׂה לְמַעַן
יְמִינֶךָ · עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ · עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ · לְמַעַן
יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי : יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי
וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי : עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא
יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן :

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה
בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ : וְשָׁם נַעַבְדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים
קַדְמֹנִיּוֹת : וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת :

חזן קדושה לש״ץ בחזרת התפלה.

נְקַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ בָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁמַּקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בִּשְׁמֵי מָרוֹם
כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר ·
קו״ח קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ :
ח׳ אָז בְּקוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל אַדִּיר וְחָזָק מַשְׁמִיעִים קוֹל מִתְנַשְּׂאִים
לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ : קו״ח בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ
מִמְּקוֹמוֹ : ח׳ מִמְּקוֹמְךָ מַלְכֵּנוּ תוֹפִיעַ וְתִמְלוֹךְ עָלֵינוּ כִּי מְחַכִּים
אֲנַחְנוּ לָךְ מָתַי תִּמְלוֹךְ בְּצִיּוֹן בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד תִּשְׁכּוֹן :
תִּתְגַּדַּל וְתִתְקַדַּשׁ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַם עִירְךָ לְדוֹר וָדוֹר וּלְנֵצַח נְצָחִים :
וְעֵינֵינוּ תִרְאֶינָה מַלְכוּתֶךָ כַּדָּבָר הָאָמוּר בְּשִׁירֵי עֻזֶּךָ עַל יְדֵי דָוִד
מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ : קו״ח יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ :

חזן לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ
מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה ·
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ : (כעשי״ת הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ :)

Op Rosh Chodesh en Chanoekka zegt men:

Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, die ons door Uwe geboden geheiligd en ons bevolen hebt Hallel te lezen. [1])

Psalm 113. Halleloe-jah! Prijst, gij dienaren des Eeuwigen! prijst den naam des Eeuwigen! De naam des Eeuwigen worde geloofd van nu tot in eeuwigheid! Van de plaats van opkomst der zon tot haren ondergang wordt de naam des Eeuwigen geprezen. Verheven toch boven alle volkeren is de Eeuwige, boven den hemel Zijne heerlijkheid. Wie immers is als de Eeuwige, onze God, die hoog verheven troont, — en toch in de diepte nederziet, in den hemel en op aarde?! Die opricht uit het stof den arme, van den mesthoop opheft den behoeftige, om hem te doen nederzitten naast vorsten, naast de vorsten zijns volks; die de onvruchtbare vrouw in het huis doet neerzitten vol vreugde als moeder van zonen; Halleloe-jah!

Psalm 114. Toen Israël uit Egypte toog, het huis Jakob's uit het midden van een volk, dat eene vreemde taal sprak, werd Juda tot Zijn heiligdom, Israël Zijn machtgebied! De zee zag het, — en vluchtte, de Jordaan wendde zich achterwaarts, de bergen huppelden als rammen, de heuvelen als jong kleinvee! Wat is u overkomen, gij zee, dat gij vlucht; gij Jordaan, dat gij u achterwaarts wendt?! Gij bergen, dat gij als rammen huppelt; gij heuvelen, als jong kleinvee?! Voor den aanblik des Heeren beef, gij aarde, voor den aanblik van Jakob's God; die den rots doet verkeeren in een watervijver, hard gesteente in een waterwel!

Op Rosh Chodesh wordt het volgende stuk niet gezegd.

Psalm 115. Niet ons, o Eeuwige, niet ons, maar Uwen naam slechts verschaf eerbied, ter wille van Uwe liefdevolle genade, ter wille van Uwe waarheid! Waarom zullen de volkeren zeggen: „Waar is toch hun God?", terwijl toch onze God in den hemel is, Hij volvoert al, wat Hij wil! Hunne afgoden daarentegen zijn zilver en goud, het werk van de handen eens menschen. Een mond hebben zij, maar zij spreken niet; oogen hebben zij, doch zij kunnen niet zien; ooren hebben zij, maar kunnen niet hooren; een neus hebben zij, doch kunnen niet ruiken. Hunne handen, — zij tasten er niet mede; hunne voeten, zij gaan er niet mede; zij uiten geen klank met hun keel! Gelijk zij zelve worden zij, die ze maken, allen die op hen vertrouwen! Gij daarentegen, o Israël, vertrouw slechts op den Eeuwige; Hij toch is hun Steun en hun Schild. Gij, huis van Aharon, vertrouwt op den Eeuwige; Hij is hun Steun en hun Schild! Gij, die den Eeuwige vreest, vertrouwt op den Eeuwige; Hij is hun Steun en hun Schild!

---

[1]) Het lezen van Hallel behoort tot de zeven door de geleerden, Soferiem, voorgeschreven verplichtingen, waarover (met het oog op Deut. 17,10) evenals bij de vervulling van in de Thora voorkomende plichten, eene lofzegging wordt uitgesproken. Daartoe behooren nog: het ontsteken van het Shabbathlicht, 'Eroeb, het wasschen der handen vóór den maaltijd,

בראש חדש וחנוכה אומרים

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְרוֹא אֶת־הַהַלֵּל :

קיג הַלְלוּיָהּ · הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ : יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם : מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ : רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם יְיָ עַל־הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ : מִי כַּיְיָ אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת : הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ : מְקִימִי מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן : לְהוֹשִׁיבִי עִם־נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ : מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה · הַלְלוּיָהּ :

קיד בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז : הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו : הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר : הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן : מַה־לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר : הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן : מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַ יַעֲקֹב : הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם :

בראש חדש אין אומרים לא לנו.

קטו לֹא לָנוּ יְיָ לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ : לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם : וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה : עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם : פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ : אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף־לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן : יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם : כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ בָּהֶם : יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא : בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא : יִרְאֵי יְיָ בִּטְחוּ בַיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא :

---

het uitspreken der lofzeggingen vóór genietingen (ברכות הנהנין), het lezen van de rol Esther op Poeriem, en het ontsteken van het Chanoekkalicht.

De Eeuwige toch heeft ons herdacht, Hij zegent, Hij zegent het huis Israëls, Hij zegent het huis van Aharon. Hij zegent hen, die den Eeuwige vreezen, de kleinen met de grooten! De Eeuwige zal u bijvoegen, bij u en bij uwe kinderen! Gezegend zijt gij door den Eeuwige, den Maker van hemel en aarde! De hemel is de hemel voor den Eeuwige, doch de aarde heeft Hij den menschenzonen gegeven. De gestorvenen prijzen God niet, noch zij, die afgedaald zijn in doodszwijgen, — maar wij, wij willen God loven van nu tot in eeuwigheid! Halleloe-jah!

Op Rosh Chodesh wordt het volgende stuk niet gezegd.

Psalm 116. Ik bemin den Eeuwige, dus zal Hij zeker hooren naar mijne stem, mijn angstig smeeken. Want Hij neigde Zijn oor mij toe, daarom wil ik Hem al mijne dagen aanroepen! Als banden des doods mij omstrikten en de angsten des grafs mij troffen, als ik ondervond nood en kommer, — en dan aanriep den naam des Eeuwigen: „Ach, Eeuwige! red mijne ziel!" — dan was de Eeuwige genadig en rechtvaardig, en onze God vol erbarmen! De Behoeder der argeloozen is de Eeuwige; ik was diep gezonken, en ook mij redde Hij! Keer dus terug, mijne ziel, tot uwe rust, want de Eeuwige bewijst u goeds! Want Gij hebt mijn ziel aan doodsgevaar onttrokken, mijn oog aan tranen, mijn voet aan neerstorten. Ik zal voortaan gaan voor den Eeuwige in de landen der levenden. Ik bleef vol vertrouwen, toen ik sprak: „Ik ben zeer arm geworden". Ik zeide daarom nog bij mijn overhaaste vlucht: „Alle menschenhulp is bedriegelijk".

Hoe kan ik echter den Eeuwige teruggeven al Zijne mij bewezen weldaden?! Den heilskelk wil ik opheffen en den naam des Eeuwigen aanroepen! Mijne geloften wil ik den Eeuwige betalen, ik wil het gaarne doen ten aanzien van gansch Zijn volk! [Toen ik sprak:] „Kostbaar is in de oogen des Eeuwigen het sterven Zijner vromen. O Eeuwige! — ik ben immers Uw dienaar, ben Uw knecht, de zoon van Uwe dienstmaagd, Gij hebt zoo vaak reeds mijne banden verbroken! U ter eere zal ik dan offeren een dankoffer en den naam des Eeuwigen wil ik aanroepen!" Deze mijne geloften voor den Eeuwige wil ik betalen, wil het gaarne doen ten aanzien van geheel Zijn volk, in de voorhoven van het huis des Eeuwigen, in Uw midden, o Jerusalem; Halleloe-jah!

Psalm 117. Prijst den Eeuwige, gij volkeren allen; roemt Hem gij natiën allen! Want machtig uitte zich over ons Zijne genade en de trouw des Eeuwigen duurt in eeuwigheid; Halleloe-jah!

Psalm 118. Dankt den Eeuwige, want Hij is goed;
want eeuwig duurt Zijne genade.
Spreke Israël het uit:
„want eeuwig duurt Zijne genade".
Zoo spreke ook het huis van Aharon:
„want eeuwig duurt Zijne genade".
Mogen zoo spreken allen, die den Eeuwige vreezen:
„want eeuwig duurt Zijne genade".

יְיָ זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אַהֲרֹן :
יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְיָ הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים : יֹסֵף יְיָ עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם
וְעַל־בְּנֵיכֶם : בְּרוּכִים אַתֶּם לַיְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ : הַשָּׁמַיִם
שָׁמַיִם לַיְיָ וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם : לֹא־הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא
כָל־יֹרְדֵי דוּמָה : וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ :

בראש חדש אין אומרים **אהבתי**.

קטז אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע יְיָ אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי : כִּי־הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי
אֶקְרָא : אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן
אֶמְצָא : וּבְשֵׁם־יְיָ אֶקְרָא אָנָּה יְיָ מַלְּטָה נַפְשִׁי : חַנּוּן יְיָ וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ
מְרַחֵם : שֹׁמֵר פְּתָאיִם יְיָ דַּלֹּתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ : שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי יְיָ
גָּמַל עָלָיְכִי : כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת־עֵינִי מִן־דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי מִדֶּחִי :
אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְיָ בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים : הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד :
אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב :

מָה־אָשִׁיב לַיְיָ כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי : כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם
יְיָ אֶקְרָא : נְדָרַי לַיְיָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ : יָקָר
בְּעֵינֵי יְיָ הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו : אָנָּה יְיָ כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ
בֶּן־אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי : לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְיָ
אֶקְרָא : נְדָרַי לַיְיָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ : בְּחַצְרוֹת
בֵּית יְיָ בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָם הַלְלוּיָהּ :

קיז הַלְלוּ אֶת־יְיָ כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים : כִּי גָבַר
עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת־יְיָ לְעוֹלָם · הַלְלוּיָהּ :

קיח

חזן הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :	קהל הודו
חזן יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :	קהל הודו
חזן יֹאמְרוּ נָא בֵּית־אַהֲרֹן	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :	קהל הודו
חזן יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְיָ	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ :	קהל הודו

Van uit de benauwdheid riep ik God aan, Hij antwoordde mij door onbegrensde verruiming. De Eeuwige is met mij, dus vrees ik niet; wat zoude een mensch mij doen?! De Eeuwige is mij onder mijne helpers, — ik zie dus rustig mijne haters aan. Beter is het bescherming te zoeken bij den Eeuwige, dan te vertrouwen op menschen. Beter is het bescherming te zoeken bij den Eeuwige, dan te vertrouwen op vorsten. Al omringen mij ook alle volkeren, — in den naam des Eeuwigen, voorwaar, ik zal ze verpletteren! Al omringen, ja, omsingelen zij mij, — in den naam des Eeuwigen, voorwaar, ik zal ze verpletteren! Al omringen zij mij als bijen, — plotseling als een doornenvuur gaat huu vlam uit, — in den naam des Eeuwigen, voorwaar, ik zal ze verpletteren! Wel hebt gij mij gestooten om mij ten val te brengen, doch de Eeuwige hielp mij. Mijne zege en mijn zang is God; Hij was mij ter hulpe. De roep van juichen en redding klinkt in de tenten der rechtvaardigen: „de rechterhand des Eeuwigen schenkt macht; de rechterhand des Eeuwigen is hoog verheven; de rechterhand des Eeuwigen schenkt macht!" Ik zal niet sterven, neen, ik blijf leven en zal verhalen de werken Gods! Wel heeft God mij getuchtigd, maar aan den dood gaf Hij mij niet prijs! — Opent dan voor mij de poorten der rechtvaardigheid, ik wil er binnengaan, wil God danken! Dit is de poort des Eeuwigen, rechtvaardigen treden er binnen! Ik dank U, dat Gij mij verhoord hebt en mij ter hulpe waart! De steen, die de bouwlieden verachtten, zij werd tot sluit- en hoeksteen! Van wege den Eeuwige geschiedde dit, het is wonderbaarlijk zelfs in onze eigene oogen! Dit is de dag, dien de Eeuwige ons heeft bereid; wij willen ons er mede verblijden en verheugen!

Ach, Eeuwige! help toch!
Ach, Eeuwige! help toch!
Ach, Eeuwige! schenk toch geluk!
Ach, Eeuwige! schenk toch geluk!

Gezegend hij, die komt in den naam des Eeuwigen; wij zegenen u van uit het huis des Eeuwigen! God is de Eeuwige. Hij heeft ons licht verschaft; bindt daarom het feestoffer met touwen tot aan de hoorns van het altaar! Mijn God zijt Gij; ik wil U danken; mijn God, ik wil U verheffen! Dankt den Eeuwige, want Hij is goed; want eeuwig duurt Zijne genade!

Al Uwe werken mogen U loven, Eeuwige, onze God; en Uwe vromen, de rechtvaardigen, die Uwen wil volbrengen, mogen met gejuich Uwen naam danken en zegenen en prijzen en roemen en verheffen en zijn macht, heiligheid en heerschappij erkennen, onze Koning! — Want het is goed, U te danken en het is gepast Uwen naam te bezingen; want van eeuwigheid tot eeuwigheid zijt Gij God; geloofd zijt Gij, Eeuwige, Koning, Wiens daden in lofliederen worden geprezen!

Kaddiesh Thithkabbal.

מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ עָנָנִי בַּמֶּרְחָבְיָהּ : יְיָ לִי לֹא אִירָא מַה־
יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם : יְיָ לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי : טוֹב
לַחֲסוֹת בַּיְיָ מִבְּטֹחַ בָּאָדָם : טוֹב לַחֲסוֹת בַּיְיָ מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים :
כָּל־גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם : סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ
כִּי אֲמִילַם : סַבּוּנִי כִדְבֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְיָ כִּי
אֲמִילַם : דָּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיְיָ עֲזָרָנִי : עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־
לִי לִישׁוּעָה : קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יְיָ עֹשָׂה
חָיִל : יְמִין יְיָ רוֹמֵמָה יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל : לֹא־אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה
וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ : יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי : פִּתְחוּ־
לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא בָם אודֶה יָהּ : זֶה־הַשַּׁעַר לַיְיָ צַדִּיקִים יָבֹאוּ
בוֹ : אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה : אודד אֶבֶן מָאֲסוּ
הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה : אבן מֵאֵת יְיָ הָיְתָה זֹאת הִיא נִפְלָאת
בְּעֵינֵינוּ : מאת זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ : זה

החזן מנגן והקהל עונה	החזן חוזר ומנגן **אנא** והקהל עונה
אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָא	אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָא
אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא	אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא :

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְיָ : בריך אֵל יְיָ וַיָּאֶר
לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ : אל אֵלִי
אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ : אלי הודו לַיְיָ כִּי־טוֹב כִּי
לְעוֹלָם חַסְדּוֹ : הודו

יְהַלְלוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ כָּל־מַעֲשֶׂיךָ · וַחֲסִידֶיךָ צַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ
וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ
וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת־שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ
כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר כִּי מֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם
אַתָּה אֵל · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת :

קדיש תתקבל.

Bij het openen der Heilige Arke om de Wetsrol er uit te nemen, zegt men:

Het was bij het optrekken der Arke, toen zeide Mozes: Verhef U, Eeuwige! dat Uwe vijanden verstrooid worden en zij, die U haten, mogen vluchten voor Uw aangezicht! Want van Tsion gaat de leer uit en des Eeuwigen woord van Jerusalem!

Geloofd zij Hij, die de leer heeft gegeven aan Zijn volk Israël in Zijne heiligheid!

Sommigen zeggen nog het volgende:

Geloofd zij de naam van den Heer der wereld; geloofd zij Uw kroon en Uw verblijf! Moge Uw welgevallen immer met Uw volk Israël zijn en doe Uw volk de verlossing door Uwe rechterhand aanschouwen in Uw heiligdom. — Doe ons toekomen den zegen van Uw licht en neem in barmhartigheid ons gebed aan! Moge het U welgevallig zijn ons leven te verlengen in welzijn, en moge ik bedacht worden te midden van de braven, zoodat Gij U over mij ontfermt en mij behoedt en al het mijne en al wat Uw volk Israël toebehoort! Gij toch zijt het, die alles voedt en alles onderhoudt; Gij zijt het, die alles beheerscht; Gij zijt het, die ook koningen beheerscht, en alle heerschappij is aan U. Ik daarentegen ben slechts een dienaar van den Heilige, geloofd zij Hij, voor Wien en voor Wiens verheven leer ik mij ten allen tijde nederbuig; niet op een mensch vertrouw ik, noch steun ik op eenig ander goddelijk wezen, dan alleen op den God des hemels, die is de God der waarheid en Wiens leer waarheid is en Wiens profeten waar zijn en die in rijken overvloed daden van liefde en waarheid verricht; op Hem vertrouw ik en ter eere van Zijn grooten en geëerden naam spreek ik lofzangen uit! Zoo moge het U dan welgevallig zijn mijn hart te openen voor Uwe heilige leer, en moogt Gij mijne hartewenschen en die van gansch Uw volk Israël vervullen, ten goede, tot leven en tot vrede!

De Arke wordt gesloten en de Voorlezer zegt:

Kent met mij grootheid toe aan den Eeuwige; laat ons te zamen Zijnen naam verheffen.

De Gemeente antwoordt:

Aan U, o Eeuwige, is de grootheid en de macht en de heerlijkheid en de overwinning en de majesteit, want [U behoort] alles in den hemel en op aarde; aan U, o Eeuwige, is de heerschappij, en Gij zijt het, die boven alles als opperhoofd verheven zijt! Verheft den Eeuwige, onzen God, en werpt u neder voor Zijne voetbank; heilig is Hij! Verheft den Eeuwige, onzen God, en werpt u neder voor Zijnen heiligen berg, want heilig is de Eeuwige, onze God!

פותחים ארון הקודש ומוציאים ספר תורה ואומרים

וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יְיָ וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ : כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר יְיָ מִירוּשָׁלָם :
בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ :

אמר רבי שמעון כד מפקין ספר תורה בצבורא למקרי ביה מפתחי תרעי דשמיא דרחמין ומעוררין את האהבה לעילא ואבעי ליה לבר נש למימר הכי.

בְּרִיךְ שְׁמֵהּ דְּמָרֵא עָלְמָא בְּרִיךְ כְּתָרָךְ וְאַתְרָךְ · יְהֵא רְעוּתָךְ עִם עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְעָלַם · וּפָרְקָן יְמִינָךְ אַחֲזִי לְעַמָּךְ בְּבֵית מַקְדְּשָׁךְ וּלְאַמְטוּיֵא לָנָא מְטוּב נְהוֹרָךְ וּלְקַבֵּל צְלוֹתָנָא בְּרַחֲמִין · יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתוֹרִיךְ לָן חַיִּין בְּטִיבוּתָא · וְלֶהֱוֹא אָנָא פְקִידָא בְּגוֹ צַדִּיקַיָּא · לְמִרְחַם עָלַי וּלְמִנְטַר יָתִי וְיָת כָּל דִּי לִי וְדִי לְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל · אַנְתְּ הוּא זָן לְכֹלָּא וּמְפַרְנֵס לְכֹלָּא · אַנְתְּ הוּא שַׁלִּיט עַל כֹּלָּא · אַנְתְּ הוּא דְּשַׁלִּיט עַל מַלְכַיָּא וּמַלְכוּתָא דִּי־לָךְ הִיא · אֲנָא עַבְדָּא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא דְּסָגִדְנָא קַמֵּהּ וּמְקַמָּא דְיָקָר אוֹרַיְתֵהּ בְּכָל עִדָּן וְעִדָּן · לָא עַל אֱנָשׁ רָחִצְנָא · וְלָא עַל בַּר אֱלָהִין סָמְכְנָא · אֶלָּא בֶּאֱלָהָא דִשְׁמַיָּא · דְּהוּא אֱלָהָא קְשׁוֹט · וְאוֹרַיְתֵהּ קְשׁוֹט · וּנְבִיאוֹהִי קְשׁוֹט · וּמְסַגֵּא לְמֶעְבַּד טָבְוָן וּקְשׁוֹט · בֵּהּ אֲנָא רָחִץ · וְלִשְׁמֵהּ קַדִּישָׁא וְיַקִּירָא אֲנָא אֲמַר תּוּשְׁבְּחָן · יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתִפְתַּח לִבִּי בְּאוֹרַיְתָא וְתַשְׁלֵם מִשְׁאֲלִין דְּלִבִּי · וְלִבָּא דְּכָל עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל · לְטָב וּלְחַיִּין וְלִשְׁלָם :

הש״ץ גַּדְּלוּ לַיְיָ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו :

והקהל עונה

לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ : רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא : רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ :

Boven alles worde de grootheid en de heiligheid erkend, worde geloofd, geroemd, verheven en verheerlijkt de naam van den Koning aller koningen, den Heilige, geloofd zij Hij, in de beide werelden, deze wereld en de toekomstige wereld, die Hij geschapen heeft; [dit geschiede] naar Zijn welgevallen en naar den wensch van hen, die Hem vreezen, en naar den wensch van het geheele huis Israëls! Rots van alle eeuwigheid, Heer aller schepselen, God aller zielen; die troont in de uitgestrektheid daar boven, die zetelt in de overoude hemelen, Wiens heiligheid [een grootschen indruk maakt] op de Chajjoth, en [de indruk van] Wiens heiligheid rust op den troon Zijner heerlijkheid; zoo worde dan Uw naam geheiligd door ons, Eeuwige, onze God! ten aanzien van al wat leeft! Laat ons voor Hem een nieuw lied uitspreken, gelijk er gezegd is: Heft een lied aan ter eere van God, bezingt Zijnen naam, baant den weg voor Hem, die door de hemelvlakten snelt, יה is Zijn naam, en jubelt vóór Zijn aangezicht! Mogen wij Hem oog in oog aanschouwen, wanneer Hij terugkeert naar Zijn verblijf, gelijk er geschreven is: Want oog in oog zullen zij aanschouwen, wanneer de Eeuwige naar Tsion terugkeert. En er is gezegd: Dan wordt de heerlijkheid des Eeuwigen openbaar, en alle vleesch te zamen zal zien, dat de mond des Eeuwigen gesproken heeft!

De Vader der barmhartigheid, Hij moge zich ontfermen over het volk, dat door Hem van zijne geboorte af beschermd werd, en moge gedenken het verbond met [de voorouders,] de krachtige instandhouders der wereld, en moge onze ziel redden voor ongelukkige oogenblikken, en moge in toorn verdrijven de kwade neiging van hen, die door Hem [zoolang zij bestaan] gedragen worden, en Hij zij ons genadig tot eeuwige redding en vervulle onze wenschen in rijke mate, in heil en barmhartigheid!

Nadat de Wetsrol op de Biema is neergelegd, zegt de Voorlezer:

Moge Hij bijstaan, beschermen en helpen allen, die op Hem vertrouwen, laat ons hierop zeggen: Amen! Schrijft thans allen grootheid toe aan onzen God en bewijst eer aan de heilige Leer! De Kohen kome nader, en wel N. N. de Kohen plaatse zich hier! Geloofd zij Hij, die de Leer heeft gegeven aan Zijn volk Israël in Zijne heiligheid. De Leer des Eeuwigen is volmaakt, zij verkwikt de ziel; het getuigenis des Eeuwigen is vertrouwbaar, het maakt den onnoozele verstandig; de bevelen des Eeuwigen zijn rechtvaardig, zij verheugen het hart; het gebod des Eeuwigen is zuiver, het verlicht de oogen. De Eeuwige verleent Zijn volk macht, de Eeuwige zegent Zijn volk met vrede. God, Wiens weg volmaakt is; het woord des Eeuwigen is gelouterd; Hij is het Schild voor allen, die op Hem vertrouwen.

עַל הַכֹּל יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא ׃
שְׁמוֹ שֶׁל־מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא ׃
בָּעוֹלָמוֹת שֶׁבָּרָא הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא ׃ כִּרְצוֹנוֹ וְכִרְצוֹן
יְרֵאָיו וְכִרְצוֹן כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל : צוּר הָעוֹלָמִים אֲדוֹן כָּל־הַבְּרִיוֹת
אֱלוֹהַּ כָּל־הַנְּפָשׁוֹת ׃ הַיּוֹשֵׁב בְּמֶרְחֲבֵי מָרוֹם הַשּׁוֹכֵן בִּשְׁמֵי שְׁמֵי
קֶדֶם : קְדֻשָּׁתוֹ עַל הַחַיּוֹת וּקְדֻשָּׁתוֹ עַל כִּסֵּא הַכָּבוֹד : וּכְבֵן
יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ בָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְעֵינֵי כָּל־חָי : וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁיר
חָדָשׁ כַּכָּתוּב ׃ שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סְלוּ לָרוֹכֵב בָּעֲרָבוֹת
בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו : וְנִרְאֶה עַיִן בְּעַיִן בְּשׁוּבוֹ אֶל נָוֵהוּ
כַּכָּתוּב ׃ כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְיָ צִיּוֹן : וְנֶאֱמַר וְנִגְלָה כְּבוֹד
יְיָ וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִי יְיָ דִּבֶּר :

אַב הָרַחֲמִים הוּא יְרַחֵם עַם עֲמוּסִים וְיִזְכּוֹר בְּרִית אֲתָנִים
וְיַצִּיל נַפְשׁוֹתֵינוּ מִן הַשָּׁעוֹת הָרָעוֹת וְיִגְעַר בְּיֵצֶר הָרַע מִן
הַנִּשּׁוּאִים וְיָחֹן אוֹתָנוּ לִפְלֵיטַת עוֹלָמִים וִימַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ
בְּמִדָּה טוֹבָה יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים :

בהגיע הש״ץ על הבימה מניח הס״ת על השלחן ואומר

וְיַעֲזוֹר וְיָגֵן וְיוֹשִׁיעַ לְכֹל הַחוֹסִים בּוֹ וְנֹאמַר אָמֵן : הַכֹּל הָבוּ גֹדֶל
לֵאלֹהֵינוּ וּתְנוּ כָבוֹד לַתּוֹרָה ׃ כֹּהֵן קְרַב ׃ יַעֲמוֹד פְּלוֹנִי בֶּן
פְּלוֹנִי הַכֹּהֵן : בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ : תּוֹרַת
יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי : פִּקּוּדֵי
יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינַיִם : יְיָ עֹז לְעַמּוֹ
יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם : הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְיָ
צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחוֹסִים בּוֹ :

De Gemeente en daarna de Voorlezer:

En gij, die gehecht zijt aan den Eeuwige, uwen God, gij allen leeft heden *).

Lofzegging vóór de lezing uit de Thora:

Looft den Eeuwige, den Lofwaardige.

De Gemeente:

Geloofd zij de Eeuwige, de Lofwaardige, immer en eeuwig!

Hij, die voor de Thora geroepen is, vervolgt:

Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, die ons hebt uitverkoren boven alle volkeren en ons Uwe leer hebt gegeven; geloofd zijt Gij, Eeuwige, die de leer gegeven hebt.

---

*) *Men leest elken Shabbath de afdeeling der week voor, over ten minste zeven personen verdeeld; — men heeft echter het recht het aantal der voor de Thora geroepenen te vergrooten, mits men zich bij de verdeeling der afdeeling strikt aan de daarvoor geldende voorschriften houdt. Te Amsterdam is het vaste gebruik, de afdeeling altijd over a c h t personen en niet meer te verdeelen. Hij, die de Haphtara zal voordragen, wordt niet meêgeteld, daar voor hem slechts enkele verzen, die reeds zijn voorgelezen, worden herhaald. — Nadat nu de laatst voor de Thora geroepene de slotlofzegging heeft uitgesproken, draagt de Voorlezer half Kaddiesh voor, en leest men ten minste de drie laatste verzen nog eens voor aan hem, die de Haphtara zal voordragen.*

Indien twee weekafdeelingen op één Shabbath gecombineerd worden, dan wordt voor den vierde het slot van de eerste en het begin van de tweede afdeeling gelezen en wordt als Haphtara het voor de tweede afdeeling aangewezen stuk uit de Profeten voorgedragen, behalve bij combinatie van Acharé en Kedoshiem, *en van* Nitsabiem *en* Wajjélech, *in welke beide gevallen de Haphtara der eerste afdeeling voorgedragen wordt.*

Indien op Zondag het Nieuwemaansfeest zal invallen, wordt de voor dat geval bestemde Haphtara gelezen; de Haphtara 'Ania So'ara *wordt echter niet voor die van* Machar Chodesh *op zijde gezet.*

Indien uit twee Wetsrollen moet worden gelezen, verdeelt men steeds de weekafdeeling over zeven (resp. acht) personen, en nadat de laatste de slotlofzegging heeft uitgesproken, legt men de tweede Wetsrol naast de eerste en zegt half Kaddiesh; vervolgens wordt de Wetsrol, waaruit is gelezen, opgeheven en der Gemeente getoond en opgerold; ment opent de tweede Wetsrol en leest daaruit den Maphtier voor.

Indien op Shabbath het Nieuwemaansfeest invalt, leest men uit de tweede Wetsrol Num. 28,9—15, *de afdeeling over het bijzonder offer voor den Shabbath en dat voor den Nieuwemaansdag, en als Haphtara leest men* Hasshamajim Kis-ie (Jes. 66,1—24); *behalve wanneer de 1ste Ab op Shabbath invalt, daar alsdan de Haphtara* Shim'oe (Jer. 2,4—28 en 3,4) *toch wordt voorgedragen. In de slotlofzegging na de lezing der Haphtara wordt van het Nieuwemaansfeest geene melding gemaakt.*

Indien uit drie Wetsrollen moet worden voorgelezen, bijv. indien op den Shabbath van het Inwijdingsfeest tevens het Nieuwemaansfeest invalt, leest men uit de eerste Wetsrol de afdeeling der week, over zeven personen verdeeld; nadat de eerste Wetsrol is opgeheven en gesloten, leest men uit de tweede de afdeeling voor het Nieuwemaansfeest, legt vervolgens de derde Wetsrol naast de tweede en zegt half Kaddiesh. Nadat ook de tweede Wetsrol getoond en gesloten is, leest men uit de derde de afdeeling voor het Inwijdingsfeest (resp. Shekaliem *of* Hachodesh), *en leest de voor ieder dier dagen bestemde Haphtara.*

קהל וחזן וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיְיָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם : *)

העולה לתורה אומר בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ :

והצבור עונים בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד :

וחזור המברך בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר־בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן־לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה :

---

*) קורין בכל שבת שבעה גברי ואם רצה להוסיף מוסיף ופה ק״ק המנהג לקרות עוד אחד והוא נקרא אחרון, ואין מוסיפין יותר. והמפטיר אינו מן המנין, ואחר שברך האחרון ברכה אחרונה אומר הש״ץ ח״ק, ונותן מי שברך לאחרון ואח״כ קורא למפטיר ג׳ פסוקים שבסוף הפרשה, ואם אי אפשר להתחיל שם מתחיל וקורא כל כך פסוקים מקודם כמו שצריך.

בשבת שיש שתי סדרות מחוברות נוהגין להקרות לרביעי מסוף סדרה לתחלת סדרה, ומפטירין בהפטרה של שניה שסיימו, חוץ מן אחרי וקדושים שמפטירין בשל אחרי, ומן נצבים וילך שמפטירין בשל נצבים. אם טעה הש״ץ וסיים הפרשה עם הששי ואמר קדיש אין צריך לקרות עוד אחר אלא יקרא עם המפטיר ממה שקרא הששי, דאז מפטיר עולה למנין שבעה.

ר״ח שחל באחד בשבת מפטירין מחר חדש, חוץ מן עניה סוערה שאינה נדחית. כשמוציאין שתי ספרי תורה לעולם קורין שבעה גברי בסדר השבוע ולאחר שברך האחרון ברכה אחרונה מניחין ס״ת שני אצל הראשון ואומר חצי קדיש על שניהם, ומגביהין וגוללין ס״ת ראשון ופותחין ס״ת שני ונותנין מי שברך לאחרון וקורין למפטיר בס״ת שני.

בשבת ור״ח קורין בס״ת שני וביום השבת ומפטירין השמים כסאי, חוץ מן ר״ח אב שחל בשבת שנוהגים במדינות אלו להפטיר שמעו, ולעולם אין מזכירין ר״ח בברכת הפטרה.

כשמוציאין שלשה ס״ת כגון בשבת ר״ח וחנוכה קורין בראשון שבעה בסדר השבוע, ומגביהין וגוללין ס״ת ראשון ופותחין ס״ת שני ונותנין מי שברך לשביעי וקורין לאחרון בשל ר״ח, ומניחין ס״ת שלישי אצלו על השלחן, ופורסין המעיל על שניהם ואומרין ח״ק עליהם ומגביהין וגוללין ס״ת שני ופותחין ס״ת שלישי ונותנים מי שברך לאחרון וקורין למפטיר מסדר חנוכה ומפטירין רני ושמחי וכן הדין אם אירע ר״ח בפ׳ שקלים או בפ׳ החדש, ולעולם קורין בשלישי בסדר הפרשה ומפטירין בשל פרשה.

Na de lezing:

Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, die ons de ware leer gegeven hebt, en [daardoor den weg tot] het eeuwige leven in ons midden geplant hebt; geloofd zijt Gij, Eeuwige, die de leer gegeven hebt.

Wie van eene ernstige ziekte genezen, van eene zee- of woestijnreis teruggekeerd, uit de gevangenis ontslagen, of aan eenig ander gevaar ontkomen is, zegt het volgende ná de Thoralezing:

Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning der wereld, die ook aan schuldigen weldaden bewijst, — dat Gij mij allerlei goeds hebt bewezen.

De Gemeente antwoordt:

Hij, die u [tot dusverre] allerlei goeds heeft bewezen, moge u ook voortaan allerlei weldaden bewijzen, Séla.

Op den dag, waarop iemands zoon, na het bereiken van den dertienjarigen leeftijd, voor het eerst voor de Thora geroepen wordt, zegt de vader ná de Thoravoorlezing en nadat hij den priesterzegen over zijnen zoon heeft uitgesproken, nog het volgende:

Geloofd zij Hij, die mij van de strafplichtigheid voor dezen bevrijd heeft.

Na afloop der Thora-voorlezing zegt de Voorlezer half Kaddiesh; vervolgens leest men ten minste de drie laatste verzen nog eens voor aan hem, die de Haphtara zal voordragen; daarna wordt de Wetsrol opgeheven en het schrift aan de Gemeente getoond; hierbij zegt men:

En dit is de leer, die Mozes den kinderen Israëls voorlegde, op bevel des Eeuwigen door Mozes. Een boom des levens is zij voor hen, die aan haar vasthouden; wie haar steunt, is gelukzalig. Haar wegen zijn wegen van liefelijkheid, en al hare paden zijn vrede. Lengte van dagen is in hare rechterhand, in hare linkerhand rijkdom en eer. De Eeuwige schept er behagen in ter wille van Zijne gerechtigheid, de leer steeds meer groot en verheerlijkt te doen worden!

Nadat de Haphtara en hare lofzeggingen zijn uitgesproken, vervolgt men het gebed aldus:

Moge van uit den hemel verlossing, gunst en genade en barmhartigheid en lang leven en overvloedig levensonderhoud en hemelsche bijstand en gezondheid van lichaam en uitstekende voorlichting, een kroost, dat leeft en blijft voortbestaan, een kroost, dat nooit ophoudt en nimmer zich onttrekt aan de woorden der heilige Leer, beschikt worden over onze leeraren en onderwijzers, de heilige genootschappen zoowel in het land Israëls als in Babylonië, (alsook in alle andere landen onzer ballingschap), over de leiders der volksvoordrachten, de hoofden der ballingschap, [1]) de hoofden der leerscholen, en de rechters, die in de poorten [der verschillende steden] zitting hebben; over al hunne leerlingen en over alle leerlingen

כשמתחיל הקורא לקרות בתורה יסיר ידו השמאלית מהס"ת וישאר יד ימינו לבדה אוחזת בס"ת כל זמן הקריאה, וגם הוא יקרא בלחש עם הקורא מלה במלה ואחר הקריאה גולל ומברך

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה :

ארבעה צריכין להודות, מי שירד לים ועלה ממנו, ומי שהלך במדבר כשיגיע לישוב, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא, ויאמר ברכה זו

פיד אחר ברכה אחרונה על קריאתו בתורה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַגּוֹמֵל לְחַיָּבִים טוֹבוֹת שֶׁגְּמָלַנִי כָּל־טוֹב :

והקהל עונים מִי שֶׁגְּמָלְךָ כָּל־טוֹב הוּא יִגְמָלְךָ כָּל טוֹב סֶלָה :

מי שבנו הגיע לנר מצוה דהיינו שהוא בן י"ג שנה ויום אחד, אומר ברכה זו בשעה שקורין את בנו לס"ת או בשעה שמתפלל בנו בצבור.

בָּרוּךְ שֶׁפְּטָרַנִי מֵעָנְשׁוֹ שֶׁל זֶה :

כהשלימו הקריאה אומר הש"ץ ח"ק.

כשמניחה הספר תורה פתוח להראות הכתב לעם אומרים

וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי יְיָ בְּיַד־מֹשֶׁה : עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר : דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם : אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד : יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר :

אחר שקיים המפטיר ברכה אחרונה אומרים

יְקוּם פֻּרְקָן מִן־שְׁמַיָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסַיְעָתָא דִּי־שְׁמַיָּא וּבְרִיוּת גּוּפָא וּנְהוֹרָא מַעֲלַיָּא · זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא · זַרְעָא דִּי לָא־יִפְסַק וְדִי לָא־יִבְטֵל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא · לְמָרָנָן וְרַבָּנָן חֲבוּרָתָא קַדִּישְׁתָּא דִּי בְאַרְעָא דִּי־יִשְׂרָאֵל וְדִי בְּבָבֶל · לְרֵישֵׁי כַלֵּי וּלְרֵישֵׁי גָלוּתָא וּלְרֵישֵׁי מְתִיבָתָא וּלְדַיָּנֵי דִּי־בָתְרָא · לְכָל־תַּלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל־תַּלְמִידֵי

[1]) De door de regeering benoemde staatkundige hoofden der babylonische Joden, v. d. in het algemeen de leiders en bestuurders der Joodsche gemeenten in de ballingschap.

hunner leerlingen en over allen, die zich met de heilige Leer bezig houden; — moge de Koning der wereld hen zegenen, hun leven vruchtbaar doen zijn en hunne dagen vermeerderen en hun lengte van jaren geven; mogen zij verlost en bevrijd worden van allen druk en alle verderfelijke ziekten; onze Heer in den hemel zij hun tot hulp ten allen tijde en in elke stonde; laat ons hierop zeggen: Amen!

Wie niet met tien personen het gebed verricht, zegt de twee volgende stukken niet.

Moge van uit den hemel verlossing, gunst en genade en barmhartigheid en lang leven en overvloedig levensonderhoud en hemelsche bijstand en gezondheid van lichaam en uitstekende voorlichting, een kroost, dat leeft en blijft voortbestaan, een kroost, dat nooit ophoudt en nimmer zich onttrekt aan de woorden der heilige Leer, beschikt worden over deze geheele heilige gemeente, groot en klein, kinderen en vrouwen! Moge de Koning der wereld u zegenen, uw leven vruchtbaar doen zijn en uwe dagen vermeerderen en u lengte van jaren geven; moogt gij verlost en bevrijd worden van allen druk en alle verderfelijke ziekten; onze Heer in den hemel zij u tot hulp ten allen tijde en in elke stonde; laat ons hierop zeggen: Amen!

Hij, die onze voorouders, Abraham, Izak en Jakob gezegend heeft, Hij zegene deze geheele heilige gemeente benevens alle andere heilige gemeenten, hen, hunne vrouwen, hunne zonen en hunne dochters en al de hunnen; ook hen, die bedehuizen bestemmen om het gebed te verrichten, en hen, die daarheen gaan om te bidden, en die brandstof schenken tot verlichting en wijn voor de wijding en het afscheid [van Shabbath en feestdagen] en brood voor doortrekkende vreemden en giften voor de armen [*als ook al, wie vasten wil den eerstvolgenden Maandag en Donderdag en den daaropvolgenden Maandag*] alsook allen, die zich trouw bezighouden met de aangelegenheden der gemeente; de Heilige, geloofd zij Hij, schenke hun loon daarvoor en houde van hen alle ziekte verwijderd, en geneze hun geheele lichaam, en vergeve hun elke zonde, en zende zegen en geluk op al het werk hunner handen, evenals aan gansch Israël, hunne broeders; laat ons hierop zeggen: Amen!

Gebed voor de Koningin en het Koninklijk Huis.

Hij, die hulp verleent aan koningen en heerschappij verschaft aan vorsten; Wiens koningschap is een koningschap over alle eeuwigheid; Hij, die Zijnen dienaar David bevrijd heeft van het verderflijke zwaard;

תַּלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל מָן דִּי־עָשְׂקִין בְּאוֹרַיְתָא · מַלְכָּא דִּי־עָלְמָא יְבָרֵךְ יָתְהוֹן יַפִּישׁ חַיֵּיהוֹן וַיְשַׁגֵּא יוֹמֵיהוֹן וְיִתֵּן אַרְכָה לִשְׁנֵיהוֹן · וְיִתְפָּרְקוּן וְיִשְׁתֵּזְבוּן מִן כָּל־עָקָא וּמִן כָּל־מַרְעִין בִּישִׁין · מָרָן דִּי בִשְׁמַיָּא יְהֵא בְסַעְדְּהוֹן כָּל־זְמַן וְעִדָּן · וְנֹאמַר אָמֵן :

המתפלל ביחיד אין אומר יקום פרקן זה ולא מי שברך.

יְקוּם פָּרְקָן מִן־שְׁמַיָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסַיְעָתָא דִּי־שְׁמַיָּא וּבְרִיוּת גּוּפָא וְנְהוֹרָא מַעֲלָיָא · זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא · זַרְעָא דִּי לָא־יִפְסָק וְדִי לָא־יִבְטֵל מִפִּרְתָּמֵי אוֹרַיְתָא · לְכָל־קְהָלָא קַדִּישָׁא הָדֵין רַבְרְבָיָא עִם זְעֵירַיָּא טַפְלָא וְנְשַׁיָּא · מַלְכָּא דִּי־עָלְמָא יְבָרֵךְ יָתְכוֹן יַפִּישׁ חַיֵּיכוֹן וַיְשַׁגֵּא יוֹמֵיכוֹן וְיִתֵּן אַרְכָה לִשְׁנֵיכוֹן · וְיִתְפָּרְקוּן וְיִשְׁתֵּזְבוּן מִן כָּל־עָקָא וּמִן כָּל־מַרְעִין בִּישִׁין · מָרָן דִּי בִשְׁמַיָּא יְהֵא בְסַעְדְּכוֹן כָּל־זְמַן וְעִדָּן · וְנֹאמַר אָמֵן :

מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הוּא יְבָרֵךְ אֶת־כָּל הַקָּהָל הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה · עִם כָּל־קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ · הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם וְכָל־אֲשֶׁר־לָהֶם · וּמִי שֶׁמִּיַּחֲדִים בָּתֵּי כְנֵסִיוֹת לְתְפִלָּה · וּמִי שֶׁבָּאִים בְּתוֹכָם לְהִתְפַּלֵּל · וּמִי שֶׁנּוֹתְנִים נֵר לַמָּאוֹר וְיַיִן לְקִדּוּשׁ וּלְהַבְדָּלָה · וּפַת לְאוֹרְחִים וּצְדָקָה לָעֲנִיִּים

(בשבת שלפני תענית בה״ב אומר הש״ץ: וְכָל מִי שֶׁרוֹצֶה לְהִתְעַנּוֹת שְׁנֵי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי)

וְכָל־מִי שֶׁעוֹשְׂקִים בְּצָרְכֵי צִבּוּר בֶּאֱמוּנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְשַׁלֵּם שְׂכָרָם וְיָסִיר מֵהֶם כָּל־מַחֲלָה וְיִרְפָּא לְכָל־גּוּפָם וְיִסְלַח לְכָל־עֲוֹנָם וְיִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם עִם כָּל־יִשְׂרָאֵל אֲחֵיהֶם וְנֹאמַר אָמֵן :

תפלה בעד בית המלכות והשררה יר״ה.

הַנּוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמְּלָכִים וּמֶמְשָׁלָה לַנְּסִיכִים מַלְכוּתוֹ מַלְכוּת כָּל־עוֹלָמִים הַפּוֹצֶה אֶת־דָּוִד עַבְדּוֹ מֵחֶרֶב רָעָה · הַנּוֹתֵן

die in de zee een weg, in machtige wateren een pad heeft gebaand, — Hij zegene en behoede, beware en steune, verheffe en make groot onze Gebiedster, Hare Majesteit Koningin

WILHELMINA en Hare Majesteit de Koningin-Moeder, die tijdens de minderjarigheid van H. M. de Koningin als Regentes over ons land heeft geheerscht, en het geheele doorluchtige Koninklijke Huis!

De Koning aller Koningen schenke Haar in Zijne barmhartigheid leven en behoede Haar en bescherme Haar voor allen nood en kommer en schade; en onderwerpe volkeren aan Hare voeten, doe Hare vijanden voor Haar vallen en moge Zij gelukkig zijn, waarheen Zij zich ook wende! De Koning aller Koningen schenke in Zijne barmhartigheid Haar hart en het hart der Koningin-Moeder en dat van al Hare raadgevers en vorsten een gevoel van barmhartigheid, om ons en gansch Israël wel te doen; moge in Hare en onze dagen Juda geholpen worden en Israël veilig wonen en de Verlosser komen voor Tsion; zoo zij het welgevallig; laat ons hierop zeggen: Amen!

Ashré, blz. 48.

Op den Shabbath vóór het Nieuwemaansfeest zegt men:

Het zij U welgevallig, Eeuwige, onze God en God onzer voorouders, deze maand voor ons te doen beginnen ten goede en tot zegen en ons te schenken een lang leven, een leven van vrede en welzijn, een leven van zegen en levensonderhoud en versterking van ons gebeente, een leven vol eerbied voor God en vrees voor zonde, een leven zonder schande en schaamte, een leven van rijkdom en aanzien, een leven, waarin ons bezielt liefde tot de heilige Leer en vreeze Gods, een leven, waarin al de wenschen onzes harten ten goede bevredigd worden; Amen, Séla!

Intusschen draagt de Voorlezer het volgende voor:

Hij, die voor onze voorouders wonderen heeft verricht en hen uit slavernij bevrijd heeft en hen tot de vrijheid heeft gevoerd, Hij verlosse ons spoedig en verzamele onze verstootenen van de vier hoeken der aarde, gansch Israël vereenigd; laat ons hierop zeggen: Amen!

בַּיָּם דַּרְכֶּךָ וּבְמַיִם עַזִּים נְתִיבָתֶךָ · הוּא יְבָרֵךְ וְיִשְׁמוֹר וְיִנְצוֹר
וְיַעֲזוֹר וִירוֹמֵם וְיַגְדֵּל וְיַנְשֵּׂא לְמַעְלָה אֶת גִּבְרְתֵּנוּ הַמַּלְכָּה

וְלֶהָלְמִינָא וְאֶת אֵם הַמַּלְכָּה אֲשֶׁר בְּצֵל מֶמְשַׁלְתָּהּ
חָיֵינוּ בְּעוֹד בִּתָּהּ הָיְתָה רַכָּה בַשָּׁנִים וְכָל־בֵּית
הַמַּלְכוּת יָרוּם הוֹדָם ·

מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים בְּרַחֲמָיו יְחַיֶּה וְיִשְׁמְרֶהָ וּמִכָּל צָרָה וְיָגוֹן
וָנֶזֶק יַצִּילֶהָ וְיַדְבֵּר עַמִּים תַּחַת רַגְלֶיהָ וְיַפִּיל שׂוֹנְאֶיהָ לְפָנֶיהָ
וּבְכָל־אֲשֶׁר תִּפְנֶה תַּצְלִיחַ · מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים בְּרַחֲמָיו יִתֵּן
בְּלֵב גִּבְרְתֵּנוּ הַמַּלְכָּה וּבְלֵב אֵם הַמַּלְכָּה וּבְלֵב כָּל יוֹעֲצֶיהָ
וְשָׂרֶיהָ רַחֲמָנוּת לַעֲשׂוֹת טוֹבָה עִמָּנוּ וְעִם כָּל יִשְׂרָאֵל · בְּיָמֶיהָ
וּבְיָמֵינוּ תִּוָּשַׁע יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכֹּן לָבֶטַח וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל
וְכֵן יְהִי רָצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן : אשרי דף מ״ח

בשבת שלפני ראש חדש מברכים החדש וקודם שמברכים נוהגים לומר תפלה זו.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ
אֶת־הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה וְתִתֶּן־לָנוּ חַיִּים אֲרוּכִים
חַיִּים שֶׁל־שָׁלוֹם חַיִּים שֶׁל־טוֹבָה חַיִּים שֶׁל־בְּרָכָה חַיִּים שֶׁל־
פַּרְנָסָה חַיִּים שֶׁל־חִלּוּץ עֲצָמוֹת חַיִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִרְאַת שָׁמַיִם
וְיִרְאַת חֵטְא חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם בּוּשָׁה וּכְלִמָּה חַיִּים שֶׁל עֹשֶׁר
וְכָבוֹד חַיִּים שֶׁתְּהֵא בָּנוּ אַהֲבַת תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם חַיִּים
שֶׁתְּמַלֵּא לָנוּ אֶת־כָּל מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ לְטוֹבָה · אָמֵן סֶלָה :

ואומר הש״ץ מי שעשה.

מִי שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ וְגָאַל אוֹתָם מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת · הוּא
יִגְאַל אוֹתָנוּ בְּקָרוֹב וִיקַבֵּץ נִדָּחֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ
חֲבֵרִים כָּל־יִשְׂרָאֵל וְנֹאמַר אָמֵן :

De Voorlezer neemt de Wetsrol in den arm en zegt:

Het begin der maand ..... zal zijn op aanstaanden .....dag, die voor ons en gansch Israël ten goede kome!

De Gemeente en daarna de Voorlezer:

De Heilige, geloofd zij Hij, doe haar [de maand] beginnen voor ons en geheel Zijn volk, het huis Israëls, tot leven en vrede, tot blijdschap en vreugde, tot hulp en vertroosting; laat ons hierop zeggen: Amen!

Heil hen, die wonen in Uw huis, voortdurend prijzen zij U, Séla. Heil het volk, dat iets zoodanigs bezit; heil het volk, wiens God de Eeuwige is.

Psalm 145. Loflied van David. Ik wil U verheffen, mijn God, o Koning! en Uwen naam zegenen immer en eeuwig. Elken dag wil ik U zegenen en loven Uwen naam immer en eeuwig! Groot is de Eeuwige en zeer geprezen, en Zijne grootheid is ondoorgrondelijk! Geslacht na geslacht roemt Uwe werken en Uwe machtige daden verkondigen zij. De schoonheid van de heerlijkheid Uwer majesteit, en de verhalen Uwer wonderdaden wil ik bespreken. Over de macht Uwer eerbiedwekkende daden spreekt men, en Uwe grootheid — ik wil haar verhalen. De herinnering aan Uwe groote goedheid doen zij als een bron opwellen en wegens Uwe gerechtigheid jubelen zij. Genadig en barmhartig is de Eeuwige, langmoedig en groot in genade! Goed is de Eeuwige voor allen, en Zijne barmhartigheid strekt zich uit over al Zijne werken. Al Uwe werken, o Eeuwige, danken U en Uwe vromen zegenen U. De heerlijkheid van Uw koningschap vermelden zij, en Uwe almacht spreken zij uit; ten einde den menschenkinderen Zijne machtige daden bekend te maken en de heerlijkheid van de schoonheid van Zijn koningschap. Uw koningschap is een koningschap van alle eeuwigheid, en Uwe heerschappij over alle geslachten. De Eeuwige steunt alle vallenden, en richt op alle gekromden. Aller oogen richten zich vol hoop op U, en Gij geeft hun hunne spijze te zijner tijd! Gij opent Uwe hand en verzadigt al wat leeft tot welgevallen. Rechtvaardig is de Eeuwige in al Zijne wegen en liefderijk in al Zijne werken. De Eeuwige is nabij voor allen, die Hem aanroepen, voor allen, die Hem in waarheid aanroepen. Hij volbrengt den wil van hen, die Hem vreezen; Hij hoort hun smeeken en helpt hen. De Eeuwige behoedt allen, die Hem beminnen; doch alle goddeloozen verdelgt Hij. Den lof des Eeuwigen moge daarom mijn mond uitspreken; en alle vleesch zegene Zijn heiligen naam immer en eeuwig! — Ook wij willen God loven van nu tot in eeuwigheid, — Halleloe-jah!

הש"ץ לוקח ס"ת בידו ואומר

רֹאשׁ חֹדֶשׁ פלוני יִהְיֶה בְּיוֹם פלוני הַבָּא עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל לְטוֹבָה :

קו"ח יְחַדְּשֵׁהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל · לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם · לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה · לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה · וְנֹאמַר אָמֵן :

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה :
אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו :

קמה תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד : בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד : גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר : דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ : הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאֹתֶיךָ אָשִׂיחָה : וֶעֱזוּז נוֹרְאֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדֻלָּתְךָ* אֲסַפְּרֶנָּה : זֵכֶר רַב טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ : חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל* חָסֶד : טוֹב־יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו : יוֹדוּךָ יְיָ כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה : כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ : לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ : מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל־עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר וָדֹר : סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים : עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן־לָהֶם אֶת־אָכְלָם בְּעִתּוֹ : פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן : צַדִּיק יְיָ בְּכָל־דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו : קָרוֹב יְיָ לְכָל־קֹרָאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶּאֱמֶת : רְצוֹן־יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם : שׁוֹמֵר יְיָ אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד : תְּהִלַּת יְיָ יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד : וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ :

* וגדלותך כתיב, וקרי וגדולתך. * וגדול כתיב.

Op den Shabbath vóór het Wekenfeest en dien vóór den 9den Ab draagt de Voorlezer na Ashré het volgende voor:

De Vader der barmhartigheid, die in de hoogten troont, moge met Zijn machtige ontferming in barmhartigheid gedenken de braven en rechtvaardigen en volmaakten, de heilige gemeenten, die hun leven hebben opgeofferd voor de heiliging van Gods naam! Zij waren bij hun leven [door God] bemind en Hem dierbaar en lieten zich ook door den dood niet van Hem scheiden! Sneller waren zij dan arenden, krachtiger dan leeuwen, om te volvoeren den wil van hunnen Eigenaar en het verlangen van hunnen Rots! Moge onze God hen ten goede gedenken met de andere vromen uit alle tijden en in onze dagen, ten onzen aanschouwen wreken het vergoten bloed Zijner dienaren; gelijk geschreven is in de Leer van Mozes, den man Gods: Doet juichen, gij natiën! Zijn volk, want Hij zal wreken het bloed Zijner dienaren en wraak oefenen op Zijne vijanden, en Zijn volk verschaft verzoening aan Zijn aardbodem! En door Uwe dienaren, de profeten, is aldus geschreven: En Ik laat vrij, doch hun bloed laat Ik niet ongewroken, de Eeuwige toch troont te Tsion! En in de heilige Geschriften is gezegd: Waarom zouden de volkeren zeggen: waar is hun God? Moge Hij onder de volkeren ten onzen aanschouwen bekend worden, als wraak voor het vergoten bloed Zijner dienaren! Ook zegt de heilige Schrift: Want Hij, die vergoten bloed opeischt, heeft ook hen herdacht; Hij vergeet niet het geschrei der bedrukten. En nog zegt de heilige Schrift: Eens richt Hij onder de volkeren die natie, die vol is van lijken, nadat Hij zal geslagen hebben het hoofd van een machtig land, die, omdat hij dronk uit den beek aan den weg, daarom trotsch zijn hoofd verheft!

De Voorlezer neemt de Wetsrol op en zegt:

Men prijze den naam des Eeuwigen, want hoog verheven is Zijn naam alleen.

De Gemeente: Zijne glorie is over aarde en hemel. Hij verheft den horen voor Zijn volk, tot lof voor al Zijne vromen, voor de kinderen Israël's, het volk, dat Hem nabij is; Halleloe-jah!

Psalm 29. Een psalm van David: Kent den Eeuwige toe, gij zonen der krachten, schrijft den Eeuwige toe heerlijkheid en macht! Kent den Eeuwige toe de eer van Zijnen naam, werpt U neder vóór den Eeuwige in heilig pronkgewaad! De stem des Eeuwigen over de wateren, de God der heerlijkheid dondert, de Eeuwige over machtige wateren! De stem des Eeuwigen verheft zich in kracht, de stem des Eeuwigen verheft zich in luister. De stem des Eeuwigen breekt cederen, de Eeuwige verbrijzelt des Libanon's cederen, en laat ze huppelen gelijk een kalf, Libanon en Sirjon gelijk het jong van den Reëm! De stem des Eeuwigen splijt tot vuurvlammen! De stem des Eeuwigen doet de woestijn beven, de Eeuwige doet beven de woestijn van Kadesh. De stem des Eeuwigen doet hinden baren en ontbladert wouden, en in Zijnen tempel zegt alles: heerlijkheid! De Eeuwige troonde reeds bij den zondvloed, de Eeuwige troont nog als Koning voor eeuwig! De Eeuwige zal Zijn volk macht geven, de Eeuwige zal Zijn volk zegenen met vrede!

בשבת שלפני **שבועות** ולפני **תשעה באב** נוהגים לומר

אַב הָרַחֲמִים שׁוֹכֵן מְרוֹמִים · פְּרַחֲמָיו רַחֲמוּ עֲצוּמִים · הוּא יִפְקוֹד בְּרַחֲמִים
חֲסִידִים וְיִשָּׁרִים וְתַמִּימִים · קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל
קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם · הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ · מִנְּשָׁרִים
קַלּוּ וּמֵאֲרִיוֹת גָּבְרוּ לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם וְחֶפְצֵן צוּרָם : יְזַכֵּרֵם אֱלֹהֵינוּ
לְטוֹבָה עִם־שְׁאָר צַדִּיקֵי עוֹלָם · וְיִנָּקֵם בִּיקִמַת דַּם עֲבָדָיו
הַשָּׁפוּךְ : בַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים · הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם
עֲבָדָיו יִקּוֹם · וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ : וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ
הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר · וְנִקֵּיתִי דָמָם לֹא נִקֵּיתִי · וַיְיָ שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן : וּבְכִתְבֵי
הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמַר · לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם · יִוָּדַע בַּגּוֹיִם לְעֵינֵינוּ
נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ : וְאוֹמֵר כִּי דֹרֵשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכָר לֹא שָׁכַח
צַעֲקַת עֲנָוִים : וְאוֹמֵר דָּיִן בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל אֶרֶץ רַבָּה :
מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל כֵּן יָרִים רֹאשׁ :

הש"ץ לוקח ספר התורה בידו להוליכו מן הבימה ולהצניעו בהיכל ואומר

יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ ·

והקהל עונים הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם : וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה
לְכָל־חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ :

כט מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַיְיָ בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַיְיָ כָּבוֹד וָעֹז : הָבוּ
לַיְיָ כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַיְיָ בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ : קוֹל יְיָ
עַל־הַמָּיִם אֵל־הַכָּבוֹד הִרְעִים יְיָ עַל־מַיִם רַבִּים : קוֹל־יְיָ בַּכֹּחַ
קוֹל יְיָ בֶּהָדָר : קוֹל יְיָ שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יְיָ אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן :
וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ־עֵגֶל לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן כְּמוֹ בֶן־רְאֵמִים : קוֹל־יְיָ חֹצֵב
לַהֲבוֹת אֵשׁ : קוֹל יְיָ יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְיָ מִדְבַּר קָדֵשׁ : קוֹל
יְיָ יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד : יְיָ
לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְיָ מֶלֶךְ לְעוֹלָם : יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ
אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם :

Terwijl de Wetsrol in de Arke geplaatst wordt, zegt men:

En als [de arke] rustte, zeide hij: keer terug, o Eeuwige! met de myriaden der duizenden van Israël. Begeef U, o Eeuwige! naar Uwe rustplaats, Gij en de arke Uwer macht! Uwe priesters mogen met gerechtigheid zich bekleeden en Uwe vromen jubelen! Ter wille van Uwen dienaar David wijs toch het aangezicht van Uwen gezalfde niet af! Want goede leering verschaf Ik u, verlaat dus Mijne Leer niet! Een boom des levens is zij voor hen, die aan haar vasthouden; wie haar steunt, is gelukzalig. Haar wegen zijn wegen vol liefelijkheid en al hare paden zijn vrede. Voer Gij, o Eeuwige! ons tot U terug, dan zullen wij in waarheid terugkeeren! Doe opnieuw onze dagen worden als vroeger!

Bijgevoegd-gebed voor den gewonen Shabbath en voor dien, die met het Nieuwemaansfeest samenvalt.

De Voorlezer zegt half Kaddiesh.

Wanneer ik den naam des Eeuwigen aanroep, kent dan grootheid toe aan onzen God.

o Heer! open mijne lippen, opdat mijn mond Uwen lof verkondige.

Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God en God onzer voorouders, God van Abraham, God van Izak en God van Jakob, groote, machtige en eerbiedwekkende God, Allerhoogste God! die weldoende gunsten bewijst en Eigenaar zijt van alles, en de goede daden der voorouders gedenkt en in liefde voor hunne kindskinderen den verlosser doet komen ter wille van Uwen naam;

(*In de tien bekeeringsdagen zegt men:*

Gedenk ons ten leven, Gij Koning, die leven wenscht, en schrijf ons in het boek des levens om Uwentwille, levende God!)

Gij Koning, die Helper en Redder en Schild zijt; geloofd zijt Gij, Eeuwige, Schild van Abraham!

Gij, o Heer, zijt machtig in eeuwigheid, Gij zijt het, die de dooden doet herleven, krachtig om steeds te helpen;

(*Van het Slotfeest tot het Paaschfeest:*

Die den wind doet waaien en den regen doet nederdalen;)

Die de levenden verzorgt met genade, de dooden doet herleven met groote barmhartigheid, die vallenden steunt en zieken geneest en geboeiden losmaakt en Uwe belofte vervult aan hen, die in het stof slapen. Wie is als Gij, Heer der machtige daden, en wie gelijkt U, Koning, die doodt, doch weer doet herleven en hulp doet ontspruiten;

בשעה שמכניסים הספר תוך ההיכל אומרים

וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְיָ רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל : קוּמָה יְיָ
לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ : כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ־צֶדֶק
וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ : בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל־תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ :
כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל־תַּעֲזֹבוּ : עֵץ־חַיִּים הִיא
לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר : דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ
שָׁלוֹם : הֲשִׁיבֵנוּ יְיָ אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם :

תפלת מוסף לשבת ולשבת ור״ח.

חש״ץ אומר חצי קדיש.

כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ :
אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי
יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן
גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גּוֹאֵל
לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה ׃

(בעי״ת מוכיפים **זכרנו** מי כמוך וכתוב **בספר חיים**. ואם שכח והתם הברכה אינו חוזר.
זָכְרֵנוּ לַחַיִּים ׃ מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים ׃ וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים ׃ לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים ׃)

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם :
אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם יְיָ מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ ׃

(מן מוסף שמיני עצרת עד מוסף יום א׳ דפסח אומרים **מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם** ׃)

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים
וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר ׃
מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה
וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה ׃

(*In de tien bekeeringsdagen:* Wie is als Gij, Vader der barmhartigheid! die Uwe schepselen ten leven gedenkt met barmhartigheid!)

Gij zijt vertrouwbaar, dat Gij de dooden zult doen herleven; geloofd zijt Gij, Eeuwige, die de dooden doet herleven!

Gij zijt heilig en Uw naam is heilig en heiligen prijzen U dagelijks, Séla; geloofd zijt Gij, Eeuwige, heilige God! (*in de tien bekeeringsdagen*: heilige Koning.)

Voor den gewonen Shabbath:

Gij hebt den Shabbath ingesteld, met welgevallen zijne offers voorgeschreven, hebt zijne nadere toelichtingen als geboden verordend, evenals de orde zijner plengoffers; zij, die hem als een genot beschouwen, zullen tot in eeuwigheid eer deelachtig worden; die hem genieten, erlangen het eeuwige leven en ook zij, die woorden omtrent hem gaarne hooren, hebben het hoogste goed verkoren; reeds toen, van den Sienai af werden hun aangaande hem [dien dag] geboden gegeven en hebt Gij, Eeuwige, onze God, ons bevolen op dien dag het bijgevoegde offer voor den Shabbath naar behooren te brengen. — Moge het U, Eeuwige, onze God en God onzer voorouders, welgevallig zijn ons in vreugde naar ons land op te voeren en ons te planten op ons gebied, opdat wij daar vóór Uw aangezicht onze verplichte offers kunnen bereiden, de gedurige [dagelijksche] offers naar hunne orde en de bijgevoegde offers naar hun voorschrift. Ook het bijgevoegde offer van dezen Shabbathdag

Voor den Shabbath, waarop het Nieuwemaansfeest invalt:

Toen Gij Uw wereld in de oudheid hebt gevormd, hebt Gij Uw werk voleindigd op den zevenden dag; Gij hebt ons bemind en in ons welgevallen gevonden en ons verheven boven alle talen en ons geheiligd door Uwe geboden en ons doen naderen tot Uwen dienst, Gij, onze Koning! en Uwen grooten en heiligen naam over ons genoemd; Gij gaaft ons, Eeuwige, onze God! met liefde Shabbathdagen tot rust en Nieuwemaansdagen tot verzoening; doch daar wij zoowel, als onze voorouders, gezondigd hebben vóór Uw aangezicht, is onze stad verwoest, ons heiligdom eenzaam geworden, ging onze glans in ballingschap en werd alle heerlijkheid aan het huis van ons leven [onzen tempel] ontnomen en kunnen wij onze verplichtingen niet meer vervullen in het door U uitverkoren huis, in het groote en heilige huis, waarover Uw naam genoemd is, wegens de hand, die aan Uw heiligdom geslagen is. — Het zij U dan welgevallig, Eeuwige, onze God en God onzer voorouders, ons in vreugde naar ons land op te voeren en ons te planten op ons gebied, opdat wij dáár vóór Uw aangezicht onze verplichte offers kunnen bereiden, de gedurige offers naar hunne orde en de bijgevoegde offers naar hun voorschrift. Ook de bijgevoegde offers van dezen Shabbathdag en dezen Nieuwemaansdag

(בעי"ת מוסיפים מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמָנִים · זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים ׃)

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה ·
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ : (בעשרת ימי תשובה הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ :)

לשבת

ע"ס תשר"ק

תִּכּוֹנְנְתָּ שַׁבָּת, רָצִיתָ
קָרְבְּנוֹתֶיהָ · צִוִּיתָ
פְּרוּשֶׁיהָ עִם סִדּוּרֵי
נְסָכֶיהָ · מְעֻנְגֶיהָ לְעוֹלָם
כָּבוֹד יִנְחָלוּ · טוֹעֲמֶיהָ
חַיִּים זָכוּ · וְגַם הָאוֹהֲבִים
דְּבָרֶיהָ גְּדֻלָּה בָּחָרוּ ·
אָז מִפִּינֵי נִצְטַוּוּ עָלֶיהָ ·
וַתְּצַוֵּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְהַקְרִיב
בָּהּ קָרְבַּן מוּסַף שַׁבָּת
כָּרָאוּי : יְהִי רָצוֹן
מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ
בְּשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ
וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ ·
וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ
אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ ·
תְּמִידִים כְּסִדְרָם
וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם ·
וְאֶת־מוּסַף יוֹם הַשַּׁבָּת

לשבת וראש חדש

אַתָּה יָצַרְתָּ עוֹלָמְךָ מִקֶּדֶם כִּלִּיתָ
מְלַאכְתְּךָ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ
וְרָצִיתָ בָּנוּ וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת
וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ
לַעֲבוֹדָתֶךָ וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ
קָרָאתָ · וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה
שַׁבָּתוֹת לְמְנוּחָה וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים
לְכַפָּרָה · וְלִפְי שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ אֲנָחְנוּ
וַאֲבוֹתֵינוּ חָרְבָה עִירֵנוּ וְשָׁמֵם בֵּית
מִקְדָּשֵׁנוּ וְגָלָה יְקָרֵנוּ וְנָטַל כָּבוֹד מִבֵּית
חַיֵּינוּ · וְאֵין אֲנָחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת
חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתְךָ בַּבַּיִת הַגָּדוֹל
וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי
הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ : יְהִי רָצוֹן
מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ
בִּגְבוּלֵנוּ וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת
קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם
וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם · וְאֶת־מוּסְפֵי
יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ

zullen wij met liefde bereiden en brengen vóór Uw aangezicht, naar het gebod van Uwen wil, zooals Gij het ons hebt voorgeschreven in Uwe leer door Uwen dienaar Mozes naar de uitspraak Uwer heerlijkheid; gelijk er gezegd is:

En op den Shabbathdag: twee schapen, onder het jaar, zonder gebrek; en twee tienden meelbloem tot meeloffer, aangemengd met olie, en zijn plengoffer. Dit is het Shabbathbrandoffer op elken Shabbath, behalve het gedurige brandoffer en zijn plengoffer.

(*Op het Nieuwemaansfeest*: Dit is het offer voor den Shabbath; en ook het offer van [het feest van] heden [zullen wij dan brengen], gelijk er gezegd is:)

Voor den gewonen Shabbath:

Zij verheugen zich in Uw koningschap, zij, die den Shabbath in acht nemen en hem een genot noemen, het volk, dat den zevenden dag heiligt; allen verzadigen en verlustigen zij zich in Uwe goedheid; en den zevenden dag, in hem vondt Gij welgevallen en hebt hem geheiligd; Gij bestemdet hem tot den bekoorlijkste der dagen, tot herinnering aan het scheppingswerk.

Onze God en God onzer voorouders! schep behagen in onze rust; heilig ons door Uwe geboden en laat Uwe leer ons deel zijn; verzadig ons met Uwe goedheid en verblijd ons met Uwe hulp, en reinig ons hart om U in waarheid te dienen; en doe ons, Eeuwige, onze God! in liefde en welgevallen Uwen heiligen Shabbath deelen,

Voor den Shabbath waarop het Nieuwemaansfeest invalt:

En op de eerste dagen uwer maanden zult gij een brandoffer brengen voor den Eeuwige: twee jonge stieren, jonge runderen, en één ram, zeven schapen onder het jaar, zonder gebrek. En het daarbij behoorende meeloffer en hunne plengoffers, gelijk er uitgesproken is: drie tienden [van een Epha] voor elken jongen stier en twee tienden voor den ram en één tiende voor elk schaap; en wijn, naar het daarbij voorgeschreven plengoffer; ook een bok, om verzoening te doen; benevens de twee gedurige [dagelijksche] offers naar hun voorschrift.

Zij verheugen zich in Uw koningschap, zij, die den Shabbath in acht nemen en hem een genot noemen, het volk, dat den zevenden dag heiligt; allen verzadigen en verlustigen zij zich in Uwe goedheid; en den zevenden dag, in hem vondt Gij welgevallen en hebt hem geheiligd; Gij bestemdet hem tot den bekoorlijkste der dagen, tot herinnering aan het scheppingswerk.

Onze God en God onzer voorouders! schep behagen in onze rust en laat voor ons op dezen Shabbathdag deze maand beginnen ten goede en ten zegen, tot vreugde en blijdschap, tot hulp en vertroosting, tot verzorging en levensonderhoud, tot leven en vrede, tot vergiffenis van zonde en kwijtschelding van misdaad; (*in de schrikkelmaand*: en tot verzoening van misdrijf;) want Uw volk Israël hebt Gij uitverkoren boven alle natiën

הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר :

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן וְנִסְכּוֹ : עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ :

(לשבת וראש חדש זֶה קָרְבַּן שַׁבָּת וְקָרְבַּן הַיּוֹם כָּאָמוּר :)

לשבת.	לשבת וראש חדש.
יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ	וּבָרְאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיָי פָּרִים
שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי	בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי
עֹנֶג עַם מְקַדְּשֵׁי	שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם : וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם
שְׁבִיעִי · כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ	כְּמִדְבָּר שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי
וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ	עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן
וְהַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ	כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְּמִידִים
וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים	כְּהִלְכָתָם :
אוֹתוֹ קָרָאתָ · זֵכֶר	יִשְׂמְחוּ בְּמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי
לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית :	עֹנֶג עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי · כֻּלָּם
אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי	יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ וְהַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ
אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה	בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ ·
בִּמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ	זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית :
בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ	אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ
בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ	וְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה אֶת־
מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ	הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה · לְשָׂשׂוֹן
בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ	וּלְשִׂמְחָה · לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה · לְפַרְנָסָה
לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת	וּלְכַלְכָּלָה · לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם · לִמְחִילַת
וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ	חֵטְא וְלִסְלִיחַת עָוֹן (בחדש העבור וּלְכַפָּרַת פֶּשַׁע)
בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת	כִּי בְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בָּחַרְתָּ מִכָּל־הָאֻמּוֹת ·

Voor den gewonen Shabbath:

achtig worden, opdat daarop mogen rusten Israël, die Uwen naam heiligen; geloofd zijt Gij, Eeuwige, die den Shabbath heiligt!

Voor den Shabbath waarop het Nieuwemaansfeest invalt:

en hebt hun Uwen heiligen Shabbath bekend gemaakt en voor hen de wetten der Nieuwemaansdagen vastgesteld; geloofd zijt Gij, Eeuwige, die den Shabbath en Israël en de Nieuwemaansdagen heiligt!

Schep behagen, Eeuwige, onze God, in Uw volk Israël en in hun gebed; en breng den tempeldienst terug in het binnenste van Uw huis, opdat Gij Israëls vuuroffers en hun gebed in liefde welgevallig zult aannemen, en steeds zij welgevallig de eeredienst van Uw volk Israël!

En onze oogen mogen het aanschouwen, wanneer Gij met barmhartigheid naar Tsion terugkeert; geloofd zijt Gij, Eeuwige, die Uwe heerlijke verschijning naar Tsion terugvoert!

Wij danken U, dat Gij zijt de Eeuwige, onze God en de God onzer voorouders, immer en eeuwig. De Rots van ons leven, het Schild onzer hulp zijt Gij voor alle geslachten! Wij danken U en verhalen Uwen lof voor ons leven, dat in Uwe hand is overgegeven, en voor onze zielen, die aan U zijn toevertrouwd, en voor Uwe wonderen, die elken dag met ons geschieden, en voor Uwe wonderbaarlijke weldaden, die ten allen tijde, des avonds, des morgens en des middags [op te merken] zijn; Gij, Algoede, Wiens barmhartigheid niet eindigt; Gij, Albarmhartige, Wiens genadebewijzen niet ophouden, — van oudsher hopen wij op U!

Bij de herhaling van het gebed, zegt de Gemeente, terwijl de Voorlezer מודים *zegt, het volgende:*

Wij danken U, dat Gij zijt de Eeuwige, onze God en de God onzer voorouders, de God van alle vleesch, onze Vormer, de Vormer van het Scheppingswerk; lof en dankzegging [brengen wij] Uwen grooten en heiligen naam, dat Gij ons hebt doen leven en doen voortbestaan! Zoo moogt Gij ons laten leven en ons laten voortbestaan en onze ballingen verzamelen naar de voorhoven van Uw heiligdom, om Uwe geboden in acht te nemen en Uwen wil te volbrengen en U van ganscher harte te dienen; [wij danken U ervoor] dat wij U kunnen danken; geloofd zij de God der dankzeggingen!

(*Op Chanoekka zegt men*: 'Al Hanissiem (*blz.* 36).

En voor dit alles worde Uw naam, onze Koning! steeds geloofd en verheven immer en eeuwig;

(*In de tien bekeeringsdagen*:

En schrijf in voor een goed leven al de leden van Uw verbond!)

En alle levende wezens zullen U danken, Séla! en Uwen naam in waarheid loven, o God, onze hulp en onze bijstand, Séla! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, Wiens naam „de Algoede" is en Wien het past te danken!

לשבת.

קָדְשֶׁךָ · וְיָנוּחוּ בָהּ
יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ ·
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ
הַשַּׁבָּת :

לשבת וראש חדש.

וְשַׂמֵּחַ קָדְשְׁךָ לָהֶם הוֹדַעְתָּ · וְחֻקִּי
רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם קָבָעְתָּ · בָּרוּךְ
אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי
חֳדָשִׁים :

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם · וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה
לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל
בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ ·

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר
שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן :

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא
יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
לְעוֹלָם וָעֶד · צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן
יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר ·
נוֹדֶה לְךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ ·
עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל
נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל
נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ
אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי
כָל בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת
וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל
שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ
וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ
לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְךָ
בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ ·
בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת :

נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם הַטּוֹב כִּי
לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ ·

(בחנוכה אומרים על הנסים בדף ל"ו).

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד ·

(בעשרת ימי תשובה וכתוב לְחַיִּים טוֹבִים (כָּל) בְּנֵי בְרִיתֶךָ ·)

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶלָה וִיהַלְלוּ אֶת שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ
וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת :

Bij het herhalen van het gebed zegt de Voorlezer:

Onze God en God onzer voorouders! Zegen ons met den in Uwe leer uitgesproken drievoudigen zegen, die voorgeschreven is door de hand van Uwen dienaar Mozes en uitgesproken door den mond van de priesters Aharon en zijne zonen, gelijk er gezegd is: De Eeuwige zegene u en behoede u. De Eeuwige doe Zijn aangezicht voor u lichten en zij u genadig. De Eeuwige wende Zijn aangezicht tot u en verleene u vrede!

Geef vrede, heil en zegen, gunst en genade en barmhartigheid ons en gansch Uw volk Israël; zegen, onze Vader! ons allen te samen met het licht van Uw aangezicht! Want met het licht van Uw aangezicht hebt Gij ons gegeven, Eeuwige, onze God, de leer des levens en de liefde tot genade en welwillendheid, en zegen en barmhartigheid, en leven en vrede; o, moge het goed zijn in Uwe oogen, om Uw volk Israël in elken tijd en elk uur te zegenen met Uwen vrede!

(*In de tien bekeeringsdagen*:

In het boek van leven, zegen en vrede en ruim levensonderhoud mogen wij herdacht en opgeschreven worden voor Uw aangezicht, wij zoowel als geheel Uw volk, het huis Israëls, tot een goed leven en tot vrede; geloofd zijt Gij, Eeuwige, Schepper van den vrede!)

Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die Uw volk Israël zegent met vrede.

Mijn God! bewaar mijn tong voor kwaad en mijne lippen voor het spreken van bedrog; moge mijne ziel zwijgen tegenover hen, die mij vloeken, en moge mijne ziel tegenover ieder zoo nederig zijn als het stof! Open mijn hart in Uwe leer en moge mijne ziel Uwe geboden najagen! En allen, die kwaad tegen mij beramen, o, verijdel spoedig hun plan en vernietig hunne gedachten! Doe het ter wille van Uwen naam, doe het ter wille van Uwe rechterhand, doe het ter wille van Uwe heiligheid, doe het ter wille van Uwe leer! Opdat de door U beminden gered worden, help met Uwe rechterhand en verhoor mij! Mogen tot welgevallen zijn de uitspraken van mijn mond en de overdenkingen mijns harten voor U, o Eeuwige, mijn Rots en mijn Verlosser. Hij, die vrede sticht in Zijne hoogten, Hij behoude den vrede voor ons en geheel Israël; zegt hierop: Amen!

Het zij U welgevallig, Eeuwige, onze God en God onzer voorouders, dat het heiligdom spoedig, in onze dagen herbouwd worde, en maak Uwe leer tot ons deel. En daar zullen wij U in eerbied dienen, als in de dagen van het vroege verleden en als in de jaren der oudheid. Dan zal den Eeuwige aangenaam zijn het offergeschenk van Juda en Jerusalem, als in de dagen van het vroege verleden en als in de jaren der oudheid.

בחזרת התפלה אומר הש"ץ

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל יְדֵי
משֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר :
יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ : יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ : יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם
לְךָ שָׁלוֹם : (עונים כֵּן יְהִי רָצוֹן)

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל
כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר
פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת
חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ
אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ ׃

(בעשרת ימי תשובה

בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ
בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עֹשֶׂה הַשָּׁלוֹם ׃)

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם ׃

אֱלֹהַי נְצֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי
תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה ׃ פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ
וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר
עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם ׃ עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ ׃ עֲשֵׂה לְמַעַן
יְמִינֶךָ ׃ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ ׃ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ ׃ לְמַעַן
יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי : יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי
וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי : עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא
יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן :

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה
בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ : וְשָׁם נַעַבְדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים
קַדְמֹנִיּוֹת : וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת :

Bij de herhaling van het gebed, begint de Voorlezer na מחיה המתים *aldus:*

Wij willen Uwe macht en Uwe heiligheid uitspreken, naar de wijze, waarop die uitgesproken wordt door de vergaderde heilige Serafiem, die Uwe heiligheid in het [hemelsche] heiligdom verkondigen; zooals er geschreven is door Uwen profeet: En de een riep den ander toe en zeide: (*De Gemeente:*) Heilig, heilig, heilig is de Eeuwige, Tsebaoth, Zijne heerlijkheid vervult de gansche aarde! (*De Gemeente en daarna de Voorlezer:*) Van Zijne heerlijkheid is de wereld vervuld; Zijne dienaren vragen elkander: waar is de [eigenlijke] verblijfplaats Zijner heerlijkheid? Zij, die tegenover hen staan, zeggen: geloofd! (*De Gemeente:*) Geloofd zij de heerlijkheid des Eeuwigen op hare plaats! (*De Gemeente en daarna de Voorlezer:*) Van Zijne verblijfplaats wende Hij Zich in barmhartigheid en begenadige het volk, dat des morgens en des avonds de eenheid van Zijn naam uitspreekt, en steeds elken dag tweemaal met liefde zegt: Hoor! (*De Gemeente:*) Hoor, Israël! de Eeuwige, onze God, de Eeuwige is eenig! (*De Gemeente en daarna de Voorlezer:*) Eenig is Hij, onze God, Hij is onze Vader, Hij is onze Koning, Hij is onze Helper; moge Hij in Zijne barmhartigheid ons ten tweedenmale voor de oogen van al, wat leeft, laten hooren: om U tot God te zijn! (*De Gem.:*) Ik ben de Eeuwige, uw God!

Op eenen Shabbath, waarop Ofan *gezegd is, wordt een der onderstaande met* Elohéchem *beginnende stukken hier ingevoegd.* *)

(*De Voorlezer:*) En in Uwe heilige woorden is aldus geschreven: (*De Gem. en daarna de Voorl.:*) De Eeuwige zal dan in eeuwigheid regeeren, Uw God, o Tsion, door alle geslachten; Halleloe-jah!

(*De Voorlezer:*) Alle geslachten door willen wij Uwe grootheid verkondigen en in alle eeuwigheid Uwe heiligheid uitspreken, en Uw lof, o onze God, zal nimmer uit onzen mond wijken tot in eeuwigheid, want een groote en heilige God en Koning zijt Gij; geloofd zijt Gij, Eeuwige, heilige God! (*in de tien bekeeringsdagen:* heilige Koning).

---

*) *Op den Shabbath, waarop het Nieuwemaansfeest invalt:*

Uw God late Zijne zon stralen in het zevenvoud van hare kracht, moge de maan bij hare vernieuwing stralen gelijk de zon; [1]) dan moge de Nieuwemaansdag, als hij weder heilig verklaard wordt, opnieuw zijne verzoenende werking doen, zoodat die dag weder zijne functie verricht en men aanschouwt de heiligheid van Gods Majesteit, op elken terugkeerenden Nieuwemaansdag en op elken nieuwen Shabbathdag. — (*De Voorlezer*: En in Uwe heilige woorden enz.)

Op een Shabbath, waarop eene besnijdenis plaats heeft:

Uw God ben Ik, Ik gedenk het verbond [der besnijdenis]; zie, Ik zend voor Israëls rest hem, [den profeet Elia, den bondsengel] die eens zich schuil hield in het dal Kerieth [2]), (die voor zich uit alles schoonvegen en moedwil uitroeien zal;) om heil en vrede te verkondigen op het einde der dagen; dan mogen allen, met wie het verbond is gesloten, weten, dat Hij het is, die verkondigt aan Tsion: Uw God regeert, gij glansrijk stralende! — (*De Voorlezer:* En in Uwe heilige woorden enz.)

הש"ץ חוזר התפלה בקול, ואומר קדושת **נעריצך**.

נַעֲרִיצְךָ וְנַקְדִּישְׁךָ כְּסוֹד שִׂיחַ שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ הַמַּקְדִּישִׁים שִׁמְךָ
בַּקֹּדֶשׁ כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ · וְקָרָא זֶה אֶל זֶה
וְאָמַר · קו"ח קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ
כְּבוֹדוֹ : ח' כְּבוֹדוֹ מָלֵא עוֹלָם מְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לָזֶה אַיֵּה
מְקוֹם כְּבוֹדוֹ לְעָמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ : קו"ח בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ
מִמְּקוֹמוֹ : ח' מִמְּקוֹמוֹ הוּא יֶפֶן בְּרַחֲמִים וְיָחוֹן עַם הַמְיַחֲדִים
שְׁמוֹ עֶרֶב וָבֹקֶר בְּכָל יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה שְׁמַע אוֹמְרִים :
קו"ח שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד : ח' אֶחָד הוּא אֱלֹהֵינוּ
הוּא אָבִינוּ הוּא מַלְכֵּנוּ הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ · וְהוּא יַשְׁמִיעֵנוּ בְּרַחֲמָיו
שֵׁנִית לְעֵינֵי כָל־חָי לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים : קו"ח אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם :

בשבתות שאומרים **אופן** מוסיפים כאן **אלהיכם** (הנדפסים למטה).

ח' וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר : קו"ח יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ
צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ :

חזן לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ
מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה ·
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ : (בעשי"ת הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ :)

לשבת ראש חדש.

אֱלֹהֵיכֶם יַזְרִיחַ שִׁמְשׁוֹ · שִׁבְעָרַתַיִם כִּגְבוּרָתוֹ · הַיִּרְחַ בְּהִתְחַדְּשׁוֹ · כַּשֶּׁמֶשׁ
זְרִיחָתוֹ · וְהַחֹדֶשׁ בְּהִתְקַדְּשׁוֹ · לְחַדֵּשׁ בַּפָּרָתוֹ · דָּת הַיּוֹם לְשַׁמְּשׁוֹ ·
חֲזוֹת קְדֻשַּׁת שְׁכִינָתוֹ · מְהֵי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ · וּמְהֵי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ : הש"ץ ובדברי קדשך

לשבת ברית מילה.

אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי זוֹכֵר הַבְּרִית · הִנֵּה אָנֹכִי שׁוֹלֵחַ לִשְׁאֵרִית · אֶת־נִסְתָּר בְּנַחֵל
בְּרִית · (וּפִנָּה לְפָנַיו וְזָדוֹן יִכְרֵית) · לְבַשֵּׂר טוֹב וְשָׁלוֹם בְּאַחֲרִית · יֵדְעוּ
זֹאת כָּל־בְּרוּיֵי בְרִית · אוֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהַיִךְ וְהוֹרִית : הש"ץ ובדברי קדשך

---

[1]) Vgl. Jes. 30,26; waar voor de toekomst aan de hemellichamen grootere glans wordt toegezegd. Vgl. Jes. 66,23. [2]) Vgl. I Kon. 17,3.

De Voorlezer vervolgt de herhaling van het gebed en zegt Kaddiesh Thithkabbal; daarna wordt het gebed aldus voortgezet:

Niemand is als onze God, niemand is als onze Heer, niemand is als onze Koning, niemand is als onze Helper! Wie is als onze God, wie is als onze Heer, wie is als onze Koning, wie is als onze Helper? Laat ons danken onzen God, laat ons danken onzen Heer, laat ons danken onzen Koning, laat ons danken onzen Helper! Geloofd zij onze God, geloofd zij onze Heer, geloofd zij onze Koning, geloofd zij onze Helper! Gij zijt onze God, Gij zijt onze Heer, Gij zijt onze Koning, Gij zijt onze Helper! — Gij zijt het, voor Wien onze voorouders het reukwerk van specerijen in rook deden opgaan!

De samenstelling van het reukwerk: balsem, zeenagel, galbanum en wierook ieder tot een gewicht van 70 Mané. Mirre en kassia, halm-dunne nardus en saffraan, ieder tot een

---

Op den Shabbath, waarop de afdeeling Beréshieth *gelezen wordt*:

Uw God zal eens Zijnen dienaar [Israël] verstand schenken, dan zal Zijn zetel gevestigd zijn als van den beginne; Hij zal de stad op hare puinhoopen herbouwen en het paleis [den tempel] herstellen en [den breuk van] Zijn altaar heelen om de plaats der plengoffers te herstellen; zal de maagd van Israël vrijlating toeroepen, zoodat zij vrij zal zijn; zie, dan zal de kracht van Zijn toorn Zijne tegenstanders verstrooien als met een alles tot zwijgen brengenden, scherpen wind, en zal Hij regeeren over het volk, dat den Shabbath der wereldschepping in acht neemt. — (*De Voorlezer*: En in Uwe heilige woorden enz.)

Op den Shabbath van het Inwijdingsfeest:

Uw God zendt eens Zijnen gezalfde, die zich siert met den gordel van rechtvaardigheid en trouw; die den booswicht doodt door den staf van zijnen mond, den vijand te gronde richt; [1]) zoodat men wegens de wonderen geheel Hallel zal uitspreken, daar men ['Esau] thans den jongeren broeder [Jakob-Israël] niet meer tot slaaf maakt; nieuwe kennis doet Hij dan ontstaan, zoodat men zijn oor neigt om te luisteren en het niet meer zwaar maakt [om niet te hooren] [2]); den glans van het bekoorlijke heilige gebied zal Hij herstellen en ons ten deel doen vallen, dan zullen wij zingen den psalm van David tot inwijding van den tempel. — (*De Voorlezer*: En in Uwe heilige woorden enz.)

Op den Shabbath na den 9den Ab:

Uw God zal ten tweeden male Zijne hand uitstrekken om uwe verstrooiden te verzamelen; zal den tijd verhaasten, waarop men zal zeggen: „gaat heen uit uwe boeien!" Hij zal Zijnen bondsengel [Elia] zenden om uw hart [tot Hem] terug te brengen [3]); baant voor hem den weg, zoodat de kromming tot een rechten weg wordt, — en Hij zal u naar Zijne stad verzamelen; gij, die den Shabbath in acht neemt, hij is een verbond tusschen Hem en u; looft Zijnen naam en gunt u geen zwijgen; zoo waar Zijn heilig aandenken leeft! „troost," spreekt eens uw God; „want Ik ben uw Koning en zal over u regeeren!" — (*De Voorlezer*: En in Uwe heilige woorden enz.)

---

[1]) Vgl. Jesaja 11,4—8. [2]) Vgl. Jes. 6,10. [3]) Vgl. Mal'achi 3,23 en 24.

אחר התפלה אומר קדיש תתקבל ואז אומרים אין כאלהינו.

אֵין כֵּאלֹהֵינוּ · אֵין כַּאדוֹנֵינוּ · אֵין כְּמַלְכֵּנוּ · אֵין כְּמוֹשִׁיעֵנוּ :
מִי כֵאלֹהֵינוּ · מִי כַאדוֹנֵינוּ · מִי כְמַלְכֵּנוּ · מִי כְמוֹשִׁיעֵנוּ :
נוֹדֶה לֵאלֹהֵינוּ · נוֹדֶה לַאדוֹנֵינוּ · נוֹדֶה לְמַלְכֵּנוּ · נוֹדֶה
לְמוֹשִׁיעֵנוּ : בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ · בָּרוּךְ אֲדוֹנֵינוּ · בָּרוּךְ מַלְכֵּנוּ ·
בָּרוּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ : אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ · אַתָּה הוּא אֲדוֹנֵינוּ · אַתָּה
הוּא מַלְכֵּנוּ · אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ : אַתָּה הוּא שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ
לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים :
פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת הַצָּרִי וְהַצִּפֹּרֶן וְהַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה · מִשְׁקַל
שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה · מֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם

לשבת בראשית.

אֱלֹהֵיכֶם יַשְׁכִּיל עַבְדּוֹ יִכּוֹן כִּסְאוֹ בְּמֵרֹאשִׁית · הָעִיר עַל תִּלָּהּ יִבְנֶה וְאַרְמוֹן
יָשִׁית · וּמִזְבְּחוֹ יִרְפָּא וּמְקוֹם נִפּוּדְ לְהָשִׁית · דְּרוֹר יִקְרָא לָעִבְרִיָּה
הֱיוֹתָהּ חָפְשִׁית · הִנֵּה חָזֵק זָעַמּוֹ כָּקָמָיו יָפִיץ חֲרִישִׁית · יִמְלֹךְ עַל עַם שׁוֹמֵר
שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית : הש"ץ וברבורי קדיש

לשבת תנוכה.

אֱלֹהֵיכֶם יִשְׁלַח מְשִׁיחוֹ אֵזוֹר צֶדֶק וְהָאֱמוּנָה יַרְכִּיד · הָרָשָׁע יָמִית בְּשֶׁבֶט פִּיו
אוֹיֵב יַאֲכִיד · וְעַל הַנִּסִּים הַלֵּל לִגְמוֹר צָעִיר מֵהַעֲכִיד · דֵּעָה חֲדָשָׁה
יְחַדֵּשׁ הַטּוֹת אָזֶן מֵהַכְבִּיד · הַדַּר חֶמְדַּת זְבוּל קֹדֶשׁ יְקוֹמֵם וַיַּזְכִּיד · וְנָשִׁיר
מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד : הש"ץ וברבורי קדיש

לשבת נחמו.

אֱלֹהֵיכֶם יוֹסִיף יָדוֹ לְקַבֵּץ נְפוּצוֹתֵיכֶם · הָעֵת יָחִישׁ לֵאמֹר צְאוּ מֵאֲסוּרֵיכֶם ·
וּמַלְאַךְ בְּרִיתוֹ יִשְׁלַח לְהָשִׁיב לְכַבְכֶם · דַּרְכּוֹ פַּנּוּ וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר
וּלְעִירוֹ יַקְבְּצֶכֶם · הַשּׁוֹמְרִים שַׁבָּת בְּרִית הִיא בֵּינוֹ וּבֵינֵיכֶם · בָּרְכוּ שְׁמוֹ וְאַל
תִּתְּנוּ דָּמִי לָכֶם · חַי זֶבֶר קָדְשׁוֹ נַחֲמוּ יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם · כִּי אֲנִי הוּא מַלְכֶּכֶם
וְאֶמְלֹךְ עֲלֵיכֶם : הש"ץ וברבורי קדיש

gewicht van 16 Mané. Costus 12 Mané, specerijbast drie, en kaneel 9 Mané. Loog van Carshiena 9 Kab, wijn van Cyprus drie Sea en drie Kab; en indien men geen wijn van Cyprus heeft, neemt men zeer ouden witten wijn. Zout van Sedom een vierde (van een Kab), een weinig van het kruid Ma'alé 'Ashan (dat den rook doet opstijgen). Rabbie Nathan zegt: ook een weinig hars van den Jordaan. — Indien men er honig heeft ingedaan, heeft men het ongeschikt gemaakt voor offergebruik; en indien men een van al zijne specerijsoorten er aan laat ontbreken, is men den dood schuldig. Rabban Shim'on, de zoon van Gamlieël, zegt: de balsem is niet anders, dan de hars, die van den balsemstruik afdruipt. — De loog van Carshiena dient om daarmede den zeenagel af te spoelen, opdat deze schoon zij. De wijn van Cyprus dient om daarin den zeenagel te weeken, opdat hij sterk van geur zal zijn. Hiervoor zoude immers ook urine geschikt zijn? doch men brengt uit eerbied geen urine in het voorhof.

De liederen, die de Levieten zeiden in den tempel: op den eersten dag [der week] zeiden zij [Psalm 24, die begint met de woorden:] „Den Eeuwige behoort de aarde en wat haar vult, de wereld en die haar bewonen!" Den tweeden dag zeiden zij [Psalm 48]: „Groot is de Eeuwige en zeer geprezen in de stad van onzen God, Zijnen heiligen berg!" Den derden dag zeiden zij [Psalm 82]: „God plaatst zich in de gemeente Gods, te midden van rechters houdt Hij gericht!" Den vierden dag zeiden zij [Psalm 94]: „God der wraakneming, Eeuwige, God der wraakneming, doe Uwen glans stralen!" Den vijfden dag zeiden zij [Psalm 81]: „Laat jubeltoon klinken voor God, onze Sterkte; juicht voor den God van Jakob!" Den zesden dag zeiden zij [Psalm 93]: „De Eeuwige is nu Koning, heeft Zich met hoogheid bekleed, bekleed heeft Zich de Eeuwige, met macht Zich omgord; nu staat ook vast de wereld, wankelt niet meer!" Op Shabbath zeiden zij [Psalm 92]: „Zangpsalm voor den Shabbathdag"; een zangpsalm namelijk ook voor de toekomst, die komen zal, voor den dag, die geheel Shabbath en rust zal zijn, voor het eeuwige leven!

Rabbie Eli'ezer zeide uit naam van Rabbie Chaniena: de leerlingen der wijzen [de wetgeleerden] vermeerderen den vrede in de wereld, want er is gezegd: Indien al uwe zonen leerlingen des Eeuwigen zijn, dan zal groot zijn de vrede uwer zonen; lees [verklaar] niet: BOnajich (uwe zonen), maar BOUnajich (uwe opbouwers). Groote vrede [valt ten deel] aan hen, die Uwe leer beminnen, hun ligt geen struikelblok in den weg. Vrede heersche binnen uwe muur, welvaart in uwe paleizen!

מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׂה עָשָׂר מָנֶה · הַקְּשֻׁטִ שְׁנֵים עָשָׂר ·
וְקִלּוּפָה שְׁלֹשָׁה · וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה · בְּרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה
קַבִּין · יֵין קַפְּרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא · וְאִם אֵין לוֹ יֵין
קַפְּרִיסִין מֵבִיא חֲמַר חִוָּרָן עַתִּיק : מֶלַח סְדוֹמִית רְבַע (הַקָּב)
מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא · רַבִּי נָתָן אוֹמֵר אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל־
שֶׁהוּא · וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ · אִם חִסַּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ
חַיָּב מִיתָה : רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר · הַצָּרִי אֵינוֹ אֶלָּא
שָׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף : בְּרִית כַּרְשִׁינָה שֶׁשָּׁפִין בָּהּ אֶת
הַצִּפָּרֶן · כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה : יֵין קַפְּרִיסִין שֶׁשּׁוֹרִין בּוֹ אֶת הַצִּפָּרֶן
כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה : וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין
מֵי רַגְלַיִם בָּעֲזָרָה מִפְּנֵי הַכָּבוֹד :

סוף מס׳ תמיד ומס׳ סופרים פי״ת.

הַשִּׁיר שֶׁהַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ : בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן
הָיוּ אוֹמְרִים · לַיְיָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיוֹשְׁבֵי בָהּ :
בַּשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִים · גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר
קָדְשׁוֹ : בַּשְּׁלִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים · אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב
אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט : בָּרְבִיעִי הָיוּ אוֹמְרִים · אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת
הוֹפִיעַ : בַּחֲמִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים · הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ
לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב : בַּשִּׁשִּׁי הָיוּ אוֹמְרִים · יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ
יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט : בַּשַּׁבָּת הָיוּ אוֹמְרִים ·
מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת : מִזְמוֹר שִׁיר לֶעָתִיד לָבֹא · לְיוֹם
שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים :

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא · תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים
שָׁלוֹם בָּעוֹלָם · שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְיָ וְרַב שְׁלוֹם
בָּנָיִךְ · אַל תִּקְרָא בָּנַיִךְ אֶלָּא בּוֹנָיִךְ : שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי
תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל : יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ :

Ter wille van mijne broeders en mijne vrienden wil ik u den vrede wenschen! Ter wille van het huis van den Eeuwige, onzen God, wil ik goeds voor u afbidden! De Eeuwige geve Zijn volk macht, de Eeuwige zegene Zijn volk met vrede!

Op ons rust de plicht den Heer van het heelal te prijzen, te verheerlijken den Vormer van het Scheppingswerk, dat Hij ons niet heeft doen worden gelijk de volkeren der landen en ons niet heeft gelijkgesteld met de geslachten der aarde, dat Hij namelijk ons deel niet heeft doen gelijken op het hunne, en ons lot op dat van hunne menigte [1]). — Wij immers knielen en werpen ons neder en spreken onzen dank uit voor den Koning aller Koningen, den Heilige, geloofd zij Hij, — die den hemel uitspant en de aarde grondvest, Wiens heerlijke verblijfplaats is in den hemel van boven, en Wiens machtige verschijning in de hoogste hoogten is. Hij is onze God, niemand anders; onze Koning in waarheid, er is geen buiten Hem; gelijk in Zijne leer geschreven is: en gij zult heden weten en u ter harte nemen, dat de Eeuwige God is in den hemel boven, en op aarde beneden, niemand anders!

Daarom hopen wij op U, Eeuwige, onze God, om spoedig de heerlijkheid Uwer macht te mogen aanschouwen, dat Gij de gruwelijke schijngoden zult doen verdwijnen van de aarde en de nietswaardige afgoden zullen worden uitgeroeid, zoodat Gij de wereld volmaakt doet zijn door de heerschappij des Almachtigen en alle vleeschelijke wezens Uwen naam aanroepen; dat Gij tot U richt alle booswichten der aarde, zoodat erkennen en weten alle bewoners der wereld, dat voor U zich behoort te buigen elke knie, bij U behoort te zweren elke tong! Mogen zij voor U, Eeuwige, onze God, knielen en nedervallen en de majesteit van Uwen heerlijken naam erkennen, en mogen allen op zich nemen het juk Uwer regeering, zoodat Gij Koning over hen zijt, spoedig voor eeuwig en immer! Want U behoort de regeering en tot in eeuwige tijden zult Gij in heerlijkheid Koning zijn; gelijk in Uwe leer geschreven is: „De Eeuwige zal regeeren immer en eeuwig." En er is gezegd: „Dan zal de Eeuwige Koning zijn over de geheele aarde, op dien dag zal de Eeuwige eenig zijn en Zijn naam eenig!"

Hier wordt door iemand, die een zijner beide ouders verloren heeft,
Kaddiesh *gezegd.*

En nu, moge de kracht van mijn Heer zich groot toonen, gelijk Gij gesproken hebt, zeggende: —
Gedenk Uwe barmhartigheid, o Eeuwige, en Uwe genadebewijzen, want sinds alle eeuwigheid zijn zij.

Moge Zijn groote naam in zijne grootheid en heiligheid erkend worden in de wereld, die Hij naar Zijnen wil geschapen heeft;

לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־נָּא שָׁלוֹם בָּךְ : לְמַעַן בֵּית־יְיָ אֱלֹהֵינוּ
אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ : יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַּשָּׁלוֹם :

עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן הַכֹּל לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית שֶׁלֹּא
עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת וְלֹא שָׂמָנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה שֶׁלֹּא
שָׂם חֶלְקֵנוּ כָּהֶם וְגוֹרָלֵנוּ כְּכָל הֲמוֹנָם · וַאֲנַחְנוּ כּוֹרְעִים
וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ
הוּא שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אֶרֶץ וּמוֹשַׁב יְקָרוֹ בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל
וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים : הוּא אֱלֹהֵינוּ אֵין עוֹד · אֱמֶת
מַלְכֵּנוּ אֶפֶס זוּלָתוֹ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתוֹ וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל
לְבָבֶךָ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת
אֵין עוֹד :

עַל כֵּן נְקַוֶּה לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ · לִרְאוֹת מְהֵרָה בְּתִפְאֶרֶת עֻזֶּךָ
לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים מִן הָאָרֶץ וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת יִכָּרֵתוּן · לְתַקֵּן
עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי וְכָל בְּנֵי בָשָׂר יִקְרְאוּ בִשְׁמֶךָ · לְהַפְנוֹת
אֵלֶיךָ כָּל רִשְׁעֵי אָרֶץ · יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תֵּבֵל · כִּי לְךָ
תִכְרַע כָּל בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל לָשׁוֹן : לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ
וְיִפֹּולוּ · וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יָקָר יִתֵּנוּ · וְיַקְבְּלוּ כֻלָּם אֶת עוֹל
מַלְכוּתֶךָ · וְתִמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד · כִּי הַמַּלְכוּת
שֶׁלְּךָ הִיא · וְלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד · כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ
יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד : וְנֶאֱמַר וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ
בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד :

קדיש יתום.

וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר :
זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה :
יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא בְּעָלְמָא דִּי־בְרָא כִרְעוּתֵהּ

[1]) Vgl. Jeremia 10,19: „Niet als dezen is het deel van Jakob, want [zijn God] is de Schepper des heelals."

moge Hij Zijn koninkrijk weder vestigen tijdens uw leven en in uwe dagen en tijdens het leven van gansch het huis Israël's, spoedig, in nabijzijnden tijd; zegt: Amen!

Gemeente: Amen! Zijn groote naam worde gezegend immer en in alle eeuwigheid!

Gezegend en geprezen en geroemd en verhoogd en verheven en verheerlijkt en vereerd en geloofd zij de naam van den Heilige, geloofd zij Hij, — verre boven alle zegeningen en liederen, lofzangen en vertroostingen, die in de wereld worden uitgesproken; zegt: Amen! *)

Gemeente: De naam des Eeuwigen zij geloofd, van nu tot in eeuwigheid!

Moge van uit den hemel groote vrede en leven komen over ons en over gansch Israël; en zegt: Amen!

Gemeente: Mijne hulp gaat uit van den Eeuwige, den Maker van hemel en aarde!

Hij, die vrede sticht in Zijne hoogten, Hij behoude den vrede over ons en over gansch Israël; en zegt: Amen!

(Te Amsterdam wordt het lied van Gods eenheid en dat van Zijne heerlijkheid, benevens Psalm 92 onmiddellijk na het morgengebed vóór de Thoralezing voorgedragen).

Zang op Gods Eenheid.

Toen [bij de Schepping] rusttet Gij op den zevenden dag, daarom hebt Gij den Shabbathdag gezegend.

Voor al, wat Gij geschapen hebt, wordt U lof gebracht; Uwe vromen zegenen U ten allen tijde:

„Geloofd zij de Eeuwige, die deze allen gevormd heeft, de levende God en Koning der eeuwigheid!"

Want van oudsher rust op Uwe dienaren de volheid van Uwe barmhartigheid en genadebewijzen.

---

*) *Bij Kaddiesh-Derabbanan wordt het volgende ingevoegd*:

Voor Israël en voor de geleerden en voor hunne leerlingen en de leerlingen hunner leerlingen, alsook voor allen, die zich met de heilige Leer bezighouden, hetzij in deze plaats of op andere plaatsen, — voor hen (en voor U) moge beschikt worden veel vrede, gunst en genade en barmhartigheid en lang leven, en overvloedig levensonderhoud en verlossing, vanwege hunnen Vader, die in den hemel is; en zegt: Amen!

וַיַּמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל
בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ

קהל אָמֵן · יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדַּר וְיִתְעַלֶּה
וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא (בעשי"ת וּלְעֵלָּא) מִן כָּל
בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא
וְאִמְרוּ אָמֵן : *)

קהל יְהֵי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם :

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְחַיִּים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל
וְאִמְרוּ אָמֵן :

קהל עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל
וְאִמְרוּ אָמֵן :

(בק"ק אמשטרדם יע"א אומרים אחר קדיש תתקבל קדם הוצאת ספר תורה
שיר היחוד ושיר הכבוד ומזמור של יום).

שיר היחוד.

אָז בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי נָחְתָּ · יוֹם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן בֵּרַכְתָּ :
וְעַל כָּל־פְּעַל תְּהִלָּה עָרוֹכָה · חֲסִידֶיךָ בְּכָל־עֵת יְבָרְכוּכָה :
בָּרוּךְ יְיָ יוֹצֵר כֹּלָם · אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם :
כִּי מֵעוֹלָם עַל עֲבָדֶיךָ · רוֹב רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ :

---

*) כשאומרים קדיש דרבנן אחר הלמד מוכיפים זה.

עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבָּנָן וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל־תַּלְמִידֵי
תַלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל־מָן דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא דִי בְאַתְרָא הָדֵין
וְדִי בְכָל־אֲתַר וַאֲתַר יְהֵא לְהוֹן (וּלְכוֹן) שְׁלָמָא רַבָּא חִנָּא
וְחִסְדָּא וְרַחֲמִין וְחַיִּין אֲרִיכִין וּמְזוֹנָא רְוִיחָא וּפָרְקָנָא מִן קֳדָם
אֲבוּהוֹן דִּי בִשְׁמַיָּא וְאִמְרוּ אָמֵן : יהא שלמא וכו׳

Reeds in Egypte zijt Gij begonnen bekend te maken, dat Gij verre verheven zijt

boven alle goden; toen Gij groote strafoefeningen richttet tegen hen en hunne goden!

Toen Gij vervolgens de Schelfzee kliefdet, zag Uw volk de groote macht, en vreesden zij!

Gij leiddet Uw volk, waardoor Gij U een roemrijken naam vestigdet, en Uw grootheid toondet!

En Gij spraakt met hen van uit den hemel, toen dropen ook de wolken van water. [1])

Gij kendet hun gaan in de woestijn, in een woest land, waar geen mensch was doorgetrokken.

Gij verdreeft vele volkeren en natiën, wier land zij veroverden met de moeitevol verworven rijkdommen der volken,

Opdat zij in acht zouden nemen de wetten en leeringen, de uitspraken des Eeuwigen, reine gezegden!

Zij verlustigden zich in vette weide, en uit den harden rotssteen vloeiden oliestroomen. —

Toen zij nu rust kregen [van hunne vijanden], bouwden zij Uwe heilige stad en sierden haar met Uw heiligdom;

En Gij spraakt: „Hier wil Ik gevestigd blijven tot in lengte van dagen; haar voedsel zal Ik zegenen!"

Want daar offert men rechtvaardige offers, ook Uwe priesters kleeden zich in rechtvaardigheid!

En het huis van Levie zingt lieflijke liederen U ter eere, zij jubelen en zij zingen!

Het huis Israëls, en allen, die den Eeuwige vreezen, vereeren en danken Uwen naam, o Eeuwige!

Gij hebt dus den vroegeren geslachten in hooge mate welgedaan; o, bewijs ook den lateren zulke weldaden!

O Eeuwige! verblijd U toch over ons, gelijk Gij U verblijd hebt over onze voorouders,

Zoodat Gij ons vermeerdert en weldoet; dan zullen wij U eeuwig danken, dat Gij weldaden bewijst!

O Eeuwige! herbouw spoedig Uwe stad; over haar toch is Uw naam genoemd!

Doe daarin Davids hoorn weder ontspruiten; en zetel Gij, o Eeuwige! voor altijd in haar midden!

Dan zullen wij daar wederom rechtvaardige offers slachten en zal, als in de dagen der oudheid, een U aangenaam meeloffer worden gebracht!

En zegen Uw volk door hun Uw aangezicht te doen lichten, want zij verlangen Uwen wil te volbrengen!

Volvoer dan met welgevallen ons verlangen; zie toch op ons allen, uw volk, [met liefde] neder!

Ons hebt Gij uitverkoren om een volk te zijn, dat Uw eigendom is; moge dan Uw zegen rusten op Uw volk, Séla!

---

[1]) Vgl. Ps. 68,9.

וּבְמִצְרַיִם הַחְלוֹתָ לְהוֹדִיעַ כִּי מְאֹד נַעֲלֵיתָ
עַל כָּל אֱלֹהִים · בַּעֲשׂוֹת בָּהֶם שְׁפָטִים גְּרֹלִים וּבֵאלֹהֵיהֶם :

בְּבָקְעֲךָ יַם סוּף עַמְּךָ רָאוּ הַיָּד הַגְּדוֹלָה וַיִּירָאוּ :
נִהַגְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לְךָ שֵׁם תִּפְאֶרֶת · לְהַרְאוֹת גְּדֻלָּךְ :

וְרִבַּרְתָּ עִמָּם מִן הַשָּׁמַיִם · וְגַם הֶעָבִים נָטְפוּ מָיִם :
יָדְעָתָּ לָכֶתֶם בַּמִּדְבָּר · בְּאֶרֶץ צִיָּה אִישׁ לֹא עָבָר :

תַּתָּה לַעַמְּךָ דְגַן שָׁמַיִם · וְכֶעָפָר שְׁאֵר וּמְצוּר מָיִם :
תְּגָרֵשׁ גּוֹיִם רַבִּים עַמִּים · יֵרְשׁוּ אַרְצָם וַעֲמַל לְאֻמִּים :

בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקִּים וְתוֹרוֹת · אִמְרוֹת יְיָ אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת :
וַיִּתְעַדְּנוּ בְּמַרְעֶה שָׁמֵן · וּמֵחֲלֹמִישׁ צוּר פַּלְגֵי שָׁמֶן :

בְּנוּהָם בָּנוּ עִיר קָדְשֶׁךָ · וַיָּפָארוּ בֵּית מִקְדָּשֶׁךָ :
וַתֹּאמֶר פֹּה אֵשֵׁב לְאוֹרֶךְ יָמִים · צֶדֶק בָּרֶךְ אֲבָרֶךְ :

כִּי שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק · אַף כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק :
וּבֵית הַלֵּוִי נְעִימוֹת יְזַמְּרוּ לָךְ · יִתְרוֹעֲעוּ אַף יָשִׁירוּ :

בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיִרְאֵי יְיָ · יְכַבְּדוּ וְיוֹדוּ שִׁמְךָ יְיָ :
הֻטְּבוֹתָ מְאֹד לָרִאשׁוֹנִים · כֵּן תֵּיטִיב גַּם לָאַחֲרוֹנִים :

יְיָ תָּשִׁישׁ נָא עָלֵינוּ · כַּאֲשֶׁר שָׂשְׂתָּ עַל אֲבוֹתֵינוּ :
אוֹתָנוּ לְהַרְבּוֹת וּלְהֵטִיב · וְנוֹדֶה לְךָ לְעוֹלָם כִּי תֵיטִיב :

יְיָ תִּבָּנֶה עִירְךָ מְהֵרָה · כִּי עָלֶיהָ שִׁמְךָ נִקְרָא :
וְקֶרֶן דָּוִד תַּצְמִיחַ בָּהּ · וְתִשְׁכּוֹן לְעוֹלָם יְיָ בְּקִרְבָּהּ :

זִבְחֵי צֶדֶק שָׂמָה נִזְבָּחָה · וְכִימֵי קֶדֶם תֶּעֱרַב מִנְחָה :
וּבָרֵךְ עַמְּךָ בְּאוֹר פָּנֶיךָ · כִּי חָפַצְתָּ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ :

וּבִרְצוֹנְךָ תַּעֲשֶׂה חֶפְצֵנוּ · הַפֵּט נָא עַמְּךָ כָּלָנוּ :
בְּחַרְתָּנוּ הֱיוֹת לְךָ לְעַם סְגֻלָּה · וְעַל עַמְּךָ בֵּרַכְתָּךְ פֶּלָה :

Dan zullen wij steeds Uwen lof verhalen en Uwen roemrijken naam loven!

Moge dan Uw volk met Uwen zegen gezegend worden, want wie Gij zegent, is in waarheid gezegend!

En ik, zoolang ik besta, zal ik mijnen Schepper loven, Hem zegenen, zoolang de dagen van mijn levenstaak duren!

Gezegend zij de naam des Eeuwigen in eeuwigheid, van eeuwigheid tot eeuwigheid!

Gelijk er geschreven is: Geloofd zij de Eeuwige, de God van Israël, van eeuwigheid tot eeuwigheid! — en het gansche volk zeide: „amen" en prees des Eeuwigen daden. Toen hief Daniël aan en zeide: De naam Gods zij geloofd van eeuwigheid tot eeuwigheid, Hij, Wien alle wijsheid en kracht is! En er is gezegd: Toen zeiden de Levieten Jeshoea', Kadmiël, Banie, Chashawneja, Sherebja, Hodija, Shebanja, Pethachja: Welaan, looft den Eeuwige, uwen God, van eeuwigheid tot eeuwigheid, en men love Uwen heerlijken naam, die verheven is boven alle zegening en lof!" En er is gezegd: Geloofd zij de Eeuwige, de God van Israël, van eeuwigheid tot eeuwigheid; en het geheele volk zeide: „amen! Halleloe-jah!" En er is gezegd: En David loofde den Eeuwige ten aanzien der gansche vergadering, en David zeide: Geloofd zijt Gij, Eeuwige, God van onzen vader Israël, van eeuwigheid tot eeuwigheid!

Zang op Gods Heerlijkheid.

(Dit stuk wordt bij geopende Arke voorgedragen).

Sommigen zeggen vooraf de volgende verzen: Ps. 24,7—10.

Heft op, gij poorten! uw hoofden, verheft u, gij overoude toegangen, opdat binnenkome de Koning der heerlijkheid! Wie is de koning der heerlijkheid? De Eeuwige, onoverwinnelijk en machtig, de Eeuwige, een held in den strijd! Heft op, gij poorten! uw hoofden, en verheft u, gij overoude toegangen, opdat binnenkome de Koning der heerlijkheid! Wie is Hij, de Koning der heerlijkheid? De Eeuwige, Tsebaoth, Hij is de Koning der heerlijkheid! Séla!

Lieflijke zangen wil ik uiten, liederen wil ik samenstellen; want naar U smacht mijne ziel!

Mijne ziel verlangt naar de beschermende schaduw van Uw hand; te kennen al Uw verborgen plannen.

Telkens wanneer ik over Uwe heerlijkheid spreek, klopt mijn hart van verlangen naar Uwe liefdeblijken.

Daarom spreek ik van Uwe voortreffelijkheid, en verheerlijk Uwen naam met liefdezangen.

וְתָמִיד נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ · וְנִהַלֵּל לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ :
וּמְבָרְכָתְךָ עַמְּךָ יְבָרֵךְ · כִּי אֵת כָּל אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ :
וַאֲנִי בְּעוֹדִי אֲהַלְלָה בוֹרְאִי · וַאֲבָרֲכֵהוּ כָּל יְמֵי צְבָאִי :
יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ לְעוֹלָם · מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם :

בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם · וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַיְיָ : עֲנָה דָנִיֵּאל וְאָמַר לֶהֱוֵא שְׁמֵהּ דִּי־אֱלָהָא מְבָרַךְ מִן־עָלְמָא וְעַד־עָלְמָא דִּי חָכְמְתָא וּגְבוּרְתָּא דִּי־לֵהּ הִיא : וְנֶאֱמַר, וַיֹּאמְרוּ הַלְוִיִּם יֵשׁוּעַ וְקַדְמִיאֵל בְּנֵי חֲשַׁבְנְיָה שֵׁרֵבְיָה הוֹדִיָּה שְׁבַנְיָה פְּתַחְיָה קוּמוּ בָּרְכוּ אֶת־יְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם עַד הָעוֹלָם וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ וּמְרוֹמָם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה : וְנֶאֱמַר, בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן הַלֵּלוּיָהּ : וְנֶאֱמַר יְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת־יְיָ לְעֵינֵי כָּל הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם :

שיר הכבוד.

כשפותחים ארון הקדש לאנעים זמירות יש לומר ארבע פסוקים אלו.

שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד :
מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ עִזּוּז וְגִבּוֹר יְיָ גִּבּוֹר מִלְחָמָה :
שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד :
מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה :

אַנְעִים זְמִירוֹת וְשִׁירִים אֶעֱרוֹג · כִּי אֵלֶיךָ נַפְשִׁי תַעֲרוֹג :
נַפְשִׁי חָמְדָה בְּצֵל יָדֶךָ · לָדַעַת כָּל־דָּז סוֹדֶךָ :
מְדֵי דַבְּרִי בִּכְבוֹדֶךָ · הוֹמָה לִבִּי אֶל דּוֹדֶיךָ :
עַל בֵּן אֲדַבֵּר בְּךָ נִכְבָּדוֹת · וְשִׁמְךָ אֲכַבֵּד בְּשִׁירֵי יְדִידוֹת :

Ik zou Uw heerlijkheid verhalen? — ik heb U nooit aanschouwd!
Zou U door gelijkenis of bijnaam omschrijven? — ik ken Uw wezen niet!

Door Uwe profeten, in de vergadering Uwer dienaren liet Gij in gelijkenissen den schitterenden glans Uwer majesteit beschrijven.

Uw grootheid en Uwe almacht stelden zij voor naar de kracht Uwer werkzaamheid!

Zij gaven een beeld van U, doch niet in overeenstemming met Uw wezen; zij schetsten U naar Uwe werken!

In talrijke visioenen gaven zij uiteenloopende voorstellingen van U; toch zijt Gij één, met al die gelijkenissen!

Zij zagen aan U nu eens ouderdom, dan weder jeugd; en het haar van Uw hoofd somtijds grijs, dan weer zwart;

Ouderdom op den dag des oordeels, en jeugd ten dage van strijd; als een oorlogsheld, die strijd voert met zijn handen;

Hij plaatst dan op Zijn hoofd den helm der hulpe; dan steunt Hem Zijn rechterhand en Zijn heilige arm!

Met schitterenden dauw is Zijn hoofd bedekt; Zijne haarlokken met nachtelijke droppels.

Hij beroemt Zich op mij, want in mij schept Hij behagen; daarom is Hij mij tot een sierende kroon.

Zijn hoofd is als het zuiverste schitterende goud; op Zijn voorhoofd is Zijn heerlijke, heilige naam gegrift!

Tot hulde en eerbewijs, tot roemrijke verheerlijking vlecht Zijn volk [in zijn gebeden] Hem een krans!

Dan is Zijn hoofdhaar weer gelijk in jongere jaren, Zijn lokken golven ravenzwart!

De woning der gerechtigheid, het sieraad, waarop Hij roem droeg, — o moge Hij het tot Zijn hoogste vreugde maken!

Zijn uitverkoren volk zij een sieraad in Zijne hand, een koningsdiadeem, een luisterrijke tooi!

De beladenen, Hij droeg ze; met een kroon sierde Hij hen; omdat zij dierbaar waren in Zijne oogen, vereerde Hij hen.

Hij beroemt zich op mij en ik beroem mij op Hem; Hij is mij nabij, wanneer ik Hem aanroep!

Schitterend rood, in bloedrood gewaad, wanneer Hij den perskuip heeft getreden, als Hij van Edom terugkeert! [1])

Den knoop der Thefillien toonde Hij den bescheidene [Mozes]; voor wiens oog de verschijning Gods zichtbaar was.

Hij, die in Zijn volk behagen schept, zal bescheidenen sieren; opdat Hij, die in lofzangen troont, door hen verheerlijkt worde!

Gij, Wiens voornaamste woord „waarheid" is, die van den beginne af alle geslachten oproept, — richt Uwen blik op het volk, dat U zoekt!

Neem toch aan mijn talrijke gezangen; moge mijn jubelzang tot U naderen!

Mijn lofzang zij een kroon voor Uw hoofd, en mijn gebed worde aangenomen als reukwerk!

---

[1]) Vgl. Jes. 63,1, 2 en 3.

ע"ס א"ב

אֲסַפְּרָה כְּבוֹדְךָ וְלֹא רְאִיתִיךָ · אֲדַמְּךָ אֲכַנְּךָ וְלֹא יְדַעְתִּיךָ :
בְּיַד נְבִיאֶיךָ בְּסוֹד עֲבָדֶיךָ · דִּמִּיתָ הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ :

גְּדֻלָּתְךָ וּגְבוּרָתֶךָ · כִּנּוּ לְתֹקֶף פְּעֻלָּתֶךָ :
דְּמוּ אוֹתְךָ וְלֹא כְּפִי־יֶשְׁךָ · וַיְשַׁוּוּךָ לְפִי מַעֲשֶׂיךָ :

הִמְשִׁילוּךָ בְּרֹב חֶזְיוֹנוֹת · הִנְּךָ אֶחָד בְּכָל דְּמְיוֹנוֹת :
וַיֶּחֱזוּ בְךָ זְקֵנָה וּבַחֲרוּת · וּשְׂעַר רֹאשְׁךָ בְּשֵׂיבָה וְשַׁחֲרוּת :

זְקֵנָה בְּיוֹם דִּין וּבַחֲרוּת בְּיוֹם קְרָב · כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָדָיו לוֹ רָב :
חָבַשׁ כּוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ · הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ :

טַלְלֵי אוֹרוֹת רֹאשׁוֹ נִמְלָא · וְקֻוְצוֹתָיו רְסִיסֵי לָיְלָה :
יִתְפָּאֵר בִּי כִּי חָפֵץ בִּי · וְהוּא יִהְיֶה לִי לַעֲטֶרֶת צְבִי :

כֶּתֶם טָהוֹר פָּז דְּמוּת רֹאשׁוֹ · וְחַק עַל מֵצַח כְּבוֹד שֵׁם קָדְשׁוֹ :
לְחֵן וּלְכָבוֹד צְבִי תִפְאָרָה · אָמַתּוֹ לוֹ עִטְרָה עֲטָרָה :

מַחֲלֻפוֹת רֹאשׁוֹ כִּבְיֵמֵי בְחֻרוֹת · קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת :
נָוֶה הַצֶּדֶק צְבִי תִפְאַרְתּוֹ · יַעֲלֶה נָא עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתוֹ :

סְגֻלָּתוֹ תְּהִי בְיָדוֹ עֲטֶרֶת · וְצָנִיף מְלוּכָה צְבִי תִפְאֶרֶת :
עֲמוּסִים נְשָׂאָם עֲטֶרֶת עִנָּרָם · מֵאֲשֶׁר יָקְרוּ בְעֵינָיו כִּבְּדָם :

פְּאֵרוֹ עָלַי וּפְאֵרִי עָלָיו · וְקָרוֹב אֵלַי בְּקָרְאִי אֵלָיו :
צַח וְאָדוֹם לְלִבּוּשׁוֹ אָדֹם · פּוֹרָה בְּרָדְכוֹ בְּבוֹאוֹ מֵאֱדוֹם :

קֶשֶׁר תְּפִלִּין הֲרָאָה לָעָנָו · תְּמוּנַת יְיָ לְנֶגֶד עֵינָיו :
רוֹצֶה בְּעַמּוֹ עֲנָוִים יְפָאֵר · יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת בָּם לְהִתְפָּאֵר :

רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת קוֹרֵא מֵרֹאשׁ דּוֹר וָדוֹר · עִם דּוֹרְשֶׁךָ דְּרוֹשׁ
שִׁית הֲמוֹן שִׁירַי נָא עָלֶיךָ · וְרִנָּתִי תִּקְרַב אֵלֶיךָ :
תְּהִלָּתִי תְּהִי לְרֹאשְׁךָ עֲטֶרֶת · וּתְפִלָּתִי תִּכּוֹן קְטֹרֶת :

Moge de zang eens armen in Uwe oogen even waardig zijn, als het lied, dat bij Uw offers gezongen wordt!

Mijn lofzang stijge op tot den Alverzorger, tot den Schepper, den Voortbrenger, den Rechtvaardige, den Machtige!

Voor mijn lofzang moogt Gij mij welwillend toeknikken; neem dien [lof] voor U aan, als kostbare specerijen!

Moge dan, wat ik zeg, U aangenaam zijn; want mijne ziel smacht naar U!

(*Sommigen zeggen hier*: Wie kan uitspreken des Eeuwigen macht; kan geheel verkondigen Zijn lof!?) *Men sluit de Arke, Kaddiesh Jathom. Vervolgens zegt men Psalm* 92, *Kaddiesh Jathom.*

Als slotgebed zegt men het volgende:

De Eeuwige, onze God, zij met ons, zooals Hij met onze voorouders was; moge Hij ons niet verlaten en ons niet prijsgeven! Zoodat Hij ons hart tot Zich neige, dat wij gaan in al Zijne wegen en inachtnemen Zijne geboden en wetten en rechten, die Hij onze voorouders geboden heeft! Zoo mogen dan deze mijne woorden, die ik vóór het aangezicht des Eeuwigen als smeeking heb uitgestort, dag en nacht den Eeuwige, onzen God, nabij zijn, om te oefenen het recht van Zijnen dienaar en het recht van Zijn volk Israël, elken dag het op dien dag benoodigde. Opdat alle volkeren der aarde weten, dat de Eeuwige God is, niemand anders! O, Eeuwige! leid mij door Uwe welwillendheid juist wegens hen, die mij beloeren; effen Uwen weg voor mij! Ik — in mijn eenvoud ga ik; bevrijd mij en wees mij genadig; want ik ben alleen en ongelukkig. Mijn voet staat thans in de wijde vlakte, in volksverzamelingen wil ik den Eeuwige prijzen! De Eeuwige behoedt mij, de Eeuwige is mijn schaduw, aan mijne rechterhand! Mijne hulp komt van den Eeuwige, den Maker van hemel en aarde. De Eeuwige behoede mijn uitgaan en mijn binnenkomen tot leven en tot vrede, van nu tot in eeuwigheid! Zie neder van Uwe heilige verblijfplaats, uit den hemel, en zegen Uw volk Israël en het land, dat Gij ons gegeven hebt, gelijk Gij onzen voorouders hebt toegezworen, een land, vloeiende van melk en honing! God der heerlijkheid! U wil ik wijden zang en loflied, ik wil U dienen dag en nacht. Geloofd zij de Eenige, die als éénig wordt erkend, die was, is en zijn zal! De Eeuwige, God, God van Israël, Koning aller koningen, de Heilige, geloofd zij Hij, — Hij is de levende God, de Koning, die leeft en bestaat immer en tot in alle eeuwigheid! Geloofd zij de naam Zijner koninklijke heerlijkheid immer en eeuwig! Op Uwe hulp hoop ik, Eeuwige!

Vóórdat men het bedehuis verlaat, zegt men zittende het volgende:

Doch rechtvaardigen danken Uwen naam, braven zullen zitten vóór Uw aangezicht!

תִּיקַר שִׁירַת רָשׁ בְּעֵינֶיךָ · כְּשִׁיר יוֹשֵׁר עַל קָרְבָּנֶיךָ :
בְּרָכָתִי תַּעֲלֶה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר · מְחוֹלֵל וּמוֹלִיד צַדִּיק כַּבִּיר :
וּבְבִרְכָתִי תְּנַעֲנַע לִי רֹאשׁ · וְאוֹתָהּ קַח לְךָ כְּבְשָׂמִים רֹאשׁ :
יֶעֱרַב נָא שִׂיחִי עָלֶיךָ · כִּי נַפְשִׁי תַּעֲרוֹג אֵלֶיךָ : סוגרין הארון.

(יש אומרים : מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת יְיָ יַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ :)

קדיש יתום. ואומרים מזמור שיר ליום השבת, קדיש יתום.

אחר כל התפלות יאמר זה :

יְהִי יְיָ אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם אֲבוֹתֵינוּ אַל יַעַזְבֵנוּ וְאַל יִטְּשֵׁנוּ : לְהַטּוֹת לִבָּבֵנוּ אֵלָיו לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר צִוָּה אֶת אֲבוֹתֵינוּ : וְיִהְיוּ דְּבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לִפְנֵי יְיָ קְרֹבִים אֶל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ : לְמַעַן דַּעַת כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד : יְיָ נְחֵנִי בְצִדְקָתֶךָ לְמַעַן שׁוֹרְרָי הַיְשַׁר לְפָנַי דַּרְכֶּךָ : וַאֲנִי בְּתָמִי אֵלֶךָ פְּדֵנִי וְחָנֵּנִי כִּי יָחִיד וְעָנִי אָנִי : רַגְלִי עָמְדָה בְּמִישׁוֹר בְּמַקְהֲלִים אֲבָרֵךְ יְיָ : יְיָ שָׁמְרִי יְיָ צִלִּי עַל יַד יְמִינִי : עֻזִּרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ : יְיָ יִשְׁמָר צֵאתִי וּבוֹאִי לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם : הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתָתָה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ : אֵל הַכָּבוֹד אֲתֵּן לְךָ שִׁיר וְהַלֵּל · וְאֶעֱבָר־לְךָ יוֹם וָלָיִל : בָּרוּךְ יָחִיד וּמְיֻחָד · הָיָה הוֹוֶה וְיִהְיֶה : יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא : הוּא אֱלֹהִים חַיִּים מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים : בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד : לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְיָ :

כשיוצא מבהכ"נ ישב מעט ויאמר :

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ :

Vervolgens, staande, met eene buiging vóór de heilige arke:

Al gaan ook alle volkeren ieder in den naam van zijnen God, — wij gaan in den naam van den Eeuwige, onzen God, immer en eeuwig! Mijne hulp komt van den Eeuwige, den Maker van hemel en aarde! De Eeuwige zal regeeren immer en eeuwig!

Daarna begeeft men zich naar de deur en zegt, onder eene herhaalde buiging vóór de heilige arke:

O Eeuwige! leid mij door Uwe welwillendheid juist wegens hen, die op mij loeren; effen Uwen weg voor mij!

Eindelijk bij het verlaten van de synagoge, de volgende drie verzen:

Gad, benden grijpen hem aan, doch hij valt hen aan in de verzenen! Davìd was in al zijne wegen voorspoedig, en de Eeuwige was met hem. En Noach vond gunst in de oogen des Eeuwigen!

Psalm 67. Voor den zangmeester: op Negienoth [1]; een zangpsalm. God verleene ons gunst en zegene ons; Hij doe Zijn aangezicht lichten met ons; Séla! Opdat men op aarde Uwen weg leere kennen, onder alle natiën Uwe hulp. Dat U danken volkeren, o God; dat U danken de volkeren allen. Mogen natiën zich verheugen en jubelen, want Gij zult richten volkeren met billijkheid; en de natiën op aarde, — Gij leidt hen; Séla! Dat U dus danken volkeren, o God; dat U danken de volkeren allen! De aarde gaf reeds haar opbrengst; zoo moge ons zegenen God, onze God! Moge God ons zegenen, en mogen Hem vreezen alle uiteinden der aarde!

[1]) Eene bekende melodie; v. a. onder muziekbegeleiding.

ואח״כ יעמוד וישתחוה מול ארון הקודש ויאמר :

כִּי כָל־הָעַמִּים יֵלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו וַאֲנַחְנוּ נֵלֵךְ בְּשֵׁם־יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד : עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ : יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד :

ואח״כ ילך אל הפתח לאחוריו וישתחוה מול ארון הקודש ויאמר :

יְיָ נְחֵנִי בְצִדְקָתֶךָ לְמַעַן שׁוֹרְרָי הַיְשֵׁר לְפָנַי דַּרְכֶּךָ :

ואח״כ כשהולך יאמר אלו ג׳ פסוקים :

גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ וְהוּא יָגֻד עָקֵב : וַיְהִי דָוִד לְכָל־דְּרָכָיו מַשְׂכִּיל וַיְיָ עִמּוֹ : וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְיָ :

סו לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר שִׁיר : אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה : לָדַעַת בָּאָרֶץ דַּרְכֶּךָ בְּכָל־גּוֹיִם יְשׁוּעָתֶךָ : יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם : יִשְׂמְחוּ וִירַנְּנוּ לְאֻמִּים כִּי־תִשְׁפֹּט עַמִּים מִישֹׁר וּלְאֻמִּים בָּאָרֶץ תַּנְחֵם סֶלָה : יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם : אֶרֶץ נָתְנָה יְבוּלָהּ יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ : יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים וְיִירְאוּ אוֹתוֹ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ :

לברית מילה.

Die door de vreeze voor Hem worden gesterkt [1]), zal Hij met levensdauw drenken; die de door Hem uitgesproken wet in acht nemen, in de eeuwigheid hun gebied aanwijzen, — naar het bijbelwoord: „*Ware niet Mijn verbond bij dag en bij nacht!*" [2]) Met het heilig bondsteeken bezegeld bij hunne vorming [3]), werden de grondslagen der wereld onwankelbaar gevestigd: „*de wetten van hemel en aarde* [zou Ik anders niet hebben vastgesteld]." Ook door het bloed des verbonds worden de mijnen vrijgelaten, om niet te worden overgegeven, zoodat hunne gevangenen niet langer in de put, waarin geen water is, worden geworpen [4]), want: „*dit is het teeken des verbonds, dat Ik stel.*" [5]) Moge God, wanneer Hij de volkeren ieder naar zijn lot opschrijft, dit volk, dat door het verbond is geteekend, tellen om het te verheffen, zoodat *van ieder, die ten leven is opgeschreven, zal worden gezegd: heilig* [6]).

Toen Hij Zich herinnerde Zijn heilig woord aan hem [Abraham], die zijne geoefenden aanspoorde, zond Hij vooraf tot hem, om hem de blijde boodschap te brengen, Zijne dienaren, de door Hem gezegenden, Hij, God, *die het woord van Zijn dienaar en het plan Zijner engelen tot stand brengt.* [7]) Voorwaar, eerst gebood Hij hem de voorhuid te verwijderen, en toen bracht hij in reinheid voort den lieveling, den eenige, den reine, — „*Gord het zwaard aan tegen uw heup, gij held.*" [8]) En toen werd hij bedacht met den op het altaar gebondene [Izak] als de vrucht van zijn lijf; en op den achtsten dag legde hij hem het zegel aan en maakte hem tot bloedbruidegom door het bloed des verbonds, *en besneed Abraham zijnen zoon Izak.* [9]) Zijne rank [Jakob], wiens beeld gegrift is op den troon van den Almachtigen God [10]), werd besneden geboren en beminde [de geboden der Thora, talrijk als] de opeengepakte lokken [11]) — *en Jakob was een vroom man, zittend in de tenten* [12]) [der Thora]. — Toen nu de hinderaar [Bil'am] naar den top van den berg kwam om zijne spruiten te verwenschen, zag hij de in zand verborgenen [13]) en sprak: „hoe zou ik vloeken," — „*wie toch telt het stof*

---

*) Het hier volgende stuk bestaat uit drieregelige verzen, wier aanvangletters alphabetisch zijn, terwijl in het vierde vers en het laatste gedeelte de naamletters van den schrijver als acrostichon zijn ingevlochten. De twee eerste regels van elk vers bestaan uit *vijf* woorden, terwijl de derde regel door een bijbelvers wordt gevormd.

De schrijver is R. ELI'EZER BEN NATHAN (ראב"ן) uit Mainz, ± 4900 a. m. (1140 g. j.), schrijver van ספרת פתנת, een tijdgenoot van RASHIE's kleinzonen R. Samuel b. Meier (רשב"ם) en R. Jakob Tham. (LANDSHUT, עמודי העבודה pag. 20 vv.)

[1]) Volgens den Thalmoed (Sanhedrien 110*b*) wordt een kind door de besnijdenis het eeuwige leven deelachtig, zooals blijkt uit Ps. 88,16: *een volk, arm en bijna stervend van der jeugd af — van dat ik de vrees voor U,* Uwe geboden, *draag,* אפונה *ben ik gesterkt.* Aan dit laatste woord is hier de uitdrukking אפוני ontleend.

[2]) Jer. 33,25: *Ware niet Mijn verbond bij dag en bij nacht, dan zoude Ik*

ע"ס א"ב ובסוף חתום אליעזר ברבי נתן. *)

אֲפוּנִי אֵימָיו בְּטַל חַיִּים לְטַלָּלָה · שֹׁמְרֵי דַת אִמָּרָתוֹ עוֹלָם
לְהַגְבִּילָה · כְּאוֹמֵר אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה : בְּאוֹת
בְּרִית קֹדֶשׁ חֲתוּמִים בְּקֶרֶץ · מְשֻׁתָּתִים מוֹסְדֵי תֵּבֵל בְּלִי פֶּרֶץ ·
חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ : גַּם בְּרִית מְשֻׁלָּחֵי מִלְּהִנָּתֵן · בַּבּוֹר
אֵין־בּוֹ מַיִם אֲסִירֵיהֶם ו מִלְּתֵן · זֹאת אוֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֲנִי
נוֹתֵן : אֵ֫ל יִסְפּוֹר בִּכְתוֹב עַמִּים ו מֻחְבָּלוֹ · עַם זֹ֫ו רָשׁוּם
בְּרִית, לְעָלוֹ · כָּל־הַכָּתוּב לַחַיִּים יֵאָמֵר־לוֹ קָדוֹשׁ :
דְּבַר קָדְשׁוֹ בְּזָכַר לְזַרְעוֹ חֲנִיכָיו · חֻקִּים אֲצָלוֹ לְבִשְׂרוֹ מִשְׁרָתָיו
וּמְבוֹרָכָיו · מֻקִּים דְּבַר עַבְדּוֹ וַעֲצַת מַלְאָכָיו : הֲלֹא
לְפָנָיו צִוָּהוּ עָרְלָה לַעֲבוֹר · הוֹלִיד בְּטָהֳרָה יְדִיד וִיחִיד וְנָבוֹר ·
חֲגוֹר חַרְבְּךָ עַל יָרֵךְ גִּבּוֹר : וְאָז נִפְקַד בְּנֶעֱקָד פְּרִי בִטְנוֹ ·
וְלִשְׁמוֹנָה חִתְּמוֹ וּבְרַם בְּרִית חִתְּנוֹ · וַיִּמֹּל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק
בְּנוֹ : זְמוֹרָתוֹ חֲקוּקָה בְּכֶם אֵל אֱלִים · נוֹלַד מָהוּל וְחִבֵּב קְוֻצַּת
תַּלְתַּלִּים · וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים : חֲנִיטָיו בְּבָא שִׁטֵּן שֶׁפִי
לָקוֹב · אָז רָאָה שְׁפוּנֵי־חוֹל וּפֵץ מָה־אֶקוֹב · מִי מָנָה עָפָר

---

de wetten van hemel en aarde niet hebben ingesteld, wat de Thalmoed (Nedariem 32*a*) op het *besnijdenisverbond* laat slaan.

3) בקרץ, *bij de vorming*, eig.: *uitsnijding*, vgl. Job 33,6 : מחמר קרצתי גם אני, *uit leem werd ook ik gesneden.* Voor den zin zie de vorige aanteekening.

4) Eene omwerking van het vers Zecharja 9,11. 5) Gen. 9,12.

6) Eene omzetting van Jes. 4,3. 7) Jes. 44,26.

8) Ps. 45,4. Het vers is hier natuurlijk in geheel oneigenlijken zin gebezigd, als doelende op de besnijdenis: richt uw zwaard op uwe heup, om u te besnijden (Jalkoet I,81). Dat יד op de besnijdenis kan doelen, blijkt uit RASHIE Gen. 24,2 e. a. p.

9) Gen. 21,4. 10) Ber. Rab. 68, Choellien 91,*b*.

11) Het eerste versdeel van Hoogl. 5,11 wordt in Jalkoet t. p. toegepast op de Thora; onze dichter ontleent daarom ook zijn beeld voor de Thora aan dit vers. Misschien ligt in תלתלים ook eene toespeling op de bekende uitdrukking: תלי תלים של הלכות, geheele *groepen* van bepalingen.

12) Gen. 25,27. Midrash ziet nl. in de אהלים, hier genoemd, de leerscholen van Shem en 'Eber, waar Jakob zich langen tijd zou hebben opgehouden om met de oude overgeleverde leerstellingen aangaande God enz. bekend te worden.

13) De afgesneden voorhuiden der Israëlieten, die in zand waren gelegd en zijn gezichtsveld geheel vulden.

van Jakob." [1]) Ze te verbergen in zand is daarom een wel onderzochte en volkomen wet van Hem, die het zand tot grens stelde voor de zee, als een eeuwige wet; *Hij stelde het Jakob tot wet, Israël tot eeuwig verbond.* De bewoners van Noph [2]) deden het verbond van mijn teeken ophouden, tot de tijd hunner bedenking kwam, om uit te trekken en hen te bevrijden, [3]) „*alleen de stam Levie*" [4]) [stoorde zich aan dit bevel niet]; — Daarom zegende hem de man Gods met het verpletteren [zijner haters] [5]), en prees hem de profeet [6]) [en zegde hem toe], dat hij nimmer zou worden vergeten, [met de woorden]: „*Mijn verbond was met hem, het leven en de vrede.*" Hij [Mozes] had zijnen eerstgeborene niet besneden en werd daarom [door den doodsengel] opgeëischt in het nachtverblijf, hadde niet de ijverige, [door schoonheid en deugd] zich onderscheidende [Tsippora] een scherpen steen genomen *en afgesneden de voorhuid van haar zoon.* [7]) „Uit harden dienst heb Ik u bevrijd door de braafheid uwer volmaakte vaderen, toen uwe alruinen geur gaven en uwe wijngaarden bloeiden [8]) *en Ik bij u langs ging en u zag, wentelend in uwe beide bloedsoorten.* [9]) Uw leven heb Ik gespaard, toen Ik alle eerstgeborenen sloeg [10]); doordien Ik aan uwe deuren het teeken liet aanbrengen, zoudt gij in het leven blijven; *en Ik zeide tot u: „door uw bloed zult gij leven.*" [11]) Als loon, voor de dienstbaarheid dienden de [gouden] spangen met de zilveren stippen [12]); ten einde hare [Israëls] vlerken in goudglans te meer schitterend te maken, werden *de vleugelen der duif met zilver bedekt.* [13]) De Allerhoogste heeft wegens het besnijdenis-verbond den zeetong drooggemaakt [14]), en deze zaken zijn in een duidelijk sprekend bijbelvers neergelegd: „[Dankt] *Hem, die de zee kliefde voor de besnedenen.*" [15]) Zij werden weerhouden en lieten, wegens de moeilijkheden der reis, na, zich te besnijden, terwijl zij in de woestenij op weg gingen, *geheel het volk, dat in de woestijn tijdens de reis was geboren.* [16]) Toen echter [Mozes'] dienaar Jehoshoea' en het volk

---

[1]) Num. 23,10, waarbij עפר ook opgevat wordt als zinspeling op het zand, waarin de voorhuiden waren gelegd. Zie Jalkoet, Numeri N°. 766; Pirké R. Eli'ezer, 29.

[2]) Noph, een der voornaamste steden van Egypte, waarsch. Memphis.

[3]) Naar aanleiding van Ez. 16,6 verhaalt Midrash, dat vóór den uittocht uit Egypte de Israëlieten zich besneden; vgl. Jos. 5,5.

[4]) Num. 1,49. Vgl. Shemoth Rabba, 19.

[5]) Op de aangehaalde plaats brengt Midrash de woorden door Mozes, den „man Gods" (Ps. 90,1) tot Levie gesproken, Deut. 33,8—11, in verband met Levie's handhaving der besnijdenis. „*Omdat zij Uwe woorden inachtnamen en Uw verbond beschermden, ... verpletter de lendenen van hen, die tegen hem opstaan enz.*

[6]) Malachie, op de straks aan te halen plaats, Malachie 2,5.

[7]) Ex. 4,24 en 25, naar ééne opvatting in Midrash. משנה, wordt Tsippora genoemd, naar de opvatting, die in de woorden אשה כשית (Num. 12,1) eene toespeling op hare bijzondere schoonheid en deugdzaamheid ziet.

יַעֲקֹב : טָמוּן בְּחוֹל חוֹק נִדְרָשׁ וּמְשֻׁלָּם · חוֹל גְּבוּל ו לַיָּם
שָׁם הָק־עוֹלָם · וַיַּעֲמִידָהּ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם :
יוֹשְׁבֵי נוֹף חִדְלוּ בְּרִית תָּוִי · עַד זְמַן פִּקְדָּתָם לָצֵאת לְהַרְוִי ·
אַךְ אֶת מַטֵּה לֵוִי : בַּאֲשֶׁר אִישׁ הָאֱלֹהִים בֵּרַכוֹ לַהֲלוֹם · וְנָבִיא
קִלְסוֹ לְבַל לֶעָלֵם לְעֵילוֹם · בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם :
לֹא מָל בְּכוּרוֹ וְנִתְבַּקֵּשׁ בְּמִלּוֹנָה · לוּלֵי לָקְחָה צֹר זְרִיזָה וּמְשֻׁנָּה ·
וַתִּכְרֹת אֶת עָרְלַת בְּנָהּ : מִפֶּרֶךְ הִדְרַרְתִּיךְ בְּכוֹשֶׁר הוֹרַיִךְ
תְּמִימַיִךְ · כְּנָתְנוּ רֵיחַ דּוֹדַיִךְ וּסְמָדְרוּ כְּרָמַיִךְ · וָאֶעֱבוֹר עָלַיִךְ
וָאֵרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמַיִךְ : נַפְשֵׁךְ הֶחֱיֵיתִי כָּל בְּכוֹר בְּמִחְיֵי ·
בָּתְוֵיתִי עַל פְּתָחַיִךְ תָּיו תִּחְיִי · וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי : שִׁכַּר
שִׁעְבּוּד תּוֹרִים וּנְקֻדּוֹת הַכֶּסֶף · בְּגִין אֲבְרוֹתֶיהָ חֲרוּצֵי יְרַקְרַק
לְהוֹסֶף · כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף : עֶלְיוֹן בִּבְרִית לְשׁוֹן יָם
חֲחֵרִים · וּמִקְרָא מָלֵא הֵן הֵן הַדְּבָרִים · לְגוֹזֵר יַם סוּף לְגֶזָרִים :
פַּסּוּ וְחָדְלוּ מִפְּנֵי טְוֹרַח הַדֶּרֶךְ · מַלְמוֹל הוֹלְכֵי יְשִׁימוֹן עֲלֵי
דֶּרֶךְ · כָּל הָעָם הַיִּלְדִים בַּמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ : צָלְחוּ יַרְדֵּן מִשָּׁרֶת

---

8) Vgl. Hoogl. 2,13, hetgeen door Midrash in verband gebracht wordt met Israëls deugdzaamheid bij den uittocht uit Egypte.

9) Ez. 16,6; het meervoud ברמיך wordt verklaard te doelen op het bloed van het paaschoffer en dat der besnijdenis, met welke beide heilige handelingen Israël bij de bevrijding zich bezig hield.

10) במחיי, van het Chaldeeuwsche מחא, slaan, vgl. in het bekende smeekgebed voor de boetedagen: מָחֵי וּמַפֵּי.

11) Ez. 16,6. Vgl. aant. 9.

12) Vgl. Hoogl. 1,11, waar Midrash deze beide uitdrukkingen in verband brengt met den rijkdom uit Egypte meegenomen, en den buit, aan de zee behaald; ook Ez. 16,7 doelt volgens Midrash t. a. p. met de woorden בעדי עדיים op die beide bronnen van rijkdom.

13) Jalkoet, Psalmen, nº. 795, wordt het vers Ps. 68,14 eveneens in verband gebracht met de bovengenoemde schatten en vertaald: „In Egypte *werden de vleugelen der duif* [Israël] *met zilver bedekt, doch* aan de zee *hare vlerken met schitterglans van gedegen goud.*"

14) De uitdrukking is ontleend aan Jes. 11,15; het denkbeeld aan Mechiltha Ex. 14,15, waar o. a. gezegd wordt, dat het klieven van de Schelfzee ter belooning van de besnijdenis zou hebben plaats gehad. Zie ook Jalkoet, t. p. I nº. 233.

15) Ps. 136,13; vgl. de aangeh. plaatsen. לגזרים is dan = לכריתים.

16) Jos. 5,5.

Gods den Jordaan waren doorgetrokken, gebood Hij te maken steenen messen, en toen hij daaraan voldeed [luidde het bevel:] *„en besnijd wederom de kinderen Israëls."* [1]) Toen de vorst des volks [David] ontkleed in het bad ging, sprak hij: „thans zijn de [Tsietsieth-] snoeren er niet en is mijn hoofd niet met [Thephillien-] kroon versierd, — *„wees mij daarom genadig, o Eeuwige, want ik versmacht."* [2]) Hij verzadigde U met talrijke liederen en lofzangen, om U te verheffen, en zeide vóór U, met betrekking tot het zegel van Uw verbond: *„Ik verheug mij over Uwe uitspraak."* [3]) Toen hij zag, dat door het achtste [gebod] de spin [Edom] zou worden weggesnoeid, verkondigde hij het geheele menschdom de grootheid van uw lof, zeggende: *„voor den zangmeester .... op het achtste [gebod], zeggende".* [4]) De Thishbiet, [Elijahoe], was een ijveraar, zooals hij voor God sprak: „Ik heb geijverd voor U, Helper en Verlosser! *want de kinderen Israëls hebben Uw verbond verlaten"* [5]). Voorwaar, daarom maakt men twee zetels gereed, één voor hem, en één voor den sluiter des verbonds [6]), dat deze kan zitten en zal verschijnen *in bijzijn van het getuigenis, ter inachtneming, tot teeken.* [7]) Om hem [den besnedene] te genezen, daartoe blijft de zetel staan; [8]) de Schrift duidt het aan: „om op den derden dag u te doen opstaan en tot nieuw leven op te wekken" [9]) — want: *„zie, Ik zend u* [den profeet Elijahoe]!" [10]) Laat hij spoedig komen om zijn pand in te lossen, om het niet langer in te houden; de Waw van zijn naam is tot pand gegeven als getuigenis bij Jakob, — *„en Ik zal gedenken Mijn verbond met Jakob."* [11]) „Mijn uitverkoren volk, dat van Mijne tafel is verwijderd, zal Ik in barmhartigheid gedenken wegens de verdiensten van het verbond, dat door hen als wet wordt gehandhaafd, — *en ook Mijn verbond met Izak.* [11]) Den verstrooiden in de vier [windstreken], hun, die eens door Mij zijn verworven voor een Léthech en een Kor [12]), zal Ik een sein toefluiten en Ik zal ze verzamelen om hen nimmer weêr te verkoopen, — *en ook Mijn verbond met Abraham zal Ik gedenken.* [11]) Besnijdenisbond, Shabbath en Thora zijn [heden] als tweelingen

---

[1]) Jos. 5,2.

[2]) Ps. 6,3. Vgl. voor den inhoud der drie over David sprekende strophen: Menachoth 43*b*.

[3]) Ps. 119,162.

[4]) Vgl. Menachoth t. p. In Jalkoet, Ps. 6,1, N°. 633 komt eene opvatting van על השמינית voor, zooals ik die in de vertaling gegeven heb: de besnijdenis als het achtste gebod, door God aan menschen gegeven, nl. de zeven Noachidische plichten, en het gebod der besnijding aan Abraham. Zoo doelt dus ook onze strophe op de besnijdenis. שממית, Spr. 30,28, is eene spin. Het vers wordt door Midrash op Edom betrokken. B. R. 66, einde; Jalkoet I,115; II,964.

[5]) I Kon. 19,10. Zie Pirké R. Eli'ezer, 29 einde; vgl. Jalkoet II,15 en II,217 einde, waar dezelfde Midrash abrupt voorkomt.

[6]) בעל ברית. Hieronder worden verstaan de *„vader van het* te besnijden *kind"* (אבי הבן), hij, die de besnijdenis verricht, (מוהל) en hij, die tijdens

וְעַם אֵל · צִוָּה לַעֲשׂוֹת חֲרְבוֹת צוּרִים כְּהֵאֵל · וְשׁוּב מוֹל
אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : קְצִין עָם בְּנִכְנָם לַמֶּרְחָץ מְשֻׁלָּל · פֶּן אֵין
פָּתִיל וְלֹא רֹאשׁ מְכֻלָּל · חָנֵּנִי יְיָ כִּי אֻמְלָל : רִוַּח רֹב שִׁירוֹת
וְתִשְׁבָּחוֹת לְעַלּוֹתֶךָ · וְאָמַר לְךָ עֲלֵי חֲתִימַת בְּרִיתֶךָ · שָׁשׂ
אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ : שָׂר כִּי שְׁמִינִית שְׁמָמִית לְזִמּוֹר · וְהִשְׁמִיעַ
לְכֹל תְּהִלָּתֶךָ לֵאמֹר · לַמְנַצֵּחַ עַל הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר : תַּשְׁבִּי
קַנָּא כְּפִין לְפָנַי הָאֵל · קַנֹּא קִנֵּאתִי לְךָ מוֹשִׁיעַ וְגֹאֵל · כִּי עָזְבוּ
בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : אָכֵן בְּכֵן עֹשִׂים שְׁתֵּי כְסָאוֹת · לוֹ וּלְבַעַל
הַבְּרִית לֵישֵׁב וְלָרָאוֹת · לִפְנֵי הָעֵדוּת לְמִשְׁמֶרֶת לְאוֹת :
לְרַפְאתוֹ שְׁלֹשָׁה כִּפֵּא מְתֻקָּן לָכֵן · רָמַז בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
לַהֲקִימְכֶם וּלְהַחֲיוֹתְכֶם · כִּי הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם : יָחִישׁ יָבֹא
לִגְאֹל עֲבוּטוֹ מִלַּעְבּוֹב · וָיו עֲבוּט עֲבוּטָה לְעֵדוּת בְּיַעֲקֹב · וְזָכַרְתִּי
אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב : עַמִּי בְּחִירִי מֵעַל שֶׁלְחָנִי גָּרָק · אֲרַחֵם
וְאֶזְכּוֹר בִּזְכוּת בְּרִית הוּחָק · וְאַף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק : זְרוֹיִם
לְאַרְבַּע, כְּרוּיֵי בְלֶחֶךְ וָכוֹר · אֶשְׁרוֹק וַאֲקַבְּצֵן עוֹד לְבַל · לְמִכּוֹר ·
וְאַף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר : בְּרִית שַׁבָּת וְתוֹרָה חֻבְּרוּ

---

de handeling het kind op zijn schoot houdt (סנדק, gevader, peet). Hier is laatstgenoemde bedoeld.

7) Num. 17,25.

8) Ik heb dit gebruik, om den כסא של אליהו drie dagen te laten staan, nergens kunnen terugvinden, noch in Midrash, noch in de decisoren, die allen wél melding maken van den כסא של אליהו met vermelding van den oorsprong der zaak.

9) Vgl. Hoshéa' 6,2.

10) Mal-achie 3,23.

11) Lev. 26,42. Daar staat nl. יצקוב, met een Waw geschreven, wat RASHIE aanleiding geeft tot de opmerking, dat deze volledige schrijfwijze van Jakob's naam vijfmaal voorkomt, evenals de onvolledige schrijfwijze van den naam Elia*hoe*, waarvoor op vijf plaatsen Elia staat. De Waw zou dan als het ware aan Elia ontnomen en aan Jakob toegevoegd zijn, als waarborg dat Elia, de bondsengel, tevens de voorlooper van den toekomstigen verlosser (Malachie 3,23), Israël zal bevrijden om die letter weer bij zijn naam gevoegd te zien. Reeds BERLINER zegt de bron van deze aanteekening van RASHIE niet te hebben kunnen vinden.

12) Hoshéa' 3,2. Israël is door God als Zijn eigendom verworven door een Léthech, d. z. 15 Sea, en een Kor, dat is dertig Sea. Vgl. Jalkoet t. p. II,519.

vereenigd; om hunnentwille werden gegrondvest de „voetbank" [Gods] [1]) en de hemellichten en de hooge hemelen, — *in den beginne schiep God* [2]). Bij de vervulling van deze drie zult gij, Mijne beladenen, verlost worden, zoo gij in achtneemt, wat Ik u heb toevertrouwd, Mijne geboden, Mijne wetten en Mijne leeringen, doch vooral — *die Mijne Shabbathen zullen in acht nemen.* [3]) Plaats en naam zal Ik u dan geven in Mijn huis; met het goede, dat [voor de braven] is weggelegd, zal Ik u verzadigen, gij Mijn volk en Mijn erfdeel! *die verkiezen, waarin Ik behagen schep, en vasthouden aan Mijn verbond.*" [3]) Gij, die in genot den rustdag viert, den Shabbath in achtneemt, gij, Zijne besnedenen, erkent de macht Gods naar Zijne groote daden, *verheft den Eeuwige, onzen God, en werpt u neder voor den bank Zijner voeten,* [4]) van Hem, den Heilige!

אופן

[De engelen] Die omgord zijn met schrik, en geschapen tot vrees, — machtig in kracht, te verheffen Zijn troon, — de schrikwekkenden ... sidderen en dienen met vrees, — bezingen hun Koning in heerlijken lof!

Ook Zijn volk, eens genomen in heilig verbond,
Looft Hem, die herdenkt den Besnijdenisbond!

Den geprezen Beheerscher, wie zou Hem niet roemen? Wie niet den lofwaardigen Koning verheffen? Den heiligen Koning te prijzen, te huldigen, — hoog heerlijk te roemen Zijn lof te vermelden....!

En Zijn volk in den avond- en morgenstond,
Roemt d'eenheid van Hem, die gedenkt het Verbond!

De dienaren Gods staan daar krachtig en hoog; die glanzende wezens, zij stijgen en rijzen; zij roemen en loven zoo luide, zoo gaarne; zij nemen de harp, begeleidend het lied!

En Zijn volk, — als de dauw, is gering ook de rest [5]), —
Zij roemen den Heer, die gedenkt het Verbond!

De machtige wachters door Shechiena gewekt [6]), zij vlechten er kronen voor God in Zijn woning; den Hoogste bezingend met juichenden roep, volbrengen z' in hoogste getrouwheid hun taak!

En de natie, de dochter van 'Ibrieschen grond,
Verheerlijkt den Heer, die gedenkt het Verbond!

In gezang en begroeting, in loflied en dank, barsten los vonkenschietende Chashmalliem luid! De Vlammen omhoog staan rondom als een krans, — zich beijv'rend en naarstig Zijn grootheid te roemen!

En het volk, eens zoo schoon, doch zoo zwart nu van kleur [7]),
Het looft toch zijn God, die gedenkt het Verbond!

---

[1]) De aarde, vgl. Jes. 66,1.
[2]) Gen. 1,1. Bij de Schepping had God nl. hoofdzakelijk o. a. Thora en Shabbath op het oog (Pirké R. Eli'czer 3); wat de besnijdenis betreft, zie onze aant. op de 1ste strophe. [3]) Jes. 56,4,5. [4]) Ps. 99,5.

לְהַתְאִים · בְּגִינָם נוֹסְדוּ הֲדוֹם וְגֵיהִים וּגְבוֹהִים · בְּרֵאשִׁית בָּרָא
אֱלֹהִים : בְּקִיּוּם שֶׁלֶשׁ אֵלֶּה תִּנָּאֲלוּ עֲמוּסָי · שִׁמְרֵי מִשְׁמַרְתִּי
מִצְוֹתַי חֻקֹּתַי וְתוֹרָתִי · אַךְ אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתֹתָי : יָד וָשֵׁם
אֶתֵּן לָכֶם בְּבֵיתִי · טוֹב הַצָּפוּן אַשְׁבִּיעֲכֶם עַמִּי וְנַחֲלָתִי · בָּחֲרוּ
בַּאֲשֶׁר חָפַצְתִּי וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי : נֹפְשִׁי עוֹנֶג וּשְׁמֶרִי שַׁבָּת
מְהוֹלָלָיו · תְּנוּ עוֹז לֵאלֹהִים בְּגוֹדֶל מִפְעָלָיו · רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדוֹם רַגְלָיו · קָדוֹשׁ : הכל יודוך

אופן שם המחבר אליעזר מרובע בראשי התרווים.

אֲזוֹרֵי אֵימָה בְּרוּאֵי יְרָאָה · אַמִּיצֵי כֹחַ כִּסְאוֹ לְנַשְּׂאָה · אֵימִים
רוֹעֲדִים וְעוֹבְדִים בְּיִרְאָה · אִמְּרִים לְמַלְכָּם תְּהִלָּה נָאָה :
וְעַמּוֹ כְּרוּתֵי בְרִית · מְהַלְלִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית :
לְמֶלֶךְ הַמְהֻלָּל מִי לֹא יְהַדֵּר · לְמֶלֶךְ הַמְשֻׁבָּח מִי לֹא יְאַדֵּר ·
לְמֶלֶךְ הַקָּדוֹשׁ לְעֵלָּה וּלְהַדֵּר · לְסַלְסֵל וּלְפָאֵר שְׁבָחוֹ לְסַדֵּר :
וְעַמּוֹ עַרְבִית וְשַׁחֲרִית · מְיַחֲדִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית :
יִתְגַּבְּרוּ יִתְגַּבְּהוּ מִשְׂרָתֵי עֶלְיוֹן · יִתְנַשְּׂאוּ יִתְעַלּוּ בַּעֲלֵי זְהִיוֹן ·
יָפָארוּ יָבָארוּ לְהַלְלוֹ בְּצִבְיוֹן · יִשְׂאוּ כִנּוֹר עֲלֵי הֲגָיוֹן :
וְעַמּוֹ כְּטַל שְׁאֵרִית · מְפָאֲרִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית :
עֵירֵי גְבוּרָה מִפְעֲמֵי שְׁכִינָה · עוֹטְרֵי כְתָרִים לֵאלֹהֵי מְעוֹנָה · עֶלְיוֹן
מְרַנְּנִים בְּגִילָה וְרִנָּה · עֹשִׂים מְלַאכְתָּם בְּאוֹמֶן אֱמוּנָה :
וְאוֹם בַּת עִבְרִית · מְהַדֶּרֶת לְזוֹכֵר הַבְּרִית :
זְמָרָה וּבְרָכָה הוֹדָאָה וְהַלֵּל · זִקֵּי הַשִּׁמְלִים פּוֹצְחִים לְמַלֵּל ·
זַהֲרֵי מַעֲלָה מַכְתִּירִים לְכַלֵּל · זְהִירִים זְרִיזִים גָּדְלוּ לְסַלֵּל :
וְאוֹם נָאוָה שְׁחַרְחוֹרִית · מְשַׁבְּחִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית :

---

5) Miecha 5,6. 6) Vgl. Recht. 13,25. *Shechiena* is de Majesteit Gods.
7) Hoogl. 1,5. Midrash verklaart dit vers, als te spreken van Israël, dat dan spreekt: „*wel ben ik thans zwart*, in rouw gedompeld en door God verlaten, *maar toch schoon*, door de trouwe vervulling mijner plichten kan ik mijn Heer tot mij doen terugkeeren en in ouden glans hersteld worden."

De wagen van God, het zijn duizend myriaden, — zij dond'ren het „heilig" drievoud in twee legers; zij peinzen: „geloofd zij" steeds zonder verpoozen; zij schudden, doen wankelen drempel en post!

En de natie, bezegeld met heiligen bond,
Zij looft steeds den Heer, die gedenkt het Verbond!

זולת.

Drie malen heb Ik een bondsteeken gegeven tot genezing der wereld: door het plaatsen van den boog in de wolken „om te gedenken het eeuwig verbond," — de besnijding, — en den rustdag heb Ik in hun gebied gegeven; *tusschen Mij en de kinderen Israëls is hij een teeken voor eeuwig.* [1]) Mijne lievelingen zijn daarmede gesierd, Mijne uitverkorenen, Mijne beproefden, die geteekend en gewaarmerkt zijn, om gered te worden van de kolen Mijner verbranding [2]); en al wie hen ziet, zal erkennen, dat zij volmaakt zijn vóór Mij; *dat zij vormen een kroost, dat de Eeuwige gezegend heeft.* [3]) Vijf maal werden snijwerktuigen aangewezen voor het verbond aan het lichaam, bij het besnijden der twee voorouders [Abraham en Izak], dat zijn de stamvaders [4]); de reine [Tsippora] deed het ten derden male en [Jehoshoea',] de zoon van Noen hief er twee op, *en Jehoshoea' maakte zich zwaarden van gescherpten steen*". [5]) Toen werden steenen tot zwaarden veranderd [6]), om daarmede te besnijden, gelijk zij met een scherpen steen hadden besneden gisteren en eergisteren [7]); daarom heeft [Mozes'] dienaar hen gesteund met een voorschrift om te besnijden: *„Maak u zwaarden van scherpen steen en besnijd wederom".* [8]) Toen de heerlijke zanger [David] den kampvechter [Goliath] neervelde [met een steen], kwamen zij alle vijf voor den dag en werden tot één om hem te helpen [9]) en het ijzer trok zich uit zich zelve terug, toen het aan zijne [Goliath's] wijze van doen dacht en *zoo drong de steen in zijn hoofd.* [10]) De bezigheid voor de besnijdenis doet [de wetten omtrent] de Shabbathrust wijken, het verrichten der handeling zelve, het losscheuren en ombuigen der onderhuid, het uitzuigen en afwasschen der wond, de komijn en pleisters voor het verband; en voor elken noodzakelijken arbeid, dien men den vorigen dag [vóór den ingang van den Shabbath] niet had kunnen doen [is het geoorloofd] *te naderen tot den arbeid om hem te verrichten* [11]) In de oudheid hebt Gij U Uwe gemeente tot eigendom gemaakt van tusschen de „ezels", [12])

---

*) De Schrijver van dit stuk is R. ELJAKIEM of ELJAKOEM, waarsch. b. Meschoellam. (Zie LANDSHÜT s. n.)

[1]) Ex. 31,17.

[2]) De vlammen van het Géhinnom; zie 'Eroebien 19*a*; Abraham zit aan den ingang van Géhinnom en staat niet toe, dat een besnedene het betrede. De besnijdenis is dus een teeken, waarop hem, die het draagt, de toegang tot Géhinnom ontzegd wordt. [3]) Jes. 61,9.

קו״ח רֶכֶב אֱלֹהִים אַלְפֵי רִבּוֹתָיִם · רוֹגְשִׁים שְׁלוּשׁ קָדוֹשׁ בְּמַחֲנוֹתָיִם ·
רוֹחֲשִׁים בָּרוּךְ בְּלִי עֲצַלְתָּיִם · רוֹעֲשִׁים וּמְנִיעִים סְפִּי אֲמוֹתָיִם :
וְאוֹם חֲתוּמָה בִּבְרִית · מְבֹרֶכֶת לְזוֹכֵר הַבְּרִית : והחיות

זולת ע״ס א״ב ובסוף חתום אליקים. *)

אוֹת בְּרִית שְׁלֵשִׁתִּי לְמַרְפֵּא עוֹלָם · בַּעֲנִינַת קֶשֶׁת לִזְכֹּר
בְּרִית עוֹלָם · גְּזֵרָה וְיוֹם נוֹפֶשׁ נָתַתִּי בִּגְבוּלָם · בֵּינִי
וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעֹלָם : דּוֹדַי בָּם ו מְעֻטָּרִים בַּחוּרַי
בְּחוּנִי · הַמְסֻמָּנִים וּמְאֻתָּתִים לְהַנָּצֵל מֵרִשְׁפֵּי כְוִיוָנִי · וְכָל
רוֹאֵיהֶם יַכִּירוּם ו מוּתָמִים לְפָנַי · כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ יְיָ : זְמַנּוּ
צוּרִים חֲמִשָּׁה לִבְרִית בְּשָׂרִים · חֻצַּב אָבוֹת שְׁנַיִם הֲמָה הַיּוֹצְרִים ·
טְהוֹרָה שְׁלִשָּׁה וּבֶן־נוּן שְׁתַּיִם הֵרִים · וַיַּעַשׂ לוֹ יְהוֹשֻׁעַ
חַרְבוֹת צוּרִים : יוּסַכּוּ צָרִים לַחֲרָבוֹת בָּמוֹ לְהִמּוֹל · כַּאֲשֶׁר
מָלוּ בְּצֹר שִׁלְשׁוֹם וּתְמוֹל · לָכֵן סְמָכָם בְּצִוּוּי מִשָּׁרֵת לָמוֹל ·
עֲשֵׂה לְךָ חַרְבוֹת צָרִים וְשׁוּב מֹל : מֵטִיב לְנַגֵּן אִישׁ הַבִּינִים
בְּפַלְחוֹ · נִזְדַּמְּנוּ חֲמִשְׁתָּן וְנַעֲשׂוּ אַחַת לְצַלְחוֹ · סֹלֶק הַבַּרְזֶל
עַצְמוֹ בְּזָכַר אָרְחוֹ · וְתִטְבַּע הָאֶבֶן בְּמִצְחוֹ : עֶסֶק מִילָה שַׁבָּת
דּוֹחֶה, עֲשִׂיָתָהּ · פְּרִיעָתָהּ וּמְצִיצָתָהּ רְחִיצָתָהּ כַּמּוֹן וְאִסְפַּלָנִיתָהּ ·
צוֹרֶךְ מְלָאכָה שֶׁאִי־אֶפְשַׁר מִבָּעֶרֶב לַעֲשׂוֹתָהּ · לְקָרְבָּהּ אֶל
הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ : קָנִיתָ קֶדֶם נַהֲלָתֵךְ מִבֵּין חֲמוֹרִים ·

---

4) I Kron. 4,23.
5) Jos. 5,3. Uit den meervoudvorm wordt afgeleid, dat Jehoshoea' tweemaal dit zwaard gebruikte, nl. vóór den uittocht uit Egypte en na de komst in Kena'an (Bamidbar Rabba, 11).
6) Zij gebruikten toen geen mes, maar een scherpen steen.
7) D. w. z. vroeger.
8) Jos. 5,2. Uit het woord: *zwaarden* schijnt de dichter de bepaling af te leiden, dat voor de besnijdenis bij voorkeur ijzer gebruikt moet worden. (Vgl. MAIM. משנ״ת י״ר רס״ק ב׳; הל׳ מילה פ״ב הל׳ א׳).
9) Zie Jalkoet, I Samuel 17,40, N⁰. 127. De vijf steenen, die David noodig had, vereenigden zich vanzelve tot één.
10) I Sam. 17,49.
11) Ex. 36,2. 12) De Egyptenaren, vgl. Ez. 23,20.

toen Gij zaagt, hoe zij [Israël] in gemengd bloed [1]) wentelden, toen Gij de eerstgeborenen sloegt; Almachtige bevrijd ons en onze vijanden zult Gij in stukken snijden, dan *zullen als op de tijding omtrent Egypte, de verdrukkers beven.* [2]) God moge in Zijne genade opstaan om Zijn woord te vervullen; moge ons spoedig in erbarming aannemen en ons ten tweeden male redden van de lasten [der ballingschap]; als in de dagen der oudheid moge Hij ons weder wonderen doen aanschouwen, Hij, *onze Verlosser, Heilige is Zijn naam, de Eeuwige Tsebaoth.*

יוצר לשבת וראש חדש.

Onze God is in waarheid God, en Zijne leer in waarheid betrouwbaar, „Voorwaar, ook Zijne eerste woorden zijn waarheid! [3]) en het einde ervan wijst op de waarheid [der eerste woorden;]" Hij vestigt de grondslagen der wereld op recht, vrede en waarheid [4]). — Vóór de vroegste oudheid overdacht Hij den raad der ware wijsheid [5]), die op Zijn uitgestrekten arm was geschreven, — want een gouden plaat was nog niet geschapen, noch ook een huid van vee of wild. — Hij rolde duisternis en donker weg voor het doorbreken van het licht; toen Hij echter zag, dat het verheven was boven elken glans en licht, borg Hij het als een schat weg voor hen, die zich bezighouden met de Heilige Leer, die lichtend is. [6]) „Hemel en aarde" [7]) gebood Hij, als een koning zijn dienaren — en zij werden tegelijk geschapen, volgens de beslissing, gegeven door den voornamen geleerde en zijne leerlingen, als bewijs daarvoor aanhalend het bijbelvers: *„Ik roep hun toe — en tegelijk bestaan zij".* [8]) — Toen nu tot in het oneindige

---

[1]) Van paaschoffer en besnijdenis. De uitdrukking דם תבוסה beteekent een mengsel van bloed, voor en na den dood aan een verslagene ontvloeid, en wordt door MAIMONIDES Mishna-commentaar Aholoth 2,1 afgeleid van מתבוסס, Ez. 16,6.

[2]) Vgl. Jes. 23,5. צר, eig. Tyrus, wordt op talrijke plaatsen door Midrash als het beeld van de verdrukkers in de tegenwoordige ballingschap opgevat.

*) Het stuk draagt de naamteekening R. BENJAMIN, volgens HEIDENHEIM R. Benjamin ben Zérach, vooral wegens het mystiek karakter van het stuk. Deze R. B. b. Z., met den bijnaam בעל שם, leefde volgens ZUNZ in RASHIE's tijd ± 4820 (1060). LANDSHÜT, pag. 52, noemt 10 stukken met zijn vollen naam geteekend en s. n. R. Benjamin drie anderen, die aan hem worden toegeschreven.

[3]) Ps. 119,160, waar RASHIE die woorden den volkeren in den mond legt, die bij de 1ste groep der tien geboden de opmerking maakten, dat zij allen op God betrekking hadden, maar door de latere geboden: „gij zult niet moorden" enz. ook tot erkenning van de waarheid der vroegeren werden gebracht. [4]) Aboth I,18.

[5]) De Thora, die, naar Midrash Konén, ook gedeeltelijk in Jalkoet,

רְאוֹרְךָ תְּבוֹסַר דַּם בְּחַכּוּתְךָ בְּכוֹרִים · שַׁדַּי תִּפְדֵּנוּ וְאֵיבֵינוּ
תְּפַסֵּג ו גְּזָרִים · כַּאֲשֶׁר שָׁמַע לְמִצְרַיִם יָחֵילוּ צָרִים :
אֵ֫ל יָקוּם בְּחַסְדּוֹ נִיבוֹ שֵׁנִית לְמַלֹּאת · יָחִישׁ לְרַחֲמֵנוּ לְמַלְּטֵנוּ
מִתְּלָאוֹת · כִּימֵי קֶדֶם יַרְאֵנוּ נִפְלָאוֹת · גּוֹאֲלֵנוּ קָדוֹשׁ ו שְׁמוֹ
יְיָ צְבָאוֹת : עזרת

יוצר לשבת וראש חדש

ע"ס א"ב ובסוף שם המחבר בנימן. *)

אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים אֱמֶת · וְתוֹרָתוֹ אֱמוּנַת אֱמֶת · אָמְנָם רֹאשׁ
דְּבָרוֹ אֱמֶת · וְסוֹפוֹ מוֹכִיחַ עַל הָאֱמֶת · וּמֵעֲמִיד
יְסוֹד הָעוֹלָם עַל הַדִּין וְעַל הַשָּׁלוֹם וְעַל הָאֱמֶת : בֵּן מִקַּדְמֵי
קֶדֶם עַל עֲצַת תּוּשִׁיָּה · הֱהִיתָה בְּתוּבָה בְּזֵרוֹעוֹ הַנְּטוּיָה · כִּי
לֹא נִבְרֵאת טֶם זָהָב וְלֹא עוֹר בְּהֵמָה וְחַיָּה : גָּלַל אוֹפֶל
וְחוֹשֶׁךְ מִפְּנֵי פְּקִיעַת רָאוֹר · כְּשֶׁר כִּי נִתְעַלָּה עַל כָּל גִּיהַ
וּמָאוֹר · גְּנָזוֹ וְהֶאֱסִימוֹ לְעוֹסְקִים בְּתוֹרַת אוֹר : דּוֹק וְחֵלֶד צִוָּה
בְּמֶלֶךְ עַל עֲבָדָיו · וְנִבְרְאוּ בְּבַת אַחַת כְּהַכְרִיעַ נָשִׂיא וְתַלְמִידָיו ·
וְרֵאָיָה לַדָּבָר קוֹרֵא אֲנִי אֲלֵיהֶם יַעֲמִדוּ יַחְדָּו : הִתְרַחֲבוּ לְאֵין

Spr. 8,22 vv. aangehaald, vóór de schepping bestond, geschreven niet op metaal, noch op leder, daar dat nog niet bestond, maar in vuurletters a. h. w. op Gods arm. Zij werd vóór de Schepping door God geraadpleegd en haar raad opgevolgd.

6) Vgl. Chagiega 12*a*, Ber. Rabb. 12.

7) דוק וחלד, *hemel* en *aarde*. דוק voor *hemel* met het oog op Jes. 40,22, חלד voor aarde, vgl. Ps. 49,2.

8) Chagiega t. a. p. en B. R. 1, komt een verschil van meening voor tusschen de scholen van Shammai en Hillel, of de hemel dan wel de aarde het eerst geschapen is. Eindelijk verklaart R. Shim'on b. Jochâi de beide meeningen niet te begrijpen, daar beiden tegelijk geschapen zijn, als een schaal met zijn deksel, die te samen vereenigd gebakken, eerst later van elkander afgesneden worden (vgl. voor dgl. potten Thosaphoth Bétsa 32*a*, en 'Aroech s. v. אלפס). Hij beriep zich daarbij op het boven aangehaalde vers Jes. 48,13. De geleerden van zijn tijd nu waren het algemeen met hem eens. — Ik prefereer daarom de lezing ותלמידיו, die ook in Machzor Romie voorkomt, daar de constructie —ב הכריע moeilijk te verdedigen is.

zich uitbreidden de uitspansels van Zijn glansvolle woning, moesten zij plotseling een: „het is u thans genoeg" hooren en verstijfden op Zijn woord, [1]) *„de zuilen des hemels schudden en worden angstig bij Zijn dreigen."* [2]) Daarna verdeelde en splitste Hij de „met Zijne hand gemeten" [wateren] [3]); de eene helft hief Hij op en plaatste Hij in de hoogte tot latere eerbewijzing, dat zijn de reine wateren, die eens zullen gesprengd worden. — Toen schreeuwde de rest in opstand: „waarom zou mijne eer tot schande worden!? Laat ook ik boven de wolken-hoogten stijgen en met mijn wederhelft gelijkgesteld worden"; toen verbrandde het een verterend vuur en werd de grommende bedwongen. [4]) — Hij vernieuwde de oppervlakte der aarde door vruchtboomen en gewassen, en gaf voorschrift aan de boomen: „ieder naar zijne soort", doch niet aan de gewassen; toch maakten zij voor zichzelve eene gevolgtrekking en de gewassen kwamen in afzonderlijke soorten te voorschijn. [5]) Den physieken aard der beide hemellichten maakte Hij [oorspronkelijk] gelijk in gestalte [6]) en vorm; en naar het aangezicht van den door Gods hand gevormde [den mensch] gaf Hij hun gelijk uiterlijk en droeg hun op en gebood hun door hetzelfde venster te voorschijn te treden. De maan echter berispte Hem; dadelijk werd zij kleiner gemaakt, omdat zij aanmatigende woorden tegenover Hem had gesproken en niet begreep haar, in trouw haar toegewezen, tijd [van werkzaamheid]; en Hij troostte haar wel met vertroostings-gronden over hare kleinheid, doch haar geest werd niet tot kalmte er door gebracht; — daarom brengen mijne scharen een zoenoffer voor den Heilige op alle Nieuwemaansfeesten naar mijn wettelijk voorschrift: *één geitebok tot zondoffer voor den Eeuwige.* [7]) Van hen beiden [zon en maan te zamen] leeren de rozenbloesems [Israël] tijden en eindpunten, nieuw en oud, en *zij zullen zijn tot teekenen en tot tijdsbepalingen en tot dagen en jaren* [8]). Den maancyclus geven de letters aan, hare tellingen worden telkens door de zes eersten [samen te voegen] bekend; voegt gij de zevende [letter] er aan toe, dan stijgt het getal tot dat van den zonnecyclus. Dan zijn van den eersten regel nog twee over en van den tweeden en derden nog vier, niet waar? terwijl de Zajin (ז), de 'Ajin (ע) en de sluit–Noen (ן) voor hen

---

[1]) Zie Chagiega t. a. p.
[2]) Job 26,11.
[3]) Vgl. Jes. 40,12.
[4]) De voorstelling is ontleend aan Midrash Konén; vgl. ook Ber. Rab. 2, Jalkoet II,789.
[5]) Choellien 60*a*, vgl. RASHIE, Gen. 1,12.
[6]) De gewone lezing is: בְּחָג, *in kroon*, d. w. z. uiterlijken glans (?); OTTENSOSER leest: בְּחַג, van חוג הארץ (Jes. 40,) en vertaalt *omtrek*. Machzor Romie geeft de lezing: ברמות, *in gestalte*, wat mij het meest eenvoudig

דַּי רְקִיעֵי הוֹד ׀ דִּירָתוֹ · קָשְׁבוּ דַיֵּיכֶם וְרָהוּ עַל אֲמִירָתוֹ · עַמּוּדֵי
שָׁמַיִם יִרוֹפָפוּ וְיִתְמְהוּ מִגַּעֲרָתוֹ : וְאָז פְּלֵג וְהֶחָצָה שְׁעוּלִים
הַמְּרוּדִים · מַחֲצִיתָם הִשִּׁיא וְעִלָּם לְכִבּוּדִים · הֵם הַמַּיִם הַטְּהוֹרִים
אֲשֶׁר לְזֶרֶק עֲתִידִים : זֶד יִתְרָם וְצָוַח כְּבִדִי לְכִלְמָה עַל מֶה ·
אֶעֱלֶה עַל בָּמָתִי עָב וְלַעֲמִיתִי אֶדְמֶה · וַתִּלַּהֲטֵהוּ אֵשׁ אֹכֶלֶת
וְנִכְבָּשׁ הוּא הַהוֹמֶה : חֻדַּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה בַּעֲצֵי פְּרִי וּדְשָׁאִים ·
וְגָזַר עַל הָעֵץ לְמִינֵהוּ וְלֹא עַל הַדְּשָׁאִים · וְנָשְׁאוּ בְעַצְמָן כָּל
וָחוֹמֶר וַיָּצְאוּ מִיֵּי דְשָׁאִים : טֶבַע שְׁנֵי מְאֹרוֹת בִּרְמוּת וּדְיוֹקָן
הַשְׁוָה · וּבְתַבְנִית יְצִיר כַּפַּיִם לָמוֹ תִּקֵּן וְשִׁוָּה · וְיֵצֵאת בַּהֲלוֹן אֶחָד
לָמוֹ פָּקַד וְצִוָּה : יִסַּר הַסַּהַר וְנִתְמַעֵט לְשַׁעְתּוֹ · כִּי הִטִּיחַ כְּלָפָיו
וְלֹא בָן אֱמוּנַת עִתּוֹ · וְנֶחֱמוּ בְּתַנְחוּמֵי קוֹטֶן וְלֹא נִתְקָרֵר
דַּעְתּוֹ : כְּוֹפֵר עֲלֵי קֹדֶשׁ לָכֵן מַקְרִיבִין חֳמוֹנַי · בְּכָל רָאשֵׁי
חָדָשִׁים כְּדַת עֲנִיָּנַי · שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיָּי : לְמֵדִים ׀
מֵהֶם פְּרָחֵי שׁוֹשַׁנִּים · זְמַנִּים וְקִצִּים חֳדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים · וְהָיוּ
לְאוֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים : מַחֲזוֹר הַלְּבָנָה אוֹתִיּוֹת
מוֹדִיעוֹת · בְּשֵׁשׁ הָרִאשׁוֹנוֹת סְפוּרוֹתֶיהָ יְדוּעוֹת · בְּהוֹסִיפְךָ
שְׁבִיעִית לַחֲמָה מַגִּיעוֹת : נוֹתָרוֹת שְׁתַּיִם ׀ מִשְׁטָה רִאשׁוֹנָה ·
וּמִשְׁנֶיהָ וּשְׁלִישִׁית אַרְבַּע בֶּאֱמוּנָה · וְזַיִן וְעַיִן וְנוּן פְּשׁוּטָה

---

voorkomt, temeer daar de uitdrukking דמות דיוקנו in Midrash en bij de Paitaniem zeer gewoon is.

7) Vgl. Choellien 60*b*, waar dit geheele verhaal voorkomt. De maan maakte de opmerking, dat in de geheele Schepping de grootere aan de kleinere zaak gepaard was; twee even groote hemellichamen zouden slechts aanleiding geven tot strijd. Als straf voor haar eerzucht, daar zij natuurlijk de grootste wilde blijven, werd juist zij verminderd. Toen begon zij eene discussie over haren toekomstigen werkkring, totdat zij eindelijk door God werd aangewezen als uitgangspunt van feestbestemmingen; ook toen was zij nog niet tevreden en zeide God: brengt daarom elken Nieuwemaansdag een zoenoffer voor Mij, omdat Ik de maan kleiner heb gemaakt. Dit wordt vastgeknoopt aan het woord לה׳ (Num. 28,15), dat alleen bij den zondoffer-bok van het Nieuwemaansfeest wordt gezegd, terwijl het bij de zondoffers op andere feesten ontbreekt.

8) Gen. 1,14. Zie onze aant. aldaar op het woord מועדים.

allen de rekening doen sluiten. [1]) — De visschen, die zwemmen in de zee, deed Hij wemelen in 700 reine soorten, en voor gebruik geoorloofd gevogelte zonder einde of getal, en [onreine] te verafschuwen vogels vierentwintig. — Daarna raadde Hij: „dat de aardbodem voortbrenge wild en vee, onrein en kruipend gedierte te doen wemelen in machtig aantal"; toen bewoog zij [de aarde] zich als het ware zelve van insecten, die toch allen voor eene of andere noodzakelijkheid dienen. [David] die na talrijke bepaalde jaren [bij het brengen der bondsarke in Jerusalem] zou dansen en springen [2]), vroeg: „waartoe zijn gekken, spinnen en horzels geschapen?" Hij antwoordde hem: „gij zult ze eens noodig hebben, op den dag, dat gij, om u te redden, zult moeten vluchten." [3]) — Toen Hij nu voleindigd en voltooid had het bevelen van al het geschapene, sprak Hij: „laat Ons een mensch maken naar Ons beeld." Hij mengde hem dus [uit stof der aarde en water] en gaf hem de ziel en zette hem in zijne „hulp" [de vrouw] de kroon op. Toen hem een gemakkelijk gebod gegeven was, deed zijn misleid hart hem afwijken; en richtte Hij hem door Sanhedrien's besluit als een zinverdraaide en verdwaasde om op hem te vervullen: *met den kromgeestige gedraagt gij u dwaas* [4]). In die afdeeling teekende Hij 71 Godsnamen op; van Beréshieth, totdat hij geschapen zou worden [5]) en van dat hij geschapen was tot de verdrijving, — beantwoordende aan [de 71 leden van] het Sanhedrien, de mannen van onderzoek en navorschen. [6]) Zij beiden hebben gezondigd en worden in de Heilige Leer veroordeeld en de slang met hen, omdat Hij [God] niet de juiste argumenten voor hem aanvoerde, immers: [wanneer tegenover elkander staan] de woorden van den leeraar en die van den leerling, — past het

---

[1]) De gewone maancyclus omvat een tijdperk van 19 jaar, waaronder 7 schrikkeljaren, waarin één maand wordt ingevoegd, ten einde er altijd voor te zorgen, dat het Paaschfeest in de חודש האביב, d. i. in de lente valt. Daardoor wordt dan het zonnejaar met het maanjaar in overeenstemming gebracht ($19 \times 354 + 210 = 19 \times 365 + 1$). Dit is de zoogen. מחזור קטן. Daarnaast staat nog een cyclus van 21 jaar, d. i. van zeven driejarige perioden, omdat de maan telkens na 21 jaar op haar plaats in verhouding tot de sterren is teruggekeerd, die zij bij hare schepping innam, מחזור גדול של לבנה. De zonnecyclus omvat 28 jaar, en wordt מחזור החמה, ook wel, in de latere litteratuur gewoonlijk, מחזור גדול genoemd. Plaatst men nu de letters van het Hebr. alphabeth, met de sluitletters, in drie rijen:

א ב ג ד ה ו ז ח ט
י כ ל מ נ ס ע פ צ
ק ר ש ת ך ם ן ף ץ

dan zijn alle berekeningen te maken. De zes eerste letters van de eerste rij (א—ו) geven tezamen 21, d. i. het aantal jaren van den grooten maan-

מַכְרִיעוֹת לְכֻלָּנָה: סָחֵי־ם הִשְׁרִין שִׁבַּע מֵאוֹת מִינֵי טְהוֹרִים ·
וְכוֹשֵׁר עָפִים לְאֵין חֵקֶר וּמִסְפָּרִים · וְעוֹפוֹת שְׁקָצִים אַרְבָּעָה
וְעֶשְׂרִים : עָץ תּוֹצִיא אֲדָמָה חַיָּה וּבְהֵמָה · שֵׁקֶץ וָרֶמֶשׂ
לְהַשְׁרִי*ץ וּלְהַעֲצִימָה · וְרַחֲשָׁה יַבְחוּשִׁין וְכֻלָּם לְצוֹרֶךְ הַמָּה :
פּוֹזֶז וּמְכַרְכֵּר לְכַמָּה שָׁנִים קְבוּעוֹת · שָׁאַל ׀ לָמָּה נִבְרְאוּ
שִׁטִּים וְטָווּיוֹת וּצְרָעוֹת · הֱשִׁיבוּ תִּצְטָרֵךְ לָמוֹ לְיוֹם בְּרִיחָה
לְתִשְׁעוֹת : צוּוִי כָּל פּוֹעַל בְּגָמַר וְשִׁכְלֵל · נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ
מִלֵּל · גִּבְּלוּ וְהִנְשִׁימוּ וְעֵזֶר לוֹ כִּלֵּל : קַלָּה כְּנִצְטַוָּה וְהִטְּחוּ לֵב
הוֹתָל · וְדָנוּ בְּדִין סַנְהֶדְרִין כְּגֶבֶר נֶעֱקָשׁ וְנִפְתָּל · לְקַיֵּם עָלָיו
עִם עֵקֶשׁ תִּתְפַּתָּל : רָשַׁם אַזְכָּרוֹת שֶׁלּוֹ שִׁבְעִים וְאֶחָד בְּפָרָשָׁה ·
מִבְּרֵאשִׁית וְעַד נוֹצָר וּמִשֶּׁנּוֹצַר וְעַד גְּרִישָׁה · כְּנֶגֶד סַנְהֶדְרִין
בַּעֲלֵי חֲקִירָה וּדְרִישָׁה : שְׁנַיִם חָטְאוּ וְנִתְחַיְּבוּ בַּתּוֹרָה · וְנָחָשׁ
עִמָּם שֶׁלֹּא טָעַן כַּשּׁוּרָה · בְּמָקוֹם רַב וְתַלְמִיד הָרַב רָאוּי

* במחזור רומי במקום להשרין איתא: וְשָׁרַץ להעצימה.

---

cyclus; de zevende er aan toegevoegd, geeft 21 + 7 = 28, het aantal jaren van den zonnecyclus. In de tweede rij krijgt men op dezelfde wijze 210 (280) en 2100 (2800). Dan schieten dus de beide laatste letters van iederen regel over, terwijl de letters ז (in den 1sten), ע (in den tweeden), en sluit-ן in den derden regel alleen dienen om den maancyclus tot zonnecyclus te vergrooten.

2) II Sam. 6,15.

3) De zoogenaamde Ben Siera (ed. Amsterdam 5457, pag. 10b) verhaalt, dat David God eens de vraag zou gesteld hebben, waartoe Hij gekken, spinnen en horzels had geschapen? Het antwoord luidde: zij zullen u eens diensten bewijzen, dan zult gij niet meer vragen. Toen hij dan ook op de vlucht voor Shaoel zich in de spelonk verborg (I Sam. 23,14), werd hij door het web van een spin, die daar op Gods bevel zich nestelde, aan het oog zijner vervolgers onttrokken. Bij Achiesh, den koning der Philistijnen, werd hij alleen gered door zich krankzinnig aan te stellen (I Sam. 21,11—16); en bij gelegenheid van Davids overrompeling van Shaoel, waarbij hij diens lans en drinkschaal wegnam (I Sam. 26,8 vv.), redde eene horzel David het leven.

4) Ps. 18,27.

5) De Godsnamen in בצלם אלקים en van ויברך אלקים (Gen. 1,27) worden nl. niet medegeteld.

6) Vgl. Ber. Rab. 20.

voor des leeraars woorden ontzag te hebben.[1]) De zevende dag zag om naar den [door God] gevormde, daar hij der vertwijfeling ten prooi was, en stond op als een held om hem als eene muur te beschermen en smeekte vóór het aangezicht van den Vergevensgezinde en bracht tot bedaren toorn en gramschap.[2]) Zoo rustte daarop Hij, die woont in het verblijf in de uitgespreide [hemelen]; Hij gaf hem tot erfdeel aan Zijn volk, dat in Zijne schaduw toevlucht zoekt, die loven Zijn naam, [zeggende:] „*want op dien dag rustte Hij van al Zijne werken,*" de Heilige!

אופן

Millioenen macht'gen U ter eere zeggen: „heilig"[3]).
De schitterstralen, iedren morgen nieuw geschapen[4]),
hun zeggen is: „geloofd."
Ter Uwer eer gemeenten op Nieuwmaansfeest-Shabbath
zeggen: „heilig" en „geloofd."

Heirscharen hoog ter Uwer eere luide — zeggen: „heilig";
Zacht suizend, zoet gemurmel U ter eere,
hun zeggen is: „geloofd,"
Ter Uwer eer gemeenten op Nieuwmaansfeest-Shabbath
zeggen: „heilig" en „geloofd."

Dreunend dreigende donders U ter eere, — zeggen: „heilig."
Voor U verzaam'len zangerscharen zich — en zeggen: „geloofd."
Ter Uwer eer gemeenten op Nieuwmaansfeest-Shabbath,
zeggen: „heilig" en „geloofd"."

Schreiend de schitt'rende hemelsche boden — zeggen: „heilig."
Siddrend staan vóór U de groepen Chashmalliem
zeggen: „geloofd."
Ter Uwer eer gemeenten op Nieuwmaansfeest-Shabbath
zeggen: „heilig" en „geloofd."

Tot U vliegen vorsten van 't vast firmament, zij zeggen: „heilig."
Tot U roepen eng'len en fladd'ren en vliegen[5])
en zeggen: „geloofd."
Ter Uwer eer gemeenten op Nieuwmaansfeest-Shabbath
zeggen: „heilig" en „geloofd."

---

[1]) Dit zoude de juiste verdediging van de slang zijn geweest. „Eva had Gods woord boven dat van de slang moeten stellen". Daar de slang zelve dit argument niet aanvoerde, werd het in dit geval, waar men met een verleider te doen had, ook door den Rechter niet in aanmerking genomen (Sanhedrien 29*a*).

[2]) Pirké R. Eli'ezer, 19.

לְמוֹרָא: תָּר שְׁבִיעַי עֲלֵי יְצִיר כִּי נִתַּן לִמְהוּמָה · וְעָמַד בְּגִבּוֹר
לְהָגֵן בַּחוֹמָה · וְחִנֵּן מוּל פְּנֵי מוֹחֵל וְשׁוֹכֵךְ כַּעַס וְחֵמָה: יוּ בֵּכֵן ׀
נָפַשׁ בּוֹ יוֹשֵׁב מְכוֹן פְּרוּשִׁים · נָחֲלוּ לְעַמּוֹ אֲשֶׁר בְּצִלּוֹ חוֹסִים ·
מְשַׁבְּחִים לִשְׁמוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל הַמַּעֲשִׂים · קָדוֹשׁ: הכל יודוך

אופן ע"ס א"ב משולש

לְךָ אֵלִים אַלְפֵי אֲלָפִים אוֹמְרִים קָדוֹשׁ ·
לְךָ בְּרָקִים בְּרוּאֵי בְקָרִים אוֹמְרִים בָּרוּךְ ·
לְךָ קְהִלוֹת בְּשַׁבָּתוֹת וּבֶחָדָשִׁים אוֹמְרִים קָדוֹשׁ וּבָרוּךְ:

לְךָ גוֹעִים גְּרוּדֵי גְבוֹהִים אוֹמְרִים קָדוֹשׁ ·
לְךָ רוֹבְבִים דְּמָמָה דַקָּה אוֹמְרִים בָּרוּךְ ·
לְךָ קְהִלוֹת בְּשַׁבָּתוֹת וּבֶחָדָשִׁים אוֹמְרִים קָדוֹשׁ וּבָרוּךְ:

לְךָ הוֹמִים הוֹמֵי הַמוֹנָה אוֹמְרִים קָדוֹשׁ ·
לְךָ וְעוּדִים וְעוּדֵי וָתִיקִים אוֹמְרִים בָּרוּךְ ·
לְךָ קְהִלוֹת בְּשַׁבָּתוֹת וּבֶחָדָשִׁים אוֹמְרִים קָדוֹשׁ וּבָרוּךְ:

לְךָ זוֹעֲקִים זַכֵּי זְבוּלִים אוֹמְרִים קָדוֹשׁ ·
לְךָ חָלִים חֲיָלֵי חַשְׁמַלִּים אוֹמְרִים בָּרוּךְ ·
לְךָ קְהִלוֹת בְּשַׁבָּתוֹת וּבֶחָדָשִׁים אוֹמְרִים קָדוֹשׁ וּבָרוּךְ:

לְךָ טָסִים טַפְסְרֵי טִפּוּחִים אוֹמְרִים קָדוֹשׁ ·
לְךָ יִקְרָאוּן יְדוֹדוֹן יְדוֹדוֹן אוֹמְרִים בָּרוּךְ ·
לְךָ קְהִלוֹת בְּשַׁבָּתוֹת וּבֶחָדָשִׁים אוֹמְרִים קָדוֹשׁ וּבָרוּךְ: והחיות

---

[3]) Gedoeld wordt op de Kedoessha, heiliging van den naam Gods, door de engelen-koren, die, bij Jesaja 6,3 het „driewerf *heilig* enz.", bij Ezechiël 3,12 het: „*geloofd zij* de naam des Eeuwigen enz." aanheffen. Deze beide verzen vormen ook in onze liturgie de Kedoessha.

[4]) De engelen, die als bliksemstralen glanzen en iederen morgen nieuw geschapen worden, vgl. Chagiega 14*a*. B. R. 78.

[5]) Ps. 68,13.

זולת.

Uwe trouw is waarachtig en groot, Gij, die in de vergadering der heiligen als heilig wordt geprezen; telkens als Gij het teeken des heils [aan den hemel] plaatst bij het vernieuwen van het morgenrood, zullen de [uit Egypte] verlosten U huldigen [1]) telkens op iederen Shabbath en nieuwemaansdag en zeggen: „*Uwe getuigenissen zijn ten zeerste vertrouwbaar, Uw huis betaamt heiligheid*".[2]) Het is gewoonte „de schoone vrucht"[3]) [van den olijfboom, d. i. de olie] te gebruiken als brandstof ter verlichting, bij het naderen der ochtendschemering echter gaan de lampen uit, daar hun gebied ten einde is; en kort vóór den morgen orden ik mijne bede en zie hopend op naar U, Eerbiedwekkende, — *want bij U is de bron des levens, in Uw licht zullen wij het licht aanschouwen.*[4]) Moge de glans van het verblijf Uwer heerlijkheid [Tsion] Uwen uitverkorenen getoond worden naar hunne verdienste; vensters, [naar binnen] kleiner, en [naar buiten] grooter wordend,[5]) mogen in pracht zich verheffen als bij den eersten en tweeden [tempel]; de voorspelling van Uwen ziener moge bewaarheid worden: „dat maan en zon zich verbergen,[6]) *want de Eeuwige zal u zijn tot eeuwig licht.*" — De kroon der schoonheid, Uwen tempel, vestig hem, leg vast zijne grondslagen; maak weer volkomen den troon en Uwen heiligen Naam, bedien U niet meer van slechts twee letters;[7]) verschaf Uwen dienaren een nieuwen naam,[8]) gelijk er een nieuwe hemel en nieuwe aarde zal komen;[9]) „*Jubelt hemelen, want de Eeuwige verricht het; juicht, gij diepten der aarde!*"[10]) Wanneer Gij [naar het gebied] van den top van Amana af binnenwaarts[11]) de ballingen uit hun gevangenschap bijeen trekt, doe hen dan hun zangstuk erven, terwijl vrouwen de mannen omringen;[12]) als het geheim van hun leiding in hunne jeugd, toen maagden den tamboerijn sloegen [bij den uittocht uit Egypte, aan de Schelfzee] ná [den val van] het leger; *de stad is dan ons tot kracht, tot hulp doet Hij strekken muren en tusschenmuur.*[13]) Het woord der bedenking in Chanés [Egypte] heeft opgewekt het verbond met onze dooden [de aartsvaders]; Gij, rechtvaardige spruit! vernieuw in nabijzijnden tijd onze jaren; dan gaat Gij gevreesd als koning daar heen, en ik [Israël] als Uw pachter[14]) en te zamen verlustigen wij ons; *dan wordt vol van gejuich en lachen*

---

*) De schrijver is R. MEIER BEN IZAK, met den bijnaam *Sheliach Tsibboer* (ש"ץ, Voorlezer), die herhaaldelijk door RASHIE geciteerd wordt, soms als reeds overleden (ז"ל). Hij leefde te Mainz en te Worms omstreeks 4820 (1060) en R. JITSCHAK HALLÉVIE uit Worms, RASHIE's leeraar, roemt zijne dichtstukken en voordracht. Zijn zoon R. JITSCHAK was te Worms een der slachtoffers van den eersten kruistocht (4856, 1096). Van hem is o. m. het beroemde אקדמות, dat op het Wekenfeest bij het begin der Thoralezing wordt voorgedragen. LANDSHÜT pag. 162—167 noemt als beslist van dezen dichter uit de verschillende ritus 21 stukken.

זולת ע"ם א"ב ובסוף חתום מאיר בר יצחק חזק בתורה ובמעשים טובים. *)

אֱמוּנָתְךָ אֲמַתְּיָ רַבָּה בְּסוֹד קְדוֹשִׁים ו מִתְקַדֵּשׁ · בְּהַצִּיבְךָ צִיּוֹן
יֵשַׁע בְּעַמּוּד הַשַּׁחַר הַמִּתְחַדֵּשׁ · גְּאוּלִים יַאֲמִירוּךָ מְהֵי
שַׁבָּת וְחוֹדֶשׁ · עֲדוּתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה קֹדֶשׁ : דֶּרֶךְ
פְּרִי תְּאֹאַר תֵּת כַּנֵּר לַמָּאוֹר · הִלּוּךְ הַשְּׁמָשׁוֹת הַמְּנוֹרוֹת כָּבוּ
גְּבוּל ו לְתְאוֹר · וְסָמוּךְ לַבֹּקֶר אֲעָרוֹךְ וַאֲצַפֶּה לְךָ נָאוֹר · כִּי
עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר : זוֹהַר מְקוֹם כְּבוֹדֶךָ יֵרָאֶה
לְבַחִירֶיךָ כְּפָעֳלָם · חַלּוֹנוֹת מַקְטִינוֹת וּמַרְחִיבוֹת כָּזֶה וְכָזֶה
לְעֻלָּם · טַעַם חוֹזֶךָ יֵאָמֵן צַר וָאוֹר לְהִתְעַלָּם · כִּי יְיָ יִהְיֶה לְךָ
לְאוֹר עוֹלָם : יוֹף מִכְּלַל דִּבּוּרֶךָ יַשֵּׁב יַסֵּד שְׁתִיּוֹת · כֹּם וָשֵׁם
הַשָּׁלֵם ו מֵהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשִׁתִּי אוֹתִיּוֹת · לַעֲבָדֶיךָ שֵׁם חַדֵּשׁ כַּחֲדָשִׁים
וַחֲדָשָׁה אוֹתִיּוֹת · רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי עָשָׂה יְיָ הָרִיעוּ תַחְתִּיּוֹת :
מֵרֹאשׁ אֲמָנָה וְלִפְנִים גְּלִיּוֹת מִשְׁבָּצִים בְּהַשְׁחֵל · נְקֻבָּה תְּסוֹבֵב
גָּבֶר פֶּרֶק שִׁיר נַחֵל · סוֹד נְהוֹג עֲלֻמּוֹת בַּעֲלָמוֹת תּוֹפָפוֹת אַחַר
חֵיל · עִיר עָזְלָנוּ יְשׁוּעָה יָשִׁית חוֹמוֹת וָחֵל : פֶּה פְּקִידָה בְּחָנֵם
הֵעִידָה בְּרִית יְשֵׁנֵינוּ · צֶמַח צַדִּיק קֶרֶב שָׁנִים תְּחַדֵּשׁ ו שָׁנֵינוּ ·
תַּהֲלוּךְ מוֹרָא כְּמַלֵּךְ וְאָרִים נְטַיֵּל שְׁנֵינוּ · אָז יִמָּלֵא רִנָּה וּשְׂחוֹק

---

1) יאמירוך, vgl. Deut. 26,17. 2) Ps. 93,5.
3) Jeremia 11,16. 4) Ps. 36,10. 5) I Kon. 6,4.
6) De uitdrukking is ontleend aan Jes. 6,30, het denkbeeld aan Jes. 60,19, waaruit de tweede plaats is genomen.
7) Ex. 17,16 staat כי יד על כס יה, het woord כסא dus „gebrekkig" geschreven, zonder א, en de Godsnaam slechts uit de twee eerste letters bestaande. Hieruit leiden onze Wijzen af, dat, zoolang de eindstrijd met 'Amalek door Israël niet is volstreden, Gods naam noch zijn troon weer volkomen zullen zijn. De bedoeling van onze strophe is dus: maak een einde aan 'Amalek's macht.
8) Jes. 62,2.
9) Jes. 66,22.
10) Jes. 44,22.
11) Amana is de noordelijkste bergtop in Palaestina. „Van Amana binnenwaarts" duidt geheel Palaestina aan. Vgl. Challa 4,8; Gittien 7*b* en 8*a*.
12) Jer. 31,22. 13) Jes. 26,1.
14) אריס is een werkman, die van den landheer land in pacht neemt onder voorwaarde, dat de opbrengst in zekere verhouding zal verdeeld worden.

onze mond en onze tong!" [1]) Door het te plaveien met Poech en Saffier [2]) maak hecht en sterk mijn voorhof; den, cypres en ceder, populieren zijn de latten bij mijn terugkeer; en men stelt schoon een heerlijken zang in, als destijds toen ik de zee gekliefd zag! *Neem ter hand schild en schutpantser, en sta op om mij te helpen!* [3])

יוצר להפסקה ראשונה.

Het [op den eersten scheppingsdag] gezaaide licht, dat Zijne heerlijkheid afstraalt, verborg Hij in Zijne schatkameren voor wie Hem dient [4]); wie Hem bemint, dien schenkt Hij een heerlijk lot! Bij de schepping lette Hij op de (toekomstige) bewoners der 'Eden-planting en de grenzenbepalers [5]), vóórdat Hij den hoeksteen plaatste en de diepe aardgangen schiep [6]), — zij, [de vromen] de pijlers der aarde, op hen vestigde Hij de menschenwereld [7]). Hij openbaarde Zijn geheim [8]) aan Zijne rechtvaardigen en aan hen, die Hem vreezen, om namelijk Zijne verzamelingsfeesten te vieren, en Zijne heilige bijeenkomsten samen te roepen; — geloofd zij Hij, die van Zijne wijsheid een deel heeft doen rusten op hen, die Hem vreezen! Hij verschaft den door Hem gezegenden rust op Zijn heiligen dag, die geëerd wordt als het erfdeel van Zijn heilig volk; neem dus Zijn Shabbath in acht naast den eerbied voor Zijn heiligdom, — van Hem, den Heilige!

Chéber (Mozes) [9]) leerde het volk kennis, en overwoog en stelde vast wat telkenmale voor te lezen, en vragen te bespreken en wetsbepalingen voor te dragen over de beteekenis van het aan de orde zijnde onderwerp [10]); in de zittingen der wijzen [11]) voegde men leering toe en stelde vast, getelde dertig dagen te voren te beginnen, met het stellen van vragen betreffende de voorschriften voor de feesttijden. — Ook op Shabbath konden de [van elders tot het afleggen van getuigenis] naar Jerusalem gezondenen onder de getuigen, uitgaan voor Niesan en Thishré, opdat zij op tijd

---

[1]) Ps. 126,2. [2]) Jes. 54,11. [3]) Ps. 35,2.

*) Over den Schrijver zie den יוצר לשבת ב' דתעוכה, deel I pag. 88.

[4]) Ber. Rab. 11, Thanchoema Shemienie, Chagiega 12*a*.

[5]) Naar aanleiding van den meervoudsvorm נעשה, *Wij willen maken*, Gen. 1,26 bij de schepping van den mensch gebezigd, wordt in Ber. Rabba 8 de vraag behandeld: met wie God vóór de schepping van den mensch beraadslaagde? Onder meer komt daar voor: met de zielen der braven beraadslaagde Hij, met het oog op I Kron. 4,23, welk vers door Midrash daar verklaard wordt: zij, die tot de *schepping* aanleiding gaven, (היוצרים) die *de aanplanting* (den hof 'Eden) deden *bewonen* (יושבי נטיעים) en *de grenzen* deden bepalen (גדרה) — *zaten met den Koning bij Zijn werk* (עם המלך במלאכתו ישבו).

[6]) Vgl. Soekka 49*a*, waar בראשי verklaard wordt: ברא שית, Hij schiep

פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ : בִּרְבִיצַת פּוּךְ וְסַפִּיר חַקֹּה חֲזֹק עֲזָרָתִי · בְּרוֹשׁ הַדְרָה וְתַאֲשׁוּר רְחִיטֵי בְּרוֹתַי חֲזָרָתִי · וּבְמַעַן שִׁיר מְטִיבִים כְּאָז בַּיָּם גְּזָרָתִי · הַחֲזֵק מָגֵן וְצִנָּה וְקוּמָה בְּעֶזְרָתִי : עזרת

יוצר להפסקה ראשונה.

מיוסד ע"ס א"ב ובסוף חתום מנחם ברבי מכיר. *)

אוֹר זָרוֹעַ זוֹרֵחַ כְּבוֹדוֹ · אָצַר וְנָצַר לַאֲשֶׁר עָבָדוֹ · אָהֲבוֹ זֵבֶר טוֹב זָכָרוֹ : בֶּן בְּיוֹשְׁבֵי נְטָעִים וּגְדֵרָה מֵרֹאשִׁית · בְּטֶרֶם יָרָה פְּנָה וּבָרָא שִׁית · מְצוּקֵי אֶרֶץ עֲלֵיהֶם תֵּבֵל הֻשָּׁת : גִּלָּה סוֹדוֹ לִישָׁרָיו וְלִירֵאָיו · לָחוֹג מוֹעֲדָיו קָרָא מִקְרָאָיו · בָּרוּךְ שֶׁחָלַק מֵחָכְמָתוֹ לִירֵאָיו : מְנִיחַ מְבוֹרָכָיו בְּיוֹם קָדְשׁוֹ · מְכֻבָּד יְרֻשַּׁת עַם קְדוֹשׁוֹ · שְׁמוֹר שַׁבָּתוֹ וּמוֹרָא מִקְדָּשׁוֹ · קָדוֹשׁ : דַּעַת לְמֵד חֵבֶר אֶת הָעָם · וְאוֹזֵן וְתִקֵּן לִקְרוֹא בְּכָל פַּעַם · וְלִשְׁאוֹל וְלִדְרוֹשׁ בְּעִנְיַן טַעַם : הוֹסִיפוּ לֶקַח שֶׁבֶת תַּחְכְּמוֹנִים · וְהִתְקִינוּ לְהַקְדִּים שְׁלֹשִׁים נְמָנִים · לִהְיוֹת שְׁאֵלִים בְּהִלְכוֹת זְמַנִּים : וּבַשַּׁבָּת יוֹצְאִים שְׁלוּחִים בָּעֲרִים · עַל נִיסָּן וְעַל תִּשְׁרֵי

---

de onderaardsche gangen, die tot afvoerkanalen voor het altaar dienden. Hier is שית waarschijnlijk in meer algemeenen zin gebruikt.

7) I Sam. 2,9; vgl. Joma 38*b*.

8) סוד העבור, de kalenderberekening.

9) Een van de namen van Mozes, zie Megilla 13*a*. Het beteekent: die een band vormde tusschen Israël en zijn hemelschen Vader.

10) Op elk feest wordt uit de Thora eene afdeeling voorgedragen, die òf met de geschiedkundige beteekenis van òf met den tempeldienst op het feest verband houdt. De Thoravoorlezingen op Shabbath- en feestdagen zijn, volgens eene Thalmoedische traditie, door Mozes ingesteld. (Megilla 32*a*; tract Soferiem 10,1) Nog luidt eene bepaling, dat men dertig dagen vóór elk feest in de openbare voordrachten en in de leerhuizen de wetten met betrekking tot het feest behandelt (Pesachiem 6*a*). Oorspronkelijk echter was door Mozes alleen ingesteld op elk feest de onderwerpen te bespreken. die met het feest van den dag in verband stonden (Megilla 32*a*; vgl. Tosephtha Ibid. 3).

11) Het Synhedrion.

zouden aankomen, want in die maanden moet men zorg dragen voor de juiste vaststelling der feesten [1]). Wat zij bespreken, wordt ter herinnering in een boek opgeschreven en bezegeld [2]), de waarheid was aan hunne zijde om ieder, die het wilde bestrijden, tot zwijgen te brengen en den mond te sluiten, [want zoo luidt het:] „de feesten des Eeuwigen, die *gij* zult uitroepen." [3]) In hunne wijsheid bepaalden zij en stelden zij vast het nieuwemaansfeest van de eerste maand (Niesan) op den eersten, derden, vijfden of zevenden dag der week, ten einde het Paaschfeest op zijn tijd te vieren; eene aanwijzing daarvoor is te vinden in de woorden: הוא לבדו (dat alleen), niet: בדו, de tweede, vierde of zesde dag der week. [4]) De Satan wordt verdreven en [door God] in toorn toegesproken in „de maand der sterken", [5]) die hoog staat aangeschreven [6]); doordien men den eersten, vierden en zesden dag der week voorbijgaat, en er voor zorgt dat op den tweeden, derden, vijfden of zevenden dag der week de groote dag invalt [7]); het vindt steun in het vers: „is niet een אוֹד ontrokken!" [8]) Verder stelden zij kenteekenen vast, om herinneringen aan de bitterheid te bepalen [9]): de nacht, waarin Hallel wordt gezongen, en die van weeklacht vallen op denzelfden dag der week in, [aanwijzing daarvoor is:] „zij zullen het vieren met *ongezuurde brooden en bitterheid.*" [10]) Zij rekenden nauwkeurig uit, dat de (1ste) dag van het inwijdingsfeest en die van het feest

---

[1]) Zie Rosh Hashana 21*b*. De Mishna spreekt van de *getuigen*, die op den avond vóór den dertigsten dag der maand de nieuwe maan gezien hadden. Dezen begaven zich dan naar Jerusalem, of waar elders de zetel van het Synhedrion was, om hunne verklaring af te leggen; was die juist en vertrouwbaar gebleken, dan sprak het Synhedrion het: מקודש החדש uit en was de dertigste dag als Rosh Chodesh en eerste der nieuwe maand bepaald. In Niesan en Thishré nu kwam het er vooral op aan, tijdig bericht te hebben, welken dag men als Rosh Chodesh te beschouwen had, omdat elke dag oponthoud vertraging opleverde voor de *zendboden*, die door het Synhedrion naar Babylonië werden gezonden om daar den juisten datum van Paasch- en Loofhuttenfeest te berichten. Om die reden mochten, ook ná den val des tempels, de *getuigen*, die op den avond van den 30 Adar of 30 Elloel de nieuwe maan gezien hadden, ook op Shabbath op reis gaan, ten einde het zoo spoedig mogelijk aan het Synhedrion te kunnen berichten. De *zendboden* echter mochten nóch op Shabbath nóch op feestdagen hunne reis voortzetten. (ARNHEIM vergist zich, wanneer hij שלוחים בעדים vertaalt: „*de, op verklaring van getuigen afgezonden zendboden*", en in zijne noot opmerkt, dat de *boden* den Shabbath mochten ontwijden; שלוחים בעדים beteekent: *de* van hun huis *weggezondenen onder de getuigen*).

[2]) Vgl. Mal-achie 3,16 en Jalkoet op verschillende plaatsen. God bevestigt de bepalingen, door Israël's autoriteiten vastgesteld, sinds de profeten hun zijn ontvallen.

[3]) Lev. 23,2. Thorath Kohaniem t. p. אֹתָם, dat zonder ו geschreven is, wordt verklaard als: אוֹתָם, zoodat de zin is: Zoo noodig met afwijking

יְהוּ נוֹעָדִים · שֶׁבָּהֶם מְתַקְּנִים אֶת הַמּוֹעֲדִים : זְכִרוֹן סֵפֶר נִדְבָּרִים
לְהַכָּתֵב וּלְהֵחָתֵם · הָאֱמֶת אַתָּם לְשַׁתֵּק חוֹלֵק וּלְסַתֵּם · מוֹעֲדֵי
יְיָ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם אַתֶּם : חָכְמוּ לְקַבּוּעַ רֹאשׁוֹן וְלִיסְדוּ ·
בְּאַגְרַתּוֹ לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ · זֶכֶר לַדָּבָר הוּא לְבַדּוֹ וְלֹא
בְּדוֹ : טוֹרֵד וְגוֹעֵר שׂוֹטֵן בְּאֵיתָן הָהָאצֶל · בַּעֲבוּר אָהֳלוֹ וַיְגִיעוּ
בְּגֹהַּ אֶל אָצֶל · סֶמֶךְ לְמִקְרָא הֲלֹא זֶה אוּד מֻצָּל : יָסְפוּ
לְהַצִּיב צִיָּנִים לָשׂוּם הַמְרוּרִים · לֵיל הַלֵּל וֵילֵל בְּשָׁוֶה נִגְרָרִים ·
יֵעָשׂוּ אוֹתוֹ עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים : כְּוֹנוּ יוֹם חִנּוּךְ וְיוֹם בְּכוּר

---

van de astronomische nauwkeurigheid, hebt *gij* en gij alleen, de wetgevende autoriteit in Israël, d. i. het Synhedrion, de feesten te bepalen.

4) לבדו, Ex. 12,16, wordt verklaard: **לֹא כְדוֹ.** Er werd namelijk bij de vaststelling der kalenderregelen voor gezorgd, dat de Groote Verzoendag noch op Vrijdag noch op Zondag, en de zevende dag van het Loofhuttenfeest niet op Shabbath zou invallen. Daar nu van Niesan tot Thishré de maanden afwisselend 29 en 30 dagen tellen, zonder eenige speling, wordt het invallen der feesten in Thishré bepaald door den dag, waarop het Paaschfeest begint. Van 1 Niesan tot 1 Thishré zijn namelijk $3 \times 59 = 177$ dagen, d. z. 25 weken en twee dagen, zoodat het Nieuwjaarsfeest op denzelfden dag zal komen als de derde dag van het Paaschfeest, de Groote Verzoendag dus als de vijfde. Hosha'na Rabba als de tweede. Het invallen van den eersten Niesan op Maandag (ב׳) zou dus tengevolge hebben, dat de Verzoendag op Vrijdag inviel; Woensdag (ד׳) zou voor den Verzoendag Zondag geven, en bij bepaling op Vrijdag (ו׳) zou Hosha'na Rabba op Shabbath komen.

5) בירח האיתנים = באיתן = Thishré, de maand, waarin de steunpilaren der wereld, de aartsvaderen, geboren zijn. (Rosh Hashana 11*a*.) Volgens de voorstelling in den Thalmoed wordt op dien dag door God recht gesproken en staat de Satan als aanklager der menschheid voor Zijn troon. De Shofartoonen echter verdrijven hem en brengen tevens de verdiensten van Israëls voorvaderen in herinnering, zoodat God den Satan in toorn uit Zijne nabijheid verjaagt.

6) ההאצל; de bepalende ה bij een w.w., gelijk Jos. 10,24, ההלכוא. Het is een w.w. van אציל, edel, voornaam.

7) Zie aant. 4. Zondag (א׳) als eerste dag van het Nieuwjaarsfeest zou Hosha'na Rabba op Shabbath doen invallen; Woensdag (ד׳) 1 Thishrie, geeft den 10den op Vrijdag, Vrijdag (ו׳) 1, den 10den op Zondag. De uitdrukking יגיע—אל אצל is ontleend aan Zech. 14,5.

8) Zech. 3,2. אוד heeft dezelfde letters als אדו; deze dagen zijn *ontrokken* aan de mogelijkheid daarop den eersten Thishré te bepalen.

9) Ontleend aan Jer. 31,21; op denzelfden dag der week als de eerste dag Pésach, of de eerste Niesan, valt ook de 9de Ab in. Het zijn namelijk $2 \times 59 = 118 + 8 = 126$ dagen, dus 18 weken.

10) Matsoth, d. i. de eerste Pésachavond, waarop het plicht is ongezuurd brood te eten, en Meroriem, eig. *bittere kruiden*, hier: *bittere klachten*, van den avond van den 9 Ab, vallen samen.

der eerstelingen (שבועות) samenvielen, bepalende dat dit alleen het geval was in gewone of gebrekkige, maar niet in overcompleete jaren [1]), — [als aanwijzing er voor kan dienen:] „want gelijk de voorgeschreven [Chanoekka-]lamp zoo spreidt de Thora haar licht." [2]) Om vier tijdstippen is een nauwe band gevlochten, onveranderlijk. א״ת, de eerste dag Pésach, א׳, valt met den 9 Ab, תִּשעה באב, samen; — ב״ש, de tweede dag, ב׳, met שָׁבוּעות, den 1sten dag van het Wekenfeest; — ג״ר, de derde dag, ג׳, met den 1sten dag van het Nieuwjaarsfest, רֹאש השנה; — (ד״ק, de vierde dag, ד׳, met Simchath Thora, קְרִיאָה) [3]); — ה״ץ, de vijfde dag van het Paaschfeest, ה׳, komt overeen met den Verzoendag, צוֹם. Zoo zijn dezen aan elkander gebonden; met het oog op den Verzoendag en den Wilgendag [4]) is deze bepaling overgeleverd. De verstandigen zorgden er voor, dat in de eerste plaats de arenmaand in acht genomen werd [5]) en „het inzamelingsfeest in den omloop des jaars," volgens de oude wet; — [eene aanwijzing daarvoor ligt in:] „Zoowel op het begin van het jaar [Nissan] als op het laatste gedeelte des jaars" [hebt gij te letten bij het invoegen van schrikkelmaanden.] — In hunne hand werd het overgelaten nu eens de maanden vol, dan weder gebrekkig te maken, vast te stellen [het Nieuwemaansfeest op den dag, waarop volgens verklaring van getuigen de nieuwe maan is gezien] of uit te stellen; het jaar tot een gewoon jaar of tot een schrikkeljaar te maken op allerlei gronden [6]): „Want dit is uwe wijsheid en uw verstand voor de oogen der volkeren." [7]) Om in de regeling van de berekening der grondslagen der wereld orde te brengen en die gemakkelijk te maken, rekenen de geloofwaardigen, die kennis van het kalenderwezen hebben, de jaargetijden van Niesan naar de zon, en de jaren van Thishré volgens den omloop der maan [8]). De inrichting der 4 extra afdeelingen [9]) hebben de oudsten der stammen geleerd: twee leest men vóór de lezing der Esther-rol en twee daarna, opdat de *herinnering* aan 'Amalek's daad het volk der God dierbaren zou worden aangerekend als de *viering* van de redding uit zijne macht [10]). Men begint

---

[1]) De eerste dag Chanoekka zal op denzelfden dag der week komen als het laatstverloopen Wekenfeest, indien Marcheshwan niet meer dan 29 dagen heeft. Dan toch is van 6 Siewan tot 25 Kislew 24 + 29 + 30 + 29 + 30 + 29 + 25 = 196 dagen = 28 weken. — De maanden Cheshwan en Kislew namelijk hebben niet, gelijk de overige maanden des jaars, een vasten duur, maar kunnen bepaald worden: 1°. de eerste op 29, de tweede op 30, dan heeft dus het jaar zes maanden van 29 en zes van 30 dagen, dus 354 dagen; het jaar is *normaal* כסדרן, de afwisseling van kortere en langere maanden gaat geregeld door; — 2°. beiden kunnen 29 dagen hebben, dan zijn er vijf maanden van 30 en 7 van 29; het jaar heeft dus 353 dagen, is חסר, *gebrekkig*; — eindelijk 3°. kunnen beiden 30

לְתָאוֹר · כְּסִדְרָן וַחֲסֵרִין וְלֹא שְׁלֵמִין לְבָאוֹר · כִּי נֵר מִצְוָה
וְתוֹרָה אוֹר : לְאַרְבַּעַת זְמַנִּים צוֹרַךְ רֶצֶף מִלְסוֹר · אַתְּ בַּשׁ גַּרְ
(דַּק) הַיְּן זֶה לָזֶה אָסוּר · מִפְּנֵי כְּפוּר וַעֲרָבָה חוֹק זֶה מָסוֹר :
מַשְׁכִּילִים בְּשִׁמּוּר חֹדֶשׁ הָאָבִיב רִאשׁוֹנָה · וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת
הַשָּׁנָה כְּחָקָה יְשָׁנָה · מֵרֹאשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה : נִמְסַר
בְּיָדָם לְמַלְאוֹת וּלְחַפֵּר פְּעָמִים · לְקִבּוּץ וְלִרְחוֹת וְלִפְשׁוֹט וּלְעַבֵּר
מִטְעָמִים · כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים : סֵדֶר
יְסוֹד עוֹלָם לְבָרְרָה וּלְלַבְּנָה · מוֹנִים אֻמּוֹנִים יוֹדְעֵי לָעִתִּים
בִּינָה · תְּקוּפוֹת מְנָיָן לַחַמָּה וְשָׁנִים ו מְתִשְׁרֵי לַלְּבָנָה : עֶרֶךְ
פָּרְשִׁיוֹת הוֹרוּ יְשִׁישֵׁי עֲקָרִים · שְׁתַּיִם לִפְנֵי מְגִלָּה וּשְׁתַּיִם לְאַחֲרֶיהָ
קוֹדִים · לַעֲלוֹת זְכִירָתָן כַּעֲשִׂיָּתָן לְעַם יְקָרִים : פּוֹתְחִים שַׁבָּת

---

dagen tellen, zoodat er 7 maanden van 30 en 5 van 29 dagen zijn, het jaar heeft 355 dagen, is מלא, *overvol*. In de beide eerstgenoemde gevallen zal de weekdag, waarop de eerste dag Chanoekka invalt, overeenkomen met dien van den eersten dag van het voorafgaande Wekenfeest.

[2]) Spr. 6,23. נר = נר חנוכה, תורה = מתן תורה, שבועות = שבועות.

[3]) Deze overeenkomst is zeer gezocht en behoeft bovendien niet medegedeeld te worden, omdat ראש השנה, סוכות en שמיני עצרת op denzelfden dag der week komen. Bovendien spreekt de schrijver van *vier* tijden en noemt *vijf*. Ik geloof daarom, dat het beter is ד"ק hier te schrappen.

[4]) Hosha'na Rabba, zie pag. x, noot 4.

[5]) In verband met de woorden: *Neem in acht de arenmaand* (Deut. 16,1), bepaalt de Thalmoed, dat het Synhedrion, als het inziet, dat het Paaschfeest vóór de intrede van de lente zou vallen, het recht heeft eene schrikkelmaand in te schuiven, ten einde Pésach in den tijd, dat de aren rijpen, te doen invallen. Evenzoo mag men vóór Niesan een maand invoegen, indien men berekent, dat het zomertrimester, תקופת תמוז, niet vóór het Loofhuttenfeest zou zijn geëindigd. Sanhedrien 13*b*.

[6]) Sanhedrien 11*a*, v.v.

[7]) Deut. 4,6.

[8]) Zie Rosh Hashana 2*a*.

[9]) Op vier Shabbathen van Adar tot Niesan worden vier afdeelingen uit een tweede Wetsrol gelezen, en wel: de afdeeling der *Shekaliem*, Ex. 30,11—16, de afdeeling: gedenk wat 'Amalek u gedaan heeft, *Zachor*, Deut. 25,17—19, de afdeeling van de roode koe, *Para*, Num. 19,1—22 en de afdeeling over het Paaschoffer in Egypte, *Hachodesh*, Ex. 12,1—20. Daar nu van den Shabbath vóór of op 1 Adar tot dien vóór of op 1 Niesan 5 of 6 Shabbathdagen kunnen invallen, en bovendien nog eenige voorschriften waren in acht te nemen, moest eene regeling voor de verdeeling dier vier afdeelingen over de gegeven Shabbathdagen worden getroffen, die in het volgende wordt uiteengezet.

[10]) Zie Megilla 30*a*.

namelijk den eersten Shabbath met de afdeeling over de *Shekaliem*, en op den tweeden leest men: „*gedenk* de verdelging der zedelijk bedorvenen," [1]) opdat Israël zoude vóór zijn en één Béka' van hen zou opwegen tegen honderd kleine Zoz (van Haman). [2]) Het gebod omtrent *de* roode *koe* moest op den derden Shabbath gelezen worden om daarmede al gewennende goed bekend te zijn; en op den vierden Shabbath, onmiddellijk daarna, „*Hachodesh*", opdat het uitverkoren volk ijverig zich in reinheid en zelfheiliging voorbereide op het opgangsfeest [3]). Voor den vastgestelden regel voor den Nieuwemaansdag van de Adar-maand, die onmiddellijk aan Niesan voorafgaat [4]), is Zabdoe (de zevende, tweede, vierde of zesde dag der week) het vaste en onwankelbare teeken [5]); deze maand is krachtig door verschillende plichten, zoodat men de herinnering aan de eene verlossing in verbinding brengt met die aan de andere [6]). — Het begin der telling [der dagen van de maand] kan komen op Shabbath; dan leest men op dien dag en op den achtsten der maand de afdeeling van het aangewezen onderwerp [Shekaliem en Zachor], en maakt eene pauze [in de lezing der extra-afdeelingen] ná de lezing der Estherrol; VII/XV is het teeken [7]). Indien hij [de 1ste Adar] op den tweeden dag der week invalt, vervroegt men de lezing van Shekaliem [tot den Shabbath vóór Rosh Chodesh] en maakt pauze den eerstvolgenden Shabbath [ná Rosh Chodesh] en II/VI is het teeken, dat daarbij gezegd wordt; en het lezen der overige drie afdeelingen geschiedt op drie achtereenvolgende Shabbathdagen. Komt zijne beurt om op den vierden dag der week te zijn, dan wordt Shekaliem eveneens vervroegd, en maakt men pauze den eerstvolgenden Shabbath; met de overlevering IV/IV duidt men dit aan; en de drie andere afdeelingen vult men aan, vast

---

[1]) 'Amalek, vgl. Mechiltha Ex. 17,8.

[2]) Megilla 13*b*. De opbrengst der halve Shekaliem (= Béka'), door Israël gegeven, was volgens Ex. 38,25, ongeveer 100 Kikkar = 300000 Shékel; Haman beloofde 10000 Kikkar te zullen geven (Esther 3,9), d. z. — daar Haman in *gewone* Kikkars (à 1500 Shékel) en niet in *heilige* Kikkars (à 3000 Shékel) zal hebben betaald: 15,000,000 Shékel. Een Shékel nu heeft 4 Zoz, dus 60 millioen Zoz gaf Haman, Israël slechts 600000 halve Shékel = Béka', zoodat iedere Béka' van Israël opwoog tegen honderd Zoz van Haman. Men leest nu *Shekaliem* — met het oog op die aggadische verklaring, dat zij vooraf reeds als zoengeld moesten dienen om Haman's geldopoffering krachteloos te maken, — vóór *Zachor* en vóór Poeriem. Zie ook מחיה van שקלים פ'.

[3]) Op 14 Niesan zoude het Paaschoffer geslacht moeten worden, wat door hen, die door directe of indirecte aanraking aan een lijk verontreinigd waren, niet mocht geschieden. Bij alle verontreiniging, door een lijk ontstaan, werd de ritueele reinheid, om het heiligdom te mogen betreden en offervleesch of dergel. te mogen eten, eerst herkregen, na zich op den 3den en 7den der reinigingsdagen, na een bad genomen te hebben, met asch van de roode koe te hebben doen besprengen. Zoolang dit niet

רִאשׁוֹנָה בְּשִׁקָּלִים · וּבַשְּׁנִיָּה זָכוֹר מְחִיַּת מְקַלְקְלִים · לְהַקְדִּים
וּלְהַכְרִיעַ בֶּקַע לְמֵאָה וְזִים קַלִּים: צִוּוּי פָּרָה בַּשְּׁלִישִׁית לְהִתְרַגֵּל ·
וּבָרְבִיעִית פָּרָשַׁת הַחֹדֶשׁ, לְהִתְחַבֵּר עַם סֶגֶל · בְּזִרּוּז קְדֻשָּׁה
וְטָהֳרָה לָרֶגֶל: קִבּוּעַ אֲדָר הַסָּמוּךְ לְנִיסָן · זַכְּרוּ סִימָן מְזֻמָּן
וּמְחֻכָּן · לְסָמוּךְ גְּאֻלָּה לִגְאֻלָּה בְּמִצְוֹת יִתְחַסָּן: רָאוּי לָבֹא
בַּשַּׁבָּת רֹאשׁ מְנִינָו · וְקוֹרִין בְּיוֹמוֹ וּבְשִׁמּוֹנָה בּוֹ בְּפָרָשַׁת עֲנִינוֹ ·
וּמַפְסִיקִין אֶחָד מִגְלָה, זָטוֹ סִימָנוֹ: שְׁנֵי חָל בּוֹ, מַקְדִּימִין
לְשִׁשָּׁבַר · וּמַפְסִיקִין לְשַׁבַּת הַבָּאָה, וְסִימָן בּוֹ יְדָבָר · וְהַשָּׁלֹשׁ
בְּשָׁלֹשׁ רְצוּפוֹת עֲנִינָם יְחֻבָּר: תֹּר לָבֹא בָּרְבִיעִי, מַקְדִּימִין ·
וּמַפְסִיקִין לְשַׁבַּת הַבָּאָה, מַפְטִירַת דָּרֹשׁ מַסְּרִימִין · וְהַשָּׁלֹשׁ מְשֻׁלָּבוֹת

---

had plaats gehad, mocht de onreine dus ook het Paaschoffer niet brengen, noch er van nuttigen. Daarom moet aan de lezing der afdeeling over het Paaschoffer (Hachodesh) die van het gebod aangaande de roode koe voorafgaan.

4) Omdat in een schrikkeljaar twee Adarmaanden zijn, spreekt men, als de tweede bedoeld is, altijd van אדר הסמוך לניסן.

5) Slechts op een der genoemde dagen der week kan de eerste Adar zijn, zoodat 1 en 15 Niesan slechts op Zondag, Dinsdag, Donderdag en Zaterdag kunnen invallen (אגה"ז).

6) Megilla 6*b*: Juist daarom worden de 4 afdeelingen altijd in de laatste Adarmaand gelezen, om de redding van Haman's aanslag en de bevrijding uit Egypte in verbinding met elkander te brengen.

7) *Zachor* moet altijd vóór Poeriem gelezen worden. Is dus 1 Adar op Shabbath, dan is dien dag *Parashath Shekaliem*, den volgenden Shabbath, dus 8 Adar, *Zachor*, Vrijdag daaraanvolgend, 14 Adar, Poeriem. Er blijven dan nog drie Shabbathdagen in Adar over, waarvan op den laatste, den dag vóór den eersten Niesan, 29 Adar, *Hachodesh*, en op den vóórlaatste, 22 Adar, *Para* gelezen wordt. 15 Adar is dus Haphsaka. Het teeken is: Rosh Chodesh op den 7den dag der week (ז׳) — geeft Haphsaka op den 15den der maand (ט"ו). Zoo zijn ook de andere teekens te verklaren: ב"ו: Rosh Chodesh op Maandag (ב׳) geeft Haphsaka op den 6den Adar (ו׳); ר"ד: Rosh Chodesh op Woensdag (ד׳), geeft Haphsaka op den vierden Adar (ד׳); ובי"ו: Rosh Chodesh op Vrijdag, — dan was Shekaliem op 24 Shebat; tusschen Shekaliem en Poeriem zijn dus twee Shabbathdagen: 2 en 9 Adar; op 9 Adar moet, als den Shabbath vóór Poeriem, *Zachor* worden gelezen, dus is op 2 Adar Haphsaka (ב׳). Na Poeriem volgen dan nog Shabbathdagen op 16 en 23 Adar, terwijl Zaterdag 1 Niesan *Hachodesh* wordt gelezen. 23 Adar leest men dus, als den Shabbath vóór Hachodesh, *Para*, zoodat 16 Adar weder vrij is voor eene tweede Haphsaka. Indien dus 1 Adar op Vrijdag is (ו׳), dan wordt de lezing der Parashioth door twee pauzen, Haphsakoth, onderbroken en wel: de eerste op den 2den (ב׳), de tweede op den 16den Adar (י"ו).

aaneengesloten [1]). Zoodra hij (de eerste Adar) echter op den zesden dag der week invalt, zijn er twee pauzen, nl. den volgenden dag (2 Adar) en op den Shabbath na Poeriem (16 Adar), met het teeken: VI/II,XVI; en slechts de beide overige afdeelingen (Para en Hachodesh) eischen naar hun voorschrift [2]) vereenigd te blijven. De vrijgevigen laten uitroepen aangaande de Shekaliem van af het Nieuwemaansfeest (van Adar) [3]), om nieuwe Shekaliem te brengen, maar ook de ouden [4]), om op den eersten Niesan van de nieuw opgebrachte Shekaliem een deel te kunnen nemen [5]), daar het immers een voorschrift is [van af 1 Niesan] het offer te brengen in het heiligdom van de nieuwe Shekaliem-heffing. Het eeuwig verbond beware en versterke Hij voor Zijn volk; te zijner tijd verhaaste Hij de verlossing en verbreke en verbrijzele elken jukstang; Hij doe Tsion wel en herstelle Shalem in juichen! Wanneer zullen zij weder bijeenkomen om te verschijnen vóór Zijn aangezicht in het heiligdom? zullen zij als in lang vervlogen dagen hunne offergaven brengen en daarheen voeren? [Wanneer zal men weer zeggen:] „Jubelt Jakob toe in vreugde en barst in juichen los!" [6]) Zie, mijne oogen zien verlangend uit naar mijne vastgestelde feesttijden, dagen op dagen wacht ik reeds [op de komst der verlossing], naar den raad mijner in den raad des Eeuwigen vertrouwden [7]); [dat men zal zeggen:] „jubelt, gij hemelen! want eindelijk heeft de Eeuwige het volbracht!" [8]) Gij, die ons tot erfdeel gaaft den bekoorlijksten dag onder alle dagen [den Shabbath], — Die vestigdet een verbond tusschen U en het van alle natiën onderscheiden volk; wie is U gelijk, o Gevreesde, eeuwig Levende, Heilige!

יוצר לפרשת זכור.

Gedenk, hetgeen hij ['Amalek] gedaan heeft, opdat hij worde tot buit en plundering en zijn stam worde ontworteld in gramschap! Aanschouw, o God! en vergeef zijne zonde niet, want Uwe gemeente

---

[1]) D. w. z. op drie achtereenvolgende Shabbathdagen, nl. 11 Adar *Zachor*, 18 Adar *Para*, 25 Adar *Hachodesh*.

[2]) Er bestaat een zeker verband tusschen de vier Parashioth en de vier bekers wijn, op den Séderavond voorgeschreven. Evenmin als tusschen den derden en vierden beker, een dronk mag worden ingevoegd, evenmin mag Para van Hachodesh door eene Haphsaka gescheiden worden. (ALFASSIE en ASHÉRIE ad Megilla 29*b*, vermoedelijk eene traditie uit de Geoniem-scholen. ARNHEIM citeert het uit naam van R. 'AMRAM, in wiens Siddoer ik het echter niet gevonden heb.)

[3]) Shekaliem 1,1.

[4]) Die men nog van het vorige jaar verschuldigd was. Daarvoor was eene afzonderlijke bus aangewezen, om de gewone offers der gemeente

זוּ אַחַר זוּ מַשְׁלִימִין : מְדֵי בּוֹא בַּשִּׁשִּׁי שְׁתֵּי הַפְּסָקוֹת יִהְיוּ ·
לְמָחָר וּלְאַחַר פּוּרִים בְּצִיּוֹן וּבְיָוָ · וְהַשְּׁנִיּוֹת לְבַד כְּמִשְׁפָּטָן
לְחַבֵּר יְבַעֲיוּ : נְדִיבִים ו מַשְׁמִיעִים עַל הַשְּׁקָלִים ו מֵרֹאשׁ חוֹדֶשׁ ·
חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים לְתֵרוֹם, רִאשׁוֹן בְּהִתְחַדֵּשׁ · מְצוָה לְהָבִיא קָרְבָּן
מְתֵרוּמָה חֲדָשָׁה בַּקּוֹדֶשׁ : בְּרִית עוֹלָם לְעַמּוֹ יִשְׁמְרֵנָה וְיַגְבִּירֵנָה ·
בְּעֵתָהּ יָחִישׁ, כָּל מוֹטָה יִנָּתֵק וְיִשְׁבְּרֵנָה · יֵיטִיב צִיּוֹן וְיַחֲזִיר שָׁלֵם
בִּרְנָה : מָתַי לְהִתְרָאוֹת פָּנִים בַּקּוֹדֶשׁ יְקֻהֲלוּ · כִּימֵי עוֹלָם
מִנְחָתָם יוֹבִילוּ וְיִנָּהֲלוּ · רָנּוּ שִׁמְחָה לְיַעֲקֹב וְצַהֲלוּ : הִנֵּה
צוֹפוֹת עֵינַי לְמוֹעֲדֵי עַדְנַי · יָמִים עַל יָמִים אֲחַכֶּה כְּסוֹד סוֹדְנַי ·
רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי עָשָׂה יְיָ : מַנְחִיל חֶמְדַּת יוֹם ו מְיָמִים · בְּרִית
שָׁם בֵּינוֹ לִבְרוּלֵי מֵעַמִּים · מִי כָמוֹךָ יָדוּא חֵי הָעוֹלָמִים ·
קָדוֹשׁ : הכל יודך

יוצר לפרשת זכור.

ע"ם א"ב ובראש כל חרוז יקדים תיבת זכור.

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה · וְיהִי לִבּוֹ וְלִמְשָׁרְתוֹ · וְגִזְעוֹ יַעֲקֹר
בִּבְעִיטָה · בִּיטָה אֵל וְחֵטְאוֹ אַל תִּשָּׂא · כִּי קָהָלְךָ

---

uitsluitend van de Shekaliem van het nieuwe jaar te brengen. Op 1 Niesan werden de eerste offers van de nieuwe Shekaliem gebracht; om dien dag geld te hebben, werd op 1 Adar reeds bekend gemaakt, dat het tijd werd de Shekaliem in te zamelen en aan den schatmeester des tempels op te zenden. Zie Jeroeshalmie t. a. p. Vgl. Shekaliem 6,5.

[5]) Zie pag. 79, noot 1.

[6]) Jer. 31,6.

[7]) Naar het woord: „indien hij, de Messias, ook lang uitblijft, *wacht slechts op hem.*" סודני, volgens 'Aroech s. v. סדן, 5°., en RASHIE, Menachoth 71*a*, Nidda 12*b* beteekent dit woord: *geleerde* of *godvruchtige* en staat het in verband met סוד, raad, in de uitdrukking: סוד ה' ליראיו, *de Eeuwige deelt Zijn geheim plan den Godvreezenden mede* (Ps. 25,14). (Vgl. echter de tweede verklaring van RASHIE in Menachoth t. p. en RASHIE Berachoth 45*b*).

[8]) Jes. 44,23.

heeft hij vertreden met allerlei verdrukking en vertrapping. Ook U spaarde hij niet [1]), maar in aanmatiging maakte hij veracht het [door God] gedragen volk binnen den krachtbeproevingssteen [den tempel]. [2]) Gij, die lang vergeten dingen gedenkt, denk aan de natie, die U looft en luide heiliging uitspreekt U ter eere, Heilige!

Gedenk, hoe hij uitdagend sprak, onder alle geordende volkeren [3]), tegen hen die [met het bondsteeken] onder de heup zijn versierd [4]); — de pas uit den dwangarbeid bevrijden, ging hij voor en trok uit op hun weg om alle zwakke knieën in de achterhoede af te snijden, hen in trotschheid te vertrappen en te vertreden; doch Uwe heerlijkheid zag van uit de hemelvensters neer in elke breedte en lengte om door Uwe goedheid Uw volk te genezen.

Gedenk den stank, dien hij opwaarts verspreidde [5]), — hoe hij zich haastte Uwe beminden te ontwijden [6]), hen te maken tot een afzichtelijken puinhoop; hij maakte zich sterk hen geheel te gronde te richten, hen ten val te brengen door vernedering en verguizing; — doch Gij, Algoede! die het gebed verhoort, hebt hem ten val gebracht, schrikwekkend, zoodat zijn einde verderf was!

Gedenk den overmoedigen booswicht, hoezeer misdadig hij handelde en den geliefkoosden zoon in verdrukking bracht; zwaar was de zonde en de boosaardigheid, hoe hij zijne ooren zwaar maakte en zijne oogen dichtstopte, terwijl hij zich om de vreeze voor U niet bekommerde; — om Uwentwille, Rechtvaardige en Helper! [7]) verhaast den door U zoo vaak geredden hulp, Gij, die aan misdrijf voorbijgaat!

Gedenk hoe hij tegen U heeft gesproken; hoe hij verachtte, wat Gij hadt volbracht voor Uwe uitverkorenen, Uwe gemeente; gedenk toch den verwoestingsdag van Uwen tempel [8]), laat hem van Uwentwege vergolden worden een strafvergelding naar Uwe macht; storm hem weg met het jagen van Uwen orkaan [9]); — dan zal elke mond U loven wegens Uw wonderbaarlijke daad.

---

[1]) גם בך לא חסה. Hoogstwaarschijnlijk gebruikt de dichter hier —חסה ב voor חום על. — Dan beteekenen de woorden: *ook U*, d. i. Uw heiligdom *spaarde hij niet*. Zooals zij er staan, zoude men de woorden moeten vertalen: *ook bij U zocht hij geen toevlucht*, wat van 'Amalek waarlijk niet behoeft gezegd te worden. — De dichter gaat bij deze strophe over tot de verwoesting van den tweeden tempel door Rome = Edom = 'Amalek.

[2]) Zech. 12,3. Vgl. Shemoth Rabba 25,9: כשאתם עושים רצוני אני קורא אתכם העמוסים מני בטן ומעמיס אני לכם כוס ישועות בזכות בהמ"ק שנקרא אבן מעמסה.

[3]) בכל ערך, waarschijnlijk doelende op hetgeen in Mechiltha Ex. 17,8 wordt verhaald, dat 'Amalek bij de verschillende volkeren rondging om hen tegen Israël in het harnas te jagen. ARNHEIM: *tegen elke werkelijke waarde*; OTTENSOSER: *bij elken strijd*. — De schrijver heeft in elk geval het oog op den aanval bij Rephiedim, zooals aanstonds blijkt.

עַפָּה · בְּכָל צָרָה וּדְרִיסָה · גַּם בְּךָ לֹא חָסָה · וּבְעַזּוּת הִדְלִיל
עֲמוּסָה · בְּתוֹךְ אֶבֶן מַעֲמָסָה : אַתָּה זוֹכֵר נִשְׁכָּחִים · זְכוֹר
אוֹם לְךָ מְשַׁבְּחִים · וּקְדֻשָּׁה לְךָ מַפְצִיחִים · קָדוֹשׁ : זָכוֹר
דִּבֶּר עָרְתָּ בְּכָל עֶרֶךְ · עַל חֲמוּקֵי יֶרֶךְ · לְדֵרוֹרֵי מִפֶּרֶךְ ·
הִקְדִּים וְיָצָא בַּדֶּרֶךְ · לְזַנֵּב כָּל בְּרֶךְ · לָדוּשׁ בְּגַאוּת וּלְהַדְרֵךְ ·
וּכְבוֹדְךָ צָץ מֵחֶרֶךְ · בְּכָל רוֹחַב וְאוֹרֶךְ · וְעַמְּךָ בְּטוּבְךָ לְהַאֲרֵךְ :
זָכוֹר זְמוֹרָה שֶׁהִשְׁלִיךְ לְמַעְלָה · וַאֲהוּבֶיךָ אָץ לְחַלָּלָה · עֲשׂוֹתָם
כִּמְעֵי מַפָּלָה · חֲזַק לְשִׁיתָם כָּלָה · אוֹתָם לְהַפִּילָה · בְּהַכְנָעָה
וּבְהַשְׁפָּלָה · טוֹב שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה · הַפַּלְתּוֹ בַּבֶּהָלָה · וְאַחֲרִיתוֹ
לְקַלְקָלָה : זָכוֹר יָהִיר ו רָשָׁע · כִּי לִמְאוֹד פָּשַׁע · וְהֵצִיק בֶּן
מְשָׁעָשָׁע · כָּבֵד חֵטְא וְרֹשַׁע · וְאָזְנָיו כַּכְּבֵד וְעֵינָיו הָשַׁע ·
וּלְיִרְאָתְךָ לֹא שָׁע · לְמַעַנְךָ צַדִּיק וְנוֹשָׁע · חִישׁ לְנוֹשָׁעִים יֵשַׁע ·
עוֹבֵר עַל פֶּשַׁע : זָכוֹר מִלּוּלוֹ לְמוּלְךָ · וּמָאַס בְּפָעֳלְךָ · לְבַחוּרֵי
קָהָלְךָ · נָא זְכוֹר יוֹם זְכוּלְךָ · וְיִשַּׁלֵּם לוֹ מִשֻּׁלָּךְ · גְּמוֹל רַע
מֵחֶילְךָ · סְעָרֵהוּ בְּשֻׁצַּף עַלְעָלְךָ · וְכָל פֶּה יְהַלָּלְךָ · עַל פֶּלֶא

---

4) Shier Hashieriem Rabba 7,2.

5) Ez. 8,17, vgl. de commentatoren t. p. De uitdrukking זמורה משליך is vandaar in Midrash overgegaan in de beteekenis van: *God lasteren.* Bammidbar Rabba 13,3 wordt deze uitdrukking gebruikt en in verband met het woord וינב (Deut. 25,18), dat verklaard wordt: den נוב afnemen, medegedeeld dat 'Amalek היה נוטל זכרונן של ישראל ונורק כלפי מעלה ומחרף ומגדף. Vgl. 'Aroech, s. v. זמר, 4. Pesiktha Zachor 25*b* en 27*a* en *b*.

6) Te verontreinigen. Jalkoet (Deut. 25,18) (N°. 538, fol. 300*c*) Thanchoema Thétsé t. p. Pesiktha t. a. p. 27*a* verklaart namelijk טמאך: אשר קרך מקרה לילה.

7) צדיק ונושע, wordt Zech. 9,9 van den Messias gezegd; dan beteekent נושע door God geholpen; hier, waar het op God zelve doelt, is het in actieven zin gebruikt. Machzor Romie heeft echter: ומושיע.

8) Vgl. Ps. 137,7 זכור ה' לבני **אדום** את יום ירושלם. Zie aant. 1.

9) בשצף עלעלך, is ARNHEIMS lezing. עלעולה is dan de Chald. vorm van het Hebr. סערה. De uitgaven lezen עֲלָלְךָ, wat geen zin geeft. Machzor Romie: בקצף גדלך, *met Uwen grooten toorn,* waarschijnlijk eene conjectuur.

Gedenk Uw volk en Uw erfdeel, die het voorwerp zijn van Uwe liefde en hopen op Uwe hulp; wend U tot den U [door hen] gebrachten lof [1]) en ontferm U over Uwe gemeente, die zich bezighouden, zich verlustigend, met Uwe wet; — doe hen blijdschap vinden in de vreeze voor U en plant hen in Uwe veste en vestig daar binnen enge [tempelmuur]-grenzen Uwe goddelijke Majesteit. [2])

Gedenk de veste, waar [David] verblijf hield [3]) en de gemeente van welke gezegd is: „wie heeft haar geteld" [4]), die verspreid is naar alle hoeken; verhef haar door Uwe gunst, want haar oogenblik is genaderd en de tijd om haar in genade aan te nemen; doe in vergetelheid zinken den naam van het wellustige [5]) aan elke zijde en elken hoek, en doe het koningschap toch terugkeeren tot hen, wien het rechtens toekomt! Gedenk dan nu in barmhartigheid en zie neder uit de hoogten om te helpen het geringste onder de volkeren, Gij Heilige!

זולת.

Gij, zoo vol barmhartigheid, verheug door Uwe ontferming de door smart gedrukten; verlos hen, want zij zijn als weezen; daar zij Uw wet overdenken en bespreken, zijn zij van alle volkeren onderscheiden en verheffen U bij voortduring! Gedenk de drie overouden [de aartsvaderen]; beschut weder [6]) [den tempel], herbouwd gelijk de hoogste hoogten [7]). Algoede! Gedenk Uwe lievelingen, verblijd hen te samen, naar Uwe groote liefde tot hen, want zij zijn Uwe dienaren, gewoon U te dienen; doe spoedig den door U aangewezen vorst opstaan, voer hen door de kracht van Uwe hand, steun hen met Uwen éénigen naam, kroon hen met Uw kunnen! Bevrijd hen, die U vermelden, die met gansch hun hart schreien om U te zoeken; bevestig voor hen Uwe woorden, doe hen neerliggen in Uw uitverkoren huis, voer hen terug naar Uwe vertrekken, doe hen wonen in Uwe stad; dan wordt Gij geprezen in al Uwen glans, als Gij Uwe kudde bevrijdt als bij het klieven der stroomen!

קרובות.

De Voorlezer herhaalt de eerste lofzegging van Shemoné 'Esré tot Oemagén *en vervolgt dan:*

Volgens de instelling van wijzen en verstandigen en de leering van de kennis der deskundigen wil ik mijn mond openen in lied en lofzangen, om te danken en te loven voor het aangezicht van Hem, die in de hemelwoningen troont!

---

[1]) BAER: wend U tot Israël, waarin Gij Uwen roem vindt.

[2]) Vgl. I Kon. 8,27: *„Zie, de hoogste hemelen kunnen U niet omvatten, hoeveel minder dan dit huis, dat ik gebouwd heb."* צמצם is een Thalmoedische

מִפְעָלֶךָ : זָכוֹר עֲמָךְ וְנַחֲלָתֶךָ · אֲשֶׁר הֵם אַהֲבָתֶךָ · וּמְקַוִּים
לִישׁוּעָתֶךָ · פְּנֵה בִּתְהִלָּתֶךָ · וְרַחֵם עַל עֲדָתֶךָ · הַהוֹגִים
בְּשַׁעֲשׁוּעַ דָּתֶךָ · צַהֲלֵם בִּירָאָתֶךָ · וְתַטְעֵם בְּקִרְיָתֶךָ · וְשָׁם
תְּצַמְּחֵם שְׁכִינָתֶךָ : זָכוֹר קְרִית חָנָה · וַעֲדַת מִי מָנָה · הַמְפֻזֶּרֶת
בְּכָל פִּנָּה · רוֹמְמָהּ בַּחֲנִינָה · כִּי גָּעָה עוֹנָהּ · וְעֵת לְחֶנְנָהּ ·
שַׁבַּח שֵׁם עֲרִינָה · מִכָּל צַד וּמִכָּל פִּנָּה · וְהַמַּלְכוּת לְבַעֲלֶיהָ
הָשֵׁב־נָא : תִּפְקוֹד עֲתָּה בְּרַחֲמִים · וְתוֹפִיעַ מְמֻרוֹמִים · לְהוֹשִׁיעַ
מְעוּטֵי עַמִּים · קָדוֹשׁ : הכל יודוך

זולת ע״ס א״ב

אַתָּה מָלֵא רַחֲמִים · בְּרַחֲמֶיךָ שַׂמַּח עֲגוּמִים · גְּאָלֵם כִּי הֵם
יְתוֹמִים · דָּתְךָ בְּהַנְיוֹן ו נוֹאָמִים · הֵם מֻבְדָּלִים מֵעַמִּים ·
וְאוֹתְךָ בְּהַתְמֵד מְרוֹמָמִים · זְכוֹר שְׁלֹשֶׁת קְדוּמִים · חֲפוֹץ בְּבָנוּי
כְּמוֹ רָמִים : טוֹב זְכוֹר יְדִידֶיךָ · יַחַד שַׂמְּחֵם בְּרוֹב חַסָּדֶיךָ ·
כִּי הֵם עֲבָדֶיךָ · לְמוּדִים לְעָבְדֶךָ · מְהֵרָה קוֹמֵם נְגִידֶךָ · נַהֲלֵם
בְּחֹזֶק יָדֶךָ · סָמְכֵם בְּשֵׁם יְחוּדֶךָ · עַנְּדֵם בְּמֵאוֹרֶךָ : פָּרֹה
תִּפְרֶה מַזְכִּירֶיךָ · צוֹעֲקִים בְּכָל ו לֵב לְשַׁחֲרֶךָ · קַיֵּם עָלֵימוֹ
דְּבָרֶיךָ · רַבְּצֵם בְּבֵית בְּחִירֶךָ · שׁוֹבְבֵם לַחֲדָרֶיךָ · שַׂכְּנֵם בְּעִירֶךָ ·
תְּשַׁתְּבַח בַּהֲדָרֶךָ · תִּפְקֹד כִּבְקִרְיַעַת פֶּלֶג עֲדָרֶיךָ : עזרת

הש״ץ חוזר התפלה ברוך אתה עד ומגן

קרובות

מְסֻדָּר חֲכָמִים וּנְבוֹנִים · וּמְלֻמָּד ו דַּעַת מְבִינִים · אֶפְתְּחָה פִּי
בְּשִׁיר וְרָנָנִים · לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים :

---

term : *nauwkeurig bepalen*, v. d. בצמצום, afgepast, eng begrensd.

3) Jes. 29,1.

4) Num. 23,10.

5) Jes. 47,8 van Babel, hier van Edom gebezigd.

6) Van חופף Deut. 33,12.

7) Ps. 78,69 : *en Hij herbouwde als hoogten Zijn heiligdom.*

Ik wil, Séla! herdenken de gedenkwaardige gebeurtenissen, die op deze Poeriemdagen herdacht en gevierd worden [1]: de schande van den buikkruiper [2], die uit gifwormen [3] voortkroop, te vermelden, opdat zijn naam ten prooi worde aan vreeselijke verrotting. De doorn bloeide op uit brandnetel [4] en distel en van geslacht tot geslacht verwilderde hij meer en meer; de herinnering aan de zonde tegen zijne voorouders kwam als zwarte schaduw voor hem op, terwijl de misdaad tegen zijne moeder nimmer verdween [5]. In woede verscheurde en vernielde hij den moederschoot [6], opdat zij, die hem had voortgebracht [7] niet meer zou ontvangen bezwangering in liefdegloed; — toen aan zijn derde geslacht [8] in herinnering werd gebracht de zonde van [Israëls] afval [9], werd hij door waanzin bevangen om hen te bestrijden, die den strijd [voor de Thora] te voeren hebben [10]. — Een weg van vierhonderd Parsa doorzwierf en doordoolde hij, om een vangnet te spreiden, hij trok op van Sé'ier en verborg zijn valstrik, ten einde den vermoeide en afgematte aan de schaamdeelen te ontmannen [11]. Deze daad, uit nijd over de eerstgeboorte bedreven, om Israël te vernietigen, en de kleinveekudde der heiligen ten eeuwigen dage in slavernij over te leveren, — deze zijne schande werd met den griffel gehouwen tot eeuwige herinnering, om hem als het „eerste der volkeren" [12] te brandmerken met: *gedenk!* [13] De Almachtige dacht aan Abraham, die in den nacht zijne manschap verdeelde [14]; en liet wortel en tak (van den booswicht) op een glibberig pad uitglijden; omdat hij Israëls zwakke achterblijvers den nek afkneep, eischte God, dat 'Amaleks handeling eeuwig herdacht zou worden.

Achteraan trokken zij op [15], over wie hij zijne macht deed gelden, want de wolk had hun stam uitgeworpen [16]. Ten tijde

---

[1]) Esther 9,28.

[2]) נחחון = הולך על גחון (Gen. 3,14), de slang, hier = Medië, waaruit Haman voortkwam, die Israël listig bekroop als een slang; vgl. Ber. Rab. 16 en den zoogen. RASHIE ald., die onze plaats citeert; Wajjikra Rabba 13.

[3]) עכסים, zie RASHIE Spr. 7,22, *gifwormen.*

[4]) Zie Thanchoema, כי תצא, Deut. 25,17. Jakob en 'Esau zijn te vergelijken bij een rozenstok en een *doornstruik*, die men in het eerst niet van elkander onderscheiden kan enz.

[5]) Zie Thanchoema t. a. p. Pesiktha Zachor 22*b*, naar aanleiding van Ps. 109,14. *De zonde tegen zijne* ['Esau's] *voorouders worde bij den Eeuwige herdacht, en de misdaad tegen zijne moeder niet uitgewischt.* Zoo vat althans Midrash het vers op. עון אבותיו = עונו על אבותיו. — Om Abraham de vreeselijke ontaarding van 'Esau niet meer te doen aanschouwen, liet God hem op den leeftijd van 175 jaren sterven, terwijl Izak 180 jaar oud werd. 'Esau verkortte dus zijns grootvaders leven met vijf jaren. Izak's zwakke oogen worden ook aan 'Esau's gedrag geweten. Vgl. Pirké R. Eli'ezer 49. Tegen zijne moeder zondigde hij: כשיצא ממעי אמו תתך מיטורין שלה שלא תלד הה"ד על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו, ורחמו כתיב; גרם לה שלא תעמיד י"ב שבטים. — Ik houd גולגל ודודר eenvoudig voor w.w. van het voorafgaande: גלגל ודודר in den zin van: hoe langer hoe doorniger worden.

ע"ס א"ב

אַזְכִּיר סֶלָה זִכְרוֹן מַעֲשִׂים · בַּיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים ·
גָּחוֹן גָּח מִבֵּין עֲכָסִים · דֵּרְאוֹנוֹ לְהַזְכִּיר לְרֶקֶב כְּעָסִים :
הַחוֹתַ הֵנֵץ מִגַּלְגַּל וַרְדַּר · וּמִדּוֹר לְדוֹר גִּלְגַּל וְדוֹרְדַּר · זֵכֶר
עָוֹן אֲבוֹתָיו הָקְדַּר · חַטַּאת אִמּוֹ בְּלִי לְהַעְדִּר : טָרַף אַף וַיִּשְׁחֵת
רַחֲם · יְחוּמָתוֹ מִקְלוֹט בְּהֵרָיוֹן יָחֵם · כְּהַפְקֵד לִשְׁלִישׁוֹ חֵטְא
נוֹחֵם · לָבַט לְהַלָּחֵם בִּלוּחֲמֵי לָחֵם : מַהֲלַךְ אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה ·
נָע וָנָד מִכְמוֹרֵת לְפָרְסָה · סָע מִשֵּׂעִיר וְהִכְמִין פְּרוֹסָה · עָיֵף וְיִגַּע
מְבוּשָׁיו לְסָרְסָה : פּוֹעַל שְׁטִימַת בְּכוֹרָה לַעֲכוֹר · צְמִיתוּת צֹאן
קָדָשִׁים לְמִכּוֹר · קָלוֹנוֹ הָחֲרַט בְּעֵט לְזִכּוֹר · רֵאשִׁית גּוֹיִם
לְגַלַּע בְּזָכוֹר : שַׁדַּי זָכַר לַיְלָה חוֹלֵק · שׁוֹרֵשׁ וְעָנָף בַּחֲלַקְלַק
לְהַחֲלִיק · תְּמוּר כִּי חֲשָׁלָיו הִמְלִיק · תָּבַע לְהַזְכִּר מַעֲשׂ עֲמָלֵק :
לָאַחֲרוֹנָה יִסְעוּ שֶׁבֶם שָׁלַט · כִּי הֶעָנָן מַטָּם פָּלַט ·

---

6) 'Amos 1,11, het boven aangehaalde ושחת רחמיו.

7) Vgl. Ps. 51,7 : יחמתני אמי.

8) 'Amalek is de zoon van Eliephaz, den zoon van 'Esau; de derde dus van 'Esau af gerekend.

9) חטא נחם, de zonde van Israël's berouwkrijgen, zie Mechiltha Ex. 17,8. Pesiktha Zachor 21*a* על שם שרפו ידיהם מן התורה = ברפידים. — Ik heb voor de opvatting van ARNHEIM en BAER geen bron kunnen vinden. Dezen vatten den zin aldus op: toen aan zijn kleinzoon bestraft zou worden de zonde van Jakob, waarover 'Esau zich zocht te troosten, werd hij krankzinnig gemaakt enz. חטא נחם is dan zooveel als: חטא יעקב שהתנחם עליו עשו. Gen. 27,42. In Midrash heb ik zoodanig denkbeeld niet aangetroffen. Wel staat Pirké R. Eli'ezer 44, dat 'Amalek de haat van 'Esau overnam en daarom Israël aanviel.

10) Zie Thanchoema t. a. p. vs. 14. ARNHEIM vertaalt, met het oog op Spr. 9,5: die het brood der Thora zouden eten.

11) Zie Mechiltha, Pesiktha en Thanchoema t. a. p.

12) Num. 24,21, ראשית גוים עמלק wordt in Pesiktha Zachor 25*a* en Jalkoet, בשלח, einde, verklaard: ראש לפורענות.

13) Deut. 25,17. 14) Gen. 14,15. 15) De stam Dan, Num. 2,31.

16) Zie Thanchoema t. a. p., Pesiktha Zachor 27*b*, Jalkoet כי תצא einde; de wolk had den stam Dan uitgeworpen en deze werd door 'Amalek aangevallen. Dit staat in verband met eene mededeeling door Midrash vastgeknoopt aan de woorden: ועבר בים צרה (Zech. 10,11): dat bij den tocht door de Roode Zee het zilver van Miecha's afgodsbeeld (Recht. 18) hen begeleidde. (Shem. Rabba 24 en 41, Bamm. R. 16,26). Vermoedelijk was deze zonde in den stam Dan de oorzaak hunner bestraffing (zie ook Sanhedrien 103*b*; Jeroeshalmie Soekka 4,3; Thanchoema Thétsé, einde).

echter dat hij zal worden uitgeroeid zonder eenige redding, zal Hij beschermen het volk, dat steeds beschermd en gered wordt! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, Schild van Abraham.

De Voorlezer draagt de tweede lofzegging voor tot Lehachajoth Méthiem.

Toen de volmaakten nog in Sien in breede scharen gelegerd waren, omgord met sierlijke praalgewaden, haastten zij zich, weg te werpen de in vlammengloed hun geschonken wet, — en hij ['Amalek] besprong hen, wier handen slap waren geworden [en de Thora hadden losgelaten] in Rephiedim [1]). De verdrukker verzamelde al het gepeupel; en de zondaar, met zijne verzamelden rondom hun leger geschaard, hoopte, zoodra hunne schreden uit de diepten der Schelfzee zouden zijn opgerezen, hen te doen verwelken gelijk riet en oevergras [2]). Hij werd verdreven en vloog weer aan tot drie malen toe, terwijl hij rondging bij de nakomelingen van vijf volkeren [3]); de spotter werd verslagen en de onnoozele [Jithro] kwam tot nadenken [4]), zoodat hij gekroond werd en in de familieregisters van het edelste der volkeren [Israël] werd opgenomen [5]). Overmoedig werd de spotter en plaatste een legerschare op het pad, en trachtte de groepen mijner jongelingen door ontucht te verlagen [6]) en mijne onder de heup [met het bondsteeken] versierden daardoor te ontwijden [7]), om [Gods geliefd] kroost door schandelijk bespringen te schenden en het uitverkoren volk [door God] te doen verafschuwen. Hij haatte [Israël] nog met den verkropten haat van zijn grootvader [8]); hij begon daarom den eersten keer zich in hinderlaag tegen hen te leggen, de tweede maal rukte hij in scharen op met vlammend zwaard, en den derden keer naderde hij met openlijke schuld [9]). Toen de Babyloniër [10]) het heerschersvolk beheerschte, stelde hij zich op den kruisweg, om de zich door de vlucht onttrekkenden over te leveren [te verraden]; zij zeiden: „komt, laat ons de struikelenden vernielen"; toen, gelijk weleer, sneed hij al de zwakke achterblijvers af.

---

[1]) Zooals noot 9 pag. פ"ב is aangehaald, leidt Midrash den naam Rephiedim af van: רפוי ידים.

[2]) Zie Mechiltha t. a. p. 'Amalek verzamelde allerlei volkeren om hen tot strijd tegen Israël aan te zetten.

[3]) T. a. p. R. Jehoeda zegt, met het oog op Num. 13,29, dat 'Amalek de vijf daar genoemde volkeren voorbijtrok, en, na hunne weigering aan den tocht deel te nemen, alleen *kwam*.

[4]) Spr. 19,25, *den spotter slaat Gij, en de onnoozele wordt listig*, wordt in Thanchoema, Jithro, begin, en Pesiktha Zachor 22*a* verklaard: toen God 'Amalek had verslagen en Jithro dit *vernam* (וישמע), werd hij, die tot nu toe dwaasselijk aan zijn heidendom vasthield, tot nadenken gebracht. העמים wordt hier door den dichter ter wille van het rijm inplaats van het in het vers voorkomende העורים gebruikt. 'Aroech s. v. haalt eene plaats uit Jeroeshalmie Shabbath 1 aan, waar het beteekent: *nadenken*. MUSAPHIA t. p. beroept zich op JONATHAN ad Jes. 6,10, waar het *verduisteren* beteekent.

יִמָּחֵץ וְלֹא יִמְלַט · יְגוֹנֵן עַם גְּנוּן וּמְפֻלָּט · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
מָגֵן אַבְרָהָם :

אתה גבור ש **להחיות מתים :**

ע"ס תשר"ק

תְּמִימִים בְּעוֹדָם בְּסִין רְפוּדִים · שִׁבּוּץ עֲדֵי עֲדָיִם אֲפוּדִים ·
רָצוּ שְׁלוֹל מַתָּן לַפִּידִים · קָפְצוּ יָדַיִם רָפוֹת
בִּרְפִידִים : צוֹרֵר אִסֵּף כָּל אֲסַפְסוּף · פּוֹשֵׁעַ סְבִיבוֹת מַחֲנָם
אָסוּף · עֲלוֹת פְּעָמֵימוֹ מִמְּצוּלוֹת סוּף · סִבֵּר לְקָמְלָם בְּקָנֶה
וָסוּף : נָדַד וַיַּעַף שָׁלֹשׁ פְּעָמִים · מְחַזֵּר בְּנִינֵי חֲמִשָּׁה עֲמָמִים ·
לֵין הָבָה וּפֶתִי הֶעָמִים · כְּלַל ׀ לְהִתְיַחֵס נְדִיבֵי עַמִּים : יָחַד
לֵין וְהֶעֱמִיד מִסְלָה · טִכּוּס בַּחוּרֵי בְּזִמָּה סִלָּה · חֲמוּקֵי יְרֵכַי
בָּם לְפָסְלָה · זֶרַע לְהַרְבִּיעַ לְהַתְעִיב סְגֻלָּה : וַיִּשְׁטוֹם שִׁטִּימַת
יִשִּׁישׁוּ הַמְחֻבָּא · הֵחֵל ׀ לָבֹא מֵרֹאשׁ בַּמַּחְבָּא · דָּגַר שְׁנִית
בְּחֶרֶב לְהוּבָה · גָּשׁ בַּשְּׁלִישִׁי בַּעֲלִיל בְּחוּבָה : בְּמָשְׁלוּ שֶׁשְּׁכִי
בְּאוֹם ׀ מוֹשְׁלִים · בְּפֶרֶק עָמַד מְסוֹר נְשׁוּלִים · יזן אָמְרוּ לְכוּ
וְנַכְחִיד נִכְשָׁלִים · אָז בְּמֵאָז ׀ זְנֵב כָּל הַנֶּחְשָׁלִים :

Dan zou men moeten vertalen: *en Jithro bracht zijne afgoden*, zijne dwaasheid *in het duister*. Baer, die vermoedelijk de Thanchoema-plaats niet gezien heeft, laat ook het tweede gedeelte op 'Amalek slaan en vat het op: *en den dwaze*, 'Amalek, *bluschte God uit*, van נחלים עוממות, walmende, bijna uitgedoofde kolen.

5) D. w. z. zoodat hij tot het Jodendom overging en later een der aanzienlijkste geslachten vormde, die zelfs leden van het hoogste gerechtshof waren. Zie Thanch. en Pesiktha t. a. p. — Baer: *hij*, 'Amalek, *die met de kroon versierd was, genoemd te worden* ראשית גוים. Doch נדיבי עמים wordt herhaaldelijk van Israël gebruikt (Ps. 47,10) en להתיחס komt in deze opvatting niet tot zijn recht.

6) Thanchoema, Thétsé: קיך = ממאך. Zie pag. פ noot 6.

7) Shier Hashieriem Rabb. 7,2.

8) Gen. 27,41.

9) Mechiltha t. a. p. komt eene verklaring voor: ויבוא שבא בגלוי פנים, tot nu toe was hij steeds in het geheim tegen Israël opgetreden, nu kwam hij openlijk om hen te bestrijden. — Niet onmogelijk is het ook, dat met de drie tochten hier gedoeld wordt: op dien bij Rephiedim, waar zij Israël plotseling overvielen; op den strijd, Num. 4,45, onder Mozes, en eindelijk op Hamans aanval, die *openlijk met eene beschuldiging kwam*.

10) Neboechadnétsar; נשך is Babel. Vgl. Jalkoet 'Obadja 1,14, voor de feiten, waarop de dichter doelt.

Uwe vijanden, mogen zij met schande worden bekleed, gelijk zij zich verheugden, toen ik, op het droge gekomen, struikelde [1]); eens, als Gij met de kostbare heerlijke praalkleeding U omhangt [2]), om den herlevingsregen te doen vallen, als geneesmiddel voor het hinkende Israël! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die de dooden doet herleven.

De vorsten van mijn kwelgeest, den kleinzoon van Sé'ier, die nakomelingen, deze zonen van Sé'ier, haastten zich met hunne stoppelen mijn vuur te ontsteken en met hun legertros beploegden zij als een akkerveld de stad! Terwijl Gij het groote volk [Israël] niet herdacht, — waarom hebt Gij toen wél bedacht zijne schulden? Waarom hebt Gij de banierenlegers verkocht zonder geldelijken prijs en hebt Gij de heiligen overgeleverd tot ontucht en wijn? Gedenk den Edomiet de Woning, die zij verwoest hebben; den verdrukkers, hoe zij de muren hebben omvergehaald en „tot grondvesten ontbloot ze, legt ze bloot", hebben gesproken met hun mond vol trotschheid en den muil opsperrend. Gij, voor Wien immers geene vergetelheid bestaat, houd in gedachte hun alle perken overschrijdende woede, zoodat Gij die nimmer doet vergeten; als loon er voor, dat zij niet wisten billijk te handelen, bezegel hun boek voor den dag der bestraffing! [3]) Het op goede gronden steunende voorschrift, in de wet duidelijk neergelegd, zullen wij gedenken; opdat het niet vergeten worde op den dag, dat met hen het twistgeding zal worden gevoerd [4]), daarom hebt Gij Uw volk geboden: „gij zult het niet vergeten!"

De spotter legde strikken om de heirscharen te lasteren, die met het bondsteeken zijn bezegeld en het legerteeken dragen; het werd echter maat voor maat aan de nakomelingen gestraft, [5]) opdat men zou weten, dat bij het laatste oordeel [6]) ook hij zal worden bestraft door den naam van den Eeuwige, Tsebaoth.

De Eeuwige zal koning zijn in eeuwigheid; Uw God, o Tsion! door alle geslachten, — Halleloe-jah! En Gij, Heilige! troont op den lof van Israël! o Almachtige!

Met dezelfde uitdrukking, waarmede Gij hun, die U gedenken, in herinnering hebt gebracht: „gedenk", hebben zij U herinnerd: „wil Gij toch gedenken!" [7]) En al hebben zij, even als Adam, het verbond overtreden [8]) zonder het te gedenken, —

---

[1]) Toen Israël, na de Schelfzee te hebben verlaten, *in de woestijn* (ביבשת) afvallig werd van God (בצלעי), verheugde zich 'Amalek (רפידם רפוי ידים).

[2]) Vgl. Jes. 59,17. Eene andere lezing luidt: עשרת עדיי תלבושת, de *tien* prachtgewaden; vgl. יוצר ליום א' של ראש השנה.

[3]) Thanchoema Thétsé einde, Pesiktha Zachor 28*b*: Zoodra 'Amalek raakt aan den troon Gods, door Jerusalem te verwoesten, zal God zelve als wreker optreden en zijn aandenken uitwisschen. מחה אמחה, Ex. 17,14.

[4]) Mechiltha, Beshallach einde, vgl. Pesiktha t. a. p.: Als Gods heerschappij algemeen erkend zal worden, dan voert God den strijd tegen 'Amalek.

שׂוֹנְאֶיךָ הֵם יִלְבְּשׁוּ בוּשֶׁת · כְּמוֹ בְצַלְעִי שָׁמְחוּ בַיַּבָּשֶׁת ·
חיז בַּעֲטוֹתְךָ עֲטֶרֶת עֲדֵיי תִּלְבּוֹשֶׁת · לְהַגִּישִׁים תֶּחִי
לְצוֹלַעַת תַּחְבּוֹשֶׁת · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

ע"ס א"ת ב"ש ובסוף תתום יהודה.

אֲצִילֵי מֵרֵעִי נֶכֶד שֵׂעִיר · תּוֹלְדוֹת אֱלֹהֵי בְנֵי שֵׂעִיר · בְּקַשָּׁם
אָצוּ אִשֵּׁי לְהַבְעִיר · שְׁאוֹנָם חָרְשׁוּ בְּשַׂדֵּה עִיר : גּוֹי
גָּדוֹל שֶׁלֹּא זָכַרְתָּ · רְשִׁיוֹנוֹתָיו לָמָּה אָז ׀ זָכַרְתָּ · דְּגָלִים בְּלֹא
רִסּוֹן מָכַרְתָּ · קְדוֹשִׁים בַּזּוֹנָה וּבַיַּיִן הִמְכַּרְתָּ : הַזָּכֵר לֶאֱדוֹמִים
נָוֶה נֹאֲרוּ · צָרִים אֲשֶׁר חוֹמוֹת עֵרֵעֲרוּ · וְעַד הַיְסוֹד עֶרוּ עָרוּ ·
פְּימוֹ דִּבְּרוּ בְּגֵאוּת וּפָעֲרוּ : זֶה אֵין לְפָנֶיךָ שִׂכְחָה · עֶבְרָתָם
שְׁמָרָה נֶצַח מִלְּשַׁכְּחָה · חֶלֶף לֹא יָדְעוּ עֲשׂוֹת נְכוֹחָה · סִפְּרָם
חֲתוֹם לְיוֹם תּוֹכֵחָה : טַעַם חוֹק בְּרָת מוּכָח · נְזָכֵר כִּי לֹא תִשְׁכָּח ·
חיז יוֹם בּוֹא עִמָּם לְהִתְוַכֵּחַ · מִכָּאן צִוִּיתָ לְעַמְּךָ לֹא תִשְׁכָּח :
*יָקֹשׁ לֵץ לְחָרֵף צְבָאוֹת · הַחֲתוּמֵי בְּרִית בְּצָבָא וָאוֹת · *וְהָפֵקַד
מִדָּה בְּמִדָּה לְתוֹצָאוֹת · חיז *דַּעַת כִּי לְעֵת הַמְּציאוֹת ·
*הוּא יִפָּקֵד בְּשֵׁם יְיָ צְבָאוֹת :
יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ :
וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא :

בְּלָשׁוֹן אֲשֶׁר הִזְכַּרְתָּ לְזוֹכְרֶיךָ זְכוֹר · בּוֹ בְּלָשׁוֹן הִזְכִּירוּךָ נָא
אַתָּה זְכוֹר · וְאִם הֵמָּה בְּאָדָם עָבְרוּ בְּרִית מִלְּזְכוֹר ·

---

5) Agag werd, zooals Thanchoema Thétsé naar aanleiding van I Sam. 15,33 gezegd wordt, wegens hetgeen 'Amalek met de מילה gedaan had, door Samuel na zware pijniging gedood.

6) Vgl. Thanchoema, מקץ; Ber. Rabba 92,2, waar לעת מצוא, Ps. 32,6, wordt verklaard te doelen op den dag des laatsten oordeels.

7) Thanchoema Thétsé einde en Pesiktha Zachor 26*a*: זכור את אשר עשה לך עמלק, Israël sprak tot God: Gij beveelt ons: „gedenk", — gedenk Gij. Want bij ons kan van vergeten sprake zijn, bij U echter niet, daarom: *gedenk Gij, wat 'Amalek U gedaan heeft.*

8) Hoshéa' 6,7.

Gij zijt immers God, en geen mensch! Waarom zoudt Gij niet gedenken?! Met dat al weet ik, dat Gij de macht hebt om te gedenken, maar mijne ziel blijft neergebogen, totdat Gij eindelijk gedenkt! Wat toch is mijne kracht, dat ik zou kunnen hopen op den gestelden tijd voor het gedenken; en wat mijne tijdruimte, dat ik mijne ziel in lijdzaamheid beware, totdat Gij gedenkt? Zoo Gij dan ook al niet om mijnentwil gedenkt, gedenk dan ter wille van U en ter wille van Jerusalem! Gedenk de bepaling: „Want het getuigenis [de beloften in de Thora gegeven] zal niet vergeten worden"; [1]) en het woord: „indien Ik u ooit vergeet" [2]), wil haar thans gedenken; en bedenk en roep in Uwe herinnering de smart, waarmede de verdrukker mij verwarde, om zijn mond te stoppen, zoodat hij zwaait als een beschonkene. Dan zult Gij niet weder prijsgeven hen, die genoemd zijn met den eerenaam „eerstgeboren zoon" [3]), die gekocht zijn voor een Léthech en een Kor [4]). Dan zal ik Uwen roem herdenken en zal Uw welbehagen opwekken door U te herdenken op den Shabbath der voorlezing van de afdeeling „Gedenk" — als

Levende en Eeuwig bestaande, Eerbiedwekkende, Alverhevene en Heilige!

De doorn, zoon van een doorn, [5]) haastte zich om mijne achterhoede [6]) af te snijden, om door zijne verpletterende woorden mijne zwakken te verpletteren [7]). Toen de spotter nu kwam om te hoonen, werd hij door schrik bevangen en tot spot; toen hij het plan beraamde [8]), de oorlogvoerenden [9]) met zijne pijlen te treffen [10]), om als een sperwer op een vogeltje neer te schieten. Toen Hij [de Almachtige] de wolk boven hun hoofd kliefde, om eenigen daaruit te verdrijven, begon hij zijn aanval, ging weer heen en kwam weer aanrijden [11]) en keerde terug om op mijn rug te ploegen. Hij werd daarom bestemd en met name genoemd tot eerste in den rij, „het eerste der volken" om ten kwade te bezoeken, om de eerste te zijn van alle trouweloozen en zijn adderengebroed [Haman] te hangen aan den uitgelezensten cypres. [12]) Hij liep snel en zorgde, dat hij op den weg ontmoette de door den last der reis vermoeiden; hij zeide: „dit is niet de juiste weg"; zoo dwaalden zij [Israël] af in de woestijn, op den weg door de wildernis. [13]) Aan [Dan, genoemd] „de slang

---

[1]) Deut. 31,21. [2]) Ps. 137,5. [3]) Ex. 4,22.

[4]) Hoshéa' 3,2. נכורי, een stam נכר voor den vorm וָאֶכְרֶהָ, die van כרה zou moeten luiden וָאֶכְרֵהָ en van נכר eigenlijk: וָאֶכְרְרֶהָ. Zie onze aant. deel I, pag. 81, noot 4.

[5]) קוצין בן קוצין, die als een doorn steekt, moedwillig en opzettelijk zich tegen Gods bevel verzet. Mechiltha Jithro, Ex. 20,5.

אַתָּה אֵל וְלֹא אִישׁ לָמָּה לֹא תִזְכּוֹר · בְּזֹאת יָדַעְתִּי כִּי יֵשׁ לָךְ
לִזְכּוֹר · אֲבָל תָּשׁוֹחַ נַפְשִׁי עַד זָכוֹר תִּזְכּוֹר · מַה כָּחִי כִּי אֲיַחֵל ו
לְקֵץ זְכוֹר · וּמַה קִצִּי כִּי אַאֲרִיךְ נַפְשִׁי עַד שֶׁתִּזְכּוֹר · אִם לֹא
לְמַעֲנִי תִזְכּוֹר · לְמַעַנְךָ וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַיִם זְכוֹר · חוֹק כִּי לֹא
תִשָּׁכַח עֲדוּת זְכוֹר · וְאוֹמֵר אִם אֶשְׁכָּחֵךְ עַתָּה לָהּ זְכוֹר · וְתִפְקוֹד
וְתִזְכּוֹר · כְּאֵב צָר לַעֲכוֹר · פְּיהוּ לְסִכּוֹר · לָנוּעַ כַּשִּׁכּוֹר · וְעוֹד
בַּל תִּמְכּוֹר · נְקוּבֵי בֵּן בְּכוֹר · חֵן נְכוּרֵי בְּלֶתֶךְ וָכוֹר · וּפְאֵרְךָ
אֶזְכּוֹר · וַאֲרַצֵּךְ לִזְכּוֹר · בְּפָרָשַׁת זָכוֹר :

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ :

אלעזר בירבי קליר חתום בראשי החרוזות.

*אָץ קוֹצִין בֶּן קוֹצִין · קְצוּצֵי לְקַצִּין · בְּרִבּוּר מְפוֹצִין · רְצוּצֵי
לְרַצִּין · *לִין בְּבוּא לְלוּצִין · פְּלַץ וְנִתְלוֹצִין · בְּעָץ מְחַצְּצִים
לְחַצִּין · בְּנִין עַל צִפּוֹר לְנַצִּין : *עָב בָּקַע מֵרֹאשׁ · יְחִידִים ו מֵנוּ
גְּרוֹשׁ · חָל וְיֵלֵךְ וְיִפְרוֹשׁ · וַיֵּשֶׁב עַל גַּבֵּי חֲרוֹשׁ · *זָמַן וְהוּנְקַב
לְרֹאשׁ · רֵאשִׁית גּוֹיִם לָרַע לִדְרוֹשׁ · הֱיוֹת לְכָל בּוֹגְדִים רֹאשׁ ·
וְצִפְעוֹנִי תְּלוֹת בְּמִבְחַר בְּרוֹשׁ : *רָץ וְהִקְדָּה בַּדֶּרֶךְ · עֲיֵפִי טַרְחוּת
דֶּרֶךְ · וּפָץ לֹא זוּ הַדֶּרֶךְ · תָּעוּ בַּמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ · *בְּנָחֵשׁ

---

6) Met het oog op Jer. 9,26; mijne afgesnedenen, door de wolk uitgeworpenen.

7) Zie Mechiltha Beshallach einde: Toen 'Amalek kwam en Israël afvallig wilde maken van zijn hemelschen Vader, vroeg Mozes: „Wie zal dan in Uwe Thora lezen?" 'Amalek trachtte dus, volgens deze opvatting, de zwakken onder Israël, de in het geloof wankelmoedigen, van God en Zijne Leer afvallig te doen worden. Vgl. Thanchoema Thétsé, כל הנחשלים en Pesiktha Zachor 28*a*. ARNHEIM verklaart רצוצי op grond van RASHIE, Bechoroth 8*b*: *mijne kuikens*. 'Aroech s. v. רצץ heeft in den Thalmoedtekst: רצוצא דמיתא בביעתא en verklaart רצוצא eveneens: kuiken.

8) יצץ = עץ.

9) מחצצים, vgl. Recht. 5,11.

10) לחצין, een w.w. van het zelfst. nw. חץ, *pijl*, afgeleid.

11) ויפרש, waarschijnlijk een w.w. van פרש, ruiter.

12) Toespeling op Mordechai; Megilla 10*b* in verband met Jes. 55,13.

13) Ps. 107,4.

op den weg" [1]) sloeg hij de hand, de [door het bondsteeken] aan de heup versierden; en op elken kruisweg sneed hij lichaamsdeelen af aller voorbijgangers. [2]) Hij snelde toe en haastte zich te vliegen, en kroop uit zijn adderenhol te voorschijn; toen werd bekend, dat hij in smart geboren was [3]) uit een slangengebroed. Hij murmelde en deed bezweringen en hechtte bijgeloovige beteekenis aan den tijd van zijne [Mozes'] geboorte [4]); doch hij werd in zijne toovenarij bedrogen en werd door het lot [5]) verzwakt, zoodat hem hooren en zien verging. [6]) Mozes maakte hem dwaas in zijne toovenarijen en in zijne wichelkunsten maakte hij hem tot schande: hij deed namelijk den dag stand houden en maakte hem bespottelijk; de zon liet hij staan blijven en liet hem tot smaad worden. [7]) Hij ['Amalek] vermoeide zich dus, doch vond geen rust en kreeg schande tot erfdeel; totdat de zon onderging, had hij hem in het stof doen kruipen, zoodat hij en zijn geheele leger werden uitgeroeid. Vreesselijk schold hij en knarstte op de tanden en siste smaadredenen, den stank goot hij in Zijn [Gods] aangezicht [8]) en zijn zwaard deed hij blinken. Het besneden deel rukte hij af en wierp het hemelwaarts en den Naam, die als fijne olie geurt, bespuwde hij in zijne aanmatiging. [9]) De Almachtige, als een tros met volmaaktheid beladen, gebood den met een jong hert vergelekene [10]), tot herinnering voor hen, die met asch zijn vergeleken [11]), „schrijf dit ter herinnering in het boek!" Het is dan ook aangeteekend in dit boek, in de Thora, de Profeten en Geschriften wordt 'Amaleks schande vermeld [12]) om uit het levensboek te worden uitgewischt, zoodat hij niet met al de ten leven ingeschrevenen in het Boek zal worden opgenomen!

o God! tot in eeuwigheid zult Gij verheerlijkt en tot in eeuwigheid als heilig geprezen worden en tot in alle eeuwigheid zult Gij regeeren en boven alles verheven zijn, Gij, God, Koning, eerbiedwekkend, alverheven en heilig, want Gij zijt immers de Koning aller koningen, Wiens koningschap eeuwig duurt! Verkondigt dan Zijne wonderen, verhaalt van Zijne macht, roemt Hem, gij, Zijne scharen, heiligt Hem, verheft Hem, in luiden jubel, in zang en lof prijst de macht Zijner roemrijke heerlijkheid!

---

[1]) Gen. 49,17.

[2]) ויזנב wordt door Thanchoema en Pesiktha 27*a* verklaard: היה חותך מילותיהן.

[3]) הוחש, van חשש in de beteekenis: *pijn hebben*, v. d. evenals חיל en חבל, barensweën doorstaan.

[4]) In Buber's Thanchoema Jithro 4, noot 22 wordt uit מדרש והזהיר geciteerd: Waarom gaf Mozes de opdracht, om de krijgslieden te kiezen, aan Josua? Opdat hij mannen zou kiezen, die, evenals Mozes op den 7 Adar geboren waren. Er schijnt een Midrash geweest te zijn, dien ik echter niet heb kunnen vinden, dat 'Amalek meende, dat Mozes' geboorte op 7 Adar oorzaak van zijn geluk was en daarom zijn leger vormde uit op 7 Adar geborenen.

עֲלֵי דֶּרֶךְ · שָׁלַח יָד בַּחֲמוּקֵי יֶרֶךְ · וְעַל כָּל רֹאשׁ דֶּרֶךְ · זְנֵב
כָּל עֹוְבֵי דֶּרֶךְ : יָעַף וָעָף וְחָשׁ · וּמֵחוֹר פֶּתֶן רָחַשׁ · וְנוֹדַע כִּי
הוֹחָשׁ · מְשׁוֹרֵשׁ נָחָשׁ · רָגַשׁ וְלָחַשׁ · וְעֵת לֵדָתוֹ נִחַשׁ · וּבִכְשָׁפָיו
הָכְחַשׁ · וּבְחַלָּשׁ נֶחֱלָשׁ וְלֹא חָשׁ : בִּכְשָׁפָיו הִלְּלוֹ · וּבְקִסְמָיו
חִלְּלוֹ · יוֹם הֶעֱמִיד וְזִלְּלוֹ · שֶׁמֶשׁ הִדְמִים וְזִלְזְלוֹ · יָגַע וְלֹא
הוֹנַח לוֹ · וְלַהֲרָפוֹת נִחֲלוֹ · עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ הִזְחִילוֹ · לְהַמָּחוֹת
הוּא וְכָל חֵילוֹ : קָט וְשֵׁן חָרַק · וְנֶאֱצוֹת שָׁרַק · זְמוֹרָה בְּאַפּוֹ
הֵרַק · וְחַרְבּוֹ הִבְרַק · לַמִּילָה פָּרַק · וּכְלַפֵּי מַעֲלָה זָרַק · וּלְשֵׁם
שָׁמַיִם תּוֹרַק · בְּעָזּוּת יָרוֹק יָרַק : זֶה אֶשְׁכּוֹל הַכּוֹפֶר · צָו אֵל מְשׁוּל
עָוֹפֶר · זִכְרוֹן מִשְׁלֵי אֵפֶר · כְּתוֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר · רְשֹׁם בְּזֶה
סֵפֶר · בַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים לְהַחֲפֵר · לְהַמָּחוֹת מִסֵּפֶר ·
וְלֹא יִכָּתֵב עִם כָּל הַכָּתוּב לַחַיִּים בְּסֵפֶר :
אֵל נָא לְעֹלָם תּוֹעֲרֵץ · וּלְעוֹלָם תִּקְדָּשׁ · וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים ·
תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא · הָאֵל מֶלֶךְ · נוֹרָא מָרוֹם וְקָדוֹשׁ · כִּי
אַתָּה הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים · מַלְכוּתוֹ נֶצַח · נוֹרְאוֹתָיו שִׁיחוּ ·
סִפְרוּ עָזּוֹ · פֶּאֱרוּהוּ צִבְאָיו · קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ · רוֹן שִׁיר וְשֶׁבַח ·
תְּוֹקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ :

---

5) Pesiktha Zachor 22*a*, naar aanleiding van Ex. 17,13, Jalkoet t. p. n°. 265.

6) חש van חוש, zintuig.

7) Thanchoema, Beshallach, Ex. 17,12 : יד בא השמש.

8) De plaats Ez. 8,17 אל אפם wordt als תיקון סופרים opgevat voor אל אפו ; die wierpen hun stank voor Gods aangezicht. Hier is waarschijnlijk de zin : hij uitte vreeselijke Godslasteringen vóór Zijn aangezicht. — Sommigen willen in dit זמרה zooveel zien als : אבר הזכרות. Zie pag. 80 noot 5. Vgl. Pesiktha Zachor 27*b*.

9) Zie Bammidbar Rabb. 13,3. Thanchoema Thétsé. Pesiktha t. a. p.

10) Mozes, Hoogl. 4,5; Rabba t. p. Vgl. Thanchoema, כי תשא.

11) De zonen van Abraham, zie Thanchoema Thétsé en Pesiktha Zachor 24*a* naar aanleiding van Job 13,12.

12) In de Thora Ex. 17, en Deut. 25,17 ; in de profeten I Sam. 15, in de Geschriften in de Rol van Esther. Zie Mechiltha Beshallach Ex. 17,14.

Zoo gedenk dan, wat 'Amalek U gedaan heeft!
En wisch uit zijn naam en zijn aandenken, zoodat de herinnering aan hem worde verdelgd en men hem nimmer meer vermeldt bij de herinnering des Heiligen!
Omdat hij niet dacht [liefdeplicht te oefenen] [1]), wordt hij als geheel vreemd beschouwd en niet meer herdacht bij de herinnering des Heiligen!

Gedenk den man, die den aartsvader Abraham deed verscheiden vóór zijn tijd [2]); die door te moorden, te stelen en overspel te plegen hem zou hebben verschrikt en zoo vijf jaren van zijn levensduur heeft afgenomen. — Gedenk hem, die weldadigheid verachtte [3]), smadelijk bejegende zijn broeder, die zijn grootvader den laatsten liefdedienst bewees [4]); hij geleek op iemand, die zijnen naaste liefde onthoudt [5]). — Gedenk, hoe hij de schaamte ontblootte van eene op het veld aangetroffen [gehuwde jongedochter] [6]), hoe hij bloed vergoot, toen hij van het veld terugkwam [7]), terwijl hij [van verdriet] zich deed omkeeren het hart van zijn vader [8]), die eens op het veld had gebeden [9]). Gedenk hem, die verstooten werd wegens zijn onbesneden oor [10]), die de eerstgeboorte verachtte voor een bedwelmenden beker [11]), die het juk van zich afwierp en het bondsteeken onzichtbaar maakte [12]). Gedenk, hoe hij telkens zijne handelwijze met andere slinksche middelen tegen Israël richt, hij, de man, die zich als vreemdeling gedraagt [13]); hoe hij het licht van zijns vaders oogen verzwakte door den rook van zijn afgodendienst [14]), en in zichzelve plannen beraamde, om zich tegenover zijn broeder als wreedaard te gedragen [15]). Gedenk, hoe hij zijn dierlijken lust botvierde en zich als

---

[1]) Ps. 109,16 (vgl. 'Amos 1,11). Zie Thanchoema Thétsé, Pesiktha Zachor 22*b*, waar dit geheele gedeelte van den Psalm, van af vs. 13, in verband gebracht wordt met 'Esau, 'Amalek's grootvader.

[2]) Zie Thanchoema en Pesiktha t. a. p. Abraham, — die slechts 175 oud werd, terwijl Izak een leeftijd van 180 jaar bereikte, — werd door God vóór zijn tijd weggenomen om niet getuige te zijn van 'Esau's ontaarding. Vgl. Ber. Rabba 63,12. Uit de woorden Gen. 25,29, ויבא עשו מן השדה עיף והוא, wordt door Midrash nl. afgeleid, dat 'Esau zich aan de drie hier genoemde misdaden had schuldig gemaakt.

[3]) Vgl. noot 1. Wajjikra Rabba 3.

[4]) Het linzenkooksel, door Jakob bereid, vond naar Gen. Rabba 63 zijn aanleiding in Abrahams overlijden. Toen nu 'Esau bij zijne tehuiskomst vernam, dat Abraham gestorven was, zag hij daarin eene gelegenheid Jakob om zijn geloof aan een leven hiernamaals te bespotten en hem wegens de zorgen voor het lijk zijns grootvaders en voor het rouwmaal zijns vaders uit te lachen. Zoo verklaart Midrash 'Esau's woorden Gen. 25,32: הנה אנכי הולך למות, *„Zie, ik ga toch een eeuwigen doodslaap te gemoet."*

[5]) Job 6,14. In Ber. Rabba 76 en 80 wordt dit vers toegepast op Jakob, die Diena niet aan 'Esau ten huwelijk wilde geven, en haar daarom aan Shechém moest afstaan. Vgl. ook Kethoeboth 63*a* en Jer. Kiddoeshien

וּבֵן זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק :

חזן וקהל וּמַח שְׁמוֹ וְזִכְרוֹ · וְנִמַּח זְכוּרוֹ · מִלְּהַזְכִּירוֹ · בְּזִכְרוֹן קָדוֹשׁ :

חזן וקהל יַעַן אֲשֶׁר לֹא זָכַר וְנֶחְשַׁב כַּנָּכָר · מִלְּהַזָּכֵר · בְּזִכְרוֹן קָדוֹשׁ :

ע"ס אב"ג בג"ד גד"ה.

זָכוֹר אִישׁ אֲשֶׁר הִגְוִיעַ אָב לְלֹא עִתּוֹ · בְּרָצוֹחַ וְגָנוֹב וְנָאוֹף
בְּעָתּוֹ · גָּרַע חֲמֵשׁ ו שָׁנִים מִמַּחֲיָתוֹ : זָכוֹר בּוֹזֶה עַל
גְּמִילוּת חֶסֶד · גּוֹעֵל אָח עָשׂ לְזֶקְנוֹ חֶסֶד · דּוֹמֶה לַמָּם מֵרֵעֵהוּ
חֶסֶד : זָכוֹר גִּלָּה עֶרְוַת מְצוֹאַת שָׂרֶה · דָּם שָׁפַךְ בְּבוֹאוֹ מִן
הַשָּׂדֶה · הָפַךְ לֵב אָב שָׁח בַּשָּׂדֶה : זָכוֹר דָּחוּי בְּאָוֶן הֶעֱרָלָה ·
הַבּוֹזֶה בְּכוֹרָה בְּכוֹס הַתַּרְעֵלָה · וּפָרַק מֵנוּ עוֹל וּמָשַׁךְ לוֹ
עֲרֵלָה : זָכוֹר הֲפַכְפַּךְ דֶּרֶךְ אִישׁ וָזָר · וְהִכָּהָה מְאוֹר אָב בַּעֲשַׁן
עֲבוֹדַת זָר · זָמַם בְּלֵב חֵיוֹת לְאָח לְאַכְזָר : זָכוֹר וְנִתְעוֹלַל ו

1,3. — Uit al deze verklaringen blijkt de opvatting: „*wie een ander weerhoudt een liefdeplicht te vervullen*". In dien zin wordt het ook hier door den dichter gebezigd.

6) Zie noot 2. מן השדה, *'Esau kwam van het veld* wordt door Midrash t. a. p. verklaard: אין שדה אלא נערה המאורסה שנא' בשדה מצאה; men ziet in het gebruik van dit woord eene aanwijzing, dat 'Esau toen eene door קידושין gehuwde jongedochter zou hebben onteerd; in welk geval door de Thora het meisje wordt vrijgesteld van straf: „*want op het veld heeft hij haar getroffen*" (Deut. 22,27).

7) Midrash Thanchoema t. a. p. ואין עיף אלא הורג שנא' כי עיפה נפשי להורגים; in de uitdrukking עיף, *vermoeid*, ligt eene aanwijzing van door 'Esau gepleegden moord, gelijk gezegd is: *Wee mij, want mijne ziel vermoeit zich met de moordenaars* (Jer. 4,31).

8) T. a. p. wordt gezegd, dat Izaks zwakte van oogen (Gen. 27,1) het gevolg was van 'Esau's slechtheid. Ik neem daarom הפך לב in de actieve beteekenis, waarvan het passieve Klaagl. 1,20 voorkomt.

9) Gen. 24,63.

10) Jer. 6,10, dat weigerde naar vermaningen te luisteren.

11) Zie Ber. Rabb. 63 in verband met het woord וישת, Gen. 25,34.

12) Naar aanleiding van Ez. 35,6, אם לא דם שנאת: *Voorwaar gij hebt het bloed gehaat*, wordt Ber. Rabb. 63 gezegd, dat 'Esau de besnijdenis haatte. Vgl. Pirké R. Eli'ezer 29; duidelijker Jalkoet I,268: onmiddellijk na Izak's dood werd onder 'Esau's nakomelingen de besnijdenis afgeschaft. Zie ook Inleiding van Midrash Roeth 3.

13) Zoo wordt het vers Spr. 21,8 in de inleiding van Midrash Roeth 3 verklaard.

14) Thanchoema Gen. 27,1.

15) Gen. 27,41.

vrouw liet misbruiken [1]); hoe de moedwil zijns harten hem tot afschuwelijke misdaden verleidde; daarom worden zijne helden door schrik verlamd en verliezen den moed als het hart eener vrouw. [2]) Gedenk, hoe het kroost der booswichten, verafschuwd en verworpen, den „gladde" (Jakob) wilde vernielen en „triomf" roepen, hoe de trotschen een strik verborgen om den broeder te gronde te richten. [3]) Gedenk, hoe uit hem voortsproot de 'Amalekiet, die als de likkende sprinkhaan kwam aanvliegen [4]) om mijn deel te vernietigen, en mijne helden verpletterde voor aller oogen om [mijn bloed] te slurpen. Gedenk, hoe hij, verdwaasd, zonder overleg, afdaalde en mijn volk verpletterde tot vernietiging toe [5]); zoo is hij zelf ook uitroeïng schuldig geworden. Gedenk, hoe ('Amalek) de bewoner van het zuiden [6]), teugelloos als een wilde ezel [7]), zijne kleeding en taal veranderde om zich als koning van 'Arad voor te doen; om gevangenen weg te voeren, van [het volk] dat weerspannig was [8]) en daarom verschrikt werd. Gedenk, hoe de dwaas zijne waanzinnigheid herhaalde, toen hij optrok met Midjan vermengd [9]), waarbij Jeroebésheth [10]) spoedig zijne schande ontblootte. — „Gedenk hem den wortel uit te rukken uit den vochtigen bodem, hem geen twijgje te laten noch eenigen wortel" [11]); de zoon van Kiesh werd bestraft, omdat hij hem een wortel had overgelaten [12]). Gedenk de handeling van Agag in zijn praalgewaad; gelijk zijn ['Amalek's] zwaard vrouwen kinderloos maakte om haar te onteeren [13]), werd zijn nakomeling in stukken gescheurd ten prooi voor struisvogels. [14]) Gedenk, dat de vorst [Shaoel], die goedvond hem te sparen, van het koningschap werd verwijderd uit den rij der gezalfden, terwijl de overgebleven telg zich ontwikkelde tot doornen [15]). Gedenk, hoe hij, 'Amalek, die woonde in het Zuiderland [16]), Tsiklag en het zuiden belegerde; de „schoone van uitzicht" [David] [17]) maakte hem tot een lijk, terwijl hij hem in den schemeravond aanviel bij zijn wellustig drinkgelag [18]). Gedenk, hoe de geweldenaar zich onder de 'Ammonieten verborg, toen hij om in mijn wijngaard

---

[1]) Ber. Rab. 63,10.

[2]) Dit wordt t. a. p. uit Jer. 48,41 als 'Esau's straf voorspeld. (Vermoedelijk moet voor het daar aangehaalde vers, dat van Moab spreekt, gelezen worden 49,22, dat Edom behandelt. Zie STRASHOEN t. p.)

[3]) Ber. Rab. 67,8 wordt, naar aanleiding van Gen. 27,41, verhaald: 'Esau dacht bij zichzelve: Zoo ik Jakob dood, dan zullen Shem en 'Eber als rechters mij ter dood veroordeelen. Ik zal mij nu verzwageren met Jishma'el, dan zal deze na Izak's dood zijn oude eerstgeboorterechten doen gelden. Wordt hij door Jakob overwonnen en gedood, dan heb ik als naaste verwant de plicht hem te wreken. Zoo zijn Jishma'el en Jakob beiden uit den weg geruimd en word ik beider erfgenaam.

[4]) עמלק wordt in Thanchoema en Pesiktha t. a. p. verklaard: עם לק, het volk dat als een ילק, een sprinkhaan, die met zijne tong eene beweging maakt als die van likken, afvreet. (Zie IBN 'EZRA Joël 1,4).

[5]) Num. 14,45.

לְרַבַּע כְּאִשָּׁה · זְרוֹן לִבּוֹ הִשִּׁיאוֹ בָּאִשָּׁה · חַתּוּ גִבּוֹרָיו לִהְיוֹת
כְּלֵב אִשָּׁה : זָכוֹר זֶרַע מְרֵעִים נִתְעָב וְנֶאֱלָח · חָלַק לְהַשְׁחִית
וְלוֹמַר הֶאָח · טָמְנוּ גֵאִים פַּח לְחַבֵּל אָח : זָכוֹר חָנַט מֶנּוּ עֲמָלֵקִי ·
טָס כַּיֶּלֶק לְאַבֵּד חֶלְקִי · יָרוֹעַ כַּבִּירִים לְעֵין כֹּל ׀ לְלוֹקְקִי : זָכוֹר
טָפַשׁ מֵהַעֲרִימָה · יָרַד וְכֹהֵת עַמִּי עַד חָרְמָה · כְּמוֹ כֵן חַיָּב
לְהַחֲרִימָה : זָכוֹר יוֹשֵׁב נֶגֶב בְּלִי עוֹל כַּעֲרָד · כְּסוּת וְלָשׁוֹן שִׁנָּה
הֵיוֹת מֶלֶךְ עֲרָד · לִשְׁבוֹת שֵׁבִי מָרַד וְחָרַד : זָכוֹר כְּסִיל שׁוֹנֶה
בְּאִוַּלְתּוֹ · לְתַעֲרוֹבֶת מִדְיָן בַּעֲלוֹתוֹ · מֵהֵר יְרֵבֶּשֶׁת וְגִלָּה נַבְלוּתוֹ :
זָכוֹר לְעֲמָלֵק בְּצֵתוֹ מִשּׁוּרֵשׁ · מְלַעֲזוֹב לוֹ עָנָף וְגַם שׁוֹרֵשׁ · נֶעֱנַשׁ
קִישִׁי כִּי הִשְׁאִיר לוֹ שׁוֹרֵשׁ : זָכוֹר מַעֲשֵׂה אֲגַג מַעֲדַנּוֹת · נָשִׁים
בְּשִׁכְלָה חֲרְבּוֹ לְעַנּוֹת · סַרַס שְׁאֵרוֹ לְשִׁסּוּף יַעֲנוֹת : זָכוֹר נָגִיד
לְחָמְלוֹ הַסְּפִים · סָר מִמְּלוּכָה מְבֵין ׀ נְסִיכִים · עוֹלֵל הַנּוֹתָר עָמַד
לְשִׁפִּים : זָכוֹר סִבֵּב צִקְלַג וְנֶגֶב · עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב · פְּגָרוֹ
טוֹב רוֹאִי מְנַשֵּׁף בָּעֶגֶב : זָכוֹר עָרִיץ בְּעַמּוֹנִים נָחְבָּא · פֶּרֶץ כַּרְמֵי

---

6) Thanchoema, Num. 21,1. *„De Kena'aniet, de koning van 'Arad, de bewoner van het zuiden, hoorde.... en voerde gevangenen van Israël weg"*; 'Amalek was het, die zich als Kena'aniet voordeed. Vgl. Jalk. I,763.

7) ערוד, toespeling op de woorden: *koning van 'Arad*, t. a. p. (Vgl. Rosh Hashana 3*a*).

8) מרד, Thanch. t. a. p. zegt: 'Amalek was steeds de tuchtigingsriem voor Israël's weerspannigheid tegen God.

9) Recht. 6,3 en 33 en hoofdst. 7,12.

10) Gid'on, II Sam. 11,21. 11) Zoo luidde het bevel.

12) I Sam. 15,8. Shaoel werd met ondergang van zijn huis gestraft, omdat hij, in den oorlog tegen 'Amalek, Agag gespaard had.

13) Zoo verklaart Pirké R. Eli'ezer 49 de woorden כאשר שכלה נשים enz. I Sam. 15,33.

14) Zie Thanch. Thétsé, Pesiktha Zachor 25*b*, Écha Rabb. 3, einde, Esther Rabba 7, naar aanleiding van וישסף I Sam. 15,33.

15) Zie Thargoem Esther 3,1. *„De Agagiet"* beteekent nl. volgens Midrash: de nakomeling van Agag. Pirké R. Eli'ezer 49. De uitdrukking לסכים met het oog op Num. 33,55.

16) I Sam. 30. 17) I Sam. 16,12 van David gebruikt.

18) I Sam. 16,16 en 17. David versloeg 'Amalek, dien hij bij een feestmaal aantrof, van de schemering tot den avond. מנשף is dus een van נשף afgeleid w.w. Voor עגב vgl. Ez. 23,5; 33,32. — ARNHEIM: *hij*, David, *die blaast op den herdersfluit*; hij leest dus: עֲנֵב; doch het instrument, dat David bespeelde, was de *harp*.

door te breken zich naar 'En-Gédie liet brengen, doch zij werden de een door den ander verbrand, als door een vlammend zwaard [1]). Gedenk, hoe hij de vluchtelingen in toorn als in een storm wegvaagde [2]); toen mijne scharen naar het gebergte Sé'ier gegaan waren, ijverde hij om te wreken de steden van Sé'ier [3]). Gedenk, hoe hij zich op den kruisweg opstelde om mijne ontkomenen uit te leveren [4]), hoe hij ging staan aan het begin der wegen om mijne overweldigers te helpen, hoe hij vervolgde en in hun macht leverde mijne uiteengejaagden, mijne vertrapten! Gedenk, hoe hij besprong de „hemelpoort" [5]), hoe hij met donderstem schreeuwde: „wie is tegen mij in den hemel" [6]), hij werd machtig en groot tot den hemel. [7]) Gedenk, hoe hij tot den huichelachtigen [koning Achashwerosh] ging [8]) om het [priester-] koninkrijk te belasteren; hoe Shimshai — wiens zon ten ondergang neigde en meer en meer daalde, — belasterde het volmaakte volk om het te verzwakken en het werk [van den herbouw des tempels] te doen staken [9]). Gedenk, hoe hij tienduizend [Kikkar zilver] toewoog [10]); honderd stekken deed hij uitbotten, om zijne hoop op hen te vestigen [11]), en bestemde tien van hen tot aanzien. Gedenk, hoe hij eischte [van den koning] de vijf boeken [der Thora] te vernietigen; hoe hij een vol jaar als termijn stelde, om de „gewapenden" [Israël] [12]) te gronde te richten, doch na verloop van zeventig [13]) werd hij opgehangen aan den vijftig el hoogen galg [14]).

Dan zal heiliging U ter eere opstijgen, want Gij zijt de Heilige van Israël en de Helper!

---

[1]) II Kron. 20,1 wordt verhaald, dat 'Ammon en Moab tegen Jehoshaphat strijd voerden en hun leger te 'En Gédie hadden opgesteld en met hen van de *'Ammonieten*. Midrash neemt op grond van vs. 10 en 23 aan, dat onder deze laatsten de stam 'Amalek bedoeld wordt. Zie pseudo-RASHIE en KIMCHI t. p. Hij zou dan, evenals bij den strijd in Num. 21,1 (zie noot 6 pag. 88), zich nu als 'Ammoniet vermomd hebben. — Het gevaar werd van Israël afgewend, doordat plotseling strijd tusschen de bondgenooten ontstond, waardoor zij de wapenen tegen elkander richtten en hun legers elkander doodden.

[2]) 'Amos 1,6, 9 en 11. Vgl. Jalkoet t. p., waar gezegd wordt, dat alle naburige volkeren Israël in zijne vlucht belemmerden.

[3]) T. a. p. Edom nam wraak over de langdurige afhankelijkheid van Israël, waarin zijne steden hadden verkeerd. Vgl. o. a. II Kon. 16,6. II Kron. 29,17. Edom veroverde toen Elath, eene Judaeïsche kolonie op Edomietisch gebied.

[4]) 'Obadja 1,14.

[5]) Den tempel, met het oog op Gen. 28,17.

[6]) Ps. 73,25.

[7]) Daniël 8,10. Dat Edom tegen Jerusalem en den tempel vijandelijkheden pleegde, blijkt o. a. uit Ps. 137,7.

עֵין גֶּדִי כְּהוּבָא · צוֹרְבוּ אִישׁ בְּאָחִיו בְּחֶרֶב לְהוּבָה : זָכוֹר פְּלֵטִים
אֲשֶׁר בְּאַף הַסְּעִיר · צְבָאַי בְּלֻכְּתָם אֶל הַר שֵׂעִיר · קְנֵא לִנְקוֹם
עֲיָרוֹת שֵׂעִיר : זָכוֹר צָג בְּפֶרֶק לְהַסְגִּיר שְׁרִידַי · קָם בְּרֹאשׁ דְּרָכִים
לִסְעוֹד אֶת רוֹדַי · רָדַף וּמָסַר בְּיָדָם פְּרוּדֵי רְפוּדַי : זָכוֹר קָפַץ
לְשֶׁעַר הַשָּׁמַיִם · רָעַשׁ וְשָׁאַג מִי לִי בַּשָּׁמַיִם · שָׁלַט וַיִּגְדַּל עַד
לַשָּׁמַיִם : זָכוֹר ׀ רָד אֶל חָנֵף לְהַחֲנִיף מַמְלֶכֶת · שִׁמְשֵׁי אֲשֶׁר
שִׁמְשׁוֹ מְאַמֶּשֶׁת וְהוֹלֶכֶת · תַּמָּה הִלְשִׁין לְרַפּוֹתָהּ מִמְּלָאכֶת :
זָכוֹר שָׁקַל אֲלָפִים עֲשָׂרָה · שִׁתִּילִים ׀ מֵאָה הֶחֱנִיט לְשִׁבְרָה · שְׁעַר
מֵהֶם עֲשָׂרָה לְשֶׁרֶשׁ : זָכוֹר תָּבַע לְהָפֵר חֲמָשִׁים · תְּמִימָה קָצַב
לְכַלּוֹת חֲמִשִּׁים · תַּכְלִית שִׁבְעִים נִתְלָה עַל חֲמִשִּׁים :

וּבְכֵן וּלְךָ תַּעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ :

---

[8]) Pethiecha v. Esther Rabba 9, naar aanleiding van Job 34,30, waar de woorden ממלוך אדם חנף op Achashwerosh worden toegepast. Vgl. Jalkoet II,1054 en 910.

[9]) 'Ezra 4,8 wordt de schrijver *Shimshai* genoemd als een van hen, die tot Achashwerosh een schrijven richtten in zake de gevaren, aan den tempelherbouw verbonden. In de inleiding tot Esther Rabba 5 wordt gezegd, dat deze een zoon van Haman was. Jalkoet II,1068, wordt opgemerkt, dat van Shimshai af in het genoemde vers *tien* namen genoemd worden, doelende op de tien zonen van Haman.

[10]) Esther 3,9.

[11]) In verband met Pred. 6,3 zegt Jalkoet II,972 o. a: *Indien iemand honderd kinderen voortbrengt*, dit doelt op Haman. (In Rabba t. p. schijnt dit uitgevallen te zijn). Wanneer in Esther niettemin slechts van tien zonen melding wordt gemaakt, dan heeft dit zijn grond in de omstandigheid, dat slechts dezen tot politieke macht waren gekomen.

[12]) Met het oog op Ex. 13,18; anderen: De in één vers, Num. 8,19, *vijf* maal genoemde *kinderen Israël's*.

[13]) Dagen; van 13 Niesan, toen Hamans zendbrieven geschreven werden (Esther 3,12), tot 23 Siewan, toen op Mordechai's bevel het herroepingsdecreet verzonden werd (Ibid. 8,9), verliepen juist 70 dagen (Ber. Rabb. 100). Anderen: op het einde der 70 jaren van de Babylonische ballingschap. — Bammidbar Rabba 14,12, — welk werk KALLIER echter waarschijnlijk niet gekend heeft, — wordt gezegd, dat van Esther 3,1 tot 7,10 juist 70 verzen zijn, en in verband daarmede komt daar, — misschien als glosse, die in den tekst is gekomen, — onze plaats voor. Dan zou het beteekenen: na 70 verzen werd hij opgehangen.

[14]) Esther 5,14 en 7,9.

סילוק.

o God! zwijg toch niet! Als het geluid van machtige wateren werd Uwe stem gehoord, toen Gij Uw volk liet hooren en het gebod gaaft in het werk, dat Uw eigendom is [1]): „Gedenk, wat hij, 'Amalek, u gedaan heeft, die u ontmoette en u verzwakte; daarom zal het zijn: als de Eeuwige, uw God, u rust zal geven, zult gij zijn aandenken uitwisschen uit geheel uw gebied." Doch zij antwoorden en zeggen tot U en beantwoorden U met Uwe eigen woorden: „O, doe gestand het door U gesproken woord; doch in plaats dat Gij ons beveelt, herinner Gij U zelf; gedenk Gij, wat zij *U* gedaan hebben!" [2]) Gedenk, o Eeuwige! den dag [van den ondergang] van Uw verblijf, hoe zij zich verhoovaardigen en spreken: „wat hebt Gij hier nog te doen?", hoe zij afschuwelijken stank opzenden in Uw neus om U te ontwijden [3]); gedenk den grooten troon Uwer heerlijkheid [4]), dien zij verpletterd en gelasterd hebben vóór Uw aangezicht; hoe zij Uw tempel in vuur deden opgaan en geheel Uw gebied verwoestten en plunderden en afrukten de gordijnen Uwer tent; *zij, omtrent wie Gij hebt geboden: „zij zullen niet in de gemeente komen bij u"* [5]), *zeiden: „komt wij willen hen doen ophouden een volk te zijn"* [6]) om Uwentwille, opdat Uw hooglofwaardige naam niet meer zou worden herdacht. Aan U laat de wraak daarvoor Uw getrouw leger over [7]), want meer dan zij ons deden, hebben zij U gedaan!

Ons hebben zij in de woestijn bevochten, doch met U streden zij in een bewoonde streek; tegen ons brieschten zij buiten het leger, doch tegen U brulden zij in het midden der legerplaats; bij ons brachten zij door ontucht ten val de door de wolk uitgeworpenen, doch bij U rukten zij het met reukwerkwolken bedekte verzoendeksel af; ons stelden zij zich voor als door de wolk krachteloos uitgestootenen, doch bij U dachten zij te stijgen boven de wolkenhoogten [8]); tegen ons stonden zij op buiten den scheidsmuur, doch U kwamen zij tegemoet binnen in het allerheiligste! Ons verwoestten zij, terwijl zij van het heiligdom verwijderd waren, doch van U vernielden zij de woning op de heilige plaats zelve [9]). Ons verdelgden [10]) zij buiten onze woonplaats, doch U trachtten zij te vernietigen in den zetel van Uw verblijf; ons ontnamen zij het bondsteeken van het lichaam, doch van U maakten zij tot ban de tien machtige handhavers van het verbond [11]). Bij ons werden zij vernietigd door het opgeheven blijven der handen van den bescheidene [Mozes],

---

[1]) Boraitha Kinjan Thora, Aboth 6,10: een van de vijf bijzondere eigendommen Gods is de *Thora*.

[2]) Thanchoema Thétsé, Pesiktha Zachor 26*a*, waar ook het volgende voorkomt en waarvan onze plaats eene berijmde bewerking is.

[3]) Zie pag 80 noot 5.

[4]) De tempel, met het oog op Jer. 17,12: מקום מקדשנו .... כסא כבוד.

אֱלֹהִים אַל דְּמִי לָךְ · בְּקוֹל מַיִם רַבִּים נִשְׁמַע קוֹלָךְ · מַשְׁמִיעַ
וּמְצַוֶּה לְעַמְּךָ בְּקִנְיַן פָּעֳלָךְ · זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה
לָךְ · אֲשֶׁר קָרְךָ וַיַּחֲשִׁילְךָ · וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לָךְ · תִּמְחֶה
זִכְרוֹ מִכָּל גְּבוּלֶךָ · וְהֵם יָשִׁיבוּ וְיֹאמְרוּ לָךְ · וּמִשָּׁלָךְ עוֹד יִתְּנוּ
לָךְ · אָנָּא הָקֵם אֶת דִּבַּר מִלּוּלָךְ · עַד שֶׁאַתָּה מְצַוֵּנוּ הַזָּכֵר לָךְ ·
אַתָּה זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשׂוּ לָךְ · זְכוֹר יְיָ אֶת יוֹם זְבוּלָךְ · הַמִּתְגָּאִים
וְנוֹאָמִים פֶּה מַה לָּךְ · הַשּׁוֹלְחִים זְמוֹרוֹת בְּאַף לְחַלָּלָךְ · זְכוֹר
כְּפֵא כְּבוֹד גְּדֻלָּךְ · אֲשֶׁר מִגְּרוּ וְנֵאֲצוּ לְמוּלָךְ · וְשִׁלְּחוּ בָאֵשׁ
הֵיכָלָךְ · וַיְשִׁימוּ כָּל גְּבוּלָךְ · וְשִׁדְּדוּ וְנִתְּקוּ יְרִיעוֹת אָהֳלָךְ ·
אֲשֶׁר צִוִּיתָ לֹא יָבֹאוּ בַקָּהָל ׀ לָךְ · אָמְרוּ לְכוּ וְנַכְחִידֵם ׀ מִגּוֹי
בְּגִלָּלָךְ · וְלֹא יִזָּכֵר שֵׁם הִלּוּלָךְ · עָלַיִךְ יַעֲזוֹב חֶלְקָךְ · וְיוֹתֵר
מֵאֲשֶׁר עָשׂוּ לָנוּ עֲשׂוּ לָךְ : אַתָּנוּ בַּמִּדְבָּר נִלְחֲמוּ · וְאַתְּ בַּיְשׁוּב
נִתְלַחֲמוּ · אַתָּנוּ חוּץ לַמַּחֲנֶה חָמוּ · וְאַתְּ בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה נֶחֱמוּ ·
אַתָּנוּ פְּלֵטֵי עָנָן עָמְמוּ · וְאַתְּ כְּפוּרֵת עָנָן גָּמְמוּ · אַתָּנוּ לַחֲשׁוּלֵי
עָב דִּמּוּ · וְאַתְּ עֲלוֹת עַל בָּמֵתֵי עָב דָּמָמוּ · אַתָּנוּ חוּץ מִמְּחִיצָה
קָמוּ · וְאַתְּ לִפְנֵי וְלִפְנִים קְדֹמוּ · אַתָּנוּ בְּרִחוּק מָקוֹם אִשְּׁמוּ ·
וְאַתְּ בְּקֶרֶב מְקוֹמְךָ שְׁמָמוּ · אַתָּנוּ חוּץ מִישִׁיבָתֵנוּ דָּמוּ · וְאַתְּ
בְּמְכוֹן שִׁבְתֵּךְ הֶחֱרִימוּ · אַתָּנוּ אוֹת בְּרִית מִשְּׁאֵר הֵרִימוּ · וְאַתְּ
עֲשֶׂרֶת אַבִּירֵי בְּרִית הֶחֱרִימוּ · אַתָּנוּ בְּרוֹם יְדֵי עָנָו הָחֳרְמוּ ·

---

5) Écha 1,10. 6) Ps. 83,5. 7) Naar Ps. 10,14.
8) Jes. 14,14 van Neboechadnétsar.
9) קרוב מקום en רחוק מקום, zijn bij gewijde zaken gebruikelijke termen. Vele gewijde zaken toch mogen slechts binnen de muren van Jerusalem gegeten worden, כי ירחק ממך המקום ,ובאת אל המקום ; de termen beteekenen dus eigenlijk: buiten en binnen de heilige stad.
10) דָּמוּ, de קל van דמם, waarvan de נפעל herhaaldelijk voorkomt, o. a. Jer. 25,37, in de beteekenis van: *ondergaan*. Het zoo even gebruikte דָּמוּ is קל van דמה, als in Hoshéa' 4,5, *verdelgen*.
11) De tien הרוגי מלכות, martelaren van het geloof onder de oudere geleerden Israëls. ARNHEIM: de tien geboden: de tien machtige bondsuitspraken.

doch tegen U hieven zij de hand op, om die naar Uwe macht uit te strekken. Tegen ons beraadslaagden zij en maakten zij listige plannen, doch tegen U rukten zij de Keroebiem, waar Gij [met Mozes en de hoogepriesters] spraakt, van hun plaats [1]), der schending ten prooi. — Doch Gij, o Eeuwige! zult eeuwig ten troon zitten, en hij zal, bij U vergeleken, steeds in de laagte zijn gezeten; al houdt hij in bezit de woestijn en geheel de bewoonde wereld, en denkt bij zichzelve: „ik ben er, en geen buiten mij meer"; zoo Gij thans niet opstaat en luistert [naar ons gebed] en naar de dertien maal herhaalde uitdrukking: „opstaan" [2]) de wraak berekent, om met schrik en vangkuil en valstrik den bewoner te straffen [3]); doet Gij dit niet, dan zult Gij [door hen] als geheel vervreemd worden beschouwd; en ieder, die telt en nagaat en berekent, het voor de wonderen bepaalde tijdperk wil kennen en uitrekenen, — zijne kracht raakt uitgeput, hij kan niet meer denken en vindt geen antwoord, dat hij kan geven; hij zwijgt daarom en wordt, daar hij niets hoort, stom; slechts door vertrouwen op God houdt hij zijne lendenen overeind [4]) en dit neemt hij zich telkens weer ter harte en zegt: „totdat neerziet en aanschouwt en hoort [de Eeuwige uit den hemel]!" [5]) Zoo word ik dan beschouwd als een van logen beschuldigd getuige [6]), telken dage nieuwe verdichtselen verzinnend; terwijl *mijne ziel ten zeerste verschrikt* [7]) en terneergedrukt is. *Gij echter, o Eeuwige! tot hoelang nog* zult Gij het aanzien en zwijgen? Gedenk Uw heiligdom, dat verwoest is, waarover ieder, die er voorbij gaat, versteld staat! Wanneer zult Gij U verheffen en Uw hoogheid toonen? Breng tot stand het door het woord van Uw mond in de herinnering levende: dat Gij door het driewerf herhaalde עתה [8]) 'Amalek in verwarring zult brengen, hun aandenken te doen verdwijnen door drie wijzen van sterfte [9]); hun glans te verdonkeren door drie dagen van duisternis [10]), hen met zeven dagen van woedende gramschap te brandmerken [11]), hen door tien wijzen van verdelging [12]) te vernietigen. Zooals zij het volk beletten de „tien woorden" luide uit te spreken en hen weerhielden van de zeven overoude [Noachidische] geboden [13]), zoo zullen zij door den zeventienvoudigen gifdrank bedwelmd worden [14]) en eene hemelsche stemme zal uitgaan

---

[1]) הגרימו, van het Thalmoedische הגרמה, met het slachtmes *afwijken* van de plaats, waar de slachtsnede moet worden toegebracht. — Wat het feit aangaat, vgl. inleiding van Echa Rabbathie, n°. 9.

[2]) Dertienmaal wordt van God de uitdrukking קום gebruikt in verband met de bestraffing van Zijne bestrijders.

[3]) Jes. 24,17.

[4]) Zijn binnenste stelt hij gerust en zegt tot zichzelve: God zal eens zeker helpen.

[5]) Klaagl. 3,50.

[6]) De volkeren houden mij, als ik spreek van de komst van den Messias, voor een valsch getuige, want — beweren zij — hij is reeds lang

וְאֹתְךָ תְּלוֹת יָד לְמוֹלֵךְ הֲרִימוּ · אֹתָנוּ נִתְיַעֲצוּ וְסוֹד הֶעֱרִימוּ ·
וְאֹתְךָ כְּרוּבֵי סוֹדְךָ לַחֲרָפוֹת הִגְרִימוּ : וְאַתָּה יְיָ לְעוֹלָם תֵּשֵׁב ·
וְהוּא נֶגְדְּךָ בְּמַטָּה יוֹשֵׁב · תָּפוּשׁ מִדְבָּר וְכָל הַיִּשּׁוּב · אֲנִי וַאֲפִסִי
עוֹד בְּלֵב מִתְחַשֵּׁב · אִם לֹא עַתָּה תָּקוּם וְתַקְשִׁיב · בְּשֶׁלֶשׁ
עֶשְׂרֵה קִימוֹת נֶקְמוֹת לְחַשֵּׁב · בְּפָחַד וָפַחַת וָפַח לְפִקֹּד עַל
הַיּוֹשֵׁב · וְאִם אֵין כַּנֵּר תֶּחְשֵׁב · וְכָל הַמּוֹנָהּ וְסוֹפֵר וְחוֹשֵׁב ·
קֵץ הַפְּלָאוֹת לְהָבִין וּלְחַשֵּׁב · נָשְׂתָה גְבוּרָתוֹ מִמְּחַשֵּׁב · וְלֹא
יִמְצָא מַעֲנֶה לְהָשֵׁב · וְיֶחֱשֶׁה דוֹמִיָּה מֵהַקְשִׁיב · וּבֶאֱמוּנָה כְּסָלָיו
יְיַשֵּׁב · וְזֹאת עַל ׀ לִבּוֹ יָשֵׁב · וְיֹאמַר עַד יַשְׁקִיף וְיֵרֶא וְיַקְשִׁיב :
וְנֶחְשַׁבְתִּי כְּעֵר זוֹמֵם · כָּל הַיּוֹם ׀ מְרַמֵּם · וְנַפְשִׁי נִבְהֲלָה מְאֹד
וּמְשִׁתּוֹמֵם · וְאַתָּה יְיָ עַד מָתַי רוֹאֶה וְדוֹמֵם · זְכוֹר בֵּית מִקְדָּשְׁךָ
הַשָּׁמֵם · וְכָל עוֹבֵר עָלָיו מִשְׁתּוֹמֵם · מָתַי תִּתְנַשֵּׂא וְתִתְרוֹמֵם ·
וְזֵכֶר אוֹמֶר פִּיךְ קוֹמֵם · בְּשָׁלֹשׁ עִתּוֹת עֲמָלֵק לְהָמֵם · בְּשֶׁלֶשׁ
מִיתוֹת זִכְרָם לְהַדֵּמֵם · בִּשְׁלֹשֶׁת יְמֵי אֲפֵלָה נָגְהָם לְהַעֲמֵם ·
בְּשִׁבְעָה יְמֵי עֶבְרָה לְהַרְשִׁימֵם · בַּעֲשֶׂרֶת מִינֵי שִׁמַּד לְהַאֲשִׁימֵם :
וְכֻמּוֹ מֵעֲשָׂרָה דְּבָרִים עִבְּרוּ עָם ׀ מֵעָנוֹת · וּמִשֶּׁבַע מִצּוֹת
הַמִּישָׁנוֹת · כֵּן בְּעֶשֶׂר וָשֶׁבַע יוֹשְׁבֵי לַעֲנוֹת · וּבַת־קוֹל תֵּצֵא

---

gekomen. עד זומם is eigenlijk een getuige, van wien bewezen wordt, dat hij, tijdens het door hem als gezien getuigde feit moet hebben plaats gehad, zich elders heeft bevonden; v. d. hier: een valsch getuige in 't algemeen. 7) Ps. 6,4.

8) Jes. 33,10: *Nu zal Ik opstaan, zegt de Eeuwige, nu zal Ik Mij verheffen, nu Mijne hoogheid toonen.*

9) Honger, zwaard en pest.

10) Als in Egypte, Ex. 10,23.

11) Als in Tsephanja 1,15, יום עברה, waar van af die woorden tot het einde der beschrijving, vs. 18, zeven maal het woord יום voorkomt.

12) Die volgens Midrash in Jes. 3,4 zijn aangeduid.

13) Het verbod van afgoderij, moord, onzedelijkheid, Godslastering, roof, eten van een lid van een levend dier en het gebod betreffende rechtspraak.

14) Ps. 75,9, waar van den beker gesproken wordt, dien God eens den booswichten te drinken zal geven, heeft 17 woorden. לַעֲנוֹת van לענה, gif BAER leest: לְעַנּוֹת, naar het mij voorkomt, minder juist.

uit het goddelijk verblijf en zal alle legers verpletteren, verkondigend en verhalend de herinnering aan eens uitgesproken woorden: *„denkt niet meer over vroegere gebeurtenissen* [1]), let toch slechts op de later verleende hulp en herdenkt onder jubeltonen 'Amalek, die eens kwam en de legers in verwarring bracht en u den gloed [der onschendbaarheid] ontnam in de oogen der dochteren [der vreemde natiën] [2]) en wiens roem zich verspreidde door alle gewesten, — „aanschouwt thans dit", zoo zult gij spreken, — „hoe hij plotseling uitgeroeid is aan alle hoeken"; en het heir in de hemelhoogten, dat in Gods woningen verblijf houdt, waarop hij als steun vertrouwde, [3]) hun zal Hij de zonden bedenken, ze te tellen, die zij sinds tallooze jaren bedreven hebben [4]), om met hen afrekening te houden, hen te doen vallen in de hel der verachting; dan zal de menigte der volkeren en de natiën aller talen klaagliederen aanheffen over helper en ondersteunde, klagend: *„struikelt de helper, dan valt de gesteunde"* [5]). Dan zal al het door U gewrochte weten, dat Gij niet vergeet; dan zal al het door U gevormde begrijpen, dat Gij hun naam der vergetelheid prijsgeeft; dan zult Gij Sé'ier en zijne vorsten aanklagen en 'Amalek en zijne veldheeren terechtwijzen en met hen in het gerecht den strijd beginnen. Dan wordt herdacht het volk, dat Gij U steeds herinnert, want ten goede hebt Gij hen dan bedacht en in die herinnering ten goede wordt Gij met hen bedacht. [6]) En zij die den Eeuwige gedenken [7]), zullen steeds zeggen: „groot is de Eeuwige" [8]); en de door den Eeuwige verlosten zullen spreken [9]): „zoo mogen al Uwe vijanden ondergaan, o Eeuwige" [10]); en zij, die staan in het huis des Eeuwigen [11]), en die vertrouwen op den Eeuwige [12]) en die geplant zijn in het huis des Eeuwigen [13]), zullen aanschouwen de liefelijkheid des Eeuwigen [14]) en zullen verkondigen, dat er niemand is, zoo heilig als de Eeuwige [15]). Want een barmhartig God is de Eeuwige [16]); heil dus ieder, die vreest den Eeuwige [17]); het is goed, te danken den Eeuwige [18]); het is goed, een schuilplaats te zoeken bij den Eeuwige [19]); jubelt dan, gij rechtvaardigen, in den Eeuwige [20]), met de stemmen van die spreken: dankt den Eeuwige! [21]) want zij [Israël] zijn een kroost, dat zegent de Eeuwige [22]); dit is de dag, dien bereid heeft de Eeuwige [23]), want een groote God is de Eeuwige [24]). Gezegend, wie komt

---

[1]) Jes. 43,18.

[2]) Het woord קרך wordt in Thanchoema Thétsé, Pesiktha Zachor 27*a* verklaard: *die u afkoelde* הקירך; evenals iemand, die in een kuip vol kokend water springt, ook al brandt hij zich deerlijk, bij de toeschouwers de vrees voor de hitte van het water vermindert, — zoo heeft 'Amalek, door zijn aanval op Israël, hun roep van onoverwinnelijkheid, die onder de volkeren was uitgegaan na hun uittocht uit Egypte, ondermijnd, hoewel hij zelve bij dien aanval den nederlaag leed. Na het door hem gegeven voorbeeld was de schrik bij de volkeren (Ex. 15,14 en 15) geweken en waag-

מִמְּעוֹנוֹת · וּתְפוֹצֵץ בְּכָל הַמַּחֲנוֹת · זִכְרוֹן דְּבָרִים לְהַגִּיד וְלַעֲנוֹת ·
אַל תִּזְכְּרוּ רִאשׁוֹנוֹת · בִּינוּ נָא יְשׁוּעוֹת אַחֲרוֹנוֹת · וְהַזְכִּירוּ זֵכֶר ו
רְנָנוֹת · עֲמָלֵק אֲשֶׁר בָּא וְעִוֹּת מַחֲנוֹת · וְהֵקַר אֶתְכֶם בִּפְנֵי בָנוֹת ·
וַיֵּצֵא לוֹ שֵׁם בְּכָל הַמְּדִינוֹת · רְאוּ עַתָּה זֹאת לְתַנּוֹת · אֵיךְ
נִמְחָה כְּחֻתָּף בְּכָל פְּנוֹת · וּצְבָא הַמָּרוֹם אֲשֶׁר בִּמְעוֹנוֹת · אֲשֶׁר
הָסְמַךְ עֲלֵיהֶם בְּמַשְׁעֲנוֹת · יִפְקֹד עֲלֵיהֶם אֶת הֲעֲוֹנוֹת · לְרוֹב
יָמִים לְהַמְנוֹת · לַחֲשֹׁב לָהֶם חֶשְׁבְּנוֹת · לְהַפִּילָם לְתוֹפֶת דֵּרְאוֹנוֹת ·
וַהֲמוֹן לְאֻמִּים וְכֹל הַלְּשׁוֹנוֹת · עַל עוֹזֵר וְעָזוּר יִשְׂאוּ קִינוֹת ·
וְכָשֵׁל עוֹזֵר וְנָפַל עָזוּר מְקוֹנְנוֹת : וְיֵדַע כָּל פָּעוּל כִּי לֹא שָׁכַחְתָּ ·
וְיָבִין כָּל יָצוּר כִּי שִׁמְךָ שִׂכַּחְתָּ · וְשִׁעִיר וְשָׂרְיו אָז וְכַחְתָּ · וַעֲמָלֵק
וְטַפְסָרָיו הוֹכַחְתָּ · וְאִתָּם בַּמִּשְׁפָּט נִתְוַכַּחְתָּ · וְיִוָּכְרוּ עִם אֲשֶׁר
זָכַרְתָּ · כִּי לְטוֹבָה אֹתָם הִזְכַּרְתָּ · וּבְזִכָּרוֹן טוֹב אֹתָם נִזְכַּרְתָּ :
חזן וְהַמַּזְכִּירִים ו אֶת יְיָ · יֹאמְרוּ תָּמִיד יִגְדַּל יְיָ · וְיֹאמְרוּ גְּאוּלֵי יְיָ ·
כֵּן יֹאבְדוּ כָּל אוֹיְבֵךְ יְיָ · וְהָעוֹמְדִים בְּבֵית יְיָ · וְהַבּוֹטְחִים בַּיְיָ ·
וְהַשְּׁתוּלִים בְּבֵית יְיָ · יֶחֱזוּ בְּנוֹעַם יְיָ · וְיַגִּידוּ כִּי אֵין קָדוֹשׁ כַּיְיָ ·
כִּי אֵל רַחוּם יְיָ · אַשְׁרֵי כָּל יְרֵא יְיָ · טוֹב לְהוֹדוֹת לַיְיָ · טוֹב
לַחֲסוֹת בַּיְיָ · רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ · קוֹל אֹמְרִים הוֹדוּ אֶת יְיָ · כִּי
הֵם זֶרַע בֵּרַךְ יְיָ · זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ · כִּי אֵל גָּדוֹל יְיָ · בָּרוּךְ הַבָּא

---

den ook anderen het, Israël te bestrijden. בנות, evenals Juda dikwijls בתולת בת יהודה genoemd wordt, zoo is hier בנות het beeld voor *volkeren*.

3) Jes. 24,21 wordt door Midrash verklaard, dat God, zoo Hij een volk treffen wil, eerst diens hemelschen genius, שר, onschadelijk maakt en straft. Thanchoema Bo.

4) Aangehaald en verklaard in RASHIE, Jes. 24,22.

5) Jes. 36,3.

6) Naar het in Midrash breed uitgewerkte denkbeeld dat, zooals Jes. 63,9 het uitdrukt, *bij al het leed, dat Israël treft, God* als het ware *met hen lijdt*, en evenals Hij a. h. w. met hen in ballingschap ging, Hij ook met hen naar den geheiligden bodem zal terugkeeren, Deut. 30,3. Vgl. o. a. Jalkoet I,210.

7) Jes. 62,6. 8) Ps. 40,17. 9) Ps. 107,2. 10) Recht. 5,31. 11) Ps. 134,1. 12) Ps. 125,1. 13) Ps. 92,14. 14) Vgl. Ps. 27,4. 15) I Sam. 2,2. 16) Deut. 4,31. 17) Ps. 128,1. 18) Ps. 92,2. 19) Ps. 118,8. 20) Ps. 33,1. 21) Jer. 33,11. 22) Jes. 61,9. 23) Ps. 118,24. 24) Ps. 95,3.

in naam des Eeuwigen! [1]) Daarom wil ik mij verblijden in den Eeuwige! [2]) En indien ook eens alle feesten zouden ophouden gevierd te worden, gaan de Poeriem-dagen niet onder [3]) en verdwijnt hun aandenken niet bij de door U gedragenen [4]); eeuwig worden zij herdacht door de verlosten tot vreugde en jubelende blijdschap, terwijl zij openbaren de werken Gods en roemen de grootheid Zijner machtige wonderen; en zangers zoowel als rijdansers laten hun lied weerklinken op tien soorten tiensnaren [5]), op harpen en luiten; met tien soorten lofzang prijzend [6]), met tien uitdrukkingen voor vreugde juichend [7]) — en de verheven heilige Seraphiem zullen, als leerlingen den leeraar, hun vragen: „Wat heeft de God der goden gewrocht?" Want zij [de braven onder Israël] zullen meer binnenwaarts [in het Goddelijk hemelpaleis] zijn, en genen [de engelen] zullen voor hen ruimte maken [8]), en terwijl genen zich meer buitenwaarts begeven, gaan dezen naar het allerbinnenste, verblijf zoekend in de schaduw des Almachtigen; en met de vijf stemmen, die [voor de toekomst] zijn bewaard [9]), brengen zij voort het geheimzinnige geluid van gejuich en hulp, bewaard in de tenten der rechtvaardigen, die zich bezighouden met de Thora, kostbaarder dan schatten; voorop gaan de zangers, daarna de snaren bespelenden [10]) om te weten, hoe genen hun lied aanheffen, om onder het trotsche, machtige Liwjathanschild [11]) in hunne schaduw beschermd te zijn, en onder hunne vleugelen beschutting te vinden. Dan worden zij [de engelen] voor hunne [Israël's] muren aangesteld [12]), tot poortbewakers en opperste wachters, den ganschen dag en gansch den nacht bereid, te verheffen de heiligheid van Hem, die Zijne trouw handhaaft, en te huldigen het aandenken van het volk, dat trouw aan zijn geloof vasthoudt. En met den naam Israël noemen zij zich, en de drievoudige heiliging spreken zij vol aandacht uit ter eere des Heiligen, waardoor zij twee daarvan op het hoofd van Gods kinderen doen rusten en één bereiden voor het hoofd van hun Koning; [13])

---

[1]) Ps. 118,26.

[2]) Jes. 61,10.

[3]) Zie Jalkoet Spr. 9,2; II,944. Vgl. R. SALOMO B. ADÉRETH, Responsen, ed. Hanau, n°. 93. Onze vertaling volgt de daar gegeven verklaring.

[4]) Van ויגמלם, Jes. 63,9.

[5]) 'Arachien 13*b* wordt, naar aanleiding van Ps. 33,2 gezegd, dat, terwijl de harp in het heiligdom 7 snaren (נימין) had, die in den tijd van den Messias er *acht* en die van den עולם הבא er *tien* zal hebben. Ik vermoed, dat hier gelezen moet worden: בעשרת **נִימֵי** עשור, *op de tien snaren van den tiensnarigen luit.*

[6]) Pesachiem 117*a*: tien uitdrukkingen voor *lofzang* worden in de opschriften van het Psalmboek gebruikt.

[7]) גילה, ריצה, רנה, תרועה, ששון, שמחה, עלז, עליץ, צהלה, משוש

בְּשֵׁם יְיָ · שׁוֹשׁ אָשִׂישׂ בַּיְיָ : ע״כ וְאִם כָּל הַמּוֹעֲדִים יִהְיוּ בְּטֵלִים ·
יְמֵי הַפּוּרִים לֹא נִבְטָלִים · וְזִכְרָם לֹא יָסוּף מִנֶּטֶל · וְיוּזְכְּרוּ לָעַד
גְּאוּלִים · לְשָׁשׁוֹן וּלְשִׂמְחַת גִּילִים · מַפְעָלוֹת אֱלֹהִים ו מְגַלִּים ·
וְעָזוּז נוֹרְאוֹתָיו מַגִּידִים · וְשָׁרִים כְּחוֹלָלִים · בַּעֲשֶׂרֶת מִינֵי עָשׂוֹר
מְסַלְסְלִים · בְּכִנּוֹרוֹת וּבְנֵבָלִים · בַּעֲשֶׂרֶת מִינֵי הַלֵּל מְהַלְלִים ·
בַּעֲשֶׂרֶת לְשׁוֹנוֹת שִׂמְחָה צוֹהֲלִים · וְשִׁרְפֵי הַקּוֹדֶשׁ הַמְּעֻלִּים ·
כְּתַלְמִיד לָרַב יְהִי לָמוֹ שׁוֹאֲלִים · מַה פָּעַל אֵל אֵלִים : כִּי אֱלֹהָ יְהוּ
מִכְּפָנִים · וְאֱלֹהָ מִלִּפְנֵיהֶם ו מְפַנִּים · וְאֱלֹהָ חוּצָה לָמוֹ פּוֹנִים ·
וְאֱלֹהָ לִפְנֵי וְלִפְנִים · בְּצֵל שַׁדַּי מִתְלוֹנָנִים · וּבַחֲמִשָּׁה קוֹלוֹת
הַצְּפוֹנִים · קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה מַצְפִּינִים · בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים צְפוּנִים ·
הַהוֹגִים בִּיקָרָה מְפַנִּינִים · וְקִדְּמוּ שָׁרִים אַחַר נוֹגְנִים · לָרַעַת
אֵיךְ הֵם ו מְנַגְּנִים · בְּנַאֲוֹת אֲפִיקֵי מָגִנִּים · בְּצִלָּם הָיוֹת גְּנוּזִים ·
וּבְאָבְרָתָם ו מִתְגּוֹנְנִים · וְעַל חוֹמוֹתָם ו מִתְמַנִּים · לְשׁוֹעֲרִים
וּלְשׁוֹמְרִים ו מְמֻנִּים · כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה מְזֻמָּנִים · לְהַזְכִּיר
קְדֻשַּׁת נוֹצֵר אֱמוּנִים · לְהַעֲרִיץ זְכִירַת גּוֹי שׁוֹמֵר אֱמוּנִים ·
וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל מִתְכַּנִּים · וּבִשְׁלוֹשׁ קְדֻשָּׁה לָקָדוֹשׁ מִתְכַּוְּנִים ·
שְׁתַּיִם בְּרֹאשׁ בָּנִים ו מַשְׁכִּינִים · וְאַחַת בְּרֹאשׁ מַלְכָּם מַתְקִינִים ·

---

8) Zie Thanch. Balak, Num. 23,23: *eens zal aan Jakob en Israël gezegd worden, wat God verricht.* Bil'am zag, hoe eens Israël, als een leerling voor zijn leeraar, vóór het aangezicht des Allerhoogsten zoude staan en vernemen de gronden der in de Thora gegeven voorschriften; terwijl de engelen eerst van Israël die wijsheid moeten vernemen, daar zij niet van zoo nabij de Goddelijke Majesteit kunnen naderen.

9) Jer. 33,11 komt het woord קוֹל vijfmaal voor; de geluiden van gejuich en blijdschap, van bruidegom en bruid, de stemmen van hen die zeggen: „dankt den Eeuwige" — zullen in de toekomst hersteld worden.

10) Ps. 68,26, wat door Thanchoema Beshallach verklaard wordt: Aan de Schelfzee zong eerst *Israël,* daarna *de engelen.* Vgl. Jalkoet II,799.

11) Job 41,7.

12) Jes. 62,6, vgl. RASHIE Menachoth 87*a*.

13) Ontleend aan Wajjikra Rabba 24 einde; vergl. Jalkoet Jes. 6,3; II, nº. 272.

en door deze worden zij [Israël's zonen] versterkt, daarmede bereiden zij voor [den tijd, waarop] de troon Gods weer volmaakt en de naam Gods weer volkomen zal zijn [1]) en als van ouds zijn zij dan bereid om met de drievoudige heiliging in te stemmen, nauwkeurig en oplettend elkander afwisselend toe te roepen, terwijl zij slechts een bijnaam [2]) van den naam des Heiligen aanroepen en noemen.

יוצר להפסקה שניה.

Lichtstralen uit duisternis deed Hij afschijnen van Zijn glans; Hij, die in schittering verschijnt uit Tsion, openbaarde Zijn geheim Zijnen dienaren, *en de aarde lichtte door Zijne heerlijkheid* [3]). De heerlijkheid van Zijn glans en de schitterstralen van Zijn gewaad doen Zijne bliksemflitsen lichten, — zwijgen is tegenover Hem grootste lof — *Zijn kleed is dit alleen, dit Zijn gewaad* [4]). Doch [die stralen] bij U zijn zij verzegeld, in Uwe schatkameren verborgen, daar de wereld niet waardig werd bevonden, zich in hen te verlustigen, — *Gij hebt ze opgeborgen voor die U vreezen, ze gewrocht voor die [op U] vertrouwen* [5]). Geene liefde gelijk de liefde tot U, gelijk het verlangen naar Uwen Naam; de liefdegloed voor U is heftige vuurgloed, vlammend is onze toegenegenheid, — *juicht dan, gij rechtvaardigen, in den Eeuwige, dat is passend voor braven* [6]); Hij is Heilig!

In de eeuwige hoogte is Uw woonplaats, in de verheven hemelhoogten — en Gij verlangt een klein heiligdom van het kleinste der volkeren [7]) *tot vestiging van Uw verblijf voor eeuwig!* [8]) Gij hebt uitverkoren U op te houden in het gebied van den „verscheurende", mijn kostbaarsten schat, den steun van den grijsaard, den zoon van mijn ouderdom, *tot Benjamin zegt Hij: gij zijt de dierbaarste vriend des Eeuwigen!* [9]) Met wat eigenlijk het Uwe is, eeren U

---

[1]) Ex. 17,16 staat כס יה על, inplaats van כסא יהו' על, waarbij Thanchoema Thétsé en Pesiktha Zachor 29*a* opmerkt, dat zoolang 'Amaleks aandenken niet is uitgewischt, Gods troon en Zijn heilige naam niet volmaakt worden. Eerst als Gods vijanden vernietigd zijn, worden beiden weer in hun geheel hersteld, Ps. 9,7 en 8.

[2]) Alle namen, behalve de eigenlijke namen Gods, die niet uitgewischt mogen worden (אלהים, אלה, אל, צבאות, שדי, אדנ', ה'), worden *bijnamen* genoemd.

*) De Schrijver is, volgens het op het einde der eerste strophe en van het geheele stuk ingevlochten acrostichon, R. Meier. Heidenheim zegt in een handschrift uit 5098 (1338) het opschrift gevonden te hebben: „uit de geschriften van R. Meier van Rothenburg". Deze, R. Meier b. Baroech, een der beroemdste Duitsche autoriteiten, schrijver van zeer talrijke, hoogst belangrijke *Responsen* en van de Tosaphoth-aanteekeningen op eenige Thalmoed-tractaten, de vader van vele gebruiken van den Hoogduitschen ritus, stierf in 5053 (1293) in de gevangenis, waarin hij sinds 5046 (1286) was opgesloten. Zijn lijk werd eerst in 5066 (1306) door Süsskind Alexan-

וּבִשְׁלָשְׁתָּם חַיּוֹת נִכּוֹנִים · כְּפִי שָׁלֵם וְשֵׁם שָׁלֵם בָּם | מְכִינִים ·
וּבְשִׁלּוּשׁ קְדֻשָּׁה עֲנוֹת כְּאָז מְכִינִים · קָרוֹא זֶה אֶל זֶה מְכַוְּנִים ·
וּבְכֵנּוּי שֵׁם קָדוֹשׁ קוֹרְאִים וּמְכַוְּנִים :

ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר קדוש

יוצר להפסקה שניה.

ע"ס א"ב משולש ושם המחבר מאיר תתום אחר אות א' ואחר אות ת' *)

אוֹרוֹת מֵאוֹפֶל הוֹרִיחַ מֵהוֹדוֹ · מִצִּיּוֹן יוֹפִיעַ אֵל עֲבָדָיו גִּלָּה
סוֹדוֹ · וְהָאָרֶץ הֵאִירָה מִכְּבוֹדוֹ : אֶדֶר יִפְעָתוֹ וְקַרְנֵי
הוֹד עֲטָיָתוֹ · הֵאִירוּ בָרָקָיו דּוּמְיָה תְּהִלָּתוֹ · כְּסוּתוֹ לְבָדָה הִיא
שִׂמְלָתוֹ : אִתְּךָ חֲתוּמִים בְּאוֹצְרוֹתֶיךָ כְּמוּסִים · בְּשֶׁאֵין הָעוֹלָם
כְּרָאוּי הֱיוֹת בָּם | מִתְעַלְּסִים · צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ פָּעֳלָתָ לַחוֹסִים :
מֵאֵין חֵשֶׁק כְּחָשְׁקָךְ לְזִכְרְךָ תַּאֲוָה · רְשָׁפֶיךָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ | שַׁלְהֶבֶת
אַהֲוָה · רַנְּנוּ צַדִּיקִים בְּיֵי לַיְשָׁרִים נָאוָה · קָדוֹשׁ : בְּרוֹם עוֹלָם |
מוֹשָׁבֶךָ בְּמָרוֹם רָמִים · וְאוֹתְךָ מִקְדָּשׁ מְעַט מִמְּעוֹטֵי עַמִּים ·
מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים : בָּחַרְתָּ הַסְּתוּפָה בְּחֶלְקַת טוּרֶךָ פְּנִינֵי ·
מְשֻׁעֶנֶת זָקֵן בֶּן זְקוּנִי · לְבִנְיָמִין אָמַר יְדִיד יְיָ : בְּשָׁלְךָ יְכַבְּדוּךָ

DER WIMPFFEN uit Frankfort a/M. voor een belangrijke som vrijgekocht en te Worms begraven. Hij was de leeraar van ASHERIE en vele andere bekende geleerden. Ook het beroemde klaagdicht שאלי שרופה is, naar beweerd wordt, door hem vervaardigd.

3) Ez. 43,2.

4) Ex. 22,26. Ber. Rabb. 3,4 wordt gezegd, dat God zich als met een kleed met licht omhulde en het zoo van het eene einde der wereld tot het andere deed stralen.

5) Ps. 31,20. Vgl. Ber. Rabba 3,6; 11,2; RASHIE Gen. 1,4.

6) Ps. 33,1.

7) Israël, met het oog op Deut. 7,7.

8) I Kon. 8,13.

9) Deut. 33,12. Zebachiem 118*a* en op andere plaatsen toont de Thalmoed aan, dat het voornaamste deel des tempels op Benjamins grondgebied stond. Deze wordt: „de verscheurende" genoemd met het oog op Gen. 49,27 in Jakobs zegen. Na Joseph's verdwijnen was hij Jakob het dierbaarst, פניני, en de steun zijns ouderdoms. Zeer geestig is het gebruik van het Bijbelvers in dit verband.

uwe zonen, de lust mijner oogen, — U toch behoort de menschenwereld en wat haar vult, van alles hebt Gij overvloed [1]), — *al het gevogelte op de bergen en wat zich op het veld beweegt* [2]). — Als de tijd naderde voor het nemen der nieuwe Lishka-heffing [3]), liet men uitroepen aangaande de nieuwe Shekaliem-storting, op den eersten Adar namelijk, dertig dagen vóór den dag dat het moest zijn afgezonderd, volgens *de Leer, die Mozes ons geboden heeft als erfdeel* [4]). Op den vijftiende dier maand zetten zich de vorsten [5]) neder in al mijne steden, ieder met zijnen buidel geld om voor al mijne voorbijgangers te wisselen; *„gij zult voor mij een tafel bereiden tegenover mijne verdrukkers."* [6]) Waren vijfentwintig dagen dier maand verstreken, dan was het tijd te gaan zoeken, te koopen en te onderzoeken gedurende vier dagen de dieren voor het dagelijksche morgenoffer, *om na te zien dat, wat tot liefdeopwekking voor den Eeuwige moest dienen, en het te onderzoeken* [7]). God, die de toekomst kent, haastte Zich Zijne stem te doen hooren, ten einde onze Shekaliem te doen voorafgaan aan al die Shekaliem, *die Haman beloofde te zullen toewegen* [8]). Op het woord des Konings gaat overhaast de heraut; men begint dan beslag te leggen op de bezittingen van ieder, die in de provincie zich bevindt [9]) *en wel, omdat hij niet aan 's Konings tafel is gekomen* [10]). Volgens ééne wet legt men beslag bij ieder, die nalatig bleef en zijn Shékel niet had gezonden [11]), volgens het voorschrift der leeraren, die den sleutel tot de Thora bezitten, maar die haar ook gesloten kunnen doen zijn [12]): *ééne wet zal er zijn voor inboorling en vreemde* [13]). Van allen neemt men een pand, doch niet van mijne als muilezels bepakte slaven, *noch de meisjes, mijne dochters, en de knapen, mijne zonen* [14]), *noch ook de priesters, die naderen tot den Eeuwige* [15]). Blijf gehecht aan de wegen des

---

[1]) Eene van de verklaringen van den naam שדי. [2]) Ps. 50,11.

[3]) Zie deel II, pag. 78 noot 3. Shekaliem 1,1: Op den 1sten Adar maakt men bij openbare afkondiging opmerkzaam op het geven van de Shekaliem, — omdat nl. op 1 Niesan de eerste Theroemath Hallishka van de nieuwe gaven werd genomen, waarvan de door en namens de gemeente te brengen dagelijksche en bijgevoegde offers werden betaald. Zie ook deel II, pag. 79, noot 1.

[4]) Deut. 33,4. Vgl. Jeroeshalmie t. p., MAIMOENIE's Mishna-commentaar t. a. p. Séder 'Olam Rabba 7.

[5]) De schatmeesters des heiligdoms. Shekaliem 1,3. [6]) Ps. 23,5.

[7]) Ps. 27,4. 'Arachien 13*b* wordt nl. uit het voorschrift Ex. 12,3 en 6: „het Paaschlam, dat op den 14den geofferd werd, reeds den 10den te koopen", afgeleid, dat men de dagelijksche offers (waarbij evenals bij het Pésach-offer het woord במועדו gebezigd wordt) vier dagen, vóór men ze noodig had, moest observeeren om na te gaan, of er soms een gebrek aan was. Daar Adar 29 dagen heeft en men op 1 Niesan het offer van de nieuwe Shekaliem moest hebben betaald, werden dus op 26 Adar de eerste dieren aangekocht, die dan 26—29 Adar in observatie bleven. Vgl. Menachoth 49*b*.

בְּנֵיךְ חֲמוּדַי · כִּי לְךְ תֵּבֵל וּמְלוֹאָהּ מִכֹּל דַּי · כָּל עוֹף הָרִים וְזִיז
שָׂדַי : גָּע זְמַן תְּרוּמָה מַשְׁמִיעִין עַל הַחֲדָשָׁה · בְּאֶחָד בַּאֲדָר
שְׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי הַפָּרָשָׁה · תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה : גַּם
יָשְׁבוּ שָׁרִים חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל עָרַי · אִישׁ אִישׁ צְרוֹר כַּסְפּוֹ
לְהַחֲלִיף לְכָל עוֹבְרַי · תַּעֲרוֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן ו נֶגֶד צוֹרְרָי : גָּמְרוּ
עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה בּוֹ עֵת לְחַקֵּר · לִקְנוֹת וְלִבְדֹּק אַרְבָּעָה תָּמִיד
הַבֹּקֶר · לַחֲזוֹת בְּנוֹעַם יְיָ וּלְבַקֵּר : דּוֹרֵשׁ עֲתִידוֹת חָשׁ לְהַשְׁמִיעַ
קוֹל · לְהַקְדִּים שְׁקָלֵינוּ אֶל שִׁקְלֵי כֹל אֲשֶׁר אָמַר הָמָן לִשְׁקוֹל :
דְּבַר הַמֶּלֶךְ נָחוּץ הַכָּרוּז הוֹלֵךְ · הֵחֵלּוּ מְמַשְׁכְּנִין כָּל הַנִּמְצָא
בְּפֶלֶךְ · עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ : דָּתוֹ אַחַת לְנֶעֱצָל שִׁקְלוֹ
מִלְּשַׁגֵּר · מְמַשְׁכְּנִין כְּסוֹד הַמּוּרִים הֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר · תּוֹרָה אַחַת
יִהְיֶה לָאָזְרָח וְלַגֵּר : הַכֹּל מַעֲבִיטִין אַךְ לֹא מְכָרָנִי · הַבָּנוֹת
בְּנוֹתַי וְהַבָּנִים בָּנַי · וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים אֶל יְיָ : הָדֵבֵק בְּדַרְכֵי

---

8) Esther 4,7. Megilla 13*b*, zie deel II, pag. 77 noot 9.

9) Shekaliem 1,3. Van af 25 Adar int men door executie de Shekaliem van hen die, buiten Jerusalem woonachtig, nog niet aan hunne verplichting hadden voldaan.

10) I Sam. 20,29, in eenigszins gewijzigde constructie.

11) Shekaliem t. a. p. Alle volwassen zonen Israëls worden tot betaling gedwongen.

12) II Kon. 24,14 komt de uitdrukking החרש והמסגר voor, gewoonlijk vertaald: *timmerlieden en smeden*, door den Thalmoed echter opgevat als: de beoefenaars der Thora, die in staat zijn den sleutel op vele raadselen der Thora te leveren, maar tevens מסגר, buiten welke niemand eenige moeilijkheid kan oplossen; staan zij verlegen en blijft hun mond gesloten, dan kan ook geen ander een argument opgeven (Gittien 88*a*).

13) Ex. 12,49. Ook vrijgelaten slaven vallen onder de bepaling van beslaglegging.

14) Gen. 31,43. Slaven, vrouwen en kinderen vallen buiten de pandwet (Shekaliem 1,3).

15) Ex. 19,22. Shekaliem 1,4 zegt R. Jochanan ben Zakkai, dat ook de priesters tot het geven der Shekaliem verplicht zijn, maar op grond van vermeende bezwaren, die daaruit, naar zij voorgaven, zouden voortvloeien, zich geregeld aan dien plicht onttrokken. Ben Boechrie verklaart daarentegen, dat zij, hoewel niet tot Shekaliem-opbrengen verplicht, toch er toe gerechtigd zijn. In elk geval blijkt, dat men geen pand van de priesters nam om hen tot betaling te dwingen. (Vgl. Jeroeshalmie t. p. en Maim. Hilch. Shekaliem 1,10).

Scheppers, dan wordt gij in eeuwigheid in zegeningen gehuld, want vol liefelijkheid zijn Zijne wegen, een eerbiedwekkende kroon past Hem [1]), *Hij zoekt het goede voor Zijn volk en spreekt vrede* [2]). De vreemde en Koetheër [3]), die niet tot de kinderen Israëls behooren, indien zij Shekaliem willen geven, neemt men niets uit hunne hand aan, *wat zij den Eeuwige als heffing zouden willen afstaan* [4]). Noch van hen zelve, noch van hun vermogen [5]) zal iets zijn tot doorn of distel, noch opgehoopt noch te veld staand koren, noch wijngaard of olijfboom [6]), — *niet aan U en ons te zamen is het het Huis te bouwen* [7]). Wij alleen willen gezamenlijk het bouwen, en geen vreemde zal er tusschen vermengd zijn, daar zij reeds vroeger de handen van Juda en de bewoners van Jerusalem hebben verzwakt [8]), *zoodat ouders zich niet meer tot kinderen wendden wegens zwakheid van handen* [8]). Wél echter mogen priesters en minderjarigen als vrijwillige gave hunne Shekaliem afdragen, als vrijgevigen van hart brandoffers [9]) te doen komen in de kamer der offers; zoo ook *alle vrouwen, wier hart hen er toe voert* [10]). Van af eene halve maand vóór het Pésach-feest waren zij ijverig bezig om het oude te verwijderen, om de Lishka-heffing te nemen in drie kisten, waarvan de eerste met een ’א gemerkt, *om te zeggen: deze is er het eerst uitgekomen* [11]). De verstandigen stralen [van wijsheid], als kroonjuweelen schitterend [12]), strekten de hand uit naar eene tweede kist, en [zeiden:] *dit zult gij als de tweede doen* [13]). Deze en nogmaals eene andere, met de letter ’ג geteekend; ieder ter inhoud van drie Seá zonder tekort, *voorwaar, Ik heb u drievouden voorgeschreven, doordacht en met verstand* [14]). Ten tweeden male maakten zij zulk een openbaar vertoon, naar mijne wijzen hebben voorgeschreven, een halve maand vóór het Wekenfeest, geheel naar het voorschrift van het eerste maal *zoo zult gij ook* thans *de heffing des Eeuwigen nemen* [15]). — Nog eene heffing voerden zij in op het einde van het jaar [16]) behalve deze twee ieder op haar tijd, en wel: *op het feest van het binnenhalen, bij den omloop van den jaarkring* [17]). — Wat in de twee eerste groote bussen overbleef, bedekte men met een lederen overtrek [18]), opdat men niet nogmaals in komende tijden heffing

[1]) Vgl. Sanhedrien 21*b*: בקש להלמו ולא הלמתו, hij, Adonia, trachtte de kroon van David op te zetten, doch zij *paste* hem niet. [2]) Esther 10,3.

[3]) De uit Koetha en andere plaatsen door Shalmanéser en zijne opvolgers naar Noord-Palaestina overgebrachte stammen, die slechts uit vrees tot het Jodendom overgingen, later den herbouw des tempels langen tijd tegenhielden, en ten slotte geheel met de heidenen op ééne lijn werden gesteld, Samaritanen.

[4]) Num. 18,24. [5]) Ez. 7,11. [6]) Recht. 15,5.

[7]) ’Ezra 4,3, ook in de Mishna Shekaliem 1,5 als bewijs voor deze bepaling aangehaald.

[8]) Jer. 47,3. [9]) II Kron. 29,31. [10]) Ex. 35,26. Shekaliem 1,5.

[11]) Gen. 38,28. Shekaliem 3,1 en 2: Driemalen per jaar werd de Lishka-heffing genomen: eene halve maand vóór Pésach, eene halve maand vóór het Weken- en eene halve maand vóór het Loofhuttenfeest. Het ge-

הַיּוֹצֵר וַעֲטֵה בְּרָכוֹת לְעֻלּוֹם · דְּרָכָיו דַּרְכֵי נֹעַם כֻּלֵּה נוֹרָא
יַהֲלוֹם · הַדֵּשׁ טוֹב לְעַמּוֹ וְרַבֵּר שָׁלוֹם : הַנִּבְרִי וְהַכּוּתִי לֹא
מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה · אִם יִשְׁקְלוּ אֵין מַקְבִּילִין מִיָּדָם ו מְאוּמָה ·
אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיי תְּרוּמָה : וְלֹא מֵהֶם וּמֵהֶמּוֹנָם יִהְיוּ לְשָׁמִיר וָשָׁיִת ·
מִגְּרִישׁ וְעַד קָמָה וְעַד כֶּרֶם זַיִת · לֹא לָכֶם וְלָנוּ לִבְנוֹת בָּיִת :
וַאֲנַחְנוּ יַחַד נִבְנֶה וְלֹא יִתְעָרֵב זָר בֵּינֵתַיִם · בְּשֶׁכְּבָר ו רִפּוּ יְדֵי
יְהוּדָה וְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם · וְלֹא הִפְנוּ אָבוֹת אֶל בָּנִים ו מֵרְפְיוֹן יָדַיִם :
וְהַכֹּהֲנִים וְהַקְּטַנִּים לְשִׁקּוּל בְּהִתְנַדְּבָן · כָּל נָדִיב לֵב עוֹלוֹת
לְלִשְׁכַּת הַקָּרְבָּן · וְכָל־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן : זוֹרְזוּ מִפְּרוֹם
הַפֶּסַח לְסַלֵּק הַיְשָׁנָה · תְּרוֹם בְּשָׁלֹשׁ קֻפּוֹת הָאַחַת אֶלֶף סְמָנָה ·
לֵאמֹר זֶה יָצָא רִאשׁוֹנָה : זָהֲרוּ הַמַּשְׂכִּילִים אַבְנֵי נֵזֶר נוֹסָפוֹ ·
לְקֻפָּה שְׁנִיָּה יַד פִּרְשׁוּ · וְזֹאת שֵׁנִית תַּעֲשׂוּ : זֹאת וְעוֹד אַחֶרֶת
בְּאוֹת גִּימֶל מוּכְרַעַת · כָּל אַחַת שָׁלֹשׁ סְאִים בְּלִי מְגָרַעַת ·
הֲלֹא כָתַבְתִּי לְךָ שָׁלִישִׁים בְּמוּעָצוֹת וְדָעַת : חָזְרוּ לַעֲשׂוֹת פּוּמְבִּי
הוֹרוּ נְבוֹנִי · בְּפִרּוֹם הָעֲצֶרֶת כְּמִשְׁפַּט רִאשׁוֹנִי · כֵּן תָּרִימוּ גַּם
אַתֶּם תְּרוּמַת יי : חַדְּשׁוּ עוֹד תְּרוּמָה אַחַת בָּאַחֲרוֹנָה · לְבַד
מִשְׁתִּים אֵלֶּה כָּל אַחַת בִּזְמַנָּהּ · וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה :
חִפּוּ שְׁיָרֵי שְׁתִּים רִאשׁוֹנוֹת בְּקַטְבָּלָאוֹת · שֶׁלֹּא לְתָרוֹם ו מֵהֶם

---

schiedde met drie kisten, ieder inhoudende drie Seá, en gemerkt: א, ב, ג; het geld, dat die kisten inhielden, werd dan in die volgorde gebruikt: eerst de met א' gemerkte kist, dan die met den ב' en eindelijk de derde.

12) Vgl. Zech. 9,16. 13) Malachie 2,13.

14) Spr. 22,20; geestig toegepast. 15) Num. 18,28.

16) De tweede en derde heffing hadden plaats om ook de op grooteren afstand van Jerusalem wonenden, die eerst tegen Weken- of Loofhuttenfeest in den tempel konden aanwezig zijn, van die handeling getuige te doen wezen. Zie MAIM. Mishna-commentaar, Shekaliem 3,1.

17) Ex. 34,22.

18) De Shekaliem werden in de daarvoor bestemde kamer in drie groote bussen, van ten minste 9 Seá inhoud, bewaard. Telkenmale werd uit die groote bussen met de kisten van drie Seá inhoud, zoodanige hoeveelheid geschept. Om nu niet in de war te raken, uit welke bus al dan niet reeds genomen was, werden de beide eersten onmiddellijk na het uitscheppen dicht gedekt, de derde echter niet; aldus MAIMOENIE. BERTINORO

daarvan zou nemen, *vóór het getuigenis ter inachtneming, tot teeken* [1]). Rein van handen, ging hij de kamer binnen, na zijne schoenen uitgetrokken te hebben en niet met een overkleed met omgeslagen rand, om zijn aangezicht niet rood te doen worden, *opdat hij gunst vinde en goed inzicht in de oogen van God en menschen* [2]). Hij wilde het bezegeld hebben in de Thora, in de Profeten en in de Geschriften, dat men zijn plicht moet doen tegenover God, uiterlijken schijn mijden tegenover menschen: *gij zult rein zijn tegenover God en Israël* [3]). Want zou armoeds-zorg hem treffen, dan zou men zeggen: „Wis is hij wegens de zonde [diefstal] in de Shekaliemkamer bestraft"; en zou de eer zijns huizes vermeerderen, zou hij der verdenking zeker niet ontkomen, want — *wie spoedig rijk wordt, wordt niet vrijgesproken* [4]). Een voorrang voegden zij bij: dat men op naam van het heerlijke land Palaestina het eerst de heffing zou nemen, en den tweeden keer ten name van alle het omringende vestingen, *die God moge bevestigen tot in eeuwigheid, Séla!* [5]) Den derden keer, het laatstovergeblevene, ten name van Babel en Medië en alle van Jerusalem ver verwijderde streken, *wat nog overblijft uit Asshoer en uit Egypte* [6]). Men waarschuwt dengene, die de heffing zal nemen, het niet te doen dan met toestemming der geleerden, geen eereambt te vervullen dan na driemalen daartoe verlof gekregen te hebben, *want reeds vele slachtoffers deed zij vallen en machtige* [7]). Alle wegen der geleerden en hunne paden zijn liefde, hunne taal is genezing, rijkdom en zegen ligt in hun woord, *want rechtvaardig zijn des Eeuwigen wegen en braven richten daarlangs hun levenswandel* [8]). Zoodra hij, die de heffing zal nemen, binnengaat, spreken de schatmeesters met hem, tot hij naar buiten komt; zij onderzoeken alle verborgen plaatsen aan hem; als de schande van een dief, die betrapt wordt [9]), [bij hem wordt gevonden], *is hij verachtelijk, wordt niet met welgevallen aangenomen* [10]). Zoo weerhield ik ook hem, die dikke haarvlechten heeft, de Theroema te nemen; ik waarschuwde, opdat hij niet in de vlechten zijner lokken zou verbergen: *hij mikt op het haar, dan mist hij niet* [11]). Den Shékel iets grooter te maken beslisten de reinen van hart,

---

verklaart daarentegen, dat alle Shekaliem in de kamer (לשכה) op één hoop werden gelegd. Na de eerste Theroema nu werd het aanwezige geld bedekt, terwijl het later inkomende Shekaliemgeld op dat dekkleed werd gedeponeerd. De tweede Theroema, eene halve maand vóór het Wekenfeest, werd dan van het nagekomen geld genomen, waarvan wederom het resteerende werd gedekt; de derde heffing, einde Elloel, geschiedde dan van het op dit tweede dekkleed aanwezige geld. Naar deze opvatting moet men vertalen: *de beide eerste keeren bedekte men* enz.

[1]) Num. 17.25.

[2]) Spr. 3,4. Shekaliem 3,3 wordt ook deze plaats als bewijs aangehaald, dat hij, die de heffing neemt, alles moet vermijden, wat aanleiding zou kunnen geven tot de verdenking zich daar oneerlijk verrijkt te hebben.

[3]) Num. 32,22. In Jeroeshalmie t. a. p. zegt R. NATHAN, dat in de drie

עוֹד לְעִתִּים הַבָּאוֹת · לִפְנֵי הָעֵרוּת לְמִשְׁמֶרֶת לְאוֹת : טְהוֹר
יָדַיִם חֲלוּץ הַנָּעַל ׀ לְלִשְׁכָּה קָדָם · וְלֹא בְּפַרְגּוֹד הֶחָפוּת פָּנִים ׀
מֵהִתְאַדָּם · וּמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם : טָבוּעַ
בַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים הוֹאֵל · לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם וִידֵי עַם
אֵל · וְהָיִיתֶם נְקִיִּם מִיֵּי וּמִיִּשְׂרָאֵל : טֵרוּד אִם יִקְרָאוּ יֹאמְרוּ
מֵעֹון לִשְׁכָּה לוֹקֶה · וְכִי יִרְבֶּה כְּבוֹד בֵּיתוֹ מֵחֻשָּׁד לֹא יִזְדַּכֶּה ·
וְאֵין לְהַעֲשִׁיר לֹא יִנָּקֶה : יָסְפוּ מַעֲלָה תְּרוּם לְשֵׁם אֶרֶץ ׀ צְבִי
תִּחְלָה · וְהַשְׁנָיָה לְשֵׁם כְּרָכִים הַמְּקֻפִּין לָהּ · אֱלֹהִים יְכוֹנְנָהּ עַד
עוֹלָם סֶלָה : יַפְרִישׁוּ הַשְּׁלִישִׁית שִׁירֵי שִׁירִים · לְשֵׁם בָּבֶל וּמָדַי
וְהָרְחוֹקוֹת מִירוּשָׁלַם · אֲשֶׁר יִשְׁאֵר מֵאַשּׁוּר וּמִמִּצְרַיִם : יַזְהִירוּ
תּוֹרַם מִלְּתָרוֹם שֶׁלֹּא בְרָצוֹן חֲכָמִים · שֶׁלֹּא לְטָוֹל שְׂרָרָה עַד
יְרֻשֶּׁה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים · כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה וַעֲצֻמִים : כָּל
אוֹרְחוֹת חֲכָמִים חֶסֶד וּנְתִיבָם · לְשׁוֹנָם ׀ מַרְפֵּא עֹושֶׁר וּבְרָכָה
בְּנֵיהֶם · כִּי יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְיָ וְצַדִּיקִים יֵלְכוּ בָם : כְּנִכְנָם תּוֹרֵם
גְּזָבָרִים ׀ מְדַבְּרִים עִמּוֹ עַד שֶׁיֵּצֵא · מְפַשְׁפְּשִׁים צְפוּנָיו כְּבוּשֶׁת
גַּנָּב כִּי יִמָּצֵא · פְּגוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה : כֵּן גַּם קַוָּץ מִלְּתָרוֹם
הֶחֱדִילְתִּי · לְבַל יַטְמִין בְּקִלְיעוֹת קְוָצָיו הַזְּהָרְתִּי · קוֹלֵעַ אֶל
הַשַּׂעָרָה וְלֹא יַחֲטִיא : לְהַגְדִּיל שֵׂכֶל טָהוֹרִי לֵב יָסָרוּ ·

---

deelen van den Bijbel de vermaning is gegeven, niet alleen bij zich zelve de zekerheid te hebben niets te hebben misdreven tegen God, maar ook er voor te zorgen, dat bij zijne medemenschen alle verdenking tegen hem wordt weggenomen: in de Thora op onze plaats, in de Profeten Josua 22.22: *God weet het, zoo moge ook Israël het weten*, in de Geschriften in het in de vorige strophe aangehaalde vers Spr. 3,4.

4) Spr. 28,20. 5) Ps. 48,9.
6) Jes. 11,11. Zie Shekaliem 3, einde en Jeroeshalmie t. p.
7) Spr. 7,26. Zie Shekaliem 3,3.
8) Hoshéa' 14,10.
9) Jer. 2,26.
10) Lev. 19,7. Zie voor deze en de volgende strophe Jeroeshalmie Shekaliem 3,4.
11) Recht. 20,16. Jeroesh. t. a. p.: de schatmeesters onderzochten de haarvlechten.

één Poendion als doorslag te geven [1]) leerden zij het volk in wijsheid, *zooals de wijzen verhalen en niet verbergen* [2]). Wie verschillende muntsoorten voor Shekaliem wisselt of Shekaliem tot grootere muntsoorten vereenigt, moet eene halve Ma'a als doorslag geven, om in ieder geval aan zijne plicht te hebben voldaan: te hebben gegeven *een gangbaren Shékel zilver* [3]). Richt u naar de meerderheid, dan komen geene toevoegingen te pas voor hen, die volle halve Shekaliem geven [4]), *neig dus uw oor en luister naar de woorden der wijzen* [5]). — Wie echter zijn eigen halven Shékel met dien van zijn naaste tot één vereenigt, hem deelen de geleerden [6]) onverholen mede: *van de helften van zonen Israëls wordt één* bijslag *gegeven* [7]). Wie van het zijne weldadigheid oefent [en den halven Shékel geeft] ten behoeve van een armen stadgenoot of een buurman, is vrij van den bijslag; heeft hij het hun echter slechts geleend, dan moet hij het wel geven [8]), *naar den ingang van de tent der samenkomst zal hij het brengen tot welgevallen voor hem* [9]). Eén wet voor allen, die het woord Gods vreezen, de weegschaal te doen doorslaan door zware halve Shekaliem [10]), *om ze 's konings schatkamer te doen toewegen door de Joden* [11]). „Slaaf en minderjarige zijn vrij," leerden de wijzen, die de sleutels der Thora dragen [12]) „hetzij een ander voor hen of zij zelve den Shékel geven; *evenzoo een menschelijk persoon van de vrouwen.*" [13]) Gaan broeders, nadat zij huns vaders erfenis verdeeld hebben, eene compagnieschap met elkander aan, dan zijn zij verplicht tot een bijslag; blijven de bezittingen in het verband des huizes, onverdeeld, dan zijn zij vrij; *want ieder hecht zich aan zijn erfdeel* [14]). Wie een Séla' [15]) geeft voor Shékel, diens hand mag niet te kort schieten om een geheele Ma'a [16]) zonder het terug te houden als bijslag te storten *in de zalen, naar de schatkamer* [17]). De meelbloem voor mijn brood, mijne vuuroffers, mijn wijn en mijne olie en alle Gode welgevallige offers der gemeente bestreden daaruit mijne priesters, *die het werk moesten doen, die aangesteld zijn over het huis des Eeuwigen* [18]).

---

[1]) Daar de halve Shekaliem in den tijd der storting zeer gezocht waren, kon men die niet van den wisselaar koopen, dan met een zeker agio. Daarom werd bepaald, dat, wanneer twee personen te zamen een geheelen Shékel gaven, daaraan eene kleinigheid als doorslag (קלבון) moest worden toegevoegd, die zij anders als opgeld bij den inkoop van hunne halve Shekaliem hadden moeten betalen. Het bedrag van die toevoeging was één Poendion, d. i. eene halve Ma'a, dus $^1/_{48}$ Shékel.

[2]) Job 15,18.

[3]) Gen. 23,16. Zie de laatste woorden van Shekaliem 1,6.

[4]) Zie Jeroesh. Shekaliem 1,9. [5]) Spr. 22,17.

[6]) Over dit punt bestaat verschil van meening tusschen R. MEIER, die beweert, dat in zoodanig geval beiden een bijslag moeten betalen, en *de* overige *geleerden* (חכמים), die één bijslag voldoende achten. Het aangehaalde vers bevat dus eene aardige woordspeling.

פְּנִינִין לְהַכְרִיעַ דַּעַת אֶת הָעָם לְמִדּוֹ · אֲשֶׁר חֲכָמִים יַגִּידוּ וְלֹא כִחֲדוּ : לְמִינֵי מַטְבְּעוֹת שׁוֹקֵל וְחוֹבֵר · יַכְרִיעַ חֲצִי מָעָה לָצֵאת בְּכָל עֵבֶר · שֶׁקֶל כֶּסֶף עוֹבֵר : לְהַטּוֹת אַחֲרֵי רַבִּים וְלֹא יֵעָלוּ גֵּרוֹמִים · הַשּׁוֹקְלִים חֲצָאֵי שְׁקָלִים שְׁלֵמִים · הַט אָזְנְךָ וּשְׁמַע דִּבְרֵי חֲכָמִים : מְצָרֵף שִׁקְלוֹ וְשֶׁל חֲבֵרוֹ יַחַד · חֲכָמִים יַגִּידוּ בְּלִי כִחַד · מְמַהֲצֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הָאַחַז אֶחָד : מַצְדִּיק מִשָּׁלוֹ עַל יַד עָנִי בֶּן עִירוֹ אוֹ שִׁכֵּנוֹ · נִפְטַר מִן הַקְּלָבוֹן וְאִם הִלְוָן וְנוֹתְנוֹ · אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לְרִצּוֹנוֹ : מִשְׁפָּט אֶחָד אֶל דְּבַר הַשֵּׁם חֲרֵדִים · לְהַכְרִיעַ כַּף מִשְׁקֶלֶת בַּחֲצָאֵי שְׁקָלִים כְּבֵדִים · לִשְׁקוֹל עַל גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ בַּיְהוּדִים : נִפְטְרוּ עֶבֶד וְקִטֹּן הוֹרוּ חֲכְמֵי חֲרָשִׁים · בֵּין שֶׁשָּׁקַל אַחֵר עֲלֵיהֶם אוֹ הֵם בְּעַצְמָם · מַפְרִישִׁים · וְנֶפֶשׁ אָדָם · מִן הַנָּשִׁים : נִשְׁתַּתְּפוּ הָאַחִים אַחַר שֶׁחָלְקוּ · חַיָּבִין בְּקְלָבוֹן וּבִתְפוּשַׁת הַבַּיִת נִקּוּ · כִּי אִישׁ בְּנַחֲלָתוֹ יִדְבָּקוּ : נוֹתֵן סֶלַע בְּשֶׁקֶל יָד לֹא תִקְצָר · מִלְּהַכְרִיעַ מָעָה שְׁלֵמָה בְּלִי מַעֲצָר · אֶל הַלִּשְׁכוֹת לְבֵית הָאוֹצָר : סֹלֶת לַחֲמֵי אִשַּׁי יֵינִי וּשְׁמָנִי · וְכָל נִיחֹחֵי צִבּוּר יַסְפִּיקוּ מִמֶּנָּה כֹּהֲנַי · עֹשֵׂי

---

7) Num. 31,46. 8) Shekaliem 1,7. 9) Lev. 1,3.

10) Shekaliem met bijslag, Shekaliem 1,6. Allen zijn verplicht tot het geven van den bijslag, met de in de volgende strophe genoemde uitzonderingen.

11) Esther 4,7 in eenigszins gewijzigde beteekenis.

12) Jes. 3,3; zie pag. 95 noot 12.

13) Num. 31,35.

14) Num. 36,9. Shekaliem 1,7.

15) Twee Shekaliem.

16) Dus een dubbelen bijslag; één voor het wisselen van den Séla' voor halve Shekaliem, om daarvan twee aan de tempelkas te geven, eene voor zich en eene voor een ander, en één voor het inwisselen der twee overige halve tegen een geheelen Shékel, dien hij voor zich behoudt. Zie Jeroesh. Shekaliem 1,10.

17) Nechemja 10,39.

18) II Kon. 12.12. Zie Shekaliem 4,1. Dagelijksche, bijgevoegde, feestoffers en in het algemeen alle door en namens de geheele gemeente te brengen offers met hunne meel- en plengoffers werden uit de תרומת הלשכה bekostigd.

De bewakers van wat in het zevende jaar van zelve uit den bodem opschiet, en bestemd is voor de eerstelingen-gaven [1]), — hun loon vloeit uit die kas; evenzoo dat van de vrouwen, die de kinderen ten behoeve van de behandeling der roode koe grootbrengen [2]); *het loon van hun dienst, dien zij verrichten* [3]). Voorts zij, die de wetsrollen verbeterden, die de gebreken der offerdieren moesten onderzoeken, en die maakten de heilige gereedschappen om den dienst te verrichten in het eeuwige huis, *de olie ter verlichting en het reukwerk van specerijen* [4]). Nog werd daarvan bestreden de bezoldiging voor hen, die de wetten van het slachten en het nemen der handvol [meel van een meeloffer] onderwezen, en het loon voor de vrouwen, die de voorhangsels weefden [5]); *voor geen ander koninkrijk werd zoo gehandeld* [6]). Op de dikke muren des tempels, versierd met kostbare omkransingen, werden gouden platen aangebracht van het overschot der „heffing ten behoeve der vuuroffers," en wel *in het binnenste des huizes, in het allerheiligste* [7]). Men bekostigde uit „het overschot in de kamer" [8]) alle benoodigdheden der stad en hare vesting-torens, hare sierlijke vestingwerken en schoone burchten [9]), *de muren harer paleizen* [10]). — Nu echter hebben opgehouden, zijn verdwenen en geschorst, zijn weggenomen en gestaakt mijne offers, van af het oogenblik, dat het brengen van het dagelijksche offer werd opgeheven, daar mijne verdrukkers een afschuwelijk zwijn er voor gaven [11]); *nu komt van mij slechts mijn gebed tot U, o Eeuwige* [12]). Aan den ingang van ons „klein heiligdom" [de synagoge] zocht ik den Eeuwige; en zie, de heerlijkheid des Eeuwigen stond met het heir zijner engelen-scharen tegenover mij; *U behoort dit geheele leger, dat ik daar ontmoette* [13]). Gij drongt door in mijn hart, Gij gingt tusschen mijne stukken [14]), Gij sloegt [in Egypte] mijne deuren over, hebt mijne gevangenen bevrijd ter wille van het bondsbloed [15]), *Gij die mij behoort, mijn Vader,*

---

[1]) Op den 16 Niesan moest een meeloffer van de *nieuwe* gerst, op den 1sten dag van het Wekenfeest twee brooden van de *nieuwe* tarwe gebracht worden. In het zevende jaar nu, het Shemitta-jaar, mocht de grond niet worden bewerkt en mochten de vanzelve opschietende halmen door den eerste den beste worden weggenomen. Om nu ervoor te zorgen, dat men nieuw koren had, waarvan deze beide *eerstelingen-offers* gebracht konden worden, werden vanwege de tempelkas-administratie bewakers aangesteld, die uit de תרומת הלשכה betaald werden, omdat door de Shemitta-voorschriften nieuw koren moeilijker te krijgen was en dus de koopprijs vermeerderd werd met de kosten van bewaking (Shekaliem 4,11). — Beide offers worden *eerstelingen* genoemd, het 'Omeroffer Lev. 3,14, de beide brooden Lev. 23,17.

[2]) Para 3,2. Bij het bereiden van de asch der roode koe werden alle maatregelen genomen, om de mogelijkheid van verontreiniging uit te sluiten. De priester, die met de verbranding zou belast zijn, werd zeven dagen van te voren geïsoleerd en dagelijks, uitgezonderd op Shabbath, met de asch der tot nog toe bereide koeien bespat. Dit bespatten moest geschieden door iemand, die nog nimmer onrein was geweest. Te dien einde werden

הַמְלָאכָה הַמְפֻקָּדִים בֵּית יְיָ׃ סְפִיחֵי שְׁבִיעִית נוֹטְרִים לְמִנְחַת
בִּכּוּרִים עֲתִידִים · שְׁכָרָן מְתוּכָּה וְהַמְגַדְּלוֹת לְפָרָה יְלָדִים · חֵלֶף
עֲבָדָתָם אֲשֶׁר הֵם עֹבְדִים : סְפָרִים ו מַגִּיהִים וּמְבַקְּרֵי מוּמִים ·
וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ לְשָׁרֵת בְּבֵית עוֹלָמִים · שֶׁמֶן הַמָּאוֹר וּקְטֹרֶת הַסַּמִּים :
עוֹר מְמֻנֶּה שֹׁכֵר מְלַמְּדֵי הִלְכוֹת שְׁחִיטָה וּקְמִיצָה וּשְׂכַר אַרְגּוֹת
בְּפָרְכוֹת · לֹא נַעֲשָׂה כֵן לְכָל מַמְלָכוֹת : עַל עֲבִי קִירוֹת
הַבַּיִת רָצוּף חֲשׁוּקֵי כִבּוּשִׁים · פַּחֵי זָהָב מִמּוֹתַר תְּרוּמַת אֲשִׁים ·
אֶל דְּבִיר הַבַּיִת אֶל קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים : עֲשִׂים מִשִּׁירֵי לִשְׁכָּה
צַרְכֵי עִיר וּמִגְדְּלוֹתֶיהָ · נוֹי טַטְפְּרָאוֹתֶיהָ וְלִצּוּי בִּירָנִיּוֹתֶיהָ · חֹמוֹת
אַרְמְנוֹתֶיהָ : פִּפּוּ סָפוּ תַּמּוּ אֲפָסוּ חָדְלוּ קָרְבָנַי · מֵעֵת הוּסַר
הַתָּמִיד לָתֵת שִׁקּוּץ מוֹנַי · וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ יְיָ : פְּתַח מְקֻדָּשׁ
מְעַט אֶת יְיָ דְּרַשְׁתִּי · וְהִנֵּה כְּבוֹד יְיָ עוֹמֵד וְצָבָא גְּדוּדָיו לְעֻמָּתִי ·
לְךָ כָּל הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּנַשְׁתִּי : פְּלֹגֶת לְבָבִי עֲבֵרָתְךָ בֵּין
בְּתָרֶי · פָּסַחְתָּ עַל פְּתָחַי בְּדַם בְּרִית שִׁלַּחְתָּ אֲסִירָי · לִי אָבִי

---

zwangere vrouwen naar eene plaats in Jerusalem gebracht, waaromtrent ook niet de minste twijfel zou rijzen, of er soms een graf was of geweest was. Daar brachten zij hare kinderen ter wereld en voedden ze op, totdat het oogenblik gekomen zoude zijn, waarop men hunne diensten noodig had. (Zie MAIMOENIE, Hilch. Para Adoema 2,7). Dat de kosten der opvoeding uit de תרומת הלשכה bestreden werden, blijkt uit eene Boraitha, Kethoeboth 106*a*.

3) Num. 18,21.
4) Num. 4,16. Kethoeboth 106*a*, zie ook Jeroeshalmie Shekaliem 4.4.
5) t. a. p. 6) I Kon. 10,20. 7) I Kon. 8,6; Shekaliem 4,4.
8) Het geld, dat na de drie תרומות nog in de kamer der Shekaliem overbleef.
9) Niet goed te verklaren uitdrukkingen, aan Baba Bathra 75*b* ontleend; zie RASHIE aldaar en 'Aroech s. vv. De zin moet, hier althans, ongeveer zijn naar onze vertaling. 10) Klaagl. 2,7.
11) Vgl. Menachoth 64*b*. Bij eene der belegeringen van Jerusalem werden door de belegeraars dagelijks de noodige offerdieren geleverd en in een kist naar boven, op den muur geheschen. Op zekeren dag echter werd op raad van een overlooper in plaats van een offerdier, een zwijn in de kist geplaatst. Daarmede hield natuurlijk het geregeld brengen van het dagelijksche offer op. 12) Ps. 69,14.
13) Gen. 33,8 in eenigszins gewijzigden samenhang.
14) Bij het ברית בין הבתרים.
15) Zech. 9,11. Zie Mechiltha Bo, Ex. 12,6.

de Vriend mijner jeugd [1])! Hebt Tsion Gij dan gansch'lijk heengezonden, met echtband verbrekenden scheidingsbrief? Of hebt Gij ten eeuwigen dage [mijn volk] aan één van Uw schuldeischers blijvend verkocht? [2]) *O mocht ik toch nogmaals* [in glorie] *aanschouwen den* [heerlijken] *tempel*, Uw heilig verblijf [3])!! Mijn ziel dorst naar hulp, maar mijn hoop wordt bedrogen; door vertrouwen gebonden, opnieuw geluk steeds wachtend, *want daar gebiedt de Eeuw'ge God den zegen* [4]). Sieraad der volk'ren-scharen, lust voor mijn hart en oogen, mijn tong kleev' m' aan 't gehemelt', zoo 'k U niet zal gedenken als eerst' en hoogste goed in mijn herinnering [5]), *ja laat ons zingen alle dagen van ons leven over 't huis van onzen God!* [6]) Gij, die mijn stem verhoort, vergeld den wreeden nabuur in eigen boezem toch de schande, waarmede zij U, o Eeuwige! smaden [7]), geef hun het hun toekomend deel: *een jaar van welgevallen voor den Eeuwige, maar tevens dag van wraak* [8]). Roep vrijheid den gevang'nen toe, geboeiden bandontsluiting [9]), leid naar het doel van hun streven hen, die thans gebukt gaan, *en daar zullen rusten vermoeiden van kracht* [10]). Uw oudste bezit, Uw eenig eigendom, laat hen, Uw kleinveekudde, niet langer smart verduren, *zij zijn toch Uw volk en Uw ervensdeel!* [11]) Van mijn arbeid liep ik henen, haastig snellend naar Uw dienst, maakte ruimte in Uw huizing door 't verlangen, 't wachtend, smachtend, brandend liefdehopen *en ik, op Uw groote genade vertrouwend, kom ik in Uw huis* [12]). Met d' oogen te zien was Uw schepselen niet vergund, het te begrijpen in t' hart hebt Gij hun ten deele toegestaan, doch niet al Uw heerlijkheid, — want deze: *Geen oog aanschouwde 't ooit, o God, buiten U!* [13]). In zangen looft U mijn mond, daar 'k geen geschenk U kan brengen; herdenkt Gij eens weer Uw liefde tot Jerusalem, herstelt Gij weer opnieuw mijn wreedverwoeste steden, *dan kom ik naar uw huis met offers zonder tal, en betaal U mijne geloften* [14]) Steeds houd ik U voor oogen, zie mij hier voor U staan om U te prijzen! hebt Gij ter aarde Uw hemel geneigd, of hebt in Uw hoogten Gij mij opgeheven? [15]) *Ik werp mij neder naar uw heilig verblijf en breng dank Uwen naam* [16]). Daarheen wendt zich gedurig mijn blik, naar U alleen is mijn verlangen; naar Uw naam, naar Uw aandenken de begeerte van mijn diepste hartewenschen, *verborgen in mijn binnenste verzegeld in mijne schatkameren* [17]). Slaap gun ik mijn oogen niet, geen sluimering mijn oogleden; wakend wil ik mij verzadigen aan de gestalte, voor ieder verborgen, *aan nachtelijke gezichten, wanneer slaap de menschen overvalt* [18]). Al schaart zich een leger tegen mij, U zoek ik; *ik laat U niet los, totdat ik U gebracht heb*, tot mijne hulp, *naar het huis mijner moeder, naar de kamer van haar, die mij gebaard heeft* [19]). Reken als vergoeding voor stieren het woord mijner lippen;

---

[1]) Jer. 3,4 in anderen samenhang. [2]) Vgl. Jes. 50,1. [3]) Jona 2,5.
[4]) Ps. 133,3. [5]) Ps. 137,6. [6]) Jes. 38,20. [7]) Ps. 79,12.
[8]) Jes. 61,2. [9]) Vgl. Jes. 61,1. [10]) Job 13,16. [11]) Deut. 9,29.

אַלּוּף נְעוּרַי: צִיּוֹן הַשְׁלַחְתָּ בְּסֵפֶר כְּרִיתוּת גְּרוּשֶׁיךָ · אוֹ הַמְכַּרְתָּ לְצָמִיתוֹת אֶל מִי מְנוֹשֶׁיךָ · אַךְ אוֹסִיף לְהַבִּיט אֶל הֵיכַל קָדְשֶׁךָ: צַמְאָה לִתְשׁוּעָתָה נַפְשִׁי וְתוֹחַלְתִּי מִמְּשָׁכָה · אֲסִירַת הַתִּקְוָה בְּקִווּי אַחַר קִווּי חוֹכָה · כִּי שָׁם צִוָּה יְיָ אֶת הַבְּרָכָה: צְבִי צְבָאוֹת גּוֹיִם ו מַחֲמַד לִבִּי וְעֵינָי · תִּרְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי בְּרֹאשׁ זִכְרוֹנָי · נְנַגֵּן כָּל יְמֵי חַיֵּינוּ עַל בֵּית יְיָ: קוֹלִי שָׁמְעָה חָשֵׁב לִשְׁכֵּנֵינוּ אֶל חֵיקָם חֶרְפָּתָם אֲשֶׁר חֵרְפוּךְ יְיָ, מִנַּת חֶלְקָם · שְׁנַת רָצוֹן לַיְ וְיוֹם נָקָם: קְרָא לִשְׁבוּיִם דְּרוֹר וְלַאֲסִירִים פְּקַח קוֹחַ · תַּנְחֵה אֶל מְחוֹז חֶפְצָם הוֹלְכֵי שְׁחוֹחַ · וְשָׁם יָנוּחוּ יְגִיעֵי כֹחַ: קֶדֶם קִנְיָנֵךְ וְסִגֻלָּתֵךְ · לֹא יוֹסִיפוּ לְרַאֲבָה צֹאן מַרְעִיתֵךְ · וְהֵם עַמֵּךְ וְנַחֲלָתֵךְ: רָצִיתִי מֵעֲבָדְתִּי מַרְעִיד אֶל עֲבָדֶתֵךְ · פָּנִיתִי הַבַּיִת לְחֶשֶׁק נֶשֶׁק תֶּשֶׁק תִּשּׁוּקָתֵךְ · וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדֵּךְ אָבֹא בֵיתֵךְ: רְאוּת עַיִן לֹא נִרְאָתָה לִבְרִיוֹתֵיךְ · צְפִיַּת לֵב בְּמִקְצָת הִמְשַׁלְתָּ, אַךְ לֹא כָּל תִּפְאַרְתֵּךְ · עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֵךְ: רְנָנוֹת יְהַלֵּל פִּי בְּאֵין לַהֲבִיאֵךְ תִּשּׁוּרִי · בְּזָכְרֵךְ חִבַּת יְרוּשָׁלַם וּתְיַסֵּד שִׁמְמוֹת עִירִי · אָבֹא בֵיתֵךְ בְּעֹלוֹת אֲשַׁלֵּם לֵךְ נְדָרִי: שִׁוִּיתִיךְ לְנֶגְדִּי הִנֵּנִי עוֹמֵד לְפָנֶיךָ לְרוֹמְמֵךְ · הֲהִטִּיתָ לָאָרֶץ שָׁמֶיךָ אוֹ הֶעֱלִיתַנִי לִמְרוֹמֵיךְ · אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל הֵיכַל קָדְשֶׁךָ וְאוֹדֶה אֶת שְׁמֶךָ: שָׂמָה פָּנַי מוּעָדוֹת וְאֵלַיִךְ תְּשׁוּקוֹתַי · לְשִׁמְךָ וּלְזִכְרֵךְ תַּאֲוַת מֶשֶׁק חֶשְׁקוֹתַי · כָּמֹס עַמְדִי חָתוּם בְּאוֹצְרוֹתַי: שְׁנַת לֶעָנִי לֹא אֶתֵּן לְעַפְעַפַּי תְּנוּמָה · אֶשְׁבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָה מִכֹּל נֶעֱלָמָה · מֵחֲזִיוֹנוֹת לַיְלָה בִּנְפוֹל תַּרְדֵּמָה: תַּחֲנֶה עָלַי מַחֲנֵה לִקְרָאתֵךְ קִדַּמְתִּי · לֹא אַרְפֵּךְ עַד שֶׁאֲבִיאֵךְ אֶל יְשׁוּעָתִי · אֶל בֵּית אִמִּי וְאֶל חֶדֶר הוֹרָתִי: תַּשְׁלוֹם פָּרִים חָשׁוֹב שִׂיחַ שִׂפְתַי ·

---

12) Ps. 5,8. 13) Jes. 64.3. 14) Ps. 66,13. 15) De dichter voelt zich als het ware in de nabijheid der Goddelijke Majesteit. 16) Ps. 138,2. 17) Deut. 32,34. 18) Job 33,16. 19) Hoogl. 3,4.

wat de deuren der lippen [1]) geordend ontgaat, naar mijne wetten en leeringen, *U geef ik het als mijne bewaakte heffing* [2]). Als een geschenk van Uw eigendom looft U mijn mond in jubelheiliging; als Gij het Tsion wel doet gaan, breng ik U brandoffers ten geschenke op Uw altaar, *vetgemeste brandoffers breng ik U met den damp van rammen* [3]). Oprecht beminnen U Uwe lievelingen, die smachten naar Uwe hulp; zij zullen Uwe groote goedheid met uit het hart wellende woorden verkondigen, Gij die boven al, wat hoog is, verheven zijt! *Volkeren zullen U danken, o God!* [4]) Heilige!

יוצר לפרשת פרה.

De natie, die aan U gehecht is, vondt Gij goed en wenschtet Gij rechtvaardig te doen blijven, door haar de Thora te doen erven, die zoeter is dan honig [5]), opdat zij in de verklaring der Leer, die zoo groot is en diep [6]), met liefde behagen zoude scheppen, en als een gouden halssieraad zich daarmede zoude omhangen. Ook is zij sterk bevestigd, uitgehouwen onder de onwrikbare voorwaarde [7]), dat zij van Zijn volk nimmer zou wijken. Heil daarom het volk, waarvan gezegd is: „wie is deze?" [8]) zoo zij zich versterken door deze Leer aan de ingangen der deurposten des Heiligen!

Hij zocht het goede voor de bewaakster [van Zijn wijnberg] [9]) en sprak, dat men eene koe zoude brengen, ten einde over hen verzoening te doen [10]). Voorwaar, toen zij zich aan het „jong der koe" [het gouden kalf] bezondigd hadden, hebt Gij een strafbesluit over hen vastgesteld en vielen zij onder de uitspraak: „de weerspannige" [11]). „Deze" [12]) echter, die smeeking aanneemt, heeft Zijn gramschap aan hen onttrokken en daarmede allen druk en nood. De herinnering aan de roode koe zou in den mond der „volmaakte duive" [13]) leven en nimmer in het duister verborgen worden. Met de liefderijke, volmaakte wet zullen zij zich omhullen en daardoor verheven zijn vóór den Vormer der zielen. Wie van haar [de Thora] genieten in haar heerlijke lieflijkheid, zullen nimmer tot ondergang zijn gedoemd, als Gij de verwoeste aarde weer bewoond maakt [14]).

---

[1]) Ps. 141,3. [2]) Num. 18,8.
[3]) Ps. 66,15. [4]) Ps. 67,4.
[5]) Ps. 19,11: *de geboden des Eeuwigen... en zoeter, dan honig.*
[6]) Job 11,9 en 10, de hoogere wijsheid is *dieper, dan de afgrond; langer is haar maat dan die der aarde.*
[7]) God schiep de wereld onder voorwaarde, dat zij slechts zou bestaan blijven, indien Israël de Thora zou aannemen. De wereld blijft slechts in stand door de verdienste van trouwe beoefening der Heilige Leer (Thanchoema, Beréshieth begin; Shabbath 88*a*).

מַעֲרֵבִי דַל שָׂפָה חִקּוֹתַי וְתוֹרוֹתָי · נָתַתִּי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת
תְּרוּמָתִי : תֵּשֶׁר מִשָּׁלְךָ פִּי יְהַלֶּלְךָ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים · בְּהֵטִיבְךָ
צִיּוֹן אַתְּשִׁיר עַל מִזְבַּחֲךָ עוֹלִים · עוֹלוֹת מֵחִים אַעֲלֶה לָךְ עִם
קְטֹרֶת אֵילִים : מֵישָׁרִים אָהֵבוּךָ יְדִידֶיךָ לְיִשַּׁעֲךָ כְּמֵהִים · רַב טוּבְךָ
יַבִּיעוּ גָּבְהֹה מֵעַל גְּבוֹהִים · יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים · קָדוֹשׁ :

הכל יודוך.

יוצר לפרשת פרה.

ע"ס א"ב

אוֹם אֲשֶׁר בְּךָ דִּבּוּקָה · חָפַצְתָּ וְרָצִיתָ לְצַדְּקָה · לְהַנְחִילָהּ
מִדַּבֵּשׁ מְתוּקָה : בְּאוּר אַרְבָּה וַעֲמָקָה · בָּרֵם בְּאַהֲב
לְחָשְׁקָה · כְּרִבִּיד לְצַוָּאר לְחַבְּקָה : גַּם הִיא בְּמָאוֹר מְחֻזָּקָה ·
בְּתוֹקֶף וּבְתִנַּאי נֶחֱקָקָה · מֵעֲמוֹ בְּלִי לְסָלְקָה : ח אַשְׁרֵי מִי זֹאת ·
בְּהִתְחַזְּקָם בְּתוֹרָה זֹאת · בְּפִתְחֵי מְזוּזוֹת קָדוֹשׁ : דָּרַשׁ בְּעַד
נוֹטְרָה · וְנָם לְהָבִיא פָּרָה · בְּעַדָם עֲבוּר לְכַפֵּרָה : הֲלֹא בְּחַטָּאוּ
בְּבֶן פָּרָה · חֲרֶתָ עֲלֵיהֶם גְּזֵרָה · וְהִנָּם בְּאֶמְיָרָה סוֹרֵרָה : וְזֶה
הַמְקֻבָּל עֲתִידָה · חָשַׁךְ מֵהֶם עֶבְרָה · וְכָל צוּקָה וְצָרָה : זִכְרוֹן
פָּרָה אֶרְמָה · בְּפִי יוֹנָה תַּמָּה · לָעַד בְּלִי לְעַלְמָה : חֶסֶר ו דַּת
תְּמִימָה · יֶעֱטוּ בָהּ לְהִתְרוֹמָמָה · לִפְנֵי יוֹצֵר נִשְׁמָה : טוֹעֲמֵיהָ
בְּטוּב נְעִימָה · בְּלִי חֵיוֹת לִשְׁמָה · בְּהוֹשִׁיבְךָ הָאָרֶץ הַנִּשְׁמָה :

---

8) Hoogl. 3,6 en 8,5: *Wie is deze, die opstijgt uit de woestijn?* Vgl. Rabba t. p.

9) Vgl. Hoogl. 1,6.

10) Thanchoema, Choekkath; Pesiktha, Para, pag. 38*a*.

11) Pesiktha (pag. 41*a*), naar Hoshéa' 4,16: *„want gelijk eene weerspannige koe was Israël weerspannig"*.

12) Ex. 15,2: זה אלי.

13) Israël, Hoogl. 6,9.

14) Bij het laatste oordeel, als beslist wordt, welke afgestorvenen in het leven zullen worden teruggeroepen, zullen de trouwe beoefenaars der heilige Leer zeker niet tot eeuwigen ondergang worden gedoemd.

„Dit is de wet der Thora" [1]), in alle opzichten wel geordend en goed geregeld [2]), om daarmede te heiligen den Eerbiedwekkende, den Heilige!

Zij moest kostbaar zijn en bijzonder in volmaakte roodheid [3]) en volkomen vrij van eenig gebrek en onderscheiden door zuiverheid en reinheid [4]). Aangewezen in uitgehouwen schrift om de bedroefde ziel te verblijden, haar hoog op te richten en te verheffen [5]). Om te reinigen van zonde en schuld, om te vergeven de misdaad van den met toorn en straf bedreigde, om hem daarvoor niet meer schuld aan te rekenen. Zij reinigt het „éénige volk" en wekt welgevallen er voor bij den eenigen God, Wiens eenheid door elken mond wordt uitgesproken. Hun ziel zal aan alle vrees onttrokken worden en hunne bede zal niet verborgen blijven, als zij, één van hart, bidden! Hunne vijanden zullen allen tegelijk verpletterd worden in valkuil en strik en angst, zoo zij slechts den Rots dienen schouder aan schouder! — In de hand van den priester wordt zij gegeven; dat overgeven geschiedt om hem te eeren; hij zorgt met nauwgezetheid voor alle deelen harer behandeling, voor wat er mee geschieden moest en het brengen er van; hij brengt haar en hij moet haar naar buiten het leger voeren. Allen zien met belangstelling, of zij naar behooren wordt behandeld, en verkondigen haren zegen, de geheele geliefde gemeente. Heilig moet zij zijn en niet door verkeerde behandeling ongeschikt geworden, zonder eenige fout of overtreding, evenals een geheel te verbranden offer. De Alverhevene heeft haar bijzonderen voorrang gegeven [6]), neemt haar met welgevallen aan, haar niet verachtend, om daarmede Zijne gemeente ten nutte te zijn. Wie hare wetten in acht nemen, worden bewaard voor verschrikking en voor alle plaag en ziekte, zij, die lied en lofzang doen klinken. Wend U dan tot hen allen, de uitverkorenen, die Uwen naam vermelden; en spreng op hen reinigingswateren, o Heilige!

זולת.

Heil allen, die op U zich verlaten; die met liefde U beminnen; het volk, dat U lief heeft, hebt Gij aan U verbonden; Gij zult gewis eens Uwe twistzaak voeren en herstellen Uwe woning. Gedenk Uwen zoon, den door U beminde, die als zegel op Uw hart rusten! [7]) Reinig hen van al hunne onreinheid; o God! schenk verzoening voor hunne schuld; laat geluk hun toekomst zijn, moge eeuwig hun naam stand houden; verhaast nu hunne hulp, o Lichtstralende! want Gij zijt hunne hoop! Verblijd hen

---

[1]) Num. 19,2.
[2]) II Sam. 23,5.
[3]) Sifré: אדומה תמימה beteekent: *volmaakt rood*; dat zij geen gebrek mag hebben, is uitgedrukt in de woorden: אשר אין בה מום. — Twee haren

זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה · עֲרוּכָה בְּכָל וּשְׁמוּרָה · בָּהּ לְהַקְדִּישׁ לְנוֹרָא ·
קָדוֹשׁ : יְקָרָה וְהַרְבֵּה תְּמִימָה · וּמִכָּל מוּם שְׁלֵמָה · וּבְנִקְיוּת
וּבְטָהֳרָה מְסֻיָּמָה : כְּתָב חָקוּק רְשׁוּמָה · לְשַׁמֵּחַ נֶפֶשׁ עֲגוּמָה ·
לְמַעֲלָה לְזִקּוּף וּלְרוֹמָמָה : לְטַהֵר חֵטְא וְאַשְׁמָה · וְלִמְחוֹל עָוֹן
זְעוּמָה · עוֹד בִּלִּי לַהַאֲשִׁימָה : מְטַהֶרֶת גּוֹי אֶחָד · לְרָצוֹת
לְשֵׁם הַמְיוּחָד · אֲשֶׁר בְּכָל פֶּה מִתְיַחַד : נַפְשָׁם תָּחְשָׁק מִפַּחַד ·
וְהֶגְיוֹנָם בַּל יִתְכַּחַד · בְּהִתְפַּלָּלָם בְּלֵב אֶחָד : שׁוֹנְאֵיהֶם יוֹדְשׁוּ
כְּאֶחָד · בְּפַחַת וָפַח וָפָחַד · בְּעָבְרָם לְצוּר שְׁכֶם אֶחָד : עַל
יַד כֹּהֵן ו נְתִינָתָהּ · לְכִבּוּדוֹ מַתָּנָתָהּ · דִּקְדֵּק בְּכָל פִּנָּתָהּ :
פְּעֻלָּתָהּ וְהַקְרָבָתָהּ · הוּא יַקְרִיב אוֹתָהּ · וְהוּא יוֹצִיא אוֹתָהּ :
צוֹפִים הַכֹּל בְּטוּבָתָהּ · וּמִתְנַיִם אֶת בִּרְכָתָהּ · כָּל קָהָל רַעְיָתָהּ :
קְרוּשָׁה וְלֹא פְסוּלָה · בְּלִי מוּם וְעוּלָה · בְּקָרְבָּן בָּלִיל וְעוֹלָה :
רָם אוֹתָהּ עָלָה · בְּחֻפָּץ וְלֹא בְּגִעִילָה · קָהָלוֹ בָּהּ לְהוֹעִילָה :
שׁוֹמֶרְיָהּ יִנָּצְרוּ מֵחֲלָחָלָה · וּמִכָּל נֶגַע וּמַחֲלָה · בְּשׁוֹרָם שִׁיר
וּתְהִלָּה : תֻּפָּן בְּכֻלָּם בְּרוּרִים · אֲשֶׁר שִׁמְךָ מַזְכִּירִים · וְזֹרוֹק
עָלֵימוֹ מַיִם טְהוֹרִים · קָדוֹשׁ : הכל יחוד

זולת מיוסר ע"ס א"ב

אַשְׁרֵי כָּל חוֹסֵי בָךְ · בְּאַהֲב יֵאָרֵכָךְ · גּוֹי אֲשֶׁר אֱהֵבָךְ ·
דִּבַּקְתָּם בָּךְ · הֲלֹא אַתָּה הֲתֵרִיב רִיבָךְ · וּתְיַסֵּד אֶת
נָוָךְ · זְכוֹר בְּנָךְ וַאֲהוּבָךְ · חֲתוּמֵי עַל ו לְבָךְ : טַהֲרֵם ו מִכָּל
טֻמְאוֹתָם · יָהּ כַּפֶּר אַשְׁמָתָם · כְּוֹשֵׁר תְּהֵא אַחֲרִיתָם · לָעַד יִתְקַיְּמוּ
שְׁמוֹתָם · מַהֵר עַתָּה תְּשׁוּעָתָם · נָאוֹר כִּי אַתָּה תִּקְוָתָם · שַׁמְּחֵם

---

van andere kleur maken een dier ongeschikt om als פרה אדומה te dienen (Para 2,5).

4) Vermoedelijk doelt dit op het voorschrift: אשר לא עלה עליה. ARNHEIM: ten einde toe in zuiverheid behandeld.

5) De ziel van hem, die in zijne onreinheid door velen gemeden werd, en in de nabijheid des heiligdoms niet komen mocht.

6) עלה, van מעלה עשו בפרה, bijzondere voorschriften daaromtrent gegeven.

7) Vgl. Hoogl. 8,6.

met overvloed van vreugde, laat Uw macht tot roem hun strekken; wend U tot hen om hen te rechtvaardigen, om hen te omwinden met de spruiten der spruit! [1]) o Heilige! Zuiver hen van al hunne misdaden; o Allerhoogste, maak hen sterk door Uwe goedheid; bewaar hen en doe hen vast zijn in Uwe schaduw; vestig hen en hecht hen aan U als een gordel; beveel dat men de zoetheid Uwer wet hen doe genieten, en doe hunne vijanden als bij het klieven der Schelfzee en het dooden der eerstgeborenen van de aarde verdwijnen!

קרובות.

De Voorlezer herhaalt de eerste lofzegging van Shemoné 'Esré tot Oemagén *en vervolgt dan:*

Volgens de instelling van wijzen en verstandigen en de leering van de kennis der deskundigen wil ik mijn mond openen in lied en lofzangen, om te danken en te loven voor het aangezicht van Hem, die in de hemelwoningen troont!

Zij, de Thora, die bij den Opvoeder verblijf hield [2]), gelouterd door smelting [3]), — in hare diepten is deze [wet] [4]) in stilte verscholen, ingerold, verborgen en als in rotsspleten verstopt; behoorlijk uitgesproken en opgeteekend, van steenen ontdaan en omheind [5]); en hare asch moet worden bewaard volgens het voorschrift [6]); als een krans zevenvoudig gelouterd, is de wet: *rein uit het onreine* krachtig uitgesproken [7]); neergelegd in de Thora, waarvan het luidt: *zij is niet verre van u verwijderd* [8]), is zij zelve ver buiten ons begrip [9]); geadeld [10]), afgesloten en onttrokken [aan elke verontreiniging]. Door haar wordt de vlek van het aan de heup met het bondsteeken versierde volk uitgewischt; ter reiniging voor de door God meest beminde natie is deze wet voorgeschreven.

Hare plaats zal Hij eens openbaren, hare diepe verborgenheden opputten, ten tijde dat Hij zich openbaart en de door Hem beschermden verheft [11]). Geloofd zijt Gij, Eeuwige, Schild van Abraham.

---

[1]) Volgens Zech. 6,12 zal de Messias den naam צמח dragen en *„op zijne plaats zal hij opbloeien"*. Hierop doelen de hier gebezigde woorden.

[2]) Spr. 8,30, welke plaats door Midrash der Thora in den mond wordt gelegd, luidt: *en ik was als voedsterling bij Hem*, ואהיה אצלו אמון. Van אצל maakt KALLIER een deelwoord: אצולה.

[3]) Ps. 12,7: *De woorden Gods zijn rein als gesmolten zilver ... zevenmaal gezuiverd.*

[4]) זאת, als eerste woord van de zinsnede: זאת חקת התורה, waarmede de wet van de roode koe Num. 19,2 wordt ingeleid.

[5]) De zin van al deze woorden is, dat de wet omtrent de roode koe tot de חקים behoort, waarvan de Thora geen grond aangeeft en die voor den mensch niet te begrijpen zijn; een denkbeeld, dat in Thanchoema en Pesiktha in den breede wordt uitgewerkt.

[6]) Num. 19,9. Van de asch moest een gedeelte ten eeuwigen dage bewaard worden.

בְּשׂוֹבַע שִׂמְחָתָם · עֻזְּךָ תְּפָאֵר אוֹתָם : פְּנֵה אוֹתָם לְצִדְקֵם ·
צִמְחֵי צֶמַח לְחַבְּקֵם · קָרוֹשׁ מִכָּל עָוֹן ו נַקֵּם · רָם בְּטוּב חַזְּקֵם ·
שָׁמְרֵם וּבְצִלְּךָ דַּבְּקֵם · שַׂכְּנֵם וְכָאֵזוֹר תַּדְבִּיקֵם · תֹּאמַר בְּרָתְךָ
לְהַמְתִּיקֵם · כְּקֶרִיעַת יַם סוּף וּכְמַכַּת בְּכוֹרִים שׁוֹנְאֵיהֶם לְהַבְקִיקֵם :

עזרת

הש"ץ תחר התפלה **ברוך אתה** עד ומגן

קרובות

מְשׁוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים · וּמִלֶּמֶד ו דַּעַת מְבִינִים · אֶפְתְּחָה פִּי
בְּשִׁיר וּרְנָנִים · לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים :

ע"ס א"ב

אֲצוֹלַת אָוֹמֶן בְּצֵרוּף זְקוּקָה · בְּנִבְכֵיהָ זֹאת בַּלָּט פְּקוּקָה ·
גְּלוּמָה עֲלוּמָה וּנְקוּקָה · דְּבוּרָה עַל אוֹפֶן חֲקוּקָה ·
הַמְסֻכָּלָה וְהַמְעֻנָּקָה · וְרִשּׁוּנָהּ דִּשּׁוּן לְמִשְׁמָר חֻקָּה · זֵר שִׁבְעָתַיִם ו
מְזֻקָּקָה · חוֹק טָהוֹר מִטַּמֵּא מְחֻזָּקָה · טְבוּעָה בְּלֹא רְחוֹקָה וְהִיא
רְחוֹקָה · יְחוּסָה אֲטוּרָה וּדְהוּקָה · כְּתֻמַת חֲמוּקָה בָּהּ מְחוּקָה ·
לְטַהֲרַת חֲשׁוּקָה נֶחֱקָקָה זֹאת חֻקָּה :
מְקוֹמָהּ יִגָּלֶה · מַעֲמֵקֶיהָ יִדָּלֶה · לֶעָתִיד יִגָּלֶה · גְּנוּנָיו
יֵעָלֶה · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם :

---

7) Job 14,4 wordt in Thanchoema en Pesiktha op de roode koe toegepast: *Wie kan het reine doen ontstaan uit het onreine; is het niet slechts de Eenige?* Het meest treft toch bij de voorschriften omtrent de asch der koe, dat zij, terwijl zij zelve reiniging brengt aan wie er mede bespat wordt, ieder verontreinigt, die, hetzij bij de bereiding of de sprenging, er mede in aanraking komt. Zij zelve is onrein — en brengt reiniging! Slechts God begrijpt dit en kent er het geheim van!

8) Deut. 30,11.

9) Des Predikers woorden: *ik dacht, dat ik wijs was, — doch zij bleef van mijn begrip verwijderd* (Pred. 7,23), doelen volgens Thanchoema en Pesiktha Para 36*a* op de roode koe, wier wetten zelfs voor een Salomo onbegrijpelijk bleven.

10) Door bijzondere bepalingen van alle andere geboden, zelfs boven de offers, onderscheiden.

11) Volgens R. José b. Chaniena in Thanchoema zal God het geheim der roode koe, tot nog toe onder de stervelingen alleen aan Mozes geopenbaard, eens in de toekomst aan geheel het menschdom bekend maken. Vgl. Pesiktha Para 39*a*.

De Voorlezer draagt de tweede lofzegging voor tot Lehachajoth Méthiem.

Reeds in Mara gaf Hij Zijn besluit omtrent deze „wet" [1]), doch van den Sinai-heuvel werd haar woord als besluit kenbaar gemaakt; de vertrouwde [2]) [Mozes] spande zich in om er naar te luisteren, en werd ter wille daarvan voor eeuwig met hare kroon versierd [3]); om in hare verborgen geheimen het pad te vinden, omgordde hij zijne lendenen; hij overzag al wat er uit voortkomt [4]) en het dunkte hem bevreemdend. Hij ordende het daarin als eene „wet" voor het verstrooide volk, opdat daardoor men hen niet op kromme dwaalwegen leide als een afvallige en een vreemde [5]); de schoone bepalingen omtrent haar onderzoek zijn saamgevlochten tot een bundel; hare behandeling geschiedde door den plaatsvervanger des hoogepriesters [6]), in zijn prachtgewaad van getweernd byssus [7]); zij zou worden weggelegd ter reiniging van het volk, dat God had geholpen, — daarom gebood de Rots den Godsgezant: draag de geheimzinnige handeling op aan El'azar (God heeft geholpen).

Gij, Wien de wereld en wat haar vult behoort, wildet Uwe gemeente rechtvaardigen; daarom blijf ik op U hopen, dat Gij herlevingsregen eens zult neerzenden op Uw gewrocht, thans in het graf besloten! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die de dooden doet herleven.

De duistere wet [8]) van de heerlijke vaarze [9]), vlammend in het kostbaarste licht, leg haar bloot voor het verheerlijkte volk, zoodat zij den grond der zaak begrijpen. Hun, die hongerig zijn om hare wetten duidelijk te doen worden, o openbaar hun hare eigenschappen; hun, die dorsten naar het slurpen harer raadselen, ontdek hun hare getuigenissen. Reinig de bezoedeling der banieren, Gij die loutert en reinigt; wasch hen spoedig bij herhaling rein van zonden, en reinig hen van hunne verkeerdheden! Dan zult Gij priester genoemd worden, wanneer Gij het als priester optredende volk met hysop ontzondigt; spreng reinigingswater als een dienstdoende priester, inplaats van het bloed, genomen door den priester El'azar! [10])

De Eeuwige zal koning zijn in eeuwigheid; Uw God, o Tsion! door alle geslachten, — Halleloe-jah! En Gij, Heilige! troont op den lof van Israël! o Almachtige!

---

[1]) Met het oog op het Ex. 15,25 gebruikte חק. Zie RASHIE aldaar en Exodus 24,3.

[2]) Met het oog op Num. 12,7, בכל ביתי נאמן הוא.

[3]) Dat hij tot in de laatste toekomst de eenige zou zijn, die het geheim doorgrondde.

[4]) Eig.: hare spruiten; Hoogl. 6,11 באבי הנחל wordt verklaard te zien op: de resultaten en uitvloeisels der Thora.

[5]) Vgl. Pesiktha, 40*b*; Thanchoema.

[6]) El'azar moest zich met den dienst der roode koe belasten, Aharon's

אתה גבור ש״ר להחיות מתים :

מְמָרָה חֻקָּה גָּזָר · מְגַבְּנוּן אִמְרָה נִגְזָר · נֶאֱמָן לְאוֹנָה נִתְאַזָּר ·
נָצַח עֲדִי כֵן בְּנִזְרָה גָּזָר · סְלוֹל צְפוּנֶיהָ חֻלִּין אָזָר ·
סָגַר בְּאֵבֶיהָ וְנֶחְשַׁב לְמוּזָר · עָרַךְ בָּהּ חוֹק לְעַם מְפֻזָּר · עֲבוּר
מִלְּפַתֵּל עִקֵּשׁ כְּמִין וָזָר · פְּאֵר בְּקוּרֶיהָ בְּאֵגֶד מְשֻׁזָּר · פְּעָלָתָהּ
בְּסֵגֶן בַּעֲדֵי מָשְׁזָר · יז צְפוּנָה לְטַהֲרַת עַם אֵל עָזָר · צְוָה צוּר
לְצִיר צוֹר צְרוּרָה לְאֶלְעָזָר :

עוֹלָם וּמְלֹאוֹ שֶׁלָּךְ · חָפַצְתָּ לְהַצְדִּיק קְהָלָךְ · יח עַל כֵּן
אוֹחִיל ו לָךְ · לְהַגִּשִׁים תַּחַי אֲטוּמֵי פָּעָלָךְ · בָּרוּךְ אַתָּה
יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

קִפְּאוֹן חוֹק אֶלְפַּת הַיָּקָר · לוּטָה בְּאוֹר יָקָר · חָשׂוּף לְעַם
מְיֻקָּר · לַעֲמֹד עַל עִקָּר : רְעֻבִים לְפַעֲנֵחַ דְּתֻיָּה ·
פְּעֻנַּח מְדוּתָיָה · צְמֵאִים גְּמוּת הִדּוּתָיָה · גַּלֵּה לָהֶם עֲדוּתָיָה :
שֶׁמֶץ דְּגָלִים טָהֵר · מְצֻרָף וּמְטֻהָר · הֶרֵב לְכַבְּסֵם תְּמַהֵר · מְעוּוִים
אוֹתָם לְטַהֵר : תִּקְרָא כֹהֵן · בְּחַטָּאתָךְ בְּאֵזוֹב מִתְכַּהֵן · יז טְהוֹרִים
זְרוֹק בְּמִכַּהֵן · תְּמוּר דַּם ו מַקַּח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן :

יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ :
וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא :

---

vermoedelijke opvolger en plaatsvervanger. Volgens Thanchoema en Pesiktha 41*a*: niet Aharon, omdat deze bij het maken van het gouden kalf betrokken was. Vgl. Sifré, waar omtrent later te verbranden roode koeien verschil van meening heerscht. Ik heb daarom vertaald: *geschiedde*. Bij de eerste staat het vast, dat El'azar den dienst verrichtte.

7) Para 4,1: in de *witte*, niet in de met goud bewerkte hoogepriesterkleederen, had de dienst plaats.

8) Zech. 14,1, והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון wordt in Pesiktha in verband gebracht met het geheimzinnige in de roode koe.

9) אלפת, vrouwelijk van אלף, *rund*; anderen: van het werkwoord אלף, *leeren*, de leer.

10) Zie Pesiktha Para, einde: wat thans door den priester moet geschieden, zal eens door God zelve worden verricht, gelijk de profeet Ezechiël (36,23) zegt: *dan zal Ik over u sprengen reinigingswater en zult gij rein worden!*

„Ik dacht: „ik wil wijs worden" — maar zij [deze wet] is van mijn begrip verwijderd" — sprak Iethiël [1]) met betrekking tot deze wet. „In de Thora, waarvan gezegd wordt: „zij is niet wonderbaarlijk noch ver verwijderd" [2]) — is deze een wonderlijk verschijnsel en van begrijpen verwijderd." Vooraan staat: recht en wet [3]) en achteraan: leer en wet [4]); in de Schrift opgeteekend, en op de tafel des harten gegrift; hooger opgestapeld dan de hemel, dieper dan de afgrond, terwijl voor de bewoners der aarde haar pad is verborgen. Dus is haar geheim niet te doorgronden en tot haren grondslag niet door te dringen en haar wet niet te doorvorschen en ook haar deel niet door het lot te bepalen, haar waarde niet te kennen, haar weg niet te begrijpen, slechts God begrijpt haar weg, Hij de

Levende en Eeuwig bestaande, Eerbiedwekkende, Alverhevene en Heilige!

In de schatkamer neergelegd, aan het oog onttrokken, diep verborgen en niet verklaard, is deze wet der afdeeling, die telken jare duidelijk wordt voorgelezen. Ook voor de mannen, die in samenkomsten de Thora beoefenen [5]), zijn hare raadselen, als paarlen onder een scherf, verborgen [6]); alle in den bundel vereenigde zielen [7]) verlangen hare bijzonderheden opeen te hoopen [8]). Welgeordend en inachtgenomen, vastgesteld en voleindigd, door afleiding verkregen en duidelijk uitgesproken [9]), zoowel in het geringe als in het gewichtige [10]). Hij gaf haar als wapenrusting den bescheidene [Mozes], met „de edelgesteenten uit Zijn hemelsch verblijf" [11]), en verlichtte zijne oogen door den stroom Zijner bronnen [van kennis] [12]). Hij verschrikte, toen hij hoorde den zin van het begin harer Mishna: „*koe* is een dier in het tweede levensjaar, *kalf* een onder het jaar"; en de Godsgezant smeekte biddend, toen hij die tijding vernam: „och, mocht van mij ontspruiten hij, die de wetsbepaling te zijnen tijde zal verkondigen!" [13]) Hij maakte hem nu met de behandeling er van bekend en met de scherpzinnige wetsbepalingen, dezen behoorlijk

---

[1]) Salomo, zie pag. 103, noot 9. [2]) Deut. 30,11.

[3]) Bij Mara, Ex. 15,25, wordt: חק ומשפט gebruikt.

[4]) In Num. 19 komen de woorden חקה en תורה voor.

[5]) Pred. 12,11. Zie Rabba aldaar.

[6]) Met ARNHEIM meen ik, dat hier חסופות gelezen moet worden, niet חשופות, wat beteekenen zou: *zijn hare raadselen ontdekt*; uit Pesiktha en Thanchoema blijkt juist, dat, zooals KALLIER vroeger herhaaldelijk heeft gezegd, behalve Mozes, tot in de verre toekomst geen sterveling de wetten der פרה אדומה zal begrijpen. חסופות is van het Chaldeeuwsche חספא, *scherf*, in het spreekwoord: אי לאו דדלאי לך חספא מי אשכחת מרגניתא תותיה (Jebamoth 92*b*), indien ik de scherf niet voor u zou hebben opgelicht, zoudt gij dan de parel er onder wel hebben gevonden?

[7]) Met het oog op I Sam. 25,29: נפש אדני צרורה בצרור החיים.

[8]) ARNHEIM, van מספא, voeder: *in zich op te nemen.*

אָמַרְתִּי אֶחְכְּמָה וְהִיא רְחוֹקָה · שָׂח אִיתִיאֵל עֲדֵי זֹאת חָקָה ·
בְּלֹא נִפְלְאוֹת הִיא וְלֹא רְחוֹקָה · זֹאת פְּלִיאָה הִיא
וּמְרוּחָקָה · מִלְּפָנֶיהָ מִשְׁפָּט וְחָקָה · וּמֵאַחֲרֶיהָ תּוֹרָה וְחָקָה ·
בֶּחָרוּת חֲקוּקָה · וּבְלוּחַ לֵב מְחֻקָּה · מִדּוֹק תְּלוּלָה וּמְשֻׁאוֹל
עֲמֻקָּה · וּמִדֵּידִי אַרְקָא · מְסִלָּתָהּ חֲמוּקָה : בְּכֵן אֵין לַעֲמֹד
בְּסוֹדָהּ · וְאֵין לְהַגִּיעַ יְסוֹדָהּ · וְאֵין לַחֲקוֹר חֻקָּהּ · וְאֵין לְהַחֲלִישׁ
חֶלְקָהּ · וְאֵין לֵידַע עֶרְכָּהּ · וְאֵין לְהָבִין דַּרְכָּהּ · אֱלֹהִים הֵבִין דַּרְכָּהּ ·

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ :

סילוק ר״ח אלעזר בירבי קליר.

אֲצוּרָה וּמְפוֹרָשָׁה · עֲצוּרָה וְלֹא מְפוּרָשָׁה · זֹאת חֻקַּת הַפָּרָשָׁה ·
בְּכָל שָׁנָה מִתְפָּרְשָׁה : לְבַעֲלֵי אֲסִפּוֹת · חֲדוּתֵיהָ
חֲסוּפוֹת · וְכָל צְרוּרוֹת כְּסוּפוֹת · דִּקְדּוּקֶיהָ סְפוּת : עֲרוּכָה
וּשְׁמוּרָה · קְצוּבָה וּגְמוּרָה · דְּרוּשָׁה וַאֲמוּרָה · בְּקַלָּה וַחֲמוּרָה :
זְנָהּ לָעָנָו · בְּפָנֵינִי מְעוֹנָיו · וְהִגֶּיהָ עֵינָיו · בְּפוּץ מַעְיָנָיו : רָעַד
כְּהַסְכִּית טַעַם תְּחִלַּת מִשְׁנָתָהּ · פָּרָה בַּת שְׁתַּיִם עֶגְלָה בַּת
שְׁנָתָהּ : בְּצֹר צִיר תַּחַן בְּקֶשֶׁב שְׁמוּעָתָהּ · נָא מֵנִי יְפֶרֶה מוֹרֶה
הֲלָכָה לְשַׁעְתָּהּ : יְדֵעוֹ בָהּ הֲלִיכוֹת · וְשִׁנּוּן הֲלָכוֹת · אֱלֵה

---

9) דרושה wil hier waarschijnlijk wijzen op de talrijke door דרוש, *afleiding* uit het Bijbelwoord, opgemaakte bepalingen, tegenover אמורה, wat duidelijk *in de Schrift is uitgesproken.* Misschien beteekent ook גמורה *door traditie vastgesteld* (van גמרא). Men heeft dan de drie deelen der Halacha: Schrift, traditie en afleiding.

10) Pesiktha pag. 38*a*.

11) De Thora; Klaagl. 4,7 אדמו עצם מפנינים wordt in Pesiktha Para verklaard: zij, Israël, zijn rood van uitzicht door den kostbaren schat der Thora.

12) Spr. 5,16: יפוצו מעינותיך חוצה wordt door Midrash verklaard te zien op de bronnen van Thorakennis; zie Jalkoet t. p.

13) Pesiktha en Thanchoema wordt verhaald: toen Mozes hemelwaarts steeg om de Thora in ontvangst te nemen, hoorde hij, hoe de Heilige, geloofd zij Hij, de bepalingen omtrent de roode koe opnoemde met den naam van den zegsman er bij, beginnende: „R. Eli'ezer zegt: *de roode koe is een dier in het tweede levensjaar, het kalf* (waarvan Deut. 21,1—9 sprake is) *onder het jaar*" (Para 1,1). Op Mozes' verwonderde vraag, dat de Eeuwige wetten mededeelt uit naam eens stervelings, werd hem

geordend, genen vluchtig doorloopend. Hoe men haar tot onderzoek moest beschouwen; hoe men haar bloed moest spatten; dat geene van omtrent haar gegeven verklaringen mocht veronachtzaamd worden; opdat hij het zou mededeelen aan het volk, waarvan gezegd wordt: „wie is deze" [1]). Bij het bevel: *zeg tot de priesters*, [dat zij zich niet verontreinigen], verschoot zijn stralend aangezicht van kleur, later echter legde Hij hem „deze" wet voor en deed zijne oogen lichten van vreugde [2]). Omdat, toen hem gezegd werd: *men zal voor den onreine nemen*, angst hem verschrikte en hij sprak: *„Wie kan dan rein doen ontstaan uit onrein?* [3]) daar immers naar de ware uitspraken omtrent de koe zij iederen reine onrein doet worden, hoe zoude nu zij zelve den geest van onreinheid kunnen doen wijken?" — deelde God hem mede: „eene wet heb Ik vastgesteld! Wat vermoeit gij u om het te weten? *Hoe kunt gij kennen wat dieper is dan de afgrond?*" [4]) Moge dan de asch der koe komen om wit te doen worden de bloedroode bevlekking door het jong der koe [5]), ten einde als verzoening te dienen voor Israël, dat weerspannig is gelijk eene koe [6]). In [de woorden]: „zij zullen *voor U* nemen" gaf Hij hem eene aanduiding, dat [de asch van] zijne koe eeuwig zoude duren: „dat alle koeien zullen opraken, maar de uwe eeuwig bestaan zal blijven." [7])

o God! tot in eeuwigheid zult Gij verheerlijkt en tot in eeuwigheid als heilig geprezen worden en tot in alle eeuwigheid zult Gij regeeren en boven alles verheven zijn, Gij, God, Koning, eerbiedwekkend, alverheven en heilig, want Gij zijt immers de Koning aller koningen, Wiens koningschap eeuwig duurt! Verkondigt dan Zijne wonderen, verhaalt van Zijne macht, roemt Hem, gij, Zijne scharen, heiligt Hem, verheft Hem, in luiden jubel, in zang en lof prijst de macht Zijner roemrijke heerlijkheid!

Zoodat zij onreinen rein doet worden en reinen verontreinigt op het woord des Heiligen!

Een gebod, wél gezuiverd [8]) en gelouterd, in hare wet onderscheiden van het kalf, waarvan de nek moest gebroken worden [9]); als een lommerrijke boom groeide zij tot genezing [van Israël's zonden] [10]). Zij wordt verklaard te bestaan uit zeven maal zeven louteringen,

---

geantwoord: „eens zal een braaf man onder Israël opstaan, wiens naam R. ELI'EZER zal zijn, die aldus de wetten van Para zal inleiden!" Nu sprak Mozes: „Moge ik dan het voorrecht hebben, dat deze tot mijne nakomelingen behoort!" welke bede hem werd ingewilligd. Dit wordt afgeleid uit Ex. 18,4: ושם האחד אליעזר.

[1]) Zie pag. 101, noot 8.

[2]) Toen Mozes het voorschrift vernam: *Zeg tot de priesters... dat zij zich niet verontreinigen aan een lijk* (Lev. 21,2), vroeg Hij: „en indien hij onrein is geworden, hoe zal hij dan zijne reiniging verkrijgen?" Toen hem daarop geen antwoord gegeven werd, ontstelde Mozes en *verschoot van kleur*, zooals Pred. 8,1 gezegd wordt: ועז פניו ישנא. Later evenwel, toen

הַנֶּעֱרָכוֹת · וְאֵלֶּה הַמִּתְהַלְּכוֹת : רְ*אִיתָה אֵיךְ לַחֲזוֹת · דָּמָה אֵיךְ
לְהַזּוֹת · בְּאוּרָה מִלְּהַבְזוֹת · לְהַזּוֹת לְמִי זֹאת : בְּ*דִבּוּר אֱמוֹר
אֶל הַכֹּהֲנִים שְׁנָה עוֹז פָּנָיו · שָׁב וַיַּעֲרוֹךְ זֹאת לְפָנָיו · וְהֵאִיר
עֵינָיו : יַ*עַן כְּנֶאֱמַר לוֹ וְלָקְחוּ לַטְּמֵא · פְּלָצוּת בִּיעָתָתוּ וְשָׁח
מִי יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא : קְ*וֹשְׁטִ אִמְרֵי פָרָה · כָּל טָהוֹר מְטַמְּאָה ·
וְאֵיךְ הִיא תַּעֲבִיר · רוּחַ הַטֻּמְאָה : לֹ*וּ הִגִּיד אֵל חֻקָּה חֻקָּתִי ·
וּמָה תִּינַּע לִידַע · עֲמֻקָּה מִשְּׁאוֹל מַה תֵּדָע : יָ*בֹא אֶפֶר פָּרָה ·
לְהַלְבִּין טִנּוּף בֶּן פָּרָה · הֱיוֹת כְּפָרָה · לְסוֹרְרָה כְּפָרָה : רָ*מַז
בְּוַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ הֱיוֹת פָּרָתוֹ מְתֻמֶּרֶת · שֶׁכָּל הַפָּרוֹת כֻּלּוֹת ·
וְשֶׁלְּךָ לָעַד עוֹמֶדֶת :

ח׳ אֵל נָא לְעֹלָם תּוֹעֲרִין · וְלָעוֹלָם תְּקַדֵּשׁ · וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים ·
תְּמֻלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא · הָאֵל מֶלֶךְ · נוֹרָא מָרוֹם וְקָדוֹשׁ · כִּי
אַתָּה הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים · מַלְכוּתוֹ נֶצַח · נוֹרְאוֹתָיו שִׁיחוּ ·
סַפְּרוּ עָזּוֹ · פְּאֵרוּהוּ צְבָאָיו · קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ · רוֹן שִׁיר וְשֶׁבַח ·
תְּוֹקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ :

ח״וק לְטַהֵר טְמֵאִים · לְטַמֵּא טְהוֹרִים · בְּאוֹמֶר קָדוֹשׁ :

ע״ם א״ב
אִמְרָה סְנוּנָה וּצְרוּפָה · בְּרוּלָה בְּרָתָה מְעֻרוּפָה · גְּדֵלָה כְּרַעֲנָן
לְתָרוּפָה : דְּרוּשָׁה בְּזָקוּק שִׁבְעָה מִשִּׁבְעָה · הַזָּיוֹת

---

hij de wet der roode koe vernam en daar hoorde: *en zij zullen voor den onrein gewordene nemen van de asch* enz. (Num. 19,16), kreeg hij het antwoord op zijne toen gestelde vraag (Pesiktha, 38, Thanchoema).

3) Job 14,4.

4) Job 11,8. Het hier verhaalde komt bijna woordelijk in Pesiktha pag. 30 en Thanchoema voor.

5) Het gouden kalf.

6) Hoshéa' 4,15. Zie Pesiktha 41, Thanchoema.

7) De laatste woorden bijna letterlijk overgenomen uit Pesiktha 39*b*.

8) כנוה, eig. *gezeeft*.

9) Deut. 21,1—2; terwijl de roode *koe* tweejarig moet zijn, luidt het voorschrift hierbij: onder het jaar; vgl. Sifré.

10) De zonde door het jonge *kalf* zou goedgemaakt worden door eene ouder geworden *koe* (Thanchoema, Pesiktha).

zeventallen van spattingen, indoopingen en kleederwasschingen, zeventallen ook van koeien, priesters, reinen en onreinen[1]). De oudsten van [het Synhedrion, dat zitting hield in de zaal van] gehouwen steen, volmaakt zonder gebrek, moeten onderzoeken hare verborgen plaatsen, opdat er geen gebrek aan zij; rein zal zij zijn met betrekking tot het rood zijn, zoowel als van eenig gebrek. Van het vermogen van den priester werd eene brug gemaakt[2]), telkens open boog boven gesloten dam, in heerlijke schoonheid, om daarlangs naar buiten [den tempel, naar den Olijfberg] te voeren de volmaakte, die de zonde der schuldelooze zou delgen. Zijne helpers gingen met hem uit naar den Olijfberg; hij haastte zich, zich ten tweeden male te baden, wegens den verleider, die een afval-kuil graaft[3]); dan ordende hij onverwijld den houtstapel. Hij stond aan de oostzijde, met het aangezicht westwaarts; daar slachtte hij de koe, doch vermengde het bloed niet[4]); dan stak hij haar aan met dadeltwijgen[5]) en maakte haren vuurgloed groot. Hij ging nu staan tegenover de Iethon-poort [de oostelijke poort van het voorhof] en spatte zevenmaal van het bloed; hij zocht versch cederhout uit en hysop en karmozijnkleurige wol, en riep ten aanhoore van allen: „deze cederhoutsoort?" „deze hysopsoort?" Nu liep hij heen en verdeelde de asch in drie deelen; alle priesterafdeelingen deelden het eene onderling; terwijl een gedeelte vastgesteld werd om bewaard te blijven, totdat Hij de in rotsgraven rustenden zal doen opstaan![6])

---

[1]) Pesiktha en Thanchoema, naar aanleiding van de woorden: מזקק שבעתים, d. w. z. volgens Midrash: zevenmaal zevenvoudig gelouterd. R. Elia Wilna verklaart deze Midrashplaats aldus: *Zeven spattingen* komen erbij voor: Num. 19,4: *hij zal spatten.... van haar bloed zeven malen;* — *zeven indoopingen*: evenals bij het bloedsprengen bij een חטאת, zondoffer, moest ook hier על כל הזיה טבילה, voor elke sprenging een indoopen met den vinger in het bloed plaats hebben, zooals er staat: ולקח ... והזה שבע פעמים [Para 3,4]; (dit is niet aan R. Elia Wilna ontleend, in Midrash toch wordt niet gelezen ז' טבילות, maar ז' שריפות, wat door den genoemden geleerde verklaard wordt: verbranding van: de huid, het vleesch, het bloed en den mest der koe, benevens die van het cederhout, den hysop en de karmozijnkleurige wol, die alle zeven in Num. 19,5 en 6 genoemd worden); — *zeven kleederwasschingen*: vs. 7: *en de priester zal zijne kleederen wasschen* doelt op den *priester* in vs. 3,4 en 6 genoemd, dit kunnen dus drie personen zijn; voorts wordt wasschen der kleederen nog op *vier* plaatsen in de afdeeling voorgeschreven, nl. vs. 8, 10, 19 en 21. (In Buber's aanteekeningen op deze plaats in Pesiktha zijn de twee plaatsen vs. 10 en 19 niet genoemd; waarschijnlijk uitgevallen); — *zeven koeien*, zooals in Para 3,5 gezegd wordt: *zeven* roode *koeien* zijn door Israël bereid; eene ten tijde van Mozes, ééne ten tijde van 'Ezra en vijf na dezen. In de afdeeling komt vijf maal het woord *koe* voor, terwijl zij nog tweemaal onder den naam חטאת genoemd wordt; — *zeven priesters*: in de verzen 3, 4, 6 en 7 komt *vijf* maal het woord: *priester* voor; Mozes en Aharon, tot wie het bevel gezamenlijk gericht was, er bij gerekend, zooals duidelijk in Midrash wordt aangegeven, maakt: *zeven priesters*; — *zeven reinen;* d. w. z. *reinigingen*, nl. door spatten op de tent, de voorwerpen,

טְבִילוֹת וְכִבּוּסִים שִׁבְעָה · וּפָרוֹת וְכֹהֲנִים טְהוֹרִים וּטְמֵאִים שִׁבְעָה :
זְקֵנֵי גְזִית תְּמִימִים מִמּוּם · חֲבוּאֵיָה יְבַקְּרוּ לְבַל הֱיוֹת בָּהּ מוּם ·
טְהוֹרָה תִּהְיֶה לְאַדְמִימוּת כְּמִמּוּם : יֵעָשֶׂה מֵהוֹן כֹּהֵן בֶּבֶשׁ פָּרָה · כִּפָּה
מוּל אָוֶטֶם בְּהוֹד תִּפְאָרָה · לְהוֹצִיא בָּהּ תְּמִימָה חֵטְא תַּמָּה מְפִירָה :
מְסַעֲדָיו אִתּוֹ יָצְאוּ לְהַר הַמִּשְׁחָה · נָהַן טְבוֹל שֵׁנִית עֲבוּר כּוֹרֵה
שׁוּחָה · סִדֵּר מַעֲרֶכֶת וְלֹא שָׁהָה : עָמַד מִקֶּדֶם וּפָנָיו לְמַעֲרָב · פָּרָה
שָׁחַט וְדָם לֹא עָרַב · צָת בָּהּ חֲרָיוֹת וּמוֹקְדָהּ הֵרַב : קָם מוּל
שַׁעַר אִיתּוֹן וְדָם שֶׁבַע יַזֶּה · רַעֲנָן אֵרֶז וְאֵזוֹב וְשָׁנִי יְחַזֶּה · שִׁמַּע לְכֹל
עֵץ אֶרֶז זֶה וְאֵזוֹב זֶה : תְּרֵגֶל וְחִלְּקָהּ לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים · כָּל
מִשְׁמָרוֹת מֵנָה מְחֻלָּקִים · תְּכוּנָה לְמִשְׁמֶרֶת עַד נְקוּבִים יָקִים :

---

de personen, en op wie heeft aangeraakt een been, of een verslagene, of een lijk, of een graf, welke zeven groepen in vs. 18 afzonderlijk genoemd en aan de reiniging onderworpen verklaard worden; — *zeven onreinen*, d. w. z. al wie in de tent komt, waar het lijk zich bevindt; al wie daar aanwezig is; alle open aarden vaatwerk; en al wie of wat in het open veld aanraakt aan een door het zwaard verslagene; of aan een lijk; of aan een been van een mensch; of aan een graf. Dat zijn dus zeven oorzaken van verontreiniging (Zie BUBER's Pesiktha, pag. 33, noot 55).

[2]) Para 3,6; Shekaliem 4,2; de brug bestond uit twee rijen booggewelven boven elkander, zoo gebouwd, dat telkens waar in de onderste rij eene opening was, daarboven zich de pijler bevond; terwijl boven de pijlers van de onderste rij in de bovenste de open bogen gemaakt werden.

[3]) De Tsadducëers beweerden, dat de behandeling van de roode koe niet mocht geschieden, dan door volkomen *reine* personen, die dus, nadat zij verontreinigd waren, niet alleen zich hadden gebaden, maar ook na dit bad den zonsondergang hadden afgewacht, מעורבי שמש. — De Pharisëers daarentegen zeiden, dat de traditie leert, dat ook door hen, die wel hun bad reeds hadden genomen, maar voor wie daarna de zon nog niet was ondergegaan, טבולי יום, de verrichtingen bij de verbranding der roode koe mochten geschieden. Als protest tegen de meening der Tsadducëers nu, verontreinigde men opzettelijk den priester, die de koe zou verbranden, zóó dat hij zich dien dag moest baden en als טובל יום de handeling verrichtte. (Para 3,7.)

[4]) Hij zorgde, dat het bloed niet dik werd.

[5]) Zoo R. 'AKIEBA t. a. p.; volgens een ander gevoelen met gewone spaanders.

[6]) Para 3,11. De asch werd in drie deelen verdeeld, waarvan één derde in de open ruimte binnen den voorhofmuur (חיל) werd gedeponeerd, om daar ten eeuwigen dage bewaard te blijven; het tweede derde berustte op den Olijfberg tot reiniging voor de priesters, die later met de behandeling der koe belast zouden worden; en het laatste derde werd onder de 24 priesterafdeelingen verdeeld, om tot reiniging van alle Israëlieten te dienen, die zich zouden verontreinigd hebben.

Dit bleef zeer moeilijk in hunne oogen, hoe zij de huizen hunner verblijven konden reinigen; de Reine en Heilige verlichtte echter hunne oogen; de Heilige!

De edelen des volks, die uit de Babylonische ballingschap optrokken, — toen de voor de verlossing bepaalde tijd spoedig was aangebroken, trokken zij op om onder gejuich den tempel te bouwen. Toen verscheen God aan Chaggai, Zecharja en Mal-achie en openbaarde hun in een visioen tijd en bepaling voor koe en kalf. Hem eene kamer te bereiden tegenover de vergaderzaal van het Synhedrion, welks leden in een halven cirkel zaten[1]), om „deze" (koe) te bereiden naar de in de rol voorgeschreven wet, dat zij reinige de onreinheid der afvallige en daarom in ballingschap gezondene. Zij ontwierpen toen den bouw van huizen in hoven, vast gebouwd op dorre rotsen, en zeker beveiligd tegen onreinheid in de diepte[2]). Daarheen voerde men zwangere vrouwen, wier kinderen daar werden geboren en grootgebracht[3]), totdat zij krachtig waren opgegroeid als helden. Waren zij nu bloeiend groot geworden, tot den leeftijd, dat zij de woorden machtig zijn, dan bracht men hun krachtige ossen, met breede schonken[4]), om de heldenkinderen te kunnen dragen. Op hunne ruggen legde men deuren, [waarop de knapen zaten] gelijk ieder bij zijn banier naar de teekens[5]), om te komen op den weg naar den Shilloach. Geen voet mochten zij uitsteken buiten de deuren, opdat zij niet een dak[6]) zouden vormen boven eene onreinheid van een lijk, — nauwlettende reinheidsbepalingen naar de wet in acht te nemen. In hunne hand hielden zij steenen bekers om ze te vullen en gewijd water daarmede te scheppen, ontzondigingswater voor zijne bestemming op te halen. Van daar stegen zij op naar het tempel-voorhof; de knapen, rein van elke dwaling van zondige gedachte[7]), moesten dan de bewaarde asch [van vroegere koeien] naar het voorhof brengen. De kruik, die daar in een kuil was verborgen, had hij, Mozes, van oudsher met asch der koe gevuld, gedurende 960 jaar tot roem[8]). Nu bracht men

---

[1]) De לשכת הגזית bevond zich in den noordoosthoek van de עזרת ישראל. Volgens Para 3,1 was eveneens op het noordoosten de בית האבן, de kamer van het steengoed, gelegen, waar de priester gedurende zeven dagen vóór de verbranding der koe werd afgezonderd. Twijfelachtig is het, of de בירה, waarvan in Para gesproken wordt, *in* of *buiten* den Tempelberg lag. (Zie Joma 2*b*.)

[2]) טמא משום טומאת התהום is elke plek, waarvan vermoeden bestaat, dat er misschien eens een lijk of gedeelte van een lijk begraven is, zonder dat daaromtrent ooit zekerheid te krijgen is. Door op rotsgrond te bouwen, waaronder gewelven zijn aangebracht, ontstaat boven de eventueel onder den grond aanwezige טומאה een אהל, tent, die de verdere verspreiding der onreinheid krachtens טומאת אהל, het zich met het lijk onder één dak bevinden, afsnijdt. Daarom bouwde men huizen op rotsgrond, waaronder gewelven waren gemaakt. Vgl. pag. 107 noot 2.

[3]) ברים, waarschijnlijk van בריא, gezond.

ח"וק זֹאת הַקְּשָׁה מְאֹד בְּעֵינֵיהֶם · אֵיךְ לְטַהֵר בְּיֹת מְעוֹנֵיהֶם ·
טָהוֹר וְקָדוֹשׁ הָאִיר עֵינֵיהֶם · קָדוֹשׁ :

ראשי חרוזיו אלעזר בירבי קיליר

אֲצֻיְלֵי עַם עוֹלֵי גוֹלָה · בְּחָשׁ בּוֹא קֶרֶן גְּאֻלָּה · עָלוּ בְּנוֹת
בַּיִת בְּגִילָה : לְחַגֵּי זְכָרְיָה וּמַלְאָכִי נִגְלָה · וְלָהֶם אֵל
בַּמַּחֲזֶה גִּלָּה · קֶרֶן זְמַן פְּרָה וְעֶגְלָה : עֲרוּךְ מוּל גּוֹרֶן עֲגָלָה ·
זֹאת עֲשׂוֹת בְּחוֹק מְגִלָּה · לְטַהֵר טְמֵאַת סוֹרָה וְגוֹלָה : זְמֻמּוּ
בְּנוֹת בָּתֵּי חֲצֵרִים · עַל צְחִיחַ סֶלַע מְבֻצָּרִים · מִפְּנֵי טְמֵאַת
תְּהוֹם וּ מְאֻצָּרִים : רְגֻלּוּ בָם וּ מְלֵאוֹת עֲבָרִים · בְּתוֹכָם נוֹלָדִים
וְשָׁם בָּרִים · עַד יִגְדְּלוּ בַּכָּח כַּגִּבּוֹרִים : בְּעֵת יַפְרִיחוּ כְּבַעֲלֵי
דְבָרִים · יְגִישׁוּ לָמוֹ אֵיתָנֵי שְׁוָרִים · מַדְפִּינִים לְהַחֲזִיק יְלָדִים
גִּבּוֹרִים : יֻרְכִּיבוּ עַל גַּבָּם דְּלָתוֹת · כְּאִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת ·
עַל דֶּרֶךְ שִׁלּוּחַ לָאֻתוֹת : רֻגֶּל מִלְהוֹצִיא חוּץ מִדְּלָתוֹת · בְּלִי
לְהַאֲהִיל בְּטֻמְאַת מִיתוֹת · דִּקְדּוּק טָהֳרוֹת שְׁמוֹר כְּרָתוֹת : בְּיָדָם
כּוֹסוֹת אֶבֶן לְמַלְאוֹת · מַיִם קְדוֹשִׁים בָּם לְדֻלּוֹת · מֵי נִדָּה לְקָצָם
לְהַעֲלוֹת : יֻעֲלוּ מִשָּׁם לְבֵית עֲזָרָה · זַכִּים וּ מִשְּׁגִיאוֹת הִרְהוּר
זָרָה · לְהוֹצִיא רֵשֶׁן הַשְּׁמוּר לָעֲזָרָה : לַגִּנְקָן הֻחְבוּי שָׁם בַּחֲפִירָה ·
מָלֵא מֵאָז אֵפֶר פָּרָה · לְתִשַּׁע מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים לְתִפְאָרָה : יָבִיאוּ

---

4) מדפינים, van דפן, de zijde, schonk van het dier, *met krachtige bouten*, evenals מקרין מפרים (Ps. 69,32), met sterke horens en klauwen.

5) Gelijk eens Israël in de woestijn, zoo schoon; naar Num. 2,2.

6) Een lijk verontreinigt niet alleen alles, wat daarmede onder één dak zich bevindt, maar ook menschen of voorwerpen, die een dak daarboven of over een gedeelte daarvan vormen; ook al is het begraven.

7) De knapen waren volgens Thosephtha Para 3 niet ouder dan zeven of acht jaar: שלא ידאו קרי.

8) Van den uittocht uit Egypte, — op den tweeden Niesan daarna werd de roode koe verbrand, — tot het jaar, waarin 'Ezra de tweede koe bereidde, waren juist 960 jaar. — Van de asch van alle tot nu toe bereide roode koeien bespatte men den priester gedurende de zeven dagen zijner afzondering. Daarvoor werd gebruik gemaakt van de op den Olijfberg gedeponeerde asch. Van de door Mozes bereide koe was natuurlijk slechts één kruik aanwezig, die op den Tempelberg bewaard werd, met de kruiken asch der latere koeien, die daar ter bewaring waren neergelegd.

een sterk gehoornden ram, daartoe bewaard, op welks kop een touw en een stok tot reiniging [1]), tot reiniging van „dit volk", dat den wijngaard der Thora bewaakt. Zij namen dan van de asch, die in het voorwerp was, en reinigden en heiligden den glans van mijn tempel, naar het voorschrift der Leer, die met roodfonkelenden wijn is vergeleken. Zij maakten bekend de kracht der overwinning van mijn leger, zij wieschen en reinigden mijne geheele gemeente en legden een verband op mijn schrijnende wonde [2]). De ijverige 'Ezra [3]) liep nu spoedig om mij kracht te geven, hij bereidde de tweede koe en versterkte mij en zoo werd de Eeuwige God, mijn Heer, geheiligd!

Dan zal heiliging U ter eere opstijgen, want Gij zijt de Heilige van Israël en de Helper!

Niet uit te spreken is de macht Uwer wonderen, niet mede te deelen de grond Uwer wetten, niet te begrijpen de kracht Uwer daden, niet te openbaren de diepte Uwer wonderdaden, niet te genaken tot het verborgene [4]) Uwer eigenschappen, niet te onderzoeken Uwe diepzinnige raadselen, niet te verkondigen al Uw lof, niet openbaar te maken het geheim Uwer getuigenissen, — wat duidelijk schijnt, is voor ons verstand niet te begrijpen; wat schijnbaar ons geopenbaard is, is verborgen; wat verklaard schijnt, is verzegeld; wat met scherpzinnigheid reeds gevonden schijnt, is juist nog moeilijk te vatten; wat uitgehouwen schijnt, is slechts in omtrek aangegeven; wat schijnbaar gebrekkig is, is in overvloedige duidelijkheid meegedeeld; wat ongeoorloofd schijnt, is soms geoorloofd; wat zwart schijnt, is soms schitterend wit; wat ontbloot schijnt, is bedekt; wat in kleine munt schijnt omgezet [5]), ligt in groote stukken in de schatkamer; wat tot algemeene begrippen schijnt gebracht, is ons onttrokken; wat ons licht schijnt, soms het meest gewichtig. Gij zijt het, die uit verachte dingen kostbaarheden te voorschijn brengt; die uit wat verboden is, veel geoorloofd verklaart; die uit het onreine het reine doet ontstaan. [Gij hebt ons toegestaan] van het voor het gebruik ongeoorloofd vet, het hartvet [6]); van het bloed, de milt [en de lever], die geheel uit bloed bestaan [7]); van de vermenging van vleesch met melk, den melkuier; van uit twee soorten, wol en linnen, bestaande kleedingstukken, de hemelsblauwe wolsnoeren, Tsietsieth, aan een linnen doek [8]); terwijl de vrouw van een broeder ons verboden is, is er een voorschrift omtrent zwagerhuwelijk met de vrouw van den kinderloos overleden broeder; de gehuwde vrouw is verboden, de schoone krijgsgevangene daarentegen is den man geoorloofd [9]). Tegenover de onreinheid van de vrouw

[1]) Para 3,3. Om niet door een onreine de asch te doen aanraken, liet men de spatting op eene zijdelingsche manier geschieden.
[2]) Een gewoon beeld voor vergeving der zonde; vgl. Jes. 1,6.
[3]) Met het oog op 'Ezra 7,6, waar hij סופר מהיר genoemd wordt.
[4]) סתן van כי שם חלקת מחקק סתון, Deut. 33,21.

אַיִל מְקֻדָּן בְּמַטְּרָה · בִּרְאשׁוֹ חֵבֶל וְשׁוֹט טָהֳרָה · לְטַהֲרַת זֹאת
בְּרָמִים נוֹטָרָה : לָ֫קְחוּ מֵעָפָר אֲשֶׁר בַּכְּלִי · וּטְהָרוּ וְקִדְּשׁוּ הוֹד
הֵיכָלִי · מִפִּי רַעַת יֵין חַכְלִילִי : יְדֵעוּ כִּחַ נְצוּחַ נְחִילִי · רָחֲצוּ
וְהִזּוּ כָּל קְהָלִי · וְחִתְּלוּ חוֹבֵשׁ עָוֹצֵב מַחֲלִי : רֹ֫גֶל מָהִיר עוֹד
לְאֵילִי · וּפָרָה שְׁנִיָּה עָשׂ וְחִילִי · וְנִקְדַּשׁ אֱלֹהִים יֵי חֵילִי :
וּבְכֵן וֹלֵךְ תַּעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ :
אֵין לִשְׁוֹחֵחַ עָוֹצֶם נִפְלְאוֹתֶיךָ · אֵין לְהַגִּיד חֵקֶר דָּתוֹתֶיךָ · אֵין
לְהָכִין תְּוֹקֶף מִפְעָלוֹתֶיךָ · אֵין לְפַעֲנֵחַ עוֹמֶק פְּלָאוֹתֶיךָ ·
אֵין לַעֲמוֹד עַל סֶ֫פֶן מִדּוֹתֶיךָ · אֵין לַחֲקוֹר סוֹד חִידוֹתֶיךָ · אֵין
לְהַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלּוֹתֶיךָ · אֵין לְגַלּוֹת סוֹד עֲרוֹתֶיךָ : הַמְפֹרָשׁוֹת
סְתוּמוֹת · הַגְּלוּיוֹת עֲלוּמוֹת · הַמְבוֹאָרוֹת חֲתוּמוֹת · הַמְּשֻׁנָּנוֹת
עֲצוּמוֹת · הַחֲקוּקוֹת רְשׁוּמוֹת · הַחֲסֵרוֹת מְיֻתָּרוֹת · הָאֲסוּרוֹת
מֻתָּרוֹת · הַשְּׁחוֹרוֹת צְחוֹרוֹת · הַחֲשׁוּפוֹת אֲטוּרוֹת · הַפְּרוּטוֹת
אֲצוּרוֹת · הַכְּלוּלוֹת עֲצוּרוֹת · הַקַּלּוֹת חֲמוּרוֹת · מוֹצִיא מְזֻלּוֹת
יָקָרוֹת · מַהִיר מֵאֲסוּרוֹת מֻתָּרוֹת · נוֹתֵן מִטְּמֵאוֹת טְהוֹרוֹת :
מִן הַחֵלֶב · שׁוּמֶן הַלֵּב : וּמִן הַדָּם · טְחוֹל (וְכָבֵד) הַדָּם : וּמִבָּשָׂר
בֶּחָלָב · כְּחַל הֶחָלָב : מִכֹּלְאֵי בְגָדִים · תְּכֵלֶת בַּפָּדִין : מֵאֵשֶׁת
אָח · יְבוּם הֶאָח : מֵאֵשֶׁת אִישׁ · יְפַת תֹּאַר לְאִישׁ : מִטְּמֵאַת

---

5) Vgl. onze uitdrukking: op kleingeld gegeven.

6) Choellien 109*b* noemt JALTHA, de echtgenoote van R. NACHMAN B. JAKOB, de dochter van den Resh-Galoetha MAR 'OEKBA, eene geheele reeks van verboden zaken op, waarbij de Thora iets, wat daarmede overeenkomt, heeft toegestaan. Daar wordt tegenover het verboden vet van *vee* het geoorloofde vet van *wild* gesteld. In nog andere punten wijkt KALLIER van die Thalmoedplaats af, volgens Thosaphoth t. a. p. op grond van Jeroeshalmie.

7) T. a. p. wordt alleen de *lever* genoemd, die volgens de meeste uitgaven hier niet vermeld wordt. Vgl. Wajjikra Rabba 22. Shocher Tob 146. Misschien wordt met *Jeroeshalmie* wel Midrash Rabba bedoeld. (רד"ל)

8) Wordt t. a. p. niet genoemd.

9) T. a. p. wordt tegenover de verboden *gehuwde vrouw* gesteld de *gescheiden vrouw*, hoewel haar man nog in leven is; terwijl de heidensche krijgsgevangene tegenstelling is van het verboden huwelijk met eene gewone heidensche vrouw.

in haren staat van afzondering, staat de reinheid van hare maagdelijkheid [1]). — Uit het geoorloofde verklaart Gij iets verboden en uit het verbodene geoorloofd; uit het onreine rein en uit het reine onrein: een vlek van melaatschheid, zoolang zij klein is, brengt onreinheid; heeft zij zich over het geheele lichaam van den persoon uitgebreid, dan maakt zij hem niet langer onrein! [2]) Zoolang de doode, ongeboren vrucht zich nog binnen hare woning bevindt [d. i. in het moederlijf], is zij niet onrein; verlaat zij [de vrucht] hare woning, dan maakt zij deze, de moeder, onrein [3]). De bok van den grooten verzoendag [die ter eere des Eeuwigen geslacht en buiten den tempel verbrand werd] brengt verzoening over alle verontreiniging [4]), terwijl hij de kleederen onrein doet worden van allen, die zich met hem bezig houden. De roode koe verontreinigt allen, die haar helpen behandelen, terwijl zij zelve bereid wordt om alle onreinheid te reinigen! Hare asch wordt eene bron van verontreiniging [5]), terwijl zij reinheid brengt voor de hoofdbron van onreinheid! Zoo is dus niet te begrijpen het geheim Uwer leer, noch het zuivere van Uw voorschrift, noch de louterheid van Uw besluit. Dus vermag men het niet te verwisselen noch te ruilen, mag men niet te veel over de gronden nadenken noch er tegen protesteeren. Men kan het niet kennen noch bekend maken; wat zoudt gij weten van wat dieper is dan de afgrond? [6]). Hare paden wisselen af, gij kent ze niet! [7]) Het eene werd met zachte woorden gezegd, het andere als een koningsbesluit; het eene voor eene kleine vergadering, het andere in groote openbaarheid; het eene als onder een kus te kennen, het andere slechts door gloeiend verlangen te bereiken [8]); het eene moet onderdrukt, het andere duidelijk uiteengezet worden; het eene mag in openbare voordrachten worden besproken, over het andere moet het stilzwijgen bewaard worden. En elk van haar uitspraken, waarbij de uitdrukking: *wet* gebruikt wordt, daarvoor mag men geen grond vragen noch zeggen: waarom is zij ingesteld? want zoo is zij gegeven met een het zwijgen opleggenden kus [9]). Allen staan den verstandige duidelijk voor den geest, en al wie inzicht heeft, begrijpt ze, behalve de redenen van het gebod der roode koe, die niet te begrijpen zijn, en waaromtrent ieder wijze van hart te kort schiet om ze te begrijpen; hare onderwerpen zijn niet te begrijpen. En met evenveel namen als het goddelijk Thora-getuigenis is zij genoemd [10]), met geen enkel offergeschenk is zij gelijk te

---

[1]) T. a. p. staat tegenover נדה: דם טהר, bij een jongen 33, bij een meisje 66 dagen ná de eerste 7, resp. 14-daagsche periode na de bevalling.

[2]) Lev. 13,12 en 13. Zie Thanchoema en Pesiktha.

[3]) De ongeboren vrucht maakt, als טומאה בלועה, de moeder niet onrein; is het kind ter wereld gekomen, dan is de moeder onrein, hetzij tenge-

נִדָּה · טָהֳרַת בְּתוּלֵי אִשָּׁה : מֵהַתֵּר אִסּוּר · וּמֵאִסּוּר הַתֵּר :
מְטַמֵּא טָהוֹר · וּמְטַהֵר טָמֵא : בַּהֶרֶת מְמוּעָט תְּטַמֵּא · פָּרָחָה
בְּכֻלּוֹ עוֹד בַּל תְּטַמֵּא : הַמֵּת בַּבַּיִת אֵינוֹ טָמֵא · יָצָא מִמֶּנּוּ
אוֹתוֹ מְטַמֵּא : שְׁעִיר יוֹם כִּפּוּר מְכַפֵּר עַל כָּל טָמֵא · וְכָל מַעֲסִיקָיו
בְּגָדִים ו מְטַמֵּא : פָּרָה אֲדֻמָּה עוֹשֶׂיהָ מְטַמְּאָה · וְהִיא עֲשׂוּיָה
לְטַהֵר כָּל טְמֵאָה : וְאֶפְרָהּ נַעֲשֶׂה אַב הַטֻּמְאָה · וְהִיא מְטַהֶרֶת
אֲבִי אָבוֹת הַטֻּמְאָה : בְּבֵן אֵין לְהָבִין סוֹד תּוֹרָתֵךְ · וְלֹא זְקוֹק
אִמְרָתֵךְ · וְלֹא צְרוּף גְּזֵרוֹתֵיךְ : בְּבֵן אֵין לְהָמִיר וְלֹא לְהַתְמִיר ·
אֵין לְהַרְהֵר וְלֹא לְחַרְחֵר : אֵין לֵידַע וְלֹא לְיֻדָּע · עֲמֻקָּה מִשְּׁאוֹל
מַה תֵּדָע · נָעוּ מַעְגְּלוֹתֶיהָ לֹא תֵדָע : זוּ בַּאֲמִירָה · וְזוּ בִּגְזֵרָה :
זוּ בַּאֲסִיפָה · וְזוּ בַּחֲסִיפָה : זוּ בִּנְשִׁיקָה · וְזוּ בִּתְשׁוּקָה : זוּ בִּכְבִישָׁה
וְזוּ בְּהַפְרָשָׁה : זוּ בִּדְרִישָׁה · וְזוּ בַּחֲרִישָׁה : וְכָל אִמְרָהּ הֲחָקוּק
בָּהּ חָקָה · אֵין לְהַרְהֵר וְלוֹמַר עַל מַה נֶּחְקְקָה · שֶׁכָּךְ נִתְּנָה
בִּנְשִׁיקָה : וְכֻלָּם נְכוֹחִים לַמֵּבִין · וְכָל הַמַּשְׂכִּיל יָבִין · חוּץ
מִטַּעֲמֵי פָּרָה שֶׁאֵין לְהָבִין · וְכָל חֲכַם לֵב יִדַּל מִבִּין · חֲפָצֶיהָ
אֵין לְהָבִין : וּבִשְׁמוֹת תְּעוּדָה הִיא נְקוּבָה · לְכָל קָרְבַּן שֶׁיֵּשׁ לֹא

---

volge der bevalling, of, zoo het kind dood geboren wordt, ook door aanraking aan een lijk. Zie BUBER Pesiktha pag. 30, noot 9.

4) Zie Sheboe'oth 12*b*.

5) Een lijk en metaal, dat daarmede onmiddellijk in aanraking is geweest, is אבי אבות הטומאה; wat daaraan raakt, is evenals een aas van vee, wild of kruipend gedierte: אב הטומאה, bron van verontreiniging, die zich weêr in ראשון, שני, bij Theroema ook tot שלישי, bij andere heilige spijzen zelfs tot רביעי vertakt.

6) Job 11,8.

7) Spr. 5,6.

8) Sommige wetten zijn gemakkelijk te begrijpen, alsof zij door een kus van den een op den ander kunnen overgaan; anderen slechts door aanhoudende studie en krachtsinspanning te vatten, die in groote dorst naar kennis hare oorzaak vindt.

9) Zie Thosaphoth, 'Aboda Zara 35*a* שמשיקין עליהן את הפה.

10) Vijf: שור en אלף, בקר, פרה, עגלה; de Thora heeft vijf boeken.

stellen; want dezen zijn mannelijk, zij een vrouwelijk dier, om te reinigen de vlek van het gruwel-kalf [1]). Zij verruilden hun Eer voor den zoon der koe, en waren afvallig als eene „weerspannige koe"; [2]) laat dus de moeder daarvan, dat is eene *koe*, komen en voor het volk tot verzoening zijn! [3]) Zij deden daarvoor hun aangezicht in gloed staan en waren „rooder van gebeente dan koralen" [4]); laat dan de moeder daarvan komen, die *rood* is van uitzicht, en daardoor zal Israëls Vriend, die „blank en tegelijk rood" [5]) is, hun aangezicht weer opheffen! Zij hebben het uitgehouwen, om voor hen te staan als volmaakt, en juist daardoor maakten zij zich schuldig, zoodat zij niet meer volmaakt waren; laat daarom de moeder ervan komen, de *volmaaktste* der volmaakten, en daardoor zal Hij, de volkomen Rots, reiniging brengen der volmaakte natie! Zij bogen zich neder voor een gehouwen beeld met allerlei gebreken en werden daarvoor gestraft, doordien zij met gebreken behept werden [6]); laat dan de moeder ervan komen, *waaraan geen gebrek is*, om af te spoelen de bloedschuld der „schoone, waaraan geen gebrek kleeft" [7]). Zij dachten met het kalf ontrouw te plegen en offerden daarvoor en wierpen daarmede het juk [der hemelsche Regeering] af; kome dan de moeder daarvan, *waarop nimmer een juk is gekomen* en worde hun als een juk op de schouderen gelegd! Zij rotten ter wille daarvan samen tegen den priester en in toorn werd de man, die het hoogepriesterschap zou waarnemen, tot uitroeiing veroordeeld [8]); kome dan de moeder daarvan en worde overgegeven aan den *priester* en daardoor worde verzoening verkregen voor de zonde van den priester! En evenals [het gouden kalf] in vuur verbrand werd [9]), zoo zal ook zij, de roode koe, in vuur worden verbrand. En gelijk dit gemalen en fijn gestooten werd tot gruis, zoo zal ook deze fijngestooten worden tot stof. En gelijk het stof daarvan in water werd geworpen, zoo zal de asch van deze in water geworpen worden. En evenals door dit drieduizend man van het rechtvaardige volk vielen, zoo zullen door deze vallen drie soorten [10]) ter wijding. En gelijk dit het reine volk bezoedelde, zoo maakt zij door aanraking iederen reine onrein. En gelijk dit het daardoor verontreinigde volk weer rein maakte, zoo reinigt zij den man, die onrein is geworden. En evenals de met het kalf bedreven misdaad verstrooid werd en voor ieder geslacht als zonde bewaard [11]), zoo zal deze zijn ter bewaring tot onzondigingswater; om bloedschuld weg te spoelen en vlekken uit te wasschen, smetten te reinigen

---

[1]) Pesiktha, zie Thanchoema; daar staat: alle offers zijn mannelijk of vrouwelijk. Laat men het alleen op de *buiten den tempel* te verbranden offers slaan, of op die *der gemeente*, zooals in Pesiktha de lezing is, dan is de hier gegeven bepaling juist; dezen zijn inderdaad allen mannelijke dieren, פרים of שעירים, bij de gemeente-offers ook אילים.

שָׁוְה · שֶׁהֵם זְכָרִים וְהִיא נְקֵבָה · לְטַהֵר שִׁמְצַת עֶגֶל תּוֹעֲבָה :
הֵם הֵמִירוּ כָּבוֹד בְּבֶן פָּרָה · וְסָרְרוּ בוֹ כְּפָרָה · תָּבֹא אִמּוֹ אֲשֶׁר
הִיא פָּרָה · וְתִהְיֶה לְעַם כַּפָּרָה : הֵם הֶאֱדִימוּ בוֹ פָּנִים · וְאָדְמוּ
עֲצֶם ו מִפְּנִינִים · תָּבֹא אִמּוֹ אֲשֶׁר הִיא אָדְמַת פָּנִים · וּבָהּ צַח
וְאָדוֹם יִשָּׂא פָּנִים : הֵם חֲרָטוּהוּ הֱיוֹת צָג כְּתָמִים · וּבוֹ חֻבְּרוּ
מְהֵיוֹת תְּמִימִים · תָּבֹא אִמּוֹ תְּמִימַת תְּמִימִים · וּבָהּ יְטַהֵר תַּמָּה
הַצּוּר תָּמִים : הֵם שָׁחֲחוּ לְפֶסֶל כָּל מוּם · וְנֶעֱנְשׁוּ בוֹ הֱיוֹת
בַּעֲלֵי מוּם · תָּבֹא אִמּוֹ אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם · לְהַדִּיחַ דְּמֵי יָפָה
וְאֵין בָּהּ מוּם : הֵם זָמְמוּ בְּעֶגֶל לְמָעוֹל · וַיִּזְבְּחוּ לוֹ וַיִּפְרְקוּ עוֹל ·
תָּבֹא אִמּוֹ אֲשֶׁר לֹא עָלְתָה עָלֶיהָ עוֹל · וְתִנָּתֵן עַל שִׁכְמָם כְּעוֹל :
הֵם נִקְהֲלוּ עֲבוּרוֹ אֶל כֹּהֵן · וְאַנָּף בְּהַשְׁמֵד אִישׁ מִכֹּהֵן · תָּבֹא
אִמּוֹ וְתִנָּתֵן לַכֹּהֵן · וְיִכַּפֵּר בָּהּ עָוֹן כֹּהֵן : וּכְמוֹ בָאֵשׁ נִשְׂרָף ·
כֵּן בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף : וּכְמוֹ טוּחַן וְהָדַק עַד עָפָר · כֵּן תָּדֵק וְתֵעָשֶׂה
עָפָר : וּכְמוֹ הֻשְׁלַךְ עֲפָרוֹ אֶל הַמַּיִם · כֵּן תֻּשְׁלַךְ אֶפְרָהּ אֶל
הַמָּיִם : וּכְמוֹ נָפְלוּ בוֹ שְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי יְשָׁר · כֵּן יִפְלוּ בָהּ שְׁלֹשֶׁת
מֵינֵי כְשָׁר : וּכְמוֹ טִנֵּף עַם טָהוֹר · כֵּן תִּטַּמֵּא בְּמַגָּע כָּל טָהוֹר :
וּכְמוֹ טִהֵר עַם בּוֹ נִטְמָא · כֵּן תִּטַּהֵר אִישׁ אֲשֶׁר נִטְמָא : וּכְמוֹ
פָּזַר פִּשְׁעוֹ לְכָל דּוֹר שָׁמוּר לְחַטָּאת · כֵּן תִּהֵא לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי
חַטָּאת : לְהַדִּיחַ דָּמִים · לְכַבֵּם כְּתָמִים · לְנַקּוֹת טְנוּפִים ·

---

2) Hoshéa' 4,16. 3) Zie Thanchoema en Pesiktha pag. 40*b*.
4) Klaagl. 4,7; door den wijn, dien zij ter eere van het gouden kalf dronken.
5) Hoogl. 5,10. 6) Ex. 32,35.
7) Vgl. Hoogl. 4,7.
8) Zie o. a. RASHIE Lev. 10,12.
9) Ex. 32,20. Deut. 9,21.
10) Cederhout, hysop en karmozijnkleurige wol.
11) וביום פקדי ופקדתי (Ex. 32,34) wordt in Midrash aldus verklaard: telkens als God meent de zonden van eenig geslacht te moeten bestraffen, bedenkt Hij de bezondiging aan het gouden kalf en voegt een gedeelte van de daarmeê verdiende straf aan de door ieder geslacht verdiende toe. (Sanhedrien 102*a*.)

en bezoedeling af te wisschen, zonden te doen bleeken, onreinen rein te maken, heiligen hunne heiligheid te doen behouden, te rechtvaardigen beladenen; met cederhout, ten behoeve van hen, die hoog hun takken spreiden gelijk de ceder; met hysop voor de als hysop nederigen; met karmozijnrood voor Israël, welks lippen karmozijnkleurig zijn [1]; met het sap van den worm, voor [het volk, tot hetwelk gesproken is:] „Vrees niet, Jakobs worm!" [2] Opdat de trotsche zich niet verheffe als de ceder; want zoo hij zich niet nederig denkt als de hysop en zich niet beschouwt als een worm, wordt hij niet rein door hysop en karmozijnworm; en zoo hij zijn hart niet uitstort als water, wordt hij niet rein door besprenkeling met water. Hoe zou zich verhoovaardigen dat „drooge gras" tegenover het „Vuur, dat vuur verteert"; hoe kan aanmatigend zijn een nog zoo fraai prijkende bloem, tegenover God, die „hoogverheven" genoemd wordt; die immers in trotsche hoogheid op Zijn troonwagen zit in den hemel; hoog boven al het hooge, verheven boven al het verhevene, Zich verheffend als een ceder boven al, wat zich verheven waant; toch nederig als hysop, afdalend tot alle gebogenen; Hij vormde in Zijne wereld vijf door macht verheven wezens: den stier onder het vee, den leeuw onder het wild, den arend onder de gevleugelden, den ceder onder de boomen, en den mensch over die allen [3]. En de Koning is boven die allen verheven, is met meer hoogheid bekleed, dan zij allen; Hij hieuw ze uit aan Zijn vuurvonken-vlammenden troon, *vier* aan den hemelschen troon [4] en een aan den troon Gods op aarde [5]. Want de hemelsche troon bevindt zich juist tegenover den troon op aarde, en wat er aan den hemelschen is, bevindt zich ook in den aardschen; troon tegenover troon, tempel tegenover tempel, heiligdom tegenover heiligdom, woning tegenover woning, altaar tegenover altaar, zonen tegenover zonen, engelen tegenover engelen, dienaren tegenover dienaren, slaven tegenover slaven, scharen tegenover scharen, Cheroebiem tegenover Cheroebiem, duizenden tegenover duizenden, myriaden tegenover myriaden, heiligen tegenover heiligen, legers tegenover legers, huldigenden tegenover huldigenden, heiligenden tegenover heiligenden, en die heiliging ter eere des Heiligen uitspreken! [6]

---

[1] Hoogl. 4,3

[2] Jes. 41,14.

[3] Vgl. Chagiega 13*b*.

[4] Ez. 1,10: de Chajjoth aan den troonwagen hebben de gestalten van: een mensch, een os, een leeuw en een arend.

[5] Het heiligdom, dat van cederhout gebouwd was.

לְהַרְחִיץ ׀ צוֹאִים · לְהַלְבִּין חַטָּאִים · לְטַהֵר טְמֵאִים · לְקַדֵּשׁ
קְדוֹשִׁים · לְהַצְדִּיק עֲמוּסִים: בְּעֵץ אֶרֶז · לַעֲנוּפִים כְּאֶרֶז: בְּאֵזוֹב ·
לִנְדָכָאִים כָּאֵזוֹב: בַּשָּׁנִי · לִשְׁפְתוֹתֶיהָ כַּשָּׁנִי · בְּתוֹלַעַת · לְאַל
תִּירְאִי תוֹלָעַת: לְבַל יִתְגָּאֶה מִתְגָּאֶה כְּאֶרֶז · שֶׁאִם לֹא יִמַּךְ כְּאֵזוֹב
וְיֵחָשֵׁב כְּתוֹלַעַת · לֹא יִטְהַר בְּאֵזוֹב וּבְשָׁנִי תוֹלַעַת: וְאִם לֹא
יִשְׁפּוֹךְ לֵב כַּמַּיִם · לֹא יִטְהַר בְּזֶרִיקַת מָיִם: וּמַה יִתְגָּאֶה חָצִיר
יָבֵשׁ · נוֹכַח אֵשׁ אוֹכְלָה אֵשׁ: וּמַה יָעוּז צִיץ גֵּאֶה · נוֹכַח אֵל
גֵּאֶה גֵּאֶה: וְהוּא רוֹכֵב שְׁחָקִים בְּגַאֲוָה · גֵּאֶה עַל גֵּאִים · מִתְנַשֵּׂא
עַל נִשָּׂאִים · וּמִתְגָּאֶה כְּאֶרֶז עַל מִתְגָּאִים · וְעָנָו כְּאֵזוֹב עַל
נִדְכָּאִים · וְצָר בְּעוֹלָמוֹ חֲמִשָּׁה מִינֵי גֵּאִים · שׁוֹר בַּבְּהֵמָה ·
אַרְיֵה בַּחַיָּה · נֶשֶׁר בַּמְעוֹפְפִים · אֶרֶז בָּעֵצִים · וְאָדָם בְּכֻלָּם ·
וּמֶלֶךְ מִתְגָּאֶה עַל כֻּלָּם · לָבֵשׁ גֵּאוּת מִכֻּלָּם · הַקָּקֹם בְּכֶם שְׁבִיבֵי
אֵשׁ · אַרְבָּעָה בְּכֶם מַעֲלָה · וְאֶחָד בְּכֶם מַטָּה · כִּי כֶם מַעֲלָה
מְכָוָן בְּנֶגֶד כֶּם מַטָּה · וְכָל אֲשֶׁר יֵשׁ בְּמַעֲלָה יֵשׁ בְּמַטָּה · כְּפָא
מוּל כִּסֵּא · הֵיכָל מוּל הֵיכָל · מִקְדָּשׁ מוּל מִקְדָּשׁ · זְבוּל מוּל
זְבוּל · מִזְבֵּחַ מוּל מִזְבֵּחַ · בָּנִים ׀ מוּל בָּנִים · מַלְאָכִים ׀ מוּל
מַלְאָכִים · מְשָׁרְתִים ׀ מוּל מְשָׁרְתִים · עֲבָדִים ׀ מוּל עֲבָדִים ·
צְבָאוֹת מוּל צְבָאוֹת · כְּרוּבִים ׀ מוּל כְּרוּבִים · אֲלָפִים ׀ מוּל
אֲלָפִים · רְבָבוֹת מוּל רְבָבוֹת · קְדוֹשִׁים ׀ מוּל קְדוֹשִׁים · מַחֲנוֹת
מוּל מַחֲנוֹת · מַעֲרִיצִים ׀ מוּל מַעֲרִיצִים · מַקְדִּישִׁים ׀ מוּל מַקְדִּישִׁים ·
וּקְדֻשָּׁה לְקָדוֹשׁ מְשַׁלְּשִׁים · כְּכָתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר:

---

[6]) Vgl. Shemoth Rabba 33, en 35 einde; zie Pesiktha Bejom Kalloth Moshé en Jalkoet I,370.

יוצר לפרשת החדש.

Deze tot teeken gestelde maand haasttet Gij U boven allen te heiligen en daarin nieuwe hulp te brengen. Zij, die U als hun deel verkiezen, vragen U te heiligen en Gij heiligt hen, o God, vereerd in het heiligdom! Vernieuw dan nu hunne verlossing en verpletter plotseling Uwe vijanden, opdat iedere mond U verheffe en heilige. „Deze maand zij u in al uwe woonplaatsen tot erfdeel in uwe geheele vergadering," [zegt] de Heilige!

Gij zocht deze uit alle maanden en gaaft haar den heiligen [Israël] tot erfdeel om daarin zich te heiligen. Gij bestemdet haar voor de edele vorsten, voor de hoogvereerde Ephrathieten [1]), om daarin steeds te tellen tot dertig [2]). In deze maand brengt Gij ten val de aan slechtheid zich wijdenden en ontfermt U over Uwe heilige kudde in het allerheiligste huis. De herinnering aan Uwen eed tegenover de gezegenden [de aartsvaderen] hebt Gij den gezegenden tot erfdeel gegeven om hen te bevrijden uit de macht der verdrukkers. Gij, Begunstiger van armen en gedrukten, hebt U ontfermd over de vernederden, die U aanhingen. Met verstandige woorden verrichten zij lange gebeden [3]) en storten voor U hun hart uit, U huldigend op den eerste der maand. Mogen dan nu de gemeenten verzameld worden in het door uiterlijk schoon gekroonde [Tsijon] en daar zult Gij hunne smeekingen verhooren! Als zij de heerlijkheid van Uwen naam verheffen, in lied en bede [4]) hun gemoed uitstorten, op het feest, dat het eerste is in de opsomming der opgangsfeesten [5]). Mogen dan vóór U hoog aangeschreven zijn al de spruiten der in legerorde geschaarde stammen, als zij zang en loflied aanheffen. Hoe groot zijn de daden van Hem, die wonderdaden en teekenen verricht, voor de beminde en door Hem beschermde zonen! Zij werden gered uit de macht der Pathroesiem [6]), die hen verdrukten, en werden vereenigd om verheugd te zijn. Hunne haters vertraden zij in de zee en als in de perskuip vertrapten zij hunne hoofden, want op hun Beschermer [7]) vertrouwden zij! Jubelend in vreugde mogen zij zich verblijden in overrijk geluk en onttrokken worden aan alle smarten. De Bevrijder, God der geesten, die verheven is door allen lof [8]), moge het oor neigen tot de smeekingen! Hij doe hunne verdrukkers in de diepste afgrondkuilen vallen, en diep

---

[1]) אפרתים, eig.: *uit Ephrajim afstammend*, v. d. voornaam; zie Pirké R. Eli'ezer 45: elke voorname en vorst, die onder Israël opstond, wordt *Ephrath* genoemd; I Sam. 7,12 van David; I Kon. 11,26 van Jerob'am. Vgl. Roeth Rabba 2 en Wajjikra Rabba 2. — מגלשים, van: שגלשו, Hoogl. 4,1, vgl. Rabba t. p., dat het opvat als: *vormden een heuvel*; dus: zich verheffen. Anderen: een kale plek vormen, dus: *in het oog vallen.*

[2]) Niesan heeft altijd 30 dagen.

[3]) Machz. Romie: מעריכים, verrichten zij gebeden.

ע"ס א"ב
אוֹת זֶה הַחֹדֶשׁ · אַצְתָּ מִכֹּל ו לְקַדֵּשׁ · וּבוֹ יֵשַׁע לְחַדֵּשׁ :
בּוֹחֲרֶיךָ תּוֹבְעִים אוֹתְךָ לְקַדֵּשׁ · וְאַתָּה אֹתָם ו מְקַדֵּשׁ ·
אֵל נֶעֱרָץ בַּקֹּדֶשׁ : גְּאָלָתָם עָתָה תְחַדֵּשׁ · וְשִׁנְאֶיךָ פְּתָאוֹם לְהַדֵּשׁ ·
וְכָל פֶּה יְרוֹמֵם וְיַקְדִּישׁ : ה׳ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם · בְּכָל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם ·
נַחֲלָה בְּכָל קְהַלְכֶם · קָדוֹשׁ : דְּרַשְׁתּוֹ מִכָּל חֳדָשִׁים · וְהִנְחַלְתּוֹ
לִקְדוֹשִׁים · הֱיוֹת בּוֹ מְקֻדָּשִׁים : הִזְמַנְתּוֹ לַשָּׁלִישִׁים · לְאַפְרָתִים ו
מֻגָלָשִׁים · לִמְנוֹת בּוֹ עַד שְׁלִשִׁים : וּבוֹ תַּפִּיל קְדֵשִׁים · וְתַחֲמוֹל
עַל צֹאן קָדָשִׁים · בְּבֵית קֹודֶשׁ הַקָּדָשִׁים : זִכְרוֹן שְׁבוּעַת בְּרוּכִים ·
הִנְחַלְתָּ לִמְבוֹרָכִים · לְהוֹשִׁיעָם ו מִיַּד מַפְרִיכִים : חוֹנֵן דַּלִּים וְדַכִּים ·
חָמַלְתָּ עַל נְמוּכִים · אֲשֶׁר אַחֲרֶיךָ מְשׁוּכִים : טוֹב טַעַם ו מַאֲרִיכִים ·
וּלְפָנֶיךָ לֵב שׁוֹפְכִים · בְּרֹאשׁ יֶרַח מַמְלִיכִים : יְקֻבְּצוּ עָתָה
מַקְהֵלִים · בְּיוֹפִי תֹּואַר מַכְלוּלִים · וְשָׁם תִּשְׁמַע פְּלוּלִים : כְּבוֹד
שִׁמְךָ מְעַלִּים · בְּשִׁיר וּבְתַחַן מְתַפַּלְלִים · בְּחֶשְׁבּוֹן רֹאשׁ רְגָלִים :
לְפָנֶיךָ יְהוּ מְסֻגָּלִים · כָּל גּוֹעֵי דְגָלִים · מְשׁוֹרְרִים וּמְהַלְלִים : מַה
גָּדְלוּ מַעֲשִׂים · לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת וְנִסִּים · לְבָנִים אֲהוּבִים וַעֲמוּסִים :
נֶצְלוּ מִיַּד פַּתְרוּסִים · אֲשֶׁר אֹתָם מְעַשִּׂים · וְרַעֲמָתוּ הֱיוֹת
שָׁשִׂים : שׁוֹנְאֵיהֶם בַּיָּם הוֹרְסִים · וְכַגַּת רָאשֵׁימוֹ רוֹפְסִים · כִּי
בְגוֹחָם הָיוּ חוֹסִים : עוֹלְצֵי בְשִׂמְחוֹת · יָשִׁישׁוּ בְּרוֹב הַצְלָחוֹת ·
וְיִתְמַלְטוּ מִכָּל אֲנָחוֹת : פּוֹדֶה אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת · הַמַּעֲלֶה בְּכָל
שְׁבָחוֹת · יַטֵּה אָזֶן לְשִׂיחוֹת : צוֹרְרֵיהֶם יַפִּיל בְּשׁוּחוֹת · וְנַפְשׁוֹתָם

---

4) Machzor Romie: ובשיח תחן, *met dringende bede,* welke lezing mij juister voorkomt, dan בשיר ובתחן.

5) Niesan is volgens Rosh Hashana 2*a* de eerste maand voor de feestenberekening, zoodat, als sprake is van de drie opgangsfeesten, men met het in Niesan invallende Paaschfeest begint.

6) Een der uit Mitsrajim, den zoon van Cham, voortgekomen Egyptische stammen (Gen. 10,14.)

7) בגוחם, eig.: op Hem, die hen uit den moederschoot deed te voorschijn treden.

8) Machzor Romie: מכל שבחות, die verheven is *boven* allen lof, waarschijnlijk juister.

gebogen worde hun gemoed, als zij door allerlei rampen zijn getuchtigd! De Heilige, die liefde koestert tot [1]) de kudden en gedenkt het verbond met de machtigen [de stamvaderen], die vóór Zijn aangezicht in reinheid hun leven volbrachten, — Hij schepte behagen in de uitverkoren zonen, zoodat zij aan alle zijden en elken kant door Hem beschermd werden. Hij waakte over hen in den „beschermingsnacht" [2]) en doodde ter wille van hen de eerstgeborenen en voerde hen uit, na hen tot vrijheid verlost te hebben. Wend U dan tot [Israël, dat spreekt:] „Ik slaap" [3]), en red het uit de macht van het wellustige Babel, in de eerste der maanden van het jaar, o Heilige!

Indien het Nieuwemaansfeest met Shabbath Hachodesh samenvalt, wordt de Ofan *van het Nieuwemaansfeest gezegd; zie blz. 73.*

זולת.

Gij, o God, die wonderen doet, hebt om hunnentwille eerbiedwekkende daden verricht; Gij hebt U met tienduizend scharen geopenbaard om hunne onder banieren geschaarden uit wederwaardigheden uit te voeren. Zij zijn door U als jonge arenden gedragen, terwijl zij het in hun troggen bereide deeg droegen; zij waren vol van rijke gaven en aanschouwden Uwe genade met eigen oogen. De Algoede kroonde hen met den eerenaam: „kinderen", daar Hij de vrucht hunner handelingen kende; Hij leidde hen hun geheelen weg, boven allen verhief Hij hen, Hij vervulde al hunne wenschen; terwijl Hij die hun ongeluk beraamden, ten val bracht, spijzigde Hij hen met overvloedig Manna, en maakte hen verheven boven elke natie. Zij sperden hun mond open, liederen zingend, zij prezen de rechtvaardigheid van den Gevreesde en Eerbiedwekkende, met stemmen van dank en zangen zongen zij jubelliederen ter eere van den geëerden en eerbiedwekkenden Naam; om Zijn lof te doen klinken in vreeze, omgordden allen zich met kracht, om te verhalen het klieven der Schelfzee en te verheffen het dooden der eerstgeborenen.

קרובות.

De Voorlezer herhaalt de eerste lofzegging van Shemoné 'Esré tot Oemagén *en vervolgt dan:*

Volgens de instelling van wijzen en verstandigen en de leering van de kennis der deskundigen wil ik mijn mond openen in lied en lofzangen, om te danken en te loven voor het aangezicht van Hem, die in de hemelwoningen troont!

---

[1]) Naar Machz. Romie lees ik: רָצָה .... enz. זָכַר עֲרִיס חוּשָׁק קדוש.

תְּהִיֶּינָה שָׁחוֹת · בְּכָל רַע מוּכָחוֹת : קָדוֹשׁ חשֵׁק עֲדָרִים ·
זָכַר בְּרִית אַבִּירִים · אֲשֶׁר לְפָנָיו הָיוּ בְרוּרִים : רָצָה בָּנִים
מוּבְחָרִים · בְּכָל צַד וַעֲבָרִים · לְפָנָיו הָיוֹת מְשֻׁמָּרִים : שָׁקַד
עֲלֵיהֶם בְּלֵיל שִׁמֻּרִים · וְקָטַל ו לְמַעֲנָם בְּכוֹרִים · וְהוֹצִיאָם בִּפְרוּת
מוּדָּרִים : חיז תֵּפֶן בַּאֲנִי יְשֵׁנָה · וְתַצִּילֶנָּה מֵעֲדִינָה · בָּרִאשׁוֹן
לְחָרְשֵׁי הַשָּׁנָה · קָדוֹשׁ : הכל יודוך

וב״ח אומרין **אופן** של ר״ת.

זולת מיוסד ע״ס א״ב

אֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת · בְּעִבּוּרָם עָשִׂיתָ נוֹרָאוֹת · גָּלִיתָ בִּרְבָבֵי
צְבָאוֹת · דְּגָלֶיהָ לְהוֹצִיא מִתְּלָאוֹת · הֵם כַּנִּשָּׂרִים נְשׂוּאוֹת ·
וּמְשָׁאֲרוֹתָם נוֹשְׂאוֹת · זֶבֶד טוֹב מְלֵאוֹת · חֶסֶד בְּעֵינֵיהֶם רוֹאוֹת :
טוֹב בָּנִים כִּלָּם · יוֹדֵעַ פִּרְי מַעֲלָלָם · כָּל הַדֶּרֶךְ נִהֲלָם · לִפְנֵי
כֹּל הִתְלִילָם · מִלֵּא כָּל מִשְׁאֲלָם · נוֹאֲמֵי רָעָתָם הִפִּילָם · שׂוֹבַע
מָן הֶאֱכִילָם · עַל כָּל אוֹם עִלָּם : פָּצוּ פֶה בְּשִׁירָה · צִדְקוּ
לְאָיוֹם וְנוֹרָא · קוֹל תּוֹדָה וְזִמְרָה · רִנְּנוּ לְשׁוֹרֵרָה · שֵׁם הַנִּכְבָּד
וְהַנּוֹרָא · שִׁבְחוּ לְהָעִיד בְּמוֹרָא · תָּקְפּוֹ כֻּלָּם לְהִתְאַזֵּרָה · תַּנּוֹת
קְרִיעַת יַם סוּף וּמַכַּת בְּכוֹרִים לְהַגִּבִּירָה : עזרת

הש״ץ חוזר התפלה **ברוך אתה** עד ומגן

קרובות

מִפּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים · וּמִלֶּמֶד ו דַּעַת מְבִינִים · אֶפְתְּחָה פִּי
בְּשִׁיר וּרְנָנִים · לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים :

---

2) Den nacht van den 15 Niesan, Ex. 12,42.

3) Hoogl. 5,2, zie Pesiktha Hachodesh, pag. 46*b*, waar deze woorden o. a. verklaard worden: *Ik slaap* in twijfel omtrent de verlossing, *maar mijn Hart*, God, *waakt*, om mij te verlossen. Vgl. Zohar, Emor, pag. 95*a*, waar het uitdrukkelijk met de Egyptische slavernij en de verlossing daaruit in verband gebracht wordt.

Toen het aanbreken van den tijd der liefde [1]) genaderd was, werd Poet [2]) door één en tien plagen [3]) geteisterd; toen het voor Gods troon naderen van de bede der in Machpéla rustenden bereikt was, sloeg Hij 190 jaar over [4]) en vond „deze" [Israël] verademing. Hij, de gazelle [5]), zag uit van uit de venstertralies en legde een heelend verband door bloedvermenging [6]); den tijd sloeg Hij over om groote daden te volbrengen, nieuwe en oude plichten [7]) te vermeerderen. Hij vloog aan en zweefde neder en veranderde de tijdsbepaling; Hij ontwaakte, als had Hij geslapen, en werd wakker als uit den slaap; vol verlangen klopte Hij op de deur der slapende [8]) om haar op te zoeken in de eerste der maanden van 't jaar!

Ook mij zult Gij eens beschutten met overschrijding en bescherming, als Gij den Lebanon-tempelberg [9]) weer beschermt met het schild van Jinnon [10])! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, Schild van Abraham.

De Voorlezer draagt de tweede lofzegging voor tot Lehachajoth Méthiem.

Hun, die op zich droegen het vermoeiende juk van het Egyptische kalf [11]), zeidet Gij uit hun leed een teeken van redding te toonen; hun schreien verhaastte den voor wonderen bestemden tijd en de vierhonderd werden bespoedigd [12]) tot tweehonderd en tien! Het lam, in de struiken verward bij de offerande van den „rots" [13]), diens aandenken werd vastgehouden en in herinnering bewaard; zoodat hij, als de door God gedragenen zouden komen in tijd van verdrukking, hun tot offer-geschenk bewaard zou blijven [14]). Om een wonder te doen in tegenwoordigheid der vaderen, sprak Hij, het van af den tiende met touwen te binden [15]); om daardoor het doorwaden van den Jordaan in teekens te verkondigen [16]), diende het uitzien naar een lam voor ieder vadershuis.

---

[1]) Ez. 16,8: beeld, waarin Israël en zijne verlossing uit Egypte wordt vergeleken met de verzorging en opvoeding van een klein meisje. „Toen gij huwbaar werdt en de tijd der liefde naderde", d. i. toen God u der verlossing waardig keurde.

[2]) Een der Chamitische stammen (Gen. 10,6).

[3]) Één aan de zee en tien in Egypte; v. a. tien, waarvan één, מכת בכורות, tegen de negen anderen opweegt.

[4]) Terwijl God bij het „verbond tusschen de stukken" Abrahams nakomelingen een verblijf in Egypte van 400 jaren had voorspeld (Gen. 15,13), verloste Hij hen na een werkelijk verblijf van 210 jaar (naar de getalwaarde van רדו, Gen. 32,2). Hij verhaastte den bepaalden tijd (zie Pesiktha Hachodesh 47*a* naar aanleiding van Hoogl. 2,8: מדלג על ההרים) met 190 jaar = de getalwaarde van פעם (80 + 70 + 40) en קץ.

[5]) God, Hoogl. 2,9. Zie Pesiktha Hachodesh 49*a*.

[6]) דם תבושה is een mengsel van allerlei van een lijk afkomstige stoffen met bloed. תבס תעבות is dus het mengsel van bloed van de besnijdenis, waaraan Israël zich juist had onderworpen, en van het Paaschoffer, dat zij op den dag vóór den uittocht hadden geslacht. Zoo verklaart Midrash de woorden: ואראך מתבוססת בדמיך ואמר לך בדמיך חיי, *„en Ik zag u, wentelend in*

אַרְתִּית עֵת דּוֹדִים כְּגֶעָה · בְּאַרַח וְעֶשֶׂר פּוּט נְגֶעָה · גְּיִשַׁת
צָקוֹן מַכְפֵּל כְּפָגֶעָה · דְּלֵג פֶּעַם וְוֹאת רָגֶעָה : הְשִׁגְיַח
עָוֹפֶר מֶחֱרַךְ אֲרֻבּוֹת · וְחִתֵּל אֶרֶךְ בְּתֶבֶס תַּעֲרוּבוֹת · זְמַן קָפַץ
עֲשׂוֹת רַבּוֹת · חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים לְהַרְבּוֹת : טָם וַיֵּדַע וְעָדָן
שְׁנָה · יָקַץ כְּיָשֵׁן וְעֵר כְּמִשְׁנָה · חין כָּסַף וְדָפַק כְּפִתְחֵי יְשֵׁנָה ·
לְחַפְּשָׂה בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה :
לִי עוֹד תִּגְנוֹן · בְּפִסְוֹחַ וְגָנוֹן · חין בְּגוֹנָנְךָ לְבָנוֹן · כְּמָגִנַּת
יְנוֹן · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם :
אתה גבור עד להחיות מתים :
מְרִימֵי עוֹל עֶגְלָה לְהַלְאוֹת · מְכָאֵב הַגִּתָּה לְהַרְאוֹת אוֹת ·
נְאָקָה הֵחִישָׁה קֵץ הַפְּלָאוֹת · נִחֲצוּ לְמָאתַיִם וַעֲשֹׂר
אַרְבַּע מֵאוֹת : שֵׂה הַמְסֻכָּךְ לְעֵקֶד צוּר · סַיִם זִכְרוֹ בְּפֶקֶד נָצוּר ·
עֲמוּסִים כְּאָתְיוּ לְעֵת בְּצוּר · עֲדִימוּ לְשֵׁי יְהֵא עָצוּר : פְּלֵא
עֲשׂוֹת נֶגֶד אָבוֹת · פֵּץ מִבֶּעְשׂוֹר לְאָסְרוֹ בֶּעָבוֹת · חין צְלִיחַת
יַרְדֵּן בּוֹ לְהַתְוֹוֹת · צְפִית שֵׂה לְבֵית אָבוֹת :

---

uwe beide *bloed*soorten, *toen zeide Ik tot u*: *leef door* deze *uwe* twee *bloed*-stortingen (Ez. 16,6). (Pesiktha ויהי בחצי הלילה pag. 63*a*).

7) Hoogl. 7,14. In 'Eroebien 21*b* en Ber. Rabb. 72 worden deze woorden verklaard te doelen op de Israël voorgeschreven Godsdienstplichten. Zie ook Jalkoet t. p.

8) Hoogl. 5,2; vgl. Pesiktha, Hachodesh pag. 46. Thanchoema Bo.

9) Siphré Deut. 3,25; vgl. I Kon. 7,2.

10) Ps. 72,17, door Midrash als naam van den Messias verklaard. Zie Jalkoet t. p.

11) Jer. 46,20. — Anderen: zij, die het juk oplegden om het kalf, Israël, (met het oog op Hoshéa' 10,11, waar Efrajim עגלה genoemd wordt) te vermoeien.

12) נֶחֱצוּ, van de uitdrukking: נחוץ ... הדבר, *was dringend*; (I Sam. 21,9) van חצה, verdeelen, zooals ARNHEIM vertaalt: *tot op de helft verkort*, moest het נֶחֱצוּ luiden.

13) Abraham, met het oog op het vers Jes. 51,1: הביטו אל צור חצבתם.

14) Het Paasch-*lam* was eene herinnering aan het door Abraham in plaats van zijn zoon geslachte stuk *kleinvee*.

15) Den 10den Niesan moest het Paaschlam gekocht en tot den 14den bewaard blijven, om dan te worden geslacht.

16) De overtocht over den Jordaan onder Jehoshoea' had ook op den 10den Niesan plaats.

Mogen wij nog eenmaal naar U luisteren en scheppen uit de bronnen der hulpe; breng terug de blijdschap over Uwe hulp en laat ons waardig gekeurd worden den herlevingsregen! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die de dooden doet herleven.

Het nemen en op het altaar brengen van den gebondene [Izak], bleef in herinnering; het middendoorsnijden in de stukken [1]) door den ijverigen Abraham, diende om de kolen van Loed [2]) in gloed te zetten. Toen het fluisterend gebed der in het stof slapenden Hem aangenaam was, en het vermengde bloed dooreenstroomde [3]), verhaastte en bespoedigde Hij den bepaalden tijd om den oorlog op te wekken tegen het Egyptische zeegedrocht [4]). Het bericht omtrent het naar berekening koopen der paaschlammeren, die de gespaarden bijeenbrachten, — dat vernietigde de Kasloechiem [3]), om hen in brand te steken als afgehouwen doornen. De afgoden zouden in hun nietigheid toonen zij, die in weinige mannen geteld zijn; opdat de verheerlijking van den machtigen Koning niet zou verminderd worden, werd hun aangewezen zich te laten meetellen in de woorden: „indien het huis te klein mocht zijn" [5]).

Deze maand moet door u worden in acht genomen naar het besluit der op den Moria-berg vergaderden; en met hen besluit dan God [6]), om de drie teekens in deze maand in acht te nemen [7]).

Deze maand werd bij hare maansvernieuwing uitgezocht en God heiligde haar door teeken en wonder; de geliefden, Zijn heilig volk, redde Zijne rechterhand en Zijn heilige arm!

De voetbank Gods [de tempel], die verbrijzelde de man van het linzenkooksel ['Esau, Edom], moge op dezen dag opnieuw in rijkdom worden opgericht; dan zullen wij geschenken brengen in het heiligdom in de eerste maand op den eerste der maand!

De Eeuwige zal koning zijn in eeuwigheid; Uw God, o Tsion! door alle geslachten, — Halleloe-jah! En Gij, Heilige! troont op den lof van Israël! o Almachtige!

Veel hebt Gij gedaan en berekend en geteld, hebt goedgevonden [8]) Uwe werken te volbrengen naar den maanomloop; hebt haar het schoone lot beschoren tot teekenen en feestbepalingen te dienen; hebt haar als heerlijke bestemming aangewezen [9]), het uitgangspunt te zijn voor kringloop en cyclus [10]).

---

[1]) Bij het „verbond tusschen de stukken" Gen. 15,10.
[2]) Een der stammen van Egypte, Gen. 10,13.
[3]) Zie pag. 115, noot 6. [4]) Ez. 29,3.
[5]) Ex. 12,4. Bij het genieten van het Paaschlam werden Hallel-liederen gezongen. Om dit nu in talrijke gezelschappen te doen, werden kleinere gezinnen bijeengevoegd en bereidden voor gezamenlijke rekening één lam. De dichter zinspeelt tevens op de uitdrukking: ברוב עם הדרת מלך.
[6]) Pesiktha Hachodesh 53*b*, Jeroesh. Rosh Hash. 1,3 wordt uit de woorden: החדש הזה לכם afgeleid, dat naar de bestemming door het Synhedrion, dat op den tempelberg zetelde, de feesten ook in den Hemel bepaald worden.

לְךָ עוֹד נַקְשִׁיבָה · מִמַּעֲיְנֵי הַיְשׁוּעָה נִשְׁאָבָה · חזן שְׁשׂוֹן
יִשְׂעֲךָ לָנוּ הָשִׁיבָה · וּבְתַחַת גָּשֶׁם נֶחְשֶׁבָה · בָּרוּךְ
אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

קִיחַת עֲלַיִת עֵקֶד · הִיא נִצְבָה בְּפֶקֶד · תְּוִיכַת בִּתְרֵי שֵׁקֶד ·
רִשְׁפֵּי לוּד לְיֵקֶד : רַחַשׁ יְשֵׁנִים בְּעָרֵב · דַּם תְּבוּסָה
בְּעוֹרֵב · קֵץ חָשׁ וְקָרֵב · לְעוֹרֵר בְּתַנִּין קָרֵב : שֶׁמַע מִכְסַת
פְּסָחִים · אֲשֶׁר כַּסּוּ פְּסוּחִים · הִיא צִמְתָה כַּסְלוּחִים · לְהַצִּיתָם
בְּקוֹצִים כְּסוּחִים : תְּרָפִים כְּרֵי לַמְעָט · מְנוּיֵי מְרֵי מְעָט ·
חזן תְּוֹלֶף הַדְּרַת מֶלֶךְ מִלְהַמְעָט · הָרְשַׁם לְהַמָּנוֹת בְּוֹאם יִמְעָט :
הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם לְשִׁמּוּר · בְּסֵכֶם אֲסוּפֵי הַר מוֹר · חזן וְאַתֶּם
אֵל יִגְמוֹר · שְׁלֹשֶׁת אֹתוֹת בּוֹ לְשִׁמּוּר :

הוֹרַשׁ זֶה חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ · לְאוֹת וּלְמוֹפֵת קִדְּשׁוֹ · חזן יְדִידֵי
עַם קְרוֹשׁוֹ · הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ :
הָדוֹם ו מִגֵּר נְזִיד עֲדֵשׁ · כְּהַיּוֹם הַזֶּה יְחֻדַּשׁ בְּגֹדֶשׁ · חזן וְנוֹבִיל
שַׁי בַּקֶּדֶשׁ · בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ :
יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ :
וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא :

רַבּוֹת עָשִׂיתָ וְחִשַּׁבְתָּ וְסָפַרְתָּ · מִפְּעֻלוֹתֶיךָ פְּעוֹל בְּסַהַר סָבַרְתָּ ·
לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים חֻבְּלוּ שִׁפְרָתָ · לְתִקּוּפוֹת וּמַחֲזוֹרוֹת

---

7) Volgens ARNHEIM: met het oog op Joël 2,23: om in de eerste maand מורה, גשם en מלקוש te geven; anderen: *Zoo Israël de drie teekenen inacht neemt*, met het oog op Synhedrien 11*b*: wegens drie redenen voegt men aan het jaar eene schrikkelmaand toe: wegens het nog niet rijp zijn der aren, het nog niet invallen der lente en wegens de boomvruchten, die anders tegen het Wekenfeest niet rijp zouden zijn.

8) Met ARNHEIM lees ik: בְּסַהַר סָבַרְתָּ ... וְסָפַרְתָּ. חשבת. BEER leest het eerste keer: וְסָפַרְתָּ, het tweede סָפַרְתָּ, naar ik meen zonder goeden zin.

9) צפרת, een werkw. van צפירת, kroon, sieraad (Jes. 28,5).

10) תקופות, hier natuurlijk niet: *de vier jaargetijden*, die zich naar de zon regelen, maar: *den omloop der maan*, in 29 dagen, 12 uren en $^{793}/_{1080}$ uur; een *cyclus*, מחזור, telt 19 jaar (zie Jotseroth pag. 72, noot 1).

Gij hebt haar tijd bepaald na 2448 jaar [1]) en negenhonderd schrikkelmaanden voegdet Gij tot dien tijd in [2]). En dezen dag leerdet Gij het volk, dat Gij hadt uitverkoren; daarom hebt Gij deze maand boven elke maand verheven, onderzocht Gij haar telling, vorschtet hare bepaling na, deedt Gij haren watervloed opwellen, aanschouwdet hare wonderen, hebt haar feest hooge waarde toegekend en wordt Gij daarin geëerd en verheerlijkt,

Levende en Eeuwig bestaande, Eerbiedwekkende, Alverhevene en Heilige!

De vader aller zieners [Mozes] bad bij die verschijning, toen hem gezegd werd: „Aanschouw de gestalte dezer maansvernieuwing" [3]). [Hij bad namelijk] te mogen begrijpen de vastgestelde periode voor haren nieuwen omloop [4]) van zijn begin af, en den duur harer volheid tot zijn einde. God voegde Zich bij hem om haar hem te toonen; doch hij herkende haar uitzicht niet, totdat God hem haar met den vinger aanwees, — toen eerst begreep hij en zag haar. Haar schijnen, zes uur na hare wedergeboorte, doet hare gestalte duidelijk zichtbaar worden [5]); minder dan zes uren oud, is zij voor elk oog verborgen. Die haar verklaarden gezien te hebben, moest men aan een kruisverhoor onderwerpen; de getuigen moesten nauwkeurig ondervraagd worden; die naar waarheid mededeeling daaromtrent doen, eerde men; wie trachtten te bedriegen, moest men straffen [6]). Bij de maat gaf Hij hem aan, hoe hij hare dikte moest schatten; al ware het slechts een enkel haartje [7]), moesten [de leden der rechtbank], die in de poort zitten, [de getuigen] aannemen [8]). Hij schonk hem kennis en inzicht om het brave volk te onderrichten, te leeren de met verstand begaafden de verordeningen betreffende de maan. Om de feesten vast te stellen, de tijden te berekenen; hoe het te regelen met schrikkeljaren,

---

[1]) Dit is het jaar van den uittocht uit Egypte, waarin de afdeeling החדש הזה en het voorschrift aangaande de kalender-regeling gegeven werden.

[2]) In een cyclus van 19 jaar zijn 7 schrikkeljaren, dus in 2448 jaar: $^{2448}/_{19} \times 7 = 901$ schrikkeljaren, terwijl het jaar 2451 weer schrikkeljaar zou zijn. De dichter noemt echter het ronde getal: 900. — Vgl. Pesiktha, Hachodesh pag. 43*b*.

[3]) Mechiltha, 130,1; Pesiktha Hachodesh 54*b*; Thanchoema, Shemienie; Menachoth 29*a*. *Deze maansvernieuwing zij u de eerste*, het voorbeeld *voor elke nieuwe maan* (Ex. 12,2), dit leert ons, dat God hem de gestalte der nieuwe maan als het ware met den vinger aanwees. Het is één der drie zaken, die volgens Midrash, Mozes niet eer duidelijk werden, voordat God ze hem zelve had getoond.

[4]) מולד is het oogenblik, waarop de maan haren omloop opnieuw begint, telkens na 29 dagen, 12 uur en $^{793}/_{1080}$ deelen.

[5]) Zie Pesiktha t. a. p.: de nieuwe maan, die niet vóór 12 uur des middags invalt, kan den daaropvolgenden avond niet worden waargenomen. Zie BUBER's aanteekening d. t. p. In het begin der maand gaat de maan reeds in den vooravond op; zijn nu sinds den Molad nog geene zes uren verloopen, dan is de maansikkel nog te klein om voor het bloote oog

קִצּוּ צָפַרְתָּ · לְאַלְפַּיִם וְאַרְבַּע מֵאוֹת וְאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה זְמַנּוּ בֵּאַרְתָּ · וּבְתִשַּׁע מֵאוֹת עִבּוּרִים עָדָיו עִבַּרְתָּ · וְהַיּוֹם הוֹרִיתָ לָעָם אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ · לָכֵן עַל כָּל חֹדֶשׁ חָדְשׁוֹ הִגְבַּרְתָּ · סִפְּרוּ בְקַרְתָּ · קִצְּבוּ חָקַרְתָּ · נִזְלוּ הֵקַרְתָּ · פִּלְּאוּ סָקַרְתָּ · מוֹעֲדוֹ יִקַּרְתָּ · וּבוֹ יָקַרְתָּ וְנִתְיַקַּרְתָּ ·

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וְרָם וְקָדוֹשׁ :

ראשי ההרחות אלעזר בירבי קליר.

*אֲבִי כָּל חוֹזֶה · חָל בּוֹ בַּמַּחֲזֶה · כְּנֶאֱמַר לוֹ חֲזֵה · תַּבְנִית הַחֹדֶשׁ הַזֶּה : *לְהָבִין קֶצֶב מוֹלַדְתּוֹ · מִתְּחִלָּתוֹ · וְאֵרֵךְ מְלֵאָתוֹ · עַד תַּכְלִיתוֹ : *עֵמֶת לְהַרְאֹתוֹ · וְלֹא הִכִּיר מַרְאֵהוּ · עַד בְּאֶצְבַּע הֵרְאֵהוּ · אָז בָּן וְרָאֵהוּ : *זֹהַר לְשָׁעוֹת שֵׁשׁ · תָּאֳרוֹ לְהִתְאַשֵּׁשׁ · פָּחוֹת מִשֵּׁשׁ · כָּל עַיִן יְעַשֵּׁשׁ : *רָאָיו לְבַקֵּר · עֲדָיו לְחַקֵּר · מַאֲמִירָיו לְיַקֵּר · מְמִירָיו לְעַקֵּר : *בְּמֻדָּד לוֹ שִׁעֵר · עָבְיוֹ אֵיךְ לְשַׁעֵר · עַד שְׁטִיפַת שַׁעַר · יַקְבִּילוּ יִשְׁבֵי שָׁעַר : *יְדֵעוֹ תְּבוּנָה · לְחַוּוֹת לְאוֹם נְכוֹנָה · לְהוֹרוֹת לִידְעֵי בִּינָה · עֶרֶךְ לְבָנָה : *רְגָלִים לְיַשֵּׁב · זְמַנִּים לְחַשֵּׁב · בְּעִבּוּר אֵיךְ לְיַשֵּׁב · וְסוֹד

---

zichtbaar te zijn. — Zulke op ervaring en nauwkeurige waarneming gegronde astronomische regels dienden onzen Wijzen ter controleering van de verklaringen der getuigen, die beweerden de nieuwe maan te hebben gezien. Men wist dus door berekening, wanneer de Molad inviel, doch moest met de vaststelling van den nieuwemaansdag wachten, tot getuigen verklaard hadden de maan te hebben gezien. Die getuigen nu werden aan een gestreng verhoor onderworpen om de juistheid hunner verklaring boven elken twijfel vast te stellen (Rosh Hashana 20,23 en 24).

6) Rosh Hashana 23*b*: Op een binnenplein te Jerusalem richtte men groote maaltijden aan voor de getuigen, om hen ook voor volgende keeren aan te sporen getuigenis te komen afleggen. — מאמיריו: *die haar*, de maandheiliging, *uitspreken* naar waarheid; het woord is gebezigd als woordspeling met: ממיריו, *die haar veranderen*, onware mededeelingen doen.

7) שטיפת שער. Thanchoema, Thazria' en Wajjikra Rabba 15,3 komt naar aanleiding van Job 38,25 voor, dat in het Arabisch of in eene andere taal שטף synoniem is met שַׁעַר.

8) Indien de verklaringen der getuigen in zooverre juist blijken, dat de mogelijkheid bestaat, dat de maan ook maar ter breedte van een haardikte gezien kan zijn, moet men ze aannemen.

naar welke redenen men te luisteren had [1]). Vóór Zijn aangezicht stonden de heilige machtige engelen om getuigenis af te leggen aangaande de nieuwe maan; en God zelf omhulde Zich [als Rechter met een van schouwdraden voorzien kleed] in Zijn hemelsch heiligdom, gelijk [de aardsche rechters] als zij de nieuwe maand ingewijd verklaren [2]). God ondervroeg hen voor Mozes' oogen en controleerde hun getuigenis scherp door Zijne vragen; en allen riepen in Zijn hemelsch verblijf: „gewijd is de maand op haar tijd!" De tijd harer vernieuwing viel juist in op den vierden dag der week tegen den middag [3]); doch niet vóór dertig omloopsdagen was zij zichtbaar op de straten. Nu was de Godsgezant moedeloos en bevreesd, en was voornemens van uur tot uur een dag te tellen [4]); doch de Rots zeide hem — en hij verheugde zich ermede —: van avond tot avond één dag te tellen [5]). De vernieuwing van den omloop volgens zon en maan vielen op dien dag juist samen [6]) en als bij het begin hunner schepping bevonden zij zich voor hetzelfde hemelvenster. De vrienden bevestigden het, zooals hun de overlevering was gegeven, te berekenen, de maanden door toevoeging van een dag vol te maken, of de nieuwe maand dadelijk [op den dertigsten dag] te heiligen naar de berekeningen, die zij gevonden hadden.

o God! tot in eeuwigheid zult Gij verheerlijkt en tot in eeuwigheid als heilig geprezen worden en tot in alle eeuwigheid zult Gij regeeren en boven alles verheven zijn, Gij, God, Koning, eerbiedwekkend, alverheven en heilig, want Gij zijt immers de Koning aller koningen, Wiens koningschap eeuwig duurt! Verkondigt dan Zijne wonderen,

---

[1]) Zie pag. 116, noot 7.

[2]) Pesiktha Hachodesh 55*a*: God hulde zich in het Tallieth en plaatste Mozes aan deze en Aharon aan gene zijde. Nu riep Hij Gabriël en Miechaël en liet hen als getuigen hunne verklaringen aangaande de maan afleggen en ondervraagde hen, gelijk dat in de Mishna (Rosh Hashana 23*b*) wordt beschreven. Eindelijk sprak Hij tot Mozes en Aharon: zoo zullen ook Mijne zonen de maanwijding uitspreken; nl. door een geleerde, (zoo mogelijk den patriarch), op getuigenverklaring en in het Tallieth gehuld.

[3]) Woensdagmiddag even vóór 12 uur, zoodat de maan eerst zichtbaar werd Woensdagavond na zonsondergang. Donderdag was dus de 1ste Niesan. — Adar van het jaar van den uittocht uit Egypte had dus 30 dagen. Dit is de zin van het volgende. מוֹרָצוֹת beteekent: *omloop*, periode; hier: *dag*. — De opvatting: *eerst dertig uren later werd zij zichtbaar*, gaat uit van de meening, dat Woensdag ten 12 ure 's middags de Molad zou geweest zijn; dertig uren later werd de maan zichtbaar, dat is dus Donderdag bij het vallen van den avond; dan zou echter niet Donderdag, maar Vrijdag 1 Niesan geweest zijn, wat in strijd is met de traditie, dat de uittocht op Donderdag zou hebben plaats gehad.

[4]) Hij dacht, met den middag te moeten beginnen Niesan te rekenen en, van uur tot uur rekenende, de dagen te moeten tellen. Dan zou dus

מָה לְהַקְשִׁיב : בְּפָנָיו צָנוּ אֵילֵי קֶדֶשׁ · לְהָעִיד עֵדוּת חֹדֶשׁ · וְאֵל
נִתְעַטֵּף בְּקֶדֶשׁ · כְּמַקְדִּישֵׁי חֹדֶשׁ : יָהּ בְּרָכָם לְעֵינוֹ · וְעֵדוּתָם
דָּקְדֵּק בְּמַעֲנוֹ · וְהַכֹּל צָוְחוּ בְּמֵעוֹנוֹ · מְקַדֵּשׁ הַחֹדֶשׁ בְּזִמְנוֹ :
כֵּן מוֹלָדוֹ חָל · לְהַקְצוֹת · בְּיוֹם רְבִיעִי בֶּחָצוֹת · וְעַד שְׁלִשִׁים ·
מְרוּצוֹת · לֹא נִכַּר בַּחוּצוֹת : לָאָה צִיר וּפָחַד · וְתַר מֵעֵת לְעֵת
סְפוֹר אֶחָד · וְצוּר פָּץ לוֹ וַיְחַד · מֵעֶרֶב עַד עֶרֶב מְנוֹת אֶחָד :
יַלְדוּת חֶרֶס וְסָהַר בּוֹ בַיּוֹם חֶשְׁבּוֹן מְצוֹ · וּבְתַחֲלַת בְּרִיָתָם בְּחַלּוֹן
אֶחָד נִמְצָאוּ · רֶעִים כְּנִתַּן־לָמוֹ מַפּוֹרֶת אֲמְצוֹ · לְחַשֵּׁב לְעַבֵּר
וּלְקַדֵּשׁ סְפוֹרוֹת כְּמָצָאוּ :

ח׳ אֵל נָא לְעוֹלָם תּוֹעֲרֵץ · וּלְעוֹלָם תִּקְדָּשׁ · וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים ·
תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא · הָאֵל מֶלֶךְ · נוֹרָא מָרוֹם וְקָדוֹשׁ · כִּי
אַתָּה הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים · מַלְכוּתוֹ נֶצַח · נוֹרְאוֹתָיו שִׂיחוּ ·

---

de eerste Niesan van Woensdagmiddag tot Donderdagmiddag moeten gerekend zijn, enz.

[5]) Met het begin van den avond, d. i. naar Rabbijnsche opvatting den nieuwen dag, begint de maand, — niet in het midden van een etmaal; dus is Woensdagavond eerst de nieuwe maand ingetreden, Donderdag is Rosh Chodesh.

[6]) Zooals wij reeds vroeger zagen, wordt het zonnejaar in vier jaargetijden, ieder van drie maanden, verdeeld. Naast de maanden volgens den מולד הלבנה, omloop der maan, staan dus maanden לתקופה, naar dien der zon. In het jaar van den uittocht uit Egypte nu viel de intrede van de maand לתקופה Woensdagavond kort na zonsondergang. Op dienzelfden avond was, zooals wij gezien hebben, de nieuwe maan zichtbaar en dus viel de intrede der maand volgens den maanomloop met dien volgens den zonnecyclus samen. — Hier met BEER en ARNHEIM te denken aan de תקופת החמה, den om de 28 jaren opnieuw beginnenden zonnecyclus, gaat reeds daarom niet, omdat het jaar 2448 het 12de van den 88sten zoodanigen cyclus is. In dit jaar was dus geene תקופת החמה; bovendien valt deze nooit op Woensdag-, maar steeds op Dinsdagavond, zoodat de lofzegging Woensdagochtend wordt uitgesproken (Berachoth 59*b*). Zie Pesiktha t. a. p. In Pesiktha Rabbathie Hachodesh N⁰. 21 staat overigens duidelijk, dat *de* Thekoepha, dat is de intrede van het nieuwe jaargetijde, viel in het begin van den nacht van Woensdag op Donderdag; de Molad der maan Woensdagmiddag 12 uur precies; zoo begonnen dus *de maand naar den maanomloop en de maand naar de Thekoepha* beiden in den avond, nl. van Woensdag op Donderdag. — ילדות = מולד. Volgens Joechasien, s. v. Moses, was de Molad Dinsdagnacht 2 uur $41^1/_9$ minuut. Dan zou בחצות moeten beteekenen: *middernacht*; overigens blijft de zaak dezelfde.

verhaalt van Zijne macht, roemt Hem, gij, Zijne scharen, heiligt Hem, verheft Hem; in luiden jubel, in zang en lof prijst de macht Zijner roemrijke heerlijkheid!

De eerste is zij u, dat ten uwen behoeve overschrijde en in uw midden geheiligd worde — de Heilige!

Voor u is zij de eerste, gij, die als de oogappel wordt beschermd, opdat gij huldigt God, den Eerste en den Laatste, den Heilige!

De Heer heeft van af de oudheid deze tot eerste in den rij aangewezen; doch heeft de kennis ervan niet geopenbaard in het boek van de geboorte der oudheid [1]); Hij heeft het „*U*" het eerst bekend gemaakt om u er in te verdiepen [2]). Er wordt geëischt, dat in deze maand dag en nacht gelijk zijn [3]); dit bleef verborgen voor elk volk en elke natie en werd niet overgeleverd aan den eersten mensch. In die maand werd haar [Sara] de tijd der „wellust" geboodschapt [4]), en op den bestemden tijd bloeide [uit Sara's schoot] Izak, die met touwen [op het altaar] gebonden werd; daarom werden ook hare kinderen daarin door een heilsboodschap verblijd. De maand, die Hij den vroegeren geslachten niet had geopenbaard, bewaard om te verbergen nieuwe wonderen evenals oude [5]), zij werd geplaatst aan het hoofd der nieuwjaarsdagen [6]). Zij bepaalt de feesten voor de onder banieren geschaarden; de „oogen der gemeente" [het Synhedrion] [7]) kwamen bijeen, en zonden boden uit [8]); zij dient tot uitgangspunt der telling van de regeeringsjaren der koningen en van den rij der opgangsfeesten [9]). — Men voegt eene schrikkelmaand in om haar op haar tijd te houden; boomenbloei, arenrijpheid en lentebegin — daardoor bepaalt men het [10]); die drie teekenen moeten samenwerken om haar te steunen. Zij werd geheiligd bij haar begin, en het derde ervan [den tiende], de helft [den vijftiende] en na de helft [de Pésachdagen] ervan moet men in acht nemen; om de nieuwe maand gewijd te verklaren [op den eerste], vervolgens het Paaschlam te nemen [op den tiende], het feestoffer te brengen [op den vijftiende], den 'Omer

---

[1]) In Genesis, het Scheppingsboek.

[2]) Pesiktha 53*a* wordt uit de woorden החדש הזה לכם (**Ex.** 12,2) afgeleid, dat aan Israël alleen die kostbare schat werd toevertrouwd.

[3]) Niesan moet in den tijd der voorjaars-nachtevening invallen. — Zie pag. 116, noot 7.

[4]) In Niesan (en wel op den 15den) werd Izak geboren (Rosh Hashana 11*a*), dus werd een jaar te voren, eveneens in Niesan, de voorspelling door de engelen aan Abraham gegeven, die Sara aanleiding gaf tot de woorden: *nadat ik afgeleefd ben, zoude ik nog wellust hebben* (Gen. 18,12).

[5]) „In Niesan werden zij uit Egypte verlost, in Niesan zullen zij ook in de toekomst verlost worden". Rosh Hash. t. a. p.

[6]) Rosh Hash. 2*a*: *er zijn vier nieuwjaarsdagen*; d. w. z. ten opzichte van verschillende zaken begint men het nieuwe jaar met vier uiteenloopende data; de 1ste Niesan is in de opsomming het eerst genoemd.

[7]) Lev. 4.13 worden de woorden מעיני העדה door de traditie verklaard te doelen op het Synhedrion. Zie Siphra.

סַפְּרוּ עֻזּוֹ · פְּאֵרוּהוּ צְבָאָיו · קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ · רוֹן שִׁיר וְשֶׁבַח ·
תְּוֹקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ :

חזן וקהל

רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם · לִפְסֹחַ עֲלֵיכֶם · לְהִתְקַדֵּשׁ בְּתוֹכְכֶם ·
קָדוֹשׁ :

חזן וקהל

לָכֶם הוּא רִאשׁוֹן · נְצוּרֵי כְאִשּׁוֹן · לְהַעֲרִיץ לְאֵל אַהֲרוֹן
וְרִאשׁוֹן · קָדוֹשׁ :

ע"ס א"ב

אָדוֹן מִקֶּדֶם תִּכְּנוּ רֹאשׁ · בִּינוּ לֹא גָל בְּסֵפֶר תּוֹלְדוֹת רֹאשׁ ·
גִּלְּדוּ תְּחִלָּה לָכֶם לִדְרוֹשׁ : דֹּרֶשׁ לְהַשְׁוֹת בּוֹ גְּיֹהַ
וְאִישׁוֹן · הוּפְלָא מִכָּל עַם וְלָשׁוֹן · וְלֹא הוּמְסַר לְאָדָם הָרִאשׁוֹן :
זְמַן עֶדְנָה בּוֹ בְּשֻׁדָּה · חָנוּט לְקָצוֹ עָקוּד לְמוֹסָדָה · טַפֵּיהָ בְּכֵן
בּוֹ בָּשְׁרוּ בְּשׂוֹרָה : יֶרַח אֲשֶׁר לֹא פְּעָנַח לָרִאשׁוֹנִים · כָּמוֹס לְצָפוֹן
חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים · לְרֹאשׁ הוּשַׂם לְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים : מוֹעֲדִים ו
מַזְמִין לְנִרְגָּלִים · נוֹעֲדִים בּוֹ עֵינֵימוֹ צִירֵי רוֹגְלִים · סָפוּר הוּא
לִמְלָכִים וְלִרְגָלִים : עִבּוּר מְעַבְּרִים לְשָׁמְרוֹ בְּמוֹעָדוֹ · פֶּרַח
וְאָבִיב תְּקוּפָה בָּם לְוַעֲדוֹ · צִיּוּן שִׁלְשָׁתָם יְצָרְפוּ לְסַעֲדוֹ : קָדֵשׁ
בְּרֹאשׁוֹ וּשְׁלִישׁוֹ וְחֻצְיוֹ וְרִבּוּ לִשְׁמוֹר · לְקַדֵּשׁ לָקַחַת לְחֻגַּג לְקָצוֹר

---

[8]) Niesan is eene der maanden, waarin boden uitgezonden werden om den juisten dag van de intrede van Niesan bekend te maken; daarvan toch hing de bepaling van het Paaschfeest af (Rosh Hash. 18*a*).

[9]) „1 Niesan is Rosh Hashana, met betrekking tot de koningen en de feesten" (Rosh Hash. 2*a*). d. w. z. met den eersten Niesan begint een nieuw regeeringsjaar; zoodat, indien een Israëlietisch koning zelfs in Adar aan de regeering is gekomen, men na den eersten Niesan daaraanvolgende in akten en officieele stukken spreekt van: het *tweede* regeeringsjaar van koning N. N. — Het in Niesan invallende Paaschfeest is het eerste in den rij der feesten, zoodat bij het brengen der beloofde offers — wat, volgens ééne meening, moet zijn geschied, voordat „de drie feesten" in hunne orde zijn verloopen, — men uitgaat van het Paaschfeest; als dus na de gelofte Pésach, Shaboe'oth en Soekkoth in deze orde zijn verloopen, zonder dat het beloofde gebracht is, dan heeft men het verbod van „nalatigheid in het brengen der verschuldigde offers" (Deut. 23,22) overtreden.

[10]) Sanhedrien 11*b*. (Zie pag. 116, noot 7.)

te snijden [op den zestiende] en het feest ten einde toe te vieren; door alle geslachten is zij geteekend, en bewaard voor den Messias, die zal rijden op een ezel [1]). De inachtneming van het voorschrift met betrekking tot het derde ervan [den tiende] stond hun aan den Jordaan bij [2]); de vlam van de helft ervan verdelgde de dreunende macht van Poel [3]); de hulp van zijn 'Omersnijders hield den Jemieniet Mordechai staande [4]).

Dan zal heiliging U ter eere opstijgen, want Gij zijt de Heilige van Israël en de Helper!

סילוק.

[5]) Hij, God, wordt genoemd Hoofd en Eerste [6]); en Zijn woord wordt genoemd: hoofd en eerste [7]); en Zijn feest wordt genoemd: hoofd en eerste [8]); en Zijne uitverkoren plek wordt genoemd: hoofd en eerste [9]); en Zijn erfdeel [Israël] wordt genoemd: hoofd en eerste [10]); en hun vijand wordt hoofd en eerste genoemd [11]); en hun vriend wordt genoemd: hoofd en eerste [12]); en hun verlosser wordt genoemd: hoofd en eerste [13]). Zie, eens komt de tijd in de maand, die hoofd en eerste wordt genoemd [14]), op het bepaalde tijdstip, dat hoofd en eerste is, dat God zal vooruittrekken aan het hoofd van Israël en als de Eerste [15]) en den tempel blijvend zal vestigen op den voornaamste en eerste der bergen [16]), en met Hem [de Messias], die geschapen is door den adem van den Voornaamste en Eerste [17]); om uit te roeien de overblijfselen van den „roode" [Edom], den voornaamste en eerste [11]); om te doen ontwaken de rotsen [18]), uitgehouwen uit den voornaamste en eerste [Abraham] [12]); om nieuwe dingen te wrochten onder het volk, dat het voornaamste en eerste is; om in welgevallen aan te nemen de hernieuwde offergaven van het voornaamste en eerste [der volkeren, Israël]; om daarin een geschenk te brengen ter eere van den Voornaamste en Eerste [19]). Dan worden de vroegere feiten niet meer herdacht, want nieuwe en oude wonderen worden dan nieuw in het leven geroepen, allerlei afwisselende wonderdaden; dan ontwaken alle slapenden en loven en zingen en doen allerlei liederen klinken. Dan zal men niet meer zeggen: „Zoo waar God leeft,

---

[1]) Zech. 9,9. Zie pag. 119, noot 5.

[2]) De doortocht door den Jordaan had op den 10 Niesan plaats; Jos. 4,19.

[3]) Volgens Pesiktha ותאמר ציון 129*b*, Shemoth Rabba, Jalkoet II N°. 5 e. a. p. werd Sanchérieb, hier Poel genoemd, in den nacht van den 15den Niesan op de vlucht geslagen. II Koningen 19,35: בלילה ההוא, *in dien* bekenden *nacht*.

[4]) Jalkoet II,1058 wordt verhaald, dat Mordechai, toen Haman hem kwam halen, om op 's konings bevel hem in triomf door de stad te leiden, juist met zijne leerlingen de wetten van 'Omer behandelde. Dit geschiedde op 15 Niesan. Pesiktha, Ha'omer, pag. 71*b*.

[5]) Vgl. Pesiktha, 28, pag. 185*b*; Ber. Rabb. 63, Shemoth Rabba 15.

[6]) I Kron. 29,11 en Jes. 41,4.

וְלִגְמוֹר · רֶשֶׁם בְּכָל דּוֹר · שָׁמוּר הוּא לְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר :
שְׁמִירַת שְׁלִישׁוֹ בַּיַּרְדֵּן עָמְדָה · שַׁלְהֶבֶת חֵצְיוֹ שְׁאוֹן פּוּל
הִשְׁמִידָה · תְּשׁוּעַת קְצִירוֹ יְמִינִי הֶעֱמִידָה :
וּבְכֵן וּלְךָ תַּעֲלֶה קְרֻשָּׁה כִּי אַתָּה קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ :

סילוק

הוּא נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְנוֹאֲמוֹ נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וּמוֹעֲדוֹ
נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְאוּוִיו נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְנוֹחֲלָיו
נִקְרְאוּ רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְאוֹיְבָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְאוֹהֲבָם נִקְרָא
רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְגוֹאֲלָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · הִנֵּה הָעֵת בָּא
בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · בְּקֵץ אֲשֶׁר הוּא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · לַעֲבוֹר בְּרֹאשׁ
וְרִאשׁוֹן · לְכוֹנֵן ו נָכוֹן בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְאִתּוֹ נוֹצַר בְּרוּחַ רֹאשׁ
וְרִאשׁוֹן · לְקַעֲקֵעַ שְׁרִידֵי אֲדָמַת רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · לְעוֹרֵר צוּרִים
הַחֲצוּבִים מֵרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · לִפְעוֹל חֲדָשׁוֹת בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן ·
לְרַצּוֹת חֲדוּשׁ תְּשׁוּרַת רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · לְהוֹבִיל בּוֹ שַׁי לְרֹאשׁ
וְרִאשׁוֹן : וְעוֹד בַּל יִזָּכְרוּ רִאשׁוֹנִים · כִּי יְחֻדְּשׁוּ חֲדָשִׁים וְגַם
יְשָׁנִים · פְּלָאִים ו מִפְלָאִים ו מְשֻׁנִּים · וְיָקִיצוּ כָּל יְשֵׁנִים · מְהַלְלִים
וּמְשׁוֹרְרִים שִׁירִים ו מִשִּׁירִים ו מְשֻׁנָּנִים : וְלֹא יֹאמְרוּ עוֹד חַי יְיָ

---

7) Ps. 119,160 en Deut. 10,4.
8) Ex. 12.2.
9) De tempel: Jer. 22,6 en 17,12.
10) Jer. 2,3.
11) 'Esau: Num. 24,21 en Gen. 25,25.
12) Abraham wordt אחד genoemd. Jes. 51,2.
13) De Messias, Jes 41,27.
14) Rosh Hashana 11a: in Niesan zal Israël eens door den Mashiach verlost worden.
15) Miecha 2,13, ויעבר מלכם לפניהם וה׳ בראשם.
16) Jes. 2,2, wordt de tempelberg genoemd: *gevestigd boven de voornaamste bergen.*
17) Ber. Rabba 1: de Messias behoort tot de zaken wier bestaan, althans potentiëel, aan de schepping der wereld voorafging; Ibid. 2: de Geest van den Messias bestond reeds bij de Schepping.
18) De aartsvaderen, Jes. 51,2.
19) Ez. 45,18 v. v.

die [Israël naar zijn land] heeft gevoerd *door een profeet*", maar: „Zoo waar God leeft, die *Zelve* hen opgevoerd en gebracht heeft" [1]); en dan zal God gelijk een leeuw brullen om mijn oorlog te voeren en nieuwe feiten te doen geschieden door de hand van den Profeet Elijahoe uit den stam Levie [2]), om mij mijn moed te hergeven en mijn binnenste nieuwe kracht te schenken. Dan zal Hij doen ontspruiten den spruit met zeven namen [3]) en met hem zullen zijn de zeven herders [4]); dan zullen der natie zeven zaken opnieuw geschonken worden [5]) en zeven zeventallen zal hij voor hen verborgen blijven [6]); daarna zal hij zich weder openbaren aan de heiligen des volks, die zich met hem geheiligd zullen hebben, doch niet aan de kudden van het kleinvee der heiligen, tot na verloop van zes maanden, totdat de „eerste van de nieuwemaansdagen", [de eerste Niesan] komt; en dan verschijnt Hij aan de gemeente der heiligen, die overgebleven zijn van het dwangjuk der aan slechtheid zich wijdenden; hen doet Hij nieuwe teekenen aanschouwen, om een nieuwen hemel te doen ontstaan, om te zalven het allerheiligste, een deur te openen voor de heiligen op Shabbath- en Nieuwemaansdagen [7]). Dan zal God gebieden de hernieuwing van den dienst op het Nieuwemaansfeest, wat men op den eerste van elke maand ten offer moet brengen; en de dienst van de eerste aller maanden [Niesan], zal den rij openen van alle maanden; want gelijk zij was de eerste in den rij der maanden, zoo zal zij ook de eerste zijn van alle maanden. Daarin zal iets nieuws gedaan worden, daar eene nieuwe aarde zal worden geschapen [8]), eene nieuwe wet zal worden gegeven [9]), een nieuw verbond worden gesloten [10]), eene nieuwe schepping zal worden geschapen, en een nieuwe geest hen bezielt, om een geschenk te brengen, eene nieuwe gave. Zon en maan worden vernieuwd en hun licht wordt zevenvoudig gemaakt [11]), tweemaal 's jaars vernieuwt het zich. God houdt Zijne Majesteitsverschijning binnen de grenzen der nieuwe poort [12]), en Hem wordt een nieuwe naam toegevoegd, gelijk den naam der stad, van af den geheiligden dag [13]).

---

[1]) Vgl. Jer. 23,7 en 8. Daar is de gedachte, dat de verlossing uit Egypte op den achtergrond zal treden voor den grootschen indruk der toekomstige bevrijding. De dichter legt hier meer den nadruk op Gods eigen ingrijpen ten behoeve van Israël, terwijl bij den uittocht uit Egypte alles door de hand van Mozes geschiedde.

[2]) Volgens eene traditie is Pienechas en Elijahoe dezelfde persoon. Jalkoet, begin Pienechas.

[3]) Mashiach heeft zeven namen: מנחם, צמח, צדק, דוד, ינון, שילה, משיח.

[4]) Miecha 5,5; volgens Soekka 52*b*: Adam, Sheth, Methoe-shélach, Abraham, Jakob, Mozes en David.

[5]) Bamidbar Rabba 15, Joma 52*b* worden vijf zaken genoemd, die in de toekomst aan Israël hergeven zullen worden: de arke, de luchter, het hemelsche vuur, de heilige profetische geest en de Cheroebiem; Jeroesh. Tha'anieth 2,1 worden genoemd: de arke, het hemelsche vuur en de heilige geest, benevens: de Oeriem en Thoemmiem, en de zalfolie. Com-

אֲשֶׁר הֶעֱלָה בְּנָבִיא · כִּי אִם חַי יְיָ אֲשֶׁר הֶעֱלָה וַאֲשֶׁר הֵבִיא ·
וְאָז אֵל יִשְׂאַג כְּלָבִיא · לַעֲרוֹךְ קְרָבִי · חֲדָשׁוֹת לְהָבִיא · בְּיַד
אִישׁ נָבִיא · מְשֻׁבָּט לֵוִי · לְהָשִׁיב לְבָבִי · לְחַדֵּשׁ קְרָבִי : וְיַצְמִיחַ
צֶמַח נָקוּב שִׁבְעָה · וְאִתּוֹ יְהוּ רוֹעִים שִׁבְעָה · וְיַחְדְּשׁוּ לְאוֹם
דְּבָרִים שִׁבְעָה · וְיִתְכַּפֶּה מֵהֶם שִׁבְעִים שִׁבְעָה : וְיָשׁוּב וְיִנָּלֶה
לְעַם קְדוֹשִׁים · אֲשֶׁר עִמּוֹ יְהוּ מְקֻדָּשִׁים · וְלֹא לְעֶדְרֵי צֹאן
קָדָשִׁים · עַד קֵץ שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים · עַד בֹּא רִאשׁוֹן לְרִאשֵׁי חֳדָשִׁים ·
וְאָז יֵרָאֶה לַעֲדַת קְדוֹשִׁים · הַנִּשְׁאָרִים ו מֵעוֹל קְדֵשִׁים · וְיִרְאֶה
לָמוֹ אוֹתוֹת חֳדָשִׁים · לְחַדֵּשׁ ו שָׁמַיִם הַחֳדָשִׁים · לְמָשׁוֹחַ קֹדֶשׁ
קָדָשִׁים · לְפִתּוּחַ דֶּלֶת לִקְדוֹשִׁים · בְּשַׁבָּתוֹת וּבְחָדָשִׁים : וְאָז
יְצַוֶּה חִדּוּשׁ עֲבוֹדַת חֹדֶשׁ · מַה לְהַעֲלוֹת בְּרֹאשׁ כָּל חֹדֶשׁ ·
וַעֲבוֹדַת רִאשׁוֹן כָּל חֹדֶשׁ · הִיא תַּקְדִּים תְּחִלָּה לְכָל חֹדֶשׁ · כִּי
כְּמוֹ הָיָה רֹאשׁ לְכָל חֹדֶשׁ · כֵּן יִהְיֶה רֹאשׁ לְכָל חֹדֶשׁ : וְתֵעָשֶׂה
בּוֹ חֲדָשָׁה · לִבְרֹאת אֶרֶץ חֲדָשָׁה · לְהִנָּתֵן דָּת חֲדָשָׁה · לִכְרוֹת
בְּרִית חֲדָשָׁה · לְהִבָּרְאוֹת בְּרִיָּה חֲדָשָׁה · לְהִתְחַדֵּשׁ רוּחַ ו חֲדָשָׁה ·
לְהוֹבִיל בּוֹ שַׁי מִנְחָה חֲדָשָׁה : וַחֲמָה וּלְבָנָה תִּתְחַדֵּשׁ · וְאוֹרָם
שִׁבְעָתַיִם יְחֻדַּשׁ · שִׁתִּים בַּשָּׁנָה יִתְחַדֵּשׁ · וְיַצְמִיחַ שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹךְ
שַׁעַר הֶחָדָשׁ · וְיִקָּרֵא לוֹ שֵׁם חָדָשׁ · כְּשֵׁם הָעִיר מִיּוֹם הַמְקֻדָּשׁ ·

---

bineert men deze twee recensies, dan krijgt men zeven. Anderen maken uit Joma 21*b* en Horajoth 12*a* op, dat bedoeld zijn: de arke, de steenen tafelen, het verzoendeksel, de Cheroebiem, Aharon's staf, de kruik Manna en de heilige geest.

6) Vgl. Daniël 9,25, zie RASHIE Dan. 12,12, waar de lezing luidt: שבועים ששה. Volgens Pesiktha Hachodesh 49*b* zal de Messias gedurende 45 dagen na zijne eerste verschijning onzichtbaar blijven.

7) Ez. 46,1.

8) Jes. 66,22.

9) Jalk. II,296.

10) Jer. 31,30.

11) Jes. 30,26.

12) Ez. 44,2.

13) Pesiktha, Sos Asies, pag. 148*a*; Baba Bathra 75*b*: Jerusalem wordt, zooals uit Ez. 48,35 blijkt, ה׳ genoemd; evenzoo de Messias: ה׳ צדקנו (Jer. 23,6).

Dan krijgt het volk een nieuw hart, om met hun mond te zingen een nieuw lied, een lied, geroemd en geprezen, boven elken zang geloofd en geheiligd [1]). Want der engelen zangen, die lied en lof doen klinken, — zijn tegen dit lied niet bestand! En der machtigen prijzing, die met geweldige stemmen juichen, — uit tegenover dit lied geen klank! En het dreunen der spheerenzielen, die, zoo hun het verlof wordt verleend, het heelal in hun kringloop konden meesleepen, — vormt geen kroon [2]) tegenover dit lied! En de vreesselijke Cheroebiem, die daar staan om Gods troon als de knapen, — tegenover dit lied vermeerderen zij hun lofzang niet! En de stralende Ofanniem, die viervoudig van aangezicht zijn, behalen geen eer tegenover dit lied! En de menigte der engelenscharen, die de Majesteit Gods verkondigen, — tegenover dit lied vereenigen zij zich niet tot een engelenkoor. En de vergadering der ontzagwekkenden, die als gepolijst koper vlammen schieten, bezingt niet Zijn roem tegenover dit lied! En de met de vleugelen ruischende heiligen, die elken morgen zich vernieuwen, — tegenover dit lied spreken zij geene heiliging uit! En de Shin-anniem, die met donderend geluid hun lied zingen, die nooit hun wijze veranderen, — tegenover dit lied laten zij geen melodie weerklinken! En de schrikwekkende Serafiem, die in één oogenblik alles verbranden, — tegenover dit lied bewegen zij zich niet! Want alle legers Zijner dienaren en heiligen zullen Zijn heilig volk Israël heiligen; en ook de menigte der engelenscharen zullen Israël huldigen, dat Hem in lieflijke zangen hulde brengt; en de snel loopende troepen van vlammende vuurwezens zullen hunne kracht versterken; en die gloeien als losgelaten bliksemschichten, zullen hun aangezicht doen stralen; en terwijl zij zich buiten Israëls rijen ophouden, verlustigen zij zich in hunne liefdebetuigingen; doch tot de ruimte, waarbinnen Israël mag naderen, mogen zij niet komen; door hun vuur zouden zij verbranden, aan hun kolengloed zich verschroeien, en bij hun roemgezang verstommen zij. En op het oogenblik, waarop Israël zijn zang begint, zwijgen de engelen; en ten tijde waarop het zijn lied eindigt, beginnen zij; en wanneer Israël zijn lofzang heeft volbracht, huldigen zij; en als dan Israël zwijgt, spreken zij de heiliging uit; en als Israël stilzwijgen bewaart, heffen zij een drievoudig „heilig" aan!

Gelijk door Uwen profeet is geschreven: En de een riep den ander toe en zeide: Heilig enz.

---

[1]) Zie Jalkoet Jes. 26 II, N°. 296. Israël heeft den voorrang vóór de engelen; een denkbeeld, dat wij ook reeds in den סילוק van פרשת זכור hebben ontmoet.

וְיִתֵּן לָעָם לֵב חָדָשׁ · לְשׁוֹרֵר בְּפִיהֶם שִׁיר חָדָשׁ · שִׁיר מְפוֹאָר
וּמְחֻדָּשׁ · עַל כָּל שִׁיר מֻהֻלָּל וּמְקֻדָּשׁ : כִּי שִׁירֵי אֲרָאֶלִים ·
אֲשֶׁר שִׁיר וְתִשְׁבָּחוֹת מְהֻלָּלִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא חָלִים : וְנִצּוּחַ
אֵלִים · אֲשֶׁר קוֹל הֲמֻלָּה צוֹהֲלִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מְמֻלָּלִים :
וְרֶבֶךְ גַּלְגַּלִּים · אֲשֶׁר אִם הָרְשׁוּ כֹּל גּוֹלְלִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה
לֹא כוֹלְלִים : וְאֵימַת כְּרוּבִים · אֲשֶׁר הֵם צָגִים כְּמוֹ רוֹבִים ·
לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מַרְבִּים : וְהַדְרַת אוֹפַנִּים · אֲשֶׁר הֵם ו מְרֻבְּעֵי
פָנִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא סוֹפְנִים : וַהֲמוֹן גְּרוּדִים · אֲשֶׁר הֵם הוֹד
אֵל מַגִּידִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא נֶאֱגָדִים : וְסוֹד עִירִין · אֲשֶׁר
כְּעֵין קָלָל בְּעָרִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מְפָאָרִים : וְרֶגֶשׁ קְדִישִׁין ·
אֲשֶׁר לַבְּקָרִים מִתְחַדְּשִׁים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מַקְדִּישִׁים : וְנַהֲם
שִׁנְאַנִּים · אֲשֶׁר טַעֲמָם לֹא מְשַׁנִּים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מְשַׁנְּנִים :
וּפַחַד שְׂרָפִים · אֲשֶׁר בְּרֶגַע כֹּל שׁוֹרְפִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא רוֹפְפִים :
כִּי כָּל מַחֲנוֹת מְשָׁרֲתִים קְדוֹשִׁים · מְשָׁרַתְיו יְהוּ מַקְדִּישִׁים · וְגַם
הֲמוֹן צְבָא מַלְאָכִים · מַנְעִימָיו יְהוּ מַמְלִיכִים : וּמְרוּצוֹת חֵיל זִקִּים ·
כֹּחָם יְהוּ מְחַזְּקִים · וְזִיו מִשְׁלַח בְּרָקִים · פְּנֵיהֶם יְהוּ מַבְרִיקִים · וְחוּצָה
לָמוֹ הוֹוִים · מִתְעַלְּסִים בַּאֲהָבִים · וְעַד מְחִיצָתָם לֹא בָאִים · בְּאִשָּׁם
נִלְהָבִים · וּבְנַחֲלָתָם נִכְוִים · וּבְפֶאֱרָם הֵם נֶאֱלָמִים : וְעֵת כִּי יַתְחִילוּ
יָחִישׁוּ · וְעֵת כִּי יַתְכִּילוּ יָחִילוּ · וְעֵת כִּי יִגְמְרוּ יַעֲרִיצוּ · וְעֵת כִּי
יֶחֱשׁוּ יַקְדִּישׁוּ · וְעֵת כִּי יִשְׁתּוֹקוּ יְשַׁלְּשׁוּ · קְדֻשָּׁה מְשֻׁלֶּשֶׁת :

ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש וגו׳

---

[3]) De lofliederen, door Israël en de engelen aangeheven, vormen als het ware een kroon om Gods slapen.

מוסף.

De Voorlezer herhaalt de eerste lofzegging van Shemoné 'Esré tot Oemagen.

De eerste maand hebt Gij uitgekozen [1]) voor den bloesem der leliën [2]) [Israël], aangewezen om uit den doodsluimer de slapenden op te wekken, wanneer Gij gedenkt het verbond met de vroegere geslachten en Gij verbergt nieuwe zoowel als oude zonden. Gij hebt haar geopenbaard in de duidelijk sprekende wet en haar vastgesteld als eerste van de vier begindagen van een jaarkring [3]).

Vier nieuwjaarsdagen hebt Gij, die „Deze, mijn God" genoemd wordt, in een visioen uit het wetboek, dat ook aan de achterzijde was beschreven, den ziener verklaard [4]); gelijk wij gehoord hebben, hopen wij eens te aanschouwen; bescherm ons onder Uw schild in deze maand. Geloofd zijt Gij, Eeuwige, Schild van Abraham.

De Voorlezer draagt de tweede lofzegging voor tot Lehachajoth Méthiem.

Voor Tsion zult Gij eens vrijheid spoedig brengen in deze maand, om het veelbelovende woord aangaande het heerlijk schijnende licht, dat dan verduisterd wordt [5]), te verwezenlijken; de maand is het, waarin de reddingen samenvielen [6]), die hen, die op Hem vertrouwen, kracht geven; en met deze maand beginnen zij en worden al grootscher, daar zij bestemd is tot hoofd der vier jaargetijden. Vier jaargetijden in het jaar, — hun licht zult Gij vernieuwen gelijk in den beginne; zooals wij gehoord hebben, zoo verleen ze ons spoedig weder; doe ons herleven door Uwen regen in de eerste der maanden des jaars! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die de dooden doet herleven!

Hierna wordt de Kedoessha *gezegd en draagt de Voorlezer voor tot* וקדוש אתה.

Zie, deze, de Messias, komt bij tusschenpoozen [7]), bestemd om te verlossen hen, die in de verschillende landen verdrukt worden; in deze maand is het, waarin de regenstroomen zich zullen ontlasten om in overvloed van water de ledige regenbakken te vullen, de planten te drenken en de gewassen, en de lammeren van Israëls kudde daardoor op te richten bij de vier beslissingstijden [8]). —

---

[1]) Vgl. Jes. 44,14: ויאמץ לו, wat door sommigen verklaard wordt: hij doet zijne keuze.

[2]) Hoogl. 2,1.

[3]) Rosh Hashana 2*a*; zie pag. 119, noot 6 en 9.

[4]) זה מזה, Gij, o God, die Ex. 15,2: זה אלי genoemd wordt, hebt het uit de Thora en de steenen tafelen, die *aan beide zijden* מזה ומזה, Ex. 32,15, beschreven zijn, verklaard. Vgl. Menachoth 53*b*.

[5]) Zech. 14,6. Zie Jalk. t. p. Het eerste יקפאו is van het Thalmoedische קפא, dat *opkomen*, bovendrijven beteekent en moet met de volgende woorden verbonden worden; לקפות is omschrijving van het bij Zech. t. a. p. gebezigde יקפאו (naar den כתיב): *zij zullen verduisterd zijn.*

הש"ץ חוזר התפלה מברוך אתה עד ומגן :

מיוסד ע"פ א"ב כפול אלא שהקדים לכל חיוט תיבה מן פסוק ראשון לציון וכו'.

רִאשׁוֹן אַמִּיצְתָּ לְפָרַח שׁוֹשַׁנִּים · אָמוּץ לְעוֹרֵר מֵרֶדֶם יְשֵׁנִים ·
בְּזָכְרְךָ בְּרִית רִאשׁוֹנִים · בְּצִפּוֹן חָדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים ·
גַּלּוֹתוֹ בְּרֹב שְׁנוֹנִים · גָּזַר ו רֹאשׁ לְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים :
חזן אַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים בַּמַּחֲזֶה · בֵּאַרְתָּ זֶה מִזֶּה לַחוֹזֶה ·
כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה · גְּנֻנֵּנוּ בְּמָגֵן בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה · בָּרוּךְ
אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם :

אתה גבור עד להחיות מתים :

לְצִיּוֹן דְּרוֹר חִשְׁתָּה בּוֹ קְפוֹת · דְּבַר אוֹר יְקָרוֹת לִקְפוֹת ·
הַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר יְשׁוּעוֹת בּוֹ מַקִּיפוֹת · הַחוֹסִים בּוֹ מַתְקִיפוֹת ·
וְמֵנוּ מַתְחִילוֹת וְתוֹקְפוֹת · וּוַעַד רֹאשׁ לְאַרְבַּע תְּקוּפוֹת :
חזן אַרְבַּע תְּקוּפוֹת בַּשָּׁנָה · תְּחַדֵּשׁ אוֹרָם כְּבָרִאשׁוֹנָה · כַּאֲשֶׁר
שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד חַיִּשׁ נָא · הַחֲיֵנוּ בְּגֶשֶׁם בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה ·
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

נעריצך עד וקדוש אתה :

הִנֵּה זֶה בָּא לִפְרָקִים · זְמוּן לְגָאוֹל רְצוּיֵי אֲרָקִים · הַחֹדֶשׁ
אֲשֶׁר ו רְבִיבִים בּוֹ מְרִיקִים · חַשְׁרַת מַיִם לְמַלְאוֹת רֵקִים ·
טִיעוֹת לְרָווֹת וִירָקִים · טְלָאִים בּוֹ לְהָקִים בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים :

---

6) Zie Rosh Hash. 11*a*. מקיפות, hier in onzijdige beteekenis, *samenvallen*, in den Thalmoed dikwijls: samenbrengen, naast elkander leggen. Zie Bétsa 32*b*, Choellien 46*b* en 50*a* e. a. p.

7) Zie pag. 121, noot 6. Na zijne eerste verschijning zal de Messias een tijdlang (45 dagen) verborgen blijven om zich dan opnieuw te openbaren. Zie Pesiktha Hachodesh pag. 49*b*.

8) Rosh Hash. 16*a*: op vier tijdstippen in het jaar worden over het bestaande beslissingen genomen: op het Paaschfeest over de landbouwproducten enz. — Tot het einde van Niesan wordt het vallen van regen nog als gunstig beschouwd; Tha'anieth 5*a*, 12*b*; vooral met het oog op het verkrijgen van drinkwater voor den zomer.

De vier beslissingstijden, zooals Gij, die „deze mijn God" genoemd wordt, ze in een visioen uit het wetboek, dat ook aan de achterzijde was beschreven, den ziener hebt verklaard, — gelijk wij gehoord hebben, hopen wij eens te aanschouwen; dan zullen wij U als den Heilige prijzen in deze maand! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, heilige God!

De Voorlezer vervolgt Tikkantha *tot* Mekaddeshé Shemécha.
(*Op het Nieuwemaansfeest*: Attha Jatsartha).

ZIE, ZIJ ZIJN HET: de gezegende dagen; vroege en late regen komen op hun bepaalden tijd [1]) om kracht te geven aan de teedere aren, zoodat men de volle halmen kan roosteren, aren en ontbolsterde korrels [2]). Om luide te verkondigen de werken Gods, die uit de hemelvensters neerziet [3]), leest men vóór Zijn aangezicht de stukken der vier afdeelingen [4]). De vier afdeelingen zal ik luide lezen en verhalen van de gaven van den bloesem der lelie [Israël]; zooals wij ze gehoord hebben, zoo verleen ze ons spoedig weder; schenk ons verlustiging in Shabbathrust in de eerste der maanden van het jaar. Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die den Shabbath heiligt (en Israël en de Nieuwemaansfeesten).

De Voorlezer leest Retsé *tot* Berachamiem.

EN VOOR JERUSALEM zijn de wonderen, die in deze maand volgens de Schrift zullen geschieden, nog verborgen en aan het oog van al wat leeft onttrokken; de wraaknemingen, die in het hart Gods zijn begraven [5]), zijn bestemd in dezen tijd naar volgorde te worden geoefend; dan wordt een lam voor elk vaderhuis genomen en daarbij de personen naar berekening geteld [6]), dan gaat de wijn rond [7]) in viervoudigen beker. Vier kelken wijn [8]), gelijk Gij, die „deze mijn God" genoemd wordt, ze in een visioen uit het wetboek, dat ook aan de achterzijde was beschreven, den ziener hebt verklaard, — gelijk wij gehoord hebben, hopen wij eens te aanschouwen; neem ons welgevallig aan als [brachten wij] eene offergave, in deze maand! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die Uwe heerlijke verschijning naar Tsion terugvoert.

De Voorlezer zegt: Modiem *tot* We'ezrathénoe Séla.

BLIJDE BOODSCHAP brengt hij [de profeet Elijahoe] aan het volk vol verdiensten: dat God de ingeslotenen zal opvoeren uit de diepe wateren der ellende; en in de kostbare profetiënschatten heeft Hij verkondigd, dat de verlosten zullen uitbarsten in liederen in plaats van jammerkreten; als de scharen

---

[1]) באבם, eig. *bij hunne rijpheid*, d w. z. als de tijd ervoor gekomen is. — פורכן, waarsch. van de uitdrukking: פרכן פרכן, Rosh Hash. 13*b*, *bij kleine hoeveelheden*; hier dus: in geregelde opvolging, niet alles tegelijk, maar bij tusschenpoozen neervallend.

חזן אַרְבָּעָה פְּרָקִים כְּבַמַּחֲזֶה · בְּאַרְתָּ זֶה מִזֶּה לַחֲוֹזֶה · כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ בֵּן עוֹד נֶחֱזֶה · וְנַקְדִּישְׁךָ קָדוֹשׁ בַּחֲדֶשׁ הַזֶּה · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ :

תבנת שבת עד מקדשי שמך · ובר״ח אתה יצרת עד קבעת :

הִנֵּם יָמִים הַמְבוֹרָכִים · יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בְּאִבָּם פּוֹרְכִים · כְּחַתֹּת בַּאֲבִיבִים רַבִּים · כַּרְמֶל ו לְהַקְלִי אָבִיב פֶּרוּכִים · לְשַׁגֵּן מִפְּעָלוֹת מֵיצִין מֵחֲרַכִּים · לְפָנָיו קוֹרְאִים עִנְיַן אַרְבָּעָה עֲרָכִים : חזן אַרְבָּעָה עֲרָכִים אֲשַׁנֶּנָּה · סְפוֹר מִסּוֹת פִּרְחֵי שׁוֹשַׁנָּה · כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד חִישׁ נָא · עַנְגֵּנוּ בְּנוֹפֶשׁ בָּרְאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת : (וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים :)

רצה עד לציון ברחמים :

וְלִירוּשָׁלַיִם ו מוֹפֵת הוּחַק בּוֹ כַּסּוֹת · מֵעֵין כָּל חַי לְהִתְכַּסּוֹת · נְקָמוֹת אֲשֶׁר בְּלֵב מְכַסּוֹת · נִתְּבְנוּ בְּמוֹעֵד זֶה חֻיּוֹת טְכוּסוֹת · שֵׁה לְבֵית אָבוֹת מְנוֹת בְּמִכְסוֹת · סַבּוֹת עָלָיו עָסִים אַרְבָּעָה כוֹסוֹת : חזן אַרְבָּעָה כוֹסוֹת כְּבַמַּחֲזֶה · בְּאַרְתָּ זֶה מִזֶּה לַחֲוֹזֶה · כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה · רְצֵנוּ כְשַׁבַּחְדֶשׁ הַזֶּה · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן :

מודים עד ועזרתנו סלה :

מְבַשֵּׂר עַם זְכִיּוֹת · עֲצוּרִים לְהַעֲלוֹת מִצּוֹל דְּכִיּוֹת · פְּדוּיִם חֲוֵה בְּמַשְׂכִּיּוֹת · פְּצוֹחַ שִׁירִים תְּמוּר בְּכִיּוֹת · צִבְאוֹת

---

2) Bétsa 12*b*: מהו לפרוכי, mag men peulvruchten *ontbolsteren*?
3) Hoogl. 2,9.
4) Shekaliem, Zachor, Para en Hachodesh.
5) Jes. 63,4: *want een dag van wraak is in Mijn hart.*
6) Ex. 12,3 en 4, *naar het aantal personen .... zult gij u laten meetellen* als deelnemers *aan het lam.*
7) Chabakkoek 2,16 komt dit beeld voor. Hier aan הסיבה te denken en te vertalen: *dan zit men feestelijk aan bij den wijn,* komt mij eenigszins gewrongen voor.
8) Ber. Rabba 88: vier heilskelken zal God eens Israël doen ledigen.

van de bekoorlijkste kostbaarheden [Israël] in ruime vrijheid wegtrekken na de verdrukking door de vier wereldrijken [1]). Laat ons toch de vier wereldrijken verpletteren, als Gij hun het loon hunner werken toemeet, gelijk in den beginne; zooals wij het gehoord hebben, zoo verleen het ons toch spoedig en doe ons wel in Uwe goedheid in de eerste der maanden van het jaar. Geloofd zijt Gij, Eeuwige, Wiens naam „de Algoede" is en Wien het past te danken.

De Voorlezer vervolgt met den Priesterzegen en Siem Shalom *tot* Bishlomécha.

DAN ZAL IK GEVEN en verheffen het geluid mijner stem, gelijk eens de hoofden [van mijn volk aan de Schelfzee] [2]) zongen, en uit de volle borst [3]) uitroepen in het dal der Charashiem [4]), — als ik de ontzagwekkende monsters, die op mijn rug ploegen, in deze maand verdreven mag zien. Een nieuw lied en overdenkingen vol leering zullen mijne lippen jubelen, als ik aanschouwen zal de vier werkmeesters [5]). De vier werkmeesters, zooals Gij, die „deze, mijn God" genoemd wordt, in een visioen uit het wetboek, dat ook aan de achterzijde was beschreven, den ziener hebt verklaard, — gelijk wij gehoord hebben, hopen wij ze eens te aanschouwen; — zegen ons met vrede in deze maand. Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die Uw volk Israël zegent met vrede.

יוצר לשבת הגדול.

Met Mij, o bruid, van den Libanon af, van den top van Amana zult gij weêr nederzien [6]). Sier u gelijk een priester en tooi u weder met sierlijke, in reinheid prijkende kleederen; wend welriekende, goed bereide zalven aan, berook u met myrrhe en wierook, — want weder is de tijd gekomen en het uur aangebroken, dat gij opnieuw een zang zult aanheffen ter eere des Konings! [7]) „Tusschen

[1]) Babel, Jawan, Jishma'el, Edom.

[2]) Mozes, Aharon en Mirjam.

[3]) Eig.: uit de keel.

[4]) גיא החרשים, dat Nech. 11,35 en I Kron. 4,14, als plaatsnaam voorkomt, wordt hier door den dichter gebruikt in den zin van: Jerusalem, het dal, waar de חרשים, de leden van het Synhedrion, zetelen. Midrash toch meent, dat met וחרש והמסגר, II Kon. 24,14, de leden van het Synhedrion en de geleerden bedoeld zijn (Gittien 88*a*).

[5]) Zech. 2,3. Zie Soekka 52*b*. Bedoeld worden de messias uit Davids huis, de messias uit den stam Joseph, Eliahoe en Kohen Tsédek = Malkie-Tsédek = Shem, de zoon van Noach.

*) Het stuk is in de tweede en in de slot-strophe geteekend BENJAMIN BEN ZÉRACH, zie pag. 70 bij den יוצר לשבת וי"ח.

[6]) Hoogl. 4,8. In Rabboth t p. en Thanchoema ed. BUBER, Beshallach n°. 11 worden de woorden אתי מלבנון כלה enz. aldus verklaard: Israël, de bruid, wordt door God aldus toegesproken: terwijl men eene bruid, na haar ten huwelijk gevraagd te hebben, een jaar tijd laat ter verzorging

כָּל חֶמְדַּת שְׂכִיוֹת · צֵאת לַמֶּרְחָב מִלַּחַץ אַרְבַּע מַלְכִיוֹת :
חין אַרְבַּע מַלְכִיוֹת נָרוּשׁ נָא · בְּמַדּוּתְךָ פְּעָלְתָם בְּרִאשׁוֹנָה ·
כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד חִישׁ נָא · וְתֵטִיב לָנוּ בְּטוּבְךָ בָּרִאשׁוֹן
לְחַדְּשֵׁי הַשָּׁנָה · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת :

אלהינו ואלהי אבותינו כרכנו בברכה עד בשלומך :

אֵתֶן קוֹל בְּשׁוֹרְרוּ רָאשִׁים · קְרוֹא בְגָרוֹן בְּגֵיא הַחֲרָשִׁים ·
רָאשֵׁי תַנִּינִים אֲשֶׁר עַל גַּבֵּי חוֹרְשִׁים · רְאוֹתָם בְּזֶה חֲדָשׁ
מְגוֹרָשִׁים · שִׁיר חָדָשׁ וְהֶגֶא מִדְרָשִׁים · תְּרַגֶּנָּה שִׂפְתֵי בְּשׁוּרִי
אַרְבָּעָה חָרָשִׁים : חין אַרְבָּעָה חָרָשִׁים כְּבַמַּחֲזֶה · בֵּאַרְתָּ זֶה מִזֶּה
לַחוֹזֶה · כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה · בָּרְכֵנוּ בַשָּׁלוֹם בַּחוֹרֶשׁ
הַזֶּה · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם :

קדיש תתקבל · אין כאלהינו · עלינו · קדיש יתום.

יוצר לשבת הגדול.

ע"פ **א"ב** ואחר אות **ב**' וגם בסוף תתום שם המחבר **בנימן בן זרח חזק.** *)

אֵתִי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה מֵרֹאשׁ אֲמָנָה תָּשׁוּרִי · בְּטֹהַר עֲדָיִי לְבוּשׁ
הִתְכַּהֲנִי וְהִתְפָּאֲרִי · בּוֹשֶׁם רִקּוּחַ הִתְבַּשְּׂמִי מוֹר וּלְבוֹנָה
הִתְקַטְּרִי · כִּי בָא עֵת וְהִגִּיעַ שָׁעָה אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ תָּשׁוּרִי : חין בֵּין

---

harer uitrusting, heb Ik u verlost te midden van kalk en tichels. Vóór de bevrijding zag Israël de verschijning der Goddelijke majesteit, terwijl „onder Zijne voeten was als het werk van een tichel van saffier (Ex. 24,10), na de verlossing echter: *als de hemel zelve in reinheid*". Toen gij nu naar Babel in ballingschap gingt, begeleidde Ik u, gelijk de profeet zegt: *om uwentwille heb ook Ik naar Babel gezonden* (Jes. 43,14); wanneer de tijd gekomen zal zijn voor uwen terugkeer naar den tempel, dan keer Ik met u terug, ziedaar den zin der woorden: *met Mij, o bruid! zult gij komen van den Libanon af!*

7) תשורי, een woord, aan de aangehaalde plaats uit Hoogl. ontleend, wordt in Thanchoema t. a. p. verklaard: bij de laatste verlossing en terugkeer naar Jerusalem zullen Israëls scharen, aan den top van den berg Amana aangekomen, *een zang aanheffen*; תשורי dus van ישרה, *zied.* ARNHEIM verklaart: in plechtigen optocht zich scharen, van שורה, *rij;* klaarblijkelijk was de aangehaalde Midrashplaats hem onbekend. BAER acht hier verklaring onnoodig.

mijne borsten moge de „Druiventros" [God] weder rusten"[1]) zegt lispelend de bruid in lieflijke woorden. De zonen Zijner hemelsche woning spreken zonder blozen: „naar den vasten regel willen wij de herinnering Zijner heiligheid huldigend verkondigen!" Zoo worde Hij daarboven geheiligd en op aarde verheven voortdurend 's avonds en 's ochtends; de Heilige!

„Een afgesloten hof" noemde mij eens mijn Vriend[2]); doch in toorn verborg Hij Zich en sloop weg, waarop de bewakers mij mijn bovenmantel afrukten[3]). Mijn oog vloeit over van tranen en breekt van smart bij de herinnering aan mijne ellende en verdrukking, aan het wijken[4]) der verlangende liefde, der opofferende toegenegenheid mijns Vriends! „Ziet, met onverdeeld hart, met toewijding van ziel geeft zich de bruidegom over, en stemt de bruid toe; waarom wordt dan de vreugde der feestviering uitgesteld?" [Met deze woorden] wilden toen de gezanten [Mozes en Aharon] spoedig den een zoowel als de andere doen komen. „Haar gedenkend het verbond onder den bezwerenden eed, dat Ik bij hare verloving met de veelgeprezen bruid heb gesloten[5]), is het Mijn wil en verlangen die aanstonds te vervullen!" — zoo antwoordde de Bruidegom de gezanten der bruid. Het als Gods eigendom genomen volk, de bruid, ook zij beweerde juiste gezegden: „Bereid ben ik en vast verbonden door diezelfde woorden [van het bondsverdrag]; moge Hij mij slechts genade bewijzen en mij gedenken de liefde, in mijne jeugd Hem bewezen, en mij spoedig verlossen uit het midden der „ezels" [de Egyptenaren][6]." Als genezingbrengende boden en vertrouwde gezanten traden de tweelingen[7]) als tusschenpersonen op bij het sluiten van het huwelijk, door gepaste woorden te spreken, doordringend tot het harte der bruid, en door het hart van den Bruidegom in vlam te zetten door den ijver der [aartsvaderen, die hun kinderen beschermen als] schilden[8]). Toen der bruid de blijde tijding van haar aanstaand koningschap[9]) werd gebracht, zorgde zij ervoor in hare sieraden er zeer schoon uit te zien, hare granaatappelen

---

[1]) Zie den Moesaf van Shekaliem; deel II, pag. 86, noot 5.

[2]) Hoogl. 4,12; omdat Israël steeds tegen alle verleiding bestand bleef; Rabba t. p. Pesiktha, Beshallach pag. 82*b*.

[3]) Hoogl. 5,6 en 7. „Toen ik de deur opende voor mijn vriend, was hij weggeslopen en heengegaan.... en de bewakers der muren ontrukten mij mijn bovenmantel." Rabboth t. p. verklaart חמק עבר (volgens de lezing van מתנות כהונה): Hij, God, verborg Zich voor mij, omdat Hij *vertoornd was*, van עברה, *gramschap*.

[4]) דדוי, volgens BAER van נוד, wegvliegen, — *het wijken*; ARNHEIM: *leiden*, van de Thalmoedische uitdrukking: מודדה את בנה, leert haar kind loopen, laat het trippelen.

שָׂרֵי יָלִין אֶשְׁכּוֹל הַכּוֹפֶר · מְצַפְצֶפֶת וְנוֹאֶמֶת בַּלָּה בְּאִמְרֵי
שֶׁפֶר · בְּנֵי מְכוֹן זְבוּלוֹ רוֹחֲשִׁים בְּלִי חֵפֶר · חוֹק זֵכֶר קְרֻשָּׁתוֹ
נַעֲרִין וּנְסַפֵּר · בְּמַעֲלָה יִתְקַדַּשׁ וּבְמַטָּה יִסְתַּלְסַל תָּמִיד לֵיל
וָצֶפֶר · קָדוֹשׁ: גַּן | נָעוּל קְרָאֲנִי דוֹדִי · חָמַק עָבַר וְשׁוֹמְרִים נָשְׂאוּ
רְדִידִי · דָּלְפָה עֵינִי וּגְרָסָה בְּזֵכֶר עָנְיִי וּמְרוּדִי · דְּדוּי אַהֲבַת חֻשָּׁק
תַּאֲוַת דּוֹדִי: הֵן בִּלֹּא לֵב וָלֵב וְנֶפֶשׁ חֻפְצָה · חָתָן מִתְנַדֵּב
וְכַלָּה רוֹצָה · וְעַל מַה זֶּה מִתְאַחֵר דַּיִן הָעֲלִיצָה · שְׁלוּחִים הֵרִיצוּ
לָזֶה וְלָזוֹ בְּמֵרוֹצָה: זָכַר לָהּ בְּרִית וּשְׁבוּעַת אָלָה · אֲשֶׁר בְּשָׁעַת
אֵרוּסֶיהָ כָּרַתִּי לְמֶהֱלָלָה · חֻפָּתִי וּרְצוֹנִי לְקַיֵּם בַּבֶּהָלָה · הֵשִׁיב
חָתָן לִשְׁלוּחֵי כַלָּה: טָעֲנָה סְגֻלָּה אַף הִיא יְוֹשֶׁר אֲמָרִים ·
נְכוֹנָה אֲנִי וּמְקֻיֶּמֶת בְּהֵן הַדְּבָרִים · יְגֻמּוֹל רַק עַמִּי חֶסֶד וְיִזְכּוֹר
אַהֲבַת נְעוּרִים · וִימַהֵר לִפְדּוֹתִי מִבֵּין חֲמוֹרִים: כְּצִירֵי מַרְפֵּא
וּשְׁלוּחֵי אֱמוּנִים · נִתְמַצְעוּ תְּאוֹמִים בְּזִוּוּג חֲתָנִים · לְדַבֵּר עַל |
לֵב כַּלָּה דְּבָרִים חֲנוּנִים · וְלַהֲבִיעַ לֵב חָתָן בְּקִנְאַת מָגִנִּים:
מְלוּכָה בְּנִתְבַּשְּׂרָה כַּלָּה בְּתַמְרוּקֶיהָ מְאוֹד הִשְׁבִּיחָה · רְמוּנֶיהָ

---

5) De *verloving* heeft Israël met God gevierd bij het „verbond tusschen de stukken"; toen werd aan Abraham toegezworen, dat na verloop van 400 jaren zijne nakomelingen uit het land hunner ballingschap zouden terugkeeren.

6) In verband met de woorden: „blijft gij hier met den ezel" (Gen. 22,5) worden door Midrash de heidenen genoemd: עם הדומה לחמור. Vgl. ook 23,20.

7) Hoogl. 4,5 past Midrash de woorden: *uwe beide borsten zijn als twee herten-kalveren, tweelingen eener hinde* toe op Mozes en Aharon, waarvan in verband met Ex. 6,26 en 27 הוא משה ואהרן .... הוא אהרן ומשה gezegd wordt, dat Mozes niet meer beteekenis had dan Aharon, en Aharon niet meer dan Mozes.

8) De ijver, in den dienst van God door de aartsvaderen betoond, is de grootste voorspraak van Israël en verhaast hunne verlossing.

9) Bruidegom en bruid worden op hun huwelijksdag dikwijls onder het beeld van een vorst en vostin voorgesteld. Met het „koningschap" wordt dus hier de bruidsstaat bedoeld.

deed zij in knop schieten, liet hare jonge druivenbloesems zich openen [1]), hare borsten waren ontwikkeld en hare haren in vollen groei [2]); zoo toonde zij zich waardig de kroon en geschikt voor de koninklijke waardigheid. — Toen *So* [Egypte] [3]), dat haar door harden arbeid had uitgemergeld, haar zag, scheen het wonderbaar in zijne oogen; „is deze de versmade en gering geachte", vroeg het zijne vorsten; daarover liet het zijne sterrenwichelaars ontbieden, terwijl het tegen haar plannen beraamde en tandenknarste. Het wildste onder de dieren [4]) brulde van woede en verstokte zijn hart, om de bruid te verdrukken [5]), en haar met hardheid tot slavin te maken; hij pijnigde haar door strengen arbeid en een zwaardrukkend juk, in de hoop, dat zij misschien hare schoonheid zou verliezen en worden als een weggeworpen, nietswaardig voorwerp. — God echter bepaalde hem een tijd om zijne krachtige jongelingen te verpletteren [6]), zoodat kikvorschen, sprinkhanen en ongedierte zich in hoopen opstapelden; vuurstralen, pest en hagel trokken vóór Hem uit en de eerstelingen van ieders kracht, de eerstgeborenen in de tenten van Cham, moest men begraven. Toen werd zij, [de bruid, Israël] die tot nu toe met zwaren arbeid was beladen, heengezonden tegen den wil van den telkens teleurstellenden onderdrukker; en alle vrouwen trokken haar achterna, onder tamboerijnslag en rijendans, ter eere des Almachtigen luide aanheffend lied en dank, lof- en prijsgezang, voor Hem, die zoo de teekenen der leugens verijdelt en wichelaars als dwazen doet erkennen [7]). — „Tusschen mijne borsten moge spoedig de „Druiventros" weder rusten", zegt ook thans weer lispelend de bruid in lieflijke woorden. De zonen Zijner hemelsche woning spreken zonder blozen: „naar den vasten regel willen wij de herinnering Zijner heiligheid huldigend verkondigen!" Zoo wordt Hij daarboven geheiligd en op aarde verheven voortdurend 's avonds en 's ochtends; de Heilige!

זולת.

„Mijne lotgevallen wil ik verhalen voor den Oppersten Koning, ik Israël, de dochter van den edelen vorst, die eens gehuldigd werd in het Koningsdal [8]), thans op marktpleinen voortgezweept en verjaagd uit elk land; en toch straalt de reinheid mijner gestalte steeds toenemend, tot het volle middaglicht schittert [9]). — Mijn vader heeft mij opgevoed, mijne moeder mij grootgebracht met heerlijke koningsspijze, meer dan alle dochteren mijner moeder; met hunne liefde omgaven mij al de

---

[1]) Deze woorden uit Hoogl. 7,13 worden door Midrash verklaard te doelen op Israël, welks jeugdige telgen synagogen en leerscholen bezoeken en zich onderscheiden door deugd en vroomheid.

[2]) Naar Ez. 16,7.

הֵנֵצוּ וְסָמְדָה פִּתְחָה · נָכוֹנוּ שְׁדֵיָה וְשֹׁעָרָה צָמְחָה · וַתִּתְנַוֶּה
לַכֶּתֶר וְלַמַּלְכוּת הַצְלִיחָה: סוּא מַפְרִיכָה בִּרְאוֹתָהּ תָּמְהָה בְּעֵינֶיהָ ·
הֲלֹא זֹאת הַנִּמְבְּזָה וְהַנִּקְלָה הֵשִׁיבָה לִסְגֻנֶיהָ · עַל זֹאת שָׁלְחָה
וְקָרָאָה לְאִצְטַגְנִינֶיהָ · עָלֶיהָ חוֹשֶׁבֶת וְחוֹרֶקֶת שִׁנֶּיהָ: פְּרִיץ חַיּוֹת
נוֹהֵם וְלִבּוֹ מַכְאִיב · כַּלָּה לְעַנּוֹת בְּקוֹשִׁי לְשַׁעְבֵּד · צָעֲרָהּ בְּפֶרֶךְ
וּבְעוֹל כָּבֵד · אוּלַי תִּתְנַגַּח וְתִהְיֶה כִּכְלִי אוֹבֵד: קָרָא עָלָיו
מוֹעֵד בַּחוּרָיו לְשַׁבּוֹר · צְפַרְדֵּעַ חָנְמַל וְכִנִּים חָמָרִים חֲמָרִים
לְצַבּוֹר · רֶשֶׁף וְדֶבֶר וּבָרָד לְפָנָיו לַעֲבוֹר · וְרֹאשִׁית כָּל אוֹנִים
בְּאָהֳלֵי חָם לִקְבּוֹר: שָׁלְחָה פְּרוּכָה בְּעַל כְּרַח מִסְתּוֹלֵל ·
וַתִּצָּאנָה כָּל הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתוֹף לְחוֹלֵל · תַּנּוֹת לָאֵל זֶמֶר
וְהוֹדָיוֹת וְשֶׁבַח וְהַלֵּל · שֶׁכָּבָה אוֹתוֹת בַּדִּים מֵפֵר וְקוֹסְמִים יְהוֹלֵל:
חוֹן בֵּין שַׁדֵּי יָלִין אֶשְׁכּוֹל הַכּוֹפֶר · מְצַפְצֶפֶת וְנוֹאֶמֶת כַּלָּה בְּאִמְרֵי
שֶׁפֶר · בְּנֵי מְכוֹן זְבוּלוֹ רוֹחֲשִׁים בְּלִי חֵפֶר · חוֹק זֶכֶר קְדֻשָּׁתוֹ
נָעֲרִיץ וְנִסְפָּר · בְּמַעֲלָה יִתְקַדַּשׁ וּבְמַטָּה יִסְתַּלְסַל תָּמִיד לֵיל
וְצָפָר · קָדוֹשׁ: הכל יודוך

זולת ע"ס א"ב ובסופו חתום **בנימן בן זרח**

אוֹמֶרֶת אֲנִי מַעֲשַׂי לַמֶּלֶךְ · בַּת שׁוּעַ וְנָדִיב הַנִּמְלָךְ בְּעֶמֶק
הַמֶּלֶךְ · בָּרְחוֹב נֶהֱלֶמֶת וּנְזוֹרָה בְּכָל פֶּלֶךְ · טָהֳרַת
הָאֲרִי מַקְרֶנֶת עַד נָכוֹן הַיּוֹם הוֹלֵךְ: גִּדְּלַנִי אָבִי וְרוֹמְמַתְנִי
אִמִּי · בְּפִי כַּג עֲדוּנִים מִכָּל בְּנוֹת עַמִּי · דִּגְלוּנִי בְּאַהֲבָתָם כָּל

---

3) II. Kon. 17,4. Het geslacht wisselt; מפריכה, mannelijk, verder in de geheele strophe vrouwelijk.
4) Phar'o; de uitdrukking is ontleend aan Jes. 35,9.
5) כלה לענות, eene woordspeling, de uitdrukking beteekent: *verdrukken*, hard behandelen, en tevens: *onteeren*.
6) Naar Hoogl. 1,15. 7) Naar Jes. 44,25.
8) Gen. 14,17. De naam van het dal Shawé, *het Koningsdal*, wordt door Midrash t. p verklaard, door het feit dat alle Kena'anietische vorsten Abraham, na zijn terugkeer uit den strijd tegen Kedorla'omer en de zijnen, daar huldigden en als hun meerdere erkenden.
9) Naar Spr. 4,18.

zonen mijns volks en met liefdevolle aanhankelijkheid waren zij aan mij gehecht. In mijne kindsheid reeds werd ik door menschen verdrukt, omdat ik in byssus en zijde, in kostbare kleedij gehuld was [1]); toen echter het rijk door een alles buit makenden hongersnood werd geteisterd [2]), verlangde de Koning naar mij en maakte mij in mijne heiligheid [3]) tot vorstin. Zoo werd ik met den koningsmantel omhangen tusschen mijne kindsheid en mijne meisjesjaren [4]), totdat ik in het land van Cham in vreemdelingschap kwam; de droomen van den droomer [5]) waren voor mij aanleiding, vreemde heerschappij te moeten dragen, toen ik naar Chanés [6]) kwam in de dagen, dat ik juist meerderjarig was geworden. Tso'an [7]) klapte in de handen en danste van vreugde, toen ik afdaalde; zij sprak: „Ha! Ha! eene slavin heb ik mij gekocht om mij dienstbaar te zijn"; zij beraamde met wijsheid haar plannen, om mij met harden arbeid te beheerschen, en zeide: „Voorwaar, thans ben ik rijk geworden en heb mij een vermogen gevonden!" [8]) Juist op den tijd, dien Hij mijnen voorvader [Abraham] had bepaald, kwam mijn Koning voorbij; Hij hoorde mijn smeekend zuchten over den zwaren dienst en werd vergramd; de dochteren der plaats vroeg Hij: „Hebt gij ook gezien eene jonge dochter, koren opkoopend?" [9]) en zij antwoordden: „zij is in huis bij ons", met leugenlippen en nietigheidswoorden. Van woonstede tot woonstede zocht Hij en van buurt tot buurt; en vond mij, terwijl ik mij bevond en gelegerd was in het paleis van den verdrukker; mijne bloemen vertoonden zich en mijne borsten waren ontwikkeld, mijne jonge druivenbloesems hadden zich geopend en de vijgenboom had hare twijgen knop doen aanzetten [10]). Over mij spreidde Hij toen Zijne vleugelen uit, toen Hij mij zag, wentelend in mijne twee bloedsoorten [11]); en in een onder eede bezegeld verbond

---

[1]) De dichter doelt op Josef, die door zijne broeders gehaat werd, omdat hij van zijn vader een bovenkleed met geborduurden zijden rand had gekregen. (Vgl. Shabbath 10*b*) De uitdrukking בגדי תשׁ is ontleend aan Ez. 27,20 en wordt daar door JONATHAN en RASHIE opgevat in den zin van: *kostbare* kleeden.

[2]) גבולשת נבלשה. בולשת beteekent in den Thalmoed: eene bende soldaten, die eene stad binnentrekt en haar brandschat. Vandaar hier: *de hongersnood*, die alles in beslag neemt en niets overlaat.

[3]) Daar ik rein was van zeden; het doelt op Josef, die, zooals Midrash bij herhaling met nadruk mededeelt, aan alle verzoeking en verleiding weerstand bood en zich daardoor de hooge plaats waardig maakte, waartoe hij bij het dreigen van den hongersnood in Egypte geroepen werd.

[4]) Van dat een meisje geboren wordt, totdat zich de eerste teekenen van volwassenheid vertoonen (in het Oosten gewoonlijk omstreeks den 12-jarigen leeftijd) heet zij קטנה, *kleine*, minderjarige; gedurende het eerste halfjaar na het optreden dier teekenen is zij נערה, *jong meisje*, en zweeft haar rechtstoestand, ten opzichte van bezit, beschikking over hare hand voor het sluiten van een huwelijk enz., tusschen dien van minderjarige en meerderjarige. Eerst ná dit halfjaar wordt zij als burgerlijk *meerderjarig* behandeld en wordt dan בּוֹגֶרֶת genoemd. — De zin onzer woorden

בְּנֵי אִמִּי · וּבְתַאֲוַת גַּעֲגוּעַ מִתְרַפְּקִים עִמִּי : הָיִיתִי בְּקַטְנוּתִי
בְּאָרֶם כְּבוּשָׁה · בְּשֵׁשׁ וָמֶשִׁי בְּבִגְדֵי חוֹפֶשׁ חֲבוּשָׁה · וְהִנֵּה הַמְּרִינָה
בְּבֶלֶשֶׁת נִבְלָשָׁה · וַיִּתְאַוֵּנִי מַלְכִּי לְהַנְסִיכִי לוֹ בְּקִרְשָׁה : זְבַדְתִּי
אֵפוֹד בֵּין קַטְנוּת לְנַעֲרוּת · בְּאֶרֶץ חָם עַד הֱיוֹתִי בְּגֵרוּת · חֲלוֹמוֹת
חוֹלֵם גֵּרְמוּנִי לְקַבֵּל מָרוּת · חָנֵם בְּהַגִּיעִי בִּזְמַן בַּגְרוּת : טָפְחָה
וְרִקְדָה צוֹעַן בְּרִדְתִּי · אָמְרָה הֵאָח הֵאָח אָמָה לַעֲבְדוּת קָנִיתִי ·
יָעֲצָה לְהַחְכִּים בְּפֶרֶךְ לִרְדוֹתִי · וַתֹּאמֶר אַךְ עָשַׂרְתִּי וְאוֹן לִי
מָצָאתִי : כָּעֵת לְהוֹדֵי קָבַע מַלְכִּי עָבָר · אֲנָחוֹת צָעָקְתִּי מִכּוֹבֶד
הָעֲבֹדָה שָׁמַע וַיִּתְעַבָּר · לִבְנוֹת הַמָּקוֹם שָׁאַל הֲרָאִיתֶם בַּת צוֹבֶרֶת
בָּר · וַתַּעֲנֶינָה יֵשׁ בַּבַּיִת שִׁפַּת שֶׁקֶר בְּלֹא דָבָר : מִמָּדוֹר לְמָדוֹר
חֻפַּשׂ וּמִשְׁכּוֹנָה לִשְׁכוֹנָה · וּמְצָאֲנִי הָיִיתִי שְׁרוּיָה בְּהֵיכַל מִסְתּוֹלֵל
חוֹנָה · נְצָנַי נִרְאוּ וְשָׂרִים נָכוֹנָה · סְמָדַי פִּתֵּחוּ וּפַגֶּיהָ חָנְטָה
הַתְּאֵנָה : עָלַי כְּנָפָיו פֵּרֵשׂ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמַי כְּרָאֵנִי · וּבְבְרִית

---

is dus: eenige jaren later, dan de zooeven vermelde haat tusschen Josef en zijne broeders, terwijl Israël nog niet geheel ontwikkeld was, — Josef was eerst dertig jaren oud en dus nog betrekkelijk jong, en Jakobs huis bestond uit ruim 60 zielen, — kwam Josef tot aanzien.

5) Dit kan doelen op Josef, wiens droomen immers de afgunst zijner broeders opwekten en tot den verkoop en de komst naar Egypte aanleiding gaven; òf op Phar'o, wiens droomen Josef tot aanzien brachten en indirect oorzaak waren van Israël's komst naar Egypte.

6) Egypte, naar Jes. 30,4.

7) Tha'nis, eene der hoofdsteden van Egypte; v. d. Egypte zelf.

8) Hoshéa' 12,9.

9) Dit doelt misschien ook op Josef.

10) Altemaal aan het Hoogl. en Ez. 16 ontleende beelden. Hoogl. 2,10 en 18 wordt n.l. in Pesiktha Hachodesh 50*a* en Thanchoema ed. Buber, Bo, N°. 7, geheel op de bevrijding toegepast. Al de hier gebezigde uitdrukkingen doelen dan op den voortreffelijken zedelijken en godsdienstigen staat, waarin zich Israël bevond. Volgens de aangehaalde Midrashplaats moet men תמכה פגיה misschien vertalen: *had hare dorre takken afgeworpen.* Vgl. Rashie Hoogl. 2,13 einde.

11) Naar aanleiding van Ez. 16,7 ואת ערם ועריה, *gij waart nog naakt en onbedekt,* wordt in Midrash gezegd, dat Israël nog geene plichten te vervullen had, om ter belooning daarvoor bevrijd te kunnen worden. Daarom gaf God reeds den 10den Niesan het bevel aangaande het Pésach-offer en tegelijk dat aangaande de besnijdenis. Dit is dan de zin der in Ez. t. a. p. voorafgaande woorden: *en Ik zag u, wentelend in uwe* beide *bloed*soorten, *toen sprak Ik tot u: door uw* twee *bloed*vergietingen *krijgt gij het leven* (Jalkoet t. p. Vgl. Pesiktha 63*b*).

met Zichzelve nam Hij mij op; sterk aandringende gezanten vaardigde Hij af en maakte mij tot Zijne verloofde en, aankloppende aan mijne deur, liet Hij mij Zijne stem hooren: „Kom, sta op", verkondigde Hij mij [1]). — De veerboot doorsneed den stroom om hare schoonheid [2]) over te zetten [3]). Toen het schoone kalf [4]) dit zag, werd het naijverig; toen het zijne vorsten riep, velden zij het verkeerde oordeel: „Treed leem, neem ter hand den tichelvorm, gij arme, door den storm gezweepte! [5]) Zie — zoo gingen zij voort — uwen weg in het dal; erken, wat gij gedaan hebt [6]) aan de veelgeprezene [Egypte]; hoe om der wille daarvan geheel Egypte in beroering is gebracht en [door een plagenstroom] bedolven; richt voortaan uw hart erop den gebaanden weg te bewandelen; want wat zoudt gij kunnen doen op den dag, dat de volle bestraffing komt, wanneer ik u reeds zoo kan afweiden in een kort oogenblik!" — Doch plotseling overvielen haar barensweën en angstige pijnen, en stond zij vol haastigen schrik op, om mij nog dienzelfden nacht te doen uittrekken; zoo heeft haar eigen mond haar schuldig verklaard en heeft zij de hemelsche gerechtigheid tegen zich ingeroepen; — ik echter trok uit, in praalgewaad getooid, als met de sierlijke omwindselen eener bruid! — Te Nob, te Gilgal en te Gib'on — daar ben ik vroeg in 's Heeren wijngaarden werkzaam geweest [7]), mijne liefdeblijken heb ik Hem gegeven in den eeuwigen tempel; zoo kon ik uitgaan met den bruidssluier [8]) en een passende kroon [9]), van dag tot dag gerekend ten volle vierhonderd en tien jaar. Van af het oogenbik echter, dat ik zoo diep ben gezonken, als eene overspelige, God ontrouw te worden [10]) en ik vreemden [afgoden] beminde, heeft men mij tot bewaakster van [vreemde] wijngaarden aangesteld, — mij, die mijn eigen wijngaard niet heb kunnen behoeden; de zonen mijner moeder werden vertoornd op mij [11]) en verdreven mij uit mijn bruidsvertrek; ach, hoe hebben zij mij thans uitgemergeld en tot eene woestenij gemaakt mijne geheele gemeente! [12]) Ik heb mijn Vriend versmaad, daarom heeft Hij Zijn verbond als ontwijd beschouwd en gelijk een bontgekleurde roofvogel werd in Zijn oog Zijn erfdeel [13]); zie, de kleine en verachte [Edom] [14]) heerscht over Zijne eens zoo gevreesde natie; Zijn zoo groot medelijden kropt zich in Zijn binnenste op — ach, waar blijft Zijn ijveren en Zijn machtige daad?!

---

[1]) Vgl. Thanchoema t. a. p. en Pesiktha 50a.

[2]) יפיה, *hare schoonheid*, d. i. = haar, Israël.

[3]) Ontleend aan II Sam. 19,18 en 19.

[4]) Zoo wordt Jer. 46,20 Egypte genoemd.

[5]) Vgl. Ex. 5,6—9. Na het eerste optreden van Mozes en Aharon drukte de last van den arbeid nog zwaarder op het volk.

[6]) Naar Jer. 2,23. Volgens mijne hier gegeven opvatting zijn het nog woorden, door Egypte tot Israël gericht. De volgende strophe is dan de tegenstelling. Het antwoord op Egypte's bedreiging was de dood zijner eerstgeborenen en het verzoek aan Israël het land zoo spoedig mogelijk

אָלָה עִמּוֹ חֲבִיאָנִי · פּוֹצְרִים צִירִים שָׁלַח וְשִׁדְּכָנִי · וּבְרִפּוֹק ו
קוֹלוֹ שְׁמַעֲנִי · קוּמִי לָךְ בִּשְׁרָנִי: צָלְחָה הָעֲבָרָה לְהַעֲבִיר יָפְיָהּ ·
וַתֵּרָא וְתִקַּנָּא עֶגְלָה יְפֵהפִיָּה · קְצִינֶיהָ בִּקְרָאָהּ פָּקוּ פְלִילִיָּה ·
רִמְסִי בַחֹמֶר הַחֲזִיקִי מַלְבֵּן סוֹעֲרָה עֲנִיָּה: רְאִי דַרְכֵּךְ בַּגַּיְא דְּעִי
מֶה עָשִׂית לְמַהֲלָלָה · וּבַעֲבוּרָהּ נִגְרְשָׁה וְשָׁקְעָה מִצָּרִים כֻּלָּהּ ·
שִׂיתִי לִבֵּךְ לְהַלֵּךְ הַמְסִלָּה · וּמָה תַּעֲשִׂי לְיוֹם פְּקֻדָּה אִם בֵּן
אֶרֶץ בִּשְׁעַת קַלָּה: תְּכֻפּוּהָ חֲבָלֵי יוֹלֵדָה וְצִירֵי חַלְחָלָה ·
וְקָמָה בְּבֶהָלָה לְהוֹצִיאֵי בַּלַּיְלָה · בֵּכֵן* פִּיהָ הִרְשִׁיעָהּ וְצִדְקָהּ
מִדַּת הַדִּין לְמוֹלָהּ · יָצָאתִי אֲפוּדָה כְּבַעֲדֵי קְשׁוּרֵי הַכַּלָּה: נוֹב*
וְגִלְגָּל וְגִבְעוֹן בָּהֶם הִשְׁכַּמְתִּי לַכְּרָמִים · דַּי נָתַתִּי לוֹ בְּבֵית
עוֹלָמִים · יָצָאתִי* בְּהֵנוֹמָא וְכֶתֶר הִלּוּמִים · שָׁנִים אַרְבַּע מֵאוֹת
וְעֶשֶׂר מִיּוֹם לְיוֹם שְׁלֵמִים: מֵאָז הֶעֱמַקְתִּי לִשְׁטוֹת וְזָרִים אָהַבְתִּי ·
נוֹטֶרֶת* כְּרָמִים שָׁמוּנִי וְכַרְמִי שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי · בְּנֵי** אִמִּי נֶחֱרוּ בִי
וּטְרָדוּנִי מֵחָפְתִּי · וְאֵיךְ עַתָּה הֵלְאוּנִי וְהֻשְׁמוּ כָּל־עֲדָתִי: זָנַחְתִּי*
רֵעִי* חֵלֶל בְּרִיתוֹ · וְעַיִט צָבוּעַ הָיְתָה לוֹ נַחֲלָתוֹ · וְהִנֵּה קָטוֹן וּבָזוּי
מוּשָׁל בַּאֲמָתוֹ · וַהֲמוֹן מֵעָיו הִתְאַפָּקוּ וְאַיֵּה קִנְאָתוֹ וּגְבוּרָתוֹ:

---

te verlaten. — „Denk er om, hoeveel ongeluk gij reeds Egypte hebt berokkend — en ga nu rustig uws weegs, anders —". In de opvatting van BAER en OTTENSOSER, dat het eene klacht van Israël aan de volkeren zou zijn, is de samenhang plotseling verbroken en komen vooral de slotwoorden אם כן ארעך בשעת קלה niet tot hun recht.

7) Naar Hoogl. 7,13. In de drie genoemde plaatsen was langen tijd de tabernakel gevestigd.

8) היטמא wordt Kethoeboth 17*b* door R. JOCHANAN verklaard met: *sluier*, dien eene maagdelijke bruid draagt.

9) הלומים, van הלם, in den Thalmoed: passend zijn, of maken.

10) Geestige toepassing van de woorden Hoshéa' 5,2.

11) Naar Hoogl. 1,6.

12) Naar Job 16,7.

13) Naar Jeremia 12,9. Israël was voor God van niet meer waarde, dan een bonte vogel, juist goed genoeg om alle ander gevogelte tot mikpunt van hun aanvallen te dienen, waartoe hij door zijne veelkleurigheid als het ware uitdaagt. Zoo bleef Israël slechts gespaard om telkens meer gefolterd en geteisterd te worden, waartoe vooral zijn vreemd kleed van zeden en wetten aanleiding geeft.

14) 'Obadja 1,2 noemt Edom zoo.

Een verterend vuur ontsteken in mijn hart de dochteren van Sé'ier en van zijn schoonvader [Jishma'el] [1]), naburen en bondgenooten tevens, [doordien zij spottend tot mij zeggen:] „Uw teerbeminde Vriend verlustigt Zich in de liefde van andere vrouwen, terwijl gij nog altijd zit in afwachting van de troostrijke heilsboodschap!" Ik geef hun antwoord en spreek de weerlegging uit: „Voor langen tijd reeds heeft Hij mij toegeroepen: keer terug, gij afgedwaalde! [2]) Ik heb Hem mij verkoren en Hij heeft Zich mij als deel gekozen en wij zijn een onverbreekbaar geheel geworden; — hoeveel water ook — het vermag niet de liefdevlam te blusschen!" [3])

קרובות.

De Voorlezer herhaalt de eerste lofzegging van Shemoné 'Esré tot Oemagén *en vervolgt dan:*

Volgens de instelling van wijzen en verstandigen en de leering van de kennis der deskundigen wil ik mijn mond openen in lied en lofzangen, om te danken en te loven voor het aangezicht van Hem, die in de hemelwoningen troont!

*) De krachtige eerstelingen [4]), die den moederschoot hadden geopend, onder de bij ezels vergeleken [5]) Egyptenaren, veldet Gij ter neder; Uwe almacht zelve schreed in hun midden, om de pest onder hen te doen heerschen [6]). „Zie, in één oogenblik zullen zij sterven", zoo spraakt Gij en vernederdet hunne trotschheid door de pest; den machtigen arm des verdrukkers verbrijzeldet Gij in zijne eerstgeborenen; juist te middernacht trokt Gij daar door. De onreinen hitstet Gij tot onderlingen strijd aan [7]), terwijl Gij de door U geliefden [Israël] tot welwillendheid jegens elkander stemdet; *elken* eerstgeborene, op welke wijze ook [8]), hebt Gij verpletterd door uitroeiing, ten tijde dat Gij den nacht in twee tot op een haar gelijke helften verdeeldet [9]).

---

[1]) 'Esau was immers gehuwd met eene dochter van Jishma'el; Gen. 28,9.

[2]) Zie Jeremia 3,12.

[3]) Hoogl. 8,7.

*) Uit het acrostichon in het stukje na מחיה המתים schijnt te blijken, dat de vervaardiger van deze stukken niet, zooals bij de ארבע פרשיות, KALLIER is, maar diens leeraar R. JANNAI; zie RAPOPORT, in Kérem Chemed 6, pag. 25; LANDSHÜT, 'Amoedé Ha'aboda pag. 102 v. v.

[4]) אוני = בכורי, eerstgeborenen; vgl. Ps. 105,36, waar in het tweede versdeel ראשית לכל אונם gebruikt wordt als parallel van כל בכור.

[5]) Zie pag. 126, noot 6.

[6]) Mechiltha, Ex. 12,29 wordt uit de woorden ה' הכה afgeleid, dat *God zelve* het doodvonnis aan Egypte's eerstgeborenen voltrok.

[7]) Pesiktha ויהי בחצי הלילה, 65*a*, en Thanchoema ed. BUBER, Bo N°. 18 wordt naar aanleiding van Ps. 137,10: למכה מצרים בבכוריהם, *die Egypte liet verslaan door zijne eerstgeborenen*, verhaald, dat de Egyptische eerstgeborenen, toen hun verzoek Israël te laten heengaan, teneinde hen van den anders wissen dood te redden, was afgewezen, gewapender hand tegen hunne ouders opstonden en zeer velen van dezen ombrachten.

יוֹקֶדֶת אֵשׁ בְּלִבִּי מַבְעִירוֹת · בְּנוֹת שְׂעִיר וְחוֹתְנוֹ שְׁבֻנוֹת וַחֲבֵרוֹת ·
יְדִידֵךְ הַנֶּאֱהָב מִתְעַלֵּם בְּחֵשֶׁק אֲחֵרוֹת · וְאַתְּ יוֹשֶׁבֶת וּמְצַפָּה
לְנַחַם בְּשׂוֹרוֹת : חין חַזַּרְתִּי מַעַן וְהַפַּקְתִּי תְּשׁוּבָה · יָמִים רַבִּים
קָרָא שׁוּבָה מְשׁוּבָה · הֶאֱמַרְתִּיו ׀ וְהֶאֱמִירַנִי וְנַעֲשֵׂינוּ אַחַת חֲטִיבָה ·
מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאַהֲבָה : עזרת

הש״ץ חוזר התפלה **ברוך אתה** עד **ומגן**

קרובות

מְסוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים · וּמִלֶּמֶד ׀ דַּעַת מְבִינִים · אֶפְתְּחָה פִּי
בְּשִׁיר וּרְנָנִים · לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים :

ע״ם א״ב

אוֹנִי פִּטְרֵי רַחֲמָתַיִם · בְּתַקְּתָּ בְּמְשׁוֹלֵי חֲמוֹרוֹתַיִם · גְּדֵלָךְ
פָּסַע בֵּינוֹתַיִם · דֵּבֵר לְהַמְשִׁיל בֵּינוֹתַיִם : הֵן רֶגַע יָמוּתוּ
דִּבַּרְתָּ · וְגַאוֹנָם בְּדֵבֶר הִדְבַּרְתָּ · זְרוֹעַ צָר בְּכוֹרָיו שִׁבַּרְתָּ ·
חֲצוֹת לַיְלָה שָׁם עָבַרְתָּ : טְמֵאִים זֶה בָּזֶה נִצְתָּ · יְדִידִים זֶה
בָּזֶה רָצִיתָ · חין כָּל־בְּכוֹר שֶׁהוּא בְּכַלְיוֹן מִצִּיתָ · לַיְלָה כְּחוֹט
הַשַּׁעֲרָה בְּעֵת חָצִיתָ :

---

[8]) Pesiktha t. a. p. 64*b* wordt uit כל בכור (Ex. 12,22) in verband met de woorden van vs. 30: *want er was geen huis, waar geen doode was*, afgeleid, dat zoowel mannelijke als vrouwelijke eerstgeborenen stierven, onverschillig of zij de eerstelingen der moeders of der vaders waren. Bovendien was volgens het woord van den Pentateuch geen stand van de sterfte uitgesloten. כל בכור שהוא beteekent dus: *elke eerstgeborene*, wat hij overigens ook mocht zijn, man of vrouw enz.; overeenkomende met de Thalmoedische uitdrukking: כל שהוא, *wat ook*.

[9]) Thanchoema ed. Buber, Bo Nº. 17, en Pesiktha t. a. p. 62*b*, wordt in verband met Mozes' woorden Ex, 11,4: *tegen middernacht ga Ik uit* enz. zonder dat uitdrukkelijk vermeld is, dat hem vooraf door God het tijdstip van het sterven der eerstgeborenen was medegedeeld, — het volgende opgemerkt. Ex. 12,12 wordt Mozes gezegd, dat God *in dien nacht* straffend zou optreden; toen hij nu gezegd had: *tegen middernacht*, besloot God, die immers, naar Jes. 44,56, *het woord Zijner dienaren vervult en het plan Zijner gezanten volvoert*, aan die uitspraak gevolg te geven en daarom: ויהי בחצי הלילה (zooals het in Thanchoema luidt), hieruit blijkt, dat de nacht zich uit zichzelve in twee deelen splitste, *die tot op een haar gelijk waren* (vgl. Pesiktha t. a. p. 63*b* en Pesiktha Rabbathie, ויהי בחצי הלילה, 4, waar de lezing eenigszins anders is; naar de laatst aangehaalde plaats moet Thanchoema vermoedelijk verbeterd worden. (Vgl. ook Ber. Rabba 43 en זרע אפרים t. a. p. in Pesiktha Rabbathie). Op de laatst aangehaalde gecursiveerde woorden komt het hier aan).

Met Uw linker- en rechterhand moogt Gij ons steeds steunen en ons tegen alle plagen beveiligen; wil ons onder Uwe vleugelen dekken en ons in de schaduw van Uw schild beschermen; Geloofd zijt Gij, Eeuwige, Schild van Abraham.

De Voorlezer draagt de tweede lofzegging voor tot Lehachajoth Méthiem.

Toen stervenden in elk huis in Noph[1]) om hals gebracht werden, reutelden zij als verslagenen, die den dood nabij zijn[2]). Zij werden [den dood] prijsgegeven en hunne harten teerden weg; zij vielen in onmacht en hunne zielen waren krachteloos. Ziellooze lijken hebt Gij bij hen doen aanwezig zijn, zelfs den nog ongeboren vorm van eenigen eerstgeborene in den moederschoot hebt Gij niet gespaard[3]); „kom, sta op" spraakt Gij tot Uwen eerstgeborene [Israël][4]). Zoo bracht Gij daar tegelijk den een genezing, den ander een doodslag toe. Verwoesting, verderf en verschrikking, ontsteltenis, gejammer en ontzetting! Onder hen [de Egyptenaren] ontstond hevig jammeren; vol ontzetting stonden zij op en liepen hunne huizen uit in den nacht!

In verwoesting en verderf moogt Gij Uwe vijanden doen vallen, in den diepsten afgrond; mogen wij daarentegen weer opleven door den regen des heils! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die de dooden doet herleven.

Moge spoedig over den „verdrukker" eene mare gehoord worden, gelijk eens aangaande Egypte werd vernomen[5]); de profetie omtrent den verborgen tijd [der laatste verlossing][6]) moge vervuld worden gelijk de profetie over Egypte. Gij hebt Pathros [Egypte] zijne straf betaald bij de laatste, de tiende plaag, — zoo zult Gij den verdrukker zijne schuld betalen bij het einde van den tienden hoorn[7]). Mogen met hen de Rëémiem van hunne hoogte afdalen[8]), de voornaamsten in de regeering van hun volk[9]); ontdoe hen van hun kroon, spreek in toorn den ban over hen uit. [De tijd] voor het [toekomstige] heil bewaard, is de „beschermingsnacht"[10]); dan zegt de wachter: gekomen is[11]) de tijd van 't ochtendgloren[12]).

---

[1]) Memphis, eene der residentiën van Egypte.
[2]) Naar Ez. 30,24.
[3]) Vgl. Pesiktha 64*b* en Shemoth Rabba 18,3.
[4]) Zie Pesiktha 50*b*.
[5]) Naar Jes. 23,5. In Thanchoema ed. Buber Bo, N°. 6 en Pesiktha Rabbathie ויהי בחצי הלילה einde (vgl. Shemoth Rabba 9) wordt gezegd, dat met צֹר zonder ן, wat ook צָר gelezen zou kunnen worden, in het algemeen de vijanden en verdrukkers van Israël worden bedoeld; heeft men Tyrus op het oog, dan wordt צוֹר, met ן, geschreven. Jes. t. a. p. nu staat het zonder ן.
[6]) Jes. 21,11 דומה משא, wordt in Siphré, Num. 6,24 in verband gebracht met het קץ, de eindperiode, de eindelijke verlossing uit de laatste ballingschap. דומה is dan afgeleid van דמם, *zwijgen*, en beteekent: de tijd, die verzwegen, niet geopenbaard is (vgl. Jalkoet Chadash, גלות 3).

בְּיַד וּבְיָמִין תִּסְמְכֵנוּ · וּמִנֶּגֶף תְּחַסְּכֵנוּ · חזן בְּאֶבְרָתְךָ תְּסוֹכְכֵנוּ ·
וּבְצֵל מָגִנְּךָ תְּגוֹנְנֵנוּ · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם :

אתה גבור עד להחיות מתים :

מֵתִים בְּכָל בַּיִת בְּנוֹף כְּנֶחֱנָקוּ · נַאֲקוֹת חֲלָלִים נֶאֱקוּ · סַכְּרוּ
וְלִבּוֹתָם נָמָקוּ · עֶלְפוּ וְרוּחוֹתָם נָבָקוּ : פְּגָרִים מֵתִים
לָמוֹ עָשִׂיתָ · צוֹרֵת כָּל בְּכוֹר גַּם בְּמֵעֵיהֶם לֹא חָסָתָּ · קוּמִי לָךְ
לִבְכוֹרֵךְ שְׂחֹרֶת · רָפוֹא וְנָגוֹף שָׁמָּה שָׁמָתָּ : שׁוֹאָה וּמְשׁוֹאָה
וּבֶהָלָה · שַׁמּוֹרֶת וְשָׁאוֹן וְחַלְחָלָה · חזן תָּקְפָה בָּהֶם הַיְדָלָה ·
תְּמָהוֹן קָמוּ וַיֵּצְאוּ בַּלַּיְלָה :

שׁוֹאָה וּמְשׁוֹאָה · חזן תַּפִּיל אוֹיֵבִיךְ לְשׁוּחָה · וְנַחֲיֵרָה בְּגֶשֶׁם
יְשׁוּעָה · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

ראשי חרוזים יניי

*יִשְׁמַע לְצֹר כְּשֶׁמַע מִצְרַיִם · מַשָּׂא דוּמָה כְּמַשָּׂא מִצְרָיִם :
*נִפְרַעְתָּ מִפַּתְרוֹס בְּתַכְלִית מַכָּה עֲשִׂירִית · בְּצֹר תִּפְרַע
בְּתַכְלִית קֶרֶן עֲשִׂירִית : *יֵרְדוּ רְאֵמִים עִמָּם · בְּכוֹרֵי מַלְכוּת
עַמָּם · מְזֹר תַּעֲרִימָם · בְּאַף תַּחֲרִימָם : חזן *יִשַּׁע שָׁמוּר · הוּא
לֵיל שִׁמּוּר · אָמַר שׁוֹמֵר · אָתָא בֵּין אַשְׁמוּר :

---

7) Vgl. Daniël 7,24. Vgl. RASHIE aldaar, volgens wiens verklaring de *tiende hoorn* op Titus doelt. In Ber. Rabba 76,6 wordt dit vers in verband gebracht met de tegenwoordige ballingschap. Hierop wordt hier gedoeld.

8) Naar Jes. 34,7.

9) Ik twijfel zeer aan de juistheid der gewone lezing. Misschien zou men kunnen lezen: בכור מלכות עמם, *in den smeltkroes der wereldrijken verduister hen*, van עמם. Met eenige zekerheid durf ik in deze niets te beweren.

10) Volgens R. JEHOSHOEA' in Mechiltha, Bo, Ex. 12,42 en Thanchoema t. p., beteekenen de woorden ליל שמורים הוא, *een beschermingsnacht is het*, dat ook in de toekomst die nacht voor de verlossing is aangewezen; vgl. Rosh Hashana 11*a*, waar R. JEHOSHOEA' dezelfde woorden verklaart: de nacht, die reeds van af de Schepping bewaard en bestemd is voor groote dingen.

11) Jes. 21,12.

12) אשמורות = אשמור, eig. *nachtwake*, een derde gedeelte van den nacht. De laatste wake, die aan het aanbreken van den dag voorafgaat, wordt Ex. 14,24 אשמורת הבקר genoemd; vandaar dat de dichter hier eenvoudig אשמור in dien zin gebruikt. Bedoeld is natuurlijk de dageraad van Israëls vrijheid.

De Eeuwige zal koning zijn in eeuwigheid; Uw God, o Tsion! door alle geslachten, — Halleloe-jah! En Gij, Heilige! troont op den lof van Israël! o Almachtige!

o Almachtige! Tot hulp voor Uw volk zijt Gij te middernacht uitgetrokken [over Egypte], en toen het goed dag was [1]), hebt Gij hen uitgevoerd. Gij zijt het, die Uw volk richt bij dag, de andere natiën daarentegen bij nacht [2]), want U behoort de dag, ook behoort U de nacht [3]). De nacht, waarin een vorig geslacht werd bevrijd, — zeidet Gij, — zal beschermingsnacht zijn ook voor latere tijden. En wat den eersten keer is geschied, dat zal ook bij de laatste verlossing plaats vinden [4]), — gelijk de mare over Egypte zult Gij doen vernemen de verdrukkers [5]). — Toon U vast, hef den oorlogskreet aan, en strijd met goeden uitslag, bestijg het strijdros, blaas op den krijgsklaroen en grijp krachtig den vijand aan ter wille van Uw volk, Gij, Eerbiedwekkende, Verhevene en Heilige!

Toen waren het strenge heeren, de tien plagen, waarmede Gij verpletterdet het volk, dat zijn hart had verstokt. Door de aanmatiging van den overmoedigen koning onstond de tiende plaag, die Gij deedt heerschen over de zware verdrukkers van de kinderen van Abraham, die tot tien malen toe op de proef werd gesteld. Het neerhouwen der eerstgeborenen was het laatste, wat hen trof, toen Gij Uwen toorn vrij spel liet wegens hunne verdorvenheid. Vóór hunne oogen richttet Gij hunne goden en ook hunne afbeeldsels deedt Gij vervallen in hunne tenten. Gij versloegt elken eerstgeborene van ieder hoofd van een gezin, eerstgeborene van man of vrouw, van slaaf of slavin. En de eersteling van vee en het eerstgeborene van elk schepsel; in huis en daarbuiten maakte de pest een einde aan alles. Onder toornig woeden en tegelijk in kalmte openbaardet Gij U, hier slagen toebrengend, ginds tegelijk genezend [6]); de eerstgeborenen van den verdrukker treffend, Uwen eerstgeboren zoon daarentegen genezend. Te middernacht zullen U daarom danken zij, die U steeds erkenden, voor Uwe rechtvaardige strafoefeningen en Uwe welwillende liefde [7]). Uw welgeordende vinger riep in het aanzijn de tien plagen, Uw hand

---

[1]) Ex. 12,17 worden de woorden: כי בעצם היום הזה in Mechiltha verklaard: בעצומו של יום, *toen het vol dag was*, waaruit blijkt dat zij eerst ná het aanbreken van den dag uit Egypte trokken.

[2]) Jeroeshalmie, Rosh Hashana 1,3 en Ber. Rabba 50,3 komt de uitspraak voor, dat God de andere volkeren des nachts richt, terwijl zij slapen; Israël daarentegen bij dag, terwijl zij zich met goede werken bezig houden, waardoor hun vonnis zachter wordt. Afgeleid wordt het uit Ps. 9,9: *en Hij spreekt recht over de menschenwereld* [Israël] *met welwillendheid, richt* daarentegen *de natiën met* strenge *rechtvaardigheid.*

[3]) Ps. 74,16.

יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ :
וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא :

[אֵל נָא] לְיַשֵּׁעַ עַמְּךָ בַּחֲצִי לֵיל יָצָאתָ · וּבְעֶצֶם הַיּוֹם אוֹתָם
הוֹצֵאתָ : הַדָּן עַמּוֹ בַּיּוֹם וְעַמִּים בַּלַּיְלָה · כִּי לְךָ הַיּוֹם
אַף לְךָ לַיְלָה : לַיְלָה אֲשֶׁר בּוֹ נִפְדּוּ רִאשׁוֹנִים · שָׁמְרִים נִמְתָּ
יְהִי לָאַחֲרוֹנִים · וּמַה שֶּׁהָיָה בָּרִאשׁוֹנָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה לָאַחֲרוֹנָה ·
כְּשֶׁמַּע מִצְרַיִם תַּשְׁמִיעַ לְצָרִים : חיז תִּצְנַח וְתִצְרַח וְתִצְלַח תִּרְכַּב
תִּתְקַע וְתִתְקַף עַל עַם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ :

אָז תֵּשַׁע מַכּוֹת הָיוּ אֲדוֹנִים קָשֶׁה · אֲשֶׁר בָּם סִכַּרְתָּ גּוֹי לְבַדָּם ו
מַקְשֶׁה : בְּעָזּוּת מֶלֶךְ עָז הָיְתָה מַכָּה עֲשִׂירִית · אֲשֶׁר
הִמְשַׁלְתָּ בְּנוֹגְשֵׁי בְּנֵי נָפָה עֲשִׂירִית : גְּדִיעַת בְּכוֹרוֹת הָיְתָה
תַּכְלִיתָם · אֲשֶׁר שַׂתָּה אַפְּךָ עַל תַּכְלִיתָם : דַּנְתָּ לִפְנֵיהֶם אֶת
אֱלֹהֵיהֶם · וְגַם צוּרָתָם הִפַּלְתָּ בְּאָהֳלֵיהֶם : הִכִּיתָ כָּל בְּכוֹר לְכָל
רֹאשׁ מִשְׁפָּחָה · כָּל בְּכוֹר לְאִישׁ וְכָל בְּכוֹר לְאִשָּׁה : וּבְכוֹר
לִבְהֵמָה וּבְכוֹר לְכָל דָּבָר · בַּבַּיִת וּבַחוּץ דֵּבֶר שָׁת לְכָל דָּבָר :
זַעַף וְנַחַת נִגַּלְתָּ נָגוֹף וְרָפוֹא · לִבְכוֹרֵי צָר נָגוֹף וּלְבִנְךָ בְּכוֹרְךָ
רָפוֹא : חָצוֹת לַיְלָה בְּכֵן יוֹרְדְךָ מוֹרֵיךָ · עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ ·
וְעַל צֶדֶק אֲהֻבֶיךָ : טֶכֶס אֶצְבָּעֲךָ עָשְׂתָה תֵּשַׁע מַכּוֹת · יָדְךָ

---

4) Pesiktha, ויהי בחצי הלילה einde, en Thanchoema ed. Buber, Bo, 6, bewijst men uit Bijbelverzen, dat de plagen, die Egypte hebben getroffen, ook bij de toekomstige verlossing over Israëls vijanden zullen komen.

5) Zie pag. 131 noot 5.

6) Naar Jes. 19,22. Vgl. Shier Hash. Rabba 4.

7) Naar Ps. 119,62. Vgl. Pesiktha ויהי בחצי הלילה, pag. 63*a*, waar dit vers verklaard wordt: ik dank U voor de straffen, die Gij over Egypte hebt gebracht, en voor de liefde, onzen voorouders in Egypte bewezen, door hun de plichten van besnijdenis en Pésach-offer voor te schrijven, waardoor zij zich de verlossing konden waardig maken. — Zie ook Shemoth Rabba 18,2, waar het eenvoudiger verklaard wordt: Omdat Gij de Egyptenaren hebt gedood en de Israëlieten gespaard.

veroorzaakte de sterfte der eerstgeborenen [1]); Uw machtige rechterhand deed den verdrukker zinken, toen verhieven U allen; wanneer eens Uw heilige arm ons zal verlossen, zult Gij boven al verheven zijn.

o God! tot in eeuwigheid zult Gij verheerlijkt en tot in eeuwigheid als heilig geprezen worden en tot in alle eeuwigheid zult Gij regeeren en boven alles verheven zijn, Gij, God, Koning, eerbiedwekkend, alverheven en heilig, want Gij zijt immers de Koning aller koningen, Wiens koningschap eeuwig duurt! Verkondigt dan Zijne wonderen, verhaalt van Zijne macht, roemt Hem, gij, Zijne scharen, heiligt Hem, verheft Hem, in luiden jubel, in zang en lof prijst de macht Zijner roemrijke heerlijkheid!

„En het was te middernacht". [2])

Toen deedt Gij met wonderkracht tallooze wond'ren in den nacht.
In de eerste der waken van [3]) dezen nacht.
Den braven proseliet deedt Gij winnen, doordien voor hem zich verdeelde de nacht [4]).

Dit geschiedde te middernacht.

Gij richttet den vorst van Gerar door bangen droom in den nacht [5]),
Verschriktet des Arammieten geest aan den vooravond in den nacht [6]).
En Israël, bekampend een goddelijk gewrocht, verwon hem [7]) in den nacht.

Dit geschiedde te middernacht.

Het eerstgeboren kroost van Pathros versloegt Gij in 't midden van den nacht.
Hun kostbaarst pand vonden zij niet meer, toen zij opstonden in den nacht.
Den vleugelslag van Charosheth's vorst bedwongt Gij door de sterren van den nacht [8]).

---

[1]) De zin is: de andere plagen werden door een engel over Egypte gebracht; — de *vinger* als beeld voor een orgaan van Gods straffende hand; — bij de laatste plaag trad God zelve als wreker op. Vgl. Ex. 12,12 en 23 en Mechiltha aldaar.

[2]) Al de hier opgesomde feiten hadden volgens Midrash plaats in den nacht van 14 op 15 Niesan. Dit wordt bij sommigen duidelijk in den Bijbel uitgesproken, bij anderen door het gebruik van uitdrukkingen als בלילה ההוא (Esther 6,1) of ביה בלילא (Dan. 5,30) aangeduid, bij nog anderen schijnt eene oude traditie omtrent den datum bestaan te hebben. Vgl. Bamidbar Rabba 20,12, waar eenvoudig gezegd wordt, dat alle bestraffingen van Israëls vijanden *in den nacht* plaats hadden, zonder dat een bepaalde datum wordt aangewezen. Zie ook Pesiktha, ותאמר ציון, pag. 129*b*.

[3]) Machzor Romie: בכל אשמורות, *in alle de waken*, eene lezing, die waarschijnlijk de juiste is.

[4]) De tocht tegen Kedorla'omer, door Abraham, den גר צדק, den uit oprechte overtuiging tot God bekeerden heiden, ondernomen, had volgens Midrash in den nacht van 14 op 15 Niesan en de overwinning juist te middernacht (ויחלק עליהם לילה, *de nacht verdeelde zich tegen hen*) plaats.

עָשְׂתָה מַכַּת בְּכוֹרוֹת : יְמִין עֻזֶּךָ טִבְעָה צָר וַיְרוֹמֲמוּךָ הַכֹּל ·
וְזֵרוֹעַ קָדְשֶׁךָ תִּפְדֵּנוּ וְתָרוּם עַל כֹּל :

ח׳ אֵל נָא לְעֹלָם תּוֹעֲדֵן · וּלְעוֹלָם תְּקַדֵּשׁ · וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים ·
תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא · הָאֵל מֶלֶךְ · נוֹרָא מָרוֹם וְקָדוֹשׁ · כִּי
אַתָּה הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים · מִלְכוּתוֹ נֶצַח · נוֹרָאוֹתָיו שִׁיחוּ ·
סַפְּרוּ עָזּוֹ · פְּאֵרוּהוּ צְבָאָיו · קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ · רוֹן שִׁיר וְשֶׁבַח ·
תְּוֹקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ :

וּבְכֵן וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה :

ע״ס א״ב

אָז רוֹב נִסִּים הִפְלֵאתָ בַּלַּיְלָה :
בְּ רֹאשׁ אַשְׁמוּרוֹת זֶה הַלַּיְלָה :
גְּ ר תָּרַךְ נִצַּחְתּוֹ כְּנֶחֱלַק לוֹ לַיְלָה :

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה :

דַּ נְתָּ מֶלֶךְ גְּרָר בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה :
הַ פְחַדְתָּ אֲרַמִּי בְּאֶמֶשׁ לַיְלָה :
וְ יִשְׂרָאֵל שָׂר לָאֵל וַיּוּכַל ׀ לוֹ לַיְלָה :

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה :

זֶ רַע בְּכוֹרֵי פַּתְרוֹס מָחַצְתָּ בַּחֲצִי הַלַּיְלָה :
חֵ יְלָם לֹא מָצְאוּ בְּקוּמָם בַּלַּיְלָה :
טְ ישַׁת נִגִּיד חֲרוֹשֶׁת סִלִּיתָ בְּכוֹכְבֵי לַיְלָה :

Ter belooning van het *„verdeelen* zijner troepen in den nacht" besloot God ook, dienzelfden nacht bij den uittocht uit Egypte te verdeelen (Thanchoema, Bo; Ber. Rabb. 18 einde).

5) Gen. 20,6.

6) Aan den vooravond van zijne ontmoeting met Jakob, verscheen God Laban en verbood hem Jakob ten goede noch ten kwade toe te spreken (Gen. 31,29).

7) De uitdrukking ontleend aan Hoshéa' 12,5; voor het feit zie Gen. 32,25.

8) מישׁת, *den vleugelslag* = het spoedig voorttrekkende en veel gedruisch makende leger van den *vorst van Charosheth*, Siesera, die te Charosheth woonde, de legeroverste van Jabien, den koning van Chatsor (Recht. 4,2). Volgens de woorden van het lied van Debora (Recht. 5,20) *streden de sterren uit hunne banen tegen Siesera.*

Dit geschiedde te middernacht

De Godslasteraar [Sanchérieb] [1]) had het plan beraamd, over de uitverkoren stad als heerscher zijne
hand uit te strekken [2]) in den nacht.
Gij deedt hem en zijn leger als lijken uitdroogen [3]) in den nacht.
De afgod Bel kromde zich [4]) en stortte neder met
zijn voetstuk in het duister van den nacht.
Den man, vol heerlijke gaven, [5]) werd het geheim
geopenbaard van het gezicht in den nacht [6]).
Dit geschiedde te middernacht.

Hij, die uit heil'ge vaten zich bedronk [7]), werd
gedood in dienzelfden nacht [8]).
De droomuitlegger werd gered uit den leeuwenkuil
in de ure van den nacht [9]).
Den ouden haat had de Agagiet opgekropt [10]) en
schreef daarom brieven in den nacht.
Dit geschiedde te middernacht.

Gij wektet Uwe overwinnende kracht tegen hem
op bij het wijken van den slaap in den nacht [11]).
Moogt gij eens ook de wijnpers treden [12]) voor
[Israël, dat vraagt:] „Wachter, wat is er van den nacht?" [13]).
Opdat dan luid roepe de Wachter en spreke:
„Gekomen is de morgen en geweken ook de nacht" [14]).
Dit geschiede te middernacht.

Doe spoedig aanbreken den dag, die noch dag is, noch ook nacht [15]).
o Alverhevene! doe erkennen, dat U behoort de
dag, en U ook de nacht [16]).
Stel wachters aan bij Uwe stad den geheelen dag
en gansch den nacht.
Doe als het licht van den dag stralen het duister van den nacht! [17])
Dit geschiede te middernacht!

---

[1]) II Kon. 18,17 v. v. en 29 v. v. [2]) Vgl. Jes. 10,32.
[3]) Zie II Kon. 19,35, waar בלילה ההוא staat. Volgens Sanhedrien 95*b* werden zij door inwendige vlammen verteerd en droogden dus letterlijk uit, tot zij stierven.
[4]) De uitdrukking is ontleend aan Jes. 46,1. *Bel* is de voornaamste afgod van Babel. Het feit wordt o. a. in Beréshieth Rabba 68,13 verhaald; vgl. het apocryfe boek: Bel en de draak.
[5]) Daniël voert dien bijnaam, Daniël 10,11.
[6]) Het geheim van Neboechadnétsar's droom (Daniël 2,19). — Ik meen, dat gelezen moet worden לילה חֲזוֹת רז, *het geheim van het nachtelijk visioen*, of met Machzor Romie: חזון לילה, wat op hetzelfde neerkomt; de oude lezing חצות לילה is wel te verklaren, maar dan wordt het *geheim* niet nader aangeduid. Baer's lezing לילה חֲזוֹת weet ik niet anders te verklaren dan: *werd geopenbaard het geheim te zien in den nacht*, wat ook nog tamelijk onduidelijk is.

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה :

יָ עֵין מְחֻרֶף לְנוֹפֵף אוּוּי הוֹבַשְׁתָּ פְּגָרָיו בַּלַּיְלָה :
כָּ רַע בֵּל וּמַצָּבוֹ בְּאִישׁוֹן לַיְלָה :
לְ אִישׁ חֲמוּדוֹת נִגְלָה רָז חָזוּת לַיְלָה :

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה :

מִ שְׁתַּכֵּר בִּכְלֵי קֹדֶשׁ נֶהֱרַג בּוֹ בַּלַּיְלָה :
נ וֹשַׁע מִבּוֹר אֲרָיוֹת פּוֹתֵר בְּעִתּוֹתַי לַיְלָה :
שִׁנְאָה נָטַר אֲגָגִי וְכָתַב סְפָרִים בַּלַּיְלָה :

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה :

ע וֹרַרְתָּ נִצְחֲךָ עָלָיו בְּנֶדֶד שְׁנַת לַיְלָה :
פּ וּרָה תְּדֻרוֹךְ לְשׁוֹמֵר מַה מִּלַּיְלָה :
צָ רַח בַּשּׁוֹמֵר וְשָׁח אָתָא בֹקֶר וְגַם לַיְלָה :

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה :

קָ רֵב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה :
רָ ם הוֹדַע כִּי לְךָ הַיּוֹם אַף לְךָ הַלַּיְלָה :
שׁ וֹמְרִים הַפְקֵד לְעִירְךָ כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה :
תָּ אִיר כְּאוֹר יוֹם חֻשְׁכַת לַיְלָה :

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה :

---

7) Belshatsar; Daniël 5,2.
8) Ontleend aan Dan. 5,30, waar בה בליליא staat.
9) Daniël 6. בעתותי = בעתות, in de tijden, momenten.
10) Zie Pirké R. Eli'ezer 44 en 50: die Joden, sprak Haman, hebben van oudsher mijne voorouders gehaat.
11) Volgens Thargoem Esther 6,1 en Jalkoet t. p. Nº. 1058 was de nacht, waarin 's konings slaap hem ontweek, dus die aan de redding voorafging, de nacht na den 14 Niesan. Als in dien nacht geschied, worden daar o. a. nog genoemd: de val van Sanchérieb en de nederlaag van Siesera.
12) Naar Jes. 63,3, het beeld voor de strafgerichten tegen de vervolgers van Israël.
13) Naar Jes. 21,11 en 12.
14) אתא kan hier zeer wel in dubbelen zin gebruikt zijn, אתא בקר beteekent: de morgen is *aangebroken*, terwijl אתא לילה (vgl. בא השמש) dichterlijk en als woordspeling kan aanduiden: de nacht is *geweken*.
15) Den dag der verlossing, die Zech. 14,7 zoo genoemd wordt.
16) Ps. 74,16.
17) Naar Jes. 62,6.

*) De Almachtige, die verblijft in de uitgespannen hemelen, die door Zijne genade het al van spijs voorziet, hoorde het zuchten der onder kommer gebogenen en voerde hen uit van tusschen de doornen [1]). Destijds daalde Hij in Zijne groote ontferming neder uit Zijn woonverblijf en bevrijdde van den dwangarbeid Zijn eerbiedwekkend volk en gaf hun den bijnaam van: het Hem toegevallen erfdeel. Hij overzag de zeventig volkeren, doch zij allen werden in Zijn oog bevonden [door misdaden] verduisterd [2]); toen toonde Hij groot te zijn onder de engelen des hemels [3]), — zoo vielen mij ten deel de lieflijkheden [4]). Toen Hij, die besluit en ook vervult, het zag, verheugde Hij Zich met het geliefde volk als op den dag, waarop het hemelgordijn werd gespannen en de aarde werd gevestigd, en gaf Hij hun wetten en bepalingen. Ik [5]) nu ben heden naar voren getreden te midden van de teedere en zwakke [gemeente Israëls] om het verbodene en geoorloofde geregeld uiteen te zetten, opdat ik niet struikele en onvast [6]) worde heden in zake de wetsbepalingen. Ik nader, terwijl ik goede, juiste woorden wil spreken [7]) om ze duidelijk mede te deelen onder het verzamelde volk, herinnerend slechts, niet vermanend in mijne woorden [8]), om de gemeente haren plicht te doen vervullen [9]). De klemmende bepalingen van de als hoogste kroon geprezen wet verklaarden en leerden de wijzen, die als in een halfronde schuur zaten [10]); zoo spraken zij ten opzichte van de

---

*) Dit stuk bevat eene korte uiteenzetting der Godsdienstvoorschriften in verband met het Paaschfeest: het geschiktmaken van vaatwerk voor Paaschgebruik, het zoeken naar en verwijderen van het gezuurde, het bereiden der ongezuurde brooden en enkele bepalingen aangaande de huisselijke plechtigheid op de beide eerste avonden van het Paaschfeest. In verschillende liturgiën komt een dergelijk overzicht voor, dat eigenlijk dient ter vervanging eener Godsdienstvoordracht, waarin die bepalingen worden besproken. Op den Shabbath vóór het Paaschfeest vooral werden zulke halachische voordrachten reeds vroeg gehouden, met het oog op het vele, dat bij de voorbereidingen voor het Paaschfeest in het oog gehouden moest worden; reeds in Thosephtha (Megilla 3) en in den Thalmoed (Pesachiem 6*a*) wordt eene bepaling gegeven aangaande deze voordrachten.

[1]) Shier Hashieriem Rabba 2,2 worden de woorden: *als een roos onder de doornen* in verband gebracht met Israëls bevrijding uit Egypte.

[2]) Van עמם, Ez. 31,8. Siphré Deut. 33,2 verhaalt, dat God de Thora aan de verschillende volkeren aanbood, doch dat zij allen weigerden haar te aanvaarden, omdat zij zich schuldig wisten aan een of meer der in de tien geboden uitgesproken verboden.

[3]) Naar aanleiding der woorden ואתא מרבבות קדש, zegt Siphré d. t. p. (vgl. de vermoedelijk juister recensie in Thanchoema en Jalkoet t. p.) dat God, toen Hij te midden Zijner heilige myriaden verscheen, boven die allen verheven was in machtige verschijning. Niet onwaarschijnlijk is daarom de lezing: והגדיל, *Hij bleek groot te zijn*; de gewone lezing: והגריל moet beteekenen: *Hij wierp het lot met Zijne engelen.* Vgl. Siphré Deut. 32,8 en 9; zie de volgende aanteekening.

סדר א"ב כפול

אַדִּיר דָּר מְתוּחִים · בְּחֶסֶד כֹּל מַלְחִים · אִוֵּן אֲנַקַת אֲנוּחִים ·
וְהוֹצִיאָם ו מִבֵּין הַחוֹחִים : אָז בְּרוֹב חֶמְלָתוֹ · דָּד מִמְּעוֹן
דִּירָתוֹ · וּפָדָה מִפֶּרֶךְ אֲיֻמָּתוֹ · וְכֵנָם חֶבֶל נַחֲלָתוֹ : בָּט בְּשִׁבְעִים
עֲמָמִים · וְנִמְצְאוּ לְפָנָיו עֲמוּמִים · וְהִגְדִּיל בְּמַלְאֲכֵי מְרוֹמִים ·
וְנָפַל חֶבְלִי בַּנְּעִימִים : בְּשׁוּרוֹ גּוֹזֵר וּמֵקִים · שָׂמַח בְּעַם חֲשׁוּקִים ·
בְּיוֹם נְטֹתִי דּוֹק וַאֲרָקִים · תֹּת לָמוֹ דָּתוֹת וְחֻקִּים : נָשְׂתִּי בְּתוֹךְ
עֲנָגָה וְרַכָּה · אִפּוּר וְהַתֵּר לְהַעֲרִיכָה · לְכַל אֶכְשֹׁל ו לְהַמְרִכָה ·
הַיּוֹם בְּדַבֵּר הֲלָכָה : נָשְׂתִּי בְּשָׂאנִי אָבוּר · לְפָשׁוֹט בְּעַם צָבוּר ·
כְּמַזְהִיר וְלֹא כְּמַזְהִיר בְּרַבּוּר · לְהוֹצִיא חוֹבַת צִבּוּר : דַּהֲרַת
דַּת מְכֻלָּלָה · דָּרְשׁוּ וְהוֹרוּ חַכְמֵי גּוֹרֶן עֲגוּלָה · וְהָגוּ בְּסֵדֶר

---

4) Naar Ps. 16,6, waar echter in Jalkoet ook de opvatting voorkomt, dat נפל niet: *door loting toevallen*, maar eenvoudig: *toegewezen worden* beteekent. Het meervoud בנעימים wordt daar toegepast op de *schriftelijke* en *mondelinge* leer. Eene andere aan Pirké R. Eli'ezer 24 ontleende verklaring laat het slaan op het tijdstip van den torenbouw van Babel. Toen beraadde God met Zijne engelen (afgeleid uit het meervoud: *wij willen afdalen*, Gen. 11,7,); toen werd het lot geworpen, om ieder hooger wezen een volk toe te deelen, en werd Abraham en zijne nakomelingschap als Gods volk aangewezen, naar Deut. 32,9. God nu nam ten volle genoegen met dezen uitslag, gelijk het luidt: *het lot viel voor Mij op een Mij aangenaam deel* (Ps. 16,6). Volgens de lezing חבלי moet de laatste Midrash door den dichter bedoeld zijn. Dan rijst echter de moeilijkheid, dat daar geen sprake is van de *wetgeving*. — Den in de vorige aanteekening geciteerden Midrash hier toe te passen, eischt de lezing חבלי, en de vertaling: *en mij*, Israël, *vielen de liefelijkheden* der Thora *ten deel*.

5) De voorlezer is sprekend ingeleid, gelijk bij zeer vele Pioetiem, o. a. bij de תפלת נשם, het geval is. Zie de inleidende opmerking tot ons stuk.

6) להמרכה, eig. *week worden*, v. d. zwak zijn, hier overdrachtelijk voor: zwakheid van geest, door *onwetendheid* verkeerd handelen.

7) אבור, van ברר, vermoedelijk een toekomende tijd: ik zal zuivere, reine taal spreken; misschien ook van de Thalmoedische beteekenis: *uitlezen*, dus: terwijl ik slechts eene keuze zal doen uit de rijke stof, die ik te behandelen heb.

8) Terwijl anders de leerrede eene *zedelijke* strekking heeft en vermaningen bevat, zal ik heden slechts wetten opsommen.

9) De plicht nl. om tegen het naderen van het Paaschfeest zich met de daarvoor geldende wetten bezig te houden.

10) Het Synhedrion, dat in een groote zaal zitting hield, in halfcirkelvormige rijen geschaard (Sanhedrien 36*b*).

wijze van uitkoken [1]): te brengen een kleinen ketel in een grooten [2]). — De wijze van uitkoken van een zeer grooten ketel, die niet bedekt zou worden [door het water], is: dat men er een soort rand opmaakt [van leem of dergelijke], bij het overkoken van het water blijkt het dan gezuiverd te zijn door het kokende water zelve [3]). — De wijze van bruikbaar maken van schotels en dergelijke, die slechts als „tweede voorwerp" [4]) gebruikt worden, — evenals men uit den pot daarin stort, zoo is het voldoende, kokend water daarover te gieten [5]). De regel omtrent het reinigen van kruiken uit hout en steen is: dat zij door ze uit te spoelen geoorloofd zijn [6]): zijn zij van ongeglazuurd aardewerk, dan is het juist, ze als ongeoorloofd te beschouwen, doch men kan ze tot na het Paaschfeest laten staan [7]). Het gebruik van een mes en de wijze zijner behandeling is: het eerst af te spoelen om het schoon te maken; evenals het gewoonlijk in een „eerst voorwerp" aangewend wordt [8]), zoo is zijne wijze van uitkoken en ontsmetten. Duidelijk staat uitgesproken het uitgloeien van ijzer in vuur om het van elken smet te reinigen, doch het heft van het mes brengt in heet water, gij [Israëlieten, door God] als Zijn oogappel beschermd; — doch ten slotte wordt beslist: het geheele mes [worde uitgekookt] in kokend water, en wel in een „eerste voorwerp" [9]). De zuivering en uittrekking van een potlepel, — daar in een „eerst voorwerp" zich de verboden bestanddeelen erin ophoopen [10]), moet het uitkoken, om het schoon te doen zijn, geschieden in kokend water, want: gelijk een voorwerp de verboden bestanddeelen in zich heeft opgenomen, langs denzelfden weg en door gelijke bewerking geeft het ze weer van zich af. De geleerden hebben in hunne scherpzinnigheid de leering verkondigd [11]): voor potten

---

[1]) Onder הגעלה verstaat men eigenlijk het in kokend water steken van gebruikt en voor het gebruik ongeoorloofd geworden vaatwerk, om daardoor de ongeoorloofde bestanddeelen, die zich in de wanden hebben vastgezet, te doen uitkoken. Daardoor worden deze verwijderd en het vroeger ongeoorloofde voorwerp weder voor gebruik geschikt. Evenzoo kan men sommige voorwerpen, die men gedurende het geheele jaar heeft gebruikt, door uitkoken voor Paasch-gebruik geschikt maken. De term הגעלה wordt ook in meer algemeenen zin gebezigd voor elke wijze van bruikbaar maken van ongeoorloofd geworden voorwerpen.

[2]) 'Aboda Zara 76*a*: „Hoe kookt men uit?" Men steke kleine ketels in een grooten enz.

[3]) T. a. p. En hoe doet men met een grooten ketel? ... hij maakte er een rand op van een kalkachtig mengsel, — zoodat er meer water in kon, — en bracht het water aan de kook. — Met de woorden: „door het kokende water zelve" schijnt de schrijver te willen aanduiden, dat het niet noodig is een gloeienden steen er in te doen om het water tot overkoken te brengen (vgl. Shëelthoth n°. 137; Ashérie, Pesachiem 2,7 en Mahril, הל' הגעלה).

[4]) כלי שני, *tweede voorwerp* is vaatwerk, waarin de zaken niet te vuur gezet worden, doch waarin ze uit de potten worden overgeschept. — Een nog te vuur staand voorwerp, of een dat reeds van het vuur is genomen,

הַגְעָלָה · לְהַכְנִיס יוֹרָה קְטַנָּה בְּתוֹךְ יוֹרָה גְּדוֹלָה : דֶּרֶךְ גְּדוֹלָה
חֲשׁוּפָה · עוֹשִׂין לָהּ כְּמִין שָׂפָה · וּבִרְתּוּחַ נִמְצֵאת חֲפוּפָה ·
מִמֵּי רוֹתְחִין גּוּפָהּ : הַכְּנַת קְעָרוֹת וּמְלֵיהֶן · בִּכְלִי שֵׁנִי שְׁמוּשֵׁיהֶן ·
כְּשׁוֹפְכִין מִכְּיר בָּהֶן · כַּךְ שׁוֹפְכִין רוֹתְחִין עֲלֵיהֶן : הַגִּיגִית כְּלָלָן
וְיִצְחָקוֹן · מֵעֵץ וְאֶבֶן שְׁרָיָן בְּהַדְחָן · וּמֵחֶרֶס מִצָּוָה לְהַזְנִיחָן ·
עַד לְאַחַר הַפֶּסַח יָכוֹל לְהַנִּיחָן : וְשִׁמּוּשׁ סַכִּין וְעִנְיָנוֹ · מַדִּיחִים
אוֹרֵז לְתַקְּנוֹ · בִּכְלִי רִאשׁוֹן תִּקּוּנוֹ · כְּךְ הַגְעָלָתוֹ וּבְחוּנוֹ :
וְלִבּוּן בַּרְזֶל בָּאוּר בְּגִלְשׁוֹן · לְטַהֲרוֹ מִכָּל רִפְשׁוֹן · וְקָתָא בְּחַמִּין ו
נְצוּרֵי כְּאִישׁוֹן · וְהִלְכְתָא כֻּלּוֹ בְּרוֹתְחִין וּבִכְלִי רִאשׁוֹן : זְקוּק
עֵץ פָּרוּר וְחִטּוּטוֹ · בִּכְלִי רִאשׁוֹן חִבּוּטוֹ · בְּרוֹתְחִין הַגְעָלַת
קְשׁוּטוֹ · כְּבוֹלְעוֹ כַּךְ פּוֹלְטוֹ : זְלָפוּ חֲכָמִים בְּשִׁנּוּנָם · קְדֵרוֹת

---

maar nog heet genoeg is om zich de vingers eraan te kunnen branden, heet כלי ראשון, „eerst voorwerp".

5) Zij behoeven niet uitgekookt te worden, maar naar de gewone wijze van gebruik worden zij bij de verwijdering der ongeoorloofde bestanddeelen behandeld.

6) Zoo zegt ook JAKOB ASHÉRIE in Toer Orach Chajiem 451 einde; bedoeld worden drinkvaten, glazen, kruiken en dgl. Vgl. Rema t. p. § 25.

7) Voorwerpen uit aardewerk kunnen door geene bewerking, dan overbakken, tot hun oorspronkelijken reinen staat worden teruggebracht; zij zijn zoo poreus, dat de ingezwolgen elementen er niet meer uit te krijgen zijn. Daarom mag men ze niet gebruiken; evenwel kan men ze tot na het Paaschfeest opbergen. Zie Pesachiem 30*a*.

8) Hier wordt kort de eindbeslissing gegeven; dan volgt de tegengestelde meening, om met een citaat uit den Thalmoed te sluiten.

9) Pesachiem 30*b* wordt die beslissing gegeven, nadat vooraf eene meening is verkondigd, die veel overeenkomt met de hier zoo even uitgesprokene. „Het ijzer gegloeid, en het heft in heet water", — dan volgen de woorden: „doch de eindbeslissing is: beiden — het heft zoowel als het staal van het mes — in kokend water en in een „eerst voorwerp" (zie daarover noot 4).

10) De gewone lezing צבוטו bevredigt mij niet. Men brengt het in verband met ויצבט לה קלי, Roeth 2,14; doch dit beteekent waarschijnlijk: *toereiken, geven*, en ik zie niet, wat dit hier voor zin geeft. De commentatoren teekenen eenvoudig aan: פליטתו. Telkens zien wij echter, hoe de schrijver naast elkander stelt de wijze van *gebruik* en die van *ontsmetting*. Dit moet hier zeker des te eer geschieden, omdat de strophe met het beginsel van de gelijkheid dier beiden sluit. Ik zou daarom willen lezen: רבוטו, van רבט, dat eig. het *afslaan* der vruchten, vandaar ook het *inzamelen*, oogsten beteekent; evenals קצר eig. afsnijden, v. d. oogsten. De vertaling geeft dan den zin duidelijk genoeg aan.

11) זלפו, rabbijnsch woord, eig.: met een straal *spuiten*, van vloeistoffen, v. d. verbreiden in 't algemeen.

van aardewerk bestaat geen andere weg, dan ze te breken; zij hebben echter toegestaan ze door een scheidsmuur voor het oog te verbergen en ze dan na het feest te gebruiken, hetzij voor soortgelijke bestemming als ze oorspronkelijk hadden, of voor eene niet-gelijksoortige [1]). Het onderzoek naar het besmet zijn van zeeften, braadspitten en schalen, kan bij die allen voortreffelijk geschieden door uitkoken [2]); voorwerpen van geglazuurd aardewerk zijn gelijk aan voorwerpen uit leem, zij zijn geoorloofd, na uitgespoeld te zijn, gelijk voorwerpen, uit dierenmest of marmersteen vervaardigd [3]). Zoo zijn de verplichtingen aangaande het vaatwerk in den breede uiteengezet, hoe zij van verboden bestanddeelen moeten gezuiverd worden en volgens de wet zijn zij daar neergelegd. Hiermede zijn de wetten betreffende het uittrekken van verboden deelen afgehandeld. — Aan de gronden der zedelijke wet mag niets ontbreken: het onderzoek naar [de aanwezigheid van] iets gezuurds is ons door de overlevering voorgeschreven op den vooravond van den veertienden [Niesan]. De te ledigen woning van den „wijnstok" [Israël] [4]) mag men niet onderzoeken bij het licht der zon of bij dat van een flambouw, maar uitsluitend bij het schijnsel van een brandend licht, want lamplicht is deugdelijk voor het onderzoek [5]). De bekenden [6]) verklaarden om hunne instelling te versterken [7]): voordat men het gezuurde begint weg te ruimen, zegge men vol aandacht de volgende lofzegging: Geloofd zij Hij, die ons door Zijne geboden geheiligd en ons bevolen heeft aangaande het wegruimen van het ongezuurde [8]). Wanneer is Israël het gebod voorgeschreven, hunne woningen goed te onderzoeken en eene monstering te houden van hunne kostbare weefsels [9])? Wanneer de menschen reeds in hunne huizen worden aange-

---

[1]) Pesachiem 30*a* zegt RAB, dat potten van aardewerk, die gedurende het Paaschfeest zijn blijven staan, al waren ze schoon, gebroken moeten worden; hij neemt namelijk aan, dat ook de geringste hoeveelheid חמץ, ook na het Paaschfeest, indien het zich met eene stof van gelijke soort vermengt, bijv. tarwe met tarwe, het geheele mengsel ongeorloofd maakt. Uit vrees nu, dat men ze zou gebruiken voor de bereiding van eene spijs van dezelfde stof als de Chaméts-bestanddeelen, die zich in de wanden bevinden, verbiedt hij elk gebruik en laat dus geen anderen weg, dan ze te breken. SAMUEL daarentegen zegt, dat zij niet alleen voor bereiding van spijzen van andere soort, maar zelfs voor gelijksoortige spijzen mogen gebruikt worden. Men kan ze dus veilig laten staan; om echter gebruik gedurende de Paaschdagen te voorkomen, behoort men ze door een scheidsmuur, bijv. een gordijn of kist, aan het oog te onttrekken.

[2]) Wat braadspitten betreft, is de schrijver hier in strijd met den Thalmoed ('Aboda Zara 75*b*), die voor braadspitten *uitgloeien* voorschrijft. Misschien moet voor שפוד een ander woord gelezen worden. — קדרי schijnt hier in de oorspronkelijke beteekenis: *zwartsel* genomen te zijn. Vgl. MUSAFIA in Mosaf Hé'aroech s. v. קדר, die meent, dat de namen קדרה en פארור voor *pot* zijn afgeleid van het *zwart worden* door het vuur. — MAHRIL

חֵרֶס בְּשִׁבְרוֹנָם · וְהִתְּירוּ בְּמִחְיצוֹת מִן הָעֵין לְטָמְנָם · עֲשׂוֹת
בָּהֶם אַחַר הָרֶגֶל בֵּין בְּמִינָם וּבֵין שֶׁלֹּא בְמִינָם : חִקּוּר קְדֵרִי
נָפָה וּשְׁפוֹד וּפַטִּילָה · מְעֻלּוֹת הֵן כֻּלָּם בְּהַגְעָלָה · מָאנֵי דְקוּנְיָא
בְּפַחֲרָא מְשׁוּלָה · מָתְרִין הֵן בְּהַדָּחָה כְּבוֹרְמֵי דְגַלְלָא : חִיּוּב
כֵּלִים הֲרֵי הֵן מְרֻוָּחִין · וּמֵאִפּוּרָן מְצֻחְצָחִין · וְכֵדַת הֵן מוּנָּחִין ·
תַּמּוּ הִלְכוֹת הַגְעָלָה בְּרוּתְחִין : טַעֲמֵי דָת מוּסָר · מֵהֶם בְּלִי
לַחֲסַר · בְּדִיקַת חָמֵץ לָנוּ נִמְסָר · מֵאוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר : טִירַת
גֶּפֶן בּוֹקָקָה · אֵין בּוֹדְקִים לַחֲמָה וַאֲבָקָה · כִּי אִם לְנֵר דְּלוּקָה ·
שֶׁהַנֵּר יָפָה לִבְדִיקָה : יְדוּעִים בֵּאֲרוּ לְאָמֵץ · הַמַּתְחִיל ו לְבָעֵר
חָמֵץ · מְבָרֵךְ בָּזֹאת בְּאוֹמֵץ · בָּרוּךְ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וְצִוָּנוּ עַל בִּעוּר חָמֵץ : יִשְׂרָאֵל אֵימָתִי מְצֻוֶּה עֲלֵיהֶם · לְבַהֵק
בְּיוֹשֶׁר נְוֵיהֶם · עֲשׂוֹת פְּקוּד רְקָמֵיהֶם · כְּשֶׁבָּנִי אָדָם מְצוּיִין

---

geeft bij de behandeling van zeeften, raspen enz. een variant op onze plaats: כפה voor נפה.

3) Hier is sprake van zaken, die uitsluitend voor koude spijzen gebruikt worden en daarom niets in zich hebben opgenomen. Zie echter R. Josef Karo in Orach Chajiem 451,22 einde, die als vaststaande gewoonte aangeeft, geen gebruikte voorwerpen van aardewerk te gebruiken. — De woorden בורמי דגלא komen ook bij Alfassi, Pesachiem 2, voor en worden daar verklaard met: voorwerpen van marmer; dan moet het zijn van het Bijbelsche אבן גלל ('Ezra 6,4); mogelijk is ook, het te verklaren als כלי גללים, voorwerpen uit gedroogde dierenmest vervaardigd; in dien zin komt גלל eveneens voor (I Kon. 14,10). Zie ook Or Zaroea', in de verklaring van den Pioet אלקי הרוחות, pag. 58, col. d.

4) Hoshéa' 10,1 komt גפן בקק voor als beeld van Israël, in den zin van: zijne vruchten *afwerpend*. Daar het deelwoord hier in den vrouwelijken vorm staat, meen ik, dat het met טירת verbonden moet worden en wel in lijdende beteekenis: de geledigde, of *te ledigen* woning, eig. *vesting*.

5) Pes. 7*b* en 8*a*: het zonlicht is alleen in eene onbedekte ruimte sterk genoeg voor een grondig onderzoek in alle hoeken; met een flambouw is het te gevaarlijk in hoeken en gaten door te dringen; het staat dus te vreezen, dat men het onderzoek niet grondig genoeg zal instellen. Vgl. Shoelchan 'Aroech, Orach Chajiem 433,1 en 2.

6) Uitdrukking voor de leiders en leeraren des volks, Israëls geleerden, ontleend aan Deut. 1,13 אנשים ... וידועים.

7) Ook bij door de geleerden voorgeschreven plichten wordt eene lofzegging uitgesproken, om de autoriteit der bepaling te verhoogen.

8) Zie Pesachiem 7*b*.

9) Hunne kleederen te reinigen en te onderzoeken, of zich in zakken enz. ook iets gezuurds bevindt.

troffen [1]). Muurgaten in huizen, die zeer hoog of zeer laag bij den grond zijn, zijn niet bestemd tot onderzoek [2]); alleen tot die in het midden zich bevinden, wendt men zich, waar men wel eens iets gezuurds neerlegt. Voorts is het een regel: het dak van een galerij of een torenvormige kast [3]), en een runderstal en kippenloopen [4]) en een hooischelf behoeft men niet door te zien; ook voorraadkamers voor wijn en olie worden als doorzocht beschouwd; die allen behoeft men in het geheel niet te onderzoeken. Van een gat in den muur, dat zich in het midden bevindt tusschen zijn gebied en dat van zijnen buurman, onderzoekt de een tot de plaats, waar zijne hand reikt in het deel van die muuropening naar zijn kant, en ook de ander onderzoekt tot de helft van zijne muuropening; en wat dan over mocht zijn en niet doorzocht, [het daar misschien aanwezige gezuurde] vernietigt hij door de gedachte [5]). Wat betreft de wet voor een Jood en een niet-Israëliet, die gemeenschappelijk gebruiksrecht van een dergelijke muuropening hebben, daaromtrent spraken de wijzen in voorzienden geest: hij behoeft niet te onderzoeken, wegens gevaar voor zijn leven, dat eruit zou kunnen volgen, daar men hem van toovenarij zou kunnen verdenken. Ligt een puinhoop over het gezuurde, dan doet men er geene moeite meer voor en het wordt als weggeruimd beschouwd op eene plaats, waar het ten eenenmale aan alle gebruik is onttrokken, indien slechts de blaffende [honden] het niet meer bij het zoeken kunnen opkrabbelen; hun zoeken gaat namelijk drie handbreedten diep [6]). In een kelder moeten twee rijen [vaten] worden doorzocht naar eventueel ingebracht gezuurd, en aangaande wijnkelders luidt de overlevering: maakt men er geregeld gebruik van, dan zijn zij verboden [voor gebruik zonder onderzoek]; doch nadat men ze onderzocht heeft, zijn zij geoorloofd [7]). Kleine vischvijvers zijn wel aangewezen tot onderzoek en bewaarplaatsen voor dadels en erwtenstengels moeten doorzocht worden [8]), dan zijn zij beproefd [en zeker bruikbaar]. — Voorwaar, van bewaarplaatsen van zout en balsem [9]) is duidelijk uitgesproken,

---

[1]) In den vooravond, wanneer de werklieden juist van hunne bezigheden huiswaarts keeren (Pesachiem 4*a*).

[2]) Pesachiem 8*a*, waar חורי בית staat. Wegens de alphabetische orde der aanvangletters der verzen, gebruikt de schrijver hiervoor כוין, eig. vensters, muurgaten, waardoor het licht invalt (Dan. 6,11),

[3]) Pes. t. p. Die bedekkingen loopen namelijk schuin af, zoodat er niets op blijft liggen; zie RASHIE aldaar. — Ik lees גַּגָּן, zoodat יציע ומגדל daarvan afhangen; in overeenstemming met de Boraitha d. t. p., waar het woord גג vóór מגדל herhaald is.

[4]) Waar het eventueel erin gebrachte חמין door het vee of de kippen is opgegeten.

בְּבָתֵּיהֶם : כַּוֵּי בַּיִת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים · לִבְדִיקָה אֵינָם מְזַמָּנִים ·
וְאֶמְצָעִים לִבַּד פּוֹנִים · שֶׁחֻמָּץ בָּם נוֹתְנִים : כְּלָל גַּג יָצִיעַ וּמִגְדָּל
וְרֶפֶת בָּקָר · וְלוּלִין וּמַתְבְּנִים בְּלִי לְסַקֵּר · וְאוֹצְרוֹת יַיִן וְשֶׁמֶן
מִתְחַקֵּר · אֲלוּ בּוֹדְקִין כָּל עִקָּר : לְאֶמְצָעִית חוֹר בֵּינוֹ וּבֵין
קְרוֹבוֹ · זֶה בּוֹדֵק עַד מְקוֹם הַנָּעַת יָדוֹ בְּרִבּוֹ · וְזֶה בּוֹדֵק לְמַחֲצִית
אַרְבּוֹ · וְהַשְּׁאָר מְבַטְּלוֹ בְּלִבּוֹ : לְחוֹר יְהוּדִי וְגוֹי בְּחוֹר שְׁתָּפִין ·
לֹא יִבְדּוֹק נָמוּ צוֹפִים · מִפְּנֵי סַכָּנַת גּוּפִים · פֶּן יַחְשְׁדוּ לְכָשָׁפִים :
מַפּוֹלֶת עַל חֻמֵּץ עֲבוּרוֹ בַּל נִטְרָחִים · וְהוּא כְּמְבוֹעָר בְּמָקוֹם
נִדּוּחִים · לְבַל חוֹפְשִׂים אַחֲרָיו נוֹבְחִים · וַחֲפִישָׂתָן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים :
מַרְתֵּף בְּשִׁתֵּי שׁוּרוֹת · בְּהַכְנָסַת חֻמֵּץ מִתְחַקְּרוֹת · וְאוֹצְרוֹת יַיִן
וְשֶׁמֶן מְסוּרוֹת · בְּמִסְתַּפֵּק אֲסוּרוֹת וְאִם בְּרָקָן מֻתָּרוֹת : נְוֵי
דָגִים קְטַנִּים · לִבְדִיקָה הֵם מְזַמָּנִים · וּבְתֵי תְמָרִים וַעֲצֵי אֲפוּנִים ·
צְרִיכִין בְּדִיקָה · וְהֵם בְּחוּנִים : נָצַח בֵּית מֶלַח וּצְרֵי גְלוּיִם ·

---

5) Pesachiem t. a. p. Is het gat niet dieper dan twee mansarmslengten, dan onderzoekt ieder de helft; is het dieper, dan gaat ieder zoover, als hij met zijne hand kan komen en wat er nog mocht aanwezig zijn in de niet doorzochte ruimte, verklaren beiden voor nietig en doen afstand van hunne eventueele rechten daarop. Het onderzoek en wegruimen van חמץ is door de Rabbijnen voorgeschreven, terwijl naar het voorschrift der Thora nietigverklaring en afstand van alle aanspraken voldoende zou zijn. Waar nu, zonder zeer grooten omslag, geen andere weg openstaat, hebben de Rabbijnen vastgehouden aan het Thora-woord, zonder hun voorschrift tot in het bijkans onmogelijke te handhaven. Evenzoo waar opvolging van het Rabbijnsche voorschrift gevaar zou kunnen opleveren, zooals in het geval, dat in de volgende strophe wordt behandeld.

6) Pesachiem 8*a*.

7) Mishna Pes. 2*a*; zie t. p. 8*a*, waar voor wijnkelders dit verschil wordt gemaakt. Indien men daaruit zijn voorraden voor de maaltijden haalt, dan is het niet onwaarschijnlijk, dat er iemand met een stuk brood komt om wijn te halen.

8) Pesachiem 8*b*; al deze dingen worden soms gedurende den maaltijd gehaald. Zie de vorige aant. — עצי אפונין. De Thalmoed heeft daarvoor בי ציבי, een bewaarplaats voor houtspaanders, om als tandenstokers of ter verlichting te dienen.

9) De Thalmoed t. a. p. heeft בי קירי, d. i. een bewaarplaats van *was*, volgens RASHIE voor kaarsen. Onze schrijver schijnt het op te vatten als welriekende was.

dat zij voor een onderzoek zijn aangewezen; bij een open binnenplein[1]) zijn de [door God] als eigendom verworven Israëlieten daarvan vrij, omdat raven daar veel aangetroffen worden. Tot het einde der eerste vier daguren mag men dralen; daarna is het slechts bestemd om weg te ruimen, maar niet te betasten, — men mag het eten gedurende de geheele vier eerste daguren; men behandele het als iets hangends gedurende het vijfde, en verbrande in het begin van het zesde uur[2]). Heeft een Israëliet iets gezuurds gedeponeerd bij zijn geloofsgenoot, dan moet deze het tot het einde der eerste vier daguren bij zich houden, bij het intreden van het zesde moet hij het verbranden en gedurende het vijfde slechts mag hij het verkoopen, — want [met het zesde uur] is allen daaromtrent bevolen het weg te ruimen[3]). Wanneer een onbesnedene zijn Chaméts ter bewaring heeft gegeven aan een Israëliet in diens huis en deze de bewaking ervan en de aansprakelijkheid ervoor voor zijne rekening heeft genomen, zoodat hij, in geval het gestolen wordt of verloren gaat, verplicht is het te betalen, — dan is de Israëliet bij het naderen van het zesde uur verplicht het weg te ruimen[4]). Is echter de Israëliet opgetreden en heeft hij hem een bepaalde plaats ervoor aangewezen, zoodat hij het buiten zijn eigen bezit gesteld heeft, dan zegt de Heilige Leer voor dit geval uitdrukkelijk de wet en heeft hij daarover geene schuld[5]). Wie eene zeereis onderneemt, of met eene karavaan uittrekt binnen dertig dagen vóór het Paaschfeest, is gehouden [het Chaméts] weg te ruimen; vóór de dertig dagen echter, spraken de wijzen in de kostbare Leer, is hij niet verplicht zijn woning uit te ruimen[6]). Voorts zeiden zij: bij het ontbreken van een brood [aan hetgeen ná het onderzoek bijeen ligt] moet hij wakker worden en opnieuw de reeds leeggeruimde plaats onderzoeken[7]); — [na het onderzoek] spreekt men het formulier: *Kol Chamiera* uit, zooals het is vastgesteld; — hiermede zijn de wetten omtrent het wegruimen van het gezuurde behandeld. — Het gebod aangaande het kneden van het deeg is geopenbaard, dat het geschieden moet met water, dat gedurende den nacht gestaan heeft[8]); door vuur of de zon verwarmd water

---

[1]) Onder חצר verstaat men het voor gemeenschappelijk gebruik der omwonenden bestemde binnenplein van een huizencomplex, die allen hun uitgang naar die plaats hebben en van daar door de hoofdpoort eerst de straat bereiken. Daar de raven hier vrij kunnen vliegen, onderstelt men, dat Chaméts, dat zich daar mocht hebben bevonden, wel door dezen zal zijn opgegeten (Pesachiem 8*a*. Shoelchan 'Aroech Orach Chajiem 433,6).

[2]) Volgens R. JUDA in de Mishna Pesachiem 11*b* mag op den veertienden Niesan Chaméts genuttigd worden tot het einde van $^1/_3$ gedeelte van den dag. Elk twaalfde gedeelte van het tijdsverloop tusschen het aanbreken van den dageraad en het zichtbaar worden der sterren heet: een dag-uur, שעה זמנית, een uur, dat, naar den tijd van het jaar, langer of korter is dan 60 minuten.

לִבְרִיקָה הֵם רְאוּיִם · וְחָצֵר פְּטוּרִים ו מֻנָּה קְנוּיִים · שֶׁהָעוֹרְבִים
שָׁם מְצוּיִים : סוֹף אַרְבַּע שָׁעוֹת לְבַשֵּׁשׁ · וְאַחַר כֵּן לְבָעֵר וְלֹא
לְמַשֵּׁשׁ · אוֹכְלִין כָּל אַרְבַּע וְתוֹלִין כָּל חָמֵשׁ · וְשׁוֹרְפִין בְּתְחִלַּת
שֵׁשׁ : שָׁם יְהוּדִי חָמֵץ אֵצֶל חֲבֵרוֹ · עַד אַרְבַּע צָרִיךְ לְאַחֲרוֹ ·
בְּשֵׁשׁ שׁוֹרְפוֹ וּבְחָמֵשׁ מוֹכְרוֹ · שֶׁהַכֹּל מְצוּיִן עָלָיו לְבַעֲרוֹ : עָרַל
שֶׁהִפְקִיד חֲמֵצוֹ לְיִשְׂרָאֵל בְּבֵיתוֹ · וְקִבֵּל עָלָיו שְׁמוּרוֹ וְאַחֲרָיוּתוֹ ·
וְנִגְנַב אוֹ אָבַד חַיָּב עַל פְּרִיעָתוֹ · בְּהַגָּעַת שֵׁשׁ חַיָּב בְּהַבְעָרָתוֹ :
עָמַד וְיִחֲדוֹ מְקוֹמוֹ · וַיּוֹצִיא מֵרְשׁוּת עַצְמוֹ · בְּבֵאוּר תּוֹרָה
פְּרָכְמוֹ · וְאֵין עָלָיו אֲשָׁמוֹ : פֵּרֵשׁ לְיָם וְיוֹצֵא בִּשְׁיָרָה · בְּתוֹךְ
שְׁלֹשִׁים זָקוּק לְבָעֵרָה · וְקוֹדֶם שְׁלֹשִׁים נָמוּ חַכְמֵי יָקָרָה · אֵינוֹ
זָקוּק לְפִנּוֹת בֵּית דִּירָה : פָּצוּ לְחִפּוּר ו רְפָתָא יְהֵא נָעוֹר · וְחוֹזֵר
וּבוֹרֵק מְקוֹם בְּעוֹר · וְאוֹמֵר כָּל חֲמִירָא כְּשִׁעוּר · תַּמּוּ הִלְכוֹת
בְּעוּר : צַוּוּי לִישַׁת עֲסָה מְגֻלָּה · בְּמַיִם שֶׁלָּנוּ הַלַּיְלָה · וְחַמִּין

De vier eerste daguren nu mag men het nog eten, bij het begin van het zesde moet het verbrand worden; het daartusschen liggende vijfde uur verkeert het in een twijfeltoestand: eten mag men het niet meer, verbrand wordt het ook nog niet, en genot mag men er nog van hebben; zoodat men het bijv. nog zou mogen verkoopen.

3) Pesach. 13*a*; Orach Chajiem 443,2.

4) De woorden zijn eene bijna woordelijke omwerking uit het Thalmoedisch Chaldeeuwsch van de plaats Pesachiem 5*b* אמר להו רבא.

5) Pes. 6*a* verklaart RAB ASSHIE eene daar aangehaalde Boraitha aldus: indien de Israëliet den niet-Israëliet eene plaats voor zijn Chaméts heeft aangewezen, dan is hij niet verplicht het weg te ruimen; wanneer toch de Thora zegt: *het* [gezuurde] *zal in u w e huizen niet gevonden worden*, dan is ons geval daardoor uitgesloten, daar die aangewezen plaats niet meer het eigendom van den Israëliet is, die er immers geene beschikking meer over heeft, — en de niet-Jood zijn Chaméts dus slechts in zijn eigen woning brengt. Natuurlijk heeft dan de Israëliet ook geene aansprakelijkheid voor beschadiging of algeheel verlies.

6) Pes. 6*a*; Shoelchan 'Aroech Orach Chajiem 436,1.

7) Pes. 9 v.v. vgl. Orach Chajiem 439.

8) Pesachiem 42*a*, einde van het 2de hoofdstuk. Het water, waarmede de ongezuurde brooden gekneed worden, moet den vorigen avond tegen donker geput worden, ten einde gedurende den nacht eenigszins af te koelen. 's Morgens vroeg scheppende, zoude het te koud zijn. Vgl. Toer en Béth Joséph Orach Chajiem 455.

mag niet gebruikt worden en evenmin water, dat uit een grooten waterketel wordt geschept[1]). Drie vrouwen moeten zich vereenigen, bezig met het deeg en op elkander niet naijverig: de eene kneedt, de tweede bevochtigt en de derde bakt[2]). Een minderjarige, een doofstomme, een krankzinnige, alsook een niet-Israëliet, — de geleerden hebben het door die vier gekneede verboden en als zuurdeeg verklaard[3]); en een slaaf en slavin, wier ritueel bad niet ten doel had hen geheel tot proselieten te maken, hun deeg is de beide eerste avonden ongeoorloofd[4]). — Dat ieder twee vaten zou nemen in zijne woonplaats voor het kneden van het inacht te nemen deeg, dit is vast bepaald: één, waaruit zij het deeg bevochtigt, en een, waarin zij hare handen afkoelt[5]). Het spoelwater der gereedschappen van een bakker moet spoedig wegloopen[6]), — men kan het in orde brengen door houtspaanders[7]) of door het op een hellende plaats uit te storten, zoodat het zich spoedig verspreidt, — omdat het rijzing veroorzaakt. Voor zijn leelijke etterende wonde zal men geen tarwekorrels kouwen om daar een pleister mee te besmeren, ten einde die op zijn wonde te leggen, omdat het [speeksel] de tarwe doet rijzen[8]). — De tafelbediende, die een olijfgrootte ongezuurd brood heeft gegeten, terwijl hij mede aanzat, heeft aan zijne verplichting voldaan[9]); en wat aangaat [de vraag, of] het deeg, indien er wijn, olie of honig in is, gaat rijzen — op de beide eerste avonden zijn zulke ongezuurde brooden verboden, doch op de andere dagen mogen zij gerust worden gebruikt[10]). — Als men een ongezuurd brood ziet, dat gelijkt op een op kolen gebakken koek en niet behoorlijk gaar is geworden, zoodat het draden geeft [bij het doorbreken][11]), of dat de vuurstapel het heeft doen verbleeken[12]), — daarvoor zou men, indien men het gebruikte, [de straf van uitroeiing] schuldig zijn[13]), en het is dus verboden. — Nu nog uiteen zetten, dat de vrouwen

---

[1]) In hun groote koperen waterketels, מולייר, bleef het water nog lang warm, nadat het vuur eronder was uitgegaan. Daarom mag dit water nooit gebruikt worden. Warm water zou rijzing van het deeg bevorderen.

[2]) Pes. 46*b*. Zij moeten niet angstvallig nagaan, of de eene voor de andere misschien iets meer moet doen, dan de andere voor de eene; zij moeten elkander afwisselend helpen. Er bestaan hieromtrent andere meeningen, zie de Mishna en Gemara t. a. p.

[3]) Vgl. Shoelchan 'Aroech Orach Chajiem 460,1, waar die bepaling alleen voor de מצה של מצוה gehandhaafd wordt. De bron is Sheëlthoth, Tsaw, N°. 76.

[4]) Een heidensche slaaf of slavin moest, bij aankoop door een Israëliet, een ritueel bad ondergaan לשם עבדות, waardoor hij het godsdienstig karakter van עבד, *slaaf*, kreeg; hij viel dan onder dezelfde verplichtingen als eene vrouw. Als גר gold hij echter niet, tenzij hij ten tweeden male een bad had genomen לשם גרות, met de bedoeling om *proseliet* te worden; dit kon natuurlijk alleen geschieden met goedvinden van zijn heer, daar hij met zijn overgang tot het Jodendom de vrijheid kreeg. De bron voor de hier

וְחַמֵּי חַמָּה פְּסוּלָה · וּבְמַיִם גְּרוּפִים נַמֵּי לָא : צְרִיכוּת שָׁלֹשׁ נָשִׁים לְהַכְנִיפָה · עֲשׂוּקוֹת בְּבָצֵק בְּעַיִן יָפָה · אַחַת לָשָׁה וְאַחַת מְקַטְּפָה וְאַחַת אוֹפָה : קָטָן וְחֵרֵשׁ וְשׁוֹטֶה וְגוֹי אַרְבְּעָתָן · כְּשְׁאוֹר פִּרְשׁוּ לִישָׁתָן · וְעֵבֶד וְשִׁפְחָה שֶׁלֹּא כַּדַּת טְבִילָתָן · בָּרְאשׁוֹנוֹת אֲסוּרוֹת עִסָּתָן : קִיחַת כֵּלִים שְׁנַיִם אִישׁ אִישׁ בְּמוֹשָׁבוֹ · לְלִישַׁת עִסַּת פְּקוּד לְחַטְּבוֹ · אַחַת שֶׁמְּקַטֶּפֶת בּוֹ · וְאַחַת שֶׁמְּצַנֶּנֶת בּוֹ : רְחִיצַת כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ שֶׁל נַחְתּוֹם נְחוּצִים · לְהַכְשִׁירָן בְּשֶׁל עֲצִים · לְשַׁפְּכָן בְּמַדְרוֹן הֵיוֹת נְפוּצִים · מִפְּנֵי שֶׁהֵם ו מַחֲמִיצִים : רוֹעֵ מַכֶּרֶת טָרְיָתוֹ · לֹא יִלְעוֹס חִטִּים לְאַסְפְּלָנִיתוֹ · לְתֵּן עַל גַּבֵּי מַכָּתוֹ · מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְחַמְּצָתוֹ : שִׁמֵּשׁ ו שֶׁאָכַל כַּזַּיִת מַצָּה · כְּשֶׁהוּא מֵסֵב יְדֵי חוֹבָתוֹ יָצָא · וְיַיִן וְשֶׁמֶן וּדְבַשׁ בְּעָסָה מִתְחַמֶּצֶת · בָּרְאשׁוֹנוֹת אֲסוּרוֹת אֲבָל בְּשְׁאָר נִרְצָה : שֶׁר מַצָּה דְּמוּיָה לַחֲרָדָה · שֶׁלֹּא בִשְׁלָהּ כַּשּׁוּרָה · וְנַעֲשִׂית חוּטִין כְּשֶׁהִכְסִיפָה מְרוּרָה · חַיָּבִין עָלֶיהָ וְהִיא אֲסוּרָה : תְּמִיכוֹת נָשִׁים בְּמִצּוֹת

---

gegeven bepaling aangaande het deeg, door een slaaf bereid, heb ik niet kunnen vinden.

5) Pes. 42*a*.

6) Pes. 40*b* en 42*a*. נחוצים, van נחוץ (I Sam. 21,9) *gehaast*, dringend.

7) Het middel om water, dat niet op den bodem mag worden gestort, op houtspaanders te werpen, komt in Choellien 105*a* (Vgl. Orach Chajiem 181,2) bij מים אחרונים, het wasschen der handen nà het eten, vóór het uitspreken der dankzegging, voor en is door onzen schrijver op onze zaak toegepast. De Thalmoed heeft op onze plaats in Pesachiem 40*b* slechts het tweede middel.

8) Pesachiem 39*b*, Orach Chajiem 466,1.

9) Pes. 108*a*, Orach Chajiem 472,6. Ook de tafeldienaar moet op de eerste beide Pésachavonden bij het vervullen zijner verplichtingen בהסיבה, leunende gelijk een vrij man past, aanzitten.

10) Pes. 35*a*; Orach Chajiem 462.1. — Zie echter REMA's aanteekening op § 4, waaruit blijkt, dat geen vruchtennat bij het bereiden van meelspijzen op het Paaschfeest gebruikt wordt en geene andere Matsoth worden gemaakt, dan die aan de ritueele eischen voor מצה של מצוה in hoofdzaak voldoen.

11) Zie Pes. 37*a* מצה הינא.

12) Verbleeken van het deeg is een der eerste verschijnselen van rijzing. Pes. 48*b*.

13) Vgl. de aangehaalde plaats, waarmede onze schrijver in strijd is.

vast moeten houden aan de geboden betreffende het Paaschfeest evenals de mannen, dat zij het hun opgedragene moeten inacht nemen door het gezuurde weg te ruimen en ongezuurd brood te eten en vier bekers wijn te drinken [1]). Men behoort ongezuurd brood en bittere kruiden en Charoseth [2]) bij den maaltijd ieder der aanzittenden voor te zetten, terwijl zij als een kroon in een kring bijeen zijn; men neemt dan de tafel niet weg en doet hen niet opstaan, voordat allen de Haggada hebben gelezen voor Hem, die zegt [en ook volbrengt].

סילוק.

Dan zal heiliging U ter eere opstijgen, want Gij zijt de Heilige van Israël en de Helper!

Zie, er is immers voor U geen nacht en alles is voor U dag en de eene dag verkondigt den andere het gezegde en de eene nacht maakt den andere weten bekend. Geen duisternis is U te duister en licht troont bij U, ochtendstonden verkondigen Uwe genade en nachturen spreken luide van Uwe trouw, en dageraad en ochtend- en middagschittering en het glanzende licht en namiddag en schemering en nacht en elke tijd en elk uur en elke stonde en elk oogenblik vermelden Uwe allesovertreffende wonderen en verkondigen teekenen en bewijzen Uwer wondermacht. Gij zijt het, die opnieuw hulp verleent en wonderen verricht en eerbiedwekkende daden volbrengt, die dagen telt en uren bijeen rekent; een dag van U is duizend jaren en Uwe jaren hebben geen einde, want alles eindigt, doch Gij zijt niet eindig. En evenals Gij eeuwig levend zijt, zoo leven ook Uwe dienaren; gelijk Gij rein zijt, zoo zijn ook zij vlekkeloos; Gij zijt heilig — ook zij zijn heiligen en heffen heiliging aan ter eere des Heiligen in een driewerf herhaald: heilig!

Voor den eersten Shabbath in Ijar.

*) Ik gedenk Uwe daden, mijn Vriend, in Jordaanstreek en Chermons gebergte [3]),
In de groote bewijzen van macht, eens den vroeg'ren geslachten gegeven.
Gij bevrijddet met krachtigen arm hen en reddet hen tallooze keeren, —

---

[1]) Pes. 108*a*. „Zij genoten immers mede van die wonderen", daarom rusten ook alle verplichtingen mede op haar.

[2]) Een mengsel van verschillende vruchten, als: appelen, rozijnen, noten, met wijn en kaneel en andere kruiden, dat als herinnering aan het leem, dat onze voorvaderen in Egypte bezigden, wordt gebruikt. Het indoopen van de bittere kruiden in dit zoete mengsel heeft tevens ten doel de mogelijke, voor de gezondheid nadeelige gevolgen van het gebruik van die scherpe, bittere zaken tegen te gaan.

פֶּסַח לְבָרָה · כַּאֲנָשִׁים פְּקוּדָם לְשָׁמְרָה · לְבָעוֹרֵי חֲמִירָא וּלְמֵיכַל
פַּטִּירָא · וּלְמִשְׁתֵּי אַרְבַּע כַּסֵּי דְחַמְרָא : תֵּת מַצָּה וּמָרוֹר וַחֲרוֹסֶת
בְּסָעוּדָה · לְפָנַי כָּל אֶחָד וְאֶחָד בַּעֲנִידָה · וְאֵין עוֹקְרִין אֶת
הַשֻּׁלְחָן לְהַעֲמִידָה · וְנָמוּ בֶּלְהוּ לְפָנַי מִי שֶׁאוֹמֵר הַגָּדָה :

סילוק.

וּבֵכֵן וְלֵךְ תַּעֲלֶה קְרֻשָּׁה כִּי אַתָּה קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ :
וּבֵכֵן כִּי אֵין לְפָנֶיךָ לַיְלָה · וְהַכֹּל ׀ לְפָנֶיךָ יוֹם · וְיוֹם לְיוֹם
יַבִּיעַ אֹמֶר · וְלַיְלָה לְלַיְלָה יַעֲרֶה יוֹדִיעַ : וְחָשֵׁךְ לֹא
יַחְשִׁיךְ מִמֶּךָּ · וּנְהוֹרָא שְׁרֵי עִמָּךְ · בְּקָרִים יַגִּידוּ חַסְדֶּךָ · וְלֵילוֹת
יְשַׁנְּנוּ אֱמוּנָתֶךָ : וְשַׁחַר וּבֹקֶר וְצָהֳרַיִם וָנוֹגַהּ · וְעַרְבִים וְנֶשֶׁף
וְלַיְלָה · וְכָל עֵת וְעִדָּן וּזְמַן וְרֶגַע · יַזְכִּירוּ נַפְשִׁי פְּלָאֶיךָ · וְיַגִּידוּ
אוֹתוֹת וּמוֹפְתֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ : הַמְחַדֵּשׁ יְשׁוּעוֹת · וּמַפְלִיא פְּלָאוֹת ·
וְעוֹשֶׂה נוֹרָאוֹת · הַסּוֹפֵר יָמִים · וּמוֹנֶה עִתִּים · וְיוֹמֵךְ אֶלֶף
שָׁנִים : וּשְׁנוֹתֶיךָ לֹא יִתַּמּוּ · כִּי הַכֹּל כָּלָה · וְאַתָּה לֹא כָלָה :
וְכַאֲשֶׁר אַתָּה חַי בֵּן מִשְׁרַתֶיךָ חַיִּים · טָהוֹר וְהֵם טְהוֹרִים ·
קָדוֹשׁ וְהֵם קְדוֹשִׁים · וּקְרֻשָּׁה לְקָדוֹשׁ מַקְדִּישִׁים וּמְשַׁלְּשִׁים :

ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש וגו׳

זולתות לשבתות שבין פסח לשבועות.

זולת לשבת ראשון אחר ר״ח אייר.

ע״ס א״ב ובסוף חתום משלם.

אָזְכָּרְךָ דּוֹדִי מֵאֶרֶץ יַרְדֵּן וְחֶרְמוֹנִים · בְּגוֹדֶל מַסּוֹרֶת אֲשֶׁר
הִפְלֵאתָ לַקַּדְמוֹנִים · גְּאַלְתָּם בְּזְרוֹעַ וְהַצַּלְתָּם כַּמָּה

---

*) Het acrostichon in de laatste strophe geeft als schrijver op: MESHOELLAM, vermoedelijk R. MESHOELLAM BEN KALONYMUS, de beroemde Paitan, die reeds door RABBÉNOE GERSHOM geciteerd wordt en door wien o. a. vele van de in onze liturgie voorkomende gebeden voor het ochtendgebed van den Verzoendag vervaardigd zijn. (Zie over hem RAPOPORT in Bikkoeré Ha'ittiem X, pag. 40, Nº. 36, en XI, pag. 98; GRAETZ Geschichte 5, pag. 549; LANDSHÜTH pag. 265 v. v.)

3) Naar Ps. 42,7, waar Midrash de woorden opvat, zooals wij vertaald hebben. Jalkoet II,743.

Doch thans in de ballingschap zijn wij als dooden in donkere graven!
Toen Babylon's leeuw[1]) mij verstootte, verbrijzeld' en brak mijn gebeente,
Hebt Gij mij gered uit zijn muil, toen de tijd van mijn straf was verloopen.
Toen de Perzische beer m' overviel en de knoken mij krakend ontwrichtte,
Hebt Gij mij bevrijd van zijn klauw en gevorderd de wraak voor mijn bloed!
Ook de panter van Jawan verscheurde, sloeg bressen in heiligdoms wanden,
Hij beraamde het heillooze plan, mij van binnen en buiten te treffen[2]); —
Gij hieuwt hem de voorpooten af, toen mijn smeekende stem Gij verhoordet,
Verslaande zijn kracht'ge legioenen, bracht Gij hulp voor mijn dierb're gemeente.
Meer dan allen deed 't machtige zwijn uit de wouden zijn kracht mij gevoelen;
Hij lastert en vloekt Uwen naam, en toch stijgt zijn macht tot de sterren;
Hij vertrapt mij, knaagt m' af en hij hoopt mij geheel nog te gronde te richten;
Hij verwoestte Uw heilige woning en drong tot de grondvesten door!
Hij deed wank'len het goddelijk recht[3]) en verandert mijn heilrijke wetten!
Hij gebood mij te loochenen snood 's Heeren eenheid, die steeds ik betuigde![4])
„Houdt Uw Schepper Zijn krachten terug, onmachtig met mij vergeleken?
Met mijn schreden bevlekt' ik Zijn tempel, toch sta ik rechtop ongedeerd!!".
Gij hoordet hun smalen, o Heer; zwijg dan niet bij mijn lijden en strijden!
Vergeld zevenvoudig dien smaad in den boezem van mijne belagers!
O, vorder gebiedend mijn vrijheid, mijn Vriend en Verwant[5]) [die moet lossen];
Verleen mij toch spoedig een toevlucht en neem mij in Uwe bescherming![6])
Uit Uw hand, die den trotsche eens trof, wek de kracht weer[7]), met wraakkleed omhangen;
Maak een eind aan het pronken der wellust[8]), verbind mijne gapende wonden.
Omhang U met kleed'ren der wrake, den perskuip der volk'ren te treden[9]);
Dat wij prijzend als Koning U huld'gen, als eens toen de Schelfzee verdroogde!

מוֹנִים · דְּמִינוּ עַתָּה בַּגּוֹלָה כְּמֵתֵי אַשְׁמַנִּים : הִדִּיחֲנִי הָאֲרִי
וְשִׁבֵּר וְעִצֵּם עֲצָמַי · וְהִצַּלְתַּנִי מִפִּיו לְפִי מִלֹּאת יָמַי · זְנָבַנִי
הַדּוֹב וְגֵרַם גְּרָמַי · חִלַּצְתַּנִי מִיָּדוֹ וְדָרַשְׁתָּ דָּמַי : טָרַף נָמֵר
וּפָרַץ הֵיכָלִי · יָעַץ מַבִּירַת וּמְחוּץ לְשַׁכְּלִי · כִּלִּיתָ אֲגַפָּיו
כְּשָׁמַעְתָּ קוֹלִי · לְגִיוֹנָיו מָחַצְתָּ וְהוֹשַׁעְתָּ קָהָלִי : מִכֻּלָּם תָּקָף
חָזִיר הַבָּר · נִאֵץ וְחֵרֵף וְעַד כּוֹכָבִים גָּבַר · סִלַּנִי כְּרִסְמַנִי
וְלִכְלוּתִי סִבַּר · עַרְעֵר זְבוּלְךָ וְעַד הַיְסוֹד עָבָר : פָּק פְּלִילָיָה
וְשִׁנָּה עוֹז דָּתִי · צִוַּנִי לְכַחֵשׁ יְחוּד עֲדָתִי · קוֹנֵךְ הַיַּעֲצֹר כֹּחַ
לְעַמָּתִי · רָפַסְתִּי דְּבִירוֹ וְהִנֵּנִי בְקוֹמָתִי : שָׁמַעְתָּ חֶרְפָּתָם אַל
תֶּחֱרַשׁ לְרִיבִי · שִׁבְעָתַיִם הָשֵׁב אֶל חֵיק מְרִיבִי · תְּבַע גְּאֻלָּתִי
דּוֹדִי וְקָרוֹבִי · תָּחִישׁ לִי מִפֶּלֶט עִמְּךָ לְעָרְבִי : מְמַחֲצֶבֶת
רַהַב הֵעֵרָה עוֹז נָקָם לְלִבּוּשׁ · שַׁחֵץ עֲדִינָה תַּשְׁבִּית מַכָּתִי
לַחֲבוּשׁ · לְדֵרוֹךְ פּוּרָה בְּגִדֵי נָקָם תִּלְבּוֹשׁ · מְלוּכָה לְאַדֵּרֶךְ
כְּמֵי יַם סוּף בִּיבוֹשׁ : עזרת

---

1) De vier wereldrijken: Babel, Perzië, Griekenland en Rome worden, volgens Midrash, in Dan. 7,4 v.v. voorgesteld onder de beelden van een leeuw, een beer, een panter en een ever (dit laatste in verband met de woorden: יכרסמנה חזיר מיער, Ps. 80,14).

2) מבית ומחוץ, *van binnen en van buiten*, vermoedelijk een beeld voor: geestelijk en lichamelijk. Vgl. den יוצר לשבת תנוכה.

3) Naar Jes. 28,7. De Thalmoed (Megilla 15*b*, Sanhedrien 111*b*) verklaart de woorden wel eenigszins anders, maar de opvatting van גלילה voor *wet en recht* is door den dichter aan deze plaatsen ontleend.

4) Ik kan de lezing עַדָתִי niet anders verklaren dan van עֵדָה, *getuigenis*, in den zin van: *het voorwerp van getuigenis*; dat, waarover men getuigt.

5) De naaste bloedverwant is verplicht voor den vrijkoop te zorgen van een Israëliet, die zich uit armoede als slaaf heeft verkocht (Lev. 25,48 en 49). דודי is hier een woordspeling. Ter aangehaalde plaatse komt het voor in den zin van: *oom* en wordt nu hier gebruikt in dien van: *Vriend*.

6) De uitdrukking לערבי is ontleend aan Jes. 38,14.

7) Naar Jes. 51,9. *Gij arm Gods, bekleed u met macht, ontwaak weder .... gij waart het immers, die den trotsche verpletterdet.* Met רהב wordt Egypte aangeduid, naar Jes. 30,7.

8) עדינה is de bijnaam voor Babel, wegens de zedeloosheid, die daar heerschte (Jes. 47,8).

9) Naar Jes. 63,3. Zie onze aant. 12, op pag. 134.

Voor den tweeden Shabbath in Ijar.

(*Indien op dien dag de afdeeling* Behar *gelezen wordt, zegt men* Acharé Nimkar).

O God! blijf niet stil, blijf niet rustig en zwijgend,
Om Uw tempelverblijf, dat verwoest is, beploegd,
Dat thans volk'ren bezitten, als erfrechtig zoon[1]);
Zij vergoten het bloed Uwer knechten, — nog steeds is 't niet geëischt.

Van ouds en sinds jaren leedt Gij mede al hun nooden[2]),
En nog vóór zij U riepen, ontvlamd' Uw erbarmen;
Doch nu versmaadt Gij hen en verbergt Uw gelaat.
Zie, hoe nieuwe [verdrukking] verteert[3]) het deel, door U verkoren!

Die minwaardig gebouw nog bestrijken[4]), zij spreken mij last'rend aan:
„Uw Schepper vergat U, Hij wendde den nek u toe!
Wij verwoestten Zijn huis, eens vol pracht[5]), en als mest is 't door ons verontreinigd,
En toch ijlde Hij niet U te hulp, daar Hij U versmaadt en verwerpt!"

O Heer in den hemel, hoe lang nog vervult zich hun wenschen?
Als leeuwen-gebrul is hun stem, als het dond'ren der golven!
O Almacht'ge in kracht, Uwe hand, zoo verheven, laat niet zien hen, vol vreeze[6]),
Tot eerst zij, die Uw hulp angstig wachten, Uw wond'ren aanschouwen!

Hoe verwoestte de zonde! het heil'ge ontwijd, 't visioen en het offer verloren[7])!
Tracht het spoedig, als vroeger, vernieuwd te herstellen!
Laat het offer van morgen en middag gedurig Uw altaar versieren!
Hef op weer de natie, U dierbaar, vernietig wangunst'gen en haters!

De tempelpoorten, in den grond verzonken[8]),
Richt spoedig hen weer op uit hun verval!
Herstel in vroeg're pracht den tempel en zijn hallen!
Als wond'ren Gij verricht, vertrouwt U 't eeuwig volk,
En huldigt steeds Uw vreeze, als destijds bij hun redding!

---

[1]) Als een tot erven gerechtigd zoon hebben de volkeren zich meester gemaakt van het land, als deel toegewezen aan Israël, Gods „eerstgeboren zoon".

[2]) Het is een in Midrash telkens terugkeerend denkbeeld, dat de Godheid als het ware medelijdt den nood van Zijn volk: *„met hem ben ook Ik in leed"* (Ps. 91.15) en Israël op zijne verschillende ballingstochten vergezelt.

[3]) De woorden: עתה יאכלם חדש את חלקיהם (Hoshéa' 5.7) worden door Jalkoet t. p. (II N°. 520) verklaard: *omdat zij vreemde kinderen hebben voortgebracht*, d. w. z. vreemde goden hebben gehuldigd, *zal thans nieuwe* onderwerping *hun deel verteren*; vgl. Thanchoema ed. Buber, Shemoth N°. 7.

זולת לשבת שני אחר ר״ח אייר

אם הוא פ׳ **בהר** אומרים **אחרי נמכר**.

ע״ס **א״ב** ובסוף חתום **בנימן**.

אֱלֹהִים אַל דָּמִי לָךְ אַל תִּשְׁקוֹט וְתֶחֱרַשׁ · בְּעַד נְוֵה הֵיכָלֶךָ
כִּי נֶהֱרָס וְנֶחֱרַשׁ · גּוֹיִם יְדַשְּׁחוּהוּ כְּבֶן רָאוּי לְיָרַשׁ ·
דַּם עֲבָדֶיךָ שָׁפְכוּ וְדָרוֹשׁ לֹא נִדְרָשׁ : הֲלֹא אַתָּה מֵאָז וּמִקֶּדֶם
בְּכָל צָרָתָם צָרְתָּ · וְטֵרֶם קָרָאוּךָ רַחֲמִים הִכְמַרְתָּ · זְנַחְתָּם
עָתָּה וּפָנִים הִסְתַּרְתָּ · חוֹדֶשׁ אָכַל חֵלֶק לְךָ בֵּרַרְתָּ : טָחֵי
תָפֵל שׂוֹחֲחִים לִי בְּחֶרֶף · יוֹצֵרְךָ שְׁכֶחֶךָ וּפָנָה לָךְ עוֹרֶף ·
כִּלְיוּ בֵּית מַרְפִּידוֹ וְטִמְּאוּהוּ כְּגֶרֶף · לֹא חָשׂ לְהוֹשִׁיעַ כִּי
נָטַשׁ וַיֵּרֶף : מֶלֶךְ עֶלְיוֹן עַד אָנָה עָלַי יִתְמַלָּאוּן · נוֹהֲמִים
כַּלְבָּאִים וְכַהֲמוֹת יָם יִשָּׁאוּן · שַׁגִּיא כְּחַ רָמָה יָדֶךָ בַּל יֶחֱזָיוּן
וְיֵרָאוּן · עֲדֵי כְּמֵהֵי יִשְׁעֲךָ מוֹפְתֶיךָ יִתְפַּלָּאוּן : פֶּשַׁע שׂוֹמֵם
קֹדֶשׁ וְחָזוֹן וְהַתָּמִיד · צִפָּה כִּימֵי קֶדֶם לְחַדֵּשׁ וּלְהַעֲמִיד · קָרְבְּנוֹת
שַׁחַר וָעֶרֶב עַל מִזְבַּחֲךָ תַּתְמִיד · רַעֲיָתְךָ קוֹמֵם, שִׁטָּנָה וְעוֹנָה
תַּשְׁמִיד : שְׁעָרִים הַטְּבוּעִים הָקֵם עַל תִּלָּם · תְּיַסֵּד עַל מְכוֹנוֹ
הֵיכָל וְאוּלָם · בַּעֲשׂוֹתְךָ נוֹרָאוֹת יָקוּוּךָ עַם עוֹלָם · מוֹרָאֶךָ
נֵצַח יַעֲרִיצוּ כְּאָז בְּהַגָּאֲלָם : עזרת

---

4) De uitdrukking טחי תפל is ontleend aan Ez. 13,10 en 11. Daar worden de valsche profeten geschetst als mannen, die een slechten, wrakken muur met pleisterkalk bestrijken, om hem sterk te doen schijnen. — Hier doelt het op de vertegenwoordigers der volkeren, die door schijnargumenten, ontleend aan Israëls vernedering en hun eigen grootheid, de waarheid hunner dwaalleer trachten te betoogen.

5) בית מרפידו, naar Hoogl. 3,10 e. a. p., die door Midrash in verband gebracht worden met den tempel. רפידתו beteekent eig. dat deel van een rustbed, waarop men zich nederlegt.

6) Naar Jes. 26,11, welk vers naar ééne opvatting beteekent: laat de volkeren niet eer Uwe ter wraakoefening opgeheven hand aanschouwen, alvorens zij de wraakneming voor Israël hebben gezien. Vgl. RASHIE t. p.

7) Naar Daniël 8,13. פשע שומם wordt door Midrash in verband gebracht met den afgodendienst, die het heiligdom der vertreding prijs gaf, het dagelijksch offer deed ophouden en de profetie deed verdwijnen.

8) Sota 9*a*, Echa Rabbathie 2,9 wordt medegedeeld, dat de poorten des tempels niet aan den vijand werden prijsgegeven, maar in den grond wegzonken.

Voor den derden Shabbath in Ijar.

(*Indien op dien dag de afd.* Behar *wordt gelezen, zegt men* Acharé Nimkar).

*) Gij zijt mijn God alleen, en buiten U is niemand!
't Wellustig [Rome] spreekt: „Ik, ik ben 't, verder geen!"
„'k Ben doorgedrongen in des tempels binnenkamer,
Verwarring bracht ik op de plaats van Gods verschijning[1])!
En ben toch ongedeerd te voorschijn weer getreden,
Terwijl geen ramp mij trof, noch struikelde mijn voet!

Gods helden trapt' ik neer, Zijn dapp'ren kon 'k vertreden,
Zijn burchten slechten, ja, betreden zelfs Zijn woning,
Het allerheiligste verblijf Zijns heil'gen woords
Verbrijzeld' ik en mocht Zijn erfdeel zwaar verdrukken;
Zijn legerscharen sloeg ik tot verniet'gens toe,
En zelve werd ik door geen onheil ooit getroffen!

Voorwaar! ik leef in rust, vol vetheid, krachtig bloeiend,
Ik woon in mijn paleis in kalmt' en veiligheid!
Waar zijn Gods wond'ren thans, zoo vaak verricht voor 't „boompje"[2])?
Waarom toch redt Hij 't niet uit mijne [zware] hand?

Ik deed verstommen en ontwijdde tempelzangen,
Verbrandd' in vuur Zijn huis, verwarde Zijne hoven,
Ontwijdde Zijn geheim[3]), sloeg bressen in Zijn wanden,
En op Zijn eigen outer slachtt' ik priesterscharen!"

Het woord der zienerschaar der weggestormde natie,
Het grootsch profetenwoord van 't angstig wachtend volk
Voorspelde haar: „nog eens zal zij met vreugd zich sieren[4])!"
Doch lang wordt ons de tijd, — bedriegt 't visioen der zieners[5])?
Daar geen verkwikking naakt van 't vlammend pijnenvuur!

Almachtige, Gij zijt de Eeuwige, onze Heer!
Bedwingt G' U bij dit al, laat zwijgend G' ons verdrukken?
Waarom toch ziet Gij 't aan, dat trouwloos z' ons weerstreven;
Wat zwijgt G', als snoodaard's muil de rest des volks verzwelgt?

Zij kwellen en pijn'gen steeds, vertreden Uw gemeente,
Slechts last'rend, schennend woord wordt tegen U geuit.
Gevreesde Almacht, Gij, Wiens toorn geen volk kan dragen,
Sla hen met angst'gen schrik, die durven U bestrijden.
Verwar hun geest, hun blik door 't dond'ren van Uw storm!

Zij sloten met geweld den mond van wie U huldigt,
Verboden ons Uw naam als een'gen God te prijzen;
Zij vorderden een valsch getuig'nis hun te geven,

זולת לשבת שלישי אחר ר״ח אייר

אם הוא פ׳ **בהר** אומרים **אחרי נמכר**.

ע״ט **א״ב** ובסוף התוס **משלם**.

אַתָּה אֱלֹהִים וְזוּלָתְךָ אֵין עוֹד · עֲדִינָה נָמָה אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד ·
בָּאתִי בְחַדְרֵי מֶלֶךְ וְעַרְעַרְתִּי מְקוֹם וְעוֹד · וּבְשָׁלוֹם
יָצָאתִי בְּלִי פֶּגַע וּמְעוֹד : גִּבּוֹרָיו שׁוֹסֵיתִי אֲבִירָיו עִשֵּׁיתִי ·
טִירוֹתָיו הֲרַסְתִּי מִשְׁכְּנוֹתָיו רָמַסְתִּי · דִּבִּירוֹ רָעָצְתִּי נַחֲלָתוֹ
עִנֵּיתִי · צְבָאָיו רִצַּצְתִּי וְרַע לֹא אֲנִיתִי : הִנְנִי שְׁלֵוָה דִּשֵּׁנָה
וְרַעֲנָנָה · יוֹשֶׁבֶת בְּאַרְמוֹן שְׁקֵטָה וְשַׁאֲנָנָה · וְאַיֵּה נִפְלְאוֹתָיו
אֲשֶׁר הִפְלִיא לְכַנָּה · מַדּוּעַ מִיָּדִי לֹא יַצִּילֻנָּה : זְמִירוֹת הֵיכָלוֹ
הֶחֱשִׁיתִי וְחִלְלְתִּי שִׁירוֹתָיו · וְהִצַּתִּי בָאֵשׁ מִקְדָּשׁוֹ וְעַרְעַרְתִּי
חֲצֵרוֹתָיו · חִלַּלְתִּי צְפוּנוֹ וְקִרְקַרְתִּי קִירוֹתָיו · וְעַל מִזְבְּחוֹ
טָבַחְתִּי מְשָׁרְתָיו : טִיחַ חוֹזֵי סוֹעָרָה וּנְבִיאֵי צוֹפָיָה · הַנִּבְאִים
לָהּ עוֹד תַּעֲרֵי תֻפֵּיָה · יָמִים אָרְכוּ וְאָבַד חָזוֹן מִצַּפֵּיָה · אֵין
לָהּ רְוָיָה מֵאֵשׁ רִשְׁפֵּיָה : כַּבִּיר כֹּחַ אַתָּה יְיָ אֱרוֹנֵנוּ · הַעַל
אֵלֶּה תִּתְאַפַּק תֶּחֱשֶׁה וּתְעַנֵּנוּ · לָמָּה תַּבִּיט בּוֹגְדִים הַקָּמִים
עָלֵינוּ · תַּחֲרִישׁ כְּבַלַּע רָשָׁע שְׁאֵרִית קָהָלֵינוּ : מוֹנִים וּמְעַנִּים
וּמַדְכְּאִים עַמֶּךָ · וּמַרְבִּים נְאוּצִים וְחֵרוּפִים לְעַמֶּךָ · נָאוֹר
וְאַדִּיר רֹא יָכִילוּ גּוֹיִם זַעֲמֶךָ · יַחֲתוּ מְרִיבֶיךָ וְהֻמַּם בְּקוֹל
רַעְמֶךָ : סְתֻמוּ פִּיּוֹת מַמְלִיכֶיךָ שִׁמְךָ מַלִּיחַד · עֲדוּת שֶׁקֶר

---

*) De schrijver is dezelfde als die van אזכרך דודי.

1) מקום ועוד, *de plaats*, door God *bestemd*, om met Mozes *saam te komen* (Ex. 25,22).

2) כנה, naar Ps. 80,16: *Bedenk .... en dit spruitje, dat Uwe rechterhand plantte*, een veelgebezigd beeld voor Israël.

3) צפונו, de plaats in den tempel, die voor ieder verborgen, ontoegankelijk was, het allerheiligste.

4) Naar Jer. 31,3: *eens zult gij weder u sieren met tambourijnen* enz.

5) אבד hier gebruikt in den zin van: *niet uitkomen, niet vervuld worden.*

Te looch'nen [o verraad!] Uw eeuwig waarheidswoord!
Waak op dan, waarom zoudt Gij langer blijven slapen?
Waak op dan en verdelg, die opstaan tegen U!
Om in het openbaar Uw koningschap te toonen,
Voor gansch der wereld oog Uw eenheid te betuigen!

Doe lichten Uw gelaat, bewijs Uw wonder-gunsten!
Help wie op U vertrouwt, doe jub'len Uwe vromen;
Leid weer Uw kleinvee naar de stad, waar Gij verschijnt!
Dan weet weer gansch 't heelal, dat geen is buiten U!

Richt op Uw hut, als eens, op Shalem's schoone bergen,
Breng daar bijeen d' in West en Oost [zoo wreed] verteerden;
Dan spreken overluid wij Uwe grootheid uit,
Dan treden wij met dank en lofzang voor Uw oog,
Als G' onze ballingschap terugvoert [naar haar plaats],
Vernieuw dan als weleer de dagen onzer glorie!

Dan wordt een nieuwe zang, een prijslied aangeheven,
Als Gij het arme volk uit trotsche macht bevrijdt.
Om hun banier geschaard, welt uit hun hart Uw lof,
Gelijk eens aan de zee, toen zij door golven trokken.

Bevestig dan Uw woord, o eeuwig levend Koning!
„Men zal niet meer het juk der 'Anamiem [1]) gedenken,
Maar spreken zal men: leef' [d' Almacht'ge Opperheer],
Die voert van verstverwijderd oord, van 's werelds grenzen
[Zijn volk], dat hopen bleef [op Zijn beloofden steun]
In nood der ballingschap, bij brandend barenbruischen!"

Voor den Shabbath, waarop de afdeeling Behar wordt gelezen.

*) Nadat hij is verkocht, zal lossing voor hem komen [2]).
De „eerstgeboren zoon" — zijn Losser komt gewis!
Schenk Uwen zegen, Heer! op zijn [geringe] krachten,
Herbouw [gelijk weleer] zijn [U gewijd] gebouw!
Neig toch Uw oor, [o God! welwillend] tot zijn bede,
Als hij met luider stem zich smeekend tot U wendt!

Verdreven, weggevoerd, niet meer aan 's Vaders tafel [3]),
Beheerscht de vijand hem gestreng — Gij ziet het aan! —

---

[1]) De 'Ananiem zijn volgens Gen. 10,13 een Egyptische volksstam. — De gedachte is ontleend aan Jeremia 23,7 en 8: *Zie, dagen komen, zegt de Eeuwige, dat men niet meer zal spreken: zoo waar de Eeuwige leeft, die de kinderen Israëls uit Egypte heeft gevoerd; — maar: Zoo waar de Eeuwige leeft, die het kroost van het huis Israëls heeft opgevoerd en*

לְהָעֵר וַאֲמִתְּךָ לְכַחֵד · עָזְרָה לָמָּה רִישָׁן קָמֶיךָ לְהַכְחֵד ·
מַלְכוּתְךָ לְהַמְלִיךְ בְּפֶמְבִּי וְיִחוּדְךָ לְסַהֵד : פָּנֶיךָ הָאֵר וְהַפְלֵא
חֲסָדֶיךָ · הוֹשַׁע חוֹסֶיךָ וְהַרְנֵן חֲסִידֶיךָ · צֹאנְךָ נַהֵל ו לְקְרַית
מוֹעֲדֶךָ · דַּעַת הַכֹּל כִּי אֵין בִּלְעָדֶיךָ : קוֹמֵם סֻכַּת בִּשָׁלֵם
כְּמִקְדָּם · וַעַד שָׁם אֲכוּלֵי מֵאָחוֹר וּמִקֶּדֶם · רוֹמְמוּתְךָ לְהָפֵק
וּבְתוֹדָה פָּנֶיךָ נְקַדֵּם · בְּשׁוּבְךָ שְׁבִיתֵנוּ חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם :
שִׁיר לְךָ יְחַדֵּשׁ וּמַעַן הִלּוּלִים · פְּרוֹתְךָ עַם עָנִי מִכַּף הוֹלְלִים ·
תְּהִלָּה יַבִּיעוּ בְּשִׁמְךָ נִרְגָּלִים · כְּאָז בְּעוֹבְרִים בֵּין גַּלִּים : מְלָתְךָ*
תָּקִים ו מֶלֶךְ עוֹלָמִים · שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר פְּרוּת סֶבֶל עֲנָמִים ·
לֵאמֹר* חֵי הַמַּעֲלֶה מֵאַפְסֵי תְחוּמִים · מְיֻחָלָיו בַּגּוֹלָה בְּדָכְיוֹת
תְּהוֹמִים : עזרת

זולת לפרשת בהר סיני

ע״ס א״ב וכסוף חתום ברוך בר שמואל חזק ואמץ.

אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ · הַבֵּן הַבְּכוֹר בֹּא יָבֹא גְּאָלוֹ ·
בָּרֶךְ יְיָ חֵילוֹ וּבְנֵה בֵּית זְבוּלוֹ · הַטֵּה אָזְנְךָ לוֹ כִּי יְחַנֵּן
קוֹלוֹ : גּוֹרֵשׁ גַּם גָּלָה וּבִשְׁלְחַן אָב אֵינֵנוּ · אוֹיֵב לְעֵינֶיךָ בְּפֶרֶךְ

---

gebracht uit het land in het noorden en uit alle landen, waarheen Ik hen verstrooid heb enz.

*) De schrijver, R. BAROECH BEN SAMUEL, leefde te Mainz en stond in correspondentie met R. EL'AZAR uit Worms, den schrijver van רוקח. Hij behoort tot de onderteekenaars van de besluiten der synode te Mainz (1220). Hij is de schrijver van een ס׳ החכמה en van verschillende liturgische stukken. Zie LANDSHÜTH s. n.

[2]) Lev. 25,48 bevat de bepaling, dat een Israëliet, die wegens armoede aan een גר תושב, een inwonend vreemdeling, dus een niet-Israeliet, verkocht is, zoo spoedig mogelijk door een zijner bloedverwanten gelost moet worden. De dichter past dit voorschrift toe op Israël, dat in zijne ballingschap aan vreemden is prijsgegeven en waarvoor God, die het Zijn *eerstgeboren zoon* genoemd heeft, dus als Losser moet optreden.

[3]) „Verwijderd, heengezonden van de tafel zijns Vaders", is eene Thalmoedische beeldspraak voor de ballingschap, waarin Israël leeft, niet meer in voortdurend verkeer met zijn God (Berachoth 3*a* e. a. p.)

Eisch spoedig toch zijn recht, breng troost hem [in zijn lijden];
Geen traan heeft meer zijn oog, — tot eens zijn Vriend [1]) hem lost.

„De vader heeft den plicht zijn [dierb'ren] zoon te lossen" [2]);
Waarom dan toch [o Heer!] vergeet Gij hem geheel?
Zult Gij hem dan niet weer [genadig tot U] nemen?
U is het lossingsrecht hem vrij te koopen weer [3])!
Gij hebt den duren plicht, steeds goed hem te beschermen [4]),
Te zorgen, dat hij weer zijn ouden stand herneemt [4]).

Ja, Uwer wond'ren maar' — ons oor heeft haar vernomen;
Ons oog laat zien, wat uit Egypt' ons oor vernam!
Hernieuw ons als weleer, om niet [5]) ons weder koopend,
Laat dan voor eeuw'gen tijd die lossing duurzaam zijn!

Algoed, rechtvaardig Heer, die ons Uw paden leerdet,
Den balling voer terug, neem in Uw huis hem op [6]).
Maak recht den krommen weg, — om Uw genad' en trouwe [7])
Geworde lossing hem, — want zoo is Uw bestaan! [8])

De snoodaard groef een kuil, waarin ik zoude vallen,
Bedenkt vloekwaardig plan, verzwarend nog mijn juk, —
Doch opwaarts blijft mijn hart, mijn oog keert tot mijn Schepper.
Ik smeek tot Hem alleen: „Verricht de lossingstaak
Voor mij, want voor mij zelf vermag ik niet te lossen!" [9])

Gij hebt gewaarschuwd ons in lang' en korte woorden [10]).
Wat Uw gezant [11]) besloot, hebt Gij getrouw volbracht.
Profetenwoord voorspeld' al wat Gij hadt geboden. —
Spreid thans Uw vleugels uit — want Gij hebt lossersplicht! [12])

Treed op, — den vijand tref, die 't volk belaagt, het arme,
Zijn snoodheid zonder grens verdelg door grooter straf [13]),
Wees borg tot waar geluk voor Uw vervolgde natie,
Daar Gij [voor ons] toch immers naaste Losser zijt [14]).

Sla groote bressen dan in Edom's wijnstok-rijen,
Het worde plots verwoest, omkeering van Sedom!
Maar in Shoelammieth's [15]) hof moog' knop en bloesem spruiten.
Verlos een tweede keer haar weer, maar nu voor goed!

---

[1]) דודו komt Lev. 25,49 voor in de beteekenis van: *Oom*, verwant, en is hier gebezigd in den zin van: *Vriend*, een gewoon woord voor Gods verhouding tot Israël.

[2]) Thalmoedische sententie Kiddoeshien 29*a*.

[3]) Naar Jer. 32,7. *Ten tweedenmale* zal de lossing door God plaats hebben, nadat Hij reeds eenmaal zelve Israël uit Egypte heeft bevrijd.

[4]) Wederom Thalmoedische termen, die hier zeer geestig gebezigd zijn.

[5]) Ook al maken wij ons niet door goede daden de verlossing waardig.

[6]) Ontleend aan Deut. 22,2. waar het voorschrift gegeven wordt, een

יְרַדֵּנוּ · דָּרוֹשׁ תִּדְרְשֵׁנוּ וְנַחֵם תְּנַחֲמֵנוּ · כָּלוּ עֵינֵינוּ עַד ו הוֹרוֹ
יִגְאָלֵנוּ: הָאָב חַיָּב בִּבְנוֹ לִפְדּוֹתוֹ · וְלָמָּה זֶּה שִׁכַּחְתּוֹ הֲלֹא תָּשׁוּב
לְקַחְתּוֹ · וְלִךְ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה שֵׁנִית לְקָנוֹתוֹ · וְעָלֶיךָ שְׁמִירָתוֹ
לְהַעֲמִידוֹ עַל חֶזְקָתוֹ: זְכֹר נִפְלְאוֹתֶיךָ בְּאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ · כְּשֵׁמַע
מִצְרַיִם לְעֵינֵינוּ תַּרְאֵנוּ · חַדֵּשׁ כְּבָרְאשׁוֹנָה וְחָנֵּם קָנֵנוּ · גְּאֻלַּת
עוֹלָם תִּהְיֶה לָּנוּ: טוֹב וְיָשָׁר מוֹרֶה דַּרְכֵּי אוֹרְחוֹתֶיךָ · נָדַח הָשֵׁב
וַאֲכַפֵּתוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ · יַשֵּׁר עָקֹב עַל חַסְדְּךָ עַל אֲמִתֶּךָ ·
גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לּוֹ כִּי כֵן מִדָּתֶךָ: כָּרוּ זֵדִים לִי שׁוּחָה לְהַפִּילִי ·
חוֹשְׁבִים ו מַחְשָׁבוֹת רָשַׁע לְהַכְבִּיד אֶת עֻלִּי · לִבִּי לַמָּרוֹם וְעֵינַי
לְמְחוֹלֲלִי · גְּאַל ו לְךָ אַתָּה אֶת גְּאֻלָּתִי כִּי לֹא אוּכַל ו לִגְאָל ו לִי:
מִקֶּל וָחוֹמֶר בָּנוּ הֶעֱרַתָּ · מַלְאָךְ גָּזַר וְאַתָּה קַיַּמְתָּ · נְבִיאִים
נִבְּאוּ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָ · כְּנָפֶיךָ תִּפְרוֹשׂ כִּי גוֹאֵל אָתָּה: סוֹב וּפְגַע
בְּצַר אֲשֶׁר עָנִי יֵאָרוֹב · רָעָתָם רַבָּה תְּכַטֵּל בְּרוֹב · עַמְּךָ הַנִּדָּךְ
לְטוֹבָתוֹ תַּעֲרוֹב · עַתָּה כִּי אָמְנָם יֵשׁ גּוֹאֵל קָרוֹב: פֶּרֶץ רַב
תִּפְרוֹץ בִּפוּרָה הָאַרְמִית · תֶּהֱפֹךְ רֶגַע כְּמַהְפֵּכַת ו סְדוֹמִית ·
צִיצִים וּפְרָחִים תִּפְרַח שׁוּלַמִּית · גְּאֻלָּתָהּ שֵׁנִית גְּאֻלָּה עוֹלָמִית:

---

door zijn naaste verloren voorwerp, dat men gevonden heeft, in zijn huis op te nemen.

7) Alleen uit welwillende liefde en om Uw woord gestand te doen, niet om onze verdiensten. — ישר עקוב, naar Jes. 40,4; waar voor den Messiaanschen tijd de belofte gegeven wordt: *de kromme, hobbelige wegen zullen een effen vlakte worden*; natuurlijk een beeld voor het uit den weg ruimen van alle moeilijkheden en bezwaren.

8) Uwe מדה, eigenschap, die Uw wezen vormt, is: *liefde en trouw*, niet: streng, erbarmingsloos *recht*.

9) Naar Roeth 4,6.

10) Tweemaal komen de strafvoorspellingen voor Israëls afval in den Pentateuch voor, Lev. 26 in korteren, Deut. 28 in meer uitvoerigen vorm.

11) Mozes, naar Num. 20,16.

12) Naar Roeth 3,9.

13) De uitdrukking תבטל ברוב is weer Thalmoedisch, ontleend aan het gebied der Halacha, en beteekent eigenlijk: *in eene meerderheid doen verdwijnen*. Hier is waarschijnlijk de zin: moge de straf zoo groot zijn, dat hunne slechtheden daartegenover slechts eene minderheid vormen.

14) Naar Roeth 3,11.

15) Israël, naar Hoogl. 7,1, vgl. Midrash aldaar.

Roep op Uw [wrekend] zwaard, te delgen Uw weerstrevers,
Omdat z' Uw kleinvee durfden slachten vóór Uw oog!
Ontferm U, [Heer en God!] verlos Uw arme zonen,
Der trouwen [1]) telgenschaar, ook zelve U getrouw!

Met onze lippentaal vervangen w' os en schapen [2]).
Sluit toch Uw oor niet voor mijn smeeken, mijn geschrei [3]);
Mijn bede zij U lief, dat ik niet schaamrood worde!
Uw zonen, — voer hen op! bevrijd hen van den dood!

Wij knielen vóór Uw troon: den balling te vermeerd'ren,
Verstooten Israël t' herstellen rustig, stil!
Die langs den hemel rijdt in flitsend vurenvlammen,
Help mij, die tot U bidt, Die steeds van 't graf bevrijdt! [4])

Kies een goed deel U uit, de lief'lijke bezitting [5]).
Thans door het zwaard vervolgd, waarvan ons bloed getuigt!
Aanschouw der rammen huid, vol bloedig roode vlekken,
Gij, Wreker van ons bloed, Gij, Heer der eeuwigheid!

Wie onder machten draagt, als Gij, den last in zwijgen? [6])
Waartoe nog slapen? Op, met gramschap U omgord!
Wreek bitter thans het bloed der van verdriet verkwijnden,
Verlosser, machtig God, die zendt het uur der wraak! [7])

Roep Tsions dochter toe: „keer tot uw rust thans weder!
Want Ik ben 't, die uw leven redt van 't duister graf!
Sta op, Mijn schoone [bruid], trek uit [op vrijheidswegen]! [8])
Ik wensch te lossen u, Ik zelf ben 't, die u los!" [9])

Waarom, o Heer! zoudt Gij voor eeuwig ons vergeten?
Ach, zie toch neer op ons, wij allen zijn Uw volk!
Wij zijn het [brooze] leem, en Gij zijt onze Vormer!
Gij, Eeuw'ge, Vader, [Heer], zijt onze Losser ook!

Gij, sterk en machtig, zijt sinds eeuwigheid de Heerscher,
Rechtvaardig Rechter ook, Bevrijder, Redder, Hulp!
Erbarm U, troost ons, bouw Arieëls [10]) trotsche woning,
Gij zijt toch van oudsher Verlosser Israëls!

---

[1]) בני מאמינך, eig.: *de zonen van hen, die in U deden gelooven*, die Uwen naam verkondigden en verbreidden.
[2]) Naar Hoshéa' 14,3.
[3]) Naar Klaagl. 3,56.
[4]) Naar Ps. 103,4.
[5]) Zie in den סלוק לפרשת הגדול, pag. 135, noot 4.
[6]) Mechiltha Ex. 15,11 (vgl. Gittien 56*b*) worden de woorden מי כמוך באלם verklaard: wie is als Gij, die zwijgend (אלמים, stommen) draagt, שומע בעלבון ושותק, lastering aanhoort en zwijgt. — Ik lees daarom: בְּאַלְמוֹת,

קְרָא אֶל הַחֵרֶב לְאַבֵּד שׁוֹטָנֶיךָ · יַעַן כִּי טָבְחוּ צֹאנֶךָ לְעֵינֶיךָ ·
רַחֵם עֲנִיֶּיךָ וּגְאַל בָּנֶיךָ · בְּנֵי מַאֲמִינֶיךָ גַּם הֵם אֱמוּנֶיךָ : שִׁפַּתֵּינוּ
פָּרִים וּכְבָשִׂים נְשַׁלֵּם · לְרַוְחָתִי וּלְשַׁוְעָתִי אְוֵן אַל תַּעֲלֵם ·
תְּכוֹן תְּפִלָּתִי וְלֹא אֶכָּלֵם · בָּנֶיךָ תַּעֲלֵם וּמְמָוֶת תְּגָאֲלֵם : בָּרֶךְ
לְךָ נִכְרַע לְהַרְבּוֹת הַמִּשְׁלַחַת · הָשֵׁב נִדָּחָה בְּשׂוּבָה וָנַחַת ·
רֹכֵב שָׁמַיִם בָּאֵשׁ מִתְלַקַּחַת · הוֹשַׁע צוֹחַת הַגּוֹאֵל מִשַּׁחַת :
בָּרוּר לְךָ מָנָה יָפָה חֲבָלִים הַנְּעִימִים · בְּחֵרֶב נִרְדָּפִים וּמוֹרִיעִים
הַדָּמִים · שׁוּר נָא בְּעוּרוֹת אֵלִים ו מְאָדָמִים · גּוֹאֵל הַדָּם ו מֶלֶךְ
עוֹלָמִים : מִי כָמוֹךָ בָּאֵלִם נוֹשֵׂא בַאֲלָמוֹת · לָמָּה תִּישַׁן עוּרָה
בְּאַף תַּחְגּוֹר חֲמוֹת · וְנָקוֹם נִקְמַת דַּם עֲנוּמוֹת · גּוֹאֵל הָאֵל
הַנּוֹתֵן ו נְקָמוֹת : אֱמוֹר לְבַת צִיּוֹן שׁוּבִי לִמְנוּחָיְכִי · כִּי אָנֹכִי
הוּא הַגּוֹאֵל מְשַׁחַת חַיָּיְכִי · קוּמִי יָפָתִי וּלְכִי · כִּי אֶחְפּוֹץ לְגָאֲלֵךְ
וּגְאַלְתִּיךְ אָנֹכִי : לָמָּה יְיָ לָנֶצַח תִּשְׁכָּחֵנוּ · הֵן הַבֵּט־נָא עַמְּךָ
כֻּלָּנוּ · אֲנַחְנוּ הַחוֹמֶר וְאַתָּה יוֹצְרֵנוּ · אַתָּה יְיָ אָבִינוּ גּוֹאֲלֵנוּ : חָזָק
וְאַמִּיץ מֵעוֹלָם אַתָּה אֵל · שׁוֹפֵט וְדַיָּן פּוֹדֶה וְגוֹאֵל · רַחֵם
וְנַחֵם וּבְנֵה בֵּית אֲרִיאֵל · אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל : עזרת

---

voor het rijm is dan een vr. meerv. gemaakt, voor den abstracten vorm: אַלָּמוּת, *stomheid*, zwijgen. — Tevens herinneren de woorden daardoor aan de slotwoorden van Ps. 126, נעשא אלמותיו. — De lezing בָּאֲלָמוֹת kan ik niet verklaren; vooral niet, in verband met de geciteerde Talmoedplaats.

7) Ps. 18,48.

8) Naar Hoogl. 2,13, waar die woorden door Midrash God in den mond worden gelegd, als aan den Messias op te dragen zending aan Israël (zie Shier Hashieriem Rabba t. p. en Pesiktha, Hachodesh pag. 51*a*).

9) Naar Roeth 3,13.

10) בית אריאל, de tempel, waar de אריאל, de offerplaats boven op het altaar, zich bevindt; Ez. 43,16.

204/263

~~ZP 440~~

264/263